ЮРІЙ МУЛИК-ЛУЦИК

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

ТОМ IV

diasporiana.org.ua

G. Mulyk-Lutzyk

HISTORY
of the
Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada

VOLUME FOUR

UKRAINIAN GREEK ORTHODOX CHURCH OF CANADA IN THE JURISDICTION OF ARCHBISHOP IVAN TEODOROVYCH

Published by Ecclesia Publishing Company Ltd.
Funded by St. Volodymyr Fund

WINNIPEG — 1989 — CANADA

Юрій Мулик-Луцик

ІСТОРІЯ Української Греко-Православної Церкви в Канаді

ТОМ ЧЕТВЕРТИЙ

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В КАНАДІ В ЮРИСДИКЦІЇ АРХИЄПИСКОПА ІВАНА ТЕОДОРОВИЧА

Видавнича Спілка „Екклезія"
Накладом Фонду Св. Володимира

WINNIPEG — 1989 — CANADA

Обкладинка М. Онуфрійчук-Сокульської

Copyright, 1984
ECCLESIA PUBLISHING COMPANY LTD.

Printed by
TRIDENT PRESS LTD.
840-842 Main Street, Winnipeg, Manitoba, Canada

ЗМІСТ

Стор.

Розділ перший

ПОДІЛ УПРАВИ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ Й ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ НА ДВІ „АДМІНІСТРАТУРИ"

I. Поширення Української Греко-Православної Церкви з Канади на українську спільноту в США 1

1. Структура спільного адміністративного органу канадської й американської частин Української Греко-Православної Церкви 3

II. Установлення „Адміністратури" У.Г.-П. Церкви

1. Життєписні дані про о. д-ра Миколу Копачука — першого Адміністратора У.Г.-П. Церкви 5

2. Ілюстративний приклад інформацій про спровадження о. д-ра Копачука до Канади в офіційній історіографії У.Г.-П. Церкви в Канаді 5

3. Контроверсійні документальні інформації про спровадження о. д-ра Копачука до Канади 6

а) Свящ. д-р Копачук, титулуючись „Адміністратором У.Г.-П. Церкви в Канаді й Злучених Державах", домагається адміністраторської посади в цій Церкві 6

б) Довірочний лист секретаря У.Г.-П. Братства в справі спровадження о. д-ра Копачука до Канади 7

в) До питання леґалістичних та етичних критеріїв оцінки о. д-ра Копачука у зв'язку з його характеристикою в офіційній історіографії 9

г) Документ, який свідчить, що Консисторія в липні 1920 р. визнала о. д-ра Копачука „Адміністратором" У.Г.-П. Церкви 11

4. До питання причини, через яку У.Г.-П. Братство й Консисторія постановили не встановляти „Адміністратури" для У.Г.-П. Церкви 13

а) Вислід з'ясування Проводові У.Г.-П. Братства о. д-ром Копачуком церковно-правних компетенцій Адміністратора Церкви 16

5. У.Г.-П. Церква в Америці підтримує ініціятиву свящ. д-ра Копачука справі Адміністратури для У.Г.-П. Церкви 16

6. Установлення Адміністратури для У.Г.-П. Церкви в Канаді й США 19

а) Рішення „Виділу" Братства й Консисторії не оприлюднювати пов'язаної з о. д-ром Копачуком справи „адміністраторства" 20

7. Проблема причин, через які Адміністратор М. Копачук не повернувся з США до Канади 20

Розділ другий

ПРИЧИНИ СПРОТИВУ ПРОВОДУ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ В США ПРОЄКТОВІ БРАТСТВА Й КОНСИСТОРІЇ В КАНАДІ ВСТАНОВИТИ УКРАЇНСЬКУ ПРАВОСЛАВНУ ЄПИСКОПСЬКУ КАТЕДРУ В ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ

Вступ **23**

Від Третього Собору в Канаді до Другого Собору в США 23

I. Другий Собор Української Греко-Православної Церкви в США 25

1. Мета вислання Братством і Консисторією в Канаді делегата на Другий Собор Української Православної Церкви в США 26

2. Інформації представника У.Г.-П. Церкви в Канаді на Другому Соборі У.Г.-П. Церкви в США про причини негативного відношення Проводу цієї Церкви до ідеї встановлення української єпископської катедри в Півн. Америці 27

3. Установлення „Церковно-Народної Ради" в У.П. Церкві в США й проблема чинника в цій Церкві, який вирішив би питання ідеї встановлення української єпископської катедри в Північній Америці 28

Розділ третій

ПЕРША УАПЦ

Вступ 32
1) Значення інформації про дві УАП Церкви в Україні для досліджування історії У.Г.-П. Церкви в Канаді 32
2) Походження акроніма „УАПЦ" 33
3) „Синодальна" УАПЦ й „радоправна" УАПЦ 35
I. Перший Всеукраїнський Церковний Собор і признання автономії Українській Православній Церкві в складі Московського Патріярхату 36
1. Історія політичних обставин в Україні підчас першого Всеукраїнського Церковного Собору 36
2. Возстановлення патріяршества в Російській Православній Церкві 38
3. Наслідки першого Всеукраїнського Церковного Собору для Української Православної Церкви 41
II. Установлення самостійности Української Церкви Директорією У.Н.Р. 43
1. Український Національний Союз 43
а) Депортація митр. Антонія Храповицького й архиєп. Євлогія Ґеорґієвського 44
2. Утворення Уряду У.Н.Р. за часів Директорії 46
3. Текст Закону, яким Директорія У.Н.Р. усамостійнила Українську Православну Церкву 46
4. Первоієрарх першої УАПЦ 48
5. До питання ініціятиви встановлення „Закону", яким Директорія У.Н.Р. усамостійнила У.П. Церкву 52
III. Вислід старань влади У.Н.Р. домогтися в Константинопільської Патріярхії визнання усамостійненої У.П. Церкви 56
1. Роля О. Лотоцького в українському церковно-самостійницькому русі до часу його переговорів з Константинопільською Патріярхією (1919-1920) 56
2. Функція терміна „автокефалія" в його відношенні до канонічного й неканонічного усамостійнення єпархії чи єпархій даної Церкви 60
3. Правда про вислід переговорів посла У.Н.Р. О. Лотоцького з Константинопільською Патріярхією в справі Української Православної Церкви 65
а) Інформації О. Лотоцького про його місію в Константинопільській Патріярхії 66

Розділ четвертий

ДРУГА УАПЦ

Вступ **70**
1) Перша церковна революція в Російській Церкві 72
2) Академічна підготова до церковної революції й реформації в Російській Церкві 1917 р. 74
I. „Церковно-обновленчеський" рух в Росії і в Україні 1917 р. 77
1. Участь українців у „всеросійському" церковно-революційному русі 1917 р. 77
2. Характер „всеросійського" реформаційного церковно-революційного зриву 78
3. Всеросійське „церковне обновленчество" й участь українців у ньому 80
4. Дві українські церковно-самостійницькі організації 1917 р. 82
II. Українське Православне Братство ім. Свв. Кирила й Мефодія 85
1. Концепція „Української Автокефальної Православної 'Народньої' Церкви" 87
2. Оснування другої ВПЦ Ради 90

3. Переконання Міністра Ісповідань УНР, що друга ВПЦ Рада служила справі першої („синодальної") УАП Церкви 92
III. Друга ВПЦ Рада в Києві 1920 р. постановила завести в У.П. Церкві жонатий Єпископат 93
IV. Архиєп. Парфеній Левицький Архипастирем другої УАПЦ 95
1. До питання причини, яка спонукала архиєп. Парфенія анулювати свою архипастирську опіку над УАПЦ 97
2. „Підвалини Української Православної Церкви" 98
3. „Ухвали першого церковного собору Київщини 22-26 травня 1921 р." 99
V. Установлення Єпископату для другої УАПЦ
1. Дві версії історії незавершеної поїздки кандидатів ВПЦ Ради в Грузію на висвяту в єпископи 100
а) Перше й друге рішення ВПЦ Ради не скористати з готовости ієрархії Грузинської Православної Церкви встановити Єпископат для УАПЦ ... 100
2. Рішення не відкладати реченця скликання першого Всеукраїнського Собору причиною незавершености поїздки кандидатів ВПЦ Ради на єпископів у Грузію на висвяту 105
3. Перемога реформістів над опозицією на першому Всеукраїнському Соборі УАПЦ 110
4. Розповідь митр. В. Липківського про спосіб установлення Єпископату для УАПЦ першим її Всеукраїнським Собором 1921 р. 113
а) Легенда про установлення Єпископату для другої УАП Церкви т.зв. „Александрійським Чином" 113
б) Митр. Липківський про „всенародню висвяту" в єпископи і про її суть з погляду догматичного вчення Вселенської Православної Церкви 114
5. Значення слова „православний" у теології УАПЦ 115
6. Функція слова „відродження" у термінології УАПЦ 117

Розділ п'ятий

РІШЕННЯ ПРОВОДУ У.Г.-П ЦЕРКВИ В КАНАДІ СПРОВАДИТИ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ ПОЧЕРЕЗ ПРОФ. І. ОГІЄНКА В ПЕРШОМУ ПЕРІОДІ КОНТАКТІВ З НИМ

I. Братство й Консисторія в Канаді під тиском необхідности встановити українську єпископську катедру в У.Г.-П. Церкві 128
1. Інвектива зброєю противників у наступі на У.Г.-П. Церкву і на митр. Ґерманоса 129
II. Без свого українського єпископа У.Г.-П. Церква в загрозливому положенні 136
1. Тінь „серафимівщини" в Канаді змушує провід У.Г.-П. Церкви старатися для неї про єпископа висвяченого в Константинополі 138
а) Перша в історії українського народу протестантська Церква, яку її основоположники з тактичною метою представляли під назвою „Православна" Церква 138
III. Контакти Проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді з проф. І. Огієнком у зв'язку з заходами спровадити для У.Г.-П. Церкви єпископа-українця з Европи 143
1. Обіжний лист „Виділу" У.Г.-П. Братства й Консисторії У.Г.-П. Церкви до своїх членів після нав'язання контакту з проф. І. Огієнком 153
2. Резолюції спільного Соборчика „Виділу" Братства й Консисторії У.Г.-П. Церкви в Саскатуні в днях 24-25.XII.1921 р., що були вислідом листування о. С.В. Савчука з проф. І. Огієнком 155
3. Відношення спільноти вірних взагалі, а інтелігенції зокрема, до всебічних потреб У.Г.-П. Церкви в Канаді підчас нав'язання її Проводом контакту з проф. І. Огієнком 155

а) До джерела переконання Проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді, що церковний рух в Україні — це було змагання „зробити Укр. Православну Церкву незалежною від Московської і підчинити її Царгодорському Патріярхові" 156
IV. Перше в Канаді Богослуження українською мовою 158
1. Значення допису І. Данильчука для спростування одної легенди про перше Богослуження українською мовою 158
а) Початок правлення Служби Божої українською мовою 159
2. Причини трудности введення української мови в Богослуження в парафіях поселенців з Буковини в ранньому періоді історії У.Г.-П. Церкви в Канаді 163
а) Причина спротиву „консервативних" прошарків селянських серед мас акції усування церковно-слов'янської мови із богослужбової сфери, як наукова проблема 168
V. З історичних пам'яток У.Г.-П. Церкви в Канаді з часів першого періоду її контактів з проф. І. Огієнком 171
1. Послання єп. Діонисія Валединського 171
2. Молитва за Батьківщину 174

Розділ шостий

ПОЇЗДКА ДЕЛЕГАТА У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ, СВЯЩ. С.В. САВЧУКА, ДО ЕВРОПИ З МЕТОЮ СПРОВАДИТИ ЗВІДТИ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ ДЛЯ У.П. ЦЕРКВИ В ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ

Вступ **177**
1. Матеріяльний стан У.Г.-П. Церкви перед поїздкою Адміністратора цієї Церкви до Европи в справі єпископа-українця для православних українців у Півн. Америці 177
1. Кампанія інтелігенції У.Г.-П. Церкви за збіркою фондів під кличем „Треба рятувати наші просвітні інституції!" 177
2. Колізія між потребами національних установ і потребами У.Г.-П.Ц. .. 186
а) Остереження ректора Інституту ім. П.М. 1 лютого 1922 р. на адресу священиків У.Г.-П. Церкви: „Як (Інститут) впаде, то лише через Церкву" 186
б) Приписування вини українському церковному православному рухові в Канаді за спричинення загрози упадку Інституту ім. П.М. в світлі документів 187
А. Заява Управи Інституту ім. П. Могили 4 січня 1922 р. про причини загрози упадку цієї установи 187
Б. Причини, через які У.Г.-П. Церква в Канаді в ранньому періоді свого існування не була обезпечена матеріяльно 188
В. Здублювання обов'язків У.Г.-П. Братства в його відношенні до У.Г.-П. Церкви й до Інституту ім. П.М. і наслідки цього для матеріяльного сектора У.Г.-П. Церкви 189
3. З документів про понурий характер матеріяльного положення священиків-піонерів у Канаді 191
а) Положення перших священиків У.Г.-П. Церкви в Канаді в світлі того факту, що оснування цієї Церкви було „несподіваним наслідком" конфлікту народовецької інтелігенції греко-католиків з єп. Н. Будкою на національному ґрунті 191
б) Від Церкви, як „інституції", — до релігії 200
5. Секретар Консисторії У.Г.-П. Церкви „давно вже втратив надію на поміч тутешньої інтелігенції" 205
6. Адміністратор У.П. Церкви в Канаді й США проти анґажу вання священиків до кампанії за пожертвами на Інститут ім. П.М. 206

Розділ сьомий

СТАН ЗАХОДІВ У.Г.-П. БРАТСТВА Й КОНСИСТОРІЇ В СПРАВІ ЗААНҐАЖУВАННЯ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ ДЛЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ ПІСЛЯ ПОЇЗДКИ ЇЇ АДМІНІСТРАТОРА ДО ЕВРОПИ

I. Сполягання Проводу У.Г.-Церкви в Канаді на підтримку У.П. Церкви в Америці в справі спровадження канонічного єпископа-українця з Европи для обох Церков 209

1. Рішення Управи У.Г.-П. Братства й Консисторії в Канаді спровадити для У.Г.-П. Церкви єпископа-українця почерез проф. І. Огієнка й початок їхніх зусиль з'єднати У.П. Церкву в США для цієї справи 210

II. Установлення окремої Адміністратури для У.Г.-П. Церкви в Канаді й виделегування її Адміністратора до Европи з завданням спровадити єпископа-українця до Канади 212

1. Постанова Проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді просити проф. Огієнка щоб він дав серію відчитів в українських народньо-освітніх установах цієї країни 212

2. Вислід поїздки секретаря Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді на Собор У.П.Ц. в США з метою прихилити її Провід до справи спільного спровадження з Европи єпископа-українця для обох частин У.П.Ц. в Півн. Америці 214

3. Версії про „втечу" о. д-ра Лазаря Ґермана з У.Г.-П. Церкви між засобами пропаганди американських противників У.Г.-П. Братства в Канаді 215

4. Причини, які спонукали Провід У.Г.-П. Церкви вислати свого делегата до Европи з завданням заанґажувати там єпископа-українця для цієї Церкви 219

а) Провідні круги світської інтелігенції при У.Г.-П. Церкві (з-поза сфер її Проводу) проти збирання пожертв українськими церковними чинниками в Канаді 1922 р. 219

б) Зміна відношення проф. І. Огієнка до справи запрошення його до Канади „з відчитами на національно-культурні теми" 221

5. „Церковне положення на Україні стає яснійшим" 221

а) Зобов'язання У.Г.-П. Церкви в Канаді й США з'єднатися з Укр. Правосл. Церквою в Україні, якщо та буде самостійною і під управою українців 222

б) Спростування в справі т.зв. „православних протестантів" 225

в) Довірочний обіжник Управи У.Г.-П. Братства й Консисторії в справі проєкту встановлення окремої Адміністратури для У.Г.-П. Церкви в Канаді, найменування свящ. С.В. Савчука Адміністратором і виделегування його в Україну з завданням спровадити звідти єпископа-українця до Канади 227

г) Документація акту встановлення окремої Адміністратури для У.Г.-П. Церкви в Канаді й виїзд її делегата до Европи в справі заанґажування єпископа-українця для цієї Церкви 230

6. Головні проблеми процесу підготови Адміністратора У.Г.-П. Церкви в Канаді до поїздки до Европи 233

а) Адміністратор У.Г.-П. Церкви був зобов'язаний перш за все поїхати до Києва 235

III. Перебування Адміністратора У.Г.-П. Церкви свящ. С.В. Савчука в Европі й вислід його заходів спровадити єпископа-українця до Канади 238

1. Стан справи спровадження єпископа-українця до Канади в світлі листів свящ. С.В. Савчука з Европи 242

2. Аргументи опозиції проти спроваджування єпископа до Канади з Польщі 247

Розділ восьмий

СВЯЩ. С. В. САВЧУК У ПРОВОДІ РУХУ ПРОТИ СПРОВАДЖЕННЯ ЄПИСКОПА ВІД МИТР. ЛИПКІВСЬКОГО

I. Повернення делегата У.Г.-П. Церкви в Канаді з Европи й вислід його заходів там у справі спровадження єпископа-українця до Канади 253

1. Намагання Адміністратора У.Г.-П. Церкви в Канаді переконати провідні сфери У.П. Церкви в Америці, щоб вони не спроваджували єпископа від митр. Липківського 256

а) Постанова У.П. Церкви в США спровадити собі єпископа від митр. Василя Липківського 257

б) Відношення свящ. С.В. Савчука до руху У.П. Церкви в Америці за спровадження єпископа від митр. Липківського в світлі його листування в 1922-1923 рр. 286

2. Документальні причинки до справи кандидатури свящ. В. Кудрика на єпископа в 1923-1924 рр. 261

а) Василь Кудрик священиком 286

б) „П'ятий етап" в історії У.Г.-П. Церкви в Канаді 288

в) Порада проф. І. Огієнка, щоб свящ. В. Кудрика „канонічно висвятити на єпископа" 289

3. Атк, яким Соборчик У.Г.-П. Церкви анулював свою відповідальність за переговори Адміністратора У.Г.-П. Церкви з проф. І. Огієнком у справі єпископа У.Г.-П. Церкви 293

а) Витяги найважливіших частин з текстів протоколів засідання Соборчика в Канаді в днях 11-12 серпня 1923 р. 294

4. Проблема причини, через яку провід У.Г.-П. Церкви не скористав з готовости єп. Олексія Громадського стати Архипастирем цієї Церкви .. 296

Розділ дев'ятий

ПЕРША УКРАЇНСЬКА „ЦЕРКОВНА" ДЕБАТА В КАНАДІ

а) Мета дисінформації в справі віроісповідної приналежности того діяча, який у цій дебаті був головним критиком У.Г.-П. Церкви 308

б) Справа віроісповідної приналежности д-ра М. Мігайчука 310

I. Аргументи головного православного оборонця негативної сторони цієї „Церковної дебати" 311

II. Прикмети У.Г.-П. Церкви в Канаді, завдяки яким вона, на думку її речників, була спроможною працювати для „піднесення українського народу в Канаді" 314

III. Дві церковно-релігійні течії серед української православної інтелігенції в Канаді — в світлі „Церковної дебати" 1924 р. 315

IV. Теорія „подвійної ролі церкви" 316

Розділ десятий

АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧ ЯК ЧЛЕН ІЄРАРХІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ (1921-1923)

Вступ 318

а) Життєписні дані 318

б) Світоглядова спорідненість архиєп. І. Теодоровича з митр. Липківським 323

в) Церковно-ідеологічне споріднення архиєп. І. Теодоровича з митр. Липківським 324

I. Перша характеристика архиєп. І. Теодоровича як людини і як Архипастиря 325

II. Причини антагоністичного відношення В.П.Ц. Ради до архиєп. І. Теодоровича 328
1. Загадковий характер інформацій про причину виключення ариєп. І. Теодоровича з ієрархії Української Автокефальної Правосл. Церкви .. 328
III. Перший документ, що показує як інтелігенція православних українців і греко-католиків у Півн. Америці буде розуміти місійне завдання архиєп. І. Теодоровича 335
1. Умовини місійної праці архиєп. І. Теодоровича на Вінничині, в яких він мав „великий вплив на інтеліґентні світські одиниці" 335

Розділ одинадцятий

ОБНОВЛЕНЩИНА І ЇЇ НАСТУП НА УАП ЦЕРКВУ В УКРАЇНІ

I. Оснування „Живої Церкви"
1. Тайний плян Леніна на знищення Московського Патріярхату 345
2. Запляновані обновленчеські церковно-віроісповідні реформи 347
II. Процес „перетворення" Московського Патріярхату в „Живу Церкву" 349
III. Звільнення патр. Тихона з в'язниці 351
IV. Переформування „Живої Церкви" в „Синодальну Російську Православну Церкву" 355
V. Відношення Константинопільського Патріярхату до обновленчества 358
VI. Характер взаємовідносин між УАПЦ Церквою в Україні й обновленческою „Українською Автокефальною Православною Церквою" 360
1. Оснування обновленческої „Синодальної Української Автокефальної Православної Церкви" 360
а) Перша спроба обновленців приєднати до своєї Церкви в Україні УАП Церкву 361
2. Перший наступ обновленческої „Української Автокеф. Правосл. Церкви" на УАП Церкву в Україні 361
а) Спосіб установлення Єпископату для УАП Церкви 361
б) Заява обновленців, що той спосіб, яким був установлений Єпископат для УАП Церкви, був актом „незаконним" під догматичним оглядом .. 362
3. Перше звернення всеросійської обновленческої Церкви до вірних УАП Церкви 364
4. Послання обновленческої „Української Автокеф. Правосл. Церкви" до Патріярха Константинопільського в справі ієрархії УАПЦ 1924 р. 364
а) Справа „автокефалії" обновленческої „Української Церкви" 366

Розділ дванадцятий

УСОБИЦІ В РОСІЙСЬКІЙ ЦЕРКВІ В ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ

Чинники, завдяки яким положення майбутньої архипастирської ниви архиєп. І. Теодоровича в Канаді значно покращало 367
а) Період в історії українського православного руху в Канаді, коли „Якийсь час здавалося, що У.Г.-П. Церква в Канаді не пережиє нового атаку зі сторони москвофілів і католиків" 367
б) Початок занепаду Російської Місії в Канаді 369
I. Револьта єп. Стефана Дзюбая 370
II. Схизма єп. Адама Филиповського 371
1. Російська обновленческа Архиєпархія в Півн. Америці 373
2. Послання Архиєрейського Собору Російської Православної Церкви за кордоном до вірних Російської Архиєпархії в Америці 1924 р. 374
а) Перший прилюдний російський церковний наступ на архиєп. І. Теодоровича поза межами України 375
б) Характер обвинувачення провідників УАП Церкви в „насильствах" у світлі документів того часу 378

Розділ тринадцятий

ПЕРЕМОГА КАНАДСЬКИХ ПРИХИЛЬНИКІВ МИТР. В. ЛИПКІВСЬКОГО НАД ОПОЗИЦІЄЮ, ОЧОЛЕНОЮ СВЯЩ. С. В. САВЧУКОМ

До питання методи, якою прихильники митр. Липківського в Канаді поборювали акцію С.В. Савчука за спровадження в Півн. Америку канонічного єпископа-українця 382

I. Поділ правосл. українців на прихильників і противників реформованої Автокефальної Церкви 384

1. Джерело руху внутрі У.П. Церкви в Америці за спровадження Архипастиря для цієї Церкви з ієрархії митр. Липківського 384

2. Прихильники й противники реформованої Української Автокеф. Церкви серед політичних емігрантів з Наддніпрянщини в Европі 389

II. Головні аргументи свящ. С.В. Савчука в його акції проти руху за спровадження єпископа для У.П. Церкви в Півн. Америці від митр. В. Липківського 398

1. Провідники Укр. Правосл. Цекрви в Америці плянують спровадити з Києва митр. Липківського, щоб він завів реформацію в У.П. Церкві в США 398

2. Відповідь митр. В. Липківського на прохання Консисторії У.П. Церкви в Америці з 2 квітня 1923 р. прислати їй єпископа з УАП Церкви в Україні 401

3. Найважливіший документ табору противників ідеї спровадження в Півн. Америку єпископа від митр. В. Липківського 402

а) Прагматизм свящ. С.В. Савчука і його візія майбутности У.П. Церкви в Півн. Америці в конфлікті з табором прихильників реформації внутрі цієї Церкви 404

4. Останній акт: У.Г.-П. Церква в Канаді поставлена перед „доконаним фактом" 405

а) Свідчення про симпатії у сферах проводу У.Г.-П. Церкви до митр. Липківського перед поїздкою свящ. С.В. Савчука до Европи 405

б) Згода єп. Олексія стати Архипастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді й рішення Соборчика 12 серпня 1923 р. 408

5. Єп. Олексій Громадський — пропонований проф. І. Огієнком кандидат на Архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді 413

6. Перемога канадських прихильників митр. В. Липківського 414

а) Лист свящ. С.В. Савчука до проф. І. Огієнка з 17 квітня 1924 р. знаком перемоги канадських діячів руху за спровадження єпископа від митр. В. Липківського 417

Розділ чотирнадцятий

АКТ ПІДПОРЯДКУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ ДУХОВНІЙ ЮРИСДИКЦІЇ АРХИЄП. ІОАНА ТЕОДОРОВИЧА

Вступ 419

а) Митр. Василь Липківський про намагання ВПЦ Ради поширити УАП Церкву на Америку й Канаду й про успішний їх вислід 419

б) Перший зв'язковий між У.П. Церквою в Америці й УАП Церквою в Україні — забута особа 421

в) Т. зв. „докладні інформаційні матеріяли" про УАП Церкву 423

г) Теорія „Александрійського Чину" свячення в єпископський ступінь священства 425

ґ) Визнання Проводом У.П. Церкви в США „Александрійського Чину" єпископської хіротонії 426

д) Двояка ціль рішення Проводу У.П. Церкви в США спровадити єпископа з УАП Церкви в Україні 426

к) Заповіджений приїзд архиєп. І. Теодоровича з України до США джерелом віри проводу У.П. Церкви в Америці в недалекі „грандіозні наслідки" для цієї Церкви 429
I. Початок контактів У.Г.-П. Церкви в Канаді з архиєп. І. Теодоровичем ... 429
1. Привіт Консисторії в Канаді архиєп. І. Теодоровичеві 429
2. Лист подяки архиєп. Теодоровича Консисторії в Канаді за привітання ... 430
II. Постанова Соборчика У.Г.-П. Церкви 24 травня 1924 р. запропонувати її Соборові кандидатуру архиєп. І. Теодоровича на її Архипастиря 430
1. Перша зміна на становищі голови Головної Управи У.Г.-П. Братства ... 431
2. Справа прерогативних умов прийняття архиєп. І. Теодоровича на становище Архипастиря У.Г.-П. Церкви й застереження „якнайширшої автономії" для неї 431
III. Відповідь архиєп. Теодровича на питання Консисторії У.Г.-П.Церкви в Канаді в справі характеру УАПЦ в Україні під догматично-канонічним оглядом 433
IV. Коментарні замітки до інформаційного листа архиєп. І. Теодоровича з 18 червня 1924 р. до Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді 437

Вступ 437
а) Три джерела, які свідчать, що Четвертий Собор У.Г.-П. Церкви прийняв архиєп. І. Теодоровича на підставі його інформацій про істоту УАП Церкви в Україні 437
б) Причини, які спонукали провід У.Г.-П. Церкви прийняти *bona fide* „докази" архиєп. І. Теодоровича в справі істоти УАПЦ в Україні 438
1. Найбільш загадкове явище в теології архиєп. І. Теодоровича: справа розуміння істоти догматів 441
2. Архиєп. І. Теодорович про відношення УАП Церкви до православних догматів і до Вселенської Православної Церкви 441
3. Фікція про т.зв. „визнання" УАП Церкви діючим в Україні Єпископатом патріярха Тихона 1922 р. 443
4. Твердження архиєп. І. Теодоровича, що тільки Собор Вселенської Православної Церкви може дати відповідь на питання, чи УАП Церква є, чи не є визнана православним світом 450
5. У справі твердження архиєп. І. Теодоровича, що Єпископат для УАП Церкви був установлений „Александрійським Чином" 450
6. Прийняття архиєп. Теодоровича У.Г.-П. Церквою на становище свого Архипастиря початком нової ери в історії У.Г.-П. Церкви під оглядом відношення її проводу до „старих канонів" 453
а) Відношення УАП Церкви в Україні до догматів і канонів Вселенської Православної Церкви 453
б) Автор „Чартеру" У.Г.-П. Церкви в Канаді про причину браку згадки про канони в змісті цього „Чартера" 457
V. Обрання Архиєп. І. Теодоровича на становище Архипастиря У.Г.-П. Церкви 464
1. Підготова до скликання Четвертого Собору У.Г.-П. Церкви 464
а) Свідчення юрисконсульта У.Г.-П. Церкви про рівень богословської підготови Проводу цієї Церкви, який постановив рекомендувати архиєп. І. Теодоровича на становище її Архипастиря 465
2. Додаткові інформації про постанови 4-го Собору 480
VI. Коментарні замітки до „Звіту з 4-го Собору У.Г.-П. Церкви в Канаді" 483
1. „Злука" У.Г.-П. Церкви з УАП Церквою в Україні 483
2. Питання на Соборі, чи УАП Церква в Україні „признана" церковними авторитетами православного світу, й відповідь архиєп. І. Теодоровича .. 484
а) Заява архиєп. І. Теодоровича, що в нього є „зносини з патріярхами Сходу", як проблема дослідника історії У.Г.-П. Церкви 485

3. Помилковість утотожнювання українських православних парафій у Чехословаччині з УАП Церквою 486
4. Джерело легенди, що митр. Ґерманос „уступив" свою юрисдикцію над У.П. Церквою в США й У.Г.-П. Церквою в Канаді архиєп. Теодоровичеві 487
5. Поучення архиєп. І. Теодоровича У.Г.-П. Церкві про те, як треба дивитися на справу „визнання", чи „невизнання" УАП Церкви в Україні церковними авторитетами православного світу 489
VII. Коментарні замітки до промови архиєп. І. Теодоровича, яку він сказав на Четвертому Соборі У.Г.-П. Церкви 493
1. Архиєп. І. Теодорович про число тих парафій УАП Церкви в Україні, які підлягали його юрисдикції 493
2. Архиєп. І. Теодорович про справу підтримки УАП Церкви „народом" ... 495
а) Інформації митр. В. Липківського про відношення українського народу до УАП Церкви в Україні 498
б) Замітки до інформації митр. Липківського про відношення народу до УАП Церкви формації 1920-1921 рр. 500
в) Про клясовий характер прихильників УАП Церкви серед народніх мас 500
г) Про т.зв. „слав'ян" („слав'яністів") 503
ґ) Про тип інтелігенції, яка підтримала УАП Церкву 506
3. Недосказання в інформації про історію національно-самостійницьких церковних рухів в Україні 508
4. Архиєп. І. Теодорович про психологічний аспект зародження другої УАП Церкви та про її істоту 509
VIII. Прощання з митр. Ґерманосом *in absentia* 512

Розділ п'ятнадцятий

РАННІЙ ПЕРІОД АРХИПАСТИРСЬКОГО СЛУЖІННЯ АРХИЄПИСКОПА І. ТЕОДОРОВИЧА В УКРАЇНСЬКІЙ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ

Ґрунт в У.Г.-П. Церкві, на якому відбувалася рецепція архиєп. Теодоровича ... 515
I. Перші Архиєрейські Візитації архиєп. Іоана Теодоровича в Канаді 518
1. Загальний огляд положення У.Г.-П. Церкви в Канаді в початках архипастирського служіння в ній архиєп. І. Теодоровича 518
а) Священики, яких архиєп. І. Теодорович застав в У.Г.-П. Церкві 522
б) Церковні Громади У.Г.-П. Церкви, в яких відбулися Архиєрейські Візитації архиєп. І. Теодоровича в 1924-1925 рр. 522
в) Організаційні принципи Архиєрейських Візитацій архиєп. І. Теодоровича в Канаді 523
г) Перша Архиєрейська Візитація архиєп. І. Теодоровича в Вінніпезі 524
2. Перша опублікована в пресі проповідь архиєп. І. Теодоровича 531
3. Замітки до проповіди архиєп. І. Теодоровича 525
а) Розбіжності в поглядах на проповідь архиєп. І. Теодоровича 531
б) Поняття про „Царство Боже" в проповіді архиєп. Теодоровича в світлі еклезіології УАП Церкви в Україні 532
4. Перший Архипастирський Лист архиєп. І. Теодоровича в Канаді 537
5. Перші в Канаді душпастирі, що їх рукоположив архиєп. І. Теодорович ... 540
а) Протопресвітер Володимир Слюзар 541
II. Наступ противників У.Г.-П. Церкви на архиєп. І. Теодоровича після IV Собору цієї Церкви 543
1. Перший в Канаді виступ Собору Російської Церкви проти митр. В. Липківського й архиєп. І. Теодоровича 543
2. Перший, після 4-го Собору У.Г.-П. Церкви, гр.-кат. пресовий виступ проти архиєп. І. Теодоровича 545

3. Перша й остання, зроблена „мимохідь", відповідь архиєп. І. Теодоровича на виступи проти нього в Канаді 547
а) Мирова інтервенція редактора „Канадійського Фармера" 549
б) Новий претекст для наступу на У.Г.-П. Церкву 550

Розділ шістнадцятий

ПОДВІЙНА МЕТА МІСІЇ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА В ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ
I. Змагання У.Г.-П. Церкви в Канаді за своє самозбереження та її візія великої рідної Церкви в Україні, як стимул надії на церковно-національну допомогу Києва 553
II. Візія проводу УАП Церкви в Україні поширення цієї Церкви на українську діяспору — в процесі змагання УАП Церкви за своє самозбереження 555
III. Місійні перспективи архиєп. І. Теодоровича, як „відпоручика" УАПЦ в Україні, серед українців у Півн. Америці й на міжнародній арені 558
1. Підпорядкування У.Г.-П. Церкви в Канаді проводові УАПЦ в Україні ... 558
IV. Підстави, на яких ВПЦ Рада базувала свої сподівання, що через місію її відпоручника, архиєп. Теодоровича, в Півн. Америці греко-католики в США і в Канаді будуть масово переходити до УАП Церкви 560
V. Послання ВПЦ Ради до українців греко-католиків у Півн. Америці 562
VI. Місія архиєп. І. Теодоровича, як уповноваженого ВПЦ Ради в Києві для світових міжцерковних зв'язків УАП Церкви 564

Розділ сімнадцятий

ПОЧАТОК ПОЛЕМІКИ МІЖ СВЯЩЕНИКАМИ У.Г.-П. ЦЕРКВИ Й ДІЯЧАМИ З ТАБОРУ ЄП. Н. БУДКИ НА ТЕМУ ПИТАННЯ: ХТО Й ЯКИМ СПОСОБОМ ВИСВЯТИВ ПРОТ. В. ЛИПКІВСЬКОГО НА ЄПИСКОПА
I. Свящ. В. Новосад інформує, що прот. В. Липківський був висвячений на єпископа „Антіохійським Чином" 570
1. Джерело, з якого походили інформації свящ. В. Новосада про те, що прот. В. Липківський був висвячений на єпископа „Антіохійським Чином" 572
2. Проблема відношення архиєп. І. Теодоровича до факту встановлення Єпископату для УАП Церкви „Антіохійським Чином" 572
3. Полеміка на тему питання, чи вірування в „апостольську преємственість єпископів" є догматом Вселенської Православної Церкви 576
4. Справа ісповідання У.Г.-П. Церкви в світлі її „Чартеру" 576
5. Митр. В. Липківський про „визволення" й „відродження" Української Церкви 578
6. Догмат про „апостольську преємственість єпископів" 580
II. Сутність доктрини В. Чехівського про апостольську преємственість, яку УАП Церква формації 1920-1921 рр. прийняла на своєму Соборі 1921 р. .. 583
1. Учення В. Чехівського про апостольську преємственість у „Київських Канонах" УАПЦ формації 1920-1921 рр. 585
III. Богословська аргументація Проводу У.Г.-П. Церкви на судових процесах у справі права на посідання церков, що були під контролею російської Місії в Канаді 586
1. Замітки до інформації про „Великий церковний процес" у Йорктоні 1924 р. 588
2. Ухвала Церковного З'їзду в Алберті 1932 р. у справі судових позвів за парафіяльні церкви 590
IV. З ілюстративної документації „полемічного" наступу „Канадійського Українця" на У.Г.-П. Церкву 590

1. Перше судове покарання гр.-кат. органу за очорнення духовенства У.Г.-П. Церкви 590
2. Покаянна заява „Канадійського Українця" 591
V. Документи з полеміки У.Г.-П. Церкви з протестантами 594

Розділ вісімнадцятий

ПРОТЕСТ ВПЦ РАДИ ПРОТИ „ПРИСВОЄННЯ" КОНСТАНТИНОПІЛЬСЬКИМ ПАТРІЯРХАТОМ ПРАВА ПРИЗНАТИ АВТОКЕФАЛІЮ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ В ПОЛЬЩІ

I. Текст акту, яким Константинопільська Патріярхія признала автокефалію Православній Церкві в Польщі 607
II. Текст протесту ВПЦ Ради УАП Церкви проти признання Православній Церкві в Польщі автокефалії в польській державі 609
1. Замітки до змісту „Протесту" ВПЦ ради УАП Церкви з приводу признання автокефалії православній Церкві в Польщі 613
2. Головна причина тривоги ВПЦ Ради в Києві у зв'язку з признанням автокефалії Православній Церкві в Польщі 616

Розділ дев'ятнадцятий

„СЬОМИЙ ЕТАП" РОЗВИТКУ У.Г.-П. ЦЕРКВИ

I. Перше оповіщення про рішення збудувати Катедр. Собор у Вінніпезі 619
1. Провід У.Г.-П. Братства про Катедральний Собор Св. Покрови, як про символ розвитку У.Г.-П. Церкви в Канаді 619

Розділ двадцятий

ВІДНОШЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПАСТВИ В КАНАДІ ДО АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ЯК СВОГО АРХИПАСТИРЯ

I. Заява Проводу У.Г.-П. Церкви, що противники називають її неканонічною тому, що вона є українською Церквою 624
II. Перші конкретні наслідки для У.Г.-П. Церкви архипастирського служіння в ній архиєп. І. Теодоровича 627
1. Збільшення числа священиків 627
III. Недільні школи 627
IV. П'ятий Собор 628
V. „Чартер" (Хартія) У.Г.-П. Церкви в Канаді 631

Розділ двадцять перший

ПЕРІОД КЛЯРИФІКАЦІЇ ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ МІЖ ІНТЕЛІГЕНЦІЄЮ „ПРИ У.Г.-П. ЦЕРКВІ" Й „В У.Г.-П. ЦЕРКВІ"

I. „Могиляни" 636
II. Світоглядові імперативи прот. В. Кудрика для згуртованої при Інституті ім. П. Могили народовецької інтелігенції 642
III. Відношення СУС-у до Церкви в світлі його першої програми 642
1. Рух „шаповаліців" 643
2. Оснування організації СУС 643
IV. „Залеґалізування" в сфері зорганізованої народовецької інтелігенції місця для „інакодумаючих" у відношенні до релігії й У.Г.-П. Церкви 647
1. Демократична течія в українському православному церковному русі та її антиієрархічне відгалуження 647

2. Антиієрархічна течія в середовищі народовецької інтелігенції 648
3. Комплекс проблем відношення зорганізованої народовецької інтелігенції до У.Г.-П. Церкви 649
4. Офіційна уступка тим членам Т-ва „Могиляни" й організації СУС, що „не годилися на церковне питання так, як це питання дотепер усі розуміли" 651
5. Архиєп. І. Теодорович про причину дисгармонії між ним та провідними сферами інтелігенції в його канадській пастві 653
6. Характер церковно-правного статуса архиєп. І. Теодоровича в У.Г.-П. Церкві в Канаді 656
V. Прот. С.В. Савчук у проводі акції за недопущення до перетворення У.Г.-П. Церкви в організацію „інтелігентів не-церковників" 659
VI. До джерел причини конфлікту між В. Свистуном і свящ. С.В. Савчуком ... 668
1. Маніфестація звеличення В. Свистуна 669
2. До історії заникання ролі У.Г.-П. Братства в сфері управління У.Г.-П. Церкви 674

Розділ двадцять другий

ПОЧАТОК ВИЯВЛЕННЯ АРХИЄП. ТЕОДОРОВИЧЕМ СВОЇХ ТЕНДЕНЦІЙ „КАНОНІЧНО ОФОРМИТИ" СВІЙ ЄПИСКОПСЬКИЙ САН

Вступ 677
I. Довірочний „Рапорт" архиєп. І. Теодоровича до ВПЦ Ради 678
II. Оснування „Української Православної Греко-Кафоличної Церкви" в США 683
1. Причина, через яку Українська Православна Греко-Кафолична Церква в США не хотіла приєднатися до У.П. Церкви в духовній юрисдикції архиєп. І. Теодоровича 684
III. До питання причин, через які припинився перехід греко-католиків в США на сторону архиєп. І. Теодоровича 685
IV. Угода архиєп. І. Теодоровича з о. д-ром Й. Жуком і мниме „анулювання" її архиєп. І. Теодоровичем 687
V. Бажання „канонічно оформити" свій єпископський сан архип. Теодорович мотивує аргументом, що це має бути „акт необхідности" 687
VI. Поділ думок у проводі У.Г.-П. Церкви в Канаді в справі бажання архиєп. Теодоровича ввійти в „канонічний зв'язок з Константинопільським Патріярхом" 691
VII. Фактори, які спричинили тимчасове припинення заходів архиєп. І. Теодоровича в справі „канонічного оформлення" свого єпископського сану 692
1. Українська Православна Греко-Кафолична Церква підпорядкувалася юрисдикції Патріярха Константинопільського 692
2. Тактика поборювання о. д-ра Й. Жука і його помічників архиєп. І. Теодоровичем — у світлі листа прот. Савчука до прот. Кудрика 693
VIII. Проочена проблема в інформації прот. С.В. Савчука про зміст листа архиєп. І. Теодоровича до Константинопільського Патріярха 1931 р. 697

Розділ двадцять третій

СПІР ЗА „КИЇВСЬКІ КАНОНИ" (з 1921 р.) УАПЦ ФОРМАЦІЇ 1920-1921 РР.

I. Шостий Собор У.Г.-П. Церкви 699
II. Богословська школа в Вінніпезі — під знаком вишколення кандидатів священиків „тутешнього виховання" 700

1. Духовна Семінарія 700
2. Духовна Семінарія у власному будинку Консисторії У.Г.-П. Церкви 705
а) Ювілейний фонд У.Г.-П. Церкви 1933 р. 705
III. „Тези" архиєп. І. Теодоровича й Української Дієцезії в США, що була в юрисдикції Вселенського Патріярха 706
IV. Лист архиєп. І. Теодоровича до патріярха Фотія II 1935 р. 710
V. Історія переговорів архиєп. І. Теодоровича з очоленою о. д-ром Жуком „Українською Православною Церквою в Америці" і причина припинення цих переговорів, як „тиха проблема" 721
1. „Тези" причиною обвинувачення архиєп. І. Теодоровича під замітом його „втечі" від УАП Церкви формації 1920-1921 рр. 721
VI. Спір за „Київські Канони" 726
VII. Сьомий Собор У.Г.-П. Церкви: його значення в історії спору за „Київські Канони" 728
1. Суд над В. Свистуном 729
2. Суд над о. П. Маєвським 730
3. Єп. Полікарп про погляд загалу українських православних церковних діячів у Західній Україні на Церкву в юрисдикції архиєп. Теодоровича ... 731
4. Перша в історії У.Г.-П. Церкви постанова Собору в справі її відношення до канонів Вселенської Православної Церкви 731
5. Постанова Собору в справі мети, з якою архиєп. І. Теодорович написав листа до патр. Фотія II 1935 р. 732
6. Проголошення статистичних даних про У.Г.-П. Церкву на її Сьомому Соборі 733

Розділ двадцять четвертий

ВИЗНАЧЕННЯ ЛІНІЇ ВІРОІСПОВІДНОГО РОЗМЕЖУВАННЯ МІЖ ІСТОТОЮ УАП ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ Й У.Г.-П. ЦЕРКВОЮ В КАНАДІ ЇЇ СЬОМИМ СОБОРОМ

Вступ 737
I. Оснування „Братства оборони Рідної Церкви" та його органу — газети „Рідна Церква" 739
II. Орган У.Г.-П. Церкви про „протестантизм" в істоті УАП Церкви формації 1920-1921 років 740
III. Відповідь „Братства оборони Рідної Церкви" авторові статті „Протестантизм влазить задними дверми" 743
IV. Протести оборонців „Київських Канонів" УАПЦ проти тих резолюцій Сьомого Собору У.Г.-П. Церкви, „які основно зміняють канонічне становище нашої Церкви в Канаді" 743
V. Вислід „Церковного процесу" внутрі У.Г.-П. Церкви в 1938-1940 рр. 746

Розділ двадцять п'ятий

НАЙВАЖЛИВІША ЗМІНА В СТАТУТІ У.Г.-П. ЦЕРКВИ — ОСНУВАННЯ КОЛЕҐІЇ СВ. АНДРЕЯ. — УСТУПЛЕННЯ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ІЗ СТАНОВИЩА АРХИПАСТИРЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ

Вступ 748
I. Усунення із Статуту У.Г.-П. Церкви в Канаді параграфу про її „духовну звязь" з УАП Церквою в Україні 750
II. Оснування Колеґії Св. Андрея 752
III. Рішення Дев'ятого Собору заанґажувати окремого єпископа для У.Г.-П. Церкви в Канаді 754

1. Остання промова архиєп. І. Теодоровича в Канаді 754
IV. Архиєп. І. Теодорович про мартирологію Греко-Католицької Церкви в Галичині, що „тепер також п'є з чаші мучеництва" 757
1. Плян протесту насильного переводження українців греко-католиків у Галичині, до Російської Церкви в проєкті агенд Дев'ятого Собору У.Г.-П. Церкви в Канаді 757
а) Лист прот. С.В. Савчука до Мих. Стечишина 757
б) Найбільший в історії У.Г.-П. Церкви випад проти неї з греко-католицької сторони 758
V. Причина резиґнації архиєп. І. Теодоровича із становища Архипастиря У.Г.-П. Церкви 759
VI. Початки контактів архиєп. І. Теодоровича з православними церковними сферами українських повоєнних емігрантів у західніх країнах Европи 762
1. Готовість архиєп. І. Теодоровича спровадити з Европи до Української Православної Церкви в Півн. Америці тільки тих єпископів, які підпишуть „приречення" 763
а) Бажання архиєп. Теодоровича спровадити митр. Іларіона до У.Г.-П. Церкви в Канаді 763
VII. Різниця між відношеннями Проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді й архиєп. Полікарпа до „приречення" єп. Мстислава з 27 березня 1946 р. 766
VIII. Дефінітивне рішення архиєп. І. Теодоровича „оформитися канонічно" й невідклична реакція з боку проводу У.Г.-П. Церкви 767
1. Рішення У.П. Церкви в США апробувати укладений архиєп. І. Теодоровичем плян „канонічного оформлення" його єпископського сану 771
IX. Оприлюднення архиєп. Теодоровичем причин, через які він був змушений уступити із становища Архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді 778
1. Рішення Собору Єпископів УАПЦ формації 1942 р. „приєднати" владику І. Теодоровича до Єпископату УАПЦ шляхом звершення йому єпископської хіротонії 781
X. „Канонічне оформлення" Архиєпископа Іоана Теодоровича 783
1. Теорія „Александрійського Чину" свячення в єпископський ступінь священства 784
IX. Оприлюднення архиєп. Теодоровичем причин, через які він був змушений уступити із становища Архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді 778
1. Рішення Собору Єпископів УАПЦ формації 1942 р. приєднати владику І. Теодоровича до Єпископату УАПЦ шляхом звершення йому єпископської хіротонії 781
X. „Канонічне оформлення" Архиєпископа Іоанна Теодоровича 783
1. Теорія „Александрійського Чину" свячення в єпископський ступінь священства 784

Розділ двадцять шостий

КОЛЕҐІЯ СВ. АНДРЕЯ В ВІННІПЕЗІ

I. Відкриття Колеґії Св. Андрея 795
II. Колеґія Св. Андрея в початках її оснування 803

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

ПОДІЛ УПРАВИ "УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ Й ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ" НА ДВІ "АДМІНІСТРАТУРИ"

I. ПОШИРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ З КАНАДИ НА УКРАЇНСЬКУ СПІЛЬНОТУ В США

Та частина інтелігенції українців греко-католиків у Канаді, яка на своїх Довірочних Зборах у Саскатуні в днях 18-19 липня 1918 р. постановила відійти від Греко-Католицької Церкви, на цих Зборах ухвалила низку резолюцій, а з них головною була ось така:

> "...Ми, представителі ріжних українських околиць і громад західної Канади отсим **рішаємо** як слідує: ЗАЛОЖИТИ УКРАЇНСЬКУ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНУ ЦЕРКОВ В КАНАДІ".[1]

Звичайно, що зробити "рішення" (постанову) "заложити" Церкву — під назвою "Укр. Греко-Православна Церква в Канаді", це одна справа, а здійснити це "рішення" — це друга справа.

Щоб це "рішення" зреалізувати, тобто — щоб оснувати таку Церкву, ці Довірочні Збори створили для цього спеціяльний орган — п.н. "Українське Греко-Православне Братство" (першим головою якого був Василь Гавриш, а першим секретарем Михайло Стечишин).

У резолюціях цих Довірочних Зборів про мету, з якою це Братство було створене, сказано ось що:

> "Се Брацтво має за ціль взяти на себе головний обов'язок зорґанізовання української греко-православної Церкви в Канаді".[2]

---

[1] Див. "Звіт з нарад з перших Довірочних Зборів". (У вінніпезькому тижневнику "Український Голос" за 7 серпня 1918 р.).

[2] Ibid.

У. Г.-П. Братство в ході свого намагання "заложити" таку Церкву м. ін. спровадило (в листопаді 1919 р.) до Канади із "Злучених Держав" (з США) бувшого доцента факультету Теології Черновецького університету (на Буковині) свящ. Лазаря Ґермана, доктора православного богословія. Очевидно, що це він поінформував У.Г.-П. Братство про те, що, згідно з догматичною наукою Вселенської Православної Церкви, жодна спільнота людей, не була, не є й бути не може "Церквою", якщо в неї немає православного Єпископа, який силою своєї Благодаті Св. Духа, унаслідуваної ним від Апостолів, поблагословив її (таку спільноту людей) і взяв її під свою архипастирську духовну опіку.

Тим Єпископом, який узяв — на першій сесії, у Вінніпезі, 27 листопада Другого Українського Православного Собору (1919 р.) — У.Г.-П. Братство та його прихильників під свою архипастирську духовну опіку, і завдяки цьому ця спільнота українців стала 27 листопада 1919 р. православною Церквою, був один з ієрархів Антіохійського Патріярхату, митр. Ґерманос (його прізвище арабське "Shihadah" замериканізували в вимові на "Shehedi") з США. Про те, що він належав до чільних архиєреїв Антіохійського Патріярхату, свідчив той факт, що на початку 1921 р. Синод цього Патріярхату найменував митр. Ґерманоса своїм членом[3]. Це значить, що У. Г.-П Братство в Канаді та його прихильники почали становити Церкву п. н. "Українська Греко-Православна Церква" — 27 листопада 1919 р.

Одначе факт оснування цієї Церкви не цілком відповідав "рішенню" Довірочних Зборів (у Саскатуні, 18-19.VII.1918 р.), бо ці Збори зробили рішення "заложити У. Г.-П. Церкву в Канаді", а Собор 1919 р. оснував цю Церкву не тільки для українців у Канаді, але і також й для українців в США.

Про це свідчить ось така заява "Виділу" (Управи) Укр. Гр.-Прав. Братства з січня 1918 р., що відносилася до висліду Собору 1919 р. (до всіх його сесій):

> "В тяжких часах для українського народа, укр. Церковні Народні З'їзди 1919 р. — в Вінніпеґу 27 листопада, в Едмонтоні 4 грудня і в Саскатуні 11 грудня, відкрили (оснували. — Ю. М.-Л.) Українську Греко-Православну Церкву **в Канаді і Злучених Державах**".[4]

Візія поширення "Укр. Гр.-Прав. Церкви", якщо б таку Церкву У.Г.-П. Братству в Канаді пощастило оснувати, — зродилася в провідних сферах цього Братства під кінець літа 1919 р., тобто в кінцевому періоді заходів проводу згаданого Братства щоб предстоятель Півн.-Амери-

---

[3]Голова Консисторії Укр. Гр. Прав. Церкви в Канаді, о. д-р Лазар Ґерман, у своєму листі, датованому в Бояні (Боян) в Альберті 21 квітня 1921 р., до секретаря цієї Консисторії, свящ. С. В. Савчука (у Вакав, Саск.) м. ін. висловив ось такий погляд:

"Став Митрополит (Ґерманос) членом Синоду Антіохійського Патріярхату, то тим ліпше для нас. Не буде ніякого сумніву щодо канонічного положення Митрополита" (Ґерманоса). — Звичайно, о. д-р Л. Ґерман мав тут на думці справу канонічно-юрисдикційного взаємовідношення між митр. Ґерманосом та Антіохійською Патріярхією.

[4]"Укр. Голос" (Вінніпеґ), 21 січня 1920 р.

канської Архиєпархії Російської Церкви, архиєп. Александр Немоловський (українець з походження) узяв його (Братство) та його прихильників під свою архипастирську опіку, але щоб Українська Греко-Православна Церква, яка постане в висліді цього, була самостійною. Архиєп. Александер погодився на це, але незабаром, під сильним тиском москвофілів, змінив свою думку. У.Г-П. Братство зокрема намагалося вплинути на єпископа Пітсбурзького Стефана Дзюбая (що належав до ієрархії Північно-Американської Архиєпархії Російської Церкви), щоб він погодився взяти це Братство та його прихильників у Канаді під свою архипастирську духовну опіку.

Василь Свистун (ректор Бурси-Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні) в своєму листі (датованому в Саскатуні 6 вересня 1919 р.) написаному в імені У.Г.-П. Братства до єп. Стефана Дзюбая (в Нью-Йорку), м. ін. подав йому ось такі інформації:

> "Загальний настрій українського населення, як інтелігенції так і широких верств є дуже прихильний до української Греко-Православної Церкви. При відповідних (душпастирських) силах треба надіятися, що більша часть уніятських Українців Канади стане членами сеї Церкви в розмірно короткім часі. Рівночасно певним є, що православний рух Українців Канади перекинеться в Стейти, а також в Галичину, де в виду її занятя Поляками (1919 р.) православіє стане національним заборолом Українців проти польонізації". (Вставки в дужках мої. — Ю.М.-Л.).

1. Структура спільного адміністративного органу канадської й американської частин Української Греко-Православної Церкви

Візії проводу У. Г.-П. Братства поширення У. Г.-П. Церкви з Канади на "Злучені Держави" (США) сприяв той факт, що Киріярх (Первоієрарх) цієї Церкви, Митр. Ґерманос, резидував в США.

Хоч Довірочні Збори в Саскатуні створили орган п.н. "Укр. Гр.-Прав. Брацтво" для "організування" (тобто для основування) У.Г.-П. Церкви, то це Братство одначе й після оснування цієї Церкви (на вінніпезькій сесії, 27 листопада, Собору 1919 р.) для православних українців у Канаді й Америці, — і то навіть незважаючи на те, що на цій сесії була встановлена Консисторія (з осідком у Саскатуні, Саск.) для Укр. Гр.-П. Церкви, — воно (Братство) далі було Проводом українського православного церковного руху в Канаді, а згаданою Церквою управляли спільно "Виділ" (Управа) Братства й Консисторія. Головні справи У. Г.-П. Церкви "в Канаді і Злучених Державах" полагоджували — в часах між Соборами — Спільні Соборчики Управи У. Г.-П. Братства й Консисторії. Звичайно, що не всі члени Братства (яке було досить великою організацією) могли бути членами Консисторії, але зате всі члени Консисторії були членами Братства. Жодного такого правильника, який stricti розмежував би компетенції "Виділу" Братства й компетенції Консисторії не було. Коли Другий Собор (1919 р.) цієї Церкви на своїй першій сесії (27 листопада) установив Консисторію, то в її члени був включений український священик з Трентону, Па., США, Володимир Каськів, який на цій сесії згаданого Собору формально (разом з групою інших православних священиків з Америки) задеклярував свій вихід із

складу духовенства Північно-Американської Російської Архиєпархії. Цей Собор, включивши (але тільки з правом дорадчого голосу) свящ. В. Каськова в члени Консисторії У. Г.-П. Церкви в Канаді і Злучених Державах, надав йому титул "Декана", який мав означати, що центральний орган (у Саскатуні, в Канаді) У.Г.-П. Церкви "в Канаді і Злучених Державах" уповноважив його (свящ. В. Каськова) організувати американську частину цієї Церкви та виконувати функції координатора її парафій, а при цьому, розуміється, бути підзвітнім церковному проводові (Консисторії й управі Братства) в Канаді.

У світлі того факту, що всі члени Консисторії, як правило, були членами цього Братства, стає ясно, що Укр. Гр.-Прав. Церквою в "Канаді і Злучених Державах" правило це Братство. Тому що в членстві Братства не було представників з Америки, то це значить, що Братство (управа якого була в Саскатуні) правило не тільки канадською, але й також американською частиною У. Г.-П. Церкви. Таких документів, які могли б свідчити, що Братство плянувало, чи не плянувало дати американській частині цієї Церкви вільну руку створити собі самостійне, незалежне від Братства й Консисторії (в Канаді) церковне управління, в архівах немає. І немає згадки про це в протоколах перших Спільних Соборчиків Консисторії й Управи Братства.

Американська частина У. Г.-П. Церкви "в Канаді й Злучених Державах" була духовно пов'язана з канадською її частиною особою спільного Архипастиря; адміністративно її лучила з Церквою в Канаді особа Декана В. Каськова, що підлягав церковному центрові в Канаді.

Коли спільний Соборчик Консисторії й Управи Братства, діючи з уповноваження Третього Собору (1920 р.), на своєму засіданні в днях 9 і 10 березня 1921 р. найменував о. д-ра Миколу Копачука Адміністратором Укр. Гр.-Прав. Церкви "в Канаді і Злучених Державах" — під умовою, що він буде резидувати в Канаді, а до США буде їздити тільки на візитації парафій американської частини цієї Церкви, то він негайно виїхав на візитації до США, і не хотів звідти вертатися до Канади. Постановивши залишитися в Америці напостійне, він у своєму листі (датованому в Пітсбурзі 19 грудня 1921 р.) до секретаря Консисторії (в Саскатуні) свящ. С. В. Савчука заявив, що претенсії Консисторії й Братства (в Канаді) на власть над американською частиною Укр. Гр.-Прав. Церкви є безпідставні, бо, — писав він, — "ніякий заступник нашої Церкви зі Злуч. Держав не засідає в Канадійській Консисторії, ані ніхто зі Злучених Держав не вибирав членів (цієї) Консисторії".

Секретар Консисторії, свящ. С. В. Савчук, відповів йому на це досить пізно, бо щойно 5 липня 1922 р. Зміст зробленого ним резюме його обширного листа до Адміністратора М. Копачука такий:

> "Скажемо коротко, що в порушеній (о. д-ром К. Копачуком) справі ми придержуємось рішень правного Собору за рік 1919, котрі зобов'язують всіх підчинених У.Г.П.Ц.
>
> Згаданий Собор, на котрім брав участь правний заступник наших ам. братів о. Каськів, рішив, що У.Г.П. парохії в Злучених Державах, на пораду сих же парохій, принимають ся в лоно У.Г.П.Ц. в Канаді, значить сим

доконано злуки У.Г.П.Ц в Канаді і Америці, котра, маємо в Бозі надію, істнує (в Америці) і нині.

Дальше, що Собор (у Канаді, 1919 р.) затвердив о. (Володимира) Каськова (з Трентону, Н. Дж., США) на декана в нюйорськім деканаті з правом дорадчого голосу в Консисторії (в Канаді) і з титулом дорадчого члена Консисторії". (Вставні пояснення мої, — Ю. М.-Л.).

II. УСТАНОВЛЕННЯ "АДМІНІСТРАТУРИ" У.Г.-П. ЦЕРКВИ

1. Життєписні дані про о. д-ра Миколу Копачука — першого Адміністратора У.Г.-П Церкви

Микола Копачук народився 16 лютого (нов. ст.) 1883 р. в селі Вовчинцях, Серетського повіту, на Буковині, в селянській родині. По скінченні ґімназії (з матурою, 1903 р.) він вступив на православний Богословський Факультет Черновецького університету, і там оснував та очолив організацію студентів-українців п.н. "Православна Академія". По скінченні академічних студій одружився з донькою православного священика Олесею, а на священика був висвячений 5 травня (н.с.) 1908 р. До 1911 р. був на парафії, з 1911 р. став законовчителем в одній із середніх шкіл у Чернівцях, а одночасно був писарем "Т-ва Укр. Греко-Православних Священиків" на Буковині, членом Управи "Української Бесіди", "Шкільного Фонду" й ін.

Під час Визвольних Змагань українського народу в 1918-1919 рр. о. д-р М. Копачук служив в Уряді Західньо-Української Народньої Республіки (яка 22 січня 1919 р. була перейменована на "Західньо-Укр. Область Укр. Народньої Республіки"). Отримавши (у вересні 1919 р.) відпустку на лікування, він разом з "Республіканською Капелею" (хором) О. Кошиця, в якому співала дружина о. Копачука, виїхав до Швайцарії, а звідти на переломі 1919-1920 рр. переїхав до Парижа.

(Ці інформації подані тут, як витяг з того документу, що зберігався в архіві У.Г.-П. Братства п.з. "Життєпис Копачука". Написаний він відручно характером письма В. Свистуна (але без підпису).

2. Ілюстративний приклад інформацій про спровадження о. д-ра М. Копачука до Канади в офіційній історіографії У. Г.-П. Церкви в Канаді

Розповідь про ролю о. д-ра Миколи Копачука в історії У.Г.-П. Церкви тут буде починатися ось такими (опублікованим у пресі 1925 р.) інформаціями протопресв. д-ра С. В. Савчука:

"При кінци червня 1920 р. (до Вінніпеґу він прибув 25 червня, — Ю.М.-Л.) до Канади приїхав з Европи о. др. Микола Копачук. Він ще зимою [1920 р.] подався був на посаду адміністратора Української Греко-Православної Церкви в Канаді, і Брацтво спровадило його в надії, що він покажеться компетентним на таке становисько. Але з його приїздом показалося, що він не мав поняття про тутешні церковні відносини, як також, що мав великі

претенсії, питомі всім інтеліґентам зі старого краю, які не годилися з тутешніми вимогами.*[1]

Все ж таки не можна сказати щоби [наша] Церква з його приїзду не скористала, а то хоч би тим, що українці з Буковини, почувши [в Канаді], що їх краян, пан-отець, злучився з Українською [Греко-]Православною Церквою [в Канаді], почали відноситися до неї з більшим довірям.

З приїздом д-ра Копачука до Саскачевану [в кінці червня 1920 р.] [свящ.] др. [Лазар] Ґерман відїхав [із Саскатуну] до Альберти, де устроював з о. [Дмитром] Стратійчуком Місії по кольоніях та подавав лекції питомцям духовного семинаря, які переїхали з Саскатуну до Андрю, Альберта.*[2]

Так проминуло літо, а з початком зими (1920 р.) був скликаний Третій Український Православний Собор — в Вінніпеґу 11 листопада, Саскатун 18 листопада і в Едмонтоні 25 листопада... Щодо справи кандидатури о. д-ра Копачука на адміністратора Української Греко-Православної Церкви в Канаді, то Собор передав її до остаточного вирішення Консисторії і Брацтва, які на своїм спільнім засіданні (19 листопада 1920 р.) вирішили, щоби адміністраторства не відкривати та щоби о. др. Копачук занявся звичайною душпастирською працею."[5]

3. Контроверсійні документальні інформації про спровадження о. д-ра М. Копачука до Канади

а) Свящ. д-р М. Копачук, титулуючись "Адміністратором У.Г-П. Церкви в Канаді й Злучених Державах", домагається адміністраторської посади в цій Церкві

Отримавши з Канади запрошення на посаду "Адміністратора Української Греко-Православної Церкви в Канаді і Злучених Державах", о. д-р М. Копачук приїхав з Парижа до Канади в останньому тижні червня 1920 р. (В архівах У.Г.-П. Братства є інформація про те, що до Вінніпеґу він приїхав 25 червня, а звідти на другий день виїхав до Саскатуну, бо там була Консисторія У.Г.-П. Церкви й централя У.Г.-П. Братства).

---

*[1] Яких ще інтелігентів із старого краю (з України) мав на думці о. д-р С. В. Савчук, цього він не вияснив. Бо ж до часу приїзду о. д-ра М. Копачука до Канади в У.Г.-П. Церкві був тільки один інтелігент із "старого краю", а саме — о. д-р Лазар Ґерман, що приїхав з Буковини до США 1916 р., а звідти — до Канади в листопаді 1919 р. І це завдяки тому, що він, як приятель митр. Ґерманоса, вплинув на цього ієрарха, щоб той узяв У.Г.-П. Братство та його прихильників у Канаді та в США під свою опіку усі вони разом (це Братство та його однодумці), стали православною Церквою, а специфічно — "Укр. Гр.-Прав. Церквою в Канаді і Злуч. Державах." Про всі інші заслуги цього інтелігента "зі старого краю" для У.Г.-П. Церкви див. у 3-му томі "Історії У.Г.-П. Церкви в Канаді". (Вінніпеґ, 1987).

*[2] Рукоположені митр. Ґерманосом у Міннеаполісі [США] в березні 1920 р. перші [три] випускники основаних і очолених о. д-ром Л. Ґерманосом Пастир. Курсів [у Саскатуні 15.XI.1919 р.] були призначені У.Г.-П. Братством в таких провінціях: о. С. В. Савчук в Саскачевані, о. Д. Стратійчук в Альберті, о. П. Самець у Манітобі.

[5] Свящ. С. В. Савчук, "Як повстала Українська Православна Церква в Канаді." Розділ XVI: "Від другого до третього Собору." (У часописі-місячнику "Православний Вістник". Вінніпеґ. Число за серпень 1925 р.).

Маючи запрошення на цю посаду, він відразу, після приїзду до Саскатуну, почав офіційно в листах титулуватися "Адміністратором", хоч він не тільки не отримав посади адміністратора, але й на протязі перших тижнів навіть не діждався від У.Г.-П. Братства жодної інформації в справі причини проволікання справи призначення його на цю посаду. Про це свідчить його лист (з 4 серпня 1920 р.) до "Виділу" Братства такого змісту:

"ДР. МИКОЛА КОПАЧУК
Адміністратор Української
Греко-Православної Церкви
в Канаді і Злучених Державах

Саскатун, дня 4.8.20

До
СВІТЛОГО ВИДІЛУ УКРАЇНСЬКОГО
ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОГО БРАЦТВА
В КАНАДІ, В САСКАТУНІ

Моїм письмом з Парижа з дня 7 січня б.р. запропонував я Світлому Брацтву покликати мене на Адміністратора Богом любленої Української Греко-Православної Церкви в Канаді і в відповідь дістав я від Хвального Братства виразну і недвозначну заяву, що воно радо і вповні годить ся на моє предложенє, виразно підчеркуючи мені з окрема, "що з Вашим приїздом вся церковна власть перейде в Ваші руки", і я єдино тільки під умовою цеї повної згоди приняв від Вас гроші на дорогу і приїхав сюди.

Теперже однак по упливі шести неділь від мого приїзду, бачучи себе наче в приватній службі певної в Вашій церковнім русі керуючої особи (В. Свистуна — Ю. М.-Л.) і не діждавшись ані зреалізованя даного мені запевненя ані не передвиджуючи хоч сякої такої спроби поладнаня мого службового [статуса] в епархії [sic!] Церкви, мусів я врешті прийти до пересвідчення, що зі сторони Хвального Брацтва наступило навмисне зломанє згаданої умови і що я є зі своєї сторони приневолений з цього факту витягнути природну й неминучу консеквенцію та вважати мою душпастирську службу закінченою з днем 30/8/ 20 — на бажанє Світлого Брацтва й скорше — якщо до тої пори не наступить поладнанє справи в дусі условій, на підставі яких я сюди приїхав.

З належним поважанєм
Др. Микола Копачук."

Василь Гавриш, голова У.Г.-П. Братства, переписав цього листа на машинці, щоб зробити через кальку копії для членів "Виділу" Братства й Консисторії, і зробив на ньому зверху таку помітку: "Др. Микола Копачук жадає свого службового управнення."

б) Довірочний лист секретаря У.Г.-П. Братства в справі спровадження о. д-ра М. Копачука до Канади

Коли секретар У.Г.-П. Братства. Юліян Стечишин (який в кінці серпня й у першому тижні вересня 1920 р. організував у Манітобі філії цього Братства) отримав від В. Гавриша копію вищезгаданого листа о.

д-ра М. Копачука до "Виділу" Братства, то він (Ю. Стечишин) відповів В. Гавришеві листом такого змісту:

"Ethelbert, Man.,
Sept. 2nd 1920

Вп. Пане,

Ваш лист з копією ультиматуму о. Др. Копачука я одержав вже давненько. Дякую за донесенє сеї новинки, а рівночасно прошу вибачити спізненє ся з відповідию. Подорожуючий звичайно не має ні відповідного часу, ні місця до писаня, а меньше такий, що робить і не зважає ні на години ні на неділї або свята.

Ціла та афера — хоч она може принести дуже сумні наслїдки для нашої роботи на церковнім поли, — є в дійсности смішною і не знаю, чи може вона в якій будь леґальній формі дотикати ся Брацтва, чи Консисторії. Як справа менї представляє ся, — се є нічого иншого, як особисте непорозумінє між паном [Василем] Свистуном, котрий робив як аґент від Брацтва, чи Консисторії Укр. Гр.-Прав. Церкви, — хоч на те його ніхто не уповажняв — а о. др. Копачук, котрий спустив ся на його особисті запоруки і на них приїхав до Канади. Та власне через те, що українська заїлість може пошкодити нашому церковному ділу, хочу конечно сказати хоч кілька слів для виясненя справи і хочу говорити отверто і щиро, бо се є конечним, як ми хочемо усунути непорозуміня і недопустити до сумних наслїдків.

Я завважив, що о. Др. Копачук мусів приїхати до Канади *на якихсь, кимсь дані від Брацтва услівя*, бо першого дня по приїзді до Канори він звернув увагу на те, чому його приняли як звичайного сященика, а друге він отверто зазначив, що він є *адміністратором*, а *ipso facto* головою Консисторії.

Про подібні услівя ні Брацтво ні Консисторія не знала. Я про них не знав. Правда я знав, що о. Др. Копачук має приїхати і знаю, що ми в приватній розмові з п.п. Свистуном, Вавринюком і о. Савчуком говорили, що як він покаже ся здібним і відповідним до адміністраторства, то певна річ, що його поставить ся на Соборі як одинокого кандидата на сей пост. Так про це ми говорили, але се була приватна розмова, але щоби анґажувати о. Др. Копачука на адміністратора, не бачивши його і не чувши про нього нічого кромі того, що ми довідали ся і не пригадую, чи хто инший зробив се, або навіть говорив про се.

Зрештою я не маю на що годити ся, бо на се ніяких формальних рад Брацтва, чи Консисторії не було. Я зрозумів, що о. Др. Копачук вдав ся до п. Свистуна особисто, і тому нікого не обходило, що п. Свистун, чи хто инший напише до кого. Вся кореспонденція Брацтва, — а також Консисторії, оскільки мені відомо, — має свій файл, а там нема жадного листа від о. Др. Копачука й відповідий на него. Остаточно, ще й сей факт, що і Свистун особисто, а не Брацтво, позичив собі гроший на дорогу для о. Др. Копачука і післав їх, а се надто добре стверджує, що се є справа особиста між о. Др. Копачуком, а п. Свистуном, а не Брацтвом чи Консисторією. Так сам п. Свистун говорив. Тому кажу, що смішно булоб, якби через такі міжусобиці мала потерпіти загальна справа.

Правда, я як секретар Брацтва вислав для о. Др. Копачука до Бельгії листи від канадийського іммиґраційного бюра, котрі мали послужити для о. Др. Копачука як паспорти, одначе навіть се я зробив як ласку для п. Свистуна, щоб улекшити йому спровадити о. Др. Копачука до Канади, як свого знакомого, чи що. Доперва пізнійше, як почало ся ширше говорити

про приїзд о. Др. Копачука, почало ся приготовляти йому імя на приїзд і можливости вибрати його Собором на адміністратора, що певно було б ся зробило.

Та на превеликий жаль і наше розчарованя о. Др. Копачук поступив дуже нетактовно роблячи домаганя, щоб його до того часу зробити адміністратором. Сим домаганєм він зробив собі ворогом п. Свистуна і поставив його в прикре положенє лиш за те, що той робив добре для отця Доктора, а дальше зразив собі кождого члена Брацтва і Консисторії, котрі побачили в сім домаганю нічого иншого, як те, що о. Др. Копачукови ходить більше о власне імя і гонор чим о добру загальну справу.

В виду всего повище сказаного, я є проти того, щоби робити о. Др. Копачука адміністратором тепер і мотивую се тим, що перше: ні Брацтво ні Консисторія, а тим меньше не формально кількох одиниць не є уповажнені робити собі адміністратора без Собору і се є зневага для цілого загалу, котрий інтересує ся сею церковною справою; друге: усуненє голови консисторії о. Др. Ґермана кине підозренє що в нас нема єдности, нема згоди і ми в самих початках не можемо погодити ся а жеремо ся через щось; трете: таке виборне адміністраторство небуде корисним ні церкві, ні о. Др. Копачукови, бо його "піддані" будуть уважати його за інтрудера і не будуть мати до него поваги а тримають його там лиш через те, що не хочуть отверто виступити проти таких беззаконностий, щоб не убити сего церковного діла в самих початках його розвою, а остаточно позиція о. Др. Копачука не буде трівка на Соборі і як він не зістане потверджений Собором, то се знов кине ся ворогам справу в руки і она ослабне так, що дальше її існованє буде знаком питаня. Собор відбуде ся незадовго. До него можна почекати комубудь без жадної страти, а там порішить ся леґально всі справи.

Сподію ся, що мої уваги будуть розважені.

Остаюсь з поважанєм

Ю. Стечишин."

в) До питання леґалістичних та етичних критеріїв оцінки о. д-ра М. Копачука у зв'язку з його характеристикою в офіційній історіографії

Справа спровадження о. д-ра Миколи Копачука до Канади в офіційній історіографії представлена на основі негативної його особистости. У ній говориться, що коли о. д-р М. Копачук запропонував У.Г.-П. Братству свої послуги для У.Г.-П. Церкви під такою умовою, що воно заанґажує його на посаду Адміністратора цієї Церкви, то Братство прийняло цю його пропозицію в тій надії, що він покажеться відповідним кандидатом на це становище. Але коли він приїхав до Канади, то Братство побачило, що на це становище він не надавався бо він "Не мав поняття про тутешні церковні обставини, як також мав великі претенсії, [що були] питомі інтеліґентам, що не годилися з тутешними вимогами."

У зв'язку з тими теперішніми аргументами, якими мотивується причину, через яку Братство відмовилося найменувати о. д-ра Копачука на посаду Адміністратора У.Г.-П. Церкви, до речі буде познайомитися з тими думками, які висловив один з тодішніх визначних членів "Виділу"

Братства, яким був Петро Зварич. А висказав він їх у листі до Мих. Стечишина, зміст якого слідує нижче. (Усі пояснення мої, — Ю. М.-Л.).

"Веґревил, Алта.
3 листопада, 1920.

Дорогий Михайле:

Я недавно одержав від [Василя] Гавриша [голови У.Г.-П. Братства] письмо, котре написав йому 2-го вересня б.р. [1920] Юлько [Юліян Стечишин — секретар Братства]. З него цілком виразно видно, що на позицію Адміністратора в нашій Церкві спровадив його Свистун в імени Брацтва і Консисторії, спровадив не питаючи Брацтва й Консисторії, чи згоджують ся на се.

Юлько цілком несправедливо очернює Др. Копачука, — я се підчеркую: **очернює,** — бо він домагаєть ся, щоби йому Братцтво дало приречену йому позицію церковного адміністратора. А я скажу: у него є "чорне на білім" сказано, що Свистун запросив його на се становисько і підписав ся під сим анґажуючим письмом яко уповажнений Брацтва. А що він такий документ має, то він має не лише моральне, але і леґальне право жадати, щоб йому сю посаду дали. Маючи сей документ, Др. Копачук може заскаржити Свистуна до суду і жадати від него через суд, щоб Свистун дав йому сю посаду, або дав йому велике грошеве відшкодованє. Він теж може заскаржити Юліяна до суду за се, що проголошує його всюди "імпертинентом", "зарозумілим старокраєвим морально зіпсутим інтеліґентом" і т.д. А коли Др. Копачук через суд не йде, то я скажу: Брацтво і Консисторія попали на дуже а дуже добру порядну людину. На жаль сего не можна сказати про деяких з великими претенсіями людей Брацтва!

Юлько має рацію, що се справа між Свистуном і Др. Копачуком, але з його сторони "жалувати бідного" Свистуна, котрий "добре зробив для Др. Копачука", бо спровадив його до Канади, а сей "імпертиненцько" домагаєсь від него позиції, котру він (Свистун) обіцяв йому, то я скажу: се є крайний цинізм і фарисейство! В імени Др. Копачука я на се скажу: "за моє жито мене побито"!

Наколи Брацтво і Консисторія не хочуть брати не себе відповідальности за те, що они в їх імени зобовязались дати єму сю посаду то най они (Брацтво і Консисторія) судять Свистуна за се. А єсли они судити його не хочуть, а рішені представляти його яко "жертву" того "імпертинента" Др. Копачука, — хоча на ділі Др. Копачук є жертвою фроду (обману) Свистуна, — то в такім разі Брацтво і Консисторія можуть оборонити "добре ім'я" і вчинок Свистуна лише таким робом, що мусять усе те взяти на свою відвічальність і дати Др. Копачукови приречену Свистуном посаду.

Я мушу підчеркнути таке: коли Свистун в імени Брацтва і Консисторії запросив Др. Копачука на посаду, то він не застерігав ся як він уважає за найліпше, щоби лише дістати буковинського пан-отця, бо кождий буковинський священик є у нас на вагу золота.

Маючи таке уповажненє, Свистун прирік о. Др. Копачукови позицію адміністратора, щоби в сей спосіб затягнути його до Канади на становисько орґанізатора церковних громад, бо нам треба буковинських панотців. а коли ся жертва обману прибула до Канади, то Брацтво і Консисторія кажуть йому словами пословиці: "Шкода тебе на попа, бо з тебе буде ліпший дяк"! Чиж се є чесно?

Пише Юлько до Василя (Гавриша), що о. Савчук і другі не виключали можливости, що єсли Др. Копачук по приїзді викажесь компетентним на то

становисько адміністратора, то Брацтво і Консисторія предложать його кандидатуру Соборови [У. Г.-П. Церкви] на затвердженє. А я кажу, що така балачка се байки для дітий! Такої балачки не могло бути, бо ніхто з Брацтва не мав понятя о церковнім "адміністраторстві" і ніхто з них до часу звязи з Др. Копачуком навіть не чув, що може бути така позиція. А чому Виділ Брацтва не поставив Др. Копачукови питаня: які є права і обовязки церковного адміністратора? Моя відповідь така: не питали, бо їх се не інтересувало, позаяк у них була "задня думка" не дати йому такої посади, а лише заманити його до Канади обіцянкою такої позиції!

Др. Ґерман, яко учений теольоґ, знає значінє слів "церковний адміністратор", але він писав мені, що Брацтво і Консисторія не питали його про значінє сих слів.

Я переконуюсь, що Виділови Брацтва і Консисторії треба за всяку ціну зорґанізувати "cover up" (замаскування, приховання чого), щоби вибілити свого божка Свистуна, вибілити коштом очернюваня нещасного Др. Копачука; і зробити все так, аби показати його (Свистуна) "жертвою" Др. Копачука, коли в дійсности справа маєсь цілком противно. Оправдуючи Свистуна, Виділ Брацтва і Консисторія тим самим поставили себе в позицію accomplice (співвинуватця в злочині) Свистуна.

В кінци я вам щиро раджу припинити охляпування Др. Копачука болотом, а навіть смірою, і знайти спосіб чесно залагодити сю справу. Раджу се в імя добра Церкви, бо єсли Др. Копачукови урветь ся терпець, і він, виказуючись своїм анґажуючим письмом, заскаржить Свистуна до суду за зломанє приреченя посади адміністратора, а Брацтво і Консисторія скажуть в суді, що вони не уповажнювали Свистуна прирікати Др. Копачукови сю посаду, то як буде виглядати наш Інститут [ім. П. Могили в Саскатуні], котрого Свистун являєсь ректором? А чи множество почитателів Свистуна позволять Брацтву і Консисторії сказати в суді, що вони не давали йому уповноваженя приректи Др. Копачукови сю посаду? Ні, рішуче ні — вони не скажуть в виду сего, що се грозилоби розбитєм нашої Церкви на два ворожі табори.

Яко правник, напиши мені як найскорше що Ти особисто думаєш про сю дуже паскудну аферу.

Копію сего письма я вислав до Гавриша. А ти не зволікаючи поговори з Юльком, щоби він для вибіленя Свистуна не смарував Др. Копачука перед людьми, бо се є неморально і проти державних законів.

З поважанєм
Петро Зварич."

г) Документ, який свідчить, що Консисторія в липні 1920 р. визнала о. д-ра Копачука "Адміністратором" У.Г.-П. Церкви

В архіві тодішнього редактора "Укр. Голосу", В. Кудрика, зберігається один документ (він тепер зберігається в Консисторії У. Г.-П. Церкви), який свідчить, що незабаром після приїзду (в кінці червня 1920 р.) о. д-ра Копачука до Канади, Консисторія (головою якої був о. д-р Л. Ґерман) визнала його "Адміністратором" У.Г.-П. Церкви. Цим до-

кументом є телеграма свящ. С. В. Савчука до редактора В. Кудрика такого змісту:

"BUCHANAN SASK 1920 JUL 17

WASIL KUDRYK
214 DUFFERIN AVE
WINNIPEG MAN
UNDERSTAND OFFICIAL ANNOUNCEMENT SIGNED BY ALL MEMBERS OF CONSISTORY REGARDING ENGAGEMENT KOPACHUK ADMINISTRATION SENT FOR INSERTION IN YOUR PAPER DO NOT PRINT MY NAME I KNOW NOTHING ABOUT ENGAGEMENT AND WILL NOT BE BOUND BY IT IT IS UNCOSTITUTIONAL FOR POWER OF APPOINTMENT RESTS WITH CONVENTION LETTER FOLLOWS

REV S W SAWCHUK"

Цією своєю телеграмою о. С. В. Савчук стверджує, що Консисторія визнала (десь у першій половині липня 1920 р.) о. д-ра Копачука "Адміністратором" У. Г.-П. Церкви і повідомлення про це вислала до ред. В. Кудрика, щоб він опублікував його в "Укр. Голосі". А тому що під цим повідомленням були підписані всі члени Консисторії, то о. Савчук, як секретар Консисторії, просить В. Кудрика, щоб він викреслив його ім'я з цього повідомлення, бо він нічого не знає про те, що о. д-ра Копачука заанґажували на посаду "Адміністратора" У. Г.-П. Церкви, отже це заанґажування не буде його (о. Савчука) зобов'язувати, бо воно суперечить статутові У.Г.-П. Церкви, який каже, що назначування на посаду в Проводі У.Г.-П. Церкви належить до виключної компетенції її Собору.

У кінці цієї телеграми сказано, що о. Савчук у цій справі більше написав у своєму листі до В. Кудрика, який (лист) уже зданий на пошту.

Тому що Консисторія в принципі не вирішувала нічого без "Виділу" У. Г.-П. Брацтва, то факт призначення о. д-ра Копачука на посаду Адміністратора У. Г.-П. Церкви сам собою свідчить, що сталося це шляхом спільної постанови "Виділу" Братства й Консисторії.

Зроблено це, очевидно, було тільки тому, щоб відвернути небезпеку з боку о. д-ра Копачука, який евентуально міг позивати В. Свистуна на суд. А що "Виділ" Братства й Консисторія скоро (але тихо) виреклися цієї постанови, то це сталося, очевидно, тому, що. о. С. В. Савчук почав вести акцію демаскування вчинку "Виділу" Братства й Консисторії, які присвоїли собі право Собору назначувати на посади в Проводі У.Г.-П. Церкви.

Одначе, коли йдеться про функції Братства в У. Г.-П. Церкві в світлі статуту цієї Церкви, то тут треба брати до уваги таку практику (яку можна б назвати "звичаєвим правом") Братства, що воно вже перед тим анґажувало до Проводу У.Г.-П. Церкви людей без порозуміння з Собором. І так, напр., воно спровадило (у першій половині листопада 1919 р.) із США о. д-ра Лазаря Ґермана на посаду ректора "Духовного Семинара" (що в дійсності становив собою кількамісячні пастирські курси) і підписало з ним контракт ще перед його приїздом до Канади, і це сталося без порозуміння з Собором.

Це факт, що Церковний З'їзд ("перший Собор") У Саскатуні 28 грудня 1918 р. уповноважив Братство нав'язати контакт з архиєп. Александром Немоловським, і представник Братства, В. Свистун, на цій підставі переговорював (у липні 1919 р.) з цим архиєреєм, бо провідники українського православного руху тоді вважали цього ієрарха за свідомого українця (він був родом з Волині). Але це також правда, що Братство без порозуміння з Собором восени 1919 р. заанґажувало митр. Ґерманоса (сирійця) на пост предстоятеля У.Г.-П. Церкви. Собор У.Г.-П. Церкви 1919 р. на своїй першій сесії (в Вінніпезі 27 листопада) погодився признати його предстоятелем цієї Церкви, але при цьому треба підкреслити той факт, що це Братство заанґажувало його дефінітивно, тобто без такої передумови, що рішення в цій справі буде залежати від недалекого Собору У.Г.-П. Церкви.

На підставі цього роду практики, якої жоден з тогочасних Соборів У.Г.-П. Церкви не квестіонував, В. Свистун зокрема заанґажував о. д-ра М. Копачука ніби на посаду "Адміністратора", щоб таким чином привабити цього священика до Канади.

4. До питання причини, через яку У.Г.-П. Братство й Консисторія постановили не встановляти "Адміністратури" для У.Г.-П. Церкви

Абстрагуючи від питання, хто мав би був стати Адміністратором У.Г.-П. Церкви, треба сказати, що суттєвою справою тут було питання, чи встановляти Адміністратуру для цієї Церкви, чи не встановляти її, а якщо не встановляти, — то чому?

У протоколах "Третього " Собору У.Г.-П. Церкви 1920 р., перша сесія якого відбулася в Вінніпезі (11 листопада), друга - в Саскатуні (18 листопада), а третя — в Едмонтоні (27 лист.) — не сказано чому цей Собор сам не вирішив такого важливого питання, як справа "Адміністратури", а чомусь передав її на спільне вирішення її "Виділом" У.Г.-П. Брацтва й Консисторії.

У зв'язку з тим, що в досьогочасній історіографії пишеться, що о. д-р М. Копачук, мовляв, не надавався на становище Адміністратора, бо як новоприбулий інтелігент з Европи, він ставив дуже високі вимоги, не знав канадських умовин життя і т. ін. прислонюють потенційне питання: Чому "Виділ" У.Г.-П. Братства і Консисторія, отримавши від Собору 1920 р. (специфічно ж від його першої сесії) уповноваження в цій справі, постановили не встановляти Адміністратури для У.Г.-П. Церкви, абстрагуючи від питання, хто мав би бути Адміністратором.

З архівних документів (неопублікованих) знаємо, що для "Виділу" Братства й Консисторії критерієм вирішування, чи встановляти Адміністратуру, чи ні, були не духові прикмети особи о. д-ра М. Копачука, а були ним ті атрибути, на основі яких дефініюється поняття про "церковного Адміністратора". Цими атрибутами є його права й обов'язки.

Що "Виділові" Братства головно йшлося про питання прав і обов'язків Голови Адміністратури, про це свідчить той лист, що його

"Виділ" Братства наспіх вислав (у періоді часу між першою й другою сесіями Собору 1920 р.) до о. д-ра Копачука. Зміст цього листа такий:

"Saskatoon, Sask.
Падолиста 16-го 1920

Впр. о. Др. М. Копачук,
Box 1686
Саскатун, Саск.

Впр. Отче Докторе:

На Ваше бажанє, виложене в листі з 12-го жовтня с.р., спільне засіданє Брацтва і Консисторії Укр. Гр. Прав. Церкви, котре відбуло ся вечером 15 падолиста, взяло під розвагу подані Вами уваги, а головно справу адміністратора. По довшім обговорюваню сеї справи засіданє рішило попросити Вас, щоби Ви зволили подати для Брацтва і Консисторії, на руки секретара Брацтва, в писемній формі, *свої вимоги*, а іменно: *які мають бути межі і компетенції адміністратора*, які мають бути відносини між адміністратором а Брацтвом, які пляни безпосередної роботи мав би адміністратор в безпосередній будуччині, яких матеріяльних забезпечень, якої платні і т. п., і якої ґарантії жадає о. Др. Копачук щодо матеріяльного становища церковної справи? Рівночасно просить ся о. Др. Копачука подати нам о скілько думає причинити ся до поправленя нашого фінансового положеня.

Просить ся дати відповідь з протягу 24-х годин.

З поважанєм
Ю. Стечишин, секр."

Факт поставлення Братством і Консисторією о. д-рові М. Копачукові питання, які були б "його вимоги" (тобто обсяг компетенції), якщо б його найменували "Адміністратором", свідчить, що автори цього листа не були поінформовані про те, що компетенції "Адміністратора" Церкви є визначені нормами церковного права, і що, отже, є вони вимогами церковного права, а не особистими вимогами тієї особи, яка є, чи має бути, Адміністратором.

На вищезгаданий лист "Виділу" Братства й Консисторії о. д-р М. Копачук дав негайно — зараз таки на другий день і трохи скоріше як "в протягу 24-х годин" — таку відповідь:

"Саскатун, 17.XI. 1920.

Світла Консисторія У.Г.П.Ц.
і Хвальне У.Г.П. Брацтво
Box 1686
Саскатун, Саск.

На поставлені мені спільним письмом Світлої Консисторії і Хвального Виділу Брацтва з дня 16 падолиста 1920 питаня даю отсим слідуючі відповіди:

1) Межі компетенції адміністратора

Функція адміністратора, згідно з *канонічним правом*, є завжди *виїмкова і переходова*, а в нашім випадку має тільки підготовити ґрунт для будучого

першого епископа нашої новозорганізованої Богом любленої Церкви, як її правильного канонічного голови.

Одначе адміністратор під час свого урядованя — розумість ся говорю що без огляду на личність (особу, — Ю. М.-Л.) — посідає всю повноту прав і обовязків епископа за винятком тих, що їх не може виконувати задля браку архиєрейської хиротонії. Він є реальним і правним заступником дієцезії на вні і внутрі, підписує разом з секретарем або иншим членом Консисторії всі акти в імени Церкви, потрібна його згода на свяченя священиків, принятє кандидатів богословія, назначенє душпастирів, інкорпорацію церков і т. п.

Річ певна, що він не сміє рішати ці справи автократично, самовільно, а прямо правно зобовязаний слухати голосу Консисторії і підчиняти ся її більшости; його рішеня чи зарядженя без згоди або проти волі більшости радників Консисторії є правно себто канонічно не важні, так само як і рішеня Консисторії без згоди адміністратора.

Він сам як і підчинене йому священство мають пильно наглядати, щоб не попасти в блуд правителів церкви тих церков, від яких наші вірні відлучили ся.

В інтересі порядку й приличности адміністратор одвічальний за свої вчинки перед плєнум Консисторії або Виділу Брацтва, або їх разом, ніколи перед їхніми поодинокими членами.

2) Що до відносин, які мають бути між Адміністратурою а Консисторією, так можна їх коротко означити в слідуючий спосіб: канонічно адміністратор рівнож як епископ є завсіди рівночасно головою Консисторії, подібно як голова якогось виділу. Як такий, має право й обовязок скликати, відкривати й замикати засіданя Консисторії, ними проводити, виконувати їх ухвали, децидувати про рівність голосів і т. п.

3) Означити взаїмні відносини між адміністратором а Брацтвом троха трудніще однак можливо: Брацтво заступає правительство в старім краю або давні укр. Брацтва. Так перші як і другі ґарантували передовсім матеріяльну піддержку духовенства всіх ступнів, полишаючи йому чисто духовні і адміністративно-духовні справи, як береженя чистоти віри й обрядів та іменованє священників і нагляд над ними.

Загальний принцип можна приняти такий: Брацтво повинно виробити ся в інституцію, яка забезпечує матеріяльний бут єрархії і церковних інституцій (в нас такою тепер [є] семинар), адміністратора, а пізніще семинарської бібліотеки, церковного орґану і т. п. З цього випливає, що Брацтво повинно мати рішаючий голос у фінансових справах Церкви. Напр. коли Консисторія прийме кандидата до семинара задля його здібности то Брацтво може його відкинути задля браку фондів, і навпаки.

З причини моральної відвічальности повинні так адміністратор як і Консисторія мати завсіди вгляд в касоводство Брацтва задля контролі, подібно як в старім краю прислугувало право верховній церковній власти вглядати в рахунки, які правительство вело на конто Церкви".

(Дальший зміст цього *exposé* о. д-ра М. Копачука становить собою "муки Тантала", коли він у "поті чола свого" силкується доказати, що він якщо б був "Адміністратором", то знайшов би спосіб поліпшити, фінансовий стан У.Г.-П. Церкви, — хоч, як видно, таланту до фінансових справ у нього не було).

а) Вислід з'ясування Проводові У.Г.-П. Братства о. д-ром Копачуком церковно-правних компетенцій Адміністратора Церкви

Для "Виділу" Братства з цього *exposé* о. д-ра М. Копачука була та користь, що провідні члени цієї організації мали можливість довідатися, в чому полягає Адміністратура Церкви в церковно-правному сенсі цього слова. Натомість для о. д-ра Копачука вислід цього церковно-правного поучення був негативний, бо Собор 1920 р. на своїй другій сесії (саскатунській — 18 листопада) ухвалив таку резолюцію:

> "Собор рішає, щоби справу адміністратора відпустити для остаточного полагодження Брацтву і Консисторії."

Маючи цей мандат від Собору, Виділ Братства й Консисторія на другий день (19 листопада 1920 р.) на своєму спільному засіданні постановили не встановляти "Адміністратури" для У.Г.-П. Церкви. У протоколах з цього засідання сказано, що Василь Гавриш (голова Братства) й Теодор Гаврилюк (член Консисторії) подали на голосування такий проєкт резолюції:

> "Вглянувши в справу о. Др. Копачука, кандидата на адміністратора У.Г.-П. Церкви, котрую справу припоручив сьому спільному засіданю Собор з 18 листопада, 1920 р., в Саскатуні, рішено, щоби адміністраторства не відкривати. Як також рішено предложити о. Др. Копачуку вибрати собі певну околицю на душпастирську роботу, з якої то роботи він має себе супортувати (утримувати, — Ю.М.-Л.), а Брацтво годить ся давати йому по своїх силах періодичну грошеву поміч."
>
> Члени цього засідання ухвалили цю резолюцію без дискусії.

5. У.Г.-П. Церква в Америці підтримує ініцятиву свящ. д-ра М. Копачука в справі Адміністратури для У.Г.-П. Церкви

У світлі листа секретаря У.Г.-П. Братства, Юліяна Стечишина, до голови Братства, В. Гавриша, з 2 вересня 1920 р. стає ясно, що Братство відсепарувалося від справи запрошення о. д-ра М. Копачука В. Свистуном на пост "Адміністратора" У.Г.-П. Церкви, бо ця справа була проблемою тільки двох осіб: В. Свистуна й о. д-ра Копачука.

Із змісту згаданого листа сам собою виникає такий висновок, що, на думку Братства, вина тут була не тільки по стороні В. Свистуна, який без уповноваження Братства й Консисторії запросив о. д-ра М. Копачука на посаду"Адміністратора" У.Г.-П. Церкви, але й також була вина по стороні о. д-ра Копачука, який повірив В. Свистунові, що той, мовляв, запросив його на цю посаду нібито в імені У.Г.-П. Церкви.

Братство одначе не поставило питання, чи йому треба було, чи не треба було В. Свистуна, як одного із своїх провідних членів, притягнути до дисциплінарної відповідальности й змусити, щоб він якось полагодив цю справу, бо ж о. д-р Копачук, маючи це запрошення (підписане В. Свистуном в імені Братства), міг судовою дорогою жадати перепрошення й матеріялнього відшкодування. Секретар Братства, Ю. Сте-

чишин, не згадав про леґалістичний аспект цієї справи, а зосередився тільки на його моральному аспекті, і тут він висловив В. Свистунові співчуття, кажучи, що о. д-р М. Копачук, домагаючись, щоб призначення його В. Свистуном (в імені У.Г.-П. Церкви) на посаду "Адміністратора" було гонороване, поставило В. Свистуна... "в прикре положення". Це значить, що, на думку секретаря Братства, треба було співчувати В. Свистунові, а не жертві його децепції — о. д-рові Копачукові.

Свящ. д-р М. Копачук, виконуючи дану йому Братством і Консисторією працю душпастиря-місіонера в У.Г.-П. Церкві в Канаді, почав шукати виходу з цього імпасу. І так, десь у половині жовтня 1920 р. він написав листа до свящ. Володимира Каськова — Декана "американської частини" У.Г.-П. Церкви. Зміст цього листа, як видно, був дуже важливим чинником у справі розвитку дальших взаємовідносин між "канадською" й "американською" частинами У.Г.-П. Церкви. Про це, поперше, свідчить той факт, що коли декан В. Каськів отримав цього листа від о. д-ра Копачука, то він скликав Соборчик підпорядкованих йому священщеників (цей Соборчик відбувся 16-17 листопада 1920 р.), який визнав о. д-ра М. Копачука "Адміністратором У.Г.-П. Церкви", а також заповів скликання Собору "американської частини" У.Г.-П. Церкви. (Цей Собор, що був першим Собором "американської частини" У.Г.-П. Церкви, відбувся в днях 28-29 грудня 1920 р., і він найменував о. д-ра М. Копачука "Адміністратором У.Г.-П. Церкви в США").

Це був той перший випадок що У.П. Церква в США поставила У.Г.-П. Церкву в Канаді "перед доконаним фактом". Свящ. д-р М. Копачук, розуміється, мав у цьому свою ціль, коли він не таївся перед У.Г.-П. Братством своїми безпосередніми контактами з "американською частиною" У.Г.-П. Церкви.

І так, напр., він для інформації "Виділу" У.Г.-П. Братства на початку грудня 1920 р. передав "Виділові" листа декана В. Каськова такого змісту:

"о. Володимир Каськів
Декан Української
Греко-Православної
Церкви в Америці

Trenton, N.J.
23 November, 1920

Впреп. От. Адміністратор
Др. М. Копачук
в Канаді.
Впрепод. Отче Адміністратор:

По отриманю Вашого листа, спішусь з відповідею та щирою подякою Вашій Достойности. Ваш цінний лист був перечитаний на Свящ. Соборчику Деканальнім, котрий відбувся дня 16 і 17 November, в місті Willemantic, Conn.

Зібрані Священики складають щиру і сердечну подяку ВПр. Отцю Адміністраторю за щиру звязь батьківської любови супроти Укр. Священства в Америці.

Резолюції які запали на Соборчику суть слідуючі:

1) Перший Укр. Гр. Правосл. "Собор" в Америці скликати в місяцю грудню 28 і 29, 1920, до міста Newark, N.J.

2) Просити ВПр. Отця Адміністратора М. Копачука з Канади о присутність на згаданім "Соборі".

3) Просити ВПр. От. Адміністратора о предложенє суми коштів подорожи для того щоб знати чи можливо буде понести тії кошта або ні..."

———————

"Виділ" У.Г.-П. Братства, який маючи уповноваження Собору У.Г.-П. Церкви з листопада 1920 р. полагодити цю справу, 19 XI. 1920 р. постановив не встановляти Адміністратури для У.Г.-П. Церкви, не тільки не заарегував на той факт, що "американська частина" У.Г.-П. Церкви офіційно вважає о. д-ра Копачука "Адміністратором" цієї Церкви, але й навіть не відгукнувся на той факт, що Собор "американської частини" У.Г.-П. Церкви (який відбувся в Ньюарку в днях 28-29 грудня 1920 р.) запросив о. д-ра Копачука на посаду "Адміністратора" цієї Церкви в США, про що він (о. д-р Копачук) негайно повідомив (мабуть, у січні 1921 р.) Консисторію У.Г.-П. Церкви.

Свящ. д-р М. Копачук тоді опинився перед такою дилемою: або залишитися в У.Г.-П. Церкві в Канаді (яка тоді мала коло сотні церковних громад) на становищі душпастиря-місіонера, або їхати на посаду Адміністратора У.Г.-П. Церкви в США, де ця Церква мала тільки коло 20 церковних громад. Його ж ідеалом була така посада Адміністратора, яка полягала б в його управлінні У.Г.-П. Церквою в Канаді і в США.

Щоб цю ціль осягнути, він поставив "Виділові" Братства й Консисторії ще один "ультимат" (звичайно, що це мав бути його останній "ультимат") листом такого змісту (тут буде поданий тільки текст його листа до Консисторії):

"ДР. МИКОЛА КОПАЧУК Calder, Sask., 22.II.1921
Адміністратор Української
Греко-Православної Церкви
в Канаді і Злучених Державах
Світла Консисторіє!

Хоч я вчасно повідомив Світлу Консисторію про мій відїзд на посаду Адміністратора У.Г.П.Ц. в Зл. Державах, не дістав я ніякої позитивної відповіди, з чого мушу вносити, що Світлій Консисторії мабуть байдужий повний упадок (парафії) Калдера в кацапські руки, що стане ся неминуче, як що *найдальше* до 1 марта б.р. не дістану наслідника, бо *тоді мушу невідклично відїздити.*

Ще раз прошу о сповненє сеї потреби.

З поважанєм
Др. М. Копачук"

Свящ. д-р М. Копачук у цьому листі не просив щоб У.Г.-П. Братство й Консисторія найменували його Адміністратором. Він тільки повідомив їх про те, що У.Г.-П. Церква в США запросила його до себе на посаду Адміністратора, і що він зробив невідкличну постанову їхати на

цю посаду, і виїхати до США не пізніше як першого березня (1921 р.). Але тому, що обслужувана о. д-ром Копачуком церковна громада в Калдер напевно перейде до Російської Церкви, якщо він звідти виїде, то він у зв'язку з цим просив Консисторію, щоб вона конче призначила священика на цю парафію.

6. Установлення Адміністратури для У.Г.-П. Церкви в Канаді й США

Тому що Братство не дало о. д-рові М. Копачукові відповіди на його лист з 22 лютого 1921 р., яким він повідомив про те, що він з днем 1 березня (1921 р.) залишає свою парафію в Калдер, Саскачеван, і їде на посаду Адміністратора У.Г.-П. Церкви в США, о. д-р. Копачук, користаючи з нагоди, що "Виділ" Братства й Консисторія заповіли своє спільне засідання (в Саскатуні) на день 9 березня, вичекав до того часу в Калдері, і звідти приїхав на засідання, бо йому, як і всім іншим священикам У.Г.-П. Церкви, прислуговувало право участи в ньому, — звичайно, без права рішального голосу тим, хто з них не був ані членом Управи Братства, ані членом Консисторії. А тому що Братство й Консисторія не повідомили його, чи вони прийняли, чи не прийняли його резиґнацію, то він уважав, що *de jure* він і далі був священиком У.Г.-П. Церкви в Канаді.

З протокольних даних цього засідання виникає такий висновок, що "Виділ" Братства й Консисторія ще перед цим засіданням вирішили прийняти резиґнацію о. д-ра М. Копачука.

Бо коли Василь Кудрик відповів на питання о. д-ра Л. Ґермана, чи він готов стати священиком, то, як написано в протоколі, —

> "По сім заберає голос Др. Копачук і звідомляє, що він відїздить до Америки на позицію адміністратора У.Г.П.Ц. в Америці".

У відповідь на цю його заяву не відізвався ні один голос якогось питання, чи застереження, а тільки Голова Братства, Василь Гавриш, в імені цих Зборів подякував йому за службу в У.Г.-П. Церкві в Канаді.

У протоколі про це сказано коротко:

> "П.[ан] Гавриш [Василь] складає Др. Копачуку подяку від Бр.[атства] за його дотеперішну роботу".

Далі в протоколі зазначено:

> "По сім слідує перерва".

Голова Консисторії, о. д-р Лазар Ґерман, під час перерви, як видно, мусів послужитися якимись дуже важливими аргументами, щоб довірочно переконати "Виділ" Братства й Консисторію щоб вони не дали У.Г.-П. Церкві в Америці нагоди перехопити ініціятиву встановлення Церковної Адміністратури, а щоб натомість самі тут [у Канаді] найменували о. д-ра М. Копачука Адміністратором. При цьому він [о. д-р Ґерман], мабуть, мусів остерегти "Виділ" братства й Консисторію, щоб вони не надіялися на те, що декан В. Каськів з своїми священиками в США без дозволу проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді не поважиться встановити Адміністратуру в Америці. Навпаки, сам той факт, що Братство й Консисторія без відома й участи У.Г.-П. Церкви в Америці

відмовилися найменувати о. д-ра Копачука Адміністратором, свідчить про те, що вони рішили наперекір У.Г.-П. Церкві в Канаді встановити в себе Адміністратуру і запросити о. д-ра Копачука на пост її Голови. Тим фактом, що о. д-р Ґерман висловив свою готовість добровільно зректися свого становища Голови Консисторії, аби тільки в Канаді найменувати о. д-ра М. Копачука Адміністратором (він автоматично став би й Головою Консисторії), о. д-р Ґерман підкреслив велику серйозність цієї справи, бо ж тут ішлося про відвернення загрози розбиття єдности У.Г.-П. Церкви в Канаді та У.Г.-П. Церкви в США.

Протокольна інформація про початок нарад другої частини (після перерви) цього засідання починається так:

"Др. Ґерман піддає під розвагу зібраним, чи не добре булоби зробити о. Др. Копачука адміністратором У.Г.П.Ц. в Канаді. Таке назначеня булоби вповні лєґальне, бо минувший (послідній) Собор (в Канаді, 1920 р. — Ю.М.-Л.) віддав справу назначеня адмін. [істратора] в руки Бр.[ацтва] і Консисторії. А позаяк послідне рішенє спільного засіданя Бр. і Консисторії з 19 листопада 1920 р. (щоб не назначати о. д-ра Копачука Адміністратором; Ю. М.-Л.) *ще не було оголошене*, то тепер можна це рішенє змінити і приняти нове.

Збори на се годять ся і сей час починають переговори з Др. Копачуком, внаслідок чого принято слідуючу ухвалу:

о. [Петро] Самець

о. [Дмитро] Кирстюк

Щоби о. Др. Копачук став назначений адміністратором У.Г.П.Ц. в Канаді, під тим услівям, що до половини мая — по великодних святах лишить ся [на парафії] в Калдері, а потім за порозумінням Консисторії і Бр. відіде до Америки в справі візитацій [парафій У.Г.-П. Церкви в Америці], однак мусить вернути до Канади назад і бути тут аж до Соборів на 1921, котрі *будуть рішати справу* адміністратора надалі. (Принято)"

а) Рішення "Виділу" Братства й Консисторії не оприлюднювати пов'язаної з о. д-ром Копачуком справи "адміністраторства"

Поки справа "адміністраторства" була пов'язана з особою д-ра М. Копачука, це діло залишалося тайною архівів. У пресі (а специфічно — в "Укр. Голосі") не було ні одної згадки про це. З протоколу спільного засідання "Виділу" Братства й Консисторії 19 листопада 1920 р., знаємо, що коли Братство й Консисторія 19 листопада 1920 р., вирішили були не встановляти Адміністратури, то до преси не було подано вістки про це. Але до преси не було подано повідомлення навіть про те, що "Виділ" Братства й Консисторія 9 березня 1921 р. установили Адміністратуру для У.Г.-П. Церкви, і що на пост Адміністратора вони найменували о. д-ра М. Копачука.

Утримування цього факту ніби в "тайні", очевино, мусіло здивувати й насторожити та вразити о. д-ра Копачука. Своїм листом, датованим у Вінніпезі 5 квітня (1921), о. д-р Копачук поставив Консисторії питання про причину того, що "Виділ" Братства й Консисторія затаюють факт обрання його Адміністратором У. Г.-П. Церкви. Консисторія одночасно

отримала в цій справі лист і від адвоката Мих. Стечишина, який постійно пильнував щоб о. д-р Копачук не був покривджений.

Секретар Консисторії, свящ. С. В. Савчук, дав відповідь на обидва ці листи 19 квітня (1921) своїм листом до о. д-ра Копачука (в Вінніпезі).

Свящ. С. В. Савчук писав:

> "Висліду зі спільного засідання Брацтва й Консисторії в марті б.р. (9.III.1921 р. коли о. д-р Копачук був найменовананий Адміністратором; Ю. М.-Л.) не оголошено в "Укр. Голосі" тому, що була надія випустити перше число "Укр. Прав. Віст'[ника] найпізнійше з кінцем марта, і вважалося за відповідне опублікувати вислід [цього] засідання там. А що "Вістник" не почав виходити і досі, то не вина Консисторії, а нашої долі..."
>
> "Мусимо звернути увагу ще й на те, що Консисторія уважала за відповідне зачекати на згоду зі сторони Митр. Ґерманоса щодо назначеня Вас адміністратором, перед оголошенням сього в часописах. Митр. Ґерманоса повідомлено про се листом з 12 марта б.р..."
>
> "Прикро нам було довідати ся, що Ви були примушені покинути (парафію) Калдер перед часом".

———————

Запланований "Укр. Прав. Вістник" (що мав бути органом У. Г.-П. Братства) взагалі не вийшов, а митр. Ґерманос ще в другій половині квітня затвердив о. д-ра М. Копачука на становищі Адміністратора (хоч, щоправда, в протоколах не було сказано, що Братство й Консисторія вибрали його на цей пост під такою умовою, що це затвердить митр. Ґерманос), але повідомлення в пресі про це не появилося ніколи.

7. Проблема причин, через які Адміністратор М. Копачук не повернувся з США до Канади

Незважаючи на те, що о. д-р Копачук у процесі назначування його Адміністратором "У. Г.-П. Церкви в Канаді" (у протоколі так і записано: "У. Г.П. Церкви в **Канаді**") був зобов'язаний залишитися на парафії в Калдер у Саскачевані аж до половини травня 1921 р., а потім виїхати на візитацію парафій У. Г.-П. Церкви в Америці — і то виїхати тільки "за своїм попереднім порозумінням з Консисторією й Братством", — покинув парафію в Калдер ще перед кінцем березня (1921) і вирушив у дорогу до США без порозуміння з Братством і Консисторією. На початку квітня він уже був у Вінніпезі і там чекав на візу на в'їзд до США; про це свідчить той факт, що його лист до Консисторії був датований у Вінніпезі 5 квітня (1921).

Чергового листа до Консисторії, адресованого до її секретаря, о. С. В. Савчука, він написав з Трентону, Н. Дж., США, 22 червня (1921), тобто з парафії декана Володимира Каськова. У цьому листі він інформує о. Савчука, що на візу він мусів чекати в Вінніпезі аж до 10 червня (1921), і того ж дня вирушив до США. Про свої пляни залишитися в США напостійне у цьому листі він не згадав.

Свящ. д-р М. Копачук постановив собі якмога скоріше виїхати з Канади до США ще, мабуть, незабаром після свого приїзду до Канади. Але йому конче залежало на тому, щоб приїхати до США з леґально

наданим йому в Канаді титулом "адміністратора У. Г.-П. Церкви в Канаді". Коли ж він таки нарешті домігся назначення його Адміністратором у Канаді, то він не міг не усвідомлювати собі того, що Братство й Консисторія зробили це тільки під примусом обставин, тобто обставин, що У. Г.-П. Церква в Америці встановить собі окрему частину Адміністратури й прийме о. д-ра Копачука на цю посаду. Отож він, мабуть, підозрівав, що коли він не поспішиться на посаду Адміністратора в США, то Братство зробить якісь заходи, щоб не допустити до встановлення Адміністратури в США, а після того скасує Адміністратуру і в себе. На це могло йому вказувати ось що: Братство й Консисторія дали йому посаду Адміністратора тільки на короткий протяг часу — до осені 1921 р., коли мав відбутися Собор (щоправда, він не був скликаний), який мав вирішити питання, чи Адміністратура має існувати далі, чи скасувати її. По-друге, тому що Братство й Консисторія виразно не хотіли розголошувати в пресі факту встановлення Адміністратури й назначення о. д-ра Копачука її Головою, він евентуально міг зробити висновок, що все було зроблено тихо, щоб можна було, так само без розголосу, все це потім скасувати. А втім, навіть сам той факт, що дана йому можливість їхати на канонічну візитацію парафій в Америці — ту можливість, яка залежала не тільки від дозволу Консисторії, але й від Братства, — в той час, коли між Братством і Консисторією не всюди ясним було розмежування під оглядом прав і обов'язків, — міг не мати впливу на рішення о. Адміністратора Копачука не повертатися з США до Канади.

Прот. д-р Микола Копачук.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

ПРИЧИНИ СПРОТИВУ ПРОВОДУ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ В США ПРОЄКТОВІ БРАТСТВА Й КОНСИСТОРІЇ В КАНАДІ ВСТАНОВИТИ УКРАЇНСЬКУ ПРАВОСЛАВНУ ЄПИСКОПСЬКУ КАТЕДРУ В ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ

Вступ

Від Третього Собору в Канаді до Другого Собору в США

Свідчення прот. Василя Кудрика про Третій Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді таке:

"У листопаді 1920 р. був скликаний Третій Собор, — у Вінніпеґу 11-го, в Саскатуні 18-го, а в Едмонтоні 25-го листопада. Тепер на Соборі було менше учасників, бо люди були в дуже скрутнім матеріяльнім положенні, та все ж православний дух у них не ослабав.

На Соборі було піднесено справу браку священиків, через що церковна праця не поширюється так, як могла б поширюватись, порушено також справу браку свого церковного органу. І було постановлено видати церковний орган, однак через недостачу фондів він появився аж 1924 р. — як "Православний Вістник".

Братству й Консисторії було доручено також, щоб вони навязали контакт з Українською Православною Церквою на Україні, якщо б це було можливе.

Було також вирішено, щоб адміністраторство відложити, а о. Копачук щоб сповняв обовязки священика. Але о. Копачук згодом виїхав до Америки на становище церковного адміністратора."[1]

---

[1] Прот. Василь Кудрик, "40-ліття Української Греко-Православної Церкви в Канаді." (У Календарі "Рідна Нива", Вінніпеґ 1958).

Нижче слідують інформації С. В. Савчука про Третій Собор Укр. Гр.-Православної Церкви в Канаді:

"Третий Собор відбувся при меншім числі учасників, як другий, а то ізза скрутного матеріяльного положення (через великий неврожай, — Ю. М.-Л.), в якому люди находилися, але зі звітів священиків і делеґатів було ясно, що ідея Рідної Церкви чим раз глибше вкорінюється в народі і що одинокою причиною чому Рідна Церква не захопила ще ширших мас народу, се брак священиків. Не менше також давався відчувати брак свого органу, який ніс би між народ ідею Рідної Церкви і правдиве світло Христової науки. Ввиду сього Собор припоручив Консисторії і Брацтвови якнайскоріше приступити до видання релігійного часопису, але через брак матеріяльних засобів се розпорядження Собору було виконане аж весною 1924 року.

Собор також приняв слідуючу резолюцію в справі злуки з Українською Автокефальною Церквою на Україні:

"Собор рішив, щоби Брацтво і Консисторія Української Греко-Православної Церкви в Канаді увійшли в орґанічну злуку з Київською митрополією так скоро, як лиш комунікаційні відносини на се позволять."

Щодо справи кандидатури о. др. [Миколи] Копачука на адміністратора Української Греко-Православної Церкви в Канаді, то Собор передав її до остаточного вирішення Консисторії і Брацтва, які на своїм спільнім засіданню 19 листопада 1920 р. вирішили, щоби адміністратури не відкривати та щоби о. др. Копачук занявся звичайною душпастирською працею.[2]

З такого рішення проводу У. Г.-Православної Церкви в Канаді в справі адміністратури та щодо становища, яке мав в Канаді займати о. д-р Копачук, негайно скористав провід Укр. Православної Церкви в Америці, який на першому її Соборі, що відбувся під проводом декана Володимира Каськова в Нюарку, Н. Дж. в днях 28-29 грудня 1920 р., постановив установити в цій Церкві свою місцеву Адміністратуру.

Про ті причини, які змусили провід У. Г.-П. Церкви в Канаді змінити своє попереднє рішення (з 19 листопада 1920 р.), і таки дати о. д-рові Копачукові посаду Адміністратора в цій Церкві в Канаді, а тим самим і встановити в ній Адміністратуру, свящ. С. В. Савчук пише так:

"Рішення Третього Собору [1920], щоби адміністраторства не відкривати, поставило управу [Укр. Гр.-Прав.] Церкви, то є Консисторію і Виділ Братцтва в дещо невигідне положення і через се вже з початком марта, 9 і 10, 1921 р. треба було скликати спільні наради членів Консисторії і Брацтва та всіх священиків. Річ була в тім, що др. Копачук був скрайно незадоволений із такого рішення Собору [1920 р.] і хотяй під примусом обставин був приневолений сповняти деякий час обовязки звичайного священика, він заєдно шукав, як сам висловлювався "вищої і почеснійшої роботи, на яку мав покликання і приготовання", а саме, адміністраторства.

Крім того сталося, що священики Української Православної Церкви в Злучених Державах, під проводом о. декана Каськова, скликали свої наради (Собор, 28-29 грудня 1920 р., — Ю.М.-Л.) і без відома канадської части Української Православної Церкви *запросили др. Копачука на свого адміністратора.* Др. Копачук їх запросини приняв, але що не хотів цілковито зривати з Канадою, то дав до зрозуміння, що хотів би, щоби перед його

[2] Свящ. С. В. Савчук, "Як повстала Укр. Прав. Церква в Канаді." Op. cit. Розділ XVII. ("Православний Вістник". Серпень 1925 р.).

відїздом [до США] назначити його адміністратором на Канаду, хочби тільки номінальним. Консисторія і Брацтво на се остаточно погодилися, а то ізза того *щоби надальше затримати зверхню єдність між обома частинами Церкви, канадійської і американської, та щоби не дозволити др. Копачукови вести в Америці сепаратистичної акції.* Але з свого боку Консисторія і Брацтво поставили др. Копачукови такі вимоги: Він має остати в Канаді на парохіях що найменше до половини мая 1921 р., потім відїжджає до Злучених Держав на візитації тамошних парохій і під осінь того самого року повертає назад до Канади і остає тут аж до Собору, який має вирішити справу адміністратора на дальше. Др. Копачук на се погодився, але слова не дотримав. Він виїхав до Злучених Держав таки зараз по отриманню назначення на адміністратора і до Канади більше не вертався та справами канадійської части Української Православної Церкви фактично не клопотався."[3]

Про Третій Собор У. Г.-П. Церкви в Канаді необхідно згадати у зв'язку з Другим Собором (1922 р.) Української Православної Церкви в США тому, що цей Собор [в США] не зробив жодної постанови в справі відношення американської частини У. Г.-П. Церкви до Укр. Православної Церкви в Україні. Крім цього, провід У. Г.-П. Церкви в США поставився негативно до ідеї спровадження з Европи єпископа-українця для православних українців у Північній Америці.

I. ДРУГИЙ СОБОР УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В США

Ті наради священиків і представників мирян православних українців в США, що відбулися в днях 28-29 грудня 1920 р. під проводом декана В. Каськова, були названі "Першим Собором" цієї Церкви в США.

Другий Собор її відбувся 1922 р. і Адміністратор М. Копачук запросив на нього представника У. Г.-П. Церкви в Канаді листом такого змісту:

"УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ДІЄЦИЗІЯ В АМЕРИЦІ

Адміністратор Дієцизії
Др. Микола Копачук — Chicago, Ill., February 9th, 1922

Світла Консисторія
Української Греко-Православної Церкви
Саскатун, Кан.

Світла Консисторіє:

Згідно з ухвалою послідного Собору (з 28-29. XII.1920), та послідного Соборчика (18.IX.1922) наших священиків скликаю сьогорічний Церковно-Народній Собор в Злучених Державах:

1. В Шікаґо, Ілл. в неділю, 12 марта, 1922.
2. В Пітсбурґ, Па. в неділю, 19 марта.
3. В Нюарк, Н. Дж. в неділю, 26 марта.

[3] Свящ. С. В. Савчук, Op. cit. Розділ XVIII. ("Правосл. Вістник". Вересень, 1925)

В інтересі тіснійшої лучности обох частий нашої Церкви являєть ся дуже потрібним, ба навіть конечним, аби Світла Консисторія, в порозуміню з Брацтвом, вислала своїх делеґатів на сей Собор, або навіть хоч одного відпоручника, за котрого всі кошти перебування тут перебираємо на себе.

Судячи по тутешній ситуації, найвідповіднійшим заступником канадийської Церкви на нашім Церковно-Народнім Соборі був би д.[обродій] Василь Свистун, що користуєть ся між тутешнім укр. громадянством найліпшою славою. Лиш в разі абсолютної неможливости для д. Свистуна перебрати сей обов'язок на себе, можете виделеґувати кого іншого, пр.[иміром] д. Михайла або Юлька Стечишина, чи о. [С. В.] Савчука.

У всякому разі першорядного промовця. Рівночасно засилаємо запрошення до самого д. Свистуна. Оголошення Собору вишлемо Вам як лиш вийде з друку. Прохаючи яко мога скоршої відповіді,

здоровлю з братньою любовю,

Др. Микола Копачук"

Замітки— Вищезгадане запрошення свідчить, що о. д-р М. Копачук на своєму становищі церковного Адміністратора в США титулувався "Адміністратором Дієцезії". Слово "дієцезія" (з грецького "dioikesis") означає е п а р х і ю, а не дану помісну Церкву, як цілість.

Отож, якщо о. д-р М. Копачук уважав, що Українська Православна Церква в Північній Америці становила собою сукупність д в о х д і є ц е з і й (єпархій) — 1) американську Дієцезію (У.П.Церкву в США) і 2) канадську Дієцезію (У. Г.-П. Церкву в Канаді), то його титул "Адміністратор Дієцезії" не міг означати нічого іншого як тільки його адміністраторський пост лише в Американській Дієцезії. Якщо ж він, одначе, вважав себе Адміністратором обох частин У.П. Церкви в Півн. Америці, то це означає, що він цілу У.П. Церкву в Півн. Америці заклясифікував як "дієцезію", тобто, як "єпархію".

До речі, в У. Г.-П. Церкві в Канаді ще навіть по другій світовій війні "Церковний Фонд" означували терміном "Дієцезіяльний Фонд".

1. Мета вислання Братством і Консисторією в Канаді делегата на Другий Собор Української Православної Церкви в США

Про мету, з якою "Виділ (Управа) Укр. Гр.-Прав. Братства й Консисторія Української Греко-Православної Церкви в Канаді вислали свого делегата на Другий Собор Укр. Православної Церкви в США, з'ясована в обіжному листі секретаря Консисторії, свящ. С. В. Савчука, до членів "Виділу" Братства й членів Консисторії, зміст якого такий (вставні пояснення мої, — Ю. М.-Л):

"Box 55, Wakaw, Sask.
20 лютого, 1922.

Впов. Добродію!

Посилаю Вам копію листа до Консисторії від Др. Копачука з 9-го лютого б.р. (біжучого року) в справі делеґатів на церковно-народний Собор в Зл.[учених] Державах.

Я вважаю що конечним є делеґата вислати, і то не лише на те, щоби він брав участь в Соборі, але головно на те, щоби [він] порозумів ся з відповідальними чинниками американської части У.Г.П.Ц.[еркви] дотично справи спровадження укр. епископа, котра то справа являєть ся для нас дуже, а дуже важною, а котрої писемно годі буде залагодити, значить, наш делеґат мав би бути уповажнений вести всякі переговори і — як зайшлаби потреба — заключувати угоди від імени У. Г.-П. Церкви в Канаді.

Що до самого делеґата, то Др. Копачук піддав гадку вибрати його з чотирох ним поданих імен. Я бачив ся з п. [Василем] Свистуном 15-го с.м.[сего місяця] і він заявив, що поїхати ніяк не годен. Лишаєть ся, отже трох, на одного з котрих Ви маєте дати свій голос. З огляду, однак, на те що дуже непевним є чи п. Михайло Стечишин згодить ся заперти свій офіс [канцелярію; тут — адвокатське бюро] на три-чотири тижні, — я на жаль не встиг з ними в цій справі порозуміти ся, — прошу Вас, отже, коли би Ваш вибір впав на п. М. Стечишина подати ще і друге імя кого Ви бажали виделеґувати в разї коли би п. Стечишин не міг поїхати. В кождім разї, думаємо, повинна бути особа що є членом Виділу Брацтва або Консисторії і обзнакомлена зі справами нашої Церкви.

Прошу також звернути увагу, що лише за одного делеґата є запевнені кошти подорожі.

В залученю знайдете картку в справі назначення делеґата, як також квестіонар — для орієнтації делеґата, — котрі прошу виповнити і сей час звернути на мої руки — Box 55, Wakaw, Sask., бо час дуже короткий.

Коли би Вам прийшла яка добра гадка в порушеній справі, прошу написати.

Остаюся з братньою любовю,
Секретар Консисторії
о. С.В. Савчук.

Вислано до:
о. Др. Ґерман, о. Стратійчук, В. Гавриш, Ю. Стечишин, І. Квасниця, А. Вавринюк, Ф. Гаврилюк, Із. Новосад, Мих. Стечишин, В. Кудрик"

2. Інформації представника У. Г.-П. Церкви в Канаді на Другому Соборі У. Г.-П. Церкви в США про причини негативного відношення проводу цієї Церкви до ідеї встановлення української православної єпископської катедри в Півн. Америці

З протоколів відомо, що спільний Соборчик "Виділу" (Управи) Братства й Консисторії в Канаді, наради якого відбулися в Саскатуні в днях 24-25 грудня 1921 р., вирішив, що "конечним є дістати українського епископа для Укр. Гр. Прав. Церкви за посередництвом Міністра Ісповідань" (проф. Івана Огієнка), і довідатися, чи в православних українців в США "потреба [мати українського] епископа являєть ся великою і пекучою", а якщо так, то чи "причинилаби ся американська часть Укр. Гр.-Прав. Церкви до покриття коштів подорожі (з Европи) такого епископа".

Як делегат У. Г.-П. Церкви в Канаді, свящ. С. В. Савчук порушив вищезгадане питання на Другому Соборі У. П. Церкви в США.

Свящ. Савчук був тільки на першій і другій сесіях цього Собору, тобто, на сесії в Чікаґо (12 березня 1922 р.) і на сесії в Пітсбурзі (19 березня).

Повернувшись із цього Собору, о. Савчук у своєму листі, датованому в Вакав, Саск. 24 квітня 1922 р. до проф. І. Огієнка (в Тарнові) розчаровано й огірчено писав:

"По Соборі в Шікаґо (12 березня 1921 р.) в присутности о. Каськова і ще одного священика я поставив питання о. Др. Копачуку, що властиво У.Г.П.Ц. в Злучених Державах думає робити в справі спровадження епископа. Він відповів, що про епископа рішучо нема що й думати, а то з таких причин:

1) В нас нема спромоги дати епископови утримання.
2) Потреби в епископови не має, бо люди в Зл. Держ. звикли мати адміністраторів. Уніяти в Зл. Держ. не мають тепер епископа лише адміністратора.*[1]

Коли я звернув увагу на Канаду, то він відповів мені, що Канада не представляє собою великого значіння...

"Зл. Держ. самі годні дати примірне утримання епископови, а тим більше Зл. Держави й Канада разом, але Др. Копачук противить ся сему, бо тоді він мусів би заняти (при епископові) другорядне місце...

Всі священики [в У. П. Церкві в Амириці], з виїмком о. Каськова, бажають бачити свого епископа як найскорше".

3. Установлення "Церковно-Народної Ради" в У. П. Церкві в США й проблема чинника в цій Церкві, який вирішив би питання ідеї встановлення української єпископської катедри в Півн. Америці

Другий Собор в США на своїй другій сесії (в Пітсбурзі, 19 березня 1922 р.) ухвалив таку резолюцію:

"Собор доручає отцеви Адміністраторови [о. д-рови М. Копачукови] та *майбутній Церковно-Народній Раді* поробити всі потрібні заходи, щоб як найскорше довести до настановлення власного владики Українця для Української Православної Церкви в Америці".

У зв'язку з цією резолюцією свящ. С. В. Савчук опісля [1925 р.] писав ось що:

"Отже Собор віддав справу епископа на Злучені Держави в *руки д-ра Копачука*, а що він зі зрозумілих причин був проти наставлення епископа, — на се були певні причини, — ми в Канаді так і бачили неможливість прийти в сій важній справі з Америкою до порозуміння"[4]

---

*[1] Першим гр.-кат. єпископом-українцем в США був (від 1907 р. до кінця свого життя (пом. 1916) Сотер Ортинський. По його смерти Рим не надавав єпископа укр. гр.-католикам в США аж до 1924 р. У проміжжі того часу (1916-1924) церковними справами українців гр.-католиків там управляв Адміністратор — свящ. Петро Понятишин.

[4]Свящ. С. В. Савчук, Op. cit. Розділ XVIII: "Кроки до обрання єпископа". (У часописі-місячнику "Православний Вістник". Вінніпеґ, вересень 1925 р.).

На лист В. Свистуна (з квітня 1922 р.), в якому він переповів о. д-рові Копачукові негативні враження о. Савчука з Собору У. П. Церкви в США, Адміністратор В. Копачук відповів листом такого змісту:

"Чікаґо, Ілл., 27.IV.1922

Вельмишановний Пане!

Даруйте мені за опізнення. Я щойно вчора вернув з довшої поїздки. Цікавий Ваш лист перечитав сегодня і зараз відписую.

Про деякі мої гріхи "вільні і невільні" о. С.[авчук] переповів Вам правдиво, а те, що йому говорили на обох засіданнях [у Чікаґо, 12 березня й 19 березня в Пітсбурзі нашого [Другого] Собору не все відповідає правді.

Мені відомо, що о. С., виконуючи доручення Брацтва і Консисторії в Канаді, проєкт спровадження українського епископа нерозлучно звязував з рішенням Церкви в Канаді злучити ся з Українською Православною Церквою на Україні.

Я був і є проти пляну тої "злуки", отже й був та є проти спровадженя українського епископа. Самі гаразд знаєте, що всі патріярхати вважають прилучення Української Церкви до Московської в 1686 році канонічним актом. Ми з вами вважаємо, що Українська Церква є вязнем Московської.

Звідси льоґічне зауваження: як наша Церква в Зл.[учених] Держ[авах] і Канаді злучить ся з церквою-вязнем, то тим самим вона і сама стане в'язнем Московської Церкви. Чи нам треба того?

Українці-уніяти не були прилучені до Московської Церкви, бо Берестейська Унія була оголошена в 1596 році, а Українську Православну Церкву прилучили до Московської значно пізнійше — щойно в 1686 році. Отже Москва хоча би навіть хотіла "натягати" канони, то всеж вона не може сказати, що їй належить ся канонічна власть над тими православними українцями, котрі були в Галичині уніятами, а по приїзді до Америки й Канади стали православними.

Рівнож Буковинська Церква ніколи не була прилучена до московської. Вона є канонічно, чи, як Ви кажете, "правно" самостійна. Претенсій на канонічну власть над нами на сім континенті не має права мати ніхто. Наш митрополит [Ґерманос] одного разу сказав: "You have golden opportunity to become canonically independent". Нам лиш треба бути терпеливими. Ми є в духовній залежности від митр. Ґерманоса, тим самим і від антіохійського патріярха, котрий з цілою певностию поблагословить нас на автокефалію. Дамаск [престольне місто Патріярха Антіохійського] се не Москва. Я на тім стою і стояти буду.

Що тичить ся моєї т. зв. "диктатури", яко адмінстратора, то се є поняття зглядне: хто як розуміє слово "диктатура". Є люди — а такі є тут між нашими пан-отцями — котрі хочуть такої демократії, котра на ділі є анархією. Після їх думки, отже, хто є проти анархії, той є "диктатор". Так було тут і зі мною грішним.

Зробили ви на своїм Соборі 1919 р. о. К.[аськова] своїм "деканом" на Зл. Держави, то йому треба було більше число священиків, щоби було над ким деканувати. Де ж він їх набрав? Є тут у нас старо-катол.[ицький] епископ чи архиеп. Carfora, котрий, кажуть, посідає два докторати теольоґії і фільософії, але наших ґаздів грамотних і напівграмотних викроплює на попів "на право і на ліво". От о. К.[аськів] зачав вербувати їх до себе. Наприймав їх просто "в сані сущім", бо вони кажуть, що вони "такіж православні, як і ми".

Так завів він другу Серафимщину *[2]. Посеґреґував я їх, кількох приняв, але казав висвятитись у митр. Ґерманоса. Спочатку не пішло легко, бо о. К. зачав учити мене "теольоґії": каже, що православні канони забороняють робити пересвяти. Він галасував, що я казав їм висвятитися лиш тому, щоб показати свою зверхню власть і при сім трохи "зеленими" [долярами] доробитися; бо митр. Ґерманос брав за висвячення 30 дол. від особи, а вони думали, що я собі таку таксу установив.

Коли на сім ділі що заробив, то лиш марку "диктатора".

Дальше, хочу спростувати, що не мене, а будучу "Церковно-Народну Раду" уповажив наш [Другий] Собор [на сесії в Пітсбурзі, 19 березня 1922 р.] вирішувати справу спровадження чи зглядно не-спровадження українського епископа. Мене, яко Адміністратора, до сего причепили лише для декорації. Сей Собор зорганізував "Церковно-Народну Раду" на своїм остатнім засіданню [в Нюарку, 26 березня 1922 р.,] а на її чолі поставив о. Каськова. Чим є та Церк.-Нар. Рада? Се є таке стале законодавче тіло, що є чинним від Собору до Собору. Адміністратура лишається на далі, але вона вже є лиш екзекутивним тілом Церк.-Нар. Ради. Хіба не мушу казати, що не екзекутивне, з "законодавче" тіло має силу вирішувати справи спровадження, чи не-спровадження епископа.

В о. Каськіва є инша, ніж в мене причина проти спровадження епископа. Тут істнує підозріння, що він сам задумав стати епископом. Скажете: а він же жонатий! Вам може бути не відомо, що о. К. ще коли був тут в московській церкві, то ще до весни 1919 р., був у членстві славнозвістної "Федерації Духовенства і Мирян", котра повстала в нутрі московської діецезії в Зл. Держ., на чолі зі збунтованим батюшкою Іваном Кедровським, ще осенью 1917 р. Ся орґанізація є "обновленською", то є, вона заявляєть ся за жонатими епископами, за надання епископам, священикам і діяконам права женитись, розводитись і знова женитись, кілько разів самі захочуть; обновленці є проти всіх тих православних канонів, котрі стоять їм на дорозі до церковного "обновлення"; вони поборюють віру в апостольську сукцесію епископів; православних епископів оголошують "старорежимними", бо сю катеґорію епископів та примус вірити в їх апостольську сукцесію — кажуть вони — породив царський режим давної візантійської імперії, в котрій відбували ся вселенські собори Церкви.

З першою революцією в Росії [в березні 1917 р.] зачалася революція в Московській Церкві і церковно "обновленська" революція, котра через океан перекинулася до московської діецезії в Зл. Державах, і тут породила "Федерацію Духовенства і Мирян". Батюшка Іван Кедровський, котрий сим хоча є жонатий вже цілком готовий їхати до Москви висвячувати ся на епископа в тамтешних обновлених епископів, котрих піддержують большевики, а вони піддержують большевиків.

З тої "Федерації" збунтовані батюшки Кедровського — до річи, архиєп. Александер [Немоловський] ще в 1918 році викляв її! — о. К. вирвали з "Федерації" ви, канадійці, коли назначили його "деканом" Укр. Гр.-Пр. Церкви на Зл. Держави, але обновленського духа він не позбувся.

Скажу Вам відверто: Як я лиш прибув до Зл. Держав, о. К. одного разу сказав: "Ми би хотіли тут видіти Вас нашим епископом. Я маю книжки в

---

*[2]Росіянин Серафим, який казав, що його прізвище було "Уствольський", прибувши до Канади в березні 1903 р. вдавав "єпископа" і, мабуть, сам вірив у це, "висвячував" кожного, хто хотів бути "попом", а більшість з них були малограмотними. У Канаді він був до зими 1908 р.

котрих учені теольоґи пишуть, що давні православні епископи були жонаті". Я се приняв як жарт, але щойно недавно я прийшов до заключення, що о. К., як кажеть ся, "спитував мене з розуму".

Вам відомо, що в хорі Кошиця котрий тепер робить турне по Німеччині*[3], співає моя жена. В ньому співає один диякон на ім'я Павло Корсуновський, котрий веде переписку з митр. Василем Липківським в Київі. На днях я одержав від жени письмо, що о. К. через диякона Корсуновського навязав зносини з митр. Липківським, бо почув, що митр. Липківький жонатий і дехто з його епископів також жонаті.

Моя жена пише, що сей диякон мав о. К-ву відписати, що митр. Липківський закулісових зносин не може з ним навязувати, бо коли в Америці є адміністратор Копачук, то лише на його ім'я він зможе писати. Будемо виділи, що з того вийде.

Що торкаєть ся Церкви митр. Липківського, інформації мені прислав Евген Бачинський, бувший голова Дипльоматичної Місії Української Народної Републики в Швайцарії. Він є уповажнений митр. Липківського на Західну Европу. Тепер він живе в Carouge біля Женеви.

На разі булоби все. Передайте від мене привіт о. С.[авчукові], о. К.[?] і др.[угим]. Скажіть їм хай подумають над тим ізза чого я є в дійсности проти спроваджування епископа з Европи. Як не скористають з золотої нагоди зробити нашу Церкву автокефальною, т. є. канонічно самостійною, через Антіохійський Патріярхат, то будуть відвічальні за се перед історією і будучими поколіннями.

З належною пошаною,
Др. М. Копачук"

*[3] "Український хор під назвою "Українська Республіканська Капелла" під проводом диригента Олександра Кошиця 4 лютого 1919 р. виїхала з Києва на виступи в великих містах Европи. Опісля вона була перейменована на "Український Національний Хор" Кошиця.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

ПЕРША УАПЦ

Вступ

1) Значення інформацій про дві УАПЦеркви в Україні для досліджування історії У. Г.-П. Церкви в Канаді

Православна Церква в Україні вперше була проголошена "Українською Автокефальною Православною Церквою" 1 січня 1919 р. Історики скорочено означують її акронімом "УАПЦ".

Тут вона буде специфікована як "перша УАПЦ". Існувала вона від першого січня 1919 р. до 21 листопада 1920 р., тобто до кінця існування Української Народньої Республіки (У.Н.Р.).

Перша УАПЦ в Україні ще існувала — з центром у м. Кам'янці Подільському, як ось у Києві група українських церковних діячів 5 травня 1920 р. також проголосила Православну Церкву в Україні "Українською Автокефальною Православною Церквою", яку історики означують скороченням її назви, тобто акронімом "УАПЦ". Це була "друга УАПЦ". Хоч вона була проголошена 5 травня 1920 р., то одначе Єпископат для неї був установлений в днях 23-30 жовтня н.с. 1921 р., і тоді ж таки був запроєктований та утверджений її устрій. Тому то другу УАПЦ можна означувати як "УАПЦ формації 1920-1921 років."

Друга УАПЦ фактично існувала до 1936 р., тобто до часу, коли її останній Митрополит "всієї України" — Іван Павловський — був большевицькою владою арештований і засланий в Середню Азію, звідки він уже не повернувся.

Тому що перша УАПЦ була проголошена владою У.Н.Р. [в Києві] Законом 1 січня 1919 р., і Директорія У.Н.Р. встановила для неї верховний виконний (екзекутивний) орган у формі Синоду, і тому що цей Синод разом з Директорією У.Н.Р. та її Урядом (Радою Народніх Міністрів) 9 липня 1920 р. виїхав з території У.Н.Р. (що тоді вже майже вся опинилася під большевицькою окупацією), то Українське Греко-Православне Братство й Консисторія Української Греко-Православної Церкви в Канаді спочатку надіялися були, що Уряд У.Н.Р. в екзилі (в Польщі), а специфічно Міністр Ісповідань У.Н.Р. проф. Іван Огієнко,

пришле (з першої УАПЦ) єпископа й священиків У. Г.-П. Церкві в Канаді. У зв'язку з цим Братство й Консисторія в Канаді 1921 р. нав'язали листовний контакт з проф. І. Огієнком (який 1921 р. жив у Тарнові, і був екзильним Міністром Ісповідань У.Н.Р.), а в 1923 р. свящ. С. В. Савчук, Адміністратор У.Г.-П. Церкви в Канаді, в цій справі їздив до проф. І. Огієнка (який ще 1922 р. з Тарнова переїхав до Винник, біля Львова).

Але сталося так, що Укр. Греко-Православна Церква в Канаді не з першої УАПЦ (бо вона в 1921 р. вже не існувала),а з другої УАПЦ запросила собі ієрарха — в особі архиєп. Іоана Теодоровича, з Ієрархії митр. Василя Липківського.

З уваги на факт переговорів У. Г.-П. Церкви в Канаді з екзильним Міністром Ісповідань У.Н.Р. у 1921-1923 рр. у справі єпископа для цієї Церкви, і тому що процес вирішування У. Г.-П. Церквою питання, чи анґажувати собі єпископа з другої УАПЦ (тобто, за того часу, — єпископа з Ієрархії митр. Липківського) і врешті з уваги на те, що архиєп. Іоан Теодорович, який прибувши з України до США 13 лютого 1924 р., там постійно резидував, як Архипастир У.П. Церкви в США, одночасно, почавши від Четвертого Собору У. Г.-П. Церкви в Канаді (що відбувся в днях 16-17 липня 1924 р.) аж до її надзвичайного Собору, що відбувся в днях 12-13 листопада 1947 р.) був Архипастирем цієї Церкви, потреба хоч коротких інформацій про першу УАПЦ (формації 1919 р.) і про другу УАПЦ стає ясною.

2) Походження акроніма "УАПЦ"

Означення "Українська Автокефальна Православна Церква" створила Директорія Української Народньої Республіки (У.Н.Р.), коли вона готувалася видати той Закон, яким вона усамостійнила й удержавнила Православну Церкву в Україні. Цей закон — п.н. "Закон про вищий уряд Української Автокефальної Православної Церкви" — Директорія У.Н.Р. видала в Києві 1 січня 1919 р. Текст його був опублікований в офіціозі У.Н.Р. — в "Вістнику Державних Законів" (Київ). Випуск І. ч. 5. 18 січня 1919 р.

Ця Церква існувала від 1 січня 1919 р. до кінця існування У.Н. Республіки, тобто до 21 листопада 1920 р., коли Армія У.Н.Р. під натиском великих большевицьких сил ("Червоної Армії") мусіла покинути територію У.Н.Р., перейти на державну територію Польщі і здати там свою зброю.[1]

Директорія й Уряд (Рада Народніх Міністрів) У.Н.Р. евакуювалися з території У.Н.Р. (а спечифічно з Кам'янця Подільського) на державну територію Польщі 9 липня 1920 р.[2]

---

[1]Олександер Удовиченко, Генерального Штабу Генерал-Поручник, "Україна у війні за державність. — Історія організації і бойових дій Українських Збройних сил 1917-1921." Вінніпеґ, 1954. Стор. 161.

[2]Проф. Іван Огієнко, "Рятування України. — На тяжкій службі своєму народові." Видання друге, доповнене. Вінніпеґ, 1968. Стор. 85.

Ні влада У.Н.Р., ні офіційні чинники цієї Церкви ніколи не скорочували її назви, тобто не вимовляли й не писали її назви в формі акроніма "УАПЦ".

Коли ця Церква ще існувала, в Україні постала Друга Всеукраїнська Православна Церковна Рада (Друга ВПЦ Рада), що була основана в першому тижні травня 1919 р., і вона 5 травня 1920 р., проголосила Православну Церкву в Україні "Українською Автокефальною Православною Церквою".

Та ВПЦ Рада, яка постала в Києві під проводом Михайла Мороза (укр. світського діяча, революціонера з 1917 р.) 1919 р. ("здається 4-го травня", пише митр. Василь Липківський)[3] названа тут "другою ВПЦ Радою" тому, що в Україні вже перед тим була організація звана "Тимчасовою Всеукраїнською Православною Церковною Радою". Вона існувала — під проводом її голови, архиєп. Олексія Дородницина, від 6 грудня 1917 р. до другого тижня січня 1918 р. Це була "перша ВПЦ Рада".

Статут тієї Церкви, яку друга ВПЦ Рада в Києві 5 травня 1920 р. проголосила "Українською Автокефальною Православною Церквою", був совєтською владою затверджений дуже пізно — 10 грудня 1926 р. — п. н. "Статут Всеукраїнського Об'єднання Релігійних Громад Української Автокефальної Православної Церкви, яка скорочено зветься "У.А.П.Ц." (Друга ВПЦРада видала друком цей Статут — у формі брошурки — в Києві в лютому 1927 р.).

Назву цього "Статуту", як видно, уклали совєтські поліційні органи, які цей статут затвердили, бо митр. Липківський, каже, що "УАПЦ" [це] *більшовицьке скорочення [назви]* Української Автокефальної Православної Церкви".[4]

Цей акронім (УАПЦ), що є твором большевицької влади, взагалі тут не був би вживаний, якщо б він уже не ввійшов у традицію української церковної історіографії. Ось один з типовних прикладів цього: проф. Наталія Полонська-Василенко написала монографію (видану в Мюнхені 1964 р.) п.н. "Історичні підвалини УАПЦ", в якій вона акронімом "УАПЦ" означує не тільки ту Церкву, яку друга ВПЦРада в Києві 5 травня 1920 р. проголосила "Українською Автокефальною Православною Церквою", тобто другу УАПЦ, але й також ту Церкву, яку Директорія У.Н.Р. у Києві своїм Законом 1 січня 1919 р. проголосила "Українською Автокефальною Православною Церквою".

До речі, факт означення цих двох Церков одним і тим самим акронімом ("УАПЦ") свідчить, що авторка згаданої монографії історію другої УАПЦ (проголошеної 5 травня 1920 р.) уважає за продовження історії першої УАПЦ (проголошеної 1 січня 1919 р.).

Звичайно, що таке розуміння й трактування взаємовідношення між цими двома "УАПЦ" є помилковим.

---

[3] Митрополит Василь Липківський, "Історія Української Православної Церкви." Розділ VII.: "Відродження Української Церкви". Із вступом і замітками Протопресв. С. В. Савчука. Вінніпеґ, 1961. Стор. 15.

[4] Op. cit. Стор. 29.

3) "Синодальна" УАПЦ й "радоправна" УАПЦ

Митр. В. Липківський, що був першим первоієрархом другої "УАПЦ" (був він ним від 23 жовтня нов. ст. 1921 р. до 30 жовтня нов. ст. 1927 р.), твердить, що ця Церква існувала тільки до 28 січня нов. ст. 1930 р., бо ДПУ *[1] тоді терором змусило цю Церкву "самоліквідуватися". Він пише про це так:

> "Січня 28-го 1930 року були зібрані єпископи УАПЦ і з 40 священиків, їх оголошено "Надзвичайним церковним Собором", і вони винесли "соборну" ухвалу про ліквідацію УАПЦ, а разом з тим і митрополит [Микола] Борецький і всі єпископи самоліквідувались, припинили своє духовне керівництво, залишившись лише "служителями культу" при церквах, при яких [вони]зареґістровані..."[5]

З "УАПЦ" тоді (в січні 1930 р.) уже було залишилося тільки 300 парафій.[6]

Але ДПУ згодом змінило свою думку, і зааранжувало другий "Надзвичайний Церковний Собор" — (9-12 грудня 1930 р.), який ніби "відновив" УАПЦ, і возстановив її первоієрарха — тим разом в особі архиєпископа Чернігівського Івана Павловського, але замість титулу "Митрополита Київського і Всеукраїнського", який мали його попередники, йому надали титул "Митрополита Харківського і Всієї України", і він мусів резидувати в Харкові. Але митр. Липківський уважає, що це вже була не УАПЦ, бо призначаючи вибрані ним нові церковні органи, ДПУ тим самим "ставить варту коло гробу УАПЦ (зліквідованої 28 січня 1930 р.), щоб мати в своїх руках певні органи і певних відповідальних осіб за мертвий спокій Української Церкви".[7]

Одначе частина прихильників другої УАПЦ вважає, що ця Церква формально існувала аж до 1936 р., тобто до часу арештування митр. Івана Павловського [з титулом "Митрополит Харківський і всієї України"] і заслання його в Середню Азію, звідки він уже не повернувся. (Від 1934 р. він уже жив у Києві, позбавлений права бути первоієрархом УАПЦ).

Група бувших (в Україні) священиків другої УАПЦ і мирян, що були її вірними, опинившись на еміграції внаслідок другої світової війни, оснувала собі тут УАПЦ на тих самих засадах, на яких базувалася була друга УАПЦ (в Україні), тобто УАПЦ формації 1920-1921 рр., першим первоієрархом якої був митр. В. Липківський. Щоб номенклятурно відрізнити її від кожної іншої "УАПЦеркви", ці діячі називають свою Церкву "соборноправною УАПЦ" (і так вона названа в "Енциклопедії українознавства" НТШ). Одначе прикметник "соборноправна" не спе-

---

*[1] "Державне Політичне Управління — [ДПУ]" — з російського "Государственное Политическое Управление" — "ГПУ". Так 1922 р. була перейменована "Чрезвычайная Коммиссія — ЧеКа".

[5] Op. cit. Стор. 169.

[6] Op. cit. Стор. 173.

[7] Op. cit. Стор. 173-174.

цифікує цієї УАПЦ (членів якої її противники називають "липківцями"), бо ж законодатним органом кожної самостійної Церкви православних українців (поза межами України) є спільний Собор єпископів, духовенства й виборних делегатів мирян. Отже кожна з них є соборноправною Церквою.

Перша УАПЦ (яку проголосила Директорія У.Н.Р. у Києві своїм Законом 1 січня 1919 р.) також була соборноправною Церквою, бо в цьому Законі сказано, що її верховним законодатним органом є "Всеукраїнський Церковний Собор".

Щоб номенклятурно відрізнити першу УАПЦ від другої УАПЦ, та Церква, яку Директорія У.Н.Р. своїм Законом 1 січня 1919 р. проголосила "Українською Автокефальною Православною Церквою", тут буде умовно означуватися як "синодальна УАПЦ", бо її верховним екзекутивним органом був "Український Священний Синод". Натомість друга УАПЦ буде тут умовно називатися "радоправною УАПЦ", бо її верховним екзекутивним органом була "Всеукраїнська Православна Церковна Рада".

I. ПЕРШИЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕРКОВНИЙ СОБОР І ПРИЗНАННЯ АВТОНОМІЇ УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ В СКЛАДІ МОСКОВСЬКОЇ ПАТРІЯРХІЇ

1. Історія політичних обставин в Україні підчас першого Всеукраїнського Церковного Собору

Той Собор, який відбувся в Києві 1918 р., названий тут *першим* Всеукраїнським Церковним Собором" тому, що в історії Української Православної Церкви це був перший такий Собор, членами якого, поруч єпископів й вибраних духовенством делегатів-священиків, були *вибрані народом* делегати мирян.

Коли в царській Російській Імперії 1917 р. вибухла (12 березня) революція, і цар Николай II мусів уступити з престола (15 березня), цією Імперією почав правити ліберально-демократичний Тимчасовий Уряд "Временное Правительство" — з масовою перевагою партії "конституційних демократів" (скорочено: "кадети"). Першим головою цього Уряду був князь Юрій Львов, а останнім — адвокат Александр Керенський (з соціялістиної партії "трудовиків"). У Тимчасовому Уряді він спочатку був міністром юстиції, потім — міністром воєнних справ, а від липня до жовтня (1917 р.) був він головою (останнім) Тимчасового Уряду. (Тимчасовий Уряд резидував у Петрограді, бо так, почавши з 1914 р., тоді називався Петербург, столиця Росії, почавши з часів Петра Першого).

У Петрограді (Петербурзі) 8 листопада 1917 р. вибухла большевицька революція, що стала відомою п. н. "Жовтневої Революції" (бо за старим стилем вона почалася 25 жовтня), яка повалила Тимчасовий Уряд (що його тоді очолював Керенський). Большевики створили свій уряд п. н. "Рада Народніх Комісарів" (скорочено: "Раднарком"), по-російсько-

му: "Совѣтъ Народныхъ Коммиссаровъ" ("Совнаркомъ") під проводом В. І. Леніна (Ульянова).

У Києві 20 березня 1917 р. постала українська політична центральна репрезентація — "Українська Центральна Рада", яка 16 липня 1917 р. проголосила свою угоду з Тимчасовим Урядом Росії про федерацію України з Росією. Українська Центральна Рада проголосила Українську Народню Республіку своїм Третім Універсалом (державною "Грамотою") 20 листопада 1917 р., але все таки в федерації з Росією та з іншими неросійськими народами, що були в державних межах бувшої царської Російської Імперії.

Самостійність (суверенність) України Центральна Рада проголосила Четвертим Універсалом 22 січня 1918 р.

Першою владою У.Н.Р. були такі органи: 1) Центральна Рада (тимчасовий законодатний орган) і 2) Генеральний Секретаріят (екзекутивний орган, тобто Уряд У.Н.Р.).

Всеукраїнський Церковний Собор у Києві почався 7 січня 1918 р. (тобто за часів Центральної Ради), — коли ще не була проголошена суверенність У.Н.Р., — і продовжувався до упадку влади гетьмана Павла Скоропадського (до 14 грудня 1918 р.). Політичний табір (монархістичний) з допомогою присутнього в Україні німецького війська 29 квітня 1918 р. повалив Центральну Раду, а Українську Народню Республіку перейменував на "Українську Державу".

Республіканські сили повалили владу гетьмана П. Скоропадського 14 грудня 1918 р., і перейменували Українську Державу на "Українську Народню Республіку", владою якої були такі органи: 1) Директорія (тимчасовий законодатний орган, що був створений ще 14 листопада 1918 р., тобто за місяць до перемоги, 14 грудня 1918 р. республіканців над Гетьманатом) і 2) екзекутивний орган, тобто Уряд (під назвою Рада Народніх Міністрів), що був Директорією зформований у Києві 26 грудня 1918 р.

Коли республіканці під проводом Директорії почали (16 листопада 1918 р.) повстання проти Гетьманату, Єпископат на Всеукраїнському Соборі видав "Соборне послання до народу", яким він закликав населення України підтримувати гетьмана П. Скоропадського. Коли Директорія перемогла Гетьманат (14 грудня), то цей Собор просто "розбігся".

Ініцятором скликання першого Всеукраїнського Собору був український військовий "Організаційний Комітет по скликанню Всеукраїнського Церковного Собору". Ця організація була основана на Третьому Всеукраїнському Військовому З'їзді, що відбувся в Києві в днях 20-30 жовтня ст. ст. 1917 р., на якому вперше почався рух за усамостійнення Української Православної Церкви. Започаткували його там українські військові священики під проводом свящ. Олександра Маричева. Ця перша в історії українська церковно-самостійницька організація (духовних і світських військових) на своє засідання в Києві 6 грудня 1917 року запросила архиєпископа Олексія Дородницина (українського патріота-автокефаліста), і на цьому засіданні вона перейменувалася на "Тимчасову Всеукраїнську Православну Церковну

Раду", на голову якої її члени-основоположники (самі військовики) запросила архиєп. Олексія Дородницина.

Так постала п е р ш а ВПЦ Рада. Її завданням було вистаратися в патріярха Московського Тихона (Бєлавіна) дозвіл на скликання Всеукраїнського Церковного Собору, бо вона вірила, що доможеться в патр. Тихона признання а в т о к е ф а л і ї Українській Православній Церкві, тобто усамостійнення її канонічним способом. Коли ж такий Собор буде скликаний, то Тимчасова ВПЦ Рада буде вважати своє завдання виконаним, і тоді вона розв'яжеться.

І так воно й сталося. Делегації (під проводом військового священика О. Маричева) ВПЦ Ради дозвіл на скликання Всеукраїнського Церковного Собору патріярх Тихон, дав, і прислав на нього своє представництво під проводом митрополита Херсонського й Одеського Платона Рождественського.

Всеукраїнський Церковний Собор почався 7 січня (1918 р.), а в другому тижні січня Тимчасова (перша) ВПЦ Рада розв'язалася.

2. Возстановлення патріяршества в Російській Православній Церкві

Московська Митрополія (Російська Церква) була Патріярхами Сходу під проводом Патріярха Вселенського (Константинопільського, Царгородського) повищена до статуса Патріярхату 27 січня 1589 р., коли митрополит Московський Іов був посвячений у сан Патріярха.[8] По смерти патріярха Московського Адріяна (15 жовтня 1700 р.) цар Петро І заборонив обсаджувати опорожнений патріярший престіл у Москві, отже в грудні 1700 р., згідно з волею царя Петра І, єпископ Рязанський Стефан Яворський (українець з Галичини), бувший ігумен Києво-Никольського манастиря, був найменований Містоблюстителем Патріяршого Престола. Коли ж найближчим дорадником царя Петра І став 1709 р. бувший ректор Могилянської Академії (до ступеня академії Могилянську Колеґію повищив — за згодою царя Петра І — гетьман Іван Мазепа 1705 р.) єп. Феофан Прокопович (українець родом з київських міщан), то він порадив цареві на місце патріяршества встановити правління колеґіяльне (колективне), проєкт якого він уклав п. н. "Духовний Реґлямент", що його цар затвердив 1720.[9] Це колективне правління назвали "Святѣйшимъ Правительствующимъ Духовнымъ Синодомъ". Собору єпископів для підписання цього "Реґляменту" цар не дозволив скликати. Натомість він вислав полковника Дємідова, щоб той скликав до кожного великого міста єпископів сусідніх єпархій і там звелів — в ім'я царя — давати підписи під цим актом. Коли ж хто з них відмовився підписати, то він мусів подати цареві причину цього. (Очевидно цей факт означав царську погрозу).

---

[8]З. Зернинъ, "Учрежденіе патріаршества въ Россіи. ("Архивъ историко-юридическихъ свѣдѣній, относящихся къ Россіи." Книга II. Москва, 1855).

[9]"Духовный Регламентъ, тщаніемъ и повѣленіемъ Всепресвѣтлѣйшаго и Державнѣйшаго Государя Петра Перваго, Императора и Самодержца Всероссійскаго, по соизволенію и приговору Всероссійскаго Духовнаго Чина и Правительствующаго Сената въ царствующемъ Санктпетербургѣ, въ лѣто отъ Рождества Христова 1721 сочиненый СПБ, 1820."

Коли "Духовний Реґлямент" єпископи підписали, то цар Петро І 25 січня 1721 р. видав маніфест, яким він повідомив про установлення "Духовної Колеґії". Коли ж цей Реґлямент підписав царський Сенат (1721 р.), то "Духовна Колеґія" була перейменована на "Святѣйшій Правительствующій Духовный Синодъ", про що свідчить Сенатський Указ з 9 лютого ст. ст. 1721 р.

Щоб ця реформа в органі правління Російської Церкви не вважалася за неканонічну, і щоб ця помісна Церква в висліді цього не була виключена з Вселенської Православної Церкви, цар Петро І своєю Грамотою 30 вересня (ст. ст.) 1721 р. звернувся з проханням до всіх православних Патріярхів поблагословити цю реформу. Для більших виглядів на успіх, цар Петро І не твердив, що він скасував у Росії Патріярхат, а натомість писав, що він на місце одної особи, як духовного правителя, тобто Патріярха, установив колективне правління - "Святѣйшій Правительствующій Духовний Синодъ", а щоб зазначити, що статуса Патріярхату Російської Церкви він не скасував, то в цій своїй Грамоті до Патріярхів він підкреслив, що в Російській Церкві установлений Духовний Синод "со властію равнопатріаршескою". Очевидно, що Духовний Синод мав право мати таку саму власть, яку має Патріярх, тільки в такій помісній Православній Церкві, яка є Патріярхатом.

Про те, що в російській Церкві був установлений Духовний Синод "со властію равнопатріаршескою", сказано в посланні царя Петра І п. з. "Грамота Імператора Петра Перваго къ Патріарху Константинопольському Ієреміи" з 30 вересня 1721 р. [10]

Той "Святѣйшій Духовный Синодъ со властію равнопатріаршескою" Російської Церкви патріярх Константинопільський Єремія поблагословив досить пізно — щойно 1723 р. І тоді ж таки поблагословив його патріярх Антіохійський Афанасій. А решта Патріярхів (Єрусалимський та Александрійський) взагалі не дали цареві Петрові І відповіди на це його прохання.

Головою цього Синоду завжди був Митрополит Московський. Царя в синоді репрезентував його світський відпоручник з титулом "Оберпрокуроръ Святѣйшаго Синода", який силою свого *veto* міг паралізувати всі ті проєкти Синоду, які не відносилися до справи віронавчання. Очевидно, що кандидатом на єпископа могла бути тільки така особа, проти якої обер-прокурор не виступав із своїм *veto*.

Царська влада аж до кінця її існування (тобто до 15 березня 1917 р.) не дозволяла на місце Свят. Синоду "со властію равнопатріаршескою" возстановляти патріяршество, тобто обсаджувати вакуючий (від 15 жовтня 1700 р.) патріярший престіл. Обсаджений він був щойно після повалення царату Березневою Революцією 1917 р.

Перший Всеросійський Собор (тобто такий, в членах якого перший раз в історії були також виборні делегати мирян) відбувався від 15 серпня ст. ст. 1917 р. до 7 вересня ст. ст. 1918 р. Патріяршество (патріярше

---

[10]Див. у збірнику п. н. "Грамата Царская и Граматы Вселенскихъ Патріарховъ о учрежденіи Святѣйшаго Всероссійскаго Синода, съ изложеніемъ православнаго исповѣданія Восточныя Кафолическія Церкве." Москва, 1848).

правління) цей Собор возстановив 28 жовтня ст. ст. 1917 р., вакуючий патріярший престіл обсадив 5 листопада ст. ст. 1917 р. особою митр. Тихона Белавіна).[11] Помер він 7 квітня 1925 р. і після нього патріярший престіл вакував аж до 7 вересня 1943 р., коли — з дозволу Й. В. Сталіна (Джуґашвілі) — цей престіл був обсаджений Патріярхом в особі митр. Сергія Старогородського.

* * *

Історики Рос. Церкви вважають це за "очевидну правду", коли вони кажуть, що цар Петро І, установивши (1721 р.) Духовний Синод на місце Патріярха, тим самим позбавив Рос. Церкву статуса Патріярхату. Тому то проф. Олександер Лотоцький не є винятком, коли він каже: "По смерті Московського Патріярха — 15 жовтня 1700 — перестав існувати патріярхат".[12]

Уважаючи за "правду" своє переконання , що через заступлення особи Патріярха Духовним Синодом у Російській Церкві 1721 р. "перестав існувати патріярхат" (Московський), історики *implicite* вважають, що Всеросійський Собор обсаджуючи (5 листопада ст. ст. 1917 р.) патріяршу катедру Патріярхом (в особі Тихона Бєлавіна), тим самим повищував Російську Церкву до статуса Патріярхату. І тут історики не могли не стати перед питанням: А чи православні Патріярхи визнають самочинне повернення Російської Церкви до свого бувшого (з-перед 1721 р.) статуса Патріярхату без їхньої згоди? Отже, чи визнають вони факт обсадження патріяршого престола в Москві Патріярхом?

У світлі вищесказаного стає ясно, що український богослов проф. Василь Біднов ні трохи не сумнівався, що його припущення було правдивим, коли він писав (1922 р.):

> "Ще питання, чи визнали московського патріярха (Тихона) східні православні патріярхи".[13]

У дійсності ж у східніх православних Патріярхів не було, та й бути не могло, питання, чи їм вільно визнати факт обсадження вакуючого (від 15 жовтня 1700 р.) патріяршого престола в Москві особою вибраною (5 листопада ст. ст. 1917 р.) Всеросійським Собором Патріярха.

Адже східні православні Патріярхи знали, що ніколи не було такого документу, в якому було б сказано, що цар Петро І скасував статус Патріярхату Російської Церкви. Цей цар своєю грамотою з 30 вересня 1721 р. просив патріярха Вселенського (Константинопільського, Царгородського) поблагословити введену цим царем нову форму патріяршого правління: тобто, що на місце автократичного управління Церквою в Росії, (управління нею авторитетом одної особи — Патріярха) він установив колективну форму "патріяршого управління",

---

[11]Див. "Священный Соборъ Православной Россійской Церкви." Дѣянія. I-IX. Петроградь, 1918.

[12]Проф. О. Лотоцький, "Автокефалія." Том II. Варшава, 1938. Стор. 399.

[13]Проф. Василь Біднов, "Дбаймо про автокефалію своєї Церкви." (Журн. "Релігійно-Науковий Вістник". Щипйорно, Польща. Листопад, 1922. Стор. 9).

установивши Духовний Синод "со властію равнопатріаршескою". Очевидно, що цей Синод не міг би був бути органом управління "со властію равнопатріаршескою", якщо б Російська Церква була позбавлена статуса Патріярхату. Це подібно як князь Володимир Великий не міг би бути визнаним за "Рівноапостольного", якщо б при цьому він не був зачислений у сонм святих.

3. Наслідки першого Всеукраїнського Церковного Собору для Української Православної Церкви

Перший Всеукраїнський Собор (1918) р.) був відкритий 7 січня. Відкрив його Митрополит Київський Володимир Богоявленський. (Коли в Києві почалися большевицькі заворушення, вночі з 25 на 26 січня 1918 р. банда напасників замордувала його).

Про те, що коли Тимчасова Всеукраїнська Православна Церковна Рада (перша ВПЦ Рада) домоглася в патріярха Тихона дозволу на скликання Всеукраїнського Церковного Собору, щоб почерез нього встановити автокефалію (канонічне усамостійнення) для Української Церкви, то тодішня соціялістична влада Української Народньої Республіки взагалі не була зацікавлена Українською Церквою. Голова Центральної Ради, тобто президент України, проф. Михайло Грушевський поставився до справи Всеукр. Церковного Собору байдуже, а голова Уряду (Генерального Секретаріяту), тобто прем'єр України, письменник Володимир Винниченко (марксист), навіть вороже поставився до релігії й Церкви. (Про відношення Центральної Ради й Генерального Секретаріяту до Церкви див. у першому томі "Історії У. Г.-П Церкви в Канаді". Вінніпеґ, 1984 р. Стор. 331-335).

Чи Тимчасова Всеукраїнська Православна Церковна Рада (перша ВПЦ Рада) *in corpore* ввійшла в склад цього Собору, чи може вона тільки велику частину своїх членів делегувала на Собор, — не відомо. Але відомо, що на першій (зимовій) сесії Собору який поділився на шість робочих комісій, між якими була й "Комісія по українізації Церкви". Як свідчить митр. Євлогій Ґеорґієвський, "Більшість стояла за автокефалію" Укр. Церкви.[14] Митр. Євлогій (митрополичий титул йому був наданий пізніше — на еміграції в Парижі) тоді був архиєпископом Волинським, а на згаданому Соборі він очолював "Комісію по українізації Церкви".

Тому що в Києві 15 січня [1918] вибухло большевицьке повстання проти Центр. Ради, Всеукр. Церк. Собор 19 січня перервав свої діяння, і постановив відновити їх 11 травня [1918], бо була надія, що військо Центр. Ради приборкає большевицьке заворушення в Києві. Одначе вже 8 лютого великі частини Червоної Армії під командуванням Михаїла Муравйова, підтримувані з нутра Києва большевицькими повстанцями,

---

[14]Митр. Евлогій, "Путь моей жизни." Париж, 1947. Стор. 313. — (Автентичний заголовок споминів митр. Євлогія Ґеорґієвського такий: "Путь моей жизни. — Воспоминания митрополита Евлогия, изложенныя о его разсказам Т. Манухиной. Париж, 1947").

здобули Київ і вчинили там велику різню інтелігенції. ЧеКа шляхом несамовитих тортур вимордувало понад п'ять тисяч осіб.

Представники Центр. Ради У.Н.Р. вночі з 26 на 27 лютого підписали в Бересті над Бугом мировий договір Укр. Народньої Республіки з Центральними Державами (Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією й Туреччиною), а разом з тим вони підписали мілітарну конвенцію У.Н.Р. з Німеччиною й Австро-Угорщиною, на основі якої війська цих двох імперій мали прибути в Україну на допомогу У.Н.Р. в її самообороні перед большевицькою інвазією.

Одначе німецький Генеральний Штаб, знаючи, що така конвенція буде заключена, ще перед її підписанням вислав під командуванням фельдмаршала Айхгорна свої війська в Україну, і вони появилися там уже 21 лютого (1918), а до кінця лютого туди прибували й дивізії Австро-Угорщини.

Війська Центр. Ради спільно з союзними німецькими військами відбили від большевиків Київ 1 березня 1918 р.

Але дні Центральної Ради були вже пораховані. Українські монархісти, маючи підтримку німецького війська, 29 квітня (1918) повалили владу Центр. Ради, проголосили Ген. Павла Скоропадського Гетьманом України, а назву "Укр. Народня Республіка" змінили на назву "Українська Держава".

Після здобуття Києва большевиками (8 лютого 1918 р.) в Києві постала нова українська церковно-самостійницька організація — "Українське Православне Брацтво імени свв. Кирила та Методія". (Його назва тут написана так, як вона була записана в "Уставі" цієї організації, але популярно була відомою під її скороченою назвою "Кирило-Методіївське Брацтво"). Основна частина його членства складалася з членів бувшого "Братства Воскресіння", яке в Києві в половині листопада 1917 р. оснував був т.зв. "Революційний З'їзд духовенства й мирян" під проводом прот. В. Липківського. "Братство Воскресіння" розв'язалося в другій половині грудня 1917 р., і його провідні члени включилися в "Тимчасову Всеукраїнську Православну Церковну Раду".

Переслідування гетьманською владою активністів бувшої Центр. Ради (напр., Симон Петлюра був арештований), російські й москвофільські впливи в уряді Гетьмана, масовий наплив російської цивільної і військової інтелігенції до Києва, яка втікала з Росії перед "червоним мечем" большевицької ЧеКа, осмілили російських і москвофільських членів Собору. Патріярший Єпископат на Київському Єпархіяльному Соборі 19 травня (1918) на місце замордованого митр. В. Богоявленського вибрав на київську катедру найбільшого серед Єпископату в Україні українофоба, архиєпископа Харківського Антонія Храповицького. Патріярх Тихон негайно затвердив його, надавши йому титул "Митрополита Київського й Галицького й усієї України."

Єпископат у міжчасі також уневажнив мандати всіх тих членів Собору, що їх делегувала була Тимчасова ВПЦ Рада і дозволив їй на чергову (другу) сесію (літню) Собору прислати тільки трьох делегатів, а на місце всієї решти бувших (на першій сесії, взимі) членів (із Тимчасової ВПЦ Ради) Собору, яким Єпископат уневажнив мандати, були навесні

шляхом "довиборів" спроваджені інші члени на Собор. Тому що ці "довибори" відбувалися під контролею емісарів табору митр. А. Храповицького, то нові делегати, звичайно, були такими, що виступали проти ідеї української автокефалії. Так почалася (20 червня 1918 р.) друга сесія Собору, що тривала до 11 липня.

Замість сподіваного українцями проєкту автокефалії, Собор 9 липня ухвалив "Статут" запроєктованої ним автономії для Української Церкви в складі Московського Патріярхату.[15] Цей "Статут" з деякими змінами (на некористь автономії) патр. Тихон і Всерос. Церковний Собор спільно затвердили 20 вересня нов. ст. 1918 року.[16]

Після літньої сесії (від 20 червня до 11 липня включно), третя (осіння) сесія цього Собору почалася 28 жовтня (1918).

Ця сесія не була завершеною. Проходила вона в атмосфері українського республіканського повстання проти Гетьманату. Собор, що підтримував Гетьманат, і видав — за ініціятивою митр. Антонія Храповицького "Соборне послання до народу", щоб він підтримував Гетьмана, а не повстанців, почав, кажучи словами митр. Липківського, "розбігатися" ще в першому тижні грудня, а упадок Гетьманату (14 грудня 1918 р.) уже не застав цього Собору. Він "розбігся" в такому хаосі, що навіть не було відомо, що сталося з протоколами його діянь. Одиноким опублікованим його документом була брошура "Краткая Лѣтопись перваго Всеукраинскаго Церковнаго Собора и его важнѣйшія постановленія въ январѣ и іюнѣ 1918 г." Кіевъ, 1918. Там були опубліковані ті постанови, що були ухвалені на зимовій сесії Собору і в першій половині його літньої сесії. Копія проєкту автономії (з 9 липня 1918 р.) збереглася не в актах Собору, а в актах Уряду Гетьмана П. Скоропадського.

II. УСТАНОВЛЕННЯ САМОСТІЙНОСТИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ ДИРЕКТОРІЄЮ У.Н.Р.

1. Український Національний Союз

Проф. І. Власовський незгідно з дійсністю утотожнює Український Національний Союз з Українським Національно-Державним Союзом.[17] У дійсності це були дві різні республіканські організації.

Організація п.н. "Український Національно-Державний Союз" — леґальний, зорганізований антигетьманський табір — постав у третьому тижні травня з чотирьох лівих партій і двох професійних організацій.

---

[15]Текст п.н. "Статут про Тимчасову Найвищу Управу Православної Церкви на Україні" див. у Проф. Дмитра Дорошенка "Ілюстрована Історія України 1917-1923 рр." II том. "Українська Гетьманська Держава 1918 р." Ужгород, 1930 р. Стор. 328-329).

[16]Зміст акту цієї автономії див. у Посланні (датованому в Москві 26 вересня н. ст. 1918 р.) патр. Тихона до предстоятеля Укр. Автономної Церкви митр. Антонія Храповицького, що опублікований у III томі "Історії У. Г.-П. Церкви в Канаді". (Вінніпеґ, 1987). Стор. 329-332.

[17]І. Власовський "Нарис історії Української Православної Церкви." Том.IV, Ч.І. Ню Йорк-Бавнд Брук, 1961. Стор. 51

Пізніше, на початку серпня (1918) ця організація була розв'язана, а на її місці була утворена антигетьманська республіканська організація п.н. "Український Національний Союз", першим головою якого був Андрій Ніковський, редактор щоденника "Нова Рада" (в Києві).

Ця організація об'єднувала майже всі антигетьманські політичні партії, організації й установи в Україні; тут сказано "майже", бо, напр., Братство Самостійників — націоналістична організація (під проводом адвоката Миколи Міхновського) не належала до У.Н.Союзу, бо мережа її клітин була законспірована; її ж члени проникали в усі укр. організації і в державний апарат.

Укр. Нац. Союз, головою (останнім) якого був (після А. Ніковського) Володимир Винниченко, як антигетьманський леґально-опозиційний табір, був немов би "державою в державі". Він утворив собі *quasi* — міністерства — під назвою "Комісій": Комісія Економічна, К. Внутрішніх Справ, К. Закордонних Справ, К. Військових Справ і ін., а в цьому й "Церковна Комісія". Завданням цих "Комісій" між іншим було укладати законопроєкти, які У.Н.Союз протиставляв законам Гетьманської Держави.[18]

Тому що Директорія — під проводом В. Винниченка — була утворена (14.XII.1918) У.Н. Союзом, а між "Комісіями цього Союзу, які укладали різні законопроєкти, була й "Церковна Комісія", то, очевидно, ґенези того "Закону", яким Директорія 1 січня 1919 р. усамостійнила Українську Православну Церкву, треба шукати в діяльності "Церковної Комісії" У.Н. Союзу.

Коли гетьман П. Скоропадський, діючи під тиском держав Антанти, своєю грамотою 14 листопада (1918) проголосив федерацію України з Росією (з Росією не-большевицькою, розуміється), У.Н.Союз ще того самого дня зформував орган п.н. "Директорія", під проводом якої 16 листопада (1918) почалося повстання проти Гетьманату. Здеморалізовані революцією й поразкою Німеччини державами Антанти, німецькі війська евакуювалися з України.

Не маючи сили оборонити Гетьманату, П. Скоропадський 14 грудня спеціяльною Грамотою зрікся влади й ще того самого дня виїхав з України — під охороною відступаючого німецького війська, бо Директорія видала наказ арештувати його й судити.

а) Депортація митр. Антонія Храповицького й арихєп. Євлогія Ґєорґієвського

Абдикація гетьмана Павла Скоропадського заскочила деяких єпископів (що були членами Всеукр. Собору) в Києві. Архиєпископ Катеринославський Агапит Вишневський (свідомий українець з Волині й укр. автокефаліст) та вікарний єпископ Кремянецький Діонисій Валединський (із зах. Волині) свідомо не втікали з Києва, бо вони

[18]Про "Комісії" У.Н.Союзу див. у віденському журн. "Вістник літератури, політики й життя". Ч. 43, 1918 р.

відмовилися були підписати (в листопаді 1918 р.) "Соборне послання до народу" проти Директорії.

Але не втікли з Києва також митр. А. Храповицький та архиєпископ Волинський (з катедрою в Житомирі на схід. Волині) Євлогій Ґеорґієвський. Коли, після абдикації Гетьмана, Київ негайно зайняли передові частини військ Директорії, а саме Осадчий Корпус Січових Стрільців під командуванням полк. Євгена Коновальця, то укр. польова жандармерія знайшла їх у Києві й арештувала. А про дальшу їх долю маємо ось такі інформації в проф. О. Лотоцького:

> "Митр. Антонія та архиєп. Євлогія за протидержавне поступовання було, з приходом Директорії до Києва [19 грудня 1918 р.] арештовано і начальник Осадчого Корпусу [Січових Стрільців] полк. Євген Коновалець мав їх розстріляти. Довідавшись про це, я ледве зміг переконати його, щоб він не оповивав ці особи авреолою мучеництва. Замість розстрілу, щоб унеможливити їх шкідливу діяльність, вивезено їх до Галичини, де приміщено їх в бучацькому уніятському манастирі."[19]

Січові Стрільці арештували (в Києві згаданих єпископів не "з приходом Директорії до Києва" (19 грудня), як це пише О. Лотоцький, а трохи раніше — 17 грудня (1918). А в василіянському манастирі в Бучачі, на Тернопільщині, вони були до дня Св. Тройці 1919 р.[20]

О. Лотоцький зробив прислугу Директорії Укр. Н. Республіки тим, що він відмовив Є. Коновальця від його рішення розстріляти цих двох ієрархів. Ідеться про те, що коли делегати Директорії в березні 1919 р. почали переговори з представниками держав Антанти, то ті останні поцікавилися долею двох російських єпископів і навіть поставили Директорії У.Н.Р. вимогу звільнити їх з арешту.[21]

З Бучацького василіянського манастиря, де ними опікувався митр. А. Шептицький (про що тепло згадує архиєп. Євлогій у своїх споминах "Путь моей жизни"), обидва ці ієрархи 5 червня (1919) виїхали до Константинополя. (Тут, як свідчить проф. О. Лотоцький, вони в Константинопільській Патріярхії та серед дипломатів держав Антанти вели гостру антиукраїнську політику).[22]

У Константинополі митр. Антоній був недовго. Коли війська російських бєлоґвардєйців — "Вооруженные Силы Юга России" — під командуванням ген. Антонія Денікіна, маючи підтримку десанту й ескадри бойових кораблів Антанти в порті Одеси, вліті 1919 р. почали наступ з півдня України, і 31 серпня (1919) зайняли Київ, то туди негайно прибув митр. Антоній Храповицький, і, як предстоятель автономної Української Церкви, проголосив заборону священнодіяти всім тим

---

[19]О. Лотоцький, В Царгороді, Варшава, 1919. Стор. 90.

[20]Див. про все це у споминах архиєп. Євлогія "Путь моей жизни". Op. cit. Стор. 344.

[21]Про це інформує Ісаак Мазепа, який від серпня 1919 р. був головою Ради Народніх Міністрів У.Н.Р., у своєму спогадовому творі "Україна в огні і бурі революції." Ч.І (1950 р.) Див. стор. 100.

[22]О. Лотоцький. Op. cit. Стор. 89.

священикам, що були українськими автокефалістами. У це число, звичайно, попав і прот. Василь Липківський.[23]

Коли большевики 7 лютого 1919 р. здобули від військ Директорії У.Н.Р. Київ і велику частину центральних українських земель, і в Києві були довший час — аж до 31 серпня 1919 р., то той Єпископат Московського Патріярхату, що був в Україні, зосередився на півдні України під охороною військ генералів Денікіна і Врангеля. У Ставрополі в травні 1919 р. відбувся їхній "Южно-русскій церковный соборъ", на якому було створено "Высшее Русское Церковное Управленіе на юго-востокѣ Россіи". Коли Червона Армія в січні 1920 р. цілком знищила бєлоґвардєйські сили, і після боїв в Одесі (25 січня 1920 р.) залишки бєлоґвардєйців з десантом Антанти 26 січня 1920 р. відплили з Одеси, то тоді на їхніх кораблях на еміграцію виїхало — під проводом митр. Антонія Храповицького — і те "Высшее Русское Церковное Управленіе на юго-востокѣ Россіи".

Прибувши 1920 р. до Константинополя, воно тут перейменувало себе на "Высшеє Церковное Управленіе заграницей" — під проводом митр. Антонія Храповицького. (Був там з ними й архиєп. Євлогій Ґеорґієвський). Року 1921-го це "Управленіє" переїхало в Сербію і там, у м. Сремські Карловці, встановило свій постійний центр, що став зародком пізніше створеної "Російської Зарубежної Церкви". (Митр. Антоній Храповицький помер 1936 р.).

2. Утворення Уряду У.Н.Р за часів Директорії

Директорія Української Народньої Республіки була таким самим органом, яким перед тим була Центральна Рада У.Н.Р., а саме — тимчасовим законодатним органом У.Н.Р.

В'їхавши до Києва (19 грудня 1918 р. — на п'ятий день після абдикації гетьмана П. Скоропадського), Директорія тут 26 грудня зформувала уряд — під назвою "Рада Народніх Міністрів" — під головуванням Володимира Чехівського, що був не лише одним з ініціяторів оснування (в першому тижні лютого 1918 р.) "Українського Православного Брацтва імени свв. Кирила та Методія", але й також був його головним ідеологом. Підчас повстання Директорії проти Гетьманату головою цього Братства був визначний церковний однодумець В. Чехівського Сергій Шелухин, що в першому Уряді Директорії У.Н.Р. був Міністром Юстиції.

3. Текст Закону, яким Директорія У.Н.Р. усамостійнила Українську Православну Церкву

Для теперішніх істориків одиноким джерелом, з якого вони передруковують текст цього Закону, яким Директорія У.Н.Р. усамостійнила Українську Православну Церкву, є монографія проф. Олександра

[23]Про це згадує російський обновленченський архиєпископ Ізюмський (м. Ізюм на Харківщині) Іосиф Кречетович у своїй брошурі "Происхожденіє и сущность самосвятства Липковцев". Харків, 1925).

Лотоцького "Українські джерела церковного права" (Варшава, 1931). Звідси текст цього "Закону" передрукували проф. Наталія Полонська-Василенко (у своїй монографії "Історичні підвалини УАПЦ", Мюнхен, 1964 р.) і проф. Іван Власовський ("Нарис історії Української Православної Церкви". Том. IV, ч. І. Ню Йорк — Бравнд Брук, 1961).

На жаль, проф. О. Лотоцький не подав джерела, з якого він передрукував текст цього "Закону". Крім цього, текст цього "Закону", як історичного документу, в проф. Лотоцького неповний. Ідеться про те, що в тому "Законі" названо орган влади, що цей "Закон" у х в а л и в, і той орган влади, який з а т в е р д и в його. І там також подані особи, які цей "Закон" підписали. Проф. Лотоцький, одначе, все це вилишив.

Текст згаданого "Закону", що тут слідує нижче, передрукований повністю з того перводжерела, яким є "Вістник Державних Законів" (Київ), Випуск І. Ч. 5., 18 січня 1919 р.

"Ухвалений Радою Народніх Міністрів

З А К О Н

про вищй уряд Української Автокефальної Православної Соборної Церкви.

Затверджуємо: В. Винниченко, Андрієвський, Ф. Швець, А. Макаренко.

1-го січня 1919 року, м. Київ.

Посвідчив: В. об. Державного Секретаря

М. Корчинський.

1. Вища церковно-законодавча, судова та адміністраційна влада на Вкраїні належить Всеукраїнському Церковному Соборові, постанови якого, коли мають церковно-державне значіння або вимагають видатку грошей з державних скарбів, підлягають розгляду і затвердженню законодавчих органів.

2. Для керування справами Української Автокефальної Православної Церкви утворюється Український Церковний Синод в складі двох єпіскопів, і протоієрея, 1 священика, 1 діякона, трьох мірян і одного священика від військового відомства. До скликання Собору, який обірає в члени Синоду і подає на затвердження Уряду, члени Церковного Синоду призначаються Вищим Республіканським Українським Урядом.

3. Відомству Синода належать церковні справи: а) релігійні, б) адміністраційні, в) господарські, г) освітні, д) контрольні та ревізійні. (Додатковим декретом Директорії надано Синодові ще й функції судові).*

4. В засіданнях Українського Синоду має присутність призначений для того Міністром представник Республіканського Уряду, який іменується Державним Представником і на обов'язках якого лежить: подавати інформації, роз'ясняти закони, стежити за виконанням законів та

*Див. О. Лотоцький, Українські джерела церковного права. Варшава, 1931. Стор. 297-298.

постанов Синоду, які не порушують інтересів Республіки. Державний Представник має право опротестування перед Радою Міністрів.

5. Церковна влада Автокефальної Української Церкви з її всім урядовим складом оплачується коштами з Державної Скарбниці одповідно штатам, установленим для цього додатково.

6. Українська Автокефальна Церква з її Синодом і духовною ієрархією ні в якій залежності від Всеросійського Патріярхату не стоїть.

7. Український Церковний Синод для керування своєю діяльністю, а також для скликання Церковного Собору, виробляє накази, які вступають в силу по затвердженні їх Українським Республіканським Урядом.

Голова Ради Народніх Міністрів
В. Чехівський
Міністр Культів — ***Липа***"

3. Первоієрарх першої УАПЦ

У статті ч. 2. "Закону", яким Директорія У.Н.Р. усамостійнила У.П.Церкву, сказано, що в складі Українського Церковного Синоду мусіли бути два єпископи. Тим одиноким українським істориком, який назвав імена цих двох єпископів, був проф. О. Лотоцький; він каже що ними були архиєпископ Катеринославський Агапит Вишневський і вікарний єпископ Крем'янецький Діонисій Валединський. Тим одиноким джерелом, в якому проф. Лотоцький подав цю інформацію, була його стаття п.з. "На світанку церковного визволення", що була опублікована в Календарі-Альманасі "Дніпро" (Львів) 1928 р. Усі наші історики, мабуть, проочили цю статтю проф. Лотоцького, бо ніхто з них не згадує про те, що ці два архиєреї були в складі Синоду усамостійненої Директорією У.Н.Р. Української Православної Церкви.

Але не О. Лотоцький був після першої світової війни тим першим інформатором, який писав, що архиєп. Агапит Вишневський очолював цей Український Церковний Синод, а першим тут був російський обновленческий архиєпископ Ізюмський Іосиф Кречетович. У своїй брошурі "Происхождение и сущность самосвятства липковцев", виданій у Харкові 1925 р. обновленческим "Всеукраинским Священным Синодом", подав такі інформації про це:

> "Правительство (Директорія й Уряд У.Н.Р.) — отвергает все постановления первого Всеукраинского Церковного Собора (з 1918 р.), издает 1-го января 1919 года закон, которым признает автокефалию Украинской Православной Соборной Церкви, *образовивает под председательством Екатеринославского архиепископа Агапита Вишневского Священный Синод* украинской Православной Автокефальной Церкви. В Синод входят, в качестве его членов, все видные фундаторы Кирилло-Мефодиевского братства, и как первый и самый видный из них протоиерей Василий Липковский. Список кандидатов в члены Синода бил составлен на заседании Кирилло-Мефодиевского Братства 20 декабря 1918 года. Митрополит Антоний Храповицкий за измену украинскому народу отправляется в

ссылку, с ним вместе отправляется в ссылку Волынский архиепископ Евлогій Георгиевский[24].

(Ариєп. Євлогій уже ніколи не повернувся в Україну).

* * *

Тому що під кінець січня 1919 р. до Києва почали наближатися великі сили Червоної Армії, Директорія й Уряд У.Н.Р. вночі з 4-го на 5-го лютого евакуювалися з Києва, а большевики здобули його 7 лютого (1919), Директорії й Урядові У.Н.Р. після того вже не судилося повернутися до Києва. Після різних місць свого постою (Вінниця, Кам'янець Подільський, Рівне й ін.) вони вкінці (з вересня 1919 р.) знову повернулися до Кам'янця Подільського і там урядували аж до часу виїзду на еміграцію (9 липня 1920 р.).

З Директорією й Урядом У.Н.Р. з Києва, вночі з 4-го на 5-го лютого 1919 р., евакуювався й Укр. Священний Синод, але без єпископів. Єп. Діонисій Валединський ще в другій половині грудня 1918 р. мусів виїхати до Крем'янця (на Волині), бо, після заслання архиєпископа Волинського Євлогія Ґеорґієвського, у Волинській єпархії не було кому упорядкувати церковних справ. Щождо голови Укр. Священного Синоду, архиєп. Агапита Вишневського, то причина, через яку він уночі з 4-го на 5-го лютого не евакуювався разом з Директорією й Урядом У.Н.Р. та з Укр. Церк. Синодом з Києва, досі ніким не була висвітлена.

Коли Директорія У.Н.Р. після повалення Гетьманату в'їздила до Києва (19 грудня 1918 р.), то на привітальну зустріч їй (на Софійській площі) вийшла церковна процесія під проводом архиєп. Агапита, який зокрема благословив там Головного Отамана Армії Директорії Симона Петлюру.[25]

Проф. І. Власовський у зв'язку з цим пише ось що:

"Архиєпископові Агапиту ця зустріч Головного Отамана і Директорії не пройшла дурно. Так зв. "Вище Церковне Управління на Південному Сході Росії", утворене російськими ієрархами, що тоді скупчилися, покинувши переважно свої єпархії в часі горожанської війни, біля білогвардейських військ армії ген. Деникина, поставило архиєп. Агапита під суд за те, що він зустрічав Петлюру в Києві, як "героя" і "освободителя" і взагалі за те, як пише митр. Євлогій, що "повів різко-українську лінію."[26]

І так, базуючись на інформаціях митр. Євлогія Ґеорґієського[27], проф. І. Власовський твердить, що це російське єпископське "Вище Церковне Управління на Півд. Сході Росії" судило архиєп. Агапита Вишневського виключно за його політичну "різко-українську лінію". А про справу відношення архиєп. Агапита до усамостійненої Директорією У.Н.Р. Української Церкви в нього немає згадки, бо згадки про це немає в митр. Євлогія.

---

[24]Архиеп. Іосиф. Op. cit. Стор. 8-9.

[25]Див. про це у свідка цієї події свящ. Павла Корсуновського: "Церковний рух на Україні в перші роки революції". — У часописі "Дніпро" в США, 1925 р.

[26]І. Власовський, Нарис історії Укр. Прав. Церкви. Т. IV, Ч. 1. Op. cit. Стор. 62.

[27]"Путь моей жизни" Op. cit. Стор. 349.

Очевидно, що в митр. Євлогія, як очевидця згаданого російського церковного суду, є деякі важливі й цікаві подробиці про цю справу. Одначе треба сказати, що самі інформації митр. Євлогія, який подав їх по 28-ох роках після цієї події, не можна вважати за повні. Польська газета в Києві *"Dziennik Kijowski"* інформувала в обширній статті, що цього ієрарха російський патріярший єпископат судив за те, що він:

"Згуртував був коло себе частинудуховенства Київщини й Поділля, яке діяло на користь автокефалії Української Православної Церкви"[28]

Звичайно, коли йдеться про українську автокефалістичну акцію архиєп. Агапита зокрема в Києві й на Київщині, то він вів її від часу перемоги Директорії над Гетьманатом (тобто від 14 грудня 1918 р.) і далі — на протязі січня 1919 р., бо після того (7 лютого 1919 р.) Київ здобули большевики.

Факт залишається фактом, що голову Укр. Свящ. Синоду, а це значить і первоієрарха усамостійненої Директорією У.П.Церкви, судили за його український автокефалізм. Слідство над ним вів близький до митр. А. Храповицького архиєпископ Кишинівський Анастасій Грибановський, а засудили його на початку листопада (1919) р.) в м. Таганрозі: зняли з нього панагію, заборонили йому священнодіяти й заслали в "заточениє" в манастир. З арешту він вийшов і повернувся в свою (Катеринославську) єпархію щойно після того, коли большевики цілком знищили збройні сили бєлоґвардейців, а "Висшее Русское Церковное Управленіе на юго-востокѣ Россіи" під проводом митр. Антонія Храповицького 26 січня 1920 р. втікло за кордон.

Директорія й Уряд У.Н.Р., як видно, ще навіть у першій половині жовтня 1919 р., не знали яка була доля архиєп. Агапита. Про це свідчить той факт, що в "Наказі" Директорії з 8 жовтня 1919 р. він далі згадується, як голова Укр. Свящ. Синоду. (До речі, про цей "Наказ" була вістка — на підставі імформації львівського щоденника "Вперед" — у вінніпезькому "Укр. Голосі" за 10 грудня 1919 р.).

Директорія У.Н.Р. 7 жовтня 1919 р. видала декрет такого змісту (текст його був передрукований в "Укр. Голосі" 31 грудня 1919 р.):

"ДЕКРЕТ

Директорії Української Народньої Республіки.

Постійно пеклуючись при утворенні Української Народньої Республіки і про найкращий стан Святої Православної Церкви Української, визнали ми за благо:

1) Підтвердити виданий 1-го січня ц.р. закон, що Православна Церква Українська автокефальна, ні від московського, ні від якого другого церковного уряду незалежна.

2) Вищою Православною Церковною Владою в Українській Республіці є Церковний Собор Української Православної Церкви, що має бути скликаний в найскорший по змозі час.

---

[28]"Dziennik Kijowski" (в числах за 10-23 листопада 1919 р.), стаття п.з. "Archiepiskop Ahapit przed sądem".

3) До скликання Всеукраїнського Церковного Собору негайно призвати до праці на підставі закону 1-го січня 1919 року Український Священний Синод в складі осіб, нами в січні затверджених.

4) Доручаємо Міністрові Ісповідань замість членів Синоду, що не можуть зараз прибути до виконання своїх обов'язків, представити нам для затвердження тимчасово других осіб відповідного стану.

5) Роспочати працю Український Синод має не пізніще 14-го жовтня 1919 року.

6) Повний устав Синоду має виробити сам Священний Синод вкупі з Міністром Ісповідань і керуватися ним до Всеукраїнського Церковного Собору.

Щиро сподіваємось, що Український Священний Синод відродить колишню Українську Церкву Богу на славу, Україні на користь.

Дан в Кам'янці-Подільському, жовтня 7 дня 1919-го року.

Голова Високої Директорії ***Петлюра.***
Члени: ***Ф. Швець, А. Макаренко.***
Скріпив: Керуючий Справами Директорії
Миронович.

Це був час, коли архиєп. Агапит був на півдні України — в м. Таганрозі — в арешті рос. белоґвардейців, де рос. єпископат вів над ним слідство, а єп. Діонисій у Крем'янці опинився під польською окупацією. Інших єпископів, які погодилися б увійти в склад Укр. Синоду, Директорія на могла знайти. А втім, її територія, з центром у Кам'янці Подільському, тоді вже була дуже обмежена. Отже Директорії до самого кінця існування У.Н.Р. уже не вдалося доповнити Синоду для усамостійненої Законом 1 січня 1919 р. Укр. П. Церкви, справи якої належали до Міністерства Ісповідань У.Н.Р., яке, почавши з 15 вересня 1919 р., очолював (у. К. Подільському) ректор Кам'янець-Подільського університету проф. Іван Огієнко.

Питання, яким чином архиєп. Агапит в Києві в січні 1919 р. відлучився від Директорії й від Укр. Церк. Синоду та попав у руки російських бєлоґвардейців, досі не було поставлене в українській історіографії.

Прот. О. Чубук-Подільський у своїй доповіді на тему "Церковна справа в державницькій ідеології Симона Петлюри", яку він прочитав у Варшаві 25 травня 1941 р. на поминках у 25-ліття трагічної смерти Симона Петлюри, інформував, що за того часу (1919 р.) були "всякі чутки про причину того факту". Одні казали, що він поїхав у Катеринослав, бо там нібито чекала на нього група священиків, які вели акцію за переведення Катеринославської єпархії в юрисдикцію Укр. Синоду, але потім виявилося, що це була провокація белоґвардейців, які заманили його туди й арештували. Інші говорили, що між ним і прот. В. Липківським почалися гострі взаємовідносини ще з часу зимової сесії першого Всеукр. Церковного Собору 1918 р., коли архиєп. Агапит очолював Комісію Єпархій і Парафій, а прот. Липківський був його асистентом, чи, як тоді казали, "товаришем". Архиєп. Агапит підтримував на Соборі той табір, який був за зліквідуванням тих Єпар-

хіяльних "Совєтів" (Рад) і Комітетів, що були утворені церковно-революційними з'їздами 1917 р., а прот. В. Липківський очолював той табір, що був проти скасування їх. Були й такі, що твердили, немов би то архиєп. Агапит без розголосу відійшов від Укр. Священного Синоду, бо голова Ради Народніх Міністрів Володимир Чехівський добився в Директорії згоди на обсадження місць в Українському Священному Синоді самими членами Братства ім. Святих Кирила й Мефодія, якими були священики Василь Липківський, Макар Крамаренко й Павло Погорілко, а з мирян — на першому місці проф. Василь Біднов, які, як і всі інші провідні діячі Братства, нібито вели проти архиєп. Агапита таємну підривну акцію, підозріваючи в його особі затаєного царсько-російського "старорежимного ієрарха", що мав вплив на Симона Петлюру ще з тих часів, коли він був інспектором Полтавської Духовної Семінарії, в якій тоді вчився Симон Петлюра. Були ще й якісь інші поголоски, але не всі з них о. Чубук-Подільський пригадував собі.

5. До питання ініціятиви встановлення "Закону", яким Директорія У.Н.Р. усамостійнила У.П.Церкву

> "Доводиться зустрічатися з думкою", — пише проф. І. Власовський, — "що видання Закону 1 січня 1919 р. про автокефалію [Укр. Прав.] Церкви і про її вищий уряд було ділом Голови Ради [Народніх] Міністрів Волод. Чехівського, як вихованця Київ. Дух. Академії, близького до Церкви... Нема сумніву, що В. Чехівський проводив цю справу, але трудно припустити, щоб *самий напрямок і вирішення* [цієї справи] — *не по думці соціялістичної ідеології,* [а навпаки] за додержанням давньої української [церковної] історії — міг бути ділом його самого, а не постановою правної української державної влади".[29]

Проф. І. Власовський правдиво каже, що Закон 1 січня 1919 р. був установлений не по думці соціялістичної ідеології, отже й не по думці В. Чехівського, що був соціялістом. Досить вказати, напр., на той факт, що соціялізм був принципово й категорично за відділенням Церкви від держави. Напр., влада Франції відділила в цій країні Церкву від держави (5 березня 1907 р.) під впливом соціялізму.

Большевики після здобуття влади в Росії (25 жовтня ст. ст. 1917 р.) незабаром — 23 січня 1918 р. — видали закон про відділення Церкви від держави. А влада У.Н.Р., усамостійнюючи У.П. Церкву Законом 1 січня 1919 р., одночасно, силою того самого Закону, у д е р ж а в н и л а її. Цей факт, розуміється, стався не по думці прем'єра В. Чехівського. Але стався він також не по думці й правної української державної влади — Директорії й Уряду (Ради Народніх Міністрів), бо в с я ц я в л а д а б у л а с о ц і я л і с т и ч н о ю. Тому то історик не може не стати перед питанням, як це воно так сталося, що ця соціялістична влада в цьому випадку поступила не по-соціялістичному, бо вона не відділила в Україні Церкви від держави, а навпаки — удержавнила Українську Православну Церкву.

---

[29]І. Власовський, Нарис історії Укр. Прав. Церкви. Т. IV. Ч. І. Ню Йорк — Бавнд Брук, 1961. Стор. 64.

Чим це пояснити, що навіть сам голова Директорії, марксист Володимир Винниченко, здеклярований атеїст, який ще до того нетолерантно відносився до справи релігії й Церкви, дав свій підпис на цьому державно-церковному Законі У.Н.Р.?

У світлі того факту, що не могло воно так бути, щоб усім членам Директорії й Уряду — соціялістам — одночасно прийшла несоціялістична ідея встановити такий державно-церковний "Закон", стає ясно, що тут треба мати діло з питанням чиєїсь індивідуальної ініціятиви. Хто між членами влади У.Н.Р. був тією особою, яка вважала необхідним такий "Закон" установити? Відповідь на це питання є в тому джерелі, що проочене українськими істориками. Цим джерелом є текст промови, яку сказав прот. В. Липківський на привітання Головного Отамана Армії У.Н.Р. Симона Петлюри й Директорії під час їх в'їзду до Києва 19 грудня 1918 р. Вітала їх — на Софійській площі — церковна процесія під проводом архиєпископа Катеринославського Агапита Вишневського. Головну привітальну промову сказав там прот. В. Липківський.

З цієї його промови видно, що Укр. Прав. Братство ім. Свв. Кирила й Мефодія заздалегідь було поінформоване про те, що коли Директорія повалить Гетьманат, і возстановить Українську Народню Республіку, то вона встановить закон, яким Укр. Прав. Церква буде усамостійнена. Вітаючи — ("од імени Укр. Прав. Церкви, українського духовенства та Кирило-Мефодіївського Брацтва") членів Директорії за те, що вони постановили усамостійнити Укр. Прав. Церкву, прот. Липківський підкреслено заявив, що за це він вітає "г о л о в н о Славного Отамана Петлюру".[30]

З того факту, що прот. Липківський за рішення Директорії усамостійнити У.П. Церкву висловив головне признання Головному Отаманові С. Петлюрі, сам собою виникає висновок, що ініціятором установлення того Закону з 1 січня 1919 р., яким влада У.Н.Р. усамостійнила й удержавнила цю Церкву, був Симон Петлюра.

Як тут уже було сказано вище, цей державно-церковний "Закон" суперечив соціялістичній ідеології Директорії й Уряду У.Н.Р., бо він удержавнив У.П. Церкву. Щождо Укр. Прав. Братства ім. Свв. Кирила й Мефодія, яке на цій зустічі Директорії репрезентував прот. В. Липківський, то про його ідеологію буде тут мова пізніше — в розділі п.з. "Друга УАПЦ". А покищо досить буде обмежитися короткою заміткою про те, що державно-церковний Закон 1 січня 1919 р. різко колідував з церковною ідеологією цього Братства.

Адже, цей Закон удержавнював У.П.Церкву, по-друге, він установив для усамостійненої й удержавненої У.П.Церкви екзекутивний орган не в формі "народнього" органу, а в формі Синоду, і то ще такого, в якому було аж шість духовних членів, а в цьому двох єпископів, з яких один був головою Синоду, а світських членів у ньому було тільки трьох. Факт удержавнення У.П.Церкви і встановлення для неї екзекутивного органу в

---

[30]Текст цієї промови прот. В.Липківського був опублікований у київському журналі "Віра та Держава" ч. І., 1919 р. Цей журнал був офіціозом Укр. Прав. Братства ім. Свв. Кирила й Мефодія.

формі Синоду, "клерикального" органу, який, розуміється, не міг бути сприємливим цій народницькій церковній організації. Ідеться про те, що ідеологію цього Братства підґрунтував В. Чехівський філософією т.зв. "Християнського соціялізму", і тому ідеалом цієї організації була т.зв. "н а р о д н я Ц е р к в а", в управлінні якої миряни мали бути в правах зрівняні з ієрархією, а не бути "поневоленими" т.зв. "старорежимним синодальним єпархоначалієм".

Сигнали невдоволення цього Братства характером запланованого Директорією державно-церковного "Закону" висловив прот. Липківський у своїй вищезгаданій промові (на привітанні Головного Отамана й Директорії) таким чином, що в назву Української Православної Церкви він значуще й остентаційно включив слово "народня", і говорив про "Українську Православну н а р о д н ю Церкву".

Прот. О. Чубук-Подільський у своїй, вищезгаданій, доповіді в Варшаві 25 травня 1941 р. інформував, що Симон Петлюра домігся від Директорії й Уряду У.Н.Р. установлення такого державного "Закону", яким він був, під впливом духовних капелянів Армії У.Н.Р. Директорія ж і Уряд У.Н.Р. мусіли тут піти по лінії цієї вимоги з боку Головного Отамана С. Петлюри, бо він мав за собою Армію У.Н.Р. Прот. Чубук-Подільський зазначив що про ці справи був добре поінформований протопресвітер Павло Пащевський, бо він був Начальним Капеляном Армії У.Н.Р.

Абстрагуючи від цих інформацій о. Чубука-Подільського, тут до речі буде підкреслити той факт, що С. Петлюра визначив Укр. Православній Церкві внутрішню й зовнішню (міжнародню) ролю на службі українській державності, і тому він рішуче протидіяв "церковно-народницькій" (популістичній) течії, джерелом якої в Україні тоді було У.П.Братство Св. К. й М., що принципово поборювало супремацію ієрархізму в Церкві.

Коли Директорія й Уряд У.Н.Р. опинилися в екзилі, С. Петлюра в своєму листі з 19 грудня 1921 р. до Міністра Ісповідань У.Н.Р. проф. І. Огієнка ясно й недвозначно висловив свою думку про те, якою мусить бути Українська Православна Церква, якщо вона має успішно виконати свою внутрішню ролю в процесі українського державного будівництва.

> "Інтегральною частиною нашого державного будівництва є плянове будівництво української церкви", — писав він у цьому листі. Одначе, далі пише він, — "такої, точно до деталів продуманої програми ми не мали, і це, з того погляду, було одною з головних причин наших невдач".

Далі Головний Отаман пише ось що:

> "В пляні українського церковного будівництва повинна займати головне місце *ідея власного патріярхату*; на чолі Української Церкви повинен бути патріярх, рівний патріярхові московському... В майбутніх конфліктах нашої держави з Москвою внутрішньо міцна, ієрархічно здисциплінована Українська Церква може відограти велике позитивне значення у вислідах такої боротьби... "[31]

---

[31]О. Лотоцький, Симон Петлюра. Варшава, 1936. Стор. 53-55.

Коли І. Огієнко 1921 р. написав до Патріярха Константинопільського прохання "поблагословити автокефалію Української Церкви"[32], то Симон Петлюра, як Голова Директорії (в екзилі), своїм листом з 19 листопада 1921 р. до Міністра Ісповідань (проф. І. Огієнка) висловив йому признання за те, що завдяки його заходам "Українська Церква Православна *нав'язує зносини з Вселенським Патріярхом, та організовано вступає до всесвітніх об'єднань церковних.*[33]

На підставі цього листа евентуально можна зробити без ризика таке припущення, що коли влада У.Н.Р. установила згаданий державно-церковний "Закон" (1 січня 1919 р.), то це з волі Головного Отамана С. Петлюри вона постановила робити старання, щоб Патріярх Вселенський визнав факт усамостійнення Української Православної Церкви цим Законом влади У.Н.Р. (Робити старання в цій справі влада У.Н.Р. уповноважила проф. О. Лотоцького).

Влада У.Н.Р. (Директорія й Рада Народніх Міністрів), що хотіла бути вірною своїй соціялістичній ідеології, мабуть, була б, з власного почину й з власної волі не робила цих заходів у Константинопільському Патріярхаті. Та й Укр. Прав. Братству ім. Свв. Кирила й Мефодія, яке плекало ідеал "н а р о д н ь о ї Ц е р к в и", звичайно, не могла бути сприємливою ідея старатися про визнання самостійности Українській Церкві проводом будь-якої іншої Церкви, з Константинопільською Патріярхією включно.

Можна вказати низку й інших фактів, які свідчать про те, що ті державно-церковні акти, які були в січні 1919 р. звершені владою У.Н.Р., в дійсності були ділом Головного Отамана Симона Петлюри.

Ось один з головних прикладів.

Коли офіційні чинники Західньо-Української Народньої Республіки — після проголошення її з'єднання з Українською Народньою Республікою актом 22 січня 1919 р. — вважали необхідним для української державницької справи на міжнародній арені встановити при Ватикані (при Ватикані, як д е р ж а в і) Українську Дипломатичну Місію, і влада У.Н.Р. таку Місію встановила там (у четвертому тижні січня 1919 р.), то формально було це ділом Директорії У.Н.Р. Але, як інформує свідок цієї події о. Йосафат Жан, фактично це було так, що "Українська Дипломатична Місія при Ватикані була назначена в січні 1919 р. Головним Отаманом Симоном Петлюрою".[34]

Установлення цієї Укр. Дипл. Місії сталося з волі С. Петлюри, і, як видно, проти інтенції чинників Директорії й Уряду У.Н.Р., які, свідчить бувший секретар цієї Місії Петро Карманський,[35] неприхильно ставилися

---

[32]Текст цього прохання передрукований у першому томі"Історії У.Г.-П. Церкви в Канаді". Вінніпеґ, 1984. (Див. Стор. 149-150).

[33]О. Лотоцький. Op. cit. Стор. 53-55.

[34]О. Йосафат Жан ЧСВВ, Моє служіння Україні. Едмонтон, Альберта, 1953. Стор. 18.

[35]Петро Карманський, "Моїм клеветникам". Порто Унійон, Бразилія, 1927.

до ідеї створення дипломатичного представництва У.Н.Р. при Ватиканській державі.[36]

Ще один з прикладів. Директорія, після повалення Гетьманату (14 грудня 1918 р.), 17 грудня того ж року депортувала з Києва до Галичини предстоятеля автономної Української Православної Церкви митр. Антонія Храповицького та архиєпископа Волинського Євлогія Ґеорґієвського, бо вони в Україні виступали проти українства взагалі, а проти української державности зокрема. У Галичині жили вони під наглядом у греко-кат. василіянському манастирі в м. Бучачі. Коли група прихильників цих двох російських ієрархів звернулася (в Києві, в січні 1919 р.) з проханням до влади У.Н.Р. про дозвіл повернутися цим двом ієрархам до Києва, то делегація просила про це не Директорію, і не Уряд У.Н.Р., а тільки Головного Отамана С. Петлюру.[37]

III. ВИСЛІД СТАРАНЬ ВЛАДИ У.Н.Р. ДОМОГТИСЯ В КОНСТАНТИНОПІЛЬСЬКОЇ ПАТРІЯРХІЇ ВИЗНАННЯ УСАМОСТІЙНЕНОЇ У.П.ЦЕРКВИ

1. Роля О. Лотоцького в українському церковно-самостійницькому русі до часу його переговорів з Константинопільською Патріярхією (1919-1920)

Про ту легенду,яка полягає в переконанні, що творцем державно-церковного "Закону" з 1 січня 1919 р. був В. Чехівський, тут уже була згадка. Тому що після другої світової війни вийшов друком VII розділ (п.з. "Відродження Української Церкви") "Історії Української Церкви" митр. В. Липківського, і в цьому розділі він пише, що голова Ради Народніх Міністрів У.Н.Р. Володимир Чехівський (він помилково пише, що В. Чехівський був головою Директорії), "дуже близький до церкви і вихованець Київської Духовної Академії... 2 січня 1919 р. видав уже державного універсала про автокефалію укр. церкви і утворення автокефального укр. Синоду",[38] то вищезгадана легенда, після того, мабуть, стала підкріпленою.

Олександер Мох зареагував на цю інформацію митр. Липківсього своїм твердженням, що автором "Закону" про "автокефалію" Укр. Прав. Церкви був Окександер Лотоцький, і що він уклав його тоді, коли був міністром віроісповідань у кабінеті міністрів гетьмана Павла Скоропадського. Тому ж що уряд гетьмана не вспів цього "Закону" проголосити, бо Гетьманат незабаром був повалений Директорією, то цей

---

[36]Інформації про Укр. Дипломатичну Місію при Ватикані на основі документів подані в III томі "Історії У.Г.П. Церкви в Канаді". Вінніпеґ, 1987.

[37]Митр. Євлогій Ґеорґієвський. Op. cit. Стор. 322.

[38]Митр. В. Липківський, Історія Укр. Прав. Церкви. Розд. VII "Відродження Укр. Церкви". Op. cit. Стор. 12.

Закон, уже як готовий акт, проголосив голова Уряду У.Н.Р. В. Чехівський.[39]

Проф. Роман Смаль-Стоцький інформує, що О. Лотоцький "виконуючи обов'язки міністра ісповідань за Директорії, довів до проголошення автокефалії Укр. Православної Церкви 1.I.1919 р."[39a]

Хто знає зміст публікацій проф. О. Лотоцького, тому відомо, що він ніде не твердить, що це він був ініціятором установлення цього "Закону", і що це він був автором цього акту.

О. Лотоцький, бувши членом укр. партії соціялістів-федералістів, належав до антигетьманського табору, об'єднаного в організації "Укр. Національний Союз". Намагаючись замиритися з Укр. Нац. Союзом, гетьман Скоропадський погодився включити в свій Кабінет Міністрів деяких кандидатів У.Н. Союзу, до яких належав й О. Лотоцький. Гетьман прийняв його й найменував (24 жовтня 1918 р.) своїм Міністром Ісповідань.

Попередником О. Лотоцького на становище Міністра Ісповідань в уряді гетьмана Скоропадського був проф. Василь Зіньківський. В історії України він був тим першим церковним діячем, який заявив, *що українське "правительство... могло би завести автокефалію Української Церкви своєю власною силою, на що дає йому право церковна історія"*. В. Зіньківський сказав це в своїй промові, яку він виголосив на першому Всеукраїнському Церковному Соборі 21 червня (1918).

Далі, він сказав, що правительство (гетьмана Скоропадського) не спішиться з уведенням автокефалії своєю власною силою, бо воно воліє раніш знати волю української православної людности в цій справі, а при цьому бере до уваги й той факт, що Єпископат України напевно мусів би в цій справі порозумітися із своїм Патріярхом (Тихоном), але тепер (з уваги на те, що Москва була під большевицькою владою), комунікуватися з ним дуже трудно. З уваги на ці обставини, — заявив Зіньківський, — правительство вимагає, щоб Всеукр. Церк. Собор покищо встановив автономію для Української Церкви, і щоб він зробив це негайно.[40]

Ставши в гетьмана Скоропадського (24 жовтня 1918 р.) Міністром Ісповідань, О. Лотоцький уже застав тут прищеплену В. Зіньківським ідею необхідности встановлення автокефалії для Укр. Православної Церкви в державі українського народу та ідею права української державної влади встановити автокефалію силою державного закону.

В дусі цих державно-церковних ідей В. Зіньківського міністр О. Лотоцький — з припоручення Уряду гетьмана Скоропадського — сказав

---

[39]О. Мох написав це у своїй примітці на стор. 21 виданого — під назвою "Відродження Української Церкви. 1917-1930 — Видавництвом оо. Василіян "Добра Книжка" в Торонті 1959 р. сьомого розділу "Історії Укр. Прав. Церкви" митр. В. Липківського.

[39a]Енциклопедія українознавства НТШ. Словникова частина 5.

[40]Зміст цієї промови міністра В. Зіньківського на Всеукр. Церк. Соборі 21 червня 1918 р., і цитати з неї, тут подані з інформацій проф. Дмитра Дорошенка. (Див. його "Ілюстрована Історія України 1917-1923 рр." II том. "Українська Гетьманська Держава 1918 р." Ужгород, 1930 р. Стор. 326).

на Всеукраїнському Церк. Соборі (12 листопада 1918 р.) декляраційну промову, лайтмотивом якої була його заява такого змісту:

> "Основна засада української державної влади полягає в тому, що в самостійній державі має бути і самостійна церква".[41]

Цю заяву міністра О. Лотоцького, що була декларацією церковно-правного *credo* Гетьманського Уряду, Всеукр. Собор прийняв до відома — без леґалістичного обов'язку вводити його в життя, бо Уряд не зобов'язував Собору до цього. Ідеться про те, що наказ Уряду, проголошений Всеукр. Соборові міністром В. Зіньківським 21 червня (1918), щоб Собор установив (розуміється, за згодою партіярха Московського Тихона) автономію для Укр. Церкви, цей Собор виконав ще 9 липня (1918), коли він ухвалив проєкт (п.н. "Статут про Тимчасову Найвищу Управу Православної Церкви на Україні") автономії для Української Церкви, а патр. Тихон і Всеросійський Церковний Собор затвердили його — з деякими модифікаціями — 20 вересня нов. ст. 1918 р.

Для такого припущення, що Уряд цього Гетьмана хотів анулювати цей свій попередній наказ (з 21 червня 1918 р.) Соборові (щоб він установив автономію для Укр. Прав. Церкви в складі Моск. Патріярхату), і рішився уневажнити акт її автономії, звичайно, немає жодних підстав.

Опинившись під тиском не тільки великого антигетьманського табору — Укр. Нар. Союзу, який домагався усамостійнення Української Православної Церкви, але й навіть під тиском тієї української прогетьманської партії, якою була Українська Демократично-Хліборобська Партія, і яка на своєму з'їзді в Києві в днях 26-28 жовтня (1918) у своїй резолюції включила також заяву, що вона "рішуче стоятиме за автокефалію" Української Православної Церкви,[42] гетьманська влада почувалася змушеною принаймні проголосити (устами міністра О. Лотоцького) цьому Собору те своє церковно-правне *credo*, що було ляйтмотивом вищезгаданої декляративної промови цього міністра на сесії першого Всеукр. Церк. Собору 12 листопада (1918).

Абстрагуючи від питання таких чи інших інтенцій Уряду гетьмана Скоропадського в справі устрою Укр. Прав. Церкви, треба ствердити факт, що цей Уряд не встановив такого закону, силою якого ця Церква мала б бути усамостійненою, і що немає даних, на підставі яких можна було б твердити, що проєкт такого закону був зроблений.

Проголошену міністром В. Зіньківським на Всеукр. Церк. Соборі 21 червня (1918) церковно-правну ідею, О. Лотоцький згодом узагальнив і

---

[41]Текст цієї своєї декляраційної промови на першому Всеукр. Церк. Соборі 12 липня (1918) р.) проф. О. Лотоцький подав у своїй монографії "Українські джерела церковного Права" (Варшава, 1931). Стор. 133-134.

[42]Текст резолюцій згаданого з'їзду цієї партії був опублікований у збірнику "Хліборобська Україна". Книга I, Відень, 1922. Див. у статті Сергія Шемета "До історії Укр. Демокр.-Хлібороб. Партії".

зформулував так: *"...Джерелом церковної автокефальности єсть державна влада"*.[43]

На цій доктрині базується велика монографія О. Лотоцького "Автокефалія". І-ІІ. Варшава, 1935-1938.

До речі, цю церковно-правну доктрину (що "джерелом церковної автокефальности єсть держава") від О. Лотоцького прийняв Іван Власовський (див. у його"Нарисі історії Укр. Прав. Церкви", Том. IV. Ч.І Ню Йорк-Бавнд Брук, 1961).

Про початки своєї церковної праці в Уряді У.Н.Р. О. Лотоцький розповідає дуже коротко:

> "Звільнившись з становища міністра культів, коли гетьман оголосив (14 листопада 1918 р.) федерацію України з Росією, я в часі повстання (від 16 лист. до 14 грудня 1918 р.) Директорії продовжував керувати (в Директорії) міністерством культів в якості (в ролі) тимчасового комісара, поки становище міністра мав обняти якийсь соціяліст. Директорія обсаджувала відповідальні посади лише соціялістами, і в половині січня (1919) я вже мав можливість передати справи (цього) міністерства (соціялістові) п. Іванові Липі".[44] (Вставні пояснення мої. — Ю. М.-Л.).

Ця інформація (з 1939) р. О. Лотоцького про самого себе свідчить, що він дещо призабув з подій в Україні в 1918-1919 рр. Ідеться про те, що коли він звільнився (14 лист. 1918 р.) з посади Міністра Культів в Уряді гетьмана Скоропадського, і, як соціяліст-федераліст, а не монархіст, перейшов на сторону Директорії, то підчас її повстання проти Гетьманату він не міг "продовжувати провадити справами міністерства культів" (Директорії), бо Директорія встановила Уряд — "Раду Народніх Міністрів", а це значить — утворила Міністерства тоді, коли її повстання проти Гетьманату вже скінчилося (14 грудня 1918 р.), бо гетьман П. Скоропадський зрікся влади. Після повалення Гетьманату Директорія 19 грудня в'їхала до Києва і тут щойно 26 грудня (1918) установила Уряд У.Н.Р. — п.н. "Рада Народніх Міністрів", тобто встановила Міністерства, а в цьому й Міністерство Культів.

Підчас повстання Директорії проти Гетьманату в Директорії були т.зв. "Комісії", а в цьому й "Церковна Комісія", що їх утворив був Укр. Національний Союз перед повстанням Директорії проти Гетьманату. Це значить, що О. Лотоцький, зрікшись посади Міністра Ісповідань у Гетьманському Уряді, перейшов на сторону Директорії підчас її повстання проти Гетьманату та п р о д о в ж у в а в провадити справами Церковної Комісії і бути в ролі комісара церковних справ. І хоч Директорія 26 грудня (1918) свої "Комісії" перетворила в Міністерства, а це значить, що й її Церковна Комісія тоді стала "Міністерством Ісповідань", то це Міністерство спочатку — на протязі недовгого часу — очолював О. Лотоцький, але Директорія не найменувала його міністром; він мав лиш комісарський титул. Пост Міністра Ісповідань був обсаджений щойно тоді, коли Директорія знайшла відповідного канди-

---

[43]О. Лотоцький, В Царгороді. Варшава, 1939. Стор. 84.

[44]Ор. сіт. Стор. 9.

дата-соціяліста на цю посаду в особі Івана Липи. Але сталося це не в половині січня, а в першому тижні січня (1919).

Директорія, як видно, не вважала О. Лотоцького за "правдивого соціяліста", тому вона й не найменувала його міністром.

Одначе з вищезгаданої інформації О. Лотоцького видно, що до часу делегування його (24 жовтня 1918 р.) Укр. Нац. Союзом на посаду Міністра Культів в Уряді гетьмана Скоропадського, він очолював у У.Н. Союзі Церковну Комісію. (Ця Комісія, як і всі інші Комісії У.Н.Союзу, перейшла під контролю Директорії, яку утворив У.Н. Союз 14 листопада 1918 р.).

Отож можливо, що підчас повстання Директорії проти Гетьманату, Церковна Комісія укладала — з припоручення Головного Отамана С. Петлюри — під проводом комісара О. Лотоцького той законопроєкт, що згодом, 1 січня 1919 р. був Директорією затверджений як "Закон", яким була усамостійнена й удержавлена Українська Православна Церква.

Тому що зміст цього державно-церковного "Закону" досі ще не став предметом критичної аналізи, то тут до речі буде поставити питання, чому його автор, чи колектив авторів, не вважав небохідним запроєктувати для усамостійненої Укр. Православної Церкви найвищий церковний орган не в формі самого тільки Синоду, а в формі Синоду й Собору Єпископів, необхідність установлення якого, з уваги на його компетенції, мусіла бути відомою авторові, чи авторам цього Закону. Адже ж не до компетенції Синоду — з участю мирян в його членстві, а до компетенції Собору Єпископів, згідно з догматично-канонічним устроєм Вселенської Православної Церкви належить справа 1) віровчення (науки про чистоту віри), 2) священнослужіння, з виключним правом затверджувати кандидатів на єпископів і висвячувати їх в єпископи, 3) духовного управління, із справами церковної дисципліни й суду над духовними особами, що пов'язаний з духовною дисципліною, включно.

Брак згадки в цьому "Законі" про Собор Єпископів, як необхідної складової частини найвищого екзекутивного (виконного) органу усамостійненої владою У.Н.Р. Української Православної Церкви, свідчить, що текст цього "Закону" укладав колектив осіб з участю представників Укр. Прав. Братства ім. Свв. Кирила й Мефодія, яке (про це ще буде сказано більше в розділі "Друга УАПЦ") намагалося обмежити ті права Єпископату, які він традиційно мав і має на основі принципів догматично-канонічного устрою Вселенської Православної Церкви.

2. Функція терміна "автокефалія" в його відношенні до канонічного й неканонічного усамостійнення єпархії чи єпархій даної Церкви

Проф. І. Власовський правдиво стверджує таку дійсність:

"...Як часто бракує навіть посеред нашої інтеліґенції ясного й однозгідного погляду на церковну справу, що провадить до сумних наслідків, коли церковно-релігійний фактор, замість того, щоб цементувати нас, як

націю, нас розбиває і ділить. Одним з таких являється поняття автокефальности Української Православної Церкви..."[42]

Абстрагуючи від факту неясних понять про істоту церковної автокефалії серед інтелігентів-ляїків, треба сказати, що не краще ця справа представляєтья в ділянці української церковної історіографії. Ось один з прикладів.

Проф. І. Власовський спочатку правдиво стверджує факт, що значення того церковного технічного терміна яким є слово "автокефалія" (з грецького "autokephalia" — із сполуки слів "auto" — 'сам' та "kephale" — 'голова', що разом означає 'самоглавіє', тобто 'самоуправу'), належить до сфери виключно канонічних понять, кажучи:

"Автокефалія (це) чисто канонічне поняття для означення зовнішнього устрою Східньої Православної Церкви".[43]

Це вияснення проф. Власовським значення слова "автокефалія" в церковній функції цього терміна само собою означає, що цей термін не є релевантним у тих випадках, коли йдеться про таку єпархію, чи групу єпархій, які усамостійнилися неканонічним способом, щоб стати самостійною Церквою.

Але проф. Власовський після того вважає необхідним поставити таке твердження:

"В церковних канонах нема одначе вказівок про спосіб встановлення автокефалій для нових церков..., канони не знають навіть самого терміну "автокефалія".[44]

З якою інтенцією він поставив це твердження, — цього він не вияснив.

У зв'язку з цим перш за все треба вказати той факт, і підкреслити його, що в канонах Вселенської Православної Церкви в дійсності є "вказівки про способи встановлення автокефалії для нових церков". Вказівки про це є, напр. у 62-му каноні Карфагенського Собору. У цьому каноні сказано, що коли до даної помісної Церкви належать кілька народів, то кожний з них може від тієї спільної Церкви відділитися й отримати для себе самостійного Архиєрея-Первоієрарха не інакше як тільки за згодою Первоієрарха тієї спільної Церкви, до якої той народ *належав відсамого початку.*

Цей канон дозволяє даному Патріярхові признати автокефалію тільки тій спільноті православних християн, яка становить частину його Патріярхату, тобто, яка в моменті признавання їй автокефалії визнає над собою юрисдикцію цього Патріярха. А тепер перейдімо до завваги проф. І. Власовського, що "канони навіть не знають терміну "автокефалія".

---

[42]І. Власовський, "Канонічні й історичні підстави для автокефалії Української Православної Церкви" (У журн. "Богословський Вісник" (Мюнхен). Ч. І, 1948. Стор. 29. — Зміст цієї статті — це та доповідь, яку проф. І. Власовський прочитав на Церковному З'їзді "Синодальної" УАПЦ "на чужині" в днях 25-27 грудня 1947 р. в м. Реґенсбурзі, в Зах. Німеччині.

[43]Op. cit. Стор. 30.

[44]Op. cit. Стор. 31.

Канони не знають не тільки терміна "автокефалія", але не знають вони й низки інших технічних термінів, які виражають канонічні поняття, напр.: "юрисдикція", "відпускна грамота", "первоієрарх" і т.ін. Але це не значить, що вони не виражають канонічних понять. У зв'язку з цим треба вказати на ось такий важливий факт: Отці Вселенських Соборів часом уживали в ході діянь Собору таких канонічних термінів, які в самих канонах не засвідчені, бо вони або заступлені синонімами, або дані канонічні поняття були виражені описово — шляхом відповідних фраз. Одним з таких канонічних термінів є термін "томос" (що означає писаний канонічний акт Патріярха чи Собору), що не засвідчений ні в одному каноні, а одначе Отці другого Вселенського Собору (381) вживали його. І так, після завершення цього Собору вони на другий рік (382) вислали до ієрархів Римської Церкви Соборне Послання, яким вони повідомляють Єпископат цієї Церкви, що на другому Вселенському Соборі минулого року (381) вони з'ясували установлений першим Вселенським Собором (325) "Символ Віри" в "здовженій формі", і цей другий Собор (381) видав у цій справі *tomos*, в якому він вияснив суть цього "здовження". (Тут ідеться про те, що другий Вселенський Собор установив догмат, який полягає в віруванні, що Св. Дух походить тільки "від Отця").[45]

Термін "автокефалія" з давніх-давен належав до термінології церковного права. Щоправда, у Вселенській Церкві за часів Візантійсько-Римської Імперії спочатку вживали не іменник "autokephalia", а тільки прикметник "autokephalos". Отже замість говорити про "автокефальні Церкви" говорили про "автокефальних Предстоятелів" різних Церков; бо коли даний Архиєрей-Предстоятель був автокефальним, то це означало, що й очолена ним Церква була автокефальною.

Проф. Н. Суворов, розуміється, стверджує очевидну дійсність, коли він пише:

> "Терминъ "autokephalos", конечно, былъ давно извѣстенъ на византійскомъ офиціальномъ языкѣ. Такъ императоръ Констант II [641-668] далъ титулъ автокефальнаго архіепископу равенському".[46]

Далі він каже, що у Вселенській Церкві за часів Візантійсько-Римської Імперії —

> "автокефальнымъ же было принято называть архіепископа кипрскаго. Но этотъ терминъ означалъ іерархическую независимость извѣстныхъ архіепископовъ съ подчиненными имъ епископами отъ котораго-либо изъ патріарховъ... На самомъ дѣлѣ не только эти архіепископы, а и сами патріархи имѣли для себя общецерковъный центръ въ императорском правительствѣ".[47]

---

[45]Текст вищезгаданого Послання див. "Council of Constantinople. The Synodical letter A.D. 382". — A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church. Second Series. Volume IV. Grand Rapids, Michigan, 1956. Стор. 188-189.

[46]Н. Суворовъ, Учебникъ церковнаго права. 4-е изданіе. Москва, 1912. Стор. 74.

[47]Ibid.

Давня Вселенська Церква тому спеціяльно підкреслювала, що Архиєпископ-Предстоятель Кипрської Церкви був "автокефальним", бо Патріярх Антіохійський почав був заявляти претенсії на своє нібито "право" юрисдикції над Кипрською Церквою, і третій Вселенський Собор (431 р.) своїм 8-им правилом осудив за це Патріярха Антіохійського.

Тому що поділ Вселенської Церкви на помісні Церкви базувався на адміністративному поділі Візантійсько-Римської Імперії, то канонічна самостійність (автокефальність) кожного Єпископа-Предстоятеля визначувалася за державним адміністративно-територіяльним принципом.

І так, напр., канонічно-самостійний Архиєрей-Предстоятель означувався терміном "Обласний Єпископ", тобто Єпископ Области (Дієцезії, з грецького "dioikesis"). Напр. означення "Обласні Єпископи" в 2-му каноні 2-го Вселенського Собору відноситься до всіх (5-ох) Патріярхів: Римського, Константинопільського, Александрійського, Антіохійського й Єрусалимського. У світлі того канону стає ясно, що Єпископ-Предстоятел Кипрської Церкви не міг означуватися терміном "Обласний Єпископ", бо територія його Церкви була значно меншою за територію области (дієцезії). Отже факт його самостійности означували не терміном "Обласний Єпископ", а "автокефальний єпископ".

Визначний візантійський каноніст Феодор Валсамон, патріярх Антіохійський (коло 1170 р.), у своєму поясненні 2-го канона другого Вселенського Собору (381 р.) каже, що в старі часи митрополити були автокефальні ("hoi metropolitai autokephaloi esan").[48]

Коли єпископ даної єпархії сам відділявся від свого Первоієрарха і проголошував себе самостійним єпископом, то слово"автокефальний" до нього не відносилося, бо фактом свого самовільного відходу від свого Первоієрарха він ставив себе поза межі Вселенської Церкви, і переставав бути її єпископом. Його вважали за одщепенця (схізматика).

Треба особливо підкреслити факт, що влада У.Н.Р., усамостійнюючи Укр. Православну Церкву, означила її самостійність терміном "автокефалія" на підставі свого переконання, що канони давали їй право державним законом усамостійнити Церкву українського православного населення У.Н.Р. Джерелом цього переконання влади У.Н.Р. напевно було не щонебудь інше, а тільки та теорія О. Лотоцького, яка полягає в його власній своєрідній інтерпретації 17-го канона IV Вселенського Собору. Ця теорія О. Лотоцького така:

> "Згідно з правилом 17-им Четвертого Всесвітнього Собору", — каже він, — "коли правосильною владою заснована держава, то адміністративний розподіл церковний слідує за розподілом державним. Отже, з повстанням української незалежної держави настали правні умови для такого розподілу, в значінню міжцерковному, і верховна влада України правосильна була відповідним законодатним актом (в даному разі —

[48]Валсамонові пояснення канонів включені в грецький збірник п.н. "Syntagma ton Θeion kai hieron kanonon" (6 томів), виданий в Атенах в 1852-1860 рр.

декретом Директорії Української Народньої Республіки) установити церковну незалежність, себто автокефальність української церкви. З сього акту починається нова автокефальна доба історії української церкви".[49]

Базуючись на цій інтерпретації 17-го канона IVВселенського Собору О. Лотоцького, Директорія У.Н.Р. не мала сумніву, що акт усамостійнення Укр. Православної Церкви Законом 1 січня 1919 р. був актом канонічним, тобто актом установлення автокефалії для цієї Церкви. Тут і була причина того факту, що Директорія 1919 р. звернулася до Патріярха Константинопільського (Царгородського) з проханням не щоб він канонічно усамостійнив Українську Православну Церкву, тобто, не щоб він установив для неї автокефалію, а тільки щоб він поблагословив її "автокефалію" яка, згідно з переконанням Директорії, вже була встановлена державно-церковним декретом Директорії.

Канон 17-ий IV Вселенського Собору в дійсності не відноситься ані до поділу держави на дві чи на більше держав, ані до поділу Церкви на дві чи на більше Церков. Він був установлений для Вселенської Церкви на територіях Візантійсько-Римської Імперії. У цьому каноні сказано, що коли внаслідок змін у конфіґурації адміністративно-територіяльної системи в цій Імперії якась нова адміністративно-реґіональна межа відсепарує від даної єпархії парафію, то така парафія мусить бути включена в сусідню єпархію, яка знаходиться в межах сусідньої адміністративно-реґіональної одиниці в цій Імперії.

Нижче слідує текст англійського перекладу (з грецького тексту) 17-го канона IVВсел. Собору.

"As touching rural p a r i s h e s, or country p a r i s h e s, in any province they shall remain in undisputed possession of the bishops now holding them, and especially if they have held them in their possesion and have managed them without coercion for thirty years or more. But if during a period of thirty years there have arisen or should arise some dispute concerning them, those claiming to have been unjustly treated shall be permitted to complain to the Synod of the province.

But if anyone has been unjustly treated by his own Metropolitan, let him complain to the Exarch of the diocese, or let him have his case tried before the throne of Constantinople, according as he may choose.

If, on the other hand, any city has been rebuilt by imperial authority, or has been built a new again, pursuant to civil and public formalities, let the order ecclesiastical parishes be followed".[50]

Цей канон абсолютно нічого спільного із справою автокефалії не має.

---

[49]Проф. О. Лотоцький, Українські джерела церковного права. Варшава, 1931. Стор. 298. (О. Лотоцький ширше виклав цю свою теорію в праці "Церковно-правні основи автокефалії". Варшава, 1931).

[50]Текст цього канона поданий тут з книги The Rudder, що є англійським перекладом, виданим у Чікаґо 1957 р., тієї грецької книги канонів (Pedallion), що була видана в Атенах 1908 р.

3. Правда про вислід переговорів посла У.Н.Р. О. Лотоцького з Константинопільською Патріярхією в справі Української Православної Церкви

Вступ

Прот. М. Коржан дає такі інформації про вислід місії проф. О. Лотоцького в Константинопільській Патріярхії 1919 р.:

> "Як відомо, уряд УНР проголосив 1 січня 1919 р. закон, силою якого православну церкву в Україні відділено від Московського патріярхату. Творці цього важливого акту розуміли, що законом про відділення української православної церкви від московського патріярхату, вони виявили волю українського народу, репрезентованого тоді урядом УНР. А рівночасно вони були свідомі того, що справа оформлення автокефалії нашої православної церкви константинопільського патріярхату належить до Вселенського константинопільського патріярхату. Тому посол УНР в Туреччині, проф. О. Лотоцький, дістав доручення робити старання у Вселеньскому патріярхаті про надання канонічно-правної автокефалії для української церкви. Ініціятива уряду УНР знайшла у Фанарі повне зрозуміння, але канонічне оформлення автокефалії натрапило на деякі труднощі. Істотною трудністю було овдовіння константинопільської патріяршої катедри в тому часі. Митрополит Доротей, "locum tenens" патріярхату, ані сам, ані разом з Святішим синодом, не мав права вирішити це так важливе питання без вакантного тоді Вселенського патріярха. Треба було підождати на вибір нового патріярха."[51]

Це факт, що тоді, коли проф. О. Лотоцький переговорював з Константинопільською Патріярхією, патріярший престіл був, почавши з 1918 р., вакуючим, а обов'язки Патріярха виконував містоблюститель патріяршого престола (по-латинському *locum tenens).*

Проф. І. Власовський у цій справі дає таку помилкову інформацію.

> "Переговори у цій справі О. Лотоцький провадив в Царгороді в місяцях лютому-березні 1919 року, але не з патріярхом, а з місцеблюстителем Царгородського патріяршого престолу митр. Миколаєм Кесарійським. Патріярша катедра не була тоді занята: в 1918 р. помер Патріярх Герман V і турки не давали дозволу на вибори патріярха аж до 1922 р."[52]

Ці інформації Власовського свідчать, що із спогадами О. Лотоцького, виданими під заг. "В Царгороді" (в Варшаві, 1939 р.) він познайомлений не був. Ідеться про те, що патріярх Герман V 1918 р. не вмер, а, як свідчить О. Лотоцький, — "дотеперішнього патріярха Германа [V], за його "германофільство", усунуто з патріяршого становища, — він мешкав нечинний на одному з островів біля Царгороду..."[53]

---

[51]Прот. М. Коржан, Українська Православна Церква і екуменічний рух. Мюнхен, 1963. Стор. 17.

[52]І. Власовський, Нарис історії У.П.Ц. Том IV. Ч. І. Op. cit. Стор. 67.

[53]О. Лотоцький, "В Царгороді". Op. cit. Стор. 93.

По-друге, проф. Власовський помилково інформує, що наслідника Германові V турки не дозволили вибрати аж до 1922 р. У дійсності ж наслідника йому вибрали — в особі бувшого Архиєпископа Атенського Мелетія Метаксакіса не 1922 р., а трохи раніше: 25 листопада 1921 р.; не вибір його в патріярхи, а його інтронізація відбулася 1922 р. (дня 24 січня). Був він патріярхом під іменем "Мелетій IV".

По-третє, після усунення з престолу патріярха Германа V 1918 р., містоблюстителем патріяршого престола був не митр. Миколай, як це твердить І. Власовський, а був ним митр. Дорофей.

І. Власовський, замість користуватися в цій справі інформаціями О. Лотоцького покористувався хибними інформаціями єп. Олексія Громадського.[54]

Очевидно що проф. Д. Дорошенко цілком не був поінформований про вислід місії О. Лотоцького в Константинопільській Патріяхії 1919 р., коли він (Д. Дорошенко) 1940 р. подав про це ось таку помилкову інформацію:

> "Лотоцький, що виїхав, як голова української дипломатичної Місії до Царгороду, добився згоди патріярха на унезалежнення Української Церкви, але цей акт мав лиш декляративне значення.[55]

а) Інформації О. Лотоцького про його місію в Константинопільській Патріярхії.

Свої переговори з Константинопільською Патріярхією 1919 р. О. Лотоцький описав у своїй спогадовій книжці п.з. " В Царгороді". Вийшла вона, як було сказано тут вище, друком у Варшаві 1939 р., і коли німці восени того ж року здобули Варшаву, майже її ввесь тираж пропав. Мало-кому пощастило своєчасно набути цю цінну публікацію. Цим і треба пояснити той факт, що не був з нею познайомлений і проф. Д. Дорошенко, коли він писав свій твір "Українська Церква в минулому й сучасному житті українського народу" (що був виданий під час другої світової війни — в Берліні 1940 р.).

Говорячи про Закон з 1 січня 1919 р., яким Директорія усамостійнила й удержавнила Українську Церкву, О. Лотоцький пише:

> "Директорія проголосила сю автокефалію декретом 1 січня 1919 року, коли я керував (бувши в ролі комісара, — Ю.М.-Л.) міністерством культів.
>
> Мене уважали за фахівця в церковних справах, і ся обставина, здається, найбільше споводувала, що Директорія запропонувала мені становище українського посла в Туреччині."[56]

Послом У.Н.Р. у Туреччині Директорія найменувала не будь-кого іншого, а тільки О. Лотоцького, бо вона надіялася, що він, як "фахівець в

---

[54]Див. Еп. Алексій, Посещеніє Его Блаженствомъ, Блаженнѣйшимъ митрополитомъ Діонисіемъ православныхъ автокефальныхъ восточныхъ церквей. Варшава, 1928. Стор. 6.

[55]Дмитро Дорошенко, Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу. Берлін, 1940. Стор. 54.

[56]О. Лотоцький, В Царгороді. Варшава, 1939., стор. 10.

церковних справах", виконуючи ролю посла У.Н.Р. у Туреччині, та резидуючи в Царгороді (Константинополі), при цій нагоді нав'яже там контакт з Константинопільською Патріярхією, і зуміє домогтися від неї благословення для усамостійнення Української Церкви, яке Директорія звершила своїм Законом 1 січня 1919 р.

З Києва до Константинополя О. Лотоцький виїхав 29 січня (1919 р.), а приїхав туди — серед великих воєнних комунікаційних труднощів — щойно 23 квітня.[57] Той факт, що влада У.Н.Р. уповноважила його переговорювати з Патріярхією, посвідчувався листом, датованим у Києві 15 січня 1919 р., голови Уряду У.Н.Р. В. Чехівського до Патріярха. З Константинополя в Україну він виїхав 25 березня 1920 р., а заїхав туди — до Кам'янця Подільського, де тоді перебувала влада У.Н.Р., щойно 5 травня (1920 р.).

О. Лотоцький особисто переговорював — під час своїх відвідин у Патріярхії — з містоблюстителем патріяршого престола митр. Дорофеєм тільки два рази. А після того він вів з ним переговори посередньо — почерез свого перекладача (грека) і почерез секретаря Синоду та секретаря Патріярхії, які приїздили до О. Лотоцького.[58]

Про вислід своєї місії в Константинопільській Патріярхії 1919 р. О. Лотоцький подав таку інформацію:

"В результаті сих посередніх пертрактацій дістав я з патріярхату такий проєкт листа до українського правительства, на ім'я премєра в справі визнання автокефалії:

"Святий Синод Великої Константинопільської церкви, у відповідь на лист з 15 січня 1919 р., насамперед висловлює українському урядові та через нього благочестивому українському народові свою гарячу любов та матірне співчуття з приводу страждань, яких дізнав він за часу світової війни. Маємо віддати подяку для Милосердного та Всесильного Господа нашого Ісуса Христа, що заховав український народ цілим, непошкодженим та вільним від усякого лихого впливу.

"Приступаючи затим до головного бажання Вашої Ексцеленції, св. Синод не може чинити інакше, як у згоді з неложним голосом історії, а саме з тим, що Україна довгі літа була з погляду церковного незалежна та що через несприятливі обставини її пізніше, р. 1685, підпорядковано московській церкві, а тому як рішення українського народу повернути свою незалежність, так і належне бажання самої Ексцеленції не позбавлені підстав історичних та канонічних.

"Св. Синод уважав би, що з сього погляду не має перешкод для того, щоб він погодився з так твердо угрунтованим проханням, коли б лише сприяли тому і необхідні в таких справах канонічні форми, які до сього часу конечне додержуються. За такі уважається, по-перше, незалежність, по-друге, прохання української влади та церкви в даній справі до тої церкви, од якої так чи інакше вона залежала, та, по-третє, наявність вселенського патріярха, необхідна для того, щоб наступний акт здобув відповідний авторитет для себе.

---

[57]Op. cit. Стор. 33.

[58]Op. cit. стор. 93.

"Відсутнісь якраз трьох означених канонічних обставин перешкоджає тому, щоб св. Синод погодився на заявлене бажання, хоч воно і правильне, і справедливе.

"Коли Ваша Ексцеленція погодитесь ще який час пождати обрання патріярха, св. Синод уважає, що наступили б сприятливі обставини для дотримання вгорі означених, нині відсутніх, форм, які вповні та твердо задовольнили б всі Ваші побажання.

"З тою непохитною надією св. Синод з любовю звертається до возлюблених та благочестивих чад Української Церкви, як мати вітає і дякує їх за синовні їх почуття та радить їм, щоб до часу, коли Господь завершить відновлювану будівлю, твердо стояли, обєднані вірою, любовю та надією, закриваючи вуха на спокусливу проповідь інославної пропаганди, підлягаючи тим, кому доля призначила честь та відповідальність управляти та провадити ними з релігійно-церковного та всякого іншого погляду. Благодать Господа та мир і благословенство най будуть багаті та невичерпані на Вашій Ексцеленції і на всьому благочестивому українському народові". (Вставні пояснення мої, — Ю.М.—Л.).[59]

Цей документ дуже важливий, бо він свідчить, що Константинопільська Патріярхія не вважала себе — з канонічної точки зору — компетентною вирішувати справу юрисдикційного статуса Української Церкви.

Вищезгаданого проєкту листа містоблюстителя Дорофея до прем'єра У.Н.Р. О. Лотоцький не прийняв, бо в ньому була вимога, щоб У.П. Церква й влада У.Н.Р. просили Патріярха Московського про признання автокефалії У.П.Церкві. З уваги на це О. Лотоцький демонстративно припинив свої переговори з Патріярхією.[60]

Час виїзду О. Лотоцького наблизився, і необхідність привезти Урядові У.Н.Р. якусь відповідь Патріярхії змусило його відновити переговори з нею.[61]

Про дальший хід цієї справи О. Лотоцький пише так:

"Врешті умовлено, що з тексту відповіди усунено буде точку про конечність згоди з боку російської церкви, бо ся остання підпорядкувала собі українську церкву гвалтом, через політичних турецьких чинників, змусила патріярхію той акт визнати; тому патріярхія не має той акт виправдувати своєю обороною окупаційного права російської церкви.

Включити до тексту відповіди благословенство українській церкві фанарські синодали (Константинопільської Патріярхії — Ю.М.-Л.) *одмовилися, бо, се* вже було б укритим визнанням тої церкви.

Остаточно зредагований текст відповіди привіз мені вже сам *locum tenens* (містоблюститель Дорофей — Ю.М.-Л.) І голос і руки його дріжали, коли він читав мені той текст, — видно, дуже та справа в уяві синодальних політиків комплікувалася та надто обережно старалися вони проплисти в ній між Сцілою і Харибдою.

Не було ради: ліпшої відповіди, як се було очевидним, дістати тоді не можна було, — то треба було брати бодай компромісову, що могла б стати вихідною точкою для пересправ за більш сприятливих обставин.

---

[59]Op. cit. Стор. 94-95.
[60]Op. cit. Стор. 95-96.
[61]Op. cit. Стор. 96.

Я погодився, ми поцілувались, з сльозами на очах старий ієрарх висловив задоволення й подяку, що не дійшло вкінці до небажаного конфлікту."

Відповідь була така:

"У відповідь на послання Вашої Ексцеленції (на лист прем'єра У.Н.Р. — Ю.М.-Л.) з 15 січня 1919 р. маємо за шану згідно з синодальною постановою, повідомити Вас:

"Як ми вже устно свого часу повідомляли Його Ексцеленцію возлюбленого нами п. О. Лотоцького, обміркування та винесення остаточного рішення щодо висловленого у посланні Вашому бажання стає нині неможливим з причин канонічних з огляду на вакантність патріяршої катедри.

"Подаючи цю відповідь з великою любовю, користуємося випадком висловити гарячу прихильність матері Церкви (Константин. Патріярхату, — Ю.М.-Л.) до благочестивого українського народу, а також тверду нашу надію, що як він, так і поставлене ним високе правительство стоятиме і далі міцно в батьківській православній вірі, ждучи з цілковитою певністю здійснення свого бажання *згідно з священними канонами та правилами.*

"Передаючи при сій нагоді Вашій Ексцеленції та усім достойним членам правительства, як і всьому українському народові, молитвенне благословенство Матері, Великої Церкви Христової, та випрошуючи благодать Господа нашого для успіху Ваших трудів, остаюсь Вашої Високодостойної Ексцеленції пильний до Господа молитвенник та відданий.

1920 р. Березня 9."[62] Містоблюститель Вселенського Престолу Доротей

Замітки. — Зміст листа містоблюстителя Дорофея до голови Ради Народніх Міністрів У.Н.Р. був дипломатичним. Не обіцяючи, що Константинопільська Патріярхія визнає У.П.Церкву, він висловив надію, що український народ колись таки дочекається того часу, що його Церква буде усамостійнена, але усамостійнена "з г і д н о з с в я щ е н н и м и к а н о н а м и". Таким чином він *implicite* сказав, що усамостійнення У.П. Церкви Законом 1 січня 1919 р. влади У.Н.Р. було актом незгідним із священними канонами та правилами.

Та обставина, що тоді на престолі в Константинополі не було Патріярха, була зручно використана Константинопільською Патріярхією в її методі з "гонором" вийти з цієї справи: щоб і не визнати У.П. Церкви, і щоб при цьому не вразити Уряду У.Н.Р. Бо який би вислід переговорів О. Лотоцького з цією Патріярхією не був, якщо б там на престолі тоді був Патріярх, то факт залишається фактом, що канони не дозволяли Патріярхії вирішувати справу визнання, чи невизнання У.П. Церкви, коли в той час там не було Патріярха.

Але коли Міністр Ісповідань У.Н.Р. 1921 р. І. Огієнко звернувся до Константинопільської Патріярхії з проханням "поблагословити Українську Православну Церкву", тоді (1921 р.) Патріярх там уже був — Мелетій IV Метаксакіс. Але він навіть не відповів на це прохання.

Твердити, що Константинопільська Патріярхія в 1919-1920 р. відмовилася визнати У.П. Церкву тільки тому, що тоді там не було Патріярха, — це значить дивитися на цю справу крізь призму "бажального мислення".

---

[62]Op. cit. Стор. 98-99

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

ДРУГА УАПЦ

Вступ

Другу УАПЦ загально називають "УАПЦерквою формації 1921 р." — на тій підставі, що її Єпископат був установлений 1921 р. Одначе з точки зору її оснування це була Церква "формації 1920 р.." Ідеться про те, що друга Всеукраїнська Православна Церковна Рада (ВПЦ Рада), що була основана — під проводом Михайла Мороза — в Києві в першому тижні травня 1919 р., Православну Церкву в Україні проголосила "Українською Автокефальною Православною Церквою" (в скороченні — "У.А.П.Ц.") 5 травня 1920 р. Тому ж що Єпископат для цієї УАПЦ був оснований її першим Всеукраїнським Церковним Собором, що відбувся в Києві в жовтні 1921 р., і саме тому ця подія являла собою завершення процесу (що почався в травні 1920 р.) творення цієї УАПЦеркви, то тут вона буде вважатися за "УАПЦ формації 1920-1921 років."

Противники другої УАПЦ називають її "Церквою липківською" — на тій підставі, що за провідника основоположників цієї Церкви й за її головного натхненника та ідеолога вони вважають її першого первоієрарха, митр. Василя Липківського. (Її первоієрархом він був у 1921-1927 рр.). Одначе цей погляд — помилковий, бо провідником основоположників другої УАПЦ та її натхненником й головним ідеологом був Володимир Чехівський.

Свою церковну ідеологію та еклезіологію (науку про Церкву) він виклав у своїй доповіді на першому Всеукраїнському Соборі другої УАПЦ, де він був головним доповідачем ВПЦРади; цей Собор прийняв учення В. Чехівського, і встановив для другої УАПЦ канони, що були укладені в дусі вчення В. Чехівського, який був їх автором.

Цю свою доповідь В. Чехівський видав друком у Києві 1922 р. (в формі брошури п.з. "*За церкву, Христову громаду, проти царства тьми*".[1]

[1]Ця брошура другим виданням вийшла в Франкфурті-на-Майні 1947 р., а третім виданням — у Ню-Йорку 1974 р.

У контексті інформацій проф. І. Власовського про другу УАПЦ є така його замітка (у "Нарисі історії Укр. Правосл. Церкви Т. IV, Ч.І. Вінніпеґ, 1961. Стор. 138):

"Відсутність однодумности, щодо ролі в духовому житті нашого народу УАПЦ в Україні 20-тих років XX стол. дала привід одному з визначних наших архипастирів (митр. Ніканорові Абрамовичеві, — Ю.М.-Л.) написати про УАПЦ авторові цієї праці: "Сьогодні люди ще не вирішили, що то було: авантура, провокація, чи справді спонтанний зрив того, що накипіло в душі народній; історики, на підставі поданого митр. Липківським матеріялу, — розд. VII Історії Укр. Церкви з часом безсторонньо розберуться і вирішать, в яку рубрику це все записати".*[1]

І. Власовський, у зв'язку з вищезгаданими думками цього "одного з визначних наших архипастирів", пише ось що:

"Нема для нас сумніву, що того матеріялу, який зберігся в мемуарах митр. Липківського про часи відродження Української Православної Церкви, замало, щоб можна було дати більш-менш повну, і по силі спроможности безсторонню історію УАПЦеркви під большевицьким режимом до її ліквідації тим режимом".[2]

В українських православних провідних сферах є два діяметрально протилежні погляди на істоту другої УАПЦ.

1) Тому що перший Всеукр. Собор другої УАПЦ установив для неї Єпископат таким чином, що першого Єпископа (в особі прот. Василія Липківського) поставили не Єпископи (як цього вимагає перше Апостольське Правило), а поставили його спільно своїм рукоположенням всі члени згаданого Собору — пресвітери (священики), діякони й миряни, то той Собор Єпископів (які підчас другої світової війни були в Україні в юрисдикції Митрополита Варшавського і всієї Польщі Діонисія Валединського) тієї Української Церкви, першим предстоятелем якої був митр. Полікарп (Сікорський) у Мюнхені в днях 15-17 червня 1949 р. у своїй ухвалі заявив, що друга УАПЦ "**перестала бути православною,** порушивши канони Св. Православної Церкви".[3]

Митр. Іларіон (Огієнко) назвав основоположників другої УАПЦ "неграмотними крикунами", які факт оснування другої УАПЦ проголосили "відродженням", тобто "відновленням" Української Православної Церкви, хоч у дійсності давньої Української Церкви (Київської Митрополії) вони не відродили, бо на першому Соборі другої УАПЦ "було натворено такого, чого ніколи в Українській Церкві за всі віки не було."[3a]

---

*[1]У листі до архипресв. д-ра С.В. Савчука, датованого в Карльсруе, Зах. Німеччина 9травня 1959 р., митр. Ніканор Абрамович, між іншим, висловив таку думку: "У нас досі ще не була розв'язана проблема, чи УАПЦ з 1921 р. була "махнівщиною" групи безвідповідальних одиниць, чи може спонтанним зривом віками гнобленого нашого народу."

[2]Іван Власовський. Op. cit. Стор. 138.

[3]Див. у видаваному митр. Іларіоном журналі "Слово Істини" (Вінніпеґ) Ч. 10-11 (серпень-вересень) 1949 р.

[3a]"Слово Істини". Січень, 1950. Стор. 6-9.

За головне нарушення канонів Вселенської Православної Церкви першим Всеукр. Собором другої УАПЦ митр. Іларіон уважав нарушення ним першого Апостольського Правила, тобто злегковаження православного Таїнства Єпископської Хіротонії.[4]

2) Натомість українські православні світські історики не мають сумніву, що факт оснування другої УАПЦ таки був фактом відродження історичної Української Православної Церкви.[5]

Такого самого погляду є проф. Д. Дорошенко[6] й проф. Наталія Полонська-Василенко.[7]

* * *

Тому що Українська Греко-Православна Церква в Канаді була в молитовному єднанні з другою УАПЦ від половини липня 1924 р. до кінця її існування, бо У.Г-П. Церква була (в 1924-1947 рр.) під архипастирським омофором архиєп. Іоана Теодоровича, який визнавав над собою духовну зверхність Митрополита другої УАПЦ (розуміється, до часу існування цієї УАПЦ), то, очевидно, знання історії У.Г.-П. Церкви в Канаді без знання історії другої УАПЦ було б неповним, а це тим більше, що час архипастирського служіння архиєп. І. Теодоровича в У.Г.-П. Церкві в Канаді був першим періодом історії великого розвитку цієї Церкви.

1) Перша церковна революція в Російській Церкві

Разом з вибухом політичної революції в Російській Імперії 1905 р. вибухла революція і в Рос. Правосл. Церкві. Церковна революція, яку очолила організація (що постала в Петербурзі) "Христіанское Братство Борьбы" була інспірована ідеологією т.зв. "християнського соціялізму", що проник на переломі XIX-XX століть у царську Росію з Німеччини і скоро запустив там своє коріння серед світських і духовних сфер інтелігенції. Церковна революція маніфестувала себе здвигами частини того міського кліру, який домагався реформ в устрої Російської Церкви. Це були т.зв. "Революціонные Съѣзды Духовенства".

З українських відомих діячів у русі "християнського соціялізму" і в церковній революції 1905 року. м.ін. узяли участь свящ. Василь Липківський і Євген Бачинський, а з росіян — священики Г. Петров і Александр Введенський. Опинившись на еміграції ще перед 1917 р., Є. Бачинський згодом став поза межами України одним з чільних прихильників другої УАПЦ, першим первоієрархом якої був митр. В. Липківський, а 1955 р. він був висвячений старо-католицькими ієрархами для тієї УАПЦ, що на еміграції продовжувала традицію другої УАПЦ.

Група духовних і світських речників ідеології митр. В. Липківського на еміграції по другій світовій війні почала видавати свої пресові органи, а одним з них був "Бюлетень Благовісництва Краєвої Ради УАПЦ"

---

[4]Ibid.

[5]І. Власовський. Op. cit. Стор. 138.

[6]Д. Дорошенко. Op. cit.

[7]Н. Полонська-Василенко, Історичні підвалини УАПЦ. Мюнхен, 1964.

(Мюнхен-Інґольштадт, Зах. Німеччина). У числі (16) 1956 р. цього "Бюлетеня" був опублікований "Життєпис Євгена Бачинського, Єпископа УАПЦ". Оповідаючи про його життя в тих часах, коли він ще жив — перед 1917 р. — в Україні в державних межах царської Російської Імперії, автор цього "Життєпису" між іншим інформує про такі факти:

> "Під впливом о. Г. Петрова Є.В. Бачинський, тоді вже борець за волю народа, почав читати православну літературу, особливо з бібліотеки свого батька, та приєднався в Петербурузі до "Християнського Братства Боротьби". Це був початок християнського соціялізму, з якого потім виросли такі велетні, як наш Митрополит Василь Липківський, протоєрей Введенський і багато інших."

Очевидно, що як серед російського духовенства найбільшим діячем руху "християнського соціялізму" був прот. Александр Введеньський, так серед українського духовентва найбільшим діячем цього руху був прот. Василь Липківський. І коли створене 1905 р. в Петербурзі "Христіанское Братство Борьбы" почало 1905 р. скликати "Революційні З'їзди Духовенства", то в Україні такий З'їзд тоді очолив прот. В. Липківський.

Митр. В. Липківський згадав про це тільки раз — у своєму листі, датованому в Києві 13 гурдня 1933 р. до о. Петра Маєвського в Вінніпезі, пишучи:

> "Був (я) обраний головою Революційного З'їзду духівництва 1905 р. і за діяльність на ньому був під начальницькою "опалою", але працював законоучителем по школах".[8]

Аж надто скорочена форма інформацій автора "Життєпису Є. Бачинського, Єпископа УАПЦ" (тут ідеться про речення "Це був початок християнського соціялізму") може піддати читачеві думку, що початок цього руху датується 1905 роком, хоч так воно не було.

Тому що українські історики не згадують про те, що в царській Рос. Імперії взагалі, а на українських землях в державних межах цієї імперії зокрема, було таке явище, як "християнський соціялізм", і що його ідеологія лягла в основу церковно-революційного реформативного руху в Російській Імперії, що популярно був відомимй п.н. "церковне обновленчество", тут до речі буде згадати про те, що "християнський соціялізм" започаткував (у Британії) Дж. М. Лодло (John Malcolm Ludlow, 1821-1911). Але перша "християнсько-соціялістична" організація постала не в Британії, а в Німеччині. Оснував її — п.н. "Асоціяція Християнського Ладу і Свободи" — Віктор Губер (Huber, 1800-1869) —визначний німецький протестантський діяч.

Свою боротьбу з "пануючими клясами" суспільства діячі "християнського соціялізму" намагаються поєднати з наукою Христа:

> "... Поправді кажу вам, що трудно багатому ввійти в Царство Небесне; і ще кажу вам, що легше верблюдові крізь вушко голки пролізти, ніж багатому ввійти в Царство Небесне". (Матв. XIX, 23-24).

---

[8]"Листи Митрополита Василя Липківського до о. Петра Маєвського з м. Київа й Александрівської Слободи в Україні до м. Вінніпеґу, Манітоба, в Канаді — від 1933 до 1937 р. включно (19 листів), м. Лос Ангелес, Каліфорнія, 1953" Див. Стор. 16. — (Ця публікація є циклостилевим виданням).

Католицька Церква виступала проти "християнського соціялізму" тому, що вона ставила спротив соціялізмові з його кличами клясової боротьби, скасування приватної власности і т. ін. Натомість папа Леон XII своєю енциклікою (з 15 травня 1889 р.) — п.з. "Про політичне начальство" — започаткував у католицькому світі т.зв. "Християнсько-суспільний рух", який осуджував визискування пролетаріяту великою індустрією і закликав робітництво до творення своїх професійних організацій для самооборони перед експлуатацією, а власників багатств він остерігав:

"... Багатство не освободжує від [духових] недуг, нічим не причиняється до вічного щастя, а радше перешкаджає; що для багачів пострахом повинні бути не звичайні погрози Ісуса Христа, що колись будуть мусіли здати строгий рахунок перед суддею Богом за уживання маєтків".[9]

Пишучи це, він покликався на вчення Христа (Матв. XIX. 23-24).

2) Академічна підготова до церковної революції й реформації в Російській Церкві 1917 р.

Хоч уряд царя Николая II розгромив революцію 1905 р., але цар, лякаючись, що цей перший зрив був тільки репетицією до великої революції, своїм маніфестом 17 жовтня 1905 р. заповів установлення "думи" (тобто парляменту) й перетворення автократично-абсолютистичної царської влади у владу парляментарно-конституційну.

Щоб заспокоїти революційні елементи в сфері Російської Церкви, цар Николай II своїм рескриптом 27 грудня 1905 р. висловив на адресу Синоду Російської Церкви бажання, щоб "произведены были нѣкоторыя преобразованія въ строѣ нашей отечественной церкви, на твердыхъ началахъ вселенскихъ каноновъ, для вящшаго (більшого, Ю.М.-Л.) утвержденія православія".

Тому що запляновані царем деякі зміни в устрої Рос. Церкви могли бути зроблені тільки на Церковному Соборі, то Синод, згідно з царською інструкцією, 1906 р. утворив т.зв. "Высочайше учрежденное Присуствіе при Святѣйшемъ Синодѣ для разработки подлежащихъ разсмотрѣнію на помѣстномъ соборѣ вопросовъ". Очевидно, цей новий орган Синоду являв собою Передсоборне Зібрання, яке намічувало ті питання, що мали бути розглянені на запляновному Соборі Російської Церкви в зв'язку з бажанням царя, щоб в устрої цієї Церкви були зроблені деякі зміни, але щоб вони базувалися на твердих основах канонів Вселенської Православної Церкви, і щоб вони (ці зміни) не послаблювали, а навпаки — ще більше скріплювали православіє.

---

[9]Український переклад цієї енцикліки є в збірнику "Додатокъ до чинностей и рѣшень руского провинціяльного Собора въ Галичинѣ, отбутовшо ся во Львôвѣ р. 1891. Львôвъ, 1987.

Це Передсоборне Зібрання діяло в 1906-1907 рр., і залишило по собі багато опублікованих матеріялів.[10]

Рівнобіжно з підготовою тих різних питань для запланованого Собору, що їх намічувало це "Присуствіе" при Синоді, у сферах російських духовних академічних шкіл приватно підготовлялися такі "питання", про які до того часу в Росії й мови не могло бути.

Та частина визначних російських професорів-богословів, що була під впливом філософії "християнського соціялізму", виступила з такою теорією, що коли Церква Христова стала 313 р. в Римській Імперії (яка — внаслідок переміщення 330 р. імператорського престола з Риму до Візантії, перейменованої на Константинопіль, стала "Візантійсько-Римською Імперією") державною Церквою, то через те вона затратила свій автентичний ("старохристиянський", "апостольський") характер. З Церкви Апостольської — "Христової громади", базованої на братерстві спільноти рівноправних християн, вона стала Церквою "пануючих клясів", Церквою, в якій Єпископат "поневолив" не тільки вірних-мирян, але й загал духовенства, а для укріплення леґального утвердження своєї влади Єпископат установив канони, що мали силу державних законів у цій давній Імперії. А тих канонів у Церкві за апостольських часів не було.

І так, професор Петербурзької Духовної Академії Василій Болотов 1906 р. опублікував статтю "Епархіи въ древней церкви", [11] в якій він виступив проти канонів Вселенської Православної Церкви, вважаючи їх за пережитки минулого, які можуть бути "корисним архівом" для історика, але не для практикування їх у теперішньому церковному житті. "Переоцінюючи цінноші", він із становища праґматика заявив, що за "канонічне" треба вважати все те, що є корисним для Церкви наших часів.

Ті професори-теологи, які заявили, що Єпископат "поневолює" Церкву, твердили, що в Церкві Христовій апостольських часів найвищим ступенем священнослужителя був ступінь п р е с в і т е р а (священика); слово ж "єпископ" не означало вищого за пресвітерський ступінь; термін "єпископ" був адміністративним (не священнослужительським) титулом того пресвітера, якого пресвітери в даній Церкві вибирали на посаду свого адміністратора. Ці церковні урядовці (пресвітери-адміністратори, титуловані "єпископами") згодом почали твердити, що вони є священнослужителями вищого за пресвітерський ступінь, і заявили, що тільки вони є преємниками благодаті Св. Духа, яку вони унаслідували від Апостолів. І присвоєне ними "апостольське преємство" єпископів проголосили догматом Вселенської Православної Церкви.

Щоб доказати, що в Церкві Христовій термін "єпископ" був титулом

---

[10]Див. "Журналы засѣданій высочайше учрежденнаго Особаго Присуствія при Святѣйшемъ Синодѣ для разработки подлежащихъ разсмотрѣнію на Помѣстномъ Церковномъ Соборѣ вопросовъ". Приложеніе къ "Церковнымъ Вѣдомостямъ". Санктъ-Петербугъ, 1906-1907.

[11]Текст цієї статті Болотова був опублікований у журн. "Церковныя Вѣдомости". С.-Петербургъ. No. 6, 1906.

того пресвітера, якого пресвітери в даній Церкві вибирали на посаду свого адміністратора, ті богослови твердили, що ще навіть після того, коли вже був "штучно" створений вищий за пресвітерський ступінь священнослужителя, тобто ступінь "єпископський", то єпископів у деяких Церквах ще далі поставляли пресвітери, а не єпископи.

Тому що цей звичай найдовше зберігся в Александрійській Церкві, бо там, мовляв, аж до IV ст. єпископа поставляли пресвітери, то чин "висвячення в єпископи пресвітерами" умовно назвали "Александрійським Чином Єпископської Хіротонії".

У Росії почав популяризувати теорію "Александрійського Чину" свячення в єпископи проф. А. Спасський,[12] а згодом підтримав його в цьому В.В. Болотов.[13]

Теорію, що не тільки єпископи, але й пресвітери не мають апостольського преємства, а має його Церква — "Христова громада", як цілість, від Апостолів благодать Св. Духа, і що саме тому в перші два століття Церкви Христової всі Таїнства звершувала Церква, популяризував у Росії проф. Василій Мищцін.[14] Очевидно, що на теорії, яка полягає в твердженні, що тільки Церква, як цілість — "Христова громада" — має апостольське преємство, отже тільки вона унаслідувала від Апостолів дану їм Христом благодать Св. Духа, базується переконання, що в священнослужителі всіх ступенів, з єпископами включно, має благодатну силу поставляти тільки Церква — громада вірних. (Це т.зв. "старохристиянський", чи "всенародній" чин свячення в священнослужителі взагалі, а в єпископи зокрема).

В ході підготови до скликання першого "Всеросійського" Собору Російської Церкви, тобто в періоді 1906-1916 рр., церковно-релігійна полеміка вийшла з академічного форуму на широку арену преси: "Церковныя Вѣдомости", "Богословскій Вѣстникъ", "Христіанское Чтеніе" і ін. Відносно багато місця присвятив цій пресовій полеміці проф. Н. Суворов.[15]

Заповіджений 1905 р. "Всероссійській" Церковний Собор був скликаний після повалення ("Березневою Революцією" 1917 р.) царату. Був це перший "Всеросійський Собор" у тому сенсі, що участь у ньому взяли вибрані народом делегати мирян. (Він відбувався від 28 серпня нов. ст. 1917 р. до 20 вересня нов. ст. 1918 р.)[16]

---

[12]А. Спасскій, Исторія догматическихъ движеній въ эпоху Вселенскихъ Соборовъ. Сергіевъ Посадъ, 1906.

[13]В. Болотовъ, Лекціи по исторіи древней церкви. Санктъ-Петербургъ, 1910.

[14]В. Мышцинъ, Устройство Христіанской Церкви въ первые два вѣка. Сергіевъ Посадъ, 1909 г.

[15] Н. Суворовъ, Учебникъ церковнаго права. 4-е изданиє. Москва, 1912. Див. Стор. 11-17.

[16]Див. "Священный Соборъ Православной Россійской Церкви. Дѣянія I-II. Петроградъ, 1918.

I. "ЦЕРКОВНО-ОБНОВЛЕНЧЕСЬКИЙ" РУХ У РОСІЇ І В УКРАЇНІ 1917 Р.

1. Участь українців у "всеросійському" церковно-революційному русі 1917 р.

Часто доводиться читати, що з моментом вибуху "другої революції" в царській Російській Імперії (ця революція, т.зв. "Березнева", бо вона почалася 12 березня, 1917 р., і це вона повалила царат — 15 березня), такий-то українець відразу включився в революційний рух, чи то політичний, чи церковний, щоб, мовляв, "працювати для свого народу."

Такі інформації, що їх подають у життєписах деяких українських діячів, — це в дійсності міт.

Не тільки в початках цієї революції, але й навіть пізніше — на протязі дальшого часу, впродовж трьох четвертин цього революційного року, діячі українського роду думали категоріями "всеросійськими", і змагалися або за "всеросійські" соціяльні, економічні й устроєво-політичні реформи в цій імперії, або за реформи в Російській Церкві, або за одне й друге разом.

Один з учасників цих подій, проф. Олександер Лотоцький, залишив по собі ось таке свідчення про це:

> "Російська революція, як влучно сказав один український публіцист, В.[олодимир] Дорошенко, застала нас без "хребетного стрижня", застала нас не свідомими своїх національно-державних завдань членами української нації, а громадянами російської імперії "українського походженя". Вже згодом, за два-три місяці революції, коли розвіявся чад революційного захоплення, відчувся органічний зв'язок нового руху з [українськими] старими національно-державними традиціями. А на самому початку революційних подій, коли того контакту не було ще відновлено, українство, як і [за першої революції] 1905 р., йшло не власним шляхом національним, а у фарватері*[2] російської революції".[17]

Ці спогадові інформації О. Лотоцького можна ілюструвати численними прикладами.

Тому що революційні діячі-українці спочатку мислили "всеросійськими" революційними категоріями, то всеукраїнське політичне представництво — Українська Центральна Рада, що постала в Києві 20 березня (1917 р.), своїм першим Універсалом (23 червня 1917 р.) проголосила не самостійність, а тільки автономію України у "всеросійських" державних межах. Самостійність (суверенність) України Центральна Рада проголосила щойно 22 січня 1918 р.

Підчас першої революції в Російській Імперії — 1905 р., коли одночасно відбувалася й церковна революція, церковні революціонери-українці влючилися у "всеросійський" церковно-революційний фронт, а

---

*[2]"Фарватер" — з голляндського "Vaarwater" — сигнальні знаки, що вказують безпечний вхід корабля в пристань.

[17]"О. Лотоцький, Сторінки минулого. Ч. III. Варшава, 1934. Стор. 324.

про унезалежнення Української Православної Церкви від Церкви Російської взагалі не було в них думки.

У "всеросійський" церковно-революційний фронт церковні революціонери-українці включилися також і з моментом вибуху другої революції (1917 р.) в Російській Імперії. А тому що церковна революція в Російській Церкві проявила себе реформаційним рухом під назвою "церковного обновленчества", то в цьому "всеросійському" церковно-революційному зриві вони діяли аж до пізньої осені (1917 р.), і щойно тоді, почувши, що група українських військових священиків у жовтні 1917 р. виступила з кличем за унезалежнення Української Православної Церкви від Церкви Російської, вони постановили відділитися від спільного "всеросійського" церковно-революційного руху, і створити собі окремий український самостійний церковно-революційний фронт реформаційного типу.

2. Характер "всеросійського" реформаційного церковно-революційного зриву

Коли вибухла друга революція в Російській Імперії, то один з визначних світських діячів "християнского соціялізму", російський учений-богослов Н. Кузнєцов, негайно зорганізував своїх однодумців, в висліді чого навесні (1917) постала очолена ним "Христіанско-Соціалистическая Рабоче-Крестьянськая Партія", яка повела наступ на т. зв. "ієрархічну клясовість" у Російській Церкві.

Другий визначний російських діяч "християнського соціялізму", петербурзький протоєрей Александр Введенський, навесні 1917 р. оснував і очолив "Всероссійскій Союзъ Демократическаго Православнаго Духовенства и Мірянъ".

У той час, як очолена Н. Кузнєцовим організація почала церковно-революційний рух політичного характеру, організація очолена прот. Введенським зосередила свій революційний зрив на ширенні реформації в Російській Православній Церкві під кличем "церковного обновленія".

Про "всеросійську" церковну революцію митр. Василь Липківський залишив по собі таку коротеньку згадку.

> "Заворушилось міське духівництво та деяка інтелігенція, і от з його ініціятиви уже в квітні-травні р. 1917-го по всіх українських єпархіях відбулись церковні собори. Це були перші єпархіяльні з'їзди за весь час російської доби, на які прибула й велика кількість мирян, що взяли жваву участь в соборах, і на яких знято питання загально-церковного життя. *Вони були надзвичайно бурхливі, миряни за довге мовчання винагородили себе тим, що висловили вже все, що напекло їм, а найгостріше висловлювалися проти хиб духівництва*"[18]

Іван Кусий, один з тих трьох українців, що в Канаді були душпастирями в Польській Національній Старокатолицькій Церкві (очо-

[18]Митрополит Василь Липківський, Історія Української Православної Церкви. Розділ VII.: "Відродження Української Церкви". Із вступом і замітками Протопресв. С. В. Савчука. Вінніпеґ, 1961. Стор. 9.

леній єп. Павлом Маркевичем у Вінніпезі) у вінніпезькому часописі "Канадийський Фармер" помістив (у числі за 21 гурдня 1917 р.) свою статтю п.з. "*Не роздор, а під здоровий розсудок Українського Народа в Канаді*" (під нею він підписався криптонімом "Народний Священник"), в якій він дав такі інформації про характер "всеросійської" церковної революції, яка, почавши з весни 1917 р., охопила й українські землі Наддніпрянщини з Києвом:

"...Наш укр. нарід під сю пору, гень, гень далеко на всході розбив вікові кайдани і скинув з себе те ярмо, що двигав його цілі віки; коли пізнав своїх "приятелів", що цілими віками дерли "шкуру" з него, за волю, якої той нарід допоминав ся, був "справедливо" надгороджуваний тюрмою, коли той нещасний укр. нарід пізнав і тих "правдивих, святих" і справедливих своїх проводирів з хрестами на грудях, котрим коривсь, без найменьшої надуми, щоб не піти до пекла за непослух, а котрі в своїм "фаху" були неліпші від зелізної руки царизму і присвоювали собі власть над душею і тілом сего народу; коли сей нарід нарешті пізнав, що сей Бог, до котрого він лише моливсь і просив щоби єго "воля була як в небі так і на земли", не хоче тираньства, не хоче сліпої покори, коли пізнав, що тая наука, якою годували єго свої духовні проводирі і учили сліпої покори і пошани до сего "кервавого" ката і єго аґентів в роді всяких "справедливих" властей світських і духовних, що не має найменьшої звязи з наукою божою Післанця Христа, — то він нарешті закликав: — "Досить з вас нашої послуги вам, досить, уже сеї нашої покори, що ми цілували ваші руки, — за буки; долой всяка підла сволоч, що надуживаєш на свої користи нашу справедливість і вірність, котра нам належить ся; долой всякі проводирі і підлі учителі, що замість правдивої науки Божої, вигодували нас своїми бактеріями, і замістць здорового зерна ми цілі віки полову їли. Сей нарід пізнав, що він сила, а не правителі і учителі, і нарешті взяв керму в свої руки, і в той сам час, коли в краю, де ще перед роком панував деспотизм, монархія, провокаторство, — там уже нині свобода, нарід сам вибирає собі провідників а усяких чорносотенців гонить на сто вітрів, як сьвітських так і духовних..."

Коли церковно-революційна акція тієї організації, яку очолив прот. Введенський ("Всероссійскій Союзъ Демократическаго Православнаго Духовенства и Мірянъ) почала навесні 1917 р. в Росії і в Україні влаштовувати свої революційні з'їзди, то в Україні за провідника такого з'їзду був вибраний прот. Василь Липківський. Він писав про це в своєму листі (датованому в Києві 13 грудня 1933 р.) до свящ. Петра Маєвського в Вінніпезі. Згадавши про те, що він підчас першої революції в Росії (1905) очолював "Революційний з'їзд духівництва", він подає:

"Року 1917-го був [я] головою революційного з'їзду духівництва і мирян."[19]

Ті "Революціонные Съѣзды Духовенства и Мірянъ" основували місцеві церковно-революційні "Епархіальные Комитеты" та "Епархіальные Совѣты", завданням яких було взяти під свою контролю адміністрацію єпрахій Російської Церкви.

---

[19]"Листи Митр. В. Липківського". Op. cit. Стор. 12-13.

До речі, в спогадах митр. В. Липківського, як видно, розладнався хронологічний порядок подій того часу, коли він у вищезгаданому листі до о. Маєвського пише, що на очоленому ним "Революційному з'їзді духівництва і мирян", мовляв, "було ухвалено автокефалію Укр. Церкви". У дійсності ж не "Революційний з'їзд духівництва і мирян", а тільки невеличкий гурток українських церковно-революційних діячів, під проводом прот. Липківського в половині листопада 1917 р. на зборах постановив відсепаруватися від "всеросійського" церковно-революційного руху, і тоді ж таки (на цих зборах) була, під проводом прот. Липківського, основана організація під назвою "Братство Воскресіння Христа", завданням якого було революційним шляхом змагати до усамостійнення й "оновлення" Української Церкви. Адже у вищезгаданому листі до о. Маєвського митр. Липківський сам згадує про очолений ним "Революційний з'їзд духівництва і мирян" та про оснування "Братства Воскресіння", як про дві окремі події, з яких перша сталася раніше, а друга пізніше.

3. Всеросійське "церковне обновленчество" й участь українців у ньому

Ідеологічним підґрунтям "всеросійського" церковно-революційного руху було т. зв. "церковне обновленчество", що становило собою російський варіянт теологічного аспекту "християнського соціялізму". Головним ідеологом всеросійського "церковного обновленчества" був прот. А. Введенський. "Обновленці" базували свою теологію на своїй власній інтерпретації ідеї "автентичної" Церкви Христової, Церкви апостольських часів, яку вони плянували відтворити (зробити її реконструкцію) і оснувати її на місці існуючої Російської Православної Церкви. Цей плян був пляном "церковного обновлення", або інакше — "церковного відродження", чи "оживлення Церкви". "Обновленці" діяли під такими кличами: 1) "мертву мову" (церковно-слов'янську) в Богослуженні замінити "живою мовою"; 2) обмежити владу єпископів у Церкві; 3) скасувати заборону висвячувати в єпископи жонатих кандидатів; 4) дозволити священикам-удівцям женитися вдруге, розводитися з жінками і т.ін.; 5) скасувати монашество, а манастирі перетворити в "трудові громади християн"; 6) зробити ревізію — "відповідно до потреб нашого часу" — в канонах, догматах і літургії; 7) відділити Церкву від держави; 8) старий календарний стиль (юліянський) у Церкві заступити новим стилем (григоріянським).

Між українцями головним речником "християнського соціялізму" був В. Чехівський, син священика, і випускник Київської Духовної Академії. Вибух революції застав його одним з чільних в Україні членів всеросійської партії "меншевиків".*[3] Християнсько-соціялістичне credo В. Чехівського відзеркалене у змісті першої сторінки його трактату п.з.

---

*[3]Російська партія соціялістів-демократів на своєму конґресі в Лондоні і Брюсселі 1903 р. поділилася на дві фракції. В. Ленін (Уль'янов) свою фракцію назвав "большевиками", а опозиційну фракцію — "меншевиками".

"*За церкву, Христову громаду, проти царства тьми*" (Київ, 1921 р.), текст якого слідує нижче:

"Пізнайте істину, і істина визволить вас".
(Іоан. 8,32)

З осередку робітників, теслярів, рибалок, з бідних людей, злидарів ("худородних" І Кор. 1,27), виникла перша церква, перша громада Христова. Завданням церкви було братерське поєднання людей і безупинне простування до совершенства життя Божого.

Основою життя й устрою Христової громади була прийнята вільна, без примусу, любов, братерство, спільність, самодіяльність. Не могли пануючі верстви погодитись з новою громадою, що загрожувала знищити їх панування. "Повстали царі земні і князі зібрались докупи на Господа і на Христа його" (Діяння. 4,26,17). Пануючі верстви Іудеї, а потім і Риму повстали на боротьбу з церквою.

Боротьба спочатку, в І, ІІ, й ІІІ в. в. йшла дорогою адміністративно-судових переслідувань, погромів, нападів натовпу, а разом і шляхом громадської і літературної полемики. Боротьба пануючих проти церкви направлялась на повне знищення церкви. Коли ж християнство не тільки не зникає, а ще й розростається, пануючі верстви змінюють способи боротьби, йдуть на компроміси. І в середині церкви і зовні, у впливах держави на церкву, пануючі верстви намагаються пристосувати організацію церкви до свого панування, утворити з церкви знаряддя до зміцнення господства богатших верств. Цей останній спосіб боротьби пануючих проти Христової громади тягнеться до теперішнього часу, приводить життя Української Христової Церкви до того стану, коли вірні приступають до відновлення й визволення христової громади, пригнобленої синами "князя віку цього", пануючими верствами."

На т.зв. "Харківському процесі", що більше відомий під назвою "Процес СВУ" ("Спілки Визволення України") одним з підсудних був Володимир Чехівський. Знаючи, що він належав до діячів руху "християнського соціялізму", большевицький обвинувачувач Панас Любченко цинічно заявив, що В. Чехівський "хотів поєднати Христа з Марксом". [20]

Як діяч "християнського соціялізму", В. Чехівський навесні 1917 р. включився в рух церковної революції, і серед українців став головним речником "церковного обновленчества" — в рядах цього "всеросійського" церковно-реформаційного руху під проводом прот. А. Введенського.

Російський обновленческий архиєпископ Ізюмський (м. Ізюм на Харківщині) Іосиф Кречетович інформує, що Володимир Мусієвич Чехівський — це:

"*давний вдохновитель украинского церковно-обновленческого движения,* бывший председатель совета министров Директории, а перед этим председатель военно-революционного комитета и председатель местного комитета партии социал-демократов меншевиков"[21]

---

[20]"Спілка Визволення України". (Мюнхен), Ч. І, 1953. Стор. 9.

[21]Архиепископ Иосиф. Происхождение и сущность самосвятства липковцев, Харьков, 1925. Стор. 19-20.

Маючи на увазі діячів українського революційного руху в травні 1917 р. — В. Чехівського, прот. В. Липківського й їхніх однодумців в Україні, архиєп. Іосиф пише ось що про їхню діяльність за того часу (навесні, вліті і на початку осені 1917 р.):

> "...Когда по всей России широко прокатилась волна церковно-обновленческого движения", то тоді, — далі каже він, — "к нему примкнули все украинизаторы в надежде получить здесь удовлетворение своим церковно-украинским стремлениям."[22]

Це значить, що на думку архиєп. Іосифа Кречетовича, українські церковно-революційні діячі (В. Чехівський, прот. В. Липківський й ін.) в самих початках церковно-обновленческого руху "примкнули" (пристали) до нього тому, що вони надіялися почерез цей рух унезалежнити Українську Православну Церкву від Церкви Російської та українізувати її.

Архиєп. Іосиф, звичайно, помиляється тут. Як уже було сказано вище — на підставі інформацій із спогадів ("Сторінки минулого") проф. О. Лотоцького, в ранньому періоді революції в Російській Імперії 1917 р. в українців-революціонерів не було жодної ідеї української самостійности.

Українські церковно-революційні діячі, що були в "всеросійському" церковно-обновленческому русі щойно під осінь почали думати про те, щоб відділитися від цього всеросійського церковного "обновленческого" руху, і створити український самостійницький церковно-реформаційний рух. Щоб запляноване ними своє церковне самостійництво заманіфестувати відповідною назвою, вони виреклися створеного в Росії терміна "обновленчество", а заступили його терміном "відродження". Щоправда, церковна функція цього терміна не була їхнім винаходом, бо один з відламів російського церковно-обновленческого руху зорганізувався був п.н. "Церковное Возрожденіе".

Час, коли українські церковно-революційні діячі відділилися від "всеросійського" церковно-обновленческого руху, зазначився фактом оснування — в половині листопада 1917 р. — української самостійної церковно-реформістичної (чи, так би мовити, "церковно-відродженецької") організації під символічною назвою "Братство Воскресіння Христа."

4. Дві українські церковно-самостійницькі організації 1917 р.

Український церковно-самостійницький рух почався пізно восени 1917 р., і цей факт зазначився утворенням двох українських церковно-самостійницьких організацій, про які в проф. Д. Дорошенка є така згадка:

> "Провідники українського церковного руху в ж е в к і н ц і 1 9 1 7 р о к у стали на тому, що українська церква має бути автокефальною, себ-то самостійною церквою, незалежною від московського патріярха. В такому дусі висловилися, наприклад, в половині падолиста 1917 р. установчі

[22]Op. cit. Стор. 11.

збори українського "Братства Воскресення Христа" в Київі. Організаційний Комітет по скликанню Всеукраїнського Церковного Собору теж стояв за автокефалію."[23]

У дійсності ж, першим за "автокефалію" висловився "Організаційний Комітет по скликанню Всеукр. Церк. Собору", який постав у жовтні 1917 р. під кличем усамостійнення Укр. Церкви, а коли пізніше (в половині листопада 1917 р.) постало "Братство Воскресення Христа", то воно "т е ж стало за автокефалію".

(До речі Антін Кущинський на підставі чиєїсь помилкової інформації подає — в своїй "Короткій історії Української Православної Церкви". (Чікаґо, 1971), на стор. 70, — що це "Установчі збори *Братства Воскресення України*" в Києві висловилися за автокефалією". Організації під назвою *"Братство Воскресення України"* не було. Така назва в А. Кущинського помилково подана замість назви "Братство Воскресення Христа". (Див. вище в проф. Д. Дорошенка.). Церковний рух під проводом В. Чехівського й прот. В. Липківського був рухом, моттом якого було "Воскресіння Церкви Христової на Україні." Це мотто м.і. фіґурує й на монографії "Українська Автокефальна Православна Церква" (Мюнхен-Інґольштадт, 1956) прот. Митрофана Явдася, що належав до духовенства митр. Василя Липківського.

Про початок українського православного церковно-самостійницького руху маємо в митр. В. Липківського таку інформацію:

"В вересні повстав великий військовий поділ, відокремлювалось військо українське від російського, й на початку жовтня відбувались у Київі великі укр. військові зїзди. *На цих зїздах військові священики висунули й церковну справу* і от ці зїзди винесли ухвалу, аби й укр. церква була відокремлена від російської, і теж до думки скликати всеукр. церковний собор і обрали для цього військовий комітет з своїх священиків і вояків в складі щось з 30 чоловіка."[24]

Щоб установити автокефалію для Укр. Православної Церкви, українські військові священики на Третьому Всеукраїнському Військовому З'їзді, що відбувся в Києві в днях 20-30 жовтня ст. ст. 1917 р., створили військовий "Оргазаційний Комітет по скликанню Всеукраїнского Церковного Собору."

Це була перша в історії України православна автокефалістична організація. Цей військовий церковний "Організаційний Комітет" можна умовно назвати "автокефалістично-традиціоналістичною" організацією, бо вона протиставилася церковно-реформістичній ідеології українського церковно-революційного руху, що його очолювали діячі "християнського соціялізму".

Незабаром після того постала — в половині листопада 1917 р. — друга українська церковно-самостійницька організація: "Братство Вос-

---

[23]Проф. Дмитро Дорошенко, Ілюстрована історія України 1917-1923 рр. II том. "Українська Гетьманська Держава 1918 р." Ужгород, 1930 р. Стор. 319.

[24]Митр. В. Липківський, "Історія Укр. Прав. Церкви. Розд. VII. Відродження Укр. Церкви". Op. cit. Стор.8.

кресення Христа" (в скороченій формі — "Братство Воскресіння"), що мало революційно-реформістичний характер, і тому вона діяла окремо від "Організаційного Комітету по скликанню Всеукр. Церк. Собору".

У листі митр. Липківського (з Києва, 13 грудня 1933 р) до о. Петра Маєвського в Вінніпезі є таке твердження:

"В листопаді 1917 року [я] утворив "Брацтво Воскресіння" для здобуття автокефалії, що скоро перетворилось у Всеукр. Церк. Раду, що скликала Всеукр. Церк. Собор 7 січня 1918 р.".[25]

Це, очевидно на цій інформації, яка є невірною, "Енциклопедія українознавства" НТШ (Сарсель, Франція) помилково подає, що "Братство Воскресіння" було пертворене у "Всеукр. Церковну Раду", яка 1918 р. скликала перший Всеукр. Церк. Собор.

Про те, що не та укр. автокефалістична церковно-революційна організація, що нею було "Братство Воскресіння", була перетворена у "Всеукр. Правосл. Церк. Раду (ВПЦ Раду), яка скликала (1918 р.) перший Всеукр. Церк. Собор, а, навпаки — це та військово-церковна автокефалістично-традиціоналістична організація, якою був "Організаційний Комітет по скликанню Всеукр. Церк. Собора", перетворилася в вищезгадану (першу) ВПЦ Раду, свідчать документи, а саме — резолюції тих зборів (у Києві 6 грудня 1917 р.), які оснували першу ("Тимчасову") ВПЦ Раду.

Нижче слідує текст цих резолюцій:

"Обговоривши положення православної церкви на Україні в теперішній час, яко час відокремлення Української Держави від російської, а також з огляду на проголошення всеросійського патріярха, котрий може поширити свою владу і на українську церкву, виконавчий комітет ухвалив:

1. Організаційний Комітет для скликання Всеукраїнського православного церковного Собору поперед має прийняти назву "Тимчасової Всеукраїнської Православної Церковної Ради", котра і буде тимчасовим правительством для української православної церкви та свої повновласті зложить на Всеукраїнськім православнім церковнім Соборі.

2 .Тимчасова Всеукраїнська Православна Церковна Рада веде далі діяльність організаційного Комітету Церковного Собору.

3. В склад Тимчасової Всеукраїнської Православної Церковної Ради має увійти з правом рішаючого голосу в повнім складі весь організаційний Комітет для скликання Всеукраїнського церковного Собору. Крім того, туди мають право посилати своїх представників отсі організації а) Всеукраїнська рада військових депутатів 2 представників, б) Всеукраїнська рада робітничих депутатів 2 представників, в) Всеукраїнська Рада Селянського Союзу 2 представників, г) кожна українська епархія 1 представника, д) від манастирів Київа 2 представників, е) від духовних наукових заведень 1 представник, ж) від Духовної Академії 1 представник, з) від Київської Єпископської Ради 2 представників, і) від церковних брацтв Київа 1 представник.

4. Всеукраїнська Православна Церковна Рада має право кооптації.

5. Церковна Рада посилає свого представника в Центральну Раду.

6. Всі представники мають бути по походженню і переконанню українцями.

---

[25]Листи Митр. В. Липківського. Op. cit. Стор. 11-12.

7. Виконавчий Комітет для скликання Всеукраїнського церковного Собору переіменовується в Президію Тимчасової Всеукраїнської Церковної Ради.

8. Ухвалено назначити комісарів у консисторії на Україні й назначено в київську консисторію священика Павла Пащевського, в черніговську прапорщика Голика, в полтавську поручника Андрієнка; назначення для инших губерній відбудуться на найближчім засіданні. Комісарам видати наказ, який має виробити комісія з оо. Маричева, Маринича й д. Голика.

9. Тимчасова Всеукраїнска Церковна Рада має право виробити поклик до українських єпископів; цей поклик поручено уложити архиєпископові Олексієві й оо. Тарнавському й Мазюкевичеві.

10. Постановлено кооптувати до президії нашої Ради в адміністраційний відділ о. Маричева.

11. Голова нашої Ради, владика Олексій, заявив Раді, що він має їхати до Москви тому, бо його туди закликують телеграфічно, а також тому, що йому дали місце в манастирі.

Наслідком того Рада постановила: владиці, яко голові Ради, заборонити виїзджати з Київа, а також займати призначене йому місце. А до Москви послати депутацію з запитами, які торкаються скликання Всеукраїнського церковного Собору й по дорозі в справі Всеукраїнської православної церкви.

Оригінал підписали: Голова Всеукраїнської церковної Ради архиєпископ Олексій, секретар діякон Дурдуковський".[26]

Чому в резолюціях тих зборів (у Києві, 6 грудня 1917 р.), на яких "Організаційний Комітет по скликанню Всеукр. Церк. Собору" був перетворений в "Тимчасову ВПЦ Раду", немає згадки про ту організацію, якою було "Братство Воскресіння", і яка, як видно, участи в цих зборах не взяла, — це таке питання, на яке не маємо відповіди в жодних документах.

З дальших подій сам собою виникає такий висновок, що в другому тижні грудня 1917 р., коли відбулися вибори делегатів на перший Всеукр. Церк. Собор, Братство Воскресіння розв'язалося, і його провідні діячі, а в цьому і бувший голова його, прот. В. Липківський, були вибрані делегатами на цей Собор.

II. УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВНЕ БРАТСТВО ІМ. СВВ. КИРИЛА Й МЕФОДІЯ

Тимчасова ВПЦ Рада (перша ВПЦ Рада) розв'язалася в другому тижні січня 1918 р. Коли Київ 7 лютого 1918 р. здобули большевики, то там, підчас большевицької окупації (яка тривала до 1 березня 1918 р.) постала нова українська православна церковна організація, статутова назва якої була: "Українське Православне Брацтво імени Свв. Кирила та Методія". (Цю організацію популярно звали просто "Кирило-Методієвським Брацтвом").

Як про "Братство Воскресіння", так і про Укр. Прав. Братство Свв. Кирила й Мефодія в українській історіографії є короткі згадки з досить мутними поняттями про ці організації.

---

[26]Журн. "Вістник літератури , політики й життя". Відень, Ч. 9, 1918. Стор. 72.

Твердження істориків, що Укр. Прав. Братство ім. Свв. Кирила й Мефодія постало з більшости членства бувшої (першої) ВПЦРади, з доповненням його новими членами, очевидно, базується на такому переконанні, що цю організацію оснували основоположники бувшої (першої) ВПЦ Ради. Це доказ, що справа ґенези цього Братства, мета його оснування та його історії ніколи не була предметом дослідів.

На думку автора цієї книги, У.П. Братство ім. К. й М. повстало не з бувших членів першої ВПЦ Ради, а з бувших членів тієї церковно-самостійницької організації, яким було "Братство Воскресіння".

На це вказує низка тих фактів, що будуть тут згадані нижче.

Перша (зимова) сесія першого Всеукраїнського Церковного Собору, що почалася 7 січня (1918) була 19 січня перервана большевицьким повстанням у Києві. Незабаром, 7 лютого Київ здобула Червона Армія під командуванням Михаїла Муравйова. У тому періоді часу, коли Київ був під першою большевицькою окупацією (від 7 лютого до 1 березня 1918 р.), там була основана нова укр. церковно-самостійницька організація, статутова назва якої "Українське Православне Брацтво імени Свв. Кирила та Методія". Очевидно, під час цієї большевицької окупації (першої) Києва, що позначилася масовим мордуванням інтелігенції чекістами, ця нова організація не могла проявити себе жодною діяльністю.

Коли з'єднані сили Армії Укр. Центр. Ради й союзні німецькі війська 1 березня (1918) звільнили Київ з-під большевицької окупації, то Єпископат почав зволікати справу продовження Всеукр. Церк. Собору, а натомість на Київському Єпархіяльному Соборі на місце замордованого (вночі з 25 на 26 січня 1918 р.) митр. Володимира Богоявленського він (Єпископат) 19 квітня (1919 р.) вибрав на катедру Митрополита Київського архиєп. Харківського Антонія Храповицького — крайнього українофоба. У.П. Братство ім. К. й М. під проводом свого голови Сергія Шелухина відразу почало проти нього гостру кампанію.

До речі, в Київській єпархії, почавши з листопада 1917 р., існував київський "Епархіальный Совѣтъ", який мав "обновленческий" характер, і який був оснований навесні 1917 р. "Революційним З'їздом Духовенства й Мирян". (Діячі цього З'їзду пізніше, в листопаді 1917 р., оснували "Братство Воскресіння" під проводом прот. В. Липківського). Митр. А. Храповицький негайно почав боротьбу з цим (утвореним 1917 р.) київським "Епархіальнымъ Совѣтомъ" ("Єпархіяльною Радою").

Укр. Прав. Братство ім. Свв. К. й М. в ході своєї боротьби з новим Митрополитом Київським (Антонієм Храповицьким), як непримиренним ворогом українства й демократії в устрої Церкви, стало в обороні цієї київської церковно-революційної Єпархіяльної Ради. Пам'яткою, яка залишилася після гострої боротьби У.П. Братства ім. Свв. К. й М. з митр. Антонієм 1918 р. є брошура п.з. "Правда про єпархіяльну раду" (київську), яку це Братство видало в Києві 1918 р. (після 19 квітня). Той факт, що під цією брошурою підписані, як автори, всі головні фундатори У.П. Братства, ім. Свв. К. й М., а на першому місці — прот. М. Липківський, і той факт, що це Братство захищало основану "Революційним З'їздом Духовенства й Мирян" (під проводом прот. Лип-

ківського) цю церковно-революційну київську "Єпархіяльну Раду", разом свідчать, що головні основоположники У.П. Братства ім. Свв. Кирила й Мефодія були тими діячами, що були основоположниками бувшого Братства Воскресіння, бувшу ідеологію якого вони далі захищали. Одним з доказів того, що історики проочили ті документи, що були опубліковані в першому числі 1919 р. київського журналу "Віра та Держава", який був органом У.П. Братства ім. Свв. К. й М., є їхня непоінформованість про те, що фундаторами цього Братства були колишні провідники Братства Воскресіння. На сторінках першого числа (1919 р.) цього журналу ця нова організація повністю й цілком ясно виявила свою істоту. У цьому числі "Віри та Держави" була опублікована відозва "Од фундаторів Брацтва імени Свв. Кирила та Методія", з якої видно, що головними його фундаторами були Володимир Чехівський, прот. В. Липківський, Сергій Шелухин (голова цього Братства) й ін., а це свідчить, що ними були головні діячі бувшого Братства Воскресіння.

Як Братство Воскресіння (з листопада і грудня 1917 р.), так і Укр. Прав. Братства ім. Свв. К. й М. були укр. церковно-самостійницькими організаціями, а при цьому й організаціями церковно-революційними реформістичного типу. Хоч такого документу, яким була б офіційно проголошена ідеологія "Братства Воскресіння", немає, то одначе те явище, що основоположники Братства Воскресіння були ті діячі, які згодом фіґурували як автори брошури "Правда про єпархіяльну раду" (Київ, 1918), і як головні фундатори У.П. Братства ім. Свв. К. й М. (див. у відозві "Од фундаторів Укр. Пр. Брацтва ім. Свв. Кирила й Методія" — в першому числі 1919 р. "Віри та Держави") дозволяють зробити такий висновок, що сама істота ідеології У. П. Братства ім. Свв. К. й М. була та сама, що й суть ідеології бувшого Братства Воскресіння. Певна річ, що істоту ідеології бувшого Братства Воскресіння основоположники У.П. Братства ім. Свв. К. й М. поширили, поглибили й змодифікували. Сама назва цієї організації свідчила, що фундатори нав'язували її до традиції давнього українського таємного Кирило-Мефодієвського Братства (що було основане в Києві на протязі короткого періоду часу: грудень 1845 -січень 1846), центральною точкою ідеології якого було завдання перетворити (одновити) суспільство на християнських засадах справедливости, рівности й братськости. Ті самі засади, але зформульовані в дусі "християнського соціялізму", бачимо в ідеології У.П. Братства Свв. Кирила й Мефодія, про що свідчить його "Устав", що був опублікований у першому числі 1919 р. журн. "Віра та Держава". Сліди "християнського соціялізму" в ідеології У.П. Братства ім. Свв. К. й М. свідчать, що ініціятором його оснування та його душею був Володимир Чехівський.

1. Концепція "Української Автокефальної Православної 'Народньої' Церкви"

Укр. Прав. Братство ім. Свв. Кирила й Мефодія в своєму "Уставі" не виявило своєї ідеї, чи може й плянів, щодо у с т р о ю, який воно хотіло б бачити в усамостійненій Українській Православній Церкві. Одначе ця

організація не таїлася з тим, що її ідеалом була така самостійна Укр. Прав. Церква, устрій якої мав би бути "народнім".

Про це свідчить та промова, яку прот. В. Липківський виголосив на привітання Головного Отамана Симона Петлюри й Директорії, коли вони (після повалення Гетьманату 14 грудня 1918 р.) тріюмфально в'їздили до Києва 19 грудня 1919 р. На привітальну зустріч їм вийшла (з собору Св. Софії) на Софійську площу церковна процесія під проводом архиєп. Агапита Вишневського (українця з Волині), який поблагословив Головного Отамана Симона Петлюру й Директорію. Головну привітальну промову тоді сказав прот. В. Липківський. Тому що текст цієї його промови (з 19 грудня 1918 р.) був незабаром опублікований (у першому числі 1919 р. журналу *"Віра та Держава"*), то брак згадки про неї в українській історіографії не може бути виправданий таким аргументом, що історики, мовляв, не мали можливости познайомитися з цим важливим історичним документом.

Прот. В. Липківський вітав "Українську н а р о д н ю Директорію від Української Православної Церкви, від українського духовенства й українського Кирило-Мефодієвського Брацтва". Він підкреслено заявив, що він "вітає членів Директорії, *а особливо Головного Отамана Петлюру*, за те, що вони положили твердий камінь с в о б о д и й незалежности Української Православної н а р о д н ь о ї Церкви". Далі, він висловив —

> "...надію, що віднині церковна робота на Україні буде провадитися не по чужих вказівках, які завжди були такими ворожими Україні, а по волі Божій і по волі боголюбивого українського народу."[27]

Той факт, що в назву Укр. Прав. Церкви прот. В. Липківський навмисне й остентаційно вставив слово "народня", і що він, як один з чільних членів Укр. Прав. Братства ім. Свв. К. й М. і головний його активіст, якраз у цій привітальній промові підкреслено заявився за такою У.П.Церквою, що була б Церквою "народньою", свідчить, що церковним ідеалом цього Братства певно була така Церква, в якій законодатний та екзекутивно-керівний органи складалися б виключно з вибраних народом осіб.

Упротивнень до значення слова "народний", яке в укр. мові в Галичині є синонімом слова "національний" (подібно, як у польській мові слово "narodowy", що виражає ідею 'nacjonalny'), в укр. мові на Наддніпрянщині значення слова "народній" полягає не в ідеї 'національний', а в ідеї 'популістичний' ("демотичний)."." Це значить, що слово "народній" там є відповідником польського слова "ludowy" (а не "narodowy").

Той факт, що в укр. мові на Наддніпрянщині слово "народній" виражає ідею 'людовий', 'популістичний', 'демотичний' (а не ідею "національний"), можна ілюструвати ось таким прикладом. У видавництві п.н. "Українська Автокефальна Церква" в Тарнові 1921 р. вийшла друком книжка проф. Івана Огієнка під заголовком: "Світовий рух за утворення н а р о д н ь о ї національної Церкви". Це значить, що тут ідеться про

---

[27]Журн. "Віра та Держава" (Київ). Ч. I, 1919 р. Стор. 7-8.

таку Церкву, яка з одного боку була б н а ц і о н а л ь н о ю Церквою даного народу, але з другого боку — щоб вона також була Церквою не панівних кляс суспільства, а була Церквою "народньою" ("людовою"), тобто Церквою широкого загалу "народніх мас", трудового селянства й робітництва.

У такому значенні (популістичному) було вжите слово "народній" в назві Української Республіки: "Українська Народня Республіка". Значення слова "Народня" в цій назві вияснене в IV Універсалі, яким Укр. Центр. Рада 22 січня 1918 р. проголосила суверенність України. В останньому його пасажі сказано, що У.Н.Р. — це **"Селянська, Робітнича Самостійна Республіка"**, що й значить: "Республіка Народня".

Як прот. В. Липківський та взагалі ввесь провід У.П. Братства ім. Свв. Кирила й Мефодія, уявляли собі "н а р о д н і й" ("людовий") характер усамостійненої Укр. Прав. Церкви, цього він у цій своїй, вищезгаданій, привітальній промові, не вияснив. Одначе важливим тут був той факт, що У.П. Братство ім. Свв. К. й М. заздалегідь довідалося, що Директорія (після повалення Гетьманату) своїм, спеціяльно для того встановленим "законом" усамостійнить Укр. Прав. Церкву і встановить для неї Священний Синод, а не якийсь "народній" правлячий орган. І саме тут була причина того, що прот. В. Липківський, промовляючи в імені Братства ім. Свв. К. й М., виразним натяком подав Головному Отаманові і Директорії до відома, що бажанням Братства є бачити Українську Церкву не тільки національною, але й "народньою".

Тому що після проголошення (Законом з 1 січня 1919 р. Директорії У.Н.Р.) Православної Церкви в Україні "Українською А в т о к е ф а л ь н о ю Церквою" і встановлення Українського Церковного Синоду для неї, Директорія У.Н.Р. її Уряд (Рада Народніх Міністрів) і Укр. Церк. Синод незабаром (уночі з 4-го на 5-го лютого 1919 р.) мусіли евакуюватися з Києва (евакуюватися без єпископів), і тому що влада У.Н.Р. після того була в стані скитання в різних містах України, в неї не було можливости ввести в життя свій державно-церковний Закон 1 січня 1919 р.

Не може бути сумніву, що якщо б архиєп. Агапит Вишневський, що був Директорією найменований (звичайно, згідно з волею Головного Отамана Симона Петлюри) головою Укр. Церк. Синоду, почав був виконувати свої обов'язки, то між ним та Братством ім. Свв. Кирила й Мефодія був би гострий конфлікт. Про це зокрема свідчить те, що митр. В. Липківський в дусі незатаєного антагонізму висловлюється про цього архиєрея, не надає жодного значення тому фактові, що ніхто інший, а архиєп. Агапит очолив цю процесію, яка вітала Головного Отамана Симона Петлюру й Директорію під час їх в'їзду до Києва, 19 грудня 1918 р., і не згадує про те, що цей ієрарх був найменований головою Українського Синоду.[28]

Коли на початку лютого 1919 р. до Києва почала наближатися велика сила Червоної Армії, то з Києва евакуювалася (разом з владою

---

[28]Див. про це у 7-му розділі ("Відродження Укр. Церкви") "Історії Укр. Прав. Церкви" митр. Липківського. Op. cit. Стор. 33.

У.Н.Р. та Укр. Синодом) також і Президія У.П. Братства ім. Свв. К. й М. — під проводом Сергія Шелухина, який одночасно був і міністром юстиції У.Н.Р. Але в Києві дехто з Президії цього Братства залишився. До речі, залишився там і сам прот. В. Липківський.

2. Оснування другої ВПЦ Ради.

У Києві (під большевицькою владою) група осіб під проводом двох мирян, Михайла Мороза та Івана Гриценка (які, як видно, 1917 р. брали участь у церковній революції 1917 р., бо обидва вони були відкритими революціонерами) в першому тижні травня 1919 р. оснували Всеукраїнську Православну Церковну Раду (ВПЦРаду), головою якої вибрали Михайла Мороза, а секретарем Івана Гриценка.

Прот. В. Липківський, який залишився в Києві, належав до тієї групи осіб, яка оснувала вищезгадану ВПЦ Раду. (Це була друга ВПЦ Рада). У своєму листі (з Києва, 13 грудня 1933 р.) до о. П. Маєвського (в Вінніпезі) він подав про це такі інформації:

> "Та р. 1919 Україну опанувала Рад.[янська] влада, що оголосила [23 січня 1918 р.] відокремлення Церкви від Держави. В квітні *[4] 1919 р. при моїй найблизшій участі зібрана була 2-га Всеукр. Церк. Рада для заснування укр. парафій, в якій я був заступником голови (Михайла Мороза)."[29]

Замітним тут було те явище, що прот. Липківького ця група осіб вибрала не на голову другої УПЦ Ради, а на заступника голови, — світської особи, революціонера М. Мороза, бувшого нижчої ранги земського урядовця з царських часів.

Большевицька окупація (друга з черги, після 1918 р.) тривала від 7 лютого до 31 серпня 1919 р., коли Київ попав під окупацію російських бєлоґвардєйців ген. А. Денікіна (яка тривала до 16 грудня, коли Київ знову попав під большевицьку окупацію).

Тому що Російський Єпископат за часів "дєнікінської" окупації переслідував українських автокефалістів, то У.П. Братству ім. Свв. К. й М., а особливо його проводові, загрожувала там небезпека. Митр. В. Липківський пише про це так:

> "Під час деникінської навали деякі з українських церковних діячів мусіли вийти з Києва й прибули до Кам'янця Подільського, де ще тулилась українська влада (Директорія). Туди разом з нею виїхала й Президія Кирило-Мефодіївського брацтва, що вся була з урядовців. В Кам'янці Кирило-Мефодіївське брацтво дуже розвинуло свою працю, утворювали прилюдно зібрання; до нього пристав і Волод. Чехівський*, що залишив політичну працю. Там в зібраннях Кирило-Мефодіївського брацтва біженці

---

*[4]Це помилка. Має бути: в травні.

[29]"Листи Митр. В. Липківського."Op. cit. Стор. 12.

*Володимир Чехівський у дійсності не "пристав" (у Кам'янці Подільському восени 1919 р.) до Братства ім. Свв. К. і М., а повернувся до праці в цій організації, якої творцем він був. Від праці в ній він віддалився 26 грудня 1919 р., коли Директорія найменувала його Головою Ради Народніх Міністрів У.Н.Р. Симон Петлюра 11 лютого 1919 р. усунув з Директорії й Уряду всіх соціялістів, а між ними й В. Чехівського, якому після того дав у себе працю міністр ісповідань Іван Огієнко. В. Чехівському тоді час дозволив повернутися (в Кам'янці Подільському) до праці в У.П. Братстві ім. Свв. К. й М.

з Києва сповістили про заснування в Києві українських парафій і про обрання нової Всеукраїнської Церковної Ради. Всі члени й президія Кирило-Мефодіївського брацтва цілком влились в нову течію українського церковно-визвольного руху, свою працю, як окремого органу, припинили і склали з себе першу українську парафію в Кам'янці".[30]

Вищезгадана інформація митр. Липківського — це дуже важливий документ, бо він є одиноким прямим свідченням про те, що друга Всеукраїнська Православна Церковна Рада (ВПЦ Рада) була твором У.П. Братства Свв. Кирила і Мефодія. А звідси самим собою виникає висновок, що друга ВПЦ Рада отримала ту церковну ідеологію від цього Братства, що стала ідеологією другої УАП Церкви. А це своєю чергою свідчить, що згадане Братство унаслідувало церковну ідеологію від Братства Воскресіння.

Коли Київ 31 серпня 1919 р. опинився під окупацією російських бєлоґвардєйців (від 7 лютого до 31 серпня 1919 р. Київ був під большевицькою окупацією) і тому Президія Братства втікла з Києва до Кам'янця Подільського, де був постій Директорії й Уряду У.Н.Р., то вона там, під боком Українського Синоду (Проводу першої УАПЦеркви) почала ширити ідеологію Другої ВПЦ Ради.

Міністр Ісповідань У.Н.Р., проф. І. Огієнко, очевидно не знав що друга ВПЦ Рада (в Києві) плянувала релігійні реформи в Укр. Православній Церкві. Він вірив, що в Братства не було іншої мети, крім боротьби за унезалежнення Укр. Православної Церкви від Церкви Російської, про що свідчить ось така нотатка (під датою 16.XI.1919 р.) в деннику міністра І. Огієнка.

"1919.16.XI. Наказ Єпископа Подільського й Брацлавського Пимена від 10.XI ч. ч. 2679, 2680 і 2681 про заборону Священнослуження Прот. О. Василеві Липківському, Свящ. М. Крамаренкові та Свящ. Петрові Табінському за те, що "отложились от Московськаго Патріярха, признали автокефальность Украинской Церкви" та "вступили в число членов Кирилло-Мефодієвскаго Братства, агитировавшаго против православной русской Іерархіи".[31]

А на третій день після того він записав:

"1919.19.XI. Наказ Єпископа Подільського Пимена від 10.XI ч. 2682 про заборону Священнослуження О. Протоєреві Євфимієві Сіцинському такого ж змісту, як і іншим, див. вище під 16. XI."[32]

Коли ректор Кам'янець-Подільського університету, проф. І. Огієнко, був найменований (у Кам'янці Поділь., 15 вересня 1919 р.) Директорією У.Н.Р. (фактично найменував його голова Директорії, яким, почавши з 11 лютого 1919 р. аж до кінця існування У.Н. Республіки, був Головний Отаман Армії У.Н.Р. С. Петлюра) Міністром Культів, то він (проф. Огієнко) всіх чільних членів У. П. Братства ім. Свв. К. й М.

---

[30]Митр. Липківський. Історія У.Ц. Розділ VII. Відродження У.П.Ц. Op. cit. Стор. 20.

[31]Див. у деннику міністра ісповідань У.Н.Р. І. Огієнка п.з. "Рятування України. На тяжкій службі своєму народові." Друге видання, доповнене. Вінніпеґ, 1968. Стор. 38-39.

[32]Op. cit. Стор. 39.

влаштував на посади в Міністерстві Ісповідань. (Напр., В. Чехівський і прот. В. Липківський були членами Ради Міністра Ісповідань), а деяких з них він влаштував на посади викладачів у школах. Напр. о. Макарія Крамаренка він влаштував на посаду ректора Подільської Духовної Академії, а прот. Петра Табінського на посаду приват-доцента Кам'янець-Подільського Університету. (Пізніше, 30 червня 1920 р. на місце звільненого о. Крамаренка ректором цієї Семінарії був найменований о. П. Табінський).

3. Переконання Міністра Ісповідань У.Н.Р., що друга ВПЦ Рада служила справі першої ("синодальної") УАП Церкви

Міністр Ісповідань У.Н.Р. І. Огієнко приймав на відповідальні посади в очоленому ним Міністерстві та в духовних школах всіх провідних членів У.П. Братства ім. Свв. К. й М., на яких вони були і після того, коли навіть члени Президії Братства під проводом Українського Синоду виявилися членами 2-ої ВПЦ Ради та плянували утворення "другої УАПЦ". Усе це свідчить про те, що Міністр Ісповідань, влада У.Н.Р. і, мабуть, також і члени Укр. Синоду в Кам'янці Подільському вірили, що друга ВПЦ Рада, поставши під большевицькою окупацією в Києві, продовжує традицію першої УАПЦ. Тому то Міністр Ісповідань У.Н.Р. зробив конкретні заходи для того, щоб кандидати другої ВПЦ Ради поїхали в Грузію, де їх мав висвятити первоієрарх Грузинської Православної Церкви, яким тоді був кафолікос Киріон Садзагелов (1917 — †1919).

Міністр І. Огієнко про цю подію залишив згадку в своєму деннику під датою 15 листопада 1919 р. Зміст її такий:

> "1919. 15.XI. докладні вияснення Міністра Ісповідань члену Ради Міністра О. Протоєреєві Василеві Липківському в справі його хіротонії в Єпископа від Екзарха Грузії, що було тоді підготовлене. При цьому були присутні члени Ради Міністра: Володимир Чехівський та Протоєрей М. Крамаренко."[33]

Митр. Іларіон (Огієнко) згодом поінформував автора цієї книги, що це "керівництво другої ВПЦ Ради в Києві настоювало на кандидатуру о. Василя [Липківського] і сильно підтримували його [Володимир] Чехівський, проф. [Василь] Біднов та прот. [Петро] Табінський".

"Отець Василь [Липківський], — інформував митр. Іларіон, — "готов був розвестися з дружиною, що була дуже побожна жінка, але постійно нездужала і вона завжди мріяла про манастир, але не хотіла залишати свого чоловіка самітником".

Щодо другого кандидата на єпископа, то після наради Міністра Ісповідань з членами Ради Міністрів і Укр. Синоду, було постановлено делегувати о. М. Крамаренка, бо були з Києва вісті, що "керівництво другої ВПЦ Ради (мабуть, головно її голова М. Мороз) мали його за"свою людину".

---

[33]Проф. І. Огієнко, Рятування України. Op. cit. Стор. 38.

Після цієї "наради" Міністр Ісповідань на другий день зробив у своєму деннику таку нотатку:

"1919.16.XI. Виїзд із Кам'янця до Києва двох членів Українського Священного Синоду: О. В. Липківського та О. М. Крамаренка, членів Ради Міністра Ісповідань. Вол. Чехівський позостався в Кам'янці."[34]

Замітка: — У деннику ("Рятування України") проф. І. Огієнка — в нотатці під датою 15.XI.1919 закрався *lapsus calami*: він пише про справу запланованої хіротонії прот. в. Липківського (1919 р.) в єпископи від Екзарха Грузії. У дійсности ж Грузинська Церква перестала бути Екзархатом Російської Церкви ще 1917 р. — з моментом вибуху революції в Царській Російській Імперії.

Грузія стратила свою самостійність 1801 р., опинившись під владою царської Росії. Незабаром після того Грузинська (Іберійська) Православна Церква (якій ще в XI ст. Антіохійський Патріярх признав автокефалію) була 1811 р. підпорядкована Синодові Російської Церкви. Того ж року титул ("Кафолікос") предстоятеля Грузинської Церкви був змінений на митрополичий титул, а той останній 1814 р. був змінений на титул екзарха. Екзарха для Грузинської Церкви призначав Синод у Петербурзі.

Коли в Росії вибухла революція (1917 р.), грузини арештували екзарха Платона Рождественського і депортували його з Грузії. У вересні 1917 р. собор Єпископату, кліру й мирян Грузинської Церкви відновив її автокефалію, якої вона була незаконно позбавлена Росією, привернув своєму первоієрархові традиційний титул ("Кафолікос") і вибрав кафолікоса в особі єп. Киріона Садзагелова. (Він загинув серед загадкових обставин 1919 р.). Грузію здобули большевики на початку 1921 р. і того ж року трагічно загинув новий кафолікос — Леонід Окропиридзе.[35]

III. ДРУГА ВПЦ РАДА В КИЄВІ 1920 Р. ПОСТАНОВИЛА ЗАВЕСТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ ЖОНАТИЙ ЄПИСКОПАТ

Делеговані Міністром Ісповідань, проф. І. Огієнком, 16 листопада 1919 р. в Грузію — почерез Київ — священики Василь Липківський і Макар Крамаренко, дісталися до Києва, який (почавши з 31 серпня 1919 р.) ще далі був під окупацією російських бєлоґвардєйців ген. Брєдова. Одначе розводових заходів вони там не робили, бо не мали заміру їхати в Грузію на висвяту в єпископи. Незабаром після їх приїзду до Києва, большевики відбили (16 грудня 1919 р.) Київ від бєлоґвардєйців, і тоді друга ВПЦ Рада (яка підчас бєлоґвардейської окупації була нечинною), відновила свою діяльність.

Із згоди Єпископату Грузинської Церкви (яка, почавши з весни 1917 р., була в непримиренному конфлікті з Російською Церквою) поставити

---

[34] Op. Cit. Стор. 38.

[35] I. Dadeshkeliani, The Autocephaly of the Orthodox Church of Georgia. London, 1922.

єпископів для усамостійненої Директорією У.Н.Р. Української Церкви — тієї його згоди, яку Директорії У.Н.Р. 1919 р. вдалося вистаратися, друга ВПЦ Рада в Києві не скористала. Вона назначила на єпископів жонатих кандидатів, і тому знала, що ієрархія Грузинської Церкви не висвятить їх в єпископи.

Друга ВПЦ Рада таким чином — за ціну свого рішення мати жонатих єпископів — зреклася можливости установити (почерез Грузинську Церкву) канонічний український Єпископат (тоді 1919 р.) тоді, коли це ще було можливо зробити.

Цей факт треба мати на увазі з пізнішими наріканнями другої ВПЦ Ради перед усім православним світом, що, мовляв, не було кому поставити для неї канонічних єпископів.

У митр. В. Липківського маємо ось таке свідчення у зв'язку з тим фактом, що друга ВПЦ Рада 5 травня 1920 р. проголосила Православну Церкву в Україні "Українською Автокефальною Церквою" (це була друга з черги "УАПЦ"), основувала для неї парафії, а священиків для них не мала, бо діючий в Україні Єпископат Московського Патріярхату відмовився поставляти священиків для другої ВПЦ Ради. І ця проблема стала предметом нарад тієї конференції другої ВПЦ Ради, що відбулася в Києві на Зелені Свята 1920 р. під проводом М. Мороза.

Інформації в митр. Липківського про саме такий стан справ другої ВПЦ Ради за того часу ось такі:

> "Так стало виникати багато українських парафій і по містах і по селах. Але от тут ВПЦР зробила помилковий розрахунок: вона сподівалась, що коли не міські бутні протоієреї, то смиренні прибиті селянські пан-отці охоче підуть до вільної української церкви, зосібна коли піде до неї народ. Вийшло не так; майже ніхто з священиків не пішов до української церкви; не тільки проти соборноправности, а й проти рідної мови в церкві завзято виступили навіть священники — щирі українці; ще більше пан-отці ніби співчували, але оглядались на єпископів, що не таїли своєї ворожости до УАПЦ, а найбільше просто не рухались з місця, чекали, що то далі буде. А між тим народ дуже захоплювався українською церквою, звільняв тихонівських священників, прохав священників від ВПЦР; в неї були й кандидати, та нікому було їх висвятити. *Уже конференція на Зелених Святах прийшла до висновку, що треба обрати своїх кандидатів і послати десь закордон до висвяти на єпископів. Конференція навіть обрала таких кандидатів; вона навіть не зважала на те, що кандидат одружений, бо базувалась не на церковних канонах, а на заповіті апостольському. Але, запевне, ці вибори були лише нездійснимою мрією, бо по перше — де в каноничній православній церкві ієрархія погодилась би висвятити одружену людину?*
>
> По друге політичний стан тоді був таким, що всі кордони для України було зачинено. Була, правда, надія кандидатам ВПЦР виїхати до Тифлису, на Кавказ для висвяти з якоюсь делегацією, що прибула з Кавказу, але з цього нічого не вийшло."[36]

З надії кандидатам ВПЦ Ради виїхати до Тифлісу на Кавказ (в Грузію) для висвяти в єпископи, звичайно, не могло нічого вийти, бо в проводі другої ВПЦ Ради переважала думка, щоб кандидатів на єпис-

---

[36]Митр. Липківський. Op. cit. Стор. 26-27.

копів вибрати з-поміз жонатих діячів ВПЦ Ради, бо ця Рада "базувалась не на церковних канонах, а на заповіті апостольському".

Митр. Липківський правдиво пише, що обрання (на Зелені Свята 1920 р.) жонатих кандидатів на єпископів і сподівання ВПЦ Ради, що знайдуться такі православні архиєреї, які висвятять їх на єпископів, було "нездійснимою мрією".

Очевидно, що рішальні чинники, голоси яких мали перевагу в проводі другої ВПЦ Ради, були свідомі того, що ця надія була "нездійснимою мрією", а все ж таки вони не виреклися свого рішення завести жонатий єпископат в проголошеній (5 травня 1920 р.) другою ВПЦ Радою другій УАП Церкві.

Зосерджуючи свою увагу на рішенні тієї конференції другої УПЦ Ради, що відбувалася в Києві на Зелені Свята 1920 р., історик не може не зробити з цього властивого логічного висновку. Ідеться про те, що, по-перше, друга ВПЦ Рада мусіла встановити Єпископат для проголошеної нею УАПЦ. По-друге, провідники (чи може лише більшість з них) невідклично постановили завести в цій УАПЦ жонатий Єпископат, якого архиєреї жодної з православних Церков не могли для неї установити, бо їм забороняли канони. А це мусіло означати, що в провідників другої ВПЦ Ради мусів бути в резерві якийсь особливий, заздалегідь уплянований, спосіб установлення жонатого Єпископату для очоленої цією ВПЦ Радою Церкви. Можна наперед сказати, що їхнім дорадником у цій справі був Володимир Чехівський.

Самозрозуміло, що рішення всякою ціною завести жонатий Єпископат зробили в проводі ВПЦ Ради ті церковно-революційні діячі, які, почавши з весни аж до осені 1917 р., належали були до всеросійського "церковно-обновленчеського" руху під проводом прот. А. Введенського, і яких, після їхнього звороту (восени 1917 р.) на шлях церковного самостійництва (але з реформістичною ідеологією), очолював В. Чехівський.

Як стане видно пізніше, серед прихильників проголошеної другою ВПЦ Радою УАП Церкви був табір, який категорично домагався, щоб Єпископат для цієї УАП Церкви установив не будь-хто інший, а тільки православні архиєреї. Серед світських діячів цього табору був відомим український "кооперативний батько" Микола Левицький, а серед духовних — прот. Ксенофонт Соколовський.

IV. АРХИЄП. ПАРФЕНІЙ ЛЕВИЦЬКИЙ АРХИПАСТИРЕМ ДРУГОЇ УАПЦ

Рішення конференції другої ВПЦ Ради (на Зелені Свята 1920 р.) не посилати своїх кандидатів в єпископи на висвячення до Грузинської Церкви, бо жонатих кандидатів там не висвятять, поставило ВПЦ Раду ось в таке скрутне положення:

"Народ дуже захоплювався українською церквою, звільняв тихонів-

ських священників, прохав священників від ВПЦР; в неї були й кандидати, та нікому було їх висвятити" — пише митр. Липківський.[37]

Опинившись у такому імпасі, провід ВУПЦ Ради був змушений поцікавитися, чи між "старорежимними" єпископами (в Україні це були єпископи патріярха Тихона), до яких друга ВПЦ Рада з принципових мотивів ставилася з крайнім застереження, бо це не був "народній" Єпископат, — бува немає такого єпископа-українця, що є українським патріотом і сприяє справі церковної самостійности українців. І ось провід ВПЦ Ради несподівано зробив "відкриття" такого факту, що був уже здавна відомим не тільки в Україні, але й в Росії. Про це "несподіване відкриття" митр. Липківський залишив по собі такі інформації:

"І от в цей час — в липні 1920 року — ВПЦР стало відомо, що в Полтаві архиєпископ Парфеній не тільки не забороняє служби Божої українською мовою, а й сам править по-українському і заснував у Полтаві українську парафію при Воскресінській церкві. Архиєп. Парфеній Левицький — людина відома, як українець, перекладчик св. Євангелії на українську мову, і тому ця чутка всіх підбадьорила. Негайно ВПЦР вирядила до архиєп. Парфенія делегацію в складі голови ВПЦР Михайла Мороза, прот. Василя Липківського і священика Юрія Жевченка, з листівним проханням, аби архиєпископ Парфеній взяв Українську Автокефальну Православну церкву під своє духовне керівництво."[38]

Хоч архиєп. Парфеній Левицький знав, чого йому за це треба було сподіватися з боку патр. Тихона (в юрисдикції якого він був), одначе він не завагався заявитися по стороні українського церковного самостійницького руху, і погодився стати Архипастирем цієї усамостійненої Української Церкви (другої УАПЦ). На прохання делегації ВПЦ Ради він написав 8 серпня 1920 р. таку резолюцію:

"1920 р., серпня 8. — Співчуваючи бажанню української православної людности, б л а г о с л о в л я ю Православну Церковну Всеукраїнську Раду Спілки Українських Парафій провадити, з вірою в Бога і Його святу допомогу, працю по утворенню живої, рідної по мові, звичаях і обрядах, соборноправної і вільної (самостійної, — Ю. М.-Л.) Української Православної Христової Церкви. Задля миру церковного і збереження вповні Христового стада з г о д ж у ю с ь в з я т и п і д с в і й д о г л я д українські православні парафії, які належатимуть до складу Всеукраїнської Спілки Православних Парафій, що заснована в м. Києві — **Архиєпископ Парфеній**".

Цю резолюцію було оприлюднено щойно через п'ять років по смерти архиєп. Парфенія (†1922), коли її опублікував орган другої ВПЦ Ради журн. "Церква й Життя" (Київ) у ч. І, 1927 р.

Мавши лише кілька священиків, друга ВПЦ Рада, із своїм світським головою М. Морозом, мабуть, була б не створила нічого більше як тільки невеличку групу церковних дисидентів, якщо б архиєп. Парфеній не став був її Архипастирем. А втім, здається, що такої самої думки

---

[37]Op. cit. Стор. 27.

[38]Op. cit. Стор. 27.

пізніше був і сам митр. Липківський, коли він ось так оцінив заслугу архиєп. Парфенія для УАПЦ в початках її зародження:

"Архиєп. Парфеній справді велику прислугу зробив укр. церкві в той скрутний час, він висвятив більш як 30 священиків; між Київом і Полтавою був живий звязок і брацтво і Парфеній брали в справах УАПЦ — більшовицьке скорочення Укр. автокефальної православної церкви — жваву участь".

"Задоволена наразі ВПЦ Рада, що має свого єпископа, пожвавила свою діяльність; рівно ж чутка про те, що архиєп. Парфеній очолив УАПЦ, — а його стали поминати (в церквах УАПЦ) як "Всеукраїнського", — сприяла ширенню українського церковного руху; відкриваються нові парафії по містах, як — в Житомирі, Чернігові, Кам'янці, Вінниці, а навіть в Одесі, Миколаєві, Херсоні, і по багатьох селах, особливо на Київщині".[39]

1. До питання причини, яка спонукала архиєп. Парфенія анулювати свою архипастирську опіку над УАПЦ

Під кінець літа 1921 р. ВПЦ Рада й очолена нею друга УАПЦ зазнала великого удару: архиєп. Парфеній Левицький в серпні того року написав й оприлюднив заяву, що він припиняє свою архипастирську опіку над УАПЦ і зриває з нею всякі зв'язки, бо вона "порушила (нарушила) канони".

Тому що це сталося тоді, коли до Києва — на місце митр. Антонія Храповицького (який 26 січня 1920 р. виїхав на еміграцію) патр. Тихон на початку серпня 1921 р.[40] прислав митр. Михаїла Єрмакова з титулом "Екзарх України", то з цього сам собою виникає висновок, що архиєп. Парфеній написав цю заяву в серпні (1921).

З істориків перший осудив архиєп. Парфенія за це, і то осудив дуже гостро, проф. О. Лотоцький, заявивши, що цей ієрарх —

"...не відгукнувся на поклик національного обов'язку в найвідповідальнішу хвилину, коли представники автокефальної української церкви просили його хоч на короткий час взяти провід в церкві".[41]

О. Лотоцький не сказав, на якій підставі він твердить, що делегація ВПЦ Ради просила архиєп. Парфенія хоч "на короткий час" стати Архиєпастирем УАПЦ. (А хто після того "короткого часу" мав би бути її Архипастирем?). По-друге, він безпідставно твердить, що ВПЦ Рада просила його "взяти провід" в УАПЦ, бо проводом цієї Церкви була сама ВПЦ Рада, а єпископ був їй потрібний виключно для архипастирського священнослужіння.

Упротивень до погляду О. Лотоцького, який твердить, що архиєп. Парфеній поступив так в угоду Єпископатові Московського Патріярхату, митр. В. Липківський не дуже певний, що це страх перед російським

---

[39]Op. cit. Стор. 28-29.

[40]Архиеп. Иосиф. Op. cit. Стор. 25

[41]О. Лотоцький, Хресний шлях Української Церкви. (У паризькому журн. "Тризуб". Ч. 43, 1927 р.).

Єпископатом дійсно був причиною вищезгаданої заяви архиєп. Парфенія. Це видно з ось таких інформацій митр. Липківського:

> "Але те, що на чолі УАПЦ став архиєп. Парфеній, що Українська церква значно поширюється вже по всій Україні, а Всеукраїнська Церковна Рада все більше розвиває свою діяльність, дуже схвилювало і тихонівське духівництво, і єпископат, і самого патр. Тихона. З Києва послано йому вимогу, аби він призначив сюди митрополита, щоб він міг згуртувати єпископат, духовництво, щоб зробити опір поширенню української церкви. Патр. Тихон прислав до Києва Митрополита Михайла Єрмакова, як свого екзарха, і він в Києві вже почав вживати заходів до організації тихонівського єпископату й духівництва. Екзарх Михаїл став добиратись і до архиєп. Парфенія і *цей похитнувся, чи може взагалі справу визволення української церкви мало, чи інакше ніж ВПЦР розумів.*"[42]

Коли архиєп. Парфеній не похитнувся під натиском патріяршого Єпископату в Україні під проводом єп. Назарія Блінова (виконуючого обов'язки предстоятеля автономної Української Церкви — до часу приїзду митр. Михаїла Єрмакова до Києва), то немає підстав думати, що архиєп. Парфеній раптом відчув страх перед особою митр. Михаїла Єрмакова, і то тим більше, що над Московським Патрірхатом уже висів "червоний меч" большевицької влади з її апаратом ЧеКа.

Натомість таке припущення митр. Липківського, що архиєп. Парфеній зірвав зв'язки із ВПЦ Радою і відійшов від УАПЦ тому що він "може взагалі справу в и з в о л е н н я мало, чи інакше ніж ВПЦР, розумів", цілком правильне.

Архиєп. Парфеній розумів справу в и з в о л е н н я Української Церкви в сенсі унезалежнення її від Московського Патріярхату, натомість друга ВПЦ Рада справу визволення Української Церкви розуміла не тільки в сенсі унезалежнення її від Московського Патріярхату, але й "визволення" її від канонів та від віри Вселенської Православної Церкви в апостольську преємственість єпископів.

Старенький архиєп. Парфеній не знав про інтенції ВПЦ Ради щодо другого роду "визволення" Української Церкви до того часу, коли вона видала дві брошури, про які тут буде мова дальше.

2. "Підвалини Української Православної Церкви"

З початком весни 1921 р. ВПЦ Рада почала готуватися до скликання Собору УАПЦ. З цією метою вона скликала передсоборні з'їзди в різних містах, на яких вона підготовляла ґрунт для запланованого першого Всеукр. Собору УАПЦ. Одним з них був з'їзд представників парафій Київського повіту; він відбувся в Києві в днях 27-29 березня (1921). Ухвали цього з'їзду незабаром (ще таки навесні 1921 р.) були ВПЦ Радою опубліковані (в Києві) в формі брошури п.з. "Підвалини Української Православної Церкви".

---

[42]Op. cit. Стор. 29.

У цій програмовій брошурі УАПЦ між іншим було сказано, що ця Церква є "соборноправною", а суть цієї "соборноправности" була з'ясована так:

"*Соборноправність,* цебто всенароднє керування всіма церковними справами, це є підвалини не тільки української, а взагалі Апостольської Церкви. Соборноправність вимагає визнати: 1. Право всенародньої виборности на всіх ступенях церковного служіння. 2. Право всенароднього церковного господарювання, цебто завідування церковним майном. 3. Право участи всієї церковної людности у вирішенні всіх церковних питань — благодійних, господарчих, освітніх, *богослужбових і навіть канонічних [і] догматичних*".

Очевидно, що таке розуміння церковної "соборноправности" ВПЦ Радою, що було виражене в цій брошурі, не могло не насторожити архиєп. Парфенія. Насторожило воно і Уряд (в екзилі) У.Н.Р., який ще далі був певний, що друга ВПЦ Рада продовжувала в Україні життя тієї (першої) УАП Церкви, яку Директорія У.Н.Р. проголосила була в Києві 1 січня 1919 р.

Міністр Ісповідань, проф. І. Огієнко, ще того самого року (1921) в основаному ним у Тарнові видавництві "Українська Автокефальна Церква" перевидав цю брошуру з такою своєю супровідною заміткою (на першій сторінці):

"Подаю тут на увагу нашого грамадянства статтю "Підвалини УПЦ", складену ВПЦ Радою в Києві; статтю цю було поширено (?! — Ю. М.-Л.) поміж українською людністю перед церковним предсоборним з'їздом представників волостей Київської округи, що відбувся 27-29 березня 1921 р. в Києві. Подаю цю статтю дослівно, не роблячи в ній жодних змін, хоч з деякими місцями її, на яких *занадто вже відбився революційний час і сучасний український [большевицький] режим, погодитися трудно*"

3. "Ухвали першого церковного собору Київщини 22-26 травня 1921 р."

Також у ході підготови до скликання першого Всеукраїнського Собору УАПЦ ВПЦ Рада скликала з'їзд представників парафій Київської губернії, що відбувся в Києві в днях 22-26 травня 1921 р. Текст ухвал цього З'їзду був ВПЦ Радою опублікований у Києві вліті 1921 р. в формі брошури п.з. "Ухвали першого церковного собору Київщини 22-26 травня 1921 р.".

Найважливіші ухвали цього З'їзду були такі (вони тут будуть позначені тими порядковими числами, якими вони позначені в цій брошурі):

§4. "Церковні канони, як твори церковного життя минулого, згідно з вимогами свого часу, не є для церкви обов'язковими".

§11. Вищим органом управління УАПЦ є Всеукраїнська Православна Церковна Рада.

§12. Постановлено "відтворити" український єпископат. "Єпископат Української православної автокефальної соборноправної церкви є носителем божественної благодаті з в о л і ц е р к в и і з благословення Божого". (Це значить — не на підставі апостольського преємства. — Ю. М.-Л.).

"Шлюбний стан не може бути перешкодою до набуття всіх ступнів духовного сану, до єпископського включно". На Митрополита Київського і всієї України вибрано архиєп. Парфенія Левицького, а на його заступника Антонія Грановського (українця з Полтавщини, який жив у Москві і був "обновленцем"). Кандидатами на єпископів УАПЦ було вибрано дев'ять священиків і одного мирянина. (Велику більшість з них становили жонаті кандидати).

§32. Манастирі були признані "гніздами контр-революції, які перешкоджають духовному розвиткові українського народу й відродженню його церкви".

§28. Постановлено скликати Всеукраїнський Церковний Собор на 14 жовтня нов. ст. 1921 р.

Це значить, що скликаний ВПЦ Радою й оголошений нею "перший церковний собор Київщини" (22-26 травня 1921 р.). заявивши, що єпископи Вселенської Православної Церкви не є наслідниками апостолів, отже їхня благодатність походить не з апостольської переємствености, а походить вона з благословення Божого від Ц е р к в и , був певний, що архиєп. Парфеній акцептує цю нову науку про походження благодатности православного Єпископату, і погодиться, спільно з єп. Антоном, висвятити на запланованому (першому) Всеукр. Соборі УАПЦ в єпископи кандидатів ВПЦ Ради, і то ще й жонатих. Одначе цей архиєрей не погодився на це, і тому проф. О. Лотоцький осудив його за це.

V. УСТАНОВЛЕННЯ ЄПИСКОПАТУ ДЛЯ ДРУГОЇ УАПЦ

1. Дві версії історії незавершеної поїздки кандидатів ВПЦ Ради в Грузію на висвяту в єпископи

а. Перше й друге рішення ВПЦ Ради не скористати з готовости ієрархії Грузинської Православної Церкви встановити Єпископат для УАПЦ

Як уже було тут сказано вище, Єпископат Грузинської Православної Церкви — у висліді заходів Міністра Ісповідань У.Н.Р. проф. Івана Огієнка — погодився встановити автокефальний Єпископат для Української Православної Церкви, яку Директорія У.Н.Р. своїм Законом 1 січня 1919 р. усамостійнила й специфікувала її як "Українську Автокефальну Православну Церкву". (Це була "перша УАПЦ"). Тут вище також уже було сказано, що Міністр Ісповідань У.Н.Р. І. Огієнко 16 листопада 1919 р. вислав (з Кам'янця Подільського, тодішнього місця постою Директорії У.Н.Р. та її уряду — Ради Народніх Міністрів) священиків Василя Липківського й Макара Крамаренка в Грузію, щоб тамтешні православні ієрархи висвятили їх на єпископів для цієї УАПЦ, бо Міністерство Ісповідань У.Н.Р. вже приготовило для цього ґрунт у Грузії.[43] Звичайно, обидва ці священики перед тим мусіли прийняти чернечий постриг.

---

[43]Проф. І. Огієнко. Рятування України. Op. cit.. Стор. 38.

Далі, з поданих тут раніше інфорамацій відомо, що о.о. Липківський і Крамаренко, прибувши в кінці листопада 1919 р. з Кам'янця Подільського до Києва (який, почавши з 31 серпня 1919 р. аж до 16 грудня того ж року, тобто, до часу здобуття його большевиками, був під окупацією російських бєлоґвардєйців-дєнікінців під командуванням ген. Брєдова) рішили в Грузію не їхати. Натомість вони включилися там у діяльність законспірованої другої ВПЦ Ради (під проводом Михайла Мороза), яка постала в Києві в першому тижні травня 1919 р. (за того часу, коли Київ, почавши з 7 лютого 1919 р., аж до 31 серпня того ж року був під большевицькою окупацією). Коли ж Київ опинився під окупацією російських бєлоґвардєйців, які переслідували український церковний самостійницький рух, то, розуміється, ВПЦ Рада, яку (разом з Михайлом Морозом, Іваном Гриценком та з іншими українськими церковно-революційними діячами) помагав був оснувати (в першому тижні травня 1919 р.) прот. В. Липківський, мусіла від 31 серпня 1919 р. аж до 16 грудня того ж року діяти в Києві в підпіллі.

Коли Київ 16 грудня (1919) знову здобули большевики, тоді ВПЦ Рада вийшла з підпілля й почала боротьбу з діючою в Києві й на Київщині Ієрархією Московського Патріярхату за церкви, без яких ВПЦ Рада не могла основувати українських, незалежних від Ієрархії Московського Патріярхату, парафій.

Відповідь на питання, чому під большевицькою окупацією України були пригожі умовини для діяльности українського революційного церковно-самостійницького руху й для успішної боротьби його з діючою в Україні Ієрархією Московського Патріярхату, дає митр. Липківський ось такою своєю інформацією:

> "Радянська комуністична влада, що опанувала бувшою російською державою, зовсім не визнає ніякої релігії і не дає їй жадного місця в своєму суспільстві, вважає її головним ворогом комунального соціялістичного ладу і тому цілковите знищення релігії в своїй державі вважає за головне своє завдання". Далі він каже, що "найбільше фанатично вона ненавидить християнство", а в цій державі влада ненавидить "запевне православіє".
>
> "Отже знищення православної церкви в першу голову є головна мета радвлади", — пише він. — "Коли пічас стихійної [большевицької] революції забито, кажуть, більше 1000-чі священиків і до сотні єпископів, то це не була випадковість, а революційну стихію направляла свідома рука"...
>
> "Але коли вже стихійність революції припинилась і радянська влада, — а вона також централістична московська як і бувша царська, — мусіла нищити православну церкву в якийсь організований спосіб"...
>
> "Але запевне для знищення православної церкви головну боротьбу радвлада повинна була повести з її єрархією. Підчас більшовицького наступу на Москву 1917 р. московський собор якраз обрав патріярха Тихона. Цим російська православна єрархія не тільки думала зміцнитись, але ще й замінила царя в церкві. І от перш за все радвлада повела вперту боротьбу з цією патріяршою церквою, з тихонівщиною..."
>
> "Коли радвлада закріпилась на Україні р. 1919, вона застала тут велику боротьбу української церкви з російською "тихонівською". ДПУ (ЧеКа, — Ю. М.-Л.) зараз вирішила використати цю боротьбу для руйнації "тихонівської" Церкви, що на Україні цілком панувала. Запевне з цією метою

радвлада досить охоче зареґістровувала українські парафії і в Київі і по селах, давала їм церкви, дозволяла собори, а навіть всеукраїнський собор 1921 р. Але скоро спостерегла, що УАПЦ, руйнуючи "тихонівщину", сама виростає в міцну небезпечну гору... Отже ДПУ зразу стало вживати на Україні тих заходів для розвалу церкви (УАПЦ, — Ю.М.-Л.), що й на Московщині: перенесло на Україну обновленську церкву, сподіваючись, що вона буде бити разом і по тихонівщині і по автокефалії" (по УАПЦ, — Ю.М.-Л.).[44]

Спочатку, коли большевицька влада у своїй боротьбі проти Московського Патріярхату (проти "тихонівської" Церкви) вбачала для себе користь із боротьби ВПЦ Ради з діючою в Україні Ієрархією патріярха Тихона, то вона підтримувала ВПЦ Раду в Києві в її акції здобування церков від цієї Ієрархії. Коли ж у висліді цього в Києві й по селах почали поставати українські самостійні парафії з церквами, то ВПЦ Рада постановила проголосити Українську Православну Церкву незалежною від Московського Патріярхату. І ось ВПЦ Рада, наслідуючи приклад Директорії У.Н.Р. з 1 січня 1919 р., 5 травня 1920 р. проголосила цю Церкву "автокефальною" — під офіційною назвою "Українська Автокефальна Православна Церква".

Так постала (5 травня 1920 р.) "друга УАПЦ" в той час, коли провід (Український Синод) "першої УАПЦ" разом з Директорією й Урядом (Радою Народніх Міністрів) У.Н.Р. перебував у тому своєму "фронтовому" місці постою, яким тоді був Кам'янець Подільський.

Митр. Липківський таки дав відповідь на питання, чому він та свящ. М. Крамаренко не поїхали в Грузію на висвячення в єпископи, коли міністр І. Огієнко 16 листопада 1919 р. вислав їх туди. (До речі, в митр. Липківського ніде немає й згадки про те, що міністр Огієнко делегував їх до Єпископату Грузії). Відповідь на вищезгадане питання сама собою виникає з тих інформацій, які митр. Липківський подав у зв'язку з тією конференцією ВПЦ Ради, що відбулася в Києві на Зелені Свята 1920 р.[45]

І так він пише:

"А міжтим народ уже захоплювався українською Церквою, звільняв тихонівських священиків, прохав священиків від ВПЦР; в неї були й кандидати, та нікому було їх висвятити.

"Уже конференція на Зелених святах прийшла до висновку, що треба обрати своїх кандидатів і послати десь закордон до висвяти на єпископів. *Конфефенція навіть обрала таких кандидатів, вона навіть не вважала на те, що кадидат одружений, бо базувалась не на церковних канонах, на заповіті апостольському.* Але запевне ці вибори були лише нездійснимою мрією, бо поперше де в каноничній православній церкві ієрархія погодилась би висвятити на єпископє одружену людину, подруге політичний стан тоді був такий, що всі кордони для України було зачинено. Була правда надія кандидатам ВПЦР виїхати до Тифлісу на Кавказ для висвяти з якоюсь делегацією, що прибула з Кавказу, але з цього нічого не вийшло."[45]

---

[44]Митр. В. Липківський, Історія Укр. Прав. Церкви. Розділ VII. "Відродження Укр. Церкви". Op. cit. Див. підрозділ п.з. "Українська Автокефальна Церква й Радянська комуністична влада". Вищеподані цитати походять з різних сторінок цього підрозділу.

[45]Митр. В. Липківський.Op. cit. Стор.27.

Тут маємо першу офіційну вістку про те, що ВПЦ Рада, — як той орган , що складався з бувших (з 1917 р.) церковно-революційних діячів-реформістів, які спочатку (до осені 1917 р.) належали до всеросійського церковно-революційного фронту з його церковно-реформаційною ідеологією й програмою (тобто до фронту "церковно-обновленчеського"), — непохитно тримався своїх церковно-реформістичних переконань, а в цьому зокрема вони, як і "церковні обновленці", рішуче виступили проти тих канонів, якими Вселенська Православна Церква забороняє в себе висвячувати в єпископи жонатих кандидатів. (Забороняють це такі канони: Апостольські — 17, 18, 26; шостого Вселенського Собору — 3, 6, 12; помісного Анкирського Собору — 10; помісного Неокесарійського Собору — I).

Отож ВПЦ Рада невідклично постановила виступити проти цих канонів, бо вона рішила дати право своїм кандидатам на єпископів висвячуватися в цей сан у жонатому стані.

Вищезгадана інформація митр. Липківського свідчить, що ВПЦ Рада на своїй конференції на Зелені Свята 1920 р. обговорювала той факт, що Міністерство Ісповідань У.Н.Р. домоглося в Кафолікоса Грузинської Православної Церкви згоди встановити автокефальний Єпископат для Української Православної Церкви. Але тому що ВПЦ Рада на цій своїй конференції постановила мати жонатих єпископів, то справа висилки українських кандидатів у Грузію на висвячення їх в єпископи була цією конференцією перекреслена, бо ж ВПЦ Рада знала, що жонатих кандидатів православна ієрархія Грузії не висвятить в єпископи.

Час минав, парафії УАПЦ ("другої УАПЦ") домагалися від ВПЦ Ради священиків, але в цієї Церкви було їх дуже мало, тільки кількадесят, а кандидатів ВПЦ Ради на священиків не було кому висвятити. А ВПЦ Рада тим часом готувалася до скликання Всеукраїнського Церковного Собору, на якому мав бути встановлений Єпископат для УАПЦ. Але як ВПЦ Рада думала встановити його, коли вона рішила мати жонатих єпископів, а при цьому вона знала, що жонатих кандидатів ніхто з православних архиєреїв не висвятить в єпископи, — це вже, як видно, був секрет проводу ВПЦ Ради.

У ході підготови ВПЦ Ради до скликання (ще таки 1921 р.) Всеукраїнського Собору УАПЦ (це мав бути її перший Всеукр. Собор) відбувалися місцеві церковні інформативні передсоборні з'їзди, скликувані ВПЦ Радою. Найважливішим з них був з'їзд представників парафій УАПЦ Київської губернії. На цей з'їзд (він відбувся в Києві в днях 22-26 травня 1921 р.), що відомий під своєю офіційною назвою "Перший церковний собор Київщини", і що мав приготувати церковно-релігійні напрямні для запланованого ВПЦ Радою першого Всеукраїнського Собору УАПЦ, прибули діячі українського церковно-самостійницького руху також і з-поза Київщини. Між іншим, прибув не цей з'їзд священик-українець аж з Гурзії, а специфічно — з Тифлісу. Був ним прот. Степан Орлик (родом з Волині), який, як видно, знав про те, що це завдяки заходам уряду У.Н.Р. Ієрархія Грузинської Православної Церкви погодилася встановити автокефальний Єпископат для Української Православної Церкви. А втім, факт є фактом, що, як свідчить

митр. Липківський, о. С. Орлик, прибувши з Тифлісу до Києва на цей травневий з'їзд ("собор") Київщини, привіз ВПЦ Раді "новину", що грузинська православна Ієрархія далі готова встановити Єпископат для усамостійненої Української Православної Церкви. Одначе ця "ревеляція" о. Орлика не могла потішити проводу УАПЦ, бо він знав, що жонатих кандидатів ВПЦ Ради грузинська православна Ієрархія, як і православна ієрархія жодної іншої країни, не висвятить в єпископи. Отож, замість прийняти цю вістку о. Орлика з радістю і негайно вислати своїх кандидатів (але, розуміється, нежонатих) у Грузію на висвячення в єпископи, цей "собор" Київщини під проводом ВПЦ Ради уклав і ухвалив та проголосив постанову, що УАПЦ не визнає тих канонів, які забороняють жонатих кандидатів висвячувати в єпископи, і на листу кандидатів на єпископів для УАПЦ вписав більшість таких, що хотіли бути жонатими єпископами.

Про привезену (у травні 1921 р.) о. Орликом на цей травневий Київський з'їзд УАПЦ інформацію про готовість грузинської православної Ієрархії встановити Єпископат для усамостійнення Української Православної Церкви в митр. Липківського є така згадка:

> "З Кавказа, з самого Тифлису, прибув як раз на Київський травневий собор протоієрей Степан Орлик, Волинець з роду. Він і на Кавказі заснував кілька українських парафій, був близький до Грузинського католикоса. Він приєднався до української церкви, запевняв, що Грузинський католикос з охотою висвятить нам єпископів, бо й грузинська церква теж в революційний спосіб відійшла від Московського патріарха й оголосила себе автокефальною; тільки там і єпископат пішов з своєю церквою. Орлик казав, що він має змогу повернутись на Кавказ до Грузії і провезти з собою ще когось одного.[46]

Але в митр. Липківського немає згадки про те, чи ВПЦ Рада тоді (в травні 1921 р.) вислала своїх кандидатів у Грузію на висвячення, бо в неї було рішення провести на цьому травневому Київському з'їзді УАПЦ ухвалу про встановлення жонатого Єпископату для УАПЦ. Одначе маємо офіційний документ УАПЦ, в якому сказано, що така ухвала була тим важливим з'їздом зроблена. Цим документом є видані (в формі брошури) вліті 1921 р. "Ухвали першого собору Київщини 22-26 травня 1921 року" (Київ, 1921). І так, в "Ухвалі ч. 5" сказано, що в УАПЦ "шлюбний стан не може бути перешкодою в отриманні сану єпископа".

Згадуючи про два найважливіші передсоборові з'їзди УАПЦ 1921 р.: 1) Київський повітовий 27-29 березня й 2) Київський губерніяльний 22-26 травня (на якому рішили скликати перший Всеукр. Собор УАПЦ на 14 жовтня нов. ст. 1921 р.), митр. Липківський інформує, що київський губерніяльний з'їзд УАПЦ (т.зв. "Перший церковний собор Київщини") зробив постанову, щоб перший Всеукр. Собор УАПЦ установив для цієї Церкви спеціяльні "канони".

Пише він про це коротко:

> "...Собор Київщини призначив на 1(14) жовтня, на Покрову, скликання Всеукраїнського Церковного Собору для остаточного зорганізовання і

---

[46]Op. cit. Стор. 32.

ствердження Української Автокефальної Православної Церкви та утворення принципів — к а н о н і в її життя".[47]

Значення цих брошур 1) "Підвалини Укр. Православної Церкви" (виданої в Києві навесні 1921 р.), 2) "Ухвали першого церковного собору Київщини 22-26 травня 1921 р." (виданої в Києві вліті 1921 р.), якими ВПЦ Рада оприлюднила постанови цих двох з'їздів УАПЦ, мусіло бути велике, коли митр. Липківський пише про це так:

"Ухвали як повітового березневого, так губерніяльного соборів пощастило надрукувати й поширити по всій Україні, і це теж була гарна підготовка до Всеукраїнського Церковного Собора й агітація за поширення української церкви".[48]

Самозрозуміло, що ця агітація могла мати успіх тільки серед тих українців, для яких був атрактивним зміст цих двох брошур. А, звичайно, були й такі українці, які, прочитавши ці брошури, рішили їхати на запланований ВПЦ Радою перший Всеукраїнський Собор УАПЦ, щоб не допустити там до введення в УАПЦ тих реформаційних проєктів, що були згадані в цих брошурах.

2. Рішення не відкладати речинця скликання першого Всеукраїнського Собору причиною незавершености поїздки кандидатів ВПЦ Ради на єпископів у Грузію на висвяту

Провід ВПЦ Ради нарешті таки мусів погодитися (хоч і дуже спізнено) найменувати нежонатих кандидатів на єпископів і вислати їх на висвяту в Грузію. З дальших подій довідуємося, що він вислав їх туди не раніше, як у пізньому періоді літа (1921). І тут ледве чи можливо думати, що провід ВПЦ Ради не знав, що, з уваги на тодішні умовини комунікації — з одного боку, і з огляду на його рішення не відкладати речинця скликання цього Собору (заповідженого на 14 жовтня 1921 р.) та його (цього проводу) вимогу, щоб вислані ним кандидати повернулися з Грузії висвяченими або й невисвяченими, на відкриття Собору, — з другого боку, він свідомо дав цим кандидатам замало часу.

У митр. Липківського є такий опис переґринацій тих кандидатів, що їх ВПЦ Рада вислала в Грузію на висвяту під кінець літа 1921 р.:

"Орлик казав, що він має змогу повернутись на Кавказ до Грузії і провезти з собою ще когось одного. Він був вдовець, до нього додали ще одного вдівця священика з Поділля Павла Погорілка і послали їх до Грузії, забезпечивши їх всякими документами і проханням до католикоса Грузії висвятити їх на єпископів. Але вони доїхали тільки до Харкова: дальша дорога на Кавказ їм була закрита. Вони тоді метнулися в Полтаву до Парфенія, гадаючи, що може він висвятить. Парфеній приняв їх досить прихильно: особисто йому прийшов до вподоби священик Погорілко, що його навіть хотів зробити своїм заступником. Щодо висвяти наших кандидатів на єпископів укр. церкви, то архиєп. Парфеній не сказав їм нічого

[47]Op. cit. Стор. 31.

[48]Ibid

певного, зрештою порадив їм найти ще другого єпископа, щоб висвята була цілком канонічна, і нараяв звернутися у Катеринослав до єп. Агапита. *Єп. Агапит Вишневський, волинець з роду,* був колись вікарієм у Київі, людина не досить дотепна і гідна. Йому трапилось бути в Київі р. 1919-го підчас входу Директорії: і за те, що він на молебні підчас зустрічі Директорії прочитав євангелію укр. мовою, його патріярх усунув був з посади і він повернувся до Катеринослава, лише коли його зайняли більшовики.

Агапит прийняв наших кандидатів досить уважно, розпитував, але щодо висвяти не сказав нічого певного, обіцяв лише, що він напише до Парфенія або й сам поїде до нього і вони умовляться, а зрештою, казав, спішитися нема чого: я маю бути в Київі в ексархійному синоді, можу зайти до ВПЦР і поговорити.

Отже наші кандидати нічого не скуравши і в Агапита, повернулись знов до Парфенія, а від нього прибули назад до Київа якраз в день відкриття всеукр. собора які були "в сущому стані", даремно лише витративши значні кошти. Тільки Павло Погорілко заразився в Полтаві "парфенівщиною".[49]

———————

Той факт, що провід ВПЦ Ради після довгого зволікання нарешті погодився вислати до Грузії на висвяту своїх кандидатів, не означав, що ВПЦ Рада виреклася своїх церковно-релігійних реформістичних переконань і плянів. І тут перш за все треба підкреслити те, що провід ВПЦ Ради не відкликав жодної з тих "ухвал", які зробив і оприлюднив у формі брошури т.зв. "Перший церковний собор Київщини" 22-26 травня 1921 р. Абстрагуючи від змісту деяких "Ухвал", в яких народ, не знаючи догматичного вчення Православної Церкви, не підозрівав жодного реформізму, треба сказати, що та його "Ухвала" (ч.12), якою УАПЦ дозволяла своїм майбутнім єпископам женитися, напевно серед великої більшости українського селянства не могла бути доброю агітацією для УАПЦ. Хто заперечує це, той або свідомо говорить неправду, або не знає української "народньої душі".

Очевидно, що ВПЦ Рада мала основувати Церкву з жонатими єпископами і т.п., але їй треба було мати цивільну мужність і заявити, що вона оснувала Українську Церкву Реформовану.

Твердження митр. Липківського, що священики Степан Орлик і Павло Погорілко не могли дістатися в Грузію, бо по дорозі, в Харкові, їх затримали органи безпеки совєтської влади і в Грузію не дозволили їхати, — це без сумніву вислід роботи часу, який у пам'яті старенького Митрополита змішав деякі факти з минулого, а деякі й цілком знівелював тоді, коли він писав останній розділ (п.з. "Відродження Української Церкви") "Історії Української Православної Церкви".

Про те "задержання" большевиками кандидатів ВПЦ Ради на єпископів на їх шляху в Грузію маємо інформації, що були подані 1923 р., а не в 1929-1930 рр., коли їх писав митр. Липківський. Інформації про це з 1923 року походять від Григорія Бобика, бувшого вчителя в Бережанах (у Галичині). Коли царсько-російські війська в ході війни Росії з Австро-Угорщиною окупували Галичиниу, Г. Бобик був одним з тих українців-

[49]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 32-33.

інтелігентів, яких російська окупаційна влада вивезла, як політичних заложників, у глибину Росії — аж під Ураль. В Україну, на Наддніпрянщину, він звідти дістався 1918 р. За часів совєтської влади він працював (у 1920-1923 рр.) у місті Вінниці (на східньому Поділлі) на становищі директора Інституту Народньої Освіти, звідки в Галичину, до м. Бережан, він повернувся в кінці жовтня 1923 р. Хоч він був греко-католиком, але на українській національній ниві він допомагав справі УАПЦ, бо вона змагалася з Російською Церквою. Повні два роки — від кінця жовтня 1921 р. до кінця жовтня 1923 року — він був у постійному контакті з тим визначним ієрархом УАПЦ, яким був архиєп. Іоан Теодорович — з катедрою в м. Вінниці. Із справами УАПЦ був добре познайомлений ще перед приїздом архиєп. І. Теодоровича до Вінниці (на початку листопада 1921 р.). Та й від архиєп. І. Теодоровича він мав багато важливих інформацій. Повернувшись у Галичину, Г. Бобик написав у Бережанах велику спогадову статтю п.з. "З церковного життя на Поділлі в рр. 1920-1922". (Кінець писання її датований днем 21 листопада 1923 р.). Цю статтю він вислав до редакції тижневика "Народня Воля" (в Скрентоні, Па., США), а копію її звідти отримала редакція вінніпезького "Українського Голосу", і вона була опублікована частинами в двох числах — за 16 й 23 січня 1924 р. — цього часописа. Історія вислання ВПЦ Радою кандидатів на єпископів для УАПЦ в Грузію на висвяту в світлі інформації Г. Бобика представлялася так:

> "Всеукраїнська Церковна Рада", — пише він, — "не могла добитися ані в московського патріярха, ані в його помічника на Вкраїні, екзарха Михайла [Єрмакова], щоб висвятив українців єпископами. Тоді вислано трьох кандидатів до грузинського патріярха в Тифлісі на висвячення. Вони мали вже як єпископи прибути на жовтневий собор в Київі. По дорозі через Крим задержали їх якісь закаптурені цареславні, що приссались до большевицької власти. Кандидатів остаточно пущено, але вже було за пізно до Тифліса, бо Собор зачинався. Тому прибули вони до Київа невисвячені."

На питання, чому провід ВПЦ Ради поставив цим кандидатам таку вимогу, щоб обов'язково, — чи будуть вони висвячені в Тифлісі, чи не будуть, — повернулися до Києва на відкриття Собору, відповідь цілком ясна: провід ВПЦ Ради хотів знати, як цей Собор мав поступити в справі встановлення Єпископату для УАПЦ в такому випадку, якщо його кандидатів не висвятять у Грузії на єпископів.

Проводові ВПЦ Ради важно було знати це, бо він постановив вплинути на членів Собору так, щоб вони не роз'їхалися, поки не буде встановлений Єпископат для УАПЦ. А що проводові ВПЦ Ради вдалося саме так вплинути на цей Собор, то це видно з ось такого свідчення митр. Липківського:

> "Загальна думка була така, що питання про єпископат для УАПЦ мусить бути вирішено на Соборі*остаточно, щоб там не стало,* бо роз'їхатись Соборові, не вирішивши цього питання, розійтись по домах без єпископа, це значить кинути свою Церкву на вірну смерть зараз після її народження".[50]

---

[50]Митр. в. Липківський. Op. cit. Стор. 37-38.

Яким способом була на Соборі висловлена така "загальна думка", про це митр. Липківський не пише. А це значить, що голосування в цій справі не було, бо про всі ті випадки, коли Собор вирішував важливі справи шляхом голосування, він принципово згадує. Не може бути сумніву, що це провід ВПЦ Ради переконав Собор, чи більшість його членів, що коли вони розїдуться, не встановивши Єпископату для УАПЦ, то тим самим вони відразу спричинять смерть цій Церкві, яка, мовляв, не могла почекати навіть до того часу, коли кандидати на її єпископів могли б поїхати в Грузію, де грузинський православний Кафолікос із своїми архиєреями був би висвятив їх на єпископів, якби ВПЦ Рада не дала їм наказу обов'язково прибути на відкриття Собору.

Провід ВПЦ Ради вже заздалегідь був приготований на те, що Єпископат для УАПЦ мусить бути на цьому Соборі встановлений "що б там не стало", тобто, встановлений за всяку ціну. Доказом цього може служити хоч би те, що Володимир Чехівський, головний ідеолог та еклезіолог УАПЦ, прибув, як член проводу ВПЦ Ради, на Собор із заздалегідь приготованою головною доповіддю, метою якої було доказати членам Собору, що благодать Св. Духа від Апостолів унаслідували не єпископи, як це догматично навчає Православна Церква, а що її (благодать) від Апостолів унаслідувала "Христова громада", тобто Церква, і тому за апостольських часів, і на протязі деякого часу також і після того, своїх вибранців висвячувала в єпископи Церква, а не архиєреї. Але пізніше, з ходом часу, християни забули, що це вони, всі спільно, яко "Христова громада" — Церква, унаслідували від Апостолів благодать Св. Духа. Коли християни забули це, то єпископи скористали з цієї нагоди і самі собі приписали ролю *апостольських преємців в благодаті Св. Духа,* а тим самим вони приписали собі *ролю джерела всіх Таїнств* Церкви, отже, мовляв, тільки єпископи, як виключні носії благодаті Св. Духа, мають силу звершувати Таїнство Свячення в сан єпископа, і що тільки вони мають виключну спроможність уповноважити того, кого вони висвячують в сан священика, звершувати Таїнство Євхаристії, Хрещення, Миропомазання, Молитвенного Єлея, Сповіди й Вінчання. І так приписавши собі унаслідування благодаті Св. Духа від Апостолів, єпископи таким чином здобули собі велику силу в Церкві, і тією силою вони поневолили її, стали її "князями".

Щоб визолити Церкву від "єпископського іга" (це слова В. Чехівського), треба освідомити "Христову громаду" (Церкву), що не єпископи, а вона, Христова громада унаслідувала благодать Св. Духа, тобто лише вона має апостольську преємственість. Отже Церкві треба знати, що коли єпископи покладають свої руки на ставленика в єпископи, то це не значить, що вони висвячують його в цей сан, бо висвячує його "Христова громада"; вона висвячує його своєю силою благодаті Св. Духа, якого вона призиває на ставленика в єпископи своєю молитвою. А функція єпископів (їхнє покладання рук на ставленика) — це тільки фізичний звичаєвий обряд, що його можуть звершувати всі члени Церкви. Це значить, що Церква може своїх вибранців висвячувати або без участи єпископів, або з їх участю. Давня Церква своєю молитвою призвання Св. Духа висвячувала в єпископи свого обранця. Фізичну ж

дію (покладання рук на ставленика в єпископи) можуть звершити або єпископи, або цю звичаєву функцію можуть, без участи єпископів, виконати всі присутні в церкві священики й діякони та миряни разом.

Згідно з ученням В. Чехівського, яке він виклав у своїй доповіді на першому Всеукр. Соборі УАПЦ, і яке цей Собор прийняв, архиєреї не могли встановити єпископату для УАПЦ, бо ні архиєреї, ні жодні інші окремі особи, не мають, окремо від Церкви, благодаті Св. Духа; цю благодать має тільки "Христова громада" (Церква), як цілість. Отож, якщо б навіть прибули на цей Собор єпископи котроїсь з Православних Церков, то не вони встановляли б Єпископат для УАПЦ, а встановляла б його сама УАПЦ силою своєї благодатности, унаслідуваної нею від Апостолів, а ті архиєреї виконували б тільки фізичну звичаєво-обрядову функцію, яка полягає в символічному покладанні архиєрейських рук на ставленника в єпископи. Одначе акт свячення єпископа полягає не в покладанні архиєрейських рук, а тільки в молитві, якою Церква призиває Св. Духа на ставленика.

До речі, провід ВПЦ Ради ще перед скликанням першого Всеукр. Собору УАПЦ прийняв це вчення В. Чехівського. На це вказує той факт, що скликаний проводом ВПЦ Ради "перший церковний собор Київщини" (22-26 травня 1921 р.) своєю "Ухвалою ч. 13" заявив, що "єпископи Української православної автокефальної соборноправної церкви благословенням Божим і в о л е ю церкви є носителями божественної благодаті". (Див. "Ухвали першого церковного собору Київщини 22-26 травня 1921 р." Київ, 1921). Твердження, що єпископ є носителем божественної благодаті "благословенням Божим і в о л е ю церкви" означає, що єпископ має благодать Св. Духа не від апостолів, а тільки від Церкви, і що Бог благословляє такий акт, яким Церква чинить благодатною ту особу, яку вона висвячує в сан єпископа; висвячує з евентуальною у ч а с т ю двох і більше архиєреїв, якщо таких вона має, і хоче дотриматися звичаю, щоб не конче всі присутні в церкві, а тільки архиєреї виконали ту фізичну звичаєву функцію, якою є покладання рук на ставленика в єпископи.

Коротко кажучи, провід ВПЦ Ради, готуючись до скликання першого Всеукр. Собору, на якому мав бути встановлений Єпископат для УАПЦ, не виключав такої евентуальности, що коли Собор буде своїх обранців висвячувати в єпископи, тобто звершувати акт свого молитовного призивання Св. Духа на них, то в цьому зможуть взяти участь православні архиєреї, якщо такі будуть, щоб виконати ту фізичну звичаєу функцію, яка полягає в покладенні архиєрейських рук на ставленика в єпископи.

Прочитана на цьому Соборі доповідь В. Чехівського, про яку коротенько згадує й митр. Липківський,[51] фактично була науково-богословським трактатом, базованим на численних джерелах, прочитання й проаналізування яких вимагали років часу. Цей свій трактат В. Чехівський незабаром, після першого Всеукр. Собору УАПЦ, видав друком (у Києві, 1921 р.) під заголовком "За Церкву, Христову громаду, проти царства тьми".

---

[51]Митр. В. Липківський.Op. cit. Стор. 39-41.

3. Перемога реформістів над опозицією на першому Всеукраїнському Соборі УАПЦ

Тому що текст постанов скликаного проводом ВПЦ Ради з'їзду представників парафій УАПЦ Київського повіту (що відбувся в Києві в днях 27-29 березня 1921 р., і на якому, між іншим, мирянам в УАПЦ було дане право рішаючого голосу *в канонічних, богослужбових і догматичних справах цієї Церкви,* був виданий ВПЦ Радою в Києві навесні 1921 р. в формі брошури (п.з. "Підвалини Української Православної Церкви"), а до того ще незабаром, вліті 1921 р., ВПЦ Рада видала "Ухвали першого церковн. собору Київщини 22-26 травня 1921 р." то частина тих прихильників УАПЦ, які зрозуміли богословські аспекти змісту цих публікацій, і які при цьому були проти вводження церковно-віроісповідних реформ в Українську Православну Церкву, не могли не насторожитися; і це вони поставилися з підозрінням до того факту, що, коли делегати з'їхалися на Собор і коли вислані в Грузію на висвячення кандидати на єпископів для УАПЦ повернулися з дороги (з Харкова, чи з Криму), не бувши в Грузії, то провід ВПЦ Ради готовився до відкриття Собору без участи архиєреїв, хоч було відомо, що він мав повести справу так, щоб не розпустити Собору, поки не буде встановлений Єпископат для УАПЦ.

Той факт, що на Собор прибули делеґати аж з Кубані, і, розуміється, мали туди (на початку листопада того ж року - 1921) повернутися на Кубань (вони туди й повернулися), свідчив, що дорога на Кавказ була відкрита. Але кандидати на єпископів для УАПЦ завернулися з дороги в Грузію; їхати їм туди на висвячення в єпископи вже було запізно — тому, що провід ВПЦ Ради звелів їм бути на відкритті Собору. На всі ці дивні "збіжності обставин" з недовір'ям дивилися ті делегати, які знали, що провід ВПЦ Ради в ході підготови до скликання цього Собору на передсоборних з'їздах усі ухвали проводив згідно з своїми плянами. (Між іншим, сам митр. Липківський згодом писав, що передсоборний травневий з'їзд у Києві 1921 р. "був уже, так би мовити, р е п е т и ц і є ю Всеукраїнського Собору")[52]. То ж і не дивно, що вже з першого дня настрій серед членів Собору був таким, яким описує його митр. Липківський, кажучи:

> "Собор визнав себе каноничним і правомічним голосом всієї Української Церкви з вірою, що серед нього присутній Христос, що в ньому діє благодать Св. Духа. Таким вирішенням першого питання Собор надав каноничну, всецерковну, Соборну вагу й вирішенню дальшого питання про утворення українського єпископату. Власне це питання найбільше хвилювало ВПЦР ще перед Собором. Уже церковне повітря насичене було якимсь тривожним передчуттям. Якось член ВПЦР прот. Ксенофонт Соколовський звернувся з листівною вимогою до ВПЦР одверто сказати, як вона думає про утворення єпископату. Чи не має вона на думці в крайнім разі утворити єпископат не в традиційний православний, а в реформаційний спосіб? Член ВПЦР Володимир Чехівський, що влітку прибув до Києва, зараз же щільно став до церковної справи і ввійшов у склад ВПЦР , сказав

[52]Митр. в. Липківський.Op. cit. Стор. 34.

взагалі, що ніякий каноничний спосіб не виключається; але ВПЦР офіційно відповіла Соколовському, що вона по цьому питанню своєї думки не має, а жде, що скаже Всеукраїнський Церковний Собор; від Собора лиш він і може одержати відповідь на своє запитання. І от тепер, коли Собор зібрався, коли визнав себе єдиним каноничним органом УАПЦ для розв'язання цього питання, насиченість ним церковного повітря дійшла до вищої точки; почувалось, що тріщить, рветься якийсь давній ланцюг, що сковував Українську Церкву, та й не тільки її, й або він розірветься, або ще гірше загартується; що ломаються якісь заклепи, ворота пекельні, й або вони зломаються, відчиняться, або ще щільніше зачиняться для нашої Церкви.

Особливо запевне хвилювалось духівництво і підчас вирішення першого питання, де тільки збереться гурток духівництва, йде мова про це. Вечерами священики збиралися в окреме помешкання й обговорювали цю справу.

Загальна думка всіх була така, що питання про єпископат мусить бути вирішено на Соборі остаточно, що б там не стало, бо роз'їхатися Соборові не вирішивши цього питання, *розійтись по домах без єпископа, це значить кинути свою Церкву на вірну смерть* зараз після її народження. От же Собор не мусить припинятися поки не вирішить справи з єпископатом. Але в який спосіб її вирішити? Всім мабуть почувалось, що звернутись до сучасного єпископату — це марна надія. Це такий непохитний мертвий мур, якого не тільки головами чи сльозами, але нічим не проймеш; в нього одна мета — задушити нашу Автокефальну Церкву. А що ж робити? От тут і розводили руками: деякі просто казали про "покладення рук пресвітерства" згідно апостольським часам, а деякі тільки жахалися цього. Нарешті вирішили всіх заходів ужити, щоб порозумітися з сучасними єпископами. Деякі священики конфіденційно й одвідали єпископів і екзарха, але нічого утішного від них не почули, крім звичайних єпископських загроз...

Коли питання про єпископат поставлено було на Соборі, все ж вирішили зробити ще спробу від Собора запрохати єпископів; може вони не звернули уваги на запрохання ВПЦР, а до запрохання від Собора вони поставляться більш уважно. І от від Собора обрана була делегація на чолі з Миколою Левицьким до екзарха Михаїла з запроханням його і єпископів на Собор. До делегації від Собора екзарх Михаїл справді поставився уважніше і прийшов на Собор сам один з кількома священиками. Собор його зустрів, як належить: співом "Достойно є" і "Іс полла", але благословення Соборові екзарх не дав, а лише підбіг до стола президії і сказав, що цей "з'їзд" він за Собор не визнає, пропонує йому роз'їхатись по домах, а хто хоче, того просить завітати ввечері на їхнє "собраниє".

Сказавши це, він повернувся й хотів, іти, але його прохали сісти й відповісти на деякі запитання. Він сів і М. Левицький звернувся до нього з запитанням, чи може він висвятити для Української Церкви єпископа, якого обере Собор. Екзарх відповів, що на його думку на Україні і без того є досить єпископів; а коли треба, то він ще висвятить, кого схоче."[53]

"Перший церковний собор Київщини (22-26.V.1921 р.)," що діяв під проводом ВПЦ Ради, своєю "Ухвалою ч. 8." заявив, що діючі в Україні єпископи патріярха Тихона, як такі, "що не вибрані [українською] церквою, проголошуються самочинцями, яким ніхто не зобов'язаний повинуватися". Отже було постановлено не допускати їх до служення в

[53]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 37-38.

українських парафіях і не поминати їх та патріярха за богослуженням. Катедри Київського митрополита і вікаріїв Київської митрополії проголошені вакантними".

У світлі цієї "Ухвали" стає ясно, що принцип послідовности не дозволяв після того (коли вже почалися діяння Собору) просити патріяршого Митрополита Київського Михаїла Єрмакова, щоб він із своїми архиєреями висвятив в єпископи для УАПЦ кандидатів ВПЦ Ради. А втім, провід ВПЦ Ради знав, що цей Митрополит цього не зробить, бо інакше це означало б, що він "признав автокефалію" Українській Православній Церкві, чого він, розуміється, не мав права зробити, бо ця справа належала до компетенцій патріярха Тихона та його Синоду. Подруге, ВПЦ Рада проголосивши — разом з травневим "собором" Київщини (1921) — патріяршого Митрополита Київського та його єпископів "самочинними", отже й незаконними церковнослужителями, тим самим заборонила духовенству й вірним УАПЦ нав'язувати всякі церковні зносини з ними. Тому то й не дивно, що прибувші на цей Собор УАПЦ делегати-священики мусіли потаємно (без відома проводу ВПЦ Ради) просити митр. Михаїла Єрмакова, щоб він установив Єпископат (автокефальний) для УАПЦ, бо інакше, мовляв, ВПЦ Рада спонукає Собор установити Єпископат якимсь протестантським чином.

Спротив такій евентулальності на цьому Соборі мусів бути такий сильний і сповнений одчаєм, що один з найвизначніших світських делегатів, український "кооперативний батько" Микола Левицький (який не був членом ВПЦ Ради) погодився просити митр. Михаїла, щоб той поставив єпископів для УАПЦ, коли Собор, діючи під тиском антиреформістів, уповноважив його (М. Левицького) до цього. Цей крок одчаю противників реформізму був на руку проводові ВПЦ Ради, бо він знав, що цей Митрополит дасть їм відмовну відповідь і таким чином поглибить їх пригноблення до тієї міри, що вони в десперації погодяться на встановлення Єпископату для УАПЦ Собором без участи архиєреїв.

Інформації митр. Липківського про доповідь Чехівського на Соборі (він прочитав її, як видно, 21 жовтня) й про наслідки її впливу на Собор такі:

> "На другий день питання про утворення єпископату УАПЦ поставлено було на соборі вже по суті. Докладчиком в цій справі виступив Володимир Чехівський і співдокладчиком прот. Ксенофонт Соколовський. Чехівський на підставі відомих уже історичних дослідів доводив, що в апостольські часи не було висвяти єпископської, що Ап. Павла висвятили на апостольство пророки, які не були єпископами (Діян. 13, 1), що Ап. Тимофей висвячений був "покладенням рук пресвитерства" (І. Тим. 4-14) і далі в александрійській та римській церкві довго єпископа висвячували презвитери. А коли єпископи відняли у пресвитерів це право, то це уже було порушення апостольської практики.
>
> Благодать св. Духа взагалі не в єпископах, а в церкві цебто в громаді вірних. Отже церква, як це було і в апостольські часи, теж може покласти на обранця свого руки і звести на нього благодать св. Духа.
>
> Велика і змістовна доповідь Чехівського зробила велике враження. Загальний висновок з своєї доповіді Чехівський зробив такий, що коли тихонівський єпископат на Україні йде проти волі церкви й не хоче зробити

їй послуги традиційною висвятою для неї єпископа по її обранню, то Всеукр. церковний собор з твердою вірою в присутність серед нього найвищого Архиєрея Христа і повноту дарів. св. Духа, має повне право каноничне і догматичне, залишаючись непохитно на православному грунті, висвятити обраного ним першого єпископа-митрополита всесоборною висвятою і покладенням рук свого пресвитерства.

Прот. Соколовський, хоч був відмовився, потім теж виступив з своєю співдоповіддю проти всесоборної висвяти.

На підставі звичайних місіонерських підручників проти протестантства він доводив, що православна церква визнає єдиний спосіб висвятити на єпископа — це покладання рук двох або трьох єпископів. Всякий інший спосіб висвяти — це буде ухил до протестантства і зрада православній вірі.

Підчас обговорення цього питання Чехівський та інші легко довели помилковість тверджень Соколовського. Але декілька священиків і мирян (не багато) виступили за Соколовським проти всесоборної висвяти. Між ними два полтавських священики-парфенівці, один член ВПЦР, свящ. Сергій Пимщенко, між ними ж опинився і свящ. Павло Погорілко і деякі інші; вони навіть залишили собор. Але загальний настрій собора надзвичайно був підвищений і побожний, багато мирян членів собора перед вирішенням справи навіть висповідались і запричащались.

За пропозицією Президії Собору справа всесоборної висвяти першого єпископа-митрополита тоді лише буде вважатись вирішена позитивно, коли на неї подадуть голос не менше як 11-12 всіх присутніх членів собору, при чому з огляду на велику важливість цього вирішення голосовання мусить бути переведене персонально, цебто кожний член собору підійшовши по виклику до столу президії голосно скаже, чи він за чи проти всесоборної висвяти. Собор прийняв цю пропозицію.

Після такого голосовання лише 5 членів висловились проти всесоборної висвяти, 7 утримались, а всі останні члени більш ніж 250 висловились за. Та всесоборна висвята митрополита більшістю величезною вирішена була позитивно. *Це був надзвичайний, небувалий ще в історії православної церкви крок церковного собору...*

Надзвичайний, але цілком православний. Потім собор приступив до обрання митрополита закритим голосованням і майже одноголосно обрано протоієрея Василя Липківського."[54]

4. Розповідь митр. В. Липківського про спосіб установлення Єпископату для УАПЦ першим її Всеукраїнським Собором 1921 р.

Обравши (в четвер, 21 жовтня) прот. Василя Липківського на катедру Митрополита Київського і всієї України, Собор після того найперше висвятив його в сан єпископа, а після того Собор ще п'ять кандидатів рукоположив у цей сан. Кожному з них Собор надав архиєпископський титул.

а) Легенда про установлення Єпископату для другої УАП Церкви т. зв. "Александрійським Чином"

Така теорія, що в ранній добі історії Християнської Церкви в усіх Церквах (Єрусалимській, Антіохійській, Римській і ін.) вибраних Цер-

[54]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 39-41.

квою кандидатів висвячували в єпископи пресвітери (священики), а не єпископи, становить собою ту ідею, яка умовно виражається означенням "Александрійський Чин Єпископської Хіротонії", бо, кажуть речники цієї теорії, в Александрійському Патріярхаті (в Єгипетській Церкві) найдовше, бо аж до половини IV століття, в сан єпископа, включно з самим Патріярхом, висвячували не єпископи, а пресвітери.

Таку легенду,що першого єпископа (в особі В. Липківського) для УАПЦ поставили пресвітери, (тобто, що єпископська хіротонія була йому звершена "Александрійським Чином") поза межами СССР спопуляризував автор анонімної брошури п.з "Походження єпископату. — В зв'язку з питанням про благодатність ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви", виданої Видавництвом "На Варті" в Володимирі Волинському 1926 р. (Основоположником і власником цього Видавництва був лікар і український громадський та церковний діяч д-р Арсен Річинський).

Згадуючи про цю брошуру "невідомого автора", митр. Липківський додає: "думаю, чи не прот. П. Табинського".[52] Митр. Липківський, здається, тут не помиляється.

Дивним є той факт, що редакція журналу "Церква і Життя" (Київ), органу ВПЦ Ради, передруковуючи вищезгадану брошуру (в цьому журналі, ч. І., 1927 р., а тут її автор підписаний псевдонімом "Володимир Волинський", не спростувала помилкового твердження, що перший єпископ УАПЦ був поставлений т.зв. "Александрійським Чином."

б) Митр. Липківський про "всенародню висвяту" в єпископи і про її суть з погляду догматичного вчення Вселенської Православної Церкви.

У зв'язку з віроісповідно-реформістичним ученням УАПЦ треба думати, що в творі "Відродження Української Церкви" митр. Липківського найважливішою є сторінка такого змісту (про спосіб висвячення прот. Василя Липківського на єпископа):

> "В суботу 9/22 жовтня відбулось його наречення, а в неділю 10/23 жовтня висвята. Здвиг народа був надзвичайний, здається весь Київ взяв участь у висвяті; правило службу в Св. Софії щось з 30 священиків і 12 дияконів; не тільки в соборі, а й на хорах було повно народу, голки не було де ткнути. А коли прийшов час покладення рук, усі в соборі стали класти руки на плечі один одному, так аж до солеї; ті, що стояли на солеї, члени Собора миряни, клали руки на плечі дияконів, ті на священиків, а священики вже на ставленика. Так здійснилась справді не тільки всесоборна, а всенародня висвята. Коли після служби все духівництво з новопоставленим митрополитом вийшло в процесією навкруги собору, майже весь соборний двір був повний народу.
>
> А через кілька день з'явився ганебний, негідний християнина лист тихонівського єпископату з екзархом на чолі "До всіх православних християн", де вся ця всенародна подія виставлялась, як якась хатня, потайна примха двох осіб: Шараєвський, мовляв, висвятив Липківського, а Липківський Шараєвського; пущено в народ прізвище "самопосвяти", "само-

[52]Митр. В. Липківський, Op. cit. Стор. 80.

гонщики". І цікаво, що це єпископське "посланіє" стало чи не найкращою пропагандою нашої Церкви. Єпископській брехні ніхто не повірив, а в події всенародньої висвяти єпископа всі відчули великий церковно-визвольний акт, яким Церква визволялась від головної ознаки єпископського панування над нею, і знов переймала на себе право обрання і висвяти собі всіх своїх службовців, яке єпископи монополізували для себе, й цілі тисячеліття міцно тримали в своїх руках, видавши його навіть за *догмат православія.*

Другого дня після висвяти митрополита Собор обрав і забажав з своєю участю висвятити на єпископів ще кількох осіб, щоб утворити вже повний єпископат. Були обрані: прот. Нестор Шараєвський, один з перших працівників нашої Церкви, священник з Волині Іван Федорович, що своїми змістовними, щирими промовами звернув на себе увагу собора, представник з Полтавщини Олександр Ярещенко, що скінчив духовну академію і вищу технічну школу і тепер займав посаду керівника полтавської залізниці. Те все проміняв на терновий вінець єпископства в нашій церкві. Священик з Золотонощини Юрій Міхнівський і прот. Степан Орлик. Їх було висвячено митр. Липківським з участю собору в найближчі дні з 25-го по 30-го жовтня, а далі за ухвалою собора висвята єпископів, обраних церквою, мала вже провадитись звичайним традиційним порядком."[55]

Митр. В. Липківський, архиєпископи Нестор Шараєвський, Олександер Ярещенко й Юрій Міхновський були жонаті, а Іван Федорович (пізніше — в Америці: "Іоан Теодорович") і Степан Орлик були вдівці.

5. Значення слова "православний" у теології УАПЦ

Про ту реакцію, яку спосіб установлення Єпископату для УАПЦ її першим Всеукр. Собором викликав серед діючої в Україні ієрархії патріярха Тихона, митр. Липківський згадує дуже коротенько, кажучи:

"Уже не українська мова в церкві, навіть не автокефалія стали предметом нападів на Українську Церкву з боку "каноничного" єпископату, — це вже відійшло назад, — а всю свою ворожість вони повернули на утворення собором Українського єпископату, без участі єпископського рукоположення. Цим, казали єпископи, Собор ніби розірвав ту "золоту нитку" апостольського наступництва, яка ніби тягнеться через усі віки від апостолів через єпископів в церкві, як єдина провідниця благодаті в Церкву, і коли її розірвати, то припиниться благодать, Церква стане безблагодатною. На цій підставі тихонівські єпископи зразу оголосили, що УАПЦ безблагодатна, що її митрополит та єпископи, що висвячені не через єпископське рукоположення, не є єпископи, а прості миряни, що їх рукоположення не дійсні, що таїнства й треби, що їх виконують ці єпископи й поставлені ними священики, це нікчемні, блюзнирські вчинки і не мають в собі благодаті, одно слово, що УАПЦ ще більше єретична Церква, ніж протестантська і всяка інша, бо вона обдурює християн зовнішністю православія, а благодаті його вже не має."[56]

Також і український канонічний Єпископат заявив, що друга УАПЦ (УАПЦ формації 1920-1921 рр.) не була православною Церквою. Специфічно тут ідеться про таку ухвалу Собору Єпископів (в Мюнхені,

---

[55]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 41-42.

[56]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 53.

15-17червня 1949 р.) Української Православної Церкви на еміграції (предстоятелем якої тоді був митр. Полікарп Сікорський):

> "Законом Української Народньої Республіки від 1 січня 1919 р. Українська Православна Церква була визнана автокефальною. Канонічна вона була до 1921 р. В жовтні 1921 року неканонічним способом висвячено для Української Церкви українців-єпископів. З цього моменту канонічна УАПЦерква перестала існувати й почала існувати неканонічна Церква, яка привласнила собі назву "Українська Автокефальна Православна Церква". На цю назву вона не мала жодного права, бо перестала бути православною, порушивши Канони Св. Православної Церкви".[57]

Якщо в справі непорозуміня на точці того факту, що друга УАПЦ специфікувала себе прикметником "православна", є вина по стороні цієї Церкви, то вона не полягає ні в чому іншому, а тільки в тому, що її власні теологи не попильнували вияснити тієї функції, яку цей прикметник виконує в назві цієї УАПЦ. Але факт є фактом, що ніхто з її богословських авторитетів не твердив, що в назві згаданої УАПЦ слово "православна" виконує ту саму функцію, яку воно виконує в назві "Вселенська П р а в о с л а в н а Церква."

Укр. слово "православний" походить із старо-церковно-слов'янського "православнъі", яке є прикладом грецького "orθodoxos". Це грецьке слово в канонічну термінологію було введене першим Вселенським Собором (першим Нікейським, 325 р.). Специфічно, його включено в текст 8-го канона цього Собору; там є вираз "ortθodoxe ekklesia", у старо-церковно-слов'янському перекладі: "православьна църкы" (църквы). Цей Собор мусів специфікувати Вселенську Церкву прикметником "православна" (що є слов'янським відповідником слова "ортодоксальна") тому, що за того часу вже були різні християнські групи (аріяни, новатіяни й ін.), які відійшли від Вселенської Церкви, бо вони не погоджувалися з деякими аспектами вчення її Отців.

Функція слова "православний" у Вселенській Церкві полягала в його завданні специфікувати того християнина, який визнавав не тільки Священне Писання, але й також Священне Передання, всі догмати Вселенської Церкви, всі ті канони перших сімох Вселенських Соборів, усіх Помісних Соборів і Правил Свв. Отців, які відносяться до Віри та еклезіології (вчення про Церкву) Вселенської Церкви. Слово "православний" таку саму функцію, як термін канонічний, у Вселенській Православній Церкві виконує й тепер.

Функція прикметника "православний" ("ортодоксальний") в теології другої УАПЦ є іншою ніж у Вселенській Православній Церкві. Доказати це не трудно. І так, напр. слово "православіє" (переклад з грецького orθodoxia) в термінології Вселенської Православної Церкви, в розумінні митр. В. Липківського, означає "стару канонічну православність". Інформуючи про те, що перший Всеукр. Собор другої УАПЦ (1921 р.) виступив проти вірування Вселенської Православної Церкви в апос-

---

[57]Журн. "Слово Істини" (Вінніпеґ). Ч. 10-11, 1949 р.

тольську преємственість єпископів та зробив ще деякі реформи, митр. Липківський пише:

> "А те, як поставився Собор до *старої каноничної православности, що він, залишаючись православним, відкинув старий ієрархічний устрій, старі канонічні* пута, що сковували вільне церковне життя, що він ні в кого не просив, не купував, не виманював автокефалії та благодаті єпископства, а сам усе це утворив, хоч може зараз і вважають дурощами та нікчемністю, але, як каже ап. Павло: "Дурощі Божі мудріші від людей і нікчемне Боже кріпше ніж людське" (1 Кор. 1-25)."[56]

Називаючи п р а в о с л а в і є Вселенської Православної Церкви "старою каноничною православністю", митр. Липківський *implicite* говорить про *"нову не-канонічну православність"*— таку, на якій базується друга УАПЦ.

УАПЦ слово "православний" в основному вживає для означення ідеї 'правдивий'. Це видно з тієї заяви, якою ВПЦ Рада 1925 р. мотивувала необхідність виступити проти вірування Вселенської Православної Церкви" і "відродження українського єпископату".

> "Але незалежо від смертельної небезпеки для Української Церкви (через те, що вона спочатку не мала єпископів — Ю. М.-Л.), акт відродження в ній ієрархії шляхом всецерковним, зміною звичайних традицій, є великим кроком перетворення стародержавного устрою Православної Церкви взагалі без порушення Христової віри в її православному розумінні".[57]

Фраза "в православному розумінні" [Христової віри] тут означає: "в правдивому розумінні". Це значить — в такому розумінні Христової віри, яка була в теологів ВПЦ Ради, а не в ученні Вселенської Православної Церкви.

6. Функція слова "відродження" в термінології УАПЦ

Основоположники другої УАПЦ, мабуть, були певні, що встановлені першим Всеукр. Собором УАПЦ "канони" самі собою вияснювали функцію слова "відродження" в термінології теологів цієї Церкви, бо ж тільки таким чином можна мотивувати причину того факту, що вони не вважали необхідним вияснити свої вирази "відродження Української Церкви" і "відродження українського єпископату".

Але згодом виявилося, що не тільки загал української інтелігенції, але й навіть дехто з дослідників історії другої УАПЦ вважає, що друга ВПЦР не оснувала нової Церкви, а відродила (відновила, возстановила) ту Українську Церкву, яка колись в Україні була, до часу (в 1685-1686 рр.) підпорядкування її Церкві Російській.

Тому що теперішні апологети другої УАПЦ підтримують таку інтепретацію виразу " в і д р о д ж е н н я Української Церкви" в його

---

[56]Митр. в. Липківський. Op. cit. Стор. 45-46.

[57]"Історична записка про минуле життя Укр. Церкви і відновлення її автокефалії". Журн. "Церква й Життя". (Київ), Ч. 2-3, 1927 р.

відношенні до цієї УАПЦ, то митр. Іларіон (Огієнко) зареагував на це 1950 р. такою заявою:

"Неграмотні крикуни й демагоги назвали це "Відродження Української Церкви", тоді як це був повний розрив з традиційною віковою Українською Церквою. *Бо відродження це відновлення того, що було [колись]*, а такого, чого натворено в 1921 році ніколи в Українській Церкві за всі віки не було..."[58]

У дійсності ж основоположники другої УАПЦ не твердили, що вони відроджують давню Укр. Церкву, тобто Київську Митрополію; бо по-перше, ця Церква від самого початку її існування була залежною від Константинопільського Патріярха аж до 1686 р., тобто до часу включення її в Церкву Російську; по-друге, ця Церква не була соборноправною, бо в ній не були установлені всенародні Собори; по-третє її богослужбовою мовою не була українська народня мова; по-четверте, її канони забороняли мати жонатих єпископів. Цілком ясно, що основоположники другої УАПЦ такої Укр. Церкви, якою вона була, не думали відроджувати, тобто відновлювати.

Основоположники другої УАПЦ були українськими церковними революціонерами-реформістами, які спочатку діяли у спільному всеросійському церковному революційному реформістичному фронті, що був популярно відомим як"церковне обновленчество". Ініціятори та діячі цього руху, в його всеросійських масштабах, плянували, так би мовити, створити щось в роді "Християнського Ренесансу", тобто відновити, чи відродити, або возстановити Церкву з часів Апостолів — таку Церкву, якою згідно з їхнім розумінням, Церква була за апостольської доби християнства. Ідея того "Ренесансу Християнства" виражалася в них такими термінами: "відновлення Церкви", "відродження" її, "оживлення". Усі ці терміни з'явилися в Росії і відразу були поширені й в Україні. Згідно з ними в Росії постали такі організації обновленчеського типу: "Церковное Возрожденіе" і "Живая Церковь". Їх завданням було оживити або відродити "апостольський" тип Церкви. Ця мета була виражена в обновленчеській організації п.н. "Союзъ общинъ Древне-Апостольской Церкви".

Серед діячів цього всеросійського руху, що були українцями, вираз "обновлення Церкви" не був популярним; більш популярним був вираз "оживлення Церкви". Але найпопулярнішим став у них вираз "відродження Церкви". Їхньою метою було відродити таку Церкву, яку вони собі уявляли як "Церкву апостольських часів" і плянували прищепити її на українському ґрунті. Але замість того щоб назвати це , напр. "Відродження Християнства в Україні", митр. В. Липківський назвав нерелевантним виразом "Відродження Української Церкви", а за ним повторили це й інші апологети цієї нової Церкви. Очевидно, що поступили вони так тому, бо вираз "Відродження Української Церкви" тоді був дуже атрактивним і спопуляризованим в Україні з того часу, коли професор Київського Університету І. Огієнко створив його (у січні 1918

[58]Журн. "Слово Істини" (Вінніпеґ). Ч. 3 (за січень) 1950 р.

р.). Але цей вираз створений ним означав не щось інше, а тільки відновлення давньої Української Православної Церкви — такої, якою вона була до часу підпорядкування її Москві.

Те, що митр. Липківський назвав "Відродженням Української Церкви", один з його молодших священиків, прот. Митрофан Явдась, назвав "Воскресіння Церкви Христової на Україні". Цей вираз є моттом монографії прот. Митр. М. Явдася *Українська Автокефальна Православна Церква".* (Мюнхен-Інґольштадт, 1956).

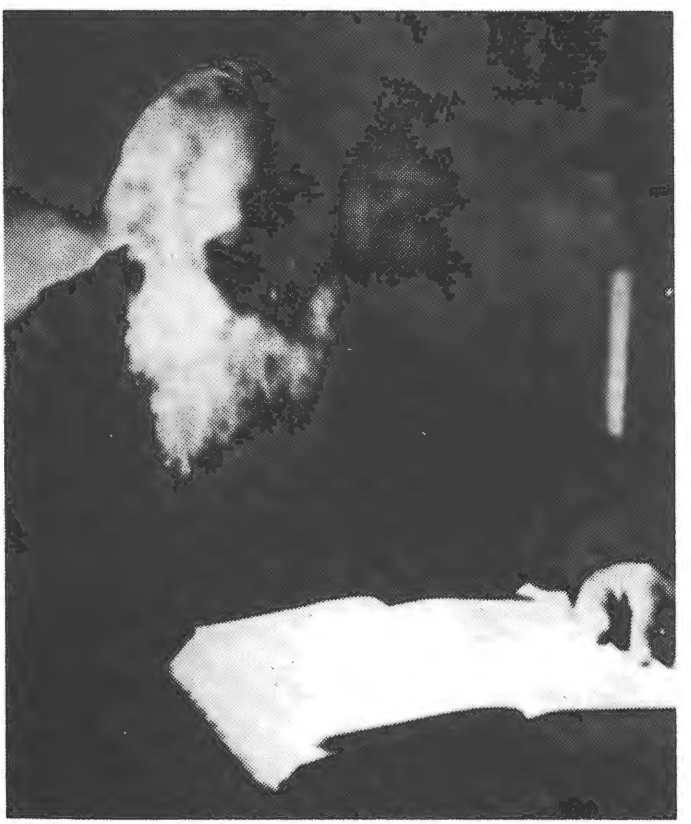

Митр. Василь Липківський за читанням Св. Письма. Заарештований в лютому 1938 р. Загинув на Соловках.

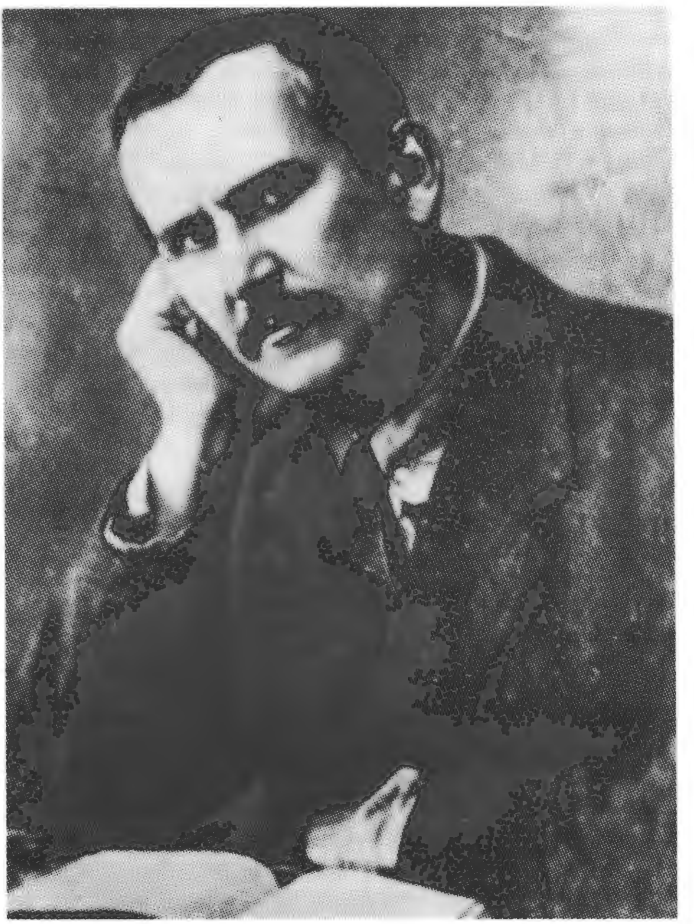

Проф. Володимир Мусійович Чехівський
Всеукраїнський Благовісник (у 1920-1928 рр.) УАП Церкви; головний теолог й ідеолог цієї Церкви; автор проєкту канонів для УАП Церкви, що їх прийняв її Перший Всеукраїнський Собор (1921 р.). Арештований 1928 р.; був засуджений на кару смерти на "Процесі Спілки Визволення України", що відбувався в Харкові (45 підсудних) від 9 березня до 19 квітня 1930 року. Кара смерти була замінена йому на 10-літнє ув'язнення. Засуджений 1937 р. на додаткове 10-літнє ув'язнення, він загинув на каторзі.

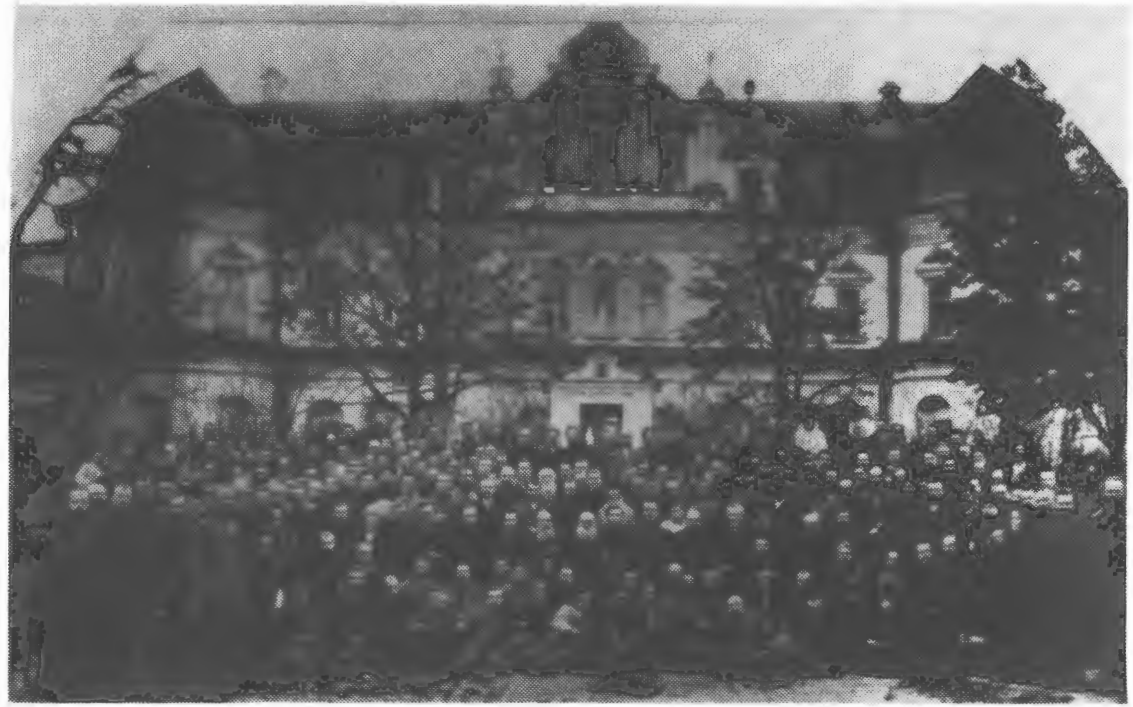

Члени Першого Всеукраїнського Собору УАП Церкви,
що відбувся в соборі св. Софії в Києві в днях 14-30 жовтня н.с. 1921 р.

Члени Другого Всеукраїнського Собору УАП Церкви,
що відбувся в Києві в днях 17-30 жовтня н.с. 1927 р., і який під натиском ДПУ (Че-Ка) усунув митр. Василя Липківського з катедри Митрополита Київського і всієї України, а на його місце обрав єп. Миколая Борецького.

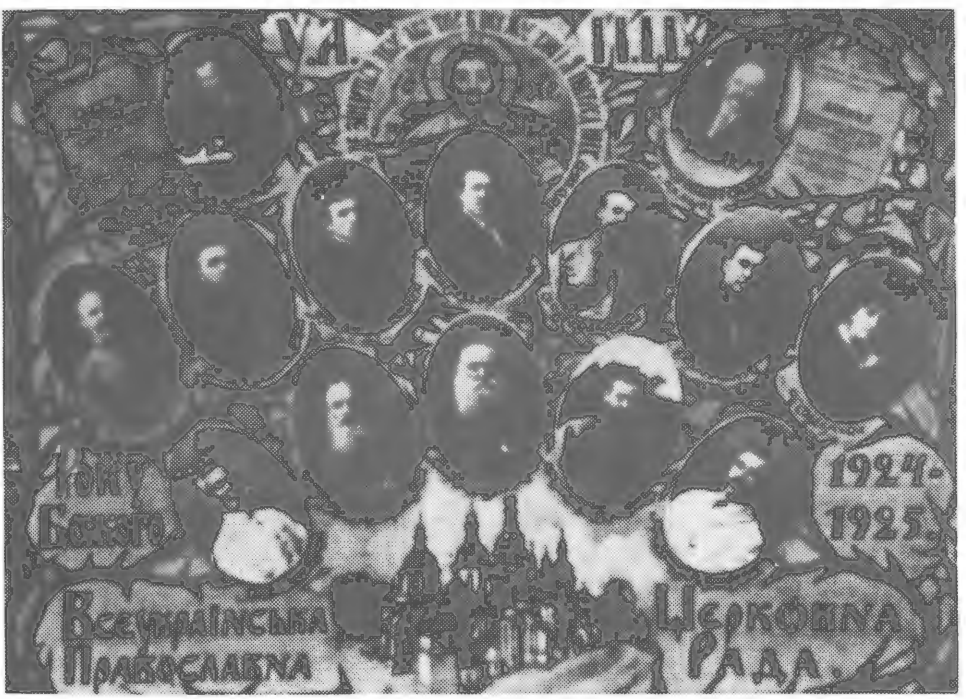

Президія Другої Всеукраїнської Церковної Ради, 1924-1925 рр.
Верхній ряд (зліва): **проф. Володимир Чехівський**, Всеукраїнський Благовісник УАП Церкви; **Михайло Мороз**, перший голова ВПЦ Ради (від 4 травня 1919 р. до 25 травня 1924 р.). **Середній ряд** (зліва): Кузьма Терещенко, прот. Є. Кавушинський, прот. Микола Хомичевський, Василь Потієнко, голова ВПЦ Ради; Порфир Городовський, секретар ВПЦ Ради; Петро Антипчук, скарбник ВПЦ Ради; Марія Свідерська. **Долішній ряд** (зліва): Григорій Вовкушівський, архиєп. Нестор Шараївський, **митр. Василь Липківський**, архиєп. Олександер Ярещенко, прот. Дмитро Ходзинський.

Президія Всеукраїнської Православної Церковної Ради третього складу, вибрана 1927 року. **Сидять** зліва: **прот. Леонтій Юнаків** — голова ВПЦР, **архиєп. Йосип Оксіюк** — перший заступник митрополита, **архиєп. Миколай Борецький** — Митрополит Київський і всієї України, **архиєп. Костянтин Малюшкевич** — другий заступник митрополита, заступник голови ВПЦР, **єп. Марко Грушевський** — в.о. секретаря ВПЦР. **Стоять** зліва: **о. Яків Чулаївський, Володимир Чехівський, прот. Леонід Карпов, Степан Кобзар** — члени президії ВПЦР.

Архиєп. Миколай Борецький
Митрополит Київський і всієї України УАПЦ від 30 жовтня 1927 р. до 29 січня 1930 р. Загинув у психіятричній тюрмі.

Всеукраїнська Православна Церковна Рада (в Харкові) з часів митр. Івана Павловського, який був обраний на митрополичу катедру Другим Надзвичайним Собором (9-12 грудня н.с. 1930 р.). Цей Собор змінив митрополичий титул "Київський" на "Харківський", а з назви "Українська Автокефальна Православна Церква" усунув слово "Автокефальна". Митр. Павловський був (до 1936 р.) останнім митрополитом УАПЦ.

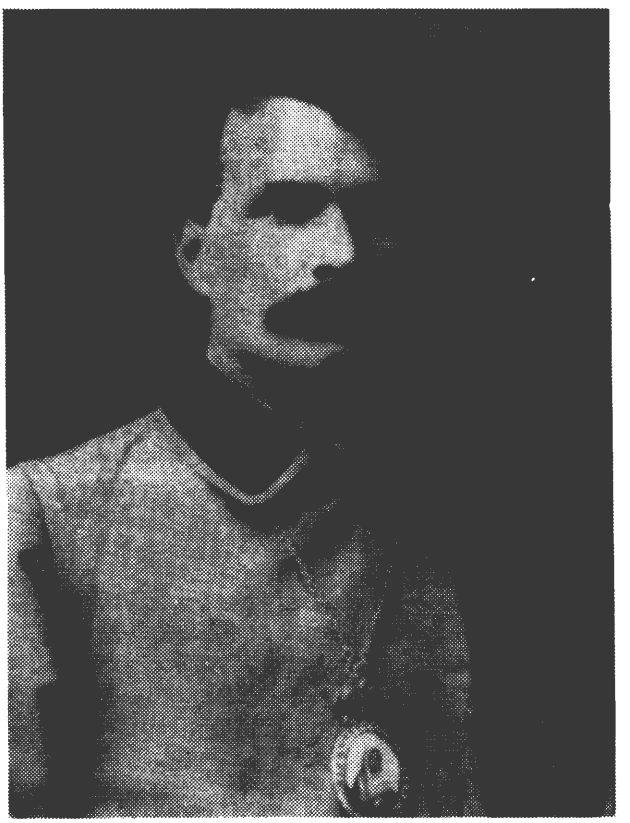

Архиєп. Іван Павловський
Митрополит Харківський і всієї України (від 12 грудня 1930 р. до 1936 р.). Останній Первоієрарх УАПЦ. Вивезений 1936 р. в Казахстан. Загинув на засланні.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

РІШЕННЯ ПРОВОДУ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ СПРОВАДИТИ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ ПОЧЕРЕЗ ПРОФ. І. ОГІЄНКА В ПЕРШОМУ ПЕРІОДІ КОНТАКТІВ З НИМ

І. БРАТСТВО Й КОНСИСТОРІЯ В КАНАДІ ПІД ТИСКОМ НЕОБХІДНОСТИ ВСТАНОВИТИ УКРАЇНСЬКУ ЄПИСКОПСЬКУ КАТЕДРУ В У.Г.-П. ЦЕРКВІ

Представники великої частини інтелігенції української греко-католицької спільноти в Канаді на своїх "Довірочних Зборах", що відбулися в Саскатуні в днях 18-19 липня 1918 р., діючи в висліді свого конфлікту із своїм єпископом Никитою Будкою (що постав з мотивів національного характеру), постановили відійти від Греко-Католицької Церкви і рішили "заложити Українську Греко-Православну Церкву в Канаді."[1]

Очевидно, як уже було сказано вище, зробити таке "рішення", а здійснити його — це дві різні справи. Ці "Довірочні Збори", розуміється, мусіли здавати собі з цього справу, бо вони оснували організацію п.н. "Українське Греко-Православне Братство", метою якого було "Перепровадити церковну орґанізацію Української Греко-Православної Церкви в Канаді."[2] Абстрагуючи від того, як самі ці Довірочні Збори розуміли це завдання У.Г.-П. Братства ("Перепровадити церковну орґанізацію У.Г.-П. Церкви в Канаді"), факт залишається фактом, що в Канаді ще не було Церкви п.н. "Укр. Гр.-Прав. Церква", і саме рішення "заложити" таку Церкву не означало, що ці "Довірочні Збори" цього роду Церкву створили. Отже, ця мета У.Г.-П. Братства — "Перепровадити орґанізацію У.Г.-П. Церкви" *de facto* полягала в його завданні *створити*

[1]Фраза в знаках наведення — це цитата із "Звіту з нарад з перших Дов. Зборів у церковній справі". "Укр. Голос", 7 серпня 1918 р.

[2]Ibid.

Церкву п.н. "У.Г.-П. Церква в Канаді". Братство не могло створити жодної Церкви, поки в нього не було православного єпископа, бо ж — згідно з наукою Вселенської Православної Церкви — така спільнота православних християн, в якої не було й немає православного єпископа, не становить собою Православної Церкви[3]. Отже, щоб здійснити рішення "Довірочних Зборів" заложити "У.Г.-П. Церкву в Канаді", У.Г.-П. Братство перш за все мусіло знайти такого православного єпископа, який погодився б поблагословити це "рішення" згаданих "Довірочних Зборів", і зорганізувану У.Г.-П. Братством українську православну спільноту в Канаді взяти під свій архипастирський омофор.

Про намагання У.Г.-П. Братства знайти православного єпископа для української православної спільноти в Канаді коротко розповів ректор Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні Василь Свистун на другій сесії (едмонтонській, 4 грудня) другого Українського Православного Собору в Канаді (1919 р.). Зміст його розповіді про це такий:

> "Літом [16 липня] 1919 року я був в Ню Йорку і вдалось мені з епископом Александром [Немоловським] і [митрополитом] Платоном [Рождественським] згодитися так, що вони признали Українську Греко-Православну Церкву в Канаді з правом на окремий чартер і на щирі [українські] священики, а ми знов мали дати [цій російській] місії [згаданих ієрархів] річну грошеву поміч, і признати [російського] епископа Александра до часу одержаня свого українського єпископа.
>
> Але в осени [10 вересня 1919 р.] еп. Александер [Немоловський] написав [і незабаром проголосив у Вінніпезі] пастирський лист, з котрого виходить, що він навіть не признає української нації і називає українців "швабськими українцями" і. т.д.
>
> Дальший проти-український виступ [в архипастирському листі, виданому в Вінніпезі 19 грудня 1919 р] Александра примусив Брацтво оглянутися за иншим православним епископом. Переговори [Братства] велися з угро-руським еп. Стефаном [Дзюбаєм, в США], з грецьким епископом Александром [в США] і з сирійським митрополитом Ґерманосом. Послідний показав ся нам найсприятливішим, *правдивим демократом, і на всякий випадок чоловіком безпечним.*
>
> Еп. [греко-кат.] Будка [Никита] пробує нас латинізувати, [архиєп.] Александер [Немоловський] московщити, а митр. Ґерманос [сирійський араб] не має до нас доступу, однакож рад нам помагати до того часу, доки не будемо мати власного епископа [українця]."[4]

1. Інвектива зброєю противників у наступі на У.Г.-П. Церкву і на митр. Ґерманоса

Першим архипастирем Української Греко-Православної Церкви в Канаді був один з ієрархів Антіохійського Патріярхату митр. Ґерманос (Germanos Shihadah, 1870-1936) — сирієць родом з Бейруту. В Антіо-

---

[3]Див. Член 10-ий "Послання патріярхів Східньо-Кафоличної Церкви про православну віру", 1723 р.

[4]"Урядовий звіт із Едмонтонського Укр. Греко-Православного Церковного З'їзду". (В "Укр. Голосі", 4 листопада 1920 р.).

хійському Патріярхаті він був митрополитом Селевкійським і Ваалбецьким.

Прибувши 1913 р. до США збирати серед тутешніх православних сирійських поселенців фонди на агрикультурну школу в своїй митрополії в Сирії, частиною якої тоді був Ливан (з головним містом Бейрутом), через вибух першої світової війни (коли Сирія все ще була під турецькою окупацією) він не міг повернутися на батьківщину. Заангажувавшись у місійну діяльність серед православних сирійців в США, він перебував тут аж до 1933 р., тобто до часу свого від'їзду в Сирію.

Перші сирійські поселенці в Північній Америці, як і загал перших поселенців-емігрантів з інших країн, були вбогі, і не могли утримати священиків та єпископа. Не могла їм у цьому допомогти й Антіохійська Патріярхія (в Дамаску, столиці Сирії), бо вона, як всі інші патріярхії під довговічною турецькою окупацією, була крайньо зубожена.

З-поза континенту Північної Америки тільки Росія щедро фінансувала свою Місію в США, яка досить скоро поширилася й на Канаду. Оплачувані Синодом (у Петербурзі) Російської Церкви з фонду отриманого за Аляску, яку Росія продала Америці, священики російської Місії в США мали можливість духовно обслужувати православних поселенців різних національностей: сирійців, сербів, альбанців, українців з Буковини й ін., бо Церкви в країнах походження цих поселенців не могли на власний кошт прислати душпастирів-місіонерів.

Одначе та духовна послуга російської Місії в Півн. Америці православним не-російським поселенцям не була безінтересовною; Російська Церква постановила розвинути свою Місію в США в велику Північно-Американську Архиєпархію, масову більшість вірних якої мали становити різні не-російські етнічні групи (між ними найбільше було переведених з унії в православіє закарпатських українців, званих "угрорусами"), бо росіян тут було дуже мало. Таким ось чином предстоятелі російської Місії підпорядкували своїй юрисдикції в Півн. Америці різні етнічні групи православного віроісповідання — за винятком греків.

Коли ж матеріяльне положення сирійців в США з ходом часу покращало, і між ними вилонилася багата купецька суспільна верства, між ними почався рух за своє церковне унезалежнення від російської Місії і за воз'єднання із своєю матірною Церквою, якою був Антіохійський Патріярхат. Щоб ті сирійські громади, які із своїми священиками в США відходили від російської Місії, не залишати напризволяще — без архипастирської опіки, митр. Ґерманос уважав своїм християнським і національним обов'язком духовно заопікуватися ними.

Заявляючи свої претенсії на "право" своєї юрисдикції над сирійцями в Півн. Америці, — незважаючи на те, що це самі провідники сирійських патріотів почали в США рух за воз'єднування тутешніх сирійців з Антіохійським Патріярхатом, російська Місія, що згодом перетворилася в велику Північно-Американську Архиєпархію Російської Церкви, почала наступ на митр. Ґерманоса. Російська Місія спочатку намагалася денунціювати митр. Ґерманоса тим богословським аргументом, що його в Канаді популяризував один із священиків російської Місії Панте-

леймон Божик. Маючи на увазі той факт, що коли митр. Ґерманос приїхав у Півн. Америку, то тут він застав православного єпископа, яким був предстоятель російської Місії, свящ. П. Божик говорив:

> "Ґерманос в супереч церковним правам (правилам, канонам, — Ю.М.-Л.), які кажуть, що там, де є заложена православна місія, інший православний єпископ не сміє закладати своєї місії, — став висвячувати своїх попів, сирійців, і ними розбивати сирійські парохії, котрі мали свого єпископа Евфимія".[5]

На підставі свого твердження, що митр. Ґерманос у Північній Америці нарушив ці православні, "місійні", канони російська Місія в Півн. Америці заявляла, що цей ієрарх сам поставив себе в положення "неканонічного єпископа." У дійсності ж ті канони Вселенської Православної Церкви, які відносяться до того, що ми тепер називаємо терміном "місія" (з латинського "*missio*"), відносилися виключно до справи навертання поган на християнство. Ті народи, що не були християнами, в канонах називаються "варварами", отже й справа місій відносилася до акції навертання "варварів" на християнство, а не до справи таких випадків, коли даний єпископ приходив до такої спільноти людей, яка вже перед його приходом до неї була християнською. З уваги на те, що Римська Імперія, а пізніше, почавши з 330 р., "Візантійсько-Римска Імперія", в межах якої відбувалися Вселенські й Помісні Собори, що встановляли канони, офіційно була специфікована як християнська держава, то це значить, що справа християнських місій, тобто навертання поган ("варварських народів") на християнство відносилася не до територій цієї Імперії, а до країн поганських народів, які в канонах називаються "варварськими країнами".

Одначе, коли йдеться про юрисдикційний аспект місій, то тут треба мати на увазі той факт, що ці Вселенські Собори, й Собори Помісні, не встановили таких канонів, якими була б унормована ця справа.

У кінцевій частині другого канона другого Вселенського Собору (381), сказано:

> "... Ті Церкви Божі, що знаходяться на тих територіях, які належать до *варварських народів,* мусять бути адміністровані за *звичаєвою практикою Отців* " [Церкви].

Але відповідь на питання, в чому полягала та "звичаєва практика Отців", — це справа інтерпретацій, які покищо полягають в різних гіпотезах.

Факт прибуття даного православного єпископа до сирійської спільноти в Північній Америці, яка ще перед тим була православною (бо такою вона емігрувала сюди з країн Антіохійського Патріярхату) і його (того єпископа) священнослужительство в ній, — це, з точки зору канонів, не є місія. Термінові "місія" (в його церковній функції) тепер надали інше значення, і воно не є тотожним з тією ідеєю 'місійности', яка існувала тоді, коли Собори встановляли канони. У світлі того факту мусить бути ясно, що православні сирійці в Півн. Америці прибули сюди

---

[5]Свящ. Пантелеймон Божик, Церков українців в Канаді. (Вінніпеґ, 1927). Див. у розділі п.з. "Митрополит Ґерманос Шегедій в Америці".

з тієї Церкви, якою був, і є, Антіохійський Патріярхат, і всі вони були, і далі залишалися в юрисдикції Патріярха Антіохійського, до ієрархії якого належав і митр. Ґерманос.

Натомість сирієць "Євфимій", про якого говорив свящ. Божик, тобто єпископ Aftimios Ofiesh (1880-1971) вийшов з-під юрисдикції свого первоієрарха — Патріярха Антіохійського, і перейшов у Російську Церкву.

Тому що жоден з Патріярхів Антіохійських не зрікався свого права юрисдикції над православними сирійцями в Півн. Америці, то той рух серед православних сирійців у Північній Америці, що був спрямований проти претенсій Синоду (в Петербурзі) Російської Церкви на "право" юрисдикції над тією частиною пастви Патріярха Антіохійського, якою була православна сирійська спільнота в Півн. Америці, тобто той рух, що його очолив митр. Ґерманос, ні в чому не нарушував православних канонів, чи, точніше кажучи, — канонів юрисдикційного характеру. Якщо б митр. Ґерманос ці канони був нарушив, то його первоієрарх, Патріярх Антіохійський (яким тоді був Григорій IV), безумовно був би покарав його за це. Але митр. Ґерманоса він не тільки не карав, а навпаки — ще й нагородив. Про це свідчив той факт, що 1921 р. він був найменований членом Синоду Антіохійського Патріярхату."[6]

Завдяки ініціятиві митр. Ґерманоса Антіохійська Патріярхія 11 вересня 1924 р. офіційно встановила Північно-Американську Єпархію Антіохійського Патріярхату, але на становище її предстоятеля найменувала Абу-Ассалі, якого Патріярх Антіохійський спеціяльно для того висвятив у сан єпископа. Митр. Ґерманос на це становище найменований не був тільки тому, що для Російської Архиєпархії в Північній Америці він був *persona odiosa,* — в той час, як Антіохійська Патріярхія прямувала до того щоб Північно-Американська Єпархія Антіохійського Патріярхату наладнала мирні й гармонійні відносини з єпархіями всіх інших православних Церков Европи й Близького Сходу, а в цьому й з Північно-Американською Архиєпархією Московського Патріярхату.

Усе це треба мати на увазі в зв'язку з тією легендою (творцем якої була російська Місія в Півн. Америці), що митр. Ґерманос, — унаслідок очолення ним тих православних сирійців у Північній Америці, які хотіли дотримуватися вірности своїй Церкві-Матері (Антіохійському Патріярхатові), — мовляв, перестав бути канонічним єпископом.[7]

Початок нагального наступу російської Місії (яка 1905 р. стала в Півн. Америці Архиєпархією Російської Церкви) датується 1919 роком. (Предстоятелем цієї Місії тоді був архиєп. Александр Немоловський). Архиєп. Александр, атакуючи У.Г.-П. Церкву в Канаді з політичних мотивів (через те, що він, під тиском російських і москвофільських кругів перестав визнавати український народ за окрему від російської націю,

---

[6]Див. про це в "Історії Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді". Том III. Вінніпеґ, 1987. Стор. 657.

[7]Ширше про юрисдикційний статус митр. Ґерманоса див. "Історія Укр. Гр.-Православної Церкви в Канаді". Том III. Розділ п.з. "До джерел поголоски про екскомунікування митр. Ґерманоса."

незважаючи на те, що сам він давніше признавався до своєї української національности), послуговувався тією зброєю, якою була т.зв. інвектива (насміх, а часом і лайка).

І так, тому що тоді найактивнішим членом Укр. Греко-Православного Братства був Василь Свистун, то архиєп. Александр з прізвища "Свистун" створив слово "свистунівський", і перший раз ужив його в своєму архипастирському листі, датованому в Вінніпезі 19 грудня 1919 р. (і написаному мішаниною російської й української мов), в якому він Укр. Гр.-Православну Церкву прозвав "*свистунівським рухом*". Цей вираз скоро підхопили й укр. греко-католицькі противники У.Г.-П. Церкви в Канаді, і з того слова ("свистунівський") утворили іменника "свистунівщина".

Греко-катол. противники У.Г.-П. Церкви в Канаді, крім цього, послужилися інвективою в наступі на митр. Ґерманоса, атакуючи з боку його не-української національности.

Про початок нагального наступу — з двох сторін, греко-католицької й російської — на У.Г.-П. Церкву в Канаді є в прот. Василя Кудрика така згадка:

> "Зараз по [Другому] Соборі [У.Г.-П. Церкви, 1919 р.] почалися сильні напади на православних українців [у Канаді] зі сторони греко-католиків і російської Місії, що тоді мала в Канаді ще трохи сили. Називали Українську Православну Церкву [в Канаді] "свистунівською", "саскатунською", "козацькою", "маминою", "неоправославною", "халдейською" і. т.н.*[1], а митр. Германоса прозивали "жидом", "арабом", "турком", "магометаном"[8] (бо він був сирійським арабом і походив з Близького Сходу, — Ю.М.-Л.).

Методи й нагальність кожного наступу були такі, що, — як пише свящ. С. В. Савчук, — "Якийсь час здавалося, що Українська Греко-Православна Церква не пережиє нового атаку".[9]

Немає жодних таких документальних даних, на підставі яких можна

---

*[1]Противники У.Г.-П. Церкви в Канаді створили такі епітети для неї на тій підставі, що 1) найбільшим активістом на українській православній ниві в Канаді спочатку був Василь Свистун, — звідси епітет "свистунівська" [Церква]; 2) "саскатунська", — бо рішення оснувати для правосл. українців у Канаді Церкву під назвою "Укр. Греко-Православна Церква в Канаді" було зроблене Довірочними Зборами групи української інтелігенції в Саскатуні (18-19. VII. 1918); 3) "козацька", — бо українські православні діячі в Канаді вказували укр. греко-католицькій спільноті в Канаді на той факт, що в Україні під польською окупацією Укр. Православну Церкву обороняли перед поляками козаки; 4) "неоправославна", — бо в 1904-1912 рр. була т.зв. "Незалежна Православна Церква", що була створена (під проводом Івана Бодруґа) для українців в Канаді, і яка в дійсності була не православною, а протестантською Церквою; тому греко-католицькі противники У.Г.-П. Церкви твердили, що також ця Церква є "замаскованим під православієм" твором протестантів; 5) "халдейська", — бо противники У.Г.-П. Церкви прозивали митр. Ґерманоса (який був сирійським арабом) "халдейцем".

[8]Прот. Василь Кудрик, "40-ліття Української Греко-Православної Церкви в Канаді". (Календар "Рідна Нива" на 1948 р. Вінніпеґ, 1948 р.).

[9]Свящ. С. В. Савчук, Як повстала Українська Православна Церква в Канаді. Розділ XVI: "Спільний атак москвофілів і католиків проти укр. [церк.] руху". ("Православний Вістник", Вінніпеґ. Червень, 1925).

було б робити припущення, що Укр. Греко-Православне Братсто й Консисторія не запрошували митр. Ґерманоса (який резидував в США) на архипастирське візитування церковних громад У.Г.-П. Церкви в Канаді тому, що він не був слов'янином, і що це мало вплив на клеймування цього ієрарха різними "прозвищами" із сторони гр.-католицьких противників У.Г.-П. Церкви в Канаді. Але факт залишається фактом, що на протязі свого архипастирства (від 27 листопада 1919 р. до 16 липня 1924 р.) в У.Г.-П. Церкви в Канаді митр. Ґерманос не звершив ні одної Архиєрейської Візитації в ній.

Основоположники й піонери-діячі У.Г.-П. Церкви, як авангард українського народовецького руху в Канаді, безкомпромісово поборювали всі спроби англізування української спільноти, — незалежно від того, звідки ці спроби походили, — вважали, що вони були б непослідовними, якщо б запросили митр. Ґерманоса візитувати церковні громади цієї Церкви, не дивлячись на те, що він буде говорити проповіді по-англійському (бо ж української мови він не знав), — поминаючи вже те, що багато тодішніх старших віком українських поселенців, головно в фармерських околицях, малощо розуміли б його.

Тому що митр. Ґерманос уважав не тільки своїм архипастирським обов'язком, але й канонічним правом візитувати У.Г.-П. Церкву в Канаді, то навесні 1921 р. висловив — у своєму листі до "Виділу" (Управи) У.Г.-П. Братства (в Саскатуні) — бажання відвідати свою паству (громади У.Г.-П. Церкви) в Канаді. Тодішній секретар цього Братства Юліян Стечишин своїм листом, датованим у Саскатуні 28 травня 1921 р., дав йому на це таку відповідь:

> "Your Grace:-
>
> In further reference to the matter of Your Grace's visit to Canada, we beg to state the following:
>
> As per our last letter to Your Grace, we wrote to all our priests asking them for their opinion in the matter. As far, we have received answers from four of them. They are of the opinion that Your Grace's visit would, without doubt, keep our Church cause morally very much, but the greatest difficulty lies with the question of financing the proposed visit. Our Brotherhood at present is, and, in fact, has been for several months past in very poor condition financially — to such an extent, indeed, that it was impossible to pay Your Grace's expenses incurred in connection with the ordination of one of our priests owing to the poor material condition of our people, who all are farmers and most of whom for the last three years had an absolute crop failure..."

Тому що основу вірних У.Г.-П. Церкви в кількісному відношенні становили хлібороби ("фармери") на заході Канади, і тому що в 1918-1921 рр. на преріях Канади була велика посуха, і хлібороби тут на протязі того часу були в невимовно тяжкому положенні крайнього зубоження, У.Г.-П. Братство, що взяло на себе відповідальність за матеріяльний стан У.Г.-П. Церкви, у цьому періоді часу — на протязі того трирічного "переднівку" — опинилося в такій матеріяльній скруті, що для нього було великою проблемою заплатити митр. Ґерманосові 25 дол. за висвячення в священники для У.Г.-П. Церкви одного з випускників Укр. Православних Пастирських Курсів (званих "Духовним Семинарем"), а митр.

Ґерманос 1920 р. висвятив аж чотирьох з них. І тут У.Г.-П. Братство, так би мовити, "безнадійно" задовжилося в митр. Ґерманоса.

Але після 1921 року, коли посуха на преріях Канади минула, факт незапрошування митр. Ґерманоса Братством і Консисторією У.Г.-П. Церкви візитувати тут свою паству вже не міг бути мотивований причиною матеріяльного характеру.

Хоч Братство цінило й поважало митр. Ґерманоса за його чесноти, як людини, християнина й святителя, але воно розуміло "народню душу" українських поселенців-хліборобів, яких духове "коріння"ще далі було в "старому краю", і воно (Братство), знало, що тільки "свій", "рідний" єпископ, син їхнього народу, міг мати доступ до тієї інтимної сфери, якою були етнічні почування тих українських хліборобів-фармерів.

У.Г.-П. Церква в Канаді *de jure* мала Архипастиря (в особі митр. Ґерманоса), але *de facto* вона не мала його; бо за винятком поставляння священиків для У.Г.-П. Церкви та писання послань (з яких не всі були оприлюднювані друком в "Укр. Голосі") він, як не-українець, і без знання української мови, нічого більше не міг зробити для своєї української пастви в Канаді.

Як людина високої інтелігенції й тонких почувань, а зокрема вирозумілости, митр. Ґерманос усе це розумів, і вислів цього дав у своєму першому Архипастирському Листі до вірних У.Г.-П. Церкви в Канаді, датованому в Вінніпезі 29 листопада 1919 р.

> "Ми виражаємо вам свою чисту, щиру й сердечну вдячність за ваше довір'я, яке ви показали, просячи покровительства нашої давної [Антіохійської] Православної Церкви до того часу, доки Ваша Церква власною, свобідною волею не вибере з поміж себе і через себе свого духовного начальника — вашого власного епископа [українця], *щоби наглядав і беріг громади ваших вірних і заступав їх релігійні справи згідно з порядком і наукою Православної Церкви*".[10]

Правдиво писав свящ. В. Кудрик, що після того, як митр. Ґерманос висвятив на священиків (у березні 1920 р.) перших трьох кандидатів українців — Семена В. Савчука, Дмитра Стратійчука й Петра Самця, і коли — в кінці 1920 р. — в У.Г.-П. Церкві було вже сім священиків (бо 19 грудня 1920 р. митр. Ґерманос висвятив на священика четвертого канадського українця — Стефана Гребенюка, а три священики-українці перейшли до У.Г.-П. Церкви з російської Місії, то тоді в У.Г.-П. Церкві "*почалася велика праця, а душею тієї праці був о. д-р [Лазар] Ґерман*".[11]

Учений-богослов, бувший доцент Православного Богословського Факультету Черновецького університету, о. д-р Лазар Ґерман, румун, свобідно володів українською літературною мовою й добре знав говірки буковинських українців. Він розумів їх душу й любив їх звичаї, і, як щирий українофіл, був у Румунії переслідуваний владою за оборону прав українського народу на Буковині. Тихий, скромний, безпретенсійний і

---

[10]Текст першого Архипастирського Листа митр. Ґерманоса до вірних У.Г.-П. Церкви в Канаді був опублікований (у перекладі з англійської на укр. мову) в "Укр. Голосі", число за 10 грудня 1919 р.

[11]Прот. В. Кудрик. (Op. cit.)

Прот. д-р Лазар Ґерман
Перший голова Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді (в 1919-1922 роках). Основоположник першої богословської школи (в Саскатуні) й перший її ректор (в 1919-1920 рр.).

працьовитий, він, зокрема, був у всіх відношеннях кваліфікований, кажучи словами митр. Ґерманоса, "берегти громади вірних" У.Г.-П. Церкви і "заступати їх релігійні інтереси згідно з порядком і наукою Православної Церкви."

Але все ж таки, коли йшлося про вплив на загал вірних У.Г.-П. Церкви, маєстату Архипастиря — під соціопсихологічним оглядом — заступати він не міг. А втім, після 1922 р. в актах У.Г.-П. Братства й Консисторії У.Г.-П. Церкви вже не було жодної згадки про о. д-ра Л. Ґермана. Як тихо, але самовіддано, трудився він на ниві У.Г.-П. Церкви в Канаді, так тихо (десь на переломі 1922-1923 рр.) він відійшов. У тій кореспонденції У.Г.-П Братства й Консисторії, що збереглася з тих часів, не сказано, з яких причин він перестав трудитися на ниві У.Г.-П. Церкви в Канаді, в которму місяці (1922 р.) це сталося, і коли він повернувся до США, а звідти в Румунію. Немає про це інформації і в тих споминах, довідкових статтях і брошурах та книжках, що відносяться до історії У.Г.-П. Церкви в Канаді. Що о. д-р Л. Ґерман ще перед своїм від'їздом до США перестав працювати в У.Г.-П. Церкві, і деякий час працював в румунських громадах у Канаді, а потім від'їхав до США, а звідти повернувся в Румунію, — про це поінформував (1927 р.) тільки греко-катол. священик П. Божик (який з російської Місії в 1924 р. перейшов до Греко-Католицької Церкви в Канаді), але він, на жаль, не зазначив дат цих фактів.[12]

II. БЕЗ СВОГО УКРАЇНСЬКОГО ЄПИСКОПА — У.Г.-П. ЦЕРКВА В ЗАГРОЗЛИВОМУ ПОЛОЖЕННІ

Секретар Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді, свящ. С.В. Савчук, у своєму листі, датованому в Саскатуні 27 жовтня 1921 р., до проф. Івана

[12]Свящ. Пантелеймон Божик, Op. cit. Стор. 182-185.

Огієнка, екзильного Міністра Ісповідань Укр. Народньої Республіки (У.Н.Р.) в м. Тарнові (в Польщі), ось так описує умовини життя Української Греко-Православної Церкви в Канаді за того часу:

"В Канаді є вже всего сімох священиків. Вони перетяжені працею. На одного припадає пересічно коло десять парохій; в декотрих богослуження відправляєть ся раз на 3-4 місяці. Коли би в нас більше священиків і свій українських епископ, число наших вірних зросло би в троє більше на протязі двох-трох місяців. Суть громади (греко-кат. і ті, що в російській Місії, — Ю.М.-Л.), що вповні з нами симпатизують, але не відважують ся взяти рішаючий крок, бо бачать, що в нас за мало духовної сили. До нас денно напливають такі питаня: "Коли дістанете більше священиків?" "Коли приїде епископ?" "Ануж ви не дістанете ні звідки помочи, що тоді стане ся з громадами котрі пристали до укр. прав. церкви?"

Противники укр. ц.[еркви] використовують найслабші сторони, і воюють проти нас завзято. Дійшло до того, що часопись "Буковина"*2, орґан Арх. Александра і рос. Місії в Канаді, котра видаєсь лиш на те, щоби поборювати Укр. Прав. Ц.[еркву] — видаєсь спільно з "Канадійським Українцем", органом уніятського еп.[ископа] Будки.

Укр. Прав. Церква [в Канаді] пригорнула до себе чимало уніятів, котрі ніколи не пішлиби були до рос.[ійської] прав.[ославної] ц.[еркви], і еп. [Никита] Будка не виберає в средствах борби, щоби лиш осягнути своєї цілі — знищити укр. правосл. рух.

Найбільша наша недостача се брак епископа [українця]. Будь у нас епископ [українець], ми сей час дісталиб більше вірних, і більше кандидатів на священників, і *нам не закидалиби сектантства та запродаж укр. народу сир.[ійському] митрополитови* [Ґерманосові], *як тепер закидають.*

Одинока наша надія — Рідний Край [Україна], звідки надіємо ся помочи: священників і епископа. І така поміч мусить наспіти сей час, инакше укр. прав. церкві [в Канаді] грозить як не упадок, то дуже поволий розвій. Наші противники сіють між вірними нашої ц.[еркви] зневіру, а зневіра се далеко найбільша пошесть.

Ми поробили всякі приготованя видавати орґан укр. прав. церкви, та з браку фондів мусимо на якийсь час облишити [цей замір].

Наша просьба до Вас, ВПоважаний Пане Міністре,*3 така: вишліть нам трох щирих енерґійних ідейних священників, і то сей час." (У продовженні листа свящ. С.В. Савчук інформує проф. Огієнка, що кошти подорожі тим священикам будуть звернені У.Г.-П. Церквою, але він радить, щоб вони покищо приїхали без своїх родин).

"Дальше, просимо Вас, Високоповажаний п. Професор, поробити заходи надати нам єпископа. Побажаним булоби, *щоби був рукоположений цар.*[городським] *патріярхом* — та се в прочім лишаємо для Вас. Він

---

*2 *"Буковина"* — український часопис (двотижневик), що виходив у Вінніпезі в 1920-1921 рр. Його основоположником і редактором був священик російської Місії в Канаді Пантелеймон Божик. Офіційним органом російської Місії він не був. Його видавав "Союз Буковинців в Канаді й Злучених Державах". У конфлікті з греко-католиками не був і друкувався в друкарні "Канадійського Українця" — органу греко-кат. єпископа Никити Будки. Постійно й гостро атакував У.Г.-П. Церкву в Канаді.

*3 Після трагічного фіналу українських державницьких визвольних змагань в 1917-1920 рр. Уряд У.Н.Р. опинився в екзилі, а проф. І. Огієнко дальше (але тільки до 1921 р.), був у ньому Міністром Ісповідань.

повинен приїхати сюди не пізнійше як з весною, літом ми би не радили робити візитації.

Тутешні обставини вимагають чоловіка наскрізь ідейного, з доброю освітою і тактикою (тактовного? — Ю.М.-Л.) та здібностями. Не меншої ваги є добре здоровля, бо праця тут на початках досить утяжлива."

1. Тінь "серефимівщини" в Канаді змушує провід У.Г.-П. Церкви старатися для неї про єпископа висвяченого в Константинополі

а) Перша в історії українського народу протестантська Церква, яку її основоположники з тактичною метою представляли під назвою "Православна Церква"

У березні 1903 р. з Европи приїхав, почерез США, до Вінніпеґу росіянин Серафим (який казав, що його прізвище було "Уствольський"). Він твердив, що був православним єпископом і легітимувався тим ніби "документом", з якого була зроблена в Одесі "копія грамоти" його "єпископської хіротонії" — ніби то на Афоні. Звичайно, що цей "документ" був фабрикатом.[12a]

Два українські молоді іміґранти з Галичини (обидва з середньою освітою) Іван Бодруґ та Іван Неґрич, що з переконання були протестантами, погодилися стати в Серафима "священиками", але в них було рішення за фасадом Серафимової "Православної Церкви" потаємно оснувати для українців у Канаді протестантську (специфічно, пресвітерську) Церкву. Потаємно оснувати таку Церкву, укласти для неї статут та урядово зареґіструвати допоміг їм провід англосаксонської Пресвітерської Церкви в Вінніпезі. У першому тижні травня 1903 р. для більшого успіху серед народніх поселенських мас греко-католиків та православних поселенців з Буковини вони хотіли в статуті назвати її "Руською Незалежною Греко-Православною Церквою Канади".

І. Бодруґ та І. Неґрич після того служили в Серафимовій Церкві, і за заслоною православного обряду проповідували протестантизм. Коли Серафим навесні 1904 р. поїхав до Петербурга, шоб від Синоду Російської Церкви дістати субсидію для своєї Церкви (але субсидії він не дістав, а Російська Церква анафемувала його як "самозванця"), то І. Бодруґ вибрав інтелігентніших з-поміж кількох десятків Серафимових півграмотних "священиків", і на "Соборі" в Вінніпезі в літі 1904 р. вони відступили від Серафимової "Церкви", і свій протестантський характер виявили введенням у себе в практику поставляння ніби "єпископа" (якого вони на англійсько-пресвітерянський лад назвали "модератором") руками пресвітерів.

Українська Пресвітерська Церква, діючи під своєю статутовою назвою "Самостійна ("Незалежна") Грецька Церква" опублікувала своє протестантське ісповідання віри — в виданому нею катехізисі. Ця книжечка (40 сторінок) вийшла друком у Канаді 1904 р. під назвою

[12a]Див. про це в "Історії Укр. Гр.-Православної Церкви в Канаді". Том II. Вінніпеґ, 1985. Стор. 197-199.

"Християнський Катехізм", на якому було написано: "Виданий властию Самостійної Грецької Церкви в Канаді".[13]

Олександер Домбровський, історик українського протестантського руху, правдиво стверджує той факт, що згаданий "Християнський Катехізм" був більш євангельський (протестантський — Ю. М.-Л.), а не православний[14].

Тому, що в цій українській Пресвітерській Церкві обряд був православний, і тому що загал тодішньої української інтелігенції, яка не визнавалася на специфіках православного віроісповідання, православний обряд уважала за виложник "православної віри", то цю Українську Пресвітерську Церкву (т. зв. "Незалежну Грецьку Церкву") всі вважали за самостійну Церкву "православну", а її протестантське віроісповідування (що було виложене в її "Християнському Катехизмі" з 1904 р.) загал укр. інтелігенції вважав за "православне" ісповідання.

Частина пасторів цієї Укр. Пресвітерської Церкви ("Незалежної Грецької Церкви" в Канаді), — незважаючи на рішення її Собору (в Вінніпезі вліті 1904 р.), щоб процес виявлення її протестанської істоти був еволюційним (а не революційним), — поспішилася, і почала усувати із її храмів ікони, хоругви і т. ін., та взагалі усувати православний обряд. Наслідок цього був такий, що загал її членів, який спочатку вірив, що це була українська незалежа православна Церква, почав відходити від неї, тому то й діячі на своєму Соборі в Вінніпезі 1912 р. були змушені формально розв'язати її, а більшість її пасторів включилася в ряди пасторів англійської Пресвітерської Церкви.

Іван Бодруґ, основоположник цієї Укр. Пресвітерської Церкви, і він же перший її модератор (ніби "єпископ"), у своїх "Споминах" ясно каже, що це була "євангельська" (протестантська) Церква. А все ж таки — незважаючи на те, він свої спогади про неї затитулував так: "Спомини. — До історії Незалежної Православної Церкви в Канаді, роки 1903 до 1913 р."[15]

Історія тієї (першої в церковній історії українського народу) містифікації, якою була Українська Пресвітерська Церква під проводом І. Бодруґа, яка офіційно (в її статуті) фіґурувала під назвою "Незалежна

---

[13]Про цей — перший український протестантський катехізис у Канаді див. 1. Д-р Михайло Марунчак: "The Canadian Ukrainians: A History." Winnipeg — Ottawa, 1982.Стор. 309. 2. Олександер Домбровський: "Нарис історії українського євангельсько-реформованого руху." Нью Йорк — Торонто, 1972. 3. "Євангельський Ранок" (Детройт-Вінніпеґ). ч. 1011, 1967 р. (У цьому журналі сказано, що першим дослідником цього "Християнського катехізму" був д-р М. Марунчак, який у своїй статті, "Початки українського друкованого слова в Канаді" (у вінніпезькому часописі "Новий Шлях" 1967), інформує, що це була "перша українська друкована книга в Канаді").

[14]Олександер Домбровський, Нарис історії українського євангельсько-реформаторського руху. Ню Йорк - Торонто, 1972. Стор. 143.

[15]Ці "Спомини", як це зазначив їх автор у кінці скрипту, були написані в Торонті 1940 р. Пізніше він додав епілог п.з. "Наслідки", під яким місце й дата подані так "Торонто, Канада, місяця серпня, Божого року, 1949". Уперше була вона надрукована в "Євангельській Правді" (Торонто), в чч. 9-12, 1957 р. і в чч. 1-4, 1958 р. Але кінцевий додаток до них ("Наслідки") там не був надрукований.

Грецька Церква", а яку її провід у практиці представляв — з тактичних мотивів — під назвою "Незалежна Православна Церква", уже почала входити і в сфери науки під цією назвою. Про це свідчить між іншим факт, що наукова установа (в Торонті) "Ukrainian Canadian Research Foundation" 1980 р. видала монографію Івана Бодруґа під назвою "Independent Orthodox Church", хоч у дійсності є це Бодруґова історія Укр. Пресвітерської Церкви в Канаді.

Ті сфери інтелігенції українських поселенців-піонерів у Канаді, які бажали, щоб тутешня українська спільнота мала свою національну (самостійну) Церкву, але не усвідомили собі того факту, що в цій т.зв. "Незалежній Православній Церкві" за заслоною православного обряду було протестантське віроісповідання (про це свідчив "Християнський Катехізм" цієї нової Церкви), були переконані, що згадана Церква спочатку справді була православною, а на шлях пресвітеріянства вона мовляв, зійшла вже значно пізніше — тоді (коло 1910 р.), коли її священики почали усувати з неї православний обряд.

Чільні основоположники й провідні діячі Української Греко-Православної Церкви в Канаді під цим оглядом не були винятками; вони були переконані, що "Незалежна Грецька Церква", популярно відома під назвою "Руська Незалежна Православна Церква", або коротше "Незалежна Православна Церква" — від самого початку свого існування (від 1903 р.) аж до часу започаткування акції усування з неї православного обряду справді була православною Церквою, бо ж у ній був православний обряд.

І так, напр., один з основоположників Української Греко-Православної Церкви в Канаді і він же один з чільних її провідників, адвокат Юліян Стечишин, ще навіть 1975 р., ось що писав про цю укр. протестантську Церкву, яка до 1904 р. потаємно існувала під проводом Кирила Ґеника-Березовського, Івана Бодруґа та Івана Неґрича — за фасадом Серафимівської Церкви, а 1924 р. усунула Серафима і рукоположила на свого "модератора" І. Бодруґа:

> "Тодішні провідники — як Ґеник, Бодруґ, Неґрич і інші цілком правильно розуміли, що народ від самих початків поділений і підчинений під чужі [церковні] впливи, скоро втратить свою ідентичність. Вони шукали рятунку і робили усе, що тоді являлося логічним кроком. Вони 1903 року заснували Руську Незалежну Православну Церкву".[16]

З твердження Ю. Стечишина, як одного з основоположників і чільних провідників Укр. Гр.-Православної Церкви в Канаді, що вищезгадана Церква, мовляв, аж до часу опанування її пресвітеріянами (коло 1910 р.) дійсно була незалежною і православною Церквою частини українських патріотів у Канаді (в 1903-1910 рр.), сам собою випливає такий висновок, що такої самої думки про згадну Церкву були й інші діячі Укр. Гр.-Православної Церкви, та що, на їхню думку, після того, коли ця Церква перестала бути православною й незалежною, то українська

---

[16]Юліян Стечишин, Історія поселення українців у Канаді. Видання Союзу Українців Самостійників. Едмонтон, 1975. Стор. 290.

інтелігенція в Канаді оснувала на її місці, як її наслідницю, іншу, незалежну православну Церкву — під назвою "Українська Греко-Православна Церква в Канаді."

Такий погляд серед давніших діячів У.Г.-П. Церкви в Канаді зустрівся з критикою українських протестантських діячів у Канаді.

І так, напр., один з українських протестантів у Канаді й послідовників Івана Бодруґа, Филимон Леськів із Саскатуну, 1952 р. прилюдно заявив:

> "Тепер часом можна чути вислови наших православних українців [у Канаді], що немов УАП Церква (має бути: Укр. Греко-Прав. Церква, — Ю. М.-Л.) в Канаді, це Церква послідовниця тієї церкви, що І. Бодруґ у минувшині орґанізував. Та це говорення мильне і недоцільне, бо вона (Укр. Гр.-Прав. Церква в Канаді, — Ю. М.-Л.) не реформується, не очищується".[17] (Це значить: "Не протестантизується, — Ю. М.-Л.).

Своїм переконанням, що "Бодруґова Церква" (так називали цю Церкву її противники), мовляв, була "православною" і разом з тим "незалежною" Церквою частини українців у Канаді, і що Українська Греко-Православна Церква в Канаді стала "послідовницею" згаданої Церкви, діячі У.Г.-П. Церкви в Канаді (які не розуміли того, що в тій т. зв. "Незалежній Православній Церкві" було протестанське віроісповідання, про що свідчив виданий нею 1904 р. "Християнський Катехізм") мимоволі заподіяли своїй (У.Г.-П. Церкві в Канаді) велику кривду.

Греко-католицькі теологи в Канаді формували своє поняття про віроісповідання т.зв. "Незалежної Православної Церкви" не на підставі її обряду (що був православним), а на підставі її "Християнського Катехізму", що був протестантським. А з того факту, що діячі У.Г.-П. Церкви в Канаді вважали свою Церкву за послідовницю "Бодруґової Церкви" (т.зв. "Незалежна Православна Церква"), гр.-католицькі теологи зробили такий висновок, що й У.Г.-П. Церква в Канаді була також протестантською Церквою, якою була "Бодруґова Церква".

Тому ж що "Бодруґова Церква" спочатку (в 1903-1904 рр.) існувала за фасадом Серафимової Церкви, то гр.-католицькі теологи вважали "єпископа" Серафима за знаряддя англосаксонських пресвітеріян. До речі, таке переконання було й у митр. Андрея Шептицького, і він висловив його в своєму великому посланні "Канадийським Русинам" 1911 рр., в якому він м. ін. писав ось що:

> "Знали вороги нашої сьв. [ятої] віри, що канадийським Русинам потреба епископа; знали, що сю потребу відчувають всі вірні. З того прийшли на гадку знайти чоловіка, котрий би міг так добре епископа вдати щоб за собою всіх Русинів потягнути. І знайшли якогось російського попа, котрого російська церков не знати для яких провин покарала, заказуючи (забороняючи йому Ю.М.-Л.), справовати сьв. Тайни і Службу Божу відправляти. Нещасливий Серафим, бо так називав ся, втік з Росиї, а думаючи

---

[17]Филимон Леськів написав це в своїх споминах про І. Бодруґа, що були надруковані на сторінках часописа "Канадійський Ранок" (Вінніпеґ), ч. 765/1952 р.

що на тім інтересі добрі заробить гроші, наняв ся пресвитерияням за комедиянта і став всюди удавати епископа".[18]

І так ось діячі У.Г.-П. Церкви в Канаді, які, розуміється, не були теологами й на віроісповідних доктринах — православній, католицькій і протестантській — не визнавалися, своїми твердженнями, що У.Г.-П. Церква була "послідовницею" т.зв. "Незалежної Православної Церкви" ("Бодруґової Церкви"), для якої душпастирів постачав Серафим, дали мимоволі, через несвідомість, зброю в руки противникам У.Г.-П. Церкви.

Ось один з прикладів.

У листі з Канади, що був поміщений у березневому числі 1923 р. журналу-місячника "Місіонар" (Жовква, Галичина), що був органом оо. Василіян, було сказано ось що:

> "Є тут [у Канаді] ще з Сирії ніби епископ — очевидно схизматик — до котрого зголошують ся всякі пройдисвіти, а він їх висвячує на попів, як колись робив знаний "Серафим". Той то Сирієць "Ґерманос" творить [в Канаді] нову секту, котру наші побаламучені відступники [від Гр.-Кат. Церкви] назвали шумною назвою "Народна Українська Православна Церква."

Що греко-католицькі діячі таким "аргументом" послужилися в своєму наступі на У.Г.-П. Церкву та на її архипастиря — митр. Ґерманоса, то формальну підставу для цього дав їм не митр. Ґерманос, бо ж він був законним православним єпископом, а піставу для цього дали їм самі діячі У.Г.-П. Церкви в Канаді, які "Бодруґову Церкву" (з її "священиками", яких поставив Серафим) уважали не тільки за "незалежну Православну Церкву українців" у Канаді, але й навіть представляли її (не тільки без потреби, але й помилково) як нібито прототип і предтечу Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді.

* * *

Звичайно, що рішення Українського Греко-Православного Братства знайти такого архипастиря для У.Г.-П. Церкви в Канаді, що мав бути людиною української національности, і українським патріотом, було самозрозумілим і нормальним. Але розпускання російською Місією поголоски, що митр. Ґерманос перестав бути канонічним єпископом, бо він через своє втручання в справи російської Місії (яке полягало в факті духовного очолення ним тих сирійців у Півн. Америці, які відділилися від церковної російської Місії), мовляв, сам себе поставив у положення "неканонічного" ієрарха, — з одного боку, і той факт, що греко-католицькі діячі, послужившись цим аргументом російської Місії, почали клеймувати митр. Ґерманоса тавром "другого Серафима" — з другого боку, очевидно, були тими факторами, які спонукали це Братство й Консисторію У.Г.-П. Церкви шукати для своєї Церкви такого Архипастиря, який мав бути не тільки українцем і українським патріотом та дуже освіченою і високих чеснот людиною, але й також таким

---

[18]Послання митр. Андрея Шептицького п.з. "Канадийським Русинам". Жовква, 1911. Стор. 11.

єпископом, що був висвячений в цей сан самим Царгородським (Константинопільським) Патріярхом. Знаємо про це з листа (датованого в Саскатуні 27 жовтня 1921 р.) секретаря Консисторії У.Г.-П. Церкви свящ. С.В. Савчука до проф. І. Огієнка з 27 жовтня 1921 р.

Якщо б Архипастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді був такий український патріот і високоосвічена людина, якого висвятить у цей сан сам Константинопільський Патріярх, то тоді противники У.Г.-П. Церкви могли б усякими способами атакувати її, але не могли б розпускати такої поголоски, що її Архипастир не є правдивим (чи, як тоді казали, "правним") православним єпископом. Ця справа була дуже важлива для проводу У.Г.-П. Церкви в ранньому періоді її історії, коли, як свідчить свящ. С.В. Савчук, 1925 р., кожен наступ греко-католицького табору й російської Місії був такий нагальний, що "Якийсь час здавалося, що Українська Греко-Православна Церква [вже] не пережиє нового атаку."

III. КОНТАКТИ ПРОВОДУ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ З ПРОФ. І. ОГІЄНКОМ У ЗВ'ЯЗКУ З ЗАХОДАМИ СПРОВАДИТИ ДЛЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ З ЕВРОПИ

Хоч Директорія Української Народньої Республіки та її Уряд (Рада Народніх Міністрів) з останнього свого місця постою (яким був Кам'янець Подільський) на території У.Н.Р. виїхала на державну територію Польщі ще 9 липня (1920 р.) і хоч Армія У.Н.Р. під натиском великих большевицьких сил о год 6-ій ранку 21 листопада (1920) мусіла відступити з території У.Н.Р. (вона перейшла на державну територію Польщі і зложила там зброю), то Уряд У.Н.Р. існував далі — в екзилі, бо він плянував продовжувати збройну боротьбу за українську державність.

Одначе вищезгадана політична ситуація поставила Дипломатичну Місію У.Н.Р. в Вашинґтоні (яку очолював д-р Юліян Бачинський, а секретарем її, почавши з літа 1920 р., був Мирослав Стечишин з Канади) в неясне положення.

Тому то ця Місія у початках 1921 р. вислала до Уряду У.Н.Р. (який тоді перебував у м. Тарнові, в Польщі) свою делегацію, щоб отримати від нього потрібні інструкції. У складі цієї делегації був Мирослав Стечишин, брат секретаря У.Г.-П. Братства в Канаді Юліяна Стечишина. Це треба мати на увазі тому, що свящ. С.В. Савчук у своєму листі з 26 вересня 1921 р. поінформував о. д-ра Миколу Копачука, Адміністратора Укр. Православної Церкви в США й Укр. Гр.-Православної Церкви в Канаді, про такий факт:

> "Про наш церковний рух довідався [проф. Іван Огієнко] вперше від Мирослава Стечишина, бувшого делеґата Укр. [дипломатичної] місії в Вашинґтоні, до Тарнова."

Проф. І. Огієнко тоді (1921 р.) був дальше Міністром Ісповідань У.Н.Р., і в складі Уряду У.Н.Р. перебував у Тарнові. Міністр І. Огієнко

тоді (у початках зими 1921 р.) передав через Мирослава Стечишина запитника до Проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді, зміст якого слідує нижче:

"ПРЕСОВЕ БЮРО УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛЬОМАТИЧНОЇ МІСІЇ
FRIENDS OF UKRAINE
1901 Columbia Road, N.W.
Washington, D.C.

"Прошу відповісти на такі питання:

1. Повернення уніятів до православія. Чим викликано таке велике число відпаду від унії?

2. Життя православної української церкви. Скільки всіх православних українців, вкупі з тими, що перейшли від унії?

3. Питання єпіскопату православного. Перебіг справи. Хто такий єпіскоп сирийський Германос. Чи українізує він церкву?

4. Життя уніятської української церкви. Хто такий єп. Будка?

5. Життя московської церкви. Митрополит Євдоким Мещерський і єп. Олександер Немоловський.

6. Життя церковне угорських українців. Хто такий єп. Степан Дзюбай?

7. Яким темпом йде українізація церкви? Чи єсть бажання правити служби божі українською мовою?

8. Як йде демократизація церкви?

9. Які церковні українські братства існують в Америці?

10. Ми маємо силу наготовлених рукописів по церковних справах, але коштів на друкування — ніяких. Чи українська церква в Америці не допомоглаби нам надрукувати їх, а за прислані гроші ми вислалиби їм книжок?

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Професор І. ОГІЄНКО"

Причина, чому провід У.Г.-П. Церкви в Канаді звернувся до проф. І. Огієнка, Міністра Ісповідань в Уряді У.Н.Р. (в екзилі, в Польщі) з проханням прислати єпископа-українця для Церкви православних українців у Канаді ясна: проводові У.Г.-П. Церкви в Канаді було відомо, що влада Української Народньої Республіки своїм Законом 1 січня 1919 р. проголосила Православну Церкву в Україні "Українською Автокефальною Православною Церквою" і встановила для неї верховний адміністративно-екзекутивний орган у формі Синоду.

І хоч Директорія У.Н.Р. та її Уряд у наслідок трагічного фіналу У.Н.Р. опинилися в екзилі в Польщі, то провід У.Г.-П. Церкви в Канаді, незважаючи на це, був певний, що УАПЦ, яку Директорія У.Н.Р. проголосила в Києві своїм Законом 1 січня 1919 р. (тобто перша УАПЦ), в Україні під совєтською владою існує далі, і що частина цієї Церкви також існує на західньо-українських землях з укр. православним населенням (Зах. Волинь, Полісся, Холмщина й Підляшшя), які на основі Ризького трактату (1921 р.) совєтської влади й Польщі залишилися під польською окупацією.

А втім, не тільки провід У.Г.-П. Церкви в Канаді, але й сам Уряд У.Н.Р. (в екзилі) аж до перелому 1921-1922 років вірив, що в Україні під совєтською владою продовжувала своє існування та УАПЦ, яку про-

голосила була в Києві Директорія У.Н.Р. своїм Законом 1 січня 1919 р. і встановила для цієї Церкви Синод.

Коли Міністр Ісповідань У.Н.Р. проф. Іван Огієнко, діючи з припоручення Уряду У.Н.Р. (в екзилі), написав (у Тарнові, в Польщі) на початку 1921 р. "Прохання" до Царгородського Патріярха, щоб той зволив поблагословити "Українську Автокефальну Церкву", то він (міністр Огієнко) і ввесь Уряд У.Н.Р. в екзилі мали на увазі ту Українську Православну Церкву, яку проголосила була "автокефальною" Директорія У.Н.Р. в Києві 1 січня 1919 р. І вони були певні, що та УАПЦ (формації 1919 р., тобто "перша УАПЦ") існувала в Україні (під совєтською владою) далі. За ту ("першу") УАПЦ вони помилково вважали іншу Церкву, а саме ту УАПЦ, яку оголосили в Києві 5 травня 1920 р. (Д р у г у УАПЦ проголосила д р у г а Всеукраїнська Правосл. Церк. Рада, під проводом свого першого голови-мирянина Михайла Мороза, в Києві 5 травня 1920 р. Першим Первоієрархом д р у г о ї УАПЦ був, почавши з 23 жовтня 1921 р., митр. Василь Липківський).

Кілька примірників цього "Прохання" до Царгородського Патріярха міністр І. Огієнко передав (у Тарнові, в лютому 1921 р.) через Мирослава Стечишина У.Г.-П. Братству й Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді.[19]

Це "Прохання" Міністра Ісповідань У.Н.Р. Огієнка упевнило провід У.Г.-П. Церкви в Канаді в тому переконанні, що в Україні далі існує та УАПЦ, яку Директорія У.Н.Р. проголосила була в Києві 1 січня 1921 р. Провід У.Г.-П. Церкви в Канаді з факту написання цього "Прохання" міністром У.Н.Р. робив такий висновок, що Українська Православна Церква визволилася з-під залежности від Патріярха Московського, і підпорядкувалася Патріярхові Царгородському. Про це була згадка в листі свящ. С.В. Савчука з 26 вересня 1921 р. до о. д-ра Миколи Копачука в США. (Текст цього листа буде поданий тут дальше).

Не провід У.Г.-П. Церкви в Канаді написав листа до проф. Івана Огієнка, а навпаки — проф. Огієнко перший написав до проводу У.Г.-П. Церкви, а специфічно до У.Г.-П. Братства. Отримавши в Тарнові зимою 1921 р. від Мирослава Стечишина інформації про У.Г.-П. Церкву в Канаді і про її Братство, проф. І. Огієнко, — як про це згадує свящ. С.В. Савчук у своєму листі з 27 жовтня 1921 р. до проф. І. Огієнка, — він вислав з Тарнова до У.Г.-П. Братства (на адресу редакції "Українського Голосу" в Вінніпезі) "два листи", датовані 16 квітня 1921 р.

У дійсноти ж з архівних даних довідуємося, що з тих "двох листів" проф. Огієнка один становив "Послання до Українського Православного Братства в Канаді"[20], а другий, як видно, був супровідним листом проф. Огієнка.

Провід У.Г.-П. Братства, отримавши від проф. І. Огієнка його

---

[19]Текст цього "Прохання" див. в "Історії Української Греко-Православної Церкви в Канаді" Том І. (Вінніпеґ, 1984). Стор. 151-152.

[20]Текст "Послання до Укр. Правосл. Братства" в Канаді проф. Огієнка з 16 квітня 1921 р. зберігається в Архіві Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді, а супровідний лист з 16 квітня 1921 р. не зберігся.

"Послання" й супровідний лист (датований 16.IV.1921 р.), з невідомих нам причин ніколи не дав проф. Огієнкові відповіди на них. З тих інформацій, що наявні в довірочному листі свящ. С.В. Савчука (з 20 січня 1922 р.) до проф. І. Огієнка можна зробити такий висновок, що провід У.Г.-П. Братства спочатку не рішався нав'язувати офіційних зносин з Міністром Ісповідань У.Н.Р.

Не маючи відповіди на це своє "Послання" й супровідний лист, проф. І. Огієнко 2 серпня 1921 р. написав листа до адвоката Михайла Стечишина, члена Консисторії У.Г.-П. Церкви й члена У.Г.-П. Братства.

Першим листом із середовища проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді до проф. Огієнка був лист секретаря Консисторії цієї Церкви, свящ. С.В. Савчука, датований 15 серпня 1921 р. Копія цього листа не збереглася, але його зміст можна відтворити на основі відповіди проф. Огієнка свящ. Савчукові — листом (з 16 жовтня 1921 р.), текст якого слідує нижче:

"У.Н.Р.
Міністр Ісповідань
Жовтня 6-го дня,
Року Божого 1921-го
No. 2279

Високоповажаному Секретареві Консисторії
Української Греко-Православної Церкви
в Канаді і Злучених Державах
Отцеві С.В. Савчукові

Високодостойний Отче!

Листа Консисторії з 15-го серпня Б.Р. я отримав 26-вересня і негайно приступаю до виконання Ваших бажань. Дуже приємно було мені навязати з Вами братські зносини, а ще приємніше було довідатися, й переконатись, що Ваша Церква душею своєю живе з нашою Церквою, а це єсть міцною підвалиною, на якій справді ми утворимо велику Соборну Православну Українську Церкву.

Допомагати Вам буде моїм святим обовязком. На жаль, покищо я працюю за межами рідного краю і матеріяльна скрута не дасть мені змоги допомагати Вам так, якби хотілося і якби треба було.

Ласкаво прошу сповістити мене, скільки потрібно Вам священиків, діяконів і дяків. І в які саме парафії.

...Питання про єпископа складніше. Я маю гарного кандидата во єпископи і він згоден їхати до Вас, але на його висвячення потрібні кошти, яких ми тепер тут цілком не маємо. Отже допомога Вам єпископом буде залежати від часу, коли ми матимем на це потрібні кошти.

А цей лист мій єсть тільки початковий в цих справах. Тому поки пишу Вам коротко, бо пізніще напишу Вам ширше. В скорому часі я виїзджаю на Волинь і там розвяжу деякі Ваші прохання і більш реально.

Прийміть, Високодостойний Отче, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Міністр Ісповідань
Професор І. Огієнко *(власною рукою).*"

Другим з черги діячем з проводу У.Г.-П. Церкви, що написав листа (датованого 15 серпня 1921 р.) до проф. Огієнка, був адвокат Михайло Стечишин. Проф. Огієнко відповів йому (8 жовтня 1921 р. таким листом:

"У.Н.Р.
Міністр Ісповідань
Жовтня 8-го дня,
Року Божого 1921-го
No. 2293

Високоповажаному Пану М. Стечишину.

Високоповажаний Пане Добродію!

Ласкаві листи Ваші від 16 і 29 августа я отримав і поспішаю відповісти Вам на них.

26.IX я Вам вислав пачку нових видань "Української Автокефальної Церкви"*[4], які сердечно прошу Вас розіслати відповідним особам. Коли потрібно, прошу написати мені і я вишлю книжок більше. Прошу тільки вибачити, що поки що я не можу висилати вам книжок безплатно, бо знаходжуся в критичному матеріяльному стані. Але сподіваюся, що настануть часи, коли зможу висилати вам книжки і без всякої плати.

Щодо видання ваших книжок, то я знову повторяю: охоче займуся цею справою, але потрібно на це коштів, [яких] поки що не маю. Зараз тут надзвичайна дорожнеча: сьогодні друковання одного аркуша обходиться вже 50.000 п. [польських] марок від тисячі, хоч це тільки 5-6 амер. долярів.

Книжку Б. [ориса] Грінченка про братства видрукую охоче в В.[идавництві] "Української Автокефальної Церкви". Пришліть лише потрібні кошти. Між іншим, і у мене єсть книжечка про братства, яку не друкую тільки зза браку коштів. Що до другої праці "Як се назвати?" [Василя Кудрика] то видрукувати її в Галичині [в друкарні оо. Василіян у Жовкві] не можемо, як Ви самі знаєте. Охоче видрукую її в Празі, скажемо, але там це обійдеться дорожче. В Празі я маю людей, які мені радо це зроблять.

Тепер справа єпископа. Я маю кандидата, який згоджується висвятитися і їхати до Америки*[5]. Але справа його висвячення потребує багато грошей, яких тепер я не маю. Цю людину я пошлю до Царгороду, але там нам потрібно силу коштів. Звязки з Царгородом у мене добрі, але на все це потрібен час і коштів. Коли б я був в себе на Україні, то, звичайно, єпископа прислав би вам швидко, і на цю справу нічого від вас не жадав би. Взагалі підкреслюю Вам, що матеріяльний бік по багатьох справах примушує мене відкладати їх на далі, бо вести справу на чужі гроші дуже важко.

Коли повернемося на Україну, — а я вірю, що ми там скоро будемо, — то для Української Церкви в Америці я попильную зробити як найбільше і допомогти їй навіть матеріяльно.

Напишіть мені, будь ласка, як ви ставитесь до того, щоб український єпископ приняв Українську Церкву в Америці під свою опіку, але тимчасово до вас не приїзджаючи? Питаю це зза того, що зараз єсть один єпископ, який погодиться номинально називатися єпископом вашої єпархії і керувати нею звідти, аж поки не приїде до вас нововисвячений український єпископ.

Що до священників, то я такої думки, що варто було б післати звідси і декілька священників, діяконів і дяків, які вже призвичаїлися вести Службу Божу українською мовою. Я зможу прислати декілька таких, але з умовою, що пізніше, коли мине в них потреба, то їх буде відпущено додому. Це зза

---

*[4]Так називалося основане й очолене проф. І. Огієнком "Благодійне Видавництво" в Тарнові, 1921 р.

*[5]Проф. І. Огієнко "Америкою" називає Північну Америку: США і Канаду разом.

того, що добрі організатори потрібні і нам. Але на цьому не будемо сперечатися, бо на те буде воля самих тих людей.

Посилатиму до вас тільки випробуваних людей, і щирих патріотів, яким йде про ідеальну (ідейну? — Ю.М.-Л.) працю, а не про заробітки. Думаю, що в Америці вони дадуть собі раду, бо вже добре привчилися терпіти всяку скруту і в себе вдома і закордоном. Людей цих я не хочу присилати до вас на завжди, — вони поїдуть до вас з обовязком: зроблять довірену їм справу, поможуть вам, а коли буде на це змога, і коли ви їх відпустите, мають вернутися додому і здати тут справоздання, як вони виконали доручення. В разі чого їх може чекати й громадський осуд.

В теперішній час я почав широку релігійно-культурну працю закордоном. Друкую багато. Частину видань посилаю навіть на Україну. На жаль, матеріяльна скрута не дає змоги вести робору так, як би хотілося. Єпископ Кремінецький і керуючий Волинською Єпархією [Діонисій Валединський] благословив до друку мого православного молитовника українською мовою, але я його не друкую, бо нема на це потрібних коштів, а молитовника так потрібно...

Роспочав я вже друкування Літургії Іоана Золотоустого українською мовою з благословення єпископа Діонисія [Валединського]. Книжка надзвичайно потрібна, але не маю певности, чи я докінчу друк... І так у кожній роботі, — матеріяльна скрута не дає змоги вести працю так, як би хотілося, і як би було потрібно.

Коли б молитовник і Літургія були потрібними і для вас, — сповістіть мене; може спільними силами щось зробимо. Я чекаю найбільше тих часів, коли б я міг посилати до вас всі потрібні книжки зовсім безплатно.

Долучаю до цього заяву артиста Орла; людина енергійна, яка могла б стати вам в допомозі в культурній праці. Коли він потрібен вам, — візьміть його, зробить вам дуже багато.

Вересня 26-го [1921 р.] отримав листа від Консисторії за підписом о. Савчука. Разом з цим посилаю свої листи о.о. Савчуку і Копачуку.

Радий допомогти вам всім, чим можу, — бо кріпко вірю, що спільними силами збудуємо таки Соборну Українську Автокефальну Церкву.

Прийміть, Високопаважний Пане Добродію, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Проф. І. Огієнко"

Замітки. — 1) Настрій цього листа Міністра Ісповідань У.Н.Р. (проф. І. Огієнка) в політичному відношенні віддзеркалює собою настрій Уряду У.Н.Р. та всієї еміграції У.Н.Р. і певність, що большевицька влада не втримається, і що там антибольшевицькі повстання в Україні того часу скоро розгорнуться в велику визвольну війну, і Уряд У.Н.Р. та українські політичні емігранти незабаром повернуться в Україну.

2) Тим "українським єпископом", який погоджувався взяти У.Г.-П. Церкву в Канаді й У.П. Церкву в США під свою тимчасову духовну опіку, був єпископ Крем'янецький і керуючий Волинською єпархією Діонисій Валединський. Хоч він був росіянином з походження, але добре говорив по-українському, підтримував Директорію Української Народньої Республіки і був членом Синоду першої УАПЦ (УАПЦ формації 1919 р.).

На цьому З'їзді українських духовних і світських церковних діячів Волинської єпархії (фактично це була єпархія Західньої Волині, яку на

основі Ризького трактату 1921 р. большевицька влада України відступила Польщі), що відбувся в Почаєві в днях 3-8 жовтня 1921 р. під проводом єп. Діонисія і було ухвалено ввести українську мову (на місце мови церковно-слов'янської) в Богослуження в цій єпархії. Єп. Діонисій написав на цій ухвалі свою резолюцію: "Згоджуюсь."[21]

У цій резолюції єп. Діонисія є також його благословення на друк Літургії Св. Івана Золотоустого в перекладі проф. І. Огієнка на українську мову.[22]

3) Тією особою, яка на пропозицію проф. І. Огієнка погоджувалася прийняти свячення в єпископи та їхати в Північну Америку на служіння в У.Г.-П. Церкві в Канаді й У.П. Церкві в США був (1921 р.) в м. Тарнові Петро Сікорський — людина з семінарською духовною освітою. За часів Директорії У.Н.Р. (у 1919-1920 рр.) він був начальником Господарського Відділу в Міністерстві Ісповідань. З еміграційного табору в Тарнові спровадив його 1922 р. єп. Діонисій на службу в Духовній Консисторії в Крем'янці і там таки того ж року він прийняв чернечий постриг. Чернече ім'я його було "Полікарп". У сан єпископа (вже як архимандрит) о. Полікарп Сікорський був висвячений у Варшаві в Митрополичому Соборі Св. Марії Магдалини 10 квітня 1932 р. і призначений на катедру вікарія в м. Луцьку (на Зах. Волині).

4) Праця Василя Кудрика п.з. "А як це назвати?", про яку проф І. Огієнко згадує в своєму листі (з 8-го жовтня 1921 р.) до адвоката Мих. Стечишина в Йорктоні, — це властиво була серія полемічних статтей В. Кудрика під спільним заголовком "А як се назвати?" Ці статті були надруковані в вінніпезькому тижневнику "Український Голос" в 1919-1920 рр. (редактором якого, почавши з 1910 р., був Василь Кудрик). Цією серією своїх статтей В. Кудрик започаткував у Канаді полеміку по-популярно-академічного типу: на тему Йосафата Кунцевича,[23] про "Projekt na zniszczenie Rusi",[24] виявлення того факту, що єп. Никита Будка видав тайні правила — під назвою "Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді" (ця книжка була видана у Вінніпезі 1925 р.) і аналіза цих "Правил"[25], та ін.

Тому що У.Г.-П. Братство хотіло видати ці статті В. Кудрика в формі книжки, то Мих. Стечишин надіявся, що проф. І. Огієнко видасть їх в основаному й очоленому ним (1921 р.) видавництві під назвою

---

[21]Див. у публікації п.з. "Постанови Волинського Єпархіяльного Зібрання представників духовенства і мирян 3-8 жовтня 1921 року в Почаївській Лаврі з резолюціями їх Преосвященства Діонисія, єпископа Кремінецького, Керуючого Волинською Єпархією в межах Польщі. Від 1 грудня — 18 листопада 1921 року." (Кремянець, 1921).

[22]Op. cit. Стор. 9.

[23]Див. про Йосафата Кунцевича в листі до князя Сапєги, канцлера Великого Князівства Литовського. (Цитати з тексту цього листа подано в "Історії Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді". Том І. (Вінніпеґ, 1984. Стор. 89. Тут подані джерела в яких цей лист був опублікований).

[24]Див. в "Історії У.Г.-П. Церкви в Канаді". Том II. (Вінніпеґ, 1985). Стор. 534.

[25]Найважливіша частина тексту цих "Правил" подана в "Історії Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді" Том II. (Вінніпеґ, 1985). Стор. 534.

"Українська Автокефальна Церква" (в м. Тарнові)., бо У.Г.-П. Братство не мало фондів на це.

На лист проф. Огієнка з 6 жовтня 1921 р. свящ. Савчук відповів листом (27 жовтня 1921 р.) такого змісту (тут подана тільки головна частина його):

"Консисторія Української Греко-Православної Церкви в Канаді

Високоповажаному Пану Міністру Проф. І. Огієнкові

Саскатун — 27 жовтня, 1921.

Високоповажаний Пане Міністре!

Дня 15 серпня б.р. [1921] ми вислали до Вас лист по адресі "Української Трибуни" в Варшаві*[6], а коли в кілька днів пізнійше довідалися про Вашу докладнійшу адресу, а іменно — Тарнів, готель "Bristole", то написали вдруге — 24 серпня [1921], повідомляючи Вас, про наш висланий лист на руки "Укр. Трибуни". Відповіди від Вас покищо не отримали, та обставини приневолили нас писати знову.

На днях гром.[адянин] Стечишин [Михайло] з "Yorkton" прислав нам Вашого листа до нього від 2 серпня [1921] Но. 1582, а вчора получили від ред.[акції] "Українського Голосу" два листи до "Укр. Православного Братства" в Саскатуні ще від 16 квітня 1921 р. Причина такого спізнення покищо нам не відома, і отсим просимо о вибачення за таку спізнену відповідь.

Зі згаданих листів довідуємо ся докладнійше про церковне положеня на Україні як також про Вашу готовість помогти нам в церковнім ділі.

За се складаємо Вам сердечну подяку від себе і від всіх вірних і прихильників Української Православної Церкви в [Північній] Америці і молимо Бога, щоб Ваші змагання на полю укр. національної ц.[еркви] увінчались успіхом."

Далі свящ. Савчук докладно описує історію того руху серед частини інтелігенції греко-католиків Канади, в висліді якого постала тут Укр. Греко-Православна Церква. Про головну причину, яка довела до оснування цієї Церкви, він дає такі інформації:

"До сього причинив ся головно уніятський еп. Будка, котрий, злучившись з римо-католиками, французами і бельґійцями, почав латинізувати греко-кат. обряд, та ворожі виступи проти всяких [укр. національних] тов.[ариств] та інституцій, — пр.[іміром] Інст.[итут] П.[етра] Могили в Саскатуні — наша гордість на чужині, котрі не носили католицької марки і не признавали його (єп. Никити Будки, — Ю.М.-Л.]. Помагали йому в цій роботі французькі і бельґійські монахи Редемптористи, котрі приймали греко-кат. обряд і як свящ.[еники] ішли між [наш] нарід та ломаною укр. мовою ширили свою ідею...."

"Укр. Прав. Церква в [Півн.] Америці почала ся *на сильнім національнім фундаменті,* і се як раз причинило *ся до її дотеперішного несподіваного зросту.*

Проповіди говорять ся лиш укр. мовою, в ц.[еркві] заводять ся поволи укр. звичаї, богослуженя правлять ся [церковно-слов'ян. мовою] з укр. вимовою, а в місцевости де нарід вже приготований, Апостол і Єв.[ан-

*[6]Щоденник "Українська Трибуна" (за редакцією Олександра Саліковського), виходив у Варшаві в 1921-1922 рр. (Польська влада не дозволила його видавати довше).

гелія]читають ся в укр. переводі. Українці з Галичини — бувші уніяти — приймають такі зміни радо; за те буковинські укр.[аїнці], звиклі на протязі 25 років до рос.[ійської] прав. церкви, не так скоро приймають будь які зміни, і тому між ними українізація церкви іде поволіше, але вповні вдоволняючо. Наші священники працюючи між ними старають ся в певній мірі виробити в них національну свідомість. Вони перетяжені працею. На одного припадає пересічно около десять парохій — в декотрих богослуженя відправляють ся раз на 3-4 місяці. Коли би в нас більше священників, і свій український епископ, число наших вірних зросло би в троє більше на протязі двох-трох місяців. Суть громади, що вповні з нами симпатизують, але не відважують ся взяти рішаючий крок, бо бачать, що за мало в нас духовної сили. До нас денно напливають такі питання:

"Коли дістанете більше священників?"

"Коли приїде епископ?"

"Ану-ж ви не дістанете ні звідки помочи, і ваше діло провалить ся, що тоді станеть ся з громадами котрі пристали до укр. прав. церкви?"

Противники укр. ц.[еркви] використовують наші слабі сили, і воюють проти нас завзято. Дійшло до того, що часопис "Буковина", орґан Арх.[и-єпископа] Александра [Немоловського] і рос.[ійської] Місії, котра видаєсь спільно (в тій самій друкарні в Вінніпезі, — Ю.М.-Л.) з "Канадійським Українцем", орґаном уніятського еп.[ископа] Будки.

Укр. Прав. Церква пригорнула до себе чимало уніятів, котрі ніколи не пішлиби були до рос.[ійської] прав. церкви, і еп. Будка не виберає в средствах борби, щоб лиш осягнути своєї цїли — знищити укр. прав. рух.

Найбільша наша недостача брак [українського] епископа. Будь у нас [укр.] епископ, ми сей час дісталиб більше вірних, і більше кандидатів на священників, і нам не закидалиби сектанства та запродаж укр. народу сир.[ійському] митрополитови [Ґерманосові], як нам тепер закидають.

Одинока наша надія — Рідний Край, звідки надіємо ся помочи: священників і епископа [українця]. І така поміч мусить наспіти сей час, инакше укр. прав. церкві [в Канаді] грозить як не упадок, то дуже повільний розвій. Наші противники сіють між вірними нашої ц.[еркви] зневіру, а зневіра се далеко найбільша пошесть.

Ми поробили всякі приготованя видавати орґан укр. прав. церкви, та з браку фондів мусимо на якийсь час облишити.

Наша просьба до Вас, Високоповажаний Пане Міністре, така: вишліть нам трох щирих, енерґійних та ідейних священників , і то сей час. Як ми писали до Вас в першім нашім листі (з 15 серпня 1921 р., — Ю.М.-Л.), подорож оплатимо самі, хоч признаємо ся, що наше фінансове положеня в наслідок слабого урожаю за послідних два роки, дуже невідрадне. Та ще задумуємо звернути ся до тих громад, котрі хочуть священників, і просити їх щоби вони взяли кошта подорожи на себе. Колиби знайшов ся священник, що міг би приїхати за свої гроші, то най їде, а тут йому звернулоби ся.

Ви повідоміть нас котрих священників посилаєте, а ми виробимо їм кан.[адійські] пашпорти і зробимо все що потрібне, щоби вони сюди дістали ся. Побажаним булоби, щоб наразі їхали самі — без родин, бо для одного лекше виробити пашпорт. Родини спровадилиби пізнійше.

Дальше просимо Вас, Високоповажаний п. Професор, поробити заходи *надати нам епископа.* Побажаним булоби, *щоби був рукоположений цар. [городським] патріярхом* та се в прочім лишаєть ся для Вас. Він повинен приїхати сюди не пізнійше як з весною [1922]. Лїтом ми би не радили робити [архиєрейські] візитації.

Тутешні обставини вимагають чоловіка з доброю освітою і тактикою (тактовністю? — Ю.М.-Л.), та здібностями. Не меншої ваги є добре здоровля, бо праця тут на початках досить утяжлива".

Замітки. — Першим замітним явищем у процесі нав'язування контакту проф. І. Огієнка з проводом У.Г.-П. Церкви в Канаді був той факт, що ініціятива проф. Огієнка, який 16 квітня 1921 р. написав до У.Г.-П. Братства в Канаді "Послання" й супровідного листа, не викликала з боку цієї організації жодного відзиву. Замість "Виділу" (Управи) Братства почав листуватися з проф. Огієнком свящ. В.С. Савчук (секретар Консисторії У.Г.-П. Церкви), який до Виділу Братства не налсжав.

У своїх листах свящ. Савчук писав не "я", а "ми". Очевидно, що те "ми" було не *pluralis majestaticus,* а означало воно якусь групу організованих осіб, в імені яких він кореспондував з проф. І. Огієнком. Того листа, якого проф Огієнко написав до Мих. Стечишина (в Йорктоні, Саскачеван) 2 серпня (1921), Мих. Стечишин отримав не пізніше, як у третьому тижні жовтня (1921), бо на початку четвертого тижня жовтня він привіз його до Саскатуну й прочитав свящ. Савчукові (а напевно й "Виділові" Братства). Це значитить, що цей лист проф. Огієнка до Мих. Стечишина йшов не більше як сім тижнів.

Тому то дивним був той факт, що те "Послання" проф. Огієнка до У.Г.-П. Братства й супровідний лист, який він написав 16 квітня (1921), провід У.Г.-П. Церкви в Канаді, як пише свящ. Савчук, отримав щойно 26 жовтня (1921), тобто аж через шість місяців й одинадцять днів.

З чергового листа свящ. Савчука (датованого 20 січня 1922 р.) можна зробити такий висновок, що "Виділ" У.Г.-П. Братства отримав це "Послання" й супровідний лист не 26 жовтня (1921), а десь у кінці травня того ж року, але він не відповів на них, бо не рішився ангажуватися в церковні переговори з проф. Огієнком.

Ідеться про те, що свящ. С.В. Савчук у своєму листі (з 20 січня 1922 р.) до проф. Огієнка перш за все зазначив, що він пише його не офіційно, а тільки "приватно" і то ще й "довірочно", а далі інформує свого адресата про слідуюче:

"На всі Ваші листи[я] не відповідав [офіційно], бо не знав, як віднесуться наші відповідальні чинники [з У.Г.-П. Братства] до нав'язання з Вами офіціяльних відносин, хоч Консисторія була уповажнена зробити це [сама, без Братства] на підставі ухвали нашого ц.[ерковного] Собору з 1920 р., як також — яке рішення зайде в справі еп.[ископа]. Правда, чуюсь винуватим, що пишу до Вас [про це] як раз в місяць по нарадах [20 грудня 1921 р.] наших церковних представників. Прошу вірити одначе, що причина цього опізнення, це не занедбаня много моїх обов'язків, але брак часу..."

"Як вже [було] сповіщено Вас листом Консисторії (десь у четвертому тижні грудня 1921 р., — Ю.М.-Л.), наші церковні чинники [після своєї наради 20 грудня 1921 р.] з великою радістю привитали злуку нашої Церкви [в Канаді й в США] з Укр. Автокефальною Церквою на Україні. П р о т а к у з л у к у м р і я л и м и в с ї від самого заснованя Укр. Гр. Прав. Церкви, а тепер, к о л и ї ї (цю злуку — Ю.М.-Л.) в ж е д о к о н а н о, не можна нам не радіти цілим нашим серцем... Застановили ся [ми] над цим, і родить ся сильна віра, що і справді утворимо спільними силами Велику

Соборну Православну Церкву, котра маєсь причинитись до збудованя Великої Соборної України..."

"Відносно питаня приїзду еп. Діонисія [Валединського], заступника його і одного діякона, мушу повторити сказане Вам в листі Консисторією: не маємо на це спромоги. Така візитація еп. Діонисія принеслаби безперечно велику моральну користь, але що вдіяти... Я знаю, що Вам тяжко представити собі як ми, живучи в краю "текучім медом і молоком", можемо бути бідні на фонди, але запевняю Вас, що наш нарід не жиє тут в таких достатках, як представляють собі наші брати в Европі. Голоду вправді нема, та нема і надзвичайних достатків. Признаю, що колиби нарід розумів вагу справи так, як розуміють її кількох передових людей, то не пожалувавби і жертв, але що-ж нам приходиться перше нарід освідомлювати і аж тоді звертати ся до нього з просьбою о матеріяльну поміч, бо кожде почате діло уважають засобом витуманеня у людий гроші через ініціяторів такого початого діла.

Зате питаня Вашого приїзду являєть ся більш можливим до зреалізованя. Розумієть ся, не можна зробити цього відносно У.Г.П. Церкви, але я буду старати ся заінтересувати цею справою наших передових людий, котрі стоять на чолі наших просвітних товариств, може вдасть ся щось зробити в цей спосіб. Я вірю, що видатки на Вашу подорож можна буде покрити збіркою в часі Ваших викладів, колиби Ви на це згодили ся..."

"Завважую в часописі "Канад.[ійских] Ранок"*[7], що Ви писали до Ів.[ана] Бодруґа в справі св. Письма на укр. мові. Не знаю, чи вийде з того яка поміч, укр. евангеликів тут дуже мало, а до того знаходять ся вони під повною зверхністю анґлійців, котрі дають їм удержаня і працюють виключно над засимілюваням укр. населеня..." (Усі вставні пояснення мої, — Ю.М.-Л.).

Замітки. — Згадка в цьому листі свящ. С.В. Савчука до проф. І. Огієнка про "рішення Собору 1920 р." відноситься до такої постанови першої сесії (вінніпезької, 11 листопада) Третього Собору (1920 р.) У.Г.-П. Церкви в Канаді:

"Собор рішає, щоб Брацтво і Консисторія У.Г.П.Ц. ввійшли в орґанізаційну злуку з Київською Митрополією так скоро, як лише комунікаційні відносини на се позволять.

Третій Собор У.Г.-П. Церкви (1920 р.) складався з трьох сесій: перша — в Вінніпезі, 11 листопада; друга — в Саскатуні, 18 листопада; третя — в Едмонтоні, 25 листопада.

1. Обіжний лист "Виділу" У.Г.-П. Братства й Консисторії У.Г.-П. Церкви до своїх членів після нав'язання контакту з проф. І. Огієнком

"Consistory of the Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada and U.S.A.

Box 1686
Saskatoon, Sask, 6 грудня, 1921

Впов. Добродію: —

Український Православний Собор сего року не відбуде ся. Не відбуде ся

*[7]Оснований 1905 р. укр. пресвітерський часопис "Ранок" (у Вінніпезі), 1920 р. був перейменований на "Канадійський Ранок".

тому, що перше, матеріяльне положенє, в якім тепер наші люди знаходять ся, не позволялоби многим прихильникам і вірним Укр. Греко-Православної Церкви на Собор прибути, а друге, що обовязки, які послідний Собор [у Канаді, 1920 р.] наложив на членів Консисторії і Виділ Брацтва, а іменно попри звичайне кированє церковними справами доконати також орґанізаційної злуки з Київською Митрополією і постарати ся о українського епископа, ще не цілком виконані. Всеж Ви зрозумієте, що через відложенє Собору відвічальність тих, на котрих послідний Собор наложив обовязок стояти на сторожі інтересів Укр. Гр.-Прав. Церкви, а до котрих належите і Ви, не зменшила ся, а збільшила ся. Віримо, що Ви не відкажете ся і на далі так, як до тепер, дбати о добро нашої Церкви, щоби з чистою совістю можна стати перед народом на слідуючім Соборі і здати рахунок зі своєї діяльности.

Ділимо ся з Вами радісною вісткою, що Консисторії в д а л о ся *навязати офіціяльні і братерські зносини з Українською Православною Церквою на Україні* через Міністра Ісповідань Проф. І. Огієнка. Звідти якраз можемо дістати щирих українських священиків з вищою освітою, як також *щирого українського епископа висвяченого царгородським патріярхом.*

З гордостю зазначуємо, що те, що було минувшого року лише мрією, нині вже є доконаною дійсностию. Хай тепер число наших ворогів зросте в десятеро, вони не в силі зруйнувати того, що ми за час істнованя Укр. Гр.-Прав. Церкви збудували. Та се не значить, що ми можемо заложити руки і тихо сидіти. Противно, тепер жде нас ще більша праця, чим будь коли. Перед нами тепер питанє: *де взяти коштів на подорож* [з Европи в Півн. Америку] *для епископа і священників?* А питанє се мають розвязати члени Виділу Брацтва і Консисторії. Поза се є богато инших важних справ, котрі потребують негайного вирішеня.

Ввиду сего Констисторія і Екзекутива Брацтва рішили скликати спільне засіданє членів Виділу Брацтва і Консисторії на день 25 грудня 1921 в домі Укр. Інституту ім. П. Могили в Саскатуні, о год. 9 рано.

Подібне засіданє відбуло ся 9-го марта 1921 р. і, без пересади, відвернуло крізу, котра грозила упадком нашій церкві*[8]. *Майбутне засіданє має запевнити істнованє нашої церкви на віки вічні.*

Послідний Собор наложив на Вас обовязок стояти на сторожі Української Греко-Православної Церкви. Вашим святим обовязком є прибути на те засіданє і не наражати його на невдачу через Вашу неприсутність. Просимо зважити, що коли є люди, котрі можуть посвятити церковній справі весь свій час і енерґію, то Ви, Впов. Добродію, з певностию можете посвятити день-два часу і пару долярів на подорож.

В надії, що вислухаєте нашу просьбу і приїдете, остаємось в правдивій до Вас пошані.

За Констисторію
о. С.В. Савчук

За Брацтво
Ю. Стечишин

---

*[8]Це була справа "Адміністратури" й евентуального назначення о. д-ра Миколи Копачука на становище "Адміністратора" Укр. Гр.-Прав. Церкви.

2. Резолюції спільного Соборчика "Виділу" Братства й Консисторії У.Г.-П. Церкви в Саскатуні в днях 24-25 XII. 1921 р., що були вислідом листування о. С.В. Савчука з проф. І. Огієнком

У результаті першого дня (24 грудня 1921 р.) нарад цього Соборчика були ухвалені такі резолюції:

"Розд. II. **В. Гавриш, Із. Новосад:**

Спільне засіданя Виділу Брацтва і Консисторії рішає, що конечним є дістати українського епископа для У.Г.П.Ц. за посередництвом Міністра Ісповідань У.Н.Р., як також т р о х українських священників для Канади і що кошти подорожи так епископа як і священників мають бути збирані в формі добровільних жертв через священників і через світських впливових людий назначених Брацтвом і Консисторією, котрі, так само як і священники, мають бути заосмотрені у писемне уповажненя від Брацтва, як також у потверджену копію листа, або витягів з листа Міністра Ісповідань до Констисторії дотично спроваджения епископа.

Принято одноголосно."

"Розд. III. **о. І. Кусий, о. С.В. Савчук:**

Щоби повідомити о. Др. Копачука про рішеня Виділу Брацтва і Констисторії в справі епископа і просити його звернути ся до своїх священників і вірних У.Г.П.Ц. в Злучених Державах з питаням, чи потреба епископа являє ся такою великою і пекучою для американської части У.Г.П.Ц. як для канадийської , а коли так, то чи причинилаби ся американська часть У.Г.П. Дієцезії до покриття коштів подорожи такого епископа.

Принято одноголосно."

"Розд. IV **о. Савчук, о. Кусий:**

Спільне засіданя Виділу Брацтва і Консисторії з дня 24-го грудня, 1921 р., висловлює щиру подяку Міністрови Ісповідань Огієнкови за його труд для добра Укр. Прав. Церкви взгалї і з окрема для Укр. Греко-Прав. Церкви в Канаді і Злучених Державах.

Принято одноголосно."

3. Відношення спільноти вірних взагалі , а інтелігенції зокрема, до всебічних потреб У.Г.-П. Церкви в Канаді підчас нав'язання її Проводом контакту з проф. І. Огієнком

Секретар Консисторії У.Г.-П. Церкви свящ. С.В. Савчук 26 вересня 1921 р. написав до о. д-ра Миколи Копачука (в США), Адміністратора обох частин — канадської й американської — Української Православної Церкви, листа такого змісту:

"Yellow Creek , Sask. 26/9/21

Всеч. Отче Адміністратор!

Прошу Вас, вибачити мені таку спізнену відповідь на Вашого цінного листа від 22.VI.21. Ви маєте повне право осудити о недбалість, а то може і лінивство. Прошу одначе повірити, що причиною такого спізненя ні в однім, ні в другім. Я попросту відложив відпис на пізнійше, в надії, що може знайде ся де що більше інтересного для Вас. Та таки не дочекав ся. В нас буденщина.

Положення [Укр. Гр.-Прав.] Церкви, як Ви залишили, з тою ріжницею, що привернулось до нас пару нових парохій. Та що з того? Нікому їх обслугувати.

Нині получив лист від о. Др. [Лазара] Ґермана з Альберти. Пише, що десять кацапів на чолі з архімандритом [Венямином] Басалиґою *[9] ходять від хати до хати та стараються нам шкодити. Правда, поки що їх змаганя неуспішні.

Семинар [духовний] не отворив ся: не було кандидатів. *Я давно втратив надію на поміч нашої інтеліґенції* [в Канаді]. *Моя особиста "орієнтація", — сказати по дипльоматичному — на Україну. Лише звідси можемо дістати поміч.*

Консисторія розпочала переписку з проф. Огієнком, котрий дуже зацікавив ся нашим ц.[ерковним] рухом, котрий як раз такий, як і ц. рух на Україні, то є змаганя зробити укр. прав. ц.[еркву] незалежною від московської і підчинити її царгородському патріярхові (?! — Ю.М.-Л.). Про наш ц. рух [проф. Огієнко] довідав ся від Мир.[ослава] Стечишина, бувшого делеґата від Укр. [Дипломатичної] Місії в Вашинґтоні до Тарнова, бо [наші] часописи до Польщі не доходять. Передав нам [проф. Огієнко] деякі книжки в справі укр. самостійної ц.[еркви]. Пару таких я получив нинішною почтою, і ще не читав. Може дасть Бог, що наші змаганя не підуть на марно..."

"Моє житя, як звичайно. Попри церковну роботу учителюю. Робота тяжка, бо школа тяжка. Якби не скрайна конечність, покинувби учит.[елювання] сей час, бо дуже підупав на здоровлю. Від весни полегшав на вазі 20 ф.[унтів]. Докучає також ревматизм. Але годі, треба хоч рік так помучити ся, бо инакшого виходу нема.

Коло Вакав [я] здобув [від рос. Місії] одну буковинську парафію. Прямо дивую ся як кацапські батюшки виживали. Ось яку я тарифу застав і приймав: шлюб 3 дол.[яри]; похорон 3 дол.; С.[лужба] Б.[ожа] 1 дол.; хрест.[ини] 50 ц.[ентів]; акафіст 25 ц.; парастас — за хліб. І як тут бідний священик з довгами, без иншого доходу, може вижити?

Прошу Вас писати до мене про ц.[ерковне] положеня в Америці, що за Вашим стараням Укр. Гр. Прав. Ц.[ерква] в Канаді і Ам.[ериці] остане одною, инакше нам годі втримувати ся при житю.

За Божою волею дочекаємо ся [укр.] епископа, а до цього треба злуки.

Остаюсь і пишусь з належною повагою

о. С.В. Савчук."

а) До джерела переконання Проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді, що церковний рух в Україні — це було "змагання зробити Укр. Православну Церкву незалежною від Московської і підчинити її Царгородському Патріярхові"

У листі (з 26 вересня 1921 р.) секретаря Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді, свящ. С.В. Савчука, до о. д-ра М. Копачука (в США) є така інформація:

"Констисторія [наша] розпочала переписку з проф. Огієнком, котрий дуже зацікавив ся нашим церковним рухом, котрий я к р а з т а к и й, як і

*[9]Архимандрит Венямин Басалиґа (з російської Місії) — це перший уродженець Америки, що був рукоположений у сан православного єпископа (1933 р.).

церковний рух на Україні, т. є змаганя з р о б и т и у к р а ї н с ь к у церкву незалежною від московської і підчинити її царгородському патріярхові."

Таке переконання, що мета церковно-визвольного руху українських православних діячів в Україні полягала в їх інтенції унезалежнити Укр. Православну Церкву від Церкви Російської, і після того підпорядкувати її юрисдикції Патріярха Царгородського (Константинопільського), звичайно, було не особистим переконанням тодішнього секретаря Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді, а було воно таким переконанням проводу цієї Церкви, тобто У.Г.-П. Братства й Консисторії.

Причиною такого їхнього поняття про мету церковно-визвольного руху українських православних діячів в Україні, певна річ, не було щонебудь інше, а тільки той факт, що, як це вже було тут сказано вище, Міністр Ісповідань У.Н.Р. (в екзилі, в м. Тарнові, в Польщі) проф. І. Огієнко, діючи в імені Уряду У.Н.Р. (в екзилі) і всієї української православної людности в Европі, на початку 1921 р. вислав "Прохання" до Царгородського Патріярха з просьбою "п о б л а г о с л о в и т и Українську Автокефальну Церкву". Провід У.Г.-П. Церкви в Канаді, як видно, розумів цю справу так: прохання, щоб Патріярх Царгородський "п о б л а г о с л о в и в" Українську Автокефальну Церкву (в Україні) означало просьбу, щоб Патріярх Константинопільський узяв Українську Церкву в свою юрисдикцію. Маючи певність, що провід Укр. Церкви в Европі змагає до того,щоб "зробити українську церкву незалежною від московської, і підчинити її царгородському патріярхові", провід У.Г.-П. Церкви в Канаді на цій підставі висловив бажання, щоб компетентні чинники Української Церкви в Европі постаралися для У.Г.-П. Церкви в Канаді про такого єпископа-українця, який був би висвячений Царгородським Патрярхом. І в імені проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді таке бажання висловив свящ. С.В. Савчук у своєму листі (з 27 жовтня 1921 р.) до проф. І. Огієнка (в Тарнові).

Той факт, що провід У.Г.-П. Церкви в Канаді з одного боку знав про змагання українських православних церковних діячів в Европі за усамостійнення Української Церкви в Европі, з а другого боку він (провід У.Г.-П. Церкви в Канаді) свою ідею "усамостійнення" Укр. Церкви в Україні якось погоджував із своєю певністю, що Українська Церква в Европі змагалася за своє унезалежнення від Москви тільки тому, щоб після того"підчинитися царгородському патріярхові", нагадує собою ось таку заяву В. Свистуна на першому Укр. Церковному Соборі в Канаді (28.XII.1918 р.):

"Є вигляди певні, що Канада (У.Г.-П. Церква в Канаді, — Ю.М.-Л.) дістане українського православного епископа з правом автокефалії, а залежати буде від Київського Митрополита". [26]

Це значить, що тодішній провід православних українців у Канаді, яким було У.Г.-П. Братство, вважав можливим мати такого єпископа-

[26]"Укр. Голос" (Вінніпеґ), 19 лютого 1919 р. Див. "Звіт з Нарад Церковного З'їзду, який відбув ся 28 грудня, 1919 р. в Саскатуні".

предстоятеля в Канаді, який, — незважаючи на те, що він "залежати буде від Київського митрополита" — все таки буде (в Канаді) таким єпископом-предстоятелем У.Г.-П. Церкви, що під церковно-правним оглядом буде самостійним ("автокефальним").

IV. ПЕРШЕ В КАНАДІ БОГОСЛУЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

В "Українському Голосі" ч. 27 (за 5 липня) 1922 р. був опублікований допис Івана Данильчука п.з. "Перша Служба Божа в живій українській мові". Зміст початкової його частини — такий:

"Коли на українській земли в Европі вже давно зачали відправляти богослуженє живою народною мовою, то в Канаді, а може і на американській земли взагалі се перший випадок, що Службу Божу відслужено українською мовою.

Першим з священиків, що в Канаді Службу Божу живою народною мовою відправив, був український православний священик, а саме о. С.В. Савчук.

Саскатунські Українці були першими, що мали нагоду Службу Божу в своїй рідній мові почути — а саме в неділю 18 червня 1922."

Зміст кінцевої частини цього допису:

"Службу Божу в Саскатуні відслужив о. Савчук з перекладу ректора Камянецького Університету проф. І. Огієнка. Додати треба, що Кремінецький епископ Діонизій ось тими словами благословив сей переклад:

"На славу Святій Одноістотній, Животворчій і Неподільній Тройці і на користь Святій Православній Східній Апостольській Церкві дозволяю і благословляю видання друком сеї книги: "Свята Служба Божа св. Отця нашого Івана Золотоустого, мовою українською" — в перекладі проф. І. Огієнка. Нехай Господь ущедрить ласкою своєю благочестивого і трудолюбивого автора перекладу сеї книги з мови грецької на українську, а також і всіх, що допомагали виданю її.

Нехай нарід Український щиро дякує Богови за дарованя йому можливости приносити Господу жертву хваленя на рідній мові своїй, і нехай вірить він кріпко, що Господь прийме тепле моленє його в наднебесний свій жертівник, допоможе йому в земних недолях та скорботах і сподобить безконечної радости в вічнім царстві своїм."

Смиренний Діонисій, з Божої ласки Епископ Кремінецький, року Божого 1921-го. На день Різдва Пресвятої Богородиці, Заступниці Боголюбивої України. Вересня 8-го дня, Кремінець, Богоявленський монастир."

Тут додати хиба можна для тих, що не бачили сього перекладу, що мова перекладу незвичайно гарна і задержано в ній церковний склад вислову."

1. Значення допису І. Данильчука для спростування одної легенди про перше в Канаді Богослуження українською мовою

У збірнику "Ювілейна книга в півстоліття Української Греко-Православної Церкви в Канаді, 1918-1968" (Вінніпеґ, 1968) між іншим є

довідкова стаття, прислана з Канори, Саск., п.з. "Українська Громада Пресв. Тройці в Канорі, Саск." в якій м.і. є така інформація:

"Канорці зорганізували Громаду Пресв. Тройці в 1919 році. Праця пішла вперед і вже 1920 р. відбувалися Служби Божі українською мовою."

В органі У.Г.-П. Церкви в Канаді — в часописі "Вістник", у числі за 15 березня 1979 р., на першій сторінці під світлиною подана така інформація:

"Українська Православна Громада в Канорі, Саск., була зорганізована в 1919 р."

Хоч між значеннями слів "зорганізувати" й "оснувати" є очевидна різниця, але в даному випадку не може бути непорозуміння, бо тут слово "зорганізувати" вжито в значенні "оснувати".

В обох вищезгаданих інформаціях наявна одна й та сама помилка, яка полягає в твердженні, що Укр. Православна Громада в Канорі, Саск., була основана 1919 р. — хоч у дійсності вона була основана 1921 р. — за ініціятивою свящ. С.В. Савчука. Після того як митр. Ґерманос висвятив (14 березня 1920 р.) його в сан священика, о. С.В. Савчук почав у другій половині березня того ж року (1920 р.) своє душпастирське служіння в Канорі, Саск. Він там був першим українським священиком, і, як такий, він оснував там Українську Православну Громаду (1920 р.)

Другого помилкою тут є твердження, що в Канорі "вже 1920 р. відбувалися Служби Божі українською мовою". Автор цієї "інформації", який, очевидно, несвідомо допустився дисінформації, як видно, не знав, що тієї богослужбової книги, якою є "Літургія", українською мовою 1920 р. ще не було. Вона вийшла з друку щойно на початку 1922 р. Була це "Літургія Св. Івана Золотоустого", яку на українську мову переклав і видав друком проф. Іван Огієнко.

а) Початок правлення Служби Божої українською мовою

Говорити логічно про правлення Служби Божої українською мовою може тільки той, хто має на увазі факт існування всіх Богослужбових книг у перекладі на українську мову.

У зв'язку з цим тут до речі буде згадати про твердження митр. Василя Липківського, що перше в історії українського народу Богослуження українською мовою відбулося в Києві, в Миколаївському Соборі (він каже: "в Микільському Соборі"), 9 травня 1919 р. Митр. Липківський пише про це так:

"На свято літнього Миколи 9-го травня 1919 року відбулась перша урочиста служба першої української парафії. Це був дійсно день народження Української Автокефальної Православної Церкви. Про цю службу зроблено було оголошення по всьому Києву і викликало надзвичайне зацікавлення. На всюношній і на службі Божій зібралась така сила народу, що не тільки в Соборі, а й навкруги його було тісно; весь нарід плакав, чуючи Апостола,

Євангелію, Псальми рідною мовою; всі відчували, що це вперше після віків неволі "моляться на волі невольничі діти", як провіщав Шевченко."[27]

Службу Божу правили в дійсности лише частково українською мовою. Там читали тільки Апостола й Євангелію та Псалми.

У зв'язку з історією церковного руху другої Всеукраїнської Православної Церковної Ради (ВПЦ Ради в 1919-1920 рр.) митр. Липківський між іншим інформує про такий факт:

"В час захоплення цими бурхливими подіями ВПЦР не припиняла і своєї біжучої праці особливо по перекладу Божих служб на укр. мову. В цей чав було перекладено з грецького протоєрем Василем Липківським повний чин Літургії св. Івана Золотоустого. Цю працю уважно переглянула ВПЦР і вирішила надрукувати. І ото в червні 1920 р. вийшла перша друкована богослужбова книга укр. мовою. Чин Літургії св. Івана Зол. і укр. відправа стала уже на твердий грунт. Крім того перекладалися і інші служби як от великодня, деяких свят, друкувались на машинці і розсилалися по парафіях, що жваво засновувались і по селах."[28]

Це значить, що початок правлення Служб Божих, що були не частково, а цілісно українськими, датується червнем 1920 року, розуміється, тілки в обсязі другої УАПЦ (Укр. Церкви формації 1919-1920 рр.) в Україні під совєтською владою.

Загадковою справою треба вважати твердження митр. В. Липківського, що це він зробив переклад Літругії Св. Івана Золотоустого на українську мову, і що друга ВПЦ Рада видала його друком (у Києві) в червні 1920 р. Загадкою ця справа стає після того, коли в органі другої ВПЦ Ради в Києві "Церква й Життя" (див. у статті п.з. "Роля і значення Камянця на Поділлю в історії відродження УАПЦ" — "Ц. й Ж.", ч. 7/1928 р.) є інформація про такий факт, що при Богословському Факультеті Кам'янець-Подільського університету була створена спеціяльна комісія в складі таких професорів: прот. Євфимій Сіцінський, прот. Петро Табінський, Василь Біднов, а пізніше ще й прот. Василь Липківський, і в висліді її праці при цьому факультеті були видані в перекладі на українську мову такі книжки: "Біблійна історія", "Молитовник", "Книга Діянь Апостольських", "Часослов", "Тайна шлюбу", і "Літургія Івана Золотоустого".

Годі вгадати, чому в цій інформації київського журналу "Церква й Життя" не було згадано про це, про що згодом згадав митр. В. Липківський, сказавши, що промотором і душею цієї праці згаданої комісії для перекладу богословськийх книг на українську мову був ректор Кам'янець-Подільського університету проф. Іван Огєнко, і що це фактично він сам переклав "Літургію Св. Івана Золотоустого"[29].

---

[27]Митр. Василь Липківський, Історія Укр. Прав. Церкви. Розділ VII: "Відродження Укр. Церкви". Op. cit. Стор.16-17.

[28]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 25-26.

[29]Митр. В. Липківський.Op. cit. Стор. 77

Тому що в червні 1920 р. ще існував Кам'янець-Подільський університет (він існував до 9 липня 1920 р.), то це значить, що там була на складі якась частина вищезгаданих книжок.

Тут і виринає питання, як розуміти інформацію митр. Липківського, що та "Літургія Св. Івана Золотоустого", яку (в перекладі на укр. мову) видала друком друга ВПЦ Рада (в Києві) в червні 1920 р., була вислідом перекладницької праці самого митр. Липківського. Далі, тут до речі буде згадати про такий факт: митр. Липківський інформує, що друга ВПЦ Рада в липні 1920 р. довідалася, що в Полтавській єпархії тоді вже правили Богослуження українською мовою — з благословення її архиєрея, яким був архиєп. Парфеній Левицький, і що він також правив Богослуження українською мовою[30]. Звичайно, що ВПЦ Рада довідалася про це після того, коли архиєп. Парфеній уже (ще перед липнем 1920 р.) увів у своїй єпархії українську мову в Богослуження. А це значить, що він і його священики незалежно від ВПЦ Ради мали Богослужбові книги в перекладі на українську мову. Дістати їх, очевидно, не могли з жодного іншого джерела, як тільки з Кам'янець-Подільського університету.

Щождо ВПЦ Ради, то вона, як видно, просто перевидала ту "Літургію Івана Золотоустого", що була в перекладі на українську мову видана очоленою проф. І. Огієнком комісією при Богословському Факультеті Кам'янець-Подільського університету.

З тих архиєреїв-українців, що належали в Україні до ієрархії московського Патріярхату, тільки один архиєпископ Полтавський Парфеній Левицький увів українську мову в Богослуження в своїй єпархії. Сталося це, як було сказано вище, перед липнем 1920 р., але точної дати започаткування архиєп. Парфенієм цього діла не знаємо, бо митр. Липківський обмежився лиш ось такою згадкою про це:

> "І от в цей час в липні 1920 р. ВПЦР стало відомо, що в Полтаві архиєп. Парфеній не тільки не забороняє служби Божої укр. мовою, але й сам править по українському і заснував у Полтаві укр. парафію при Воскресінській церкві. Архиєп. Парфеній Левицький, людина відома як українець, перекладчик св. Євангелії на укр. мову..."[31]

Архиєп. Парфеній (у мирі Памфил) Левицький (1858-1922), який 1882 р. закінчив Київську Духовну Академію, а в сан єпископа був висвячений 1899 р., ще 1904 р. в Кам'янці Подільському (де був єпископом) став відомим як діяч на українській національно-просвітній ниві. До речі, він був не "перекладчиком св. Євангелії на укр. мову", як це твердить митр. Липківський; він тільки очолював той гурток учених, які 1905 р. редагували до друку перекладену Филипом Морачевським "Чотироєвангеліє" на укр. мову.*[10]

---

[30]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 27.

[31]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 27.

*[10]Це "Чотироєвангеліє", перекладене Ф. Морачевським на укр. мову, було видане друком щойно 1906 р. (після 26-х років по смерти Ф. Морачевського (1806-1869); це тому, що заборону (т.зв. "Емський Указ", виданий царем Александрем II 18 травня 1876 р.) українського друкованого слова було скасовано щойно 1905 р.

Архиєп. Парфеній Левицький
(другий зліва) на чолі комісії, яка 1905 р. зредагувала до друку Євангелію в укр. перекладі Пилипа Морачевського (з 1860 р.), що була видана друком 1906 року.

Очевидно, що не було б несподіванкою, якщо б , напр., виявилося, що архиєп. Парфеній сам переклав був Літургію Св. Івана Золотоустого на українську мову і в машинописних копіях розповсюдив її між своїми священиками.

У справі праці проф. Івана Огієнка в ділянці перекладання Богослужбових Книг на українську мову митр. Липківський залишив по собі таку згадку:

> "Проф. Кам'янецького Университету І. Огієнко був міністром ісповідань в Кам'янці за Директорії. Він захопився українською церковною справою і робив багато перекладів на українську мову, як от Чин Літургії Іоана Златоустого, та інші."[32]

Тут перш за все треба доповнити цю інформацію митр. Липківського згадкою про те, що проф. Іван Огієнко у Кам'янець-Подільському університеті був не тільки професором, він був там ректором; був він на цьому становищі з самого початку існування цієї високої школи, яку оснував Гетьман Української Держави Павло Скоропадський і який особисто звершив акт відкриття її — 22 жовтня 1918 р. Хоч проф. І. Огієнко був Директорією Української Народньої Республіки 15 вересня 1919 р. найменований Міністром Ісповідань У.Н.Р., то одначе він далі залишився на становищі ректора цього університету до часу виїзду на еміграцію (9 липня 1919 р.).

З того факту, що зроблений проф. Огієнком (коли він був Міністром Ісповідань) український переклад Літургії Св. Івана Золотоустого вий-

[32]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 77 (Див. у зносці).

шов друком ще за часів існування У.Н.Р., можна зробити такий висновок, що той український переклад цієї Літургії, що його друком видав проф. Огієнко не еміграції в Польщі на початку 1922 р., був передруком її першого видання.

У зв'язку з постановою Волинського Єпархіяльного Зібрання з 3-10 жовтня 1921 р., "Про українізацію Служби Божої", єпископ Крем'янецький і Керуючий Волинською Єпархією Діонисій (Валединський) написав таку резолюцію:

> "Дозволяється розумно користуватися українським перекладом псалтиря підчас читання шостипсальмії, кафизм і часів. Бажано і можливо читання Паремії на українській мові.
>
> Що торкається инших частин Служб Божих: канонів, тропарів, стихір та инш., то покищо *немає авторитетного перекладу їх на українську мову,* але вже друкується з мого благословіння на українській мові Літургія, Вечірня і Утріння в перекладі Проф. Огієнка."[33]

2. Причини трудности введення української мови в Богослуження в парафіях поселенців з Буковини в ранньому періоді історії У.Г.-П. Церкви в Канаді

"Національна" Церква — це, в церковно-православному сенсі цього слова, а специфічно — в значенні т. зв. "зовнішнього устрою Церкви" — це самостійна Церква населення чи частини населення даної країни, або самостійна Церква даного народу. Але в ідеології церковно-самостійницького руху православних українців ідея "національної" Церкви означає таку Церкву, яка є не тільки самостійною, але і також, так би мовити, етнізованою, тобто, такою Церквою, в якій мовою Богослуження є рідна мова народу, рідні церковні звичаї, своє церковне мистецтво, а перш за все — національна ідеологія її історії.

Першим і найголовнішим проявом етнізації Української Православної Церкви в її історії була кампанія за усунення церковно-слов'янської мови з богослужбової сфери і заступлення її мовою українською.

Сам той факт, що церковно-слов'янська мова була в Україні мовою Богослуження від часів прийняття християнства українським народом, і на протязі століть вона в свідомості релігійних почувань народу закономірно асоціювалася з ідеєю "руської віри" й "Руської Церкви", повинен був підказувати діячам руху за "українізацію" Української Церкви, що нагла, революційна зміна мови в Богослужені — це в душі народу тяжка операція, і що серед народніх мас вона не може не викликати явної, чи більш-менш затаєної негативної спонтанної реакції "консерватизму".

В У.Г.-П. Церкві в Канаді процес введення української мови на місце церковно-слов'янської в богослужбову сферу відбувався не революційним, а еволюційним способом. Про це свідчать інформації в листі (з 27

---

[33]"Постанови Єпархіяльного Зібрання..." Op. cit. Стор. 9.

жовтня 1921 р.) секретря Консисторії У.Г.-П. Церкви, свящ. С.В. Савчука, до проф. І. Огієнка. І так, він каже, що в цій Церкві спочатку правили богослуження церковно-слов'янською мовою "з українською вимовою", а по-українському читали тільки Апостола та Євангелію, і то тільки в тих церковних громадах, де "народ вже приготований" був до цього. "Українці з Галичини, бувші уніяти, приймають ці зміни радо", — пише він, — "зате буковинські українці, звикши на протязі 25 років до російської православної церкви, не так скоро приймають будь-які зміни, і тому між ними українізація церкви йде повільніше."

Як відомо, серед українських поселенців у Канаді масово переважали іміграни з Галичини, а українців з Буковини було значно менше; вони становили приблизно 20 відсотків серед усіх українських поселенців у цій країні. По-друге, з Галичини разом з масою хліборобів до Канади приїжджали молоді інтелігенти, а серед українських поселенців з Буковини таких було дуже мало. У Канаді на православіє спочатку переходили переважно греко-католики ("уніяти"), що були інтелігентами, а інтелігенція, як свідчить історія, у своїй масі ніколи не відчувала психологічних труднощів у процесі усування з церкви церковно-слов'янської мови й заступання її "живою мовою" народу.

Натомість серед українських буковинців у Канаді інтелігенції спочатку було — впорівень з поселенцями з Галичини — дуже мало. Отже українізатори Церкви тут мусіли мати діло з "консервативною" селянською масою поселенців з Буковини, яка відчувала психологічну трудність у переході з церковно-слов'янської мови в Богослуженні на живу мову.

Тодішній провід У.Г.-П. Церкви в Канаді (який складався з молодих інтелігентів) нехіть маси буковинських поселенців до зміни мови в Богослуженні пояснював собі впливом російської Місії, до якої в Канаді належали буковинські Церковні Громади від самих початків свого поселення в цій країні.

Одначе історичний досвід показує, що той "консерватизм" у справі зміни мови в Богослуженні спонтанно проявлявся серед українських селянських мас навіть там, де була українська національна свідомість, що поєднувалася з українськими патріотичними почуваннями. Проф. І. Огієнко глибоко розумів це, і тому він, після найменування його (15 вересня 1919 р.) Міністром Ісповідань Української Народньої Республіки, "українізацію" Православної Церкви в Україні започаткував не революційним, а еволюційним способом. І так, він спочатку видав розпорядження, щоб у церквах в Україні припинили вживання церковно-слов'янської мови з російською вимовою, і щоб почали вживати її з вимовою українською — такою, якою вона була в Українській Церкві до часу підпорядкування її церковній владі в Москві (1686 р.).

Розпорядження Міністра Ісповідань проф. І. Огієнка з 4 вересня 1919, No. 1082 — "До всіх Преосвященних Єпіскопів і Архиєпіскопів на Україні", — про обов'язкове читання церковно-слов'янських Богослужбових Книг з українською вимовою, починається таким вступом:

> "По всіх православних слов'янських землях Служби Божі правляться з рідною вимовою богослужбового тексту; так само і на Україні цілі віки

правили служби по церквах з рідною українською вимовою і тільки останні покоління батюшок було присилувано світською владою до московської вимови, народу українському зовсім чужої."[34]

Він же й перший в історії українського народу вияснив, як треба читати церково-слов'янський текст, щоб у їх читанні була українська вимова. Міністр І. Огієнко зробив це в своїй інструкції з 10 листопада 1920 р., ч. 235.[35]

Проф. Іван Власовський у зв'язку з цим зробив таку замітку 1961 р.:

"Пок.[ійний] митрополит Полікарп [Сікорський] казав, що люди наші не бажають відправи слов'янського тексту (?! — Ю.М.-Л.) з українською вимовою, бо вбачають в такій відправі заміри перевести їх в унію"[36]

Петро Сікорський (в чернецтві, почавши з 1922 р. — "Полікарп", що пізніше був митрополитом), 1919 р. був свідком видання Міністром Ісповідань У.Н.Р., проф. І. Огієнком, розпорядження, щоб у церквах в Україні церковно-слов'янські Богослужбові Книги перестали читати з російською вимовою, а щоб їх читали з вимовою українською, бо ж він (Петро Сікорський), працював тоді в Міністерстві Ісповідань У.Н.Р.

Якась частина інтелігенції української православної людности, розуміється, знала, що в греко-католицькій Митрополії в Галичині церковно-слов'янські тексти традиційно читали з українською вимовою, але українські селянські маси на Наддніпрянщині цього не знали, отже вони не могли твердити, що акція вводження української вимови в читання церковно-слов'янських Богослужбових Книг — це, мовляв, намагання перевести їх (українську православну людність Наддніпрянщини) в унію. Такий "аргумент" — не тільки нереальний, але й неповажний — напевно спрепарували ті українські інтелігентські сфери на Наддніпрянщині, які хотіли, щоб на місце церковно-слов'янської мови була революційним (а не еволюційним) способом введена в Богослуження "жива мова" і щоб це було зроблено наказом влади У.Н.Р.

Тому що Єпископат для другої УАПЦ був (першим Всеукраїнським Собором цієї УАПЦ — в жовтні 1921 р.) установлений таким способом, що першого єпископа (Василя Липківського), для неї поставили спільно священики, діякони й миряни, то діючі в Україні єпископи й духовенство Московського Патріярхату твердили, що єпископи цієї УАПЦ та поставлені ними священики не є благодатними. Митр. Липківський інформує, що ієрархія Московського Патріярхату цим своїм богословським аргументом не могла стримати українські народні маси від переходу на сторону УАПЦ, бо загал народу не визнавався на таких справах як "благодатність", чи "неблагодатність" даного єпископа, чи

---

[34]Цілість тексту цього розпорядження передруковано в журналі "Віра й Культура" (Вінніпеґ), ч. І. Рік І. 1974. стор. 64-67.

[35]Цілість тексту цієї інструкції передрукований в журн. "Віра й Культура". Op. cit. Стор.108-113.

[36]Іван Власовський, Нарис історії Української Православної Церкви. том. IV, ч. І. Ню Йорк-Бавн Брук, 1961, стор. 208.

священика. Головною причиною того явища, що більшість української православної людности не хотіла приєднатися до УАПЦ був той факт, що провід цієї Церкви, тобто Всеукр. Правосл. Церковна Рада, заборонила в своїх парафіях правити Богослуження "слов'янською" (тобто церковно-слов'янською) мовою. Митр. Липківський огірчено й з болем серця згадує про це, пишучи:

"Але й в народі не було згоди, він теж поділився, і серед великого піднесення і радості одних помітно було ворожі погляди, а той й вигуки других. Але не "благодать " головним чином ділила народ, велика маса (крім свідоміших) мало в ній мабуть і розуміла. Народ ділила головним чином мова, якою мовою мусить провадитися служба Божа: українською чи слав'янською. Коли між духівництвом ішов поділ на "тихонівців", "каноничних", і "самосвятів", "безблагодатних", то народ поділився на "українців" і "слав'ян", "слав'янистів". Тому і єпископів і священників народ називав або "українськими", або "слав'янськими". Народ український до того вже справді спустився, що сам свою мову вважав мужицькою, негідною молитви, думав, що лише молитва слав'янською мовою приємна Богові. Особливо жіноцтво; бабка часто вже з української парафії на десяте село йде, щоб відправити панахиду по свому небіжчикові, або молебень слав'янською мовою; їй здається, що панахида, або молебень українською мовою не так дійде до Бога. Цікаво, що таке ставлення зустрічається й між священниками. Священник м. Липівця Семен Осинський (дуже поважна й побожна людина) приєднався був до УАПЦ. Він цілком погодився з способом висвячення митрополита, але ніяк не визнавав української відправи; приїжджав навіть до ВПЦР з проханням дозволити йому правити по слав'янському і коли ВПЦР не погодилась, він *відійшов* від УАПЦ. От же , коли слав'янські священники після української відправи кроплять церкву св. водою, то жіноцтво певне, що це вони очищають церкву від української мови, що це українська мова опоганила церкву. Найбільше ця ріжниця в мові утворила те, що майже в кождому селі людність поділилась на дві ворожі парафії — слав'янську й українську, і ця ворожість ще збільшується від того, що часто обидві парафії користуються одною церквою. У всякім разі дуже помітно, що в захопленні народа українською церквою відзначається національна риса, народ полюбив свою рідну Церкву, як свою національну відміну. Це значить, що народ ще й досі дивиться на Церкву очима своїх прадідів ще 17-го віку, що рідну Церкву вважали своєю головною національною прикметою. А коли додати, що до української парафії скрізь пристають в більшості молодь і бідніші, демократичніші селяне, а *більш заможні* (по сучасному *куркулі,* а по колишньому *шляхта*) *залишаються "слав'янами"*, то порівняння між сучасною Українською Церквою і православною Церквою 17-го віку — хлопською в народнім уявленні, стає це виразніше... Але без цього поділу в народі, без боротьби за визволення навіть церковне, як і національне, з самим собою, з своєю затурканістю, несвідомістю народ не може обійтись. Українська Автокефальна Церква в цій боротьбі народа навіть з самим собою стала могутньою визвольною силою, і навіть загальна історія мусить зазначити, що Українська Церква перша й найвиразніше вшанувала українську мову перед усім народом, зробивши її священною, церковною мовою. І в цій боротьбі в українському народі велика перевага, коли не в кількості, то в якості за "українцями", а не "слав'янами"..."[37]

[37]Митр. В. Липківський, Op. cit. Стор. 54-55.

Пригноблений і обурений тим, що більшість, — і то, як видно з інформацій митр. Липківського, значна більшість, — українського селянства поставила спротив акції усування "слов'янської" (церковнослов'янської) мови з богослужбової сфери, митр. Липківський був змушений остерігати їх, що Бог буде судити їх за це на Страшному Суді[38].

Своє обурення з приводу такого способу приєднування народніх мас до УАПЦ, проф. І. Власовський волів висловити дипломатично, вдавано кажучи, що він "не вірить", що проповідь "Страшний Суд" була твором митр. Липківського, чи і навіть будь-кого іншого з освічених провідників УАПЦ.

> "Думаємо, що такі залякування православних українців відповідальністю на Страшному Суді Христовому за те, що не приєдуються всі вони до УАП Церкви, не могли виходити не тільки з уст митрополита Церкви, але й взагалі з уст освічених провідників того часу УАП Церкви," — заявив він.[39]

Послуговуючись такою методою (евфемізмом "неймовірности"), проф. І. Власовський, очевидно, мусів знати, що текст проповіді "Страшний Суд" (1932) був опублікований в органі У.Г.-П. Церкви в Канаді — в часописі "Вістник" (див. число за 1 березня 1932 р.), і що Петро Маєвський, висвячений митр. В. Липківським, прибувши 1931 року до Канади (на душпастирську працю в У.Г.-П. Церкві) на протязі 1933-1937 рр. часто листувався з митр. Липківським,[40] і він, розуміється, знав, що автором проповіді "Страшний Суд" був митр. Липківський. А втім о. Петро Маєвський знав зміст тих найзамітніших проповідей, які митр. В. Липківський виголосив, коли він був (від 1921 до 1927 р.) первоієрархом УАПЦ, бо ж о. Петро Маєвський був у Києві (почавши з 1921 р. на службі в УАПЦ аж до часу свого виїзду до Львова (1928 р.), звідки 1931 р. приїхав до Канади.[41].

Митрополит Холмсько-Підляський Іларіон*[11] (у мирі проф. Іван Огієнко) у своїй єпархії, — яку він очолював від часу своєї хіротонії — 20 жовтня 1940 р. аж до виїзду (через воєнно-політичні події того часу) 18 липня 1944 р. на скитання, — мусів розв'язати проблему, яка, полягала в тому, що більшість місцевої української інтелігенції була за введенням у

---

[38]Див. проповідь митр. В. Липківського "Страшний Суд". (Текст її передрукований в "Історії У.Г.-П. Церкви". Т. І. (Вінніпеґ, 1984). Стор. 243-245.

[39]І. Власовський. Op. cit. Стор. 225-226.

[40]Листи митр. В. Липківського до о. Петра Маєвського (в Вінніпезі) адресат опублікував (циклостилево) в Лос Анджелес 1953 р.

[41]У справі інформацій про життя й працю о. Петра Маєвського та про його зв'язки з митр. В. Липківським в Україні (в 1921-1928 рр.) і в Канаді (в 1933-37 рр.) див. "Поропам'ятна Книга — Три Ювілеї". (Видання Укр. Православної Парафії Св. Володимира в Лос Анджелес. 1946 р.).

*[11]Титул єпархіяльного Митрополита був наданий архиєп. Іларіонові 16 березня 1944 р. Собором Єпископів Автокефальної Православної Церкви в "Генеральній Губернії" (так німецька воєнно-окупаційна влада назвала Польщу), первоієрархом якої був митр. Діонисій (Валединський), з катедрою в Варшаві.

Богослуження української мови на місце церковно-слов'янської; натомість більшість селянських мас була проти усування церковно-слов'янської мови з Церкви. Митр. Іларіон розв'язав цю проблему так, що в порозумінні з духовними й світськими представниками єпархії він признав кожній парафії право вибору між церковно-слов'янською мовою (але тільки з укр. вимовою) і мовою українською для богослужбового вжитку.

Інформуючи про таку розв'язку згадної проблеми, інж А. Нестеренко (український церковно-громадський діяч за часів архиєпастирства митр. Іларіона в Холмсько-Підляській єпрахії, який належав до найближчого окруження цього ієрарха) правдиво свідчить, що вислід саме такого полагодження цієї справи був такий:

> "Число парафій з богослужбовою живою українською мовою все збільшувалось. І все робилося спокійно."[42]

а) Причина спротиву "консервативних" прошарків селянських мас акції усування церковно-слов'янської мови із богослужбової сфери, як наукова проблема

Діячі руху за українізацію Православної Церкви в Україні, що почався за часів другої революції в Російській Імперії (1917 р.), за причину спротиву акції усування церковно-слов'янської мови з богослужбової сфери з боку "консервативних" прошарків українських селянських мас уважали брак української національної свідомости і брак укр. патріотизму; почуття етнічної меншевартости, яке велить їм уважати свою рідну мову "нижчою" за мови "панівних" народів; обскурантизм забобонности селянських мас, в яких довгий час рабства ("панщини") у польської шляхти і в російського дворянства виробив таке поняття, що їхня мова — "мужицька" ("хлопська"), отже й негідна для богослужбового вжитку. У світлі тієї модерної дисципліни, що називається "психологією релігії" (яка, розуміється, є частиною антропології), стає ясно, що всі того роду поняття, які були згадані вище, про причини спротиву "консервативних" прошарків українських селянських мас акцій усування церковно-слов'янської мови з богослужбової сфери зокрема є профанним підходом до цієї проблеми.

Між оборонцями "руської віри" (православної) й руської народности (української) та руської мови під кінець XVI століття, силою своїх патріотичних почувань найбільше відзначився чернець Іван Вишенський (коло 1550-1620 рр.), а одначе, незважаючи на це, він був найбільшим за того часу противником тенденції усування церковно-слов'янської мови з богослужбового вжитку.

---

[42]Інж. А. Нестеренко, Митрополит Іларіон — Служитель Богові й Народові. (У "Ювілейній Книзі на пошану Митрополита Іларіона в 75-ліття його життя і праці. 1882-1957." Вінніпеґ, 1958. Стор. 131-276).

В одному із свої послань (до українського православного духовенства) написаного на Афонській Горі десь під кінець XVI століття, він напоминав:

"Євангелия и Апостола в церкви на Литургии простымъ языкомъ не выворочайте. По литургии ж для зрозуменя людського попросту толкуйте и выкладайте. Книги церковныє всѣ и уставы славенскимъ языкомъ друкуйте.

Сказую бо вамъ тайну великую: яко диаволъ такую завист имаетъ на славенский языкъ же ледве живъ отъ гнѣва; радъ бы єго до щеты погубилъ и всю борбу свою на тоє двигнулъ, да єго обмерзитъ и во огиду и ненавист приведетъ.

И што нѣкоториє наши на славенский языкъ хулятъ и не любятъ, да знаєши запевно, як того майстра (диявола, - Ю.М.-Л.) дѣйствомъ и рыганємъ духа єго поднявши творятъ. Ато для того диаволъ на славенский языкъ борбу тую маєтъ, зане ж єст плодоснѣйший отъ всѣхъ языковъ и Богу любимший: понєжє безъ поганскихъ хитростей и руководствъ, сє же єст кграматикъ, рыторыкъ, диалєктикъ и прочихъ коварствъ тщеславныхъ, диавола вмѣстныхъ простымъ прилєжнымъ читаниємъ, без всякого ухищрения, къ Богу приводитъ, простоту и смерєниє будуєтъ и духа святого подємлєтъ".[43]

І. Вишенський свідомий того що загал присутніх у церкві на Богослуженні людей міг не розуміти "славенської" (церковно-слов'янської) мови. При цьому одначе він ставить вимогу, щоб слухачі в церкві скористали з факту прочитання Апостола й Євангелії. Тому то він вимагає щоб священнослужителі, прочитавши (церковно-славянською мовою) Апостола й Євангелію, зміст прочитаного переповіли й пояснили "попросту" (тобто "простою мовою" розговірною мовою слухачів, яка, в противень до "церковної мови", є мовою "світською").

Звідти виринає питання: Нащо читати Апостола й Євангелію церковно-слов'янською мовою, якої загал вірних у церкві не розуміє, а після того перекладати прочитане зрозумілою мовою, а чому не перекласти ці книги з церковно-слов'янської мови на мову зрозумілу, і читати їх у церкві? Відповідь на це питння ясна. І. Вишенський відчуває потребу чути в Богослуженні "церковний стиль" звуків мови: відчуває він душевну потребу цього, як відчуває він потребу, щоб "церковний стиль" мали мелодії богослужбових піснопінь; щоб "церковний стиль" "мали ікони в церкві; щоб "церковний стиль" мала архітектура храму.

Історія свідчит, що ті віруючі українські церковні письменники, що були містиками (а таким був Іван Вишенський), самою своєю

---

[43]Заголовок цього послання дуже довгий, а початок його такий: "Буди ж вамъ извѣстно правовѣрнымъ, як сего ради попущени єсмо въ сей искусъ, занє ж поєретєчихмося вси обиталници Малой-Русии..." Текст цього послання див. у збірнику "Акты, относящієся къ истории Южной и Западной Россіи, собраные изданые Археологической Коммиссіей" Томъ II. Санктъ-Петербургъ, (До речі в книжці "Іван Вишенський. Твори" виданої в Києві 1959 р. за редакцією І.П. Єроміна, не подано тих джерел, в яких твори Івана Вишенського були вперше надруковані. Редактори цієї книжки поінформували, що вони тепер передрукували їх з видання "Иван Вишенский. Сочинения", що є частиною книги "Литературные памятники" (Москва-Ленинград, 1955).

природою відчували душевну потребу чути в церкві "церковний стиль" звуків мови. В якій мірі можливість даної людини зазнавати т. зв. "релігійного переживання" (кульмінаційним ступенем якого є релігійна екстаза) залежить від фактора містицизму, в такій мірі така людина відчуває душевну конечність чути в храмі "церковний стиль" звуків мови.

Німецький дослідник психології релігії В. Штелін (W. Stählin), створив термін "religiöse Sprache" ("релігійна мова")[44] для означення системи такого вислову процесу релігійного переживання давньої людини, звуки якого мають "небуденний характер" і цей термін уже закріпився в лексиконі тієї модерної дисципліни, якою є "психологія релігії."[45]

"Релігійна мова" в принципі не означає чужої мови; це може бути варіянт рідної мови такої релігійної людини, яка в стані релігійного переживання відчуває душевну необхідність чути в церкві таку мову, що має не "світський" ("секулярний") стиль, а "стиль духовний".

Ілюстративним прикладом "духовного варіянту" української мови можна вважати ось хоч би коляду "Ой, видить Бог":

"Ой видить Бог, видить Творець,
що мир погибає;
Архангела Гавриїла в Назарет посилає, —
Возвістити в Назареті: "Стала слава у Вертепі!
Тріє, тріє, тріє цари несуть Христу дари".

Не може бути сумніву, що українські віруючі народні маси сприймають це як "духовний" варіянт своєї рідної мови, бо в "живій" укр. мові, "світській", це звучало б так:

"Ой бачить Бог, бачить Творець, що світ гине, — Архангела Гавриїла до Назарету посилає, — Повідомить в Назареті..."

Чернець-аскет Іван Вишенский тому був переконаний, що це сам диявол спонукав тодішню освічену верству русинів виступати проти вживання "славенської" мови в Церкві, бо за того часу (в XVI-XVII ст.) із заходу Европи поширився на Україну (в державних межах Королівста Польського) дух гуманізму з його головною прикметою — раціоналізму та з його раціоналістичним підходом до релігії. Про це, напр. свідчив той факт, що Памва Беринда, присвячуючи свій "Лексіконъ славенросскій и именъ тлъкованіє" (Київ, 1627) родині Феодора Балабана, писав:

"Широкій и великославный языкъ славенросскій много словъ трудныхъ до вырозуменя имѣєтъ, зане и сама цєрковь російская многимъ сыномъ своимъ въ огиду приходитъ".

Ці "многі сини" Руської Церкви, яким ця Церква "в огиду приходила" тільки тому, що в її богослужбовій — "славеноросскій" мові

---

[44]Див. в "Archiv für Religionspsychologie". I. Bnd. 1914. (Основоположником його був В. Штелін).

[45]Про "religiöse Sprache" див. W. Trillhaas, Grundzüge der Religionspsychologie. München, 1946. S. 10-11, 14.

(церковно-словянськй мові руського типу) вони знаходили "багато трудних для зрозуміння слів", — це, очевидно, була руська освічена верства, вихована в дусі гуманізму.

Хоч українські селянські віруючі маси ще більше ніж інтелігенція знаходили в цій мові різні незрозумілі слова, а однак Церква не тільки не приходила їм "в огиду", але й навіть сам цього роду вульгарний вислів про Церкву не міг появитися в їхніх думках, бо вони вважали це великим гріхом. Українські церковні письменники - містики були певні, що наступ освічених людей-гуманістів на церковно-слов'янську мову був спричинений браком "релігійних почувань" у них.

Заява блаженного Августина: *"Credo ut intelligam"* ("Вірю, щоб зрозуміти"[46]) означає, що та особа, яка не вірує, не зрозуміє в релігії нічого. Власне, такого погляду були й є ті релігійні люди-містики. Вони певні, що коли дана людина втратила спроможність зазнати релігійне переживання (яке є процесом у сфері інтуіції, і воно має містичний характер), то духа Богослуження вона не зрозуміє, і тут не поможе їй факт зрозумілої мови в Богослуженні.

* * *

Ці замітки були тут подані не з інтенцією оборони церковно-слов'янської мови в Богослуженні, а тільки з інтенцією звернути увагу на той факт, що українізатори церкви — замість дати переклад Богослужбових Книг на українську мову, яка характеризувалася б своїм "духовним стилем" (це значить, що це мав би бути а р х а ї з о в а н и й варіянт української мови) витрачували час і енергію на поборювання тих "консервативних" селянських мас, що були противниками вводження в богослужбову сферу їхнього щоденного, розговірного варіянту рідної мови. А чинили вони так тому, що до релігійних почувань і переживань українських віруючих мас вони підходили з критеріями раціоналістично-механістичного характеру, і таким чином відчужували їх від Укр. Православної Церкви.

Цю низку заміток треба було тут зробити тим більше тепер, коли на Заході, а головно в Німеччині, наукове досліджування проблеми "звукового" вираження в церковній сфері вже має за собою великий дорібок. Одним з прикладів цього, є монументальна дослідна праця німецького ученого Ф. Швайнсберґа "Звукові форми вислову в службі Церкви" (1946)[47].

V. З ІСТОРИЧНИХ ПАМ'ЯТОК У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ З ЧАСІВ ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ЇЇ КОНТАКТІВ З ПРОФ. І. ОГІЄНКОМ

1. Послання єп. Діонисія Валединського

Послання єпископа Крем'янецького (давніше писали "Кремінець" а не "Крем'янець"), Керуючого Волинською Єпархією Діонисія (Валедин-

---

[46]Блаж. Августин (Aurelius Augustinus, 354-430) сказав це в своєму творі "De vera religione" ("Про правдиву релігію").

[47]F. Schweinsberg, Stimmliche Ausdrückgestaltung im Dienste der Kirche. München, 1946.

ського) до вірних У.Г.-П. Церкви в Канаді і У.П. Церкви в США (воно було датоване в м. Крем'янці 8 вересня ст.ст. 1921 р.) досі ніколи не було оприлюднене — очевидно, тому, що в обох цих Церквах був свій архипастир — митр. Ґерманос.

Це послання, як історичний документ, є пам'яткою з того часу, коли один з архиєреїв Вселенської Православної Церкви, єп. Діонисій (пізніше первоієрарх Православної Автокефальної Церкви в Польщі і один з особливо близьких до Константинопільської Патріярхії єпископів) поблагословив православних українців у Канаді й США, як вірних "Православної Української Церкви в Канаді і Злучених Державах", і як членів усієї Православної Церкви взагалі, і молився, щоб Господь подав їм сили витримати на сторожі своєї національности і укріпитися в православній вірі.

Це послання не було опубліковане тому, що хоч єп. Діонисій писав його як приятель (яким він за того часу дійсно був) українського народу взагалі, а української православної людности зокрема, а не як архипастир У.П. Церкви в Канаді й США, але православні українці в цих країнах мали свого архипастиря — в особі митр. Ґерманоса, і вони з мотивів формального й етичного характеру вважали, що тільки його послання їм випадало, і треба було, оприлюднювати.

Єп. Діонисій написав це своє послання тоді, коли українські православні духовні й світські діячі з його благословення готувалися до того З'їзду (в днях 3-10 жовтня 1921 р.) у Почаївській Лаврі, на якому єп. Діонисій поблагословив українізацію Волинської єпархії. Це був час, коли (в кінці літа 1921 р.) до Польщі (з еміграції в Італії) прибув єп. Юрій Ярошевський, бувший (у 1910-1913 рр.) ректор Казанської Духовної Академії, він же й укр. науковець (перед першою світовою війною він був співробітником Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові); прибув він (на запрошення Уряду Польщі) для упорядкування Православної Церкви в Польській Державі. Як Екзарх (з митрополичим титулом) цієї Церкви, владика Юрій *de facto* унезалежнив цю Церкву від Московської Патріярхії і за це він загинув (8 лютого 1923 р.) від кулі змосковщеного українця архимандрита Смарагда Латишенка (з Почаївської Лаври).

Своє послання до вірних У.Г.-П. Церкви в Канаді і в США єп. Діонисій — з поваги до Уряду (в екзилі) Укр. Народньої Республіки передав через Міністра Ісповідань У.Н.Р. проф. І. Огієнка, який зробив з нього урядові копії, текст одної з них слідує тут нижче:

Смиренний Діонисій "*Копія*
з Божої ласки Епіскоп Кремінецький (власною рукою)

Печатка: "Смиренний Діонисій,
з Божої ласки Епіскоп Кремінецький"
Дорогим Братам
Православної Української Церкви
о Господі радуватися.

Любі мої!

З милости Божої і на висловлене бажання Представника релігійних інтересів великого Українського Народу п. Міністра Ісповідань, ректора Кам'янець-Подільського Державного Університету професора Івана Огієнка, я ще з початку біжучого року взяв під свою архіпастирську опіку

тих братів наших, що мусіли покинути свої рідні місця і провадити часто безпорадне життя на чужині, далеко від своїх святинь, рідних і знайомих. По скільки міг, я керував їх релігійним життям і задовольняв їхні потреби.

Будучи майже єдиним епископом Українського Народу в тій стороні, де опинилися брати наші з Великої України, я почував себе повинним як можна ближче підійти до розуміння духу й життя українського люду і жити його радощами і печалями. Все, що тягарем лежить на людях моєї української пастви, великою тугою одбивається й на серці моїм. Все, що підіймає духа і радує їх, є і моєю радістю.

Отож з великою втіхою довідався я від п. Ректора, професора Івана Огієнка про ту надзвичайну радість, яку Ви доставили всім братам Вашим на еміграції своїм листом на його ім'я від 15 серпня ц.р. про своє богобійне життя в нашій святій православній вірі і про непохитне бажання заховати найкращі риси свого національного походження на далекій чужині, серед меркантильних інтересів віку.

Ця вістка про Вас підняла духа синів Великої України, які ще раз зрозуміли, що великі національні ідеї, за котрі вони страждають, невміручі й за океаном, навіть в космополітичній атмосфері. Радість наших любих емігрантів охопила й нас, і нам дуже приємно було почути, що Ви всі єдиним серцем і єдиними устами стремите до об'єднання зо всім українським народом в одній цінній, вічній і дорогій для всіх нас Церкві — Церкві нашій Православній. Тут і все Ваше життя стало близьким для мене, всі Ваші інтереси — рідними, а всі Ваші нужди і потреби — дорогими. І коли професор І. І. Огієнко звернувся до нас і оповістив нам про бажання Ваше одержати благословення Епіскопа Українського Народу — наше серце широко відкрилося для Вас, щоби любовію великою вмістити Вас в собі.

Вітаю Вас, православні українці, що не забули і в дальній стороні, "єдиного на потребу", того , що є "святим святих" кожного чоловіка — його св. віри.

Вітаю Вас, любії мої, ще більше й охоче, що Ви маєте завжди перед очима предків Ваших — славних лицарів-козаків, які Віру Православну ставили вище над усе, і на її захист, як на вівтар правди, клали все своє життя.

Радісно мені, що на далекій стороні, серед чисто матеріяльних умов життя, Ви зрозуміли святиню духа своїх славетних предків, і в їх православній вірі підкладаєте для себе всю надію живота нинішнього і грядущого.

Нехай же ясно горить зоря наша — віра наша, нехай доведе вона всіх Вас до тої мети, яку Ви перед собою поставили.

Вітаю Вас вірнії сини свого великого народу. Я добре розумію, що чоловік з часу свого перебування на землі найкраще виявляє в життю образ Божий в національних формах людського побуту. От для чого кожний нарід так цінить своє національне походження, береже, як око своє, свої національні риси, і більше усього дбає про свою самобутність і свободи виявленння свого національного духа.

Щасливі Ви, що там, далеко за океаном, зрозуміли все велике значіння національної ідеї в часи великої розрухи, яка повно загрожує тим народам, що не попам'ятають в свій час своєї національної окремішности. Це добрий знак, бо він свідчить про життьову могутність духа Українського Народу. Ви прозріли в дуже трудні години життя нашого народу і високо підняли свій національний прапор. Вірте ж, що настане час, коли той прапор взнесеться, як орел на вишині, — над всім сорокамільйоновим Народом Українським. І тоді велика Вам буде честь і слава, що Ви не випускали його з рук своїх, а

навіть в гіркі хвилини закликали всіх братів своїх до кращої будуччини, до так потрібного тепер об'єднання.

Увесь нарід наш повинен в цю трудну годину свого життя опертися на свою самобутність. А його Св. Церква повинна підтримати своїх дітей.

Отож і я, Архіпастир Українського Народу, од всего серця бажаю Вам, вірним синам Церкви Православної й народу нашого, доброго здоровля, кріпости, сил і усякого добра й успіху в Вашій величезній праці, — світити своєю твердою свідомістю в вірі і національному визнанні в наші сумні і часто прикрі часи для всіх тих, хто готовий похитнутися і не дійти до того світлого чертога Великої України, який здалеку вже видніється уготованим для всього нашого народу.

При тому запевняю Вас, що (на бажання Ваше, через професора І.І. Огієнка) приложу всі свої сили, щоби бути корисним для Вас, в чому зможу, в Вашому релігійному устрою. Молю Господа нашого, щоби Він, оснувавши Вас на камені твердому — вірі святій, укріпив і утвердив Вас. Благаю Пресвяту Богородицю, щоби взяла Вас під свій небесний покров і ущедрила Вас своєю ласкою і втіхами Сина Свойого. Всі святії нехай будуть Вашими заступниками перед Престолом Всевишнього.

Нехай і моє Архієрейське благословення почиває на Вас і буде залогом нашої взаїмної любови.

Христос посеред нас днесь і во віки.

Кремінець на Волині

Богоявленський Манастир,
Року Божого 1921-го. На день Різдва Пресвятої Богородиці,
Милостивої Заступниці Боголюбивої України, вересня 8-го.
Печатка: "Міністерство Ісповідань
Української Народньої Республіки"

З оригіналом згідно:
1-й керуючий справами Департаменту Православної
Церкви Міністерства Ісповідань.
(Підпис нечиткий)

2. Молитва за Батьківщину

Консисторія У.Г.-П. Церкви а Канаді 1921 р. отримала — разом з кількома примірниками "Прохання" до Царгородського Патріярха "поблагословити Українську Автокефальну Церкву", і кілька примірників "Молитви за Отчизну" (тобто "Молитви за Батьківщину"). Текст її був надрукований на аркуші "канцелярійного" розміру, обрамований товстою рамкою, немов некролог. З хрестиком над заголовком. Внизу під обрамуванням написано: "Видавництво "Українська Автокефальна Церква" під редакцією Проф. І. Огієнка. No. 31". Але місця цього Видавництва (воно було в м. Тарнові) й дати не зазначено. Подано під заголовком цієї "Молитви", що її "ухвалено Українською Церковною Радою", свідчить, що в таборі українських політичих емігрантів з Наддніпрянщни була "Українська Церковна Рада".

Коли У.Г.-П. Церква в Канаді почала видавати (в квітні 1924 р.) свій орган, часопис-місячник "Православний Вістник" (у Вінніпезі), то в його першому числі (квітень, 1924 р.) був опублікований текст цієї "Молитви", але її автентична назва ("Молитва за Отчизну") там була змінена на "Молитву за Вітчину" і взагалі автентична мова оригіналу була тут трохи

змодифікована, щоб приноровити до такої української мови, якою говорили українські поселенці (з Галичини й Буковини) в Канаді. Автор "Молитви за Отчизну", проф. І. Огієнко, злегка архаїзував тут мову — під стиль старої української книжної мови, щоб надати їй урочистого (не буденного) "церковного" звучання.

Текст цієї "Молитви" тут поданий, нижче, без змін.

Проф. Іван Огієнко 1923 р.
(Знімка подарована проф. І. Огієнком свящ. С. В. Савчукові, коли він був у нього гостем у м. Винниках коло Львова від грудня 1922 р. до лютого 1923 р.).

Молитва за Отчизну
про перемогу над ворогом, запосівшим Рідну Землю.

Молитву ухвалено Українською Церковною Радою.
Під час кожної Служби Божої священник серед Церкви голосно вичитує отцю молитву.

СВЯЩЕННИК: Ставши на коліна, од цілого серця Господу помолімся!

ХОР: Господи, помилуй!

СВЯЩЕННИК: Господи Боже, Отче і Творче наш, Боже правди і милосердя! Ми віримо правді Твоїй і визнаємо, що все, що Ти посилаєш нам, Ти посилаєш по заслугах наших, бо Ти караєш грішних і милуєш праведних.

Вислухай теплу молитву нашу, Отче небесний, яку приносимо Тобі на колінах і з слізми на очах!

Провинили Тобі ми багато вільно й невільно, словом і ділом, свідомо й несвідомо, і часто забували Тебе, Бога Єдиного...

Та не суди нас, Боже, по безмірних провинах наших, бо Ти Милосердний і ласці Твоїй немає кінця... Дозволь нам устами недостойними, як слугам вірним Твоїм, щиро благати Тебе: змилоседися над нами, Добрий, і прости нам, Отче Небесний, всі провини наші! Бо все, що ми робимо, ми хочемо робити з серцем чистим і з Богом в думці... І у всіх ділах наших повсякчасно тільки єдиного ми й бажаємо: щоби слава Твоя була безмежною, а Рідна Земля наша стала щасливою!...

Боже Праведний, зглянься над гіркими стражданнями нашими, бо страждання ці більше людських немічних сил наших! Ворог лютий посів Рідну Землю нашу і в господі чужій кріваво справляє перемогу свою...

Там, в далекій Отчизні, тужать по нас в журбі повсякчасній Отець та Мати старі, брат та сестра беззахистні, — Всеблагий, покрий їх ласкою Своєю і борони од помсти крівавої!... І дружину безпомічну, і дітей безпризорих заступи, Милосердний, од напасти ворожої!... Край наш рідний зруйновано, а нарід хрещений помордовано, — Боже, зглянься над безмежним горем нашим і не попусти Землі Рідної до загибелі!...

На Тебе одного, Милостивий, вся надія наша: страждання наші великі і горе наше безмежне: не попусти, Господи, померти на чужині! (Тричі. Поклін.)

Боже Сильний, Ти Милосердний, і милость Твоя безмежна! Пошли ж нам ласку Заступниці скривджених Богородиці, і надією на милость Твою переповняться наші серця! Ми віримо й визнаємо, що всі страждання наші стануть Тобі на славу, а Батьківщині нашій на користь...

Пошли нам, Господи Боже, Заступника Небесного, Твого мочного Ангола Охоронителя, щоб повсякчасно боронив нас, щоб у імня Твоє великеє водив наше Христолюбиве славне Козацтво, щоб наповнив одвагою серця їхні, щоб заступив їх од всякої біди, напасти та лукавства неприятельського, і щоб силою Твоєю Святою переміг наших супротивників...

Сокруши ж, Боже Сильний, всіх ворогів наших і Край Рідний звільни від зухвалих чужинців і пошли нам, змученим, давнобажаний спокій!...

Пошли ж, Господи, сили та мудрости Голові Держави нашої і всьому Пресвітлому Високому Урядові, а Христолюбивому Славному Козацтву нашому подай щасливого повернення до Краю Рідного і повної перемоги над ворогом! Всім же братам нашим, на чужині і вдома сущим, пошли, Господи, щирої єдности і братерської любови!...

І омита кров'єю, слізми оплакана, вогнем очищена Отчизна наша од повного серця дякуватиме Тобі, Богу Милостивому, і однодушно славитиме Тебе, Бога Великого, Отця і Сина і Святого Духа, нині і завжди і на віки вічні.

ХОР: Амінь. І співає: Спаси Господи, люди Твої і благослови Україну Твою, перемогу Христолюбивому Козацтву нашому на ворогів подай і борони Христом Твоїм землю Твою.

Видавництво "Українська Автокефальна Церква" під редакцією Проф. І. ОГІЄНКА No. 31

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

ПОЇЗДКА ДЕЛАГАТА У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ, СВЯЩ. С.В. САВЧУКА, ДО ЕВРОПИ З МЕТОЮ СПРОВАДИТИ ЗВІДТИ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ ДЛЯ У.П. ЦЕРКВИ В ПІВН. АМЕРИЦІ

ВСТУП

ДРУГИЙ ПЕРІОД КОНТАКТІВ ПРОВОДУ У.Г.-П. ЦЕРКВИ З ПРОФ. ІВАНОМ ОГІЄНКОМ У ЗВ'ЯЗКУ З ЗАХОДАМИ СПРОВАДИТИ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ В ПІВН. АМЕРИКУ

Другий період контактів проводу Української Греко-Православної Церкви в Канаді з проф. І. Огієнком (тут ідеться виключно про ті контакти, які відносилися до заходів проводу У.Г.-П. Церкви в справі єпископа-українця для цієї Церкви) почалися в грудні 1922 р., коли емісар У.Г.-П. Церкви свящ. С.В. Савчук (тоді вже, почавши з 11 жовтня 1922 р., Адміністратор цієї Церкви) приїхав до проф. Огієнка (який тоді переїхав з Тарнова до Винник біля Львова) і ввесь час перебував у нього в ході своїх старань знайти єпископа для Укр. Православної Церкви в Півн. Америці, тобто в Канаді й в США. Цей період закінчився на початку літа 1924 р., коли провід У.Г.-П. Церкви нав'язав контакт з архиєп. Іоаном Теодоровичем.

І. МАТЕРІЯЛЬНИЙ СТАН У.Г.-П. ЦЕРКВИ ПЕРЕД ПОЇЗДКОЮ АДМІНІСТРАТОРА ЦІЄЇ ЦЕРКВИ ДО ЕВРОПИ В СПРАВІ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ ДЛЯ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ У ПІВН. АМЕРИЦІ.

1. Кампанія інтелігенції У.Г.-П. Церкви за збіркою фондів під кличем "Треба рятувати наші просвітні інституції!"

Перший ректор Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні, Василь Свистун (він був ректором від 1917 р.) 24 квітня 1921 р. уступив з цього

становища. Дирекція Інституту на становище ректора тоді ж таки (24 квітня 1921 р.) вибрала Юліяна Стечишина, який одночасно був, почавши з весни 1919 р., секретарем Українського Греко-Православного Братства в Канаді.

Це був час, коли, як свідчив фінансовий звіт з 3 серпня 1921 р., Інститут ім. П.М. був заборгований на суму 38.246 дол. 35 центів.[1] Заборгування в банку й у чотирьох приватних осіб разом становили суму 17.313 дол. 35 ц. Гіпотечна сума ("морґедж") за будинок Інституту становила 20.000 дол. Крім цього треба було додати рату (за 1921 р.) сплати боргу й суму його опроцентування.[2]

Коли взяти до уваги той факт, що Дирекція Інституту заплатила за будинок для нього 32.000 дол., а за його перебудову — 20.000 дол. (разом 52.000 дол.)[3], то це значить, що за будинок до серпня 1921 р. вже було сплачено 32.000 дол.

Але внаслідок тяжких матеріяльних обставин української спільноти в Канаді, — головно через спричинений посухою (яка тривала три роки, 1918-1921) неврожай на преріях Канади, де були зосереджені українські поселенці (що в своїй масі були хліборобами — "фармерами"), Інститут ім. П.М. опинився в стані такої фінансової кризи, що 1921 р. він уже не був спроможний сплатити не тільки рату довгів, але й навіть суми їх опроцентування.

У вінніпезькому "Українському Голосі" за 21 грудня 1921 р. на першій сторінці великим товстим друком був поданий зміст такої телеграми:

> **Саскатун, Саск., 19 грудня. — Інститут ім. П. Могили находиться в крайній потребі готового гроша. Скоро не дістане поважнійшої суми в як найкоротшім часі, наслідки можуть бути невіджалувані. Поміч потрібна сейчас. Інститут звертає ся до всіх Українців в Канаді з просьбою о сю поміч. Не дайте упасти найпершій і найбільшій українській освітній інституції на американськім континенті! Складайте бодай по долярови, але складайте сейчас, не відкладайте на завтра! Зібрані жертви прошу присилати до Інститута.**
>
> Адреса Інститута:
>
> **THE P. MOHYLA UKRAINIAN INSTITUTE**
> **Box 1686 SASKATOON, Sask."**

У черговому числі "Укр. Голосу" (за 28 грудня 1921 р.) оснований *ad hoc* фінансово-збірковий "Комітет Кампанії" Інституту ім. П.М. опублікував відозву п.з. "35-тисячна кампанія Укр. Інститута П. Могили в Саскатуні". Це була кампанія, шляхом якої Дирекція цього Інституту

---

[1]Юліян Стечишин, Історія Українського Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні. (У "Ювілейній Книзі 25-ліття Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні 1916-1941". Вінніпеґ, 1945. Стор. 120).

[2]Ibid.

[3]"Укр. Голос", 4 січня 1921 р. (Див. відозва Дирекції Інституту ім. П.М. п.з. "Лише одного доляра!").

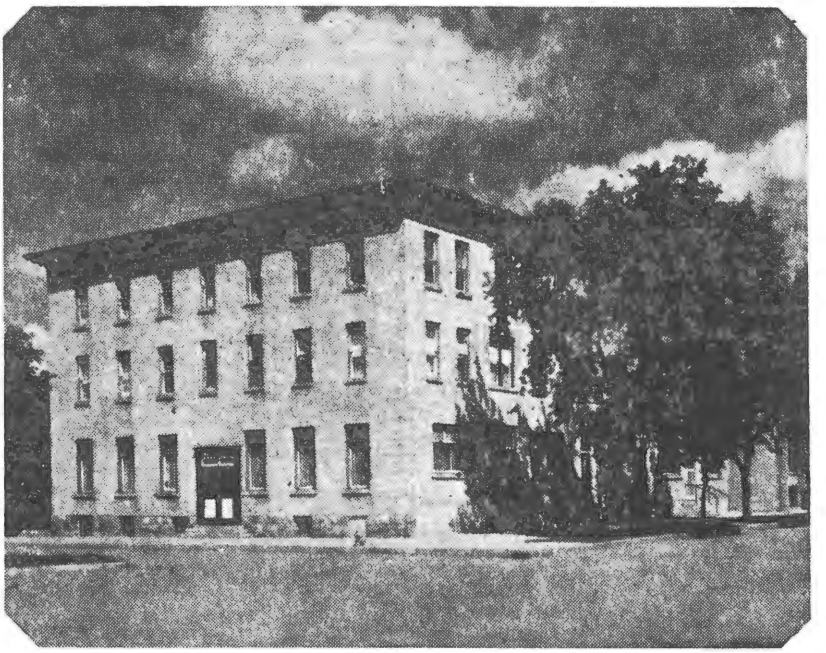

Інститут ім. Петра Могили в Саскатуні (оснований 1916 р.)

надіялася зібрати пожертви в сумі 35.000 дол. З цієї відозви довідуємося, що:

> "Укр. Інститут ім. П. Могили за пять і пів року свого істновання (від вересня 1916 р. - Ю.М.-Л.) виховав близько пятьдесять людей котрі нині учителюють в манітобських, саскачеванських та альбертійських околицях заселених Українцями".

Там також сказано, що в 1920/1921 шкільному році в Інституті (в Бурсі, яка 1917 р. була перейменована на "Інститут") ім. П.М. було 65 питомців: 12 студентів університету, 3 курсанти педагогічної школи й 50 учнів та учениць середніх шкіл. У цій відозві між іншим була інформація про те, що на протязі дотогочасного існування Інституту ім. П.М. сума пожертв на нього становила 55 тис. дол., і було вичислено ті потреби, на які ці гроші були спожитковані.

Документи свідчать, що "35-тисячна кампанія Укр. Інститута П. Могили" тривала недовго: від четвертого тижня грудня 1921 р. до початку січня 1922 р.

> "Перериваючи кампанію на 35,000 фонд, Інститут робить заклик в "Українськім Голосі" (ч.І, 1922 р.) в котрім каже: "...цего року не можна числити ні на сотки, ні на десятки; ми пішли за радою декотрих людей і просимо кождого читача лише одного доляра".[4]

---

[4]Ю. Стечишин. Op. cit. Стор. 124.

Збірку по одному долярові від кожного читача "Укр. Голосу" Дирекція започаткувала своєю відозвою п.з. "Лише одного доляра!"[5] Цю відозву підписали "За Заряд Інститута":

"Ф.Т. Гаврилюк, учитель з Ст. Джулієн, голова (Дирекції); В. Свистун, учитель з Коті, заступник голови; А. Вавринюк, управитель Інститута, секретар; Ю. Стечишин, ректор, заступник секретаря; І.Т. Андерсон, робітник, Саскатун, касієр; контролєри: І. Ґрищук, склепар, Саскатун; А. Марковський, фармер з Колонсей; Я. Навальковський, фармер з Ростерн; В. Гавриш, фармер з Мічам; Ізидор Новосад, фармер з Мічам".

З вищезгаданих членів "Заряду" (Управи) Інституту ім. П. Могили одночасно були членами "Заряду" (Управи) Укр. Греко-Прав. Братства (що було відповідальним за фінансову справу Укр. Греко-Прав. Церкви в Канаді) такі особи: Василь Гавриш — голова У.Г.-П. Братства; Юліян Стечишин — секретар й Ізидор Новосад — один з членів його Управи.

ПОЗИЧКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ

ДЛЯ ЗДОБУТТЯ І ЗАКРІПЛЕННЯ ГАЛИЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ

ПЯТЬ ДОЛЯРІВ

Зложив: _____

Місцевість: _____

ОКАЗАТЕЛЬ СЕЇ ПОСВІДКИ ОДЕРЖИТЬ ДОВІЖНИЙ ЗАПИС ДЕСЯТЬЛІТНОЇ УМОРИЧОЇ, БЕЗОПЛАТНОЇ ПОЗИЧКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЗГІДНО З РОЗПОРЯДКОМ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ З ДНЯ 16-го СЕРПНЯ 1922 РОКУ, Ч. 368/ПРЕЗ. ДД. І. 21/1922, ВІДЕНЬ.

ОПІОНЕНТУВАННЄ І СПЛАТА СЕЇ ПОЗИЧКИ ЧАСТКАМИ, ПО СЕРІЯМ, ВІДБУВАТИМУТЬСЯ ПІСЛЯ ПОСТАНОВ, ОГОЛОШЕНИХ В НАЧЕРКУ З ДНЯ 17. СЕРПНЯ 1922 Р ВІДЕНЬ, 17 СЕРПНЯ 1922 РОКУ.

ЗА ФІНАНСОВУ КОМІСІЮ:

Уряд Представництва Західно-Української (Галицької) Народної Республики в Канаді.

Winnipeg, Man., 3ня _____

ЗА ПРОВІРНУ КОМІСІЮ:

Облігація „Позички Національної Оборони для здобуття й закріплення Галицької Держави". „Позичку проголосив д-р Євген Петрушевич, президент (в екзилі) Західньо-Української Народньої Республіки, декретом 21 червня 1921 р.

Також у матеріяльній скруті була друга бурса, яку члени й прихильники У.Г.-П. Церкви оснували в Едмонтоні 1 жовтня 1918 р. під назвою: "Інститут ім. Михайла Грушевського" (1949 р. ця установа була перейменована на "Інститут Св. Івана").

Незважаючи на велику економічну кризу на преріях Канади (спричинену посухою в 1918-1921 рр.), збірка пожертв на Укр. Червоний Хрест

[5]Текст цієї відозви див. в "Укр. Голосі" ч.І (4 січня) 1922 р.

(на допомогу українцям у Галичини під польською окупацією), що почалася 1919 р., в листопаді 1921 р. становила 44.393 дол. 93 ц.

"Коли ця збірка почала вже притихати (восени 1921 р. — Ю.М.-Л.), появилась нова і також конечна потреба на дальші жертви. Це була Позичка Свободи для Західно-Української (Галицької) Републики" — інформує Ю. Стечишин, і пояснює: "Президент (Євген) Петрушевич видав декрет 21 червня 1921 р. на позичку від українців в Канаді в сумі 1000.000 долярів. Уряд (в екзилі) Зах.-Укр. Народньої Републики (що його очолював президент д-р Євген Петрушевич у Відні) в справі цієї позички прислав до Канади свого представника д-ра Льонгина Цегельського".[6]

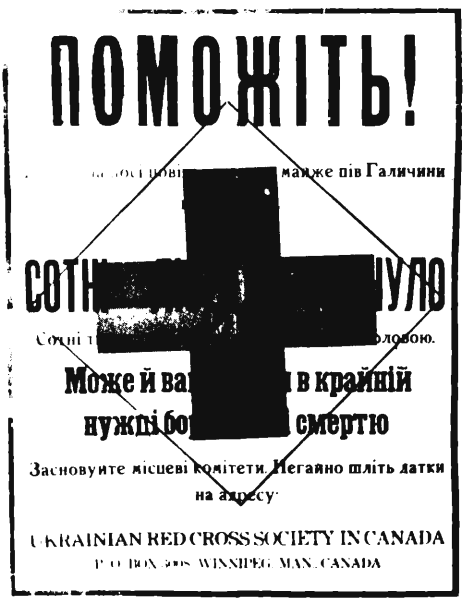
ПОМОЖІТЬ!

...ще ...ще пів Галичини

СОТН... ...ЛЮ

Сотні ... ...ловою.

Може й ва... ...в крайній нужді бо... ...смертю

Засновуйте місцеві комітети. Негайно шліть датки на адресу:

UKRAINIAN RED CROSS SOCIETY IN CANADA

P. O. BOX 208 WINNIPEG MAN. CANADA

Зернення Українського Червоного Хреста до української спільноти в Канаді. Український Червоний Хрест був заснований 1919 р. на заклик Симона Петлюри.

Передова ("редакційна") стаття п.з. "Щоб не прийшло до катастрофи" в "Укр. Голосі" за 28 грудня 1921 р. починається ось так:

"Зачала ся збірка на Український Червоний Хрест. Має бути зібраних 54,000 долярів. Сі гроші мають піти на поміч Рідній Землї. Каже відозва в справі сеї збірки так:

"Постійної опіки потребує 100,000 сиріт. Поза границями Галичини і Буковини скитаєть ся на чужині около 25,000 вигнанців. Негайна поміч потрібна 5,000 воєнним вдовам. Понад 5,000 шкільної молодїжи не має теплого одягу і обуви. Около 3,000 українських службовиків не приняті (поляками й румунами) до служби і не мають зарібку, а близько 3,000 воєнних немічників потребують одягу, харчу, штучних ніг і рук та лікарської

[6]Ю. Стечишин. Op. cit. Стор. 122.

опіки, около 3,000 українського населення (в Галичині) перебуває в польських вязницях як полонені, інтерновані вязні. Сотки тисяч сільського і міського населення живе в крайній нужді".

Далі, редакція "Укр. Голосу" додає від себе такі коментарі:

"Канадійські Українці повинні би зложити не 54,000, а навіть 100,000 долярів на поміч для своїх, прибитих тяжким горем, родимців. Бо навіть 100,000 долярів можуть лише вчасти заспокоїти їх недостатки. На цілковите заспокоєнє їх недостатків потрібні не тисячі, а міліони долярів.

Серця і кишені канадійських Українців будуть отворені для колєкторів на Український Червоний Хрест.

Однакож при сій нагоді ми вважаємо за свій обовязок звернути увагу на ще одну річ. Попри збірку на Український Червоний Хрест не можна забувати про потреби канадійських Українців. Сї потреби є не менше пекучі, чим потреби Старого Краю.

Старий Край може дістати від нас поміч лише тому, що ми тут вже дещо збудували. Самий Український Червоний Хрест в Канаді — се збір представників від ріжних українських орґанізацій в Канаді. Не булоб тих орґанізацій, не булоб мабуть і Українського Червоного Хреста; не булоб тих орґанізацій, не міг би Червоний Хрест богато вдіяти. Отже вже навіть з сего згляду потрібно, аби українські орґанізації в Канаді не занепадали, а розвивали ся.

На жаль, приходить ся ствердити, що українські орґанізації й інституції в Канаді переживають тепер дуже критичну хвилю. В минувшім числі "Українського Голосу" (за 21 грудня 1921 р.) була поміщена телєґрама зі Саскатуну, що "Інститут ім. П. Могили находить ся в крайній потребі готового гроша" і що як "не дістане поважнійшої суми в як найкоротшім часї, наслідки можуть бути невіджалувані".

Подібні відомости вичитуємо в "Канадійськім Українци" про Бурсу ім. Митр. Андрея Шептицького.

З инших джерел довідуємо ся, що й другі українські інституції, Народні Доми, читальні, то що, провадять розпучливу боротьбу о істнованє. Коли не дістануть в скорім часї від українського громадянства помочи, то незадовго може прийдеть ся писати про них спомини, посмертні згадки...

Для канадійських Українців се буде катастрофа! Се буде змарнованє здобутків довголітної тяжкої праці. Се буде втрата соток тисяч долярів народного майна. Се буде гріб надій на кращу будуччину канадійських Українців. Се буде жерело зневіри на десятки літ."

Тому що "Укр. Голос" був трибуною тих українців, що належали до У.Г.-П. Церкви в Канаді, то його редакція, мабуть, була свідома того, що ця передова стаття могла бути використана вінніпезьким тижневиком "Канадійський Українець" — органом єп. Никити Будки. Цей орган евентуально міг зробити "Укр. Голосові" закид, що він, мовляв, настроює своїх читачів проти акції за збірку пожертв на допомогу Старому Краєві, бо він ставить на першому місці ті установи — Інститут ім. П. Могили, Інститут ім. М. Грушевського, Народні Доми і ін., що були інституціями тих українців, що належали до У.Г.-П. Церкви.

Цим і треба пояснити те явище, що редакція "Укр. Голосу" в цій своїй статті згадала про той факт, що й та установа, якою була українська

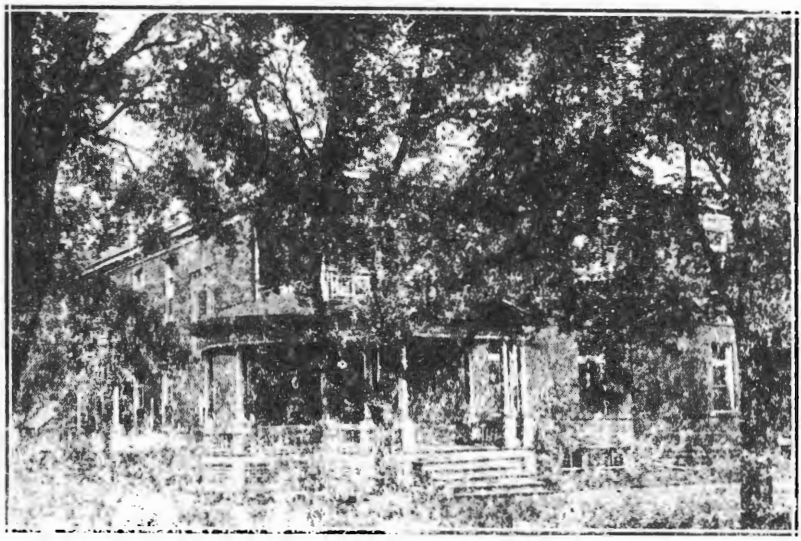

Вінніпезька філія Інституту ім. Петра Могили,
що існувала в 1927-1933 рр.

греко-католицька Бурса ім. Митр. А. Шептицького (в м. Сейнт Боніфасі, біля Вінніпеґу, в Манітобі)*[1] також опинилася в критичному матеріяльному положенні, і що в "Кан. Українцеві" був заклик, щоб українці греко-католики негайно присилали свої пожертви на неї, бо їй загрожує упадок. Редакція "Укр. Голосу" таким чином *implicite* зачислилиа цю укр. гр.-кат. бурсу (яку також називали "Інститутом") до тих укр. установ, які були необхідними для всієї української спільноти в Канаді.

Редакція "Укр. Голосу", згадуючи про критичне матеріяльне положення Бурси ім. Митр. Шептицького, очевидно базувалася на змісті відозви, яка була поміщена в "Канад. Українцеві" (в ч. за 7 грудня 1921 р.) і зайняла половину сторінки цього часописа. Найголовніша частина її змісту така:

"Українська Греко-католицька Бурса ім. Шептицького в Ст. Боніфес переживає тяжку фінансову крізу, яка скінчиться неминучою катастрофою, якщо не поспішиться їй скорше з матеріяльною поміччю. Упадок Бурси означав би не тільки болючі матеріяльні, але о много більші моральні втрати.

"Він викликав би серед і так вже зневіреної української суспільности ще більше пригноблення, скрайну знеохоту і зневіря до своїх духовних провідників і до всяких майбутніх культурно-просвітних починів. Хоч довг Бурси за будинок виносить понад 15 тисяч долярів, то всеж таки вистарчить чотири до пять тисяч долярів, щоб заплатити рату і створити зелізний

---

*[1]Рішення оснувати укр. гр.-кат. установу п.н. "Бурса ім. Митр. А. Шептицького" було зроблене гуртком світських українців греко-католиків 19 вересня 1915 р. Але відкрита для вжитку була вона восени 1917 р. Ю. Стечишин у своїй "Історії Укр. Інст. ім. П.М." (див. у "Ювілейній Книзі Інституту ім. П.М.") каже, що вона існувала сім років (1917-1924). Натомість д-р М. Марунчак інформує, що вона існувала десять років. (Див. в його "Ukrainian Canadians: A History." Winnipeg-Ottawa, 1982. Стор. 159).

THE SASKATOON STAR-PHOENIX, SATURDAY, SEPTEMBER 29, 1928

UKRAINIAN INSTITUTE HIGHLY PRAISED

He Heads Institute

Where Students Reside

Principal

Secretary

Chaplain

Treasurer

Peter Mohyla, Educationalist

THE KITCHENER
JUST-RITE *Automatic*
OIL BURNER
LOWEST IN PRICE
Has Arrived in Saskatoon
AN AUTOMATIC OIL BURNER which can be installed in your present heating equipment whether HOT AIR, HOT WATER or STEAM without disturbing grates and you can still use your furnace or boiler for burning BURNING or GARBAGE
HOW YOU CAN ENJOY REAL HOME COMFORT WITH EVEN, HEALTHY HEAT, 24 HOURS A DAY
Why Put Up With Another Winter of Coffee Drudgery?
Call and See This Burner in Operation at
JAS. BRANDON
PLUMBING & HEATING
409 3rd Avenue, South
THE SAFEST OIL BURNER ON THE MARKET

CLARES
HECLA
Furnace
Saves one ton in 7
Health and Comfort
Fuel Economy
DECIDE ON A HECLA NOW
Clare Bros. Western Ltd.
WINNIPEG

Сторінка із щоденника "Star-Phoenix" (Саскатун, Саск.), число за 29 вересня 1928 р. На світлині перший вгорі — голова Дирекції Інституту ім. П. Могили в Саскатуні Василь Свистун; після нього (черговий нижче) — секретар Дирекції Дмитро Янда; за ним нижче: ректор Інституту Юліян Стечишин; далі — касир Дирекції Юрій Драґан і капелян Інституту ім. П. Могили прот. Василь Кудрик.

резервовий фонд Бурси, який поставить її в таке положення, що вона, при ліпших обставинах умовах, потрафить сплачувати слідуючі рати сама."

Помилковим є твердження[7], що голова Дирекції Інституту ім. П.М., Василь Свистун "перший" проголосив своє звернення до українських організацій та установ у Канаді, щоб вони, допомагаючи Старому Краєві своїми пожертвами, перш за все рятували свої українські установи в Канаді; бо ж він в основному повторив ту провідну думку, що була ляйтмотивом вищезгаданої передової статті (п.з. "Щоб не прийшло до катастрофи") "Укр. Голосу" (з 28 грудня 1921 р.).

Цим зверненням В. Свистуна був його "Одвертий Лист до Українських Товариств, Українського Червоного Хреста і до Цілого Українського Загалу в Канаді", що був опублікований в "Укр. Голосі" за 4 січня 1922 р., і який кінчається таким імперативом його автора:

"Повоторяю ще раз, що *треба рятувати наші просвітні інституції* (в Канаді). Вони повинні бути включені в плян запомогової акції". (Підкреслення Свистунове. - Ю.М.-Л.)

У прилозі до скрипту цього"Одвертого Листа" був супровідний лист (без дати) В. Свистуна до редактора "Укр. Голосу" (яким, почавши з 1921 р. був - після Василя Кудрика - Мирослав Стечишин) такого змісту (вставні пояснення мої - Ю.М.-Л.):

"Впов. Товаришу!

Перша пропозиця, щоби ми розіслали кому треба листи з інструкцією, аби принайменше до кінця 1922 р. не переводити збірки (грошей) між членами та прихильниками нашої ц.(церкви) на другі цілі, лишень на Інститут Могили, тепер відпали. Се відносить ся і до церкви. Ми зарядили се в устний спосіб. Се так - між нами.

Я дальше, як кажуть наші Гуцули, "бю бриндзу" (бідую) в Коті на "учительськім хлібі".

Знаю, що Вам вже є відома звязь о. С. (Савчука) і Вашого брата (Михайла Стечишина) з проф. Огієнком, котрі виділових (членів "Виділу") Брацтва заанґажують до сеї "вилами на воді писаної" справи. Вони мабуть не розуміють, що збірки (пожертв) на сю ціль не може бути в теперішний час. Ви напишіть до М.(ихайла Стечишина) і ще кому вважаєте. На горячі голови треба вилити відро зимної води.

То би було на разі все. Внедовзі напишу де що більше.

Жичу успіхів на новім становиську і здоровлю щиро.

ВС.

---

[7]Таке помилкове твердження є в Ю. Стечишина. (Див. у його "Історії Укр. Інституту ім. П.М." Op. cit. Стор. 124.).

Юліян Стечишин
Ректор Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні
в роках 1921-29 і 1931-33.

2. Колізія між потребами національних установ і потребами У.Г.-П. Церкви

а) Остереження ректора Інституту ім. П.М. 1 лютого 1922 р. на адресу священиків У.Г.-П. Церкви: "Як (Інститут) впаде, то лише через Церкву".

Юліян Стечишин, ректор Інституту ім. П. Могили і він же секретар Українського Греко-Православного Братства, в періоді великої збіркової кампанії Інституту ім. П.М. написав до д-ра Лазара Ґермана, голови Консисторії Греко-Православної Церкви (який, почавши з літа 1920 р., був на місії в Альберті) листа, текст якого слідує нижче. (Вставні пояснення й підкреслення слів мої - Ю.М.-Л.):

"Саскатун, 1-го лютого, 1922.

Впреп. о. Др. Л. Ґерман,
Веґревіл, Алта.

Високопреподобний Отче Доктор!

В відповідь на Ваш лист з 27-го м.м. (минулого місяця) посилаю Вам бажані листи (збіркові уповноваження) з вірою, що вони Вам поможуть осягнути як найкращі успіхи в колєктованю грошей (на Інститут). Я дуже жалую, що до тепер ніхто (із священиків У.Г.-П. Церкви) не зібрав нічого. На скілько мені відомо, то богато священників навіть не згадували за збірку підчас Свят.

Інститут знаходить ся дальше в прикрім (фінансовім) положеню. Ми підчас Свят заколядували близько тисячі долярів, але се не вистарчає на заплаченя всіх залеглостей. Ми потребуємо що найменше яких три тисячі

долярів, щоб сяк так обігнати. Як не дістанемо гроший, то Інституі впаде. *І то як впаде, то лише через (У.Г.-П.) Церкву,* бо Інститут видав тоді найбільше на Брацькі справи (на справи У.Г.-П. Братства), коли сам найбільше їх потребував. Як би Заряд Інституту не був такий добрий (для У.Г.-П. Церкви), то тими *півтора тисячами* (які Інститут видав був на потреби У.Г.-П. Братства) відогналоб ся було найпекучіші довги і нині певно не бувби (Інститут) загрожений" (упадком).

Про *продаж церкви* (на сплату довгів Інституту) *нема що говорити, бо ніхто й слухати не хоче про купно.* Треба таки вдати ся до людий за порадою. Я все вірю, що чоловік може дати принаймні доляра. Як би тепер виратувати Інститут, то певно можемо числити на його поміч (У.Г.-П. Церкві) колись инакше, а такі часи ще не раз можуть прийти.

З належною пошаною.

Ю. Стечишин."

Замітки.— В якій місцевості У.Г.-П. Братство готове було продати церкву на сплату довгів Інституту ім. П.М. — це таке питання, на яке відповіди в архівах авторові цієї книги не вдалося знайти. Але сам той факт, що Управа У.Г.-П. Братства готова була продати одну із святинь У.Г.-П. Церкви (хоч вона мала їх дуже мало), щоб за отримані гроші рятувати Інститут ім. П.М. від загрози банкрутства, свідчить, що цей Інститут тоді справді був у загрозливій ситуації.

б) Припусування вини українському церковному православному рухові в Канаді за спричинення загрози упадку Інституту ім. П. М. в світлі документів

А. Заява Управи Інституту ім. П. Могили 4 січня 1922 р. про причини загрози упадку цієї установи

Написання листа ректором Інститу ім. П.М. (1 лютого 1922 р.) до голови Констисторії У.Г.-П. Церкви о. д-ра Л. Ґермана, в якому він остерігає, що "коли Інститут впаде, то лише через Церкву", — було поперджене відозвою Управи цього Інституту (п.з. "Лише одного доляра!"), що була опублікована в "Укр. Голосі" за 4 січня 1922 р. Управа згаданого Інституту в цій своїй відозві заявила, що критичне матеріяльне положення цієї установи було спричинене ось такими факторами (у цитатах підкреслення слів і вставні пояснення мої. Ю.М.-Л.):

1. "Дирекція Інститута звірила ся рішеню народного зїзду, котрий ухвалив резолюцію будувати Інститут вартости яких сто тисяч долярів. Ще велике щастє, що дирекція в дійсности такого будинку не брала ся будувати, але ограничила ся десь на половину тої суми і купила будинок за 32,000 дол., котрий разом з перебудовою виніс 52,000 дол. *Та навіть на тім перечислила ся, бо робота почала ся а запал згас, як соломяний вогонь.*[8]

---

[8]Рішеня купити для Інституту ім. П.М. будникок приблизно за 100.000 дол. зробив великий "Другий Народний Зїзд", що відбувся в Саскатуні в днях 27, 28, 29 грудня 1917 р. Дирекція купила не новий, а старий будинок (бувший готель "Емпрес" — в резиденційному кварталі Саскатуну) — 5 квітня 1918 р., за 32.000 дол. На рахунок вона дала 6.000 дол. відразу, а решта (26.000) було розложене на рати — по 2.000 дол. на рік. Після відремонтування (за суму близько 20.000 дол.) цього буднику, він був відкритий для вжитку в жовтні 1918 р. (Інф. про це див. у Ю. Стечишина "Історія Укр. Інституту ім. П.М." Op. cit. Стор. 86).

2. "Тоді коли в приватній хаті ученик мусів би платити по яких 35 або 40 долярів місячно, та ще й без права нарікати на брак вигоди, наші родичі уважали, що їм забогато платити (за утримування дітей шкільного віку в Інституті по 25 дол. місячно), ну і тим самим примушували дирекцію Інститута додати до тепер поверх 5,000 дол. до студентського утриманя, бо вони самі себе не оплачували. Що гірше, велика більшість тих невдоволених, а навіть вдоволених, ніколи на платили на час (навіть тих 25 дол. місячно), хоч і могли се дуже легко зробити, якби гаразд діло розуміли, і все з платнею спізняли ся по кілька місяців і примушували Інститут боргувати. Не менше важною причиною до фінансових трудностей (Інституту) є надмірна доброта Інститута, котрий давав (фінансову) поміч студентам, хоч сам мусів брати мясо, та другі провіянти, на кредит.

3. "Остаточною причиною, що Інститут нині знаходить ся в труднім положеню є те, що в тих частях Канади, звідки ми могли поміч діставати, не було урожаю через послідних кілька літ, а нарешті сегорічні тяжкі часи спричинили упадок ціни на збіжу".

———

Замітки — У світлі вияснення Дирекцією Інституту ім. П.М. 4 січня 1922 р. причин, які поставили цю установу перед загрозою упадку через фінансову скруту, стає ясно, що твердження ректора Інституту (в листі з 1 лютого 1922 р.) до о. д-ра Л. Ґермана, що "Коли Інститут впаде, то лише через (У.Г.-П.) Церкву", було безпідставним. Ректор, Юліян Стечишин, як видно, сказав так тому, щоб шляхом такої моральної пресії змусити священиків У.Г.-П. Церкви включитися в кампанію збирання пожертв на Інститут.

Б. Причини, через які У.Г.-П. Церква в Канаді в ранньому періоді свого існування не була обезпечена матеріяльно

Роки 1921-1922, тобто той період в історії Інституту ім. П.М., коли відбувалася широко закроєна акція рятування цієї установи від загрози й упадку через її критичне матеріяльне положення, — це був час, коли вже відбулися в Канаді три Українські Православні Церковні Собори (в 1918, 1919 й 1920 рр.). але, як свідчать протоколи цих Соборів, на жодному з них не було зроблено грошової збірки на церковні потреби.

Ініціятором пляну матеріяльного обезпечення У.Г.-П. Церкви в Канаді був румунський священик д-р Лазар Ґерман, який почав працювати на ниві цієї Церкви в листопаді 1919 р. Незабаром після Другого Укр. Правосл. Церковного Собору в Канаді (1919 р.) він запропонував Укр. Гр.-Прав. Братству, що було відповідальне за фінансовий сектор У.Г.-П. Церкви, створити "фундаторство" в цій Церкві. Братство цей його проєкт апробувало, і в "Укр. Голосі" за 21 січня 1920 р. проголосило в цій справі своє перше звернення до укр. православної спільноти в Канаді п.з. "Відозва до всіх Українців-Прихильників Укр. Греко-Прав. Церкви в Канаді і Злучених Державах". Першими фундаторами й

фундаторками були чотири особи, з яких одні пожертували 1000 дол. а другі — 500 дол.[9]

Одначе це "фундаторство" перестало існувати ще таки в тому самому році (1920), в якому воно було встановлене.[10]

В "Укр. Голосі" (що до квітня 1924 р., тобто до того часу, коли почав виходити перший орган У.Г.-П. Церкви в Канаді — часопис "Православний Вісник"), який на своїх сторінках давав місце цій Церкві, ніколи не було сказано, що може була якась збіркова кампанія на фінансові потреби У.Г.-П. Церкви в Канаді.

В. Здублювання обов'язків У.Г.-П. Братства в його відношенні до У.Г.-П. Церкви й до Інституту ім. П.М. і наслідки цього для матеріяльного сектора цієї Церкви

Василь Свистун, перший ректор Інституту ім. П. Могили (на це становище він був найменований 1917 р.) на засіданні Дирекції Інституту 24 квітня 1921 р. уступив з цього становища, а на його місце був призначений Юліян Стечишин, який одночасно був (почавши з весни 1919 р.) секретарем У.Г.-П. Братства. Дирекція Інституту на цьому своєму засіданні (24.IV.1921 р.) найменувала Аполінарія Вавринюка управителем цього Інституту й припоручила йому завдання завідувати фінансовим сектором цієї установи.

Своє невідкличне рішення податися в димісію В. Свистун формально мотивував своєю "втомою"[11]. Петро Зварич — один з перших провідних діячів Інституту ім. П.М., і він же один з чільних учасників тих Довірочних Зборів (у Саскатуні, 18-19 липня 1918 р.), які рішили "заложити Укр. Гр.-Православну Церкву в Канаді", та один з передових членів У.Г.-П. Братства — про дійсну причину уступлення В. Свистуна із становища ректора цієї установи згадав у своєму листі (з 29 травня 1921 року), що був відповіддю на лист В. Кудрика (з 2 травня 1921 р.). Цей лист П. Зварича буде тут поданий повністю. (Усі пояснення в тексті цього листа мої. Ю.М.-Л.).

"Келгари, 29/5/1921.

Вельми Шановний Пане!

В першій мірі почуваюсь до обовязку перепросити Вас за мою так спізнену відповідь. Ваше письмо з 2 б.м. одержав щойно нині. Після нещасливого випадку я мусів довго бути в шпитали intensive care, а відтак доктор відкрив, що моє серце щось трохи зачало кульгати. Так лиш нині перший раз допустили до мене почту. Пишу на адресу [Укр.] Голосу, хоч не знаю, чи Мир. Стечишин вже обняв після Вас редакторські обовязки. Ще перед моїм "нещасливім випадку" я чув, що він вже є в Вінніпеґу.

До річи, на Ваше питанє мушу сказати, що неправдою є, що я мав би десь говорити, що В. Свистуна "прогнали" з Інституту. Я лиш твердив,

---

[9]Інформації про оснування "фундаторства" в У.Г.-П. Церкві в Канаді подані в "Історії Укр.-Православної Церкви в Канаді". Том III. Вінніпеґ, 1987. Стор. 696.

[10]У ювілейній книзі У.Г.-П. Церкви в Канаді "Великі Роковини" (Вінніпеґ 1938) згадані, як фундатори, тільки особи з 1920 р.

[11]Ю. Стечишин. Op. cit. Стор. 120.

тверджу і буду твердити, що ширення де ким з Брацтва "татарських вістей", що В. Свистун "так довго держав ся позиції в Інституті, доки каса була повна, а як загнав його по вуха в довги, то скоро здизертирував", не відповідає правді.

Перше, що мушу підчеркнути, се є всім нам знана річ, що каса Інститута ніколи не була повна. А що в протягу давніших років сяк так латали діри, то се тими фондами, котрих принайменше три четвертини виморочив від жертводавців сам С.(вистун). В літну пору, в зимові морози і снігові завії, в дощ і в погоду, по сухому і по болоті, в будень і свято, днями і ночами вганяв своїм старим байсиком по фармах і жебрав: "Дайте, не минайте!"

А що після настало лихолітє і Інститут зачав тонути в довгах, як корабель на бурхливім океані, то причини сего відомі нам всім хто стоїть близько Інститута; Заряд його мусить оголосити їх при нагоді біжучої кампанії за жертвами. В кождім разі С. не втік звідтам, як щур з тонучого корабля, його вигризли.

Традиційна наша свекруха на селі все казала, що за все "невістка винна".

Як зачалася фінансова скрута в Інституті, нашим, декому з Брацтва, обовязково треба було знайти "невістку", і знайшли в особі С-на. Хоча в дійсности для них знайшли його діячі еп. Будки. Наші шеровці ще від половини [19]18 року все алярмували, що Свистун платню поберає з Інституту, а час та енергію віддає на "розбиванє греко-католицької церкви" більше чим хто другий, і в кінци так через те занедбав Інститут, що загнав його в безнадійні довги. Навкучилось йому се вислухувати і він мусів зрезиґнувати. Хто може нині твердити, що дирекція просила його, щоби він відтягнув свою резиґнацію? Та-же в дирекції наші люди з Брацтва перше місце давали нашій церковній справі. С[вистун] розумів, що мовчанка з їх сторони се знак згоди, і він уважав, що відходить з чистою совістю.

То є все, що я хотів сказати про т.з. "дезерцію" С-на з Інститута, котрої латку ми нині йому пришиваємо.

А.В. (Аполінарій Вавринюк) говорив, що як С. резиґнував, то мав сказати: "Перше нарікали на мене, а від тепер будуть нарікати на мого наслідника" (Ю. Стичишина).

Коли він буде "дезиртерувати" (з посади ректора Інституту) — не можу знати, лише знаю, що "дизиртирувати" з певністю буде.

Після моєї думки положенє Юлька буде о много гірше чим було Свистуна, бо той хоча і дуже богато робив для справи УГПЦ, але не був виділовим (членом Управи) нашого Брацтва, а Юлько є його [Брацтва] секретарем. Як він, яко секретр Брацтва, зможе належно сповняти свої офіціяльні обовязки зглядом нашої церкви, будучи рівночасно ректором Інститута, наколи не захоче наразитись шеровцям (Інституту) греко-католикам і родичам греко-католицьких питомців Інституту, — се не містить ся в моїй голові.

Як лиш зведусь на ноги і буду там у Вас, то на сю тему поговоримо більше. Наразі кінчу, бо моя рука вже дрижить, і перо танцює та само пише ніби якісь хінські букви. Але Ви, яко довголітний редактор, може якось розберете.

З пошаною поручаюсь Вашій памяти

П. Зварич."

3. З документів про понурий характер матеріяльного положення священиків-піонерів У.Г.-П. Церкви в Канаді

а) Положення перших священиків У.Г.-П. Церкви в Канаді в світлі того факту, що оснування цієї Церкви було "несподіваним наслідком" конфлікту народовецької інтелігенції греко-католиків з єп. Н. Будкою на національному ґрунті

Причини, які змусили молодих інтелігентів народовців (націоналів) українців греко-католиків, піонерів у Канаді, оснувати Укр. Греко-Православну Церкву в цій країні, вичислені в резолюціях тих Довірочних Зборів представників цієї інтелігенції, які відбулися в Саскатуні в днях 18-19 липня 1918 р., і які рішили "заложити" (оснувати) таку Церкву.

Ці резолюції свідчать, що конфлікт між цією інтелігенцію і єп. Никитою Будкою був спричинений домаганням цих молодих народовецьких діячів, переважно вчителів, щоб єп. Будка надавав українцям гр.-католикам у Канаді виключно священиків-українців, а не також і священиків-неукраїнців (бельгійців і французів), щоб він надавав їм одружених священиків (а не виключно целебсів), бо Акт Берестейської Унії (1596 р.) забезпечив греко-католикам право мати одружених священиків; щоб єп. Будка зрікся своїх намагань підпорядкувати церковній контролі українські світські національно-освітні установи (бурси, чи т.зв. "інститути", "народні доми" і ін).[12]

Це значить, що вони дамагалися, щоб Церква українців греко-католиків у Канаді була такою, якою була Греко-Католицька Церква в Галичині, звідки ці українські поселенці приїхали до Канади.

Єп. Н. Будка за ці їхні дамагання позбавив їх церковної обслуги (він заборонив своїм священикам сповідати їх, вінчати, хрестити їхніх дітей, хоронити і т.ін.), та ще й грозив їм прокляттам,[13] і таким чином він фактично позбавив їх місця в їхній (Греко-Катол.) Церкві.

Причиною конфлікту цієї інтелігенції з єп. Н. Будкою не була справа віроісповідного переконання. Про це свідчить той факт, що в процесі свого конфлікту з єп. Будкою провідні сфери цієї інтелігенції прилюдно заявляли, що в них не було жодних застережень щодо істоти католицького віроісповідання. І так, напр. на сторінках своєї пресової трибуни, часописа-тижневика "Укр. Голос" (у ч. 44, 1916 р.) вони заявили (в зв'язку з релігійною толеранцією в Бурсі ім. Адама Коцка в Вініпезі):

> "... В бурсі також нікого не силуємо бути греко-католиком або православним, хотяй *обі ці релігії уважаємо так би сказати, за національні*, бо нарід наш з ними зжив ся і в них виховав ся".

Таким чином укр. інтелігенти-народовці заявили, що вони, як греко-католики, уважають греко-католицизм за свою "національну релігію", бо вони зжилися з нею і виховалися в ній.

---

[12]Текст резолюції цих Дов. Зборів поданий в "Історії У.Г.П. Церкви в Канаді". Том III. Вінніпеґ, 1987. Стор. 288-293.

[13]Див. "Резолюція" ч.10 Довірочних Зборів.

Провідні сфери цієї інтелігенції принципово і прилюдно заявили, що їхнє непорозуміння з єп. Будкою не було спричинене справою віроісповідання, бо ж вони не є і ніколи не були проти "греко-католицької віри".

На сторінках "Укр. Голосу" (в ч.40, 1917 р.) вони подали єп. Будці до відома:

> "Наші непорозуміння мали звичайно неприципіяльний характер, значить ся, *ми не перечили ся о засадничі річи* гр.-католицької віри."

Отже не справа віри (віроісповідання), а національна справа була тим фактором, що спричинив конфлікт між цією інтелігенцією і згаданим архиєреєм, і в висліді змусив її, цю інтелігенцію, оснувати Церкву під назвою "Українська Греко-Православна Церква в Канаді".

Тому то один з бувших членів Довірочних Зборів (у Саскатуні, 18-19 липня 1918 р.) і він же опісля перший секретар Констисторії Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді, свящ. Семен В. Савчук, у своєму листі (з 27 жовтня 1921 р.) до проф. Івана Огієнка правдиво поінформував, що Укр. Гр.-Прав. Церква в Канаді постала (з бувших греко-католиків) "на сильнім національнім ґрунті", і то головно через єп. Будку.

Тому що ці укр. молоді інтелігенти-народовці були греко-католиками, які проти "греко-католицької віри" ніколи не виступали, то вони не сподівалися, що єп. Будка — через їх непорозуміння з ним національного характеру — заборонить своїм священикам давати їм церковну обслугу, та ще й буде погрожувати їм прокляттям, і таким чином поставить їх поза Церкву (Греко-Католицьку).

Коли ж одначе єп. Будка через цей конфлікт національного характеру на початку 1918 р. заборонив своїм священикам давати їм церковну обслугу[14], то це їх нагло заскочило, як ніколи непередбачувана й немислима несподіванка. Отже й несподіванкою був той факт, що вони, поставлені єп. Будкою поза Гр.-Кат. Церкву, оснували Церкву п.н. "Укр. Греко-Прав. Церква в Канаді". Несподіванкою він був для єп. Будки, і несподіванкою він був для самої цієї інтелігенції, яка не передбачувала, що вона буде змушена (несподіваними карними санкціями, які наложив на них єп. Будка) оснувати собі іншу Церкву.

Один з членів Довірочних Зборів і він же потім (з 1919 р.) другий з черги секретар Укр. Гр.-Прав. Братства, Юліян Стечишин, про цю "несподіванку" свідчить так (вставні пояснення й розбивка слів мої. Ю.М.-Л.):

> "Аґітація епископа (Будки) і "Канадійського Русина" (прес. органу епископа) проти світської інтеліґенції (греко-католиків) мала ще и н ш и й н е с п о д і в а н и й н а с л і д о к. В і д і п х а н і (єп. Будкою) в і д (Гр.-Кат.) Ц е р к в и (ці) люди, що до цієї Церкви належали, але не погоджувалися (під національним оглядом) з роботою епископа і його орґану не хотіли бути тими безбожниками, якими їх бачив епископ Будка з

[14]Джерела свідчень (з 1918 р.) про цю заборону подані в "Історії Укр. Г.-П. Церкви в Канаді". Том III. Op. cit. Стор. 174-175.

"Канад. Русином". Вони церкву, як інституцію, завсігди шанували і *коли не стало їм в їх церкві місця, вони були змушені оснувати иншу церкву*".[15]

Несподіваний, неочікуваний характер того фактора, який "змусив" народовецьку інтелігенцію греко-католиків у Канаді оснувати "иншу церкву", Церкву п.н. "Укр. Гр.-Прав. Церква в Канаді", сам собою свідчить, що ці молоді люди не були приготовані до основування Церкви; були вони неприготовані до цього діла не тільки тому, що між ними не було ні одного фахівця-теолога — ба, не було навіть ні одного священика, але також і тому, що вони не були приготовані до того, щоб узяти на себе духовний (священнослужительський) і матеріяльний тягар цієї справи.

З психологічної точки зору треба сказати, що постанова Довірочних Зборів "заложити Українську Греко-Православну Цекрву в Канаді" була зроблена силою відштовху, спричиненого конфліктом (національного характеру) народовецької інтелігенції греко-католиків з єп. Будкою. Кульмінаційною точкою цього конфлікту було позбавлення цієї інтелігенції церковної обслуги цим ієрархом. Що рішення Дов. Зборів оснувати У.Г.-П. Церкву в Канаді було зроблене силою відштовху, про це свідчила ось така заява з 1918 р. одного з бувших членів цих Дов. Зборів, С.В. Савчука, на адресу єп. Будки і всього його табору:

"*Сеї церкви* (У.Г.-П. Церкви в Канаді) *не заложили Арсенич, ані Свистун, ні Стечишин; заложили її ви* (єп. Будка і його табір.) *самі. Заложили її ваше надужитє, ваша нетактовність, ваше несправедлеве трактованє народа*".[16]

Але якою б там не була емоційна сила ресентименту членів цих Дов. Зборів, то все ж таки факт залишається фактом, що коли настав той момент, що інтенцію оснувати таку Церкву треба було виразити й утвердити в формі резолюції, то в атмосфері цих Довірочних Зборів почав діяти раціонально-моральний фактор, під впливом якого згаданим Довір. Зборам, очевидно, не було легко рішитися зробити таку резолюцію.

Учасник Дов. Зборів свящ. С.В. Савчук інформує:

"Настрій зборів був поважний, урочистий. Учасники Зборів відчували, що вони всі разом і кождий зокрема, творили історичний факт, котрий має стати славою або соромом українського народа в Канаді, котрий має рішити, чи український нарід має зажити в церковних і народних справах життям свобідним так, як прагне його серце і розум і так як велить йому його народна гідність, чи має остати раз на все погноєм Риму і Москви; котрий має рішати, чи український нарід осягнув вже повнолітність і може сам собою порядкувати, чи може треба йому надалі опікунів в роді французьких

[15]Ю. Стечишин. Op. cit. Стор. 97

[16]Семен В. Савчук, "Канадійському Русинові" на розум. (В "Укр. Голосі", 28 серпня 1918 р.).

і бельгійських монахів, котрі силою пхаються між нього і поволі, але певно, замотають його в свої сіти".[17]

Очевидно, що відчутий цими Довірочними Зборами тягар моральної відповідальности перед історією українського народу в Канаді за їх рішення оснувати таку Церкву мусів бути дуже великим тягарем для цієї інтелігенції. Це виявила духовна й матеріяльна справа в процесі здійснювання, цього рішення — "заложити Українську Греко-Православну Церкву в Канаді", яке ці Дов. Збори зробили 19 липня 1918 р. своєю "Резолюцією ч. 11."

На Пастирські Курси, що були в Саскатуні відкриті — під назвою "Укр. Греко-Православний Семинар" — 15 листопада 1919 р., зголосилися тільки три кандидати: Семен Савчук, Петро Самець і Дмитро Стратійчук (усі з Канади), які, по скінченні цих Курсів у березні 1920 р., були ще таки того самого місяця рукоположені митр. Ґерманосом у діякони, а потім у священики. Заангажований з Російської Церкви в США румунський православний священик, доктор богословія Лазар Ґерман, для очолення цього"Семинара", в якому він сам викладав усі богословські предмети, через брак кандидатів на курсантів у цій школі, літом 1920 р. виїхав на душпастирську працю до Альберти, і там, в Ендрю, вишколив ще одного кандидата на священика, Степана Гребенюка (з Канади), якого митр. Ґерманос рукоположив у грудні 1920 р.

На цьому на довший протяг часу був кінець. За винятком цих чотирьох ідеалістів-ентузіястів, між цією інтелігенцією більше не знайшлося охочих служити на душпастирській ниві в цій Церкві, яку вони оснували. Ті з них, що бажали працювати на ниві цієї Цекрви, воліли бути світськими церковними діячами.

В. Свистун, ректор Інституту ім. П. Могили в Саскатуні (він був ним у 1917-1921 р.р.) на тих зборах у Саскатуні (28 грудня 1918 р.), які за того часу були офіційно названі "Першим Церковним Зїздом" православних українців у Канаді, і "Церковним собором", проголосив таку знаменну заяву:

> "...Світська інтеліґенція в справі церковній зробила доси все, що тільки мож було зробити. Дальша і конкретна робота буде залежати від властей православної Церкви і від священиків, а ми, світські люди, будемо тільки помагати".[18]

Щоб сенс підтексту цієї заяви цього найбільшого активіста У.Г.-П. Братства був ясний, треба мати на увазі той факт, що коли ця інтелігенція була в Греко-Кат. Церкві, то вона не турбувалася справою утримання єпископа, священиків й підшукування кандидатів на священиків та справою вишколювання їх. Вона вважала, що їх основне завдання

---

[17]Свящ. С.В. Савчук, Як повстала Українська Православна Церква в Канаді. Розділ XI: Перші довірочні збори в церковній справі. ("Православний Вістник". Вінніпеґ. Грудень, 1924).

[18]"Укр. Голос", 19 лютого 1919 р. (Див. "Церковний Собор. — Звіт з нарад церковного зїзду, який відбув ся 28 грудня 1918 р. в Саскатуні").

полягало в обов'язку основувати українські світські національно-просвітні установи. На цю мету вона спрямувала всю свою ініціятиву, енергію й фонди та свою акцію збирання грошей, що могли бути придбані головно шляхом збіркових кампаній.

Таке *status quo* вона плянувала зберегти і після оснування Укр. Гр.-Прав. Церкви, але з тією різницею, що вона мала право в управлінні цією Церквою почерез свою участь у Соборах, почерез створене нею У.Г.-П. Братство й почерез своїх представників у Консисторії У.Г.-П. Цекрви.

Унаслідок того, що інтелігенція У.Г.-П. Церкви дальше спрямовувала всю свою енергію на утримування українських народньо-виховних інституцій (бурс, званих "інститутами") і національно-освітніх установ ("Народні Доми", читальні "Просвіти" й т.ін.) і тільки на ті цілі влаштовувала збірки пожертв, а священики мусіли утримуватися тільки з требів, то перші священики цієї Церкви внаслідок цього опинилися в такому матеріяльному положенні, що відзеркалене в листі першого секретаря Консисторії згаданої Церкви, свящ. С.В. Савчука (першою парафією якого була Канора та її округа в Саскачевані), до "Виділу" У.Г.-П. Братства. Зміст цього листа такий (вставні пояснення в тексті листа мої; Ю.М.-Л.):

"Канора, 5/10/1920.

Виділ У.Г.П. Брацтва,
Саскатун, Саск.

Світлий Виділ!

Від самого початку моєго місійного побуту в Канорськім окрузі я знаходив ся і знаходжу ся в невідрадних фінансових обставинах до тої міри, що я був примушений задовжитись на більшу суму грошей в приватних людий і в нашого У.Г.П. Брацтва, а сьогодня я дістав повідмленя в дуже делікатній формі, що коли сей час не запалачу (за) 2 м.(ісяці) залеглого ренту (за помешкання), то мушу шукати собі другої хати.

Без пересади, моє житя матеріяльно за минувших шість місяців являєть ся найтвердійшим періодом з цілого мого житя. Я правда не піддавав ся зневірі і все надіяв ся на кращу будучність. Ся надія завела мене аж до нинішного дня, коли то я з страхом зрозумів, що надходить зима з новими видатками, як зимова одежа для жени, кухня для огрітя, опал і проче, для котрих я зовсім не приготований, так що нема найменшого вигляду, бо виглядів на поліпшеня нема найменших, щоби я міг хоч сяк так зимою пережити, не наражаючись на голод і холод.

По довгім і серіознім надуманю ся я прийшов до гіркого заключеня, що щоби бути справедливим супроти самого себе і церкви та щоби робити велику роботу, треба прихильних на се обствин, і що я мушу піддати ся судьбі і змінити свій обіт працювати що найменше два роки на нашім церковнім полі як священник.*[2]

В житю чоловіка нераз приходить час, коли, помимо найщирійшої волі і найбільшої енерґії, він мусить піддати ся обставинам, і ще більше тоді, коли він і морально і леґально зобов'язаний дбати коли не о добро то бодай о

*[2]Коли свящ. С.В. Савчук (що був висвячений у духовний сан у березні 1920 р.) писав цього листа, то це був початкок сьомого місяця його душпастирства.

вдержанє при житю другої особи, чи осіб. Такий час — криза — прийшов і для мене, і я мушу піддати ся обставинам.

Не знаю, чи Світлий Виділ застановляв ся коли над тим, що коли звичайний клєрк в шторі (продавець у крамниці) поберає пересічно 125 (долярів) місячно, (то) священик не має запевненої і половини сього. І так, коли тут в одній канорській кавярни молодий хлопчина поберає 115 на місяць за вісім годин легкої і простої праці, я є примушений жити за 49 дол.95 центів забезпеченої місячної платні, з чого мушу оплачувати 25 дол. місячний рент (за хату), віктуали (харчі), опал, одіж і кошти подорожей. Бічні доходи (за треби) не виносять більше як 20 дол. пересічно на місяць. За весь час, (на протязі пів року) я мав три шлюби, вісім похоронів і три Служб Божих і сорок хрестин, що разом принесло менї 130 дол.

І чиж можливо з того всего жити в часї, коли така страшна дорожнеча? А священик, як такий, повинен жити пристойно, взірцево; повинен передплачувати ґазети, отворити собі бібліотеку, як також хоч для приміру піддержувати народні фонди. А з чого?

Коли Світлий Виділ застановить ся над сим добре, то я вірю, що признає менї слушність, коли скажу, що завдяки таким обставинам єсть для мене неможливим остати дальше в ряді укр. гр.-православних священників. Правда, сумно признати, що ради матеріяльних обставин треба відтягнутись від такої світлої роботи якою являєсь робота нашої церкви, але я в першій мірі є чоловіком смертельником, і не годен зробити щось надзвичайного, надприродного.

При сїй нагоді хочу висказати також свій превеликий жаль через те, що в послїднім часї внутрішні справи нашої церкви , а головно адміністративна сторона, прибрали дуже непотїшаючу форму, яка мусить знеохочити кождого здороводумаючого із демократичними поглядами чоловіка, а тим більше священника.

Ввиду всього сказаного повисше я є примушений повідомити Світлий Виділ У.Г.П. Брацтва, що з Nov.(ember) 19-го я виступаю з ряду У.Г.П. священників і прошу Світлий Виділ повідомити про се голову Консисторії (о. д-ра Лазаря Ґермана). Кого я повинен звідомити в своїм рішеню — голову У.Г.П. Консисторії, чи також адміністратора о. Дра (Миколу) Копачука? Я звідомляю про се Світлий Виділ У.Г.П Брацтва і прошу передати се звідомленє, де треба.

Дальше, прошу постарати ся, щоби надати на моє місце другого священника, щоби вірні нашої Богом улюбленої церкви на лишились без духовної опіки, котра тут ввиду сильної опозиції зї сторони російської Місії є дуже-дуже потрібна.

На кінець прошу Світлого Виділу Брацтва припоручити своєму секретареви (Юліянові Стечишину) чи касієрови виробити нот платний Брацтву на суму, яку я завинив Брацтву, котрий я радо підпишу, однак просив бим усердно дати менї не менше чим один рік часу.

Повірте, що добро і розвій (нашої) церкви найблизші мойому серцю.

З належною пошаною

о. С.В. Савчук."

Свящ. Семен В. Савчук, 1920 р.

Замітки. — Щоб дати свящ. С.В. Савчукові можливість витривати на душпастирській праці, "Виділ" У.Г.-П. Братства на деякий час призначив йому місячну дотацію в сумі 100 дол. Коли "Виділ" Братства 1921 р. залишився без фондів, свящ. С.В. Савчук, поруч своєї душпастирської праці, зайнявся вчителюванням.

Священики-українці з російської Місії в США — Лев Кушнір і Петро Дмитрик, які приїхали до Канади в четвертому тижні листопада 1919 р., та Іван Палій, який прибув сюди з США під кінець 1919 р,. не витримали в У.Г.-П. Церкві в Канаді навіть року на душпастирській службі (в таких умовах, які їх описав свящ. С.В. Савчук) і повернулися до США.

Отже в Канаді в 1920-1921 рр. залишилося тільки шість священиків, що були канадськими українцями: Семен В. Савчук, Дмитро Стратійчук, Петро Самець, Стефан Гребенюк. Дмитро Кирстюк (з рос. Місії), і румун о. д-р Лазар Герман, який приїхав сюди з США.

———————

Уся духовна "будівля", якою була У.Г.-П. Церква, в 1919-1921 р. трималася тільки на шістьох, вищезгаданих, саможертвенних священиках-ідеалістах, які загалом були в такому трагічно-жалюгідному матеріяльному положенні, що було засвідчене в вищезгаданому листі свящ. В.С. Савчука.

Допомоги від інтелігенції У.Г.-П. Церкви вони на мали. Навпаки, з припоручення "Заряду" Інституту Ім. П. Могили 1921 р. вони ще були

зобов'язані збирати пожертви на цей Інститут, про що свідчить лист (з інструкціями в цій справі) ректора згаданого Інституту Ю. Стечишина до голови Консисторії о. д-ра Л. Ґермана з 1 лютого 1922 р.

Перший єпископ українців греко-католиків у Канаді, Никита Будка (що прибув сюди в грудні 1912 р. і був тут до 1927 р.) продовжував той наступ на народовецькоу інтелігенцію (головно на вчителів) греко-католиків, що його започаткував свящ. Ж.А. Сабурен 1909 р. Згідно з тайними "Правилами" єп. Будки, греко-католицькі священики були зобов'язані трактувати цю інтелігенцію як "людей без віри і засад".[20]

Якщо це була правда, що масова більшість цих молодих людей була "в вірі не досить освічена і неутверджена", то ніхто з об'єктивних істориків не зможе серйозно трактувати такого твердження, яке знаходимо в василіянському журналі "Місіонар" (за березень 1925 р.), що всією причиною загрози для Греко-Катол. Церкви в Канаді, мовляв, були доляри протестантів.

* * *

Не тільки серед загалу того народу, що, як твердили духовні греко-католицькі сфери, був "в вірі не досить освічений і неутверджений", але й також серед загалу інтелігенції греко-католиків, яку єп. Будка назвав "людьми без віри і засад", довелося працювати першим священикам У.Г.-П. Церкви на їхній місійно-душпастирській ниві.

Щоб справу взаємовідношення між першими священиками У.Г.-П. Церкви й ітелігенцією при цій Церкві поставити, як проблему, правильно, і щоб поставити її на ввесь зріст, треба перш за все спростувати той закоренілий міт, який належить до аксіом в історіографії У.Г.-П. Церкви в Канаді, що, мовляв, вся інтелігенція гр.-католиків у Канаді, чи принаймні її масова більшість, не бажаючи вислухувати того, що єп. Будка проголошував їх "безбожниками", зірвала з греко-католицькою, і оснували собі іншу Церкву — п.н. "Українська Греко-Православна Церква в Канаді". Очевидно, ініціяторами цієї справи були два інтелігенти греко-католики: Михайло Стечишин і Василь Свистун, які навесні 1918 р. самі найменували себе "Комітетом Ініціяторів". А в тому "Народному Комітеті" (30 членів), який вони зформували, були люди різних професій, а між ними 30 відсотків становили ті члени, що до верстви інтелігенції не належали, бо тут більшість становили хлібороби, ("фармери"). Очевидно, що всі члени "Народного Комітету" були н а р о д о в ц я м и.

Ті "Довірочні Збори" (в Саскатуні, 18-19 липня 1918 р.), що їх скликав згаданий "Народний Комітет", складалится із 150 членів. Звичайно, що якщо не всі, то своєю масовою більшістю були вони н а р о д о в ц я м и, але не всі вони належали до інтелігенції. Напр., у т.зв. "Ширшому Комітеті" Укр. Гр.-Прав. Братства, яке на цих Довірочних Зборах було основане, масово переважали фармери.

Тому що "Комітет Ініціяторів" (Мих. Стечишин і В. Свистун) зформували "Народний Комітет" заочно — кореспонденційним

[20]Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді (Вінніпеґ, 1915). Стор. 54.

шляхом, то й вони, діючи обидва в імені "Народного Комітету", вислали запрошення до намічених ними кандидатів на членів цих майбутніх "Довірочних Зборів". Вислали вони 310 запрошень — до тих осіб, адреси яких вони знали, і яких уважали за противників єп. Будки і його табору, а про деяких вони догадувалися, що може вони не належали до прихильників цього ієрарха.[21] Але з запрошених прибула тільки половина, і не всі з них належали до інтелігенції. Одначе ніхто з них не був офіційним представником інтелігенції, бо їх вибрав "Народній Комітет", а не інтелігенція в тих місцевостях, з яких вони походили.

Роблячи (9 липня 1918 р.) рішення "Заложити Укр. Гр.-Прав. Церкву в Канаді", ці "Довірочні Збори", звичайно, надіялися, що за ними пізніше піде масова більшість інтелігенції греко-католицької спільноти (яку становили фармери *en masse)* в Канаді, коли зформоване на цих Зборах У.Г.-П. Братство скличе перший Укр. Православний Собор. Але провід цього Братства був свідомий того, що коли Український Православний Собор у Канаді буде скликаний, і коли на ньому численно появиться інтелігенція, то більшість її будуть становити такі люди, які до Церкви взагалі ставилися індиферентно, а деякі з них — навіть неприязно. Якщо вони приїдуть на запланований Собор, то не з ентузіязму до цієї нової Церкви, а тільки тому, щоб таким чином заманіфестувати свій антагонізм в відношенні до єп. Будки та його священиків, а інші візьмуть у Соборі учась просто з цікавости.

І саме тут уперше відкривалося поле християнської місії для Укр. Греко-Православного Братства. А першим його місіонером був редактор "Укр. Голосу" Василь Кудрик. Він знав, що щоб залучити більшість цієї інтелігенції гр.-католиків до У.Г.-П. Церкви, то перш за все їм треба було прищепити переконання, що народ, на національно-суспільній ниві якого вони, як народовці, працюють, без Церкви бути не може. І тому то він (В.Кудрик) запропонував "Виділові" цього Братства включити в програму першого Укр. Прав. Собору (28 грудня 1918 р., в Саскатуні) відчит на тему "Значіння Церкви в народнім життю", і він (В. Кудрик) сам узяв на себе обов'язок таку доповідь на цьому Соборі прочитати. (Згодом, 1919 р., вона була надрукована в "Укр. Голосі").

Метода місії В.Кудрика була ясна й проста. Знаючи, що народовецька інтелігенція греко-католиків головний натиск клала на потребу плекання української культури, В. Кудрик намагався переконати їх , що поскільки Церква (в даному випадку Укр. Прав. Церква) нерозлучно пов'язана з українською культурою та історією українського народу, і поскільки народ без Церкви бути не може, то вони, якщо не для себе самих, то для народу повинні підтримувати Церкву. Цю методу він примінив у своєму, вищезгаданому відчиті на першому Укр. Прав. Соборі в Канаді (28 грудня 1918 р.).

На думку В. Кудрика, коли загал цієї інтелігенції 1920 р. тільки "холодно" ставився до У.Г.-П. Церкви (і до всякої Церкви звагалі), але вже не виступав проти Церкви, як такої, то це вже був серед інтелігенції

---

[21]Див. дані з "Автобіографії" Мих. Стечишина — в "Історії У.Г.-П. Церкви в Канаді". Том. III. Вінніпег. 1987. Стор. 265.

початок успіху місії У.Г.-П. Церкви; розуміється, успіху в відносному сенсі цього слова. Це видно з ось такого листа В. Кудрика до свящ. С.В. Савчука.

"Winnipeg, Man. 10 серпня 1920.

о. С.В. Савчук,
Канора, Саск.

Впов. Товаришу!

Сьогодня доручив мені др. Копачук Ваш лист враз з передплатою трьох читачів. Після Вашого бажаня висилаю їм часопись зараз, а також і тому, хто підписав заяву на тиждень. Коли хто підписує заяву на пару місяців так її треба присилати до нас, а ми самі опісля, чи наш представитель, заапелюємо о гроші. Таке правило відносить ся до всіх наших аґентів. В Вашім случаю також так би треба робити через те, що ми так чи сяк мусимо такого заявителя втягати на лїсту передплатників, що нам вигіднїйше коли маємо у себе заяву. Як хто підписує заяву на пару неділь так лїпше, щоби Ви заяву мали при собі, і Вам вигіднїйше, бо тоді скорше вдасть ся гроші сколєктувати.

Менї оповідали, що Ви в своїм окрузї немало працї посвячуєте новому званю. Ся місіонарськість ворожить не аби який успіх, бо тепер деякі зачинають вже прихильнїйше глядїти на той новий церк. рух. о. Самець також взяв ся до роботи горячо та їздить всюди як та машина. Здав би ся йому автомобіль, бо через брак зелїзничої комунїкації часами тратить богато часу. Загалом він повний надій і нарікає, поуфно, що *інтелїґенція холодно до сеї справи відноситься.* Після моєї гадки, не зовсїм рація по його сторонї через те, що будь-що-будь доси *все те було ворожо настроєне проти церковщини взагалї*, отже годї надїяти ся в так короткім часї наглої переміни, а ще в таких напружених часах як теперішних. Зрозумійте мене добре.

Я в осени приїду там до Ваших околиць, так певно побалакаємо при спосібности про все. Ви в листї не згадуєте, як заповідають ся жнива того року; менї потрібне се знати, отже прошу в слїдуючім листї про се згадати.

Здоровлю,

Ваш В.К."

б) Від Церкви як, "інституції", — до релігії

Коли інтелігенція зживется з думкою, що народові, для якого вона працює, Церква є необхідною, тоді легше буде можна її переконати, що Церква, — нехай лиш як "інституція", є потрібна не тільки народові, але й також є вона потрібною їй (інтелігенції) самій, бо Церква виховує своїх членів у дусі морального життя. Але тому, що джерелом моральности в Церкві є релігія, то та інтелігенція, яка відчує необхідність жити морально, тим самим відчує й потребу мати для себе Цервку не "як інституцію", а як носія релігії.

Такий підхід до цієї справи виражений у статті В. Кудрика п.з. "Чи інтеліґенція стоїть поза церквою?" (під якою він підписаний криптонімом "Оден з багатьох"), що була опублікована в "Укр. Голосі" з 23 березня 1921 р. Текст її слідує нижче.

Василь Кудрик
Перший редактор "Українського Голосу" (1910-1921).

"ЧИ ІНТЕЛІҐЕНЦІЯ СТОЇТЬ ПОЗА ЦЕРКВОЮ?

Коли сходить бесіда на Українську Греко-Прав. Церкву, то її противники зараз висувають одно питанє:

— А чи та інтеліґенція, яка потакує за У.Г.П. Церквою, сама вірить в щонебудь і хоче для себе хоч якої будь церкви?

І зачинаєсь доказуванє, що вся та інтеліґенція тілько те робить, що лицемірить — потакує за церквою, але сама для себе про церкву не дбає і церкви не потребує.

Звичайно коли люди про щось говорять, то буває в тій балачці троха правди, хоч та правда може вдійсности бути троха иншою, як людям може здавати ся.

Про таку справу хочу я власне поговорити.

Що інтеліґенція стоїть загалом далеко від церкви, се факт. І то не найперше інтеліґенція тутешна, але найперше інтеліґенція старокраєва.

Вона стоїть далеко від церкви, далеко від народної культури, далеко від національної морали. Се каста, яка має на житє свій вузко кастовий погляд; каста, яка свято вірить, що поза тими вартостями, які вона має і розуміє, нема в житю загалом, а в житю народу зокрема ніяких инших вартостий.

Хтож до інтеліґенції в старім краю належить? Належать адвокати, лікарі, професори, урядники, учителі, священики...

І чи всі вони легковажать церкву? — спитаєте.

Щоби всі як оден, сього сказати не можна, але що більшість з них церквою найменше клопоче ся, уважає церковну справу негідною уваги чоловіка з "клясичною" ґімназією, се зовсім певне.

А дальше і се, що коли священики належать до інтеліґенції, то та сама байдужість до церкви розтягає ся в великій мірі і на них. І їм церква і релігія в великій мірі зовсім байдужа — найбайдужійша. Вона істнує для богатьох (не всіх!) лише як ремесло. Їх душа, їх бажаня, їх думки зовсім деинде.

Та се відносить ся не лише до церкви. Можна сміло сказати, що вся старокраєва інтеліґенція в більшости стоїть поза ґрунтом народної культури загалом; поза плотом, яким та культура обгороджена — стоїть на широкім необмеженім інтернаціональнім поли, на якім ростуть такі смокви, як: свобода совісти, свобода віри, свобода погляду, свобода мови, свобода національности, свобода обовязку, відвічальности, характерности. Одним словом свобода на все, що кому в даній хвили припало до вподоби. Роби що хочеш, що вдасть ся, уважаючи лише на те, щоби потакувати за тим, що робиш — а що зветься: "бути чесним з собою."

Одним словом — наша (тай не тілько наша!) інтеліґенція в більшости не має і не признає потреби жадної моральної системи в житю, ніяких виразних загально обовязуючих принципів, ніякої громадської моральної дисципліни.

І тому, як я вже сказав, стоїть вона обома ногами поза плотом, поза межою народного житя, народної культури. Дехто, що правда, деколи і кине оком через той пліт, поза яким стоїть і нагадає, що:

— Таж ми (себто народ, а не він) маємо таку гарну, богату, стару, неоцінену скарбницю народної культури.

Дехто махає рукою на все те, що поза плотом, як забобони, простацтво, примітивність.

Дехто вганяє по дитячому, по тім позанародним необмеженім просторі за мотилями, і мухами, що літають в формі Дарвінів, Нютонів, Біхнерів, Гокслеїв, Дреперів і т.п.

А дехто свідомо кидає камінцем через пліт, в город народної культури, бажаючи порозбивати тих "божків", яким, по його думці, кланяє ся "темна маса."

Та щоби хтось не думав, що я зовсім обезцінюю тамошну нашу інтеліґенцію. Темною виходить одна сторона її облича, однакож лишаєсь ще сторона друга — дійсна, вартна її праця для народу. Кождий мусить признати, що вона поширяла національно-політичну свідомість, виробляла патріотичне завзятє, відпирала ворожі атаки і вказувала національно-політичний напрям українському загалови.

Так дійсно було в національно-політичній области!

* * *

Нам ходить о мораль, о релігію, о церкву і з того боку наша тамошна інтеліґенція стоїть на моральнім зері — себто трошка низше ніж стоїть загал, хоч повинна би стояти висше.

Та які бувають причини такого явища?

Загальна причина мабуть в тім, що наша свідомійша кляса ще за молода. Вона переживає той вік, в якім мода рішає про все. Її треба ще нераз вдаритись порядно головою до сволока, побачити ряд помилок, пережити купу власної вини невдач, щоби зрозуміти, що вона вірила в те, в що не треба було вірити, а не вірила в те, що було житєвою конечностию.

Як я вже сказав, що закид, який робить ся інтеліґенції, зачіпає і духовенство і то в першій мірі. Світський чоловік повинен бути моральним, але духовентство повинно бути приміром морали.

І коли нині інтеліґенція не має релігії, то чи не причинилось до того саме духовенство? Студент вчив ся купу предметів, які не мали нічого спільного з моралею і релігією, а справі релігії посвячувано дуже мало часу. До тогож пересічний катехит вчив релігії з мусу, по сторонам книжки — відти доти, инакше двійка. А така релігійна наука не далеко відійшла від передслюбної

катехизації, яка кінчилась тим, що молоді за незнанє молитви мають по два дні священикови відробити.

Дальше громадське поведенє духовенства нераз мусіло ставити перед людьми питанє: "Чи вірить сей та той духовний в те, що назверх силує ся заступити, чи не вірить?"

Правда, і вихованє духовенства було таке як усіх. До 20-го року був таким студентом, як всі, захоплював ся атеїзмом, як всі, а там — коли треба було шукати за посадою, вибрав посаду священика, як найлекшу до здобутя. І хотяй сього не можна брати за правило, то все ж таки такі, або подібні випадки були чимсь більшим, як виїмками.

Так отже коли говорити про невірство інтеліґенції, то не треба забувати, що те невірство розтягаєсь в великій мірі і на духовних. І те невірство не мусить ограничатися виключно до заперечення Бога — воно показуєсь богато иншими формами. Коли священик не дбає про свій народ, ошукує його, прислужуєсь його ворогам і для них зводить власний народ на манівці, тоді такий священик не має жадної релігії — не тілько християнської, але навіть турецької. Він цілий безбожник.

Інтеліґенція в Канаді.

Ті люди, яких ми тут звемо світською інтеліґенцією, приїхали до Канади молодими, недосвідченими. І певна річ, що довший час носили ся вони з тим, що винесли з школи та з студентських тайних кружків і що було звернене проти церкви і віри, але час йшов і вони зачали з часом зміняти ся.

Житє плило і дехто з тої молодої інтеліґенції зачав додивляти ся, що релігія і церква, як моральна житєва система, є великою для житя справою. І ще замітнійше се, що такий зворот наступив не під впливом духовенства — хоч і мігби наступити, колиб такий вплив був. Та його не було. Тутешна інтеліґенція зачала о власних силах, власним досвідом віднаходити ту конечну моральну стежку, якої вона до того часу не знала.

Правда, не вся вона вже зрозуміла значінє релігії і церкви. Дехто з між неї занятий по вуха своїми щоденними справами і не дивить ся покищо в той бік зовсім; дехто дивить ся на церкву все ще підозріло, думаючи чи се не "єресь" супроти "наукових поглядів" на релігію. Однокож значна її частина вже зрозуміла значінє церкви і признає її конечність не тілько для народу, але зовсім не менше і для себе.

І коли ми в сім місци порівнаємо ту послідну частину нашої світської тутешної інтеліґенції з тутешним духовенством — греко-католицьким, чи московським, то побачимо, що вона випередила його о много і одних і других на народнім поли. Бо коли вона власним досвідом зрозуміла конечність церкви, і то церкви, якої вимагає житє, не лише церкви для паради, то як гр. католицьке і російське православне духовенсто ходить і доси безбожними стежками, вислугуючись всякому чужому богу аж навіть так далеко, що сам народ мусить час від часу протестувати, гукати і громити.

Певна річ, що тою церквою, якої бажав, яку будує і коло якої зачинаєсь та інтеліґенція гуртувати, є і може бути лише Українська Греко-Православна Церква, себто та, при якій гуртувались колись найкращі сини і найщирійші патріоти українського народу; та, яка не була і не може бути знарядом чужої політики, але волею і душею народної душі, народних інтересів.

При церкві гр. кат. ні московській вона бути не може, бо сі церкви ані не народні, їх цілі не народні, їх мораль не народна. Вони під контролею

чужих. Вони є чужою політикою, чужими на наш ґрунт насадженою для чужої користи.

Мушу звернути увагу читачів ще на одно, а то: коли між стороною Укр. Греко-Прав. Церкви і двох других згаданих церков, гр. кат. і рос. прав., то власне лише сторона Укр. Греко-Прав. Церкви заховала річевість і самоповагу в сім спорі. Маючи щиру волю, маючи перед очима лише загальну справу народу, вона не потребувала і не потребує знижатись до вуличного рівня, вона дивила ся і дивить ся сміло людям в очи і не потребує зовсім послугуватись ані неправдою, ані брудними способами супроти противників.

І тому накидуванє ся на Укр. Греко-Прав. Церкву й ту інтеліґенцію, яка кругом неї зачинає гуртуватись, є безбожним злочином. Бо власне треба радіти, що люди, які доси стояли осторонь, або може і ворожо ставились до церковного питаня, нині зачинають розуміти свою помилку і стають в ряд з народом до спільного житя, до спільної праці, до спільних обовязків, для спільних цілий.

Се, кажу, треба повитати дуже радістно. Треба розуміти, що відновленє У.Г.П.Церкви виринуло як житєва конечність. Ще нім сю церкву зорґанізовано, дехто з свідомійших згадував про конечність своєї народної церкви, в якій не приходилоб ся напотикатись на чужу римо-католицьку чи московську політику, але в якій стоялаб в цілій величині лише рідна народно-моральна справа. А що такої церкви тоді не було, отже мусіли вони ждати тої хвилі, поки така церква буде.

Правда, нині Укр. Гр.-Прав. Церква лише в початках розвою, ще перед нею богато праці, много трудностей, а однакож раз почате діло поступає поволи вперед. Час недовгий від її заснованя, а вже зроблено богато і тим лекше прийдеть ся продовжати розпочате. Щораз більше росте в людий свідомість підпомагати велике діло.

Одно певне — народ бажає такої роботи церковної, яка почалась, а свідомійші одиниці також розуміють щораз більше значінє релігії і церкви і тому за успіх такої роботи можна бути певним.

І коли нині противники У.Г.П. Церкви показують пальцем на свідомійших, які ніби то від церкви сторонять, то дуже часто милять ся. Зачне ся ширша робота, а побачать вони, що щирих людий є більше, ніж вони думають. Колиж хто і дальше лишить ся осторонь, так без него робота зробить ся. В тім власне ціла вага справи, щоби гуртувати лише щирих, совісних людий, свідомих своїх людських, народних і християнських обовязків. Всіх инших лишати на боці.

На закінченє скажу ще, що те саме, що зрозуміла тут краща і свідомійша частина нашої інтеліґенції, мусить зрозуміти й інтеліґенція старокраєва. Її нині не зрозуміле значінє церковно-народного питаня і наші тутешні церковні змаганя являють ся для неї лише тутешною "льокальною полємікою", до якої ледво чи варта пильнійше приглянутись.

Однакож і там житє примусить людий отворити очи на житєві конечности. Мимоходом згадаю, що в недавнім числі "Волі", Остап Грицай порушив власне справу релігії, хоч порушив дуже несміло. Він каже між иншим: — Релігія і мораль, моральний ріґор та етичний принцип мусять знову стати основами нашого істнуваня. Ми мусимо знов навчити ся підходити до питань релігійности троха инакше, як досіль... Коли, спитаймо, ми турбували ся релігією та її питанями? —

Отже се, можливо, перший вістун того морального відродженя, яке має і там прийти невдовзі. І тоді доперва всі, що стоять доси осторонь народу,

стануть цілим своїм житєм поруч него і тоді доперва прийде той час, що не буде — ні хлопа, ні пана, а буде сестра і буде брат і будуть люди на земли.

Оден з гурта".

5. Секретар Консисторії У.Г.-П. Церкви "давно вже втратив надію на поміч нашої тутешної інтеліґенції"

Стаття В. Кудрика "Чи інтеліґенція стоїть поза церквою?" формально була спрямована проти противників У.Г.-П. Церкви, які ставили риторичне питання:

"А чи та інтеліґенція, яка потакує за У.Г.П. Церквою, сама вірить в щонебудь і хоче для себе хоч якої будь церкви?" Але фактично вона була посередньо адресована до тієї інтеліґенції, яка "потакувала" за У.Г.-П. Церквою. В. Кудрик у цій статті послужився такою методою, за допомогою якої він хотів, так би сказати, вмовити в цю інтеліґенцію, що вона дійсно вже почала горнутися до Церкви. А поза тим ця стаття В. Кудрика була сповнена духом надії на майбутнє, надії на те, що настане час, коли інтеліґенція таки перестане бути **"при"** цій Церкві, а буде в **цій** Церкві.

А покищо ситуація була така, яку найкраще знав той, хто діяв і трудився, як душпастир, в самому "серці" цієї Церкви, а був ним секретар її Консисторії свящ. С.В. Савчук, і це він відкрито, щиро й ясно поінформував Адміністратора Укр. Прав. Церкви в США і в Канаді, о. д-ра Миколу Копачука (в США), про дійсне відношення загалу тієї інтеліґенції, яка була "при" У.Г-П. Церкві, як "інституції", але жодної допомоги священикам-піонерам, яких тоді було тільки шість, не давала.

Про це свідчить такий лист свящ. Савчука (вставні пояснення й підкреслення слів мої - Ю.М.-Л.):

"Yellow Creek, Sask. 26/9/21.

Всечесний Отче Адміністратор!

Прошу Вас вибачити мені таку спізнену відповідь на Вашого цінного листа від 22.VI.21. Ви маєте повне право осудити о недбалість, а то може і лінивство. Прошу однак повірити, що причина такого спізненя ні в однім ні в другім. Я попросту відложив відпис на пізнійше в надії, що може знайде ся де що більш інтересного для Вас. Та таки не дочекав ся. В нас буденщина. Положеня Церкви таке, як Ви залишили, з тою ріжницею, що привернулось до нас пару нових парохій. Та що з того? Нікому їх обслугувати. Нині получив лист від о. д-ра Ґермана з Альберти. Пише, що 10 кацапів з арх.[имандритом Венямином] Басалиґою ходять від хати до хати, та старають ся нам шкодити. Правда, поки що їх змаганя неуспішні.

Семинар не отворився: не було кандидатів. Я давно вже втратив надію на поміч нашої тутешної інтеліґенції. Моя особиста "орієнтація" — сказати по дипльоматичному — на Україну. Лише звідтам можемо дістати поміч.

Консисторія розпочала переписку з проф. Огієнком, котрий дуже зацікавив ся нашим церковним рухом, котрий якраз такий, як церковний рух на Україні, то є *змагання зробити Українську Православну Церкву незалежною від московської і підчинити її Царгородському Патріярхови.* Про наш церковний рух проф. Огієнко довідав ся вперше від Мирослава Стечишина, бувшого делеґата від Української [Дипломатичної] Місії [Укр.

Народньої Республіки] в Вашінґтоні до Тарнова [в Польщі], бо часописи до Польщі не доходять. Передав нам [проф. Огієнко через Мир. Стечишина] деякі книжки в справі української самостійної церкви. Пару таких я получив нинішною почтою, і ще не читав. Може дасть Бог, що наші змаганя не підуть на марно...

Моє житя, як звичайно. Попри церковну роботу учителюю. Робота тяжка, бо школа тяжка. Якби не скрайна [матеріяльна] конечність, покинувби учительованя сей час, бо дуже підупав на здоровлю. Від весни полегшав на вазі 20 фунтів. Докучає також ревматизм. Але годі, треба хоч рік так помучити ся, бо инакшого виходу [з матеріяльної скрути] нема.

Коло Вакав здобув [від російської Місії] одну буковинську парохію. *Прямо дивую ся, як тут кацапські батюшки виживали!* Ось яку тарифу [за треби] я застав тут : шлюб 3 дол.[яри]; похорон 3 дол.; Служба Божа 1 дол.; хрест.[ини] 50 ц.[ентів]; акафіст 25 ц.; парастас за хліб. І як тут бідний священик з довгами без иншого доходу може вижити?

Прошу Вас писати до мене про церковне положеня в Америці, що за Вашим стараням Укр. Гр. Прав. Церква в Канаді і Америці *стане одною, инакше нам годі втримати ся при житю.*

За Божою волею дочекаємо ся (українського) епископа, а до цього треба злуки (Укр. Прав. Церкви в Канаді й в Америці).

Остаюсь і пишусь з належною повагою,

о. С. В. Савчук."

6. Адміністратор У.П. Церкви в Канаді й США проти ангажування священиків до кампанії за пожертвами на Інститут ім. П.М.

Тексту листа, яким о. д-р М. Копачук, Адміністратор Укр. Прав. Церкви в Канаді і в США, відповів на лист свящ. С.В. Савчука з 26 вересня 1921 р., не маємо, але зміст його, мабуть, можна приблизно, хоч може лиш частково, відтворити на підставі того листа (з 17 жовтня 1921 р.), якого Адміністратор свящ. М. Копачук написав до В. Свистуна. (Підкреслення слів у листі зроблені його автором. Вставні пояснення мої. — Ю.М.-Л.).

"New York, N.J. 17.X.21.

Любий Приятелю!

Гарненько дякую за память і за потішаючі інформації. Минає тиждень як вернув з обїздки, і застав пліку кореспонденції. Пану М.(ихайлові) Стечишину і о. Савчукови вже відписав. Нині відписую Вам, бо Ваше письмо одержав дещо пізнійше.

Мене здивувала і прикро вразила несподіванка, котрою було Ваше питання, чи се правда, що я в Зл. Державах проваджу аґітацію проти Інституту ім. Петра Могили. Моє гірке почуття злагіднюєть ся хоча тим, що Вам писав про се о. П.[етро] Дмитрик. Наш декан (о. Володимир) Каськів пару місяців тому зголосив пропозицію виключити з нашої св. Церкви о.о. Дмитрика, Марущака і Дзомбрика, я затвердив се і їх виключили, бо я є за порядком і дисципліною. Коли хто не вміє чи не хоче відріжнити анархиї від демократії, то на се не було иншої ради, як лиш виключення зі св. Церкви. Після того я не можу дивувати ся, що о. Дмитрик написав Вам проти мене. Він годен закинути мені не лише аґітацію проти Інституту, але навіть спричинення землетрусу і затемнення сонця.

Я високо ціню ваш Інститут, а вас шаную за його заснування і удержування. Але я уважаю, що Брацтво робить велику помилку, коли посилає священиків збирати жертви на сю інституцію. Оден з моїх буковинських родимців писав мені з Альберти, що (архимандрит Венямин) Басалиґа зі своїми московськими поплентачами розголошує по буковинських кольоніях в Альберті, що . о. д-р. Ґ.[ерман] не є місіонером Церкви, а є лиш аґентом саскатунського Інституту, в котрім мешкають не лише православні студенти, але і католики та протестанти.

Коли той мій краян з Альберти довірочно дораджував о. д-р. Ґ-ви не провадити аґітації за Інститут у церквах, бо наші буковинські фармери в Канаді ще не цілком свідомі під національним оглядом, і коли він піддавав йому думку, щоб перше відлучити їх від російської Місії, і включити до нашої св. Церкви, а вже лиш тоді говорити їм про наші національні світські інституції, о. д-р Ґ. сказав йому: "Я лиш сповняю інструкції Брацтва!"

Я вам щиро раджу: не кажіть вашим священникам гонити два зайці нараз, бо можуть не зловити ані одного. Дальше, мій родимець з Альберти писав, що. о. Ґ.[ерман] живе в крайній нужді. Наші добрі фармери з ласки дають йому кусок хліба, і родина його тут (в Америці) живе в нужді, бо ті гроші, котрі наші пожичають йому для родини, далеко не вистарчають.

Маючи такі вісти з Канади, я на однім нашім соборчику висказав ся, що Брацтво, в Канаді робить стратеґічну помилку, що посилає священників колєктувати жертви на світські інституції там де наразі треба лише прилучати людей до нашої св. Церкви і виключно на сю ціль збирати фонди щоби священники не мусіли жити в холоді і голоді.

Сказати се відверто на нашім соборчику я мусів зі згляду на те, що пару ворохобників (котрих вже, слава Богу, нема в нашій св. Церкві) старались доказувати, що в Канаді удержує священників Брацтво та Інститут, отже їм в Канаді поводить ся о много ліпше, як нашим священникам в Зл. Державах.

Так на ділі представляла ся та справа, котру о. Д.[митрик] змалював в своїм письмі до Вас, фальшиво представлаючи її як т.зв. мою "аґітацію проти Інституту".

Як я ціню ваш Інститут, Вам стане ясно, коли скажу, що я сам сего року, думаю відкрити Українську Академію на взір вашого Інституту.

Для мене се була радісна вість, що Інститут в Саскатуні заповнений питомцями, але сумно, що ваш семінар закритий. Не буде семинара, не буде й священників.

Ваше предложення, щоб я вертав до Канади се вже друге після п. М.[ихайла] Стечишина. Він зробив се в своїм послідним письмі. Жалую, але мови бути не може, бо я тут потрібний. Вже лиш те, що я минувшого місяця (5 вересня 1921 р.) отворив семинар вистарчає для умотивовання причини, котра не дозволяє мені виїхати зі Злучених Держав. В Семінарі наразі маємо шість курсантів, але добрих курсантів. Я се підчеркую: добрих курсантів. Решту зголошень я відкинув, бо кандидати не мали відповідної освіти. Однакож ще сего року сподію ся мати поверх десять *добрих кандидатів*. Не числячи трох виключених, тепер маємо 15 священників. І знова підчеркую: *15 добрих священників*! У нас є *взірцева дисципліна*. Наш о. декан В. К. (Володимир Каськів) орґанізаційно справляєть ся по козацьки.

Ви мабуть знаєте, що я відписав п. М.[ихайлові] Стечишину, що я не зможу прислати вам священників доки не будемо мати для себе принаймні 25. З рештою, наколи я добре розумію ситуацію у вас, то ви не маєте фінансової можливости удержати священників. На кажу вже про семинар, адміністратора, чи епископа.

Ті перші чотири курсанти, котрих о. Д-р Ґ.[ерман] вишколив вам в 1919/20 шкільному році, виказались добрими священниками. Митрополит [Ґерманос] подивляв о. д-р. Ґ., що в так короткім часі він їх так знаменито підготовив. Але на тім кінець. Маєте так богато інтеліґенції, а в священики, опріч тих чотирох відданих церковній справі, ніхто більше не хоче йти. Пишу вам довірочно: о. С.[авчук] 26 минувшого місяця писав мені, що він "вже давно стратив надію на інтеліґенцію" вашу. З того , що вона не дає кандидатів до семинара, можна зробити заключення, що вона не дасть і потрібних фондів на нашу св. Церкву.

Десь місяців два тому назад одержав письмо з Вінніпеґу, в котрім оден з ваших побратимів, цілком не числячись зі словами, дорікав мені, що я "клєрикал", "анти-народник" і таке друге, бо будую "Церкву для Церкви", а о будованню "народних інституцій" не думаю. Я відписав йому довгим письмом і запевнив, що про "народні інституції" в Зл. Державах я думаю. Але перше хочу збудувати св. Церкву на міцнім фундаменті, а відтак при св. Церкві будувати народні інституції, а не противно: скорше будувати "народні інституції", а відтак до них дочепити св. Церкву. Написав йому те довге письмо, а після подумав, і не вислав. *"Non dignus est!"* ("Він не є гідний цього").

Та годі про се... До речі, звязь з проф. Огієнком у мене вже є. Я мав честь познакомитись з ним, коли працював в нашім уряді в 1918-19 рр. Вістей про життя-буття нашої політичної еміґрації в Европі маю богато, бо моя жена дальше співає в нашім славнім Національнім Хорі Кошиця, котрий виступає в великих містах Західної Европи. Як буде щось нового звідти, то радо поділюсь з Вами вістями.

Бувайте здорові і Богу милі.

Щиро Ваш **о. Д-р М. Копачук.**

P.S.Наш собор заповідається щойно на другий рік, але не скорше як десь на початку весни. Я би рад бачити Вас особисто на соборі яко делеґата з Канади. Дорогу ми би Вам оплатили, бо фінансова справа в нас не є проблємою. У нас всі фонди призначують ся лише на Церкву, і люди назагал ставлять ся до справи досить прихильно - **о. Д-р М.К.**"

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

СТАН ЗАХОДІВ У.Г.-П. БРАТСТВА Й КОНСИСТОРІЇ В СПРАВІ ЗААНГАЖУВАННЯ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ ДЛЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ ПІСЛЯ ПОЇЗДКИ ЇЇ АДМІНІСТРАТОРА ДО ЕВРОПИ

І. СПОЛЯГАННЯ ПРОВОДУ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ НА ПІДТРИМКУ У.П. ЦЕРКВИ В АМЕРИЦІ В СПРАВІ СПРОВАДЖЕННЯ КАНОНІЧНОГО ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ З ЕВРОПИ ДЛЯ ОБОХ ЦЕРКОВ

ВСТУП

У попередньому розділі було, зокрема, підкреслено те, що коли Управа У.Г.-П. Братства робила заходи в справі спровадження (почерез проф. І. Огієнка) до Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді канонічного єпископа-українця з Европи, то стан цієї Церкви під матеріяльним оглядом був, сказавши без переборщення, цілком трагічний. У зв'язку з цим тут ще раз, як на один з доказів, треба вказати на лист секретаря Консисторії, свящ. С.В. Савчука, з 5 травня 1920 р., до Управи У.Г.-П. Братства, в якому він зголосив свою резиґнацію з душпастирської праці, бо на парафії (в Канорі, Саскачеван, що була, почавши з квітня 1920 р., його першою парафією) не міг вижити з родиною, і трудився на просторах великої округи в холоді й голоді, а при цьому попадаючи в дедалі більші борги, щоб перш за все заплатити хоч за помешкання.

Щоб стримати його від резиґнації Управа Братства обіцяла йому допомогу — по 100 дол. на місяць. Як було з тією допомогою (коли Братство цілком не мало фондів), — не відомо, але факт залишається фактом, що свящ. С.В. Савчук поруч своєї місійно-душпастирської праці 1921 р. почав учителювати в початковій школі, щоб тут заробити собі на

утримання, і таким чином могти при цьому виконувати свою душпастирську місію. Очевидно, що це внаслідок цього він 1922 р. занедужав на сухоти легенів.

На інтелігенцію, про яку в історіографії У.Г.-П. Церкви в Канаді традиційно говориться, що це вона збудувала цю Церкву, свящ. С.В. Савчук тоді не міг сполягати, бо, — як це писав він у своєму листі з 26 вересня 1921 р., до о.д-ра М. Копачука, — "Я давно вже втратив надію на поміч нашої інтелігенції".

А втім, загал тієї інтелігенції, що ніби стояла "при У.Г.-П. Церкві", бо їй потрібна була церковно-обрядова обслуга, за того часу — в процесі еволюції її поглядів на Церкву, як таку, тоді дійшов тільки до тієї стадії, в якій він лише "холодно" ставився до Церкви, але вже не був "ворожо" наставлений проти "церковщини", — як це (з надією на можливість "уцерковлення" інтелігенції) писав Василь Кудрик у своєму листі з 10 серпня 1920 р. до свящ. С.В. Савчука.

У світлі такої дійсности було ясно, що інтелігенція не змобілізує своїх сил для масової підтримки У.Г.-П. Церкви. А втім, назовні вона оправдувалася тим, що Інститут ім. П. Могли та й всі інші українські світські народовецькі освітні установи (народні Доми й Читальні) опинилися були над пропастю матеріяльної руїни, й інтелігенція "при У.Г.-П. Церкві" дійсно мусіла напружувати всі свої зусилля, щоб у тих роках (1918-1921) великої економічної катастрофи (через спричинений посухою неврожай на преріях Канади) врятувати ці установи, що були гордістю народовецької інтелігенції в Канаді, від упадку.

І коли ідеалісти-ентузіясти з Управи Братства й Консисторії У.Г.-П. Церкви укладали пляни й робили постанови в справі запроєктованого спровадження єпископа-українця й священиків (принаймні трьох) з Европи, — а потім рішили перш за все спровадити з Европи до Канади проф. І. Огієнка, щоб він на місці зорієнтувався, який єпископ і які священики з Европи могли б надаватися для умовин життя української спільноти в Канаді того часу, — то Мирослав Стечишин (що 1921 р. став редактором "Укр. Голосу" на місце Василя Кудрика, який через велику втому й виснаження на протязі своєї десятилітньої невсипущої й важкої праці на цьому становищі мусів відійти на відпочинок для рятування здоров'я) у своєму обіжному листі (з 7 березня 1922 р.) реалістично остерігав їх, що справа з фінансуванням будь-яких церковних провідників ще далі є безнадійною, і що тут "не можна до нічого пориватися аж до слідуючої осени". (Текст цього листа Мир. Стечишина тут, дальше, буде опублікований).

Усе, що тут вище у "Вступі" було згадане, треба постійно мати на увазі в зв'язку із зусиллям проводу У.Г.-П. Церкви заангажувати собі єпископа-українця з Европи.

1. Рішення Управи У.Г.-П. Братства й Консисторії в Канаді спровадити для У.Г.-П. Церкви єпископа-українця почерез проф. І. Огієнка й початок їхніх зусиль з'єднати У.П. Церкву в США для цієї справи

У протоколі з 24 грудня 1921 р. спільного засідання "Заряду" (Управи) У.Г.-П. Братства й Констисторії У.Г.-П. Церкви, що відбулося

в Інституті ім. П. Могили в Саскатуні в днях 24-25 грудня 1921 р., записано (вставні пояснення мої. Ю.М.-Л.):

"Секретар (свящ. С.В. Савчук) перечитав кореспонденцію між Консисторією і Проф. Огієнком, Міністром Ісповідань, дотично спровадженя старокраєвих священників і епископа, при чім вивязала ся широка дискусія над питанням поставленим зібраню предсідателем (о. д-ром Л. Ґерманом), чи конечним являє ся сейчасове спровадженя епископа і священників. В дискусії брали участь всі присутні, котрі, розібравши питання деталїчно, прийши до заключеня, що, щоби наша церковна справа поступила вперед, конечним являє ся збільшити число священників, як також спровадити укр. епископа. Під кінець дискусії прийнято слідуючі резолюції:

Резолюція II
В. Гавриш
Із. Новосад:

Спільне засїданя Видїлу Брацтва і Консисторії рішає, що конечним є дістати епископа українського для У.Г.П. Ц. за посередництвом Міністра Ісповідань У.Н.Р., як також трох укр. священників для Канади, і що кошти подорожі, так епископа як і священників, мають бути зібрані в формі добровільних жертв через священників і через світських впливових людий, назначених Брацтвом і Консисторією, котрі, так само як і священники, мають бути заосмотрені у писемне уповажненя від Брацтва, як також у потверджену копію листа, або витягів листа Міністра Ісповідань до Консисторії дотичо справи епископа.

(Принято одноголосно).

Резолюція III.
о. І. Кусий
о. С.В. Савчук:

Щоби повідомити о. д-ра Копачука про рішеня цього спільного засїданя Видїлу Брацтва і Консисторії в справі епископа і просити його звернути ся до своїх священників і вірних У.Г.П.Ц. в Зл. Держ. з питаням, чи потреба епископа являє ся такою великою і пекучою для американської части У.Г.П.Ц., як для канадійської, а коли так, то чи причинилаби ся американська часть У.Г.П. Дієцезії до покриття коштів подорожі такого епископа.

(Принято одноголосно).

Резолюція IV.
о. С.В. Савчук
о. І. Кусий:

Спільне Засїданя Видїлу Брацтва і Консисторії з дня 24-го грудня, 1921 р., висловлює щиру подяку Міністрові Огієнкови за його труд для добра Укр. Прав. Церкви взагалї і з окрема для Укр. Греко-Прав. Церкви в Канаді і Злучених Державах.

(Принято одноголосно)."

Замітки. — Рішення вищезгаданого засїдання "Заряду" Братства (що його репрезентували: Василь Новосад — голова, Юліян Стечишин — секретар, та Ізидор Новосад — член Контрольної Комісії, і Консисторії: о. д-р Лазар Ґерман — голова, свящ. Семен В. Савчук — секретар, і свящ.

Дмитро Ф. Стратійчук — один з членів) та решту священиків У.Г.-П. Церкви в Канаді (Дмитро Кірстюк, Стефан Гребенюк та Іван Кусий) довідатися, чи У.П. Церкві в США єпископ-українець небохідний так, як і У.Г.-П. Церкві в Канаді, а якщо так, то чи вона погодилася б покрити частину коштів його спровадження до Канади, щоб він тут був спільним Архипастирем обох цих "Дієцезій"-Церков у Півн. Америці, розуміється, було зроблене тому, що тут ішлося не тільки про кошти утримування його. Єпископ мав резидувати в Канаді, а при цьому мав обслужувати й У.П. Церкву в США, а частину коштів утримування його, — як це вірив провід У.Г.-П. Церкви в Канаді, — мала взяти на себе У.П. Церква в США. Провід У.Г.-П. Церкви в Канаді не мав сумніву, що сама ця Церква (в Канаді)) єпископа не утримає, але при цьому він був певний, що і У.Г.П. Церкві в США також є необхідним єпископ-українець, і що вона погодиться взяти на себе частину коштів.

Ціль поїздки свящ. С.В. Савчука, як делегата У.Г.-П. Церкви в Канаді, на другий Собор У.П. Церкви в США (в березні 1922 р.) свідчить, що спільне засідання "Виділу" Братства й Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді, постановляючи (24 грудня 1921 р.) спровадити єпископа-українця з Европи, сполягало на фінансову допомогу для цієї справи У.Г.-П. Церкви в Америці.

II. УСТАНОВЛЕННЯ ОКРЕМОЇ АДМІНІСТРАТУРИ ДЛЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ Й ВИДЕЛЕГУВАННЯ ЇЇ АДМІНІСТРАТОРА ДО ЕВРОПИ З ЗАВДАННЯМ СПРОВАДИТИ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ ДО КАНАДИ

1. Постанова проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді просити проф. Огієнка щоб він дав серію відчитів в українських народньо-освітніх установах цієї країни

Провід У.Г.-П. Церкви в Канаді прийшов до такого висновку, що для того щоб вибрати в Европі такого єпископа-українця, який був би відповідним для характеру цієї Церкви та умовин її життя й праці, то було б побажаним щоб проф. І. Огієнко перед тим приїхав до Канади у відвідини. Тому що його поїздка по осередках православних українців у Канаді була б дуже коштовною, а Братство й Консисторія У.Г.-П. Церкви при своїх найкращих бажаннях і зусиллях на змогли б покрити їх, то вони рішили надати його відвідинам не церковний, а національний культурно-освітній характер. Власне на цього роду теми він мав би дати серію відчитів в українських національно-культурних установах. На такі відчити прийшли б свідомі українці не лише православного, але й католицького та протестантського віроісповідань, а також усі ті українські патріоти, які Церквою, як такою, не були заінтересовані. Підчас таких відчитів можна було б зібрати пожертви на покриття коштів подорожі проф. Огієнка до Канади, його поїздки по Канаді та його повороту до Европи.

На котрому із своїх спільних засідань Управа Братства й Консисторія зробили цю постанову, — відповіди на це питання не маємо в доступних дослідникам довірочних матеріялах. Але коли взяти до уваги той факт, що на своєму засіданні в днях 24-25 грудня 1921 р. вони такої постанови ще не зробили (бо про це немає згадки в протоколі цього засідання) — з одного боку, і той факт, що таку пропозицію в імені проводу У.Г.-П. Церкви зробив проф. Огієнкові секретар Консисторії свящ. С.В. Савчук у своєму листі до нього 20 січня 1922 р.[1] — з другого боку, то стає ясно, що Управа Братства й Консисторія зробили вищезгадану постанову на тому своєму спільному засіданні, що відбулося котрогось дня між першим і дев'ятнадцятим січня 1922 р.

Провід У.Г.-П. Церкви в висліді свого дальшого листування (після січня 1922 р.) отримав згоду проф. Огієнка на цю пропозицію. Після того укр. церк. діячі з Братства і Консисторії створили т.зв. "Комітет Приятелів Огієнка". Екзекутива цього "Комітету" вислала до загалу членів Братства листа такого змісту:

"Саскатун, Саск.,
12, Мая, 1922.

Впов. Добродію:

Проф. Огієнко, ректор каменець-подільського укр. державного університету, котрий перебуває тепер в Тарнові, Польщі, мігби приїхати до Канади і виступати тут з цикльом лекцій культурно-освітного та церковного змісту, одначе на його подорож потрібні кошти котрих він в сих тяжких часах для всіх укр. діячів, що примушені перебувати за кордоном, немає.

Проф. Огієнко є чоловік з високою освітою, визначний укр. діяч і міністер при уряді Укр. Нар. Републіки, котрий помимо того, що знаходить ся за кордоном в крайно невідрадних обставинах, вірно і невпинно працює на укр. національнім та церковнім поли, видаючи цінні книжочки для свого народа, щоби зміцнити його національну свідомість та приготовити його до вільного самостійного житя.

Користь з подорожі проф. Огієнка булаби безмірно велика для укр. справи в Канаді і старім краю. Тут збудивби наш заспаний нарід і піддавби духа до дальшої роботи; усунувби знеохоту в будучність, а заохотивби до дальшої творчої праці, і також усунувби ту деморалізацію, котра так поширена між нашими поселенцями в Канаді через брак кращих виглядів на будуче. Тим самим він дуже богато помігби нашим Інститутам, Укр. Червоному Хрестови та Укр. Гр. Прав. Церкві, — котрі являють ся нашими найголовнійшими інституціями в Канаді. Він принісби, і то без найменшого сумніву, велику поміч старому краєви. Українці в Канаді за послідних кілька років дуже богато причинили ся до змагань укр. народа вибороти собі в світі місце, яке належить ся вільному та самостійному народови, але ми певні, що укр. поселенці в Канаді зробилиби в сім напрямі ще далеко більше — треба лише їм додати охоти, треба щоби вони почули про змаганя наших братів в Европі з уст чоловіка, котрий сам брав участь у визвольній борбі свого народа, а таким чоловіком під кожним зглядом є лиш міністер Огієнко.

У виду сього всього заснував ся комітет, котрий має на меті знайти яких 30-50 осіб, котрі пожертвувалиби по 10 долярів на фонд покритя коштів подорожі до Канади. (Що до коштів його утриманя і подорожі по Канаді, ми віримо, що їх можна буде зібрати в формі вільних жертв на вічах і мітінґах,

[1]Цитати з цього листа подані в попередньому розділі цієї книги.

на котрих буде промовляти проф. Огієнко). До сього комітету належить кождий, що дасть 10 долярів, отже запрошуємо і Вас до нього пристати, а рівночасно просимо Вас заінтересувати сею справою двох-трох людей, котрі згодилиб ся пожертвувати згадану суму на сю ціль. Треба дуже уважати, щоби се були свідомі одиниці, котрі я с н о р о з у м і ю т ь о щ о х о д и т ь.

Займіть ся сьою справою негайно, бо чим скорше, тим ліпше, а дальше подайте свої гадки і уваги, і присилайте свою датку на адресу о. С.В. Савчука, Вакав, Саск. Коли всьо буде зроблено, то імена жертводавців будуть поміщені в укр. пресі, або екзекутива комітету вишле кождому членови докладний і посвідчений рахунок з приходів і розходів сього фонду.

З поважанєм,

За Екзекутивний Комітет,

о.С. Савчук **В. Свистун** **Мих. Стечишин**
Юліян Стечишин **Ф.Т.Гаврилюк"**

2. Вислід поїздки секретаря Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді на Собор У.П.Ц. в США з метою прихилити її провід до справи спільного спровадження з Европи єпископа-українця для обох частин У.П. Церкви в Північній Америці

Як про це вже було подрібно сказано в першому розділі цієї книги, Адміністратор американської й канадської частин Укр. Прав. Церкви, о. д-р М. Копачук, своїм листом, датованим в Чікаґо 9 лютого 1922 р., звернувся до Консисторії в Канаді з проханням вислати делегата У.Г.-П. Церкви в Канаді на Собор У.П. Церкви в США, що мав відбутися в днях 12, 19, й 26 березня 1922 р.

Отримавши це запрошення, секретар Консисторії в Канаді, свящ. С.В. Савчук, повідомив про це членів Братства й Консисторії своїм обіжним листом (датованим у Вакав, Саск., 20 лютого 1922 р.), в якому він зокрема подав їм до відома такий свій погляд на головну мету евентуальної поїздки делегата У.Г.-П. Церкви в Канаді на цей Собор в США:

"Я вважаю, що конечним є делеґата вислати, і то не лише на те, щоби він брав участь в Соборі, але головно на те, щоби порозуміти ся з відповідальними чинниками американської части У.Г.П. Ц. дотично справи спровадженя укр. епископа, котра то справа являєть ся для нас д у ж е, а д у ж е в а ж н о ю, а котрої писемно годі буде залагодити".[2]

Управа Братства й Консисторії вибрала свящ. С.В. Савчука делегатом У.Г.-П. Церкви в Канаді на цей Собор в США і уповноважила його переговорювати з проводом тамтешньої частини ("Дієцезії") У.П. Церкви в справі спровадження єпископа-українця з Европи.

Свящ. С.В. Савчук мусів підкреслити в своєму обіжному листі до членів Братства й Консисторії в Канаді, що необхідність прихилити У.П. Церкву в США до справи спровадження єпископа була для У.Г.-П. Церкви в Канаді "дуже , а дуже важною". Адже ж Управа Братства й

[2]Повний текст цього листа поданий у першому розділі цієї книги.

Консисторія У.Г-П. Церкви, постановляючи (24 грудня 1921 р.) спровадити з Европи єпископа-українця до Канади, знали, що без фінансової допомоги У.П. Церкви в США вони його не зможуть утримати. Ба, навіть на покриття коштів його подорожі до Канади не легко було зібрати гроші.

Свящ. Савчук був на першій і другій сесіях цього Собору (1922): в Чікаґо 12 березня і в Пітсбурзі 19 березня. (На третій його сесії — в Нюарку, Н. Дж., 26 березня він не був). Причиною його передчасного від'їзду з Собору, очевидно, був той факт, що цей Собор на своїй другій сесії уповноважив Адміністратора, о. д-ра Копачука, і майбутню "Народно-Церковну Раду" (вона була створена на третій сесії цього Собору — в Нюарку" (26 березня 1922 р.) негайно зайнятися справою спровадження єпископа-українця "до Америки". Тому що о. д-р Копачук досить авторитетно поводився в У.П. Церкві в США, то свящ. С.В. Савчук уважав, що Собор (на своїй другій сесії, 19 березня) фактично передав "в руки Копачука" справу спровадження єпископа-українця в Півн. Америку. А о. д-р Копачук зараз таки після першої сесії Собору (в Чікаґо 12 березня) категорично заявив свящ. Савчукові (при свідках), що він є проти спроваджування єпископа, бо, по-перше, У.П. Церква в Америці не має на це коштів, а по друге, мовляв, "вірні й священики цієї Церкви воліють мати не єпископа, а лише адміністратора".

Свящ. С.В. Савчук одначе довідався, що за винятком Адміністратора Копачука й Декана В. Каськова, всі інші священики У.П. Церкви в США заявилися за спровадженням єпископа-українця для обох частин (американської й канадської) У.П. Церкви. Свящ. Савчук про все це поінформував проф. І. Огієнка своїм листом з 24 квітня 1922 р.[3]

3. Версії про "втечу" о. д-ра Лазаря Ґермана з У.Г.-П. Церкви між засобами пропаганди американських противників У.Г.-П. Братства в Канаді

Заява свящ. С.В. Савчука на другому Українському Православному Соборі в США (в березні 1922 р.), що обом частинам — "Дієцезіям" У.П. Церкви необхідний український єпископ, до крайности поглибила ресентимент Адміністратора обох "частин" У.П. Церкви, о. д-ра М. Копачука, проти Укр. Греко-Православного Братства в Канаді. На це між іншим вказує лист свящ. С.В. Савчука до Василя Кудрика з 2 липня 1922 р. (Вставні пояснення мої. Ю.М.-Л.).

"Wakaw, 2/7/22.

Вп. Пане Кудрик!

Ваш лист відкрив мені очі на загадку, котрої я до тепер не міг розвязати, а іменно, що проф. О.[гієнко] в послїднім листі пише, що він не давав нам

[3]Найважливіші цитати з цього листа подані в першому розділі цієї книги — в зв'язку з інформаціями про учась свящ. С.В. Савчука в другому Соборі У.П. Церкви в США в березні 1922 р.

причини вірити, що він напевно прибуде до нас з відчитами. Я з Вами цілком згоджуюсь, що в тім була рука Копачука. Ви лиш не сказали від кого Ви довідали ся, що він переписуєть ся з проф. О-ком. А се цікаво знати. Вам мабуть буде інтересно знати, що проф. О. в послїднім листі до мене поставив питаня, чим се пояснити, що з відчитами до Канади запрошує спеціяльно "заімпровізований гурт приятелів проф. Огієнка", а не якась більш авторитетна установа. Він питає: "А чому не ваші Інститути? Чому не ваша Церква? Чим це пояснити, що для цього треба було тільки такого "Гуртка", щоб запросити мене?" А найважнїйше є се, що після нашої довшої переписки з ним в справі епископа, він в кінци ставить дивне питаня: "А чи вам дійсно треба в Канаді єпископа?" По прочитаню Вашого листа я прийшов до заключеня, що вмішаня ся Копачука в наші зносини з проф. О-ком в справі епископа не ворожить нашій части У.Г.П.Ц. і американській нїчого доброго. Раз Копачук рішивсь вести кампанію проти спроваджуваня епископа, він вже не заверне з дороги. К.(опачук) є доктор теольоґії, а се може робити його авторитетним в очах проф. О-ка.

До сего доходить ще одна справа, і про неї я хочу Вам сказати. Вчора я отримав листа від [свящ. Івана] Гундяка [з США]. Він пише: "Др. Копачук на нашім священичім соборчику в Нюарку сказав, що наколиби той "світський елємент", котрий є при канадійській части нашої св. Церкви мав епископа, то би він допровадив його до такого положеня до якого вже допровадив (священика) Др. Ґермана". Дальше [свящ.] Гундяк пише, що Копачук на тім соборчику сказав таке: "Сей світський елємент в Канаді допровадив Др. Ґермана до такого стану, що він став пів божевільний. Ним опанувала манія переслїдуваня і він одної ночи втік з Канади".

Після прочитання сих довірочних вістий від Гундяка мені пригадав ся оден випадок. Ви пригадуєте, що десь на початку мая с.р. Ви писали, що на стації в Виґ-у (в Вінніпеґу) був о. Ґ.[ерман], але, як Ви писали, "він поспішав на поїзд і не замітив мене". А вчора, як я зачав зводити кінці до купи, то мені прийшла така думка, що Др. Ґерман в дійсности міг замітити Вас, але чогось уникав. Може я милюся, однакож я не міг збутись такого вражіня, коли прочитав лист від о. [Івана] Кусого з Ендрю (в Альберті). Він доносить, що Др. Ґерман затягнув в людий довг на $1,000.00, не сплатив його і потихоньку втік. Я відписав о. Кусому, що се, що він пише, з певностию походить від противників нашої Церкви. З рештою я Вам посилаю копії листа о. К.[усого] і мої відповіди йому. Перечитайте, і скажіть мені свою думку. Певним є, що Копачук ужив справу Др. Ґ. для кампанії проти так званого "світського елементу при нашій св. Церкві", бо іменно так він називає наше Брацтво та взагалї нашу світську інтеліґенцію. В него нїколи не було симпатій до Брацтва. Се всї ми знаємо. Але через наше рішеня спровадити українського епископа він цілком зійшов з ума зі страху, що може втратити свою позицію "голови" церкви, для котрої він вже і "посланя" пише.

Повертаючи до річи: Др. Ґ.[ерман] міг затягнути пожички. Я сам , як вам відомо, є в довгах по вуха. Кождий з наших священиків є в більших чи менших довгах, в залежности від того кілько осіб є в його родинї, бо инакше не мігби вижити. І кождий з них чекає лїпшого часу, аби міг сплатити довги, а з нашої церкви не втікає.

Менї ще в минулім році писав [Петро] Зварич [з Веґревил, в Альберті], що "адміністратор тутешної російської Місії (архимандрит Венямин Басалиґа) заприсягнув ся викурити Др. Ґ.[ермана] з нашої церкви". Отже не

може бути дивно що він стараєть ся пришивати йому ріжні темні латки, включаючи т. зв. "пожички грошей" і др.[уге].

Він теж зокрема може підставити своїх людий котрі годні твердити, що він натягнув їх на сотки долярів і втік. Але тут мені приходить на гадку одно: ніхто не обжалував Др. Ґ. перед Брацтвом і Консисторією! А прецінь всім відомо, що за Др. Ґ. є відповідальне Брацтво і Консисторія. Не обжаловують його офіціяльно, бо підставлені Басалиґою люди певно боять ся, щоби ми їх не потягнули до суду за очерненя Др. Ґермана.

Коли взяти се на увагу, то при тім лишаєсь лиш одне питаня: Чому Др. Ґ. офіціяльно не зголосив до Брацтва і Консисторії свого рішеня зрезиґнувати зі служби в нашій церкві, а лиш тихо, нікому нічого не кажучи, забрався кудись? Думаю, що до Зл.[учених] Держав.

Напишіть мені, що Ви о тім думаєте? Ходить о те, що вже і проф. О.[гієнко] мабуть знає від К.[опачука] о тім, що Др. Ґ. "втік" від нас, і може поінтересуватись чому так сталось. Подібного можна очікувати і зі сторони митр. Ґерманоса, котрий, як знаємо, у Др. Ґ-ви душі не чаяв. В однім і другім випадку ми мусимо знати, що їм на се відповісти. Отже мусимо знати причину відходу Др. Ґ-на від нас. В міжчасї нам обовязково треба розшукати теперішну його адресу і по щирости запитати про причину його резиґнації.

Наразі на сім кінчу.
Здоровлю щиро
СВС."

Зміст копій тих листів (свящ. І. Кусого до свящ. Савчука і відповідь того останнього), які свящ. С.В. Савчук вислав В. Кудрикові в прилозі до свого вищезгаданого листа до нього, (вставні пояснення мої; Ю.М.-Л.):

"Rev. Sawchuk
Wakaw, Sask. Andrew, 1-го червня 1922.
Всечесний Отче!

Лист від д.[обродія] Ю.[ліяна] Стечишина з Саскатун в справі спровадженя проф. Огієнка я отримав і так наша [церковна] справа стоїть на мертвій точці. Конечним є, аби якнайскорше сю думку впровадити в житя.

Дуже сумну вістку доношу, що [о. д-р Лазар] Ґерман лишив свою позицію [на душпастирській місії в Альберті] і несказавши нікому нічого утік ночию а где не знаю. Правдоподібно до Монтреалу где очікувала на него єго жена.

Він нам богато наробив кирин і перепрашаю — свиньства бо поназичавши в людий понад 1000.00 [долярів] — утік. Від 3 місяців він бокував від мене. Тому 3 тиждні минає як єго нема і я обїздив єго парохії [в Альберті] і немало где — чого довідав ся. І прийшов до заключеня, що наша [церковна] справа ту в Альберті пропаща. Румуни [в Альберті] сильно зневірились [через відхід о. д-ра Л. Ґермана] і будуть старатись взяти попа-кацапа [з російської Місії]. І наші Українці [православні, в Альберті] упали на дусї так що низнаю як і що почати на далї. А ті котрі хилились єще на всї сторони — нинї явно виступають против нас. Я буду змушений лишити Альберту в коротцї бо удержати ся ту буде не можливо. Одно чого ми не передвиджували є: — аби убити кацапство [російську Місію в Канаді] треба було підшитись в кацапство.

Просивбим Вас, Всч. Отче о пораду. Недумайте що я впав на дусі, ні, я лише бачу наш упадок в Альберті. — Гроші на спровадженя проф. Огієнка вишлю на другий тиждень.

Здоровлю щиро.

Ваш недост.[ойний] **свящ. І. Кусий.**

———————

"Box 56, Wakaw, Sask.
10 червня, 1922.

Всеч. Отче Кусий!

Вашого листа від 1-го с.м. отримав. Др. Ґерман казав мені ще перед новим роком (перед 1922 р.), що буде мусів поїхати до Монтреалу ізза фамілійних клопотів. Думаю отож, що він того і поїхав. Не можна ж відразу чоловіка посуджувати. Люди, а властиво противники [нашої Церкви] можуть говорити [про о. д-ра Л. Ґермана] що хочуть, бо се в їх інтересі.

Ми тут робимо, що можемо, щоби як найскорше дістати свого [українського] еп.[ископа]. Першим кроком до сего малоби бути спровадженя Огієнка. Я вірю, що приїзд О.[гієнка] зміцнить нашу [церковну] позицію хочби тим, що будемо знати коли і на яких условинах приїде епископ [українець].

Коли зайде щось нового, інтересного, напишу пізнійше. А нині пишу в дорозі.

Здоровлю щиро,

Ваш **С.В. Савчук**".

Замітки. — 1. Крім цих трьох вищезгаданих листів (свящ. Івана Кусого з 1.VI.1922 р. до свящ. С.В. Савчука; свящ. Савчука до свящ. Кусого з 10 червня й до В. Кудрика з 2 липня), в яких є згадка чинників У.Г.-П. Церкви про відхід о. д-ра Лазара Ґермана, в жодних інших архівних документах цієї Церкви, ані в її пресі та історіографічних публікаціях, немає згадки про цю справу.

2. Як свідчить лист (з 1 червня 1922 р.) свящ. Івана Кусого до свящ. С.В. Савчука, о. д-р Ґерман залишив своє служіння в У.Г.-П. Церкві в кінці першого тижня травня 1922 р. У пам'яті провідних чинників У.Г.-П. Церкви він залишив по собі найкращі згадки. Особливо брак його, як дуже культурної, гуманної й високоосвіченої людини, відчув свящ. С.В. Савчук, який згодом робив заходи, щоб хоч бути в листовному контакті з ним.

У звязку з цим до речі буде подати тут текст того документу, який свідчить, що свящ. С.В. Савчук довго шукав адреси цього священика, щоб могти відновити свої зв'язки з ним.

THE ROUMANIAN LEGATION
WASHINGTON
D.C.

5984/C-G
November 7, 1925.

Rev. S.W. Sawchuk,
President of the Ukrainian
Greek Orthodox Consistory of Canada,
779 Burrow's Avenue,
Winnipeg, Manitoba, Canada.

Sir:

In reply to your communication of October 30, 1925, I wish to inform you

that the address of Rev. Dr. Lazar Gherman (German) is Roebling Inn. Roebling, New Jersey.

Yours truly,
(Підпис нечиткий)
Charge d' Affaires."

3. У російській церковній Місії в Канаді , як видно, була дуже спопуляризована версія про "втечу" о. д-ра Л. Ґермана з У.Г.-П. Церкви через те, що він, мовляв, "напозичав грошей" у своїх парафіян), бо свящ. Пантелеймон Божик, який з рос. Місії в Канаді 1924 р. перейшов до Греко-Католицької Церкви, повторив цю версію в своїй монографії "Церков Українців в Канаді" (Вінніпеґ, 1927).

4. Причини, які спонукали Провід У.Г.-П. Церкви вислати свого делегата до Европи з завданням заангажувати там єпископа-українця для цієї Церкви

а) Провідні круги світської інтелігенції при У.Г.-П. Церкві (з-поза сфер її Проводу) проти збирання пожертв українськими церковними чинниками в Канаді 1922 р.

Трилітня посуха на преріях Канади 1921 р. закінчилася, і 1922 р. фармери вже мали врожай. Але хоч ціни на збіжжя тоді дуже обнизилися, то все ж таки завдяки великим зусиллям згуртовані при Інституті ім. П. Могили діячі в висліді своєї збіркової кампанії 1921 р., на протязі весняних та літніх місяців (до серпня) зібрали на цю установу 5.434 дол. 74 ц.; у цій сумі — 1.630 дол. 74 ц. пожертв, а сума уділів становила 3.804 дол. Крім цього Управа Інституту стягала з питомців їхні давніші заборгування, і господарку цієї установи поставила так, що до утримання питомців уже не треба було доплачувати.[4] Це відвернуло від Інституту ім. П.М. загрозу упадку. Звичайно, що поправилася матеріяльна ситуація й Інституту ім. М. Грушевського в Едмонтоні.

Але затяжна збірка на Український Червоний Хрест, що почалася ще 1919 р., продовжувалася. І коли Уряд Західньо-Української Народньої Республіки, який (на чолі з президентом — "диктатором" д-ром Євгеном Петрушевичем) перебував в екзилі в Відні, восени 1922 р. проголосив у Канаді кампанію на Позичку Національної Оборони — на суму 50.000 дол., то українці в цій країні на деякий час припинили збірку пожертв на всякі інші цілі й одушевлено взялися за збірку на фонд цієї Позички на дипломатично-політичну оборону Галичини й Буковини, що були окуповані займанцями, перша — поляками, а друга — румунами. З уваги на це Дирекція Інституту ім. П.М., почавши з серпня (1922 р.), стрималася від дальшої збірки пожертв того року на потреби цієї установи.[5]

---

[4]Ю. Стечишин. Op. cit. Стор. 126-127.
[5]Op. cit. Стор. 129.

Серед тих усіх збірок, — а майже всі вони походили, як у нас казали, "з одної й тієї самої кишені", — як виявилося, уже не було місця на збірку датків на пожертви для Укр. Православної Церкви.

З боку загалу інтелігенції, що була при цій Церкві, було чути голоси авторитетних і впливових діячів, які радили Управі У.Г.-П. Братства й Консисторії відложити справу приїзду проф. І. Огієнка до Канади. Навіть така впливова особа як Мирослав Стечишин, що був, почавши з 1921 р., редактором "Укр. Голосу", написав у справі запланованої збірки на приїзд проф. Огієнка до Канади ось такого листа до секретаря Консисторії свящ. С.В. Савчука:

"Виніпеґ, Ман., 7 марта, 1922.

Ласкавий Отче Добродію!

Страшенно Вас перепрашаю за свою довшу мовчанку, яку Ви може вже й витолкували за обдуману образу. Я мовчав тому, що і сам не міг би без надуми відповідати і мусів з другими людьми порадитися. А в Виніпеґу, здається, тяжше з тим, кого потребуєте, зійтися, чим з людьми на фармах.

Та лишаючи на боці всякі пояснення і інтродукції, я приступлю відразу до річи:

Я не бачу можливости для проф. Огієнка приїхати тепер до Канади. Мені прикро се сказати; я рад би його тут побачити; я дуже його ціню і вірю, що він нам тут дуже придав би ся, але.. нема звідки.

Про те, щоби Укр. Черв. Хрест. причинився до його спровадження, не може бути й мови. Не може бути мови не тільки тому, що в уряді Черв. Хреста є люди, яким робота проф. Огієнка мусить бути немилою, але й тому, що Черв. Хрест не розпоряджає більшими фондами. Бундючно оголошена кампанія за 54-тисячною збіркою принесла около 6 тисяч і люди надіються, що за ті гроші можна Бог знає що зробити. А потреб і просьб має Чер. Хрест стільки, що волосків на голові. Та хоч би й Черв. Хрест дав яку суму на спровадження проф. Огієнка до Канади то навіть по моїй думці нема найменших виглядів, чи він в теперішніх критичних відносинах міг би навіть заплатити кошта своєї подорожі. В таких обставинах з наших найлучших інтенцій вийшов би тільки скандал.

Проф. Боберський їздив по Канаді мин. зими, але сеї зими не відважуєся, бо переконався, що ся поїздка є безнадійна. Подорож коштує більше, чим можна зібрати. — Я міркую, що не можна до нічого пориватися до слідуючої осени.

З повним поважанням,
Мирослав Стечишин

Замітки. 1. Карло Боберський був у Канаді представником Української Народньої Республіки. 2. Редактор Мир. Стечишин, дораджуючи проводові У.Г.-П. Церкви не починати жодних збірок на церковні справи "аж до слідуючої одини", не передбачував, що й восени 1922 р. не буде місця на збірки фондів на церковні справи, бо президент (в екзилі) Зах.-Укр. Нар. Республіки, д-р Є. Петрушевич, проголосив у Канаді кампнаію Позики Націон. Оборони.

———————

б) Зміна відношення проф. І. Огієнка до справи запрошення його до Канади "з відчитами на національно-культурні теми"

З листа свящ. С.В. Савчука (з 2 липня 1922 р.) довідуємося, що проф. І. Огієнко почав вагатися на точці своєї попередньої згоди приїхати до Канади "з відчитами" на національно-культурні теми, якими він, не порушуючи церковних справ, все таки "зміцнив би нашу [У.Г.-П. Церкви] позицію", як це інформував свящ. С.В. Савчук у своєму листі (з 10 червня 1922 р.) до свящ. Івана Кусого. "Зміцнив би" він їх очевидно таким чином, що в своїх відчитах він не міг був не інформувати, що історія української культури на протязі століть була нерозлучно пов'язана з Українською Православною Церквою.

Але з того факту, що провід У.Г.-П. Церкви в Канаді *ad hoc* створив "Гурток Приятелів проф. І. Огієнка", виходить, що це той "Гурток", а не жодні інші чинники, спроваджував проф. Огієнка до Канади і спонсорував тут його виступи, з "відчитами", проф. І. Огієнко зробив висновок, що ані У.Г.-П. Церква в Канаді взагалі, а У.Г.-П. Братство й Консисторія зокрема, ані Інститут ім. П. Могили (в Саскатуні), чи Інститут ім. М. Грушевського (в Едмонтоні) чи вже хоч би Українські Народні Доми, чомусь ніби ухилялися від відповідальности за спровадження його до Канади.

Що проф. Огієнко такий висновок зробив, і натякнув на те, що своє рішення приїхати до Канади він анулював, — це знаємо з листа (датованого 2 липня 1922 р.) свящ. С.В. Савчука до В. Кудрика.

5. "Церковне положення на Україні стає яснішим"

Цей заголовок є цитатою з того довірочного обіжника, що був в останньому тижні серпня 1922 р. розісланий до членів У.Г.-П. Братства його проводом і до членів Консисторії (за підписом В. Кудрика). Цей обіжник проводу У.Г.-П. Церкви сповіщав про те, що рішення запросити проф. І. Огієнка до Канади з "відчитами" було зроблене на початку січня 1922 р.

Це був час, коли провід У.Г.-П. Церкви вже довідався, що в Західній Україні (в державних межах Польщі) не існує та Українська Православна Церква, для якої Директорія Української Народньої Республіки встановила була "автокефалію" своїм Законом, виданим у Києві 1 січня 1919 року. Ще 1921 р. — у першому періоді своїх зв'язків з проф. І. Огієнком — провід У.Г.-П. Церкви в Канаді вірив, що в Зах. Україні така Церква ("перша" УАПЦ) існує, і що її справи належали до компетенцій проф. І. Огієнка — Міністра Ісповідань У.Н.Р. в екзилі (в Польщі), і тому вони були певні, що Міністр Ісповідань пришле їм з цієї Церкви єпископа-українця

Коли ж провід У.Г.-П. Церкви досить скоро довідався, що "перша" УАПЦ (формції 1919 р.) в Зах. Україні не існує, і що не можна було надіятись на те щоб вона продовжувала своє існування також на Східній ("Великій") Україні (під совєтською владою), то це надзвичайно ус-

кладнило справи евентуальних можливостей спровадження єпископа-українця з Европи до Канади.

Але провід У.Г.-П. Церкви в Канаді постійно слідкував за ходом церковних подій на Великій Україні.

а) Зобов'язання У.Г.-П. Церкви в Канаді й США з'єднатися з Укр. Православною Церквою в Україні, якщо та буде самостійною і під управою українців

Другий Український Православний Собор в Канаді (1919 р.) на своїй першій (вінніпезькій) сесії (27 листопада) зробив таку постанову (Резолюція ч. 5):

> "Собор рішає, що Українська Греко-Православна Церква в Канаді і Злучених Державах уважає себе частю Української Греко-Православної Церкви на Україні, однакож злучить ся з Укр. Гр.-Православною Церквою на Україні аж тоді, коли ся буде автокефальна і адміністративна власть [її] буде в руках Українців".[6]

Ця постанова була повторена третім Українським Православним Собором у Канаді (1920 р.), що відбувався в трьох сесіях: перша - в Вінніпезі 11 листопада; друга - в Саскатуні 18 листопада; третя — в Едмонтоні 25 листопада. Цей Собор на своїй першій сесії зробив таку постанову (Резолюція ч. 2):

> "Собор рішає, щоби Брацтво і Консисторія У.Г.П.Ц. увійшли в орґанічну злуку з Київською Митрополією так скоро, як лиш комунікаційні відносини на се позволять."[7]

Перша вістка про той церковно-самостійницький рух на Великій Україні, в висліді якого постала та самостійна Українська Церква ("друга" УАПЦ), першим первоієрархом якої був митр. Василь Липківський, була поміщена в вінніпезькому "Українському Голосі" за 4 січня 1922 р. — під заголовком "*Церковне житє на Україні*".

Зміст її такий:

> "Зріст українського автокефального руху прибрав дуже великі розміри. По всіх ґуберніях повстають Українські Парохії, що вводять виборний систем в житє церковної адміністрації і відправляють церковну службу на українській мові.

---

[6]Текст резолюцій першої сесії Другого Укр. Прав. Церк. Собору в Канаді див. в "Укр. Голосі" (Вінніпеґ), 31 листопада 1919 р.; також в "Історії Укр. Гр.-Православної Церкви в Канаді". Том III. Вінніпеґ, 1987 р. Стор. 618-619.

[7]Текст цієї резолюції зацитований тут з оригіналу (рукописного) протоколів третього Укр. Правосл. Церковного Собору в Канаді, які (досі ще не опубліковані) зберігаються в Архіві Консисторії Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді. В історіографії У.Г.-П. Церкви в Канаді першу згадку про цю резолюцію знаходимо в довідці свящ. С.В. Савчука "Як повстала Українська Православна Церква в Канаді". Див. у ній Розділ XVII.: Від другого до третього Собору. (У часописі-місячнику "Православний Вістник". Вінніпеґ. Серпень, 1925.).

Найглибше пішов сей рух на Київщині, де нараховуєть ся около 30 парохій, а в самому Київі сім, між иншим Собор св. Софії.

На чолі руху стоїть Мороз, Чехівський, о. Лепківський.

В жовтні відбув ся Собор Української Православної Церкви з цілої України. Делеґатів зїхало ся около 300 зі всїх ґуберній. Собор тревав 10 днів.

Сей церковний рух має політичне значінє. Він веде завзяту боротьбу проти старорежімної російської церковної ієрархії, що так сильно обмотала своєю сіткою житє на Україні. Російська чорна сотня, щоб рятувати свої позиції воює клеветами і всіми иншими можливими засобами. Перед большевицькою владою представляє його як контрреволюційний рух, а перед селянством як большевицький. Велику перешкоду в розвитку сеї орґанізації творить брак священиків, щоби могли по українськи відправляти, а друге брак книжок; приходить ся переписувати руками."

Замітки. — Стиль цієї новинки свідчить, що її особисто зредагував Мирослав Стечишин, тодішній (почавши з 1921 р.) редактор "Укр. Голосу". На основі якого джерела він подав цю вістку, він не сказав. Автор, чи автори, цієї вістки, яку помістив "Укр. Голос", самі мали досить мутні поняття про організаційний характер цього руху в Україні. Створену цим рухом Церкву вони означують, як "Українську Православну Церкву", а це свідчить, що вони не знали її цілої назви — "Українська Автокефальна Православна Церква". Там сказано, що "на чолі" руху стоїть Мороз, Чехівський і о. "Лепківський" (має бути "Липківський"). Імен цих трьох осіб не подано. (Ім'я Мороза було "Михайло", Чехівського "Володимир", о. Липківського "Василь"). Авторові цього джерела не було відомо, що проводом цього руху була "Всеукраїнська Православна Церковна Рада", головою якої був Мих. Мороз, а не ті три, вищезгадані особи. Там сказано, що Собор цієї Церкви відбувався 10 днів; у дійсності ж він відбувався 16 днів (14-30 жовтня н. ст.). Там не тільки не сказано, що це був п е р ш и й Всеукраїнський Собор цієї Церкви, але й навіть не сказано, в котрому році він відбувся. (Він відбувся 1921 р.).

Але найбільшою недостачею цих інформацій є той факт, що там не сказано про те, що згаданий Собор установив Єпископат для цієї Церкви. Тому самозрозуміло, що читачі "Укр. Голосу" могли з цієї вістки зробити такий висновок, що в цій Церкві навіть після першого Собору не було єпископів, і що очолювали її дві світські особи (Мороз і Чехівський) та один священик — "отець Лепківський".

Маючи таке поняття про організаційний стан цієї Церкви в Україні, яке вони виробили собі на підставі вищезгаданої новинки в "Укр. Голосі" з 4 січня 1922 р., провідні чинники У.Г.-П. Церкви в Канаді не могли за того часу сподіватися духовної допомоги з Києва, бо ж вони думали, що в українському церковно-самостійницькому русі на Великій Україні ще не було єпископів, а що єпископи там були тільки "старорежимні" російські.

Тому то провід У.Г.-П. Церкви далі — аж до серпня 1922 р. — мусів

сполягати на сподівану допомогу проф. І. Огієнка в справі спровадження єпископа-українця для цієї Церкви.

Знаючи, що Адміністратор обох частин — канадської й американської — Укр. Православної Церкви, о. д-р Микола Копачук (що резидував і урядував в США), категорично заявився проти спровадження для цієї Церкви єпископа-українця, і підозріваючи, що він намагався настроїти проф. І. Огієнка проти У.Г.-П Братства в Канаді, провід У.Г.-П. Церкви в Канаді прийшов до висновку, що він, чи принаймні його уповноважений відпоручник, мусів зустрінутися з проф. Огієнком і усно та довірочно обговорити справу єпископа-українця для У.Г.-П. Церкви в Канаді. Одначе проблемою тут був брак грошей на подорож делегата У.Г.-П. Церкви до проф. Огієнка. Цю проблему мав розв'язати факт поїздки Петра Зварича (з Веґревил, в Альберті) до Галичини 1922 р., у відвідини до своєї рідні.

Перед його від'їздом з Канади (в третьому тижні березня 1921 р.) адвокат з Йорктону, Михайло Стечишин (що був одним з членів Консисторії У.Г.-П. Церкви), на власну руку дав йому писемне уповноваження переговорювати з проф. І. Огієнком, який 1922 р. з табору укр. політичних емігрантів у Тарнові переїхав до Винник біля Львова, бо йому дали посаду вчителя укр. мови в одній з укр. середніх шкіл у Львові.

Коли Мих. Стечишин повідомив Консисторію, що він дав П. Зваричеві таке уповноваження, Консисторія, ставши перед цим доконаним фактом, рішила від себе офіційно підтвердити це, і тому вислала до проф. Огієнка листа такого змісту:

"Saskatoon, Sask., 24-го червня 1922.

До Високоповажаного Пана Міністра Ісповідань,
Проф. І. І. Огієнка.
Високоповажаний Пане Міністре,

Громадянин Петро Зварич з Альберти, Канада, член Консисторії Української Греко-Православної Церкви в Канаді, виїхав на днях до Галичини і ми припоручили йому бачитися з Вами дотично справи наданя на Канаду українського православного епіскопа. З огляду на те, що нам тяжко листами прийти до порозуміня, ми вважали за відповідне попросити громадянина Зварича взяти на себе обовязок побачитися з Вами і пояснити деякі питаня.

Добродій Петро Зварич є широко знаний робітник на українськім просвітно-орґанізаційнім полі в Канаді і заслугує на повне довіря й пошану.

Просимо Високоповажаного Пана Міністра приняти наші щирі запевненя в правдивій пошані до Вас.

За Консисторію
Секретар **о. С.В. Савчук.**"

Виконуючи волю Управи Братства, свящ. С.В. Савчук в імені Консисторії підписав цього рекомендаційного листа до проф. Огієнка, але сам він з власної волі й ініціятиви був би цього не зробив. Це видно з

листа (датованого 10 червня 1922 р.) до Василя Кудрика, в якому він м. і. так висловився на адресу П. Зварича:

> "Я на Зварича в церковних справах великих надій не покладаю. Мені здає ся, що його симпатії на пів з нами, а на пів з ким иньшим. Я не здивував би ся, коли би Бодруґ, Крат й ін.[ші] попросили його о полагодженя їх справ..."

Іван Бодруґ був першим українським протестантським ідеологом у Канаді, а Павло Крат був у цій країні першим українським найвизначнішим мілітантом-активістом претестантського руху між українцями в Канаді.

Пишучи, що П. Зварич був "на пів з нами, а на пів з ким иншим", свящ. Савчук хотів тим сказати, що цей визначний діяч і людина великих моральних чеснот, був, так би мовити, "півправославним" і "півпротестантом". Але тому що П. Зварич, який колись у (1904-1912 рр.) формально належав до українського пресвітеріянського табору, згодом заявився (на Довірочних Зборах у Саскатуні, 18-19 липня 1918 р.) за оснуванням "Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді", і тому що справу цієї Церкви він постійно підтримував, а У.Г.-П. Братство, до провідних членів якого він належав, поважало його за великі чесноти — то й його вибрали в члени Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді.[8]

б) Спростування в справі т. зв. "православних протестантів"

На п'ятий день після вислання Консисторією листа до проф. Огієнка, яким вона інформувала його, що П. Зварич буде говорити з ним як офіційний представник У.Г.-П. Церкви, адвокат Мих. Стечишин отримав із Швайцарії листа від бувшого консуля (в Женеві) Укр. Нар. Республіки, Євгена Бачинського, текст якого слідує нижче. (Вставні пояснення в тексті цього листа мої; Ю.М.-Л.):

> "Carouge, 29.IV.1922 р.
>
> Вельмишановний Пане,
> Дорогий Земляче!
>
> Пишу до Вас на адресу, яку дав мені Ваш друг п. Зварич. Я записав, загубив, і тепер пишу з пам'яті, не знаючи, чи не помилився. Ваша фамілія знайома мені ще з 1921-го року.
>
> Свящ. Петро Білон з табору інтернованих наших козаків 4 і 6 Стрілецької Дивізії в Александрові Куявському (в Польщі), згадував в одному з листів до мене, що минулого року в Тарнові був п. Мирослав Стечишин як член делегації дипломатичної Місії Української Народньої Республіки в Вашінґтоні. Опісля п. Зварич поінформував мене, що то був Ваш рідний брат, який дав вам можливість звязатися з проф. Іваном Огієнком. Від п. Зварича знаю, що основана вами церква в Канаді на одному з своїх соборів, — не знаю на котрому (в 1919-му й 1920-му рр. — Ю.М.-Л.) схвалила принципову резолюцію з'єднатись з нашою церквою на Україні, з передумовою, що та остання визволиться з іга московської Церкви. Вже,

---

[8]Про П. Зварича див. у монографії О. Домбровсього "Нарис історії українського євангельського-реформованого руху". (Нью-Йорк, США — Торонто, Канада, 1979).

Богу дякувати, маємо далі "чорне по білому", що вони визволились. В половині жовтня минулого року в Києві був скликаний Всеукраїнський Православний Церковний Собор, на якому було схвалено дефінітивне оформлення Української Автокефальної Православної Церкви, бо він висвятив єпископів для неї, а о. Василя Липківського обрав всеукраїнським митрополитом.

Моє коротке листування, — всього на всього два листи, — з вашим церковним адміністратором др. Копачуком припинилося, чи, поправді кажучи, просто обірвалося. В другому листі він, як то кажуть, "з легкої руки" прозвав наш церковний визвольний рух на Україні рухом "православних протестантів", і я з жалем мусів рішитися не відповідати на цей афронт. Згідно з його поглядом, "наші церковні революціонери на Україні своєю ідеологією не відкрили Америки, бо в Канаді ще в 1903 році Іван Бодруґ оснував протестантську церкву під назвою-маскою "Руська Незалежна Православна Церква". Я тут зацитував його слова про той церковний рух в Канаді, якого ініціятором та головним натхненником був п. Бодруґ, якого знаю дуже мало, і те все лише інформації з другої руки. З п. Бодруґом моє листування почалося ще наприкінці минулого року. Він обіцяв мені написати коротеньку історію цього руху, але вийшло так, як у нашій приказці: "Казав пан: "Кожух дам", а його слово — тепле".

Попрікання нашої Укр. Автокефальної Православної Церкви на Україні в "протестантизмі", як це не трудно догадуватися, походить з джерел церкви московської. Московська церква хапається всякої зброї, щоб дальше держати нашу церкву в своїй кормизі; то-ж і годі дивуватися, що вона вхопилася за зброю опозорювання нашої визволеної церкви.

Нещодавно писав мені п. Зварич, що він незабаром виїжджає на відвідини своїх родичів (свояків, — Ю.М.-Л.) в Галичині і буде старатись дістатися на Україну в Совдепії. Щасти йому Боже, але я сумніваюся, чи більшовицька влада впустить його.

Від о. митрополита Липківського я вже одержав два листи. До кінця [19]21-го р. ми тут мали перші обширні вісті про наш церковно-визвольний рух на Україні від одного чоловіка, який тоді прибув з України. Між іншим він сказав, що Всеукраїнська Православна Церковна Рада, яка повстала на чолі з Михайлом Морозом 1919 р., і 1920 р. Українську Православну Церкву оголосила автокефальною церквою нашого народу, видала свій пресовий орган "Вістник". Той чоловік ніс з собою екземпляри цього органу, але при переході границі поляки сконфіскували їх. Шкода.

Більше напишу, коли покажеться, що Ви отримали цього листа і тоді вишлю вам ті числа журналу "Релігійно-Науковий Вістник", які досі вийшли. Це журнал Братства Св. Покрови 4 і 6 Стрілецької Дивізії в таборі в Александрові Куявському.

До вашого Братства збирається написати свящ. Петро Білон, член Колеґії, яка редагує цей журнал. Решта із членів це миряни.

Пишіть, будь-ласка. Я буду радий відписувати.

З правдивою пошаною до Вас
Є. Бачинський"

Замітки. — 1. "Релігійно-Науковий Вістник" спочатку виходив в Александрові Куявському, а потім у Щипйорні (Польща), в 1921-1923 рр. У 1921-1922 рр. він виходив неперіодично, а в 1923 р. періодично — раз на два місяці.

Релігійно-науковий вістник

Журнал українських політичних емігрантів з Наддніпрянщини по першій світовій війні. Виходив у м. Щипйорно і в Александрові Куявському в Польщі в 1921-1923 рр.

Це була перша поза межами України пресова трибуна прихильників УАП Церкви в Україні, Первоєрархом якої тоді був митр. Василь Липківський.

Інформація сарсельської "Енциклопедії українознавства" НТШ, що редактором цього журналу був о. Петро Білон, є неправильна; бо ж на першому числі (1921 р.) цього журналу зазначено, що його "Редаґує Колеґія: Л. Волохів, Свящ. П. Білон, В. Михалкин, І. Слодецький". А на його випуску за серпень-жовтень, число 13-15, 1923 р. зазначено, що його "Редаґує Колеґія. За редакцію відповідальний Свящ. П. Білон".

2. З інформації Є. Бачинського про те, що свящ. Білон (родом з Київщини) збирався написати лист до У.Г.-П. Братства в Канаді, евентуально можна зробити такий висновок, що цей священик ще вліті 1922 р. плянував виїхати з табору емігрантів з Наддніпрянщини в Александрові Куявському до Канади. Одначе до Канади — служити в У.Г.-П. Церкві — він приїхав (почерез США) щойно в грудні 1924 р., а з Канади — де в нього стався конфлікт з чинником в У.Г.-П. Церкві, що його він перший назвав "світським елементом" (про це буде мова далі), — він знову переїхав (у початках листопада 1930 р.) до США на душпастирську працю в тамтешній У.П. Церкві.

в) Довірочний обіжник Управи У.Г.-П. Братства й Консисторії в справі проєкту встановлення окремої Адміністратури для У.Г.-П. Церкви в Канаді, найменування свящ. С.В. Савчука Адміністратором і виделегування його в Україну з завданням спровадити звідти єпископа-українця до Канади

Про своє рішення вислати до Европи делегата в справі спровадження єпископа-українця для У.Г.-П. Церкви в Канаді Консисторія й "Виділ" У.Г.-П. Братства повідомили провідних діячів цієї Церкви довірочним обіжником. На одному з екземплярів згаданого обіжика, що збереглися в

Прот. Петро Білон
З таборів інтернованих вояків Армії У.Н.Р., де з 1921 р. був священиком, до США приїхав у кінці червня 1924 р. На душпастирську працю в У.Г.-П. Церкві в Канаді приїхав з США 24 жовтня 1924 р. Звідти на парафію в УП Церкві в США виїхав 27 вересня 1930 р.

архівах У.Г.-П. Церкви Братства й Консисторії, хтось зазначив (як видно, зробила це та особа, яка вже за наших часів переглядала ці архівні матеріяли), що цей обіжник був розісланий "у жовтні" (1922 р.). Звичайно, це помилка.

Про час написання й розіслання цього обіжника є інформація в одному з листів Ю. Стечишина з серпня 1922 р. Ці обіжники (обіжні листи) він називав просто "листами". Хоч дата розіслання цього обіжника в інформації Ю. Стечишина не подана, одначе з неї цілком ясно видно, що екземпляри його були розіслані в кінці серпня 1922 р.

Текст цього листа Юліяна Стечишина (секретаря У.Г.-П. Братства й ректора Інституту ім. П. Могили), написаного до свящ. С.В. Савчука (секретаря Консисторії У.Г.-П. Церкви), слідує нижче (вставні пояснення мої. Ю.М.-Л.):

"Saskatoon, Sask. Aug. 24, 1922

Дорогий Товаришу,

Бувши в Wpg-у (Вінніпеґу) я спустив ся на д.[обродія] Кудрика, щоб він скомпонував листи, про котрі я згадував та котрі (лиш кілька екземплярів, на показ) залучую ось тут, але він, бідняка, чогось відложив аж поки я перед виїздом з Манітоби [до Саскатуну] сам не зробив.

Листи (екземпляри надрукованого в друкарні "Укр. Голосу" обіжника) тепер в него. Він, як заст. секр. Консисторії, мусить їх підписати і розіслати їх. Думаю, що він се вже зробив, бо я вислав йому [із Саскатуну до Вінніпеґу] все готове, навіть поадресоване і зі стемплями.

Як мені видить ся, Ви мусите збиратись в дорогу [до Европи]. Їдучи, одначе, треба буде [Вам] з деким поговорити, щоб знати, чого якраз треба.

Ми в Впґ-у (в Вінніпеґу) не могли ніяк прийти до заключеня, від кого наш (майбутній) епископ (українець) мавби бути залежний (під оглядом юрисдикції). А се найтяжча справа, котру треба буде ще тут добре обговорити.

Можливо, що за день-два напишу обширнійший лист, а нині нема часу. В дійсности я хотів лише сказати, що до Вас листів (екземплярів цього обіжника) не посилаю до підпису тому, що про Вас в них говорить ся.

З поважаням

Юліян Стечишин"

У прилозі до цього листа Ю. Стечишина до свящ. Савчука був один екземпляр обіжного листа (присланого свящ. Савчукові порядком інформації), текст якого такий:

"КОНСИСТОРІЯ І БРАЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ.

BOX 1686 Саскатун, Саск.,

ВПОВ. ДОБРОДІЮ!

Орґанізійна робота нашої Української Греко-Православної Церкви в Канаді вже майже від двох літ не поступає вперед. Безперечно, на се склали ся важні причини. З одної сторони розвиток нашої орґанізації спиняло неясне становище правосланої церкви на Україні. З другої лихі матеріяльні відносини в Канаді пригнобили людий і тим унеможливили збиранє гроший — тих конечних засобів до орґанізаційної роботи; дальше в нас сильно давав ся відчувати брак сил до так важної справи, а остаточно наша орґанізаційна робота припиняла ся й тому, що наш епископ не є Українець.

Тепер деякі обставини змінили ся: матеріяльна сторона поправляє ся і церковне питанє на Україні стає яснійшим. Дальше людям вже досить навкучилось без свого епископа і вони готові додати всіх зусиль, щоби його дістати. Значить, час прийшов на те, щоби його використати і посунути нашу справу вперед. До того можна додати ще й те, що маємо знамениту нагоду використати нелад в греко-католицькій церкві, спричинений відкликом епископа Будки до Риму і майбутним назначенєм о. Боского, Бельґійця, на епископа для Українців в Канаді.

В виду сього члени Консисторії і Брацтва пропонують, щоби не спроваджувати до Канади проф. Огієнка, бо се буде богато коштувати і тим самим відложить приїзд епископа до Канади на неограничений час, бо ми не зможемо пізнійше зібрати досить гроший на його приїзд. За те пропонуємо як найскорше спровадити православного епископа з України, хоч би на короткий час з тим розумінєм, що як він не сподобає собі житя в Канаді, або канадійські Українці не сподобають собі його особи, він зможе по році, або двох вернути назад. Спровадити його мусимо, хоч би ще сеї осени, піславши по него з Канади свого делеґата.

На делеґата пропонуємо о. С.В. Савчука. Иншого чоловіка в нас тепер нема. Щоби одначе ніхто не міг заперечити йому правосильности, та щоби він мав в старім краю якийсь авторитет, ми дальше пропонуємо вибрати його Адміністратором Укр. Гр. Прав. Церкви в Канаді.

На вибір о. С.В. Савчука на Адміністратора є ще й та причина, що один адміністратор на Злучені Держави і Канаду як практика показує, не є в силі належито займати ся завідуванєм справами церкви чи то в Злуч. Державах чи в Канаді. О. др. Копачук, теперішний адміністратор, від коли виїхав до Злучених Держав, фактично не мав ніяких взаємин з Канадою поза те, що написав кілька листів до о. Савчука. Тим самим його уряд адміністратора для Канади являєть ся тільки титулярним, а не дійсним, а розвій Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді вимагає, щоби нею стало піклувалась якась авторітетна людина, як не епископ, то хоч бодай дійсний адміністратор.

Справа вимагає сейчасової акції і тому ми залучуємо Вам разом з сим листом два купони до підпису, на те, щоб Канада мала свого адміністратора і щоби ним був о. Савчук, а друге, що годитесь назначити о. Савчука делеґатом до старого краю. Прочитайте сї купони уважно, підпишіть ся і відсилайте їх до Саскатуну як найскорше.

При нагоді просимо збирати жертви на приїзд епископа. Говоріть всюди перед певними нашими людьми, щоб жертвували що будь від себе, одначе се має бути поки що робота, про котру наші вороги не сміють знати.

З поважанєм,

ЗА БРАЦТВО
(Підписи)

ЗА КОНСИСТОРІЮ:"
(Підписи)

Замітки. — 1. У зв'язку з тим, що в цьому обіжнику було написано про "відклик єп. Будки до Риму" і "про майбутнє незначенє о. Боского, Бельгійця, на епископа для українців (греко-католиків) в Канаді", треба сказати, що єп. Никита Будка поїхав з Канади до Риму в листопаді 1922 року, щоб там здати звіт із своєї 10-літньої архипастирської праці в Канаді. У Римі він пробув три місяці, а після того п'ять місяців був у Галичині. До Канади він повернувся в червні 1923 р.

2. Згаданий гр.-кат. священик-бельгієць називався Ludwig van den Boske, прізвище якого українці вимовляли як 'Боский'. Він належав у Канаді до групи тих бельгійських монахів-редемптористів, які перейшли з латинського обряду в обряд візантійський, щоб могти працювати на душпастирській ниві між греко-католиками.

г) Документація акту встановлення окремої Адміністратури для У.Г.-П. Церкви в Канаді й виїзд її делегата до Европи в справі заангажування спископа-українця для цієї Церкви

Маючи спеціяльне уповноваження третього Українського Православного Церковного Собору, що відбувся в Канаді 1920 р., Управа ("Виділ") У.Г.-П. Братства й Консисторія були змушені встановити (1921 р.) Адміністратуру для Української Православної Церкви в Канаді й США тільки тому, щоб не допустити до роз'єднання між обома частинами-"Дієцезіями", канадською й американською, цієї Церкви. Ідеться про те, що д-р М. Копачук твердив, що У.Г.-П. Братство спровадило його з Парижа (1920 р.) до Канади на становище Адміністратора У.Г.-П. Церкви. Знаючи, що ці його (о. д-ра Копачука) претенсії стали предметом

контроверсії в офіційних провідних сферах У.Г.-П. Церкви в Канаді, свящ. Володимир Каськів, який був другим Україн. Православним Собором (що відбувся в Канаді 1919 р.) уповноважений адмініструвати (в імені У.Г.-П. Братства й Консисторії в Канаді) американською частиною цієї Церкви (для цього цей Собор надав йому титул "Декана"), негайно скористав з цієї ситуації д-ра Копачука в Канаді. Він скоро скликав Собор У.П. Церкви в США, що відбувся в Нюарку, Н.Дж. в днях 28-29 грудня 1920 р. (це був перший Собор У.П. Церкви в США) і без труду домігся того, щоб цей Собор запросив о. д-ра М. Копачука (що був на цьому Соборі) на посаду Адміністратора У.П. Церкви в Америці.

Передбачуючи, що факт найменування о. д-ра Копачука офіційними провідними сферами американської частини У.П.Церкви на посаду її Адміністратора, — при одночасній відмові Братства й Консисторії в Канаді визнати його Адміністратором, — спричинить розбиття цієї Церкви на дві самостійні Церкви, Управа Братства й Консисторія в Канаді, щоб не допустити до розбиття єдности Церкви, були змушені на своєму спільному засіданні, що відбулося 9 березня 1921 р., найменувати о. д-ра Копачука Адміністратором обох частин згаданої Церкви — під умовою, що він буде резидувати в Канаді. А це значить, що Управа Брацтва й Консисторія тим самим установили Адміністратуру для всієї У.П. Церкви в Півн. Америці.

Отримавши цю номінацію, о. д-р Копачук, діючи без порозуміння з Управою Братства й Консисторії (до чого він був формально зобов'язаний), негайно виїхав на візитацію парафій американської частини У.П. Церкви, і сам собі постановив резидувати й урядувати тільки в США.

Очевидно, він стояв на такому становищі, що в історії Укр. Правосл. Церкви (Київської Митрополії) церковним братствам ніколи не було дане право участи в управлінні Церкви. Це своє становище він ясно висловив у своїй декларації (датованій у Саскатуні 17 листопада 1920 р.), в якій він з'ясував У.Г.-П. Братству й Консисторії в Канаді компетенції Адміністратора Церкви. (Див. про це в І розділі цієї книги).

* * *

У висліді розіслання довірочного листа (з четвертого тижня серпня 1922 р.) до членів У.Г.П. Братства й Консисторії в Канаді, Управа Братства й Консисторія отримали (кореспонденційним шляхом) мандат, силою якого вони на своєму спільному засіданні, що відбулося в Йорктoрні, Саск., 11 жовтня 1922 р., уклали й ухвалили такі резолюції:

Резолюція ч. 3.

"о. П. Самець — Мих. Стечишин:

Зваживши, що ґеоґрафічна віддаль між У.Г.П.Ц. Канади і У.Г.П.Ц. в Зл.[учених] Державах унеможливляє одному адміністраторови успішно заряджувати справами обох цих церков, та

Зваживши, що адміністратор о. д-р Копачук вдійсности перестав піклуватися справами У.П.Ц. в Канаді і не сповнив свого обовязку

повернути назад до Канади по доконаню церковних візитацій в Злучених Державах в 1921 р., та

Зваживши, що адміністратор о. д-р Копачук поступав в дечім не по леґальному, як пр.[иміром] заложив духовний семинар [в США] і приймає та рекомендує кандидатів на священиків без відома й згоди Консисторії [в Канаді], що противить ся ухвалам Собора [в Канаді] з 1919 р., та

Зваживши, що Собор [у Канаді] з 1920 р. передав аплікацію о. д-ра Копачука на становище адміністратора до вирішення Виділови Брацтва й Консисторії [в Канаді], та

Зваживши, що теперішне положення У.П.Ц. в Канаді вимагає негайної зміни в її заряджуваню,

Соборчик зложений з Консисторії, Виділу Брацтва і священиків на засіданю в середу дня 11-го жовтня, 1922 р., в Йорктоні, Саск., рішає, що від нинішнього дня о. д-р Копачук перестає бути адміністратором У.П.Ц. в Канаді і отсим звільняється його на будуче від всяких обовязків як адміністратора.

(Принято одноголосно)"

Резолюція ч. 4.

"о. Гребенюк - о. Статійчук:

З огяду на се, що в інтересі У.П.Ц. в Канаді є пожаданим і конечним мати адміністратора зі сталим осідком в Канаді, цей Соборчик дальше рішає, щоби назначити адміністратора на Канаду окремо від У.П.Ц. в Зл. Державах, з повним правом ділання до слідуючого Церковного Собора.

(Принято одноголосно)."

Резолюція ч. 5.

"о. Кірстюк - Ю. Стечишин:

Соборчик отсим назначує о. Семена В. Савчука адм.[іністратором] У.П.Ц. в Канаді з такими правами: він є рівночасно головою Консисторії і керує церковними справами в порозуміню і за згодою Консисторії і Виділу Брацтва.

(Принято одноголосно)"

Резолюція ч. 6.

"Ф.Т. Гаврилюк — о. Д. Стратійчук:

Соборчик рішає, щоби Консисторія і Брацтво силою ухвал Соборів (у Канаді) з 1919 і 1920 рр., взяли остаточні кроки в спровадженю для У.П.Ц. в Канаді українського епископа а це через висланя до Европи делеґата, котрий має за посередництвтом Міністра Огієнка ввійти в порозуміня з відповідними церковними властями, щоби надали епископа для У.П.Ц. в Канаді.

(Принято одноголосно)"

Резолюція ч. 7.

"о. П. Самець — о. Д. Кірстюк:

Соборчик рішає уповноважнити адміністратора о. С.В. Савчука прийти з будь якими иншими православними церковними властями в порозуміння в справі епископа на Канаду як що з Міністром Огієнком не можнаби через будь які причини заключити в цій справі угоди.

(Принято одноголосно)"

Резолюція ч. 9

"о. Д. Кірстюк — Ф. Т. Гаврилюк:

Соборчик приймає резиґнацію о. С.В. Савчука як секретаря Консисторії, а на його місце призначує Михайла Стечишина.

(Принято одноголосно)"

Документ, яким "Виділ" У.Г.-П. Братства й Консисторія уповноважили Адміністратора У.Г.-П. Церкви, свящ. С.В. Савчука, заангажувати в Европі єпископа-українця для цієї Церкви, був датований 7 листопада (1922 р.). Він був завірений тільки печаткою У.Г.-П. Братства. Печатка ця — овальної форми; в її нутрі, навколо, фіґурує назва Братства по-українскому, а в центрі ця назва подана по-англійському.

Текст цього документа такий:

"УПОВАЖНЕНЄ

Консисторя і Виділ Брацтва Української Греко Православної Церкви в Канаді отсим уповажнює Високопреподобного о. Семена В. Савчука, Адміністратора Української Греко Православної Церкви в Канаді, увійти в порозумінє з українськими або иншими православними церковними властями в Европі і поробити заходи в ціли назначення сими-ж властями українського православного Епископа для Української Греко Православної Церкви в Канаді.

Високопреподобний о. С.В. Савчук є уповажнений поробити заходи, які сам уважатиме за відповідні, щоби ново-назначений Епископ обняв Українську Греко Православну Дієцезію в Канаді в як найкоротшім часі.

Всі заключені угоди о. Савчуком, так з церковними властями надаючими Епископа як також з самим ново-назначеним Епископом будуть правосильні і зобовязуючі Українську Греко Православну Церкву в Канаді.

Дано в Саскатун, Саск., Канада, дня 7-го падолиста, року Божого 1922.

ЗА КОНСИСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОЇ
ГРЕКО ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
В КАНАДІ:
В. Кудрик - Заступник Голови
Мих. Стечишин - Секретар
о. П. Самець - Совітник

ЗА БРАЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ
ГРЕКО ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
В КАНАДІ:
В. Гавриш - Голова
Юліян Стечишин - Секретар
о. С. Гребенюк - Член Виділу

6. Головні проблеми процесу підготови Адміністратора У.Г.-П. Церкви в Канаді до поїздки в Европу

Від часу рішення спільного Соборчика Управи У.Г.-П. Братства й Консисторії, тобто від 11 жовтня 1922 р, виделегувати о. Адміністратора С.В. Савчука до Европи, до часу його від'їзду (14 листопада того ж року) почали виринати різні проблеми, яких цей Соборчик або не передбачував, або не мав часу розглядати, дискутувати над цим і вирішувати їх.

І так, напр., офіційні чинники Управи Братства й Консисторії, які на своєму Соборчику 11 жовтня (1922 р.) постановили, щоб о. Адміністратор У.Г.-П. Церкви, після приїзду до Европи, спочатку почерез

проф. І. Огієнка старався заангажувати єпископа-українця для цієї Церкви. А коли це йому не вдасться, то щоб тільки після того він нав'язав контакт з іншими чинниками, за допомогою яких він міг заангажувати такого єпископа для православних українців у Канаді.

Але Управа Братства й Консисторія після цього спільного Соборчика змінили думку, і рішили (приватно, без формального засідання) не звя'язувати о. Адміністратора обов'язком перш за все пертрактувати в Европі з проф. І. Огієнком. Про це свідчить той факт, що документ, яким Управа Братства й Консисторія уповноважили полагоджувати справу спровадження єпископа-українця до Канади немає згадки про проф. І. Огієнка.

По-друге, проф. Огієнко походив з Великої України і, очевидно, можна було передбачувати, що він рекомендував би для православних українців у Канаді такого єписопа, що походив би з великої України, бо ж таких православних єпископів, що були українцями з Галичини, не було.

Та ось о. Адміністратор С.В. Савчук отримав від В. Кудрика листа, датованого в Толстой, Ман., 2 листопада 1922 р., в якому він дав делегатові до Европи, свящ. С.В. Савчукові, таку остережливу пораду (вставні пояснення мої; - Ю.М.-Л.):

> "Тут вірні [У.Г.-П. Церкви в Канаді] головно з Галичини і Буковини, отже [вони є ураїнцями] з відмінним світоглядом від тих [єпископів-українців в Европі], що належали до рос.[ійської] Церкви. З тим треба числитися."

Тому ж, одначе, що православних єпископів між українцями з Галичини не було, і тому, що від Буковинської Митрополії трудно було сподіватися призначення єпископа-українця для У.Г.-П. Церкви в Канаді, бо вона була опанована румунами, то вищезгадана остережлива порада В.Кудрика не могла означати нічого іншого, а тільки суґестію, щоб свящ. С.В. Савчук знайшов в Европі такого кандидата на єпископа, що був би або священиком (православним) з Буковини, або таким греко-католицьким священиком-українцем з Галичини,який погодився б перейти в православіє і бути висвяченим на православного єпископа для У.Г.-П. Церкви в Канаді.

До тяжких проблем належала й справа коштів. На подорож о. Савчукові до Европи й на прожиток там та на поворот до Канади йому зібрали аж надто недостатню суму грошей, і вже коли він був в Европі, додатково було зібрано для нього ще трохи грошей і вислано йому до Европи.

Постановляючи спровадити єпископа-українця до Канади, Управа Братства й Консисторія були свідомі того, що У.Г.-П. Церква сама не утримає єпископа. Отже ці органи управління У.Г.-П. Церкви брали на себе ризико, яке полягало в тій їх певності, що коли вони спровадять єпископа до Канади, то таким чином вони поставлять У.П. Церкву в США перед доконаним фактом, і вона буде змушена силою цього факту

визнати його й своїм єпископом, і взяти на себе частину коштів утримання його. Про це свідчив свящ. С.В. Савчук 1925 р., пишучи:

> "Щож до Злучених Держав, то хотяй Канада висилала делеґата на власну руку, була повна підстава вірити, що з приїздом епископа до Канади, адміністратор Української Православної Церкви в Америці буде примушений силою самого факту погодитися на його настановлення і на Злучені Держави. Така була думка також передових священиків в Америці."[9]

Можливо, що "Така була думка також передових священиків в Америці", одначе тут з боку проводу У.Г.-П. Церкви ризико полягало в тому, що він вислав свого делегата до Европи без порозуміння з проводом У.П. Церкви в США.

а) Адміністратор У.Г.-П. Цекрви був зобов'язаний перш за все поїхати до Києва

Для дослідника, що знає текст тих резолюцій спільного Соборчика Управи У.Г.-П. Братства й Консисторії з 11 жовтня 1922 р., якими було рішено вислати о. Адміністратора У.Г.-П. Церкви до Европи в справі єпископа-українця для цієї Церкви, мусить бути чималою несподіванкою інформація свящ. С.В. Савчука з 1925 р., що йому, як делегатові до Европи 1922 р., було Управою Братства й Консисторії *"припоручено* робити в *першій мірі старання дістатись на Україну, до Київа,* але на се великої надії не покладалося, бо було звісно, що большевики на Україну не пускали".[10]

З того факту, що в постанові Соборчика (з 11 жовтня 1922 р.) — вислати свого делегата до Европи в справі спровадження єпископа-українця до Канади не було сказано, що він мусить в першу чергу старатися дістатися в Україну, до Києва, сам собою виникає факт, що провід У.Г.-П. Церкви зобов'язав свящ. Савчука до цього вже пізніше — в ході його підготовки до від'їзду до Европи.

Причину такого рішення, і то рішеня спізненого, мабуть, треба пояснити тим, що в органі У.П. Церкви в США, в часописі "Дніпро"*[1] (Трентон, Н.Дж.) за 30 вересня 1922 р., на першій сторінці були опубліковані два листи, адресовані до о. д-ра М. Копачука, один від митр. В. Липківського, а другий від Всеукраїнського Благовісника УАПЦ в Україні Володимира Чехівського:

---

[9]Свящ. С.В. Савчук, *Як повстала Українська Православна Церква в Канаді.* Розділ XVII.: Кроки до обрання епископа. (У часописі-місячнику "Православний Вістник" (Вінніпеґ) Вересень, 1925 р.).

[10]Ibid.

*[1]Часопис "Дніпро" спочатку виходив (почавши 1922 р.) в Трентоні, Н.Дж. (за редакцією свящ. Вол. Каськова), як тижневик. Потім виходив у Чікаґо. 1927 р. став місячником, п.н. "Сіяч"; у 1928-1950 рр. він виходив у Філядельфії. Почавши з 1950 р. на його місце почав виходити журнал "Українське Православне Слово", основане архиєп. Мстиславом (Скрипником).

"УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ЦЕРКОВ НА УКРАЇНІ

Лист митр. В. Липківського до о. д-ра М. Копачука

"Митрополитом всієї України вибрано о. Василя Липківського. — 20 епископів Українців. — Чорносотенна Московська Церков Православна паде. — До Америки їде о. Павло Корсуновський."

"Київ 1922 р., 11 серпня.
Вельмишановний Отче Миколо!

Я посилаю Вам докладні інформаційні матеріяли через діякона о. Павла Корсуновського, який зараз у Берліні, в серпні їде до Америки. А тепер користуючись випадком, посилаю Вам своє щире братерське привітання. Ми дуже утішились, як почули, що і українська церква далекої Америки цікавиться нашим церковно-визвольним рухом і хоче ввійти з нами в орґанічне сполучення. Ми з радістю послали б до Вас делеґацію з епископа, діякона та секретаря, але на разі нема в нас коштів на подорож.

В склад делеґації запропоновані єпископ Іван Хведорович, діякон Василь Потієнко й секретар Моргілевський.

Діякон Павло Корсуновський сповістив нас, що Вас обрано за адміністратора Американської Української Церкви. Ми щиро витаємо Вас у цьому служенню.

Бажаємо Вам здоровля, сил і всякого успіху у нашій святій праці, на яку щиро Вас благословляю.

Готовий до Ваших послуг

АРХИЄПИСКОП ВАСИЛЬ ЛИПКІВСЬКИЙ
Митрополит Київський і всієї України.
ПРИВІТ ВАШІЙ ЦЕРКВІ ВІД УСІХ БРАТІВ!

В тій самій коверті присланий лист від Володимира Чеховського звучить:

Високоповажаний Отче Докторе Миколо!

Привіт Вам від робітників визволення Української Автокефальної Православної Церкви!

Після трьох років боротьби Українська Православна Церква в 1921 р. на Покрову зібрала Всеукраїнський Православний Церковний Собор. На Соборі були представники зі всієї України.

Собор скинув зі всіх православних Українців гидке насильство московського патріярхату, установив автокефалію, відновив українську національну єрархію.

Всім Собором, з участю всього соборного священства, обрано було й висвячено на єпископське служення, Всеукраїнського Митрополита, Найпочеснішого Отця Василія Липківського, архиєпископа Київщини Нестора Шараївського, Олександра, архиєпископа Харькова й Лубенщини, (Ярещенко), архиєпископа Винницького Івана Хведоровича і инших.

Маємо вже більш 20 єпископів.

Казьонна панська, московська патріярша єрархія на Україні не має під собою грунту, животіє лише наклепами, перекручуваннями та підтримкою російських старих пануючих верств.

Надзвичайно тяжко стоїть справа з видавництвом. Нема паперу, нема друку, нема коштів, голод дусить.

Чи неможлива організація у Вас допомоги на справу видавництва та на плекання й розвиток богословської науки?

Потрібні нові підручники, нові професори.

Адреса наша така:

Радянська Федерація, Україна; Київ, Всеукр. Церковній Раді, Володимирська ул. ч. 24 а.

Привіт пошани!

В. Чеховський

(Член Всеукраїнської Церковної Ради)

Замітки. — 1. Ті листи митр. Василя Липківського й Володимира Чехівського з 11 серпня 1922 р. до о. д-ра Миколи Копачука (що були опубліковані в трентонському часописі "Дніпро" за 30 вересня 1922 р.) редакція журн. "Релігійно-Науковий Вістник" (Щипйорно, Польща) в числі за квітень-травень, 1923 р. помилково представила як "Відозву Всеукраїнського *Митрополита Василя Липківського до Православних* Українців в Америці". І помилкова дата цієї нібито "Відозви" була там подана — 10 серпня 1922 р. У дійсності ж це був лист митр. Липківського до о. д-ра М. Копачука, датований 11 серпня 1922 р.

Лист В. Чехівського до о. д-ра М. Копачука (датований 11 серпня 1922 р.) також був у цьому самому числі журн. "Реліг.-Наук. Вістник" помилково названий "Відозвою Всеукр. Правосл. Церковної Ради до американських Українців."

Тут уже в іншому місці (в 1-му розд. цієї книги) була подана інфорамція о. С.В. Савчука, що Адміністратор У.П. Церкви о. д-р М. Копачук, який постійно резидував та урядував в США) категорично заявлявся проти спроваджування єпископа (звичайно, єпископа-українця) для У.П. Церкви в США і в Канаді, бо він боявся, що якщо б у цій Церкві був свій єпископ, то він, о. д-р Копачук, втратив би посаду Адміністратора.

Листи ж митр. В. Липківського й В. Чехівського були адресовані до о. д-ра Копачука тому, що він очолював У.П. Церкву в США. Писати "відозву", чи "послання" до православних українців в Америці вони не могли, бо не тільки з точки зору їх Адміністратора, о. д-ра Копачука, та в світлі канонів, але й навіть у світлі принципів етики це було б недопустимим.

2. В Українському Національному Хорі Олександра Кошиця (початкова назва якого була: "Укр. Республіканська Капеля") співав діякон Павло Корсуновський, що походив з духовенства митр. Липківського. Підчас турне цього Хору по великих містах в 1919-1922 р. він був (у 1921-1922 р.) в контакті із другою Всеукр. Правосл. Церковною Радою, а зокрема й з митр. В. Липківським. У цьому Хорі також співала дружина о. д-ра М. Копачука. Отже друга ВПЦ Рада, а в цьому й митр.В. Липківський та Всеукр. Благовісник В. Чехівський, почерез діякона П. Корсуновського довідалися, що У.П. Церкву в Америці тоді очолював о. д-р М. Копачук, як її Адміністратор; діяк. Корсуновський довідався про це в згаданому Хорі від дружини о. д-ра Копачука.

Укр. Націон. Хор О. Кошиця з Европи прибув до США 26 вересня 1922 р., а з ним прибув туди й діяк. П. Корсуновський. І це під його впливом декан В. Каськів з групою своїх однодумців домігся того, що вони усунули з адміністраторства о. д-ра Копачука і постановили спровадити до себе єпископа від митр. Василя Липківського.

III. ПЕРЕБУВАННЯ АДМІНІСТРАТОРА У.Г.-П. ЦЕРКВИ СВЯЩ. С.В. САВЧУКА В ЕВРОПІ І ВИСЛІД ЙОГО ЗАХОДІВ СПРОВАДИТИ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ ДО КАНАДИ

Тому що Резолюція ч. 5 першої сесії Другого Укр. Правосл. Церкв. Собору й Резол. ч. 4 першої сесії Третього У.П.Ц. Собору в Канаді, яким У.П.Церква в Канаді і в США зобов'язалася *організаційно з'єднатися*[11] з усамостійненою Укр. Правос. Церквою в Україні, не були анульовані, то, розуміється, Братство й Консисторія вважали, що вони (ці резолюції) зобов'язували У.Г.-П. Церкву в Канаді не тільки під моральним оглядом, але й також під оглядом формально-леґалістичним. Тому то й не дивно, що вони зобов'язали свящ. С.В. Савчука, що з моментом свого приїзду до Польщі він мусить "робити в першій мірі старання дістатися на Україну, до Київа", як це 1925 р., свідчив свящ. С.В. Савчук, але "делеґата (свящ. Савчука) на Україну болшевики не пустили".[12]

Ні У.Г.-П. Братство, ні Консисторія тоді ще не знали, що перший єпископ (в особі Василя Липківського) для другої УАПЦ був поставлений не єпископами, а поставлений він був чином спільного рукоположення, звершеного священиками, діяконами й мирянами, які другого єпископа (в особі о. Нестора Шараєвського) поставили вже з участю єп. В. Липківського. А це значить, що Єпископат для цієї УАПЦ був установлений неканонічним чином. Отже не знав цього й свящ. С.В. Савчук, коли він намагався дістатися до Києва в справі спровадження єпископа-українця до Канади.

Про неканонічний характер установлення Єпископату для другої УАПЦ пізніше устно поінформував його проф. І. Огієнко.

Тому що свящ. С.В. Савчука "На Україну (до Києва) большевики не пустили", то:

> "... він нав'язав в Галичині і на Волині близші взаємини з людьми, — так світськими як і духовними, — які інтересувалися справами нашої церкви (в Канаді) і вони згодилися підшукати відповідного кандидата на епископа для Української Православної Церкви в Канаді".[13]

---

[11]Свящ. С.В. Савчук інтерпретує це так, що"Українська Православна Церква в Канаді мала увійти в слушний час в духовну єдність з Київською Митрополією ". (Див. в його довідці *"Як повстала Укр. Прав. Церква в Канаді.* Розд. XVII Перші кроки до обрання епископа". " Правосл. Вістник", вересень 1925). У дійсності у Резол. ч. 4 першої сесії третього Собору сказано, що цей Собор рішив, щоб адміністративні органи У.Г.-П. Церкви в Канаді, тобто "Виділ" Братства і Консисторія "увійшли в орґанічну злуку з Київською Митрополією, а не лише в злуку "духовну".

[12]Свящ. С.В. Савчук.Op. cit.

[13]Ibid.

Свящ. Савчук поїхав у першу чергу не на Волинь, а в Галичину, і замешкав у готелі у Львові. І саме там він нав'язав "близші взаємини з людьми, — як світськими, так і духовними, які інтересувалися справами нашої Церкви". Ці люди, очевидно, були греко-католиками. І це тому редакція журналу *"Місіонар"* (у м. Жовкві, Галичина), що був органом о.о. Василіян, у числі за березень 1923 р. опублікувала *"Пересторогу"* греко-катол. читачів з Канади, які заалярмували оо. Василіян у Галичині:

"Зверніть просимо увагу наших людей в Галичині, щоби вони знали хто то Семен Савчук, яку роботу він заміряє робити".

Далі ж, редактор цього журналу-місячника пише:

"Місіонар" зі своєї сторони просить членів Апостольства Молитви і читачів Місіонера, щоби за тою "пташкою", прилетівшою аж з Канади на жир, мали око, та дали нам про ню яку відомість, коли б її де завважили".

* * *

Не маючи в Галичині жодної іншої особи, на яку він міг би був сполягати, свящ. С.В. Савчук мусів сконтактувати ся з проф. І. Огієнком, який з початком 1922/23 шкільного року почав учителювати в укр. жіночій учительській семінарії у Львові (що була утримувана Гр.-Кат. Церквою в Галичині), і тому він з Тарнова переїхав у Галичину й оселився в Винниках коло Львова, бо помешкання там були дешевші ніж у Львові.

Одначе це був час, коли бажання проф. Огієнка допомогти У.Г.-П. Церкві в Канаді в справі єпископа-українця для неї було трудно, а навіть ледве чи можливо, здійснити.

По-перше, він подав свящ. С.В. Савчукові до відома, що ті укр. православні церковні чинники, які 1921 р. й на протязі раннього періоду 1922 р. були готові постаратися про єпископа для У.Г.-П. Церкви в Канаді, тепер, після свого досьогочасного досвіду, в т р а т и л и д о в і р' я до проводу цієї Церкви.

У зв'язку з цим тут треба пригадати причини цього.

Коли Мир. Стечишин на початку 1921 р. був у Тарнові, в Польщі, і там розповів проф. І. Огієнкові про оснування в Канаді Укр. Греко-Правосл. Церкви, яка на своєму Соборі 1919 р. прийняла в свій склад і укр. православні громади в США, то проф. Огієнко (який тоді ще був Міністром Ісповідань в екзильному Уряді У.Н.Р.) написав листа до У.Г.-П. Братства в Канаді.

Мир. Стечишин, як видно, порадив проф. І. Огієнкові нав'язати контакт не з Консисторією У.Г.-П. Церкви в Канаді, а тільки з Братством, бо проф. Огієнко написав обширне посляння "До славного Українського Православного Братства в Саскатуні в Америці,"*[2] що було датоване в Тарнові 16 квітня 1921 р., а разом з ним він прислав до У.Г.-П. Братства листа, датованого того самого дня. Ляйтмотивом цього послання була ідея "національної Церкви", на яку проф. Огієнко вказує, як на головного двигуна церковно-релігійного руху в Европі за того часу.

---

*[2]Проф. І. Огієнко писав "в Америці", а не "в Канаді", бо він мав на увазі Північну Америку, тобто Канаду й США разом.

Одначе "Виділ" Братства ніколи не відповів проф. І. Огієнкові. Один з членів Консисторії У.Г.-П. Церкви, адвокат Мих. Стечишин, став на початку літа 1921 р. на власну руку листуватися з проф. Огієнком, і приватно просив його постаратися про єпископа-українця для цієї Церкви в Канаді. Також на власну руку пізніше — щойно в вересні 1921 р. — почав з ним листуватися свящ. С.В. Савчук; і він також приватно просив його постаратися про єпископа-українця та про трьох священиків-українців для У.Г.-П. Церкви в Канаді. Щоб якось виправдати Управу Братства за брак відзиву з його сторони на послання й листа

Проф. Іван Огієнко з сім'єю

Проф. І. Огієнко, його дружина Домініка, донька Леся й сини Анатолій та Юрій.

Цю світлину проф. І. Огієнко подарував з дедикацією свящ. Семенові В. Савчукові, коли він був гостем у Винниках коло Львова від 4 грудня 1922 р. до 2 лютого 1923 року.

проф. Огієнка з 16 квітня 1921 р., о. Савчук у своєму листі з 27 жовтня 1921 р. пише, що послання проф. Огієнка до Братства й лист з 26 квітня були отримані в Канаді... щойно "на днях" (тобто в половині жовтня 1921 р.). Але в своєму листі до проф. Огієнка з 20 січня 1922 р., якого, як це він застерігався, написав "приватно" і "довірочно", він натякав, що його (проф. Огієнка) послання до У.Г.-П. Братства й лист з 26 квітня 1921 р. були в Канаді отримані значно раніше, а не щойно "в половині жовтня". Управа Братства не відповіла на них, а свящ. Савчук сам не міг проф. Огієнкові відповісти, бо, — як це він признався в цьому листі (з 20 січня 1922 р.), він не знав, чи рішальні чинники У.Г.-П. Церкви в Канаді (тобто Братство) погодяться нав'язати "офіціяльні зносини" з проф. І. Огієнком. Управа Братства нарешті (аж у грудні 1921 р.) погодилася, — мабуть під впливом Мих. Стечишина й свящ. С.В. Савчука, акцептувати готовість проф. І. Огієнка постаратися про єпископа-українця для У.Г.-П. Церкви в Канаді, й на своєму спільному (з Консисторією) Соборчику 24 грудня 1921 р. зробила в цій справі відповіну постанову.

Але Управа Братства навіть і після того не листувалася з проф. Огієнком, а припоручила цю справу Консисторії. Це був час, коли, завдяки заходам проф. Огієнка, погодився бути кандидатом на єпископа для У.Г.-П. Церкви в Канаді Петро Сікорський (пізніше — в духовному сані — митр. Полікарп Сікорський). Але незабаром, в січні 1922 р., Братство змінило свою думку, і постановило перше спровадити до Канади проф. Огієнка (а не єпископа) з відчитами на національно-культурні теми. З припоручення Братства секретар Консисторії, свящ. С.В. Савчук, повідомив про це проф. Огієнка своїм листом з 20 січня 1922 року.

Але й проєкт спровадження проф. Огієнка з "відчитами" до Канади не був здійснений. Секретар Братства, Юліян Стечишин, у своєму листі з 11 липня 1922 р. до свящ. С.В. Савчука писав, що проф. Огієнко до методи запланованого спровадження його до Канади поставився так:

> "Він образився нашим в і д к л а д а н н я м його приїзду, і тепер ставить ся досить твердо до нас. Кажу, що наше засіданє [в справі спровадження проф. Огієнка до Канади з "відчитами"] пішло на пів дармо. Змісту [листа проф. Огієнка] не повторяю, бо маю лише копію. Листа вислав він до Михайла. Кажу, що наше засіданє пішло на пів дармо тому, що він ставить перше услівє свого приїзду якраз діяметрально противне нашому рішенню. Ми рішили спроваджувати його [спеціяльно для цього створеним] комітетом приятелів Огієнка, а він вимагає офіціяльного запрошення "авторитетної, офіціяльної установи..."
>
> "В кождім разї я думаю, що мусимо запросити його офіціяльно... Думаю, що це мусить зробити або Консисторія, або Брацтво. Я годжу ся на одно і друге"

Але більшість членів Братства й Консисторії, мабуть, не погодилася на це, бо ж ні Управа Братства, ні Консисторія "офіціяльного" запрошення йому не вислали. Може роблення такої "коректи" в методі запрошування вони вважали недоцільним тому, що вони вже в серпні 1922 р. постановили анулювати проєкт запрошення проф. Огієнка до Канади, бо він був би надто коштовним. Натомість вони постановили

вислати свого делегата (в особі свящ. С.В. Савчука) до Европи в справі спровадження єпископа-українця для У.Г.-П. Церкви в Канаді.

1. СТАН СПРАВИ СПРОВАДЖЕННЯ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ ДО КАНАДИ В СВІТЛІ ЛИСТІВ СВЯЩ. С.В. САВЧУКА З ЕВРОПИ

Лист свящ. С.В. Савчука, що був датований у Львові 12 грудня 1922 р. (текст його поданий нижче) до секретаря Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді Михайла Стечишина, був другим його листом з Европи. (Слова в дужках і підкреслення в ньому належать його авторові):

"Львів, 18.XII.22.

Впов. Пане Стечишин!

Вчора я відбув з проф. Огієнком четверту з ряду конференцію. Він читав мені листа якого написав до Вас (на 20 сторінках) в суботу і з котрого Ви докладно довідаєте ся як наші справи стоять, а властиво як л е ж а т ь і в якому положеню я знаходжу ся.

Я чимраз більше розумію Вашу історійку про якогось американського жовніра що йшов шукати в дебрах острова Куба якогось ватажка, хоть не знав хто він і де він, котру Ви переповіли на наших нарадах на котрих рішили вислати мене до Европи. Кажу Вам щиро: я був би найщасливійшим чоловіком на світі, колиби я пробудив ся завтра рано і переконав ся, що все се, ціла ся моя місія, се нічо инше лиш гидкий сон, і що я не в Львові а на Ст. Джулієн.

На кого спадає вина за майже певну неудачу, я не знаю. Ми (Консисторія і Братсво) не винні, проф. Огієнко не винен, я невинен, Ви невинні. Виходить отже, що поєдинчо ніхто не винен, але винні всі разом. З листа від проф. О. Ви побачите докладно чому він не всилі нам помочи, як також побачите його характер, як чоловіка. Коментарі зайві...

Найбільше докучає мені те, що на кождій конференції ми приходимо до сякого-такого порозуміння, але коли зійдемо ся знову, бачу, що ми зблизили ся до себе дуже мало. І бачу, що вина за се не спадає ні на него ні на мене. Він чоловік щ и р и й, о т в е р т и й — я пробую бути таким самим, але біда в тому, що в нас инші погляди, инакше розумінє справи, инакше цінимо н е г а й н е вирішенє справи. Але найголовнійша а в кінци може т а к и о д и н о к а причина се та, яку він подає в своїм листі: в н ь о г о н е м а ф і з и ч н о ї (т. є. матеріяльної і т.п.) с и л и п о м о ч и н а м т а к я к в і н б а ж а є. Про його житє я писав Вам в попередному листі. В своїм листі він писав Вам те саме. Вірте мені, се його дуже дорого коштує, бо він належить до людий, котрі свої рани перед людьми воліють закривати, чим розкривати. Але в кінци побачив, що мусить бути отвертим.

Дальше що до кандидатів на епископа (є їх 4 — отже мав би бути вибраний один з них). Вони стратили охоту, надію, віру. Вірять, що сим принеслиби найбільшу жертву. Все ж О. надії на них не тратить, але щоби порозуміти ся з ними, т р е б а ч а с у — треба їздити сюди і туди, — і до них, і до Варшави і до Кремінця. Впевняю Вас, що сю справу не так легко залагодити, як ми собі представляли. Що до самих кандидатів, то хотяй збіженців з України тут маса, але людий з висшою освітою, з потрібними для епископа здібностями і характером дуже мало. Як каже самий О. він міг би рекомеднувати совістно лише одного з тих чотирох.

Про Буковину нема що думати, а то хоч би тому, що там нема на кого спустити ся, щоби кандидата рекомендував. Тут "standard of value" на людий зовсім инакший як у нас. Тут можуть порекомендувати вам першої кляси нездару, бо "він покінчив студії, має докторат, в и к л а д а в (читайте: вчив азбуки пів року укр. мови в такій а такій ґімназії"). Що найгірше, світська інтеліґенція церковними справами не інтересує ся, не має найменшого понятя про її потреби, вимоги і т.д. Духовна влада, знов (скажемо епископ) уважає такого чоловіка відповідним, котрий тихий, смиренний, побожний, політикою не інтересує ся, світським питанєм "не соблазняєть ся". Отже бачите чому нашою дошкою рятунку є лише Огієнко. Його характер тяжкий до опису. В нім погляди людини світської й духовної злили ся в одно. Він, як сам признає ся уникнув монашої ряси лиш випадково. І хто знає, чи житє його не закінчить ся в келії. Він, отже, одинокий, що годен вибрати нам відповідного чоловіка, бо він знає яким епископ має бути; "пастир добрий" в повнім значіню того слова. Вибір, однак, може бути утруднений через мале число відповідних людий. Остерігаю Вас, отже, заздалегідь, що я буду мати дуже мало до діла в справі вибору. Одно, що я можу радити і роблю є се: в одно клепчу проф. Огієнкови якого чоловіка нам треба. Мене дивує, що він ще не спитав мене, чи Архистратиг Михаїл був би нам на руку...

"Дальше, п р о ф. О. в і р и т ь щ о м і ж н а м и а З л у ч. Д е р ж а в а м и з а й ш о в р о з к о л, котрий ледви чи вдасть ся направити. Він думає, що о. д-р Копачук не зложить оружия добровільно, а борба між двома такими слабими соперниками, якими являють ся обі части У.Г.П. Церкви, се н е м и н у ч а с м е р т ь д л я о б о х с п о р я ч и х с т о р і н. Се сталоби ся головно тоді, колиби Митр. Липківський висвятив Копачука на епископа. Що до пляну О-ка щоби я остав ще адміністратором на якийсь час (він згадує про се в своїм листі) то я заявив йому рішуче, що се не можливо, що се нашої ситуації не поправить, та що я зрезиґную з тої позиції сей час по повороті до Канади, без взгляду на те, чи епископ буде чи ні. Про се, отже, більше не пишу.

В дальшім тягу наших нарад проф. О. урочисто упевнив мене, що він з щирої душі бажав би нам помочи, але Бог свідок, що не годен.

Підчас ферій (котрі будуть тривати всего 10 день) він не зможе нічого зробити, бо час короткий. Крім сього він має на руках роботу, котру сподівався святами докінчити і на котру має купця (видавця). Сама поїздка до Варшави вимагає н а й м е н ш е 6-7 день, ну а коли поїхати до Тарнова, до Кремінця, до Володимирова?*[3] Одинокий вихід, отже, щоби він перестав учити в семинари, але він сього не годен зробити, бо се одиноке жерело його доходу. Жінка рішучо сьому противить ся. Як би не лекції в семинари, вони мусіли би хиба жебрати...

Питаю Вас, п. Стечишин, що мав я робити, казати! Я вчіпив ся одинокої дошки ратунку: я обіцяв йому однорічну допомогу — т. є. 150-180 дол. місячно. Він не хотів про се навіть слухати, та по довгім надуманю ніби потакнув, згодив ся, але з резервою: побачимо пізніше, підчас свят. Ми лишили, отже, се питанє відкритим, а дальше радили над тим, що і як треба би робити, коли би він (О.) мав вже свобідний час і міг віддати ся нашій справі цілковито. Справа представляєть ся, отже, так:

Нашу справу вдалоби ся користно полагодити найскорше за місяць, найпізніше за два. Найсам перед треба би прийти до порозуміня і згоди з

---

*[3]Це Володимир Волинський. — Ю.М.-Л.

Митр. Георгій (Юрій) Ярошевський
Перший Первоієрарх Православної Церкви в Польщі (1921-1923). Він був першим українцем на митрополичому престолі (у Варшаві) цієї Церкви. 8 лютого 1923 року загинув від кулі зрусифікованого українц; — архим. Почаївської Лаври Смарагда Латишенка, який застрілив цього ієрарха за те, що він прямував до унезалежнення Православної Церкви в Польщі від Московської Патріярхії.

кандидатом, а дальше з митр. (Варшавським)*[4] Юрієм і з епископом Діонізієм*[5]

Колиби оба сі владики відказали ся дати нам поміч, тоді О. мусів би поїхати до Праги до владик чеських. Колиби і тут не вдало ся залагодити діло, тоді можна було би спробувати щастя на Буковині (наразі письменно), бо на весні звідтам була обіцяна поміч. (Я стою на тім, що булоби найкраще, якби наш будучий епископ був висвячений тут, бо хто знає що скаже Ґерманос, як також чи знайде ся другий епископ йому до помочи. Дальше, нам розходить ся, щоби епископ був правно, канонічно висвячений, щоби в сім взгляді не було проти нього найменшого закиду, а Ви знаєте які закиди роблять Ґерманосови*[6]. Рівночасно я обовязково мавби поїхати до Києва побачити ся з Липківським і Чехівським, а се з двох причин: 1) провірити як стоїть там церковна справа взагалі (листом сього зробити не можна) — се дуже важне так для нас як і для О-ка, але про се тут не слід згадувати; 2) вплинути на Липківського, щоби він не мішав ся в

*[4]Архиєп. Юрій Ярошевський, свідомий українець, родом з Поділля, бувший співробітник Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, виемігрував за кордон 1920 р. У кінці літа 1921 р. на запрошення уряду Польщі прибув з Італії до Варшави.

*[5]Діонисій Валединський, єпископ Крем'янецький і Волинський.

*[6]Ієрарха з Антіохійського Патріярхату, митр. Ґерманоса в США, російська ієрархія в Півн. Америці обвинуватила в "нарушенні канонів", бо він очолив тут тих православних сирійців, які відмовилися дальше належати до російської Місії.

церковні справи на американському континенті, бо инакше ніякий епископ не згодить ся поїхати до Канади коли в Зл. Державах вже буде окремий епископ, а до того липківець. (Сі дві причині з собою дуже тісно звязані, хоч Вам се, може, так не видавати ся).

Сама подорож до Києва і назад (колиби я дістав пашпорт) дорого коштувати не буде, але з нею вяжуть ся певного рода небезпеченства через... що я волів би не їхати. Колиби сього, однак, вимагала справа, то я поїду. *Се прошу затримати в цілковитій тайні.*

На сім наша конференція закінчила ся. Розумієть ся, се ще не є наше остаточне рішенє. Ціле питанє лишило ся відкритим аж до шкільних ферій, отже ще на 1-2 тижні. До того часу можуть зайти де які зміни на ліпше або на гірше. За сей час проф. О. буде старати ся поробити вступні кроки листовно.

Справа стоїть, отже, так, що я можу в дуже короткому часі зателеґрафувати по гроші — може навіть скорше чим сей лист дійде до Вас. В мене грошей вже мало. Помимо того що житє тут тане, все-ж таки коштує не мало. А ціни за харч і помешканє підносять ся кождого дня. За звичайний обід треба заплатити около 8-9 тисяч*[7]. За всьо платить ся окремо. А найгірше з тим, що тут страшенне хабарство. Мені в однім готелю виповіли кімнату за те, що я за мало сипав марками, приміром льокаям, покоївкам, і всякій нищій голоті. Тепер вже "справую ся". Помешканє знайти тут дуже тяжко. Платять сотки тисяч, та й міліони, за відступленє кімнати, а крім того треба платити чинш. Шпекулянти і на сім роблять гроші, як на біржі. Війна виробила в людий "промисловий хист".

Клопіт мені з тим, що я мушу остати тут довше як я сподівав ся, а сімя там від Нового Року не буде мати даху над головою.

Мені видаєсь, що треба за всяку ціну увійти з Зл. Державами в порозумінє — за або і проти волі о. Др. Копачука. Розуміє ся, я не знаю як тепер справа стоїть. Чи не добре булоби вже вислати Кудрика висвятити ся а рівночасно увійти в порозумінє з ким треба: з Ґерманосом, з священиками та Др. К.? Так,але звідки взяти гроші?

Думаю написати нині до священників короткого листа. Але Вас прошу поінформувати їх зі змістом сього листа бо мені сього не можливо зробити.

Здоровлю сердечно

Ваш **С.В. Савчук**

П.С. листи посилайте:
c/o Ohienko."

* * *

Третім листом свящ. С.В. Савчука з Европи був його лист до священиків У.Г.-П. Церкви в Канаді. (Слова в дужках і підкреслення в ньому належать авторові цього листа).

"Львів, 18/12/22

Всеч. Отче!

Нині Я написав великого листа до секр. консист., п. М. Стечишина, но і просив його поділити ся його змістом з Вами. Крім сього, я уважаю за відповідне написати до Вас окремо і донести Вам про мої дотеперішні удачі і неудачі. Загальне положенє таке: —

Проф. О. наразі помочи нам не годен бо: 1) він заняв позицію учителя в учительськім семинари в Львові, що забирає в нього 13 годин денно, отже не має змоги нашою справою інтересувати ся. (Йому треба би поїхати до

*[7]Це були повоєнні польські "марки".

Варшави, Тарнова, Кремінця а може й до Праги, а на таку поїздку треба найменше 4-5 тижнів часу. 2) *Через нашу нерішучість, кандидати на епископа, і владики, котрі мали нашого епископа висвятити, як також і сам проф. О. стратили до нас і до нашої справи довірє,* і тепер треба великих заходів, щоби змінити їх погляди. Що до инших церковних властий, то нема навіть що думати. Одиноке наше спасенє се проф. О. Так представляє ся один бік справи, а другий бік представляє ся так: — Колиби проф. О. мав вільний час, він міг би зробити для нас все, що треба. Я отже запропонував йому покинути лєкції в семинари і заняти ся нашою справою а ми дамо йому однорічне удержанє (150-180 дол.). Він про се і слухати не хотів, але я думаю, що він в кінци згодить ся, і то лише ради нашої справи, але треба дати гроші сей час, бо він жиє в великій нужді. Мушу сказати, що він чоловік наскрізь *чесний і щирий* і в великій мірі через се бідує, бо не хоче принимати ніякої не відробленої помочи. Католики просять його до себе, та він ними гордить.

Мені лишає ся, отже, одно з двох: — або умовити О-ка приняти мою пропозицію, або вертати до дому з порожними руками. Хочу вірити, що Ви будете за першим і в сім напрямі як раз буду працювати. Розуміє ся, що завтра обставини можуть змінити ся на гірше або на ліпше, так що Ви не можете приняти сього як остаточне рішенє. Про дальший хід справи донесу Вам в свій час.

Здоровлю щиро
Ваш **СВС**"

* * *

Тим останнім листом свящ. С.В. Савчука з Европи до Мих. Стечишина, що зберігся в архіві адресата, є лист з 21 грудня 1922 р. (Усі слова в дужках і підкреслення в листі належать його авторові).

"Львів, 21.XII.22

Впов. П. Стечишин!

Нині в год. 18:10 я надав до Вас телеґраму, такого змісту: Cable Three Hundred Dollars Bank Krajowy Lemberg — Sawchuk". Зробив я се в наслідок нової конференції, яку я мав нині з проф. Огієнком. В своїм послідним листі з 18 с.м. я описав в деталях положеня в якім знаходить ся проф. Огієнко, а тим самим і я, а взглядно ціла наша справа. Нинішні наради не дали нічого нового, хиба лише те, що О. згодив ся в кінци приняти мою пропозицію (покинути семинар і віддати весь свій час нашій справі, а в заміну, приняти від нас фінансову піддержку), отже мені не лишало ся нічого иншого лише телеґрафувати по гроші. Від того як скоро ви відізвете ся на мою телеґраму, буде залежати, коли саме пічне ся тут наша робота. Се тому, що О. не може ані одного дня відтягнути ся від зарібку, а *на саму обіцянку спустити ся не може, його вже дуже богато обдурено.*

Я бачу, що мені тяжко представити Вам, як справи стоять, отже може Вам тяжко буде і зрозуміти моє поведеня і мої пляни, але впевняю Вас, що иншого виходу нема. Але се дасть ся пояснити краще устно.

Ще одно. Ми тепер не сміємо лишити О. на ласку і неласку долі хоч сей рік, бо помимо того, він в нашій справі ще дуже мало зробив, сам факт, що я до нього приїхав (а католицькі круги про се знають і навіть потерпають, бо не знають як стоїть справа з Шептицьким) вже відбив ся на відносинах (relations)між ним а уніятами — теперішними його хлібодавцями. Дальше, на днях має приїхати сюда Будка. Ви знаєте, що се може значити. Вони можуть поставити О-ви ультиматум: — "або умий руки від всего, або бувай здоров". Мене клопоче лиш те, що ціла наша "оказія" буде коштувати два

рази тільки, що ми думали. Але що зробити? Не можна вертати назад. — Справи складають ся так, що я відай буду мусів поїхати до Києва. Докладно про се буду знати в Варшаві, куда поїду з О-ком на 1-го або 2-го січня.

Гаразд

Савчук"

2. Аргументи опозиції проти спроваджування єпископа до Канади з Польщі

Про той факт, що в сферах У.Г.-П. Братства і в Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді були такі діячі, які негативно ставилися до ідеї спровадження для цієї Церкви єпископа з Польщі, свідчать два листи: адвоката Михайла Стечишина до свого брата Мирослава (редактора "Укр. Голосу") і лист Мирослава до брата Михайла, тексти яких подані тут нижче. (Вставні пояснення і зноски мої. — Ю.М.-Л.).

"Yorkton, Sask. 29.12.22.

Дорогий Мирославе!

На зборах Спілки *[8] бути не годен ізза тих причин котрі Тобі вже може відомі від Г.С. (Сліпченка?). Сподію ся, що будеш видіти кілька членів Комітету Приятелів Огієнка, то повідоми їх, що я з каси Комітету вишкрябав все що було — всіх лише 50 дол. — і "каблем" переслав проф. О.(гієнкові) до Винник. Поза се, я маю лист від О-ка: він пише що зі Саскатуну одержав 200 дол. і не знав від кого і що має з ними робити, отже тримає в банку, а не може переслати їх до Саскастуну бо не знає кому. Юлько (Стечишин) ще в серпни м.р. (минулого року) телеґрафічно надав для нього сі гроші і забув зазначити від кого. То були зібрані жертви на приїзд О-ка до Канади з відчитами. Я написав до С.(авчука), щоби проф. О. задержав сі гроші для себе. Тоби разом було 250 дол. В послідній листі о. Савчук доносить, що проф. О. в великій нужді. Ми тут зробили прикру помилку: розщедрили ся зі С. (Василем Свистуном) і я написав проф. О-ви, що Комітет Приятелів Огієнка що найменше рік буде давати йому по 50 дол. місячної помочи. А передвчора я одержав від Я.А.(рсенича) відомість, що на зборах У.Ч.Х. (Укр. Червоного Хреста) була більшість членів нашого Комітету (Огієнка) і рішила, щоби розвязати його. Ліквідаційного засіданя скликати не будуть, а полагодять се формально листами до членів. Як я тепер буду виглядати перед О-ком? Хтось з екзекутиви Комітету мав би написати до него. Отже питанє як в байці: хто з мишей повісить котови звінок на шию?

Я написав о. С-ви, що ми не годні цілий рік фінансувати проф. О-ка по 150-180 дол. місячно тому, що ми не маємо їх і не будемо мати. Се виносило би найменше 2000 дол. Я одержав від о. С. "кабель" щоби сейчас переслати 300 дол. Г.С.(ліпченко) був готовий пожичити на сю ціль, але ми зі С.(вистуном) не приняли його пропозиції, бо хто звернув би сю пожичку? В нашій теперішній ситуації народна приказка "пожичене — не зїджене" се фантазія.

Юлько і В. Г.(авриш) десь затягнули 150 дол. для о. Савчука, котрі вчора післали. Коли в послідній листі до о. С. я висказав ся за тим, щоби не поспішав з поворотом, то се лиш тому, шоби ще раз пробував дістати ся до

"Української Видавничої Спілки", що видавала часопис "Укр. Голос" в Вінніпезі.

Київа. Можеб удалося "посмарувати" кого в большевицькім консуляті чи амбасаді, — не знаю, як там в них є в Варшаві, — бож каже ся: "не посмаруєш — не поїдеш".

Колиб і вдалось дістати єпископа з Польщі, то хто він буде? Я розумію, що Православна Церква в Польщі се є часть недавної царської російської церкви — з епископами старого покрою чи, як Мирослав каже: "старорежимні". Вони всї належать під московського патр.[іярха] Тихона".*

* * *

"Вінніпеґ, 16/I/23.

Дорогий Михайле!

Твій лист перечитав і дав (Василеві) Кудрикови. Він каже що на підставі першого коротенького листа о. Савчука до Тебе і його телеґрами, щоб прислати 300 дол., він не може робити жадних далекойдучих заключень. Треба чекати на той обіцяний проф. О-ком лист на 20 сторінок, про котрий о. С. згадував Тобі в своїм першім листі, і на той "довгий" лист, котрий о. С. має Тобі внедовзі прислати. Тоді можна буде дещо певнійшого сказати.

Вчора я написав довгий лист до о. С. і виложив свій погляд на його місію в проф. О-ка. По моїй думці, дораджувати йому аби покинув працю у семинари ві Львові се є помилка. Намовимо його лишити семинар, а як жертв не зберемо для него, що тоді буде?

Зі сторони Виділу Брацтва і Консисторії була помилка, що о. С-ви казали привезти зі собою епископа, коли О-ко не може відірвати ся ані день від семинара. В червни пічнуть ся шкільні вакації і тоді він годен їздити в нашій справі, як кажесь — "пави коло Варшави". Ми би могли ще післати йому зі сотку на се. Були ми довго без свого еп.[ископа] то почекаємо ще через літо.

Що до нашої справи, маю де які новини. Але наразї се все — довірочно. [Петро] Зварич, вертаючи зї Зл.[учених] Держав, перед вчора зайшов до редакції ["Укр. Голосу"] і потвердив то, що ми з Тобою передбачували. Той [діякон Павло] Корсуновський, котрий 26 вересня минулого року приїхав з хором [Олександра] Кошиця до Зл. Держав, в дійсности є представителем Липківського. З.[варич] мав з ним довгу розмову сам на сам. Про се він Тобі внедовзї ширше напише. Наразї, колиби Ти вже хотів писати о. С-ви, скажу таке: — Корсуновський в минулім році відвідав в Польщі табори збігців з Великої України і пересвідчив ся, що їх таборові орґанізації — а все то є церковні брацтва — заявили ся за Липківським. Найбільша орґанізація се є Брацтво Кирила і Методія в таборі в Калїші, котру очолює генерал [Всеволод] Петрів. Другою великою після неї є Брацтво св. Покрови в таборі в Щепйорно, котру очолює священик [Петро] Білон, що висвятив ся в 1921 році.

Внедовзі, бо вже на 15, 16 і 17 серпня с.р. [сього року] в Варшаві відбудеть ся Український Еміґраційний Зїзд зі всіх біженецьких таборів у Польщі. На програмі сього зїзду є офіціяльно намічена дуже важна точка: домагати ся, щоб польське правительство дозволило українській еміґрації спровадити собі епископа від Липківського.

Між еміґрантами опозицію проти спровадження епископа від Липківського провадить митрат, чи як там називають — "митрофорний протоієрей" — [Павло] Пащевський, котрий є головним священником для всїх

*Закінчення цього листа Михайла Стечишина авторові цієї книги не пощастило знайти.

Мирослав Стечишин
(1883-1947)
Другий з черги редактор "Українського Голосу" (1921-1947). Довголітній член Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді. Один з найближчих співробітників прот. Семена В. Савчука в адміністрації цієї Церкви.

українських таборів еміґрантів у Польщі. Він є бувший головний духовний капелян всіх військ Укр. Народної Республики. Він рішуче заявлявсь за тим, щоби еміґрація в церковнім відношеню належала під епископат православної церкви в Польщі. Се дуже розчарувало укр. еміґрацію, бо епископат церкви в Польщі офіціяльно залежить під [патріярха Московського] Тихона. Опозиція на чолі з Пащевським не признає митрополита [Василія] Липківського за православного епископа, бо він і другі епископи в його церкві є жонаті, що противить ся православним канонам, чи правилам. Але еміґрація твердить, що на її бажанє він [Липківський] висвятить для неї нежонатого епископа, отже все буде в порядку.

Як о. С.[авчук] в минулім році звітував, загал священників У.П.-Ц.[еркви] в Зл. Держ. в дійсности заявляєсь за спровадженям українського епископа. Тепер ся конечність в них ще збільшила ся ввиду внутрішної борби в рос.[ійській] церкві в Америці між филиповцями і платонівцями, а ті і другі ще мусять бороти ся з кедровцями. Наші в З. Державах боять ся, що як еп. [Адам] Филиповський побідить митр. Платона [Рождественського], то филиповці можуть погромити нашу церкву в Зл. Держ. Надія наразі на те, що священник [Іван] Кедровський поїде до Москви на Собор живоцерковників, котрий відбудеть ся [в днях від 29 квітня до 9 травня] біжучого року. Живоцерковники запевнили [Івана] Кедровського, що на сім Соборі в Москві зроблять його епископом, назначать митрополитом на Америку не дивлячись на те, що він жонатий, бо в живоцерковників дозволяєть ся епископам бути жонатими, а священникам удівцям женитися другий раз.

Ввиду того, що [патріярх] Тихон ще з минувшого року є в большевицькій тюрмі, живоцерковники в Росії надіють ся перебрати цілу церкву від патріярха, а Кедровський коли поїде до Москви і з заповідаючого ся собору верне епископом, певно буде старати ся перебрати рос. церкву в Зл. Державах і Канаді і від [митр.] Платона і від [єп.] Филиповського. Борба між сими двома поможе Кедровському. Наші в Зл. Державах хочуть скористати з того розбитя в рос. церкві і забрати з неї всіх українців. Але щоби в тім вони мали успіх, вони мусять мати українського епископа, і то як найскорше. Зваричеві про се говорив декан о. [Володимир] Каськів. Адміністратор [о. д-р М. Копачук] уникав стрічи зі Зваричем. Корсуновський говорив Зваричеви, що він не знає, чи др. Копачук захоче бути висвяченим на епископа Липківським, — для чого він би мусів їхати на Україну, — чи не захоче. Каже З.[варич] що дияк. що К.[орсуновський] може знати се, але тримає се для себе. Наші в Зл. Державах скличуть на дні 13-14 березня с.р. (1923 р.) до Ню Йорку зїзд Церковної Народної Ради, — се буде перший її зїзд, — на стрічі вирішить ся справа спровадженя українського епископа до Америки. Але, — казав Каськів Зваричеви, — се наразі є таємниця.

Ще одно: Зварич є певний, що колиби ми мали в Канаді епископа від Липківського, то до нас перейшли би всі наші пресбитеріяни, бо [Іван] Бодруґ є великим почитателем Липківського.

То наразі було би все. Як лиш [Василь] Кудрик надумавсь і скаже своє слово в справі Липківського, я тобі відразу донесу.

Мир. Стечишин

Замітки. Лист Михайла Стечишина (з 29 грудня 1922 р.) до Мирослава Стечишина, і відповідь його брата Мирославова (з 16 січня 1923 р.) свідчать, що вони тоді не були поінформовані про взаємновідносини між ієрархією Православної Церкви в Польщі, коли вони думали, що Єпископат цієї Церкви вважав себе залежним від Московської Патріярхії і був під її контролею, бо дійсність тут була цілком іншою.

Уже те явище, що сам польський уряд уважав доцільним для себе запросити з еміграції в Італії архиєп. Юрія Ярошевського до Польщі, щоб він тут очолив Православну Церкву, яка складалася з православних єпархій на тих українських і білоруських землях, що на підставі Ризького Договору (1921 р.) були включені в державні межі Польської Республіки, тобто на тих територіях, які до 1917 р. належали до царської Російської Імперії, а після того (в 1919 р. - 1920 р.) ці українські єпархії були в межах Української Народньої Республіки, — свідчило, що Уряд Польщі плянував унезалежнення їх від Рос. Церкви, в яку вони були включені (разом з усією Київською Митрополією) 1686 р. Польська державна "рація стану" вимагала, щоб Церква її православних громадян не була залежною від церковних властей у Москві.

Прибувши (з еміграції в Італії) літом 1921 р. до Польщі, зрхиєп. Юрій Ярошевський (свідомий українець, родом з Поділля), один з бувших визначних ієрархів Російської Церкви (на еміграцію він виїхав 1919 р.), відразу почав робити заходи, щоб формально звільнитися від своєї юрисдикційної залежности від Московської Патріярхії. Того самого бажав і другий визначний православний ієрарх Православної Церкви в Польщі — єпископ Крем'янецький та управляючий Волинською єпархією Діонисій Валединський (росіянин з походження), який

до 1919 р. також належав до ієрархії Рос. Церкви, а від 1 січня 1919 р. був членом Синоду усамостійненої Директорією У.Н.Р. Української Православної Церкви.

Обидва вони в кінці літа 1921 р. звернулися — почерез польське дипломатичне представництво в Москві — до патр. Тихона з проханням, щоб він признав автокефалію Православній Церкві в Польщі. Патр. Тихон відмовився признати цій Церкві автокефалію, а натомість обмежився найменуванням (28 вересня н.ст. 1921 р.) архиєп. Юрія Ярошевського своїм екзархом Православної Церкви в Польщі й надав йому митрополичий титул.[14]

Коли большевицька влада вночі з 5 на 6 травня 1922 р. арештувала патр. Тихона (спочатку він був під "домашнім арештом" у манастирі, а потім його перевели до в'язниці ҐПУ, яке до 1922 р. фіґурувало під назвою "ЧеКа"), то Єпископат Православної Церкви в Польщі на своєму Соборі, що відбувся в Варшаві в днях 14-15 червня 1922 р., більшістю голосів — згідно з ініціятивою митр. Юрія Ярошевського — проголосив унезалежнення Правосл. Церкви в Польщі від Рос. Церкви. Це рішення було мотивоване двома фактами: 1) у Рос. Церкві не було законного органу управління (бо большевицька влада ув'язнила патр. Тихона і заборонила органам Патріярхії управляти Церквою); 2) влада Польщі своїми "Правилами про відношення Уряду Речіпосполитої Польської до Православної Церкви в Польщі" (виданими 30 січня н.ст. 1922 р.) трактувала цю Церкву як самостійну.[15]

Щождо українізації Церкви на тих українських землях у Польщі, що були заселені православними українцями, то тут треба підкреслити той факт, що Священний Синод Православної Церкви в Польщі, очолений митр. Юрієм Ярошевським, узаконнив уживання української, білоруської, польської й чеської мов у Богослуженні там, де цього бажала собі більшість парафіян.[16]

Архиєп. Александр Нємоловський, предстоятель Північно-Американської Російської Архиєпархії, зрікся своєї катедри і 20 червня 1922 р., і виїхав з США до Константинополя. Третій Собор цієї Архиєпархії, що відбувся в днях 7-9 листопада н.ст. 1922 р., вибрав на його місце митр. Платона Рождественського, що з еміграції (в Сербії) 1922 р. прибув до США.

Вікарний єпископ Пітсбурзький (для православних закарпатських русинів у цій Архиєпархії) Степан Дзюбай заявив, що обрання митр. Платона на цей пост було актом незаконним, бо, мовляв, це сталося без згоди патр. Тихона, отже на цій підставі він (єп. Дзюбай) себе проголосив головою цієї Архиєпархії.

Коли до США приїхав ніби на візитацію православних чехів один з єпископів православної Церкви в Чехії, Горазд Павлік, то єп. Стефан

---

[14]Проф. О. Лотоцький, *Автокефалія*. Том II. Варшава, 1938. Стор. 462

[15]Про унезалежнення Православної Церкви в Польщі Собором її Єпископату в днях 14-15 червня 1922 р. Див. *"Православная Церковь въ Польшѣ"*. (Православный календарь на 1923 годъ. Варшава, 1923. Стор. 50-51).

[16]Див. у журн. *"Духовна Бесіда"*. (Варшава), ч. 7, 1924 р., Стор. 97-98.

Дзюбай (закарпатський русин, бувший уніятський священик) разом з ним 26 жовтня 1922 р. висвятив на єпископа архимандрита Адама Филиповського ("карпатороса" — головного провідника руху поборювання українства в Півн. Америці).

Тому що в цій російській Архиєпархії масово переважали закарпатські русини (несвідомі українці), то єп. А. Филиповський, як галичанин, уважав, що не митр. Платон, а він (єп. Филиповський), повинен очолювати цю Архиєпархію, і тому він почав боротьбу з митр. Платоном.

Ця боротьба, в якій він був переможений, тривала до часу виїзду єп. Филиповського до Европи — на початку 1926 р. В ієрархію Півн.-Американської Російської Архиєпархії він — у висліді покаяння — був знову прийнятий щойно 1935 р., коли цю Архиєпархію очолював (по смерти митр. Платона, що помер 20 квітня 1934 р.) митр. Феофіл Пашковський (українець з походження, родом з Київщини).

Єп. С. Дзюбай 1924 р. повернувся в унію, і вступив у римо-катол. манастир, де й умер — 1933 р. Священик цієї Архиєпархії, росіянин Іван Кедровський, який ще восени 1917 р. започаткував в США революційно -реформістичний рух (т.зв. "обновленчеський", чи "живоцерковний"), на тому Соборі "обновленців" ("живоцерковників"), що відбувся в Москві в днях від 29 квітня до 9 травня 1923 р. був висвячений (у жонатому стані) на єпископа.

Тому що патр. Тихон тоді ще далі був у в'язниці, згаданий обновленчеський Собор (1923 р.) проголосив його "усуненим з патріяршого престола" й "позбавленим духовного сану", та обрав для Російської Православної Церкви первоієрарха в особі архиєп. Євдокима Мещерського, якому цей Собор надав титул "Митрополита всієї Росії". Призначений цим Собором на становище предстоятеля Північно-Американської Російської Архиєпархії, єп. Іван Кедровський, повернувшись з Москви, проголосив митр. Платона Рождественського "незаконним" предстоятелем цієї Архиєпархії і ще того самого року подав його на суд, і по кількох роках (аж 1925 р.) суд признав йому Св. Миколаївський Собор в Нью-Йорку, що був катедральним храмом митр. Платона, але інших російських святинь не вдалося йому висудити, бо вони були власністю громад. А ті храми, що були записані на Церкву, єпископи негайно відпродували, так би мовити, за "символичну ціну", своїм церковним громадам, щоб таким чином леґалістично охоронити їх перед зазіханням І. Кедровського.

Той період часу, коли свящ. С.В. Савчук їздив до Европи, щоб спровадити звідти єпископа-українця для У.П. Церкви в Півн. Америці, був початком великого роздору в Російській Церкві на цьому континенті. І хоч завдяки цьому наступ церковних російських і русофільських чинників на український православний церковний рух у Півн. Америці в деякій мірі послабився, то одначе У.П. Церква в Канаді і в США не могла належно використати його для справи ревіндикації тих укр. православних громад, що належали до Рос. Церкви, бо в неї не було єпикопа-українця.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

СВЯЩ. С. В. САВЧУК У ПРОВОДІ РУХУ ПРОТИ СПРОВАДЖЕННЯ ЄПИСКОПА ВІД МИТР. ЛИПКІВСЬКОГО

I. ПОВЕРНЕННЯ ДЕЛЕГАТА У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ З ЕВРОПИ Й ВИСЛІД ЙОГО ЗАХОДІВ ТАМ У СПРАВІ СПРОВАДЖЕННЯ ЄПИСКОПА-УКРАЇНЦЯ ДО КАНАДИ

У своєму листі до проф. Івана Огієнка, датованому в Саскатуні 16 червня 1923 р., свящ. С.В. Савчук інформує, що з Европи до Канади він "вернув на 8 марта". Це значить, що 8 березня (1923) він приїхав до Саскатуну і ще таки того самого дня написав в імені Консисторії комунікат (із текстом листа проф. І. Огієнка до Косисторії), що був опублікований в "Укр. Голосі" за 14 березня (1923 р.).

У тексті цього листа проф. Огієнка, що тут поданий нижче, ред. "Укр. Голосу" приноровила правопис до тих правописних норм, яких дотримувалася редакція цього тижневника.

"ДО ВСЕЧ. ОО. ДУХОВНИХ І ВІРНИХ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

Виконуючи рішенє соборчику Консисторії, Брацтва і священиків, соборчику, що відбув ся 11-го жовтня 1922 в Йорктоні, Саск., о. Савчук виїхав був 8-го листопада 1922 до Европи, щоби особисто побачити ся з проф. І. Огієнком і з тамошними православними церковними властями на українських землях в справі тіснійшого порозуміня нашої Української Православної Церкви з тамошною.

Рівночасно мав о. Савчук припорученє поробити заходи що до виїзду українського православного епископа до Канади.

По чотирох місяцях від часу виїзду о. Савчук вернув з Европи і доручив консисторії подрібний звіт зі своєї подорожи.

Коли візьмемо на увагу тамошні нинішні політичні відносини, то можемо зовсім сміло сказати, що подорож о. Савчука увінчалась гарним успіхом. Наша тутешна церковна робота дістала новий доказ що до своєї слушности і конечности, нову певність, що наша робота велика і свята.

Професор Іван Огієнко

Крім того велике значінє будуть мати для дальшої нашої церковної роботи всї ті відомости, які о. Савчук набув в Европі і те особисте порозумінє, яке через особу о. Савчука стало ся.

Побуваючи в Европі о. Савчук відвідав між иншим деяких православних церковних достойників і поробив потрібні заходи що до приїзду Епископа, якого треба сподївати ся за кілька місяців.

Самого о. Савчука принимали радо, як представителя тутешної Української Православної Церкви, розвідували про тутешні відносини, про церковну роботу і висловляючи нащирійшу волю зробити для нас все, що буде в їх можности, а що нам може бути потрібним.

При відїздї о. Савчука до Канади проф. І. Огієнко, Міністер Ісповідань, передав письмо, яке саме собою найкраще відповість на питанє про успіхи подорожі о. Савчука. Зміст згаданого письма такий:

Ч.43 *Міністерство Ісповідань У.Н.Р.*
Дня 2-го лютого Р.Б. 1923

До Світлої Консисторії Української Православної Церкви в Канаді.

СВІТЛА КОНСИСТОРІЄ!

Виконуючи ухвали Соборчику Консисторії, виділу Брацтва і священиків від 11-го жовтня 1922 року, 4 грудня 1922 р. прибув до мене в справах

ухвалених Соборчиком, Адміністратор Української Православної Церкви в Канаді о. Семен Савчук.

Сердечно дякую Світлій Конситорії за те високе довірє, яке висловлено мені і в резолюціях на Соборчику і делеґуванєм до мене о. Адміністратора.

Адміністратор о. Семен Савчук, перебуваючи зі мною аж до 2-го лютого 1923 року, детально поінформував мене про всі важніщі справи Української Православної Церкви в Канаді і Злучених Державах, і в свою чергу був достаточно поінформований про стан Православної Церкви на Україні і в Польщі. Інформації о. Адміністратора про розвиток Православної Української Церкви в Канаді надзвичайно втішили тут нас усіх, хто працює на ниві церковній, бо се дає нам світлу надію, що в Америці буде дороблено ту важливу частину нашої національної праці, якої в сей важкий час не можна проробити в Краю. Щасть Вам, Боже, в сій великій та святій справі, а я в міру сил своїх постійно буду допомагати Вам.

На жаль, незалежні від мене обставини не дали змоги вже тепер докінчити сеї високої місії, з якою приїхав до мене о. Адміністратор: Він вертаєть ся до Канади поки що без Епископа для Української Православної Церкви. Про причини, що не дали змоги вже тепер відїхати до Вас Епископови, о. Адміністратор детально розповість Світлій Консисторії.

Велика й історична справа, яку взяла на свої рамена Світла Консисторія, — справа збудованя Української Православної Церкви в Канаді — справа ся зацікавила й порадувала всіх нас в Старім Краю, і ми охоче в міру можности підемо Вам на поміч.

Повідомляємо Світлу Консисторію, що при усуненю тих перепон, про які вище згадано, негайно прибуде до Канади так довго очікуваний Епископ і візьме на свої Владичі рамена важкий тягар збудованя міцної Української Православної Церкви. Сподіваю ся, що се наступить десь в літку сього року; вірю також, що в часі перед приїздом до Вас Епископа Світла Косисторія достойно підготує родючий ґрунт для епископської праці не лише в Канаді, але й в Злучених Державах, бо Українська Православна Церква в Канаді й Америці мусить бути єдиною.

Приємно мені повідомити Світлу Консисторію, що Адміністратор Української Православної Церкви в Канаді о. С. Савчук був принятий мною і вшанований як делеґат братнього Народу Українського в Канаді і по проханю мойому Високопреосвященний Архіепископ Волинський і Кременецький Діонисій достойно нагородив о. Семена Савчука відповідно стану його духовною відзнакою, — оксамитовою фіолєтовою камилавкою для ношеня її в Уставом положених випадках, про що й видано йому відповідну Владичню Грамоту від 28-го січня 1923 року.

Світлій Консисторії і всьому Духовенству і вірним посилаю свій сердечний привіт, і бажаю всім, в очікуваню приїзду Епископа, енерґійної найкориснійшої праці Богови на славу, а Українській Православній Церкві на користь.

Душею своєю я буду постійно з Вами

Щасть Вам, Боже!

(Печать Міністерства Ісповідань)

Міністер Ісповідань
Української Народної Республики,
Ректор Університету
Професор І. ОГІЄНКО в. р.

По перечитаню наведеного листа всякому з нас стає ясно, що поїздка о. Савчука була і потрібна і для нашої церковної роботи має велике значінє. Нині нам лишаєсь робити приготованя до приїзду Епископа і тої роботи, яка з приходом Епископа має почати ся.

Крім того треба вірити, що відомости й особистий досвід о. Савчука, набутий поїздкою до Европи, дасть нам змогу при Божій Помочи і добрій воли усіх вірних поширити роботу Української Православної Церкви ще до приїзду Епископа.

Дано в Саскастуні, Саск. 8 марта 1923 р.

Консисторія Української Православної Церкви"

1. Намагання Адміністратора У.Г.-П. Церкви в Канаді переконати провідні сфери У.П. Церкви в Америці, щоб вони не спроваджували єпископа від митр. Липківського

Вступ

У своєму листі (датованому 2 лютого 1923 р.) до Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді, що був опублікований Косисторією в "Укр. Голосі" за 14 березня, проф. Іван Огієнко, запевнивши її, що єпископа-українця він пришле з Европи до Канади "десь влітку" (1923 р.), а при цьому він м. ін. значуще писав ось що:

> "Вірю також, що в часі перед приїздом до Вас Єпископа Світла Консисторія достойно підготує родючий ґрунт для єпископської праці не лише в Канаді, але і в Злучених Державах, *бо Українська Церква в Канаді й Америці мусить бути єдиною".*

Цей імператив проф. Огієнка був тут підкреслений тому, що підчас відвідин у нього (в Винниках, у Галичині) Адміністратора У.Г.-П. Церкви в Канаді, проф. Огієнко сказав, що єпископа-українця з Европи він зможе прислати до Канади тільки під такою умовою, що він буде єпископом обох частин, канадської й американської, У.Г.-П. Церкви.

Причину цієї, поставленої проф. Огієнком, передумови в справі прислання єпископа-українця до Канади, свящ. С.В. Савчук умотивував у своєму листі (датованому у Львові 18 грудня 1922 р.) до секретаря Консисторії адв. Михайла Стечишина.

Переповідаючи цей погляд проф. Огієнка, свящ. Савчук писав у цьому листі:

> "Борба між двома такими слабими соперниками, якими являють ся обі частини (канадської й американської) У.Г.П. Церкви, *се неминуча смерть для обох спорячих сторін.* Се сталоби ся головно тоді, колиби Митр. Липківський висвятив Копачука на епископа". (Пояснення мої. Ю.М.-Л.).

Проф. Огієнко був певний, що жоден єпископ-українець не захоче їхати до Канади, коли між обома частинами У.Г.-П. Церкви на континенті Півн. Америки буде боротьба, а неминучим вислідом її буде "смерть" обох частин цієї Церкви.

Отож, щоб уникнути боротьби між ними, свящ. Савчук постановив почати акцію переконування провідних сфер У.Г.-П. Церкви в США, щоб вони — в ім'я збереження єдности між обома частинами цієї Церкви — занехали пляни спровадження єпископа від митр. Липківського. А єдність між ними — з точки зору свящ. Савчука — була необхідною, бо тільки під такою умовою обидві ці Церкви змогли б утриматися матеріяльно й оборонятися перед наступами їхніх противників.

Свящ. Савчук, пишучи про це (зо Львова 18 грудня 1922 р.) до Мих. Стечишина, особливо підкреслив своє передбачування, що противники обох цих Церков робили б "закиди" єпископові від митр. Липківського, якщо б він приїхав до У.Г.-П. Церкви в Півн. Америці, тому, що в Церкві митр. Липківського було дозволено єпископам бути жонатими, отже й неканонічними.

Свящ. Савчук ще перед своєю поїздкою до Европи знав, що Церква митр. Липківського дозвлоляла своїм єпископам женитися. Він уперше довідався про це в липні 1922 р. з листа Мих. Стечишина до нього такого змісту:

"Yorkton, Sask. July 13. 1922

Дор. Брате:

Так наш соборчик (у Йорктоні, 10 липня 1922 р.) відбув ся за скоро, два тижні за скоро. В вівторок (11 липня) я дістав лист від Огієнка, в котрім є така абсолютно секретна новинка:

Митрополит Липківський жонатий. Митрополит Липківський був законно церквою православною московською перед висвяченям в митрополита виклятий.

Митрополит Липківський був вибраний собором церковним на Митрополита, а рукоположили його присутні священики на соборі.

Канонічно він не є митрополитом. Від часу висвяченя його — Митрополит висвятив вже 17 укр. епископів. Майже всі жонаті.

Росія використала сї факти на свою руку і йде страшна борба між двома фракціями церкви, чи між двома народностями. Богато укр. пішло проти Липківського.

Се є секрет котрий Огієнко мав привезти.

Здоровлю щиро —
Михайло."

Про те, що митр. Василь Липківський і Всеукраїнська Православна Церковна Рада (ВПЦР), під проводом Михайла Мороза, — яка очолювала цю Церкву, первоієрархом якої був митр. Липківський, вже почала кроки поширення своєї Церкви на Америку, свящ. Савчук знав ще перед своєю поїздкою до Европи, і навіть ще перед появою часописа "Дніпро" за 30 вересня 1922 р., де були опубліковані листи митр. Липківського й В. Чехівського до Адміністратора У.П. Церкви в США о. д-ра М. Копачука.

а) Постанова У.П. Церкви в США спровадити собі єпископа від митр. Василя Липківського

У журналі *"Релігійно-Науковий Вістник"* (Щипйорно, Польща,

табір укр. емігрантів) ч. 3-4 (квітень-травень 1923 р.) були подані такі інформації:

"Церковно Народня Рада Української Православної Церкви в Америці.

13-14 березня ц.р. в Нью-Йорку відбувся перший з'їзд Церковно-Народньої Ради Української Правосл. Церкви в Америці.

З'їзд вирішив скасувати уряд Адміністратора, а на його місце утворив Консисторію, в склад якої входять два священики і один мирянин. Ця Церковна Косисторія заряджуватиме духовними справами Церкви, доки не приїде з України Єпископ, якого Ц-НР прохала Всеукраїнського Митрополита Василя Липківського і ВПЦР прислати до Америки для керування справами Амер. Укр. Прав. Церкви. В склад Консисторії увійшли о. Володимир Каськів — голова, о. Іван Гундяк — секретар і громадянин Іван Базар — скарбник.

Далі з'їзд сповіщає, що Українська Православна Церква і її керовничий орґан Всеукр. Прав. Церк. Рада і Всечесний Митрополит Київський і всієї України Василь Липківський визнали Україн. Правосл. Церкву в Америці і привітали перший з'їзд Ц-НР через свого делеґата — відпоручника о. диякона Павла Корсунівського і що з цього часу Українські Церкви-сестри, Церква України і Церква Америки є в нерозривній сполуці.

З кличем "Б о г і У к р а ї н а", з'їзд закликає американських Українців до єдности і праці на користь Церкви і України.

Розпорядження Консисторії Укр. Правосл. Церкви в Америці. Розп. ч.2 "Всечесні Отці в усіх богослуженнях будуть поминати Преосвященного Архиєпископа Василя (Липківського), Митрополита Київського і всієї України, і в кожну неділю після Служби Божої відмовлятимуть з усім побожним народом на вколішках молитву за Україну.

Молитва за Всеукраїнського Митрополита і Укр. Правосл. Укр. Церкву, які терплять утиски від Москалів. В день Світлого Христова Воскресення в Укр. Православних Церквах Америки відбулися всенародні урочисті і щирі моління за звільнення і здоровля Високопреосвященного Митрополита Київського і всієї України Василя Липківського і за дальший повний і нестриманий розвій нашої рідної, історичної, святої Української Православної Автокефальної Церкви."

Замітки. — 1) "Церковно-Народна Рада" була основана на третій сесії (в Нюарку, 26 березня 1922 р.) другого Укр. Правосл. Церковного Собору в США. 2) Коли Церковно-Народна Рада на своєму засіданні в Нюарку, в днях 13-14 березня 1923 р. скасувала Адміністратуру У.П. Церкви в США, її екс-адміністратор, о. д-р Копачук, відійшов від цієї Церкви, і після того взагалі зійшов з укр. правосл. церковної арени в Півн. Америці. 3) Рішення декана У.П. Церкви в США о. В. Каськова та його однодумців спровадити єпископа від митр. Липківського безумовно приспішив факт приїзду до США (з Хором Кошиця, 26 вересня 1922 р.) диякона Павла Корсуновського, який свого часу був членом другої Всеукр. Правосл. Церковної Ради, що оснувала Українську Автоке-

фальну Церкву, першим первоієрархом якої був митр. В. Липківський. Серед православних українців в США він повів інтенсивну акцію за спровадження туди єпископа з ієрархії митр. Липківського.

Митр. Липківський про цю місію свого диякона Корсуновського в США згодом писав таке:

> "Нашим благовісником в Америці з'явився Київський диякон Павло Корсуновський. Він був членом першої ВПЦР, ввійшов і до 2-ї, але р. 1919-го виїхав за кордон з українським хором Кошиця. Бувши в Берлині, він дав про себе звістку і запитав про стан Української Церкви. Йому пощастило надіслати всі потрібні інформації, і от коли він з хором прибув до Америки, до Сполучених Штатів, він там перший і благовістив про всі церковні події, що відбулись на Україні, і ввійшов в зносини з головними діячами визволення своєї Церкви. Це були: священник в Трентоні Володимир Каськів, священник в Чикаго Григорій Хомицький, священник Іван Гундяк та інші, що утворили з себе "церковно-народну раду", завели вже вперту боротьбу з своїм уніятським начальством, видавали часопис "Дніпро", і лише ждали світу з наддніпрянської України та з її осередку — м. Києва.
>
> Всі вони були дуже захоплені благовістям о. Павла Корсуновського, почалось жваве листування з ними ВПЦР через пошту. Вони щиро приєднались до нашої Церкви і дуже просили прислати до них єпископа, який конче потрібний їм в боротьбі з уніятською ієрархією. Поки що вони віддалися під зверхність сирійського єпископа Германоса, що жив в Америці з громадою своїх сирійців і належав до Антіохійського патріархату. Їм, запевне, було докладно з'ясовано походження і відміна нашої ієрархії, спосіб її висвяти, і коли вони відповіли, що цілком її визнають, ВПЦР після деяких міркувань вирішила послати до Америки на єпископську працю Винницького архиєпископа Івана Федоровича. Йому зараз з Америки прислано всі потрібні документи і кошти. В самому кінці грудня 1923 року архиєпископ Іван Федорович, здобувши собі закордонного пашпорта, виїхав до Америки, а 2/15 лютого мав уже там першу відправу. Цікаво, що й єпископ Антіохійського патріярхату Германос теж визнав архиєпископа Івана Федоровича й передав йому свій пастирський посох.[1]

Твердження митр. В. Липківського, який писав: "Цікаво, що й єпископ Антіохійського патріярхату Германос теж визнав архиєпископа Івана Федоровича й передав йому свій архипастирський посох" (пасторал), свідчить, що він був неправдиво поінформований про те, на якому амплуа (під церковно-правним оглядом) був митр. Ґерманос, як Архипастир У.Г.-П. Церкви в Канаді й США. З уваги на це непорозуміння ця справа вимагає з'язсування в світлі документів У.Г.-П. Церкви в Канаді.

Щоб відповісти греко-католицьким полемістам, які заявили, що У.Г.-П. Братство, не питаючи про згоду загалу провідних українців у Канаді, "в тайні" заангажувало для них єпископа-чужинця, "араба Ґерманоса", секретар Консисторії У.Г.-П. Церкви Василь Кудрик, в березні 1921 р. написав статтю під саркастичним заголовком "Тайни про

---

[1] Митр. Василь Липківський, *"Історія Української Православної Церкви. Розділ VII.: Відродження Української Церкви"*. Із вступом і замітками Протопресв. С.В. Савчука. Вінніпеґ, 1961. Стор. 67-68

Прот. Павло Корсуновський

Бувший протодіякон собору Св. Софії в Києві. Павло Корсуновський приїхав до США 25 вересня 1922 р. з Українським Національним Хором Олександра Кошиця.

У Північній Америці, а специфічно в США, він був тим першим священнослужителем, що діяв як благовісник УАП Церкви, Первоієрархом якої був митр. Василь Липківський.

заснованє Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді" (під якою він підписався криптонімом *"Оборонець Правди"*), в якій він м. ін. подав таку інформацію:

> "Укр. Греко-Православна Церква (в Канаді) не з вибриків шукала помочи Сирійської Прав. Церкви, але з конечности. А дальше знає кождий ще і те, що митр. Ґерманос абсолютно не має нічого спільного з нашою домашною господаркою (з адміністративним управлінням, — Ю.М.-Л.) в сій церкві та що Митрополит (Ґерманос) приняв в Укр. Греко-Прав. Церкві *лише духовну власть і услугу. Нарешті найважнійшим є се,* що українська православна Церква (в Канаді) зробила з митр. Ґерманосом *писемний договір в адвокатів,* на підставі котрого митр. Ґерманос *мусить передати духовну власть* над нашою православною церквою (в Канаді) українському православному епископови, наколи лише такий буде, та що в будучности тутешна укр. православна церква не буде належати ні до Сирії, ні до Москви, ні до кого иншого, але до Київа"[2].

Згідно з цією "адвокатською" мовою У.Г.-П. Братства, митр. Ґерманос *мусів автоматично припинити* своє архипастирське обслужування УПЦеркви в США і в Канаді, коли вони постановили *приняти за свого архипастиря* єпископа-українця (в особі Іоана Теодоровича).

Маючи цю "адвокатську" умову, У.П. Церква в США і в Канаді не була зобов'язана питати митр. Ґерманоса, чи він хоче, чи не хоче припинити своє архипастирське служіння в ній, щоб звільнити місце для архиєп. І. Теодоровича, і не мусіли вони питати, отже й не питали його, чи він визнає, чи не визнає цього владику-українця. До речі, в цих Соборах (в США і в Канаді), які прийняли архиєп. І. Теодоровича за Архипастиря У.П. Церкви в цих двох країнах, митр. Ґерманос не брав участи.

Ясно, що провід У.П. Церкви в Канаді, як і провід її американської частини, вважав би за афронт — із сторони того, хто твердив би, що митр. Ґерманосові належало право "уступити", чи "не уступити" своє місце в цій Церкві тому іншому єпископові, якого Собори цієї Церкви вибрали собі на місце митр. Ґерманоса.

б) Відношення свящ. С.В. Савчука до руху У.П. Церкви в Америці за спровадження єпископа від митр. Липківського в світлі його листування в 1922-1923 рр.

Управа У.Г.-П. Братства вислала свящ. С.В. Савчука, як делегата канадської частини У.Г.-П. Церкви, на другий Собор американської частини цієї Церкви (цей Собор відбувся в днях 12, 19 і 26 березня 1922 р.) головно тому, щоб він довідався, чи У.Г.-П. Церква в Канаді може числити на те, що коли вона спровадить з Европи єпископа-українця, то У.П. Церква в США також вибере його своїм Архипастирем, і тому візьме на себе частину коштів спровадження й утримування його.

---

[2]Стаття *"Тайни про заснованє У.П. Церкви в Канаді"* була опублікована в "Укр. Голосі" за 30 березня 1921 р.

Беручи участь у першій і другій сесіях (12 й 19 березня 1922 р.) цього Собору в США, свящ. С.В. Савчук довідався, що проти спровадження Єпископа заявилися в У.П. Церкві в США тільки дві особи: Адміністратор У.П. Церкви в США і в Канаді о. д-р М. Копачук і декан У.П. Церкви в США В. Каськів, а решта священиків (13 осіб) цієї Церкви заявилася за спровадженням Єпископа.

Довідавшись, що два найважливіші священики Укр. Православної Церкви в США, Іван Гундяк і Вол. Каськів, тільки вдавали, що вони підтримували спротив свого Адміністратора прот. д-ра Миколи Копачука плянові Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді, — почерез проф. І. Огієнка, — спільно спровадити Архипастира-українця для Канади й США, а в дійсності обидва ці священики потаємно намагалися нав'язати контакт з митр. В. Липківським, свящ. С.В. Савчук почав між священиками У.П. Церкви в США вести агітацію проти пляну свящ. Каськова й Гундяка спровадити до США єпископа від митр. Липківського.

Першого агітаційного листа в цій справі він написав до свящ. Григорія Хоміцького в Чікаґо.

"Box 55, Wakaw, Sask.
22/9/1922.

Всечесний Отче Хоміцький!

Ви маєте повне право загніватися на мене за так довгу мовчанку. Ви маєте навіть право посуджувати мене о занедбанє мого обовязку. Все ж таки хочу вірити, що Ви не будете аж надто строгі в своїм осуді, і повірите мені, що моя довга мовчанка не була добровільна, а так би сказать, вимушена. Я відложував відпис на Вашого листа з дня на день в надії, що чейже станеть ся в нас що нового, щось інтересного, котре зацікавить Вас. Тим часом стало ся інакше. В нас буденщина. Наша церковна справа стоїть сегодня на тім самім місци, що два місяці тому назад. Розуміє ся, що ми старали ся посунути справу з епископом на перед, але не вдалося сего зробити головно через неясне положенє Української Православної Церкви на Україні та за кордоном, в Европі. Кандидат на епископа є, і готов приїхати в каждій хвилї, але треба перше вирішити де які важні питаня. Найголовнійше питанє є справа приналежности епископа, то є, під кого він мавби бути підчинений. Давнійше ми покладали надії на Київ, та тепер — се покищо моя особиста думка — не знати як поступити.

Довідуємо ся з достовірних джерел, що Митр. Липківський поробив далекосяжні реформи, котрих наш нарід в Канаді ніяк не прийме. Я сам бувби проти них. Я вірю в природний розвій поступу, і наглим до основ сягаючим реформам не приписую великої ваги. Нарід треба підготовлювати, а не накидати йому не зрозумілі, а то й ворожі річи.

Одного разу ми рішили були спровадити до Канади проф. Огієнка. Він міг би богато де що пояснити. Що більше, в осени відбуде ся наш Собор як також Народний Зїзд, і присутність такого чоловіка надалаби як Зїздови так і Соборови більшого значіня. Також нарід приїхавби раднійше. Думаю, що в кінци ми так і зробимо, ми маємо вже на се позволенє о. Адміністратора *[1]. Ми, бачите, робимо все по леґальному. В короткім часї будемо мати соборчик і тодї поробимо остаточні рішеня.

---

*[1] о. д-ра Миколи Копачука.

Хто знає чи побут Огієнка в Канаді не прискорить розвязаня справи з епископом. Заходить лише питанє, як прийти нам всім — розумію Канаду і Зл.[учені] Дер.[жави] — до порозуміня о ф і ц і я л ь н о ю дорогою. Знаю, що буде трудно, та може вдасть ся.

В н а с н а р і д д о м а г а є с я е п и с к о п а. Скажу вам правду і що адміністратор для них не жиє. Навіть не знають, що в нас є така "позиція", як адміністратор. Питають: "Хто є о. Др. Н.[иколай] К.[опачук]? — "Адміністратор!" "А що то є адміністратор?" "Таке і таке." "А він в Канаді?" — "Ні!" "А він може висвячувати попів?" — "Ні!" "То він не має такого права як епископ?" — "Ні!" "То наша Церква, значить без епископа?" — "Ні, в нас є чужий епископ Ґерманос". — "Ну, а нащо нам адміністратора, як з него ніякої користи! Ви, ж любенькі, постарайте ся о епископа, бо адіт, пише "Канадийський Українець", що наша церква то шопка*[2], та й дивіть ся, щоби воно справді так не було!"

От так вічно... І що ви порадите?

Отець Новосад*[3] вже в Канаді. Поки що остав ся в Манітобі, блисько Вінніпеґу. Листа від него не мав, то і не знаю, як йому поводить ся.

Зацікавив мене факт, що в програму вашого що лише відбувшогося Соборчика не включено справи епископа. Чи і справді в Зл. Дер. нема потреби епископа, бо там люди звикли мати адміністратора*[4] Всеж я не хочу вірити, щоби сеї справи не порушувано.

Отець Гундяк писав до мене в тій справі о котрій ми говорили з Вами і з о. Новосадом. Я відписую йому нині. Думаю, що найкраще буде, коли ви всі порозумієте ся між собою, і будете знати хто чого хоче. Що до Вас, то Ви знаєте, чого ми тримаємо ся. Ми хочемо дістати епископа хоч би навіть прийшло ся дістати самим, без помочи Зл. Держав. Судячи по настрою, який панує тепер між священиками і вірними Ук. Прав. Церкви в Канаді, то вірю, що слідуючий Собор рішить, щоби до приїзду епископа "найвижча екзекутива", як титулує себе де хто*[5], була в Канаді, а не за границею. Так, як тепер є, дальше не може бути.

По Соборчику напишу більше. Будемо обговорювати також відому Вам справу, про котру писав також Гундяк.

Здоровлю щиро і поклоняю ся Вашій добродійці.

Ваш щирий
о. С.В. Савчук

PS.Прошу передати о. Гундякови його лист, котрий посилаю на Вашу адресу, бо його адреси не маю під руками. Простіть, що пишу на анґлійській машині, але на українську не можу спромогтися ся.

---

*[2]"Szopka" польське слово. У термінології "шкільного театру" означає комедію.

*[3]Свящ. В. Новосад з Російської Церкви перейшов до Укр. Правосл. Церкви в Америці, а 10 липня 1922 р. був прийнятий до У.Г.-П. Церкви в Канаді.

*[4]Тому що митр. Ґерманос, як предстоятель православної Сирійської Єпархії в Півн. Америці (ця Єпархія була в юрисдикції Патріярха Антіохійського) був постійно зайнятий на цій своїй архипастирській ниві, а його архипастирство в Укр. Греко-Православній Церкві в Канаді і в У.П. Церкві в Америці було в нього тільки додатковим служінням, а до того ж він не знав української мови, то цими обома Церквами управляв (у 1921-1923 рр.) Адміністратор о. д-р Микола Копачук. Свящ. С.В. Савчукові він твердив, що православні українці "звикли мати в Церкві Адміністратора" а не Єпископа і тому він заявився проти спроваждування єпископа (звичайно, українця) для православних українців у Півн. Америці.

*[5]Це алюзія до Адміністратора М. Копачука.

* * *

Після неясних закулісних поголосок, які доходили до Канади літом 1922 р. про рух прихильників митр. В. Липківського внутрі У.Г.-П. Церкви в Америці, восени того ж року ця справа стала ясною й прилюдною. На першій сторінці часопису "Дніпро" (в числі за 30 вересня 1922 р.), органу У.П. Церкви в Америці, були опубліковані листи митр. В. Липківського й члена ВПЦРади в Києві, Вол. Чехівського, до Адміністратора У.П. Церкви в США й Канаді, о. д-ра М. Копачука. У тому ж числі "Дніпра", і також на першій сторінці, був опублікований звіт "Пятого Соборчика духовенства Української Православної Церкви в США."

Цей Соборчик відбувся в Батлєр, Па., в днях 18, 19 й 20 вересня 1922 р. (18 вересня відбулося не засідання, а сповідь і причастя членів Соборчика).

Про склад членів цього Соборчика там була подана така інформація:

"ЗАСІДАННЄ СОБОРЧИКА.

Тревало два дні себто в вівторок 19 вересня по обіді і 20 вересня в середу цілий день.

Присутні отці: Адміністратор Др Микола Копачук, Осип Ялечко, Лев Кушнір, Іван Палій, Григорій Кобаса, Григорій Климович, Осип Боднар і Іван Гундяк.

Предсідателював о. Адм. Др. М. Копачук. Писарював о. Іван Гундяк."

Між резолюціями, які цей Соборчик ухвалив, була так:

"Соборчик, вислухавши лист Високопреосвященного Архиепископа **Василя Липківського, Митрополита Київського і всієї України** та лист **д-ія Володимира Чехівського,** члена Всеукраїнської Церковної Ради, котрі то обидва листи наспіли на руки отця Адміністратора Миколи Копачука, постановляє найблизшому засіданю Церковно-Народної Ради предложити під розвагу запрошеннє Найпочесніщого Архиепископа й Митрополита Київського Василя Липківського на візітацію Української Православної Церкви в Америці."

У звіті з засідань цього Соборчика не сказано, чи він, рішаючи запросити митр. В. Липківського на візитацію У.П. Церкви в США, Архипастирем якої був митр. Ґерманос, принаймні повідомив цього Митрополита (Ґерманоса), якщо вже не просив у нього дозволу на те, щоб Адміністрація цієї Церкви запросила митр. Липківського візитувати парафії згаданої Церкви, що була в юрисдицкії митр. Ґерманоса.

Проголошення вищезгаданої постанови Соборчика в США дало свящ. С.В. Савчукові підставу зробити таку замітку в своєму листі з 22 жовтня 1922 р. до Мих. Стечишина:

"Читаючи "Дніпро", бачу, що священники в Зл. Державах напирають на приїзд (до США) Липківського, і бачуть в нім своє спасенє. Пише мені (свящ. Іван) Гундяк, що Др. *Копачук противиться спровадженю Липківського*".

У спротиві о. д-ра Копачука свящ. С.В. Савчук не сумнівався. Одначе, від'їжджаючи (14 листопада 1922 р.) до Европи в справі спро-

вадження до Канади єпископа-українця, він не був певним, чи о. д-р Копачук відхилив би пропозицію Церковно-Народньої Ради в США, якщо б вона висловила бажання, щоб він поїхав до Києва і був там висвячений на єпископа (в жонатому стані) митр. Липківським для У.П. Церкви в Америці. І ця непевність непокоїла його на протязі його нарад з проф. І. Огієнком, про що свідчив його лист зо Львова (з 18 грудня 1922 р.) до Мих. Стечишина.

* * *

Як тут уже було сказано вище, — провідні діячі У.Г.-П. Церкви мусіли дати о. Савчукові припоручення, щоб він, приїхавши до Польщі, в першу чергу старався дістатися до Києва, про що свідчив свящ. Савчук 1925 р.,[3] бо ж у постанові спільного засідання Соборчика (Управи У.Г.-П. Братства й Консисторії), з 11 жовтня 1922 р. вислати свящ. Савчука до Европи не було сказано, що йому було припоручено поїхати в першу чергу до митр. Липківського в справі спровадження єпископа-українця до Канади.

У зв'язку із спробою свящ. Савчука виконати ці інструкції провідників У.Г.-П. Церкви в Канаді, тобто з моментом прибуття до Польщі, в першу чергу поїхати до Києва, треба мати на увазі всі ті інформації, що наявні в його листі з Галичини до Мих. Стечишина (в Йорктоні, Саск.) з 16 січня 1923 р. такого змісту:

"Винники, 16/I/23.

"Вповажаний Пане Михайле!

Вам певне вже на цілий рік здовжується час в очікуваню почути мій голос — зі "старого світу", в котрім все "стара біда".

В дорозі з порту Ґдиня я в першій мірі задержався в Варшаві, щоби тут від представників "української" большевицької "независимої республики" дістати візу на Україну. Та коли в большевії є така "рідна республика", якими вони є тут, то її там нема.

В офісі приняв мене представитель з виглядом ані українця, ані москаля. Се видно було з його облича і мови. Приміром, він питав: "Откуда ви создались Украінци в Канадє?" Дістати папери на поїздку на Україну — навіть шкода говорити. Що лише можна тут від "товаришів" дістати то хиба одно "нєт".

Скажіть [Петрові] Зваричеві і др.[угим] нашим "дипльоматам", що нам мати звязь з Церквою Липківською є то само, що мати зв'язь з тюремником без доступу до него.

В Варшаві [я] поступив до [редакції] "Укр. Трибуни". З наказу польських властей [вона] вже ліквідуєсь. Редактор [Володимир] Островський робить вражінє гарного і розумного чоловіка. Він здивований, що наші в Америці (православні українці в Америці) хотять епископа від Липківського. Такий епископ ані слова не сказав би в Америці напротив большевиків, бо боявби ся наразити цілу Церкву Липківського на большевицьку небезпеку. "А як вороги вашої Церкви в Америці будуть питати чому ваш епископ слова не скаже про большевицькі злочини над нашим народом, то що ви їм на се скажете?"

---

[3]Свящ. С.В. Савчук, *Як повстала Українська Православна Церква в Канаді.* Розділ VIII. ("Правосл. Вістник". Вересень, 1925 р.).

Таке говорив Островський. Не знаю як Ви, а я з ним згоджую ся на цілих сто процент.

В початку минувшого місяця [грудня 1922 р.] я замешкав у проф. Огієнка [в м. Винниках біля Львова]. Він вже занявся нашою справою. Окремо від него я тут з де ким здибаюся у Львові. Між иншим — але се лише між нами — говорив з о. Др. [Гавриїлом] Костельником. Проф. Огієнко каже, що Василіяне шепчуть ся між собою що він "затаєний схизматик". Він радить нам бути терпеливим, лишати ся під митр. Ґерманосом, а з часом — він певний сего — патріярх Антіохійський уділить свого благословеньства на правну, то є канонічну незалежність, якою є автокефальність, для нашої Церкви, котру поблагословив митр. Ґерманос. Др. Костельник є тої думки, що московська Церква не має до нас ніякого права ані під канонічним, ані історичним взглядом, бо коли Москва забирала (1686 р.) Українську Православну Церкву (Київську Митрополію), то уніятської Церкви, котра була утворена на Берестейськім Соборі (1596 р.) вона (Москва) не забрала. Отже патріярх Антіохії не мусить питати Москви о позволенє, колиби давав нашій церкві в Канаді автокефальність.

Свящ. д-р Гавриїл Костельник
Під час зустрічі із священиком С.В. Савчуком у грудні 1922 р. у Львові він віщував У.Г.-П. Церкві в Канаді світлу майбутність і висловив своє впевнення в тому, що завдяки її Архипастиреві митр. Ґерманосові Антіохійська Патріярхія признає їй канонічну самостійність.

Після його (о. д-ра Т. Костельника) гадки справи управненя нашої Церкви під канонічним взлядом, коли ходить о вигляди дістати автокефальність від Антіохії, залежить лише від нашої терпеливости. Але чи в наших "дипльоматів", в горячій воді купаних, буде терпеливість се вже друга справа.

Проф. Огієнко читав мені довгий лист од Вашого знакомого [Євгена] Бачинського [з Женеви]. Всеукр. Пр. Укр. Рада з митр. Липківським уповажнили його [1922 р.] бути їх представителем в Зах. Европі. Пише [Є. Бачинський], що церковні чинники в Київі, коли ходить о Америку, найбільше сподіють ся від [о. Володимира] Каськова. Бачинський рішуче заперечує чутки, що Каськів пішов за Церквою Липківського, бо хоче стати в Америці жонатим епископом, і бере собі примір з кацапського священика [Івана] Кедровського в Зл. Держ., котрий до того прямує.

Проф. Огієнко поза свої занятя в школі у Львові пише дуже велику наукову працю про св. Кирила і Методія. Я при оказії тут вчуся нової правописі і роблю пляни поїздки до Кремінця на Волині.

Як буде щось більше конкретного, я напишу.

Наразі то би було все,

Щирий Вам
о. С.В. Савчук

Замітки. — З усіх листів свящ. С.В. Савчука з Европи до діячів У.Г.-П. Церкви в Канаді, вищезгаданий лист треба вважати за найважливіший документ з поїздки свящ. Савчука до Европи з двох мотивів. По-перше, Володимир Островський — український письменник, публіцист і національно-церковний діяч (у 1924-1925 рр. редактор укр. правосл. журналу "Духовна Бесіда" в Варшаві) — не радив У.Г.-П. Церкві в Канаді пов'язувати свою долю з Церквою, первоієрархом якої був митр. Липківський, бо вона була під опресією большевицької влади, отже присланий до Канади й США митр. Липківським єпископ не зможе критично висловлюватися про большевицький режим, бо цим він наразив би на небезпеку цю Церкву в Україні. По-друге, о. д-р Гавриїл Костельник — відомий візантист і прихильник Православія, професор греко-кат. Духовної Академії у Львові в 1922-1932 рр., і редактор гр.-кат. журналу "Нива" у Львові (в 1920-1929 рр.) — радив свящ. С.В. Савчукові (підчас зустрічі з ним у Львові), щоб У.Г.-П. Церква не визбувалася митр. Ґерманоса, а щоб була вона терпеливою, бо почерез цього митрополита вона знаходиться в юрисдикції Патріярха Антіохійського, і тільки тут вона має нагоду стати автокефальною Церквою, тобто стати самостійною канонічним способом. Не може бути сумніву, що о. д-р Г. Костельник мав на увазі 62-ий канон Карфагенського Собору, згідно з яким тільки той Патріярх може признати даній єпархії, чи сукупності епархії, автокефалію, яка підлягає його (цього патріярха) юрисдикції.

* * *

Повернувшись з Европи (до Саскатуну він приїхав 8 березня 1923 р.), свящ. С.В. Савчук привіз із собою вищезгадані поради В. Островського й о. д-ра В. Костельника, а крім цього він належно поінформувався про характер Української Автокефальної Церкви в Україні в світлі канонів Вселенської Православної Церкви. Поінформував його про це, очевидно, проф. І. Огієнко, бо ж у своєму листі до Консисторії в Канаді з 2 лютого 1923 р. (цей лист був опублікований в "Укр. Голосі" за 14 березня 1923 р.) він писав, що свящ. Савчук був ним *"достаточно поінформований про стан Православної Церкви на Україні і в Польщі"*.

Освідомлений в Европі щодо характеру Укр. Автокефальної Церкви в Европі, Архипастирем якої був митр. Липківський, та щодо її положення під большевицької владою — з одного боку, і маючи припоручення від проф. Огієнка зберегти єдність між канадською й американською частинами У.П. Церкви (бо тільки під такою умовою до Канади зможе приїхати єпископ-українець з Польщі), свящ. Савчук свою акцію по лінії збереження тієї єдности почав з написання до о. д-ра М.

Копачука (не знаючи, що, почавши з 13 березня 1923 р., він уже не був Адміністратором У.П. Церкви в США, і взагалі вийшов з неї), листа такого змісту:

"25-го марта 1923.

До Високодостойного Отця Дра. Копачука,
Адміністратора Української Православної Церкви
в Злучених Державах.
Високодостойний Отче Адміністратор!

В залученю посилаю Вам копію відозви Української Православної Консисторії в Канаді до Українського Православного Загалу, котра була поміщена в 11 ч. "Українського Голосу".

Ця відозва говорить сама за себе. З копії листа від Мін. Огієнка до Консисторії, котрий входить в цілість згаданої відозви, довідаєте ся що справа українського православного епископа на Канаду вже вирішена. Маємо в Бозі надію, що найдальше при кінци літа будемо витати першого епископа, Українця, нашої дорогої церкви.

Не треба й казати, що таке вирішення нашої справи нас надзвичайно радує, бо один лиш Бог знає, кілько праці й труду це нас коштує, але раділиб ми ще більше, колиб до так важного й похвального діла причинилася й американська часть Української Православної Церкви, бо всі ми тої думки, що обі части нашої Церкви мусять творити одну дієцезію аж доти, доки в нас не буде змоги мати двох епископів.

Будучи в Европі, я переконався, що моральної помочи з Києва на разі ми отримати не годні, а то так через большевицький уряд як також через незгоду й борбу яка ведесь між українськими церковними діячами. Нам лишаєсь, отже, спровадити епископа і вести дальше нашу роботу на таких засадах як досі аж доки не прийде слушний час злучитися з правною Українською Православною Церквою на Україні.

Прошу Вас, Отче Адміністратор, подумати над цею справою і повідомити нас, яке становище Українська Православна Церква в Злучених Державах в цій справі думає заняти. Колиби Ви рішили причинитися до спровадження епископа, то булоби пожаданим прийти нам завчасу до порозуміння щодо условин, на яких малаби провадитися наша спільна праця.

В надії, що отримаю від Вас скору й прихильну відповідь, остаюсь в правдивій пошані до Вас,

о. С.В. Савчук
Адміністратор Укр. Прав. Церкви в Канаді"

Зобов'язавшись прислати ("десь влітку" 1923 р.) українського єпископа до Канади, проф. І. Огієнко в своєму листі до Консисторії 2 лютого 1923 р. значуще висловив свою віру в те, що провід У.Г.-П. Церкви в Канаді "достойно підготує родючий ґрунт для єпископської праці не лише в Канаді, але й в Злучених Державах". Отож проф. Огієнко в своєму листі з 16 березня 1923 р. до Консисторії в Канаді поцікавився чи діячі У.Г.-П. Церкви вже почали підготову для приїзду єпископа-українця з

Европи. Свящ. Савчук у своїй відповіді йому 17 квітня того ж року (1923) дав таку відповідь:

"Не починали, бо боялися, що не стане в нас сил роздобути потрібні кошти, тим більшетоді, коли Зл. Держави відказалися від спровадження епископа."

Це значить, що секретар Консисторії в Канаді відкрито заявив проф. Огієнкові, що У.Г.-П. Церква в Канаді без фінансової допомоги У.П. Церкви в Америці не зможе спровадити й утримати єпископа. А що надія на те, що У.П. Церква в Америці погодиться допомогти У.П. Церкві в Канаді спровадити єпископа з Польщі й признати його також і за свого архипастиря, в свящ. С.В. Савчука була дуже мала, про це свідчать ось такі його інформації в вищезгадному листі (з 17 квітня 1923 р.) до проф. Огієнка:

"І так, 13-14 марта б.р. [1923] в Зл. Державах відбуло ся перше засідання Церковної Ради ("Церковно-Народної Ради", — Ю.М.-Л.), створеної в 1922 р. [26 березня], на котрім одноголосно *усунено о. Дра Копачука як адміністратора,* а на його місце вибрано Консисторію з 3-ох членів, котра має завідувати церковними справами до приїзду епископа. До Консисторії увійшли о. В. Каськів, голова, о. Іван Гундяк, секретар, п. Іван Базар, касієр.

Церковна Рада "вітала" Митр. Липківського і рішила прохати його надати на Зл. Держави епископа. Першим еп.[ископом] мабудь буде еп. [Іван] Хведорович.

Дальше, о. Гундяк написав до мене лист в котрім висказує велике здивовання з приводу нашого "з'єднання" та "злуки" з московськими чорносотенними і т.д. епископами.

Нині однак, мушу зробити "спростовання"... Копію моєї відповіди на його лист посилаю нині Вам.

Не знаючи як в дійсности справа в них стоїть, я писав більше загально. Коли одержу від нього відповідь, то напишу більш отверто.

Наші священики, в Канаді рішуче проти злуки з Митр. Липківським і є причина думати, що так само думають священики в Зл. Державах з виїмком може кількох.

Сам Гундяк пише мені, що він боїть ся щоби з приїздом еп.[ископа] з Київа не накинули ся на них кацапи і уніяти, і мені здаєся, що ввесь клопіт став ізза того, що хтось приліпив нам марку "чорносотенців". Чи це не іронія?

Я все вірю, що ми прийдемо до порозуміння.

Як зачуваю, Митр. Липківський арештований отже навряд чи зможе піклувати ся американськими справами. Крім цього нема ніякого запевнення, чи большевики позволять будь якому еп.[ископови] з України виїхати".

* * *

Передбачування проф. Огієнка, що коли чинники Укр. Автокефальної Церкви в Україні поширять свої впливи на У.П. Церкву в США, то прихильники митр. Липківського в цій країні почнуть наступ на У.Г.-П. Церкву в Канаді за її намагання спровадити єпископа не з Києва, а з Польщі, таки справдилися. Свою кампанію проти У.П. Церкви в Канаді

Митрополит Діонисій Валединський
Митрополит Варшавський і Волинський і всієї Польщі. Знімка подарована свящ. С.В. Савчукові, Адміністраторові У.П. Церкви в Канаді під час його відвідин в Европі.

вони в США почали під таким претекстом, що ця Церква в Канаді, мовляв, пов'язалася з "чорносотенцями", тобто з російськими царськими шовіністами в Польщі. Звичайно, що цей свій "аргумент" вони базували на тому факті, що свящ. С.В. Савчук підчас своїх відвідин в Европі був запрошений до участи в Богослуженні, яке правив у Богоявленському Манастирі в Крем'янці єпископ Крем'янецький і Управляючий Волинською Єпархією Діонисій Валединський, що був росіянином з походження. А до того ж ще він нагородив свящ. С.В. Савчука оксамитною камилавкою за його працю на душпастирсько-місійній ниві в Канаді.

Свящ. Савчук у такій ситуації не міг зосередити всієї своєї енергії на переконування провідних діячів У.П. Церкви в Америці, щоб вони анулювали своє рішення спровадити єпископа від митр. Липківського, бо він тепер уже мусів, крім цього, оборонятися перед демагогічною кампанією (з боку тих церковних діячів в США проти нього), ведену під

замітом його зв'язків з російськими "чорносотенцями" в Польщі. Про це свідчить його лист до секретаря Церковно-Народної Ради в США, свящ. Івана Гундяка, а після того — лист до голови цієї Ц.-Н. Ради, свящ. Володимира Каськова.

"Вакав, Саск.
2 квітня/23

Personal

Впреподобний Отче Гундяк!

Рівночасно з Вашим листом від 20-го марта б.р. я одержав листа від о. Новосада, в котрім він переслав мені Вашого листа від 23-го марта, як також дві відозви друковані в Київі.

Оба згадані листи вразили мене дуже болюче, бо бачу, що між нами заходить непорозуміння саме тоді, коли нам треба як найбільшої згоди й єдности. Дивує мене дуже, хто поінформував Вас про вислід моєї місії до Европи та про нашу "московську" орієнтацію. Не вірю, щоби о. Новосад, бо він зі справою докладно обзнакомлений, отже таких інформацій подати Вам не мігби.

В листі до о. Новосада пишете таке:

"Я страшенно здивував ся, що Канада стала по стороні московських, царських, стародержавних чорносотенних епископів, та боїть ся, що як прийде епископ з Києва, то виступлять проти нього і москалі і уніяти, бо мовляв [він] не каноничний".

"Гаразд! А що буде, коли прийде епископ з Волині і мусілиб ви підлягати [патріярхові московському] Тихонови? А що буде, коли Тихон згодить ся на унію з Римом, а Ваш епископ підчинений Тихонові також туди піде? Вартоб над тим подумати!"

До мене-ж пишете знов таке: — "Ви, як зачуваю, рішили держати з митрополитом Діонізієм" [Валединським].

Запевняю Вас урочисто, що все це є просто видумкою, брехнею, бо Канада ані не стала по стороні "московських" і т.д. епископів ані рішила держати з митр. Діонизієм. А коли Ви прийшли до такого заключення лише через те, що я відвідав митр. Діонізія та що він уважав за відповідне нагородити мене певною відзнакою, то я отсим заявляю, що моя гостина у нього не мала нічого спільного з моєю місією, помимо того, що він відноситься до Укр. Прав. Церкви дуже прихильно. Бажаючи пізнати церковне житя на Волині, я їздив до Володимира й до Кремінця, а будучи в Кремінци, гостив пару днів в митр. Діонизія і брав участь в Архиієрейській Службі Божій. Це має для [нас] своє значіння, бо московська [церковна] місія в Кан.[аді], як також уніяти, заєдно кричать, що я, як також мої товариші, котрих рукоположив митр. Ґерманос, не є правними священниками. Тепер, однак, цього сказати не можуть.

В листі до о. Н.[овосада] Ви висказуєте своє здивовання, що я не поїхав до Київа. Я робив всякі можливі старання, щоби дістати позволення поїхати на Україну, але "товариші" — большевики не дозволили. Та помимо цього я мав нагоду засягнути докладні вісти про церковне житя на Україні.

Я дуже жалую, що так сталося, бо свято вірю, що митр. Липківському, якому я вірю, ходить о добро Укр. Прав. Церкви деб вона не була, бувби вповні згодив ся на наші пляни, помимо того, що епископ наш не бувби ним хиротонізований ані не належавби до нього.

"Якеж ваше становище?" — спитаєте.

В кількох словах воно таке:

Ми мусимо мати за всяку ціну канонично-правного епископа, инакше наша церковна справа в Канаді пропалаби. Та я вірю, що справа має ся так не лише в Канаді, а і в Зл.[учених] Держ.[авах]. Инакше Ви не писалиби:

"Я знов передумую: прийде еп.[ископ] з Київа, кинуть ся на нас і кацапи і уніяти — мовляв не каноничний."

Значить еп.[ископа] з Київа покищо взяти не можемо. Нарід хоче канонично-правного еп.[ископа] і такої-ж церкви. Наша церква *є правною православною церквою.* По що нам, отже, шукати клопоту й добровільно наражувати ся на критику й поборювання не тільки зі сторони ворогів, але й зі сторони приятелів, дотеперішних вірних? Митр. Липківського й инших церковних діячів на Україні не критикуємо, бо знаємо, в яких обставинах їм доводило ся будувати Укр. Авт.[окефальну] Церкву. Ви також пишете, що *вони мусіли так поступити,* як поступили, бо московські владики укр. епископа посвятити не хотіли, а до Царгороду, чи куди инше їхати було неможливо. Значить, вони пробували поступити канонично, але не могли, отже *мусіли* вибрати другу дорогу. Гаразд! Але *ми не мусимо!* Ми можемо зовсім легко мати каноничного епископа, котрий однак не мусить бути залежний під [митр.] Платона [Рождественського в США].

Еропейські, православні церковні, також Діонізій й инші епископи на Волині уважають Укр. Прав. Ц.[еркву] в Америці — в Кан.[аді] й Злуч. Держ. — як одиноку правну укр. Церкву, незалежну від московської, а що передбачують для неї велику будучність, то сподіють ся, що стремимо до автокефалії. Нам вони нічого закинути не можуть, бо ми зірвали з московською [церковною] місією [в Півн. Америці] в правний спосіб, як також збудували нашу церкву на правних основах. Ми отже, не повинні утратити ці наші правности за ніяку ціну, тим більше коли нема на це жадної потреби.

До Европи я їздив в двох цілях: (1) розвідати як стоїть церковна справа на Україні і в Польщі та (2) знайти для нашої Церкви як не епископа то бодай кандидата на еп.[ископа]. Що до епископа, то нам розходило ся головно о те, щоби ми *дістали чоловіка в повнім значіню того слова, а не купу непотрібних диплом.*

Про це Вам більше говорити не треба. Одно з найважнійших условин на яких епископ має до нас приїхати є таке: якіб церковні власти, владики, не хиротонізували, його приналежність, а зглядно приналежність нашої Церкви, рішає не епископ, ані його хиротонія, але наш Собор, і то вже по приїзді епископа до Америки. Як бачите, *нам розходить ся головно о те, щоби епископ був правильно хиротонізований* так, щоби вороги наші не мали проти нас чим воювати, а решта буде залежати від Собора — загалу й свящ.[еників] — котрий буде мати право рішати про саму приналежність.

Щож знов *до приналежности, то чому би* нам не можна бути ще якийсь час — кажу: "якийсь час", бо хто знає, які зміни в церковних порядках на Україні, або в загалі на цілім світі в короткому часі можуть зайти? — *в злуці з Антіохією, з котрою маємо вже навязані добрі зносини? А хто може знати, чи з часом Антіохія не числилаби ся з нами на стільки,* що на нашу просьбу моглаби прихильно дивити ся на Укр. Авт.[окефальну] Ц.[еркву] на Україні? Та припустімо, що це тільки мрія, то чи не годні ми злучити ся з Київом так скоро, як лиш настане на це *слушний час? Чей же канонична хиротонія нашого епископа не буде стояти на дорозі [до] такої злуки?*

Одним словом з правним епископом ми осягнемо всьо, а з неправним можемо втратити всьо. Це моя думка особиста, як також всіх наших свящ.[еників] і вірних!

Прот. Іван Гундяк
Священик в Українській Православній Церкві з 1921 р. Ініціятор спровадження для православних українців в США і в Канаді єпископа з Ієрархії митр. Василя Липківського. В чернецтві — Марко. (З 31 травня 1970 р. — єпископ УАП Церкви в США).

Я сердечно Вас прошу о. Гундяк застановити ся над цьою справою і не рішати нічого поспішно. Воно легко сказати: "буде два епископи — один у Вас, один у нас", але чи такий стан річий вийде на добро нашій Св. Церкві? Я вірю, що скорий зріст нашої Церкви, який стане ся з приїздом еп.[ископа] буде вимагати в короткому часі двох еп.[ископів], але тоді вони булиби або однакових поглядів, придержувалиби ся одної програми і це вийшлоби на користь Укр. Прав. Ц.[еркві] не тільки в Америці, але й в цілім світі. Треба нам памятати, що Укр. Прав. Ц. повинна укр. народ єднати, не ділити.

Я написав був листа про справу до о. Дра Копачука, але не посилав, бо завчасу довідав ся про зміни, які у Вас зайшли.

Копію цього листа посилаю нашим свящ.[еникам] й членам Консисторії.

В надії, що для обопільного добра ми прийдемо до згоди і порозуміння остаюсь з належною пов.[агою]

о. С.В. Савчук

П.С. На просьбу о. Н.[овосада] посилаю вище згадані друки".

———————

Впреп. о. Декан В. Каськів,
Голова Консисторії
Укр. Прав. Церкви в Зл. Державах.
Трентон, Н. Дж.

"Саскатун, Саск.,
19-го цвітня 1923

Впов. Отче Декан!

Довідуюсь, що в Злучених Державах кружляють вісти, немов би то Укр. Прав. Церква в Канаді рішила держати з митр. Діонизієм, "ворогом укр. народа й укр. церкви". З огляду на те, що такі вісти можуть відбити ся

шкідливо на взємних відносинах між обома частинами Укр. Прав. Церкви, американською й канадийською, я уважаю за відповідне донести Вам слідуюче: —

Неправдою є, що Укр. Прав. Церква в Канаді рішила, або думала рішати лучити ся або держати з митр. Діонизієм, або з будь яким иншим владикою котрий залежить, або стоїть в злуці з московським патріярхом, або котрий не признає права українському народови мати свою авт.[окефальну] православну церкву. Моя візіта в митр. Діонизія не мала нічого спільного з моєю місією в Европі. Я стрічав ся також з уніятським вищим духовенством, але з цього ще неможливо висновувати, що Укр. Прав. Ц.[ерква] в Канаді думає лучитися з Римом. Впрочім, наша Церква стоїть в злуці з Антіохійським патріярхатом, і пока що нема причини з ним розривати.

А що до укр. епископа, то нам розходить ся головно дістати чоловіка в повнім значінню того слова, котрий приніс би нашій церкві користь і славу. Розумієся, що *він має бути канонічно правним епископом,* але свою приналежність, а взглядно приналежність нашої Церкви не рішає він сам, але рішає наш Собор дух.[овенства] й мирян і то вже по його приїзді до цього краю без взгляду на те, які епископи його посвячували. Зрозумійте отже, що в такому випадкові не робить ріжниці, де він буде посвячений, в Сербії, в Румунії чи в Чехії, чи хоч би таки в самій Америці. *Розходить ся о те, шоби був канонично-правильно хиротонізований,* — причини на це Вам аж надто добре відомі, а решта буде залежати від нас самих.

Я ніколи був би не подумав, що священники в Зл. Державах будуть проти канонічно-правного епископа, і я вірив, що внас, Кан.[аді] і Зл. Держ.[авах], буде один епископ.

Повторяю, що про приналежність нашої церкви мали рішати ми самі, Зл.[учені] Держ. й Канада, а могли ми рішити тримати ся дальше Антіохії, або злучити ся з Царгородом, або таки з Київом, *бо яке саме значіння буде мати для нас, а головно для загалу, така злука нашої Церкви з иншою? Головне те, щоб наш еп.[ископ] був посвячений по канонічних вимогах,* та щоби наші вороги не мали чим проти нас воювати. *Я вірю, і я не один, що з канонічно-правним епископом ми здобули би все,принесли би користи Укр. Церкві на Україні,* а инакше можемо стратити все. А що з цього? Чейже правильна хиротонізація нашого епископа не буде стояти на дорозі нашої злуки з Києвом.

Повернувши [з Европи] до дому 8.III.23., я приготовив був листа до о. Дра Копачука, тодішнього адміністратора У.П.Ц в Зл. Держ., повідомляючи його про вислід моєї місії, али заки я вспів його вислати, довідав ся про зміни, які у Вас зайшли, і тому рішив зачекати аж доки не довідаю ся докладно хто став на чолі вашої Церкви. В кінци я отримав листа від о. [Івана] Гундяка від 20.III.23., в котрім він повідомляє мене про вислід нарад Церковної Ради[13-14.III.1923], як також обвинувачує нас за "держання з чорносотенними владиками".

Хочу вірити, Впреп. Отче, що ми таки прийдемо до порозуміння і будемо працювати для добра нашої Церкви спільними силами. *Одинокі вимоги, які Укр. Прав. Церква в Канаді ставить є щоби епископ був відповідним чоловіком і щоби був правильно хиротонізований,* бо лише тоді наша справа в Канаді, — вірю що так само й в Зл. Державах, — зможе як слід процвітати.

А що до инших справ, як пр.[иміром] приналежність цілої нашої Церкви, осідок епископа, місце духовного семинаря, фонди на епископа і т.

Прот. Володимир Каськів
На Соборі У.Г.-П. Церкви в Канаді 1919 р. був номінований Деканом американських парафій цієї Церкви. — Основоположник УП Церкви в США.

п. то вони моглиби бути вирішені на спільних нарадах представителів обох частий Укр. Прав. Церкви, разом з епископом.

А тепер питаю Вас Отче Каськів щиро і отверто: чи позволимо ми всі на роздвоєння сил, чи не позволимо? Чи зрозуміємо ми клич "В злуці сила", чи поступимо може по укр.[аїнськи] і підемо одинцем?

По моїй думці, ця справа на стільки важна, що поплатилоб ся відбути в ній де які наради. Розуміється, я хотів би борше почути, які у Вас на справи погляди, чи *можливий компроміс, чи рішуче ні? Заявляю, що з нашої сторони він можливий на повищих условинах.*

З правдиво пошаною і сердечним привітом,
о. С.В. Савчук"

* * *

Свящ. С.В. Савчук апелював не тільки до тих правлячих чинників У.П. Церкви в США (якими були голова й секретар Церковно-Народньої Ради, тобто свящ. В. Каськів та І. Гундяк), щоб вони не спроваджували єпископа від митр. Липківського, але він намагався своїми листами досягнути загал священиків цієї Церкви. Як вони зареаґували на це, бачимо з відповіди свящ. Савчукові одного з них — свящ. Івана Сеньчука. (На жаль, кінцева частина його листа до свящ. Савчука пропала).

"Сл. Іс. Хр.!
Впр. Отче Адміністраторе:

"Harrah, Okla.
May 29,1923

Письмо Ваше з 3-го мая отримав і щиро дякую. Заразом перепрашаю що так опізнююсь з відповідею, а то з цьої причини, що я пролежав хорий через два майже тижни.

З Вашого письма я дуже добре розумію, що Вас Отче занепокоїло і бачу, що канадійське духовенство дуже високо цінить "к а н о н і ч н і с т ь" будучого епископа. Оно, правда, канадійські українці мали нагоду приглядати ся "Серафимським" "обливанцям", котрі то опинили ся вчастю в призбиторській кошарі, а вчастю порозбивали ся в ріжні секти, де нині деморалізують нашу суспільність, і тому я думаю, як згадуєте, що Сербскі Владики рукополагали еп.[ископа] для Чехів, то Серби не захотять. Вони і московські — одне..."

Замітки. — З кінцевої частини тексту цієї відповіди свящ. І. Сеньчука видно, що о. С.В. Савчук у своїх листах з початку жовтня 1923 р. до укр. православних священиків в США згадував про те, що сербські єпископи поставили єпископа для чехів. Розуміється, тут ішлося про той факт, що першим православним чеським єпископом був Горазд Павлік (у мирі о. д-р Матей Павлік). Був він висвячений на Соборі Сербського Патріярхату (патріярхом тоді був Димитрій) 1921 р.

* * *

Довідавшись з листа (датованого 17 квітня 1923 р.) свящ. С.В. Савчука про те, що У.Г.-П. Церква в Канаді не може готовитися до спровадження єпископа-українця з Православної Церкви в Польщі, бо вона не може цього зробити без фінансової допомоги У.П. Церкви в Америці, проф. І. Огієнко наглив провід У.Г.-П. Церкви в Канаді і час до часу допитувався свящ. С.В. Савчука, чи не могли б ці дві У.П. Церкви якось погодитися, і спільно спровадити собі єпископа, і чи Консисторія в Канаді в цій справі вже робила якісь заходи.

На одного з таких листів проф. Огієнка свящ. Савчук дав відповідь 7 травня 1923 р. Тому що проф. Огієнко постійно наполягав на необхідність згоди між У.П. Церквами в Канаді й США, свящ. Савчук у цьому листі заспокоює його, що війни між цими Церквами не буде; бо хоч У.П. Церква в США постановила спровадити собі неканонічного єпископа (від митр. Липківського) і хоч У.П. Церква в Канаді неканонічного єпископа не прийме до себе, то все таки, незважаючи на цю різницю між ними, вони будуть жити в згоді.

Свящ. Савчук писав (тут подані тільки найважливіші частини тексту цього листа) ось що:

"Я повернув [з Европи] на 8-го марта [1923 р.], а на 14-го тогож місяця [1923] в Зл. Державах відбулося перше засідання Церковної Ради, на котрім рішено *злучитися з Митр. Липківським.* Про це все я доносив Вам в свій час.

До порозуміння між нами [в справі спровадження канонічного єпископа для У.П. Церкви в Канаді й Америці, — Ю.М.-Л.] ще не прийшло, і, говорю отверто, *не знаю, чи прийде,* а то хочаб ізза того, що Зл. Держ. *дуже перейнялися руйнованням канонів* — крок, на котрий Канада дивить ся *більш критично.*

Ми можемо бути певні: одні на других наступати не будемо, а що до ріжниці в поглядах і канонічности епископів, то *треба вірити, що рана з часом загоїться.*

Треба однак признати, що до нині не є певним чи еп.[ископ] до Зл. Держав приїде [з Києва], так само як не є певним чи приїде він [єпископ з Польщі] — до Канади". (Вставні пояснення мої. — Ю.М.-Л.).

* * *

Проф. Іван Огієнко боявся, що та епохальна подія в історії православних українців, якою був факт оснування Української Православної Церкви в Півн. Америці, закінчиться катастрофою, якщо між двома її частинами, канадською й американською, почнеться боротьба. Тому то в більшості своїх листів до свящ. С.В. Савчука, — спочатку (від 27 листопада 1921 р.), як секретаря Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді, а від 11 жовтня 1922 р., як адміністратора цієї Церкви, — він наполегливо напоминав, щоб вони жили в згоді.

Як було сказано вище, свящ. Савчук у своєму листі з 7 травня 1923 р. запевнював проф. Огієнка, що якщо б навіть в У.П. Церкві в Америці був єпископ від митр. Липківського, а в У.Г.-П. Церкві в Канаді був канонічний єпископ (напр. єпископ-українець з Православної Церкви в Польщі), то все таки "одні на других наступати не будемо".

Проф. І. Огієнко під цим оглядом не був таким оптимістом, як свящ. Савчук. У нього не було сумніву, що діячі тієї Церкви, предстоятелем якої був митр. Липківський, а також їхні прихильники в США, почали б наступ на У.П. Церкву в Канаді, якщо б у неї був канонічний єпископ. Адже ж до У.П. Церкви в США ще не приїхав єпископ від митр. Липківського, а її діячі вже почали клеймувати свящ. С.В. Савчука тавром "чорносотенця", і то тільки за те, що він очолив рух за спровадження канонічного єпископа для У.Г.-П. Церкви в Канаді й США. На думку проф. Огієнка вони назвали свящ. Савчука "чорносотенцем" ніби під таким претекстом, що він очолив рух за спровадження єпископа-українця з Православної Церкви в Польщі, митрополитом-предстоятелем якої є росіянин Діонисій Валединський, але в дійсності, — каже він, — прихильники митр. Липківського прозивають "чорносотенцем" кожного канонічного єпископа, і кожного з тих православних українців, які заявляються за канонічним єпископатом і не симпатизують з митр. Липківським, як ієрархом, та з його Єпископатом.

Про все це написав проф. Огієнко в своєму листі з 3 червня 1923 р. до свящ. С.В. Савчука. У цьому листі відзеркалений той переломовий момент, коли проф. І. Огієнко почав дивитися "иншими очима" на характер провідних сфер церковного руху тих діячів, які відійшли від Греко-Католицької Церкви в США і в Канаді, і проголосили себе "Українською Православною Церквою." Із змісту цього листа видно, що проф. Огієнко почав дивитися на цей рух інакше, ніж досі, під впливом тих інформацій, які він після березня 1923 р. отримав з США від о. д-ра М. Копачука.

Поки о. д-р Копачук був Адміністратором У.П. Церкви в США, то він твердив, що ця Церква воліє мати Адміністратора, а не Єпископа. Та ось Церковно-Народна Рада на тих своїх зборах, що відбулися в Нью-Йорку в днях 13-14 березня 1923 р., скасувала Адміністратуру, а на її місце встановила Консисторію. (До речі, Церковно-Народна Рада в

США була встановлена третьою сесією — в Нюарку, Н. Дж., 26 березня — другого Собору У.П. Церкви в США, 1922 р.).

Усунений з посади Адміністратора й остракізований її правлячими чинниками, о. д-р Копачук щойно тепер відкрив проф. Огієнкові правду про дійсні настрої в провідних сферах У.П. Церкви в США, які ще 1922 р. почали були рух за з'єднання своєї Церкви з Укр. Автокефальною Церквою в Україні, первоієрархом якої був митр. Липківський.

Називаючи в цьому своєму листі до свящ. Савчука "Вашими американцями" всіх діячів У.П. Церкви не тільки в Америці, але й у Канаді, він висловлює переконання, що їм треба такого єпископа, який буде ломити канони. Це значить, що проф. Огієнко почав (очевидно, також на підставі інформацій о. д-ра Копачука) думати, що не лише в США, але й також в У.П. Церкві в Канаді вже переважає (головно в сферах світських діячів цієї Церкви) рух за її з'єднання з Укр. Автокеф. Церквою в Україні. Свящ. Савчука він уважав тут винятком.

Але тому що цей священик очолював акцію за спровадження до Канади українського православного канонічного єпископа, то проф. Огієнко, як видно, вважав, що через те йому (свящ. Савчукові) може раніше чи пізніше не стати місця в У.П. Церкві в Канаді. тому то проф. Огієнко про всякий випадок радить йому (свящ. Савчукові) мати в резерві таку евентуальність, що йому доведеться шукати собі місця в іншій Церкві. І тут він запевнює свящ. Савчука, що в Православній Церкві в Польщі (на українських землях заселених православними українцями) він знайде собі краще місце, ніж те, що він тепер має в Канаді, і що він (проф. Огієнко) особисто ґарантує це йому.

Нижче слідує текст цього листа проф. Огієнка до свящ. С.В. Савчука (вставні пояснення й підкреслення слів курсивом мої; Ю.М.-Л.).

"Проф. Іван Огієнко
Винники коло Львова
3.VI.1923

Високоповажаний Отче Адміністраторе!

Листа Вашого з 17.IV., а також No.2 "Дніпра" з Вашою припискою від 25.IV. одержав.

Крім цього я одержав від о. Копачука дуже великого і детального листа. Випадково, знайомі мої доставили мені "Дніпро" No.5.

Як були Ви Отче Адміністраторе, у мене, то ми порішили з Вами на тому: Ви вертаєтесь до Канади, і приймаєте всі міри, щоби з'єднатись з Америкою, і з'єднавшись, повідомляєте мене, і я тоді висилаю до Вас кандидата на єпископа. Пригадуєте, я на інше не погоджувався, — слати єпископа лише до Канади я вважав нераціональним. Про це ж саме виразно написано в моїм листі до Консисторії від 2 лютого 1923 р. No.43. На цім самім становищі стою й тепер: як тільки прийде у вас до повного порозуміння, я негайно прийму міри щоб кандидат на єпископа їхав до Вас.

Я стою на становищі, на якім стояв і раніше, про що говорив Вам і просив про це від мене переказати Консисторії (про це й в листі єсть — щоб Ви росказали Консисторії). Двох єпископів для Америки забагато, розуміючи під двома — два ворожих табори. А тепер справа складається так, що один єпископ приїде до Америки, а другий до Канади. Я переконаний, що

єп.[пископ] з Америки зараз же кине анатему на єп. з Канади. І чи це буде добре?

Православна Ц.[ерква] в Америці, як я це бачу з "Дніпра", взялася всіма силами спровадити єп. до себе. Вони зібрали силу грошей, — і тому легко зроблять все, що хотять. З "Дніпра" бачу, що вся їхня Церква стоїть за єп. з Київа, від Липківського. В своїй праці вони вже зайшли так далеко, що назад не повернуться.

Поспішати, щоб наш єп. приїхав скоріше — не вважаю морально можливим; це ж місія, до якої теба мати чисті руки, не говорю вже про сумління... Знаючи вдачу українську взагалі, а о. Липківськго і п. Мороза з окрема, я наперід знаю, що вони оббрешуть і грязею обкидають післанця самого Бога, коли це їм потрібно.

Не доводьмо до остаточного росколу молодої нашої Церкви в Америці.

Моя рада так: працювати для з'єднання за всяку ціну. Коли ж цього з'єднання досягти неможливо, — зачекати. А може з Київа приїде гарна людина, добрий єпископ, може він і об'єднає всіх Вас круг себе? Не треба сваритися і рвати з Америкою наперід... Єпископ з Київа безумовно зробить українізацію, з це буде великим кроком вперед в нашій справі. *Єп. з Київа буде людиною, що не вважатиме ні на які канони, коли цего вимагатиме життя, — а для Ваших американців чи часом не такого єп. й потрібно... Наш кандидат [з Православної Церкви в Польщі] все буде [для Ваших американців] "чорносотенним", бо буде правним [єпископом] і стоятиме за додержання канонів.*

Отож моя рада: зачекати. Хай пройде якийсь час. Канада має змогу приглянутися до того, що робитиме київський єп. в Америці. Як що буде все добре — приєднаєтся [до єпископа з Києва] й Канада; буде зле — тоді на порядок дня стане наш кандидат [єпископ з Православної Церкви з Польщі]... Але в жаднім разі не сваритися з Америкою, не рвати [взаємин] з ними, не ставати на ножах...

Пройде час — і він найкраще дасть раду, що робити...*)

Дуже прошу Вас, отче Семене, обміркуйте цього мого листа. Обміркуйте разом з братами Стечишиними — і разом напишіть мені відповідь.

———

Одержав великого листа від о. [Миколи] Копачука [з США] від 26.IV. 1923. Коли в листі цьому пише лише ¼правди, то й то він жахливий... Але я добре знаю українців, і думаю, що вони скрізь однакові...

О.[тець] Копачук стоїть рішуче проти єп. від Липківського, бо він, як неканонічний, лише погіршить справу в Америці. Пише К.[опачук], що "митр. Липківський запропонував мені висвячуватися в епископи", але він, як твердить, зрікся. К-чук [Копачук] "вислав письмо до митр. Липків. прохаючи, щоб здержався цілком з висилкою еп. до нас". — Пише, між іншим, що він книжки мої продав, але гроші вклав в церк. справи...

———

Так, це іронія називати Вас "чорносотенцем". Але я до цього звик і це звичайний метод боротьби у большевиків або у п.п. (панів) Морозів і їх (слово нечитке, — Ю.М.-Л.). Коли [Михайло Мороз і його прихильники] не могли нічим довести, що я "чорносетенець", тоді мені кричали: "він, певне, думає по чорносотенному..."

---

*)Про сварку Прав. Ц.[еркви] в Канаді і Америці в нас вже всі знають. (Це примітка проф. Огієнка — Ю.М.-Л.)

Зараз у нас уніяти готовляться на велику скалю проти православія, а тому скрізь, де тільки можна, лають митр. Діонисія, головно в "Ділі". Всі способи використовують і скрізь в пресі сіють брехню, а Д.[іонисій], як монах, мовчить. Рішуча брехня, ніби він десь правив з приводу приєднання Галичини...*6 Отже він знову благословив "Вечірню" [українською мовою]. Проти українства він ніколи не виступав, — це все брехня галицьких уніятів, які валять Діон., бо хотять нести Унію на Волинь... За благословенням Д. звернувся не до Москви, а до Царгороду, і патріярх Царгород. його благословив. Отже тепер він від Москви незалежний.

Про Вашу просьбу [прислати єпископа-українця] Д. писав в останньому листі [до мене] таке: "Для канадійських православних українців, безумовно, єпископ потрібен. За назначення кандидата: Особисто я не знаю годящого для цеї місії чоловіка."

Між іншим, єп. Будка у Львові на народнім обіді виступав проти мене. З його поради почали писати проти Діонисія; мовляв, зганимо Діон., то тим зганимо іншого єп. що поїде [з Правосл. Церкви в Польщі] до Канади... А наші [православні] українців і раді і не розбираючись [у справі], все валять на Діонисія...

Дуже не втішили Ви мене своєю звісткою про хорість. Та,, — це видно було по Вас, ще в час [Вашого] побуту в мене. Але в Ваш вік ця хороба не така вже страшна, — треба лікуватися.

Знайте тільки одне: коли Вам в Америці буде зле, то можете твердо рахувати на мене; тут для Вас знайдеться добра парафія, яка Вам дасть в п'ять раз стільки, скільки Ви маєте... Це я Вам пишу на всякий випадок, а свої обіцянки я вмію додержувати. Прошу також прочитати це місце пані Вашій; камілавочних священників у нас не багато...

Американці вміють кидати грішми. Вони повною рукою підтримують "Рел.[ігійно] — Наук.[овий] Вістник" і о. [Петра] Табінського, аби тільки вони хвалили митр. Липківського. Оце недавно, чув я, прислали 100 долярів... Взалагалі большевизм духа все сіється та сіється поміж українцями [також і в церковній сфері].

А мене Бог все карає. Захоріли всі діти мої, і оце тільки що повставали. Змарніли і виснажились, як кістяки*). Треба добре годувати, а чим і за що? Взагалі, становище моє таке, як і було, зміни хиба в гірший бік... Все марную час в семинарі [у Львові], трачу сили і виснажуюсь... А спереді — ніякого просвітку..."

(Дальше, проф. І. Огієнко пише, що він уже вислав свящ. С.В. Савчукові "Вечірню" свого перекладу на укр. мову і граматичні "Таблиці", та інформує про ціни коштів друку в Польщі).

"І ще раз: за всяку ціну згода з Америкою... Може поїдьте до них, та таки погодіться. Не робіть сепаратно, бо сил наших не стільки, щоб їх вистарчило ще й на сварку домашню.

Бувайте здорові. Сьогодні неділя і тому я зміг написати Вам більше. З великим нетерпінням чекаю відповіди Вашої.

Сердечний привіт дружині Вашій і Вам від усіх нас.

Проф. І. Огієнко

---

*6"Приєднанням Галичини" царська-російська влада називала той факт, що Галичина під час першої світової війни опинилася під російською воєнною окупацією в 1914-1915 рр... (Ю.М.-Л.)

*)Це причина чому я довше не писав Вам. (Це примітка проф. І. Огієнка. — Ю.М.-Л.)

Замітки. — 1) У той час, коли проф. І. Огієнко писав цього листа до свящ. С.В. Савчука, митр. Юрія Ярошевського, предстоятеля Православної Церкви в Польщі (від 28 листопада 1921 р. до 8 лютого 1923 р.) вже не було в живих, бо застрілив його 8 лютого 1923 р. архимандрит Почаївської Лаври Смарагд Латишенко (зрусифікований українець) за те, що цей архиєрей активно сприяв справі унезалежнення Православної Церкви в Польщі від юрисдикції Патріярха Московського, яким тоді був Тихон (Бєлавін)[4]

2) По смерти митр. Юрія Собор Єпископів у Варшаві на митрополичу катедру Правосл. Церкви в Польщі 27 лютого 1923 р. обрав архиєпископа Волинського Діонисія (Валединського). З листа проф. І. Огієнка з 3 червня 1923 р. довідуємося, що митр. Діонисій мав добру волю послати єпископа-українця на архипастирське служіння в У.П. Церкві в Канаді й США, але він не знав такої особи, яка для цієї місії, в специфічних церковних умовинах православних українців у Півн. Америці, могла б надаватися.

3) Журнал "Релігійно-Науковий Вістник" виходив у таборі інтернованих українців (політичних емігрантів з Наддніпрянщини) у Польщі, у 1921-1923 рр. У 1921-1922 рр. редагувала його Колеґія, а 1923 р. — свящ. Петро Білон (що став священиком 1921 р.). Проф. Огієнко в своєму, вищезгаданому, листі до свящ. Савчука інформує, що діячі У.П. Церкви в Америці підтримували цей журнал фінансово, щоб він популяризував церковну ідеологію митр. Липківського та його ім'я. Фактично ж справа представлялася так, що все те середовище, яке видавало цей журнал, належало до переконаних послідовників митр. Липківського.

4) Свящ. Петро Табінський, про якого, як про прихильника митр. Липківського, згадує проф. І. Огієнко, був родом з Берестечка (Зах. Волинь). У Кам'янці Подільському він 1919 р. був ректором Духовної Семінарії і доцентом Укр. Державного Кам'янець-Подільського Університету. Це йому приписують авторство брошури п.з. *"Походження Єпископату в зв'язку з питанням про благодатність ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви"*, написану з метою доказати, що Єпископат тієї Церкви, першим первоієрархом якої був митр. Василь Липківський, був "благодатним Єпископатом". Ця брошура була видана в Володимир-Волинському 1926 р. Прот. П. Табінський був настоятелем собору в Вол. Волинському в 1922-1924 рр. Року 1931-го він перейшов до Греко-Католицької Церкви в Галичині, і після того викладав у Гр.-Катол. Духовній Академії у Львові. Ув'язнений і вивезений совєтською владою на Сибір, він 1950 р. помер на засланні.

5) Проф. Огієнко правдиво запевнював свящ. С.В. Савчука, що на українських землях в Православній Церкві в Польщі він мав би "в п'ять раз" краще матеріяльне обезпечення, ніж у Канаді того часу. Священики там користувалися парафіяльними земельними маєтками з усіма господарськими будинками, мали прибуток за треби і державну платню за навчання релігії в школі.

---

[4]Див. про це в статті "Блаженній пам'яті Митрополита Юрія" в журн. "Духовна Бесіда" (Варшава). Ч.3, 1925 р.

6) Свящ. С.В. Савчук уже підчас своєї подорожі до Европи був важко недужий, але не скаржився перед проф. Огієнком, одначе той сам завважив це, і згадує про це в своєму листі (з 3 червня 1923 р.) до свящ. Савчука.

Повернувшись (8 березня 1923 р.) з Европи до Саскатуну, свящ. С.В. Савчук ще того самого дня написав (в імені Консисторії) комунікат з листом (датованим 2 лютого 1923 р.) проф. Огієнка до Консисторії в Канаді. (Усе це було опубліковане в "Укр. Голосі" за 14 березня 1923 р.). Незабаром він написав для Управи У.Г.-П. Братства й Консисторії обширний звіт із своєї поїздки до Европи і вже з великим трудом виконував свої місійно-душпастирські обов'язки. Лікарі відкрили в нього сухоти легенів, і 1 червня (1923) його завезли в санаторію, Форт К'Аппель, Саск., де він пробув аж до осені (1923 р.).

У зв'язку з листом (з 3 червня 1923 р.) проф. І. Огієнка до свящ. С.В. Савчука, Мир. Стечишин написав до свого брата Мих. Стечишина листа такого змісту:

"Вінніпеґ, 27 липня, 1923.

Дорогий Михайло:

Зі змістом листа О.[гієнка] до о. С.[авчука] я познакомлений через В. К.[удрика], котрий одержав його від о. С-ка, Перечитав і вернув йому зі своїм листом. Я розумію, що професор [Огєнко] пишучи до С-ка "обміркуйте разом з братами Стечишинами і разом напишіть мені відповідь", має на гадці лишень Тебе і Юлька, а не мене грішного. Я на церковних справах визнаюся не богато. Я мусівби від Тебе побирати лєкції церковних канонів. Але на мій "хлопський розум" — Братство і Консисторія зробили дуже велику помилку коли обтяжили о. С.[авчука] повновластию заключити в Европі угоди в справі епископа, котрі мають обовязувати нашу Церкву в Канаді, а може і в Зл. Державах? Оскільки я знаю, перші довірочні збори [що відбулися в Саскатуні в днях 18-19 липня 1918 р.] рішили, що епископа має вибирати Собор, а не Брацтво і Консисторія, чи в данім разі о. С.[авчук], котрий уповажнений тут провадити сю справу з рамени Брацтва і Консисторії.

Після моєї думки, чим скорше Брацтво і Консисторія вицофають ся зі сеї справи і доручать її Соборови тим буде ліпше для тої цілої справи. Має ся розуміти, що тут заходить питанє як вийти з того положеня, що о. С., спираючись на те уповажненя, котре одержав від Брацтва і Консисторії, зробив умову з О.[гієнком]. Мені здаєть ся, що розвязанє сеї проблєми є в сім листі О-ка, котрий, як я виджу, тепер думає, що на сім континенті лише сам о. С.[авчук] і може ще пару осіб, заявляєсь проти еп. від Липківького, а всі є за таким епископом.

Значить ся, О. таким чином каже, що о. С. пливе тут проти загальної течії, отже він певно розуміє, що "оден в полі не є вояк" і мусить прийти до заключеня, що се розвязує о. С-ви руки зі всіх зобовязань супроти О-ка.

Друге — я маю для Тебе інтересну вістку. Передвчора зі Зл. Держ. вертав [Петро] Зварич і по дорозі зайшов до [редакції Українського] Голосу. В Зл. Державах він мав довшу конференцію з дияконом [Павлом] Корсунівським, з котрим він зачав переписку внедовзі після його приїзду [26 вересня 1922 р.] з Укр. Національним Хором [Олександра] Кошиця до Зл. Держ. Оказуєть ся, що дияк. К-ий нім виїхати [1919 р.] з сим хором в обїздку по Европі, був членом тої Всеукраїнської Православної Церковної Ради,

котра була заснована [в першому тижні травня] 1919 р., а на чолі котрої став [Михайло] Мороз, а до її передових членів належали о.[Василь] Липківський і [Володимир] Чехівський. Сей диякон співаючи в сім хорі через цілий час удержував звязь з митр. Липківським, а відтак в Зл. Державах став головним речником митр. Липківського. Обїзжаючи з хором Европу, він при сій нагоді відвідав в Польщі табори еміґрантів з Великої України і побачив, що тамошна інтеліґенція майже одноголосно заявляєсь за Липківським. Після інформацій дияк. К-го, вся інтеліґенція в таборі Каліш зорґанізована в Брацтво Кирила і Методія на чолі з [генералом Всеволодом] Петровом, котра домагаєсь позволеня від польської влади на приїзд до них еп.[ископа] від митр. Липківського.

Подібне домаганя ставлять і другі орґанізації інтеліґенції в сих таборах, пр.[иміром] Брацтво св. Покрови в таборі Щипйорно, котре то брацтво очолив о. [Петро] Білон. Внедовзі [в днях 15-17 серпня 1923 р.] має відбутись український еміґраційний зїзд в Варшаві, в котрого програму вже вставили точку з домаганєм, щоб польський уряд і власти Православної Церкви в Польщі не чинили перешкод в справі спровадженя для сеї еміґрації епископа від митр. Липківського.

Ходить о те, що борбу за незалежну Україну в большевії тепер веде лише очолена митр. Липківським Церква (очолена Всеукраїнською Правосл. Церковною Радою під проводом Мих. Мороза, — Ю.М.-Л.), отже весь наш провід мусить уважати своїм святим обовязком піддержати сю церкву.

Дияк. К-ий, каже Зварич, не може зрозуміти як де хто з наших передових українців в Канаді може вязати ся з православною церквою в Польщі, котрою править "старорежимний" московський митрополит Діонізій. Рівнож не може зрозуміти сього передова інтеліґенція еміґрантів з Великої України в таборах в Польщі.

Зварич казав, що коли він був в минулім році (літом 1922 р.) в старім краю (в Галичині) і в поворотній дорозі відвідав декотрі табори еміґрантів, то довідав ся — нехай наразі лишить ся між нами! — в таборі в Тарнові, що Петро Сікорський, котрий в порозуміню з О.[гієнком] в 1921 році згодив ся бути кандидатом на нашого епископа, на ділї був сторонником Липківського. Нинї я вірю, що О. не був свідомий сього. Хотяй його висвятили на ігумена*[7], з іменем Полікарпа в православній церкві в Польщі, він, твердить Зварич, дальше лишаєть ся по переконаню липківцем. Кілько в сім правди, — може будемо виділи.

Я вірю, що Зварич напише Тобі дещо більше про се, що я тут переповів вкоротці.

Не може бути двох думок о тім, що Альберта в більшости є за думкою Зварича. У нас тут (у Вінніпезі) опінії розділені. Як, ти думаєш, поставить ся до сього Саскачеван?

Ще одно: [Іван] Бодруґ мав десь твердити, що колиб ми взяли епископа від Липківського, то наші пресбитеріяни, або принайменше більшостию,

---

*[7]Полікарпові (в мирі Петро) Сікорському, якого з табору еміґрантів у Тарнові 1922 р. спровадив до праці в Консисторії в Крем'янці архиєпископ Волинський Діонисій Валединський, чернечий постриг звершив у Крем'янці 27 липня 1922 р. архимандрит Олексій Громанський — з припоручення архиєп. Діонисія. Того ж року, 28 липня, він був висвячений на ієродиякона, а 30 липня — на ієромонаха, тобто на священика в чернечому стані. Після того він був повищений у сані з ігумена на архимандрита. На єпископа, вікарія Луцького, його висвятили митр. Діонисій і ще два архиєреї у митрополичому соборі Св. Марії Магдалини в Варшаві 10 квітня 1932 р.

прилучилиби ся до нашої церкви. Але, сказати правду, мене насторожують перехвалки Бодруґа, що не церква Липківського, а його (Бодруґова) незалежна Православна Церква в Канаді перша висвятила для себе епископа руками "пресбитерів", то є, священиків. Се мало статись в 1904 р., коли священики сеї Церкви висвятили Бодруга на епископа.

Я розумію, що Бодруґ в 1904 році був священником сеї церкви висвячений на модератора. А чи пресвітеріянський модератор є єпископським ступенем, се Ти мусиш ліпше знати. Наколи се є все правда, що Зварич чув про ставленє ся Бодруґа до сеї справи, — хотяй в мене є підозренє, що Бодруґ особисто говорив зі Зваричем, то для мене не буде несподіванкою, коли Бодруґ зголосить ся з тим до Тебе. В. К. [удрик]також не є певний чи Бодруґ таке говорив, однакож він чув, що він висловлює признаня для Липківського, як реформатора. Але К. рішуче заявляєсь проти допущеня пресбитеріян до нашої церкви навіть коли би в нас був епископ від Липківського.

Я з ним вповні згоджуюсь. Допустити пресбитеріян до нашої церкви на ділі значило би дати їм можність зі середини розложувати і руйнувати православіє через постепенне усуваня наших обрядів. Зварич згоджуєсь з тим, що релігія без обрядів не моглаби бути частиною нашої культури. Але він твердить, що Бодруґ належить до того напряму наших пресбитеріян, котрі є лише проти таких обрядів, що оперті на забобонах, а не проти всіх, без розбору, обрядів.

У кінци хочу запитати, чи о. С.[авчук] звертав Тобі і Юлькові увагу на се, що ми зобовязані додержувати ся того рішеня наших соборів, що в нашій церкві може бути лише правний епископ?. До В. К-ка він писав про се.

Наразі се булоби все.

Здоровлю щиро.

Мирослав"

Замітки. — 1) Інформацію Мир. Стечишина про те, що свящ. Савчук у своєму листі до Василя Кудрика зазначував, що "ми обовязані додержувати ся того рішеня соборів, що в нашій церкві може бути лише правний епископ", треба розуміти так, що це другий Український Православний Церковний Собор у Канаді (1919 р.) на своїй першій (вінніпезькій сесії 27 листопада уклав і ухвалив таку резолюцію (ч. 2):

"Собор просить Високопреосвященного Ґерманоса, митрополита Селевкії, Сирія, дійствуючого епископа сирійської антіохійської церкви в Північній Америці взяти Українську Греко-Православну Церкву в Канаді і Злучених Державах під свій тимчасовий духовний покров, то є до часу, коли Собор зложений з делеґатів Українського Греко-Православного Брацтва, делеґатів парохій і священників Української Греко-Православної Церкви вибере *українського епископа, котрий має бути рукоположений після канонічних прав православної церкви*"[5]

2) Повторена Мир. Стечишиним у його листі до брата Михайла поголоска, що українські пресвітеріяни в Канаді може приєдналися б до Укр. Греко-Правосл. Церкви, якщо б у ній був єпископ від митр. Липківського, безперечно, не могла мати під собою жодних підстав, бо

[5]Текст постанов першої сесії другого Укр. Правосл. Церк. Собору в Канаді вперше був опублікований в "Укр. Голосі" за 31 листопада 1919 р.

вона не засвідчена жодним історичним документом ані з боку діячів українського євангельсько-реформованого руху в Півн. Америці, ані з боку Української Православної Церкви на цьому континенті. Натомість було б правдоподібним таке припущення, що І. Бодруґ — "родоначальник" українських пресвітеріян у Канаді, з щирою симпатією висловлювався про митр. Липківського, і що хтось з діячів українського православного церковного руху в Канаді зробив собі такий висновок, що українські пресвітеріяни, чи принаймні ті з них, що засвоїли собі ідеологію І. Бодруґа, приєдналися б до У.Г.-П. Церкви в Канаді. якщо б у ній був єпископ від митр. Липківського. Що Іван Бодруг міг ще в 1922-1923 рр. висловлюватися прихильно про митр. Липківського, про це евентуально міг би свідчити епілог споминів Івана Бодруґа п.з.: *"Спомини. (До історії Незалежної Православної Церкви в Канаді. Роки 1903 до 1923)"*. Під цими "Споминами" зазначене місце й дата їх написання: Торонто, 1940 р. Після того нижче написано додаток (неповні дві сторінки машинопису) п.з. *"Наслідки"*, а під цим місце й дата написання: "Торонто, Канада, місяця серпня, Божого року 1949". Це і є епілог цих *"Споминів"*.

Іван Бодруґ, Іван Неґрич і Кирил Ґеник-Березовський оснували в Канаді 1903 р. українську протестантську Церкву, офіційна (статутова) назва якої була "Незалежна Грецька Церква"; неофіційно ж вони називали її "Незалежною Православною Церквою". В історії українського народу це був перший випадок, що неправославну Церкву її творці й провідники назвали "Православною Церквою".

До 1904 р. ця Церква потаємно існувала (під проводом І. Бодруґа) за фасадом т.зв. Серафимової Церкви — поза відомом росіянина Серафима (який називав себе "Уствольським", і вдавав православного єпископа). Але 1904 р. ця т.зв. "Незалежна Православна Церква" стала явною. Року 1912-го собор цієї Церкви зліквідував її, бо англосаксонська Пресвітерська Церква в Канаді, яка досі фінансувала її, вкінці перестала її утримувати.

У зв'язку з самоліквідацією цієї Церкви, І. Бодруґ у епілозі (п.з. *"Наслідки"*) своїх *"Споминів"* (тут будуть тільки витяги з їх тексту) пише ось що:

> "Наслідки були сподівані. Наш народ перший раз в історії діждався був своєї власної церкви по науці опертій на Слові Божім, котрою сам міг орудувати по своїй волі, та не чув над собою опіки ні Риму, ні патріярхів. Тепер ця церква задля його бідности не могла вдержатися без чужої помочі.
>
> Пресвітеріянська церква, це витвір духа й культури шкотського народу, і хоч яка вона правдиво-християнська та високо культурна, але вона не українська. Кожний нарід має свою питоменну психолоґію і культуру й кожна народна (національна, — Ю.М.-Л.) церква мусить відповідати психолоґії й культурі даного народу. І коли приходить реформація в даній церкві то така реформація має відбуватися постепенно після духового зросту та традицій того народу. Реформація мусить виходити з рівеня думання та культурного степеня даного народу..."
>
> "Наші люди не приймали ідеології чужих церков ні в Канаді, ні в Европі. Пресвітеріянська, Баптиська та Методиська Місія між українцями в Канаді сповзла майже до зера. Українці культурно доросли вже мати свою рідну і

реформовану по свойому церкву, та не оглядатися за церковним проводом ні до Риму, ні до Царгороду, ні до Москви. Приходить час, коли українці, як культурний нарід, перестануть толерувати в своїй церкві звичаї, повіря та традиції такі, які противні науці Ісуса Христа. А поза тим мати в своїй церкві і обряди і співи і звичаї, які не мішають у вірі в одного Бога проявленого в Тройці, і перестануть віддавати Божу честь рукотворним річам..."

"Коли це станеться? Тоді, коли Господь пошле українцям "Апостола Правди і Науки".

Завмерла Українська Незалежна Церква в Канаді, що мала в пляні зробити поступ у правдивій вірі в одного Бога та повести вперед наш народ до світла Правди Христової, та не вмер дух незалежности. *Він, той дух, такий самий проявився в церкві Липківського...*"[6]

Вищезгадані *"Спомини"* І. Бодруґа спочатку були розповсюджувані в машинописних копіях, а вперше вони були надруковані (але без додатка *"Наслідки"*), в "Євангельській Правді" (Торонто), чч. 9-12 (1957 р. й чч. 1-4 (1958 р.).

2. Документальні причинки до справи кандидатури свящ. Кудрика на єпископа в 1923-1924 рр.

Вступ

Жодної такої постанови не тільки Собору У.Г.-П. Церкви в Канаді, але й навіть такої резолюції спільного Соборчика Управи У.Г.-П. Братства й Консисторії, якою свящ. Василь Кудрик був номінований в 1923-1924 рр. кандидатом на єпископа цієї Церкви, не було. Одначе маємо два конкретні документальні свідчення про те, що провід У.Г.-П. Церкви в Канаді неофіційно мав на увазі особу свящ. В. Кудрика як кандидата на єпископа згаданої Церкви.

Тому що ці документальні докази становлять собою зроблену мимохідь згадку про цю справу в листах проф. І. Огієнка й свящ. І. Гундяка до свящ. С.В. Савчука (про що буде мова нижче), то їх не можна клясифікувати інакше, а тільки як "документальні причинки" до справи кандидатури цього священика на єпископа.

а) Василь Кудрик священиком

У числі вінніпезького тижневика "Український Голос" за 15 серпня 1923 р. була на першій сторінці вгорі подана така вістка п.з. *"Висвячення Василя Кудрика"*:

"Українська православна Церква в Канаді дістала ще одного священика в особі Василя Кудрика, якого висвятив митрополит Ґерманос в Шікаґо, Ілл., в неділю 5 серпня на діякона, а слідуючого дня на презвитера.

Новий священик був через довгі літа редактором Українського Голосу і завсігди був дуже заінтересований в релігійних справах.

Коли в Канаді повстала українська православна церква, він приєднався до сего релігійного руху і завзято виступав по його стороні так в мові як і в письмі. Йому й завдячує українська православна церква в великій мірі свій

[6]Ці цитати подані з машинописної копії тексту *"Наслідки"*, зробленої 1949 р.

розвій. Свою віру в правильне становище української православної церкви він остаточно задокументував тим, що сам став священиком. Висвяченя відбулося в православній церкві в Шікаґо на розі вулиць Ірі і Робей".

У цій інформації є дві особливо замітні помилки. Перша з них — це твердження редактора "Укр. Голосу", що "Коли в Канаді повстала українська православна церква, він (В. Кудрик) приєднався до сего "релігійного руху". — У дійсності ж В. Кудрик приєднався до сего релігійного руху" не щойно тоді "Коли в Канаді [вже] повстала українська православна церква", а був він чільним діячем та ідеологом "сего релігійного руху" ще тоді, коли згаданої Церкви в Канаді не було. 2) Другою помилкою є твердження, що В. Кудрик "свою віру в правильне становище української православної церкви остаточно задокументував тим, що сам став священиком". Редактор "У.Г.", мабуть, робить натяк на те, що ті українські інтелігенти, які принципово відмовлялися йти на пастирські курси (і тому Духовну Семінарію в Саскатуні ще вліті 1920 р. закрили), не мали "віри в правильне становище" Укр. Правосл. Церкви.

* * *

Прищеплення й поширення ідеї Української Православної Церкви десяткам тисяч українських поселенців у Канаді в такій мірі, щоб у висліді цього могла постати тут така Церква, було б неможливим без пропагування цієї ідеї за допомогою преси. Ця ідея була пропагована в Канаді "Українським Голосом", редактором якого від 16 березня 1910 р., тобто самого початку його існування, аж до 1921 р. був В. Кудрик.

На початок не тільки У.Г.-П. Церкви в Канаді, але й навіть на початок самого українського православного церковного руху в цій країні ще треба було чекати роки, як В. Кудрик написав і опублікував в "Укр. Голосі" на протязі місяців серію статтей під спільним заголовком "Протягом соток літ" — на теми церковної історії українського народу, і в цих статтях він настроював читачів (українців греко-католиків) прихильно до Укр. Правосл. Церкви. Це значить, що ніхто інший, а тільки він був ініціятором ширення ідеї цієї Церкви в Канаді і прищеплювання її читачам цього тижневика, який мав багато читачів, про що свідчить той факт, що він утримувався виключно з уділів членів його видавництва, з передплат і спорадично-оказійних дрібних пожертв на пресовий фонд.

Тому що факт зародження й розвитку українського православного церковного руху в Канаді, який згодом поширився й на Америку, завдячувався головно В. Кудрикові, як редакторові "Українського Голосу", то в сферах Греко-Католицької Церкви в Канаді говорили, що мовляв, "Якби не було Кудрика, то між українцями [в Канаді] не було б роздору".

Греко-католицькі діячі "роздором між українцями" в Канаді називали те явище, що більшість інтелігенції греко-католицької спільноти в цій країні відійшли від Греко-Католицької Церкви й оснували самостійну православну Церкву для українців у Канаді — під назвою "Українська Греко-Православна Церква". Отож твердження греко-католицьких дія-

чів, що "якби не було Кудрика, то між українцями [в Канаді] не було б роздору" означало, що якщо б не було в Канаді Василя Кудрика, то не було б Української Греко-Православної Церкви в цій країні, чи принаймні не було б тут виробленого ґрунту для оснування такої Церкви.

Один із співробітників "Укр. Голосу" помістив у числі за 24 січня 1924 р. цього тижневика статтю, витриману в легкому саркастичному тоні, в якій характеризував В. Кудрика як спокійну і скромну людину, і він тому вдавано дивується, чому греко-католицькі діячі вважають його за дуже грізну особу. Виражаючи погляд греко-католицьких діячів, він затитулував цю свою статтю саркастичним заголовком "Як би не було Кудрика, то між українцями не було б роздору". (Під цією статтею він підписався криптонімом "Католик").

У церковній історії українців у Канаді В. Кудрик був тим першим і довгий час одиноким українським національно-церковним полемістом, який нагадував собою українських полемістів XVI-XVII століть — під польською займанщиною. Замість інвективи (полемічної лайки, пасквілів, очорнювання і т.п.), якою послуговувалися його церковні противники, він послуговувався великим апаратом аргументації — історичних і тогочасних документів, сягав до основ суті предметів полеміки та логічними висновками з них, і передав це читачам легким, барвистим й атрактивним стилем.

Під спільним заголовком іронічного стилю — "А як се назвати?" він опублікував в 1919-1920 рр. на сторінках "Укр. Голосу" (в Вінніпезі) велику серію полемічних статтей на такі теми, що були інтригуючими для широкого загалу читачів "Укр. Голосу", і що до того часу були невідомі їм: про Йосафата Кунцевича, про польський "Projekt na zniszczenie Rusi", про "Тайні правила" єп. Никити Будки, про горезвісний "Акафист до Св. України" свящ. Пантелеймона Божика з російської місії в Канаді і т.ін.

Один з українських католицьких публіцистів у Канаді, Олександер Мох, не сказав нічого іншого доброго про свящ. В. Кудрика, — за винятком ствердження того очевидного факту, що він був "майстер у полеміці"*[7].

б) "П'ятий етап" в історії У.Г.-П. Церкви в Канаді

Факт висвячення В. Кудрика на священика в офіційній історіографії У.Г.-П. Церкви в Канаді вважається за "п'ятий етап" в історії цієї Церкви.

Провід У.Г.-П. Братства в Канаді у своєму "Слові до всіх членів і прихильників Української Греко-Православної Церкви в Канаді" 1925 р. поділив процес розвитку цієї Церкви на п'ять етапів: перший етап — це оснування Українського Греко-Православного Братства (на Довірочних Зборах у Саскатуні в днях 18-19 липня 1918 р.); другий етап — відкриття укр. гр.-православної Семінарії (в Саскатуні, 15 листопада 1919 р.); третій

---

*[7]Митрополит Василь Липківський, Відродження Церкви в Україні 1917-1930. Укр. Видавництво "Добра Книжка". Торонто Р.Б. 1959. Див. в аднотативній примітці редактора. В-ва О. Моха на стор. 164.

етап — запрошення митр. Ґерманоса на становище архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді; четвертий етап — висвячення на священиків (у березні 1920 р.) митрополитом Ґерманосом трьох перших абсольвентів цієї духовної Семінарії — Семена В. Савчука, Петра Самця й Дмитра Стратійчука.

"П'ятим етапом в історії нашої Церкви треба вважати висвячення о. В. Кудрика, бувшого довголітнього редактора "Українського Голосу", чоловіка дуже обзнакомленого з історією і обрядами Української Православної Церкви, а також доброго знавця теольоґії взагалі". — сказано у цьому "Слові Проводу Братства" — "З його приступленям в члени священиків наша Церква дуже зміцнилась"[8].

в) Порада проф. І. Огієнка, щоб свящ. В. Кудрика "канонічно висвятити на єпископа"

В архіві Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді є оригінал написаного олівцем на листку лінійованого паперу лист (датований 5 листопада 1923 р., і адресований до особи, ім'я й прізвище якої не зазначене) такого змісту:

"Strictly Confidential
Впов. Тов.! 5/XI/23

Хоч на мого листа не відповіли — догадуюсь, що дуже заняті — але помимо того пишу знову. Справа така: Прошу Вас написати мені, розуміє ся д о в і р о ч н о, який з о. Кудрика піп — то є, яке зробив на Вас вражінє перший раз. Ви були, здаєсь і тільки на однім його богослуженню — і що думають про нього люди. Мені це треба знати, а кромі Вас я не маю до кого звернути ся. Це зовсім довірочно, отже не маєте чого обавляти ся.

Спішу ся дуже.
Ваш С.В. Савчук

П.С. чув, що їздили з Гаврилюком до Едмонтону. Щось нового?"

Постскріптум у цьому листі евентуально може свідчити, що тією особою, до якої свящ. Савчук писав, був секретар Братства й ректор Інституту ім. П. Могили Юліян Стечишин.

Таке припущення можна базувати на тому факті, що Юліян Стечишин написав із Саскатуну листа до свящ. Савчука (який тоді лікувався в сенаторії в Форт К'Аппель, Саск.). Нижче слідує текст першої частини того листа.

"Nov. 29.1.1923.

Впов. Товаришу,

Так тепер тяжко роблю, що незадовго займу Ваше місце [в санаторії]. Чисто ослаб! Рішучо довго не видержу так!

Власне з сеї причини не відписував скорше. Зрештою, я, здається, згадував Вам, яке я враження дістав про о. Кудрика, як священика. Він, — ще

---

[8]"Слово від Головного Виділу Брацтва до всіх членів і прихильників Української Церкви в Канаді". ("Православний Вістник", Вінніпеґ. Жовтень, 1925).

трошки, то зрівнавби ся з Др. Ґерманом. Фіґура добра — навіть аж дуже. Як набере тих синіх і жовтих риз — то чиста канона не чоловік. Лисина робить свою роботу. Та що для Вас найважнійше то певно те, як співає, або ще важнійше, як проповідує. Скажу, що о. Кудрик — то не Василь Кудрик. Він вже й крикнути вміє і рукою добре махає. Взагалі він є великий здобуток і священик, перед котрим будучність".

Ціль, з якою свящ. Савчук хотів отримати від довірочної особи секретні інформації про те, яке враження робить на людей В. Кудрик, як священик, була б загадкою, якщо б цієї справи не розглядати в контексті інших стосовних джерел, які свідчать, що свящ. С.В. Савчук, як Адміністратор У.Г.-П. Церкви в Канаді, в принципі був зацікавлений тим, яке враження на свою паству зробив би свящ. В. Кудрик, якщо б він був єпископом.

У сферах проводу У.Г.-П. Церкви думка про поставлення кандидатури В. Кудрика на єпископа У.Г.-П. Церкви в Канаді виринула не пізніше як навесні 1923 р. На це може вказувати той факт, що свящ. С.В. Савчук свого листа до проф. І. Огієнка з 16 червня 1923 р. (ляйтмотивом якого була проблема того імпасу, в якому опинилася справа намагання свящ. С.В. Савчука спровадити — почерез проф. Огієнка — з Еворпи до Канади українського канонічного єпископа) був закінчений ось такою вісткою:

"Василь Кудрик їде на днях висвячувати ся. Він мав поїхати вже давно, але Митр. Ґерманос робив візитації у полудневій части Зл. Держав й К.[удрик] мусів підождати, доки він не верне додому".

Мета, з якою свящ. С.В. Савчук закінчив свого листа вищезгаданою вісткою, мабуть, полягала в тому, щоб подати проф. Огієнкові до відома, що коли В. Кудрик прийме духовний сан, то проблема справи українського єпископа для У.Г.-П. Церкви в Канаді буде розв'язаною, бо ця Церква матиме кандидата на такого єпископа в особі свящ. Василя Кудрика.

Усе те, що тут було сказано вище, мусіло б уважатися за спекулятивний висновок із суб'єктивних інтерпретацій вищезгаданих фактів, якщо б ми не мали конкретного й ясного документального свідчення, що провід У.Г.-П. Церкви в Канаді після висвячення В. Кудрика на священика почав формально вважати його за кандидата на єпископа для цієї Церкви.

Відповідаючи на листа свящ. С.В. Савчука з 17 квітня 1924 р., проф. Огієнко 21 травня 1924 р., між іншим, поінформував, що " про приїзд (до США) архієпископа Іоана Хведоровича я давно вже знаю, бо з Америки мені часто пишуть". А далі він каже:

"Думаю, що Архієпископ Іоан міг би бути на цілу Америку з Канадою, *а Вашого кандидата — о. В. Кудрика — треба висвятити на єпископа Канади, висвятити старим звичаєм, канонічно*".

Ця порада проф. Огієнка в його відповіді з 21 травня 1924 р. на лист свящ. Савчука з 17 квітня 1924 р. ясно свідчить, що свящ. Савчук у цьому

своєму листі повідомив проф. І. Огієнка про приїзд архиєп. Іоана Хведоровича ("Теодоровича") з України до США і про те, що провід У.Г.-П. Церкви в Канаді плянує поставити, чи може вже поставив, кандидатуру свящ. В. Кудрика на єпископа для цієї Церкви.

Коли рішення проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді в цій справі було зроблене, — не знаємо, бо копії листа (з 17 квітня 1924 р.) свящ. Савчука до проф. Огієнка не маємо.

Провідні діячі У.П. Церкви в США, які вже зробили невідкличну постанову спровадити собі єпископа від митр. Липківського, були занепокоєні своїм власним переконанням, що У.Г.-П. Церква в Канаді уважала свящ. В. Кудрика кандидатом на єпископа. Про це занепокоєння українських православних діячів в США зокрема свідчить лист, датований у Чікаґо 4 жовтня 1923 р., свящ. Івана Гундяка до Адміністратора У.Г.-П. Церкви в Канаді, свящ. С.В. Савчука, такого змісту:

"Шікаґо, Ілл. 4 жовтня 1923.

Всечесний Отче Адміністраторе:-

Листа Вашого одержав, — дякую. Дуже співчуваю Вам в тім нещастю, яке Вас постигло і відібрало Вам силу вести роботу на добро і розвій святої Української Прав. Церкви в Канаді. Дай то Боже, щоби Ваша недуга переминула скоро, та щоби Ви знов дальше вели почате діло.

Я не думав, що я в переписці з Вами був нещирий. Противно, відколи вона почалась, я перед Вами не закривав нічого. Треба було нам помучитися, я не оглядався на ніщо, щоби викинути Копачука, який нам наробив тілько клопоту. Коли мене завізвали прийти з помічю на спровадженя Епископа, коли Ви в тій справі були в Европі, я не відмовив і зробив те, чого не зробив ні оден із американських священиків. І з Ваших листів і з листів п. Стечишина, я мав враження, що Ви вернете з Европи з Владикою. Та не так воно сталось. — За той час в нас обставини взяли трохи відмінний оборот. Прийшли листи від митр. Липківського, прибув його делеґат о. Корсуновський. Зїзд Церк. Нар. Ради порішив спровадити Владику із Київа. Народ тим дуже захопився і нема такого тижня, щоби не питали коли приїде Владика. Через якийсь час не було відповіди із Київа на наші листи. Тоді й побоючись, що большаки не перепускають листів і не перепустять Владики, я написав до о. Пащевського. Писав щиро маючи на увазі лишень добро Церкви. Тай жалую, що писав. Бо з инших листів з еміґрації довідуюсь, що о. Пащевський став проти Української Автокефальної Церкви [Липківського].

А чим більше листів приходить із Київа, а тепер вони йдуть що місяця, я чим раз більше утверджуюся в переконанню, що нам одинока права дорога: єднання з Київом, нехай його вороги проклинають тисяч разів.

Нехай митр. Діонисій і найлучший приятель Українців, то він нам не блищий від Київа і від У.А.П.Ц. Його все буде тягнути до Москви і він буде йти на компроміс з польським правлінням і буде засновувати безбарвну, не-національну церкву на Волині, а Києву не поклониться. І навіть коли б ми тепер зважилися зійти з обраного шляху, то народ нас покине, бо він бажає злуки і єднання з Київом. Впрочім ми мали історію воскресення У.П.А.Ц і її боротьби з темними силами, а маючи її перед собою, коли б ми були пішли проти неї, то не гідні ми зватись Українцями. Може й на еміґрації не було таких інформацій, бож відтам я мав листа, в якім мене питали про те, що діється в Київі.

Лихо в тім, що між нами, Канадою і Стейтами, нема стислого порозуміння, а думаю, що його треба навязати чим скорше, тим краще. — Тут приміром кружать поголоски, що єпископом в Канаді має бути о. Кудрик. Воно й неімовірне. Але коли б так було, то я перший не погодивбися з тим з причин далеких від зарозумілости, а прямо тому, що вважаю, що це вбилоб нашу Церкву.

Владика приїздить. Большевики дали дозвіл на переїзд і гроші вже пішли на дорогу. Як він приїде, то може Бог дасть, що наші взаїмні відносини підуть на кращу дорогу.

Мені не дивуйтеся, що може тон моїх писем загострений. Діло в тім, що в нас майже усюди справу держать громади, навіть священиків. Тої правди я не закриваю перед Вами. Роботу роблять лиш одиниці, а прочі священики не то, що не помагають, а нераз колоди ставлять під ноги. Із того всего в мене назбіралось стільки гризоти і став я такий гіркий, що повірте, не маю одного спокійного й безжурного моменту. І тому в мене така охота забратися. Се скажете негарно, та колиб були в моїм положенню, то можеб зрозуміли...

І Ви маєте повну рацію, що не слід мені виїздити тепер. Колиб так перед двома тижнями був прийшов від Вас лист, щоби приїздити, я-б був негайно виїхав. Та відай треба тягнути ярмо до кінця. Ви знаєте, що в нас серед священиків нема сил. Так треба нових людий, щоби присвятили себе всеціло Церкві, тай треба ждати і ждати, може воно колись буде краще.

І так ціла робота впала на о. Каськова і на мене. Він себе прямо добиває при машині і я боюся, що колись впаде. На мені кореспонденції, нераз в таких справах, що розпука береться, ну і Дніпро. І розумію, що Дніпро погано редаґований, та одному годі писати на всі теми. За те, що недавно було ухвалено притиснути трохи тих священиків, які не дбають про загальну справу, деякі збунтувалися. Копачук вліз силою і інтриґами до Нюарку і викинув відтам о. Ґелу, якого сам представив до рукополагання, а який куди не говорити не надається. Тепер з тою справою велика гризота, хоч є вигляди, що вона буде поладнана добре. Я став на тім, що треба проголосити, що Копачук викинений і хоч воно буде прикро із згляду на се, що він колись був адміністратором, то я думаю, що в сей спосіб таки буде менше шкоди, як инакше. Я прямо пізнав, що Копачук, то є така тварина, що з ним говорити шкода. Без чести, без совісти, без ніякого сорому. Може навіть Канада не мала нагоди побачити його в "повній красі".

Думки про переїзд до Канади я не покидаю. Коби приїхав чим скорше Владика, то я таки не весні думаю перейти там, прямо тому, щоби прийти до себе, відпочити і успокоїтись, бо тепер я сам відчував, що "Ай ем нат майселф".

Ще одна справа: тут є ознаки, що деякі із священиків стоять в порозумінню з ким-то в Канаді. Може це неправда. Я одно можу сказати: киринію тут почав послідними часами Копачук і має двох прихильників. Копачука зломимо і так викинемо, що він пропаде. Як треба буде викинути його спільників, і перед тим ми не цофнемося. Навіть колиб ми пострадали одну громаду через те, то не будемо на се оглядатися, щоби завести порядок і привчити до порядку людий, які його не знають. Коли однак правда, що вони залицяються до Канади, то Канаді з них теж не буде ніякого хісна. Між нами говорячи, я думаю, що для Америки конечно треба нових людий і то бодай пять таких, щоби заняли місця тих, що не надаються, а прочих повинно спроваджуватись лишень з краю. Инакше справа церковна все буде гамована такими людьми, які з неї живуть.

Щиро здоровлю і остаюсь з привітом і найсередечнішими бажаннями,

о. Іван Гундяк"

Свящ. С.В. Савчук відповів свящ. І. Гундякові листом, датованим у Форт К'Аппель, Саск., 18 жовтня 1923 р. У зв'язку із застереженням свящ. І. Гундяка в справі кандидатури свящ. Василя Кудрика на єпископа, свящ. Савчук у цьому своєму листі висловився коротко:

> "Що до о. Кудрика, то він чоловік ще молодий й з доброю освітою, отже не бачу, чому з упливом літ, він не міг би осягнути такого достоїнства, яке, як бачу американців лякає".

3. Акт, яким Соборчик У.Г.-П. Церкви анулював свою відповідальність за переговори Адміністратора У.Г.-П. Церкви з проф. І. Огієнком у справі єпископа для У.Г.-П. Церкви

Вступ

Коли свящ. С.В. Савчук, хворий на туберкульозу легенів, перебував з 1 червня 1923 р., в санаторії в Форт К'Аппель, Саск., то в Йорктоні в днях 11-12 серпня 1923 р. відбулося засідання Соборчика, у програмі нарад якого між іншим була й справа єпископа-українця для У.Г.-П. Церкви в Канаді. Соборчик цей під деякими оглядами був надзвичайним, а навіть подекуди дивним.

Тут перш за все треба підкреслити той факт, що ініціятори скликання цього Соборчика запросили стільки "гостей", що їх число перевищувало число всіх разом представників Управи У.Г.-П. Братства й Консисторії та священиків. Чи цим "гостям" було на Соборчику дане право рішаючого голосу, — це таке питання, на яке немає відповіди в протоколах засідання згаданого Соборчика. Але ці протоколи свідчать, що дехто з цих "гостей" виконував там офіційні функції. Напр., гість Н. Савасій з Канори, Саск., в ході другого дня (12 серпня) нарад був секретарем. З протоколу видно, що всі ці "гості" брали участь у дискусіях, і таким чином, розуміється, могли впливати на представників Управи Братства й Консисторії.

Цей Соборчик також був надзвичайним і під тим оглядом, що в його протоколах не згадано тих осіб, які проєктували й зголошували резолюції. Дослідник не може не поставити питання, чому цих осіб не названо в протоколах, і в нього може зродитися підозріння, що й "гостям" було дане право проєктувати й зголошувати резолюції.

Консисторію на цьому Соборчику репрезентували тільки дві особи: Мих. Стечишин (секретар Консисторії) й свящ. Дмитро Стратійчук — один з членів її. Представниками Управи У.Г.-П. Братства також були тільки дві особи: Юліян Стечишин (секретар Братства) та один з членів Управи — Ізидор Новосад. З тих священиків, які *ex officio* були членами Соборчика, були тільки дві особи: свящ. С. Гребенюк і новий священик (який був з США 10 липня 1922 р. прийнятий до У.Г-П. Церкви) — В. Новосад.

Гості: І. Шклянка, Г. Сліпченко, П. Мельничук. Далі, в протоколі сказано: "Крім них були деякі делеґати з церков околичних та з Арран, Айтуни, як гості".

З протоколу видно, що головною справою нарад був звіт Ад-

міністратора о. С.В. Савчука з його поїздки до Европи в справі єпископа-українця для У.Г.-П. Церкви в Канаді.

У протоколі з першого дня (11 серпня) нарад сказано, що цього звіту (текст якого мав секретар Консисторії Мих. Стечишин) не буде читано й дискутовано, бо треба почекати на прихід о. Савчука. Але чи ініціятори скликання Соборчика, які, очевидно, повідомили були о. Савчука про те, що такі наради відбудуться, поцікавилися тим чи лікарі дозволять о. Савчукові вийти з санаторії і їхати на засідання, коли вони чекали на його прихід, — невідомо.

На другий день нарад цей Соборчик змінив свою думку, і постановив укласти й ухвалити резолюцію про своє відношення до мети поїздки о. Савчука до Европи, (щоб там заангажувати єпископа-українця для У.Г.-П. Церкви) без участи о. Савчука (якому, розуміється, лікарі не дозволили виходити з санаторії). Чому ініціятори скликання цих нарад так спішилися, не чекаючи на вихід о. Савчука, з санаторії, — невідомо.

а) **Витяги найважливіших частин з текстів протоколів засідання Соборчика в Канаді в днях 11-12 серпня 1923 р.**

З нарад 11 серпня.

"**Предсідатель**: о. Стратійчук вибраний одноголосно на предсідателя.
Секретар: Мих. Стечишин заняв місце секретаря.

Протоколи з минувшого засідання Соборчика не читано з причини неприсутности о. С.В. Савчука. З тої самої причини не читано звіту з подорожі о. Савчука до Европи.

1. **Справа епископа**. Реферував Мих. Стечишин. В дискусії, яка вивязалась, брали участь о. Новосад, Г. Сліпченко й инші. На внесок д.[обродія] Сліпченка остаточне вирішення справи відложено до слідуючого дня, сподіваючи ся прибуття о. Савчука.

2. **Справа Семинаря**

а) Рішено, щоби ще перед новим роком отворити український православний семинар в такім місті, як Консисторія пізнійше рішить.

б) Рішено, щоб післати [гроші] на подорож проф. Огєнкови і запросити його на професора в укр. прав. семинари..."

"г) Рішено, щоб в семинари учителював о. Кудрик кромі проф. Огієнка".

12 серпня. "Предсідатель [о. Д. Стратійчук] отворив збори й просив звільнення бо виглядало на дощ, а йому далеко додому. На його місце обрано Мих. Стечишина. Секретарював д. Н. Савасій.

Справа епископа. Предсідатель отворив дискусію над цею справою й в котрій брали участь А. Рудачевський, о. Новосад, Вас. Ґабора, Ю. Стечишин, Г. Сліпченко, о. Самець, П. Мельничук, о. Гребенюк.

Внесення: "Щоби справи епископа не рішати, але відложити її до Собора...", "Щождо слідуючого Собора, то рішено, щоби він відбув ся в Саскатуні". Протоколи підписав Мих. Стечишин. Під їх текстом написано: "Повний протокол затягнув у книжки з записів, приготовлених п. М. Стечишином 20/5/24.

В. С. Савчук".

Замітки. — 1) Вищеподана приписка С.В. Савчука свідчить, що оригінал цих протоколів становив собою такі нотатки, які щойно пізніше треба було приготовити для вписання в книгу протоколів Консисторії. Мих.

Стечишин, в якого були ці нотатки, приготовив протокол щойно 20 травня 1924 р., тобто по шістьох місяцях після засідання цього Соборчика.

2) Протокол засідання спільного Соборчика Управи У.Г.-П. Братства й Консисторії з 11 жовтня 1922 р. свідчить, що цей Соборчик уповноважив Адміністратора У.Г.-П. Церкви свящ. С.В. Савчука заключувати з відповідними чинниками в Европі умову в справі спровадження єпископа-українця з Европи й ґарантував, що заключена ним умова в цій справі буде зобов'язувати У.Г.-П. Церкву. Те саме сказано й у тому „Уповажнені" для свящ. С.В. Савчука, яке, в зв'язку з його поїздкою до Европи, 7 листопада 1922 р. підписали Управа Братства й Консисторія. Той факт, що Соборчик, який відбувся в Канорі, Саск. 11-12 серпня 1923 року своєю резолюцією 12 серпня постановив "щоби справи епископа не рішати, але відложити її до Собору" (тобто передати цю справу на вирішення майбутньому Соборові) означав, що Управа Братства й Консисторія зняли з себе відповідальність за переговори свящ. Савчука з проф. Огієнком у справі єпископа для У.Г.-П. Церкви, незважаючи на те, що це ж вони (на своєму Соборчику 11 жовтня 1922 р.) уповноважили його вести ці переговори й робити відповідні зобов'язання в імені У.Г.-П. Церкви в Канаді.

Той факт, що Соборчик 12 серпня 1923 р. постановив самому не рішати справи єпископа, а передати її на вирішення майбутньому Соборові У.Г.-П. Церкви, означає, що з того моменту жодні умови, заключені свящ. Савчуком в Европі, в справі єпископа вже не зобов'язували У.Г.-П. Церкву, бо ж цю справу мав вирішити Собор.

Це своє рішення (12 серпня 1923 р.) Соборчик зробив поза відомом свящ. С.В. Савчука й без порозуміння з ним. Про це свідчить протокол засідання згаданого Соборчика.

Чому так сталося, — відповіди на маємо. Також не маємо відповіди на питання, хто мав повідомити проф. І. Огієнка, що всі ті зобов'язання, які зробив свящ. Савчук у переговорах з ним у справі єпископа, вже перестали *de jure* зобов'язувати У.Г.-П. Церкву, і якими аргументами той "хтось" з проводу У.Г.-П. Церкви цю зміну становища мав перед проф. Огієнком оправдувати.

З документів того часу знаємо, що Соборчик (з 11-12 серпня 1923 р.) не повідомив проф. Огієнка про те, що Управа Братства й Консисторія вже не будуть рішати — почерез свящ. Савчука й проф. Огієнка — справи єпископа, а відтепер буде її рішати Собор, який відбудеться в Саскатуні, але ще не відомо — коли, бо ж Соборчик в серпні 1923 р. не ухвалив рішення скликати Собор.

Тому що Соборчик 12 серпня 1923 р. постановив запросити проф. Огієнка на посаду викладача (з інших документів довідуємося, що його запросили на посаду ректора) духовної семінарії, яку було постановлено відкрити, то на подорож до Канади йому вислали 200 дол. Г. Сліпченко, якому було припоручено зробити це, гроші на адресу проф. Огієнка вислав, але через непорозуміння написав до нього, що ці гроші призначені на спровадження єпископа до Канади.

Проф. Огієнко в своєму листі 30 листопада 1923 р. до свящ. Савчука писав ось що в цій справі:

"Білєт на переїзд II кл.[яси] і 196 долярів [американських] — 200 дол. канадійських давно вже прийшли до Львова, але про них нічого певного я не знав, бо п. [Гаврило] Сліпченко писав мені, що це для єпископа. Корабельна контора досить затривожилася, закидувала мене листами проявляючи до мене найбільшу пошану. Долярів — 196 — з контори я не брав, і оце цими днями сам агент привіз мені їх аж до Винник і під росписку передав їх мені. Ці 196 долярів знаходяться в мене і по першій Вашій вимозі я їх висилаю Вам, кому б це було потрібно."

Причини, через які проф. І. Огієнко не приїхав на посаду ректора духовної семінарії, яку Соборчик 12 серпня 1923 р. постановив відкрити, з'ясовані в листі з 21 травня 1924 р. проф. Огієнка до свящ. Савчука, в якому він повідомив його, що з Канади йому довго не відповідали на його листи, отже він не знав, на який час його запросять до Канади. А тим часом його звільнили з посади в укр. учительській семінарії у Львові, і він, опинившись з родиною без засобів до життя, за безцін підписав контракт на переклад св. Письма. І хоч це своє зобов'язання він уже виконав, але не може ризикувати виїздом до Канади, бо його "приятелі" можуть зробити так, що польська влада заборонить йому поворот додому.

4. Проблема причини, через яку провід У.Г.-П. Церкви не скористав з готовости єп. Олексія Громадського стати Архипастирем цієї Церкви

Симптоми кризи в переговорах свящ. С.В. Савчука з проф. І. Огієнком помітні в його листі з 16 червня 1923 р. Цей лист головно важливий під тим оглядом, що свящ. С.В. Савчук тут вперше говорив про те, що коли У.Г.П. Церква в Америці не погодиться спільно з У.Г.-П. Церквою в Канаді спровадити й утримувати єпископа-українця, і не змінить свого рішення (з 14 березня 1923 р.) спровадити собі єпископа від митр. Липківського, то в такому разі У.Г.-П. Церква в Канаді мусітиме спровадити єпископа виключно для себе, але єпископа тільки канонічного, незважаючи на кошти утримання його в Канаді. (У тексті нижчеподаного листа вставні пояснення мої. Підкреслення зроблені автором. — Ю.М.-Л.).

"Саскатун, Саск. 16-го червня 1923.

Вповажаний Пане Ректор!

Відповідаю на Вашого цінного листа від 6.V.1923 з великим опізненням, а то ізза того, що я отримав його вже в санаторії, куди приїхав на 1-го ц.м., отже був примушений підождати з відповідию аж доки не пришлють мені з Саскатуну копії мого листа до Вас від 11.9.23.

У своїм листі робите мені деякі закиди і я вважаю за відповідне їх опрокинути бо инакше може прийти між нами до непорозуміння.

Між иншим Ви пишете таке:...

"Я бачу в листі знову нові думки, нові погляди, — в порівнянні з тими що я чув від Вас за останній час наших побачень. І в мене склалось враження, що Ви вирішили покладатись на свої сили, і — буду відкритим — це відбило

в мене всяку охоту вмішуватись до Ваших справ... А виходить що покладатися на свої сили Ви знову ж не можете. Про висвячення пишете, що треба, щоб [єпископ] був висвячений тут [в Канаді] тоді як про це у нас була інша розмова..."

Повищі обвинувачення здивували мене дуже, бо перечитавши копію мого листа до Вас, я не знаходжу в ньому жадних "нових думок", "нових поглядів". Як пригадуєте собі Пане Ректор, в перших днях нашого побачення Ви поставили були домагання, що Канада і Зл. Держави мусять в справі епископа іти разом, инакше Ви не хочете в справу вмішувати ся. Я запевняв Вас, що ми прийдемо зі Зл. Державами до порозуміння так скоро, як ми дістанемо епископа.

Але Ви заявили, — зовсім слушно, — що я не маю на це жадних доказів, запевнень. Тоді я поставив справу ось як: Припустім, що Зл. Держави на чолі з Др. Копачуком рішать злучитись з митр. Липківським, [то] що Ви [тоді] зробите з нами, з Канадою: чи подасьте нам помічну руку в формі епископа, чи попхнете нас в обійми католиків або російської православної місії? В відповідь Ви заявили Пане Ректор, що колиби Зл. Держави справді рішили держати з митр. Липківським, то Ви помимо того будете старати ся надати на Канаду епископа. Стало було, отже, на тім , що повернувши [від Вас] до дому, [я] мав почати старання прийти зі Зл. Державами до порозуміння. Але не так стало ся як гадало ся.

Я повернув до дому на 8-го марта [1923 р.], а на 14-го того ж місяця [1923 р.] в Зл. Державах відбуло ся перше засідання Церковної (Церковно-Народньої) Ради, на котрому рішено злучити ся з Митр. Липківським. Про це все я доносив Вам в свій час.

До порозуміння між нами ще не прийшло і — говорю зовсім отверто — не знаю чи прийде, а то хочаб ізза того, *що Зл. Держави дуже перейняли ся руйнованням канонів* — факт на котрий Канада дивить ся більше критично. Ми можемо бути певні лиш одного: одні на других наступати не будемо, *а що до ріжниці в поглядах і в канонічности епископів, то треба вірити, що вони з часом „загоять ся"*. Треба пригадати однак, що до нині не є певним чи епископ до Зл. Держав приїде, як не є певним чи приїде він до Канади.

Дальше, що до висвячення епископа. Як пригадуєте собі Пане Ректор я говорив, що краще булоб колиб епископ був посвячений там [в Европі], бо це надалоб йому більше авторитету й поваги. Але колиб це зовсім не було можливе, то тоді можнаб висвятити його й тут, в Америці. Ви з цим погодили ся. Ви мали робити старання виєднати йому посвячення там [в Европі], і в цій справі мали навіть бачити ся з Сербським епископом чи митрополитом, котрий перебував тоді в Америці*[8]. Ну, а в своїм листі я тільки пригадую Вам, що "бажаним — не конечним булоби, щоби хиротонія відбула ся в Европі".

В згаданому свойому листі пишете, що донесете мені про дальший хід справи так скоро як лиш отримаєте відомости від кандидатів [на єпископів], і я, отже, очікую нетерпеливо Вашого листа, і не тільки я, але всі священики [наші], ввесь загал, котрий, сказати поправді, почав попадати в зневіру.

Колиби справа поступила хоч на стільки вперед, щоби ми ясно й явно оголосили назначення епископа [для нас] і тоді ми моглиб зробити все, а доки це станеть ся ми мусимо вдоволити ся чим будь, бо нарід самим обіцянкам вірити вже не хоче.

---

*[8]В США (1922 р.) перебував не сербський єпископ, а чеський єпископ Горазд Павлік, що був в юрисдикції Патріярха Сербського — (Ю.М.-Л.).

Василь Кудрик їде на днях висвячувати ся. Він мав поїхати вже давно, але Митр. Ґерманос робив візитації в полудневій части Зл. Держав й К.[удрик] мусів підождати доки він вернув до дому.

Свящ. [Михаїл] Борецький, декан [з Волині] подав прохання приняти його в ряди наших священиків, рішено прохання узгляднити, коли зложить відповідну заяву щодо його українства. Чи Ви знаєте його? Він походить з Галичини. Будучи в Кремінці [на Волині] я бачив ся з його молодшим братом."[Свящ. Савчук після того радить проф. Огієнкові, щоб він звернувся до Юліяна Стечишина, бо тільки він може продати деяке число примірників граматичних *"Таблиць"*, які видав проф. Огієнко].

"Пересилаю Вашого листа Михайлові Стечишинові і прошу його звернути увагу на порушену Вами справу. Він завідує справами фінансовими.

Поздоровіть сердечно Пані Ректорову і діток.

З правдивою пошаною

о. С.В. Савчук"

Замітки. — Дорікання проф. Огієнка, — що, мовляв, "У Вас нові думки", "нові ідеї", спочатку Ви мовляв, хотіли, щоб кандидата на єпископа для У.Г.-П. Церкви в Канаді висвятили в Европі, а тепер хочете, щоб він був висвячений у Канаді, і твердите, що будете "покладатись на власні сили" при спроваджуванні до себе єпископа, то знову кажете, що власних сил у Вас замало і т.п. відносилося до всього проводу У.Г.-П. Церкви. Але свящ. Савчук помилково прийняв це на свою адресу, і тому вважав необхідним спростувати все в своєму листі.

Проф. Огієнко вважав потрібним робити ці докори, бо, як видно, хтось з офіційних провідників У.Г.-П. Церкви — поза свящ. Савчуком — в імені Братства, а може й Консисторії, писав до проф. Огієнка листи, в яких була виражена "зміна думок", "зміна ідей". Ідеться про те, що з проф. Огієнком листувалися в справі єпископа-українця різні діячі — кожен на власну руку: Мих. Стечишин, Юліян Стечишин, В. Свистун. П. Зварич.

Між групами діячів не було однозгідности на точці питання, де мала б бути кандидатові на єпископа для У.Г.-П. Церкві звершена хіротонія: в Европі, чи може в Канаді, або в Америці.

На брак однозгідности між ними в цій справі вказує лист (з 31 липня 1922 р.) секретаря Братства Ю. Стечишина, який перед від'їздом свящ. Савчука до Европи дав йому такі інформації:

"Скорше не міг дати Вам ніяких інформацій, бо Йорктонці рішили в один бік, а Вінніпеґовці в другий. Перші були прийшли до рішеня, щоби попробувати ще раз висьвятити епископа тут [в Канаді] з котрого будь священика зі Зл. Держав. В Вінніпеґу переговорили справу основнійше і порішили так, як ми в Саскатуні. Ви мусите збиратись в дорогу [до Европи] і то дуже скоро".

Цей лист Ю. Стечишина свідчить, що укр. православні діячі в Йорктоні (яких очолював адвокат Михайло Стечишин) непохитно стояли на тому становищі, щоб єпископом цієї Церкви був місцевий українець (з Канади або з США), і що він мусів би бути хіротонізований

на цьому континенті, а діячі з Вінніпеґу й Саскатуну були за тим, щоб він був висвячений в Европі.

Свящ. С.В. Савчук, приїхавши до проф. Огієнка, також заявився за тим, щоб кандидатові на єпископа для У.Г.-П. Церкви хіротонія була звершена в Европі. Але тому що це суперечило плянам укр. православних церковних діячів у Йорктоні — очолених адв. Мих. Стечишиним, то їхній загал, а фактично їхній лідер Мих. Стечишин, очевидно, подавав проф. Огієнкові до відома, що православні українці в Канаді бажають мати єпископом такого українця, що мусить бути висвячений тут, у Канаді, або в Америці, а не в Европі, як цього бажав свящ. С.В. Савчук, який в цій справі був речником укр. православних діячів Саскатуну й Вінніпеґу, а не Йорктону. Певна річ, що проф. Огієнко, не знаючи про цей поділ у провідних сферах У.Г.-П. Церкви в Канаді, опинився в стані дизорієнтації.

* * *

Справа заанґажування спільного канонічного єпископа-українця для У.Г.-П. Церкви в Канаді й У.П. Церкви в Америці почерез проф. Огієнка опинилася в імпасі тоді, коли стало ясно, що рішення У.П. Церкви в Америці спровадити собі єпископа від митр. Липківського було невідкличним — з одного боку, а з другого боку свящ. С.В. Савчук, офіційно репрезентуючи У.Г.-П. Церкву в Канаді, категорично заявив, що ця Церква єпископа від митр. Липківського не приймає, бо вона хоче мати канонічного українського єпископа.

Проф. Огієнко, який спочатку погоджувався прислати єпископа-українця православним українцям у Півн. Америці тільки під такою умовою, що той єпископ буде спільним архипастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді й У.П. Церкви в Америці, згодом змінив це своє становище, і почав шукати канонічного єпископа-українця тільки для православних українців у Канаді, і знайшов його в особі одного з молодших ієрархів Православної Церкви в Польщі — Олексія Громадського, родом з Підляшшя. Але це сталося вже тоді, коли справа старання спровадити такого єпископа до Канади фактично стала особистою справою свящ. С.В. Савчука, бо ж Управа Братства й Консисторія на своєму спільному Соборчику в Канорі в днях 11-12 серпня 1923 р. зняли з себе цей обов'язок і передали його майбутньому Соборові У.Г.-П. Церкви. А це означало, що коли б свящ. Савчукові й пощастило знайти — почерез проф. Огієнка — такого єпископа, то сам він особисто не мав права заанґажувати його для У.Г.-П. Церкви й не міг запевнити його, що ця Церква прийме його. Свящ. Савчук мусів чекати з цим аж до слідуючого Собору, реченець скликання якого не був назначений. Чому Управа Братства й Консисторія не скликали Собору, коли проф. Огієнко повідомив свящ. Савчука, що єп. Олексій Громадський готовий стати архипастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді, і чому вони рішили вичікувати та на що вони чекали — це така справа, яку треба було б уважати або за загадкову, або за тактику зволікання Управи Братства й Консисторії, щоб дочекатися приїзду до У.П. Церкви в Америці єпископа від митр. Липківського і побачити, чи надавався б він і для У.Г.-П. Церкви в Канаді.

Коли Управа Братства й Консисторія були в стані того "вичікування", свящ. С.В. Савчук написав із санаторії в Форт К'аппель, Саск. до проф. Огієнка два листи: одного 31 серпня 1923 р., а другого 5-го жовтня того року. (У текстах цих листів, що тут будуть подані нижче, всі вставні пояснення й підкреслення слів мої; Ю.М.-Л.).

"Саскатун, 31-го серпня, 1923.

Високопаважний Пане Ректор!

Вашого цінного листа від 2.VIII.23 отримав. Жалуєте ся що я до Вас не пишу, а я тим часом відписав на кождого листа. Більше не писав, бо, бути щирим, не мав про що писати. Ви хотіли, щоби я писав Вам про згоду між Канадою і Зл. Державами, а я про те писати не міг, бо тої згоди в нас ще нема. Я робив що було в моїй силі, щоби до згоди прийшло, але Зл. Дежави вважали за відповідне на кожду мою пропозицію відповісти "ні!" Я пропонував, пр.[иміром], спровадити або канонично-правного епископа, або кандидата на епископа, котрого висвятив би Митр. Ґерманос, а котрий, за згодою всіх, міг би признати пізніше Липківського. Я хотів знати, що вони на це скажут. Але. Зл. Держави — Гундяк і Каськів — думали й доказували, *що лише жонатий епископ може в них бути.* Отже до згоди між нами прийти не може, бо ми "чорносотенці" й т.п. Колись будете мати нагоду переглянути нашу кореспонденцію, і побачите чи могли ми зі своєї сторони більше зробити.

Відомість про переписку (свящ. Івана) Гундяка з якимсь там священиком в (таборі)*9 Калішу здивувала мене дуже! Це ж одна з моїх пропозицій — на стільки на скільки входить в це висвячення Ґерманосом. О кандидата, розумієсь, мали постарати ся Ви. "Як їх роботу розуміти?" — Ви пишете. Не знаю! Це — простіть за вислів — "дяківська психольоґія"! Не можуть знести, щоби якась пропозиція вийшла не від них. Прошу, однак, не подумати, що ми може вимагали від них за богато. Противно, ми були готові, ради святої згоди, дати їм провід у всім.

Догадую ся, що їм не вдав ся плян з Липківським. Були слухи, що епископом мав [у них] бути [від митр. Липківського] брат Мих. Грушевського; отже ніяково було [їм] звертати ся до нас.

Я нині написав листи до [свящ. Івана] Гундяка і [свящ. Володимира] Каськова й копії посилаю Вам. Більше писати не міг, бо не знаю, як вони до справи поставлять ся. Впрочім мої пропозиції добрі ще і нині, отже вони повинні тепер сказати, чи згоджують ся на спільну акцію, чи ні.

В нас справи стоять тепер так: Василь Кудрик висвятив ся з початком цього місяця. Крім нього маємо ще одного кандидата [Петра Мельничука] котрий поїде до митр. Ґерманоса в короткому часі. З Волині, дальше, їде до нас двох священиків — за власні кошти — по рекомендації митр. Діонісія. Про одного*9 я запитував Вас, але Ви не відповіли нічого. Зі Зл. Держав їдуть також два, так що найдальше до нового року в нас буде напевно 12-13 священиків.

Дальше ми рішили отворити духовний семинар й запросити Вас на ректора. Почали отже збирати на Ваш приїзд фонди, але з огляду на те, що *ми Вас не раз вже, так би сказати, обдурили,* то я видав нашій "братії"

---

*9Цим священиком був протопресв. Павло Пещевський.

*10Це мова про прот. Михайла Борецького з Крем'янеччини на Волині. Але він до Канади не приїхав.

ультиматум, що не запросимо Вас офіціяльно так довго доки не будуть в руках відповідні фонди — не тільки на саму подорож, але й на удержання через певний час Вашої родини й на особисті видатки в сполуці з подорожию. Плян був переслати гроші, шіфкарту й запрошення каблеґрамою через корабельну фірму, але що пишу цього листа, то вважаю за відповідне згадати про це тепер, помимо того, що як будуть вже гроші то пришлеся Вам їх каблеґрамою, так як згадано повище.

Наші пляни тепер збільшити число священників, а тоді лекше буде й справу епископа вирішити.

Я в санаторії дальше й буду тут мабуть до Нового Року.

Простіть будь ласка, що пишу олівцем, але це улекшує мені працю на стільки, що не потребую писати окремої копії.

Здоровлю щиро Вас і Вашу родину й остаюсь з правдивою пошаною до Вас.

о. С.В. Савчук"

"Саскатун, 5-го жовтня, 1923.

Високоповажаний Пане Ректор!

Михайло Стечишин переслав мені від Вас такі листи: чч. 784, 785, 790, а також лист до нього від 14.IX.1923 та довірочний лист до Консисторії тої самої дати.

Надзвичайно дивує мене, що Ви не отримуєте моїх листів. Я, правда, пишу зрідка — причина Вам звісна: стан здоровля — але відповідаю на кождого Вашого листа; однак з Ваших листів до гром.[адянина] Стечишина *виглядає, що Ви не отримали від мене жадного листа,* бо не знаєте навіть моєї адреси. При нагоді пригадую, що моя адреса така, як і Консисторії, а то Box 1686, Saskatoon, Sask. Звідтам пересилають мені листи — з малим опізненням — до санаторії.

Сподію ся однак, що Ви вже отримали мого листа від 31.VIII.23, в котрім я поінформував Вас, що ми саме рішили зробити, а то отворити духовний семинар і запросити Вас обняти позицію ректора. До отримання Ваших, вищезгаданих, листів ми поробили були всі потрібні приготовання й найдальше до тижня мали вислати Вам каблеґрамою шіфкарту й 200 долярів для Вашої родини. Справу епископа ми вважали за відповідне відложити аж до Вашого приїзду до нас, тим більше, що до згоди між Америкою й нами не прийшло, а Ви рішуче відказали ся будь що робити в справі епископа так довго як довго між нами тої згоди нема. Ми віримо, що буде найкраще, коли Ви приїдете сюди й на свої очи побачите як справи в нас стоять, тоді будете знати, чи ми заслугуємо на будь яку поміч, чи ні. Що до Вас самих, то ми зобовязали ся дати Вам відповідне винагородження за Ваш труд й уможливити Вам продовжувати Вашу працю на церковно-народнім полю в такий спосіб, як ми обговорювали це у Вашім домі. Поле до праці тут широке, а обставини так матеріяльні як і політичні без порівнання кращі чим ті в яких Ви живете тепер.

Отримавши Ваші листи в справі епископа Олексія [Громадського], ми дуже врадували ся, що чейже є таки надія осягнути так дорогої для нас цілі. Але обдумавши справу гаразд, ми прийшли до заключення, що тоді найкраще буде, коли Ви Пане Ректор приїдете до нас перше, а то ізза ось цих причин: (1) В листі до Консисторії від 14.IX.1923 ви застерігаєте собі право в разі потреби не вмішувати ся в наші церковні справи, колиб Канада в церковних справах не обєдналась з Америкою; не знаємо, отже, чи епископ Олексій згодивби ся приїхати до нас, довідашись, що до Америки має

приїхати епископ з України [від митр. Липківського]. (2) Зимою в Канаді візітації церков робити дуже не вигідно, а то ізза сильних морозів, до котрих людина з Европи мусить перше привикати. (3) Колиб Ви приїхали до Канади і згодили ся на приїзд епископа Олексія, [то тоді] ми спровадилиб його сей час, але обговорювати цю справу листовно забере богато часу, а то знов ізза того, що Ви вимагаєте від нас обєднання з Америкою, до котрого, помимо найкращих наших заходів, ще не прийшло. (4) Дуже можливо, що приїхавши сюди Ви поможете нам в наших заходах прийти з Америкою до порозуміння й згоди — так, що епископ Олексій бувби призначений й до Америки. (5) Ваша присутність на [нашому] Соборі, котрий мавби запросити епископа до Канади мала би для нашої справи велике значіння.

Ввиду цього всього ми рішили спровадити Вас перше й в цім листі посилаю Вам офіціяльне запрошення підписане мною й гром.[адянином] Стечишином [Михайлом], як секретарем Консисторії. Шіфкарта й гроші будуть вислані Вам телеґрафічно, котрі Ви з певністю отримаєте перед цим листом.

Тепер пару слів про Америку. Отримавши від Вас відомість про лист о. Гундяка до о. [Павла] Пащевського [в таборі емігрантів у Тарнові], я написав в тій справі до о. [Володимира] Каськова й Гундяка; о. Гундяк відписав мені на мого листа сей час, а о. Каськів мовчить й до сьогодня; о. Г. [отець Гундяк] прислав мені копію згаданого листа [до о. Пащевського] і пише таке... Тут подаю [окремо] цитати з листа Гундяка від 6.IX.23, а саме уступи зазначені на тім листі зеленим олівцем щодо його переговорів з о. [Василем] Кудриком, то додаю, що я з о. К.[удриком] ще не був, але сумніваю ся чи що путнього [з цього вийде]. Мушу звернути увагу, що листи підписав лиш о. Гундяк, отже вони "приватні".

Недавно в "Дніпрі" було оголошено листа від Липківського про назначення до Америки епископа [від митр. Липківського]. Витяги з "Дніпра" посилаю [Вам] в цім листі. Однак справи в Зл. Державах виглядають не так рожево як виходить в "Дніпрі", а через те терпить церковна справа; о. Гундяк — їх найбільша сила — просить ся до Канади під претекстом слабого здоровля. Догадую ся однак, що в тім є щось більше. Хто знає: може з часом вони таки зрозуміють значіння слів "в єдности сила".

Моє здоровля поліпшуєть ся, але сказати правду, не так як бажавби. Причина — журба й клопоти так особисті як і церковні.

Здоровлю сердечно Вас й Високоповажану Пані Ректорову та Ваших діток.

Ваш з поважанням,
о. С.В. Савчук"

* * *

Із листування свящ. І. Гундяка із свящ. В. Кудриком, про яке згадує свящ. С.В. Савчук у своєму листі з 5 жовтня 1923 р. до проф. Огієнка, зберігся лист (мабуть тільки один) свящ. Гундяка до свящ. Кудрика, текст якого слідує нижче.

"New York, N.J. 6/10/23.

Всечесний Отче:

На Ваше письмо з 30/9/23 уважаю за вказане відповісти саме нині, після "приватних" нарад нашого "тіснішого кружка", котрі щойно скінчилися. Все зложило ся ліпше чим я надіяв ся. Плян [свящ.] Каськіва за жонатим [єпископом] впав. Отже вчора написали до Київа щоби прислали нежонатого [єпископа]. Ввиду сего я лишаю ся в Зл. Державах.

Ваше [в Канаді] ваганєся що до еп.[ископа] О.[лескія] я цілком поділяю. Проф. Огієнко довірочно прислав мені копію письма від О.[лексія] до него з 29/6/23. Він [єп. Олексій] запевняє [проф. Огієнка] в тім, що "легко дасть собі раду з епископом липківцем колиб такий прибув до Америки", і що він буде уважати се за свою "місію" на сім континенті. Поза се мушу зазначити, що о. [Павло] Пащевський [в таборі в Тарнові] писав мені, що еп. О.[лексій] є — повторяю його слова — "строгий каноніст". Ваш о. Адміністратор [свящ. С.В. Савчук] арґументує, що приїзд епископа від митр. Липківського розібє нам Церков, позаяк Канада заявляєсь проти неканонічного епископа. А тепер нам приходиться алярмувати, що приїзд еп. О-сія до Канади розібє нам Церков, розіб'є своєю "строгістю канонів".

Єсли в него каноничність так гостра, як виходило з письма о. Пащевського, то вона — такби сказати — покалічить тут нас і Вас. Я вірю, що Мих. Стечишин писав Вам то саме. Знаю, що д.[обродій] Зварич [Петро] і другі з Альберти журяться сим. Я о. С.[авчука] оцінюю, але боюсь що він в великій мірі підпав під вплив проф. О.[гієнка]. Я би радив Вам зійтись з ним сам на сам і поговорити в чотири очі.

Ще раз повторяю: Ви мусите рішитись на епископство! Знаю від д.[Мих.] Стечишина що колиб сюди приїхав епископ з України (від митр. Липківського), а ви [в Канаді] також приняли його, то проф. О-ко в такім разї радить, щоби Ви стали його помічником там на Канаду, але висвятились "канонично". Ми тут на нарадах нашого "кружка" дискутували над сим. На Вашім місци я би не два рази, а сто раз подумавби над сею радою проф. О.[гієнка]. Я, розумієсь, говорю лиш теоретично, а не випереджую Вашого ставленяся до бажаня Канади бачити в Вашій особі будучого епископа.

Як здоровля о. С-ка (С.В. Савчука)? Чи не моглиби ваші там на який час цілком не допускати до него церковних клопотів, та ще клопотів з епископом, аби дати йому нагоду зміцнитись на силах і рятувати його здоровля?

Наколи одержу письмо від о. [Петра] Білона [з табору в Щипйорні], обіцяне довше письмо, пришлю Вам копію.

Здоровлю сердечно,
о. І. Гундяк

* * *

Передостаннім листом проф. Огієнка, в якому він згадує про еп. Олексія Громадського, до свящ. С.В. Савчука, був його лист з 30 листопада 1923 р., а останнім — лист з 21 червня 1924 р. На них відпечатуваний імператив проф. Огієнка: *"Хваліть Бога рідною мовою!"* (Вставні пояснення й підкреслення слів — мої. Ю.М.-Л.).

———————

"Проф. Іван Огієнко
Винники коло Львова 30.XI.1923

Високодостойний Отче Семене!

Листом цим складаю Вам свою сердечну щиру подяку за те, що в гіркий момент мого життя Ви по-братньому прийшли з помічною рукою, допомігши мені мати посаду ректора Духовного Семинара в Канаді. Від щирого серця вся моя родина дякувала Вам за таку товариську християнську допомогу.

Так, певне не всі Ваші листи я одержав, тому все останнє, що я маю від Канади, було для мене чужим чи вірніще зовсім несподіваним. Через

страйки я лише оце тепер отримав всі документи, і поспішаю з відповіддю. До цього долучаю листа до п. М.[ихайла] Стечишина і сердечно прошу переслати його йому, — прошу цього ж листа перечитати, щоб не писати мені й Вам того самого.

Білєт на переїзд II кляси і 196 долярів [американських] — 200 дол канадійських давно вже прийшли до Львова, але про них нічого певного я не знав, бо п.[Гаврило] Сліпченко писав мені, що це для єпископа." [Проф. Огієнко далі інформує, що ці гроші йому вже привезли з "корабельної контори" до Винниці, і що "я їх вишлю Вам, колиб це було потрібне".]

"Отже до літа я не зможу до Вас приїхати. Як що не наступлять раніще події, що перервуть мою працю — тоді я негайно їду до Вас. Коли з відкриттям Семинара зачекати не можна, нехай починає справу мій заступник [свящ. Василь Кудрик].

Від єп. Олексія маю листа, — він підтверджує свою згоду їхати до Канади. Його трохи обідив митр. Діонисій, усунувши [його] з Волині [на Білорусь], і тому він тепер не має доброго серця до його.

Митр. Д.[іонисій], на жаль, потрохи попадає в руки москалів, які його оточили. Я держуся осторонь, бо на маю ані матеріяльної змоги ані потреби вмішуватися у все це. Але до мене митр. Д. зберігає товариські середечні відносини. Він дуже нарікає, що не має ні від кого доброї поради; давав мені зрозуміти, що хотів би ближче бачити мене коло себе, але я це відхилив, не бажаючи тепер мішатися до його справ.

Отож сердечно прошу написати мені, як Ви остаточно думаєте з єп. Олексієм.

Справа приїзду єпископа з Київа [від митр. Липківського] до Америки мене цікавить, тому сердечно прошу повідомити й про неї, Чи новий єпископ [від митр. Липківського] не примирить Канаду з Америкою? Дуже шкодую, що не можу тепер вже їхати до Вас, бо все це, певно, зробив би я. Але роспочаті справи і здоровля наймолодшого сина примушують мене відкласти приїзд на літо [1924 р.]. Дуже прошу Вас написати мені також, які Ваші пляни для праці в найближчий час.

Консисторія Американська за останній час виявила до мене багато прихильности і навіть прислала 25 дол. в оплату книжок, яких я так багато посилав о. Копачукові.

А я, Отче, дуже багато працюю; частину праць уже продав і так-сяк якось житиму. Дуже турбує мене що шалена дорожнеча не дає змоги друкувати моїх перекладів богослужбових книжок.

Як же Ваше здоровля? Пишете, що санаторія не дала сподіваних наслідків. Так, Вам потрібно берегтися і все доглядати за собою." [Дальше слідує інформація проф. Огієнка про найновіші видання його книжок].

"Прошу передати пані Вашій мій сердечний привіт.

Дружина й діти вітають Вас.

З правдивою пошаною

Проф. І. Огієнко"

———————

"Проф. Іван Огієнко

Винники коло Львова 21.VI.1924

Вискодостойний Отче Адміністраторе!

Тепер остаточно бачу, що з листами моїми до Вас чиниться щось "надприродного". Від Вас, Отче Адміністраторе, вже більше пів року ніяких листів не маю, а Вам я пишу оце четвертий раз вже в 1924 році.

Сьогодні, 21.V.1924, накінець прийшов лист від Вас з 17.V. [1924], і я зараз же оце знову пишу Вам те, про що вже багато раз писав. Починаю спочатку.

Ваше предложення приїхати до Канади було мені дуже милим, але було цілком нежданним. Мене звільнили з школи (у Львові), я опинився без заробітку. Почали приходити [з Канади] ріжні документи на виїзд, але ніяких листів не було, і я рішуче не знав, в чім справа. Я все думав, що це для єп. Ол.[ексія]. А між тим я жив рішуче без всяких коштів, а на моїх же руках ціла родина, і я змушений був продатися до 20.VI.1924 р. по контракту, на переклади письма святого. Обіцяна щомісячна допомога — в 15 дол. — з Канади спинилася, і тому я змушений був продатися за ніщо. А підписавши контракта, честь мені не дозволила не виконати його.

І вже по всьому цьому прийшли листи, що Ви запрошуєте мене до Канади. На жаль, листи були занадто короткі і неясні, бо з них я мало міг довідатися, — ані про час: на скільки, як довго, я потрібен буду в Канаді, ані про умови моєї праці. Тоді я вислав до Консисторії, на Ваше ім'я офіційного листа про свою згоду і про свої умови, але відповіди не одержав і до сьогодні. Трохи пізніще одержав листа — трохи чудного і мною незаслуженого — від [секретаря Консисторії] п. М.[ихайла] Стечишина, а два дні по тому — листа від нього ж [в якому він пише]: рахувати попередній [його] лист недійсним, — а тут [у цьому попередньому листі] як раз п. Стечишин просив приїзджати скоріше, і *чекати в справі приїзду нової постанови.* От я чекав аж оце до сьогодні, — не цитую дат листів [Мих. Стечишина], бо з відомих Вам причин не держу листів вдома.

Єп. О.[лексій], звичайно, давно вже образився і втратив надію та терпіння, бо бачив, що все це не робиться поважно. А що я міг йому подати в оправдання?

Про приїзд архієпископа Іоана Хведоровича [від митр. Липківського до США] я давно вже знаю, бо з Америки мені часто пишуть. *Я цілком погоджуюсь з Вами, що тепер Канаді треба перерішити свою постанову що до У.А.Ц.* (Української Автокефальної Церкви, первоієрархом якої був митр. В. Липківський). Думаю, що Архієпископ Іоан міг би бути на цілу Америку з Канадою, а *Вашого кандидата — о. В. Кудрика — треба висвятити на єпископа Канади, висвятити старим звичаєм, канонично.* Дуже радий, що ви привітали владику Хведоровича; Бога ради зав'язуйте з ним найкращі зносини. *У нас потроху "неканонічність" згладжується і забувається, а своєю щирою народністю та національністю У.А.Ц. придбала собі [між православними українцями] загальне признання. Вірю, що Ваш Соборчик, що оце сьогодні як раз для цих справ зібрався, буде мудрим і помилки не зробить. Але було б дуже політичним, щоб таки й о. Кудрик приняв посвяченення [в єпископи] старим, каноничним звичаєм.*

В зв'язку з новою ситуацією кладу на Вас справу мого приїзду до Канади. Чи потрібний тепер [там] я?

Я стою на старому: приїхати я згоден. Прошу тільки точно зазначити, на який час я потрібен. Не забудьте тільки того, що коли виїду звідси, то мої "приятелі" зроблять так, що сюди [в Польщу] назад візи мені не дадуть. Куди я тоді вернуся з Америки? Чи зароблю у Вас щось, що дасть мені змогу жити, скажемо, в Чехії?"

[З черги, проф. Огієнко пише *pro domo sua.* А далі інформує про такі факти]:

"Три дні тому одержав я дуже милого листа від архиєп. Іоана Хведоровича. Приємно було мені, що мене не забувають.

У нас справи злі. Митрополит Д.[іонисій] хорий і тому ним крутять, як хотять, а він, безвільний, слухає наказів. Я давно був у нього, та тепер і не хочу бувати... Уніяти — [львівський щоденник] "Діло" — користають з цього і обливають його помиями, а що [митр. Андрей] Шептицький не дозволив правити панахиди по Шевченкові, про це мовчать.

Пишете, що "наш кандидат на єпископа боявся приїхати", ні, [єп. Олексій] не боявся, а Ваша неясна і не тверда лінія ділання..."

[Кінцева частина цього листа відноситься до умовин життя й праці проф. Огієнка].

Замітки. — Про те, що єпископ Олексій Громадський (вікарний єпископ Луцький, на зах. Волині) хотів приїхати до Канади на становище архипастиря У.Г.-П. Церкви в цій країні, проф. І. Огієнко вперше повідомив Адміністратора цієї Церкви, свящ. С.В. Савчука, своїм листом з 2 серпня 1923 р. Тексту цього листа проф. Огієнка не маємо, але про нього згадує свящ. Савчук у своїй відповіді (з 31 серпня 1923 р.) на цей лист, а при цьому він також згадує його інформацію про бажання єп. Олексія приїхати до Канади.

З листа свящ. Івана Гундяка (датованого в Нью-Йорку 6 жовтня 1923 року) до свящ. В. Кудрика знаємо, що проф. Огієнко прислав свящ. Гундякові копію листа (з 27 липня 1923 р.) єп. Олексія до проф. Огієнка, з якого довідуємося, що єп. Олексій був здецидований їхати до Канади без уваги на те, чи до США приїде, чи не приїде єпископ від митр. Липківського; навіть більше: бажання єп. Олексія приїхати до Канади робить таке враження, що його приваблювала "місія" евентуального конфлікту (на точці канонів) з єпископом від митр. Липківського, якщо б такий єпископ приїхав у Півн. Америку.

Відповідаючи на лист проф. Огієнка з 2 серпня 1923 р., свящ. Савчук у своєму листі з 31 серпня (1923 р.) висловив свою радість з приводу того, що єп. Олексій був здецидований приїхати до Канади, але конкретної відповіди щодо справи заанґажування цього архиєрея У.Г.-П. Церквою в Канаді він не дав. Коли ж проф. Огієнко у своєму листі з 30 листопада 1923 р. поставив свящ. С.В. Савчукові, як Адміністраторові У.Г.-П. Церкви, конкретне питання: "Що ви думаєте робити з єп. Олексієм?" — то відповіди свящ. Савчука на це вже не могло бути просто тому, що він цього листа не отримав. Проф. Огієнко у своєму листі з 21 травня 1924 р. до свящ. Савчука інформує, що тепер уже минуло більше як півроку з того часу, коли від свящ. Савчука перестали приходити листи до нього. Тоді також минуло більше як півроку з того часу, як до свящ. Савчука не приходили листи від проф. Огієнка. "Тепер остаточно бачу, що з моїми листами до Вас чиниться щось надприроднього" — так проф. Огієнко починає свого листа з 21 травня 1924 р. до свящ. Савчука, роблячи ще одну з тих спроб сконтактуватися з ним, які він безуспішно робив на протязі останнього півроку.

Перебуваючи увесь той час у санаторії в Форт К'Аппель, Саск., свящ. Савчук посилав свої листи до проф. Огієнка почерез канцелярію Консисторії в Саскатуні, і почерез цю канцелярію він отримував листи від проф. Огієнка. Але, як видно, з канцелярії Консисторії не мали ні проф.

Огієнко, ні свящ. Савчук відповіди на питання, в чому полягала містерія щезання їхніх листів.

Не пощастило їм відновити взаємного контакту аж до весни 1924 р., хоч свящ. Савчук ще під кінець 1923 р. вийшов із санаторії. Комунікаційна ізоляція між свящ. Савчуком і проф. Огієнком почалася тоді, коли єп. Олексій заявив про свою готовість приїхати до Канади, а закінчилася вона тоді, коли провід У.Г.-П. Церкви постановив запропонувати Соборові У.Г.-П. Церкви (який для цього мав бути скликаний), щоб він вирішив питання, чи ця Церква повинна, чи не повинна Звернутися до архиєп. Івана Хведоровича ("Теодоровича"), щоб він погодився взяти цю Церкву під свій архипастирський омофор.

Частина тих листів, що їх вислав свящ. Савчук (у періоді цієї "комунікаційної ізоляції" між ними) згодом знайшлася в архіві Управи У.Г.-П. Братства в Саскатуні.

Очевидно, що "хтось" у Проводі У.Г.-П. Церкви в Канаді, користаючи з того, що св. С.В. Савчук лікувався в санаторії в Форт К'Аппель, Саск. перехоплював його листи до проф. Огієнка, і листи проф. Огієнка до свящ. Савчука, щоб не допустити до спровадження канонічного єпископа з Польщі і таким чином дати нагоду єпископові від митр. Липківського приїхати до Канади. Проф. Огієнко, мабуть, підозрівав, що тут був саботаж.

* * *

З листа проф. І. Огієнка з 30 листопада 1923 р. знаємо, що єп. Олексій Громадський хотів приїхати до Канади, бо опинився в стані конфлікту з (митр. Діонисієм предстоятелем Православної Церкви в Польщі) — тому, що той постановив перемістити його з Луцька на катедру поза межами Волині.*[11]

Чи єп. Олексій мав їхати до Канади з благословення свого киріярха (митр. Діонисія), — а цього вимагали юрисдикційні канони, чи може без його благословення (що означало б вихід єп. Олексія з-під юрисдицкії митр. Діонисія), — цього не знаємо. Якщо це мало статися без благословення митр. Діонисія, то це означало б, що У.Г.-П. Церква в Канаді мала б канонічного архиєрея, а при цьому вона була б *de facto* самостійною Церквою.

---

*[11]Єп. Олексій (у мирі Олександер), родом із села Доридова на Підляшші, 1908 р. закінчив Київську Духовну Академію. У 1918-1922 рр. був ректором Крем'янецької Духовної Семінарії. Прот. Олександер Громадський, прийнявши чернечий постриг під іменем "Олексій", був, уже в сані архимандрита, 3 вересня 1922 р. у Свято-Успенській Лаврі в Почаєві висвячений на єпископа-вікарія Луцького. Року 1923-го митр. Діонисій перемістив його до Ґродна (на Зах. Білорусі).

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

ПЕРША УКРАЇНСЬКА "ЦЕРКОВНА ДЕБАТА" В КАНАДІ

а) Мета дисінформації в справі віроісповідної приналежности того діяча, який у цій дебаті був головним критиком У.Г.-П. Церкви

Вираз "церковна дебата", що є частиною заголовка цього розділу, походить із заголовка статті "Церковна дебата в Вінніпеґ", що була поміщена в вінніпезькому тижневику "Український Голос" — в числі за 2 квітня 1924 р. Автор її був підписаний буквами "**П. Г.**" Чи це криптонім, чи може ініціяли імени й прізвища її автора, — на це питання не маємо відповіди в жодних документах.

Ця дебата відбулася в Вінніпезі в залі кінотеатру *Queen's Theatre* (вул. Селкірк), 23 березня 1924 р. Зааранжував цю імпрезу Василь Свистун, що його прихильники й противники вважали за провідника головних діячів Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Його метою було в цій дебаті доказати, що "Українська Православна Церква була *потрібна для піднесення українського народу в Канаді.*" Партнером В. Свистуна в цій дебаті був Николай Бачинський, посол до Манітобської Леґіслятури й визначний член У.Г.-П. Церкви в Канаді.

В. Свистун плянував визвати на заініційовану ним дебату діячів протестантського руху серед українців у Канаді. Зиґмунт ("Зенон") Бичинський, — один з пасторів українських пресвітеріян і він же редактор їхнього пресового органу "Канадійський Ранок" (у Вінніпезі)*[1], — спочатку погодився взяти учать у дебаті. Одначе згодом він роздумався і повів справу так, що до участи в дебаті зголосилися, як опоненти В. Свистуна й Н. Бачинсього, д-р Мануїл Мігайчук (дентист з Вінніпеґу) й студент права Манітобського університету (в Вінніпезі) Семен Озеро.

Мета їх участи в цій дебаті полягала в завданні збити твердження В. Свистуна й Н. Бачинського, що "Українська Православна Церква є потрібна для *піднесення* українського народу в Канаді".

---

*[1]Оснований 1905 р. (у Вінніпезі) орган українців-пресвітеріян, часопис "Ранок", 1920 року був перейменований на "Канадійський Ранок".

Василь Свистун
адвокат. Член Українського Греко-Православного Братства. У першій церковній дебаті в Канаді заступав сторону Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

Николай (Миколай) В. Бачинський
посол до Манітобської Леґіслятури, як член Українського Греко-Православного Братства, заступав у першій церковній дебаті в Канаді сторону У.Г.-П. Церкви в Канаді.

Процедура дебатування була укладена згідно із схемою академічних дебат у Канаді, яка починалася тезою "афірмативної сторони" в дебаті: "Рішено, що..." і т.д. "Негативна сторона" в дебаті,повинна була доказати, що ця теза ("афірмативної сторони") була помилковою.

"Афірмативна сторона" в цій церковній дебаті, тобто д-р М. Мігайчук і С. Озеро, поставили таку тезу: "Рішено (д-ром Мігайчуком і Озером), що Українська Православна Церква в Канаді *є непотрібна* для піднесення українського народу в Канаді". Мета "негативної сторони" в дебаті, тобто В. Свистуна й Н. Бачинського, полягала в її завданні доказати, що, навпаки, "Українська Православна Церква *є потрібна* для піднесення українського народу в Канаді".

Щоб доказати свою тезу, "афірмативна сторона" (М. Мігайчук й С. Озеро) почали в цій дебаті послуговуватися такими аргументами, метою яких було дискредитувати У.Г.-П. Церкву в Канаді, щоб таким чином доказати, що така Церква, якою вона була, не могла бути спроможною *піднести* український народ у цій країні.

Роблячи висновок із свого засновку, що "негативна сторона" (В. Свистун і Н. Бачинський) не збила цього твердження, редакція органу українців-пресвітеріян "Канад. Ранок" перша заявила, що переможцями з цієї дебати вийшли д-р М. Мігайчук і студент С. Озеро. За "Канад. Ранком" повторила те саме редакція церковного органу українців греко-католиків, часопису "Канадійський Українець" у Вінніпезі. Натомість на

сторінках "Укр. Голосу" появилася оборона В. Свистуна й Н. Бачинського, які були там представлені як переможці в цій дебаті.

У тих монографіях, темою яких є історія У.Г.-П. Церкви в Канаді, немає згадки про цю "церковну дебату в Вінніпеґу". З українських православних істориків тільки Юліян Стечишин згадав про неї, але згадав лиш принагідно, — в своїй "Історії Українського Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні", в якій він обмежився в цій справі такою згадкою:

> "Канадійський Українець" також не мовчав. Почав він тогорічну полєміку від нападів на Українську Православну Церкву. За нагоду до тих нападів послужила йому дебата, що відбулася 23-го березня, 1924 р. у Винніпеґу, на тему: "Рішено, що Українська Православна церква є непотрібна для українського народу". Афірмативну сторону тої дебати заступали д-р М. Мігайчук і С.В. Озеро, а противну сторону заступали В. Свистун і посол Бачинський. Суддів на ту дебату не вибирали, як звичайно буває, бо дебатанти погодилися, щоб публика сама для себе судила арґументи обидвох сторін. Це дало нагоду "Канадійському Українцеві" і "Канадійському Ранкові" видати свій власний осуд і вони в кількох числах, опираючися на доказах одної сторони, тішилися, що Українська Православна Церква засуджена на смерть."[1]

Важливим є не той факт, що ця дебата послужила "Канад. Українцеві" за нагоду до наступу на У.Г.-П. Церкву чи, точніше кажучи, — за оказію для переконування української спільноти в Канаді, що У.Г.-П. Церква в цій країні, мовляв, "засуджена на смерть."

Тією досі одинокою монографією в якій "церковній дебаті" в Вінніпезі 1924 р. присвячений цілий розділ — п.з. *"Релігійна дебата"* — є книга свящ. Пантелеймона Божика (який з російської Місії в Канаді 1924 року перейшов до Греко-Католицької Церкви в цій країні) п.н. "Церков Українців в Канаді".[2] Головним, і то дуже великим, мінусом інформації свящ. Божика про цю дебату є його твердження, що в ній "афірмативну сторону" становили"греко-католики".[3] Це значить, що д-ра М. Мігайчука й студ. С. Озера він представляв як "греко-католиків".

б) Справа віроісповідної приналежности д-ра М. Мігайчука

Інформації гр.-кат. свящ. П. Божика свідчать, що роля студ. Семена Озера в цій дебаті фактично полягала в тому, що він тут був, так би мовити, тільки асистентом д-ра Мігайчука, який був головним дебатантом "афірмативної сторони", бо найважливіші аргументи проти У.Г.-П. Церкви, а саме аргументи богословського характеру, були тільки його, д-ра Мігайчука, зброєю в цій дискусії. Тому то автор статті

---

[1]Юліян Стечишин, Історія Українського Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні. (В "Ювілейній Книзі 25-ліття Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні. 1916-1941." Вінніпеґ, 1945. Стор. 147).

[2]Повний заголовок цієї монографії свящ. П. Божика такий: "Церков Українців в Канаді. — Причинки до історії українського церковного життя в Британській Домінії Канаді, за час від 1890 до 1927". Вінніпеґ, Ман. 1927.

[3]Свящ. П. Божик. Op. cit. Стор. 230.

"Церковна дебата в Вінніпеґ" (який підписав себе криптонімом "П. Г."), що була поміщена в "Укр. Голосі" за 2 квітня 1924 р.) правильно поінформував, що д-р Мігайчук був "лідером афірмативної сторони".

Про ісповідання тієї Церкви, до якої належав С. Озеро, тільки свящ. Божик подав інформацію, що цей студент був "греко-католиком". Але з того факту, що свящ. Божик також і д-ра Мігайчука представив як "греко-католика", можна зробити висновок, що його інформацію й щодо віроісповідання С. Озера треба прийняти із застереженням.

Можна з певністю сказати, що свящ. П. Божик, представляючи д-ра М. Мігайчука як нібито "греко-католика", знав, що цей лікар-дентист був православним. Доказом того , що д-р Мігайчук був православним, не конечно мусить уважатися той факт, що він належав до провідних сфер тієї української інтелігенції, що гуртувалася при Інституті ім. Могили в Саскатуні. (До речі, д-р М. Мігайчук належав до основаного в Вінніпезі на початку березня 1924 р. "Комітету Народної Збірки" грошей на допомогу Інститутам ім. П. Могили (в Саскатуні) й ім. Мих. Грушевського (в Едмонтоні).[4]

Прямим і конкретним доказом того, що д-р М. Мігайчук був православним, є по-перше, те, що в статті п.з. *"Дебата про Православну Церкву"* ("Укр. Голос" за 26 березня 1924 р.) її православний автор (що підписався криптонімом "Клим"), поінформував, що д-р М. Мігайчук був православним; по-друге, сам д-р Мігайчук у своїй відповіді "Климові" п.з. *"Відповідь на критику дебати"* ("Укр. Голос" за 2 квітня 1924 р.) підтверджує цю "Климову" інформацію, що він (д-р М. Мігайчук) є православним.

Особливість цієї дебати характеризувалася такими аспектами:
1) український діяч православного ісповідання, д-р М. Мігайчук, критикував Українську Греко-Православну Церкву в Канаді, хоч ця критика в дійсності була спрямована проти тієї ролі, яку надавав цій Церкві її світський провід; 2) "афірмативна сторона" (під проводом д-ра Мігайчука) ввела в дебату теологічну аргументацію для оборони своєї тези; 3) "афірмативна сторона" відхилилася від тодішнього звичаю в українців оперувати словом "Церква" без згадки про в і р у , бо вона включила в свій лексикон термін "віра", і поставила його перед словом "Церква".

Цей факт послужив православним оборонцям "негативної сторони" в цій дебаті за підставу для посуджування "афірмативної сторони", а головно д-ра Мігайчука, в тому, що вона "відступила" від теми цієї дебати.

I. АРГУМЕНТИ ГОЛОВНОГО ПРАВОСЛАВНОГО ОБОРОНЦЯ НЕГАТИВНОЇ СТОРОНИ ЦІЄЇ "ЦЕРКОВНОЇ ДЕБАТИ"

Головним православним оборонцем "негативної сторони" згаданої дебати, тобто оборонцем становища В. Свистуна й Н. Бачинського, був той полеміст, що під своєю статтею *"Церковна дебата в Вінніпеґу"*

---

[4]Ю. Стечишин. Op. cit. Стор. 145. (Див. у зносці).

("Укр. Голос" за 2 квітня 1924 р.) підписався буквами "**П. Г.**". Мета цієї його статті полягала в завданні оборонити те становище, яке в цій дебаті зайняли В. Свистун і Н. Бачинський, і здискредитували аргументи їхніх опонентів — М. Мігайчука й С. Озера.

Тим першим часописом, що подав обширний звіт про цю дебату, був "Кан. Ранок", а його автором був редактор цього часопису пастор Зиґмунт ("Зенон") Бичинський.

Вищезгаданий православний полеміст (**П. Г.**) у своїй статті *"Церковна дебата в Вінніпеґ"* про цей звіт (що був опублікований у "Кан. Ранку" за 25 березня 1924 р.) висловився так:

> "Але найцікавіше поставився до дебати редактор Ранка п. Бичинський. Він подав досить докладний перебіг дебати, однак дуже сторонничо видав вирок в користь Мигайчука і Озера".

Центральною точкою критичних завваг **П. Г.** було його твердження, що "афірмативна сторона" (фактично її лідер д-р М. Мігайчук) не дотримувалися теми. **П. Г.** пише про це:

> "Недомагання дебати було в тім, що афірмативна сторона, а головно Мігайчук, відступила цілком від теми дебати. Дебата була уложена в сей спосіб: "Рішено, що Українська Православна Церква є непотрібна для піднесення українського народу в Канаді. Афірмативна сторона отже мала доказати непотрібність Української Православної Церкви. Афірмативна сторона мала понад всякий сумнів доказати тезу, в сім случаю, непотрібність Української Церкви. Сего афірмативна сторона не доказала".

Попрікаючи "афірмативну сторону", а головно д-ра М. Мігайчука, в тому, що вона "відступила цілком від теми дебати", полеміст **П.Г.**, очевидно, хоче тим сказати, що опоненти В. Свистуна й Н. Бачинського уникали дебатування над справою тієї ролі, яку У.Г.-П. Церкві в Канаді призначив її провід, а саме тієї її мети, яка полягала в її завданні "піднести український народ" у цій країні.

Полеміст **П. Г.** на доказ цього вказав на такий факт:

> "П.[ан] Свистун заявив також, що п. Озеро не точно означив значіння [виразу] "піднесення народу" бо сказав, що [для У.Г.-П. Церкви] се тільки є піднесення просвітне, економічне і політичне. До піднесення [заявив В. Свистун] належить також піднесення моральне".
>
> "Дальше", — інформує полеміст **П. Г.**, — "Свистун зазначав, що церква має дві задачі: релігійно — моральну роботу і національну".

Щоб доказати, що "афірмативна сторона, а головно Мігайчук, відступила цілком від теми дебати", полеміст **П. Г.** подає такі аргументи:

> "Пан Озеро також ослабив позицію афірмативної сторони тим, що заявивив на початку своєї бесіди, що його сторона не виступає в обороні жадної церкви, тільки в обороні віри".

Мігайчука ж він (**П.Г.**) посудив у "відступлені від теми дебати" головно тому, що той проголосив таку заяву:

"Робота Української Православної Церкви [в Канаді] є для політики, а не для спасіння душі".

"Шкода, що дебатанти не вибрали собі суддів," — пише **П.Г.**, — "а то я хотів би був дізнатись, чи по їхній думці др. Мігайчук дійсно виграв дебату".

З обширної статті пастора З. Бичинського в "Канад. Ранку" за 25 березня 1924 р., про якого православний полеміст **П. Г.** каже, що він (З. Бичинський) "подав досить докладний перебіг дебати", довідуємося, що один з визначних діячів У.Г.-П. Церкви, вінніпезький адвокат Ярослав Арсенич, був "предсідником" цієї дебати. З того факту, що він не зробив д-рові Мігайчукові упімнення, щоб той у дебаті "не відходив від теми" (про це немає згадки в поданому З. Бичинським "докладному перебігу дебати"), можна зробити такий висновок, що обидві сторони — "афірмативна" й "негативна" — згрішили тим, що перед початком дебати вони не здефініювали свого поняття про "піднесення українського народу в Канаді", і таким чином одна й друга сторона залишила собі відкриті двері для своєї власної інтерпретації тієї ідеї, що була виражена словами "піднесення українського народу в Канаді."

Ярослав В. Арсенич
адвокат. Член Українського Греко-Православного Братства. Був предсідником першої церковної дебати в Канаді.

Зокрема скористав з цього д-р Мігайчук, який заявив, що боротьба Укр. Прав. Церкви для "піднесення українського народу в Канаді" мусить перше за все полягати в її обов'язку вести народ до "спасіння душі". Також скористав з цього аргументу й "асистент" д-ра Мігайчука, студ. С. Озеро, заявивши, що завданням Церкви є головно дбати про віру (вірування в Бога) її членів.

Очевидно, що ці теологічні аргументи д-ра Мігайчука й Озера мала на увазі редакція греко-кат. церковного органу "Канад. Українець", коли вона в числі за 2 квітня (1924) цього тижневика заявила, що ці два дебатанти були "добре приготовані". Тут бо ідеться про таке догматично-канонічне вчення Православія:

> "*Церква* є громада православно-віруючих, об'єднаних для *спасіння душі* і досягнення царства Божого людей, заложена як безпосередньо, так і посередньо — через свв. Апостолів — Господом нашим Ісусом Христом. Ним же через Свв. Тайни оживлювана і ведена *до життя вічного* (загробного, — Ю.М.-Л.), як видимо — через духовних пастирів, так і невидимо — вседіючою благодаттю Всесвятого Духа"[5].

Сам В. Свистун не міг посудити д-ра Мігайчука в тому, що він "відійшов від теми дебати" лиш через те, що, мовляв, він (д-р Мігайчук) заявив, що робота Церкви повинна бути не для політики, а для "спасіння душі", бо ж сам він (В. Свистун) сказав, що перше завдання Церкви є не політичне, а релігійне, чи, кажучи словами В. Свистуна, "релігійно-моральне", хоч він при цьому додає, що Церква, крім цього, має й "національне" завдання. Щоправда, В. Свистун не сказав, що головна мета Церкви полягає в її завдані вести людей, — шляхом спасіння душі, — до Царства Небесного, і д-р М. Мигайчук за це скритикував його.

II. ПРИКМЕТИ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ, ЗАВДЯКИ ЯКИМ ВОНА, НА ДУМКУ ЇЇ РЕЧНИКІВ, СПРОМОЖНА ПРАЦЮВАТИ ДЛЯ "ПІДНЕСЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В КАНАДІ"

На питання, чому з Церков усіх віроісповідань української спільноти в Канаді тільки У.Г.-П. Церква є спроможна працювати для "піднесення українського народу" в цій країні, ясну відповідь у цій дебаті дав Н. Бачинський.

Свящ. П. Божик, що був свідком згаданої дебати (якій прислухалося коло 400 українців) інформує, що Н. Бачинський висловився про це так, що У.Г.-П. Церква в Канаді —

> *"...є чисто українська інституція, як жадна інша, та що українському народови такої церкви конче потрібно, бо лише така церков витворить в українському народі національний патріотизм, який зможе здобути українську независиму державу.*[6]"

Хоч д-р Мігайчук й Озеро заявилися проти надавання Церкві політичної ролі, то все ж таки не проти становища Н. Бачинського в цій дебаті, а проти становища й аргументації В. Свистуна д-р Мігайчук спрямував вістря своєї критики після цієї дебати.

---

[5]Архиєпископ Ніканор (Абрамович), *Догматично-канонічний устрій Святої Православної Вселенської Церкви.* (В журналі "Богословський Вісник". Рік І. Ч. І. Мюнхен, 1948. Стор. 15).

[6]Свящ. П. Божик. Op. cit. Стор. 231.

Той православний полеміст, що підписався псевдонімом "Клим", перший посудив д-ра Мігайчука й Озера в тому, що вони відійшли від теми дебати. Зробив він це у своїй коротенькій статтейці п.з. *"Дебата про Українську Православну Церкву"* (в "Укр. Голосі", 16 березня 1924 р.).

Д-р Мігайчук у своїй репліці п.з. *"Відповідь на критику дебати"* (в "Укр. Голосі", 2 квітня 1924 р.) сказав ось що:

> "Клим жалується, що афірмативна сторона (Мігайчук й Озеро) не могли справити дебати на належний уровень. Се певно відноситись може лише до арґументів неґативної сторони, бо вона своїми доказами надавала дебаті дразливий вигляд такими висказами як "продуктивність попів", "підтинання крил греко-католицькій церкві" та "приналежність до церкви свідомих і темних елементів".

Той аргумент, що полягав у "підтинанні крил греко-католицькій церкві", походив від В. Свистуна, і він став "притчею во язиціх" на сторінках "Канад. Ранку" й "Канад. Українця".

В інформації свящ. П. Божика ця справа представляється так (він переповідає критичну заяву д-ра Мігайчука на адресу У.Г.-П. Церкви в Канаді):

> "Ся церков примушує людей змінювати свою віру не ради душевного переконання, а задля політики і сим деморалізує людей. Коли чоловік зміняє свою віру задля спасення, тоді він поступає морально, однак коли хто прийде до мене і скаже мені: ти зміняй свою віру задля політики, то я називаю се деморалізацією. Ніхто не має права відобрати від мене ту релігію, що я її маю, бо то моя особиста власніть, моє душевне переконаннє.
>
> Робота при сій церкві не змагає до доброго, бо коли хто засновує церков без внутрішного переконання, то люде що перейшли на ню будуть розчаровані.
>
> Християнська релігія має за ціль спасеннє душ, а ся має ціль політики, а закривається Христом. Коли сам ініціятор сеї секти заявив, що сю секту покликано до життя *для того, щоби підтяти крила греко-католицькій церкві та епископови Будці,* то я — сказав він, — не маю богато до бесіди".[7]

Звичайно, що не д-р Мігайчук, а свящ. П. Божик назвав У.Г.-П. Церкву в Канаді "сектою", і приписав цей вислів д-рові Мігайчукові.

III. ДВІ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНІ ТЕЧІЇ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В КАНАДІ — В СВІТЛІ "ЦЕРКОВНОЇ ДЕБАТИ" 1924 Р.

Ті полемісти, що були речниками того табору, який стояв по стороні У.Г.-П. Церкви в Канаді, робили д-рові М. Мігайчукові докір за те, що він, православний і свідомий українець, у цій дебаті критично висловився про У.Г.-П. Церкву. І так, напр., "Клим" у своїй статтейці п.з. *"Дебата про Православну Церкву"* (в "Укр. Голосі", 26 березня 1924 р.) писав:

---

[7]Ibid

"Др. Мігайчук, — мимоходом кажучи, сам він православний, — не трактував своєї ролі серіозно, через те, що дебата зійшла на фарсу. Закиди проти української православної Церкви [в Канаді], які піднесено були того рода, що можна їх було сміло поставити проти кождої иншої церкви, а навіть можна їх було піднести проти релігії взагалі, так що не одному слухачеви [дебати] приходило питання: "Чому ви се згадуєте тільки українську православну церкву [в Канаді], а поминаєте мовчки другі церкви?"

Д-р Мігайчук у своїй репліці п.з. *"Відповідь на критику дебати"* (в "Укр. Голосі", 2 квітня 1924 р.) зареагував на це так:

"Клим несправедливо закидає мені, що я не трактував справи серіозно що я — православний. Хібаж православний не може серіозно дебатувати проти своєї Церкви? Ми часто бачимо Англійця, який дебатує проти англійської політики, а остає льояльним Англії".

Ця заява д-ра Мігайчука свідчить, що він у ній був речником тієї української православної інтелігенції, яка, будучи лояльною до самої Укр. Греко-Прав. Церкви в Канаді, критично ставилася до церковної ідеології світських офіційних провідників цієї Церкви, а особливо до ідеології Василя Свистуна та його однодумців.

IV. ТЕОРІЯ "ПОДВІЙНОЇ РОЛІ ЦЕРКВИ"

Критика на сторінках "Канад. Ранку" й "Канад. Українця", які досить гостро атакували В. Свистуна й Н. Бачинського за характер їхнього становища в вищезгаданій "церковній дебаті", викликала з боку В. Свистуна відзив у формі його "редакційної" (передової) статті п.з. *"Причини відновлення Української Православної Церкви в Канаді"*, поміщеної в першому числі першого органу У.Г.-П. Церкви в Канаді, — в часописі-місячнику "Православний Вістник" у Вінніпезі. (Перше число його вийшло в квітні 1924 р.). Замість слова "відновлення" У.П. Церкви, в згаданій статті В. Свистун, розуміється, повинен був ужити слово "оснування ".

Коли йдеться про "причини" оснування Укр. Греко-Прав. Церкви в Канаді, то В. Свистун не сказав тут нічого нового, бо цю справу обширно з'ясували Довірочні Збори в Саскатуні в днях 18-19 липня 1918 р., на яких було зроблено рішення "заложити Українську Греко-Православну Церкву в Канаді".[8] Довірочні збори, коротко кажучи, заявляли, що причиною відходу членів цих зборів від Гр.-Кат. Церкви й їхнього рішення "заложити Укр. Греко-Прав. Церкву в Канаді" була антинаціональна політика гр.-кат. єпископа Никити Будки та його "середньовічні методи" поборювання народовецького руху інтелігенції української гр.-кат. спільноти в Канаді.

---

[8]Див. у III-му томі *Історії Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді. (Вінніпеґ,* 1987), стор. 282.

Але не факт описування причини оснування У.Г.-П. Церкви в Канаді, а тільки погляд В. Свистуна на ту ролю, яку ця Церква мусить виконувати в Канаді фактично треба вважати за головну специфіку цієї його статті.

Інакше кажучи, тут ідеться про "еклезіологію" (науку про Церкву) В. Свистуна. Тому що він належав до чільних основоположників цієї Церкви і в початках її існування був головним її активістом, то історик повинен — в ім'я об'єктивности — перед прочитанням цієї його статті взяти під увагу ось таку інформацію о. д-ра С.В. Савчука:

> "Слід підчеркнути, що першими основоположниками й орґанізаторами Української Православної Церкви в Канаді були самі світські люде. На Церковнім Зїзді 1918 р. не було ні одного священика, ні одного теольоґа, ні одної особи, що могла б уважатися за авторітет у церковних, доґматично-канонічних справах. Але за те всі вони були люде віруючі, люде релігійні, а до того свідомі українці, які добре розуміли вагу й значіння Церкви так для поодиноких людей, як і цілого народу. Хоч вони й не дописували під оглядом теольоґічного знання, то під оглядом віри та святого запалу їм нічого не можна було закинути. До того ж вони всі знали, якою Церква *не повинна і не може бути,* бо переконались про це на своїм власнім життю".[9]

"Еклезіологія" В. Свистуна полягає в його теорії "подвійної ролі" Церкви. Починає він свою дефініцію поняття про Церкву з т.зв. "ширшого" й "вужчого" погляду на неї, а після того він "зобов'язує" Церкву виконувати "двояку ролю". Нижче слідує виклад цієї його доктрини.

> "З ширшого погляду, християнська церква є збір всіх християн, значить збір людей, що признають Христову віру. З вузшого погляду, церква є громада християн, що мають ту саму віру, ті самі обряди і признають ту саму зверхність церковну. З ширшого погляду, маємо тільки одну християньску вселенську церкву, яка включає всіх християн без огляду на їх ріжниці доґматичні, або обрядові, або ріжниці, що випливають з національного ґрунту; з вузшого погляду, маємо богато християнских церков, відмінних одна від одної своїми доґмами, обрядами, мовою і т.д. З того погляду маємо такі церкви як православні, католицька і ріжні протестанські.
>
> Яку ролю має церква в суспільному життю народу? Роля церкви є двояка: *релігійно-моральна і національна*".

Замітки. — "Церковна дебата" в Вінніпезі 1924 р. відбулася тоді, коли недавно перед тим до США приїхав арисп. Іоан Теодорович. Чи він слідкував за інформаціями в пресі про цю дебату, — невідомо. Але, як згодом виявиться, архисп. Теодорович навчав, що Церква має, і мусить мати, одну ролю, а не дві, а саме — ролю релігійну.

---

[9]Прот. С.В. Савчук, *Основні Засади Української Греко-Православної Церкви в Канаді.* (Повний текст промови прот. С.В. Савчука, яка була виголошена, з деяким скороченням, на 1-ій Конвокації Колеґії св. Андрея в Вінніпеґу 28 квітня 1950). Вінніпеґ, 1950, стор.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧ ЯК ЧЛЕН ІЄРАРХІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ (1921 — 1923)

ВСТУП

а) Життєписні дані

Митр. Василь Липківський у сьомому розділі (п.н. *"Відродження Української Церкви"*) своєї "Історії Української Православної Церкви" прізвище архиєп. Івана Теодоровича послідовно пише в формі "Федорович".[1] Сам Архиєп. Іоан не тільки в Україні, але ще навіть після свого приїзду до США (куди він з України приїхав 13 лютого 1924 р.) своє прізвище писав у формі "Хведорович".

З того факту, що в західних областях Волині (де архиєп. Іоан народився) ім'я "Федір" вимовляють не як 'Теодор', а як 'Федір', можна зробити висновок, що родове прізвище цього ієрарха не могло звучати як 'Хведорович'. Ім'я 'Федір' народ вимовляє як 'Хведір' тільки на Наддніпрянщині, бо така вимова цього імени ближча українському народові на центральних і східніх територіях України.

Під своїм листом, датованим у Нюарку, Н.Дж., США, 7 березня 1924 року, яким він подякував Консисторії Української Греко-Православної Церкви в Канаді за те, що вона привітала його з нагоди приїзду до США, архиєп. Іоан підписався так: *"Архиєпископ Іоанн Хведорович"*.[2]

Але в Америці він ще того самого року почав писати своє прізвище в такій формі, в якій він його до того часу не писав, а саме "Теодорович". І так у вересневому числі 1924 р. вінніпезького "Православного Вістника" його життєпис поданий під заголовком "Архиєпископ Іоанн Теодорович".

---

[1]Див. Митр. Липківський, Історія Української Православної Цекрви. Розділ VII: "Відродження Української Церкви". Із вступом і замітками Протопресв. С.В. Савчука. Вінніпеґ, 1961. Стор. 109-110.

[2]"Православний Вістник". (Вінніпеґ), число за квітень 1924 р. Див. на стор. 8: "Привіт Преосвященному Архиєпископови Хведоровичеви і його відповідь".

Майже всі члени Української Православної Церкви в Америці були українцями з Галичини, і їм, розуміється, було більш сприємливим прізвище "Теодорович", ніж "Хведорович", бо церковно-слов'янське ім'я "Феодоръ" загал українців у Галичині вимовляв як "Теодор".

Можливо, що рішення архиєп. Іоана змінити автентичну форму свого прізвища ("Хведорович") на "Теодорович" було вислідом його намагання створити собі психологічний міст до своєї пастви — українців з Галичини. На це м.ін. може вказувати факт, що в одному із своїх листів до митр. В. Липківського 1934 р., він скаржився, що його *"як наддніпрянця, не сприймають галичани"* в Америці. Про цю скаргу архиєп. Іоана митр. Липківський інформував о. Петра Маєвського (у Вінніпезі) у своєму листі, датованому в Києві 10 квітня 1934 р.[3]

Архиєп. Іоан Теодорович

Чи той факт, що цей владика після свого приїзду до США незабаром постановив змінити своє автентичне прізвище "Хведорович" на більш

[3]Текст цього листа митр. В. Липківського поданий у публікації (циклостилевій) п. н. "Листи Митрополита Василя Липківського — з м. Київа й Александрівської Слободи в Україні до м. Вінніпеґу, Манітоба, в Канаді — від 1933 до 1937 р. включно. (19 листів). м. Лос Анґелес, Каліфорнія, 1953". Див. стор. 16-18

"західнє" ("Теодорович") був урядово зареєстрований, — цього не знаємо. Також не знаємо, чи він своє ім'я "Іван" ще в Україні почав був писати в "урочистій" формі: "Іоанн", чи може він почав чинити це після свого приїзду до США.

Архиєп. Іоан Теодорович народився в містечку Крупець, Дубенського повіту (коло містечка Радивилова), зах. Волинь, 26 вересня 1887 р. в родині місцевого дяка. По скінченні початкової школи в Крупці він вступив у Клевані, на Рівенщині (зах. Волинь) до т.зв. "духовної школи".*[1] Як абсольвент цієї школи, він опісля вступив до духовної семінарії в Житомирі, що за часів царської Російської Імперії був столичним містом Волинської губернії, а разом з тим катедральним містом архиєрея Волинської єпархії.

Усунений 1906 р. із семінарії за революційну діяльність, він до 1911 року включно працював на посаді вчителя народньої школи, а 1912 р. був знову прийнятий до Житомирської Духовної Семінарії. По скінченні цієї школи він одружився й 10 травня (стар. стилю) 1914 р. був висвячений на священика. Через три місяці після того упокоїлася його дружина. Коли ще він не отримав призначення на парафію, вибухла перша світова війна, і він зголосився на фронт до служби в Червоному Хресті російської армії.

Коли в Києві навесні 1917 р. постала Українська Центральна Рада, він літом того ж року зголосився до неї на службу, і був зачислений в склад організаторів української адміністрації в різних містах України. Коли Українська Народня Республіка (суверенність якої Центральна Рада проголосила 22 січня 1918 р.), підписала (в Бересті, вночі з 26 на 27 лютого 1918 р.) мировий договір з Центральними Державами (Німеччиною й Австро-Угорщиною та з їхніми союзниками — Туреччиною й Болгарією), уряд У.Н.Р. вислав свящ. Івана Хведоровича в Австро-Угорщину в складі емісарів, завданням яких було з тих українців, що, як бувші солдати російської армії, попали в австрійський полон, зформувати українські військові частини під назвою "Дивізія Сірожупанників". Свящ. І. Хведорович повернувся з тією дивізією в Україну тоді, коли політичні противники української соціялістиної влади У.Н.Р. з допомогою німецького війська вночі з 28 на 29 квітня 1918 р. повалили Центральну Раду, а на місце Укр. Нар. Республіки проголосили державу з монархістичним устроєм — п.н. "Українська Держава", а генерала Павла Скоропадського проголосили Гетьманом України.

Тому що держави Антанти перемогли Німеччину, то німецькі збройні сили (300 чи 400 тисяч війська) почали наспіх евакуюватися з України, і тому що в гетьмана Скоропадського залишилося дуже мало війська (Сердюцька Дивізія, Лубенський полк і невеликі частини російських білогвардейських офіцерів, якими командував російський генерал граф Келлер), то українські республіканські сили, зорганізовані Українським Національним Союзом, під проводом Директорії почали повстання проти Гетьмана, і скоро розбили його невеликі військові сили;

---

*[1] "Духовна школа" (по-російському "духовное училище") — це була в царській Росії 4-клясова школа нижчого типу (в її програмі не було чужих модерних мов) для синів духовенства. Вона підготовляла своїх учнів до вступу в духовну семінарію.

отже гетьман 4 грудня 1918 р. офіційно (шляхом проголошення спеціяльної Грамоти) зрікся влади й того ж дня виїхав з Києва до Німеччини.

Свящ. Іван Хведорович, що належав до антигетьманського руху, за часів Директорії У.Н.Р. вступив, як капелян, в ряди її Армії, і навесні 1920 року був важко поранений. Після одужання в лікарні він рішив піти на парафію. Єпископ Діонисій Валединський, що, будучи на катедрі в м. Крем'янці (після втечі 25 січня 1920 року архиєпископа Волинського Євлогія Ґеорґієвського за кордон) управляв Волинською єпархією, призначив свящ. І. Хведоровича на парафію в селі Митинцях Старо-Константинівського повіту на східній Волині.

Після трагічного кінця Української Народньої Республіки (під натиском великих мас військ Червоної Армії нечисленне військо У.Н.Р. було змушене 21 листопада 1920 р. перейти на державну територію Польщі, і там скласти зброю), свящ. Іван Хведорович включився в український церковно-національний рух, очолений Всеукраїнською Церковною Радою, яка під проводом Михайла Мороза 5 травня 1920 р. проголосила українські православні єпархії "Українською Автокефальною Православною Церквою" ("УАПЦ").

На першому Всеукраїнському Церковному Соборі УАПЦ, який відбуввся в Києві в днях 14-30 жовтня 1921 р., і на якому був установлений Єпископат для цієї Церкви, о. Іван був 25 жовтня поставлений у сан єпископа. На цьому Соборі було висвячено на єпископів шість осіб: першим з них був висвячений прот. Василь Липківський (23 жовтня), що одночасно був найменований на Митрополита-Первоієрарха УАПЦ; другим (24 жовтня) — прот. Нестор Шараєвський (Шараївський), а третім з черги (25 жовтня) свящ. Іван Хведорович. Прот. В. Липківського поставив у сан єпископа увесь Собор, — шляхом рукоположення, яке йому спільно звершили священики, діякони й миряни. Прот. Н. Шараєвського поставили в сан єпископа рукоположенням, що його звершили митр. Василь Липківський і Собор. Свящ. Івана Хведоровича поставили в сан єпископа спільним рукоположенням митр. В. Липківський і Собор (між членами якого тоді вже був й архиєп. Н. Шараєвський).

Після поставлення в єпископський сан прот. Липківського і прот. Шараєвського цей Собор висвятив на єпископів (у днях від 25 до 30 жовтня) ще чотири особи, першим з них був свящ. Іван Хведорович, і митр. Липківський про це пише так:

> "Їх було висвячено митр. Липківським з у ч а с т ю С о б о р у."[4]

Свідчення митр.Липківського, що п'ятьох кандидатів він висвятив на єпископів (у днях 25-30 жовтня), з "участю Собору", — треба підкреслити тому, що в сарсельській "Енциклопедії українознавства" (що її видало НТШ, за редакцією проф. Володимира Кубійовича) написано (не згідно з дійсністю), що свящ. Івана Хведоровича (Теодоровича) висвятив на єпископа сам митр. Липківський.

---

[4]Митр. В. Липківський, Історія Укр. Прав. Церкви. Розділ VII: "Відродження Укр. Церкви". Op. cit. Стор. 42.

Усі ці п'ять єпископів, висвячених митр. Липківським з активною "участю Собору", були цим Собором удостоєні "архиєрейським" титулом. Коли архиєп. І. Хведорович приїхав до США, то там чомусь писали в пресі, що в Україні він був "Архиепископом Подільським і Винницьким"; також і в Канаді українська православна преса інформувала, що владика Хведорович в Україні був "Архиєпископом Подільським і Винницьким".[5]

Тому що не було кому цього спростувати, то такий "титул" архиєп. Івана Хведоровича (чи, в США, — "Іоана Теодоровича") перейшов в історію У.Г.-П. Церкви в Канаді.

А втім українським церковним діячам в США і в Канаді того часу не можна було дивуватися, бо вони не були поінформовані про адміністративно-територіяльну структуру УАП Церкви в Україні.

Щоб архиєп. Хведоровича можна було титулувати "Подільським", для цього треба було б на всій території Подільської губернії утворити одну єпархію, а владику Хведоровича найменувати її правлячим архиєреєм. А всі ті єпископи, які мали б свої катедри в повітових містах Подільської губернії, мусіли б бути вікаріями архиєп. Хведоровича. Одначе в УАП Церкві не було такої ієраршої ранги як "вікарний єпископ". Згідно з організаційною системою УАП Церкви в Україні, територія кожної єпархії мусіла покриватися з територією повіту.[6]

Отже скільки в Подільській губернії було повітів, стільки там могло бути єпархій. У Подільській губернії 1921 р. було обсаджено тільки дві єпископські катедри: в Вінницькому повіті (на території якого була Вінницька єпархія) був архиєп. Іоан Теодорович, а в Гайсинському повіті (на території якого була Гайсинська єпархія) був єп. Микола Борецький. Року 1922-го в Подільській губернії була обсадженна третя єпископська катедра — в повіті Кам'янець-Подільському; цю єпархію очолив архиєп. Йосиф Оксіюк, бувший професор Кам'янець-Подільського університету (він викладав там історію Християнської Церкви). Року 1923-го була обсаджена ще одна катедра в Подільській губернії, а саме в Могилів-Подільському повіті; цю єпархію очолив єп. Микола Карабіневич.

Тому що в УАП Церкві в Україні кожен архиєрей (за винятком Митрополита-Первоієрарха) був "повітовим єпископом" (бо такої службової ранги як "губерніяльний єпископ" УАПЦерква не ввела в себе), то ніхто із згаданих єпископів не був "Подільським", а були там (перед виїздом владики Хведоровича до США) єпископи Вінницький, Гайсинський, Могилів-Подільський і Кам'янець-Подільський. Владика Іоан Хведорович був єпископом Вінницьким.

---

[5]"Православний Вістник" (Вінніпеґ). Червень, 1944 р. (Див. у статті п.з. "В справі епископа Української Православної Церкви в Канаді".)

[6]"Діяння Всеукраїнського Православного Церковного Собору в м. Київі 14-30 жовтня 1921 р. І. Канони Української Православної Церкви. ІІ. Ухвали Собору по окремих питаннях життя Української Церкви". Видання "Всеукраїнської Православної Церковної Ради". Київ, 1921. (Див. розділ XI: "Організація Української Церкви і Церковного урядування". Підрозділ 4: "Орган керівництва в Українській Церкві". г) "Повітові єпископи".).

б) Світоглядова спорідненість архиєп. І. Теодоровича з митр. Липківським

Серед священиків-українців Російської Православної Церкви у царській Російській Імперії прот. В. Липківський відзначився як передовий речник боротьби за перетворення цієї імперії з царською автократичною владою в конституційну державу і за переміну "цезаропапістського" устрою російської Православної Церкви в устрій всенародньо-соборноправний.

Коли царська Рос. Імперія у своїй війні з Японією в 1904-1905 рр. зазнала поразки, антицарські елементи (марксисти Російської Соціял-Демократичної Робітничої Партії і ліберали-конституціоналісти), вважаючи, що ця поразка Росії з Японією ослабила царський режим, на початку січня 1905 р. почали боротьбу з царською владою шляхом революційного зриву.

Одночасно почався й революційний зрив у церковному секторі. Цей зрив очолила петербурзька революційна організація п.н. "Христіанское Братство Борьбы", яка була основана на принципах т.зв. "християнського соціялізму", і яка свої революційні виступи заманіфестувала здвигами п.н. "Революціонные Съѣзды Духовенства", в яких в Україні провідну участь узяв прот. Василь Липківський.

Митр. В. Липківський у своєму листі (датованому в Києві 13 грудня 1933 р.) до о. Петра Маєвського (у Вінніпезі) м.ін. інформував, що він "Був обраний головою Революційного з'їзду духовенства 1905 р., і за діяльність на ньому був під начальницькою опалою".[7]

До антицарських революціонерів належав (1905 р.) і 18-літній семінарист Іван Хведорович.

У життєписі архиєп. І. Теодоровича, написаному на основі його розповіді, а опублікованому в числі за вересень 1924 р. часопису "Православний Вістник" п.з. "Архиєпископ Іоан Теодорович", м. ін. була подана така інформація:

> "Революційний рух, що був обняв російську імперію після нещасливої для Росії війни з Японією, пірвав був у свій вир і молодого студента духовної семинарії і за се його 1906 р. по перемозі реакції звільнено зі школи".

Це свідчить, що впливи петербурзької церковно-революційної організації "християнського соціялізму" — "Христіанское Братство Борьбы" — проникли були також і в Житомирську Духовну Семінарію, в якій учився Іван Хведорович і тому частина її учнів, а між ними й І. Хведорович, взяли участь у революції в Росії 1905 р.

Під час Березневої Революції (9.III.1917 р.) в Рос. Імперії зокрема почалася революція і в Російській Церкві; цей революційний зрив очолила організація п.н. "Всероссійскій Союзъ Демократическаго Православнаго Духовенства и Мірянъ", яку оснував лідер руху "християнського соціялізму" прот. В. Ввєденський (з Петербурга). Ця організація по всій цій імперії влаштовувала "Революціонные Съѣзды Духо-

---

[7] "Листи Митрополита В. Липківського..." Op. cit. Стор. 11.

венства и Мірянъ". На українських землях такий З'їзд очолював прот. В. Липківський. У своєму листі до о. Маєвського (з 13 грудня 1933 р.) він писав про це коротко:

> "Року 1917-го [я] був знову обраний головою революційного з'їзду духівництва і мирян".[8]

Свящ. І. Хведорович під час цієї антицарської революції в Рос. Імперії 1917 р. відзначився тим, що серед духовенства Рос. Прав. Церкви він був тим першим священиком, що взяв участь в акції антицарської революційної агітації серед російського війська на російсько-австрійському фронті. У його життєписі, основаному на його розповіді, про це подана така інформація:

> "З початком революції (в березні 1917 р.) священик Теодорович був першим з духовенства, що випустив до війська на фронті відозви, аби піддержало революцію".[9]

Це свідчить, що свящ. Іван Хведорович належав до передових церковно-революційних активістів "християнсько-соціялістичної" організації "Всероссійскій Союзъ Демократическаго Духовенства и Мірянъ.

Активна участь свящ. І. Хведоровича й прот. В. Липківського в обох церковних революціях (1905 й 1917 рр.) свідчить про їхню світоглядову спорідненість, бо вони обидва не тільки жертвували свою енергію і труд, але й навіть ризикували своєю особистою безпекою в революційній боротьбі з монархістично-автократичною владою за зміну державного устрою й соціяльного ладу в дусі християнського соціялізму.

в) Церковно-ідеологічне споріднення архиєп. І. Теодоровича з митр. В. Липківським

Об'єднані в т зв. "другій" Всеукраїнській Православній Церковній Раді (що була основана в Києві в першому тижні травня 1919 р.) діячі складалися з тих членів, світських і духовних, що були учасниками або обох церковних і соціяльних революцій (1905 і 1017), або тільки одної з них.

Дух революційної боротьби з царським автократизмом і з його опресією, якої зазнавали вбогі прошарки селянства й робітництва, а також і сільське духовентво під гнітом Синоду Російської Православної Церкви, — цей дух також спрямовував їх на шлях боротьби за церковну самостійність українського населення під совєтською владою й боротьби з тим явищем, що, за словами митр. Липківського, являв собою в традиційних Церквах "єпископсько-самодержавний устрій".[10]

---

[8]Op. cit. Стор. 11-12.

[9]"Православний Вістник" (Вінніпеґ). Вересень 1924 р. Див. у статті "Архиєпископ Іоанн Теодорович".

[10]Митр. В. Липківський, Op. cit. Стор. 12.

На IV Соборі Укр. Греко-Правосл. Церкви в Канаді (1924 р.) архиєп. І. Теодорович сказав:

"Ми пережили революцію всесвітнього значення. *А такі революції змінюють не тільки уряди, але й психіку людей.* Перші кроки нашої церковної організації (Укр. Автокефальної Православної Церкви в Україні — Ю.М.-Л.) повстали серед революції. *І напруження революційних переживань зродило в нас багато ініціятиви й ідеалізму.*"[11]

Дух того революційного ідеалізму в ініціяторів проголошення самостійности Української Церкви та провідників її першого Всеукраїнського Собору (в Києві 1921 р.) особливо відзеркалений в богословсько-філософському трактаті головного ідеолога "другої" ВПЦРади та еклезіолога-теоретика Української Автокефальної Правосл. Церкви формації 1920-1921 рр. Володимира Чехівського п.з. "За церкву, Христову громаду, проти царства тьми". (Київ, 1922).

Ствердження архиєп. Теодоровичем того факту, що всі великі революції зміняють не тільки уряди в зреволюціонізованих державах, але й зміняють також психіку населення тих держав *implicite* означає його погляд, що зокрема й психіка діячів українського церковного руху в Україні в 1917-1921 рр. була не такою, якою вона була б, якщо б на характер їхніх почувань і спосіб їхнього мислення не вплинув був тиск революційної атмосфери.

І. ПЕРША ХАРАКТЕРИСТИКА АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ЯК ЛЮДИНИ І ЯК АРХИПАСТИРЯ

Якщо б хто хотів писати монографію на тему життя й діяльности архиєпископа (згодом митрополита) Іоана Теодоровича, то він не міг би обійтися без того джерела, яким є його "кількатомна релігійно-філософська праця", про яку згадав протопресв. Степан Біляк (бувший настоятель церкви св. Володимира в Філядельфії, що була катедральним Собором владики І. Теодоровича) в поминкового характеру статті п.з. *"Памяті Блаженнійшого Владики Митрополита Івана Теодоровича"*.[12] (Владика Іоан упокоївся в Філядельфії 3 травня 1971 р.).

Згадуючи про "кількатомну працю" архиєп. І. Теодоровича, прот. Степ. Біляк, розуміється, має на увазі його публікацію п.н. *"У велике невідоме"*, (виданій у Філядельфії) у 3-х томах: т. І (1968); т.ІІ (1969); т. ІІІ (1970).

Ці томи — це збірники статтей гомілетичного (проповідницького) типу, етюди із змістом рефлексій і т.ін.

Але якщо б хто хотів представити його духовий силюет у світлі інформацій тих українських діячів, які були в безпосередньому контакті з ним за того часу, коли він був (від початку листопада 1921 р. до третього дня Різдвяних Свят 1923 р., тобто до часу свого виїзду до США)

---

[11]"Православний Вістник" (Вінніпеґ). Вересень 1924 р. "Звіт 4-го Собору Укр. Прав. Церкви в Канаді, який відбувся в Йорктоні 16 і 17 липня, 1924".

[12]Див. у часописі "Вісник" (Вінніпеґ), число за 15 травня 1984 р.

єпископом Української Автокефальної Церкви в Україні, той мусів би шукати джерел поза офіційною сферою УАПЦеркви.

В історії тих опублікованих джерел, в яких є деякі дані, що відносяться до характеристики владики Іоана Теодоровича, хронологічно першим цього роду джерелом є стаття Григорія Бобика п.з. *"З церковного життя на Поділлю в рр. 1920-1922"*, написана в Бережанах (у Галичині) 21 листопада 1923 р.[13] Гр. Бобик, українець з Галичини, був учителем ґімназії в Бережанах, коли російська окупаційна влада — після здобуття Галичини Росією від Австрії 1914 р. — вивезла його , як одного з воєнних "заложників", у глибину Рос. Імперії. Коли центральні й східні українські землі опинилися під совєтською владою (після трагічного кінця Укр. Нар. Республіки) Г. Бобик дальше проживав у м. Вінниці (на схід. Поділлі), де він поселився 1919 р., і був директором учительської семінарії й професором ботаніки в місцевому совєтському Інституті Народньої Освіти. (У Галичину, що була під польською владою, він повернувся в кінці жовтня 1923 р., і там написав свою, вищезгадану спогадову статтю.).

Першою, і останньою в Україні, єпархією архиєп. Іоана Теодоровича, була Вінницька єпархія, на яку він був призначений після його висвяченння (в Києві, 25 жовтня,) на єпископа. (В Укр. Автокеф. Церкві формації 1920-1921 рр., як уже було сказано вище, кожен повіт мав свого єпископа, отже кожна єпархія в цій Церкві охоплювала тільки територію одного повіту).

Хоч Гр. Бобик був греко-католиком, але він, як український патріот, з національного обов'язку активно підтримував очолену Мих. Морозом другу Всеукр. Правосл. Церк. Раду (ВПЦР) та очолену нею Укр. Автокеф. Правосл. Церкву, бо вони поборювали в Україні Російську Православну Церкву. Отже він належав до тих українських патріотів у Вінниці, які співпрацювали з місцевим єпископом Української Автокефальної Церкви — Іоаном Теодоровичем. Російським патріяршим єпископом у Вінниці тоді був Амвросій, який безпосередньо підлягав архиєпископові Подільському (з катедрою в Кам'янці Подільському) Піменові Пєґову (архиєп. Пімен 1922 р. перейшов з російської патріяршої ("тихонівської") церкви у табір обновленців).

З вищезгаданої спогадової статті Г. Бобика м.ін. довідуємося, що боротьбу Укр. Автокеф. Церкви з Єпископатом патр. Тихона українці популярно називали боротьбою з "суздальцями", бо так тоді називали (від назви міста Суздаль) росіян у Вінниці. (До речі, Г. Бобик прізвище архиєп. Іоана пише не в формі "Хведорович", а в формі "Федорович", а ім'я його подає в українській версії: "Іван").

"Ще перед прибуттям українського епископа (Івана Федоровича) до Вінниці, голосив [єпископ] Амвросій про якогось "мужика", висвяченого "мужиками", — пише Бобик. — "З приводу появи епископа (Федоровича] в

[13]Текст цієї статті Гр. Бобика див. в "Укр. Голосі" (Вінніпеґ), числа за 16 і 23 січня 1924 року.

Казанській церкві [в Вінниці]*[2] церква наповнилася тритисячною товпою. Ви бачите перед собою чоловіка з коротко притятим волоссям на голові, вусами та бородою, але з таким поведенням, якого мігби позавидувати йому неоден епископ Західньої Церкви. Вже своїм внішнім (зовнішнім) виглядом відбивав Іван сильно від (єп.) Амвросія.

"При дальших виступах Федорович чудував своєю очитаністю та тактовним поведенням супроти Амвросія. Амвросій через кілька місяців тарабанив одно і те саме в своїх проповідях, а се о мужичім псевдоепископові та о українській єресі. Кожний його виступ кінчався переходом чималої купки людей (з російської) в українську церкву. Самим його прихильникам уже остогидло було слухати його нападів на Федоровича. Верхом усього була "анатема", кинена Амвросієм на (архиєп.) Івана та підчинених йому попів. Федорович оповістив сю анатему в церкві та візвав, щоби сі, котрі його не визнають епископом, не приступали до него до мировання. Приступили всі, а навіть і сі, що тільки з цікавости прийшли з амвросіївської церкви.

Федорович відповів на анатему молебнем о зєдинення всіх церков, зазначаючи, що українська церква не признає проклонів.*[3] Вона знає тільки молитву...

"...Українська церква не ставиться до ніякої церкви ворожо, противно — в літургії споминає не тільки "всіх православних християн", але і всіх християн всесвіту. Сповідь є особиста і загальна. Попи можуть бритися, або запускати довгий волос. Женитися можна і більше разів, навіть архиєреям. Митрополит (Василь) Липківський та Кам'янецький (у Кам'янці Подільському) єпископ др. (Йосип) Оксіюк є жонаті. Федорович та Гайсинський (єпископ) Борецький (Микола) є вдівці...

Винницький архиєпископ (Іван Федорович) *мав великий вплив на інтеліґентні світські одиниці так, що коли перед моїм відїздом* (у Галичину) *зажадали Американці* (православні українці в Америці) *епископа-автокефаліста (то було) висувано його як найвідповіднійшу силу на новий світ. Для села він слаба сила!* Митрополит Липківський сильний і популярний бесідник. Хапає прямо за печінку меншого брата (селянина). По дорозі в Винницю весною 1922 р. особисто захопив (від Російської Церкви) около 40 церков в полуднево-західній Київщині. Він не дбає, що селяни запирають йому перед носом церкву. Стає на балачку як звичайна людина, а бесіда його кінчається тріюмфальним впровадженням митрополита до церкви та приєднанням громади до автокефалії. Коли він відправляє, бачиться, що йому старцеви не стає віддиху, але коли він зачне говорити проповідь, переливається молодечий жар із його уст, що електризує масу; суздальці, що заходили у Винницю 1922 р. послухати його бесіди, називали його большевицьким аґітатором, та нараз зачали попід небеса виносити Федоровича за його европейськість".

Замітки. — Кажучи про архиєп. Івана Федоровича, що "для села він слаба сила", а натомість "він мав великий вплив на інтеліґентні світські

---

*[2]Собор Казанської Богоматері в Вінниці. Місто Казань, столицю Казанського Ханату, що був частиною Монгольської Золотої Орди, Москва здобула 1552 р. Внесена — після здобуття Казані московським військом у це місто ікона Божої Матері стала в Росії відомою п.н. "Казанська Божа Мати". (Ю.М.-Л.).

*[3]Про церковну анафему див. у К. Никольського, Анафемствованіе. С.- Петербургъ, 1879. (Ю.М.-Л.).

єпископам цієї Церкви такої власти, яку традиційно мають єпископи в усіх "невідроджених" Православних Церквах, що їх ВПЦРада називала "старорежимними" Церквами.

Права й обов'язки Первоієрарха Української Автокефальної Церкви були визначені 36 і 37 канонами XI розділу "Діянь" Всеукр. Церк. Собору 1921 р., зміст яких такий:

"36. Митрополит Київський і всієї України здійснює д у х о в н е к е р і в н и ц т в о Ц е р к в о ю і порядкує церковним життям, *беручи відповідну участь у праці Всеукраїнської Православної Церковної Ради, яко її почесний голова і перший порадник.*"

"37. Митрополит Київський і всієї України, *яко представник Всеукраїнської Церковної Ради,* має право персонально одвідувати парахвії Української Церкви і слідкувати, щоб життя в них провадилось в побожному напрямку, щоб святі храми і всі богослужбові речі були в належній чистоті і порядкові".

Права й обов'язки всіх інших єпископів Укр. Автокефл. Церкви (їх офіційно називали "повітовими єпископами") були визначені 55 і 56 канонами XI розділу "Діянь" Всеукр. Церковн. Собору 1921 р., зміст яких такий:

"55. Повітові єпіскопи здійснюють й порядкування церковним життям, згідно з канонами Української Церкви, *беручи відповідну участь в праці Повітових Церковних Рад,* як їх перші *порядники й почесні голови".*

"56. Повітові єпіскопи, *яко представники Повітових Церковних Рад,* мають право одвідувати всі парахвії свого повіту й пильнувати, щоб церковно-релігійне життя в них провадилось в побожно-християнському напрямку і щоб Божі храми і всі богослужбові речі в храмах перебували в належній чистоті й порядкові".

Це значить, що та галузь єпископської власти, яка у Вселенській Православній Церкві називається "духовним управлінням", в Укр. Автокеф. Церкві належала не до прероґатив єпископа (і то до виключних його прероґатив), а належала вона до ВПЦРади, бо цього вимагав "народноправний устрій" цієї Церкви.

І власне проти цього виступив був архиєп. І. Теодорович на Великих Покрівських Зборах ВПЦРади 1922 р., і таким чином він заклеймував себе в очах ВПЦРади тавром потайного прихильника "єпархоначалія".

Президія ВПЦРади, яку в 1921-1924 рр. очолював Мих. Мороз, 1922 р. виключила ахиєп. І. Теодоровича із ієрархії Укр. Автокеф. Церкви, скориставши з тієї нагоди, що Вінницька Повітова Церковна Рада зажадала, щоб ВПЦРада усунула його з єпископської катедри в Вінниці.

Тому що більшість членства Повіт. Церковних Рад завжди й всюди становили світські люди ("інтелігенти-миряни"), то з цього сам собою виникає висновок, що архиєп. І. Теодорович не мав на загал укр. світської інтелігенції в Вінниці та в Вінницькому повіті такого великого впливу, який йому приписував Г. Бобик у своїй вищезгаданій спогадовій статті з 1923 р. (До речі, він навіть волів не згадувати про те, що Вінницька

Церковна Рада 1922 р. зажадала, щоб ВПЦ Рада відкликала його з Вінниці).

Причина конфлікту між архиєп. І. Теодоровичем і значною більшістю світського елементу із сфер інтелігенції в цій Церкві не могла вважатися за тайну.

Коли, після трагічного кінця Укр. Народ. Республіки її бувші території опинилися під совєтською владою, більшість тієї частини української світської інтелігенції, яка включилася в український самостійницький церковний рух, хотіла бачити Українську Автокефальну Церкву нічим іншим, а тільки бастіоном українства й твердинею національно-державницького ідеалу.

Проф. Олександер Лотоцький, який у часах боротьби українського народу за свою державність (1917-1920) був найвизначнішим українським православним теологом, і тим першим в історії України діячем, що був Міністром Ісповідань (в уряді гетьмана Павла Скоропадського 1918 р.), ставив вимогу, щоб в український церковно-самостійницький рух включалися не тільки віруючі українці, але щоб включалися в нього також і ті українські діячі-патріоти, що були невіруючими; щоб одні й другі спільними силами організували самостійну Українську Церкву і брали участь в її проводі та діяльності, бо цього вимагала українська національна справа. О. Лотоцький ставив цю справу відкрито та ясно, і писав про це так:

"І ті, хто чує в душі своїй Бога, і ті, хто з засади одкидає зміст віри, мусять однаково зрозуміти, що в церковній справі єсть сторона, що для тих і других однаково зрозуміла, коли стоять на ґрунті національних інтересів свого народу. Для перших се, розуміється, звужує значіння справи, але будемо говорити про неї у сих звужених, так би мовити, утилітарних, межах національної користи. Отже, з погляду інтересів громадських і державно-національних для кожного українського громадянина, якого ті інтереси обходять, не може байдужим бути, чи забезпечено в церкві свободу національних форм церковного життя, чи персональний склад керманичів церкви, з погляду національного та громадського, не становить небезпеки для національного самовизначення церковної громади, чи, нарешті, провідний осередок адміністративного апарату церкви знаходиться в межах української державної території чи поза її межами, себто чи церква українська незалежна, автокефальна, чи залежить від церковної влади чужо-державної.

Наші політики в минулому зневажали значіння церковної у нас справи цілком безпотрібно, а для справи національної — на шкоду. Релігія була й залишається тим чинником що супроводить життя людства на всіх щаблях його розвитку, і викоренити релігійні ідеї з його свідомости до сього часу ще не вдалося, хоч би яких там рішучих уживалося й уживається тепер способів. Отже, треба виходити з сього реального факту, а не з субєктивних поглядів на самий факт віри, із сих реальних, життьових обставин треба той факт оцінювати.

Зокрема ми, українці, не можемо нехтувати традиційности релігійного моменту в життю нашого народу. Коли в добу всестороннього творення нашого національного життя не хочемо бути тими, що загубили рід, Іванами, то мусимо пригадати, яка роля належала релігії й церкві у найвідповідальніші часи нашого національного життя, коли український

"Бо й дійсно УАПЦ в складі всього церковного суспільства ще була мала дитина, що ще тільки почала жити *і ще не мала певних традиційних устроїв,* була ще мало свідома, *мало церковна, мало,* так би мовити, є в а н г е л ь с ь к а"[23]

* * *

Тим першим, і одиноким Ієрархом Укр. Автокеф. Церкви, що безбоязно й вікдрито пішов "проти течії", і заявив, що світські провідні сфери українського церковно-самостійницького руху хочуть мати українську національну організацію за фасадом назви "УАПЦ", а не Церкву, був архиєп. Константин Малюшкевич. Зробив він це у своїй статті п.з. "Служення єпископа в УАПЦ", що була опублікована в органі ВПЦРади УАПЦ — в журн. "Церква й Життя" (Київ), у числі 2/7, 1928 р. У цій статті він висловив погляд, що в провідних світських сферах Укр. Автокеф. Церкви були дві течії. Діячі одної з них намагалися вплинути на віруючі укр. селянські маси так, щоб вони органично з'єднали свої релігійні почування з почуваннями патріотичними, бо це було неуникнимою передумовою можливости послужитися УАП Церквою для укр. національних цілей в середині укр. народніх мас. Друга течія стала за усамостійнення православної Церкви в Україні та за українізування її тому, щоб послужитися цією Церквою для прищеплення укр. народнім масам національних почувань.

Архиєп. К. Малюшкевич заявив у цій своїй статті, що одна й друга течія в провідних сферах світського елементу УАП Церкви однаково *"ображала побожні почуття (віруючих) людей".* Можливо, що він, як добре освічена людина (до революції 1917 р. він був директором ґімназії), був познайомлений з творами християнської теології Ляктанція з IV ст. (писав десь після 310 р.), який навчав, що *"релігія — це душевний зв'язок людини з Богом".*[24] (Латинське слово *religio* означає зв'язок). Тому що процес душевного зв'язку людини з Богом має містичний характер, і тому що він пов'язаний із сферою інтуїції, то архиєп. К. Малюшкевич, як видно, вважав, що цього процесу в тієї людини, яка є віруючою у правдивому сенсі цього слова, ніхто не спроможний "реґляментувати" для будь-якої позарелігійної мети.

Вищезгадана стаття архиєп. Малюшкевича свідчить, що національно-політична акція в укр. церковному секторі повинна була закінчитися на факті усамостійнення Православної Церкви в Україні й зукраїнізування її зовнішніх форм: уведення укр. мови в богослужбову сферу, надання укр. стилю її мистецькому аспектові і т.ін., а після того ця Церква мусіла бути зобов'язана присвятитися виключно християнській релігійній меті, тобто справі є в а н г е л і з а ц і ї .

---

[23]Митр. В. Липківський, Історія У.П.Ц. Розд.VII. Відродження У.Ц. Op. cit. Стор. 17.

[24]Lucius Caelius Firmianus Lactantius: Divinae institutiones. (Див. у розд. IV: "Hoc vinculo pietatis obstricti deo et r e l i g a t i sumus; unde ipso r e l i g i o nomen accepit". ("Ми пов'язані оцим вузлом богопочитання і зв'язані з Богом. Звідси й походить сама назва "релігія"). Текст цього твору Ляктанція поданий у дев'ятому томі збірника "Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum").

У світлі вищезгаданих критичних заміток митр. Липківського стає ясно, що в провідних сферах Укр. Автокеф. Церкви таких діячів, що погоджувалися з цим поглядом архиєп. Малюшкевича, було небагато. Але є документальні докази на те, що до нечисленних діячів, які погоджувалися з цим поглядом, належав і архиєп. І. Теодорович.

Якщо б хто сказав, що виступ (на Великих Покрівський Зборах ВПЦ Ради 1922 р.) архиєп. Теодоровича в обороні прав єпископа, і його спротив тому українському рухові, який прямував до створення укр. національної організації за фасадом назви "УАПЦ", був дійсною причиною того факту, що провід ВПЦ Ради, чи, точніше кажучи, її автократичний голова Мих. Мороз, постановив вислати до США не будь-котрого іншого єпископа (звичайно, єпископа нежонатого), а тільки І. Теодоровича (щоб таким чином позбутися його з України), то таке припущення не було б аж надто ризиковним.

III. ПЕРШИЙ ДОКУМЕНТ, ЩО ПОКАЗУЄ, ЯК ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ І ГРЕКО-КАТОЛИКІВ У ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ БУДЕ РОЗУМІТИ МІСІЙНЕ ЗАВДАННЯ АРХИЄП. ІОАНА ТЕОДОРОВИЧА

1. Умовини місійної праці архиєп. Тедоровича на Вінничині, в яких він мав "великий вплив на інтеліґентні світські одиниці"

Коли ВПЦ Рада в Києві вважала архиєп. Теодоровича за "найвідповіднішу силу на новий світ", бо він відзначався такими прикметами, завдяки яким він, — кажучи словами Г. Бобика, — мав "великий вплив на інтеліґентні світські одиниці", то в цьому відношенні ВПЦ Рада допустилася помилки принципового характеру.

Крім цього, тут треба мати на увазі той факт, що за того часу, коли архиєп. Теодорович був архипастирем в Україні (від початку листопада 1921 р. до третього дня Різдва 1923 р.), умовини його місії були без порівнання легшими за ті умовини, в яких іншим єпископам УАП Церкви судилося трудитися пізніше (після виїзду архиєп. Теодоровича з СССР.).

Митрополит Липківський ось так характеризує умовини, в яких формувалася УАП Церква:

> "Коли радвлада закріпилася на Україні р. 1919, вона зараз застала тут велику боротьбу української церкви з російською "тихонівською". ДПУ зразу вирішило використати цю боротьбу для руйнації "тихонівської" Церкви, що на Україні цілком панувала. Запевне з цією метою радвлада досить охоче зареґістровувала укр. парафії і в Київі і по селах, давала їм церкви, дозволяла собори і навіть всеук. собор 1921 р. Але скоро спостерегла, що УАПЦ, руйнуючи тихонівщину, сама виростає в міцну і для влади небезпечну гору. Вона проголосила себе "автокефальною", незалежною від московського церковного уряду; а незалежність церковна криє в собі і думку про незалежність державну і дуже захоплює народ. Це ж для протицерковної влади найгірш неприємно, що церква нарешті національна і

одиниці", Г. Бобик, очевидно, вважав, що цей ієрарх мав природню схильність говорити проповіді не чуттєвого, а інтелектуалістичного характеру, узмістовленого складною проблематикою, рівень яких був зависоким для ширших мас, і що провідники УАП Церкви в Україні саме тому"висували його як найвідповіднішу силу на новий світ" — на Америку. З цього сам собою виникає висновок, що ВПЦ Рада сподівалася, що архиєп. Федорович силою свого впливу з'єднає в Америці для УАП Церкви багато таких українських "інтеліґентних світських одиниць", які були противниками цієї Церкви, і тих, що взагалі байдуже, а то й неприхильно відносилися до всякої Церкви.

II. ПРИЧИНИ АНТАҐОНІСТИЧНОГО ВІДНОШЕННЯ ВПЦ РАДИ ДО АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА

1. Загадковий характер інформацій про причину виключення архиєп. І. Теодоровича з ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви

Про те, що Президія Всеукраїнської Церковної Ради Укр. Автокеф. Церкви 1922 р. виключила архиєп. І. Теодоровича з ієрархії цієї Церкви, поза межами СССР не було б відомо, якщо б після другої світової війни не був у Канаді виданий 7-ий розділ "Історії Укр. Правосл. Церкви" митр. В. Липківського, в якому він згадав про цей факт.

Розповідь митр. В. Липківського про цю подію така:

"Мороз взагалі при свому радоправії не любив ні з ким радитись, а що собі здумає, те переводить у спосіб інтриг, шепотів та утворення коло себе "парафії"; на це він був фаховець, і в президії ВПЦР за його головування *всі були "морозівці", крім мене та В. Чехівського; навіть мій заступник, архиєпископ Нестор Шараєвський, покірно виконував волю Мороза.* Та це ще не велика біда, але "радоправіє" Мороза дуже шкідливо відбилось й на праці Повітових Церковних Рад. *Морозові чомусь не подобався архиєпископ Вінницький Іван Федорович.* І от в наслідок листування Мороза з членами Вінницької ПЦР з неї надійшла вимога до ВПЦР звільнити архиєпископа Федоровича через його самовладство, чи по термінології Мороза "є п а р х о н а ч а л і є" і його зараз було звільнено. Але я і Чехівський запротестували проти цього, і ВПЦР мусіла запитати пояснення від Федоровича й Вінницької ПЦР.

Виявилось, що там якісь дрібниці, які цілком можна полагодити взаємним порозумінням (як потім і сталося), і єпархоначаліє Федоровича просто є лише нез'ясованість з боку самої ВПЦР відносин між єпископами й радами. Але Мороз все ж без доручення ВПЦР поїхав до Вінниці, зібрав Раду й своєю владою оголосив Федоровича звільненим. Цим страшенно обурилось Вінницьке громадянство, його звільнення не визнали, а звільнили ПЦРаду, нарешті був скликаний Собор, який одноголосно потвердив архиєпископа Федоровича, а ПЦР обрав в іншому складі. Все це для Поділля було надзвичайно шкідливо: в цей перший після Всеукраїнського Собору найдорожчий рік замість поширення українського церковного руху Вінницька ПЦР дракалась з єпископом цілком по пустому. Такий же

росклад Мороз пробував утворити і в Харкові і в інших ПЦ Радах, часто подорожуючи до них ніби з метою налагодження їх праці. "Вибрики" Мороза скрізь робили росклад й викликали незадоволення. Боязнь "єпархоначалія", цебто самовладства, "старорежимности" єпископів УАПЦ, була в Мороза якась хороблива і аж ніяких підстав для себе не мала, а тактика Мороза запобігати їй в спосіб інтриг, роскладу, шепотіння, а не в спосіб конкретної продуманої інструкції про взаємовідносини між єпископами і Радами в УАПЦ, була надто шкідлива."[14]

Загадковим у цій інформації митр. Липківського є той факт, що він не сказав, на якій підставі голова ВПЦ Ради Михайло Мороз посудив архиєп. І. Федоровича в схильності його до "єпархоначалія", тобто до єпископської власти в Церкві, і чому члени ВПЦ Ради, за винятком митр. Липківського й Всеукраїнського Благовісника В. Чехівського, не стали в обороні цього ієрарха.

Твердження митр. Липківського, що архиєп. Теодорович був виключений з ієрархії Укр. Автокеф. Церкви через "якісь там дрібниці", не згідне з дійсністю, бо сталося це через те, що архиєп. Теодорович тільки один з-поміж усіх ієрархів згаданої Церкви осмілився запротестувати проти того, що канони цієї Церкви обмежували навіть елементарні права її єпископів.

Згідно з тими канонами Укр. Автокеф. Церкви, що їх для цієї Церкви установив перший Всеукр. Собор у Києві 1921 р. (вони популярно відомі як "Київські Канони"), її єпископи мали право виступати не як представники Церкви, а тільки як представники ВПЦ Ради.

Коли ті Великі Покрівські Збори*[4] ВПЦ Ради 1922 р., що почалися 20 жовтня й тривали до 29 жовтня, базуючись на відповідних "київських" канонах Укр. Автокеф. Церкви, виробили інструкції для цієї Церкви, то архиєп. І. Теодорович зголосив своє внесення, щоб ВПЦ Рада зробила ось такий додаток до них:

"Єпископ працює в тісному орґанічному єднанню з (ВПЦ) Радою, але являється не тільки представником Ради, але й одночасно представником всієї Церкви."

Одначе Збори ВПЦ Ради не зробили запропонованого архиєп. Теодоровичем додатка, а тільки передали цю справу "на розгляд Комісії по розробленню інструкцій."[15] Таке вирішення цієї справи не було нічим іншим, а тільки дипломатичним відхиленням згаданого внеску архиєп. Теодоровича, бо "Комісія по розробленню інструкцій" ВПЦРади фактично зіґнорувала цю його вимогу. Але цим своїм внеском він виробив собі в сферах ВПЦРади опінію такого єпископа, що прямував до введення в Укр. Автокеф. Церкву "єпархоначалія", тобто до надання

---

[14]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 9-10.

*[4]Великі Збори ВПЦ Ради відбувалися два рази на рік: 1) у день св. Покрови (це були "Великі Покрівські Збори") і 2) в день Перенесення Мощів св. Миколая (це були "Великі Микільські Збори").

[15]Див. у журналі "Релігійно-Науковий Вістник" (Щепйорно-Каліш, Польща), число за квітень-травень 1923 р. Стор. 32-33.

народ виявляв максимум свого пафосу, борючись за самий факт свого існування — існування нації. Коли поглянемо на справу з сієї точки погляду, то побачимо, що в дуже відповідальні у нас історичні хвилі боротьба за націю та її живі інтереси провадилася якраз під гаслом віри й церкви, — "нашої руської віри". Гасло релігійне, як гасло ідеальне і найбільш зрозуміле, покривало собою інтереси утилітарнішого порядку — економічні, соціяльні, політичні, національні".[16]

Та частина української патріотичної інтелігенції, яка не була віруючою, власне й думала в 1917-1921 рр. про цю справу так, як думав О. Лотоцький, і включилася тоді в український церковний самостійницький рух на Наддніпрянщині.

Самозрозуміло, що вона не могла тут наслідувати тієї української патріотичної провідної верстви, яка за часів поневолення України Королівством Польським у XV-XVIIIст.ст. — боролася за збереження народности "русинів" (українців і білорусів) під кличем "за віру руську", тобто під кличем "за віру православну".

О. Лотоцький повинен був сказати, що українська провідна верства за тих старих часів змагалася за національне збереження свого народу не під кличем за самостійну Церкву Українську, а тільки під кличем "за віру православну". І так, напр., гетьман Богдан Хмельницький заявив був послам польського короля, що з Польщею він буде воювати " з а в і р у п р а в о с л а в н у"[17], а не сказав він, що буде воювати за самостійну Церкву.

Власне між кличами провідників визвольницького змагання українського народу в церковно-релігійному секторі в минулому і аналогічним явищем у модерних часах є та різниця, що в минулому кличем була "віра", а в модерних часах про віру не згадується, а кличем є тільки "Церква". *(Signum temporis!).*

Ця знамення зміна сталася тому, що *під кличем "за самостійну Церкву" можуть спільно виступати віруючі й невіруючі патріоти, а під кличем "за віру" невіруючі патріоти виступати не могли б.*

Коли Совєти перемогли УНРеспубліку (1920 р.), і внаслідок цього вся Наддніпрянщина опинилася під совєтською владою, то митр. Василь Липківський був свідомий того, що в рух за усамостійнення Української Церкви включилися також і ті українські патріоти, які були невіруючими, і що вони навіть були між членами проводу Української Автокефальної Православної Церкви. І він, згідно із своєю вдачею й етикою, відкрито й ясно вказав на цей факт.

Про цих діячів, що включалися в укр. церковно-самостійницький рух, які віруючими не були, а в провідні сфери самостійної Української Церкви (УАПЦ) вони входили тільки тому, що вони хотіли бачити цю Церкву "українською національною організацією" під назвою "Українська Автокефальна Церква", митр. Липківський згодом писав ось що:

---

[16]О. Лотоцький, Сторінки минулого. Частина третя. Варшава, 1934. Стор. 369.

[17]Див. про це в такому джерелі: "Памятники Кіевской коммиссіи для разбора древнихъ актовъ. Томъ I. Кіевъ, 1899". Стор. 320-321.

"Таких авантюрників було мабуть не мало і на І-му Всеукр. Соборі (в Києві 1921 р.). Запевне ідейний (релігійний, — Ю.М.-Л.) та Божий бік УАПЦ їх не цікавив. *То був час великого захоплення серед укр. народу своїм національним державним відродженням,* що вже було в великій небезпеці, і цілком природньо, що багато з байдужих до церкви і малодухих полинуло до УАПЦ бачучи в ній всеж потужну силу — *принаймні для національного відродження.* Боже слово запало в таких не глибоко, і як припекло сонце (совєтського режимового переслідування Християнства), пішли парости, то... з них виріс бурян... Декого привабила до УАПЦ і воля від канонічних традицій, що зла людська вдача не завагалася їх використати..."[18] "Між єпископами, правда, виявились і яркі світла, але були й звичайні "людці" і люди моральної невпорядкованості, малої церковної свідомості й негідних ухилів на грунті одружного стану"[19].

Коли почалося режимове переслідування Християнства, то, як свідчить митр. Липківський, наслідки того факту, що серед маси священиків УАПЦ "Слово Боже запало не глибоко", як він каже, були такі:

"Тоді найбільше духівництво УАПЦ стало писати в часописи заяви про зречення сану, часто ганебні й безсоромні; самі себе звали шахраями, що ніколи в Бога не вірили..."[20]

У підсумку свого критичного огляду причин того факту, що в УАПЦ багато священиків, а навіть і єпископів, зреклися свого сану, митр. Липківський у своєму листі, датованому в Києві 1933 ср., до о. Петра Маєвського (в Вінніпезі), інформував:

"Єпископи: Кротевич, Оксіюк, Дахівник, Грушевський, Чулаєвський, Ромоданів, Тесленко зріклися сану і церкви і пішли на державну працю. Зріклось і багато священиків: Мороз, Говядовський і багато інших."[21]

Михайло Мороз, перший голова (1921-1924 рр.) ВПЦРади, згодом став священиком в сані протоєрея, а потім зрікся духовного сану й Церкви, і , як свідок на процесі Спілки Визволення України (СВУ) в Харкові, заявив, що він *"по суті атеїст, але брав участь у церковному житті виключно з політичних мотивів, бо в УАПЦ* скупчились протисовітські і самостійницькі елементи..."[22]

Митр. Липківський, як видно, непохитно тримався переконання, що дійсно віруюча людина-християнин, а вже тим більше священик і єпископ, готов без вагання піти на муки за Христа, так як поступали перші християни, а не вирікся Христа. Митр. Липківський засвідчив це своїм прикладом.

Підкреслюючи національний характер Укр. Автокеф. Церкви, при цьому він пише ось що:

---

[18]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 107.

[19]Op. cit. Стор. 22

[20]Op. cit. Стор. 16.

[21]"Листи Митр. В. Липківського". Op. cit. Стор. 3.

[22]Микола Ковалевський, Україна під червоним ярмом. Документи, факти. Варшава-Львів, 1936. Стор. 151.

виховує нарід в національній свідомості, коли радвлада проти всякої національної свідомости, особливо української. Отже ДПУ зразу стало вживати на Україні тих заходів до розвалу церкви, що й на Московщині: перенесло на Україну обновленську церкву, сподіваючись що вона буде бити разом і по тихонівщині і по автокефалії.

І от в Київі зявляється обновленське духівництво, гвалтово відбираються в тихонівців церкви і даються обновленцям. Цеж робиться і по селах. Але обновленщини й на Україні народ не приймає, обновленські церкви стоять пусті, а по селах тільки тим панотці і спасаються, що записавшись в ДПУ обновленцями, перед народом видають себе за тихонівців. Щож до автокефалії, то на неї обновленщина аж ніякого впливу не зробила, хоч сам обновленський митр. Пимен Пеґов оголошував себе теж автокефальним і говорив про "Неньку-Україну". УАПЦ гарно ізолювала себе як від обновленщини так і від тихонівщини утворенням своєї єрархії, якої ні та ні друга не визнавала"[25].

Отож, у 1921-1923 рр., коли архиєп. Теодорович був ієрархом в Україні — на Вінничині, то хоч Московський Патріярхат тоді був ще сильним, патріярший Єпископат і його духовенство не могли в Україні становити собою такої сили, яка могла б бути ефективною перешкодою в ділі зформування й розбудови УАП Церкви, бо совєтська влада, щоб розвалити Московський Патріярхат, за того часу, — як свідчить митр. Липківський, — "охоче зарегістровувала українські парафії, давала їм церкви, дозволяла (скликати) собори і навіть всеукраїнський собор 1921 року".

Так воно в 1919-1923 рр. було в той час в усій Україні, а в цьому й на Поділлі, зокрема ж і в Вінницькому повіті.

Коли архиєп. Теодорович приїхав (на початку листопада 1921 р.) до Вінниці, то політична ситуація УАП Церкви там, — за свідченням Г. Бобика, була така (вставні пояснення мої — Ю.М.-Л.):

"Большевицький уряд не робив ніяких особливих перешкод українській церкві... Противно, бачились певного рода попиранє (українських) автокефалістів (большевицькою владою), а льокальні перепони робили на власну руку тільки прихильники старого (царського) уряду, яких богато понапихалось між комуністів. Прихильність (до УАП Церкви) уряду пояснювалось змаганнєм большевиків розколоти стару церкву (Московський Патріярхат) на як найбільше число (взаємно) поборюючих себе церков..."[26]

Свою інформацію, що за того часу "бачилось свого рода попиранє (большевицькою владою) автокефалістів" (українських), Г. Бобик ілюструє таким прикладом з подій у м. Винниці 1920 р.:

"Чудним показалось, коли в грудни 1920 р. почув я, що парохіяни найбільшої церкви у Винниці, а се Казанської Богоматери (це був ка-

---

[25]Митр. Василь Липківський, Історія Української Православної Церкви. Розділ VII. "Відродження Української Церкви". Із вступом і замітками Протопресв. С.В. Савчука. Вінніпеґ, 1961. Стор. 120-121. (З "Історії Укр. Прав. Церкви" митр. Липківського друком вийшов тільки VII-ий розділ: "Відродження Укр. Церкви").

[26]Г. Бобик, "З церковного життя на Поділлю в рр. 1920-1922". ("Укр. Голос", 23 січня 1924 р.).

тедральний собор патріяршого єпископа Амвросія) влаштовують зібрання в справі Українського богослуження. Домагання учасників (цього зібрання) були невинні, бо торкались тільки самої мови. А все-ж присутній там винницький архиєрей, Москаль з Тульщини, Амвросій оперся і сьому бажанню. Він заявив рішуче, що навіть сам московський патріярх (Тихон Бєлавін) не може позволити на таку новість, бо до того має право тільки вселенський собор. Його вискази та взагалі ціле поведеннє підчас обговорювання (на "зібранні") були прямо провокаційні. Він без обиняків закидав, що під покришкою (цих) українських церковних домагань криють вічевики (члени "зібрання") самостійницькі політичні наміри.

Діло покінчилося утворенням Української Церковної Ради, що зараз зажадала передачі собі Казанського собору. Коли (єп.) Амвросій спротивився цьому, тоді було У.Ц. Радою віддано (цю) справу большевицькій власти, яка рішила в користь українців".[27]

Казанський Собор Богоматері таким чином був У.Ц. Радою забраний від єп. Амвросія та його "тихонівської" парафії, і переданий большевицькою владою в користування прихильників УАП Церкви. І коли архиєп. Теодорович приїхав до Вінниці, то цей собор уже був в українських руках, і він став катедральним собором архиєп. Теодоровича.

Щож до того факту, що єп. Амвросій клеймував архиєп. Теодоровича тавром "липківця-самосвята", то, — як пише свідок цих подій Гр. Бобик, — архиєп. Теодорович у богословській диспуті з цим російським патріяршим єпископом своєю "великою очитаністю" перевишував рівень Амвросієвого знання, і перехиляв симпатії слухачів-українців на свою сторону.

Кажучи, що архиєп. Теодорович мав "вплив на інтеліґентні світські одиниці", Г. Бобик, очевидно, мав на увазі той факт, що архиєп. Теодоровичеві пощастило приєднати до УАП Церкви якусь частину української місцевої інтелігенції, яка, очевидно, складалася з трьох категорій людей: 1) Тих, що були традиційно "уцерковлені", але належали до патріяршої Рос. Церкви. 2) Тих, що вірували в існування Бога "по-своєму", тобто признавали, що існує "якась Вища Сила" (на зразок вірування давніх великих грецьких філософів: Сократа, Платона, Аристотеля), але вони подібно, як і старожидівські біблійні садукеї, не вірували в воскресення з мертвих, а це значить не вірували в безсмертність душі, в загробне життя, Страшний Суд і в Царство Небесне. 3) І тих, що взагалі не вірували в жодну Силу Вищу.

1. Українських інтелігентів першої категорії треба було з патріяршої Російської Церкви переводити до УАП Церкви шляхом національного усвідомлення й доказуванням, що Єпископат УАП Церкви хоч і не був канонічний, але він був благодатний, тобто, що він мав благодатність Св. Духа, даного йому першим Всеукраїнським Собором УАП Церкви, який установив Єпископат для цієї Церкви.

2. Щождо укр. інтелігенції другої й третьої категорії, то місіонери УАП Церкви приєднували їх до цієї Церкви за допомогою двох аргументів:

---

[27]Op. cit. "Укр. Голос" 16 січня 1924 р.

національного й релігійного. Тому що не було можливо — принаймні неможливо на протязі короткого часу — прищепити їм вірування в безсмертність душі людини, а це значить і вірування в Страшний Суд, та в вічну Гєєнну (пекло) і в Царство Небесне, то місіонери УАП Церкви на цій частині своєї церковної ниви не згадували про е с х а т о л о г і ю*[5], тобто про ту частину догматичної науки Вселенської Церкви, що відноситься до вірування в загробне життя.

Отож вони принципово не згадували про Царство Небесне, а замість того намагались прищепити інтелігентам цього типу ідеал Царства Божого на землі, тобто той ідеал, що був в основі ідеології т.зв. "християнського соціялізму", головним речником якого в Україні був Вол. Чехівський. У його вченні засобом для створення Царства Божого на землі була євангельська етика, але він абстрагував її від есхатологічного аспекту, а обмежував її виключно аспектом ідеалістично-гуманістичним. На основі євангельських етичних принципів він базував свою дефініцію поняття про Церкву, яку він називав терміном "Христова громада", тобто спільнота віруючих у Христа людей. Про мету Церкви Христової він висловився так:

> "З осередку робітників, теслярів, рибалок, з бідних людей, злидарів ("худородних", І Кор. 1,27) виникла перша Церква, перша громада Христова. *Завданням Церкви було братерське поєднання людей і безупинне простування* до совершенства життя Божого."[28]

Цей свій імператив, — щоб "безупинно простувати (прямувати) д о с о в е р ш е н с т в а Б о ж о г о", що ним є, згідно з наукою В. Чехівського, мета Церкви, він оснував на етичному імперативі Христа: "... Будьте совершенні, як совершенний Отець Ваш Небесний" (Матв.V.48).

Без знання церковно-релігійної ідеології В. Чехівського неможливо пізнати істоту вчення архиєп. Теодоровича про мету Церкви Христової, бо цей ієрарх, як і митр. Липківський, був під впливом церковно-релігійної мислі того великого персонажа в драмі церковно-релігійних рухів в Україні в 1917-1921 рр., але разом з тим і тихого мислителя, яким у першій половині XX ст. був в Україні Володимир Чехівський. (Після того, як видно, архиєп. І. Теодорович, вже не знайшов такої людини, яка могла б мати на нього такий вплив, який мав В. Чехівський).

Мету УАП Церкви (формації 1920-1921 рр.) в Україні архиєп. Теодорович в США вперше з'ясував редакторові укр. щоденника "Свобода" (Нью Джерзі, США) підчас його інтервю з цим ієрархом в третьому тижні лютого 1924 р.

У "Свободі" за 19 лютого (1924) було сказано, що архиєп. Теодорович під кінець цього пресового інтервю сказав:

> "Як будеться класти натиск на моральне поступовання, то всі Церкви найдуться в одному руслі" (братерського єднання, — Ю.М.-Л.).

---

*[5]Eschatologia — грецьке слово: eschatos ('останній'), logos ('слово', 'думка', 'наука').

[28]Володимир Чехівський, "За церкву, Христову громаду, проти царства тьми". Київ, 1922. Стор. 1.

Самозрозуміло, що головною темою архиєп. Теодоровича була його ідея "братерства і єднання Церков" усіх християнських віроісповідань, бо ж у завданні працювати для здійснення цієї ідеї полягала його, так би мовити, універсальна місія поза межами СССР. А це завдання припоручила йому ВПЦ Рада даним йому "УПОВНОВАЖЕННЯМ" з 7 серпня 1924 р.

Коли редакція "Свободи" опублікувала (в числі за 19 лютого 1924 р.) цілісний зміст цього інтервю її редактора з архиєп. Теодоровичем, то цей факт став для греко-катол. органу в Канаді, вінніпезького тижневика "Канадійського Українця" (що до квітня 1919 р. називався "Канадійським Русином"), претекстом до першого наступу на УАП Церкву в Україні.

Редакція "Канад. Українця" в числі за 12 березня 1924 р. висловила (в статті "Українська Автокефальна Церква") ось такі критичні завваги на адресу проводу УАП Церкви в Україні (вставні пояснення мої, — Ю.М.-Л.):

> "На догми чи засади (віри) не кладуть натиску, а лише на моральне поступованє. Хто робить те саме (то) вони з ним в згоді. Одним словом Українець моральний, се всьо, чого та церков (УАПЦ) хоче. А що є добре, а що зле, що моральне, що неморальне, се рішає нарід на раді, або на зборах" (церковних).

Зміст цілости цієї статті в "Канад. Українцеві" (з 12 березня 1924 р.) такий:

"УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ЦЕРКВА

Український православний автокефальний архієпископ Іван Федорович загостив до Америки. В ам. "Свободі" читаємо його інтервю і толкованнє, що се є та нова церква на Україні. Повстала вона — каже він — при творенню независимої національної держави, при відродженню народа особливо під напором большевиків на Україні, що йшли бити буржуїв, а дійсно загарбати край. Українізація поступає доволі швидко. Інтеліґенція в поважній части погодилася з большевиками як своєю владою і життє йде вперед, автокефальна церква грає у тім відродженню незвичайно важну ролю. Зачалася вона 1917 р. з цілею згорнути всіх Українців в православну-українську єдність, але се не йшло. Доперва під большевиками на соборі в жовтні 1921 р. нараз стала вона поширятися незвичайно скоро. Вибрано митрополитом о. Василя Липківського, чотирьох архієпископів і трийцять епископів. Парохії мали самі приставати. Ті, що зголошувалися, представляли кандидата на свого пароха і епископи затверджували їх на тім становищи. Російські попи і епископи мусять звільна уступати, близько половина парохій вже пристала до автокефалії.

Сій церкві удалося сповнити важну ролю в загальнім відродженню народа, а успіх її лежить головно в тім, що російське урядове православіє тяжке і мертве і надоїло Українцям, а живі підходячі до життя нові форми автокефальної церкви подобалися, бо лучили релігію з народним відродженнєм, словом: поглубляли українську свідомість.

Перепони, переслідування чи уряду, чи російських кругів, доноси не спинили розвою автокефальної церкви, вона є сила, не до поборення.

ПРИЗНАКИ ЦЕРКВИ

Нова церква є витвором революції *"Основна її засада се народоправність. Церква правиться не з гори, а з долу народом через колєктиви рад. Давна управа з гори закинена, як противна церкві і релігії."*

Церковний спів і проповідуваннє зукраїнізовані. В співі уживають творів українських музиків: — Лисенка, Леонтовича, Кошиця і ин. *Церков не кладе натиску на доґматичну сторону релігії. Не дбає, чи попи жонаті чи ні, а кладе натиск на моральне поступованнє.* Тим подає руку до згоди з тими, що на се кладуть також натиск. Згоди треба особливо між Українцями. Злочином є зачинати релігійну сварку межи Українцями. Розбитих треба кликати до єдности до автокефальної церкви, нерелігійним дати релігійну потіху. Архиєпископ кінчить інтервю вірою, що як будеться класти натиск на моральне поступованнє, то всі церкви найдуться в одному руслі."

Так інформує про укр. автокефальну православну церкву архиепископ Федорович.

Сі інформації про українську православну автокефальну церкву на Україні подані "Свободою" є поважні і треба їх поважно трактувати. Головні точки подані архиепископом є слідуючі: 1) автокефальна українська православна церква на Україні се витвір революції. 2) вона є перворядним чинником у відродженню українського народа на Україні. 3) основою її є народоправність через колєктиви рад. 4) засади або доґми не є найважнійша чи важна річ. 5) одинокою доґматичною і моральною засадою є класти натиск на моральне поступованиє. 6) тактика і ціль є завести згоду між Українцями під кличем: злочином є зачинати релігійну сварку межи Українцями.

Коли до нас доходили перші неавторитативні вістки про сю церкву, коли говорено, що при висвячуванню о. Василя Липківського на київського митрополіта рукоположення доконали руками помершого епископа з домовини, ми не знали властиво нічого про сю церкву. Тепер знаємо, що у.п.а. церква зірвала зі старою православною церквою зовсім і пішла аж на противний кінець, затримуючи лише назву православної. "Давна управа з гори скинена яко противна церкві і релігії" каже архиепископ. Станувши на противнім пункті, зайшла вона так далеко, що дальше вже поняттє православної церкви в такому зборові людий признати вже годі. І то не може признати ні православний ні католик, бо і гієрархія дана з долини має лише назву гієрархії, а не є нею після науки євангелія. Дивно нам, що в цілім інтервю не згадує архиепископ ані разу євангелія, ані свого до нього становиська. Його загальний висказ: "Давна управа з гори накинена, як противна церкві і релігії" означає, щонайменше, що слова Ісуса Христа, на яких опирається післанництво гієрархії в церкві, є противні науці у.п.а.ц. Вони є звісні: "Ідіть і учіть всіх... а я буду з вами до кінця віка". Чи св. тайни вони затримують, не знати, бо інформацій за мало, щоби на се відповісти.

У.п.а.ц. се витвір революції. Се велика патріотична інституція до поширення українізації народа і як довідуємося з великими супіхами. Основана на народоправлінню з гієрархією, що зветься по давному: митрополит, архиепископ, епископ, священик (а властиво піп після інтервю). Як вносимо з сих перших інформацій священик є лише вибираний і затверджуваний, але відай свячений лише через рукополаганнє. Се народоправліннє ведеться зборами рад. Се виглядає отже на радянську встанову, на лад політично-державних рад, з тою лише ріжницею, що їх завданнє не політика і адміністрація податків тощо, а тисненє моральности у посту-

пованню. На доґми, чи засади вони не кладуть натиску, а лише на моральне поступованнє. Хто робить те саме , вони з ним в згоді. Одним словом: Українець моральний, се всьо, чого та церков хоче. А що є добре, а що зле, що моральне, що неморальне, то рішає нарід на раді, або на зборах рад. Цілею церкви є зєдинити Українців і дати їм релігійну потіху.

Се виглядає так, що ся церков є радше великою патріотичною інституцією як церквою, коли згадане інтервю передає всі інформації докладно та вірно. В коротці певно довідаємося більше про се питаннє."

З цих критичних завваг редактора "Канад. Українця" видно, що він, узявши собі за підставу ті інформації, які редактор "Свободи" отримав від архиєп. Теодоровича підчас вищезгаданого інтервю з ним, заатакував істоту ультимативної мети УАП Церкви в Україні, яка, мовляв, не полягає в нічому іншому, а тільки в завданні виховувати своїх вірних на "моральних людей" на основі "моралі" церковних рад.

Можна догадуватися, що редактор "Канад. Українця" цими своїми критичними заввагами хотів сказати, що критеріями лінії розмежування між поняттям про зло й добро в УАП Церкві в Україні є не імперативи євангельської етики, а тільки особисті погляди на мораль провідників Церковних Рад цієї Церкви.

Звичайно, що ця критична замітка в принципі не могла вважатися за обоснований аргумент.

Властиво суттєвою справою в цій статті "Канад. Українця" було його бажання сказати, що така остаточна (найвища) мета даної Церкви, яка полягає в її завданні виховати своїх вірних на моральних людей, — без уваги на те, чи вони вірують, чи не вірують в існування Бога, — суперечить догматам, на які провідники УАП Церкви в Україні "не кладуть натиску".

Але в чому, на думку редактора "Канад. Українця", мусить полягати таке завдання Церкви, яке, згідно з догматами, мусить становити її ультимативну мету, він не сказав.

Відповідь на це питання дати не трудно, бо вона є в Євангелії. Прямувати до осягнення Царства Небесного — це та ультимативна мета, яку вказав людству Ісус Христос. Царство Небесне людина не може осягнути жодним іншим способом, як тільки почерез осягнення спасіння своєї душі. А щоб осягнути спасіння душі, людина мусить по-християнському вірувати в Бога, а разом з тим вона мусить своїм життям осягнути найвищий рівень моральної досконалости ("совершенства") в християнському сенсі цього слова, тобто мусить здійснити ось такий імператив Христа: "... Будьте совершенні, як Отець ваш небесний" (Матв. V.48).

Ультимативна мета Православної Церкви полягає в її завданні спрямувати людей на той шлях, що веде до Царства Небесного, і ця мета належить до догматів цієї Церкви.[29]

---

[29]Архиєп. Ніканор (Абрамович), Догматично-канонічний устрій Святої Вселенської Православної Церкви. (Журн. "Богословський Вісник". Мюнхен, Р. І. Ч. І., 1948. Стор. 15).

Т.зв. "раціоналістична етика" (тобто раціоналістичне в ч е н н я п р о м о р а л ь н і с т ь) — це значить така етика, що не базується на християнському віруванні в Бога, отже й не основується на заповідях Христа, є етикою атеїстичного гуманізму. Очевидно, що критерії цієї етики є суб'єктивні й мінливі, а тому фактично є багато різних раціоналістичних "етик".

До речі, коли церковно-революційний реформативний рух — т.зв. "обновленческое движение" (чи "живоцерковний " рух) на руїнах бувшої царської Російської Імперії, території якої опинилися під большевицькою владою, на п'ятому році своєї стихійної акції організаційно оформився в т.зв. "Живу Церкву" — на своїх Установчих Зборах у Москві 29 травня 1922 р., то серед низки церковно-релігійних реформ, що їх ці Установчі Збори заплянували, були також постанови зреформувати й ту систему принципів християнсьої етики, на якій базується маральне богословіє Православної Церкви.[30]

Тим першим "дзеркалом", в якому можна було побачити, як постать архиєп. Теодоровича, як ієрарха-місіонера УАП Церкви з України, буде сприймати в Америці інтелігенція української православної й греко-католицької спільнот, були промови полковника Володимира Кедровського (бувшого визначного члена Центральної ради 1917-1918) УНР з Наддніпрянщини і д-ра Лонгина Цегельського (з Галичини), бувшого голови Дипломатичної Місії в Вашинґтоні Західньо-Української Народньої Республіки. Ці промови вони сказали на привітальному прийнятті, влаштованому на честь архиєп. І. Теодоровича в Нью-Йорку 3 квітня 1924 р.

Полк. В. Кедровський, як православний, привітав архиєп. Теодоровича, як представника УАП Церкви, яка взяла на себе ролю українізувати життя свого народу на Наддніпрянщині. А д-р Л. Цегельський (греко-католик) привітав цього архиєрея як "представника р е ф о р м а ц і й н о г о б л а г о д а т н о г о р у х у" серед українського православного населення Наддніпрянщини.

Не може бути сумніву, що ці "компліменти", що їх у добрій вірі, і "не мудруствуя лукаво" висловили ці обидва промовці на адресу УАП Церкви в Україні, боляче вразили почування цього ієрарха, який не уважав УАП Церкви ані за "українізаційну" організацію, ані за "реформаційний" (протестантський) рух. Одначе ці "компліменти" він вислухав спокійно і так само спокійно та делікатно спростував їх.

Репортаж з цього привітального прийняття архиєп. І. Теодоровича тут, нижче, поданий з вінніпезького "Православного Вістника" (число за квітень 1924 р.), який передукував його із щоденника "Свобода" (США).

"ПРИВІТНА ВЕЧЕРА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО АРХИЕПИСКОПА ХВЕДОРОВИЧА В НЮ ЙОРКУ.

В четвер, дня 3-го квітня вечером відбулася в Ню Йорку, в сали "Народного Дому", привітна вечера для новоприбувшого до Америки

[30]Про ці реформи "Живої Церкви" див. текст протоколу її Установчих Зборів у монографії проф. Олександра Лотоцького "Автокефалія". Том II. Варшава, 1938. Стор. 482.

делеґата української автокефальної церкви на Україні, архиеп. Хведоровича. Вечеру устроїв спільний комітет пробуваючих тепер в Ню Йорку Придніпрянців та визначних нюйорських громадян, перші витаючи архиеп. Хведоровича, як свого давного знакомого і пастиря, другі як визначного громадянина-гостя з України. Запрошених на вечеру було около 80 громадян і громадянок.

Архиеп. Хведорович прибув около год. 9 вечером в товаристві п. Костецького, бувшого члена "Укр. Нац. Хору", а при вході на салю, де вже були зібрані всі запрошені, повитав його кількома словами п. Базяк, іменем зібраних Придніпрянців, а п. Лазута іменем присутних членів нюйорської громади. Архиеп. Хведорович коротко подякував за привіт, а по представленю йому всіх присутних і по короткій молитві (Отче наш) в українській мові, котру проводив поважаний гість, засядено до спільної вечері при столах, уставлених в підкову.

В половині вечери почались властиві промови. Зачав їх п. Вол. Кедровський, бувший член Центральної Ради і українського правительства, котрий витав о. Хведоровича як представника рідного краю і автокефальної церкви. П. Кедровський вказав на значіння церкви в національнім життю, а зокрема на Придніпрянській Україні, де через національну церкву доконується українізація — не офіціяльна, але за те тим глубша і тривкіша.

Другу промову виголосив др. Л. Цегельський, котрий витав архиеп. Хведоровича як представника благодатного, реформаційного руху котрий не лиш, що українізує церковне життя України, але також несе з собою проповідь живої віри, поступу і уморальнення публичного життя. Коли ми програли боротьбу за волю, то не лишень тому, що маси були переважне несвідомі, але й тому, що забракло нам підмоги такого чинника як церква і віра. Православна церква була нам ворожа, а українським провідникам недоставало великого стімула і реґулятора людських сил — віри. Українська національна церква взяла на себе преважну історичну задачу: Україні вернути українську церкву, а українській інтеліґенції втрачену віру. Як представника сего руху бесідник витає архиеп. Хведоровича іменем присутних Галичан.

На сі промови відповів Владика сорокмінутовою промовою, в якій подякував за теплі привіти і зясував, що се є укр. автокефально-національна церква. *Він сказав, що попередні бесідники промовляли головно як політики. Церква і віра се безперечно важні чинники в політичнім життю. І церква українізує тепер Україну. Але се її хвилева праця, яку вона робить мимоходом. Безпосередна і головна ціль церкви і віри не є хвилева і сягає поза політичні моменти, у віки і в вічність. Ціль церкви піднести людину до Бога, до ідеалу, який поставив Ісус Христос, кажучи; "будьте совершені, як Отець ваш небесний".* Се є підстава вічного поступу, бо се ідеал, до котрого треба вічно стреміти, а якого в цілости ніколи не можемо осягнути. Отсе вічна і велика задача віри і церкви. Коли церква часом сходила з властивої дороги, то се наслідком слабости людської вдачі. Православна церква хоріла цезаропапізмом, бо цар став головою її для цілий земської політики. Через се нарід стратив довіря до церкви. Реформа, яка йде на Україні, се поворот до первісних морально-релігійних задач церкви, які вона мала в перших віках по Христі. В тім запорука її сили і уморальнюючого впливу. І тому також сягає вона поза межі хвилевої політики. Колиж вона помагає Україні стати свідомою, то тим краще. Україна тому програла свою боротьбу, бо не було її в серцях народних мас. Якже вона увійде в них, а се

діється, тоді не буде сили, щоби одоліла її. З тих всіх причин український нарід може з вірою і самопевністю глядіти в будучину.

Промови сеї — якої тут подано лише головні точки — вислухано з напруженою увагою і принято теплими оплесками. Опісля промовив ще п. Тимофіїв (рівнож Придніпрянець), вказуючи на трудности і небезпеки, які стоять на дорозі української автокефальної церкви, а Владики зокрема та побажав Владиці, щоби Господь провадив його у виборі доріг, засобів і осіб.

На тім промови скінчилися і архиеп. Хведорович, погуторивши ще трохи з присутними відїхав около 12 в ночи.

Вечер зробив на всіх дуже добре враження своєю щирістю та тактом всіх, хто участував. Він був наскрізь громадянською подією".

Замітки. — Промова, яку архиєп. І. Теодорович сказав на цьому привітальному прийнятті замітна тим, що він тут уперше означив мету Церкви і в світлі її мети представив відношення УАП Церкви до справи "українізації", а також подав свою власну інтерпретацію характеру "реформації" в цій Церкві.

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

ОБНОВЛЕНЩИНА І ЇЇ НАСТУП НА УАП ЦЕРКВУ В УКРАЇНІ

ВСТУП

Коли архиєп. Іоан Теодорович 13 лютого 1924 р. переїхав з України до США, то Адміністратор Української Греко-Православної Церкви в Канаді, о. С.В. Савчук, нав'язав з ним листовний контакт, щоб отримати від нього інформації про Українську Автокефальну Православну Церкву в Україні, в якій цей владика був висвячений на єпископа. Архиєп. І. Теодорович дав йому інформації своїм листом з 18 червня 1924 р., в якому він між іншим поінформував, що Російська Православна Церква два чи три дні тому висловила бажання злучитися з тією Українською Православною Церквою в Америці, Архипастирем якої був архиєп. І. Теодорович. З уваги на те, що архиєп. Теодорович належав до ієрархії УАП Церкви в Україні, то він звернувся до проводу (в Києві) цієї Церкви щоб він прислав йому інструкції в справі тих умов, на яких можна було б звершити акт такої "злуки".

Тому що архиєп. Теодорович не вияснив свящ. С.В. Савчукові котру з "Російських Православних Церков" він мав на увазі, і тому що ця справа була замітною подією в історії Української Православної Церкви в Півн. Америці (в США і в Канаді), то тут треба це питання з'ясувати. Ідеться про те, що Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді не було відомо, що та "Рос. Правосл. Церква", про яку писав архиєп. Теодорович, була російською о б н о в л е н ч е с ь к о ю Церквою. У зв'язку з цим тут виринає потреба поінформувати хоч у короткій формі про найважливіші факти з історії цієї Церкви в періоді 1917-1925 років.

І. ОСНУВАННЯ "ЖИВОЇ ЦЕРКВИ"

1. Тайний плян Лєніна на знищення Московського Патріярхату

Перший Всеросійський Церковний Собор (він був першим "всеросійським", бо в ньому перший раз в історії Російської Церкви взяли

участь вибрані народом делегати мирян), який відбувся в Москві в днях від 28 серпня нов. ст. 1917 р. до 20 вересня нов. ст. 1918 р., і який 18 жовтня нов. ст. 1917 р. відносно невеликою більшістю голосів (141 проти 112) возстановив патріяршество (тобто патріярше правління) в Російській Церкві, а 17 листопада (1917) на патріярший престіл (що вакував від 1700 року), вибрав правлячого архиєрея Московської Архиєпархії митр. Тихона Бєлавіна.

Владимір Ілліч Лєнін (Ульянов) у своїй праці п.з. "Соціализмъ и религія" (1905 р.) писав:

> "Ми вимагаємо повного відділення церкви від держави, щоб з релігійним туманом боротися суто-ідейною і лиш ідейною зброєю нашої преси, нашим словом".

Коли ж большевики здобули владу,то голова їхнього уряду (Совѣтъ Народныхъ Коммиссаровъ), В.І. Лєнін, постановив негайно знищити Московський Патріярхат: передусім знищити його ієрархію, а найперше — патріярха Тихона.

З 1921-го на 1922-й рік на найбільш урожайних територіях під совєтською владою — на південних українських землях, на Підкавказзі й на Поволжі — був неврожай через посуху, а крім цього ці землі були сильно спустошені війною й революцією. З голоду почали гинути сотні тисяч, а потім і мільйони людей. І Лєнін тоді уклав собі тайний плян на знищення Московського Патріярхату: совєтська влада видасть наказ усім церквам здавати всі свої цінності, включно з священними предметами культу: чаші, ложечки для причащання, митри і т.ін. на поміч голодним.

Патр. Тихон напевно заборонить єпископам, духовенству й мирянам здавати владі церковні священні речі. Совєтська влада тоді арештує його й перед російським народом та перед світом проголосить його таким "ворогом" народніх мас, який не хоче пожертвувати церковних цінностей для рятування мільйонів людей від голодової смерти. І коли влада засудить його й розстірляє, то народні маси й світ не будуть уважати його мучеником за віру.

Лєнін цей свій плян виклав у листі (20 лютого 1922 р.) до одного з членів Політбюра Компартії Вячеслава Молотова (Скрябіна). Тому що Лєнін не міг прибути на найближче засідання Політбюра, то він припоручив Молотову запропонувати учасникам цього засідання цей тайний плян. Лєнін у цьому листі між іншим писав таке:

> "Ось саме тепер і тільки тепер, коли голод лютує аж так, що в деяких околицях доходить до людоїдства, і коли шляхи вкриті сотнями , якщо не тисячами трупів, ми можемо — ба, мусимо — сконфіскувати майно Церкви... Не завагаємося вбити всякий той спротив, якщо б він виринув на

нашому шляху. Саме тепер і тільки тепер величезна більшість мужицьких мас стане по нашому боці..."[1]

Патріярх не чекав на наказ влади, а сам, з власної ініціятиви, посланням 19 лютого 1922 р. звернувся до своєї пастви з закликом здавати на поміч голодним ті церковні цінності, що не належать до священних речей, або пожертвувати суми грошей відповідно до вартости тих цінностей.

Коли ж большевицька влада своїм декретом 26 лютого 1922 р. наказала здавати державі на поміч голодним також і всі священні речі, то патріярх негайно видав послання, яким заборонив здавати такі речі — під санкцією позбавлення духовних їх сану, а мирян — виключення з Церкви.[2]

Де населення почало захищати священні речі своїх церков перед совєтськими комісарами-реквізиторами, влада висилала в такі міста й села військові загони ҐПУ (чекістів)*[1], які криваво розправлялися з населенням.

При цьому арештували, висилали на каторги й розстіляли десятки єпископів й тисячі священиків. Обвинувативши в пресі патр. Тихона за те, що це він своїм посланням спричинив контреволюційний рух опору, влада незабаром (уночі з 5-го на 6-го травня 1922 р.) заарештувала його. Згідно з законами совєтського "Уголовного кодекса", за "контр-революційну" діяльність патр. Тихонові загрожувала "найвища міра покарання" (розстріл).[3]

2. Заплянованi обновленчеські церковно-віроісповідні реформи

Коли в царській Російській Імперії вибухла т.зв. Березнева Революція (9 березня н.ст. 1917 р.), що повалила царат (цар Николай II уступив з престола 14 березня ст.ст.) і Росією почав правити ліберально-республіканський Тимчасовий Уряд, найвизначніший в Росії діяч руху "Християнського соціялізму" прот. Александр Ввєдєнський оснував в

---

[1]Цей тайний лист (з 20 лютого 1922 р.), Леніна до В. Молотова ніколи не був опублікований у жодному збірнику "Творів В.І. Лєніна". Текст його вперше був оприлюднений на сторінках газети "Przeglad Powszechny" (число за 12 вересня 1978 р.) в Польщі. Редакція цієї газети поінформувала, що цей тайний лист Леніна зберігається в Центральному Архіві Партії Інституту Марксизму-Ленінізму в Москві. Він є там у 5-му томі (на стор. 665-667) документів — під шифром CPA, YMLF, 2 секція 22-954.

[2]Большевицька пропаганда поширила в світі таку поголоску, що совєтська влада, мовляв забирала на "поміч голодним" тільки такі речі, які не були необхідні для звершування Богослуження. Цю поголоску між іншим підтримав і д-р Й. Ровчек. (J.S. Roucek, Russian Orthodox Church. - Див. у "Slavonic Encyclopedia", New York, 1949).

*[1]ГПУ (Государственное Политическое Управление). В українському перекладі: Державне Політичне Управління (ДПУ). Цей орган політичної поліції до 1922 р. був відомий п.н. "ЧеКа" ("Чрезвычайная Коммиссія"), яка була утворена силою декрету Совєту Народніх Комісарів за підписом його голови — В. І. Лєніна, 20 грудня 1917 року.

[3]Про декрет совєтської влади, яким було наказано здавати всі церковні цінності, включно з священими речами, і про послання патр. Тихона, що до цієї справи відноситься див. у такому джерелі: Свящ. Кириллъ Зайцевъ, Православная Церковь въ Совѣтской Россіи. Часть I. Шанхай, 1947.

Петербурзі (що 1914 р. був перейменований на "Петроград") організацію "Всероссійскій Союзъ Демократическаго Православнаго Духовенства и Мірянъ". Мета цієї організації полягала в завданні перетворити суспільний лад на руїнах царської Рос. Імперії на лад соціялістичний на євангельських основах і при цьому зреформувати Рос. Правосл. Церкву, тобто "обновити", чи "відродити", або "оживити" в ній християнство. Так постав у Росії церковно-революційний рух реформації, що на протязі 1917 р. стихією бурі пристрастей прокотився по всіх територіях бувшої царської імперії; і замість реформувати Російську Церкву він почав руйнувати її задля самого руйнування. Коли большевики шляхом т.зв. "Жовтневої Революції" (25 жовтня ст.ст.) 1917 р. повалили в столиці Росії (в Петербурзі) ліберально-республіканський Тимчасовий Уряд (Временное Правительство), то большевицькі агенти проникли в сферу діячів "обновленчеського" руху, і з того часу вони вже не випускали його з-під своєї контролі.

Тим першим, і на протязі довгого часу одиноким, єпископом, що приєднався (ще таки навесні 1917 р.) до "обновленчеського" руху був єп. Антонін Грановський (українець з Полтавщини).

Коли буря церковно-революційних пристрастей трохи вщухла, прот. А. Введенський і його найближчі співробітники вважали, що вже настала пора надати цьому рухові організовану форму. Тому що їх надія на розложення Московського Патріярхату з нутра не здійснилася, то вони скликали обновленчеські Установчі Збори (що відбулися в Москві 29 травня 1922 р.) й оснували там Церкву — п.н. "Живая Церковь", мета якої полягала в її завданні ззовні атакувати Московський Патріярхат.

Обновленчеські Установчі Збори утворили для Живої Церкви верховний правлячий орган п.н. "Высшее Церковное Управленіе". На становище свого первоієрарха вони обрали єп. Антоніна Грановського і ще завербували одного з малозначних ієрархів Московського Патріярхату — єп. Леоніда. Єп. Антонінові Установчі Збори надали митрополичий титул. Тоді ж таки була зроблена постанова видавати пресовий орган-журнал п.н. "Живая Церковь".

Установчі Збори Живої Церкви постановили зробити такі реформи в Рос. Правос. Церкві: 1) Увести живу мову (російську) в Богослуження на місце "мертвої мови" (церковно-слов'янської). 2) Увести в церковний календар новий (григоріянський) стиль на місце старого (юліянського) стилю. 3) Зробити "творчі" реформи в Літургії, щоб "обновити" її. 4) Зреформувати канони, догмати й принципи етики (в ділянці морального богословія). 5) Дозволити одружених кандидатів висвячувати на єпископів і дати їм право розводитися й женитися вдруге. 6) Скасувати заборону неодруженим священикам і священикам-удівцям женитися, розводитися й женитися вдруге, чи втретє. 7) Скасувати чернецтво й манастирі.[4]

---

[4]З тих церковно-віроісповідних реформ, що їх заплянували ці Установчі Збори, найважливіші передрукував (по-російському) проф. О. Лотоцький в монографії "Автокефалія". Том II. Варшава, 1938. Стор. 482.

II. ПРОЦЕС "ПЕРЕТВОРЕННЯ" МОСКОВСЬКОГО ПАТРІЯРХАТУ В "ЖИВУ ЦЕРКВУ"

У той час, коли совєтська влада вела над ув'язненим патр. Тихоном затяжне слідство (для цього був призначений спеціяльний слідчий — Микола Криленко), щоб підготувати великий "показовий процес", органи ҐПУ масовим терором змушувати єпископів і священиків Патріярхату (що його противники називали "Тихонівською Церквою") переходити на сторону Живої Церкви.

Налякавшись мук, а може й розстрілу, до Живої Церкви перейшли (в 1922-1293 рр.) навіть такі архиєреї, як митр. Михаїл Єрмаков, що від серпня 1921 р. був (до часу виселення його з України 1923 р.) патріяршим Екзархом України; архиєп. Євдоким Мещерський (що в 1914-1917 рр. був предстоятелем Північно-Американської Архиєпархії Російської Церкви); бувший патріярший архиєпископ Подільський (він же й бувший предсідник першого Всеукраїнського Церковного Собору 1918 р.) Пімен Пеґов, і багато-багато інших. Навіть архиєпископ Катеринославський (бувший голова Синоду Української Автокефальної Православної Церкви, проголошеної Законом 1 січня 1919 р. Директорії Української Народньої Республіки) архиєп. Агапит Вишневський (родом з Волині), рятуючись від катувань і розстрілу, перейшов на сторону Живої Церкви. (Літом 1923 р. він перейшов до Патріяршої Церкви, після чого був арештованим і загинув у в'язниці 1925 р.).

Уважаючи, що доля ув'язненого патр. Тихона вже заздалегідь вирішена і що ті з патріярших єпископів, які ще залишилися живими, а навіть і чинними, не поважаться відмовитися від переходу до Живої Церкви, обновленческе Вище Церковне Управління в Москві зробило такий висновок що вже настав час для перетворення Московського Патріярхату в "Живу Церкву". І саме з цією метою був скликаний обновленческий Собор (що відбувався в Москві від 29 квітня до 9 травня 1923 р.). Хоч це був перший Собор Живої Церкви, то одначе її Вище Церковне Управління назвало його " д р у г и м Помісним Собором"; тому що перший Всеросійський Помісний Собор (1917-1918) був собором Московського Патріярхату, обновленці свій Собор (1923 р.) назвали "другим Помісним Собором", щоб таким чином заманіфестувати своє переконання, що Жива Церква є переємницею цього Патріярхату.

Від часу свого першого Собору (29 квітня — 9 травня 1923 р.) Жива Церква була коаліційною, бо в ній були згуртовані такі обновленческі організації: 1) "Живая Церковь"; 2) "Союзъ Общинъ Древне-Апостольскихъ Церквей"; 3) "Церковное Возрожденіе".

На цьому Соборі висвятили на єпископа прот. А. Введенського й надали йому митрополичий титул. Такий титул надали й єп. Антонінові Грановському, але на місце митр. А. Грановського на становище первоієрарха Живої Церкви Собор вибрав архиєп. Євдокима Мещерського з титулом "Всеросійського Митрополита".

Про перехід обновленческого руху із його першої (спонтанно-

стихійної) стадії, що почалася 1917 р., в стадію організованости митр. А. Грановський на цьому Соборі висловився так:

"П'ять літ тому назад ми пережили момент стихійного знищення. Тепер ми підійшли до ідеологічного закріплення його"[5].

Маючи на увазі той факт, що совєтська влада декретом 23 січня 1918 року відділила Церкву від держави (і школу від Церкви), митр. Грановський у тій же промові далі сказав таке:

"Я вірю, що Собор, осудивши контр-революцію, збудує на основі декрету про відділення церкви від держави чисте релігійне життя. Слово вдячности треба сказати тій, одинокій у світі, владі, яка хоч і не вірує, але творить те діло любови, якого ми, хоч і віруємо, не творимо, і [слово вдячности] вождеві Совєтської Росії Владиміру Іллічу Лєніну.

Республіці Російській і її правительству — многая літа!"[6]

Митр. А. Ввєденській оцінив совєтську владу з точки зору свого розуміння духа "християнського соціялізму", кажучи:

"У всьому світі сильні пригнічують слабших. Тільки в Совєтській Росії почалася боротьба з цією великою соціяльною неправдою.

Собор уважає, що кожен чесний християнин повинен активно стати між цими борцями за людську правду й усіма силами вводити в життя принципи Жовтневої Революції".[7]

Осудивши патр. Тихона, як "вождя й знамено всіх ворогів совєтської влади", Собор заклеймував його тавром "відступника від дійсних заповітів Христа і зрадника церкви", та проголосив його "позбавленим духовного сану й чернецтва", та "переведеним у початковий, світський стан".

Актом "перетворення" Московського Патріярхату в "Живу Церкву" була така заява Собору 3 травня (1923):

"Віднині Патріярх Тихон — це мирянин Василій Бєлавін!"[8]

Уважаючи себе преємником Московської Патріярхії, Вище Церковне Управління Живої Церкви на цьому Соборі зняло з большевиків ту анафему, яку патр. Тихон проголосив їм своїм антибольшевицьким Новорічним Посланням на переломі 1917-1918 років (за "старим" стилем)[9].

На цьому Соборі Живої Церкви був о. Іван Кедровський (українець з походження), бувший священик Північно-Американської Архиєпархії Російської Церкви. Він ще восени 1917 р. започаткував був у цій

---

[5]Свящ. К. Зайцевъ Op. cit. Стор. 131-132.

[6]Ibid.

[7]Ibid.

[8]Op. cit. Стор. 134.

[9]Головні витяги з тексту цього Новорічного Послання див. Свящ. К. Зайцевъ. Op. cit. Стор. 24-25.

Архиєпархії обновленчеський рух, і очолив його. Архиєп. Александр Немоловський, предстоятель згаданої Архиєпархії, на початку 1918 р. за це суспендував його.

Собор нагородив о. І. Кедровського за це таким чином, що присутні архиєреї висвятили його на єпископа (жонатого) з митрополичим титулом.

Уважаючи, що Рос. Півн.-Америк. Архиєпархія, як частина "бувшого" Московського Патріярхату, разом з цим Патріярхатом стала Живою Церквою, згаданий Собор уповноважив митр. Івана Кедровського очолити цю архиєпархію в Півн. Америці.

III. ЗВІЛЬНЕННЯ ПАТРІЯРХА ТИХОНА З В'ЯЗНИЦІ

Тимчасовий Архиєрейських Синод Російської Церкви за кордоном під проводом митр. Антонія Храповицького повів на міжнародній арені християнського світу широку акцію в обороні ув'язненого й загроженого розстрілом митр. Тихона. Організований протест християнських сфер заходу Европи проти ув'язнення Патріярха очолив примас Англіканської Церкви — Архиєпископ Кентерберійський.

Коли утворена цим Архиєпископом міжнародня церковна комісія категорично домагалася від совєтської влади дозволу на в'їзд до СССР, щоб наочно переконатися, як там на ділі представляється проголошена владою СССР "свобода вірування" й "практикування" його, цей архиєпископ 25 травня 1923 р. енергійно порушив цю справу на форумі парляменту Великої Британії. Тому що в цивілізованому світі ще живою й свіжою була пам'ять про скрите замордування большевиками царя Николая II і його сім'ї, уряд Великої Британії уважав за свій моральний обов'язок не допустити до проливу крови Патріярха, і уповноважив свого міністра закордонних справ Д. Керзона в імперативній формі зажадати звільнення патр. Тихона з в'язниці. (Це був голосний за того часу "ультимат Керзона").

Совєтській владі, яку Захід уважав владою "незаконною", дуже залежало на тому, щоб світ визнав її. По-друге, ця влада фактично володіла територіями, що під економічним оглядом являли собою велетенську руїну. Отже влада СССР мусіла бути свідомою того, що в такій ситуації розстріл Патріярха не поможе їй, а сильно пошкодить на арені світу.

Крім цього, совєтська влада, яка ще не запустила коріння в ґрунт великих мас народу, мусіла брати до уваги дуже делікатну, але драстичну справу, про яку історик Натан Аусубель дав такі інформації, що відносяться до 1917-1920 рр. на територіях бувшої царської Російської Імперії:

> "Головний опір ставили совєтам "бєлоґвардєйці", які репрезентували основні елементи ще недобитих царських сил. Вони виступали під проводом офіцерів-монархістів, священиків православної церкви й аристократів, які перед тим були в близьких взаєминах із слов'янофільською "чорною сотнею". Важливим артикулом в них на складі [агітації] був антисемітизм,

яким вони зручно послуговувалися, виграючи на чутливій струні багатьох росіян, що були проти нового режиму... "Білі" запопадливо поширювали видумку, що "Совєтський уряд — це жидівський уряд", установлений для розвалення "Святої Матушки-Росії". Вони базували цю видумку на тому факті, що ряд визначних лідерів большевицької революції — це були жиди: Свєрдлов, Камєнєв, Троцький, Зінов'єв. Совєтський уряд зробив з цього такий висновок, що виступ антисемітів був спрямований однаково як проти нього, так і проти жидів. Отож він натаврував антисемітизм як агресивну зброю контр-революції, і 9 серпня 1918 р. Совєт Народніх Комісарів видав декрет, в якому він заявив, що:

"Всяке національне ненависництво являється недопустимим, ганебним", і що "Совєт Народніх Комісарів припоручив депутатам совєтів застосувати рішучі засоби для того, щоб з корінням вирвати антисемітський рух"[10].

Н. Аусубель, розуміється, стверджує очевидну дійсність, що церковні чинники вважали, що "Совєтський уряд — це жидівський уряд". І власне на цій підставі вони базували своє розуміння причини того факту, що большевицький уряд у своєму наступі на релігію перш за все постановив знищити християнство на територіях під совєтською владою.

Історичною документальною ілюстрацією цього може бути, напр., ось така інформація митр. Василя Липківського:

"Відродження Української Автокефальної Церкви почалось і провадилось при таких тяжких державних умовах, яких історія ще досі не знала. Кожна держава, яка б вона не була ворожа до християнства, все ж якусь релігію визнавала, давала їй певне місце в себе. Радянська комуністична влада, що опанувала бувшою російською державою, зовсім не визнає ніякої релігії, не дає їй жодного місця в своєму суспільстві, вважає її головним ворогом комуністичного, соціялістичного ладу, і тому цілковите знищення релігії в своїй державі вважає за головне своє завдання. А тому, що радянська влада дуже просякнута єврейським духом, вона найбільш фанатично ненаводить християнство і в своїй московсько-єврейській державі запевне, православіє.

От же знищення православної Церкви в першу голову це є головна мета радянської влади*. Коли підчас стихійної революції забито, кажуть, більше 1000 православних священників і до сотні єпископів, то це не була випадковість, революційну стихію направляла свідома рука. Але коли вже стихійність революції припиналась, і Радвлада (а вона такаж централістична московська, як і бувша царська) мусіла нищити Православну Церкву в якийсь організований спосіб. І тут Радвлада мусіла рахуватись з трьома умовами: по перше, сама вона з початку почувала своє становище не досить безпечним і мусіла оглядатись на свій народ, щоб його надто не обурювати; по друге, мусіла оглядатись на закордонні держави, бо все ж 20-й вік; по

---

[10]Nathan Ausubel, Pictorial History of Jewish People. 11th edition. New York, 1961. Стор. 245.

*Тому й та радянська інституція, в якій доручено було справи віри, звалась "ліквідком", цебто мала завдання ліквідувати віру й особливо православну церкву. (Замітка митр. Липківського).

третє, загальною тактикою її є нищити Церкву власними руками її діячів. Про око свого народу й закордонних держав Радянська влада оголосила волю як віри, так і безвірства, а на ділі під прапором "диктатури пролетаріяту" чи фактично ДПУ всяко підносить безвірство і гнітить віру, щоб викорінювати релігійність в народі.

На підставі ніби бажань робітництва закриває церкви, повертає їх на клуби, театри, кино, радіо, прилюдно зневажає мощі святих, влучно використовуючи шахрайства коло них збоку манахів, зневажає свята, закидає народ всякими безвірницькими, блюзнірськими листками, заборонивши всякі релігійні видання, а в школах і взагалі заборонила всяке релігійне навчання до 18 років, а скрізь запровадила антирелігійне, нарешті всіх "релігійників" надто обмежила і в державних правах і праві на працю, одно слово, коли не завжди вбивала тіло за віру, то безупинно і планово вбивала душу, особливо в дітях, в молоді, в урядових робітничих колах, що цілком були в її руках. За те життя духівництва та його родини Радянська влада поставила в самі жахливі просто неможливі умови. Але, запевне, для знищення Православної Церкви головну боротьбу Радянська влада повинна була повести з її ієрархією.

Під час большевицького наступу на Москву р. 1917 Московський Собор як раз обрав патріярха Тихона. Цим Російська Православна ієрархія не тільки думала зміцнитися, а ще й замінила царя в Церкві. І от перш за все Радянська влада повела вперту боротьбу з цією патріяршою церквою, з тихонівщиною, щоб її знищити, запевне, руками її ж діячів. Звичайно, ці руки ДПУ зараз же знайшлись, усунули патріарха Тихона й оголосили себе "Живою Церквою" проти мертвої старої, "тихонівської". Але загарачу "живі" вже дуже перехилились на лівий бік, стали галасувати й проти обрядів, і навіть божественности Христа, і народ зовсім їх не визнав. Тоді ДПУ трохи притягнуло дуже "живих" вуздечкою, і вони оголосили себе лише "обновленською" церквою, цебто православна віра у них, як була, так залишається непорушною, а лише зверху обновляється, так би мовити, фарбується вказівками ДПУ.

Коли й до цього народ поставився підозріло, то нарешті вона вже названа традіційною до революції назвою "синодальна", в тому, запевне таємному розумінні, що як царська синодальна церква цілком залежала від царя, так радянська синодальна цілком залежить від ДПУ. Але ні живої, ні обновленської, ні синодальної церкви народ не приймав, а линув до патріярха, і коли його заморено, все ж народ весь залишився на боці "тихонівщини". Тоді вже ДПУ в самій цій "тихонівщині" мусіло шукати таких рук, щоб ними керувати, й, запевне, найшло; невпинне цюкання в одне і те ж місце трудно довго витримати, і от заступник патріарха Тихона Сергій притягнув майже всю тихонівську ієрархію, і вони нарешті підписали "деклярацію" до Радянської влади, що самі з своєю Церквою цілком віддають себе на послуги ДПУ: "ваші, мовляв, вороги, наші вороги, ваші друзі, і наші друзі". І тут уже народ попався в западню, мусів або прийняти цю облуду, або зовсім зневіритись у всякій церкві. І те і друге, запевне, цілком на руку Радянській владі".[11]

Один з утікачів з-під совєтської влади, Гордійчук, діставшись 1922 р.

---

[11]Митр. В. Липківський, Історія Укр. Прав. Церкви. Розд.VII.: Відродження Укр. Церкви. Op. cit. Стор. 120-122.

на територію Польщі, ось що писав у журналі "Релігійно-Науковий Вістник" (м. Щипйорно ч. 4-5 листопад) 1922 р.:

"Церква починає непокоїти Совітську владу, тому на ню звертається вже увага і разом з тим починається боротьба з нею.

Духовенство обкладається великими податками. Наприклад, весною ц.р. духовенство обтяжили таким продподатком: пан отець 100 пудів зернового хліба, церковний староста — 80 пудів і дяк — 20 пудів. За несвоєчасну уплату продподатка багато духовенства було заарештовано, а церкви опечатані. Сельські громади повносили ці продподатки. " Ж и д и т е п е р р о б л я т ь т е , щ о к о л и с ь р о б и л и" — з сумом говорили по селах."

Тут ішлося про той факт, що совєтська влада своїм законом про відділення Церкви від держави (з 23 січня 1918 р.) проголосила всі церкви державною власністю. Отож, коли церковна громада хотіла далі користуватися своєю церквою, то вона мусіла за це платити податок совєтській владі. Це пригадувало селянству в Україні й Білорусі ті часи, коли польська шляхта в минулому, проголосивши селянські православні церкви своєю власністю, змушувала селянські православні громади, які хотіли користуватися своїми власними церквами, платити за них податок. А що шляхтич не хотів сам особисто трудитися стяганням податку за церкву, то він здавав церкву в оренду жидові, а той брав податок із селянина за те, що відчиняв йому церкву, щоб селянин міг у ній взяти шлюб, охрестити дитину і т.д.

Жидівський історик Пол Ґудман дав ось таку інформацію про це:

"The Catholic Poles, who ruled the so-called Saporogian Cossaks on the Dnieper, and endeavoured to extract both material and spiritual adventage from these Greek Orthodox subjects, had handed over to Jews the collection of taxes which the Cossacks had to pay to their Polish lords. These taxes, odious already as they were, were even more so by taxes on all religious family ceremonies, such as baptism, marriage, burial according to Greek Orthodox rites, for the purpose of inducing the Cossacks to enter the Catholic Church. To enforce the payments on such taxes, the keys of the Orthodox churches were handed over to the agents of the Polish nobles, who h a p p e n e d t o b e J e w s."[12]

Видавши закон 9 серпня 1918 р., на основі якого большевицька влада розстрілювала за антисемітські виступи, Совєт Народніх Комісарів був свідомий того, що він мав силу видати заборону говорити, що "Совєтський Уряд — це жидівський Уряд", але він не мав сили змусити своїх ворогів, щоб вони н е д у м а л и т а к. А щоб народні маси мовчки не думали, що "Совєтський Уряд — це жидівський Уряд", народні маси треба було в і д п о в і д н о п е р е в и х о в а т и . Одначе на це треба було років часу. Совєтська влада в такій ситуації мусіла шукати якоїсь політично-тактичної "паліятиви" — негайного запобіжного засобу, за допомогою якого вона могла б усувати такі причини, які спонукували народні маси думати, що "Совєтський Уряд — це жидів-

[12]History of Jews by Paul Goodman, with a preparatory note by the Chief Rabbi (J.B. Hertz). London. Office of the Chief Rabbi, 5704-1944. — Див. на стор. 147.

ський Уряд", і що він, мовляв, хоче знищити Православну Церкву тому, що вона християнська.

Совєтська влада мусіла бути свідомою того, що (для "заспокоєння умів" народніх мас) звільнення патр. Тихона з в'язниці в даний момент буде кориснішим для неї ніж розстріл його. Совєтській владі в такій ситуації йшлося тільки про те, щоб, по-перше, світ не думав, що вона звільнила його тому, що налякалася опінії "буржуазного" Заходу; по-друге, вона хотіла його звільнення зробити таким, щоб воно скомпромітувало його в очах пастви, і таким чином "унешкідливило" цього Патріярха.

Ці свої проблеми совєтська влада рішила розв'язати шляхом спонукання патр. Тихона, щоб він підписав "покаянну заяву". Коли він покається в своїх контр-революційних гріхах, то сов. влада, як влада "гуманна", великодушно простить йому. А при цьому паства патр. Тихона побачить, що він "покаявся", бо боїться мук і смерти за віру Христову, а це значить, що він не є таким "ісповідником", за якого народні маси вважали його; по-третє, обновленчеській Живій Церкві треба противника (в формі "Тихонівської Церкви"), щоб вони в боротьбі виснажувалися й руйнували одна одну.

Патр. Тихон підписав до Верховного Суду "покаянну заяву" 16 червня 1923 р.[13] а 26 червня його звільнили з в'язниці.

Відповідь на питання, чому він написав "покаянну заяву" була й досі є предметом спекулятивних міркувань. Може він відчував докори совісти за те, що своєю забороною здавати владі священні речі він наразив десятки своїх єпископів і тисячі священиків на мучеництво й смерть. А може він хотів рятувати Московський Патріярхат, з якого — підчас його перебування в в'язнці — майже всі ті, єпископи, які ще залишилися в живих, і ті, що не були ув'язнені — перейшли на сторону Живої Церкви. А, врешті, може обидва ці мотиви діяли тут разом.

IV ПЕРЕФОРМУВАННЯ ЖИВОЇ ЦЕРКВИ В "СИНОДАЛЬНУ РОСІЙСЬКУ ПРАВОСЛАВНУ ЦЕРКВУ"

Вийшовши з в'язниці (26 червня 1923 р.), патр. Тихон ще того самого дня написав послання "Къ архипастырямъ, пастырямъ и пасомымъ", в якому він заявив, що акт, яким Собор Живої Церкви (29 квітня — 9 травня 1923 р.) "усунув" його з патр. престола й "позбавив сану" — це акт "незаконний", і тому він його не зобов'язує.

Народ, що, як свідчить митр. Липківський, "линув до патріярха", почав масово заповнювати церкви, в яких правив Патріярх; при цьому він святив ті храми, в яких перед тим правили Богослуження обновленці.

Деякі єпископи, що під терором перейшли були до обновленців, один по одному почали накладати на себе покуту, і, як покутники, верталисяи до Патріярха.

---

[13]Оригінальний текст (російською мовою) "покаянної заяви" патр. Тихона подав О. Лотоцький: "Автокефалія". Том II. Op. cit. Стор. 469.

Тому що загал народніх мас на сторону Живої Церкви не перейшов і "живців" уважав за "слуг Антихриста", а Живу Церкву назвав "Красною (Червоною) Церквою", її первоієрарх, обновленчеський Всеросійський Митрополит Євдоким Мещерський, не сумнівався, що вихід патр. Тихона з в'язниці був "початком кінця" не тільки Живої Церкви самої собою, але й навіть її видимости. Щоб вона могла змагатися з "Тихонівською Церквою", тобто, щоб зробити її сприємливою народнім масам, вона мусіла перестати бути "живою", "обновленчеською", "відродженою".

А втім, большевицькій владі в принципі не залежало на "обновленчестві", як такому. Їм треба було такої Церкви, яка могла б бути могутньою суперницею "Тихонової Церкви", щоб вони в боротьбі одна одну взаємно знищували.

В газеті "Рабочая Москва" 1923 р. (коли "Жива Церква" вже вважала себе переможцем у боротьбі з Московським Патріярхатом) було ясно й недвозначно написано, що "Наша (совєтська) задача не "обновить", а упразднить (зліквідувати) всякую церковь, всякую религію".[14]

Широкий загал обновленчеських діячів в основному складався з таких "церковних" революціонерів-реформістів, які виступали проти всіх основних атрибутів форми й суті Православія, а деякі з них навіть заперечували божественність Христа. Ті реформи в Рос. Прав. Церкві, що їх намітив і ухвалив недавній (перший) Собор Живої Церкви (29.IV. —9.V.1923 р.), свідчили, що якщо б був скликаний другий Собор Живої Церкви, то широкий загал його членів, "церковних" революціонерів-реформістів, не погодиться анулювати радикально-реформаційних ухвал першого Собору.

Митр. Євдоким саме з таких міркувань постановив скликати не Собор Живої Церкви, а зааранжувати тільки з'їзд еліти обновленчеського руху, щоб вона зігнорувала ті радикально-реформаційні ухвали першого Собору Живої Церкви, що їх зробила анархічна "маса" низових обновленчеських агітаторів.

Запланований митр. Євдокимом "З'їзд" (це мав бути "Другий З'їзд" верхівки Живої Церкви), метою якого було знайти засоби для такого ідеологічного скріплення Живої Церкви, щоб вона могла успішно поборювати "Тихонівську Церкву", відбувся в Москві в серпні 1923 р. (тобто через три місяці після першого Собору Живої Церкви).

У монографії С. Троїцького "Что такое Живая Церковь" (Варшава, 1927 р.) є такі інформації про ту "нову політику", яку започаткував цей З'їзд для боротьби з "Тихонівською Церквою":

> "Цю нову політику започаткував Другий З'їзд "Живої Церкви" в серпні 1923 р. Не задумуючись над питанням, наскільки він компетентний перерішувати (реформаційні) постанови Собору (Живої Церкви) з 1923 р., цей з'їзд зробив радикальну реформу в напрямку перефарбування під "Православну Церкву". Він перш за все вирікся самої назви "обновленчество". Назву "Жива Церква" він замінив назвою "Православна Російська Церква". Утворений Собором (Живої Церкви) "Вищий Церковний Совєт" він (З'їзд) замінив тією установою, що вже з давніх-давен була відомою Російській Церкві, а саме — Св. Синодом, в склад якого ввійшли 12 єпископів і 20

Патріярх Тихон (Блєлавін)
(17.XI.1917 - 7.IV.1925)
Він признав (20 вересня 1918 р.) автономію Українській Православній Церкві, а в серпні 1921 р. її Митрополитові надав титул „Екзарха України".

пресвітерів та мирян. У зв'язку з цим попередній офіційний (пресовий) орган обновленчества (журнал) "Живая Церковь" був замінений новим: "Вѣстникъ св. Синода Православной Россійской Церкви".

Цей з'їзд відмовився й від коаліційного принципу, поставивши меншим (обновленчеським) групам вимогу зректися своєї окремішности і визнати загальну програму ("Російської Православної Церкви").

Єпископ Антонін [Грановський] із своєю групою "Церковне Відродження" не хотів приєднатися до цієї нової політики, і остаточно відділився, за що й був [новоствореним Св. Синодом] заборонений у священнослуженні. Відділився й [прот. В.] Красницький, який зберіг назву "Жива Церква" очоленої ним невеличкої групи"[14].

Той факт, що частина обновленчеських лідерів, яка під проводом В. Красницького на Другому З'їзді відмовилася ліквідувати Живу Церкву, і заявила, що Жива Церква — це вони, був на руку митр. Євдокимові. Також на руку йому було те, що організація "Церковноє Возрожденіе" під проводом митр. Антоніна Грановського відмовилася відступити на позиції Православія, бо ж факт дальшого існування Живої Церкви (але

[14]Див. К. Зайцевъ. Op. Cit. Стор. 164.

зменшеної під оглядом числа своїх членів, та обрання її головою прот. В. Красницького) міг бути інтерпретований так, що "Синодальна Російська Православна Церква" із своїм первоієрархом Є. Мещерським постала в висліді в о з с т а н о в л е н н я "Рос. Прав. Церкви", а не в висліді "перетворення" Живої Церкви на "Російську Православну Церкву".

"Возстановлена" на Другому З'їзді обновленчеських лідерів, "Синодальна Російська Прав. Церква" стала на позиції Православія під усіма істотними оглядами: догматичним, канонічним і обрядовим. Ця Церква зайняла таке становище, що вона не має нічого спільного з усім тим, що було сказано й зроблено в церковно-релігійних справах Собором Живої Церкви 1923 р.

Відповідь на питання, в чому полягало перетворення Ж. Церкви в Цинодальну "Рос. Прав. Церкву" дав орган обновленчеської Синодальної "Української Автокефальної Церкви" — харківський журнал "Український Православний Благовісник" у ч. 3, 1927 р., в якому ось так було схарактеризовано "Висшее Церковное Управленіе (ВЦУ) Живої Церкви (що існувала від 29 травня 1922 р. до серпня 1923 р.):

> "Около новаго ВЦУ, в началѣ его работы на мѣстах, появилось не мало лиц, у котрых не было ни серьезности, ни тактичности в церковной работѣ... Они именно своей поспѣшной мало обдуманной работой дали содержаніе тому "живизму", боязнь котораго в призраках до сих пор живет среди вѣрующих... Тѣ, кто в то время оставались в епархіальных управленіях, испугались церковнаго переворота, не поняли его до того, что первый церковный журнал "Живая Церковь", со статьями составленными наспѣх, с прокламаціями еще недостаточно обдумаными *н и к а к о г о* обязательнаго значенія (курсив автора цитируемой статьи) — приняли за офиціоз новой церковной власти и отвернулись от нея. На самом дѣлѣ журнал "Живая Церковь" ничего не значил, дѣло было не в нем".[14]

У Синод. "Рос. Прав. Церкві" в СССР не було жонатих єпископів, бо Ж. Церква ще не вспіла їх собі поставити. А втім, в неї й не було потреби в цьому, бо на її сторону органи ГПУ "перевели" досить єпископів з Моск. Патріярхату. Одиноким винятком тут був єп. Іван Кедровський в США, що був жонатий.

Коли один з єпископів Моск. Патріярхату, росіянин Феодосій Сєрґєєв, хотів оженитися, то він перейшов (2 лютого 1923 р.) до Укр. Автокеф. Правосл. Церкви, і в ній оженився, а до обновленчеської Церкви не перейшов, бо її єпископи (всі з них походили з Моск. Патріярхату) були б не прийняли між себе жонатого єпископа.

V ВІДНОШЕННЯ КОНСТАНТИНОПІЛЬСЬКОГО ПАТРІЯРХАТУ ДО ОБНОВЛЕНЧЕСТВА

Після зформування Синодальної "Російської Православної Церкви" рос. церковними лідерами під проводом митр. Євдокима на Другому

---

[14]Цей текст (з харківського журн. "Український Православний Благовісник", No. 3, 1927 р.) поданий тут у перекладі (з українського оригіналу) свящ. К. Зайцевим. Op. cit. Стор. 176.

З'їзді в Москві в серпні 1923 р. він негайно "почав листуватися — від імені Прав. Церкви (в Росії) з усім зовнішнім світом".[15] Звичайно, що перш за все він почав листуватися з патріярхом Константинопільським Григорієм VII (наслідником патр. Мелетія IV, якого турецька влада в липні 1923 р. виселила з Константинополя). Самозрозуміло, що митр. Євдоким Мещерський представляв цьому Патріярхові стан церковної справи в Росії так, що обновленческий рух, мовляв, уже майже впав, бо з нього залишилася тільки невеличка Жива Церква під проводом прот. В. Красницького і невеличка група п.н. "Церковне Відродження" під проводом митр. Антоніна Грановського.

Щождо православних християн у Росії, то, вони — писав він, — поділені на два табори: на прихильників і противників патріяршого правління. Митр. Євдоким був у тому вигідному положенні, що він міг подати стан Синод. "Рос. Прав. Церкви" в цифрах: 140 єпископів у 84-х єпархіях і 10.815 кліриків у 6.245 парафіях.[16] (Очевидно, що масова більшість з них була в юрисдикції митр. Євдокима з наказу ГПУ).

Подаючи патр. Григорієві VII до відома, що між очоленою митр. Євдокимом Синод. "Рос. Прав. Церквою" й "Церквою Тихонівською" є тільки та різниця, що вірні першої з них є проти патріяршого правління, а вірні другої — за патр. правлінням, митр. Євдоким, як видно, просив прислати комісію, щоб вона розслідила цю справу на місці, і щоб він (Патріярх) на основі її звіту дав православним християнам в Росії свою пораду.

Довідавшись, що в Синодальній "Рос. Прав. Церкві" є значно більше число єпископів і кліриків ніж у "Тихонівській Церкві", патріярх Константинопільський Григорій VII висловив побажання, щоб "патріярх Тихон задля з'єднання тих, що відкололися (від цього Патріярха) і задля своєї пастви пожертвував собою, і щоб негайно відійшов від кермування Церквою". Патр. Григорій VII при цьому повідомив патр. Тихона, що він 6 травня 1924 р. пришле спеціяльну комісію, щоб вона там на місці розслідила внутрішній стан Рос. Прав. Церкви.[17]

Патр. Тихон у відповідь на це заявив патр. Григорієві VII, "що всяка спроба будь-якої комісії без порозуміння з ним (патр. Тихоном), як одиноким законним первоієрархом Рос. Прав. Церкви, не буде прийнята російським народом, і внесе не успокоєння, а ще більший заколот і роздор.[18]"

Респектуючи церковно-юрисдикційну суверенність патр. Тихона, як одинокого законного первоієрарха Рос. Прав. Церкви, патр. Григорій VII анулював свій плян прислати в Росію свою церковну комісію, яка, очевидно, могла б була там зокрема довідатися, чи Синод. "Рос. Правосл. Церква" була обновленческою (чи, кажучи ясніше, — протестантською), чи не була. Жодного акту, в якому було б сказано, що патр. Григорій VII explicite визнав "обновленческу" Церкву, або що він

---

[15]Свящ. К. Зайцевъ. Op. cit. Стор. 178.

[16]О. Лотоцький, "Автокефалія". Т. II. Op. cit. Стор. 484.

[17]Свящ. К. Зайцевъ. Op. cit. Стор. 180-181.

[18]Op. cit. Стор. 181.

визнав її принаймні implicite — шляхом евентуального визнання Синодальної "Російської Православної Церкви", немає й ніколи не було. Патр. Григорієві VII йшлося про те щоб з'єднати провославних християн в Росії. А чи Синод. "Рос. Прав. Церква" була чи не була православною, цього він не знав. Він міг би був про це довідатися, якщо б патр. Тихон був дозволив йому прислати свою комісію в Росію.

Ледве чи хто з серйозних істориків зробить таке припущення, що митр. Євдоким очолену ним Синод. "Рос. Прав. Церкву" ясно й недвозначно представив патр. Григорієві VII як "обновленчеську" Церкву, а цей патріярх у відповідь на це свідомо поблагословив її обновленчеську істоту.

Прищеплена в українській православній історіографії легенда, що патріярх Константинопільський Григорій VII нібито "визнав" російську обновленчеську Церкву, нагадує собою закорінену (почавши з 1918 р.) в укр. православній історіографії легенду, що патріярх Константинопільський Діонисій IV 1686 р. "продав" Київську Митрополію (з її великими маєтками) за 120 соболевих шкірок і 200 червінців.

VI ХАРАКТЕР ВЗАЄМОВІДНОШЕННЯ МІЖ УАП ЦЕРКВОЮ В УКРАЇНІ Й ОБНОВЛЕНЧЕСЬКОЮ "УКРАЇНСЬКОЮ АВТОКЕФАЛЬНОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ"

1. Оснування обновленчеської "Синодальної Української Автокефальної Православної Церкви"

Закорінене в українській історіографії твердження, що та обновленчеська Церква в Україні, що відома п.н. "Українська Синодальна Церква", була основана 1922 р., не згідне з дійсністю.

В СССР аж до серпня 1923 р. в обновленців не було такого верховного правління Церкви, що б мало назву "Синод".

Перша обновленчеська Церква формально була основана на обновленчеському з'їзді в Москві 29 травня 1922 р., а її офіційною назвою була назва "Жива Церква". Її верховною управою був не Синод, а "Высшее Церковное Управленіе" ("ВЦУ") в Москві. І коли ВЦУ дало наказ обновленцям в Україні нарешті якось зорганізуватися, то їхні представники (12 єпископів під проводом архиєпископа Подільського Пімена Пєґова і 72 особи світських делегатів) в серпні 1922 р. з'їхалися до Харкова (тодішньої столиці совєтської влади в Україні) і тут установили собі (за зразком всеросійської Живої Церкви) своє місцеве "Высшее Церковное Управленіе", а не "Синод". Отже це не була "Синодальна Церква". Звичайно, що вона мусіла дотримуватися ідеології й "теології" своєї Церкви-матері в Росії, якою була Жива Церква. Тому то єпископів і кліриків цієї Церкви в Україні називали "живцями".

Коли ж лідери всеросійської Живої Церкви на своєму З'їзді в Москві в серпні 1923 р. цю Церкву перетворили в "Російську Православну Церкву", а на місце "Вищого Церковного Управління" вони встановили "Всеросійській Православний Священний Синод", то цей Синод (очолений Митрополитом Всеросійським Євдокимом Мещерським) дав доз-

віл обновленцям в Україні надати своїй Ж. Церкві назву "Українська Автокефальна Православна Церква", створити верховний правлячий орган п.н. "Український Православний Священний Синод", і виректися ідеології Ж. Церкви. Обновленці в Україні виконали цей наказ шляхом відповідних рішень Собору Єпископів у Харкові в жовтні 1923 р., в висліді чого постала т.зв. "Українська Синодальна Церква" (така була її назва в публіцистично-популярній номенклятурі), тобто обновленчеська "Українська Автокефальна Православна Церква". Первоієрархом її був недавній "тихонівський" архиєпископ Подільський Пімен Пєґов, який в обновленців став "Митрополитом Харківським і всієї України".

а) Перша спроба обновленців приєднати до своєї Церкви в Україні УАП Церкву

Установчі збори обновленців в Україні, тобто їхній З'їзд у Харкові в серпні 1922 р., на якому була основана обновленчеська "Жива Церква" в Україні, —

> "Великою більшістю голосів висловився за автокефалією Православної Церкви на Україні, і в зв'язку з цим постановив просити Священний Собор єпископів всієї України оголосити, що Українська Церква від нині стала на шлях автокефалії".[19]

На пропозицію цього З'їзду, щоб ВПЦ Рада УАП Церкви і "Українська Церква" (обновленчеська) делегували по п'ять членів для створення комісії, завданням якої буде "спільно припинити розкол в Українській Православній Церкві" ВПЦ Рада відповіла, що "обновленці й тихонівці є однаковими ворогами українського народу".[20]

2. Перший наступ обновленчеської "Української Автокефальної Православної Церкви" на УАП Церкву в Україні

а) Спосіб установлення Єпископату для УАП Церкви

Коли кажемо, що в даній Церкві є не єпископ, а Є п и с к о п а т, то маємо на думці принаймі двох єпископів, бо, згідно з першим Апостольським Правилом, вони мають право поставити для тієї Церкви третього єпископа.

У нашій історіографії шириться такий погляд, що першого єпископа для УАП Церкви (яким був Василь Липківський) поставили пресвітери, а другого (в особі Нестора Шараєвського) поставив митр. Липківський, а після того ці два єпископи спільно поставили третього єпископа (в особі Івана Хведоровича).

В дійсності спосіб установлення єпископату для УАП Церкви першим її Всеукраїнським Собором (що відбувся в Києві 14-30 жовтня нов. ст. 1921 р.) був цілком інший.

---

[19]Архиепископ Иосиф (Кречетович), "Происхождение и сущность самосвятства липковцев". Издание Украинського Священного Синода. Харьков, 1925. Стор. 34.

[20]Op. cit. Стор. 34-35.

Митр. В. Липківський у своїй "Історії Української Православної Церкви" розд. VII ("Відродження Укр. Церкви"), розповідає про той спосіб яким Всеукр. Собор УАП Церкви висвятив (10 жовтня стар. ст., 23 жовтня нов. ст. 1921 р.) його на єпископа. Присутні в соборі Св. Софії миряни, почавши з тих що стояли позаді, клали руки на плечі тих мирян, що стояли перед ними, а ті клали руки на плечі інших, і так аж до солеї. А там миряни клали руки на плечі дияконів, диякони клали руки на пресвітерів, а пресвітери клали руки на ставленика (на висвячуваного в єпископи прот. В. Липківського). Митр. Липківський каже, що це була "справді не тільки всесоборна, а всенародня висвята".[21]

Прот. Нестора Шараєвського висвятив (24 жовтня н. ст. 1921 р.) на єпископа митр. Липківський не сам, а з "участю Собору", — каже він.

В. Чехівський спосіб висвячення прот. В. Липківського на єпископа описує так:

> "Пресвітерство поклало руки на св. Евангелію, що лежала на голові митрополита (прот. В. Липківського), якого вони висвячували; на рамена пресвітерів поклали руки діякони; на ремена діяконів поклали руки близькі вірні; на рамена остатніх — їх сусіди; так вся церква об'єдналась в обійми любови".[23]

Описуючи спосіб поставлення першого й другого єпископа для УАП Церкви Всеукраїнським Собором (у днях 23 і 24 жовтня) в 1921 р., проф. Дмитро Дорошенко пише, що це було висвячення в єпископи "за старохристиянським звичаєм".[24]

б) Заява обновленців, що той спосіб, яким був установлений Єпископат для УАП Церкви, був актом "незаконним" під догматичним оглядом

Діючий в Україні "тихонівський" Єпископат під проводом екзарха України, митр. Михаїла Єрмакова (якого патр. Тихон прислав до Києва в серпні 1921 р.) перший осудив той спосіб, яким був установлений Єпископат для УАП Церкви. Екзарх Михаїл із своїми єпископами видав (у кінці жовтня 1921 р.) послання "До всіх православних Християн", яке залишило по собі тільки той слід, що екзарх Михаїл *ad hoc* створив слово "самосвяти", щоб ним затаврувавти Єпископат УАП Церкви, і це слово він перший раз ужив у вищезгаданому посланні.

Писав він його, як видно, дуже "наспіх" і в стані великого зденервування, бо воно не вийшло в нього таким, що могло б пошкодити УАП Церкві. Його найбільшим богословським аргументом проти того способу, яким був установлений Єпископат для УАП Церкви, була

---

[21]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 41.

[22]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 41.

[23]Журн. "Церква й Життя". (Київ) No. 2-3, 1927 р.

[24]Дмитро Дорошенко, Православна Церква в минулому й сучасному українського народу. Берлін, 1940. Стор. 54.

цитата із Св. Письма: "Безъ всякого прекословія меньшій благословляется большимъ (Євр. 7, 2)".

Очевидно, що загал читачів не міг з цих богословських аргументів довідатися, чому, за які прогріхи, він атакує Єпископат УАП Церкви.[25] Він, щоб зробити велике враження на православне населення України, мабуть, волів покласти особливий натиск на ту частину цього послання, про яку митр. Липківський згадує, пишучи, що коли він та прот. Н. Шараєвський були висвячені на єпископів, то —

> "Через кілька день зявився ганебний, негідний християнина лист тихонівського єпископату з ексархом на чолі до всіх православних християн, де вся ця всенародня подія виставлялась як якась хатня, потайна примха двох осіб; Шараєвський мовляв висвятив Липківського, а Липківський Шараєвського, пущено в нарід прізвище: "самосвяти", "самогонщики"... І цікаво, що це єпископське посланіє стало чи не найкращою пропагандою нашої церкви, єпископській брехні ніхто не вірив, а в події всенародної висвяти єпскопа всі відчули великий церковний визвольний акт, яким церква визволялась від головної ознаки єпископського панування над нею і знов переймала на себе право обрання і висвяти собі своїх службовців, яке єпископи монополізували для себе і цілі тисячеліття міцно тримали в своїх руках, видавши його навіть за догмат православя..."[26]

Тим першим антаґоністом УАП Церкви, який в своєму наступі на її Єпископат проголосив його "незаконним" не тільки під "канонічним оглядом", але й також "під оглядом д о г м а т и ч н и м", був Собор єпископів обновленческої "Української Автокефальної Православної Церкви" (тобто "Укр. Синодальної Церкви"). На своїх нарадах у Харкові в жовтні 1923 р. цей Собор єпископів ухвалив таку резолюцію:

> "Признати, що липківщина — це твір групи політикуючих, а часто й байдужих [до релігії] осіб, які в ім'я утворення в Україні означеного політичного устрою, покористувалися як національним стремлінням українців, так і стремліннями церковно-обновленческими в своєму середовищі".

У цій резолюції м. ін. сказано й таке:

> "...Під впливом своїх ватажків вона на чоло своєї діяльности висунула, власне, вузько-національні завдання і в угоду їм вони переступили всякі границі участи народу в справі віри, п о с т а в и в ш и н а р о д з а д ж е р е л о с а м о ї б л а г о д а т і, в висліді чого появився акт 10 жовтня (ст. ст., а нов. ст. 23 жовтня, — Ю.М.-Л.) *1921 р., що є незаконним під оглядом догматичним і канонічним**, і взяли до уваги той факт, що українська церква (обновленческа, — Ю.М.-Л.) стала на шлях необхідних реформ, признає повну автокефалію Українській церкві й українізацію її життя, — і щоб вони вернулися на шлях з'єднання зо всією церквою..."[27]

---

[25]Про богословські аргументи в цьому посланні див.: Архиєп. Иосиф (Кречетович) Op. cit. Стор. 27-28.

[26]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 41.

*Тут ідеться про той спосіб, яким був поставлений перший єпископ (в особі свящ. В. Липківського).

[27]Архиєп. Иосиф (Кречетович). Op. cit. Стор. 34

3. Перше звернення всеросійської обновленчеської Церкви до вірних УАП Церкви

Після перетворення всеросійської обновленчеської Живої Церкви в серпні 1923 р. в "Російську Православну Церкву" (що стала відомою під публіцистичною назвою "Синодальна Російська Православна Церква") її провід незабаром звернув особливу увагу на факт зформування в Україні УАП Церкви. Тому що встановлена в Україні (в жовтні 1923 р. (обновленчеська) "Укр. Автокеф. Церква", (що була відома під публіцистичною назвою "Синодальна Українська Церква", яка не тільки *de facto,* але й *de jure* була філією всеросійської обновленчеської "Рос. Прав. Церкви" ("Синодальної"), не мала сили знівелювати УАП Церкву, то вона звернулася за допомогою до своєї Церкви-матері (з центром у Москві) за допомогою.

Тому то т.зв. "Великое Предсоборное Совѣщаніе" обновленчеської "Рос. Правосл. Церкви" ("Синодальної"), що відбулося в Москві в днях 10-18 червня 1924 р., присвятило спеціяльну увагу УАП Церкві, і прийшло до висновку, що УАП Церква зфорумувалася на основі двох своїх "стремлінь": 1. національного й 2. "обновленчеського", та постановило заявити, що "українці-самосвяти", мовляв, могли б ці обидва свої "стремління" осягнути, якщо б вони включилися в обновленчеську "Укр. Автокеф. Прав. Церкву" ("Синодальну"), і разом з тим вони ще й стали б таким чином членами Вселенської Православної Церкви. А коли вони не приєднаються до цієї Церкви, то членами Вселенської Церкви вони бути не можуть, бо свої "обновленчеські стремління" вони задалеко посунули, в висліді чого вони установили собі Єпископат із "самосвятів".

Натомість обновленчеська "Укр. Автокеф. Прав. Церква" ("Синодальна") вводить у себе тільки такі "обновленчеські" реформи (жива мова в церкві, новий стиль календаря, перетворення манастирів у "трудові общини" і т.ін.), які під жодним оглядом — догматичним, канонічним і обядовим — не суперечні науці Вселенської Православної Церкви.

Тому то це обновленчеське "Совѣщаніе" в Москві звернулося до українців-"самосвятів" (так вони називали Єпископат УАП Церкви) з посланням, в якому заявили, що обновленчеська "Рос. Прав. Церква" ("Синодальна") —

> "...братски и с любовью зовет украинцев-самосвятов вернутся в общение со всею Вселенською Церковью, утверждая их национальныя и обновленческия стремления в деле церковного строительства".[28]

4. Послання обновленчеської "Української Автокефальної Православної Церкви" до Патріярха Константинопільського в справі ієрархії УАП Церкви 1924 р.

Скликання Другого Всеукр. Собору обновленчеської "Укр. Автокеф. Прав. Церкви" було запляноване на 4-17 травня 1925 р. Підготовою до

---

[28]Op. cit. Стор. 38.

цього Собору зайнялося "Всеукраинское Предсоборное Совещание", що відбулося в Харкові в днях 11-15 листопада 1924 р.

Архиєп. Іосиф Кречетович інформує, що на цьому Совєщанії "еще раз подвергли вопрос о самосвятстве липковцев тщательному рассмотрению".[29] Доповіді там прочитали два обновленчеські архиєпископи — Іосиф Кречетович і Лоллій Юр'євський.[30].

Після обговорення справи того способу, яким був установлений Єпископат для УАП Церкви, це обновленчеське "Всеукраинское Предсоборное Совещание" припоручило "Всеукр. Прав. Священному Синодові" написати й вислати до патріярха Константинопільського Константина VI послання в справі УАП Церкви.

Зміст цього послання був такий:

> "Исполняя волю Всеукраинского Предсоборного Совещания, Всеукраинский Православный Священный Синод в чаянии грядущего 4/7 мая 1925 года второго Всеукраинского Поместного Собора, представляет при сем *Его Всесвятейшеству Архиепископу Константинопольскому и Нового Рима, Вселенскому Патриарху Константину Шестому* записку об историческом происхождении и сущности самосвятства липковцев, почтительнейше и сыновне упрашиваєт авторитетного раз'яснения *Вселенского Судьи* православных хрестиан всех стран, как должно относится к вновь появившейся иерархии самосвятов-липковцев. Голос Вселенского Патриарха явится тем основанием, на каком будут построены определения Второго Всеукраинского Поместного Священного Собора по вопросу о самосвятстве липковцев".[31]

Той факт, що це "послання" було видане в багатьох екземплярах (бо воно було надруковане на обіжних листках)[32] свідчить, що обновленці поширили його як внутрі СССР, так і у всьому православному світі.

Є такі факти, які дозволяють зробити припущення, що Патріярх Константинопільський не відповів на "послання", яке вислав до нього обновленчеський "Всеукр. Прав. Св. Синод", бо другий Собор обновленчеської "УАП Церкви" (він відбувся в Харкові в днях 7-го травня 1925 року) таки мусів дискутувати над питанням, як треба відноситися до ієрархії УАП Церкви. Це свідчить про те, що вказівок від Патріярха Константинопільського він не отримав. А що ця справа на обновленчеському другому Соборі була дискутувана, то на це вказує той факт, що світський обновленець проф. А. Покровський пропонував, щоб єпископів і кліриків УАП Церкви прийняли в їх "сані сущому", — як "каючихся", —

---

[29]Op. cit. Стор. 39.

[30]Журн. "Український Православний Благовісник". (Харків). № 16, 1925.

[30]Архиєп. Лоллій Юр'євський спеціялізувався в наступі на УАП Церкву. Інформації про його докторську дисертацію п.з. "Украинская лже-иерархия-липковщина" (1500 стор. машинопису) подав священик-василіянин Макарій Каровець у своїй статті про церковну ситуацію в СССР до 1929 р., що була опублікована у львівській "Новій Зорі" чч. 83, 85, 87, 89, 90, 91) 1929 р.

[31]Архиєп. Іосиф (Кречетович). Op. cit. Стор. 44.

[32]Ibid.

до обновленческої "Укр. Авток. Прав. Церкви". Одначе Собор не погодився на це.[33]

Замітки. — Головними джерелами офіційних я в н и х документів про обновленческу Церкву в Україні є її орган, харківський журнал "Голос Православной Украины", а після нього, з 1925 р. — журн. "Український Православний Благовісник".

а) Справа "автокефалії" обновленческої "Української Синодальної Церкви"

Незважаючи на те, що "автокефалію" Церкви в Україні обновленці проголосили ще в серпні 1922 р. (на своєму З'їзді в Харкові), той обновленческий "другий собор", що відбувся у Харкові 1925 р., уважав необхідним другий раз заявити, що обновленческа Церква в Україні стає автокефальною, і щойно тоді цю "автокефалію" затвердив Собор обновленческої Синодальної "Російської Православної Церкви", що 1925 р. відбувся в Москві. Цей Собор у Москві також уневажнив той акт, яким Київська Митрополія була в 1685-1686 рр. включеною в Московський Патріярхат.

Українізацію обновленческої Української Автокефальної Церкви санкціонував її Собор 1925 року.[34]

---

[33]Журн. "Український Православний Благовісник". (Харків). No. 16, 1925.

[34]Про обновленческу Церкву в Україні див. (Архиєп.) Seraphim Ladde, Die Lage der Orthodoxen Kirche in der Ukraine. Gotha, 1931.

РОЗДІЛ ДВАНАДЦЯТИЙ

УСОБИЦІ В РОСІЙСЬКІЙ ЦЕРКВІ В ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ

ВСТУП

Чинники, завдяки яким положення майбутньої архипастирської ниви архиєп. І. Теодоровича в Канаді значно покращало

а) Період в історії українського православного руху в Канаді, коли "Якийсь час здавалося, що Українська Греко-Православна Церква в Канаді не переживе нового атаку зі сторони москвофілів і католиків"

Народовецька інтелігенція греко-католицької спільноти в Канаді під тиском гр.-кат. єпископа Никити Будки, що поборював народовецький рух, була змушена відійти від Гр.-Кат. Церкви, і на своїх довірочних Зборах у Саскатуні в днях 18-19 липня 1918 р. рішила "заложити Українську Греко-Православну Церкву в Канаді". Ці Збори також оснували організацію п.н. "Українське Греко-Православне Братство", завданням якого було зреалізувати це, вищезгадане, їх рішення; тобто, його завданням було створити таку Церкву в Канаді.

Тому що жодна православна спільнота не може вважатися за православну Церкву доти, поки її не поблагословить на це діло православний єпископ, що візьме її під свій духовний омофор, то У.Г.-П. Братство перш за все почало заходи, щоб знайти такого єпископа, який погодиться взяти українську православну спільноту в Канаді під свою духовну опіку.

У.Г.-П. Братство такого єпископа знайшло в Російській Православній Місії в Північній Америці — в особі архиєп. Александра Немоловського, українця родом із зах. Волині.

Коли два українські народовці, Василь Кудрик і Тарас Ферлей, що були, як глядачі, на т.зв. "Русскому Конґресі" в Вінніпезі 10 липня 1917 р., спитали архиєп. Александра про його національність, то він прилюдно сказав, що він українець з Волині.

Мавши це його національне самоозначення на увазі, У.Г.-П. Братство звернулося до нього з проханням узяти його (Братство) та його прихильників під свою тимчасову опіку, в висліді чого постала б Українська Греко-Православна Церква в цій країні.

Архиєп. Александр дав на це згоду 16 липня 1919 р.

Довідавшись про це, один з духовних Рос. Місії, архимандрит Адам Филиповський, бувший гр.-католик, москвофіл з Галичини і непримиренний ворог українства, прилюдно обвинуватив архиєп. Александра в "мазепинстві". Тому що паства архиєп. Александра в своїй масі складалася в Америці переважно з закарпатських "русинів" (несвідомих своєї національности українців), що були москвофілами, і з таких же москвофілів з Галичини, то А. Филиповському не було трудно настроїти їх проти архиєп. Александра як "мазепинця".

Крайньо чутливий, а при цьому слабовільний архиєп. Александр не витримував нагальної "бурі й натиску" москвофілів під проводом А. Филиповського, і не тільки відкликав свою згоду взяти під свою духовну опіку У.Г.-П. Братство та його прихильників у Канаді, але пішов ще далі, і в своєму Архипастирському Листі (23 вересня 1919 р.) заперечив існування такої нації, що називає себе "українським народом", і заявив, що "украинцы — это не особый народъ, нація, а лишь одна изъ русскихъ политическихъ партій".[1]

Цей Архипастирський Лист був сигналом до великого наступу москвофільського табору на український православний рух у Канаді, який ще посилився, коли митр. Ґерманос став (27 листопада 1919 р.) Архипастирем Укр. Гр.-Прав. Церкви.

Скориставши з того, як з претексту, що У.Г.-П. Братство хотіло підпорядкувати українську православну спільноту в Канаді духовній юрисдикції Голові Російської Місії в Півн. Америці (архиєп. Александрові) — з одного боку, і використавши факт проголошення архиєп. Александром вищезгаданого антиукраїнського Архипастирського Листа, гр.-кат. табір (єп. Будки) із свого боку повів на український православний рух у Канаді великий наступ.

Свящ. С.В. Савчук згодом ось так писав про цей період в історії У.Г.-П. Церкви.

> *"Якийсь час здавалось, що Українська Греко - Православна Церква не переживе нового атаку зі сторони москвофілів і католиків".*[2]

Головна сила Російської Місії в Канаді базувалася на українських буковинських православних парафіях, бо тутешні поселенці з Буковини належали до Рос. Церкви. Тому що в Канаді було дуже мало таких гр.-католицьких громад, церкви яких і все церковне майно не були записані на "Руську Гр.-Катол. Єпископську Корпорацію" (отже такі

---

[1]Текст цього Архипаст. Листа (з 10 вересня ст. ст., 23 вересня н. ст. 1919 р.) див. у III томі "Історії Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді"(Вінніпеґ, 1987). Стор. 533-536.

[2]Свящ. С.В. Савчук, Як повстала Українська Православна Церква в Канаді. Розд. XVI: Спільний атак москвофілів і католиків проти українського (православного) руху. ("Православний Вістник". Вінніпеґ, Червень 1925 р.).

громади, якщо б вони переходили до У.Г.-П. Церкви, були б позбавлені права користуватися тими церквами, які вони собі побудували), то У.Г.-П. Церква могла приєднувати до себе церковні громади разом з їхніми церквами тільки серед буковинських поселенців, бо їхні церкви були записані на громади, а не на Рос. Місію. Крім цього, церковні громади українських поселенців з Буковини було легше приєднувати до У.Г.-П. Церкви, бо вони були православні, — хоч, щоправда, рівень української національної свідомости між ними за того часу загалом не був високий.

Вищесказане треба мати на увазі в зв'язку з тим фактом, що архип. Александр у своєму вищезгаданому антиукраїнському Архипастирському Листі (з 23 вересня н.ст. 1919 р.) м. ін. проголосив ось таке остереження буковинцям у Канаді в зв'язку з церковною діяльністю У.Г.-П. Братства:

> "*Украинцы уже начали организацію украинськихъ приходовъ, но не между уніятами, а между нашими православными* (буковинцями, — Ю.М.-Л.), ясно и открито сѣютъ сепаратизм, убѣждая православныхъ украинцевъ, что они не имѣютъ ничего общего съ "москалями".

б) Початок занепаду Російської Місії в Канаді

Зміст закінчення передової ("редакційної") статті п.з. "Передсмертні судороги Російської Місії" в "Православному Вістнику" за липень 1926 р. був такий:

> "Більшого безголовля, як те, яке є тепер в російській Місії, бути не може. На архиєпископа сеї Місії є неменше трох претендентів, а то Платон [Рождественський], [Адам] Филиповський і [Іван] Кедровський, котрого вислало до Америки большевицьке правительство. Всі три вони жеруться між собою, один одного викидають з [Свято-Миколаївської] катедри [в Нью-Йорку], тягаються по судах і до основ захитують [Російську] Місію.
>
> Ся боротьба, яка ведеться між претендентами на архиепископського престола поширилася і між священиками [Російської Місії]. Вони поділилися на сторонництва і взаїмно поборюють себе. І так в Канаді священики Російської Місії поділені тепер на чотири ґрупи, — відносно до того, котрого "архиепископа" над собою признають. Одні признають Филиповського, другі Платона, треті Кедровського, а четверті Александра [Немоловського], по котрім вже й слух загинув.
>
> В сій боротьбі, яка тепер ведеться в Російській Місії треба видіти палець Провидіння. Не мало лиха між українським народом [в Канаді й Америці] Російська Місія накоїла; не мало кривди українському народови і [його православній] церкві нанесла, не мало гріхів вчинила. А плата за гріх — се смерть. (До Римлян VI: 23). І скорше, чи пізнійше Російська Місія між українським народом умре. Боротьба, яка тепер ведеться між її священиками, се передсмертні її судороги. Ось-ось вибє її послідна година. Инакше воно й бути не може".

Такий катастрофальний стан Рос. Місії в дійсності почався ще 1922 р., а 1924 р., коли архиєп. Іоан Теодорович приїхав з України до США і того ж року також став Архипастирем Української Греко-Православної Церкви в Канаді, фронт Рос. Місії в цій країні був уже цілком заломаний, і він своїми проломами був відкритий для священиків У.Г.-П. Церкви, які почали із значно меншим трудом, ніж минулими роками, здобувати від обезсиленої Рос. Місії буковинські парафії.

Тому то й не було трудно передбачити, що коли архиєп. Іоан Теодорович стане Архипастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді, то на ниві свого архипастирського служіння в цій Церкві він уже не буде мати проти себе сильного фронту принаймні з одної сторони, а саме — з боку Російської Місії.

І. РЕВОЛЬТА ЄП. СТЕФАНА ДЗЮБАЯ

Коли предстоятель Російської Місії в Америці, архиєп. Євдоким Мещерський, вліті 1917 р. готовився до від'їзду в Росію на Всеросійський Собор, то на час своєї відсутности він одного із своїх вікаріїв, єп. Александра Немоловського, найменував тимчасовим адміністратором Рос. Місії, а другого свого вікарія, єп. Стефана Дзюбая, як старшого віком, він найменував тимчасовим виконуючим архипастирські духовні обов'язки в цій Місії.

Тому що архиєп. Євдоким Мещерський після закінчення діянь Всеросійського Собору (в Москві 1917-1918 рр.) не повернувся з Росії, Місія (Рос. Архиєпархія в Півн. Америці) 1919 р. вибрала єп. Александра Немоловського своїм предстоятелем, і надала йому архиєпископський титул. Патр. Тихон затвердив його на цьому пості.

На початку 1922 р., коли архиєп. Александр постановив зректися свого становища в Півн. Америці і виїхати до Константинополя на скитальщину (він виїхав 20 червня 1922 р.), то він звернувся до митр. Платона Рождественського (який був на еміграції в Сербії) з листовним проханням приїхати до США і тут тимчасово виконувати обов'язки предстоятеля Місії — до часу, коли її Собор вибере для неї правлячого Архипастиря.

Прибувши до США, митр. Платон заявив, що коли представник YMCA п. Колтон навесні 1922 р. відвідав патр. Тихона, то той усно переказав через нього, що він (патр. Тихон) найменував (3 травня 1922 р.) митр. Платона головою Рос. Місії в Півн. Америці.

Російська Місія (Архиєпархія) обрала митр. Платона своїм предстоятелем на Соборі, що відбувся в днях 26-27 листопада 1922 р.

Єп. С. Дзюбай, вікарій Пітсбурзький, не повірив твердженню митр. Платона, що патр. Тихон найменував (і то тільки "усно") його на це становище, і відмовився визнати його своїм предстоятелем.

Послуговуючись своїм аргументом, що він у цій Місії є найстаршим віком ("старійший") єпископом, Стефан Дзюбай заявив претенсію на становище тимчасового предстоятеля цієї Церкви. На скликаному з його ініціятиви "Соборі", що відбувся в Пітсбурзі в листопаді 1922 р., його прихильники вибрали його на становище предстоятеля Рос. Архиєпархії в Півн. Америці.

Пізніше, на початку 1923 р., єп. Дзюбай таки визнав митр. Платона своїм предстоятелем, але незабаром, 1924 р., він повернувся до Греко-Католицької Церкви, з якої він свого часу перейшов був у Рос. Церкву, і був у ній висвячений на єпископа. Умер він у римо-католицькому манастирі в США, 1933 р.

II. СХИЗМА ЄП. АДАМА ФИЛИПОВСЬКОГО

Архимандрит А. Филиповський уважав, що росіяни ("великороси") в Рос. Церкві в Півн. Америці упосліджують "карпатороссів" (тобто русинів із Закарпаття), і тому він намагався стати єпископом у Рос. Місії в Півн. Америці, щоб могти захистити в ній права "карпатороссів" і "русских" з Галичини. У цьому його підтримував єп. С. Дзюбай, що походив із Закарпаття.

Єп. С. Дзюбай не чекав поки зааранжований ним анти-платонівський Собор формально вибере його на становище предстоятеля Російської Архиєпархії. Головою її він de facto проголосив себе зараз таки після виїзду (20 червня 1922 р.) архиєп. Александра з США до Константинополя.

Отож він, уважаючи себе за предстоятеля цієї Місії, спільно з єп. Гораздом Павліком висвятив (26 жовтня 1922 р.) архимандрита Адама Филиповського на єпископа Канадського.

Православний чех Горазд Павлік був в юрисдикції Сербського Патріярха Варнави. Жив він у Чехо-Словаччині, а 1922 р. приїхав до США ніби на оглядини чеських громад, і з цього скористали єп. С. Дзюбай та архимандрит А. Филиповський.

Митр. Платон не визнав Адама Филиповського за єпископа, бо він був висвячений без його благословення. Єп. Филиповський із свого боку не визнавав митр. Платон за законного предстоятеля Рос. Архиєпархії, бо він не вірив твердженню цього ієрарха, що його патр. Тихон "усно" найменував головою Рос. Місії в Півн. Америці.

Маючи за собою в Рос. Архиєпархії частину "карпатороссів" і галичан, єп. Филиповський проголосив себе головою цієї Церкви, і почав у суді позиватися з митр. Платоном. Судові позви єп. Адама з митр. Платоном відбувалися в 1923-1925 рр.

Програвши процес з митр. Платоном за "предстоятельство" в Рос. Архиєпархії в Півн. Америці, єп. Филиповський на початку 1926 р. поїхав до "Тимчасового Архиєрейського Синоду Російської Церкви", що діяв у м. Сремські Карловці в Югославії, скаржитися на митр. Платона. Цей Синод своєю резолюцією 10 серпня 1926 р. зняв з єп. А. Филиповського ту заборону священнодіяти, яку наложив був на нього митр. Платон 1922 р., але заборонив йому, як єпископові, діяти в Півн. Америці, щоб не збільшувати роздору в цій Рос. Архиєпархії. На рекомендацію Рос. Синоду в Сремських Карловцях, єп. Филиповському дав у себе притулок митр. Діонисій Валединський, первоієрарх Православної Церкви в Польщі.[3]

У травні 1919 р. в Ставрополі відбувся "Южно-Русскій Церковный Соборъ", який утворив правлячий церковний орган п.н. "Высшее Русское Церковное Управление на Юго-востокѣ Россіи" під проводом митр. Антонія Храповицького.

Цей російський ієрарх у висліді Всеукраїнського Церковного Собору 1918 р. став був первоієрархом автономної Української Православної Церкви (якій автономію признав патр. Тихон, за згодою Всеросійського Собору, 20 вересня нов. ст. 1918 р.). На основі цього становища йому був наданий Всеукр. Церк. Собором (1918 р.) і затверджений патр. Тихоном

[3]Між усіма історіографічними посібниками, що відносяться до цієї теми, монографія свящ. Пантелеймона Божика "Церков Українців в Канаді" (Вінніпеґ, 1927) є тим одиноким джерелом, в якому є найбільше інформацій про єп. Адама Филиповського.

титул "Митрополит Київський і Галицький і всієї України". Тому що "Юґо-востокъ Россіи" був за того часу зайнятий бєлоґвардейськими військами ген. Антонія Дєнікіна й ген. Петра Вранґеля, то це "Высшее Русское Церковное Управленіе" тоді почувалося там безпечно. В його членстві були, поруч митр. А. Храповицького, такі визначні ієрархи, як митрополит Одеський і Херсонський Платон Рождественський та архиєпископ Волинський Євлогій Ґєорґієвський.

Коли Червона Армія, винищуючи решту бєлоґвардейських сил, 25 січня 1920 р. здобула їхній останній бастіон — Одесу, то це "Управленіе" того самого дня виїхало (з одеського порту) на кораблях ескадри Антанти на еміграцію, і 1921 р. в місті Сремські Карловці перейменувало свою назву на "Высшее Церковное Управленіе заграницей". Одначе патр. Тихон, діючи під тиском большевицької влади, своїм Указом 5 травня нов. ст. 1922 р. звелів російському Єпископатові розв'язати "Высшее Церковное Управленіе заграницей". Коли ж патр. Тихона вночі з 5-го на 6-го травня 1922 р. большевики арештували, а патріярший Синод і Вище Управління в Москві перестали існувати, то російський Єпископат у Сремських Карловцях, щоб утворити якусь вищу церковну власть для православних росіян за кордоном, 2 вересня нов. ст. 1922 р. установив "Временный Архіерейскій Синодъ Русской Православной Церкви заграницей" під проводом митр. Антонія Храповицького.

Митр. Платона Рождественського 1922 р. виделегував у Північну Америку Єпископат у Сремських Карловцях. І коли Собор Російської Архиєпархії в Півн. Америці 1922 р. вибрав його на становище предстоятеля цієї Церкви, то митр. Платон далі залишився в юрисдикції церковної власти в Сремських Карловцях, а специфічно — в юрисдикції "Тимчасового Архиєрейського Синоду Російської Церкви за кордоном", і на цьому базувалося церковно-правне становище цього ієрарха в США.

У першій половині березня 1923 р. в американській пресі був опублікований декрет з підписом патр. Тихона, в якому митр. Платон був обвинувачений під закидом, що він "займається публічною контрреволюційною діяльністю, що спрямована проти Совєтської Держави, і тим самим він наражує Православну Церкву (в СССР) на катастрофальні наслідки".[4]

Митр. Платон з уваги на це скликав Собор Півн.-Американської Російської Архиєпархії, що відбувся в Пітсбурзі в днях 2-4 квітня 1924 р. (це був четвертий Собор цієї Архиєпархії), який проголосив самостійність цієї частини Московського Патріярхату. Так постала незалежна Російсько-Американська Церква. Митр. Платон таким чином унезалежнився не тільки від патр. Тихона, але й також від "Тимчасового Архиєрейського Синоду Російської Церкви за кордоном", який був принципово проти дроблення Рос. Церкви за кордоном на частини, і проголошування їх "самостійними" російськими Церквами. Цей Синод не мав сумніву, що спрямований проти митр. Платона декрет (у березні 1924 р.) у дійсності був написаний органами ҐПУ (чекістами), які

[4]Текст цього декрету патр. Тихона опубл. у такому джерелі: Serafim Surrency, The Quest for Orthodox Church Unity in America. New York, 1973.

змусили патр. Тихона підписати його. Отже, мовляв, митр. Платонові треба було той "декрет" зіґнорувати, а не проголошувати Російську Архиєпархію в Півн. Америці самостійною Церквою.

У висліді "автокефалістичного" рішення Четвертого Собору цієї Архиєпархії церковно-правний статус митр. Платона почав базуватися виключно на ієрахії й пастві цієї Церкви.

1. Російська обновленчеська Архиєпархія в Північній Америці

Архиєп. Євдоким Мещерський був від 11 серпня 1914 р. до 6 серпня 1917 р. предстоятелем Північно-Американської Архиєпархії Рос. Церкви. За того часу одним з найближчих до нього священиків був Іван Кедровський, українець з походження.

Коли в Рос. Імперії вибухла 9.III. н.с. 1917 р. революція, а з нею почалася (під проводом головного діяча руху "християнського соціялізму", прот. Александра Ввєденського) церковно-реформаційна революція під кличем "церковного обновленчества", то свящ. І. Кедровський почав церковно-революційний обновленчеський рух Рос. Архиєп. в Півн. Америці. З цією метою він у Нью-Йорку 31 жовтня 1917 р. оснував "Федерацію Прогресивного Духовенства". Єп. Александр Немоловський, який тоді був діючим Адміністратором цієї Архиєпархії, в січні 1918 р. суспендував Івана Кедровського і всіх інших чільних діячів цієї "Федерації".

Коли обновленці в Росії оснували (29 травня 1922 р.) Живу Церкву, а в Рос. Архиєпархії в Півн. Америці незабаром, того ж року, почалися "усобиці" (револьти єп. С. Дзюбая та єп. А. Филиповського проти митр. Платона), то І. Кедровський задумав собі використати це. Коли в Совєтському Союзі відбувався (від 29 квітня до 9 травня 1923 р.) перший Собор Живої Церкви, І. Кедровський (що був там делегатом з Півн. Америки) був первоієрархом Живої Церкви, митр. Євдокимом Мещерським, висвячений на єпископа (жонатого) і удостоєний митрополичим титулом. Тому що цей Собор Живої Церкви своєю резолюцією 3 травня (1924) "усунув" патр. Тихона з патріяршого престола й "скасував" Московський Патріярхат, і тому що совєтська влада визнавала Живу Церкву за одиноку леґальну Церкву в Росії, то її "Вище Церковне Управління" "поширило" свою юрисдикцію також і на Північно-Американську Архиєпархію Рос. Церкви, і формально уповноважило І. Кедровського очолити її. Повернувшись до США, митр. І. Кедровський ще того самого року (1923) почав робити заходи, щоб судовою дорогою усунути митр. Платона із становища предстоятеля цієї Архиєпархії і самому зайняти його місце.

Тому що митр. Платон зааранжував Четвертий Собор (у Пітсбурзі 1924 р.), щоб усамостійнити цю Архиєпархію, то патр. Тихон та Архиєрейський Синод у Сремських Карловцях перестали вважати його за законного голову цієї Церкви.

Ті дані, на основі яких митр. Платон твердив, що патр. Тихон 3 травня 1922 р. заочно, і в усній формі, найменував його головою Рос.

Архиєпархії в Півн. Америці, суд в США заклясифікував як фабрикат, а предстолятелем цієї Архиєпархії він признав митр. І. Кедровського.

В архівах Апеляційного Суду Штату Нью-Йорк цей акт присуду фіґурує п.н. "Kedrovsky et al. versus Rojdestwensky et al. / Supreme Court, Appellate Division. First Department. November 27, 1925/ 212 N.Y.C. 273.[5]

Митр. І. Кедровський отримав митрополичий катедральний Свято-Миколаївський собор у Нью-Йорку, митрополичу палату і все те рухоме й нерухоме майно в Нью-Йорку, що належало до Архиєпархії. Після того він почав судитися за церкви в інших парафіях, одначе великого успіху він не мав, бо частина церков була позаписувана на власність громад, а ті, що були записані на митр. Платона та на його єпископів, вони почали продавати їх по долярові за церкву громадам цієї Архиєпархії.

Митр. Платон далі жив у Нью-Йорку, а Богослуження він правив у каплиці, яку йому дала в користування Єпископальна (Англіканська) Церква.

Митр. Кедровський висвятив в Америці на єпископа свящ. Александрова (жонатого) і бувшого гр.-катол. священика Константина Курилла, але того останнього Вище Церковне Управління Живої Церкви в Москві не затвердило.

2. Послання Архиєрейського Собору Російської Православної Церкви за кордоном до вірних Російської Архиєпархії в Америці 1924 р.

Послання Архиєрейського Собору Рос. Прав. Церкви за кордоном, (що було написане на тій сесії цього Єпископського Собору, яка відбувалася в Сремських Карловцях від 23 серпня до 5 вересня ст.ст. включно, 1924 р.) було видане в обороні митр. Платона. Єп. Адам Филиповький, який у цьому посланні був проголошений "неканонічним" архиєреєм, був пізніше регабілітований Архиєрейським Синодом у Сремських Карловцях, який 1927 р. визнав його канонічним єпископом. Цей Синод натомість згодом виступив проти митр. Платона, і навіть, — на своєму засіданні, що відбулося в Ср. Карловцях в днях 18-31 березня 1927 р., — проголосив "увольненіе Митрополита Платона отъ управленія Сѣверо-Американской епархіей".[6] Ясно, що митр. Платон злегковажив це рішення і не визнав постанови Ср.-Карловацького Архиєрейського Синоду, що "підпорядкував" Півн.-Американську Архиєпархію своїй юрисдикції, і вислав туди одного із своїх архиєреїв, єп. Апполінарія, на становище тимчасового її правлячого ієрарха. (Єп. Апполінарій офіційно почав виконувати обов'язки на цьому становищі шляхом проголошення свого "Посланія къ Сѣверо-Американской Русской Паствѣ", датованого в Сан-Франціско в травні 1927 р.).

---

[5]Подрібніші інформації про вислід судових позвів митр. І. Кедровського з митр. Платоном подані в такому джерелі: "Посланіе къ Сѣверо-Американской Православной Русской Паствѣ Епископа Санъ-Францисковского Аполлинарія, Временно Управляющого Американскою Епархіею". (San Francisco, Cal., Май, 1927). Еп. Аполлінарій був присланий до США Архиєрейським Синодом Рос. Церкви в Сремських Карловцях).

[6]Прот. М. Лебедевъ, Разруха въ Русской Православной Церкви въ Америкѣ. Бѣлградъ, 1929. Стор. 131-132.

Послання Архиєрейського Собору Російської Православної Церкви за кордоном з 5 вересня ст.ст. 1924 р. в обороні митр. Платона було також першою атакою сремсько-карловацького російського церковного еміграційного центра на обновленчеського митрополита в Півн. Америці Івана Кедровського і його єпископа Александрова, а також на архиєп. Іоана Теодоровича, на митр. В. Липківського і взагалі на УАП Церкву в Україні.

а) Перший прилюдний російський церковний наступ на архиєп. І. Теодоровича поза межами України

Наступ на архиєп. Іоана Теодоровича в вищезгаданому сремсько-карловацькому "Посланні" (5.IX. с.с. 1924 р.) був першою прилюдною російською церковною атакою на нього поза межами України. Той історик, який не знає змісту цього "Послання", не може уявити собі, яких ударів зазнавав архиєп. І. Теодорович з боку російських церковних чинників, зараз таки після свого приїзду до США.

Нижче слідує текст цього "Послання":

ПОСЛАНІЕ
Архиіерейскаго Собора Русской Православной Церкви заграницей
КО ВСѢМЪ ЧАДАМЪ ПРАВОСЛАВНОЙ РУССКОЙ ГРЕКО-КАФОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ ВЪ АМЕРИКѢ

Во имя Отца и Сына и Святаго Духа.

Въ невѣроятно тяжелыхъ условіяхъ протекаетъ въ наше время жизнь нашей Св. Православной Церкви и въ Россіи, и въ Прикарпатской Руси, и въ Польшѣ, и въ Америкѣ, и въ Канадѣ.

На глазахъ всѣхъ христіанъ, предъ очами всего человѣчества совершается нынѣ разрушительная, антихристіанская работа, — и только слѣпые не видятъ, что въ то время, какъ грозовыя волны полнаго невѣрія и беззаконія обуреваютъ церковный корабль извнѣ, церковная жизнь наша людьми, преслѣдущими свои лычные интересы, подтачивается извнутри. Та внѣшняя и эта внутренняя силы объединились въ своей злой работѣ, соревнуя другъ передъ другомъ. И, неудивительно, что безбожные враги Церкви много выигрываютъ, когда становятся рядомъ съ нашими внутренними врагами, изъ которыхъ многіе прикрываются не только именемъ православныхъ христіанъ, но даже званіемъ епископовъ і священниковъ. Тѣ идутъ къ своей цѣли открыто, совершаютъ убійства, насилія на глазахъ всѣхъ, а эти на словахъ стоятъ за Церковь Божію, а дѣлами подкапываютъ этотъ "столпъ и утвержденіе" истины, попирая всякую правду и въ законахъ нашей Св. Церкви, и тѣмъ содѣйствуя великому современному богоотступничеству, на вершинѣ котораго начертано имя Красного Звѣря (Откров, XVII, 5).

Тамъ, въ Россіи, есть теперь такіе лже-архіереи, какъ хорошо извѣстный въ Америкѣ Евдокимъ Мещерскій, которые стремятся задушить нашу Св. Церковь, нарушая всѣ церковные уставы и воздвигая ожесточенную борьбу

противъ великаго страдальца, Святѣйшаго Отца нашего Патріарха Тихона. Есть и такіе лже-архіереи, какъ Василій Липковскій, который, не имѣя архіерейскаго посвященія, объявилъ себя Митрополитомъ Кіевскимъ и силою завладѣлъ въ Кіевѣ кафедральнымъ храмомъ Св. Софіи. Этот непосвященный въ Архіереи лже-архіерей кощунственно рукоположилъ другихъ подобныхъ себѣ лже-епископовъ и съ невѣроятной жестокостью расправляется теперь съ духовенствомъ, которое вмѣстѣ съ православнымъ народомъ не признаетъ этихъ "архіереевъ", справедливо называя ихъ "самосвятами" и "самочинами".

То же самое творится, какъ мы освѣдомлены возлюбленнымъ во Христѣ братомъ нашимъ Митрополитомъ Платономъ, и въ нашей Православной Церкви въ Америкѣ и въ Канадѣ. Тамъ появился Иванъ Кедровскій, который обманулъ даже своего искусившагося въ обманахъ покровителя Евдокима, написавъ ему, что его во епископа своего избралъ въ Америкѣ народъ, — тотъ народъ, который не только не избралъ его, но всегда и всѣми силами гналъ и гонитъ его отъ себя. Явился изъ Москвы этотъ женатый Митрополитъ и, думая угодить народу своимъ демократизмомъ въ "посланіи" къ нему, рекомендовалъ себя бывшимъ пастухомъ. Если онъ пасъ свиней, то лучше бы ему и оставаться опять свинопасомъ и не называть себя епископомъ, — не бралъ бы онъ на бѣдную душу свою столь тяжкаго грѣха.

Вслѣдъ за Кедровскимъ объявилъ себя Архіепископомъ для побережья Тихаго Океана и для Аляски другой подобный ему женатый бывшій священникъ Александровъ. Но наша Св. Церковь со времени Вселенскихъ Соборовъ никогда не знала женатыхъ епископовъ, ибо св. каноны строго запрещаютъ это, и не Евдокиму съ Липковскимъ, не Кедровському съ Александровымъ измѣнять или перемѣнять богоустновленный и вѣками сложившійся церковный укладъ.

Всю свою злобу и ненависть они теперь направляютъ противъ поставленнаго Патріархомъ Всероссійкимъ для управленія Американскою Церковью Митрополита Платона: они инсинуируютъ и клевещутъ на него въ печати, обвиняютъ его въ судахъ, стараясь присвоить себѣ церковныя имущества Американской Миссіи, — но напрасны и тщетны ихъ усилія. Старый Митрополитъ въ сознаніи правоты своего дѣла стоитъ твердо и непоколебимо на своемъ посту, защищая свою Церковь отъ всѣхъ враговъ ея, опираясь на помощь Божію и мудрые законы свободной Америки и будетъ стоять до тѣхъ поръ, пока на то будетъ воля Божія и нашего Святѣйшаго Патріарха Тихона.

Вы же, самочинно присвоившіе себѣ великій санъ Архіерейскій, вы отъ которыхъ нужно спасать Церковь Божію, придите въ себя и покайтесь. Станьте, наконецъ, ниневитянами, а не фарисеями. Оставьте свою злобу, да не погибнете отъ злобы. Вдумайтесь въ то, что вы дѣлаете, ужаснитесь, раскайтесь, — Богъ милостивъ; быть можетъ, Онъ и васъ помилуетъ.

Къ вамъ относится грозное слово: не знаю васъ, откуда вы, — отойдите отъ Меня всѣ дѣлатели неправды (Лук. XIII, 27), ибо горе тому, отъ кого соблазнъ приходитъ; лучше было бы ему, если бы мельничный жерновъ на шею и бросили его въ море, за то, что онъ соблазняетъ малыхъ сихъ (Лук.XVIII, 1-2).

Какъ вы можете говорить доброе, будучи злы. Если за всякое праздное слово, какое скажутъ люди, дадутъ они отвѣтъ въ день суда (Матѳ. XII, 34-35), то что ожидаетъ васъ въ день суда за ваши дѣла. Ниневитяне

возстанутъ на судъ съ вами и осудятъ васъ, ибо они покаялись (Матѳ. XII, 41).

Покайтесь и вы, кого народъ назвалъ "самосвятами", вы, послѣдователи Липковскаго въ Украинѣ и Ивана Хведоровича въ Америкѣ.

Бѣдные, несчастные украинцы, торжественно встрѣчавшіе своего перваго архипастыря въ Америкѣ и Канадѣ — Хведоровича. А между тѣмъ, этот Хведоровичъ вовсе не Архіерей, а растриженный за худыя дѣла священникъ изъ села Мытинецъ, Волынской губерніи. Наше серце обливается кровью при одном представленіи о томъ, что творитъ этотъ Хведоровичъ.

Совершается великій грѣхъ, великое кощунство и обманъ, совершается хула на духа Святаго, которая не простится ни въ сей вѣкъ, ни въ будущій.

Православные люди, дѣти Украины. Повѣрьте, что все, что дѣлаетъ Хведоровичъ и его ставленники, идетъ на радость сатанѣ: таинства и требы, совершаемыя ими, не во спасеніе, а въ судъ и осужденіе тому, кто ихъ принимаетъ. Св. Причащенія у нихъ нѣтъ, брака нѣтъ, покаянія нѣтъ — нѣтъ вообще освящающей благодати Св. Духа. Если вамъ дорога вѣра вашихъ отцовъ и дѣдовъ, то просимъ васъ — удалите отъ себя этого "самосвята", и Богъ дастъ вамъ истиннаго настоящаго епископа, который будетъ заниматься не политикой, а устроеніемъ вашего спасенія и руководить вас въ Царствіе Божіе. Васъ постигло искушніе не иное, какъ человѣческое, но вѣренъ Богъ, Который не попуститъ вамъ быть искушенными сверхъ силъ (I Кор. X, 13). Мы не желаемъ, чтобы вы были въ общеніи съ бѣсами, ибо вы не можете пить чашу Господню и чашу бѣсовскую.

Развѣ вы не знаете, что вы — храмъ Божій и Духъ Божій живетъ въ васъ. Если кто разоритъ храмъ Божій, того покараетъ Богъ, ибо храмъ Божій святъ, а этотъ храмъ Божій — Вы (I Кор. III, 16-17.). Хведоровичъ — вашъ духовный разоритель, навлекающій на васъ кару Божію.

Но всѣ эти "курящіяся головни" — Кедровскій, Александровъ и Хведоровичъ еще не такъ опасны, какъ тѣ, которые, прикрываясь своимъ народничествомъ, имѣютъ видъ благочестія, а силы его отверглись и сѣютъ великую смуту въ Церкви Божіей. Мы разумѣемъ Адама Филипповскаго, который, угождая толпѣ и всячески возбуждая ее противъ законнаго Американскаго Архипастыря Митрополита Платона, самочинно объявилъ себя Управляющимъ Американскою Церковью. Уже самая законность хиротоніи его подвергается большому сомнѣнію, ибо онъ воспріялъ ее, вопреки волѣ своего правящаго Епископа, и отъ рукъ двухъ Архиіереевъ, изъ которыхъ одинъ Стефанъ, нынѣ совратившійся въ унію, тогда порвалъ свое общеніе съ своимъ Митрополитомъ, а другой Гораздъ, случайно бывшій въ Америкѣ и не опредѣлившій тогда своего каноническаго положенія. Но и помимо того, незаконное и самочинное его посягательство на управленіе Американской епархіей есть тяжкій каноническій грѣхъ, за который мы запрещаемъ его въ священнослуженіи и подвергаемъ церковному суду. Мы строго осуждаемъ зловредную, соблазнительную и разрушительную дѣятельность Адама Филипповскаго въ Церкви Божіей и предостерегаемъ васъ отъ церковнаго общенія съ нимъ. Состоящій подъ судомъ и запрещеніемъ, онъ уже лишается права священнодѣйствовать впредь до того, когда онъ церковнымъ покаяніемъ искупитъ свой тяжкій грѣхъ.

Итакъ, возлюбленные во Христѣ вѣрныя чада Св. Американской Православной Церкви, будучи предупреждены нами о сихъ ложныхъ архіереяхъ, отъ которыхъ нужно спасать Церковь Божію и которые могли

появиться въ средѣ нашей только въ настоящее смутное время, когда явился "Красный Звѣрь", берегитесь, чтобы вамъ не увлечься заблужденіемъ беззаконниковъ и не отпасть отъ своего утвержденія. Но возрастайте въ благодати и въ познаніи Господа нашего и Спаса Ісуса Христа, Ему же слава и нынѣ и въ день вѣчный (2 Петр. III, 17-18).
Аминь.

(ПЕЧАТЬ: Архіерейскій Синодъ Русской Православной Церкви заграницей).

(ПЕЧАТЬ: М.А.)

Председатель Собора **Антоній,** Митрополит **Кіевскій и Галицкій.**

Митрополит Евлогій, Епископ **Сергій,** Епископ **Гермогенъ**, Епископъ **Даміанъ**, Епископъ **Серафимъ**, Архіепископъ **Анастасій**, Архіепископъ **Ѳеофанъ**, Епископъ **Михаилъ**, Епископъ **Антоній.**

(Текст цього "Послання" передрукований тут з журн. "Американскій Православный Вѣстникъ". Нью Йорк. No. 6, 1924 р.).

б) Характер обвинувачування провідників УАП Церкви в "насильствах" у світлі документів того часу

У "Посланні Архиєрейського Собору Російської Православної Церкви за кордоном" з 5 вересня (ст. ст.) 1924 р. найрізкішим є зміст ось такого пасажу:

"Есть и такіе лже-архіереи, какъ Василій Липковскій, который, не имѣя архіерейскаго посвященія, объявилъ себя Митрополитомъ Кіевскимъ и силою завладѣлъ въ Кіевѣ кафедральнымъ храмомъ Св. Софіи. Этотъ непосвященный въ Архіереи лже-архіерей кощунственно рукоположилъ другихъ подобныхъ себѣ лже-епископовъ и съ невѣроятной жестокостью расправляется теперь съ духовенствомъ, которое вмѣстѣ съ православнымъ народомъ не признаетъ этихъ "архіереевъ", справедливо называя ихъ "самосвятами" и "самочинами".

Це обвинувачення УАП Церкви Архиєрейським Синодом Рос. Прав. Церкви за кордоном, — обвинувачення, яке зокрема було спрямоване на архиєп. І. Теодоровича, як одного з ієрархів УАП Церкви, було на міжнародньому форумі першим цього роду ударом по УАП Церкві. Щоправда, не виключена й така евентуальність, що також і т.зв. "Українська Синодальна Церква" (обновленчеська) під таким самим замітом знеславлювала УАП Церкву перед світом православних християн поза межами СССР, чи в кожному разі перед Патріярхом Вселенським. Адже ж Собор Єпископів цієї Церкви на своїх нарадах у Харкові в жовтні 1923 р. в одній із своїх резолюцій заявив:

"Тактика липковцев при завоевании ими новых приходов носит совершенно не христианский характер, так как липковцы не пренебрегают никакими средствами для достижения своих целей: угрозами, обманами, насилиями, подкупами нужных им людей и т.п."[7]

Маючи на увазі тих єпископів і священиків в Україні, які не хотіли приєднатися до УАП Церкви, обновленчеський архиєпископ Ізюмський

[7]Архиеп. Иосиф (Кречетович). Op. cit. Стор. 37.

(з катедрою в м. Ізюмі на Харківщині) Іосиф Кречетович твердив, що такі священики ВПЦ Радою "подверглись самымъ жестоким гонениям".[8]

Російські церковні чинники — як "тихонівські" (патріярші), так і обновленчеські — ці свої обвинувачення проводу УАП Церкви базували, мабуть, на тих фактах, про які знаходимо ось таке свідчення в митр. В. Липківського:

> "Коли радвлада закріпилась на Україні р. 1919, вона застала тут велику боротьбу української церкви з російською "тихонівською". ДПУ (ЧеКа, -Ю.М.-Л.) зараз вирішило використати цю боротьбу для руйнації "тихонівської" Церкви, що на Україні цілком панувала. Запевне з цією метою радвлада досить охоче зарегістровувала українські парафії і в Київі і по селах, давала їм церкви, дозволяла собори, а навіть всеукраїнський собор 1921 р. Але скоро спостерегла, що УАПЦ, руйнуючи "тихонівщину", сама виростає в міцну небезпечну гору... Отже ДПУ зразу стало вживати на Україні тих заходів для розвалу церкви (УАПЦ, — Ю.М.-Л.), що й на Московщині: перенесло на Україну обновленську церкву, сподіваючись, що вона буде бити разом і по тихонівщині і по автокефалії" (по УАПЦ, — Ю.М.-Л.).[9]

Ця інформація митр. Липківського ясно каже, що не ВПЦ Рада УАП Церкви забирала від "тихонівців" деякі церкви й "давала" їх парафіям УАП Церкви, а чинила це совєтська влада.

В умовинах того режиму, що його завела совєтська влада в церковному секторі, така евентуальність, щоб чинники даної Церкви могли самовільно забирати храми іншої Церкви і виганяти з них її священиків, та ще й знущатися над ними, в принципі була виключена. Свій режим у церковному секторі совєтська влада ввела своїми двома декретами: 1) 23 січня 1918 р. і 2) 25 серпня 1922 р.

1. Декрет з 23 січня 1918 р. спочатку був совєтською владою проголошений у часописах — п.н.: "О свободѣ совѣсти и религіозныхъ обществах".[10] Влада пізніше змінила назву цього декрету на таку: "Об отделении церкви от государства и школы от церкви", і під цією зміненою назвою декрет з 23 січня 1918 р. фіґурує в совєтському урядовому збірнику "Собрание узаконнений 1918 г."

У цьому декреті ("Про відділення церкви від держави й школи від церкви") зокрема було сказано, що всі церкви (святині, храми) та все їхнє рухоме й нерухоме майно (включно з облаченням та всіма іншими речами богослужбового вжитку) ставали власністю держави.

Початкова назва цього декрету ("О свободѣ совѣсти и религіозныхъ общинах") свідчить, що цей Закон виключав можливість існування Церкви в канонічно-правному сенсі цього слова, бо він давав віруючим право тільки на основування "религіозныхъ общинъ" ("релігійних громад").

2. Декретом з 25 серпня 1922 р. совєтська влада вияснила, що віруючим людям дозволяється мати не Церкву, а тільки "релігійні громади", що

---

[8]Op. cit. Стор. 14.

[9]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 121.

[10]Свящ. К. Зайцевъ. Op. cit. Стор. 21.

мають бути незалежними одна від одної і не підпорядкованими жодній спільній центральній церковній власті.[11]

У декреті з 25 червня 1922 р. сказано про дозвіл на оснування "релігійної громади" в даній місцевості може старатися тільки така група віруючих людей, яка складається принаймні з 20 осіб. Коли влада "зареґіструє" таку групу віруючих людей, то це значить, що вона таким чином залеґалізувала її.

У цьому декреті також сказано, що "релігійна громада" (тобто група не менше 20 осіб, що вже зареєстрована) має право старатися, щоб влада здала їй в оренду місцеву церкву та всі її богослужбові речі — за щорічною оплатою, яку загал віруючих називав просто "церковним податком".

Отже це від совєтської влади (а специфічно від органів ҐПУ) залежало, чи вона дасть дозвіл на оснування "релігійної громади" в даній місцевості, чи не дасть. Також від влади залежало, котрій з "релігійних громад" (якщо їх є дві, чи більше в даній місцевості) вона здасть в оренду місцеву церкву. А від кожної "релігійної громади" залежало, чи вона хотіла мати священика "тихонівського" (патріяршого), чи обновленчеського, чи може священика ВПЦ Ради, бо ж священика наймала собі громада і вона утримувала його.

Дозволяючи основувати "релігійні громади", влада при цьому дала дозвіл згуртуватися їм у "спілки" (об'єднання", "союзи") і надавати тим колективам "релігійних громад" відповідну назву та утворити для неї орган управління.

Одначе, згідно з декретом з 25 серпня 1922 р., органу й управи не було вільно встановляти в формі духовної власти. Цей факт можна ілюструвати назвою статуту УПЦ Церкви. Цей статут був органами ҐПУ затверджений 10 грудня 1926 р. і підписаний псевдонімами "Невський" і "Моісеєнко" (чекістами): "Статут всеукраїнського об'єднання релігійних громад Української Автокефальної Церкви, яка в скороченні зветься "УАПЦ".[12]

Одинокою верховною правлячою владою цього "Об'єднння релігійних громад" була Всеукр. Правосл. Церк. Рада. Ієрарх з титулом "Всеукраїнський Митрополит" не був її духовною владою. Згідно із Статутом, титул Митрополита УАП Церкви — "Почесний Голова ВПЦ Ради" мав тільки етичний, а не юридичний, характер.

---

[11]Проф. Олександер Лотоцький, спираючись на монографії "Церковь во время революции" проф. Б.В. Тітлінова (визначного обновленчеського — "живоцерковного" діяча) твердить, що совєтська влада своїм декретом 25 серпня 1922 р. анулювала свій декрет з 23 січня 1918 р., в якому вона дала дозвіл на існування Церкви, а декретом з 25 серпня 1922 р. дала дозвіл тільки на оснування "релігійних громад". (О. Лотоцький, Автокефалія. Т.II. Варшава, 1938. Стор.472-473). У дійсності так воно не було. Початкова назва декрету з 23 січня 1918 р. — "О свободѣ совѣсти и религіозныхъ общинахъ", ясно свідчить, що терміном "церква" совєтська влада означувала "релігійні громади."

[12]Статут під вищезгадною назвою був у формі книжечки виданий у Києві в лютому 1927 року.

Дійсним головою ВПЦ Ради (що була верховним органом правління УАП Церкви) була інша особа, не митрополит.

Під оглядом своїх прав та обов'язків він був одним з членів ВПЦ Ради, в імені якої, і за її дозволом, він виконував свої "спеціяльні" функції.

Його статутовий привілей бути "першим дорадником ВПЦ Ради" також мав виключно етичний, а не канонічно-правний, характер.

Коротко кажучи, ані Всеукраїнський Митрополит, ані будь-котрий з решти єпископів УАП Церкви не мав т.зв. "власти духовного управління". У Статуті УАП Церкви також немає згадки про дві інші галузі власти єпископа, а саме про "власть священнослужіння" й "власть учительства".

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ

ПЕРЕМОГА КАНАДСЬКИХ ПРИХИЛЬНИКІВ МИТР. В. ЛИПКІВСЬКОГО НАД ОПОЗИЦІЄЮ, ОЧОЛЕНОЮ СВЯЩ. С.В. САВЧУКОМ

ВСТУП

До питання методи, якими прихильники митр. В. Липківського в Канаді поборювали акцію С.В. Савчука за спровадження в Півн. Америку канонічного єпископа-українця

Проголошена Законом 1 січня 1919 р. Директорії Української Народньої Республіки Українська Автокефальна Церква, очолена Священним Синодом, під проводом канонічного архиєрея Агапита Вишневського (українця з Волині), заступником якого був єпископ Крем'янецький Діонисій Валединський, існувала тільки до часу трагічного кінця У.Н.Р., тобто до 6 год. по полудні 21 листопада 1920 р., коли Армія У.Н.Р. знеможена, слабо озброєна й здесяткована боями та великою епідемією тифу, перейшла ріку Збруч — на державні території Польщі, і там зложила зброю.

Після того вже тільки православні українці в Півн. Америці мали самостійну Укр. Прав. Церкву, що складалася з двох частин — "дієцезій" (єпархій) — канадської (Укр. Греко-Прав. Церкви) та американської (Укр. Прав. Церква в Злучених Державах).

У православному світі тільки Російська Місія в Півн. Америці, тобто Північно-Американська Архиєпархія Московської Патріярхії, наступала на Укр. Прав. Церкву на цьому континенті; атакувала вона її виключно з мотивів церковно-політичного характеру, тобто з причин її намагання підпорядкувати Церкву православних українців у Півн. Америці юрисдикції Патріярха Московського (яким тоді був Тихон Бєлавін).

Але під оглядом догматично-канонічним ніхто в православному світі не висловлював застережень у відношенні до цієї Церкви, бо вона була основана таким чином, що спільноту православних українців у Канаді і в США узяв під свою духовну опіку, як їхній Архипастир,

канонічний єпископ, з ієрархії Антіохійського Патріярхату, митр. Ґерманос. Це сталося 27 листопада 1919 р. Тим одиноким українським православним церковним діячем, який глибоко розумів той плюс Укр. Прав. Церкви в Півн. Америці, який полягав у тому факті, що її Архипастирем був канонічний єпископ, був свящ. С.В. Савчук. Він розумів, що якщо б Архипастирем цієї Церкви став єпископ неканонічний, то це було б на руку її противникам — Російській Церкві й Церкві Греко-Католицькій, бо вони в такому випадку почали б поборювати її зброєю догматично-канонічного характеру.

Щоб уникнути цього, свящ. С.В. Савчук, обороняючи конечність мати Укр. Прав. Церкві в Півн. Америці канонічного Архипастиря, очолив рух спротиву тому таборові внутрі цієї Церкви, який намагався спровадити Архипастиря з Єпископату митр. Василя Липківського, незважаючи на те, що цей єпископат був установлений неканонічним способом.

Свящ. Савчук, одначе, в своїй акції за збереження канонічного предстоятельства в Укр. Прав. Церкві в Півн. Америці був переможений прихильниками пляну спровадження для цієї Церкви Архипастиря з ієрархії митр. Липківського.

Факт очолення свящ. Савчуком акції проти спровадження Архипастиря для У.П. Церкви в Півн. Америці від митр. Липківського та методи, за допомогою яких табір промоторів акції за спровадження Архипастиря для У.П. Церкви в Півн. Америці з Єпископату митр. Липківського, досі ще не стали предметом зацікавлення істориків Укр. Православної Церкви в Америці взагалі, а її канадської частини (У.Г.-П. Церкви в Канаді) зокрема.

З черги слід згадати про ті методи, за допомогою яких свящ. Савчук у цій справі був переможний діячами руху за спровадження Архипастиря для Укр. Прав. Церкви в Півн. Америці з ієрархії митр. В. Липківського. Чому справді тієї методи, за допомогою якої опозиція перемогла свящ. Савчука в змаганні за збереження канонічного архипастирства в У.П. Церкві в Півн. Америці треба порушити й висвітлити? Щоб відповісти на це питання, треба перш за все взяти до уваги твердження апологетів тієї УАП Церкви (формації 1920-1921 років, тобто "другої УПАЦ", першим первоієрархом якої був митр. В. Липківський), що ця Церква, як кажуть її апологети, "мусіла" встановити (1921 р.) собі Єпископат неканонічним способом.

У зв'язку з цим аргументом апологетів цієї Церкви в Україні треба підкреслити той факт, що свящ. Савчук, кажучи у своєму довірочному листі до свящ. Івана Гундяка (в Чікаґо) 2 квітня 1923 р., що в Україні "мусіли так поступати, як поступили"(тобто, що приневолені силою обставин, вони "мусіли" там установити Єпископат для УАП Церкви неканонічним способом), підкреслено додає: "Але ми не мусимо!" Це значить, що він заявив, що У.П. Церква в Півн. Америці не є в такій ситуації, яка змушувала б їх перевести цю Церкву з юрисдикції свого канонічного Архипастиря — митр. Ґерманоса, і підпорядкувати її неканонічному Архипастиреві — єпископові з ієрархії митр. Липківського.

Натомість противники становища свящ. Савчука в цій справі вважали, що У.П. Церква в Півн. Америці також " м у с и т ь" саме так поступити. Чому вона "мусить", на їхню думку, якраз так поступити, — це таке питання, відповідь на яке знайдемо в документах У.Г.-П. Церкви в Канаді значно пізніше — в 1930-их роках, а зокрема в статті (яку акцептував свящ. Савчук) Михайла Стечишина п.з. "Протестантизм влазить задними дверми", що була опублікована в органі У.Г.-П. Церкви в Канаді — в часописі "Вістник", число за 1 серпня 1935 р. Ця стаття була першим вістрям спрямованим проти руху (очоленого Василем Свистуном) внутрі У.Г.-П. Церкви за прийняття т.зв. "Київських Канонів" УАП Церкви в Україні. Проти цього руху перший виступив свящ. С.В. Савчук і він же очолив акцію спротиву тим реформаційним "Канонам", які для УАП Церкви в Україні встановив був її перший Всеукраїнський Собор, що відбувся в Києві в днях 14-30 жовтня нов. ст. 1921 р.

Звичайно, що джерело причин, через які противники церковного становища свящ. Савчука вважали, що вони " м у с я т ь" підпорядкувати У.П. Церкву в Півн. Америці юрисдикції українського неканонічного єпископа (а специфічно — юрисдикції єпископа з ієрархії митр. Липківського) основно з'ясував Мих. Стечишин у своїй вищезгаданій статті в серпні 1935 р. Крім цього, треба сказати, що для зілюстровання цієї його статті маємо низку конкретних даних — у документах У.Г.-П. Церкви, які відносяться до частини її інтелігенції, церковно-релігійний світогляд якої формував "дух часу".

Методи, якими прихильники за підпорядкування У.Г.П. Церкви в Півн. Америці взагалі, а У.Г.-П. Церкви в Канаді зокрема, користувалися для поборювання спротиву свящ. Савчука, треба унаявнити й з'ясувати тому, що вони (ці методи) були практиковані за ціну кривди свящ. Савчука не тільки під моральним оглядом, але й також під оглядом леґалістичного характеру.

I. ПОДІЛ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ НА ПРИХИЛЬНИКІВ І ПРОТИВНИКІВ РЕФОРМОВАНОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ЦЕРКВИ

1. Джерело руху внутрі У.П.Церкви в Америці за спровадження Архипастиря для цієї Церкви з ієрархії митр. Липківського

З листа о. д-ра Миколи Копачука, датованого в Чікаґо 27 квітня 1922 року, до В. Свистуна знаємо, що свящ. Володимир Каськів, ініціятор українського церковно-самостійницького руху в США, був церковним революціонером-реформістом, і що він, ще коли був (до 1919 р.) в Рос. Церкві в Америці, восени 1917 р. прилучився був до російського т.зв. "обновленческого руху" на цьому континенті.[1]

Після того, коли Український Православний Собор у Канаді 1919 р. (на своїй першій сесії — в Вінніпезі, 27 листопада) найменував свящ. В.

[1]Див. у II розд. цієї книги.

Каськова американським репрезентатном У.Г.-П. Церкви в Канаді, і тому надав йому титул "Декана", то він і дальше залишався "обновленцем", і перший почав в У.П. Церкві в Америці пропагувати УАП Церкву в Україні, первоієрархом якої був (у 1921-1927 роках) митр. В. Липківський, бо в цій Церкві були жонаті єпископи, яким було дозволено розводитися і женитися вдруге, втретє і т.д., а неодруженим священикам і священикам-удівцям було дозволено одружуватися й розводитися; цією Церквою правила ВПЦ Рада, а "власть управління" Єпископату була в ній скасована, і т.ін.

Року 1921-го з Гр.-Кат. Церкви перейшов до У.П. Церкви в США свящ. Іван Гундяк (що був целебсом), і він при переході до У.П. Церкви оженився; оженився, коли вже був священиком.

В особі свящ. І. Гундяка свящ. В. Каськів знайшов собі першого в У.П. Церкві в Півн. Америці найсильнішого й найактивнішого однодумця-реформіста. На це вказує той факт, що свящ. С.В. Савчук у листі з 31 серпня 1923 р. повідомив проф. Огієнка про те, що о.о. В. Каськів та І. Гундяк хочуть спровадити для У.П. Церкви в Америці єпископа від митр. Липківського, бо, — кажуть вони, — "лише жонатий єпископ може в них бути".

Під впливом листування із свящ. Савчуком о.о. Каськів і Гундяк, згодом усвідомили собі, що жонатого єпископа не можна спроваджувати для У.П. Церкви в Америці, але не можна не тому, що, згідно з канонами Православної Церкви, жонатий єпископ, не є православним єпископом, а тому, що Російська й Греко-Католицька Церкви в Півн. Америці були б використали це для збільшення числа своїх аргументів проти У.П. Церкви на цьому континенті.

Одначе о.о. Каськів і Гундяк (перший з них був, почавши з 14 березня 1923 р., головою Консисторії У.П. Церкви в США, а другий тоді ж таки був обраний на становище секретаря Консисторії) в принципі підтримували реформаційний характер УАП Церкви (формації 1920-1921 рр.) в Україні.

Про це свідчить лист свящ. І. Гундяка до митроф. прот. Павла Пащевського в таборі інтернованих політичних емігрантів з Наддніпрянщини в Каліші (Польща), зміст якого такий:

"Чікаґо, Ілл. 12 листопада, 1923.

Дорогий Отче Павле: —

Письмо Ваше одержав і згідно з Вашим проханням переслав залученого листа до Колоденки. Як тільки наспіє відтам відповідь, я буду рад Вам переслати.

Будь ласка, Отче Павле, напишіть мені дещо про церковне життя на Україні. Ми прохали митр. Липківського прислати нам епископа та мабуть письмо не дійшло до нього. Виходить, що й епископа [від митр. Липківського] буде тяжко спровадити. А в нас так, що епископа конечно треба чим скорше. Цікаво б знати, як задивляються на церковну реформу на Україні наші церковні діячі на еміґрації [в Европі]. Я мав листи від деяких людий [з-поміж емігрантів в Европі], що не вважають теперішнього церковного руху на Україні канонічним і говорять, що Української Автокефальної Церкви [формації 1920-1921 років] не визнає канонічно ні один патріярх.

Я знаю, що *обставини на Україні принесли реформи, з якими не всі погодяться.* А тут [в Америці] важно мати епископа хоч би й завтра. І фонди в нас єсть на дорогу епископови і певно знайдемо средства епископа удержати, але нема відки його взяти. Тай по правді воно й *не булоб добре, щоби до нас приходив епископ одружений, бо вороги цим нас поборювалиб.* Особисто я не бачу великого лиха в тім, що епископ одружений, та Москалі й уніяти не далиб нам спокою.

Отже коли показується неможливим спровадити епископа з України, бо більшовики певне не випустять, то чи не можна дістати кого з еміґрації [в Польщі], а його посвятив-би сирійський митрополит в Америці Германос з грецьким епископом [Александром в США]. А може-б і патріярх Царгородський згодився це зробити.

Тільки ми мусимо мати людину не звичайно енерґійну, ідейну, орґанізатора, такого, що має великий орґанізаторський талант, співака, одним словом чоловіка, який би поставив нашу церкву в Америці на ноги. З таким ми моглиб спровадити й богато священників з еміґрації. Правда, епископ в нас не буде мати таких гараздів, як мали епископи в давній Росії, але певне ж, що й не буде терпіти нужди. Впрочім не від правительства , а від епископа буде залежати, яке буде його матеріяльне положення і який буде стан нашої церкви. З добрим єпископом буде рости церква і прямо буде йому добре і нам, а з лихим [епископом] все пропаде. Це Вам дасть поняття про це, якого нам саме треба епископа. То ж чи не знаєте Ви про такого священика, який мігби бути кандидатом [на єпископа]; краще вдівця, як можна. В цій справі їздив до Европи о. Савчук з Канади, та приїхав [назад] з нічим.

Ми знов віднесли ся до Київа і теж не маємо ніякої вістки. Супроти політики митр. Діонизія [Валединського, в Польщі] ми не можемо мати ніяких звязків, бо [наш] народ [в Америці] цього не бажає. Тому ми вдались до Київа, *бо годимо ся з реформами там введеними, чи ні, знаємо гаразд, що реформи мусять прийти. Їх несе життя.* Як вони прийшли за скоро ще не значить, що вони не приймуть ся. Тай спір буде над цим, чи канонично важні свячення митрополита [Липківського] і епископів Української Автокефальної Церкви на Україні. Над цим між нами [в Америці] а Канадою навіть був вийшов спір, бо ми [в Америці] стали на тім, щоби признати [митр. Липківському] канонічність. Ця справа очевидно буде вирішена може аж на Вселенському Соборі. Та до того часу ми не можемо ждати.

Може-б Ви були ласкаві подумати над цею справою, порадили ся ще з ким і нам дали братню раду. В нас таке гарне поле до праці, тільки людий гарних і провідних, небуденних здібностей, тоді велика більшість американських Українців верне до рідної церкви і з унії і з московської Церкви.

По правді, Отче Павле, мені байдуже звідкіль до нас прийде епископ, коби лишень прийшов, і то такий, якого нам треба в наших відносинах. Тут ми кандидатів на [єпископа] не маємо. Не будемо мати, бо нам навіть бракує священиків з вищою освітою. Потреба вимагала того, що кандидатів [на священиків] треба було брати з між псаломщиків [дяків, Ю.М.-Л.) які правда здобули освіту, але не повну.

Я сам був два роки уніятським священиком і аж 1921 р. перейшов до нашої церкви. Саме тепер пишу до Галичини чи не прийшли-б тут які питомці уніятського духовного семинаря, очевидно, люди, які охочі з переконання вернути до православної церкви. Нам тепер треба двох священиків, а нема відки їх дістати.

То ж радьте Бога ради, радьте щиро і так, щоби наша церква з цього мала хосен.

Остаюсь з щирим привітом і правдивою до Вас шаною,

Секретар Духовної Консисторії
Української Православної Церкви в Америці
свящ. І. Гундяк"

Замітки. — 1) Голос свящ. Гундяка голосом Консисторії У.П. Церкви в Америці. — Свящ. І. Гундяк, як прихильник Укр. Автокефальної Церкви в Україні, яку він правдиво вважав за реформовану Церкву, вищезгаданого листа до о. Павла Пащевського, в якому він принципово й з переконання заявився за церковною реформацією, промовляв в імені Консисторії У.П. Церкви в Америці. Другий "Великий Церковно-Народний Собор" цієї Церкви, що відбувся 1922 р., на своїй третій (останній) сесії (в Нюарку, Н.Дж., 26 березня) установив Церковно-Народню Раду (головою якої був вибраний свящ. Володимир Каськів), на засіданні якої (11 священиків і 9 мирян), що відбулося в днях 13-14 березня 1923 р., Адміністратура (встановлена 1921 р. під проводом о. д-ра Миколи Копачука, як Адміністратора згаданої Церкви) була розв'язана, а на її місце була утворена Консисторія. На становище її голови був вибраний свящ. В. Каськів, а на секретаря — свящ. І. Гундяк.

2) Справа стандартного мотивування церковної реформації "обставинами" в Україні. — Свящ. Гундяк в своєму листі до о. П. Пащевського (12 листопада 1923 р.) писав: "Я знаю, що обставини на Україні принесли реформи" [церковні].

Легенду про "обставини на Україні", як про мниму причину церковної реформації, — легенду, яку Всеукраїнська Православна Рада (в Києві) Укр. Автокефальної Церкви в Україні створила на експорт, перший за кордоном почав поширювати бувший діякон митр. В. Липківського — о. Павло Корсуновський. Він приїхав до США 26 вересня 1922 р. з Українським Національним Хором Олександра Кошиця. Свящ. І. Гундяк у листі (з Чікаґо, 20 березня 1923 р.) до свящ. С.В. Савчука писав:

> "Про митр. Липківського в нас були інформації від його відпоручника і делеґата від Всеукр. Прав. Церк. Ради о. Діякона Корсуновського і [пізніше] були письма від митр. Липківського і від Всеукр. Церк. Ради. Щодо канонічности то всі вони заявляють: московські владики [в Україні] не хотіли благословити українських священиків на правлення в українській мові, ні посвятити хоч одного українського єпископа".

Справу церковної реформації в Україні треба розглядати як цілість, а не тільки її частину, якою був факт установлення Єпископату для Укр. Автокефальної Церкви таким чином, що першого єпископа для неї (в особі прот. Василя Липківського) висвятили спільно пресвітери (священики), діякони й світські люди (миряни). Послідовно, тут треба поставити питання: Які "обставини на Україні" змусили Укр. Автокефальну Церкву ввести в себе жонатий Єпископат? Хто її "змусив" до цього?

Митр. Ніканор (Абрамович) правдиво стверджує, що факт висвя-

чення першим Всеукр. Собором (1921 р.) Укр. Автокеф. Церкви на єпископів своїх жонатих обранців був "грубим порушенням 17, 18 й 26 Правил Свв. Апостолів, і ось таких канонів Вселенської Православної Церкви: 3, 6 й 12 Шостого Вселенського Собору, 10 Помісного Анкирського Собору й І Помісн. Неокесарійського Собору."[2]

Дальше: Які "обставини на Україні" змусили Укр. Автокеф. Церкву виректися того д о г м а т у Вселен. Прав. Церкви, який зобов'язує православного християнина вірувати, щ о д ж е р е л о м б л а г о д а т і С в . Д у х а (а це значить, що джерелом усіх Свв. Таїнств Церкви) не є ніхто інший, а тільки ті єпископи, що походять з лінії апостольської преємствености (сукцесивности)?

Які "обставини на Україні" змусили Укр. Автокеф. Церкву виректися цього догмату Православія, а на його місце ввести твердження, що д ж е р е л о м б л а г о д а т і С в . Д у х а (отже й джерелом усіх Св. Таїнств) є "Христова громада" (Церква), тобто віруючий в Христа н а р о д (а не благодатний Єпископат) і утвердити це своїм, спеціяльно для цього створеним "каноном"?[3]

Архиєпископ Полтавський Парфеній Левицький 8 серпня 1920 р. *підписав акт, яким він погодився очолити Українську Автокефальну Православну Церкву* (формації 1920-1921 рр.) і поблагословив її ВПЦ Раду.[4] Після того він поставив для неї понад 30 священиків і був би погодився поставити (спільно з архиєпископом Катеринославським Агапитом Вишневським) більше число єпископів.

Але коли ВПЦ Рада після того, на переломі весни й літа 1921 р., видала в Києві дві брошури: 1. "Підвалини Української Православної Церкви" і 2. "Ухвали першого Церковного Собору Київщини 22-26 травня 1921 р.", в яких було проєктовано реформацію в Україні, то архиєп. Парфеній Левицький, як православний архиєрей, мусів зректися архипастирства в цій Церкві, і він (а з ним і архиєп. Агапит Вишневський) відмовився поставити єпископів для цієї Церкви, заявивши в прилюдному листі в половині серпня 1921 р., що УАП Церква нарушила канони Вселенської Православної Церкви.

Звідси — питання: Які "обставини на Україні" змусили цю Церкву ступити на шлях церковно-віроісповідної реформації, і таким робом спричинити уступлення архиєп. Парфенія Левицького із становища її Архипастиря та перекреслити йому можливість поставити (разом з архиєп. Агапитом Вишневським) єпископів для цієї Церкви?

Тому що світ поза межами СССР не знав усього того (реформаційного характеру цієї Церкви), про що тут було сказано вище, то ВПЦ

---

[2]Архиєпископ Ніканор (Абрамович), Догматично-канонічний устрій Святої Православної Вселенської Церкви. (У журн. "Богословський Вісник". Мюнхен. Рік І. Ч. І., 1948 р. Стор. 22.

[3]Див. 2-ий канон четвертого розділу (п.з. "Відновлення Української Церковної Ієрархії) в "Діянннях Всеукраїнського Православного Церковного Собору в м. Київі 14-30 жовтня н. ст. 1921 р. І. Канони Української Православної Автокефальної Церкви. ІІ. Ухвали Собору по окремих питаннях Української Церкви". Киев — 1921. Стор. 10.

[4]Див. про це в органі ВПЦ Ради в Києві — в журн. "Церква й Життя" (Київ). Ч.І., 1927 року. Стор. 123-124.

Рада (в Києві) вважала за можливе для себе розіслати в листопаді 1925 р. до первоієрархів усіх помісних Православних Церков "Історичну Записку про минуле життя Української церкви й відродження її автокефалії",[5] в якій вона також твердила, що тодішні "обставини в Україні" змусили Укр. Автокеф. Церкву встановили собі Єпископат неканонічним способом, але ВПЦ Рада в цій своїй "Історичній Записці", звичайно, не сказала, які "обставини" змусили цю Церкву ввести в себе жонатий Єпископат і встановити собі такий канон, яким вона виреклася того догмату Вселенської Православної Церкви, який полягає в віруванні, що тільки ті єпископи, які походять з лінії апостольської преємствености (сукцесивности), є одиноким джерелом благодаті Св. Духа, а це значить — одиноким джерелом усіх Свв. Таїнств Церкви.

3) Лист з 21 серпня 1923 р. свящ. С.В. Савчук до проф. І. Огієнка. — Свящ. Савчук повідомив проф. Івана Огієнка про те, що свящ. І. Гундяк присвоїв собі проєкт (виражений ним у листі до о. Пащевського 12 листопада 1923 р.), щоб митр. Ґерманос спільно з грецьким єпископом в США (Александром) поставив єпископа для У.П. Церкви в США. Але коли свящ. Савчук ще раніше був пропонував такий спосіб набуття єпископа-українця для США й Канади, то Консисторія в США відкинула цей проєкт, бо вона постановила спровадити собі єпископа від митр. Липківського.

4) Проєкт о. І. Гундяка (див. у листі о. Гундяка до о. Пащевського). — ще того самого року (1923) перестав бути актуальним, бо ВПЦ Рада незабаром повідомила Консисторію в США, що вона вже висилає до США архиєп. Івана Хведоровича.

2. Прихильники й противники реформованої Української Автокефальної Церкви серед політичних емігрантів з Наддніпрянщини в Европі

Серед українських політичних емігрантів з Наддніпрянщини, які появилися поза межами своїх земель унаслідок трагічного фіналу Української Народньої Республіки, найбільшою національно-церковною організацією було Українське Православне Братство Свв. Кирила й Мефодія в таборі інтернованих (бувших вояків Укр. Нар. Республіки) в Каліші (Польща). Ця емігрантська організація була продовженням Українського Правосланого Братства ім. Свв. Кирила й Мефодія, що існувало в Україні в 1918-1920 роках.

Повстала ця організація (п.н. "Українське Православне Брацтво імени святих Кирила та Методія") в Києві в лютому 1918 р. — після того як большевики 7 лютого 1918 р., здобули столицю України, що була під першою большевицькою окупацією до 1 березня 1918 р.).

Головним активістом цієї організації в Україні в 1918-1920 рр. був прот. В. Липківський, а більшу частину її членства становили колишні члени церковно-революційної організації "Братство Воскресення Христа", яке в половині листопада 1917 р. оснував був та очолив прот. В.

[5]Текст "Історичної Записки" див. "Церква й Життя". (Київ). Ч. 2-3, 1927 р. Стор. 145.

Липківський, щоб "оновити", чи "оживити " Церкву Христову на українському ґрунті в рамках української церковної самостійности, або інакше кажучи, — щоб "воскресити" Християнську Церкву для українського народу. Душею У.П. Братства ім. Свв. Кирила й Мефодія — його ідеологом і теологом був Володимир Чехівський — абсольвент Київської Духовної Академії, і він же головний ідеолог т.зв. "Християнського соціялізму" в Україні та ініціятор-теоретик церковної реформації в Україні. Це власне на його вченні (див. в його трактаті "За церкву, Христову громаду, проти царства тьми", Київ, 1922 р.) була основана еклезіологія (наука про Церкву Христову) УАП Церкви (формації 1920-1921 рр.).

Отож закономірним явищем був той факт, що коли бувші члени й прихильники "Укр. Прав. Брацтва ім. святих Кирила та Методія" в Україні (1918-1920 рр.) відновили цю організацію на еміграції (в таборі в Каліші), то вона беззастережно стала по стороні УАП Церкви в Україні, чи, як тоді говорили противники цієї Церкви, — по стороні "липківців".

Провід цієї великої організації (що складалася тільки з мирян), 1923 р. видав у таборі в Каліші великий маніфест п.н. "Доклад Українського Православного Братства імени святих Кирила та Методія", кінцева (заключна) частина якого становила собою таку заяву:

> "Коли українська еміґрація в Америці вже цілковито приєдналася до української православної автокефальної церкви та запрохала на упорядкування та духовне провідництво з благословіння митрополита Київського, Українського єпископа, — нашій еміґрації, мимо всіх "камнів преткновенія" у цьому питанню — залишається лише прохати цього єпископа поширити своє зверхництво й на нашу, теж еміґраційну церкву; вікарій цього єпископа, маючи своїм місцем осідку одну з держав Еворпи, де для цього будуть найбільш сприятливі умови, — крім своїх пастирських обов'язків був-би і найблизчим провідником нашого духовного розвинення, яке б не відставало тоді від розвитку на Великій Україні.
>
> Братство свідоме того, що нам віруючим українцям, можуть закинути:
>
> 1) неканонічність висвячення Київського митрополта Василя Липківського; але на це можна дати відповідь, що історія, як ми вже довели, такі випадки вже знає;
>
> 2) взагалі порушення канонів; але на це теж можна дати відповідь, що багато канонів уже віджило і потрібують заміни на нові, і більш живі і не наша, українців, вина, що їх і до цього часу не замінено, а що така заміна потрібна..."

Під цим "Докладом" були подані дата, місце й прізвища членів проводу цієї організації:

> "Року Божого 1923 серпня 8 дня. Табор Каліш.
>
> В імени Братства — Голова Ради Братства — Всеволод Петрів. Члени: А. Кмета, О. Петлюра, А. Романенко, член секретарь Петро Опаренко. — (м.п.)"[6]

Тому що українські емігранти з Наддніпрянщини, які жили в біженецьких таборах у Польщі, готовилися до скликання "Українського

---

[6]Цілісний текст цого "Докладу" вид. у журн. "Релігійно-Науковий Вістник". (Щипйорно). Ч. 13-15 (серпень-жовтень), 1923. Стор. 42-43.

Еміграційного З'їзду" (він відбувся в Варшаві в днях 15, 16, 17 серпня 1923 року), то Братство Свв. Кирила й Мефодія в таборі в Каліші, Братство Св. Покрови 6-ї Стрілецької Дивізії в таборі Щипйорно і всі інші організації в цому таборі вирішили домагатися, щоб запланований Укр. Емігр. З'їзд постановив спровадити для всієї української наддніпрянської еміграційної спільноти в Польщі і в інших країнах Европи єпископа від митр. В. Липківського.

Про це була подана в червні 1923 р. така вістка:

> **"В справі укр. еміґр. єпископату.** Кирило Методіївське Братство таб. Каліша виготовило до еміґраційного з'їзду в Польщі доклад в якому домагається утворення самостійного єпископату для української еміґрації. Б-во постановило домагатися, щоби звернутися до Митрополита Всієї України Василя з проханням про призначення і надіслання єпископа з Великої України.
>
> Думку Б-ва підтримує і Б-во Св. Покрови 6-ої С.Д. див. а також всі культурно просвітні орґанізації табору Щипіорно.
>
> Делеґатом на з'їзд К.М. Б-во обібрало братчика Романенка, який і зробить доклад з'їздові.
>
> Братство Св. Покрови 6 С.Д. див. з свого боку уповноважило бр. Романенка бути його представником на з'їзді."[7]

Очевидно, що більшість членів цього Братства становили церковні реформісти. Але були в цій організації й такі християни, що ставилися індиферентно до віроісповідних різниць; були й такі, що були переконаними православними. Але вони, як бувші вояки Укр. Нар. Республіки, вважали, що в той час боротьбу за визволення української нації з-під влади Третього Інтернаціоналу (большевицького) продовжувала УАП Церква під духовним проводом митр. Липківського й В. Чехівського, отже ці емігранти, як бувші вояки У.Н.Р., почувалися до обов'язку стати по стороні цієї УАП Церкви.

Противники цієї реформованої Української Автокефальної Церкви ("другої УАП Церкви", формації 1920-1921 рр.) були ті емігранти з Наддніпрянщини, які плекали традицію "першої УАП Церкви" (формації 1919 р.). Автокефалію для неї встановила Директорія Української Народньої Республіки Законом 1 січня 1919 р., і вона зформувала для неї правлячий орган в формі "Українського Священного Синоду" під проводом архиєп. Агапита Вишневського, заступником якого був єпископ Крем'янецький Діонисій Валединський. (Обидва ці архиєреї перейшли з Московського Патріярхату на сторону проголошеної Директорією У.Н.Р Української Автокефальної Православної Церкви ("першої УАПЦ").

Початок конфлікту між прихильниками "першої УАП Церкви" і прихильниками "другої УАП Церкви" датується днем 5 травня 1920 р., коли Директорія й Уряд (Рада Народніх Міністрів) У.Н.Р. перебувала в Кам'янці Подільському, а з ними був й Укр. Священний Синод першої

---

[7]"Релігійно-Науковий Вістник" (Щипйорно). Ч. 11-12 (червень-липень), 1923. Стор. 49.

УАП Церкви, проголошеної Директорією 1 січня 1919 р., а в Києві, що був під большевицькою окупацією у першому тижні травня 1919 р., утворилася з бувших діячів церковно-революційного руху в Україні організація п.н. "Всеукраїнська Православна Церковна Рада" під головуванням бувшого земського урядовця (з царських часів) Михайла Мороза. І ця організація в Києві (під большевицькою окупацією) 5 травня проголосила "Українську Автокефальну Православну Церкву" (другу УАП Церкву), незважаючи на те, що тоді ще існувала (аж до 21 листопада 1920 р.) перша УАП Церква (формації 1919 р.) під проводом Укр. Священного Синоду. Творці "другої УАП Церкви", як революціонери, були проти "Синоду", як правлячого органу Церкви під проводом Архиєрея (як це було в першій УАП Церкві); вони хотіли, щоб Церкву очолював орган у формі Всеук. Прав. Церк. Ради під проводом світських людей. Вони також хотіли ввести різні церковні реформи: жонатий єпископат, скасувати догмат, який полягав в віруванні в апостольську преємственість єпископів, тобто в віруванні, що походячі з лінії апостольської преємственості єпископи є одиноким джерелом благодаті св. Духа (а це також значить — одиноким джерелом усіх Свв. Таїнств Церкви), а натомість проголосити віруючий в Христа народ ("Христову громаду"), як це вони називали Церкву, згідно з ученням В. Чехівського, д ж е р е л о м благодаті Св. Духа, отже й джерелом усіх Свв. Таїнств, включно з Таїнством Свячення в єпископи.

Між тими діячами, що плекали традицію "першої УАП Церкви" і прихильниками "другої УАП Церкви", конфлікт продовжувався й на еміграції — в таборах інтернованих вояків Армії У.Н.Р.

Провідником табору противників "другої УАП Церкви", тобто реформованої Укр. Автокеф. Церкви, первоієрархом якої був митр. Липківський, у таборах політичних емігрантів з Наддніпрянщини був митроф. прот. Павло Пащевський, бувший головний капелян Армії У.Н.Р. Коли провід Братства Свв. Кирила й Мефодія в Каліші в липні 1923 р. повідомив, що він та всі споріднені з ним організації будуть на недалекому Укр. Емігр. З'їзді (що був запланований на 15-17 серпня 1923 року) домагатися спровадження для всієї української еміграції з Наддніпрянщини єпископа від митр. Липківського, то опозиція під проводом митроф. прот. П. Пащевського почала — в ході підготови до цього З'їзду — організувати спротив в цій вимозі Братства Свв. Кирила й Мефодія та споріднених з ним організацій — Братства Св. Покрови 6-ї Стрілецької Дивізії в Щипйорні (головою Ради якого був свящ. Петро Білон) та інших.

Провід опозиції вибрав від себе делегата на цей З'їзд, про що в липні 1923 р. була подана так інформація:

> "На засіданні духовенства таб. Каліша на якому, під головуванням митрофорного протоієрея о. Павла Пащевського, брали участь пан-отці П. Пятаченко і Л. Воронюк, 2 диякони і 2 псаломщики, вирішено зробити доклад на еміґ. з'їзді про те, що утворювати свій самостійний еміґраційний українських єпископат не слід. Делеґатом на з'їзд ці збори обібрали протоієрея о. Павла Пащевського.[8]

[8]Журн. "Реліг.-Наук. Вістник". Ч. 21-22 (червень-липень), 1923 р. Стор. 49.

Після цього була проголошена в цій самій справі ще одна інформація:

> **"Загальні Збори Кирило-Методієвського Братства.** 8 серпня ц.р. відбулися загальні збори. На зборах обговорювалась справа в зв'язку з еміґранським з'їздом і про утворення українського національного еміґраційного православного єпископату".[9]

У Польщі круги екзильного Уряду У.Н.Р. плянували українізацію Православної Церкви на тих українських землях у державних межах Польщі, на яких основну масу становили українці православного віроісповідання, і тут вони перш за все звернули свою увагу на західню Волинь — з головним містом Луцьком і з катедрою правлячого архиєрея Волинської Єпархії в Крем'янці.

Українізацію Прав. Церкви на зах. Волині успішно започаткувало Волинське Єпархіяльне Зібрання представників духовенства й мирян у Почаєві 1921 р., і цей акт затвердив єпископ Крем'янецький, управляючий Волинською Єпархією Діонисій Валединський.[10]

Священний Синод Православної Церкви в Польщі під проводом її первоієрарха, митр. Юрія (Ярошевськго), на своєму засіданні в Варшаві в днях 14-15 червня 1922 р. ухвалив постанову щоб ця Церква не підлягала розпорядженням Патріярха Московського (яким тоді був Тихон Бєлавін), і висловив свою згоду на те, щоб ця Церква була автокефальною Церквою — під умовою, що за таку визнає її Патріярх Вселенський (Константинопільський) та всі інші автокефальні Православні Церкви.[11]

У зв'язку з цією постановою Свящ. Синоду Прав. Церкви в Польщі з 14-15 червня 1922 р., до речі буде навести ось таке міркування свящ. Ів. Гундяка (в листі з 20 березня 1923 р. до свящ. С.В. Савчука):

> "Я знов роздумую: прийде епископ з Київа, кинуться на нас кацапи і уніяти — мовляв неканонічний. Прийде до нас [єпископ] із Варшави, значить буде мусіти признавати зверхництво [патр.] Тихона і [митр.] Платона [Рождественського, в США] і знов вороги скажуть, що ми кацапи. Отже що вибирати?"

Цей другий аргумент свящ. Гундяка, яким він намагався переконати свящ. Савчука, щоб той з двох зол вибрав менше зло, і заявився за спровадженням єпископа від митр. Липківського, був наївним. Тяжко повірити, що свящ. Гундяк ще навіть весною 1923 р. не знав, що Свящ. Синод Прав. Церкви в Польщі ще рік тому офіційно заявив, що Прав. Церква не визнає ані патр. Тихона, ані взагалі жодного верховного органу правління Московського Патріярхату за свою церковну владу, і

---

[9]Op. cit. Ч. 13-15 (серпень-жовтень), 1923 р. Стор. 55.

[10]Див. "Постанови Єпархіяльного Зібрання представників духовенства і мирян 3-10 жовтня 1921 року в Почаївській Лаврі з резолюціями Їх Преосвященства Діонисія, Єпископа Кремінецького, керуючого Волинською Єпархією в межах Польщі від 1 грудня — 12 листопада 1921 р. Під ч. 998". Кремінець, 1922.

[11]Див. "Православня Церковь въ Польшѣ". (У календарі "Православный Календарь на 1923 г." Варшава, 1923. Стор. 50-51).

що митр. Юрій (Ярошевський) заплатив за це своїм життям, бо за автокефалістичну лінію цього ієрарха його застрілив (8 лютого 1923 р.) змосковщений українець архимандрит Смарагд Латишенко — противник унезалежнення Прав. Церкви в Польщі від церковної влади в Москві.

При цій нагоді слід додати, що постановою Свящ. Синоду Прав. Церкви в Польщі 16 червня 1922 р. було допущено українську, білоруську і чеську мови в богослужбову сферу там, де цього бажала більшість парафіян.

Ця постанова з 16 червня 1922 р. у більш спрецизованій формі була переутверджена Свящ. Синодом 3 вересня 1924 р.[12], коли первоієрархом Прав. Церкви в Польщі (після трагічної смерти митр. Юрія) був митр. Діонисій (Валединський).

У плянах на дальшу мету українських церковних діячів у Польщі було встановити на українських землях, заселених українською православною людністю, український Єпископат. Першим єпископом-українцем Прав. Церкви в Польщі після першої світової війни був Олексій Громадський, родом з Підляшшя. Хіротонію звершили йому митр. Юрій (Ярошевський) й Александр (Іноземцев) у Почаївській Свято-Успенській Лаврі 3 вересня 1922 р. Він був висвячений на єпископа Луцького, вікарія єпископа Крем'янецького Діонисія (Валединського).

* * *

Погляд сфер екзильного Уряду У.Н.Р. на УАП Церкву в Україні формації 1920-1921 років був такий, як і погляд президента Уряду — Симона Петлюри. Як С. Петлюра дивився на цю Церкву з віроісповідної точки зору, цього не знаємо. У світлі тих документів, що відносяться до справи погляду С. Петлюри на цю Церкву, ясно бачимо, що він дивився на неї під кутом національно-державницьких інтересів українськго народу.

Підходячи до національно-церковної справи з цієї точки зору, С. Петлюра вважав, що Українська Церква тільки тоді зможе відіграти національну ролю в Україні під совєтською владою, коли загал української православної людности прийме цю Церкву. Тут і причина того факту, що С. Петлюра хотів знати, яке число парафій в Україні (в державних межах СССР.) приєдналося до другої УАП Церкви (формації 1919-1921 років.). Одначе точних даних в справі кількости парафій цієї Церкви він не міг отримати, і то просто тому, що провід (ВПЦ Рада) цієї Церкви не подбав про те, щоб кожного року, чи принаймні що пару років точно обчислювати свій "стан посідання".

Коли ВПЦ Рада в своїй *"Історичній Записці* про минуле життя Української Церкви й відродження її автокефалії" в листопаді 1925 р. інформувала голов усіх помісних православних Церков, що "за три роки відновлення (української) ієрархії, дякувати Богові, Українська Церква вже має 30 єпископів і б і л ь ш 1 2 0 0 п а р а ф і й", то значить, що

[12]Журн. "Духовна Бесіда" (Варшава). Ч. 7. 1924 р. Стор. 97-98.

точного числа своїх парафій ВПЦ Рада тоді не знала, бо ж вираз "більш 1200 парафій" базувався на принципі приблизности.

Євген Бачинський (у Женеві), що був закордонним уповноваженим другої УАП Церкви, того самого року (1925) інформував С. Петлюру, що ця УАП Церква мала 2000 парафій; тобто він аж на 800 парафій перебільшив те число, яке ВПЦ Рада подавала в своїй "Історичній Записці".

Коли другий Всеукраїнський Собор, що відбувся в Києві в днях 17-30 жовтня 1927 р., діючи під тиском ҐПУ (в укр. перекладі ДПУ, тобто ЧеКа), усунув митр. Липківського із становища первоієрарха УАП Церкви,[13] а на його місце вибрав єп. Миколу Борецького, і митр. Липківський після того писав 7-ий розділ своєї "Історії Укр. Прав. Церкви", то тоді він поінформував, що УАП Церква вже мала 1357 парафій.[14]

Тим дослідником, що перший (і досі останній) обчислив кількість парафій УАП Церкви в 1924, 1926 і 1927 роках, був проф. Іван Власовський. Обчислив він їх на підставі тих документів, якими були протоколи т.зв. "Великих Микільських Зборів"*[1] ВПЦ Ради. Проф. Власовський користувався копіями тих протоколів, що були в архіві митр. І. Теодоровича в США. Згідно з тим обчисленням, які він зробив, УАП Церква 1927 р. мала "до 1100 парафій"[15].

Єп. Серафим Ляде (Ladde), абсольвент Київської Духовної Академії, німець з України, який 1924 р. був висвячений на єпископа обновленческої Церкви в Україні, а 1930 р. виїхав до Німеччини, приєднався до Російської Зарубежної Церкви, і був її Архиєпископом Берлінським і всієї Німеччини, 1931 р. інформував, що підчас його церковного служіння в Україні там було вісім мільйонів членів "Тихонівської Церкви" (тобто патріяршої російської), вісім мільйонів членів обновленческої Церкви і шість мільйонів членів УАП Церкви.[16]

Базуючись на чиїхсь усних інформаціях в Україні підчас другої світової війни, німецький пастор Фрідріх Геєр найдальше посунув свій принцип приблизности, коли він 1953 р. твердив, що УАП Церква мала біля 3000 парафій.[17]

---

[13]Про те, що цей Собор усунув його із становища первоієрарха УАП Церкви, митр. В. Липківський інформує в 7-му розділі (п.з. "Відродження Української Церкви") своєї "Історії Української Православної Церкви"). Див. стор. 162 "Відродження Укр. Церкви" в виданні протопресв. С.В. Савчука — в Вінніпезі 1961 р.).

[14]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 58-66.

*[1]"Великі Микільські Збори" Всеукр. Правосл. Церк. Ради — це ті реґулярні щорічні збори ВПЦ Ради, що скликалися на день Св. Миколая (9 травня ст.ст., 22 травня нов. ст.).

[15]Статистичні дані про УАП Церкву проф. Власовський подав у "Нарисі історії Укр. Прав. Церкви". див. Том IV. Ч. І. (Ню Йорк — Бавнд Брук, 1961). Стор. 151-153.

[16]Bishop Seraphim (Ladde), Die Lage der Orthodoxen Kirche in der Ukraine. ("Eiche". IX, Nr. I. 1931). Відбитка з цієї статті: Bishop Seraphim (Ladde), Die Lage der Orthodoxen Kirche in der Ukraine. Gotha, 1931.

[17]Friedrich Heyer, Die Orthodoxe Kirche in der Ukraine von 1917-1945. ("Osten Europe und der deutsche Osten". III). Koeln-Braunfeld, 1953. Стор. 87.

В Україні перед революцією 1917 р. було, — коли подавати "заокруглене" число, — десять тисяч парафій;[18] це значить, що, — згідно з документальним обчисленням, яке зробив проф. І. Власовський, — УАП Церква 1927 р. мала "до 1100 парафій", які становили приблизно 11 відсотків усіх парафій України.

Коли Євген Бачинський 1925 р. поінформував (з Женеви) С. Петлюру (в Парижі), що УАП Церква тоді мала аж 2000 парафій, то він (Бачинський), як було сказано вище, значно переборщив, бо ж сама ВПЦ Рада того самого року (1925) в своїй "Історичній Записці" інформувала ввесь православний світ, що в Україні тоді було "більше 1200 парафій". Але навіть те переборщене Є. Бачинським число (2000) парафій УАП Церкви не заімпонувало С. Петлюрі; навпаки, воно занепокоїло його, бо в нього зродилося підозріння, що величезній більшості мас українського народу в державних межах СССР ця УАП Церква не була сприємливою, бо маси укр. народу були проти церковно-релігійної реформації, тобто проти такого нарушення канонів і церковної традиції, що полягало в уведенні УАП Церквою жонатого Єпископату, а також невизнавання нею догмату Вселенської Прав. Церкви, який полягає в віруванні, що джерелом благодаті Св. Духа (а це значить і джерелом усіх Свв. Таїнств) є походячий з лінії апостольської преємствености Єпископат і т.ін. Той факт, що реформаційний харктер УАП Церкви величезній більшості укаїнського народу не був сприємливим, означав, що ця Церква не зможе відіграти й своєї національної ролі серед дуже великої більшости українського населення Наддніпрянщини. Це, власне, й тривожило С. Петлюру.

Крім цього, в той час, коли У.Н.Р. перестала існувати, і тому українських політичних чинників не було на міжнародньому форумі, С. Петлюра надіявся, що замість Уряду У.Н.Р. цю національну місію на міжнародній арені хоч частково виконає Українська Церква. Але щоб вона могла цю місію виконати, то вона мусить мати доступ туди, — доступ перш за все почерез свої зв'язки з Вселенською Патріярхією. Тут і причина того факту, що коли Міністр Ісповідань в екзильному Уряді У.Н.Р., проф. Іван Огієнко, діючи в імені цього Уряду і від імені українських організацій та установ, і всієї української православної людности, 1921 р. звернувся до Патріярха Константинопільського з "Проханням" поблагословити ту а в т о к е ф а л і ю , яку Директорія У.Н.Р. своїм Законом 1 січня 1919 р. встановила для Української Православної Церкви,[19] то С. Петлюра своїм листом з 19 листопада 1921 року висловив проф. Огієнкові признання за те, що це завдяки його заходам "Українська Церква Православна нав'язує зносини з Вселенським Патріярхом та о р г а н і з о в а н о вступає до всесвітніх об'єднань церковних".[20]

---

[18]Журн. "Церква й Життя" (Київ). No. 7, 1928 р. Стор. 105.

[19]Текст цього "Прохання" поданий у І томі "Історії Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді" (Вінніпеґ, 1984). Стор. 149-151.

[20]Текст цього листа С. Петлюри до міністра І. Огієнка подав проф. Олександер Лотоцький у своїй публікації "Симон Петлюра". Варшава, 1936.

С. Петлюра песимістично дивився на перспективи намагань УАП Церкви здобути собі вступ на міжнароній церковний форум. (ВПЦ Рада УАП Церкви з цією метою найменувала своїми репрезентантами Євгена Бачинського в Швайцарії й проф. Сергія Шелухина в Чехо-Словаччині). С. Петлюра був певний, що міжнародній православний форум не допустить до себе УАП Церкви тому, що вона легковажить традицію Православія та його канони. Отже, на його думку, результат спроб цієї Церкви вийти на міжнародній церковний форум може бути тільки такий, що вона може зрозуміє дійсність ситуації, і перестане легковажити традицію й канони Православія.

У вівповідь на інформації Є. Бачинського (який базувався на інформаціях митр. Липківського про УАП Церкву 1925 р.) С. Петлюра у своєму листі з 6 червня 1925 р. до нього писав:

> "Інформації Митрополита Василя Липківського про скріплення Автокефальної Церкви приймаю з певним застереженням; 2000 парафій — це занадто мала пропорція з цілою Україною, тоді як число єпископів занадто велике..."
>
> "Я боюся через це, щоби вся наша "автокефальна епопея" не кінчилась свого рода " сектантством", до якого з упередженням будуть ставитися не лише Вселенська Православна Церква, а й інші созвучні Церкви, як Англіканська тощо...".
>
> "Може перші кроки, що вона їх робить, звертаючись між іншим і до Вас в напрямку зносин з широким світом, внесуть щось свіже в її життя, додадуть їй нових сил і примусять більше оглядатись на традиції та канони, з якими вона ніби ще не встановила нормального відношення. Дай, Боже, щоб це було так. З національних міркувань виходячи, я радий був би, коли б наша національна Церква стала вартою 40-мільйонного народу."[21]

Погляд С. Петлюри, який поставив таку вимогу, щоб УАП Церква "більше оглядалась на традицію та канони", був поглядом сфер екзильного Уряду У.Н.Р. на УАП Церкву формації 1920-1921 років.

Цим і треба пояснити те явище, що загал стихійного руху прихильників другої УАП Церкви в таборах укр. політичних емігрантів Польщі, — руху під еґідою Братства Свв. Кирила й Мефодія в Каліші 1923 р., — досить скоро заник під подувом холодного праґматизму напрямних національно-церковної політики чільних діячів української еміграції.

---

[21]Текст цього листа С. Петлюри був опублікований у "Бюлетені Благовісництва і Краєвої Ради УАПЦ (Народньо-Соборноправної) в Західній Німеччині". Мюнхен-Інґольштадт, Ч. I (11). Січень-березень, 1958.

II. ГОЛОВНІ АРГУМЕНТИ СВЯЩ. С.В. САВЧУКА В ЙОГО АКЦІЇ ПРОТИ РУХУ ЗА СПРОВАДЖЕННЯ ЄПИСКОПА ДЛЯ У.П. ЦЕРКВИ В ПІВН. АМЕРИЦІ ВІД МИТР. В. ЛИПКІВСЬКОГО

1. Провідники Укр. Православної Церкви в Америці плянують спровадити з Києва митр. Липківського, щоб він завів реформацію в У.П. Церкві в США

У періоді руху за спровадження єпископа від митрополита Липківського до США фактичним правителем тамтешньої У.П. Церкви був дуумвірат: Вол. Каськів та Іван Гундяк. Маючи вплив на більшість священиків і чільних світських діячів У.П Церкви в США, вони почали закулісну акцію за спровадження до США єпископа від митр. Липківського ще тоді, коли в їхній Церкві ще був (до 13 березня 1923 р.) уряд Адміністратора (яким був о. д-р Микола Копачук). Ідеалом єпископа цих двох священиків був такий ієрарх, що мав бути українським патріотом і разом з тим — церковним реформатором. За такого вони вважали митр. Липківського, і тому спочатку плянували спровадити до США цього митрополита, щоб він завів у тутешній У.П. Церкві реформацію. Свящ. І. Гундяк, як бувший греко-кат. священик (який 1921 р. оженився і перейшов до У.П. Церкви) був значно більше освіченим за свящ. В. Каськова, рівень освіти якого не сягав вище за пастирські курси. Ці два священики доповнювали один одного своїми прикметами. Свящ. Гундяк був церковним реформістом-теоретиком, а свящ. Каськів був реформістом-активістом.

Свящ. І. Гундяк, як провідник прихильників реформації в У.П. Церкві в США, цілком не таївся перед секретарем Консисторії в Канаді, свящ. С.В. Савчуком, з тим, що очолена ним група священиків і світських діячів в США, хоче спровадити митр. Липківського, тільки тому, щоб він завів "українську" реформацію в тамтешній У.П. Церкві.

У листі з Чікаґо 6 жовтня 1922 р. до свящ. Савчука він (І. Гундяк) писав ясно:

> "Щодо митрополита Липківського — то мабуть його реформи не такі страшні. Про них я читав в "Релігійно-Науковім Вістнику", що виходить в Тарнові.*[2] Реформи, на мою думку, не злі, лиш спосіб їх зреалізовання може надто напрасний (драстично-наглий, — Ю.М.-Л.). З *часом, мені здається, мусить для добра і розвою Церкви прийти ще більша реформація. З цим саме вяжеться справа приїзду Липківського до нас.* Проти сього проєкту [наш] Адміністратор [о. д-р М. Копачук] дуже боронився, і треба було [нам] сильно настоювати на це, щоби такий проєкт перевести. Очевидно зза цього Адмінітратор відтягає скликаннє Церковно-Народної Ради;*[3] знає, що Рада булаб за приїздом Липківського [до США], та за назначенням, а зглядно за вибором епископа [від митр. Липківського].

---

*[2]Цей журнал виходив у м. Щепйорні (в Польщі).

*[3]Церковно-Народню Раду, як верховний екзекутвно-адміністративний орган У.П. Церкви в США, установив Другий Собор (1922 р.) цієї Церкви на своїй третій (останній) сесії, що відбулася в Нюарку, Н.Дж., 26 березня. Мета цієї Ради полягала в її завданні обмежити церковну власть Адміністратора М. Копачука.

Мені здається, що коли йде про приналежність [нашої Церкви в Півн. Америці], то таки найближчий нам Київ. Може бути, що це нам вийшлоб на користь і [також] Церкві Великої України, а саме в цей спосіб, що можнаб [нам] вплинути на звільненнє реформаційного розмаху [УАП Церкви в Україні].

Можу Вас запевнити, що нас кількох [в США] таки доведе до скликання [Церковно-Народної] Ради [для спровадження митр. Липківського]. А з народом [зарепрезентованим Церк.-Народ. Радою] далеко скорше дійдемо до порозуміння [в справі спровадження митр. Липківськго], чим з [Адміністратором] д-ром Копачуком."

На акцію свящ. С.В. Савчука проти спроваджування єпископа від митр. Липківського, свящ. Іван Гундяк (який, почавши з 13 березня 1923 р., був секретарем Консисторії УП Церкви в США) зареаґував листом (датованим у Чікаґо 20 березня 1923 р.), в якому він між іншим подав свящ. Савчукові до відома ось що:

"Тепер, коли вже і в нас дещо змінилося, може між нами знов навяжуться зносини."

13-го і 14-го ц.м. відбувся перший збір Церковно-Народної Ради при участи 20 делеґатів; — 11 священиків і 9 світських. Д-ра Копачука усунено [з посади Адміністратора] одноголосно за його "подвиги", а на його місце вибрано Консисторію із трьох, яка заряджуватиме нашою Церквою до приїзду епископа [від митр. Липківського]. До Консисторії увійшли: о. В. Каськів, п. Іван Базар і я. До двох тижнів відновлюють [часопис] "Дніпро". Нових кандидатів на священичий стан не приймається без згоди Церковної Консисторії, Ради і усіх священиків.*[4]

Збір рішив вітати Укр. Прав. Автокефальну Церкву і митрополита Липківського. Теж і епископ [для нас] мавби бути з Київа. Ось тут саме ми розходимось так, як Ви, як зачуваю, рішили держати з митрополитом Діонизієм [Валединським, в Варшаві]. Мені здається, що для обопільного добра [У.П. Церков в США і в Канаді] можливо, і [навіть] треба прийти до порозуміння.

Про митрополита Липківського в нас були інформації від його відпоручника і делеґата від Всеукр. Прав. Церкв. Ради [в Києві] о. Діякона [Павла] Корсуновського,*[5] були письма від митр. Липківського і від Всеукр. Церк. Ради що до [питання] каноничности [Єпископату митр. Липківського], то всі вони заявляють: московські владики не хотіли ні благословити укр. священиків на правлення [Болослужння] в укр. мові, і поставити хоч одного укр. єпископа.

Всеукр. Прав. Церковний Собор у Київі [14-30 жовтня нов. ст.] 1921 р. рішив, після рішучих відмов московських владик, поставити двох епископів, саме [прот. Василя] Липківского і [прот. Нестора] Шараївського *першохристиянським, апостольським чином, тобто через возлодження рук духовенства (пресвітерів, священиків, — Ю.М.-Л.) на Соборі. А ці [так висвячені на єпископів] вже посвячували нових епископів..."*

"Обставини були такі, що тоді з України було неможливо їхати до

---

*[4]Коли о. д-р М. Копачук був Адміністратором У.П. Церкви в Америці, то він сам номінував кандидатів на священиків.

*[5]Діякон Павло Корсуновський приїхав до США 26 вересня 1922 р. з Укр. Національним Хором Олександра Кошиця, до членів якого він належав.

Царгороду чи деінде, а відродженій Церкві конче треба було епископа, отже Собор *мусів* вибрати цей спосіб посвячення єпископів із часів апостольських. Також само (було цим Собором) *відновлено право епископів на подруже* — таки по словам Апостола і по первохристіянському звичаю; *право священиків на подруже після хиротонії* [після висвячення, — Ю.М.-Л.] і [після] *овдовіння*. Заведено укр. мову в Церкву, та ще деякі дрібніші зміни. Це є одна сторона "медалю".

Московські владики очевидно проти цього всього виступили і осудили як найостріше. Тепер перед нами чимала проблєма, коли й Ви після Вашого повороту [з Европи] теж заявляєтеся проти митр. Липківського. Очевидно у Вас є на це причина. Значить, треба знати, яка іменно друга сторона "медалю". Цього [причини спротиву свящ. Савчука ідеї спровадження єпископа від митр. Липківського] в нас ніхто не знає, так як і перед З'їздом [Церк.-Народ. Ради в США, 13-14 березня 1923 р.] ніхто не знав. Тому З'їзд заявив таке становище [в справі єписопа від митр. Липківського], як я згадав вище.

Я знов передумую: прийде епископ з Київа, кинуться на нас кацапи і уніяти — мовляв [він] неканонічний. Приїде із Варшави, значить буде мусіти признавати зверхництво [патріярха] Тихона і [митр.] Платона [Рождественського, в США] — і знов вороги скажуть, що ми кацапи. Отже що вибирати?

Щиро Вас витаю з поворотом,

Іван Гундяк"

Замітки. — Вищезгаданий лист свящ. Гундяка свідчить, що його головним аргументом, яким він об'єктивно мотивував спротив Ц.Н. Ради й Консисторії У.П. Церкви в Америці намаганню свящ. Савчука спровадити єпископа-українця з Православної Церкви в Польщі, було його твердження, що такий єпископ мусів би підлягати патріярхові Московському Тихонові, якому також підлягав митр. Платон Рождественський у Півн. Америці.

Цей церковно-політичний аргумент проводу У.П. Церкви США в дійсності був безпідставним. Ідеться про те, що Православна Церква в Польщі за того часу вже не підлягала Патріярхові Московському, бо її Свящ. Синод (у Варшаві) під проводом її первоієрарха митр. Юрія (Ярошевськго) на своєму засіданні, що відбулося в днях 14-15 червня 1922 року, постановив не виконувати жодних директив церковного центра в Москві. З-поміж причин цього факту перш за все треба згадати, що Уряд Польщі de facto заборонив Православній Церкві в цій державі підлягати директивам будь-якого закордонного церковного центра. На цій конференції митр. Юрія (Ярошевського), єп. Діонисія (Валединського) й єп. Пантелеймона (Рожньовського — правосл. поляка) із міністром Ісповідань й Освіти Польщі, М. Ратаєм, у Варшаві восени 1921 р., цей речник польської влади категорично заявив, що "Польський Уряд не уявляє собі інакшого управління Православної Церкви в Польщі як тільки на засадах а в т о к е ф а л і ї."[22]

---

[22]Александр Свитич, Православная Церковь в Польше и ее автокефалия. (Буенос-Айрес, 1959). Стор. 7.

А втім, факт ув'язнення патр. Тихона (вночі з 5-го на 6-го травня 1922 року) дав урядові Польщі конкретну підставу для передбачування, що Московська Патріярхія опиниться під контролею совєтської влади.

Свящ. І. Гундяк, і ввесь провід У.Г.-П. Церкви в США, очевидно не був поінформований про те, що Православна Церква в Польщі ще в половині червня 1922 р. унезалежнилася від Московського Патріярхату. Чи був про це поінформований свящ. С.В. Савчук, не знаємо.

2. Відповідь митр. В. Липківського на прохання Консисторії У.П. Церкви в Америці з 2 квітня 1923 р. прислати їй Єпископа з УАП Церкви в Україні

У числі з 3 жовтня 1923 р. органу У.П. Церкви в Америці "Дніпро" (в Трентоні, Н. Дж.) був на першій сторінці опублікований лист від митр. В. Липківського такого змісту:

"Київ 29 серпня 1923 Р.Б.

ДО ДУХОВНОЇ КОНСИСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В АМЕРИЦІ

Листа Вашого від 30 липня я одержав 29 серпня. Коли його було читано в Всеукраїнській Православній Раді, то це викликало у всіх велику радість і піднесення духа. *Вірте, Любі Брати, що ми ніколи не відійдемо від того православія, яке діди наші, славне козацтво, захищали, за яке життя своє поклали і високими могилами Матір-Україну вкрили..* А до того царського православія, до якого ми наддніпрянці приковані були неволею московського царату, як і до того греко-католицького правовіря, до якого наддністрянці приковані були духовими кайданами римського папи, душа українського народу ніколи не належала і з ним не помириться. Ми є окремий вільний народ між другими народами світу — народ, який проголосив перед всіма народами нове слово"братертво", і як би жорстока доля не кидала нами, ми маємо право і повинні єднатись в свою громаду вірних, в свою Українську Церкву і вільно нам як Бог і наше сумління нам каже творити своє церковне життя...

Російська церква всяку машкару на себе надягає — вона і "канонічна", "славянська" і "жива" і "первоапостольська" і "обновленська", аби тільки не дати життя нашій Українській Церкві.

І ми дуже раді, що і ви, Любі Брати, поділяєте цю нашу думку і що між нами нема ніяких з цього боку розходжень. Як тільки одержали ми Ваші листи на моє імя і на імя Голови Всеукраїнської Православної Церковної Ради від 2 квітня 1923 Р.Б., і кошти, ми зараз вжили заходів що до вирішення, кого послати за Епископа і диякона. Ми запропонували поїхати Архиєпископу Івану Хведоровичу і диякону Потієнку і вони погодились.

Щиро дякуємо Вам за поміч і за братерське обіцяння нам дальше допомагати матеріяльно. Для себе особисто ми якось обійдемося, а от загальна справа нас турбує: великі кошти вимагаються на видання богослужбових книжок, на утримання Богословської Школи, — в наших обставинах це занадто трудно...

Всеукраїнська Православна Церковна Рада і всі наші брати вітають Вас і всю нашу Церкву в Америці і бажають всякого успіху в Вашій святій праці і

від себе особисто посилаю на всіх Братів в Америці і на Вас їх керовників, своє архипастирське благословенство і привітання братерської любови. —

МИТРОПОЛИТ КИЇВСЬКИЙ І ВСІЄЇ УКРАЇНИ

Василь Липківський."

3. Найважливіший документ табору противників ідеї спровадження в Півн. Америку єпископа від митр. В. Липківського

Лист Адміністратора У.Г.-П. Церкви в Канаді, свящ. С.В. Савчука, з 2 квітня 1923 р., до секретаря Консисторії У.П. Церкви в Америці, свящ. І. Гундяка, тут буде заклясифікований як найважливіший документ того табору в У.Г.-П. Церкві в Канаді (табору очоленого свящ. Савчуком), який поборював акцію за спровадження в Півн. Америку єпископа від митр. Липківського. Зміст цього, так би мовити, епохального листа свящ. Савчука такий:

"Вакав, Саск., 2 цвітня/23.

Personal

Впреподобний Отче Гундяк!

Рівночасно з Вашим листом від 20-го марта б.р. я одержав листа від о. Новосада в котрім він переслав мені Вашого листа від 23-го марта, як також дві відозви друковані в Київі.

Оба згадані листи вразили мене болюче, бо бачу, що між нами заходить непорозуміння саме тоді, коли нам треба як найбільше згоди й єдности. Дивує мене дуже, хто поінформував Вас про вислід моєї місії до Европи, та про нашу "московську" орієнтацію. Не вірю, щоби о. Новосад бо він зі справою добре обзнайомлений, отже таких інформацій подати Вам не міг.

В листі до о. Новосада пишете таке:

"Я страшно дивував ся, що Канада стала по стороні московських, царських, старорежимних, чорносотенних епископів, та боїть ся, що як прийде епископ з Київа, то виступлять проти нього і москалі і уніяти, бо мовляв, — "неканонічний". Гаразд! А що буде, коли прийде епископ з Волині і мусітиме підлягати Тихонови? А що буде, коли Тихон згодить ся на унію з Римом, а Ваш епископ, підчинений Тихона, також туди піде? Варто б над тим подумати."

До мене-ж пишете знов таке — "Ви, як зачуваю, рішили держати з Митрополитом Діонізієм."

Запевняю Вас урочисто, що все це є просто видумкою, брехнею, бо Канада ані не стала по стороні "московських" і т.д. епископів ані не рішила "держати з митр. Діонізієм". А коли Ви прийшли до такого заключення лише через те, що я відвідав митр. Діонізія, та що він уважав за відповідне нагородити мене певною відзнакою, то я отсим заявляю, що моя гостина у нього не мала нічого спільного з моєю місією, помимо того, що він відносить ся до Укр. Прав. Церкви дуже прихильно. Бажаючи пізнати церковне житя на Волині, я їздив до Володимира і до Кремінця, гостив пару днів в Митр. Діонізія і брав участь в Архієрейській Службі Божій. Це має для [нас] своє значіння, бо московська місія в Кан. (як також уніяти) заєдно кричать, що я, як також мої товариші, котрих рукоположив Митр. Ґерманос, не є правними священиками. Тепер, однак, цього сказати не зможуть.

В листі до о. Н. Ви висказуєте своє здивовання, що я не поїхав до Київа. Я робив всякі можливі старання, щоби дістати позволення поїхати на

Україну, але "товариші" - большевики не дозволили. (Та помимо цього я мав нагоду засягнути докладні вісти про церковне житя на Україні). Я дуже жалую, що так стало ся, бо свято вірю, що Митр. Липківському, якому я вірю, ходить о добро Укр.Прав. Церкви деб вона не була, був би вповні згодив ся на наші пляни, помимо того, що епископ наш не був би ним хиротонізований, ані не належавби до нього.

"Якеж ваше становище?" спитаєте. В кількох словах таке: — Ми мусимо за всяку ціну мати каноничного-правного епископа, инакше наша церковна справа в Канаді пропалаби. Та я вірю, що справа має ся так не лише в Канаді, але і в Зл. Держ. Инакше ви не писалиби. "Я знов передумую: прийде еп. з Київа, кинуть ся на нас і кацапи і уніяти — мовляв "неканоничний". Значить, еп. з Київа покищо взяти не можемо. Нарід хоче канонично-правного епископа і також Церкви. Наша Церква є правною православною церквою, пощо нам, отже шукати клопоту й добровільно наражувати ся на критику й поборювання не тільки зі сторони ворогів, але й зі сторони приятелів, дотеперішних вірних?

Митр. Липківського й инших церковних діячів на Україні не критикуємо бо знаємо в яких обставинах їм довело ся будувати Укр. Авт. Церкву. Ви також пишете, що вони мусіли так поступити, як поступили, бо московські владики укр. епископа посвятити не хотіли, а до Царгороду чи куди инше було їхати неможливо. Значить, вони пробували поступити по каноничному, але не могли, отже мусіли вибрати другу сторону. Гаразд, але ми не мусимо. Ми можемо зовсім легко мати каноничного епископа, котрий однак не мусить бути залежний ані від Діонізія, ані від Платона. Европейські православні церковні власти, також Діонізій й инші епископи на Волині, уважають Укр. Прав. Церкву в Америці (в Кан. і Зл. Держ.) як одиноку правну Укр. Церкву, не залежну від московської, а що передбачують для неї велику будучність, то сподіють ся, що ми стремимо до Автокефалії. Нам вони нічого закинути не можуть, бо ми зірвали з московською місією в правний спосіб, як також збудували нашу церкву на правних основах. Ми, отже, не повинні утратити цеї нашої правности за ніяку ціну, тим більше, коли нема на це жадної потреби.

До Европи я їздив в двох цілях: (1) розвідати як стоїть церковна справа на Україні і в Польщі, та (2) знайти для нашої церкви як не епископа, то бодай кандидата на еп. Що до епископа або кандидата, то нам розходило ся головно о те, щоби ми дістали чоловіка в повнім значінню того слова, а не купу не потрібних дипльом. Про це Вам більше говорити не треба. Одно з найважніщих условин на яких епископ має до нас приїхати є таке: якіб церковні власти (владики) його не хиротонізували, його приналежність, а взглядно приналежність нашої церкви, рішає не епископ ані його хиротонія, але наш собор, і то вже по приїзді епископа до Америки. Як бачите, нам розходить ся головно о те, щоби епископ був правильно хиротонізований, так, щоби вороги наші не мали проти нас чим воювати, а решта буде залежати від собора — загалу й священиків — котрий буде мати право рішати про приналежність. Щож, знов, до приналежности, то чому би нам не можна бути ще якийсь час (кажу "якийсь час", бо хто знає які зміни в церковних порядках на Україні, або взагалі на цілім світі в короткому часі можуть зайти?) в злуці з Антіохією, з котрою маємо вже навязані добрі зносини? А хто може знати, чи з часом Антіохія не числилаби ся з нами на стільки, що на нашу просьбу моглаби прихильно дивити ся на Укр. Автокеф. Церкву на Україні? Та припустім, що це тільки мрія, то чи не годні ми злучити ся з

Київом так скоро, як лиш настане на це слушний час? Чейже канонична хиротонія не буде стояти на дорозі такої злуки? Одним словом, з правним епископом ми осягнемо всьо, а з не правним можемо стратити всьо. Це моя думка особиста, як також всіх наших священиків і вірних.

Я сердечно Вас прошу о. Гундяк, застановити ся над цьою справою і сказати, — "буде два епископи, один у Вас, один у нас", але чи такий стан річий вийде на добро нашій св. церкві? Я вірю, що скорий зріст нашої церкви який стане ся з приїздом епископа буде вимагати в короткому часі двох епископів, але тоді вони булиби або однакових поглядів, придержувалиби ся одної програми і це вийшлоби на користь Укр. Прав. Церкви не тільки в Америці, але в цілім світі. Треба нам памятати, що Укр. Прав. Церква повинна Укр. народ єднати, не ділити.

Я написав був листа про справу ще до дра Копачука, але не посилав, бо завчасу довідав ся про зміни, які у Вас зайшли.

Копію цього листа пошлю нашим священникам і членам Консисторії в надії, що для обопільного добра ми прийдемо до згоди і порозуміння,

Остаюсь з належною повагою

о. С.В. Савчук

П.С.

На просьбу о. Н. посилю вище згадані друки."

а) Прагматизм свящ. С.В. Савчука і його візія майбутности У.П. Церкви в Півн. Америці в конфлікті з табором прихильників реформації внутрі цієї Церкви

Той лист свящ. С.В. Савчука (з 2 квітня 1923 р.) до свящ. І. Гундяка, текст якого був поданий тут вище, свідчить, що головна користь для У.Г.-П. Церкви в Канаді з поїздки сящ. Савчука до Европи (куди він від'їхав 18 листопада 1922 р., а повернувся 8 березня 1923 р.) полягала в тому, що він наочно, шляхом особистого досвіду, переконався, що Православна Церква в Польщі визнавала У.Г.-П. Церкву в Канаді й У.П. Церкву в США за канонічні Церкви, бо, по-перше, всі їхні священики були висвячені канонічними єпископами; частину з них (головно в США) висвятили єпископи Російської Церкви, а в Канаді більшість з них висвятив митр. Ґерманос, а решта походила з Російської Церкви. По-друге, Архипастерем обох цих Церков був член Свящ. Синоду Антіохійського Патріярхату митр. Ґерманос, про якого ієрархія Православної Церкви в Польщі, розуміється, мала докладні інформації.

Одим з конкретних доказів того, що Православна Церква в Польщі визнавала ці обидві українські Церкви в Півн. Америці за Церкви канонічні, між іншим був той факт, що єпископ Крем'янецький і управляючий Волинською єпархією Діонисій (Валединський) не тільки запросив свящ. С.В. Савчука до участи в Архиєрейській Службі Божій, але й навіть нагородив його камилавкою за його місійний подвиг на ниві Православної Церкви.

Справа здійснення бажання православних українців у Півн. Америці мати канонічного архипастиря-українця не була проблемою, бо кожен з їхніх провідних діячів знав, що митр. Ґерманос був згідний поставити для обох Укр. Церков єпископа-українця. Справа ж знайдення другого

православаного єпископа, що погодився б спільно з митр. Ґерманосом висвятити на єпископа кандидата цих Церков також не становила собою проблеми. Навіть противники У.Г.-П. Церкви в Канаді знали, що митр. Ґерманос був готовий висвятити (розуміється, з участю ще одного архиєрея), на єпископа кандидата У.Г.-П. Церкви. І так, напр., прот. Пантелеймон Божик (який з Російської Церкви 1924 р. перейшов до Греко-Катол. Церкви), писав про митр. Ґерманоса, як архипастиря православних українців у Канаді:

> "З них насмівалися, що мають Сирійця і сирійську церков. Але загальна опінія була така, що Ґерманос їх обслуговував добре. До церковної управи цілком не мішався і через се міг бути у них постійно епископом, а в разі потреби годився також висвятити їм епископа української народности".[23]

При цьому треба також мати на увазі той факт, що завдяки старанням проф. І. Огієнка погодився (1923 р.) стати Архипастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді єпископ Ґродненський (Зах. Білорусь) Олексій Громадський.

Свящ. С.В. Савчук у своєму листі з 2 квітня 1923 р. до свящ. І. Гундяка дав низку доказів "праґматичного" характеру, якими він старався обоснувати необхідність зберегти канонічний характер У.Г.-П. Церкви в Канаді й У.П. Церкви в США, з'ясовуючи йому свою візію понурої майбутности обох цих Церков, якщо вони заангажують собі за Архипастиря одного з єпископів митр. Липківського. Свящ. Савчук акцептував такий аргумент свящ. Гундяка (аргумент, що походив від Павла Корсуновського, бувшого діякона митр. Липківськго), що Собор УАП Церкви в Україні 1921 р. " м у с і в" установити для цієї Церкви Єпископат неканонічним способом, але він переконано й категорично заявив сящ. Гундякові, що " М и н е м у с и м о" ангажувати собі за Архипастиря неканонічного єпископа.

Усі ці "праґматичні" аргументи не переконали свящ. Гундяка, і взагалі всього проводу У.П. Церкви в Америці, та й переконати не могли, бо він (провід цієї Церкви) був одержимий своїм рішенням завести в своїй Церкві р е ф о р м а ц і ю, про що свящ. Гундяк відкрито і щиро писав був свящ. Савчукові в своєму листі з 6 жовтня 1922 р.

4. Останній акт: У.Г.-П. Церква в Канаді поставлена перед "доконаним фактом"

а) Свідчення про симпатії у сферах проводу У.Г.-П. Церкви до митр. Липківського перед поїздкою свящ. С.В. Савчука до Европи

Свящ. С.В. Савчук, вибраний на становище Адміністратора У.Г.-П. Церкви в Канаді на засіданні Соборчика в Йорктоні 11 жовтня 1922 р., був делегований до Европи на основі таких резолюцій того ж Соборчика:

---

[23]Свящ. Пантелеймон Божик, Церков Українців в Канаді. Вінніпеґ, 1927. Стор. 240.

"Ф.Т. Гаврилюк — о. Д. Стратійчук:

Соборчик рішає, щоби Консисторія і Брацтво силою ухвал Соборів з 1919 і 1920 рр. взяли остаточні кроки в спровадженню для У.П.Ц. в Канаді українського епископа, а це через вислання до Европи делеґата котрий має за посередництвом Міністра Огієнка ввійти в порозуміння з відповідними церковними властаями, щоби надали Епископа дл У.П.Ц. в Канаді.

(Принято одноголосно)".

"Ю. Стечишин — о. Гребенюк:

Соборчик уповажнює Адміністратора о. С.В. Савчука увійти з будь якими иншими православними церковними властями в порозуміння в справі Епископа на Канаду як що з Міністром Огієнком не можна би через будь які причини заключити в цій справі угоди.

(Принято одноголосно)."

Про Україну взагалі, а про Київ зокрема, немає в резолюціях цього Соборчика жодної згадки.

Від часу засідання цього Соборчика до часу від'їзду (з Монтреалу, 18 листопада 1922 р.) свящ. Савчука до Европи минуло 38 днів. На протязі того часу провід У.Г.-П. Церкви в Канаді, як видно, передумав цю справу, і усно (без резолюцій Соборичка) зобов'язав його в першу чергу їхати не до мін. І. Огієнка, а до Києва, чи специфічно, до митр. В. Липківського.

Ця справа була подана до прилюдного відома досить пізно, бо щойно 1925 р.; оприлюднив її свящ. С.В. Савчук — в формі такої інформації:

> "Делеґатови [свящ. Савчукові] було також припоручено робити в першій мірі старання дістатися на Україну, до Київа". Але, далі каже він, — "Делеґата на Україну большевики не пустили, отже він навязав в Галичині і на Волині близші взаємини з людьми — так світськими, як і духовними, — які інтересувалися справами нашої церкви і вони згодилися підшукати відповідного кандидата на епископа для Української Православної Церкви в Канаді."[24]

Про те, що серед чільних провідників У.Г.-П. Церкви в Канаді прищепилися симпатії до митр. Липківського ще перед від'їздом свящ. Савчука до Европи, між іншим свідчить ось такий лист секретаря Консисторії в Канаді, Михайла Стечишина, до свящ. С.В. Савчука:

"Yorkton, Sask.
June 8, 1922.

Поважаний Отче: —

Ваш лист дістав з залученнями. Тепер маю для Вас дуже важне. Хотяй Ви кажете, що Ви не дістали від д. [Василя] Кудрика великого листа, то я таки припускаю, що він що найважнійше написав до Вас. Іменно: він

---

[24]Свящ. С.В. Савчук, Як повстала Українська Православна Церква в Канаді. Розділ XVIII: Кроки до обрання епископа. ("Православний Вістник". Вересень, 1925).

застановляє ся яке сполученнє ми будемо мати через нового епископа, і з ким: з Київським митрополитом, чи з Царгородським патріярхом. Коли з Київським, то чи не застановити б ся над тим, щоби нас знову кацапи не зловили і знищили. Однакож, коли ми будемо з Київом злучені, то будемо мати лутший арґумент і проти Риму і проти кацапів. Тепер на Україні є Київським митрополитом Липківський, щ и р и й у к р а ї н е ц ь , котрий в Центральній Раді був міністром, а довгий час був редактором чи співредактором "Ради".[6] З т а к и м ч о л о в і к о м н е м а с т р а х у в'я з а т и с я. Одначе, яке єго становище, на скільки забезпечене? А ну кождої хвилі иншого та ще й кацапа, москаля гіршого від [архиєп.] Александра [Немоловського]? Що тоді — нам знову відривати ся? Тому важне є се питанє переговорити з Огієнком докладно і бути уважним куда кидатись.

Се питанє обговорювали тут зі мною Свистун, Вавринєвич, Михалюк, о. Гребенюк, о. Кірстюк. Прийшли були до заключення, що одинокий вихід післати о. Савчука до Европи розглянути цілу справу."

Цей лист Мих. Стечишина до свящ. С.В. Савчука вказує на те, що провідників У.Г.-П. Церкви в Канаді 1922 р. стримував від рішення поєднати свою Церкву з УАП Церквою в Україні не реформаційний характер тієї останньої (жонаті єпископи і т.ін.), а тільки непевність, чи бува не може статися так, що большевицька влада усуне митр. Липківського із становища первоієрарха УАП Церкви, а на його місце призначить москаля. Тому о. Савчук мав би поїхати до Европи й там довідатися, чи можна з певністю сполягати на абсолютну забезпеченість митр. Липківського на становищі первоієрарха УАП Церкви, і щойно після того підпорядкувати У.Г.-П. Церкву його духовній юрисдикції.

Група священиків У.П. Церкви в Америці під проводом о.о. В. Каськова й І. Гундяка ще вліті 1922 р. постановила спровадити в Півн. Америку або митр. Липківського, або, якщо б це не було можливим, заангажувати для своєї Церкви одного з його єпископів. Ці священики в США шляхом листування з провідниками У.Г.-П. Церкви в Канаді ще 1922 р. намагалися вплинути на них, щоб перевести їх у табір прихильників митр. Липківського.

Ілюстративним прикладом цього був агітаційний лист (з Чікаґо, 6 жовтня 1922 р.) свящ. І. Гундяка до свящ. С.В. Савчука, в якому він м.ін. писав:

"Що до Митрополита Липківського — то м а б у т ь й о г о р е ф о р м и н е т а к і с т р а ш н і. Про них я читав в "Релігійно-Науковім Вістнику", що виходить в Каліші. Реформи, на мою думку, не злі, лиш спосіб їх реалізовання може надто напрасний (драстично-наглий, Ю.М.-Л.). З часом, здається мені, мусить для добра і розвою Церкви прийти ще повніща реформація. З цим саме вяжеться справа приїзду Липківського до нас... Мені здається, що коли йде мова про приналежність, то таки блищий нам Київ. Може бути, що це і нам вийде на користь і Церкві Великої України, а саме в цей спосіб, що можнаб вплинути на звільненнє реформаційного розмаху" [УАП Церкви в Україні].

---

*[6]Митр. В. Липківський не був на цих становищах. (Ю.М.-Л.).

Цей лист свідчить, що провід У.П. Церкви в США не мав сумніву, що український церковний автокефалістичний рух в Україні був рухом реформаційним, і тому ці священики в США вважали ту Церкву, первоієраром якої був митр. Липківський, за реформовану Українську Автокефальну Церкву. Свящ. Гундяк і його однодумці в проводі У.П Церкви в США схвалюють цю реформацію, але вони вважають, що провід цієї Церкви в Україні вводить реформи надто революційним способом. Вони плянують переключити на шлях реформації також і У.П. Церкву в Америці, і тому рішили спровадити сюди митр. Липківського.

б) Згода єп. Олексія стати Архипастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді й рішення Соборчика 12 серпня 1923 р.

Підчас першого періоду (від осені 1921 р. до кіця літа 1922 р.) листовних контактів Консисторії в Канаді й У.Г.-П. Братства з проф. Огієнком справа кандидата на єпископа для У.П. Церкви в Півн. Америці спочатку представлялася добре. Але проф. Огієнко згодом чомусь розчарувався в своєму кандидатові. (До речі, ні імени його, ні причини свого розчарування в ньому проф. Огієнко не подав проводові У.Г.-П. Церкви в Канаді). Мих. Стечишин значно пізніше довідався, що цим кандидатом був Петро Сікорський (пізніше — митр. Полікарп). Мих. Стечишин так був заінтриґований цим, що в одному із своїх листів (7 серпня 1924 р.) до В. Свистуна твердив, що це, мовляв, "за тим розчаруванням проф. Огієнка була рука (митр.) Шептицького."

У дійсності ж причина тут була інша. Петро Сікорський (син священика із села Зеленьки на Кивщині), бувший віцедиректор канцелярії Міністерства Закордонних Справ У.Н.Р. у 1919-1920 рр., 1921 р перебував на еміграції в м. Тарнові (в Польщі) — там, де 1921 р. перебував проф. І. Огієнко. Одначе Петро Сікорський 1922 р. виявився прихильником другої УАП Церкви та її первоієрарха В. Липківського. Цього вистачало щоб проф. Огієнко анулював свій плян рекомендувати його як кандидата на єпископа У.П. Церкви в Півн. Америці.

До речі, П. Сікорський (якого 1922 р. єп. Діонисій Валединський у Крем'янці постриг у чернецтво — під іменем Полікарпа), ще навіть після того, коли Митрополит Варшавський Діонисій (Валединський) єп. Олексій (Громадський) та єпископ Віленський Феодосій висвятили (в Митрополичому Соборі св. Марії Магдалини в Варшаві 10 квітня 1932 р.) його на єпископа Луцького, був прихильником другої УАП Церкви в Україні. Митр. Липківський у листі з Александрівської Слободи 10 січня 1935 р. до о. Петра Маєвського (в Вінніпезі) писав:

> "...Мене не забувають і інші друзі, як єпископ Луцький Полікарп Сікорський."[25]

---

[25]Листи Митрополита Василя Липківського до о. Петра Маєвського з м. Київа й Александрівської Слободи в Україні до м. Вінніпеґу, Манітоба, в Канаді, від 1933 р. до 1937 р. включно. (19 листів); м. Лос Ангелес, Каліфорнія, 1953". (Циклостилеве видання). Див. лист 12-ий. Стор. 22.

У черговому листі з Алексанрівської Слободи, 3 квітня 1935 р. до того ж священика митр. Липківський подав таку інформацію:

"П. Сікорський був одним з найперших фундаторів Укр. Автокефальної Церкви, був першим скарбником ВПЦР (Всеукр. Правосл. Церкв. Ради. Ю.М.-Л.), багато жертвував на її існування. В Польщі він прийняв чернецтво з іменем Полікарп і взяв активну участь в укр. церковному русі в Польщі, і за це був зісланий в Білорусь. Потім ми почули, що відношення до Укр. Церкви в Польщі змінилося і він висвячений на єпископа Луцького для керування українськими парафіями. Висвятив його, звичайно, Варшавський Митрополит, але він визнає нашу ієрархію; перший написав до мене листа і навіть надіслав від себе допомогу."[26]

Архиспископ Олексій Громадський
(Про трагічну смерть його див. в "Історії У.Г.-П. Церкви в Канаді". Т. І. (Вінніпег, 1984). Стор. 532-533).

Коли провід У.Г.-П. Церкви в Канаді вислав її Адміністратора, свящ. С.В. Савчука, до Еворпи, щоб він там заангажував канонічного єпископа-українця для православних українців у Канаді, то він був певний, що коли єпископ приїде сюди, то його за свого єпископа також визнає й У.П. Церква в Америці. Цей плян мав характер конечности, бо,

[26]Op. cit. Лист. 13-ий. Стор. 23.

по-перше, У.Г.-П. Церква в Канаді сама не була спроможною фінансово утримати єпископа; по-друге, провід Цекрви в Канаді робив зусилля, щоб зберегти її єдність з У.П. Церквою в Америці, і тому він уважав, що обидві Церкви мусіли мати одного спільного Архипастиря. Коли ж Церковно-Народня Рада У.П. Церкви в Америці 14 березня 1923 р. формально рішила спровадити собі єпископа від митр. Липківського, а свящ. Савчукові не вдалося переконати її Проводу, щоб він змінив цю свою постанову, і щоб він разом з У.Г.-П. Церквою в Канаді спровадив канонічного єпископа-українця з Православної Цекрви в Польщі, то Церкві в Канаді в такій ситуації залишився тільки один вихід: спровадити (почерез проф. І. Огієнка) канонічного єпископа-українця тільки для себе. Знаємо це з листа, датованого 16 червня 1923 р. свящ. С.В. Савчука до проф. І. Огієнка.

Тим першим документом, з якого довідуємося, що проф. Огієнко знайшов єпископа для У.Г.-П. Церкви в Канаді в особі владики Олексія (Громадського), є лист із 7 серпня 1923 р. секретаря Консисторії цієї Церкви, Мих. Стечишина в Йорктоні, до В. Свистуна (в Вінніпезі). Темою цього листа є справа запляннованої В. Свистуном організації п.н. "Могиляни". Про єп. Олексія в ньому є така згадка:

> "Всі книжочки, котрі проф. Огієнко видав в Тарнові [я] дістав пару днів тому, а нині прийшов від него лист з 9 м.м. (минулого місяця, — Ю.М.-Л.); пише, що на письмі має згоду [єп.] Олексія Громадського їхати до Канади. Він ручить, що Олексій не буде боятися борби наколиби таку хотів провадити з ним будучий епископ Липківського зі Зл. Держав. О. [гієнко] каже, що се буде від нас самих залежати, чи ми захочемо, щоби еп О. був у дальшій злуці з митр. Діонисієм, чи щоби був у Канаді цілком незалежний від других церковних властей. Зрештою, докладніші інформації про єп. О. проф. О. подав у письмі до о. С.[авчука]. Сю вістку перекажи там кому треба."

Згоду єп. Олексія стати Архипастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді зробив неактуальною Соборчик У.Г.-П. Церкви на своєму засіданні, що відбулося ad hoc (без участи й без відома свящ. Савчука) в Канорі, Саск., в днях 11-12 серпня 1923 р., під проводом секретаря Консисторії Мих. Стечишина, з участю секретаря У.Г.-П. Братства Юліяна Стечишина (але в неприсутності голови У.Г.-П. Братства — Василя Гавриша).

Справу єп. Олексія цей Соборчик перекреслив на своєму засіданні 12 серпня 1923 р. резолюцією ч. І., що в протоколі цього засідання задокументована так:

> "12 серпня:
> І. Справа епископа — Предсідатель отворив дискусію над цею справою, в котрій брали участь А. Рудачевський, о. Новосад, Василь Ґабора, Ю. Стечишин, Г. Сліпченко, о. Самець, П. Мельничук, о. Гребенюк.
> Внесення:
> Щоби справу епископа не вирішувати, але відложити її до Собора.
> Принято."

Загадковим явищем тут був той факт, що вищезгаданий Соборчик волів не казати, коли буде скликаний той Собор, що буде вирішувати

справу єпископа для У.Г.-П. Церкви. Хоч імени єп. Олексія в цій резолюції не згадано, то, розуміється, членам цього Соборчика було відомо, про якого єпископа тут ішлося, бо ж предсідник цього засідання, Мих. Стечишин, з листа (датованого 9 липня 1923 р.) проф. Огієнка знав, що єп. Олексій погодився (завдяки заходам проф. Огієнка) стати Архипастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді.

Провід У.Г.-П. Церкви довший час не інформував свящ. Савчука про те, що вищезгаданий Соборчик зробив неактуальною згоду єп. Олексія стати Архипастирем У.Г.-П. Церкви. Не це вказує лист (датований у санаторії Форт К'Аппель 14 вересня 1923 р.) свящ. Савчука до секретаря У.Г.-П. Братства й ректора Інституту ім. П. Могили в Саскатуні Юліяна Стечишина.

Цей його лист (у справі засідання Соборчика в Канорі 11-12 серпня 1923 р.) починається так:

"Fort Qu'Appelle, Sask.
14/9/23.

Вп. Тов!

Вашого листа з 6 ц.м. отримав. Я й сам не знаю хто з нас винен за "брак комунікації", як Ви кажете, але виглядає, що ані Ви ані я, а радше "обставини". Чи не так?

На Соборчику не був з тої простої причини, що нічого про Соборчик наперед не знав. Довідався аж в Саскатуні від Орищака того самого дня, але що аеропляна під рукою не було, то і не поїхав.

Офіціяльного звіту з Соборчика не маю, отже не знаю що там врядили."

Замітне явище: Ю. Стечишин був на цьому Соборчику, отже знав, що на ньому врядили (з участю Ю. Стечишина), але в своєму листі з 6 вересня (1923) він не поінформував свящ. Савчука про те, що цей Соборчик "врядив", щоб У.Г.-П. Церква не скористала з готовости єп. Олексія приїхати до Канади.

Про причину вищезгаданої постанови цього Соборчика ("Щоби справи епископа не вирішувати, але відложити до Собору") історик може довідатися щойно з документів 1924 р., а саме — з ось такого виявлення цього секрету свящ. Савчуком:

"*Почувши про заходи українців в Злучених Державах спровадити епископа з України, управа Української Православної Церкви в Канаді уважала за відповідне припинити свої старання в справі епископа аж до часу приїзду Високопресвященного Архиепископа Хведоровича до Злучених Держав, і тоді віддати справу до остаточного вирішення Соборови*".[27]

Мотиви, які спонукали свящ. Савчука прилюдно виявити секрет вищезгаданого рішення цього Соборчика в справі єпископа для У.Г.-П. Церкви, були ясні. Постановивши (11 жовтня 1922 р.) вислати свящ. Савчука до Европи, щоб він там заангажував канонічного єпископа-

[27]Свящ. С.В. Савчук, В справі єпископа Української Православної Церкви в Канаді. ("Православний Вістник". Червень 1924 р.).

українця для првославних українців у Півн. Америці, провід У.Г.-П. Церкви 7 листопада 1923 р. дав йому писемне "Уповноваження", зміст головної частини тексту якого був такий:

> "Високопреподобний о. С.В. Савчук є уповажнений поробити заходи, які сам уважатиме за відповідні, щоби ново-назначений Епископ обняв Українську Греко-Православну Церкву в Канаді в як найскоршім часі.
>
> Всі заключені угоди о. Савчуком так з церковними властями надаючими Епископа, як також з самим ново-назначеним Епископом будуть правосильні і зобовязуючі Українську Греко-Православну Церкву в Канаді".

Маючи таку пленіпотенцію, свящ. Савчук на її підставі уповноважив проф. Огієнка знайти канонічного єпископа для У.Г.-П. Церкви в Канаді, і тим самим він узяв на себе відповідальність перед проф. Огієнком.

Знову ж проф. Огієнко, маючи уповноваження від свящ. Савчука, знайшов для У.Г.-П. Церкви Єпископа в особі владики Олексія, і таким чином узяв на себе відповідальність перед цим архиєреєм.

Маючи таке запевнення, єп. Олексій почав чекати на гроші з Канади, щоб оплатити кошти переїзду туди, і на візу. Час ішов, а з Канади жодної вістки не було. Навіть більше: Соборчик у Канорі 12 серпня 1923 р. зробив неактуальною справу згоди єп. Олексія стати Архипастирем У.Г.-П. Церкви, але цього владику ніхто не повідомив про це.

Перебуваючи в санаторії, свящ. Савчук надавав свої листи через канцелярію Консисторії, яка разом була й канцелярією "Виділу", тобто Управи, У.Г.-П. Братства в Саскатуні, і на цю адресу також приходили листи до нього, а звідти мали бути передавані йому до санаторії в Форт К'Аппель.

І ось незабаром скоїлося таке явище, що, почавши від часу висилки свящ. Савчуком листа з 31 серпня 1923 р. до проф. Огієнка, його листи перестали доходити до Европи. І листи проф. Огієнка перестали доходити до свящ. Савчука. Так воно було до початку жовтня (1923 р.), коли з канцелярії Консисторії передали свящ. Савчукові листи (аж три листи разом, що були десь "залежані") від проф. Огієнка. Усі вони були написані в справі єп. Олексія. Відповідаючи на них 5 жовтня (1923 р.), свящ. Савчук писав:

> "Отримавши Ваші листи в справі епископа Олексія, ми дуже врадувалися, що чейже є таки надія осягнути так дорогої для нас цілі".

Дальше, згідно з інструкціями У.Г.-П. Братства й членів Консисторії, свящ. Савчук інформує проф. Огієнка, що У.Г.-П. Церква постановила раніше спровадити його (проф. Огієнка) на посаду ректора духовної семінарії, що має бути відкрита, а справу єп. Олексія вона відложила на пізніше.

З цього листа видно, що свящ. Савчук, перебуваючи в санаторії, ще навіть 5 жовтня (1923) не знав про те, що Соборчик 12 серпня (1923) постановив анулювати справу єп. Олексія, бо цей Соборчик вирішив

чекати на приїзд до США єпископа від митр. Липківського. Чи проф. Огієнко отримав від свящ. Савчука листа з 5 жовтня 1923 р., — невідомо, але факт залишається фактом, що з того часу аж до 17 квітня 1924 р. листи свящ. Савчука не доходили до проф. Огієнка, листи якого також не доходили до свящ. Савчука.

У своєму листі з 5 жовтня 1923 р. до проф. Огієнка свящ. Савчук м.ін. писав:

> "Надзвичайно дивує мене, що Ви не отримуєте моїх листів".

Проф. Огієнко із свого боку писав 21 травня 1924 р. до свящ. Савчука:

> "Тепер остаточно бачу, що з листами моїми до Вас чиниться щось "надприродного". Від Вас, Отче Адміністраторе, вже більше пів року ніяких листів не маю, а Вам я пишу оце четвертий раз 1924 р."

Усі ті листи пізніше виявилися в архіві "Виділу" У.Г.-П. Братства в Саскатуні.

Ясно, що той, кимсь спричинений "брак комунікації" між проф. Огієнком і свящ. Савчуком, і брак вістки з Канади вивів єп. Олексія з терпіння, і він рішив більше не мати діла з проводом У.Г.-П. Церкви, а проф. Огієнко почувався винним перед ним.

Свящ. Савчук, із свого боку, не маючи від проф. Огієнка на протязі "більше півроку" листів, був певний, що єп. Олексій роздумався, і рішив не їхати до Канади, отже проф. Огієнко тому й не пише до нього листів. Що саме так думав свящ. Савчук, на це вказує той факт, що в своєму листі з 17 квітня 1924 р. до проф. Огієнка він нарікав, що кандидат на єпископа для У.Г.-П. Церкви (тобто єп. Олексій), мовляв, "боявся" їхати до Канади, бо вважав, що в У.Г.-П. Церкві замало парафій. Проф. Огієнко в своєму листі з 21 травня 1924 р. до свящ. Савчука дав на це таку відповідь:

> "Пишете, що "наш кандидат на єпископа боявся приїхати"; ні, не боявся, а Ваша неясна і не тверда лінія ділання..."

У дійсності ж лінія проводу У.Г.-П. Церкви, почавши від часу канорського Соборчика (11-12 серпня 1923 р.), була тверда, хоч і не оприлюднена, бо ж він перекреслив справу єп. Олексія і вирішив, щоб У.Г.-П. Церква очікувала на приїзд єпископа від митр. Липківського до США, як про це 1924 р. писав свящ. Савчук.

Тому що Соборчик У.Г.-П. Братства й Консисторії 12 серпня 1923 р. рішив чекати на приїзд до США єпископа від митр. Липківського, то він і зробив так, щоб між свящ. С.В. Савчуком (що лежав у санаторії) і проф. Огієнком не було комунікації в справі єп. Олексія Громадського.

5. Єп. Олексій Громадський — пропонований проф. І. Огієнком кандидат на Архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді

Архимандрита Олексія Громадського, людину з академічною духовною освітою, на єпископа висвятили в Почаївській Свято-Успенській Лаврі 3 вересня 1922 р. предстоятель Православної Церкви в Польщі митр. Юрій Ярошевський і єпископ Крем'янецький, управляючий Во-

линською єпархією, Діонисій Валединський. Митр. Юрій з цієї нагоди звернувся до єп. Олексія такими словами:

> "Як єпископ, ти будеш проходити своє служення тут, на Волині, серед українського народу. Це добрий, здібний до високих ідеальних переживань народ, що особливо поетично відчуває красу Божого світу й Бога, і серед нього єпископське служення може бути особливо корисне та спасенне. Цей народ легче, ніж який інший, приваблювати до Бога й приєднувати до спасіння. Особливо це повинно бути осяжне для тебе, як рідного цьому народові не тільки по вірі, але й по крові. Твоє знання народньої мови є могутнім засобом впливу на цей нарід, бо християнські ідеї, зодягнені в дорогі образи й форми рідної мови, стають особливо зрозумілими і підбивають серце. А твоє знання, як українця з походження, душі народу, чеснот і хиб, таємних струн його серця, покаже тобі, як, коли і про що говорити з ним, щоб приєднати його до Бога і правди Його, щоб вкоренити в нього християнські основи життя. Тим більше це треба сказати, що ти давно вже працюєш серед цього народу, як пастир, педагог і адміністратор. Ти вивчив усі верстви того народу й віки: духовенство, інтеліґенцію й простий народ; дорослих людей, молодь і дітей. І тим більше буде корисне й успішне твоє служення серед нього."[28]

Архим. Олексій був висвячений на єпископа Луцького, що мав бути вікарієм архиєпископа Волинського Діонисія Валединського.

Тому що митр. Юрій Ярошевський був свідомим українцем, і тому що він відмовився підлягати патріярхові Московському Тихонові (Бєлавіну), зросійщений українець архимандрит Почаївської Лаври Смарагд Латишенко (російський чорносотенець) 8 лютого 1923 р. застрілив його.

Після трагічної смерти митр. Юрія, Собор Єпископів у Варшаві 27 лютого 1923 р. на митрополичу катедру в Варшаві вибрав архиєпископа Волинського Діонисія. Добросердечний і завжди приязно настроєний до українського народу, але постійно нездужавілий і м'якої волі, митр. Діонисій був стероризований росіянами, яких фаворизувала польська влада, і це під їхнім тиском Діонисій погодився перемістити єп. Олексія з рідних земель на чужину — на Білорусь, до м. Ґродна.

Тому що митр. Юрій висвятив його на єпископа спеціяльно для того, щоб він працював на церковній ниві між своїм народом, то єп. Олексій постановив з мотивів принципового характеру не їхати на Білорусь, а волів їхати до Канади. Одначе сталося так, що йому не судилося приїхати сюди, бо тут очікували на єпископа від митр. Липківського.

6. Перемога канадських прихильників митр. В. Липківського

Після засідання Соборчика в Канорі 11-12 серпня 1923 р. акція прихильників митр. Липківського поширилася й пожвавилася. Головним активістом між ними був свящ. Василь Новосад, якого У.Г.-П. Церква прийняла до себе (11 липня 1922 р.) з У.П. Церкви в Америці, де він разом із свящ. В. Каськовим і свящ. І. Гундяком належав до табору

[28]Часопис-місячник "Шлях" (Луцьк, на Волині). Вересень 1937 р.

церковних реформістів. Свящ. Василь Новосад, який брав участь у постанові канорського Соборчика з 12 серпня 1923 р. щоб У.Г.-П. Церква не вирішувала справи Єпископа аж до часу приїзду до США єпископа від митр. Липківського — в особі владики І. Теодоровича, був певний, що цього ієрарха вже можна формально вважати за Архипастиря У.Г.-П. Церкви. Про це свідчить ось такий лист В. Свистуна до Адміністратора У.Г.-П. Церкви свящ. Савчука (що лікувався в санаторії Форт К'Аппель):

"Winnipeg, 25 жовтня 1923.

CANADA

Всч. Отче Савчук:

Нині довідався я від Буґери в Дуфрост, що о. Новосад голосить всюди на проповідях, що до нас їде Архіепископ, той самий що до Стейт й навіть споминає його підчас Служби Божої замість Митр. Ґерманоса. Се може вийти для нас досить погано, коли люде будуть думати, що до нас їде Арх. від Липківського, а потім покажесь, що ми можливо навіть не будем могли мати з ним жадних стосунків церковних з канонічних причин.

Прошу отже написати до о. Новосада пересторогу. Головно зверніть йому увагу, що нашим епископом є ще Ґерманос, бо він говорить, що ми не маємо нічого спільного більше з Ґерманосом, бо маємо вже свого укр. епископа.

Рівнож прошу Вас відповісти мені на попередній лист, о скільки можливо прихильно, головно щодо обняття Вами вінніпеґської парохії, бо ми в суботу маємо мітінґ і ся справа буде вже вирішена.

Остаю з поважаннєм

Ваш щирий

В. Свистун"

Чи В. Свистун був за спровадженням канічного єпископа-українця для У.Г.-П. Церкви з мотивів принципового характеру, чи може це була його тактика для заблькування єпископові від митр. Липківського шляху до Канади, бо він (В. Свистун) спочатку був проти злуки У.Г.-П. Церкви з УАП Церквою в Україні, — годі сказати.

———————

Тим першим документом, в якому відзеркалений факт перемоги канадських прихильників УАП Церкви в Україні взагалі, а митр. Липківського зокрема, над свящ. С.В. Сачуком, як лідером акції за спровадження канонічного єпископа-українця для У.П. Церкви в Півн. Америці був лист свящ. Савчука до проф. Огієнка такого змісту:

"Вінніпеґ, Ман., 17 цвітня, 1924.

До:

Високоповажаного Пана Професора

І.І. ОГІЄНКА, Винники, Галичина.

Високоповажаний Пане Професор!

Я написав до Вас листа єще на 23-го січня, але відповіди до сьогодня не отримав. Що сталося?

Прошу Вас ласкаво повідомити мене відворотною почтою, яке Ваше остаточне рішення в справі приїзду до Канади. В нас обставини від Нового Року чимало змінилися, і ми мусимо мати Вашу рішаючу відповідь як найскорше.

Як Вам певне вже відомо, що до Злучених Держав приїхав Архиепископ Хведорович з України. Прийняли його дуже прихильно не тільки прихильники Української Православної Церкви, але навіть противники. З вістий, які отримуємо, показується, що він є здібною і тактовною людиною й приєднує собі чим раз більше прихильників. Консисторія обмінялася з ним привітами й поздоровленнями.

І так Злучені Держави поставили нас, Канаду, перед доконаним фактом. А це тому, що тоді, коли кандидат на Канадського епископа боявся приїхати до Канади до більше, як сотні громад, то епископ до Злучених Держав не боявся приїхати до двайцять громад.

На 21 і 22 мая скликаю Соборчик Консисторії і священиків. Важною справою до обговорення буде, як маємо поставити себе супроти Архиепископа Хведоровича. Небулоб для мене несподіванкою, колиб Соборчик рішив запросити його взяти провід над нашою Церквою, бо така непевність, що до епископа на Канаду, в якій живемо тепер, надоїла вже всім. Миряни запитують мене зі всіх закутків Канади, яке становище ми думаємо забрати, і чи мало є за тим, щоби запросити Архиепископа Хведоровича до Канади.

Так звана "Російська православна місія в Америці" "посрамилась". Патріярх Тихон відкликав Платона і на його місце назначив Кедровського, жонатого і з сімєю, поставленика "живої церкви". В відповідь, Платон і прихильне йому духовенство зірвали зносини з церквою в Росії і почали робити заходи злучитися з протестантською епіскопальною церквою в Америці. Ці послідні поповнили кошти послідного Платонового Собору, який відбувся 4 і 5 ц.м. й платять Платонови помешкання. Собор, правда, рішив споминати Тихона при богослуженнях, але відказався виконувати його роспорядження так довго, як довго в Росії панують большевики. Та це, розуміється, тільки вудка на темних. З цього всього виходить, що одинокою правдивою православною церквою для Українців в Америці це Церква Українська Православна.

В нас показався великий брак православних молитовників, головно для дітий, бо ми почали орґанізувати українські православні недільні школи, щоб спараліжувати похід протестантів, які якраз такими школами почали деморалізувати українських дітий, головно по містах. Ми моглиб зробити передрук Вашого малого молитовника, колиб Ви на це погодилися, бо сподіюся, що наклад в Европі вже вичерпаний. Крім того ми моглиб видати його в троха відповідніщім виді для Канади додаючи пару відповідних молитов. Прошу Вас повідомити мене, що Ви про це думаєте. Можу додати, що справа не терпить проволоки. Рівночасно прошу Вас подати свої условини, що до гонорару.

Так давно заповіджений орґан Української Православної Церкви в Канаді вже друкується й перше число буде розіслане 24 ц.м. Назва орґану "Православний Вістник", й буде виходити на разі раз в місяць.

Чекаю нетерпеливо Вашої відповіди.

Прошу передати пані Вашій і діточкам мій сердечний привіт й желання з нагоди надходячого свята Воскресення Христового.

З правдивою пошаною,
о. СВС

а) Лист свящ. С.В. Савчука до проф. І. Огієнка з 17 квітня 1924 р. знаком перемоги канадських діячів руху за спровадження єпископа від митр. В. Липківського

Початком коментарного "постскріптум" до вищезгаданого листа свящ. С.В. Савчука до проф. Огієнка повинно бути припущення, що писати його, мабуть, йому не було легко. Його твердження, що У.П. Церква в Америці фактом спровадження до себе (13 лютого 1924 р.) єпископа (в особі Іоана Теодоровича) від митр. В. Липківського поставила У.Г.-П. Церкву в канаді "перед доконаним фактом" історик не може інтерпретувати так, що У.Г.-П. Церква в Канаді не рішилася спроваджувати єпископа тільки для себе, бо вона сама неспроможна матеріяльно утримати його, і через те мусить мати Архипастиря спільно з У.П. Церквою в США. Історик не може так інтерпретувати цієї справи тому, що свящ. С.В. Савчук у своєму листі з 26 червня 1923 р. до проф. І Огієнка виразно й катергорично заявив, що коли б У.П. Церква в Америці спровадила собі єпископа від митр. Липківського, то У.Г.П. Церква тільки для себе заангажує такого єпископа-українця, що був висвячений канонічним чином.

Свящ. Савчук (в листі з 17 квітня 1924 р. до проф. Огієнка) пише що У.П. Церква в США через спровадження до себе архиєп. І. Теодоровича поставила У.Г.-П. Церкву в Канаді "перед доконаним фактом" через те, що єпископ з Прав. Церкви в Польщі не приїхав до Канади, бо він "боявся", що в цій Церкві замало парафій. А при цьому він каже, що архиєп. І. Теодорович не боявся приїхати до США на значно менше, ніж у Канаді, число парафій, отже він має шанси стати Архипастирем не тільки У.П. Церкви в США, але й також у Канаді.

Проф. Огієнко цей аргумент свящ. Савчука ("боявся") спростував у своєму листі до нього з 21 травня 1924 р., заявивши, що кандидат на Архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді (яким був єп. Олексій Громадський) "не боявся" приїхати до Канади; він не приїхав тому, що, незважаючи на своє довге очікування, він чомусь не отримав від проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді жодної відповіди.

Коли архиєп. І. Теодорович приїхав до США, то, — як це інформує свящ. Савчук у своєму листі з 17 квітня 1924 р., — "Миряни запитують мене зі всіх сторін, яке становище ми думаємо забрати" (до архиєп. Теодоровича), і що "Не було б для мене несподіванкою, коли б Соборчик (у Канаді) рішив запросити його взяти провід над нашою Церквою".

Такий наглий зрив натиску на свящ. С.В. Савчука, як Адміністратора У.Г.-П. Церкви, щоб він негайно почав заходи для вирішення питання, чи У.Г.-П. Церква прийме, чи не прийме архиєп. І. Теодоровича за свого Архипастиря, незважаючи на те, що він залишився в США напостійне, і тому можна було без поспіху цю справу спокійно розважити, — свідчив про те, що в Канаді вже був великий табір прихильників спровадження єпископа від митр. Липківського, і що мабуть, тільки з поваги до свого Адміністратора цей табір терпів його (свящ. Савчука) акцію проти спроваджування неканонічного єпископа для У.Г.-П. Церкви. Коли ж

архиєп. І. Теодорович приїхав до США, напруга стриманости цього табору дійшла до вершка, і вона вибухла з силою нестримної стихії. Провідники цього табору знали свою силу, і тому вони не сумнівалися, що Собор У.Г.-П. Церкви, незалежно від того, коли він буде скликаний, непевно заявиться за прийняттям архиєп. Теодоровича на становище Архипастиря У.Г.-П. Церкви.

Свящ. С.В. Савчук, очевидно, скоро усвідомив собі, що він опинився в такій ситуації, про яку кажуть "Nec Hercules contra plures", — чи як у нас кажуть: "Один у полі не воїн".

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ

АКТ ПІДПОРЯДКУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ ДУХОВНІЙ ЮРИСДИКЦІЇ АРХИЄП. ІОАНА ТЕОДОРОВИЧА

ВСТУП

а) Митр. Василь Липківський про намагання ВПЦ Ради поширити УАП Церкву на Америку й Канаду й про успішний їх вислід

Інформуючи про успіх другої Всеукраїнської Православної Церковної Ради (ВПЦР) в Києві в намаганні поширити другу Укр. Автокефальну Прав. Церкву (тобто УАП Церкву формації 1920-1921 років) на Америку і Канаду, митр. В. Липківський писав:

> "В інших країнах, де живуть українці, справа укр. церковного руху теж голосна і здобуває собі прихильність, але покищо лише намацує собі грунт і вийшла з випадкових умов на більш твердий стан."[1]

Тому що на інші країни (поза межами СССР), де живуть українці, включно з українськими землями в державних межах Польщі, Чехо-Словаччини й Румунії, УАП Церкві (в Україні в державних межах СССР) не пощастило поширитися, — бо там не було таких умовин, які створили б місце для єпископів з ієрархії цієї УАП Церкви, — то ВПЦ Рада в Києві (верховний правлячий орган УАП Церкви) тим більше мусіла усвідомити собі велич і ціну того осягу, яким був факт поширення цієї Церкви з України на українські православні спільноти в Америці і в Канаді. А що ВПЦ Рада в Києві усвідомила собі це, то це знаємо з того факту, що коли У.Г.-П. Церква в Канаді на своєму Четвертому Соборі (в Йорктоні, Саскачеван, 16-17 липня 1924 р.) прийняла архиєп. Іоана Теодоровича, одного з ієрархів митр. В. Липківського, то в Україні по всіх храмах УАП Церкви були з цього приводу відправлені подякувальні Молебні.

У Канаді вістку про це подав (шляхом передруку з часописа "Дніпро", Трентон, Н.Дж. США) орган У.Г.-П. Церкви, часопис "Православний Вістник" в своєму грудневому числі 1924 р. Зміст її такий:

---

[1] Митр. Василь Липківський, Історія Української Православної Церкви. Розділ VII.: Відродження Української Церкви. Із вступом і замітками Протопресв. С.В. Савчука. Вінніпеґ, 1961. Стор. 69.

"З Київа пишуть: Одержано відомости *про приєднання до Української Автокефальної Православної Церкви Канадійської Церкви.*

Вістка ся викликала велику радість. З приводу сього скрізь по парафіях відслужено вдячний Молебен. Особливо урочистий Молебен був відслужений у Св. Софії на чолі з Найпочеснійшим Отцем Митрополитом Василем". ("Дніпро")."

Про те, що ВПЦ Рада в Києві перша почала шукати способу пов'язатися з українською православною спільнотою в Півн. Америці, є таке свідчення в спогадах митр. Липківського:

"Гук від св. Софії з Київа про укр. автокефальну церкву залунав не тільки по всій Україні, а й скрізь поза межами її, де тільки живе укр. народ, бо тяжка доля нашого народу розвіяла його по всьому світі.

Першзавсе відгукнулись українці з найдальшої країни — Америки. Це були "наддністрянці" галичани. Вони давно вже стали переходити окремими гуртками до Сполучених Штатів Америки і там знаходити собі працю по фабриках. В Спол. Штатах заснували вони до 200 парафій. Це запевне були уніятські парафії, бо галичани й досі є уніяти. Але в країні волі й вони відчули в собі нахил до визволення від папства і єрархізму і мріяли про вільну православну укр. церкву.

Російський синод утворив там свою православну катедру і до неї багато пішло "карпаторусів", що переселились до Америки, як непоправні москвофіли, але галичани до неї не пішли. Колиж Україна визволилась від російського царату, то й американські галичани відчули, що мусить визволитись і укр. церква. І от десь р. 1918-го собор американських укр. парафій виніс таку ухвалу, що "Укр. Церква в Спол. Штатах приєднається до церкви на Україні і буде вважати себе частиною її, якщо вона матиме свою власну церковну владу".

Ця ухвала стала відома ВПЦР десь аж р. 1922-го від одного з галичан, що прибули з Америки з посилками "АРА" (американська допомога голодним). Але як послати благовістя до Америки, що все це сталося, що укр. церква на Україні вже автокефальна і керується сама собою? Нашим благовісником в Америці заявився київський діякон Павло Корсунський.* Він був членом першої ВПЦР, ввійшов і до 2-ої, але р. 1919 виїхав закордон з укр. хором Кошиця. Бувши в Берліні, він дав про себе звістку і запитав про стан укр. церкви. Пощастило надіслати йому всі потрібні інформації, і от коли він з хором прибув до Америки до Спол. Штатів, там він перший і благовістив про всі церковні події, що відбулись на Україні, і ввійшов в зносини з головними діячами визволення своєї церкви. Це були священик в Трентоні Володимир Каськів, свящ. Іван Гундяк та інші, що утворили в себе "церковно-народну раду", завели вже вперту боротьбу з своїм уніятським начальством, видавали часопис "Дніпро" і лише ждали світу з наддніпрянської України та з її осередку — Київа. Всі вони були дуже захоплені благовістям о. Павла Корсунського: почалось дуже жваве листування з ВПЦР через пошту. Вони щиро приєднались до нашої церкви і дуже просили прислати до них єпископа, який конче потрібний їм в роботі.

Покищо вони віддалися під зверхність сирійського єпископа Германоса, що жив в Америці з громадою своїх сирійців і належав до антіохійського патріярхату. *Їм запевно було докладно зясовано по-*

---

*Має бути: "Корсуновський". Ю.М.-Л.

ходження і відміну нашої єрархії, спосіб її висвяти, і коли вони відповіли, що цілком її визнають, ВПЦР після деяких міркувань рішила послати до Америки на єпископську працю винницького архиєп. Івана Федоровича. Йому зараз з Америки прислано всі потрібні документи і кошти.

В самому кінці грудня 1923 р. архиєп. Іван Федорович, здобувши собі закордонного пашпорта, виїхав до Америки, а 2(15) лютого мав уже там першу відправу".[2]

Дальше, він пише про Канаду:

"Зі Спол. Штатів укр. церковний рух перекинувся й до сумежної Канади. Це велика окрема держава, сполучена з Англією. В Канаді величезні вільні лани, на яких оселилось і багато українців-хліборобів теж переважно з Галичини, але й відстотків 20 наших "наддніпрянців". В Канаді укр. людність уже досить значна: вона займає третє місце після англійців та німців. Укр. парафії в Канаді під впливом Спол. Штатів теж підняли в себе визвольний рух, на свій собор, здається в 1924 р., вони закликали архиєп. Івана Федоровича, й одержавши від нього певні інформації, приєднались до УАПЦ кількістю до 100 парафій.

Укр. людність в Канаді з національного боку вже краще себе почуває: там уже є й середні й вищі укр. школи, хоч покищо уніятські. Наші українці там будують собі величний собор в Вінніпеґу, видають свій часопис. Взагалі є надія, що наша церква в Канаді займе поліпше місце і прихилить до себе всіх українців. Канадійська УАПЦ теж обрала собі за єпископа Івана Федоровича".[3]

б) Перший зв'язковий між У.П. Церквою в Америці й УАП Церквою в Україні — забута особа

ARA (American Relief Agency) 1922 р. посилала в Україну харчеву допомогу тому, що в Україні (а також на Поволжі) був великий голод. Хтось з українців в США, родом з Галичини, служив в ARA як перекладач, і тому він їздив в Україну з посилками харчевої допомоги ARA.

Той факт, що ніхто не записав імени й прізвища цього українця, це одна із замітних втрат для історика Укр. Греко-Прав. Церкви в Канаді, бо ж тут ідеться про те, що той забутий українець був першим зв'язковим між українською православною спільною в Півн. Америці та Українською Автокефальною Православною Церквою (УАПЦ) в Україні. Чи був він зв'язковим випадковим, чи не випадковим, — цього не знаємо. Але знаємо, що про український православний церковний рух у Півн. Америці він був поінформований.

Митр. Липківський пише, що цей американський українець з ARA дав йому (в Києві 1922 р.) таку інформацію:

"І ось десь р. 1918-го собор американських укр. парафій виніс таку ухвалу, що "Укр. Церква в Сполуч. Штатах приєднається до церкви на Україні і буде вважати себе частиною її, якщо вона матиме свою церковну владу".[4]

---

[2]Митр. В. Липківський, Op. cit. Стор. 69.

[3]Op. cit. Стор. 69.

[4]Op. cit. Стор. 67.

Той факт, що тут сказано тільки про "Укр. Православну Церкву в Сполучених Штатах", свідчить, що той американський українець був або хибно поінформований про цю справу, або свідомо приписував Укр. Прав. Церкві в США ініціятиву злуки з УАП Церквою в Україні. А що митр. Липківський пише, що ця ініціятива зродилася "десь 1918 р.", то це, мабуть, треба записати на конто того факту, що він усе це писав з пам'яти,*[1] і тому міг забути точні дати деяких подій.

Можна без особливого ризика зробити припущення, що той чоловік, який працював в ARA, належав до Укр. Прав. Церкви в США, і тому, коли він 1922 р. їхав до Києва "з посилками ARA", то головні провідники У.П. Церкви в США, священики Вол. Каськів та Іван Гундяк, припоручили йому довідатися, чи Православна Церква в Україні вже є самостійною, та чи її адміністративна влада є в українських руках. При цьому вони також припоручили йому завдання поінформувати митр. Липківського про те, що в Америці вже є Укр. Прав. Церква, назвати її діячів-священиків, і сказати, що це У.П. Церква в США на своєму Соборі постановила "приєднатися" до Укр. Прав. Церкви, якщо та буде самостійною, а її адміністративна влада буде українською.

Це значить, що оо. Каськів і Гундяк уповноважили українця, що служив в ARA, інформувати митр. Липківськго тільки про У.П. Церкву в Америці, а про Канаду не згадувати.

Отож, ставши жертвою цієї дисінформації, митр. Липківський не знав про такі факти: 1) що на континенті Півн. Америки канадські українці перші оснували Православну Церкву для українців, — оснували її під назвою "Українська Греко-Православна Церква в Канаді", і 2) що Другий Собор (1919) У.Г.-П. Церкви в Канаді на своїй першій сесії (в Вінніпезі,27 листопада) постановив цю Церкву поширити на США, і тому також поширити й назву цієї Церкви в такій формі: "Українська Греко-Православна Церква в Канаді і Злучених Державах", верховний адміністративний провід якої (Консисторія і Головна Управа Українського Греко-Православного Братства) був у м. Саскатуні в Канаді.

Але найголовнішим фактом у цій справі був той, що не "Укр. Православна Церква в Спол. Штатах, десь р. 1918-го"(коли такої Церкви в США тоді ще не було), а тільки У.Г.-П. Церква в Канаді на своєму Другому Соборі (1919 р.) ухвалила (за ініціятивою У.Г.-П. Братства) на першій (вінніпезькій, 27 листопада) сесії резолюцію (ч.5) такого змісту:

> "Українська Греко-Православна Церква в Канаді і Злучених Державах уважає себе ч а с т и н о ю Укр. Греко-Прав. Церкви на Україні, однакож з л у ч и т ь с я з Укр. Греко-Православною Церквою на Україні аж тоді, коли ся буде автокефальна і адміністративна власть [її буде] в руках Українців".[5]

---

*[1] Митр. Липківський зазначив: "Цей відділ [Розділ VII: "Відродження Укр. Церкви". Ю.М.-Л.] складаю на підставі лише персональних спогадів бо ніяких документів на жаль не маю". Op. cit. Стор. 1. Див. в зносці.

[5] Текст протоколу першої сесії Другого Собору У.Г.-П. Церкви в Канаді див. "Історія Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді". Т.III. (Вінніпеґ, 1987). Стор. 615-619.

Самозрозуміло, що це той американський українець з ARA поінформував (у Києві 1922 р.) митр. Липківського про те, що У.П. Церква в США мала адміністратора в особі о. д-ра Миколи Копачука, хоч о. д-р Микола Копачук у дійсности був Адміністратором не У.П. Церкви в США, а "Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді і Злучених Державах", і що на це становище він був обраний постановою того Соборчика У.Г.-П. Церкви, який відбувся в Саскатуні 9 березня 1921 р.

Діючи на підставі вищезгаданих дисінформацій того американського українця, провід УАП Церкви в Україні, тобто ВПЦ Рада (головою якої був у 1919-1924 рр., Михайло Мороз, а почесним головою до жовтня 1927 р. митр. В. Липківський) постановив офіційно повідомити У.П. Церкву в США, що Православна Церква в Україні вже стала самостійною, і що її адміністративна влада вже є в українських руках, а це значить, що вже існують ті передумови в Україні, на яких "Українська Православна Церква в Сполуч. Штатах десь р. 1918 постановила приєднатися до Церкви на Україні і буде вважати себе частиною її, якщо вона матиме свою церковну владу", — як це пише митр. Липківський".[6]

Щоб повідомити провід У.П. Церкви в США, що та передумова, згідно з якою їх Церква постановила злучитися з Укр. Прав. Церквою в Україні, вже здійснилася, бо ж УАП Церква в Україні вже є самостійною, а її провід є в руках українців, митр. В. Липківський і член ВПЦ Ради Вол. Чехівський написали (в Києві 11 серпня 1922 р.) короткі листи до проводу У.П. Церкви в Америці. Знаючи, що д-р М. Копачук був Адміністратором цієї Церкви в США, вони адресували ці свої листи до нього. Тексти їх були опубліковані в часописі "Дніпро" (Трентон. Н.Дж. США), число за 30 вересня 1923 р.

(Чому в імені ВПЦ Ради написав листа до У.П. Церкви в США В. Чехівський, а не її голова — Мих. Мороз, цього, мабуть, за винятком ВПЦ Ради, ніхто не знає. Може тому, що М. Мороз, бувший царсько-російський земський чиновник (урядоведь), не був серед загалу українського народу відомим, і що навіть митр. Липківський і В. Чехівський (бувший — від 26 грудня 1918 р. до 11 лютого 1919 р. — прем'єр УНР) вважали М. Мороза за "сіру еміненцію").

Одначе прислані ВПЦ Радою "докладні інформації" про УАП Церкву в Україні, опубліковані не були.

в) Т. зв. "докладні інформаційні матеріяли" про УАП Церкву

Перший лист митр. Липківського (з 11 серпня 1922 р.) до проводу У.П. Церкви в США починається такою інформацією:

> "Я посилаю Вам докладні інформаційні матеріяли через диякона о. Павла Корсуновського, який зараз у Берліні, а в серпні їде до Америки".

Діякон Павло Корсуновський був членом першої ВПЦ Ради, що була основана військовими капелянами в Києві 6 грудня 1917 р. під проводом архиєп. Олексія Дородницина. Існувала вона до половини січня 1918 р. Був він також членом другої ВПЦ Ради, яку оснував гурток

---

[6]Op. cit. Стор. 67.

частини бувших діячів того всеросійського церковного революційного руху, що почався (під проводом лідера адгерентів "Християнського соціялізму", прот. Александра Ввєденського з Петербурга) навесні 1917 р. під знаком обновлення (чи оживлення) Рос. Прав. Церкви. (Див. про це в XI розд. цієї книги). Українські діячі цього руху в половині листопада 1917 р. відділилися від "всеросійського" церковно-революційного "відродженецького" руху, і оснували церковно-революційну християнсько-відродженецьку організацію "Братство Воскресіння Христа" (під проводом прот. В. Липківського), що стала на українському церковному самостійницькому ґрунті. Ця організація згодом розв'язалася, і частина її провідних членів приєдналася до першої ВПЦ Ради. Коли ж це Братство Воскресіння Христа в січні 1918 р. розв'язалося, то ті члени, що 1917 р. належали до цієї організації, в першому тижні травня 1919 р. оснували другу ВПЦ Раду під проводом Мих. Мороза. Друга ВПЦ Рада 5 травня 1920 р. проголосила Православну Церкву в Україні "Українською Автокефальною Православною Церквою" (це була друга УАП Церква), незважаючи на те, що перша УАП Церква (очолена Укр. Свящ. Синодом), яку Директорія Укр. Народньої Республіки проголосила своїм Законом 1 січня 1919 р., тоді ще далі існувала.

Діякон П. Корсуновський 1919 р. виїхав з України в турне по країнах Европи з Українською Республіканською Капелею Олександра Кошиця. Коли цей хор 1922 р. був у Берліні, то о. Корсуновський поцікавився характером цієї другої УАП Церкви, і почав листуватися з митр. Липківським, який йому прислав вліті інформації про цю нову УАП Церкву. Ці інформації діякон Корсуновський мав привезти проводові У.П. Церкви в США. Одначе о. Корсуновський приїхав з Берліна до США не в серпні, як цього сподівався митр. Липківський, а пізніще — 26 вересня (1922 р.) — з Укр. Національним Хором Кошиця. Про приїзд цього хору були обширні інформації в часописі "Дніпро" (30 вересня 1922 року).

Отриманими від о. Корсуновського інформаціями про УАП Церкву в Україні о. І. Гундяк (з Чікаґо), найвизначніший священик У.П. Церкви в США, поділився із свящ. С.В. Савчуком. У своєму листі (6 жовтня 1922 року) до Савчука він писав ось що:

> "Всеукр. Церк. Собор у Київі 1921 р. рішив, після рішучих відмов московських владик, посвятити двох епископів, саме Липківського і Шараївського першо-християнським, апостольським чином, тобто через возложення рук духовенства (священиків, — Ю.М.-Л.) на Соборі, а ці вже посвячували нових епископів".

Таку інформацію отримав — від ВПЦ Ради в Києві, почерез діякона Корсуновського — провід У.П. Церкви в Америці про спосіб установлення Єпископату для УАП Церкви Україні. Таку саму інформацію про цю справу отримав провід У.Г.-П. Церкви в Канаді від архиєп. І. Теодоровича (про це буде мова далі): що перших двох єпископів (Василя Липківського й Нестора Шараєвського, які, до речі, були жонаті) для УАП Церкви поставили (на Соборі в Києві 1921 р.) самі пресвітери, а ті два перші єпископи на цьому Соборі поставили нових єпископів, якими

були: Іван Федорович, Олександер Ярещенко, Юрій Міхновський і Степан Орлик. Це значить: тому що чотирьох останніх висвятили перші (два) єпископи, то в США і в Канаді вважали, що архиєп. І. Теодорович був висвячений канонічним способом, бо ж його рукополагали два єпископи, згідно з Першим Апостольським Каноном, який каже: "Єпископа нехай поставляють два або три єпископи".

г) Теорія "Александрійського Чину" свячення в єпископський ступінь священства

Отримавши — почерез діякона П. Корсуновського — "докладні інформаційні матеріяли" в справі УАП Церкви в Україні від ВПЦ Ради, свящ. І. Гундяк на цій підставі, як уже було сказано, своїм листом із 6 жовтня 1922 р. поінформував свящ. С.В. Савчука, що на першому Всеукраїнському Соборі (що відбувся в Києві в днях 14-30 жовтня нов. ст. 1921 р.) перших двох єпископів поставили священики, а ці два вже самі поставили на цьому Соборі чотирьох єпископів, з яких першим у черзі був Іван Федорович.

Свящ. І. Гундяк, очевидно, тоді ще не знав, що ВПЦ Рада в Києві, інформуючи провід УАП Церкви в США, що перших двох єпископів поставили самі пресвітери, базувалася на спопуляризованій у царській Російській Імперії в 1906-1916 роках теорії т.зв. "Александрійського Чину" свячення в єпископській ступінь священства.

Базуючись на своїй інтерпретації низки старих документів (грецьких і латинських), деякі історики Церкви твердили, що в давній Вселенській Церкві єпископів поставляли не єпископи, а пресвітери, і що цей старохристиянський звичай найдовше, бо аж до 4-го століття, був практикований в Александрійській (Єгипетській) Церкві, і що жодна з тодішніх помісних Церков не вважала цього за неправославний чин звершування Таїнства Священства. У Росії першим визначним популяризатором цієї теорії був проф. А. Спасський.[7] Після нього особливий натиск на цю теорію поклав проф. В. Болотов, і тому прихильники цієї теорії переважно базуються на авторитеті Болотова.[8]

В українській науковій літературі першим найвизначнішим прихильником цієї теорії був Вол. Чехівський.[9] Одначе він належав до того табору учених, які твердять, що "Александрійський Чин" свячення в єпископи не був найстаршим. В. Чехівський навчав, що найстарший чин свячення в єпископський ступінь священства, тобто чин дійсно с т а р о х р и с т и я н с ь к и й , полягав у тому, що самі в і р н і, без участи єпископів, звершували Таїнство Свячення в єпископський ступінь священства.[10]

---

[7]С. Спасскій, *Исторія догматическаго движенія въ эпоху вселенскихъ соборовъ*. Т.І. Сергіевъ Посадъ, 1906. Стор. 138-139.

[8]В. Болотовъ, *Лекціи по исторіи древней церкви*. С.-Петербургъ, 1910. Стор. 456-457.

[9]Володимир Чеховський, *За церкву, Христову громаду, проти царства тьми*. Київ, 1922. Стор. 44.

[10]Op. cit. Стор. 37.

Провідники У.П. Церкви в США й чільні діячі У.Г.-П. Церкви в Канаді вперше довідалися від архиєп. І. Теодоровича про те, що акт поставлення єпископа пресвітерами умовно називається "Александрійським Чином" єпископської хіротонії, і що так називається він тому, що цей старохристиянський чин був найдовше практикований в Александрійській Церкві. Архиєп. І. Теодорович інформував свящ. С.В. Савчука про це також і в своєму листі до нього, датованому в Нюарку, Н. Дж., США, 18 червня 1924 р.

г) Визнання проводом У.П. Церкви в США "Александрійського Чину" єпископської хіротонії

У зв'язку з тим фактом, що ВПЦ Рада вислала — через діякона Корсуновського — провідникам У.П. Церкви в США "докладні інформаційні матеріяли" в справі УАП Церкви в Україні, митр. Липківський пізніше писав:

> "Їм запевне було (ВПЦ Радою в Києві) докладно з'ясовано *походження і відміну нашої єрархії, спосіб її висвяти,* і коли вони відповіли, що *цілком її визнають,* ВПЦР після деяких міркувань рішила вислати до Америки на єпископську працю *винницького**[2] єпископа Івана Федоровича".[11]

Звичайно, що провідники У.П. Церкви в США відповіли ВПЦ Раді в справі ієрархії УАП Церкви, що вони "цілком її визнають", тому, що вона запевнила їх, що перші два єпископи для УАП Церкви були на Соборі 1921 р. висвячені "Александрійським Чином". А що провідники У.П. Церкви в США визнали цей спосіб поставлення єпископа, то, розуміється, сталося це тому, що ВПЦ Рада напевне прислала їм — через діякона Корсуновського — відповідні витяги з праць тих учених (а головно професорів С. Спасського й В. Болотова), які теорію "Александрійського Чину" свячення в єпископи обосновували різними старими історичними документами.

д) Двояка ціль рішення проводу У.П.Церкви в США спровадити єпископа з УАП Церкви в Україні

Провідні діячі У.П. Церкви в Америці хотіли мати українця Архипастирем цієї Церкви — на місце тодішнього її Архипастиря, яким був митр. Ґерманос, сирійський араб — один з ієрархії Антіохійського Патріярхату. Але вони хотіли мати тільки такого Архипастиря-українця, який мав бути прихильником переключення Православної Церкви на тори реформації. Таким Архипастирем-українцем, на їхню думку, міг бути тільки єпископ з ієрархії УАП Церкви в Україні, бо вона, казали вони, ступила на шлях реформації. Першою наглядною прикметою реформаційного характеру УАП Церкви в Україні в їхніх очах

---

*[2]У митр. Липківського і взагалі в документах ВПЦ Ради (в Києві) ніде не сказано, що владика І. Теодорович був архиєпископом "Подільським", бо в дійсності "Подільським" він не був.

[11]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 68.

було те, що вона дозволила женитися нежонатим священикам і священикам-удівцям; дозволила їм розводитися і женитися другий раз і знову розводитися та женитися третій раз і т.д. А ще головніше: УАП Церква в Україні таке саме право дала своїм єпископам, і навіть сам її первоієрарх, митр. В. Липківський, був жонатий.

Ця реформаційна прикмета УАП Церкви особливо апелювала до свящ. Івана Гундяка. Перейшовши (в США 1921 р.) з Греко-Католицької Церкви (в якій він був целебсом) до У.П. Церкви, він оженився, і це, мабуть, мотивація цього переломового в його житті факту, що зродилася в його підсвідомості, сповнила його одержимістю т.зв. "надкомпенсати", яка виразила себе в його істоті стихійним гоном до ламання тих канонічних перешкод, що були на шляху всім тим духовним особам, з єпископами включно, які хотіли женитися.

До 1921 р. в У.П. Церкві в США найбільш авторитетним священиком був Володимир Каськів, що походив з Рос. Церкви, і там на переломі 1917-1918 р. належав до табору "революціонерів", які приєдналися до російського церковного "обновленчеського" руху в Америці. Але коли 1921 р. до У.П. Церкви перейшов гр.-кат. священик Гундяк, то він, як особа з високою богословською освітою, притьмив авторитет свящ. В. Каськова, духовна освіта якого обмежувался елементарними пастирськими курсами. Так ось, почавши з 1921 р., в У.П. Церкві на чолі табору прихильників реформації став свящ. І. Гундяк. І треба підкреслити той факт, що він з цим не таївся. Про це, напр., свідчить його лист з 6 жовтня 1922 р. до свящ. С.В. Савчука, в якому він висловив свій погляд на реформи в УАП Церкві в Україні:

> "*Реформи, на мою думку, не злі,* лиш спосіб їх зреалізовання надто напрасний (драстично-наглий, — Ю.М.-Л.). З часом, мені здається, мусить для добра розвою Церкви прийти *ще більша реформація.* З цим саме в'яжеться справа приїзду Липківського до нас". (Провідники У.П. Церкви спочатку плянували спровадити до США митр. Липківського. — Ю.М.-Л.).

Тому що о. д-р М. Копачук, Адміністратор У.П. Церкви в США (в юрисдикції митр. Ґерманоса), категорично спротивився ідеї спровадження для цієї Церкви єпископа від митр. Липківського, а втім — він узагалі був проти руху за виключення У.П. Церкви в США і У.Г.-П. Церкви в Канаді з-під юрисдикції митр. Ґерманоса, то верховний адміністративний орган У.П. Церкви в США, яким була Церковно-Народна Рада, на своєму засіданні в днях 13-14 березня 1923 р. скасував Адміністратуру (і тим самим позбавив о. д-ра М. Копачука статуса Адміністратора), а на її місце установив Консисторію, головою якої обрали о. В. Каськова, а секретарем о. І. Гундяка.

На цому своєму засіданні Церк.-Нар. Рада своєю резолюцією з 14 березня (1924 р.) зробила ф о р м а л ь н е рішення спровадити єпископа від митр. Липківського, а незабаром після того Консисторія цієї Церкви своїм листом з 2 квітня (1923) до митр. Липківського просила прислати їм єпископа. Тексту цього листа не маємо, одначе знаємо що ця Консисторія своїм листом з 2 квітня 1923 р. просила митр. Липківського прислати Єпископа на становище Архипастиря цієї Церкви, бо про цей

факт згадує митр. Липківський у своїй відповіді з 29 серпня 1923 р., що була опублікована в часописі "Дніпро" за 13 жовтня 1923 р.

Отримавши від Консисторії У.П. Церкви в США листа з 2 квітня 1923 р. — з проханням прислати їй єпископа з ієрархії митр. Липківського, ВПЦ Рада (в Києві) постановила прислати їм архиєпископа Вінницького Івана Федоровича. (Він виїхав з України на третій день Різдва, а до Нью-Йорку прибув 13 лютого 1924 р.).

Від митр. Липківського знаємо, що ВПЦ Рада не відразу, а тільки *"після деяких міркувань* рішила послати до Америки на єпископську працю Івана Федоровича".[12]

З яких "міркувань" ВПЦ Рада, розглядаючи потенційних кандидатів (між Єпископатом УАП Церкви) на Архипастиря для У.П. Церкви в Америці, вкінці зробила такий висновок, що найвідповіднішою особою для цієї місії (поширення УАП Церкви з України на Півд. Америку) є архиєп. Іван Федорович, — це така справа, про яку митр. Липківський не дав жодних інформацій. Одначе справа тих "міркувань " ВПЦ Ради не може не інтересувати історика — особливо в світлі того факту, що сам митр. Липківський ставився з якимсь застереженням до особи владики І. Теодоровича. Про це довідуємося з його листа, датованого в Києві 5 червня 1935 р., до о. Петра Маєвського в Вінніпезі, в якому він м.ін. звірюється йому із свого погляду на владику Теодоровича, пишучи:

"Я троха знаю хиби вдачі єп. Івана Теодоровича".[13]

Одначе митр. Липківський у цьому листі не вияснив у чому, на його думку, ті "хиби вдачі" цього владики полягали. Можливо, що ВПЦ Рада — "після довгих міркувань" — зробила висновок, що ті якісь "хиби вдачі" цього ієрарха не перешкодять йому успішно виконати припоручену місію — поширити УАП Церкву з України на континент Півн. Америки, і що цю місію він виконає краще ніж котрий-будь інший з єпископів УАП Церкви.

Г. Бобик, бувший (до першої світової війни) вчитель у ґімназії в Бережанах (у Галичині), якого воєнна буря вирвала з рідної місцевости, і прихід большевицької влади застав його в м. Вінниці, на протязі двох років був свідком архипастирського служіння архиєп. Теодоровича в Вінниці. Свою думку про мотиви рішення ВПЦ Ради послати до українців в Америці саме цього владику, він згодом висловив у своїй спогадовій статті п.з. "З церковного життя на Поділлю в рр. 1920-1922", пишучи:

> "Винницький архиєпископ мав великий вплив на інтеліґентні світські одиниці — так, що коли перед моїм відїздом (у Галичину) зажадали Американці епископа-автокефаліста, висувано його як найвідповіднійшу силу на новий світ. Для села він слаба сила".[14]

---

[12]Митр. В. Липквський. Op. cit. Стор. 68.

[13]Листи Митр. Василя Липківського до о. Петра Маєвського з м. Київа й Александрівської Слободи в Україні до м. Вінніпеґу, Манітоба, в Канаді, від 1933 р. до 1937 р. включно. (19 листів); м. Лос Анґелес, Каліф., 1953. (Див. Лист 2-ий. Стор. 2-3).

[14]Гриць Бобик, *З церковного життя на Поділлю в рр. 1920-1922.* Ця стаття була написана в м. Бережанах 21.X.1923 р., а опублікована в "Укр. Голосі" (в Вінніпезі) в числах за 16 й 23 січня 1924 р.

к) Заповіджений приїзд архиєп. І. Теодоровича з України до США джерелом віри проводу У.П. Церкви в Америці в недалекі "ґрандіозні наслідки" для цієї Церкви

Відповідаючи на прохання (з 2 квітня 1923 р.) Консисторії У.П. Церкви в США прислати їй єпископа з УАП Церкви в Україні, митр. Липківський своїм листом з 29 серпня 1923 р. повідомив Консисторію в США, що ВПЦ Рада в Києві постановила прислати їй архиєп. Івана Хведоровича. Про настрій, що його це повідомлення митр. Липківського викликало серед провідних сфер У.П. Церкви в США, журн. "Релігійно-Науковий Вістник" (у Щипйорні, Польща) в числі за вересень-жовтень 1923 р. подав таку вістку:

„Приїзд Архиєпископа з України до Америки.

Нам пишуть з Америки, що в „найближчих днях чекаємо Архиєпископа Винницького і Подільського Іоанна, обраного Всеукр. Правосл. Церк. Радою до праці в Америці. Заворушення тут величезне. Ми маємо певні данні, що з його приїздом наша церква побільшиться тисячами. Цілі парафії уніятські мають приєднатися. Ми тепер і передбачати не можемо, які ґрандіозні наслідки чекають і церкву і нашу загальну справу. Ім'я Владики Іоанна ручить за те, що ми будемо мати дійсного апостола і пророкує великий успіх, а пославшого його митрополита Липківського тут боготворять.

Крім того — тут чекають ще одного пан-отця, призначеного із таборів від Консисторії" (Вл. кореcп.)".

Тим панотцем, якого Консисторія У.П. Церкви в США постановила спровадити з таборів українських політичних емігрантів-наддніпрянців у Польщі, був свящ. Петро Білон, бувший начальник канцелярії Повітряної Фльоти Української Народньої Республіки за часів Директорії. На священика він був висвячений у Польщі 1921 р. Він був головою Редакційної Колеґії, а потім редактором журн. "Релігійно-Науковий Вістник" (що виходив у Щипйорні в 1921-1923 рр.), і був неофіційною трибуною прихильників УАП Церкви (в Україні) взагалі, а її первоієрарха, митр. Липківськго, зокрема.

І. ПОЧАТОК КОНТАКТІВ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ З АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧЕМ

1. Привіт Консисторії в Канаді архиєп. І. Теодоровичеві

Зміст листа (що був опублікований у квітневому числі 1924 р. часопису-місячника "Православний Вістник"), яким Консисторія Української Греко-Православної Церкви в Канаді привітала архиєп. Іоана Теодоровича з його приїздом (13 лютого 1924 р.) до США, — такий (цей лист опубліковнаий без зазначення дати):

„До Високопреосвященого Архиепископа Івана Хведоровича,

Високопреосвященний Владико! — Консисторія Української Православної Церкви в Канаді витає Вас з Вашим прибуттям на американську землю і молить Всевишнього, щоби дав Вам силу побороти всякі труднощі,

які будуть перед Вами, та щоб Ваша праця на церковно-народній ниві увінчался як найкращими успіхами".

2. Лист подяки архиєп. І. Теодоровича Консисторії в Канаді за привітання

"Нюарк, Н. Дж., 7 берез. 1924

Вельмишановній Консисторії
Української Православної Церкви в Канаді.

Сердечна подяка за ласкаві витання. З великою радістю приймаю їх в незломній надії, що Висча Воля благословить нашому народові дійти до зєднання в єдиній Отарі Христової Церкви. Ваш привіт дорогий мені, як один з перших вістників, як світла запорука того, що ми на благословенній Богом дорозі того єднання. В рідній Церкві, на рідній стежці непохитно вірю ми всі зійдемось, аби повести наш нарід в висче царство нашого Божественного Учителя — царство гарних осіянь висчої істини, любови, краси.

Божа ласка і благодать з Вами і усіма дітьми рідної Церкви й народу в Канаді.

З братною любовію,
Архиепископ Іоанн Хведорович."[15]

II. ПОСТАНОВА СОБОРЧИКА У.Г.-П. ЦЕРКВИ 24 ТРАВНЯ 1924 р. ЗАПРОПОНУВАТИ ЇЇ СОБОРОВІ КАНДИДАТУРУ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА НА ЇЇ АРХИПАСТИРЯ

Той Соборчик Консисторії, "Виділу" У.Г.-П. Братства й духовенства, який постановив скликати Собор і запропонувати йому кандидатуру архиєп. Іоана Теодоровича на Архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді, відбувся в Йорктоні, Саск., в днях 21-22 травня 1924 р. Справу кандидатури архиєп. І. Теодоровича на Архипастиря У.Г.-П. Церкви цей Соборчик обговорював на своєму засіданні 22 травня. У протоколі з цього засідання записані такі інформації:

"Справа укр. Епископа

Свящ. Савчук перечитав всю кореспонденцію між Консисторією й Впреосв. Арх. Іваном Хведоровичом, по чім приступлено до перечитання матеріялів надісланих Арх. Хведоровичом про ієрархію Укр. Автокефальної Церкви. По сім вивязалася довга й жвава дискусія в якій брали участь всі присутні. В результаті принято слідуючу ухвалу:

о. К. Кирстюк — о. П. Мельничук:

Соборчик рішає запропонувати Загальному Соборови попросити Арх. Івана Хведоровича стати на чолі Укр. Прав. Церкви в Канаді на таких самих условинах, на яких стояв на чолі Укр. Прав. Церкви в Канаді митр. Ґерманос, при чім Укр. Прав. Церква застерігає собі як найширшу автономію.

Голосовання над внеском перевів о. Савчук в той спосіб, що питав кождого присутного окремо як він голосує: Є за, чи проти внеску. За внеском

[15]"Православний Вістник" (Вінніпеґ). Квітень 1924 р.

голосували оо. Гребенюк, Кусий, Сенета, Кудрик, Д. Кірстюк, К. Кірстюк, Мельничук, Стратійчук; [миряни] Михайло Стечишин, Юліян Стечишин, Вас. Свистун, Мир. Стечишин, Г. Сліпченко, Стефан Савчук відказався голосувати.

о. К. Кірстюк — о. Гребенюк:

Щоби вибрати Комісю з 5-ох членів до виготовленя проєкту угоди з Арх. Хведоровичом і до резолюцій та щоби Консисторія засягнула потрібні інформації від Арх. Хведоровича та щоби поділилася ними з членами Комісії.

Принято.

До Комісії увійшли: о. Кудрик, о. К. Кірстюк, Мирослав Стечишин, Василь Свистун, Юл. Стечишин.

о. Гребенюк — о. К. Кірстюк:

Щоби Собор скликати перед сінокосом, зн. перед кінцем липня, в Йорктоні, Саск."

Цей Соборчик під час його сесії 22 травня (1924) складався з таких осіб: 1) Священики: Семен В. Савчук, Василь Кудрик, Корнило Кирстюк, Дмитро Кирстюк, Степан Гребенюк, Петро Мельничук, Петро Самець, Дмитро Сенета, Дмитро Стратійчук. 2) Миряни: Василь Свистун, Мирослав Стечишин, Михайло Стечишин, Юліян Стечишин, Стефан Савчук.

1. Перша зміна на становищі голови Головної Управи У.Г.-П. Братства

Від часу оснування (в Саскатуні, 19 липня 1918 р.) Українського Греко-Православного Братства в Канаді головою його Головоного "Виділу" (Управи) був Василь Гавриш. Той Соборчик, що відбувся в Йорктоні в днях 21-22 травня 1924 р. на своїй сесії 21 травня на місце уступившого В. Гавриша вибрав головою Головного "Виділу" цієї організації Василя Свистуна.

Уступивши 1921 р. із становища ректора Інституту ім. П. Могли в Саскатуні (на цьому становищі він був від початку існування цієї установи, основаної 1916 р.), В. Свистун, бакалавр гуманістики, 1922 р. закінчив педагогію, і 1923 р. почав працювати на посаді "принципала " (директора) "публичної" (державної) середньої школи в Етельберті, Ман.

2. Справа прерогативних умов прийняття архиєп. І. Теодоровича на становище Архипастиря У.Г.-П. Церкви й застереження "якнайширшої автономії" для неї

а) Тому що Соборчик У.Г. -П. Церкви, що відбувся в Йорктоні в днях 21-22 травня 1924 р., зробив постанову, що архиєп. І. Теодорович не може бути прийнятий на становище Архипастиря цієї Церкви інакше як тільки на таких самих "условинах", на яких був прийнятий (27 листопада 1919 року) митр. Ґерманос, то тут до речі буде пригадати, що Другий Собор У.Г.-П. Церкви (1919 р.) на своїй першій сесії (вінніпезькій, 27 листопада) статус митр. Ґерманоса в цій справі означив і утвердив такою резолюцією (число 3):

"Всі Укр. Греко-Православні парохії і священики переходять з нинішним днем під *тимчасову духовну юрисдикцію митр. Ґерманоса..., при чім адміністративна церковна власть лишається в руках собора, брацтва, консисторії і парохій".*[16]

У.Г.-П. Церква, крім цього, 27 листопада 1919 р. закючила з митр. Ґерманосом "угоду" — в формі леґалістичного акту, яку провідники цієї Церкви того часу назвали "адвокатською угодою".[17]

Як архиєп. І. Теодорович особисто поставився до того факту, що У.Г.-П. Церква постановила також і з ним заключити "угоду" в формі юридичного акту, — цього не знаємо, але відомо, що провід ВПЦ Ради (в Києві) взагалі, а митр. Липківського зокрема були занепокоєні, коли прочитали в довідці свящ. С.В. Савчука п.з. *"Як повстала Українська Церква в Канаді"* ось таку інформацію 1925 р.:

"Того самого дня, 17 листопада, 1919 року, *Митрополит Ґерманос підписав угоду, якою зобовязався взяти духовний провід* над Українською Греко-Православною Церквою *на тих услівях, які Собор предложив".*[18]

З того часу, коли митр. Липківський прочитав цю інформацію (1925 р.) у "Правосл. Вістнику", минуло десять літ, а митр. Липківського все ще хвилювала ця "угода". На це вказує його лист, датований в Александрівській Слободі 8 липня 1935 р., до о. П. Маєвського (в Вінніпезі), в якому він висловив ось таку думку про цю "болісну" для нього справу:

"Мене дуже здивуала довідка о. Савчука, що між Канад. церквою і єписк. Ґерманосом існували якісь юридичні умови, якісь услів'я, щоби обі сторони заховували право самостійности. Виходить, (що) єпископ і церква в Канаді це дві окремі самостійні сторони. Цеж страшенно ненормальне явище... Єпископ, за словами Ігнатія Богоносця, є в церкві і церква в єпископі. Отже коли канадійська церква якісь умови робила з Ґерманосом — людиною чужою для (Укр.) церкви, випадковою, коли вона це *повторила з арх. Хведоровичем,* то в набутті власного єпископа вона аж ніяк не повинна задавнювати цієї хиби, що, як той черв'як в яблоці виснажує її життя".[19]

б) У зв'язку з рішенням Соборчика в Йорктоні 21-22 травня 1924 р. запропонувати запланованому Соборові (четвертому в черзі) У.Г.-П. Церкви кандидатуру архиєп. І. Теодоровича на Архиєп. цієї Церкви він (Соборчик) постановив "застерегти якнайширшу а в т о н о м і ю" для своєї Церкви в Канаді. Цим рішенням Соборчик implicite сказав, що він постановив запропонувати Соборові в к л ю ч и т и У.Г.-П. Церкву в Канаді в УАП Церкву в Україні, але під такою умовою, що У.Г.-П.

---

[16]Текст резолюцій першої сесії Другого Собору У.Г.-П. Церкви див. "Історія Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді". Том III. Вінніпеґ, 1987. Стор. 615-619.

[17]Див. у статті "Тайни" про заснованє Укр. Греко-Православної Цекрви в Канаді". (В "Укр. Голосі", 30 березня 1921 р.).

[18]Свящ. С.В. Савчук, *Як повстала Українська Православна Церква в Канаді.* (Див. у тій частині цієї довідки, що опублікована в липневому числі 1925 р. "Правосл. Вістника". Стор. 5.).

[19]Листи Митр. В. Липківського. Op. cit. (Лист 14-ий). Стор. 26.

Церква буде мати "якнайширшу автономію" в рамках УАП Церкви (в Україні).

Справа цієї "якнайширшої автономії" ще таки перед Четвертим Собором (у Йорктоні, 16-17 липня 1924 р.) опинилася в імпасі тому, що провідна сфера цієї Церкви — табір очолений В. Свистуном, заявився за спровадженням Єпископа з УАП Церкви, але був проти приєднування У.Г.-П. Церкви до цієї Церкви в Україні. (Факт, що така опозиція була, був оприлюднений щойно 1935 р.).[20]

Уже перед самим відкриттям Четвертого Собору У.Г.-П. Церкви конфлікт у проводі цієї Церкви на точці ідеї 'автономії' був полагоджений софістичним способом, а саме: провід У.Г.-П. Церкви перейменував "Українську Автокефальну Православну Церкву" в Україні на "Всеукраїнську Автокефальну Православну Церкву", щоб ідею частковости цієї Церкви (як такої Церкви, яка була тільки в Україні) перетворити в ідею універсальности Укр. Автокеф. Правосл. Церкви, яка мала охопити собою православних українців в усьому світі.

Той новотвір проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді, яким було означення "Всеукр. Автокеф. Правосл. Церкви", був перший раз ужитий на Четвертому Соборі У.Г.-П. Церкви, і він фіґурує у "Звіті" з цього Собору.[21]

III. ВІДПОВІДЬ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА НА ПИТАННЯ КОНСИСТОРІЇ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ В СПРАВІ ХАРАКТЕРУ УАП ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ ПІД ДОГМАТИЧНО-КАНОНІЧНИМ ОГЛЯДОМ

Згідно з постановою вищезгаданого Соборчика (в Йорктоні, 21-22 травня 1924 р.), "щоби Консисторія засягнула інформації [про УАП Церкву в Україні] від арх. Хведоровича", Адміністратор У.Г.-П. Церкви (і він же голова її Консисторії), свящ. С.В. Савчук, своїм листом 2 червня 1924 р. поставив архиєп. Теодоровичеві (в Нюарку, Н. Дж., США) низку питань. У чому полягали ці питання, це видно з відповідей архиєп. Теодоровича — в його листі (з 18 червня 1924 р.) такого змісту:

"Нюарк, Н. Дж. 18 червня 1924.

Ч. 109.
Консисторії Української Православної Церкви
в Канаді
на руки Вельмишановного Отця
С.В. Савчука, Адміністратора.
Вінніпеґ, Манітоба.

Вельмишановний Отче Адміністраторе і
Світла Консисторіє:-

Ваш лист отримано 8-го червня, але відповісти раніше не було змоги: в

[20]Михайло Стечишин, Протестантизм влазить задними дверми. (У часописі "Вістник". Вінніпеґ, 1 серпня 1935 р. Стор. 3).

[21]Див. "Звіт з 4-го Собору Укр. Прав. Церкви в Канаді". (У "Правос. Вістнику" — числа від жовтня 1924 р. по січень 1925 р. включно).

нас відбувався III Церковно-Народний Собор, при мені перший, підготовча праця до Собору і переведення самого Собору забирали весь час.

Дуже приємно, що Соборчик Священиків, Членів Консисторії і Членів Виділу Брацтва Української Церкви в Канаді виявив бажання зійтися на одній стежці з усією Українською Автокефальною Православною Церквою. Будемо раді, коли і Собор, що має відбутися в липні цього року, винесе ухвалу згідну з цим бажанням.

В Святій Софії я давав урочисті обіти служіння Рідній Церкві, де тільки Рідня Церква буде потребувати моїх послуг, вірний тим обітам, я і зараз, коли на те буде Божа воля і ухвала Української Православної Церкви в Канаді, готовий служити Їй. Поминаючи зауваги, що до основ мого служіння Українській Православній Церкві в Канаді, в тій вірі, що *їх витворить само життя, єдине лише вважаю за обовязок сказати: я є єпископ народоправної Церкви, обраний волею самого народу і розумію свої обовязки перед Церквою як служіння Їй згідно Її волі,* яка виявляється в кожнім окремім краю згідно з місцевими умовами і обставинами. Воля Церкви для мене завжди була і є найвищим проявом законности. Притримуючись цього принципу ми розпочинали будову Української Православної Церкви і зараз спираючись на той принцип продовжуємо творіння Її життя. Я завжди був в тій вірі, що правдиво і організовано виявлена воля Церкви завжди в найкращий спосіб має змогу налагодити усі свої справи ніколи не поставить свого Архипастиря в невідповідне положення. До сього часу я не мав нагоди взяти під сумнів цей принцип, певний, що й Українська Православна Церква в Канаді теж не дасть такої нагоди. Вважаю лише за необхідне додати, що звязок свій з Церквою, на чолі якої ставить мене воля Божа, я ніколи не уявляв лиш тільки формальним, а суто-життєвим, органичним. Єпископ зливається з своєю Церквою, живе нерозривним з нею життям о скільки на се дозволяють місцеві умови.

Тепер вважаю за свій обовязок задовольнити Ваше цілком законне бажання вияснення становища Української Православної Церкви в порушених Вами питаннях. Питань самих не наводжу, надіюсь, що у Вас залишилась копія листу до мене.

1. Українська Автокефальна Православна Церква визнає себе перебуваючою безперервно в лоні всієї Православної Східньої Церкви. Догми всієї Православної Церкви є незрушимою святістю і для У.А.П.Ц. і ніколи Церква наша н е в и я в л я л а бажання прорушити хоч би одну з цих догм. Зміну догм У.А.П.Ц. вважає прерогативою лише *Всесвітнього Собору Православної Церкви.*

2. У.А.П.Ц. вважає, що канони церковні є прояв біжучости, мінливости життя на протязі віків і в ріжних народів в сфері церковній, отже коли це життя міняється, обовязково мусять бути і змінені канони як прояв того життя. Цього погляду тримаються, по нашій думці, усі Православні Церкви, тільки деякі його одкрито не висловлюють. Канони є юридичні оформлення певних взаїмовідносин: 1) в самій Церкві віруючих з пастирями; 2) взаїмовідношення місцевих церков між собою; 3) відношення Церкви до тих установ, інституцій, що поза Її межами; 4) нарешті правила християнського поводження, християнської морали.

Отже ми живемо в умовах нашого віку, цілком відмінних від тих умов, які істнували в час складання канонів, ті взаїмовідношення, які ми закреслили, в житті вже давно змінились, дещо замерло, багато нового народилось, це все вимагає нових юридичних, або по церковному каноничних закреслень і з того виходить принцип нашої Церкви про можливість для

місцевої Церкви зміни канонів не маючих лише важного і обязкового для всієї Церкви принципового значіння, а також незвязаних з певними догмами. Дозволю собі іллюструвати таке відношення до канонів, можна б привести багато, але обмежусь кількома наведеннями: 104 правило Картагенського Собору приписує проти роскольників просити допомоги в царів, а 9 правило Двукратного Собору припусує віддавати грішників суду місцевих громадянських начальників, цікаво тепер, при істнуванні закона про відокремлення Церкви від держави у всіх більш-менш культурних країнах, як виконати це правило, — з другого боку, як би подивились на це сучасні християне, чи знайшли б вони це моральним, аби Церква вживала таких засобів боротьби і проти грішників. Яскравий приклад: змінились поняття у людий і вимагають зміни певних юридичних означень, се б то канонів. По 96 правилу Шестого Вселенського Собора треба було б одлучити од Церкви усіх жінок, бо там говориться, що вірні не повинні убирати волосся свого штучним плетінням: "ко вреду зрящихъ прельщая неутвержденния души, иначе подляжитъ отлученію".

44 Апостольське правило, 21 правило Картагенського Собору отримання процентів трактують великим гріхом і по 44 Апостольському правилу "или да престанеть, или да будетъ изверженъ", а межи тим уся сучасна індустрія і фінансова систима стоять на отриманні певних відсотків, та й сама церковна влада брала ті відсотки, так на приклад 131 стаття Уставу Духовної Консисторії бувшої рос. Церкви наказує, що як тільки в церкві збереться більш ста карбованців, то щоб староста не залишав їх в церкві, а зараз віддавав до банку "для приращенія процентами".

Цікаво, що сталося б з Церквою, як би який "усердний не по розуму ревнитель закону" вздумав примінити на практиці II правило Шестого Вселенського Собору, де говориться: "не їсти з юдеями, не вступати в содружество з ними, ни въ болѣзняхъ призивати ихъ, ни врачества отъ нихъ не принимати, ни въ баняхъ купно съ ими митися, аще кто дерзнетъ сіе сотворити то клирикъ да будетъ изверженъ, а мирянинъ да будетъ отлученъ". Прийшлося б усі церкви по містах України, заселених здебільшого юдеями, запечатати, бо там би вірних не знайшлося, які б в той, чи инший спосіб не погрішили проти того правила. Можна булоб навести багато прикладів, але в рамцях листу вважаю, що й наведених доволі. От такі правила "канони" єдности Православної Церкви і святости Христової науки. Всі ж канони, які мають принципове значіння, звязане в той, чи инший спосіб, з догмами нашої віри, є для Української Церкви непорушною святістю.

3. У.А.П.Ц. важних змін в ритуалі не поробила ніяких, внесла деякі директиви і поправки, що свій зміст мають в самому життю. Так на Літургії після Сугубої Єктенії в нас не читається Єктенія об оглашенних по тій простій причині, що в таких оглашених віках християнства, коли неофіти сотнями стояли в християнських храмах ще до свого хрещення, переходючи стан підготовки і навчання. Це не значить, що ми її викреслили, вона знаходиться в наших служебниках, але читається лише тоді, коли дійсно такий оглашенний є в церкві, скажемо приступає до християнства од юдейства, чи магометанства, — тоді вона по нашій думці має свій, призначений їй, зміст і значіння. В тайні св. Хрещення ми відкинули неподходящу для наших часів, грубу на на наші часи матерялізацію уяви духа зла. Після одречення од діявола в наших требниках пропущені слова і обряд: "і дуни і плюни на него". От здається все, що пропускається. Замість того наша Церква встановила читати голосно Євхаристичні молитви на

Літургії, це значить з "Достойно і праведно" до Єктенії перед "Отче наш". Читається після сугубої Єктенії молитва за Рідний Край, допускається співати в церкві наші стародавні канти і колядки, положені на музику визначними композиторами, а взагалі відправа Служби Божої на Україні в наших храмах стоїть вище по своїй побожности і художности виконання. В Святій Софії в Київі, в Харкові, в Полтаві і в мене, в Винниці на Поділлю церковні капелли мали на чолі визначних наших композиторів і нарід на Україні привчився вже цінити властивости нашої відправи.

4. До акту поставлення нашої ієрархії ми прийшли під впливом конечної необхідности. Цю необхідність до останнього менту хтіли ми одвернути; вже в останний мент було нами запрошено голову російської Церкви на Україні, митрополита Михаїла і приступлено до акту, коли всі можливости инакше вивязатися з цієї справи були вичерпані так, що це є акт конечности, а не реформи. Підчас Собору у нас вже було коло сотні парахвій, які не мали священиків, повиганявши старих, московський епископат се підрахував і бажав нас примусити схилитися "сховавши благодать в кишеню", але ж не так сталося. Та і в древній Олександрійській Церкві цей акт теж не був якимось актом реформи, Олександрійський Патриярх був в єднанні з усією Православною Церквою, а його поставлення через Олександрійських пресвитерів було таким же актом конечности, бо в Єгипті не істнувало другого епископа, потім значно пізніше, після 240 року, було вже поставлено кілька епископів і хиротонія підведена була під одну загальну "уніформу" (вираз проф. Покровського).

5. Я є перший епископ за кордоном України, який має можливість увійти в зносини з иншими автокефальними православними Церквами, мною місяць тому назад Всеукраїнській Прав. Церкв. Раді і Отцю Митрополиту була надіслана пропозиція виготовити коротке ісповідання віри, стисло складену історію нашої Церкви, обоснования акту поставлення нашої ієрархії і надіслати мені, тут, в місцевих умовах ми будемо мати змогу перекласти його на необхідні мови і розіслати в необхідні пункти. Церква Українська знаходилась до сього часу в таких умовах, коли всяка спроба зносин з закордоном вважалась за контрреволюцію і каралась смертю, кордоном СССР ми до сього часу були фактично відокремлені од усього світу, тепер лише одкривається можливість порозумінь, трошки легче стало з замкнутістю совітської влади і всі можливости будуть використані. При цьому вважаю за обовязок завважити, що Церква наша покладає свою силу головне не в визнанню инших зорганізовань церковних, а в визнанні самого нашого народу, бо вона певна святости того діла, яке творить.

Юридично для вимог такого визнання і нема підстав, бо не було такого Собора, не тільки всесвітнього, але й невеличкого, місцевого, який би порушив справу з нашою Церквою і не визнав Її в складі Всесвітньої Православної Церкви. Правда, з боку розлютованих московських владик були і проклони і анафеми, але ми це ніколи не визнавали і не визнаємо за голос Церкви, се була звичайна московська сваволя, непідперта ніяким церковним авторитетом. Ми не мислимо, що Церкву в усій повноті заступає одна лише персона епископ. З другого ж боку я, здається, вже писав Вам, що коли дійшла справа до поважного обміркування того питання, була зложена комісія про злучення з представників нашої Церкви і московських епископів, ця комісія відбула тільки одне засідання і більше не змогла працювати, бо в скорому часі бувші членами комісії московські владики були совітською владою повисилані з України. Спроби ці злучитися з нами по цей час продовжуються, днів три тому назад я отримав папер, в якому Священний

Синод Рос. Церкви, визнаний вже Константинопольським патриярхом, просить мене подати умови, на яких можливе було б наше злучення. Сам я не беруся відповідати на це, а маю переслати на розгляд в Київ.

6. У.А.П.Ц. не має ніякого наміру наближитися до протестантизму і як Православна Церква не має жодних сполучень з якою б то не було протестантською течією. У.А.П.Ц. вважає себе покликаною в сфері лише чистого православія створити дійсну, перейняту живою творчістю і сутонародню по джерелам тієї творчости Церкву, Церкву лозунгом якої є безперестанна творчість і слова Св. Апостола Павла: "Духа не вгашайте".

Божа ласка нехай буде з Вами і животворчим подихом Духа Святого хай буде перейнята в майбутньому праця Вашого Собора, аби діянням його зміцнилася Рідная Церква і в тій Церкві з уст нашого народу завжди підносилася хвала Господу.

†Архиєпископ Української Автокефальної
Православної Церкви в Америці
Іоанн Хведорович.
Секретар (підпис нечиткий)

IV. КОМЕНТАРНІ ЗАМІТКИ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЛИСТА АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА З 18 ЧЕРВНЯ 1924 Р. ДО КОНСИСТОРІЇ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ

Вступ

а) Три джерела, які свідчать, що Четвертий Собор У.Г.-П. Церкви прийняв архиєп. І. Теодоровича на підставі його інформацій про істоту УАП Церкви в Україні

Тими джерелами У.Г.-П. Церкви в Канаді, які інформують про те, якими аргументами архиєп. І. Теодорович переконав провід (Консисторію й У.Г.-П. Братство) цієї Церкви, що УАП Церква ні в чому не відхилилася від істоти Православія (і Четвертий Собор У.Г.-П. Церкви на цій підставі прийняв його за Архипастиря для цієї Церкви та проголосив декларацію її "злуки" з УАП Церквою в Україні) є такі документи: 1. Протокол Соборчика У.Г.-П. Церкви з 21-22 травня 1924 року в Йорктоні; 2. "Звіт з 4-го Собору Укр. Прав. Церкви в Канаді" (що відбувся в Иорктоні в днях 16-17 липня 1924 р. і був опублікований на сторінках місячника "Правосл. Вістник" — в числах почавши з жовтня 1924 р. по січень 1925 р. включно; і 3. Лист архиєп. Теодоровича з 18 червня 1924 р. до Консистотії У.Г.-П. Церкви — на руки її Адміністратора, свящ. С.В. Савчука.

Усі три документи доповнюють один одного, тому то їх треба розглядати всі разом — на основі їх взаємозв'язку.

1. З протоколу йорктонського Соборчика (21-22 травня 1924 р.) вже знаємо, що він постановив рекомендувати запланованому Четвертому Соборові кандидатуру архиєп. Теодоровича на Архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді, і що він зробив цю постанову на підставі тих інформацій про УАП Церкву в Україні, які Консисторія У.Г.-П. Церкви

отримала від архиєп. І. Теодоровича ще перед засіданням згаданого Соборчика, тобто — перед четвертим тижнем травня 1924 р.

2. Із "Звіту з 4-го Собору У.П. Церкви в Канаді" довідуємося, що ті перші інформації архиєп. Теодоровича про УАП Церкву для Консисторії в Канаді відносилися до того способу, яким перший Всеук. Собор УАП Церкви 1921 р. установив (на протязі шістьох днів, 14-30 жовтня) Єпископат для цієї Церкви, був способом " п р а в о с л а в н и м".

Щоб доказати, що чин поставлення єпископа пресвітерами був чином старохристиянським, і православним, архиєп. Теодорович ще перед четвертим тижнем травня 1924 р. прислав ті аргументи, якими були твердження деяких російських учених, що в давній Вселенській Православній Церкві єпископів поставляли не єпископи, а пресвітери (священики), і що цей чин поставлення єпископа найдовше, бо аж до 4-го століття зберігся в Александрійській (Єгипетській) Церкві, і тому він став у науці відомим під назвою "Александрійського Чину" єпископської хіротонії.

Із "Звіту" цього Собору також знаємо, що архиєп. Теодорович поименно назвав цих російських учених, на авторитет яких він покликався, і що він прислав не їх твори, а тільки відповідні цитати з них; бо в "Звіті" з 4-го Собору У.П. Церкви в Канаді сказано, що Йорктонський Соборчик (21-22 травня 1924 р.) розглянув лише "відповідні місця" з творів цих учених. Тому що ці цитати промовили до переконання членів цього Йорктонського Соборчика, то він на цій підставі постановив запропонувати запланованому Четвертому Соборові кандидатуру архиєп. І. Теодоровича на Архипастиря для У.Г.-П. Церкви в Канаді.

3. Лист архиєп. Теодоровича з 18 червня 1924 р. до Конситорії в Канаді (на руки о. Савчука) свідчить, що свящ. Савчук у своєму листі з 2 червня 1924 р. поставив цьому владиці низку питань у справі УАП Церкви в Україні, на які той відповів (листом з 18.VI.1924 р.), текст якого був поданий вище.

Хоч текст "Звіту з 4-го Собору У.П. Церкви в Канаді" буде поданий пізніше, то одначе при розгляді тих "доказів" у справі УАП Церкви в Україні, що їх дав Консисторії архиєп. І. Теодорович у своєму листі з 18 червня, тут будуть, у потребі, подані відповідні цитати з цього "Звіту" — для яснішого з'язування тих "доказів" архиєп. Теодоровича, що він подав у листі 18 червня 1924 р.).

б) Причини, які спонукали провід У.Г.-П. Церкви прийняти *bona fide* "докази" архиєп. І. Теодоровича в справі істоти УАП Церкви в Україні

Не може бути сумніву, що провід У.Г.-П. Церкви в Канаді найбільше був зацікавлений питанням, чи Єпископат УАП Церкви є, чи не є, п р а в о с л а в н и м , чи, інакше кажучи, — б л а г о д а т н и м у православному сенсі того слова. Також не може бути сумніву, що між провідниками У.Г.-П. Церкви в Канаді була одна особа, яка мусіла знати значення виразу "бладодатність єпископа". Тією особою був свящ.

Корнило Кирстюк, якого Консисторія й провід У.Г.-П. Братства 15 березня 1924 р. прийняли в склад духовенства У.Г.-П. Церкви в Канаді.

Свящ. К. Кирстюк був абсольвентом Православного Богословського Факультету Черновецького університету, і там таки, на Буковині, він був висвячений на священика. У проводі У.Г.-П. Церкви того часу він був одинокою особою з богословською академічною освітою.

З певністю можна сказати, що не тільки для всіх інших діячів проводу У.Г.-П. Церкви, але й також для самого о. К. Кирстюка теорія "Александрійськогьо Чину" єпископської хіротонії — це була , так би мовити, terra nova (нова земля), і що, коли вони про цю теорію довідалися від архиєп. Теодоровича, який прислав їм "відповідні місця" (цитати) з творів російських учених, які цю теорію підтримували — на основі старих (грецьких і латинських документів), то в діячів проводу У.Г.-П. Церкви не було таких аргументів, якими вони могли б доказати, що Єпископат УАП Церкви може й не був б л а г о д а т н и м .

Одначе їх усе таки цікавило чому УАП Церква в Україні встановила собі Єпископат "старим православним способом", а не "новим", і чому вона дозволила в себе висвячувати на єпископів своїх жонатих кандидатів. Головно ж вони були зацікавлені питанням, чи УАП Церква бува не хилиться в сторону протестантизму. Отож свящ. Савчук у зв'язку з цим (у своєму листі з 2 червня 1924 р.) спитав архиєп. Теодоровича про відношення УАП Церкви до догматів і канонів Вселенської Православної Церкви і т.ін.

У справі "Александрійського Чину" єпископської хіротонії провід У.Г.-П. Церкви повірив авторитетові імен тих російських учених, які цю теорію підтримували. Щождо всіх інших доказів, то тут вони bona fide прийняли аргументи самого архиєп. Теодоровича.

Коротко кажучи, провід У.Г.-П. Церкви всі аргументи сприйняв на базі імен тих авторитетів, від яких ці аргументи походили, — незважаючи на те, що один з принципів логіки каже, що "argumentum ex auctoritate non valet" ("аргумент, що базується на авторитеті самого тільки імени особи, не є важним").

Тим чинником, що діяв у підсвідомості діячів проводу У.Г.-П. Церкви і який виробив у них таку диспозицію, на ґрунті якої всі ті аргументи, які вони отримали від архиєп. Теодоровича в справі УАП Церкви в Україні, стали сприємливими, і переконливими, були їхні *патріотичні почування.*

Діючи з силою конечности, цей рід почувань проявив себе в них у формі невідкличного імперативу мати Архипастиря-українця, і "злучити" У.Г.-П. Церкву в Канаді з Укр. Правосл. Церквою в Україні, якщо та буде самостійною й очоленою українцями. У відношенні до Архипастиря-українця, патріотичні почування проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді були поєднані з бажанням мати, "народного Архипастиря" (тобто "Архипастиря-демократа"), поєднані аж у такій мірі, що ідея 'демократизму' в цьому випадку стала в провідників цієї Церкви одним з основних атрибутів ідеї патріотизму.

А вони ж знали, що УАП Церква в Україні була "народною" Церквою, тобто Церквою демократичною.

Очевидно, що патріотичні почування, що діяли в підсвідомості провідних діячів У.Г.-П. Церкви, й становили той ґрунт, на якому аргументи архиєп. Теодоровича стали переконливими для них, мав на увазі адвокат Михайло Стечишин, коли він — після одинадцятьох років від часу прийняття Четвертим Собором архиєп. І. Теодоровича на становище Архипастиря в Канаді — ствердив (1935 р.) ось таку дійсність:

> "Коли до Америки приїхав з України Впреосв. Іоанн Теодорович, то одиноке питання, над яким провідники Української Греко-Православної Церкви в Канаді *дискутували, та розважали,* було, чи другі православні церкви не зможуть доказати, що Українська Автокефальна Православна Церква на Україні відступила від основних засад православія і стала с е к т о ю супроти православного світа.
>
> Архиепископа [І. Теодоровича] вони тільки тоді приняли, коли *він їх переконав і коли вони самі себе переконали,* що Українська Автокефальна Православна Церква [в Україні] *не відступила від основ Вселенської Православної Церкви*".[22]

Це значить, що провідники У.Г.-П. Церкви в Канаді дивилися на УАП Церкву в Україні крізь призму свого "wishful thinking" ("бажального мислення"), і тому — з допомогою архиєп. Теодоровича — вони бачили цю Церкву такою, якою вони підсвідомо хотіли її бачити.

Але вже таки головну заслугу в тому, що архиєп. Теодоровичеві пощастило стати Архипастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді, треба записати на конто проводу (ВПЦ Ради в Києві) УАП Церкви в Україні, який знав, що ніхто інший з єпископату УАП Церкви , за винятком архиєп. Теодоровича, не надавався краще для місії в Півн. Америці, мета якої полягала в рішенні ВПЦ Ради поширити свою Церкву з України на цей континент.

Вищезгадане свідчення (з 1935 р.) Мих. Стечишина походило з того часу, коли провідники У.Г.-П. Церкви перестали сполягати на особисті авторитети одиниць в інформаціях про УАП Церкву, а самі — на основі своєї аналізи "Київських Канонів" (з 1921 р.) — познайомилися з істотою УАП Церкви в Україні, і вони, чи фактично більша частина з них — за ініціятивою свящ. Савчука й під його проводом — категорично відмовилися акцептувати власні "Канони" УАП Церкви в Україні.

Істоті УАП Церкви, яка виражена в її "Київських Канонах" (з 1921 року), прот. С.В. Савчук протиставив — під оглядом канонічним — істоту У.Г.-П. Церкви своєю статтею п.з. "Канони Української Греко-Православної Церкви в Канаді", що була опублікована в "Укр. Голосі", число за 29 березня 1935 р.

Виложене в цій статті становище прот. С.В. Савчука схвалив Собор У.Г.-П. Церкви, що відбувся в Саскатуні в днях 30 червня й 1, 2 й 3 липня 1935 р. на своїй восьмій сесії (2-го липня).[23] (Ширше про це буде мова далі).

---

[22]Михайло Стечишин, Протестантизм влазить задними дверми. (У "Вістнику". Вінніпеґ. 1 серпня 1935 р. Стор. 3).

[23]Текст цієї резолюції поданий у книжці "Протоколи Семого Собору Української Греко-Православної Церкви в Канаді". Вінніпеґ, 1935 р. Стор. 73.

1. Найбільш загадкове явище в теології архиєп. І. Теодоровича: справа розуміння істоти догматів

Коли дослідник довідається з листа (датованого в Нюарку, США, 18 червня 1924 р.) архиєп. І. Теодоровича до Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді про таку його інформацію, що **"Зміну догм У.А.П. Церква" (в Україні) вважає прерогативою лише Всесвітнього (Вселенського) Собору Православної Церкви"**, то він, може мати одну з таких двох можливостей мотивування причин вищезгаданого поучення цього владики: 1) або усумнитися в його знанні *істоти догматів* (а це кидало б тінь на рівень знання істоти православія цього владики), або 2) думати, що УАП Церква в Україні, речником якої був архиєп. І. Теодорович, у принципі не визнала *ненарушимости догматів,* але вважала, що право зміняти догмати треба дати тільки Вселенському Соборові Православної Церкви (а це кидало б тінь сумніву на теологію УАП Церкви).

Згідно з догматичною наукою Вселенської Православної Церкви, — каже архиєп. Ніканор, — *"догматичні визначення, як правди, виявлені нам Самим Богом, є вічні, і не підлягають жадним змінам"*.[24]

2. Архиєп. І. Теодорович про відношення УАП Церкви до православних догматів і до Вселенської Православної Церкви

Те, що архиєп. Теодорович написав у своєму листі (з 18 червня 1924 року) до Констисторії в Канаді про відношення УАП Церкви в Україні до Вселенської Православної Церкви й до її догматів, як видно, зробило велике враження на членів Консисторії й проводу У.Г.-П. Братства. Цю інформацію архиєп. Теодоровича прийнято так, немов би вони отримали від архиєп. І. Теодоровича "Православне Ісповідання Віри". Тому то вони уповноважили Адміністратора, свящ. Савчука, проголосити це на Четвертому Соборі, як найважливіший доказ того, що УАП Церква в Україні ні в чому не відхилилася від істоти Православія.

Свящ. С.В. Савчук, у своїй промові на Четвертому Соборі найперше згадав про ті цитати з творів деяких російських учених, які твердили, що православні християни в давній Вселенськсій Церкві мали тільки тих єпископів, яких їм поставили пресвітери. І тут він вияснив ту підставу, на якій Йорктонський Соборчик 21-22 травня 1924 р. постановив рекомендувати Четвертому Соборові кандидатуру архиєп. Теодоровича на Архипастиря, кажучи:

> "Зрозуміло, що головним питанням на Соборчику мусіла бути справа українського епископа — саме ж архиєп. Теодоровича. Поставлено отже перед зібраними ряд питань і почалось читання та розглядання роздобутих (в архиєп. Теодоровича) пояснень і матеріялів. Розглянено відповідні місця (цитати) між иншим таких авторів: проф. А. Болгакова; проф. Покровського; проф. Спасского; митр. Макарія; проф. М. Борсова; проф. Лебедева, Писарева і ще дещо.

---

[24]Архиєп. Ніканор (Абрамович). Догматично-канонічний устрій Святої Вселенської Православної Церкви. Журн. "Богословський Вісник". Мюнхен. Рік. І. Ч.І. 1948. Стор. 14.

Розглянені виводи православних учених та знавців церковної історії (які доказали, що в давній церкві єпископа поставляли пресвітери) переконали зібраних на Соборчику, що Українська (Автокефальна) Православна Церква на Україні є вповні правною, канонічною, і що в нічім не пійшла вона самоправним, невідповідним шляхом".[25] (Підкреслення, розбивка слів і пояснення в дужках мої. — Ю.М.-Л.).

Поминаючи такі помилки як "А. Болгаков" замість "С. Булгаков", "М. Борсов" замість "Т. Барсов", що могли бути друкарськими схибленнями, треба сказати, що цитати з творів А. Спасського і А. Покровського промовляли за теорією "Александрійського Чину" єпископської хіротонії, але цитати з творів інших учених напевно промовляли проти цієї теорії. Хто знає митр. Макарія Булгакова (1816-1882), як автора клясичного в православній богословській літературі науково-богословського твору "Догматическое богословіе" та 13-томну "Исторію русской церкви" (1848-1883), той не може не подумати, що хтось авторитетові цього велетня в науці приписав "підтримку" теорії "Александрійського Чину" свячення в сан єпископа, сполягаючи на те, що непознайомлені з його творами люди приймуть це в добрій вірі.

Свящ. С.В. Савчук після того, в цій своїй промові, заявив на Четвертому Соборі, повторивши дослівно ту інформацію, яку Консисторія отримала в листі (з 18 червня 1924 р.) від архиєп. Теодоровича:

"А ще взято на увагу заяву самого Архиєпископа Теодоровича, що — *Українська Автокефальна Православна Церква визнає себе перебуваючою безперервно в лоні всієї Православної Східньої Церкви. Доґми всієї Православної Церкви є незрушимою святістю і ніколи церква наша не виявляла бажання порушити хочби одну з сих доґм*".[26]

На те, що провід У.Г.-П. Церкви цю заяву архиєп. Теодоровича вважав за найістотніший і за найбільш переконливий доказ ортодоксійности УАП Церкви в Україні, вказує той факт, що тільки цей аргумент був у "Звіті з 4-го Собору У.П. Церкви в Канаді" підкреслено поданий чорним друком.

Тим найпростішим критерієм, на основі якого дослідник-історик був би спроможним провірити справу вірогідности, чи невірогідности, вищезгаданої заяви архиєп. Теодоровича, може бути, напр., свідчення митр. Липківського. Погоджуючись з теорією Вол. Чехівського, що на початках історії Християнства не єпископи і не пресвітери (священики), а тільки Церква, чи, кажучи його словами, "громада вірних" спільно звершувала рукоположення в сан єпископа, але що Єпископат уже дуже рано забрав від Церкви це її право, і таким чином він "поневолив" Церкву, митр. Липківський ось так каже про той факт, що не єпископи, а УАП Церква чином *"всенародньої висвяти"* поставила його в сан єпископа:

"...В події всенародньої висвяти єпископа всі [на Соборі УАП Церкви в

---

[25]"Звіт з 4-го Собору Укр. Правосл. Церкви в Канаді". ("Правосл. Вістник". Вінніпеґ. Жовтень 1924 р. Стор. 7).

[26]Ibid.

Києві 1921 р.] відчули великий церковно-визвольний акт, яким Церква визволялася від головної ознаки єпископського панування над нею, і знов переймала на себе право обрання і *висвяти собі всіх своїх службовців* (єпископів і клириків), яке єпископи монополізували для себе, і ціле тисячоліття тримали в своїх руках, видавши його навіть за *догмат православія*".[27]

Отож митр. Липківський, як людина криштально-чесна, щира, пряма і відркита, не завагався сказати, що УАП Церква голосом свого першого Всеукраїнського Собору (в Києві 14-30 жовтня 1921 р.) відмовилася визнавати вищезгаданий догмат Вселенської Православної Церкви, бо вона вважала, що Єпископат установив собі (ще в ранньому періоді історії Церкви Христової) цей догмат на те, щоб таким чином забрати від "Громади вірних" (від Церкви) її право поставляти (шляхом "всенародньої висвяти") єпископів.

Згаданий митр. Липківським догмат полягав в віруванні Вселенської Православної Церкви, що не Церква, тобто "не громада" вірних, а лише єпископи, — але тільки ті єпископи, які є єпископами б л а г о - д а т н и м и (тобто ті, які походять з лінії апостольської преємствености, сукцесивности), — *мають апостольське наслідство, і що тому тільки вони є джерелом благодаті* Св. Духа, а тим самим і *джерелом усіх Свв. Таїнств* Вселенської Православної Церкви, і тому тільки вони мають силу благодаті Св. Духа, унаслідувану ними від Христа — почерез Апостолів, а тим самим вони мають виключне право поставляти єпископів для православних християн.[28]

У світлі того факту, що, як свідчить митр. Липківський, УАП Церква голосом свого першого Всеукр. Собору (1921 р.) постановила не визнавати цього догмату, для дослідника-історика не може бути загадкою поняття архиєп. Теодоровича про "всю Східню Православну Церкву" (тобто про Вселенську Православну Цекву) та про підставу такого переконання проводу УАП Церкви в Україні, що вона є "перебуваючою безперервно в лоні" Вселенської Православної Церкви.

3. Фікція про т.зв. "визнання" УАП Церкви діючим в Україні Єпископатом патріярха Тихона 1922 р.

Базуючись на тих інформаціях, які архиєп. Теодорович дав (у своєму листі з 18 червня 1924 р. та в своєму попередньому листі), Адміністратор Консисторії в Канаді, свящ. С.В. Савчук, у своїй промові на Четвертому Соборі сказав:

"Дальше, було [Йорктонським Соборчиком 21-22.V.24] взято на увагу і те, що Українська [Автокефальна] Православна Церква на Україні не тільки що не зустріла осуду зі сторони верховних представників Східньої Пра-

---

[27]Митр. В. Липківський.Op. cit. Стор. 40.

[28]Див. 10-ий член "Послання Патріярхів Східньо-Кафоличної Церкви про православну віру" (з вересня 1723 р.). Тут користуємося тим текстом, що був з грецького оригіналу перекладаний на церк.-слов'янську мову і виданий в Москві 1848 р. Укр. переклад — див. у книжці "Православна Віра". (З передмовою митр. Іларіона). Вінніпег, 1957.

восланої Церкви, але що *представники православної московської церкви старалися 1922 р. поєднатися з нею.*

В комісію, що була тоді обрана, з боку московського входили: Пахомій, еп. Миколаївський; Димитрій, еп. Уманський; проф. Олек. Глаголев; проф. Федір Левицький. Така-ж комісія була і з української сторони з Чехівським на переді. Відбулося одно засідання, однакож перешкоди з боку большевиків припинили дальшу роботу цих комісій".

Архиєп. Теодорович у своєму листі з 18 червня 1924 р. до Консисторії в Канаді пише, що з боку діючого в Україні Єпископату патр. Тихона 1922 р. були "спроби злучитися з нами" (з УАП Церквою), і що для цього була "зложена комісія про злучення представників нашої Церкви і московських єпископів", та що "ця коміся відбула тільки одне засідання, та й більше не змогла працювати, бо в скорому часі бувші члени комісії, московські владики, були совітською владою повисилані з України".

"Спроби ці злучитися з нами по цей час продовжуються", — далі пише він, — "днів три тому назад я отримав папер, в якому Священний Синод Російської Церкви, визнаний вже Константинопільським Патріярхом,просить мене подати умови, на яких можливе було б наше злучення. Сам я не беруся відповідати на це, а маю переслати на розгляд в Київ".

Якщо б діючий в Україні Єпископат патріярха Тихона заявив, що він хотів злучитися з УАП Церквою, тобто, що він хотів би був визнати УАП Церкву, а це значить визнати жонатих єпископів та її доктрину про благодать Св. Духа, то це було б сильно скріпило престиж цієї Церкви в очах населення всього Совєтського Союзу.

Одначе ціла та фантастична розповідь архиєп. Теодоровича про "злуку" не мала під собою жодних підстав, бо, як свідчить митр. Липківський, ВПЦ Рада (в Києві) не відгукнулася на пропозицію Собору Єпископів (патр. Тихона) в Києві 1922 р., і комісії із свого боку не утворила. Чим ВПЦ Рада це своє рішення мотивувала, цього митр. Липківський на пам'ятає. Але з його свідчення сам собою виникає висновок, що цей російський єпископський Собор у Києві 1922 р. хотів почерез свою комісію якось "усовіщати" ВПЦ Раду, а якщо б це не помогло, то він погрожував анафемою всім духовним і світським діячам УАП Церкви. Але, як видно, справа закінчилася тільки на погрозах, бо Собор анафеми їм не проголосив. У митр. Липківського є таке свідчення про цю справу:

"Року 1922-го відбувся в Києві Собор "тихонівської" Церкви на Україні, запевне під головенством єпископів, і от цей Собор ухвалив ввійти в порозуміння з ВПЦР, для чого обрав від себе 5 представників і прохав ВПЦР обрати від себе 5 представників і утворити спільну комісію для порозуміння. Не відомо, чому ця комісія *не відбулася,* але вона показує що Собор тихонців *не оголосив українцям анафеми,* а єпископська "золота нитка" [апостольської преємствености], це не що інше, як ржавий ланцюг, на якому єпископи тримають в своєму пануванні всю Церкву та її духівництво. Цей ланцюг Всеукраїнський Собор [1921 р.] справді розірвав".[29]

---

[29]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 49.

З цього виникає висновок, що цей тихонівський Собор хотів "порозумітися" із ВПЦ Радою тому, щоб вона перестала вважати єпископів УАП Церкви за єпископів, бо вони були висвячені таким способом, який заперечує апостольську преємственість православних єпископів. Але хоч ВПЦ Рада зігнорувала заклик цього Собору до такого "порозуміння", то згаданий єпископський Собор (у Києві 1922 р.) патріярха Тихона все таки не проголосив ВПЦ Раді анафеми.

Російський полеміст С. Раєвський дає такі інформації про цю подію:

> "Въ 1922 году, съ благословенія Патріярха Тихона, состоялся законный Соборъ Православныхъ Епископовъ Украины подъ предсѣдательствомъ митрополита Кіевскаго Михаила (Ермакова). Но самозванная лже-іерархія созданной большевиками "украинськой правосланой автокефальной церкви" (въ сокращеніи она называлась "УАПЦ"), этого Собора не признала и выступила противъ него. Соборъ епископовъ разослалъ Архипастырское посланіе къ православному населенію Украины, въ которомъ всѣ эти дѣйствія "автокефалистовъ" назвалъ "домашнимъ дѣйствіемъ двухъ лицъ: Шараєвскій посвятилъ Липковскаго, а послѣдній — Шараевскаго" і посему народъ сталъ называть ихъ "самосвяты" или "самогонщики", каковое названіе сохранилось среди православныхъ массъ до послѣднихъ дней".[30]

У цій фікції, що УАП Церква, мовляв, переговорювала з діючим в Україні російським Єпископатом про "злучення", особливо прикро вражає той факт, що її автор чи автори не завагалися в угоду своїм потребам кинути тінь на особу Вол. Чехівського, приписуючи йому акцію якогось угодового "порозуміння" з діючим в Україні Єпископатом патр. Тихона. Хто як хто, але В. Чехівський жодних "порозумінь" ні з патріяршою російською Ієрархією, ні Ієрархією обновленческою ніколи не шукав.

Щождо твердження архиєп. Теодоровича, що "Спроби ці злучитися з нами по цей день продовжуються; днів тому три назад я отримав папір, в якому Свящ. Синод Рос. Церкви, визнаний вже Константинопільським патриярхом, просить мене подати умови, на яких можливе було б наше "злучення", то архиєп. Теодоровичеві тут перше за все треба було поінформувати Консисторію в Канаді про те, що тим "Священним Синодом Російської Церкви" був Синод (у Москві) обновленческої Російської Церкви, первоієрархом якої був (почавши з весни 1923 р.) митр. Євдоким Мещерський.

Певна річ, що діячі У.Г.-П. Церкви в Канаді за того часу думали, що архиєп. Теодорович, пишучи про "Священний Синод Російської Церкви", мав на думці Свящ. Синод Московського Патріярхату. А тому що Консисторія У.Г.-П. Церкви й У.Г.-П. Братство не мали інформації про характер взаємовідносин між УАП Церквою в Україні та обновленческою Рос. Церквою, ані про відношення Патріярхатів взагалі, а Патріярхату Константинопільського зокрема, до обновленческої Рос. Церкви та до її "Свящ. Синоду" в Москві, то вони й повірили, архиєп.

---

[30]С. Раевскій, Украинская Автокефальная Церковь. Джорданвілъ, Н.Й., США. 1948. Стор. 6. — ("Раевскій" — це, мабуть, псевдонім).

Теодоровичеві, що той "Свящ. Синод" хотів злучитися з УАП Церквою в Україні.

Одначе той факт, що "Свящ. Синод" обновленчеської Рос. Церкви звернувся (з Москви) не до ВПЦ Ради (в Києві), а натомість просив архиєп. Теодоровича (в США) подати умови, на яких могло б відбутися "наше злучення", свідчить, що обновленчеському російському "Свящ. Синодові" йшлося про злучення Укр. Правосл. Церкви в США, Архипастирем якої був архиєп. Теодорович, та обновленчеським митрополитом (жонатим) Іваном Кедровським, який був в США представником "Свящ. Синоду" обновленчеської Рос. Церкви (з центром у Москві).

Тут перш за все треба спростувати скомпоновану обновленцями легенду (яку повторив архиєп. Теодорович), що Патріярх Константинопільський "визнав" обновленчеську Російську Церкву та її "Свящ. Синод".

Коли органи большевицької політичної поліції (ҐПУ — бувша ЧеКа) вночі з 5-го на 6-го травня 1922 р. арештували патр. Тихона (Бєлавіна) й почали підготовляти судовий процес над ним, то "церковні обновленці", що були об'єднані в т.зв. "Живій Церкві", на своєму Соборі, що відбувався в Москві від 29 квітня до 9 травня включно 1923 р., задеклярували большевицькій владі свою співпрацю з нею. Маючи підтримку большевицької влади, цей Собор "усунув" патр. Тихона (що був у в'язниці) з патріяршого престола й "зліквідував" патріярший устрій Рос. Церкви, і так "Живая Церковь" прголосила себе спадкоємицею "зліквідованого" нею Московського Патріярхату. Коли ж большевики під натиском Заходу, а головно Британії, звільнили (26 червня 1923 р.) патр. Тихона з в'язниці, і російський народ масово став по його стороні, а "живців", яких російських народ уважав не тільки за большевицьких агентів, але й за ворогів Православія, то діячі Живої Церкви, шукаючи такого способу, який уможливив би їм конкурувати з російською патріяршою Церквою, і прихилити до себе маси російського народу, негайно (в серпні 1923 р.) влаштували в Москві З'їзд (це навіть не був Собор), на якому вони постановили Живу Церкву перейменувати на "Русскую Православную Церковь", а дотогочасний верховний орган свого управління ("Высшее Церковное Управленіе") перейменували на "Священный Синодъ". Також і свій церковний орган (журн. "Живая Церковь") вони тоді перейменували на "Вѣстникъ Синода".

Митр. Євдоким Мещерський (який на тому Соборі обновленців, що відбувся в днях від 29 квітня до 9 травня 1923 р., був на місце єп. Антоніна Грановського вибраний первоієрархом Живої Церкви), діючи в імені Живої Церкви, перейменованої на "Русскую Православную Церковь", як її первоієрарх і голова її "Свящ. Синоду", негайно написав листи до всіх Патріярхів, в яких він повідомив, що обновленчество в Росії вже "зліквідоване" та що тут існує лише одна Церква, а саме — Російська Православна Церква, але в її нутрі є два табори: один табір є за патріяршим устроєм, а другий заявився проти цього устрою. Большевицька влада, щоб допомогти новоутвореній Церкві, т.зв. "Російській Синодальній Церкви" (під проводом обновленця митр. Євдокима

Мещерського), восени 1923 р. звернулася до патріярха Константинопільського Григорія VII з пропозицією приїхати в Росію, і тут розсудити справу спору між прихильниками й противниками патріяршого устрою в Рос. Прав. Церкві.

Патр. Григорій VII відповів большевицькій владі, що в Росію він міг би приїхати тільки на запрошення патр. Тихона. А до патр. Тихона він написав листа, в якому висловив таку думку, що якщо "більшість" російського народу заявиться проти патріяршого устрою, то може воно для Рос. Прав. Церкви було б краще, якщо б він (патр. Тихон) приніс себе в жертву, і уступив з патріяршого престола. А втім, якщо б патр. Тихон бажав собі цього, то він (патр. Григорій VII) міг би навесні 1924 р. послати в Москву свою спеціялну комісію, яка могла б там на місці зорієнтуватися в обставиннах і дати йому (патр. Григорієві) докладні інформації про внутрішню ситуацію в Російській Православній Церкві.

Одначе патр. Тихон відхилив цю пропозицію патр. Григорія VII — на тій підставі, що прийняття Рос. Церквою арбітражу з Константинополя означало б поставлення суверенности цієї Церкви в стан "компромісу".

По смерти патр. Григорія VII (1924) його наслідником ще того самого року став Константин VI, але турецька влада незабаром (у січні 1925 р.) виселила його з Константинополя, і він приїхав до Греції. Наслідником його 1925 р. став Василій III.

Перебуваючи в екзилі (в Греції), екс-патріярх Константин VI дав (в Атенах, у березні 1925 р.) ті інформації про відношення Константинопільського Патріярхату до обновленческої Рос. Синодальної Церкви, що їх опублікував журнал "Американскій Православный Вѣстникъ"* (у Нью-Йорку) в числі за січень 1925 р. Текст цих інформацій слідує нижче:

"ИСТИНА ОБЪ ОТНОШЕНІЯХЪ ВСЕЛЕНСКАГО ПАТРІЯРХА КЪ НОВЫМЪ ЦЕРКОВНЫМЪ ОБРАЗОВАНІЯМЪ ВЪ РОССІИ.

Изъ достовѣрныхъ источниковъ намъ сообщаютъ:

Ни Патріархъ Сербскій, ни Митрополитъ Афинскій не признаютъ называемаго "Синода". И тотъ и другой въ самыхъ сердечныхъ отношеніяхъ съ Святѣйшимъ Патріархомъ Тихономъ. Что касается Вселенскаго Патріярха Константина VI, то по его собственному выраженію, ни для него, ни для Константинопольского Патріархата невозможно признать другой какой либо церковный высшій авторитетъ въ Русской Церкви помимо того, какой представляетъ собою законно избранный Патріархъ Тихонъ. Въ качествѣ иллюстраціи Его Блаженство показалъ цѣлую пачку писемъ и другихъ документовъ какіе поступили къ нему отъ новообразовавшагося "Синода". Всѣ эти обращенія къ нему Патріярхомъ оставлены безъ отвѣта, за исключеніемъ привѣтствій съ праздниками и по другимъ случаямъ, которыя удостоились отвѣта, но на имя отдѣльныхъ епископовъ, имена коихъ упомянуты въ привѣтствіяхъ. Свыше года тому назадъ Совѣтское

*Цей журнал був традиційним органом Російської Півн.-Американської Архиєпархії.

Правительство прислало Константинопольскому Патріарху приглашеніе принять участіе, — чрезъ особую делегацію или чрезъ личное прибытіе въ Москву, — въ конфликтѣ между Патріархомъ Тихономъ и т. наз. "Синодомъ". Отвѣтъ Патріарха былъ тотъ, что онъ весьма радъ былъ бы принятъ такое участіе въ дѣлахъ Русской Церкви, еслибы приглашеніе къ сему послѣдовало отъ Патріарха Тихона, а не отъ представителей совѣтской власти или отъ какой либо незаконно образовавшейся церковной власти. Еще другой примѣръ отношеній Патріарха къ церковнымъ дѣламъ Русской Церкви слѣдующій. Отъ Московскаго т. наз. "Синода" поступило письмо съ изложеніемъ предположенія о созывѣ въ Москвѣ Вселенскаго Собора. Это письмо оставлено безъ отвѣта, ибо, какъ виыразился Его Блаженство, "Живая Церковь" не можетъ быть не только допущена на такой Соборъ, но не можетъ быть даже приглашена.

Свѣдѣнія эти полученъ изъ Салоніки, гдѣ временно пребываетъ Вселенській Патріархъ, вслѣдствіе удаленія его изъ Константинополя турецкимъ правительствомъ

Сообщенія же относятся къ самымъ первымъ числамъ мѣсяца марта сего 1925 года".

Замітки. — Сфабриковану російськими обновленцями легенду, що утворену ними "Російську Синодальну Церкву", мовляв, визнала Константинопільська Патріярхія, прийняв проф. О. Лотоцький. (Див. в його *"Автокефалії"* т. II. (Варшава, 1938), стор. 484.). Прийняв цю легенду й митр. В. Липківський. (Див в його *"Історії Укр. Правосл. Церкви. Розділ VII: Відродження Укр. Церкви"*. (Вінніпеґ, 1961), стор. 123).

* * *

Чи "Свящ. Синод" (у Москві) обновленчеської Російської Православної Церкви сам, безпосередно, звернувся був (десь у половині червня 1924 р.) до архиєп. Теодоровича з проханням подати умови, на яких могло б відбутися "злучення" Укр. Православної Церкви в США з місцевим обновленчеським митрополитом Іваном Кедровським, чи може цей Синод звернувся до архиєп. Теодоровича з цим проханням почерез свого представника в США, митр. Івана Кедровського, цього не знємо. Але знаємо, що обновленчеський "Свящ. Синод" (очолений) митр. Євдокимом Мещерським) мав на думці не "злучення", а приключення Укр. Прав. Церкви в США до митр. І. Кедровського.

З тією справою, про яку архиєп. Теодорович писав (у листі з 18 червня 1924 р.) Консисторії в Канаді, що "Свящ. Синод Російської Церкви, що визнаний вже Константинопольським патріярхом", просив архиєп. Теодоровича подати умови, на яких могло б відбутися "наше злучення", провід Укр. Прав. Церкви в США мав великий клопіт зараз таки після приїзду (13 лютого 1924 р.) архиєп. Теодоровича до США, але він не поінформував Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді, про цю справу. Виявили її два бувші священики У.П. Церкви в США, Іван Гундяк та Андрій Іванишин, щойно 1931 р., коли вони вийшли з-під юрисдикції архиєп. Теодоровича — через те, що він 1930 р. почав робити заходи, щоб стати "канонічним єпископом", і тому плянував "пересвятитися".

Тому що обидва ці священики 8 липня 1931 р. зрезигнували з усіх тих становищ, які вони займали в У.П. Церкві в США, отже в органі цієї

Церкви, в часописі "Дніпро" (число за 15 липня 1931 р.) появилися статті, автори яких осудили їх за це. Уважаючи, що авторами цих статтей були архиєп. Теодорович і полковник Володимир Кедровський, оо. Гундяк та Іванишин написали (в Нью-Йорку 1 серпня 1931 р.) заяву — під назвою "Наша відповідь" (яку вони видали, в Нью-Йорку 1 серпня 1931 р. друком в формі газети, 8 сторінок, формат 11x17½цал.), в якій на першій сторінці м.ін. є інформація п.з. *"о. Теодорович в московського митрополита Кедровського"*, в якій (нижче слідує тільки частина її тексту) сказано ось що:

"Він (архиєп. Теодорович) конче хотів познайомитись з Іваном Кедровським, московським живо-церковним митрополитом в Ню Йорку. Сей митрополит є дядьком п. Володимира Кедровського, члена Консисторії Укр. Автокеф. Церкви в Америці.

Як не відраджували священики, близькі до діла, щоби о. Теодорович дав собі спокій з митрополитом Кедровським, — не помогло; о. Теодорович оповідав, що коли старався о паспорт на виїзд з границь большевії, то в якімсь комісаріяті в Москві йому дуже дораджували , щоби він навязав дружні зносини з митрополитом Кедровським.

Знов вийшла немила історія. Митрополит Кедровський зразу ставився дуже "мило" до о. Теодоровича, а пізніше сказав просто: *"Як хочете, то я Вас пересвячу, бо Вас і так ніхто не уважає епископом"*. А дальше митр. Кедровський заявив і в переписці і в свойому часопису, що він не признає тих священиків, яких буде поставляти о. Теодорович.

На те о. Теодорович відповів, що все-ж таки буде признавати священиків ставлених митр. Кедровським і буде їх принимати до своєї дієцезії, якщо вони згодяться. І приняв М. Запаринюка, поставленого митр. Кедровським, а потім Д. Горохівського, секретаря того митрополита. На заяви митр. Кедровського о. Теодорович знов мусів давати неприємні пояснення в часопису.

Для священників близьких до церковного діля сей інцидент був дуже немилий".

* * *

Про те, що обновленці в СССР хотіли "злучитися" з УАП Церквою так, щоб УАП Церква зліквідувалася, а її вірні щоб включилися до обновленческої Церкви, було вже сказано — на основі документів — в розділі (XI) п.з. *"Обновленщина та її наступ на УАП Церкву в Україні"*. А тут же треба підкреслити, що УАП Церква в Україні про жодну "злуку" з патріяршою й обновленческою Церквами не старалися. Але якщо б вона й хотіла була "злучитися" з котроюсь з них, то це не було б можливим тому, що ні одна з них не визнавала Єпископату УАП Церкви за благодатну ієрархію.

Пропозиція обновленческого діяча проф. А. Покровського на другому Соборі обновленців України (що відбувся в Харкові в днях 7-20 травня 1925 р.), щоб єпископів і кліриків УАП Церкви приймати "въ сущемъ санѣ" і таким чином заохотити УАП Церкву до того, щоб вони включилися в обновленческу Церкву в Україні, не була цим Собором прийнята.[31]

---

[31]Див. в органі "синодальної" (обновленческої) "Укр. Прав. Церкви" — в журн. "Український Православний Благовістник" (Харків). No. 16, 1925 р.

Так у світлі документів представляється справа твердження архиєп. Теодоровича, що Єпископат Російської Церкви робив спроби "злуки" з УАП Церквою, і що це, мовляв, означало "визнання" УАП Церкви цим Єпископатом.

4. Твердження архиєп. І. Теодоровича, що тільки Собор Вселенської Православної Церкви може дати відповідь на питання, чи УАП Церква є, чи не є визнана православним світом

Відповідаючи на питання свящ. Савчука (з 2 червня 1924 р.), чи православний світ визнає УАП Церкву, архиєп. Теодорович відповів (листом з 18 червня 1924 р.):

> *"Юридично для вимог такого визнання і нема підстав,* бо не було такого Собора, не тільки всесвітнього, але й невеличкого, місцевого, який би порушив справу з нашою Церквою і не визнав її в складі Всесвітньої Православної Церкви. Правда, з боку розлютованих московських владик були і проклони і анафеми, але ми це ніколи не визнавали і не визнаємо за голос [Вселенської] Церкви".

Тяжко повірити, що архиєп. Теодорович не знав, що з боку Вселенського Собору Православної Церкви не було можливо сподіватися жодного голосу в справі УАП Церкви власне з "юридичних" причин. Адже ж йому було відомо, що тоді (18 червня 1924 р.), коли він це писав, усі Патріярхати та всі інші автокефальні Церкви вважали Київську Митрополію (Українську Церкву) за "частину" Московського Патріярхату, до якого вона, мовляв, була "законно" приєднана — актом патріярха Константинопільського Діонисія IV 1686 р. Це була та підстава, на якій усі автокефальні Церкви, з Патріярхатами включно, вважали, що справа УАП Церкви належить до "внутрішніх" справ Московського Патріярхату, а канони (напр. 2-ий канон 2-го Вселенського Собору — 381 р.) забороняють помісним Православним Церквам вмішуватися у внутрішні справи будь-котрої з них.

5. У справі твердження архиєп. І. Теодоровича, що Єпископат для УАП Церкви був установлений "Александрійським Чином"

У "Звіті з 4-го Собору Укр. Правосл. Церкви в Канаді" є така інформація:

> "Кулачковський звертає увагу, що треба би приступити до вирішення справи епископа і просить пояснення з канонічного боку, коли щось потрібне.
>
> Священик Савчук відповів: Консисторія на Соборчику 21 і 22 мая 1924 розглянула справу канонічности й однодушно згодилась, що Автокефальна Українська Православна Церква нічого неканонічного за собою не має. Коли ходить о поставлення митрополита Липківського, то подібний спосіб поставлення був в Александрійській церкві до Першого Собору, що був 325 р., а навіть якийсь час і після того. Сю справу на Соборчику ми широко розглядали і в наших руках є для сього богато матеріялу який завсігди можна використати, коли буде треба.
>
> Голос забирав ще дехто і по довгих дискусіях принято одноголосно резолюцію щоби попросити Високопреосвященого Владику Івана приняти

Українську Православну Церкву під свій духовний провід. Услівя, які рішено зі сторони Собору предложити новому Архипастиреви, подібні, як були з митр. Ґерманосом — щоби обі сторони заховали повне право самостійности і працювали разом руководячись почуттям обовязку і вимогами загальної справи.[32]

З цього свідчення видно, що першим питанням, яке провід У.Г.-П. Церкви в Канаді поставив був (ще перед четвертим тижнем травня 1924 р.) архиєп. Теодоровичеві, було власне питання в справі того способу, яким був установлений Єпископат для УАП Церкви в Україні. Архиєп. Теодорович відповів на це, що перший єпископ (в особі прот. Василя Липківського) був поставлений "Александрійським Чином". Він прислав Консисторії в Канаді "відповідні місця", тобто ті "матеріяли", які Соборчик У.Г.-П. Церкви 21-22 травня 1924 р. розглянув, дискутував над ними і вкінці зробив висновок, що митр. В. Липківський був канонічним єпископом.

Цей Соборчик, одначе, не знав, чому митр. В. Липківського висвятили на єпископа пресвітери, а не єпископи. Тому то й свящ. Савчук у своєму листі з 2 червня 1924 р. спитав про це архиєп. Теодоровича, а він дав йому (у листі з 18 червня 1924 р.) на це таку відповідь:

"До (такого) акту поставлення нашої ієрархії ми прийшли під впливом *конечної необхідности*".

А після цього він додав, що "це є акт *конечности,* а не *реформи*".

Творцем теорії про спосіб установлення Єпископату, як про "акт конечности", був архиєп. Теодорович, який вистилізував це своє твердження, надавши йому таку форму:

"Акт Собору 1921 р. не був актом реформативним, а вимушеним".

(Архиєп. Теодорович так висловився в своєму листі з 6 червня 1946 р. до митр. Полікарпа Сікорського — на еміграції в Зах. Німеччині).[33]

ВПЦ Рада послужилася цією теорією архиєп. Теодоровича в своїй *"Історичній Записці про минуле життя Української Церкви й відродження її автокефалії",* яку вона в листопаді 1925 р. розіслала первоієрархам усіх автокефальних Православних Церков.[34]

Про міт того "вимушення" було досить обширно сказано в цій книзі — в розд. п.з. "Друга УАПЦ". Тут, для пригадки, досить буде сказати, що основоположники другої УАП Церкви в Україні поставили її в положення "вимушености" неканонічного встановлення Єпископату для УАП Церкви з тих самих "причин", які "змусили" їх мати жонатих єпископів.

Теорію "акту вимушености" архиєп. Теодоровича перший здискредитував останній первоієрарх УАП Церкви, митр. Іван Павловський (який тоді, коли ще був архиєпископом Чернігівським) заявив 1927 р., що

---

[32]"Правосл. Вістник". Січень, 1925 р. Стор. 7.

[33]І. Власовський, Нарис історії Укр. Прав. Церкви Т. IV. Ч.І. Нью-Йорк — Бавнд Брук, 1961. Стор. 116.

[34]Текст цієї "Істор. Записки" див. у журн. "Церква й Життя" (Київ) Ч. 2-3, 1927 р. Стор. 145.

Також істотно-важливим явищем є той факт, що в цьому "Київському Каноні" не сказано, що УАП Церква бажає утворювати земне життя своїм вірним для досягнення Царства Божого на ґрунті *тільки такого розуміння* св. Євангелії, заповітів Свв. Апостолів і догматів та канонів Св. Православної Соборної і Апостольської Церкви, що виложене в *Символічних Книгах* цієї Церкви.*[3] Натомість там сказано просто про "правдиве й непорушне розуміння" Св. Євангелії, заповітів Свв. Апостолів, догматів і канонів Св. Православної Соборної і Апостольської Церкви. Ця заява імплікує в собі твердження про *таке розуміння* Св. Євангелії, заповітів Свв. Апостолів, догматів і канонів Вселенської Православної Церкви, *яке було в проводу УАП Церкви.* Тільки *своє власне їх розуміння* провід УАП Церкви вважав за "правдиве й непорушне розуміння" Св. Євангелій, заповітів Свв. Апостолів, догматів і канонів Вселенської Православної Церкви, тобто тільки *свою власну інтерпретацію* теологи цієї Церкви вважали за розуміння "правдиве", а слово "правдиве" вони також заступали словом "православне".

На те, що провід УАП Церкви тільки своє власне розуміння д о г м а т і в Вселенської Православної Цекрви вважав за розуміння "правдиве", тобто — "православне", вказує той факт, що той догмат Вселен. Прав. Церкви, який полягає в віруванні, що православні єпископи (тобто тільки такі єпископи, які, згідно з ученням Вселен. Прав. Церкви, походять *з лінії апостольської преємствености) є "наслідниками Апостолів",* провід УАП Церкви піддав своїй переоцінці, і, на підставі свого власного розуміння згаданого догмату, проголосив його безпідставним, і тому УАП Церква голосом свого першого Всеукраїнського Собору відмовилися цей догмат Вселенської Православної Церкви визнавати за догмат.

Про це свідчить митр. Липківський, який, маючи на увазі становище першого Всеукр. Собору в цій справі, каже, що Вселен. Прав. Церква безпідставно прийняла вірування в апостольську преємственість єпископів, коли вона (ще перед "тисячею літ") утвердила його, "*видавши* його навіть з а д о г м а т п р а в о с л а в і я" (Див. у цій книзі в розділі "Друга УАПЦ").[36a]

Уважаючи за "правдиве ("православне") розуміння" канонів Вселенської Православної Церкви тільки своє власне "розуміння" їх, УАП Церква голосом свого першого Всеукр. Собору заявила:

> "2. Визнаючи правила ладу й урядування, що утворені всесвітніми (вселенськими) соборами, й ухвалені цими соборами до вжитку правила (канони) соборів і святих отців, що утворили їх благодаттю Святого Духа, *за найбільш доцільні для свого* (давнього) *часу* і єдино можливі в той час засоби порядкування церковним життям, вважаємо, що тіж *вимоги життя*

---

*[3] С и м в о л і ч н а К н и г а — це кожна така книга, в якій точно зформульовані й систематично виложені Вселенською Правосл. Церквою основи Православної Віри.

[36a] Митр. В. Липківський. Історія Укр. Правосл. Церкви. Розділ VII. Відродження Укр. Церкви. Op. cit. Стор. 41.

церкви можуть, під керуванням Святого Духа, *виключити їх з ужитку.*[37] (Вставні пояснення і підкреслення слів мої. — Ю.М.-Л.).

Тут перш за все треба звернути увагу на той факт, що в цьому "Київському Каноні", як і в жодному іншому місці "діянь" Київського Собору 1921 р., *немає згадки про Священне Передання,* зміст якого Вселенська Православна Церква визнала за істини нарівні з істинами Св.Письма. Згадки про Священне Передання в цьому "Каноні" немає тому, що УАП Церква відмовилася визнавати його нарівні з визнаванням Св. Письма.

Також істотно-важливим явищем є той факт, що в цьому "Київському Каноні" не сказано, що УАП Церква бажає утворювати земне життя своїм вірним для досягнення Царства Божого на ґрунті *тільки такого розуміння* св. Євангелії, заповітів Свв. Апостолів і догматів та канонів Св. Православної Соборної і Апостольської Церкви, що виложене в *Символічних Книгах* цієї Церкви.*[3] Натомість там сказано просто про "правдиве й непорушне розуміння" Св. Євангелії, заповітів Свв. Апостолів, догматів і канонів Св. Православної Соборної і Апостольської Церкви. Ця заява імплікує в собі твердження про *таке розуміння* Св. Євангелії, заповітів Свв. Апостолів, догматів і канонів Вселенської Православної Церкви, *яке було в проводу УАП Церкви.* Тільки *своє власне їх розуміння* провід УАП Церкви вважав за "правдиве й непорушне розуміння" Св. Євангелій, заповітів Свв. Апостолів, догматів і канонів Вселенської Православної Церкви, тобто тільки *свою власну інтерпретацію* їх теологи цієї Церкви вважали за розуміння "правдиве" і виражали це словом "православне".

На те, що провід УАП Церкви тільки своє власне розуміння д о г м а т і в Вселенської Православної Цекрви вважав за розуміння "правдиве", тобто — "православне", вказує той факт, що той догмат Вселен. Прав. Церкви, який полягає в віруванні, що православні єпископи (тобто тільки такі єпископи, які, згідно з ученням Вселен. Прав. Церкви, походять *з лінії апостольської преємствености) є* ***"наслідниками Апостолів",*** провід УАП Церкви піддав своїй переоцінці, і, на підставі свого власного розуміння згаданого догмату, проголосив його безпідставним, і тому УАП Церква голосом свого першого Всеукраїнського Собору відмовилися цей догмат Вселенської Православної Церкви визнавати за догмат.

Про це свідчить митр. Липківський, який, маючи на увазі становище першого Всеукр. Собору в цій справі, каже, що Вселен. Прав. Церква безпідставно прийняла вірування в апостольську преємственість єпископів, коли вона (ще перед "тисячею літ") утвердила його, "*видавши* його навіть з а д о г м а т п р а в о с л а в і я" (Див. у цій книзі в розділі "Друга УАПЦ").[36a]

---

[37]"Діяння". Op. cit. Див. I. Канони. Розділ I. Канон 2. Стор. 5.

*[3] С и м в о л і ч н а К н и г а — це кожна така книга, в якій точно зформульовані й систематично виложені Вселенською Правосл. Церквою основи Православної Віри.

[36a]Митр. В. Липківський. Історія Укр. Правосл. Церкви. Розділ VII. Відродження Укр. Церкви. Op. cit. Стор. 41.

Уважаючи за "правдиве ("православне") розуміння" канонів Вселенської Православної Церкви тільки своє власне "розуміння" їх, УАП Церква голосом свого першого Всеукр. Собору заявила:

> "2. Визнаючи правила ладу й урядування, що утворені всесвітніми (вселенськими) соборами, й ухвалені цими соборами до вжитку правила (канони) соборів і святих отців, що утворили їх благодаттю Святого Духа, *за найбільш доцільні для свого* (давнього) *часу* і єдино можливі в той час засоби порядкування церковним життям, вважаємо, що тіж *вимоги життя церкви* можуть, під керуванням Святого Духа, *виключити їх з ужитку.*[37] (Вставні пояснення і підкреслення слів мої. — Ю.М.-Л.).

За критерій "правдивого розуміння" Канонів Вселенської Прав. Церкви, тобто свого власного їх розуміння, УАП Церква взяла доктрину проф. В. Болотова, який 1906 р. (коли він ще був прихильником реформації) навчав, що "канонічним" є все те, *що є вигідним для Церкви в тих умовинах,* в яких Церква в даному періоді часу існує.[38]

Про те, що УАП Церква голосом свого першого Всеукр. Собору прийняла доктрину В. Болотова за критерій "правдивого ("православного") розуміння" канонів Всел. Прав. Церкви, свідчить, напр., аргумент митр. Липківського, який твердить, що рішення УАП Церкви мати жонатих єпископів було рішенням "канонічним", — незважаючи на те, що канони Всел. Прав. Церкви забороняють висвячувати на єпископів тих, що є жонаті.

Митр. Липківський пише про це так:

> "І те, що митрополит і єпископи були одружені, не тільки не принижувало їх в сумлінні народа, а навіть ще більше наближувало їх до нього. Нова ієрархія дала *нове життя* Українській Церкві, і без неї Церква на мала б життя. *Отже вже з цього погляду вона мусить бути визнана канонічною,* бо як кажуть вчені каноністи, *канонічне в Церкві є все те, що відповідає її життю, й неканоничне (є) все те, що її життю не сприяє*".[39]

Принцип праґматичного релятивізму, на якому базується доктрина "канонічности" проф. В. Болотова (з 1906 р.), ясно й недвозначно виражений у вищезгаданому поученні митр. Липківського про те "правдиве ("православне") розуміння" канонів Всел. Прав. Церкви, яке було санкціоноване "Київськими Канонами" (з 1921 р.) УАП Церкви. (Див. "Діяння". Op. cit. I. Канони. Розділ I. Канони 2. Стор. 5).

Дотримуючись stricti вчення УАП Церкви про істоту ідеї "канонічности" (бо до цього зобов'язували "Київські Канони" УАП Церкви), архиєп. Іоан Теодорович приніс до У.П. Церкви в США й до У.Г.-П. Церкви в Канаді доктрину "канонічности" проф. Болотова, що базується на принципі релятивістичного праґматизму, тобто: що "канонічне" — це все те, що є вигідним для Церкви в тих умовинах її життя, в яких Церква

---

[37]"Діяння". Op. cit. Див. I. Канони. Розділ I. Канон 2. Стор. 5.

[38]Див. Проф. В.В. Болотовъ, Епархіи въ древней Церкви. (У журн. "Церковныя Вѣдомости" (С.-Петербургъ), No. 3., 1906. Стор. 100).

[39]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 56.

існує в даному періоді часу. Архиєп. Теодорович свій прелімінарний виклад про "канонічність " зробив У.Г.-П. Церкві у своєму листі, датованому в Нюарку 18 червня 1924 р., до Консисторії в Канаді — на руки її Адміністратора, свящ. С.В. Савчука, в якому він, між іншим, пише:

"У.А.П.Ц. вважає, що *канони церковні є прояв біжучости, мінливости життя* на протязі віків в ріжних *народів в сфері церковній.* Отже, коли це *життя міняється, обов'язково мусять бути змінені канони".*

Очевидно, що в цьому поученні виражена та філософія, яка є змістом латинського афоризму: "Tempora mutantur et nos mutamur in illis" ("Часи зміняються, і ми зміняємося з ними"), — того афоризму, сенс якого загально вважається за аксіому, незважаючи на те, що він нереальний і нелогічний. Адже ж часи — це не живі істоти, і не предмети взагалі. Як же вони можуть змінятися? У дійсності це л ю д и з м і н я ю т ь с я , і в висліді вони зміняють у м о в и н и свого життя. Отож, люди зміняються, чи, точніше кажучи, зміняється світогляд людини, і відповідно до зміни свого світогляду вона зміняє поняття про "канонічність" на "нове" поняття про неї. Напр., захотілося основоположникам другої УАП Церкви, щоб в цій Церкві єпископи були жонатими, бо кандидати ВПЦ Ради на єпископів були жонаті (вони були вибрані на губерніяльному Соборі Київщини 22-26 травня 1921 р.), то в угоду цьому їхньому бажанню "часи змінилися" раптом, отже (згідно з доктриною "канонічности" проф. Болотова (з 1906 р), що базується на принципі релятивістичного праґматизму) треба було прийти до "правдивого ("православного") розуміння" канонів Вселенської Православної Церкви, щоб ті канони, які забороняють православним християнам мати жонатих єпископів, усунути, бо вони "перестаріли", отже й не відповідають потребам єпископів УАП Церкви, а створити для цієї Церкви такі канони, які дозволяють їй мати жонатих єпископів.

б) Автор "Чартеру" У.Г.-П. Церкви в Канаді про причину браку згадки про канони в змісті цього "Чартера"

Коли Довірочні Збори в Саскатуні 18-19 липня 1918 р. рішили "Заложити Українську Греко-Православну Церкву в Канаді", і оснували організацію п.н. "Українське Греко-Православне Братство", як той орган, що мав очолити акцію здійснювання вищезгаданого рішення Довірочних Зборів, то перший секретар цього Братсва, і він же ініціятор оснування Православної Церкви в Канаді, Михайло Стечишин, постановив вести акцію творення в Канаді Православної Церкви для тутешніх українців по лінії к а н о н і ч н о с т и , і духом цієї своєї інтенції він надхнув це Братство.

Згадуючи про український православний церковний рух у Канаді в 1918-1919 роках, суддя Михайло Стечишин 1962 р. писав.:

"Пригадую собі кілько то було не говорення, але прямо тріпання, як (з) "рукава", чи то "штанки", як у млині, про ту к а н о н і ч н і с т ь".[40]

---

[40]Михайло Стечишин: "Автобіографія" (Виньярд, 1962). Стор. 177. — (Тут подається пагінація скрипту, бо цей твір в значній мірі незакінчений, і тому не виданий друком. Скрипт зберігається в архіві доньки Автора пані Євгенії Микитяк у Келґарі.).

спосіб установлення Єпископату для УАП Церкви був *"не актом вимушеним обставинами, і тільки [pro forma] оправдуваним стародавньою практикою часів до Вселенських Соборів"*, як, скажемо, в Олександрійській Церкві, а (був він) *"найвищим ступенем церковної творчости"*, коли *Українська Церква дбала про розвиток вищих форм життя"*.[35]

Такий погляд (на цю "вимушеність"), що його висловив архиєп. І. Павловський, ВПЦ Рада (в Києві) УАП Церкви висловила була значно раніше. У своїй, вищезгаданій, *"Історичній Записці"* (з листопада 1925 р.) вона повідомила ввесь православний світ, що УАП Церква *мусіла* висвятити (на своєму Соборі в Києві в жовтні 1921 р.) для себе єпископів "Александрійським Чином", бо в неї тоді ще не було архиєреїв (принаймні двох), які б могли були висвятити для УАП Церкви третього єпископа, четвертого і т.д. А тимчасом треба було спішитися, бо УАП Церква була в "смертельній небезпеці": без єпископів вона могла скоро зникнути, бо не було кому висвячувати для неї священиків.

Із змісту цієї *"Історичної Записки"* виникає такий висновок, що та "смертельна небезпека" була на руку основоположникам УАП Церкви, бо вона створила для ВПЦ Ради ідеальні умовини для висвячування єпископів без участи архиєреїв у цьому висвячуванні. Такий логічний висновок виникає з ось такої заяви ВПЦ Ради в цій *"Історичній Записці"*:

> "Але...*незалежно від смертельної небезпеки для Української Церкви, акт відродження в ній ієрархії шляхом всецерковним зі зміною звичайних традицій є великим кроком до* ***перетворення стародержавного устрою Православної Церкви взагалі****, без порушення в ній Христової віри в її православному розумінні"*.

Замітне явище: ВПЦ Рада воліла не виявляти первоієрархам автокефальних Православних Церков того факту, що першого єпископа (в особі Василя Липківського) своїм спільним рукоположенням висвятили (23 жовтня 1921 р. — на Собор в Києві) пресвітери, діякони й миряни.[35a] Натомість вона написала, що він був висвячений "Александрійським Чином", тобто, — що його висвятили самі пресвітери, — що не було згідне з дійсністю.

У пляні прямування до "вищих форм життя" Церкви, Вол. Чехівський ще перед першим Всеукр. Собором УАП Церкви (в Києві, 14-30 жовтня 1921 р.) вже мав готову доктрину про поставлення єпископів не єпископами, а "Христовою громадою" (Церквою).

ВПЦ Рада на губерніяльному соборі Київщини 22-26 травня 1921 р. провела ухвалу скликати перший Всеукраїнський Собор УАП Церкви на 14-30 жовтня 1921 р., незважаючи на те, що вона не вважала необхідним забезпечитися певністю, що на цей Собор прибудуть принаймні два архиєреї. Хоч ВПЦ Рада також не знала, чи на заповіджений нею Собор прибудуть архиєреї також і тоді, коли вона вже формально проголосила,

---

[35]Архиєп. Іван Павловський, Перший Всеукраїнський Собор. (У журн. "Церква й життя". Київ. ч.2-3, 1927. Стор. 240).

[35a]Див. про це в інформаціях митр. В. Липківського (в його "Історії Укр. Правосл. Церкви. Розділ VII: Відродження Укр. Церкви" (Вінніпеґ, 1961). Стор. 41. - Див також у проф. В. Чехівського (в журн. "Церква й Життя". Київ. Ч. 2-3., 1927).

що такий Собор відбудеться в днях 14-30 жовтня 1921 р., то одначе вона не відкликала цього свого проголошення. При тому ж вона поставила справу так, щоб члени Собору не роз'їхалися додому поки Собор не встановить Єпископату для УАП Церкви. Це значить, що ВПЦ Рада заздалегідь мала свій спосіб установлення Єпископату для цієї Церкви.

Історик не може мати труднощів, коли він захоче провірити вірогідність, чи невірогідність твердження, що перший єпископ для УАП Церкви був поставлений "Александрійським Чином", бо критерій для провірення цієї справи він має в свідченні митр. Липківського, який наглядно описує той спосіб, яким був для УАП Церкви в Україні установлений Єпископат. (Див. у цій книзі — розділ IV).

Архиєп. І. Теодорович напевно думав, що українські православні діячі в Канаді були б не рекомендували його кандидатури на Архипастиря, для У.Г.-П. Церкви в Канаді, якщо б він сказав, що його святитель (митр. Липківський) був висвячений на єпископа не т.зв. "Александрійським Чином", тобто не пресвітерями, а що був він поставлений у цей сан, як свідчить митр. Липківський, чином "всенародньої" висвяти, тобто, що рукоположили його світські люди з участю групи своїх священиків і діяконів.

6. Прийняття архиєп. Теодоровича У.Г.-П. Церквою на становище свого Архипастиря початком нової ери в історії У.Г.-П. Церкви під оглядом відношення її проводу до "старих канонів"

а) Відношення УАП Церкви в Україні до догматів і канонів Вселенської Православної Церкви

Віроісповідна підстава, на якій була основана (в 1920-1921 роках) друга УАП Церква в Україні, означена в "Київських Канонах" (з 1921 р.) цієї Церкви, а специфічно — першим каноном XI розділу "Діянь" першого Всеукр. Собору УАП Церкви.

Зміст цього канона такий:

> "1. Українська Православна Автокефальна Церква є вільне братерське об'єднання віруючої людности, що бажає утворювати своє земне життя для досягнення Царства Божого на ґрунті правдивого і непорушного розуміння св. Євангелії Господа нашого Ісуса Христа, заповітів св. апостолів і догматів і канонів святої Православної Соборної і Апостольської Церкви".[36]

Тут перш за все треба звернути увагу на той факт, що в цьому "Київському Каноні", як і в жодному іншому місці "діянь" Київського Собору 1921 р., *немає згадки про Священне Передання,* зміст якого Вселенська Православна Церква визнала за істини нарівні з істинами Св.Письма. Згадки про Священне Передання в цьому "Каноні" немає тому, що УАП Церква відмовилася визнавати його нарівні з визнаванням Св. Письма.

---

[36] "*Діяння* Всеукраїнського Православного Церковного Собору в м. Київі 14-30 жовтня н.с. 1921 р. І. *Канони* Української Православної Автокефальної Церкви. II. Ухвали Собору по окремих питаннях Української Церкви. Киев-1921" Стор. 15.

Щоб У.Г.-П. Церква в Канаді могла мати канонічного Архипастиря й канонічних священиків, У.Г.-П. Братство не завагалося звернутися (1918 р.) до єп. Александра Немоловського, предстоятеля Півн.-Американської Архиєпархії Московського Патріярхату, з проханням щоб він узяв її під свою тимчасову духовну опіку, а в липні 1919 р. воно в цій справі переговорювало не тільки з єпископом (від лютого 1919 р. — архиєпископом) Александром, але й з митр. Платоном Рождественським (архиєпископом Херсонським і Одеським), що тоді навідався до США.

Коли ж і заходи в Російській Церкві закінчилися невдачею (з національно-політичних причин), то це Братство не завагалося запросити митр. Ґерманоса (сирійського араба з ієрархії Антіохійського Патріярхату) на становище Архипастиря У.Г.-П. Церкви; бо хоч він не був українцем, але за те був канонічним єпископом. Приймаючи його за свого Архипастиря У.Г.-П. Церква на першій сесії (вінніпезькій, 27 листопада) свого другого Собору (1919 р.), застереглася, що митр. Ґерманос буде її Архипастирем тільки до того часу, коли вона знайде собі єпископа-українця, але тільки такого *"котрий мав бути рукоположений після канонічних прав православної церкви"*.[41]

У зв'язку з тим фактом, що Соборчик У.Г.-П. Церкви в днях 21-22 травня 1924 р. постановив запропонувати запланованому Четвертому Соборові У.Г.-П. Церкви кандидатуру архиєп. І. Теодоровича на Архипастиря для У.Г.-П. Церкви, суддя Мих. Стечишин 1962 р. згадав про початковий період (від 1918 до 1924 р.) церковного життя православних українців у Канаді — під моттом "канонічности", і згадав також про епілог історії цього періоду, кажучи:

> *"Дотепер ми посвятили шість літ праці, енерґії, шукання канонічности, аж тут приходить до нас епископ, про якого кажуть, що він "самосвят", "неканонічний"*, як ціла УАПЦ в Україні "неканонічна".[42]

"Шукання канонічности " проводом У.Г.-П. Церкви закінчилося 22 травня 1924 р., коли він на другий день спеціяльного Соборчика в Йоркторні (21-22 травня 1924 р.) постановив зарекомендувати Четвертому Соборові У.Г.-П. Церкви архиєп. Теодоровича на Архипастиря для неї. Сталося це тому, що архиєп. Теодоровичеві, мабуть, не було аж надто трудно прищепити проводові У.Г.-П. Церкви доктрину т.зв. "канонічности" проф. Болотова, бо укр. православні діячі в Канаді — після шостилітнього гіркого досвіду, здається, цілком зневірилися в можливість бути "канонічними" в очах противників У.Г.-П. Церкви.

Незважаючи на те, що поставлені митр. Ґерманосом священики для У.Г.-П. Церкви були канонічними, то це одначе не перешкодило гр.-католицьким діячам таврувати У.Г.-П. Церкву ось такими дерогативними словами (про що згадує суддя Мих. Стечишин):

---

[41]Див. Резолюція ч. 2 в протоколі першої сесії (Вінніпеґ, 27 листопада) Другого Собору (1919 р.) — "Історія Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді". Т.III. Вінніпеґ. 1987. Стор. 618.

[42]"Автобіографія". У скрипті стор. 219.

"Неканонічні, Свистуни,*[4] безвірки, авантурники, серафимці*[5], протестанти, турки, араби", — такими прозвищами наших священиків католики називали".[43]

Тому що митр. Ґерманос, який приїхав з Антіохійського Патріярхату до США (1914 р.) збирати пожертви на хліборобську школу в своїй Селевкійській єпархії, через воєнні події не міг повернутися до Сирії, і взяв під свою духовну опіку тих православних сирійців в США, які відсепарувалися від Російської Місії, то ця Місія почала голосити, що він таким чином "нарушив канони", отже й став "неканонічним". До речі, таку агітацію ширив свящ. Пантелеймон Божик з рос. Місії навіть на другому Соборі (1919р.) У.Г.-П. Церкви.[44]

Переконавшись, що навіть канонічний Архиєпископ У.Г.-П. Церкви (яким був митр. Ґерманос) не зробить її "канонічною" в очах греко-католицьких і російських противників її, провід У.Г.-П. Церкви опинився в стані зневіри, яка підказувала йому, що ідеї "канонічности" й "неканонічности" є церковно-політичними ідеями суб'єктивного характеру, і що християнський світ послуговується ними так, як кому вигідніше.

Як було сказано вище, архиєп. Теодоровичеві не було надто трудно на ґрунті цієї зневіри проводу У.Г.-П. Церкви прищепити йому доктрину т.зв. "канонічности" проф. Болотова.

У зв'язку з вищесказаним тут до речі буде зацитувати спогад судді Мих. Стечишина про ґенезу Чартера (Хартії) У.Г.-П. Церкви, проєкт якого він з припоручення Четвертого Собору (16-17 липня 1924 р.) мав укласти.

"Собор вибрав мене адвокатом церкви і уповажнив мене приготовити чартер, оснований на наших попередніх ухвалах Братства і З'їздів, що відбувалися в Саскатуні і Вінніпезі", згадує він. — "Забрало мені кілька літ те приготовання чартеру, бо важне було о с н о в а : приналежність, справа к а н о н і ч н о с т и , ч и н е к а н о н і ч н о с т и . Як можемо ми мати канонічну церкву, таку як Московська, або Грецька, коли ми вибрали епископа (владику Теодоровича), що був рукоположений неканонічним епископом (митр. Липківським)? Цю трудність я обійшов, про що скажу дальше кілька слів.

У 1928 р. начерк на чартер і аплікація (зголошення) до Парляменту Канади були готові. Я написав до Вінніпеґу, що привезу зі собою свою роботу добре приготовану до обговорення провідними нашими людьми у Вінніпезі. Перечитаємо точка за точкою, і одобримо, чи відкинемо, і заступимо поправкою начерку.

---

*[4]Василь Свистун був головним активістом У.Г.-П. Церкви в ранньому періоді її історії.

*[5]Серафим ("Уствольський") у 1903-1908 рр. у Канаді вдавав "Єпископа", і то ще й у сані "Митрополита".

[43]Мих. Стечишин, "Автобіографія". У скрипті стор. 218.

[44]Див. у протоколі з першої сесії (Вінніпеґ, 27 листопада 1919 р.) другого Собору У.Г.-П. Церкви в Канаді (1919), "Історія Укр. Гр.-Православної Цекрви в Канаді" Т. III. Op cit.. Стор. 619.

Збори відбулися у філії Інституту Могили на Смит ст.[ріт].*[6] Було присутних около 30. Перечитав [я] щось 12 параґрафів начерку. Решта чартеру така сама як і у других чартерах других церков, включаючи Будкову.*[7] Ця частина [чартера] відноситься до майна, морґечів (гіпотек), довгів і других бизнесових справ [У.Г.-П. Церкви, яко] Корпорації. Збори приняли все одноголосно, крім зміни одного слова.

Пригадую собі, що [Василь] Свистун був за тим, щоби згадати у чартері про "Київські канони" [УАП Церкви], і зробити їх основою у нашій орґанізації [в У.Г.-П. Церкві]. Ті "канони" дозволяли на жонате епископство і, здається, на друге подружжя [епископа] по смерти жінки".[8] (Вставні пояснення мої. Ю.-М.-Л.).

Одначе я пояснив, що чартер основує Церкву, і творить нову леґальну особу*[9] (лише) на основі Віри. Віра нашої Церкви означена св. Письмом і доґмами ухваленими на перших сімох Вселенських Соборах.

Справу канонів я навмисно, пляново з чартеру вилишив, але Церква [наша] має право приняти канони для орґанізації Церкви, які будуть відповідні до Канади".[45] (Вставні пояснення і підкреслення мої. Ю.М.-Л.).

Чартер У.Г.-П. Церкви в Канаді був затверджений Парляментом Канади 5 березня 1929 р. як "Bill 35. An Act to incorporate The Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada".

Текст першого артикулу цього Чартера такий:

The Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada hereby declares that its faith and dogma are the same as that of the various already existing Greek Orthodox Churches, and it adheres to the faith and dogma adopted by the First Seven Ecumenical Councils of the Christian Church".[46]

Інформація автора проєкту Чартера У.Г.-П. Церкви, Михайла Стечишина, що *"Справу канонів я навмисно, пляново з чартеру вилишив"*, бо, — пише він, — *"Як можемо ми мати канонічну Церкву,* таку як Московська, або Грецька, *коли ми вибрали епископа, що був рукоположений неканонічним епископом?"* — дуже важлива.

---

*[6]Філія Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні існувала в Вінніпезі в 1927-1932 роках. (Ю.М.-Л.).

*[7]Греко-Катол. єпархія в Канаді, яку очолював (у 1912-1927 рр.) єп. Никита Будка, перший єпископ українців греко-католиків у Канаді. (Ю. М.-Л.)

*[8]У "Київських Канонах" (з 1921 р.) другої УАП Церкви сказано: "Походження і шлюбний стан не може бути перешкодою до набуття всіх ступнів духовного сану, до єпископського включно". (Див. "Діяння" Op. cit. I. Канони. Розділ II. Канон 16). І далі: "В справі одружіння і розриву шлюбів священослужителі Української Церкви підлягають загальним (цивільним, — Ю.М.-Л.) законам". (Там таки. Канон 18). (Ю.М.-Л.).

*[9]"Леґальна особа", тобто т.зв. "особа правна" — це юридичний термін, яким означується установа, оргнізація і т.ін., коли вона є підметом будь-якого акту правного (Ю.М.-Л.)

[45]Мих. Стечишин, "Автобіографія". Op. cit. У скрипті стор. 221.

[46]Third Session Sixteenth Parlament, 19 George V, 1929. THE HOUSE OF COMMONS OF CANADA. BILL 35. An Act to incoroprate The Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada. As passed by the House of Commons, 5th March, 1929. Ottawa, F.A. Acland. Printer to the King's Most Excellent Majesty. 1929. Стор. 1.

Звичайно, що Єпископат УАП Церкви (в Україні) формації 1920-1921 рр. не вважав себе "канонічним" у такому значенні слова "канонічність", в якому вона вживається Вселенською Православною Церквою. Але замість терміна "канонічність" він у цьому випадку уживав термін "благодатність".

У публікаціях УАП Церкви в Україні ідея "благодатности" Єпископату УАП Церкви вперше була оприлюднена щойно 1927 р. тому, що щойно тоді почав виходити її орган — журн. "Церква й Життя" (в Києві). І так у першому числі цього журналу опубліковано трактат В. Волинського, в якому він ідею "канонічности Єпископа" протиставляє ідеї "благодатности Єпископа".[47]

Псевдонім автора цього трактату ("В. Волинський"), очевидно, походить від назви міста "Володимир Волинський", де, у видавництві "На Варті"*[10] (яке оснував та очолював д-р Арсен Річинський, лікар і український громадський та церковний діяч), цей трактат вперше був виданий (1926 р.) у формі анонімної брошури п.н. "Походження Єпископату в зв'язку з питанням про благодатність ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви".

Митр. Липківський не був певний, чийого авторства була ця "анонімна книжечка", коли він висловив лиш свій здогад, кажучи: "Думаю, чи це не прот. Петра Табінського".[48]

Ідею "благодатности єпископа" в розумінні теологів УАП Церкви, — як протиставлення ідеї "канонічности єпископа" у Всел. Прав. Церкві — з України приніс до США й Канади архиєп. Теодорович.

Він навчав укр. прав. діячів у Півн. Америці, що коли розуміти слово "канонічність" так, як його розуміють прихильники "старих Канонів", то, розуміється, Єпископат У.Г.-П. Церкви є "неканонічним", але цей Єпископат є благодатним.

Доктрина "благодатности" Єпископату УАП Церкви формації 1920-1921 рр. з'ясована і в монографії архиєп. Іоана Теодоровича п.з. *"Благодатність єрархії У.А.П.Ц."*. (Філядельфія, 1941).

Коли Мих. Стечишин писав, що "ми вибрали епископа [І. Теодоровича], що був рукоположений неканонічним епископом", то він ужив слово "неканонічним" у такому сенсі, в якому вживає його Вселенська Правосл. Церква, але він, як і ввесь провід У.Г.-П. Церкви, визнавав архиєп. Теодоровича за благодатного архиєрея.

Повертаючись до означеної в першому артикулі Чартера (з 1929 р.) УАП Церкви (в Канаді) віроісповідної справи, треба звернути

---

[47]В. Волинський, Походження єпископату в зв'язку з питанням про благодатність Української Автокефальної Православної Церкви". (Журн. "Церква й Життя". Київ. Ч.І, 1927. Стор. 58-83.).

*[10]Видавництво „На Варті" (у Володимирі Волинському) існувало в 1925-1926 рр.).

[48]Митр. Петро Табінський, родом з Берестечка на Волині, у 1922-1924 рр. був настоятелем собору в Володимирі Волинському, а в 1924-1930 рр. ректором Правосл. Духовної Семінарії в Крем'янці на Волині. Був він прихильником УАП Церкви формації 1920-1921 рр. Року 1931-го він перейшов до Греко-Катол. Церкви, і був викладачем у Гр.-Катол. Академії у Львові.

увагу на такий факт: Декларацію У.Г.-П. Церкви, що "її віра й догма є ті самі, що і різних, уже існуючих Греко-Православних Церков" (а це значить, що У.Г.-П. Церква "визнає віру й догмати, що їх прийняли перші сім Вселенських Соборів Християнської Церкви"), її автор, Мих. Стечишин, уклав саме так, щоб таким чином, як сам він каже, "обійти" цю "трудність" якою була "неканонічність" архиєп. Теодоровича. Отож "справу канонів" він, як сам про це свідчить, "навмисно, пляново з Чартеру вилишив".

У дійсности ж Мих. Стечишину не вдалося "обійти" тієї "трудности" шляхом вилишення цієї справи з Чартеру У.Г.-П. Церкви в Канаді.

Ідеться про те, що обсяг догматів Православної Віри не вичерпується тільки тими догматами, що їх зформували, утвердили й проголосили Отці перших сімох Вселенських Соборів. Властиво тут ідеться не про всі перші сім Вселенських Соборів, а тільки про п'ять з них. 1) Отці першого (325 р.) й другого (381 р.) В. Соборів зформулували й проголосили ті догмати, що є змістом "Символа Віри". 2) Догмат про дві істоти (божественну й людську) Ісуса Христа зформулували Отці 4-го В. Собору (451 р.). 3) Догмат про дві волі (божественну й людську) Христа — Отці 6-го В. Собору (680 р.). 4) Догмат про іконопочитання — Отці 7-го В. Собору (787 р.). Ці догмати de facto існували й перед Вселенськими Соборами.

Але коли серед християн почали появлятися неправославні течії — аріяни, монофізити, монофеліти, іконоборці й ін., що суперечили тому віруванню, яке становило собою сутність цих догматів, то вищезгадані Всел. Собори були змушені п і д т в е р д и т и ці догмати.

У таких випадках, коли проти даного догмату (тобто проти даної істини, що становила суть вірування Церкви Христової) ніхто не виступав, то у Вселенських Соборів не було потреби підтверджувати такий догмат.

Це одначе, не означає, що Всел. Прав. Церква не дала своїм вірним відповіди на питання, котра з норм Православія є догматом, а котра ним не є. Відповідь на це питання Всел. Прав. Церква дає в своїх "Символічних Книгах". У Православії *"Символічною Книгою" є кожна така книга, змістом якої є точно зформульовані й систематично викладені Вселенською Православною Церквою основи Православної Віри".**

---

*Тією Символічною Книгою Православія, що досі загально вважається за найстаршу, була грецька книга св. Івана Дамаскина (700?-754?) п.н. *"Точний виклад православної віри"* (по-грецькому: "Ekdosis akribes tes orەdoxou pisteos"), що становить собою третю частину його твору "Джерело Знання" ("Pene gnoseos").

Одною з "Символічних Книг" у Вселенській Православній Церкві є великий катехізис, що відомий під назвою "Ісповідання Віри" Петра Могили, який з припоручення митр. Петра Могили був написаний богословами — під проводом Ісаії Трофимовича-Козловського — Колегії в Києві, і був ухвалений Київським Собором 1640 р., та провірений авторитетами Константинопільської Патріярхії на Соборі в Ясах 1641 р., а 1643 р. затверджений й іншими Патріярхами Східньої Церкви. Повний текст цієї Символічної Книги був виданий в Амстердамі 1663 р. по-грецькому п.н. "Orەodoxos homologia tes kaەolikes kai apostolikes ekklesias tes anatolikes". ("Православне Ісповідання Віри Вселенської й Апостольської Східньої Церкви").

У скороченій формі цей катехизис — "Ісповідання Віри" — був виданий по-

Серед православних догматів (вони подані в Символічних Книгах Православія) м.ін. є догмат про апостольську преємственість (наслідственість, сукцесивність) православних єпископів, який полягає в віруванні, що православні "єпископи є наслідниками Апостолів"[49], тобто, що перших єпископів рукоположили, як наслідників собі, Апостоли, — висвятили благодаттю Св. Духа. Перші єпископи рукоположили, як наслідників собі, нових єпископів, — висвятили їх благодаттю Св. Духа, яку вони унаслідували від Апостолів. Ті нові єпископи, своєю чергою рукоположили, як наслідників собі, нових єпископів, — висвятили благодаттю Св. Духа, унаслідуваною від своїх святителів, і так аж по наші дні продовжується безперервна лінія апостольської преємствености православних єпископів.

Догмат про *богоустановленість священства взагалі* — це догмат, що базується на Св. Письмі, а догмат про *апостольську преємственість православних єпископів* базується на Священному Переданні (Традиції, Переказі), що становить *собою свідоцтво Церкви Христової,* істини якого визнаються Вселенською Православною Церквою нарівні з істинами Св.Письма.

Про визнавання Вселенською Православною Церквою Передання (Свідоцтва Церкви Христової) нарівні із Св. Письмом Вселенська Православна Церква навчає (в догматі про *непогрішимість* Вселенської Православної Церкви) ось так:

> "Ми віруємо, що Свідоцтво Вселенської Церкви має не меншу силу, як і Божественне Писання. Через те, що причина того й другого є Один і Той же Святий Дух, то однаково: чи від Писання навчатися, чи від Вселенської Церкви".[50]

Священне Передання — це всі ті свідчення мужів апостольських (учнів Апостолів), що дійшли до нас в усній, або записаній формі. — Св. Василій Великий (330? — 379) обширно й дуже ясно виклав істоту Священного Передання в 91-му розділі своєї книги п.н. „Про Святого Духа". Цей його виклад (що становить собою "27-ме Правило Св. Василія") починається таким поученням: "Із збережених у Церкві догматів і поучень одні маємо з науки Св. Письма, а деякі з Апостольського Передання, унаслідуваного в тайні; і ті, і другі мають одну й ту саму силу для благочестя" (для православія, — Ю.М.-Л.).

"Апостольські Правила" (числом 85) — це ті Канони Вселенської

---

[49]На основі Свящ. Передання про це м. ін. писав Св. Іван Дамаскин у своєму четвертому "Листі до африканців".

[50]Див. у тій "Символічній Книзі", якою є "Послання Патріярхів Східньої Вселенської Церкви про православну віру" (1723 р.). Член 2. (Український переклад цього "Послання" див. у книжці "Православна Віра" (з передмовою Митр. Іларіона). Вінніпеґ, 1957).

польському, а зараз таки після того — книжною мовою українців (1645 р.) п.н. "Сѣбраніе короткои науки о артикулах вѣры православно-кафолическои христіанской..." (Заголовок її цим не кінчається; він ще довший.).

Православної Церкви, що існували ще перед Вселенськими і Помісними Соборами Вселенської Церкви. У спадщину їй передали ці Канони апостольські мужі (учні Апостолів Христових).

Православна істота Першого Апостольського Правила, яке каже: "Єпископа нехай поставляють два або три єпископи", полягає на тільки в числі тих єпископів-святителів, але також, і то перш за все, в тому, що тими єпископами-святителями мусять бути тільки такі, що *походять з лінії апостольської преємствености.*

Усе те, що тут було сказано, — по змозі в найкоротшій формі, треба мати на увазі у зв'язку із свідченням судді Мих. Стечишина (в його "Автобіографії", — як про це було сказано вище) про ті критерії, які керували ним, коли він укладав І-ий артикул Чартера (з 1929 р.) для У.Г.-П. Церкви в Канаді.

Очевидно, що de jure відповідальним за це був не Мих. Стечишин, і не Консисторія та У.Г.-П. Братство, а тільки владика І. Теодорович, бо ж він, як єпископ, був у ч и т е л е м в і р и . Отже це було не тільки його правом, але й обов'язком поінформувати провідних діячів У.Г.-П. Церкви, що в І-му артикулі цього Чартера треба було заявити, що У.Г.-П. Церква прийняла Православне Ісповідання Віри — таке, яким воно є в Символічних Книгах Вселенської Православної Церкви.

Історик не може обмежитися вказанням самого лиш факту, яким є зміст І-го артикулу Чартера (з 1929 р.) У.Г.-П. Церкви, бо непоінформовані читачі могли б подумати, що із змістом цього артикулу було "все в порядку". При цьому одначе треба сказати, що свідчення (в "Автобіографії") Мих. Стечишина в справі цього Чартера є надзвичайного цінне, бо він, як людина надзвичайно чесна й прямолінійна, перший вияснив причину, через яку в цьому Чартері не було згадки про к а н о н и .

V. ОБРАННЯ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА НА СТАНОВИЩЕ АРХИПАСТИРЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ

1. Підготова до скликання Четвертого Собору У.Г.-П. Церкви

Свящ. С.В. Савчук, Адміністратор У.Г.-П. Церкви в Канаді, свою статтю "В справі епископа Української Православної Церкви в Канаді" (у "Православному Вістнику" за червень 1924 р.) закінчив таким повідомленням:

> "Тепер робляться приготовлення до Собору, який відбудеться сього літа. Собор буде мати перед собою три дороги, одною з котрих прийдеться йому піти, а саме:
>
> 1. Запросити Високопреосвященого Архиєпископа Івана Хведоровича стати постійним епископом Української Православної Церкви в Канаді, або
>
> 2. Просити Високопреосвященого Архиепископа Івана Хведоровича стати на чолі Української Православної Церкви в Канаді до часу, поки вона зможе мати свого окремого епископа від Злучених Держав, або 3) Остати дальше під духовним покровом Високопреосвященого Митрополита Ґерманоса, поки не буде вибраний окремий український епископ для Канади.

Яке рішення в сій справі на Соборі западе, ми можемо лиш вгадувати, припускати, але не можемо сказати напевно. Треба, однак, вірити, що Собор, зложений з священиків і передових мирян, котрим добро своєї рідної церкви і добро свого народа лежить близько на серці вирішить се питання так, як буде вимагати добро церкви і народа."

а) Свідчення юрисконсульта У.Г.-П. Церкви про рівень богословської підготови Проводу цієї Церкви, який постановив рекомендувати архиєп. І. Теодоровича на становище її Архипастиря

Тут уже було сказано вище, що для проводу У.Г.-П. Церкви під час його листування з архиєп. І. Теодоровичем (в США) було найважливішим питання, чи той спосіб, яким був устновлений Єпископат для У.А.-П. Церкви Україні (1921 р.) не суперечив істоті науки Вселенської Православної Церкви про православну Ієрархію. Тут також уже було сказано, що архиєп. І. Теодорович, щоб відповісти на це питання проводу У.Г.-П. Церкви, найперше поінформував його, що Єпископат УАП Церкви в Україні був установлений "Александрійським Чином", тобто, що першого єпископа для неї поставили самі пресвітери (священики), а другого в черзі висвятили священики з участю одного новопоставленого єпископа, а третього поставили вже самі два нововисвячені єпископи.

Щоб доказати, що такий чин ("Александрійський") є православний, бо вдавнину в усіх помісних Церквах єпископа поставляли пресвітери а не єпископи, і що цей спосіб висвячування в єпископський ступінь священства найдовше був практикований в Александрійській Церкві, архиєп. І. Теодорович прислав Консисторії цитати "відповідних місць" з творів кількох російських учених.

Соборчик Консисторії й Управи У.Г.-П. Братства в Йорктоні 21-22 травня 1924 р. зробив з тих цитат такий висновок, на підставі якого він постановив рекомендувати запланованому ним елекційному Соборові архиєп. Теодоровича на Архипастиря для У.Г.-П. Церкви.

Тим одиноким членом згаданого Соборчика, що мав академічну богословську освіту, був свящ. Корнило Кирстюк (абсольвент факультету православної теології Черновецького університету).

Чи провід У.Г.-П. Церкви знав, чи не знав, що свящ. К. Кирстюк у принципі був за реформацією в Православній Церкві, цього не знаємо. (До речі, свящ. К. Кирстюк 1935 р. категорично був за тим, щоб православні українці в Півн. Америці прийняли "Київські Канони", тобто ті "Канони", які установив для УАП Церкви в Україні її Собор у Києві в жовтні 1921 р.).

У кожному разі факт залишається фактом, що свящ. К. Кирстюк перший на цьому Соборчику запропонував рекомендувати майбутньому Соборові архиєп. Теодоровича на Архипастиря для У.Г.-П. Церкви, а це значить, що він вірив, що т.зв. "Александрійський Чин" колись існував, і що це був старий православний спосіб висвячування в єпископський ступінь священства. Одначе не всі члени цього Соборчика сполягали на богословську опінію свящ. Корнила Кирстюка. По-перше, в У.Г.-П. Церкві в Канаді він був homo novus, бо в склад духовенства цієї Церкви

він був прийнятий щойно 15 березня 1924 р. По-друге, прибувши з Буковини до Канади 1921 р., він спочатку включився не в Церкву, а тільки в соціялістичне, антицерковне середовище — т.зв. "Робітничий Дім" (у Вінніпезі), і там учителював.[51]. Головним авторитетом на цьому Соборчику був адвокат Михайло Стечишин — людина дуже великої ерудиції та вникливого інтелекту, що своєю природою був здетермінований шукати правди й дивитися їй сміливо в очі, і не відхилятися на шлях "бажального думання."

У той час, коли Соборчик у Йорктоні 22 травня (1924) рішив запропонувати майбутньому Соборові архиєп. Теодоровича на Архипастиря У.Г.-П. Церкви, в адвоката Мих. Стечишина, секретаря Конситорії У.Г.-П. Церкви, стан поняття про ту підставу, на якій згадний Соборчик зробив це своє рішення, був такий, про який він згодом (щойно 1962 р.) висловлився так:

> "Спровадження Арх. Івана Теодоровича застановило мене думати над кількома справами, які змістом були такі, що *я їх мало розумів.* Ось вони: питання про *апостольське наслідництво* (єпископів Всел. Правосл. Церкви). Чи те наслідництво переходить через *рукоположення єпископами,* чи *священиками* без присутности єпископів? Друге: Питання *нашої канонічности.* Дотепер ми посвятили 6 літ праці, енергії на шукання канонічности, аж тут нараз приходить до нас епископ, котрому закидають, що він "самосвят", "неканонічний", як і ціла УАПЦ в Україні "неканонічна". А дальше: яке буде наше відношення відносно до УАПЦ в Україні? Чи ми будемо "сестрою" чи "донькою" [УАП Церкви в Україні], хоч та донька" три роки старша від "мами"?
>
> Ці питання, а головно перші два , то, як каже поляк, "морже то вєлькє, шерокє і ґленбокє"! *Вони включають питання про приняття [У.Г.-П. Церквою] "Київських Канонів"* [УАП Церкви], *бо відкидати їх не можна, якщо "Київські Канони" дозволяють на рукоположення епископа священиками, а не тільки епископами.*
>
> *Цілком нові [для нас] питання, які вимагали нових і великих студій*".[52] (Вставні пояснення й підкреслення мої. Ю.М.-Л.).

Четвертий Собор мав початися 16 липня (1924), але провідники У.Г.-П. Церкви з'їхалися до Йорктону двома днями раніше, щоб тут ще, так би мовити, "п'ять перед дванадцятою", спільно подумати, чи прийняття, або неприйняття архиєп. Теодоровича за Архипастиря для У.Г.-П. Церкви вийде для неї на краще, чи може на гірше, і рішитися взяти на себе моральну відповідальність за це перед історією. Суддя Мих. Стечишин згодом писав про це так:

> "Три дні наші люди переговорювали справу прийняття нашого епископа, посланого з України і навіть ті, що *вже були відорвалися від московських і грецьких канонів сумнівалися, чи нашій церкві на добре вийде принимаючи "самосвята" арх. Івана.*
>
> Третього вечера закликали арх. Івана на Собор. Він бідняга, чекав у "Йорктон Готелі" на вістку про рішення, чи взагалі покличуть його на Собор. Нарешті рішили запросити епископа на Собор. Післали делеґацію

---

[51]Свящ. П. Божик. Op. cit. Стор.184.

[52]Мих. Стечишин, "Автобіографія", у скрипті стор. 220.

до "Йорктон Готелю" і та привела його на Вечірне Засідання Собору. Приняли його з почестями як епископа і як вміли".[53]

———

Четвертий Собор приняв архиєп. Теодоровича за Архипастиря для У.Г.-П. Церкви на своїй вечірній сесії 16 липня (1924).

Нижче слідує той текст звіту з Четвертого Собору (в Йорктоні, 16-17 липня, 1924 р.), що був опублікований в часописі-місячнику (в Вінніпезі) "Православний Вістник" — у числах починаючи з жовтня 1924 р., по січень 1925 р. включно.

"Звіт з 4-го Собору Укр. Прав. Церкви в Канаді.

ПОЯСНЕННЯ ДО СОБОРУ

Рік 1924-тий остане в історії канадійських Українців памятним через те, що в тім році Українська Православна Церква в Канаді дістала першого епископа Українця і тим самим злучилася з Всеукраїнською Православною Автокефальною Церквою, яка є під проводом митрополита київського і всеї України, Василя Липківського.

До половини липня 1924 р. себто до часу Собору, Українська Православна Церква в Канаді оставала під проводм сирійського митрополита (з антіохійського патріярхату), Ґерманоса, першого її епископа від часу заснування; рішенням же сегорічного липневого Собору перейшла під провід епископа-Українця — Його Високопреосвященства Івана Теодоровича.

Нім одначе прийдемо до самого Собору, треба бодай побіжно згадати про деякі справи, які Собор попередили.

Люди, на яких лежала відвічальність за роботу Укр. Прав. Цекви в Канаді, ставилися завсігди до церковної справи щиро, уважно й обережно. Згадати хочби, що вже при угоді з митр. Ґерманосом пороблено потрібні застереження забезпечуючі Укр. Прав. Церкві права потрібні для її розвою. Подібне було і дальше.

На другім Соборі 1919-го року коли провід Церкви обняв митр. Ґерманос, принято було таку постанову: "Українська Православна Церква в Канаді уважає себе частею Української Православної Церкви на Україні, однакож злучиться з нею аж тоді, коли ся буде автокефальною, то є — незалежною від московської, або якої иншої церкви і духовна й адміністративна власть буде в руках Українців. Повисшу ухвалу завсігди трималося на увазі, однакож положення, в якім Україна опинилася, не давало змоги прозумітися з представниками церкви в Київі і здійснити приняту постанову.

Переписка з проф. Огієнком й инші відомости про зріст укр. прав. руху в Европі зродили вкінци надію на можливість дістати з Европи православного українського епископа і в тій цілі в листопаді 1922 р. виїхав свящ. С.В. Савчук до Европи.

Однакож труднощі були покищо за великі. Свящ. Савчук бачив ся з еп. Діонізієм, що тоді ще показував ся прихильним Українській Церкві, а до Київа свящ. Савчук через большевицькі перепони не міг дістатися. Та прийшлося справу українського епископа відложити на пізнійше.

[53]Op. cit. Стор. у скрипті 220-221.

Незалежно від Канади зачали справою укр. епископа клопотатися наші браття в Зл. Державах. Їм вдалося порозумітися з Київом і остаточно їм вдалося дістати українського епикопа з України, а саме винницького і подільського архиепископа Івана Теодоровича.

Канадійські провідники церковної нашої справи мали завсігди перед очима одну ціль — провадити церковну роботу правдивою релігійною стежкою і тому при справі епископа ставлено завсігди засаду, що наш епископ має признаватися вповні законами Православної Східної Церкви, відповідно до постанови попереднього Собору про нерозривну лучність Укр. Прав. Церкви в Канаді з загальною Православною Східною Церквою.

Відомости про Укр. Прав. Церкву на Україні були до недавна досить обмежені, в усякім разі невистарчаючі і тому після приїзду до Злуч. Держав Архиеп. Теодоровича, лишалося канадійським Українцям найперше одно — роздобути відповіди і пояснення на всі ті питання, які дотепер перед ними стояли.

Так почалася переписка. Ставлено питання щодо канонічности (правности) та інші питання, на які Архиєп. Теодорович надислав відповіди.

СОБОРЧИК В ЙОРКТОНІ

Коли ціла справа стала яснійшою, як була доси, скликано на 21 і 22 (середа-четвер) мая 1924 Соборчик, в Йорктоні, щоби роздобуті до того часу відомости в ширшім гуртку розглянути і рішити про дальший хід роботи. На Соборчик прибуло 9 укр. прав. священиків (крім двох), представники Брацтва і Консисторії, та ще дехто з тих, що церковною справою пильно клопочуться і мали змогу прибути. Наради Соборчика відбувалися в Читальни Просвіти.

Зрозуміло, що головним питанням на Соборчику мусіла бути справа українського епископа — саме-ж архиеп. Теодоровича. Поставлено отже перед зібраними ряд питань і почалось читання та розглядання роздобутих пояснень і матеріялів. Розглянено відповідні місця між иншим таких авторів і знавців церковних справ: проф.А. Болгакова; проф. Покровського; проф. Спасского; митр. Макарія; проф. М. Борсова; проф. А. Лебедева, Писарева і ще дещо.

Розглянені виводи православних учених та знавців церковної історії, достаточно переконали зібраних на Соборчику, що Українська Православна Церква на Україні є вповні законною (канонічною) і що в нічім не пійшла вона самовільним, невідповідним шляхом.

Дальше взято на увагу і те, що Українська Православна Церква на Україні не тілько що не зустріла осуду зі сторони верховних представників Східної Православної Церкви, але що представники православної московської церкви старалися 1922 р. поєднатися з нею, як з церквою вповні канонічною.

В комісію, що була тоді вибрана, з боку московського входили: Пахом, еп. Чернигівський; Прокопій еп. Миколаєвський, Димитрій, єп. Уманський; проф. Олек. Глаголев; проф. Федір Левицький. Така-ж комісія була і з української сторони з Чехівським на переді. Відбулося одно засідання, однакож перешкоди з боку большевиків припинили дальшу роботу тих комісій.

А ще дальше взято на увагу заяву самого Архиепископа Теодоровича, що:

— Українська Автокефальна Православна Церква визнає себе перебуваючою безперервно в лоні всієї Православної Східної Церкви. Доґми

всієї Православної Церкви є незрушимою святістю і ніколи церква наша не виявляла бажання порушити хочби одну з сих догм.

Та доперва після всесторонного розглянення цілої справи постановлено скликати Собор для остаточного вирішення справи епископа.

Рішення скликати четвертий собор 16-17 липня, 1924 оголошено невдовзі в 3 ч. "Православного Вістника", а формальне оголошення з часом і місцем Собору було поміщене в "Українськім Голосі". На Собор закликалося представників українських православних громад, а також всіх, кому справа Укр. Прав. Церкви є дорога. Зі Стейтів запрошено й Його Високопреосвященство Архиепископа Іоанна Теодоровича.

ПЕРШИЙ ДЕНЬ СОБОРУ

Першою інтересною для всіх подією 16 липня був приїзд Його Преосвященства, Іоанна Теодоровича. Прибув він ранним поїздом і на стації стрінули його священики з громадянами.

Наради Собору попередила соборна Служба Божа. Архиеп. Іоанн був присутний, однакож не будучи ще пастирем тутешньої церкви, не брав в ній участи. Він лише вислухав її стоячи, одітий в мантію.

Всіх присутніх на Соборі було около 300 осіб, а між тим самих делеґатів від громад записалося около 90. Були і жінки делєґатки.

Щоби дати поняття про силу заінтересовання церковною справою, вистарчить висловити головніші околиці, з яких по одному, чи й побільше осіб було на соборі. І так:

Вінніпеґ, Вайта, Ґардентон, Сеньків, Мензі, Попларфілд, Арран, Канора, Прілейт, Косів, Гаєс, Радимно, Райн, Ґудів, Айтуна, Шіго, Гемптон, Йорктон, Редвей Сентр, Мічам, Фовм Лейк, Тідор, Фенвуд, Ріджейна, Пуничай, Сопоф, Ст. Джулієн, Мелвил, Саскатун, Норквей.

Се все, як на такі великі простори, що обнимають три західні провінції Канади, число незвичайно велике.

Наради Собору отворив свящ. С.В. Савчук, яко адміністратор церкви, а дальше почалися привіти від делєґатів.

Висловлюючи привіти, делєґати описували сучасний стан своїх громад, переповідали труднощі, які переживали протягом літ і передавали примірами досвід, якого набули, маючи до діла з провідниками ріжних, чужих нашому народови церков. З одної сторони нарід шукав рідної стежки, що поровадила би його до рідних цілий, а з другої не було провідників, щоби його в бажанім напрямі провадили. Звичайно такими провідниками були або зовсім чужі люде, які мали на гадці свої цілі або були ними люде немов то свої, але в дійсности залежні від чужих...

Такий був загальний зміст сих привітних бесід і їх виголосили: Н. Савасій з Канори; С. Михайлюк з Ст. Джулієн; Й. Кулачковський з Вайти; І. Семенюк з Редвей Сентр, Алта; Вол. Снятинський з канорського округа; Ґ. Зайчук з Фовм Лейк, Саск; Д. Бабюк з Норквей; Т. Дутчак з Канори; Т. Чубей з Сенькова, Ман. — На сім звичайні привіти закінчено.

ПРИВІТ ВПРЕОСВ. АРХИЕПИСКОПА ІВАНА

В черзі привітів прийшов вкінци один з найважніших привітів — від далеких заморських наших братів, від столиці українських князів і від найпочетнійшого Митрополита всеї Української Православної Церкви та всего українського духовенства — а його передав великий гість, що прибув на Собор — Впреосвященний Архиепископ Іван. Зміст Його привіту бесіди був такий:

Божа Ласка дозволила мені першому виїхати поза границі рідного краю. Обставини в яких опинилася рідна наша земля, дуже тяжкі і я завдячую особлившому рішенню Божого Провидіння, що можу знаходитися нині серед вас, дорогі братя і сестри.

А коли воля Божа так хотіла, то я складаю вам від рідних наших сторін якнайсердечнійший привіт і прошу приняти його з такою щирістю, з якою я його вам передаю.

Всі ми діти одного народу, де би не закинула нас доля і всім нам треба стреміти до одної мети, не зважаючи, якою стежкою приходиться нам проходити.

Дотепер рука Божа провадила нас крівавою дорогою. В роках 1918-19 на нашій рідній земли йшла завзята, немилосердна боротьба і закінчилася для нас трагічно. Однакож ся боротьба дармо не проминула — вона збудила нас, збудила приспаний віками український народ. Відродження нашого народу йде нині скорим кроком на всіх царинах життя, наш народ починає підниматися на весь зріст.

Одним з великих явищ народнього відродження є відродження його рідної церкви. А відродилася вона не штучними заходами кого небудь, але силою самого життя, вимогами необхідної житєвої конечности. Причина повстання української церкви була чисто релігійна. Не повстала вона наслідком постанови, або бажання кількох духовних — ні, майже все духовенство, що було змосковщене, було проти неї — воно було перешкодою до її повстання. Але життя не признає перешкод, не годиться з ними і шукає виходу.

І перешкоди нині в великій мірі усунені. Українська Православна Автокефальна Церква має нині на Україні десятки епископів, тисячі священиків, і церковні громади на цілій українській території. Вона стала силою, якої ніхто і ніщо не може зломати. Відновлення рідних звичаїв, рідна мова, рідний дух в церкві, се та сила , яка робить Українську Церкву непереможною.

Я став епископом не силою згори, не признанням висшої власти, але бажанням самого нашого народу. Сам народ доручає мені провід — перший раз в Київі, другий раз на Поділлю, а третий раз в Злучених Державах.

Рух, який почався серед українського народу, розливає ся бурхливим морем і захоплює щораз новий ґрунт. І тому власне ніхто не повинен ставати осторонь, але помагати ламати ті пута, що заступають нам дорогу до свобідного життя.

Якіж се ті перешкоди?

Одною з таких перешкод, яку мусимо з нашого народнього шляху усунути, є так званий греко-католицизм, або унія. А повстала та унія на нашій земли і серед нашого народу в той спосіб, що кількох епископів забажало роскішного життя, забажало, щоби нарід не мав сили припиняти їх нехристиянську роботу, отже покинули народ і втікли під охорону папи і польського короля. Народ же не хотів унії і йому канчуками накидали її власні відступники при помочи польського короля і польського панства.

І тому власне унія є для Українців нічим иншим, як чорним пятном, приложеним на чоло рукою польського короля, польських маґнатів, разом з кількома українськими зрадниками.

Нині розтулюються нам очи, ми бачимо чуже пятно на нашім чолі, ми розуміємо, хто і на що його там поклав, отже-ж повинні змити його, щоби і сліду по нім не лишилося. Що приклала нам польська панська рука, те

приклала вона на сором нам і ми повинні позбутися його, щоби і малого сліду на лишилося.

Другою перешкодою на шляху, яким наш народ йшов, є церква московська. І її історія в нас не краща, як церкви уніятської. Сама церква московська не мала ніколи ніяких прав; вона вміла виховувати лише на рабів, а серед нашого народу виховувала вона його синів на явних, свідомих зрадників.

Церква українська дістала ся під панування московське не волею нашого народу, але дорогою безсоромного купна. Москалі купили нашу церкву в 17 століттю — її продав турецький везір московському патріярхові за 120 соболиних шкір і невелику суму грошей. І знов подібна історія, як і з унією, і знов те саме поневолення, від якого приходиться нам тепер освободжатися.

Божа рука вела наш нарід скорботною дорогою. Терпінням і кровю був встановлений шлях, яким довелося йому переходити. Провадила ся довга і завзята боротьба і волею Божою судилося й мені брати участь в тій кровавій боротьбі.

А коли нині стою я перед вами, щоби передати братний привіт від рідної нашої церкви з рідної землі, то і сюда рука Божа привела мене, щоби звістити вам про нашу працю за морем і передати вам щире поздоровлення від усіх ваших братів з рідної землі.

Найперше прийміть щирий привіт від найпочетнійшого Митрополита київського і всеї України, отця Василя, а дальше від всіх тих, що випроваджуючи мене, передавали нам свої щирі бажання. Не всилі я передати вам всего того, що вони говорили, а ще більше, що говорило їх серце. Я бачив сльози в них в очах, хоч уста їх не могли сказати всего того, що сказати хотілосяб.

Щирий привіт прийміть і від всіх щирих борців за рідну справу і від всего українського народу, що стремить до тої самої цілі, до якої і ви стремите. Божа ласка нехай обєднає цілий наш народ одною думкою, одним розумінням і поведе його одним спільним шляхом до кращої долі".

* * *

Відчит свящ. К. Кирстюка про Собори

Пополуднішна сесія почалася відчитом свящ. К. Кирстюка про церковні Собори. Зміст його в головному такий:

Собор — се слово церковне, слово з старославянської мови. По нашому собор буде збір.

В ріжних часах, коли виринали потреби, збиралися представителі церкви на наради і рішали там про справи, які перед життям стояли. Отже Собори, се були так сказатиб, парляменти християнства.

Собори були ріжні — загальні, або вселенські і частинні. На Вселенські Собори збиралися представителі цілої церкви, і усіх сторін християнського світа і там рішалися справи, які обовязували цілу церков. Частинні , або партикулярні собори відбувалися лише в певних околицях і їх рішення обов'язували лише ту околицю, чи округ, в якій Собор відбувався і з якого церковні представники нараджувалися.

Нинішний наш Собор є також частинний. Він може рішати лиш про справи чисто наші, а про инші справи, які можуть дотикати також инших, він рішати не може.

Собори скликалися і скликаються для тих справ, які в данім часі виринають. З того виходить, що Собори повстають в часі і до часу

пристосовуються. З того виходить дальше, що постанови Соборів не є вічні — зміняєсь життя, зміняються відносини, отже треба нових постанов, бо старі непридатні. В давних постановах Соборів є богато дечого, на що в нинішнім життю нема місця. Такі постанови віджили свій вік. Вже те саме, що люде час від часу скликають нові собори,показує, що життя висуває нові потреби і домагається їх задоволення.

Дальше свящ. К. перечислив Собори в історичнім порядку, додаючи пояснення, згадав про незгоду між Сходом і Заходом, та ще дещо, вичерпуючи все важнійше, що зі значінням церковних Соборів вяжеться.

———————

Другим бесідником був предсідатель, свящ. Савчук і його темою була історія роботи Української Православної Церкви дотепер, її розвій і труднощі.

В 1920 р. відбувся Собор в трох місцях Канади — в Вінніпеґу, Саскатуні й Едмонтоні. Було тоді 8 священиків і кождий мав 6 до 8 парохій.

Початок 1921 р. приніс труднощі. Відійшов тоді свящ. Ґерман, пійшов Копачук. Лишилося 6 священиків і годі було задоволити потреби громад. Розуміється само собою, що шукалося способів для успішного провадження дальшої церковної роботи, але робота йде поволіше, ніж люде хочуть.

Доказом наших старань може бути хочби се, що від 1920 р. доси ми мали 8 соборчиків. Зрозуміло що з кождим соборчиком вяжуться також матеріяльні кошти. Однакож для кождого, хто церковною справою інтересувався, важнійша була почата робота і при наших загальних недостатках, кождий жертвував радо, що міг, для добра церковної справи.

Розумієсь, що не обійшлось без того, що вороги кричали, що ми беремо від чужих гроші і вживали всіх инших способів, щоби нам шкодити. Та наша робота все таки поступала вперед.

Першим епископом нашої церкви був митрополит Ґерманос. — Наша церква перейшла під його управу 1919 р.

Року 1920 на третім Соборі рішено старатися о порозуміння з київською митрополією.

В осени 1921 р. ми старалися порозумітись з Европою. Тоді то проф. Огієнко дав нам надію, що зможемо дістати з Европи і священиків, і епископів, але до сього не прийшло через брак коштів з нашої сторони і через те, що близше ми одні других не знали і се послідне для нашої справи було немаловажне. Була ще одна пропозиція — щоби Огієнко приїхав, побачив тутешні відносини і тоді поміг нам дістати відповідного епископа, але і до приїзду Огієнка не прийшло.

Року 1922 в осени рішено вислати делеґата до Европи з відповідними порученнями і делеґат поїхав (був ним свящ. Савчук, тодішний адміністратор). З Київом тяжко було порозумітися і здавалося, що можна буде дістати православного епископа від иншої православної церкви. По якімсь часі делеґат вернув, а проф. Огієнко мав знайти кандидата на епископа. Однакож знов вийшли труднощі і діла до кінця не доведено.

Минувшого (1923) року було рішено заснувати семинар і покликати сюда Огієнка, та знов скінчилося на нічім. Проф. Огієнко був занятий иншими справами і не міг тоді прибути.

Колиж нашим братам в Злучених Державах вдалося порозумітися з Київом, ми залишили дальші старання і чекали приїзду Впр. Владики.

В маю сего року зїхалися ми були на Соборчик в Йорктоні і по довгій розвазі рішили скликати Собор і запросити також Його Високопреосвя-

щенство Архиепископа Івана, як репрезентанта Української Православної Церкви в Стейтах і гостя з рідної землі.

Нині перед нами три дорозі й одну з них мусимо вибрати. Ось вони:

1) Остати дальше при митрополиті Ґерманосі.
2) Вибрати кандидата, який мав би стати нашим епископом.
3) Пійти слідами Злучених Держав і признавши провід нашої церкви архиепископови Іванови, злучитись з Київом.

І на те зібралися ми тут, щоби спільно порадитись і рішити сю велику справу. Се за велика справа щоби її рішав один чоловік, або навіть гурток — до її рішення потрібно слова широкого загалу".

———————

ПРОМОВА ВПРЕОСВ. АРХИЕПИСКОПА ІВАНА

Тепер приходить на чергу промова Високопреосвященного Архиепископа Івана і зміст її ділиться на дві части. — 1) Коротка історія відродження Української Православної Церкви і 2) Ідеольоґія нашого руху.

Владика звертає увагу присутним щоби вдумчиво й уважно вислухали його бесіди і починає:

"Ми пережили бурливі часи. Тепер серед подробиць пережитого годі розібратися і його пояснить як слід доперва історія. Ми пережили революцію всесвітнього значіння. А такі революції змінюють не тілько уряди але й психіку (духовий стан) людей.

Перші кроки нашої церковної орґанізації повстали серед революції. І напруження революційних переживань зродило в нас богато ініцятиви й ідеалізму.

Український нарід хоче своєї держави, тому хоче і своєї церкви, так могло би здаватися. Тимчасом справа мається дещо инакше. Держава зміняється, а церква має перед собою вічні ціли. Виповнення заповіту Сина Божого, задоволення вічної жадоби духа чоловічого, зближення ся до духа Божого, отсе головні причини повстання церкви.

Перед революцією церква була перестала бути живим орґанізмом і не сповняла як слід своєї задачі. Священики були стали звичайними чиновниками і не мали власної думки. Церква перестала бути тим, чого — по словам Христа — пекольні сили не подоліють. Вона забула два головні заповіти Сина Божого, для неї лишилася лише справа жолудка і вона почала впадати.

Перший заповіт, який церква забула був: Хто хоче у вас бути першим, нехай буде слугою! А коли сей заповіт забуто, тоді вийшов примус, вийшло насильство, чого в церкві Христовій не повинно бути. Там має бути свобідне довіря, свобідна воля, а не примус та насильство.

Відвернувшися від Христа, люде сказали: Божественне слово нехай буде забуте! Епископам подобалася влада і вони схилилися до насильства. Їм захотілося бути світськими панами. Почалася боротьба за владу.

Єзуїти перекручували закон Сина Божого для земної влади. Росія і Византія мали царів і церкву заставляли служити політиці царів. А між тим інтереси народу відходили на дальше місце.

Та народ наш се розумів і ми мали людей, що хотіли зло направити. Досить згадати гетьмана Мазепу що був чоловіком великої освіти і розуму і бажав визволити і наш народ і його церкву з під чужого панування. Він пійшов був війною проти Москви, щоби увільнити народ український від кайдан. Він хотів піднести релігійне життя народу і сам побудував 12 церков, огородив Печерську Лавру загородою.

Однакож жадоба панування одних нищить добрі заміри других. Та на місце Божої правди прийшла нагайка царя.

Апостол Павло казав: Духа не угашайте! — тимчасом же розвій церкви скоро припинився, наперекір постанові апостола. Собори кінчаються з 9-им століттям і від того часу церква не росте. Світ іде вперед, а церква лишилася на місци і перестала бути орґанічним тілом життя. Казав ще Христос: Будьте досконалі, як досконалим Отець наш небесний єсть. Не на земних володітелів вказував Син Божий, але на свого Отця небесного і йому уподоблятися.

І тому церква Христова має бути вільною. Не царі мають в ній рішати, але собори, але народ, що є живою церквою Сина Божого. Саме духовенство повинно бути виборним, лад в церкві повинен бути народоправним. В такім лише ладі заповіти Христа можуть мати застосовання до життя.

Як же почався український православний рух? Як ми прийшли до народноправства?

Як я вже сказав, серед революції серед терпінь родилася наша свята справа. Коли виринула думка відновити занедбану церков Христову, нас було мало. Був лиш гурток свідомих одиниць.

З початку думали вони піднести церковну справу порозумівшись з московськими епископами, але вони віднеслися до нас ворожо. Звичайне духовенство було також застрашене.

Але сказано в Святім Письмі: Відійметься від вас виноградник і передасться иншим! — таке і тут сповнилося.

Коли висше духовенство відмовилося помочи, наш гурток і його робота знайшли підтримку в народі. Бачучи нещирість тих, яких обовязком було помагати Божій справі, народ рішив оголосити свою церкву незалежною від чужих.

З упадком царату всі орґанізувались, творились партії, класи, гуртки. Тоді повстала і наша церква.

Ще в 1917 р. скликано епархіяльний зїзд і почалися заходи до скликання Українськго Собору та Москалі на се не годилися. Отже скликано зїзд брацький. Зїздів тоді всюда було богато. З тих приміром український військовий зїзд рішив також боротися за незалежну українську церкву.

Між иншим домагалися тоді Українці у московського патріярха, щоби завести українську мову в богослуженнях на Україні, та не вийшло нічого. Сподівалися дістати від патріярха грамоту і мав її доручити той сам Платон, що є тепер в Америці. Торгувалися ми з Москалями з тиждень. Вкінци ми питаємо за грамотою, але Платон грамоти не дав.

Серед всего того рішено скликати Всеукраїнський Церковний Собор. Українцям помагав еп. Олексій, та московський патріярх заборонив йому правити Службу, щоби він не міг брати участи.

Собор з московською перевагою почав найперше викидати Українців. Лишив ледво 4-ох, та і ті виступили. Але прийшли большевики і собор припинився.

Серед таких відносин провадилася робота української церкви. Була Центр. Рада, Німці, гетьман, революція проти гетьмана, що стояв з Москалями. Київ переходив з рук до рук що кілька тижнів. Україна була тереном чотирох армій — Українці, Поляки, Денікінці і большевики. Се був т.з. чотирокутник смерти.

Коли перемогли большевики, тоді Українцям вдалося дістати Никольський Собор в Київі і тут відправлено першу Службу Божу в українській

мові. Торжество було незвичайно величаве. Захоплення було так велике, що 10,000 парохіян записалося за оден день.

Дальше Українці почали старатись о Алекс. Собор, а ще дальше почалась боротьба о храм св. Софії. Москалі скликали зїзд і думали не допустити св. Софії до рук Українців, та се їм не вдалося, бо й Українці добре приготовилися.

Наше духовенство почало правити, то російський епископ Назар заборонив. Тоді дійшло до російських епископів 200 людей жадати, щоби зняв заборону. Російські епископи пробували втічи, та наш митрополит Василь сказав, що коли не буде дозволу, то він буде правити і без нього.

Українці заснували дальше всеукраїнську Церковну Раду. В нас була вже українська мова. Епископ Парфеній був з нами та його настрашили і він покинув.

На київськім зїзді 1920 рішено не звертати цілком уваги на московські перешкоди, бо українська православна церква вільна від залежности чужих.

Стала ще раз справа Собору та російський митрополит його не признав. Ми ще раз спробували довести до згоди, та було годі. Ми хотіли українських епископів, а нам давали Москалів. І ми спробувавши всіх гідних способів для порозуміння, забралися вкінци до роботи на власну руку.

Про розміри нашої праці можна мати поняття, коли скажу, що я лишив 325 парохій. Таке всюда. Нарід вмів підтримати свою справу. За два роки церковної роботи дві пятих церков на Україні перейшло до наших рук. Відправа відбувається всюда в українській мові. Всі інтелігенти помагають щиро українській справі. Се власне і є прикметою української церкви, що вона визначається інтеліґентністю.

А тепер приходимо до справи українізації церкви.

Коли Син Божий навчав, то навчав так, щоби се було людям зрозуміло. І перший дарунок св. Духа — се дар мов. Тимчасом-же Москалі в відношенню до нас не хотіли сего признати і казали, що наша мова до богослуження непридатна, базарна. В перших часах християнства всі мови були добрі, нині люде почали виділяти одні мови з других.

Син Божий лишив нам Євангеліє і се мусить завсігди лишитись найважнійшою справою. Однакож Євангаліє має бути святість не лише на столі, але і в серцю. І мови дані людям на те, щоби розкривати людям Євангеліє правди.

Колиж ми впровадили в богослуження мову рідну, Москалі підняли крик, що ми викидаємо святу стару славянську мову, впроваджену св. Кирилом і Методієм. Тількож треба памятати, що та мова, на яку Св. Кирил і Методій переложили богослужебні книги з мови грецької, се була тодішна народна, звичайна мова. Так же робили й апостоли що проповідували мовою того народу, між який прийшли.

Однакож і мову старославянську уважали колись також до богослуження непридатною. Проти неї виступили були Німці, які мали римський обряд і святі Братя мусіли її боронити, як мову людям зрозумілу. Те самеж робимо і ми, засновуючи Брацтво св. Кирила і Методія. Ми боремося за зрозумілу людям мову в богослуженню.

Візьмімо тепер автокефалію.

Автокефалія, се справа самоврядування, се такий лад, де сам народ править близкими йому, його власними справами, без вмішуванняся чужих.

Колись ми залежали від патріярха Царгородського, та його відношення до нас було більше поверховне. Він потверджував митрополита і головно на тім залежність нашої церкви від нього кінчилася. Ціле орудування цер-

ковними нашими справами було тоді в руках митрополита — наша церква була тоді автокефальною.

Та не всмак було таке нашим сусідам, Москалям — їм хотілося, щоби наша церква була не в наших, але в їхніх руках.

В XVII віку духівництво українське було більше просвічене, було свобідне. Воно голосило науку Христа не по наказу від царів, але по волі свого розуміння і розуміння потреб нашого народу.

Та не в смак було таке нашим сусідам. Сталась соромна купівля церкви. Москалі захотіли поневолити нашу церкву, вдалися отже до турецького везира і при його допомозі купили право орудувати нашими церковними справами. Було се року 1686. І заплатили небогато — 200 червінців і 120 соболиних шкір.

Така безбожність тоді сталася, що одні від других купували право орудувати чужою церквою, не радячись тих, о яких се ходило. Не можна не згадати, як відбувався сам акт купівлі. — Москалі тримали в руках гроші, а друга сторона тримала грамоту і ще торгувалися хто перший має дати другому свою річ. Не вірили оден другому, доки в руках не мали обіцяного.

І коли ми пригадаємо сю безбожну купівлю, то хто нам має нині сказати, що ми не маємо права вибиватись на той свобідний шлях власного церковного життя, який нам безсоромним способом вирвано?

Закидає нам також дехто, що Українська Православна Церква, се політична інституція. Та не треба далеко дошукуватись щоби бачити нестійність такого закиду. Партійні питання се — політика! Але національна приналежність не є політикою. Ми Українці не тому, що нам так хочеться, але тому, що ними є, що ними родились; тому, що отримали в спадщині мову і всі традиції. В національнім питанню треба бачити волю Божу — вона повитворювала окремі народи, вона витворює обставини. Німець Німцем не задля політики, а тому, що він ним і без політики є. Коли отже церква задержує національні риси, то вона йде в напрямі назначенім Богом.

В науці Сина Божого сказано, що господар пороздавав слугам таланти — дав на те, щоби їх розвивати. Так дав Бог і кождому народови його талан і коли нарід свій талан закопує, він йде проти волі божої. Церква, се душа народу, його найвисша ціль, мусить вона отже провадити нарід і боротися зі злом, яке народови заподіяєся.

Політика скоро змінна, церква ні. Церква в першій мірі клопочеться серцем чоловіка, хоче перетворити його в храм Духа Святого і доперва тоді може прийти новий справедливий лад на світі. З такого боку церква ставиться до життя і помагає йому.

В нас на цілі роки провадилася боротьба і з одного боку закінчилася для нас невдачею. Нам недоставало того, що нас обєднувало би в одну силу. Де треба було тисяч, були ледво сотки, де міліонів — були тисячі. Однакож в нас почалася і ведеться ще инша робота — робота церковна. Кого не досягали поклики політичні, поклики революції, того досягає сила могучійша від військової, бо основуєсь вона на самім дні людських сердець.

І хоч як ворожі нам люде силуються нині ту силу розбити, їм се не вдається.

Припинилась революція, та не припинюється наша робота — робота заснована на слові Сина Божого. Вона росте, поширюєсь, гуртує щораз більше наш народ. І коли я приїхав до Америки, коли завитав і між вас, то лише присудом божим і силою тої творчої праці, яка ведеться між нашим народом по всіх закутках світу, де наш нарід жиє.

І коли ви зібралися сюда нині то лише на те, щоби порадитись, як краще

продовжати боже діло. Нехай отже Господь дасть усім зібраним гарне розуміння, щоби рішити предприняту справу Отцю небесному на славу, а собі і цілому нашому народови на добро..."

* * *

Після промови Високопр. Владики посол Бачинський між иншим поставив питання: 1) Чи Українська Православна Автокефальна Церква уважає себе частиною Вселенської Православної Церкви? 2) Чи без признання верховних авторитетів Всел. Церкви може вона істнувати?

На це відповів Впреосв. Владика: — Українська Православна Церква не зробила й одного кроку, що протививсяб засадам Всел. Прав. Церкви. Сама московська церква пробувала порозумітись, як з правною церквою, а й недавно жадала умов для порозуміння. Сим вона признала правність Української Православної Церкви.

Дальше — в мене є зносини з патріярхами Сходу. Та треба тямити, що вартість церкви основуєсь не на признанню, але на роботі. Коли-ж будемо сильні роботою, то нас всі признають. (Оплески). Треба отже, щоби найперше і самі себе признали і взялися до праці. Побачать роботу і признають. Чи буває, що хтось збудував хату і тоді йде до сусіда просити признання, що то його хата? (Оплески). Тепер Всел. Собору ще не було, отже про нас і не говорено.

Бач.: Отже нашої церкви не признано?

Панна Кононенко: Нас признала чеська церква!

Бач.: А хто признав чеську?

Мих. Стечишин: Признав сербський православний патріярх. А дальше — митр. Ґерманос передав формально управу Укр. Прав. Церкви Владиці Іванови, отже тим самим признав. Передання юрисдикції становить признання!

Стечишин ще пояснює, що саме святокупство, яким Москва купила давну Укр. Прав. Церкву, дає Українцям повне право собою клопотатись і своє церковне життя після своїх потреб будувати. Сею купівлею нас поставлено в ряд невільників, а кождий невільний морально зобовязаний вибиватись на волю. Сього вимагає закон життя і закон божий.

Були ще далі питання, уваги і пояснення, що зводилися до висше наведеного.

Після того наступила перерва на вечеру. По вечері наради велися в неприсутности Владики.

———————

По вечері виступало з бесідою богато бесідників — о. Савчук, делеґат з Айтуни, а за тим п-на Х. Кононенко, що в 1924 р. приїхала до Канади з Чехословаччини. Вона сказала між иншим:

Нам в Чехословаччині тутешна наша Церковна робота не була близше відома. Коли я їхала, мені якраз пригадували, щоби тут починати українську церковну роботу, та бачу, що тут більше робиться, як ми сподівалися. Там церковна справа не поставлена так остро, як тут, однакож робота робиться. Одно там, що на Закарпаттю нарід ще дуже несвідомий. Там зорганізувалось укр. прав. Брацтво св. Кирила і Методія заходом проф. Біднова і вибрано осідком Подєбради. Богослуження відбуваються в каплиці подарованій правительством. Священик приїздить з Прикарпатської Руси. Справа церковна йде там до кращого. Шкода, що тамошне Брацтво дотепер не порозумілось з тутешною церковною роботою. Тепер вже зможу їх про все поінформувати.

Дальше забирають слово инші бесідники, між ними д. В. Ґабора з Канори, який між иншим сказав:

В Канаді я 22 роки і церква мені завсігди була дорога. Я завсігди бажав, щоби наш нарід йшов тою дорогою, яку вказав Христос.

Одні звали мене доси за великим прихильником духовенства, другі ворогом, а на ділі не всі розуміли мене. Для добрих я був добрий, для злих лихий.

Від довшого часу я стратив був надію на краще, однакож нинішний Собор привернув мою віру. Я дочекався того, чого бажав. І я вірю, що всі ми однаково раді і тому можемо заспівати: З нами Бог!

Бачив я кількох православних епископів, але не бачив нічого подібного, як бачу нині. І я вірю, що від тепер наша справа пійде певним кроком. Наша робота має тепер о що опертися.

Кулачковський звертає увагу, що треба би приступити до вирішення справи епископа і просить пояснення з канонічного боку, коли щось потрібне.

Священик Савчук відповів: Консисторія на Соборчику 21 і 22 мая 1924 розгянула справу канонічности й однодушно згодилась, що Автокефальна Українська Православна Церква нічого неканонічного за собою не має. Коли ходить о поставлення митрополита Липківського, то подібний спосіб поставлення був в Александрійській церкві до Першого Вселенського Никейського Собору, що був 325 р., а навіть якийсь час і після того. Сю справу на Соборчику ми широко розглянули і в наших руках є для сього богато матеріялу який завсігди можна використати, коли буде треба.

Голос забирав ще дехто і по довгих дискусіях принято одноголосно резолюцію, щоби попросити Високопреосвященого Владику Івана приняти Українську Православну Церкву під свій духовний провід. Услівя, які рішено зі сторони Собору предложити новому Архипастереви, подібні, як були з митр. Ґерманосом — щоби обі сторони заховали повне право самостійности і працювали разом руководячись почуттям обовязку і вимогами загальної справи.

Коло 12-ої години в ночі, коли принято загальну згоду, повідомлено Впреосв. о. Івана про рішення зібраних і попрошено, щоби прийшов.

Невдовзі Владика зявився на салі і зібрані привитали його уже як того, хто має стати їх Провідником.

Впреосв. Владика принявши до відома ще раз однодушне рішення Собору, виголосив довшу бесіду в якій дякує за довіря; висловлює, що буде всіми силами берегти повіреної йому справи і взиває всіх до найщирійшого співдіяння в будучій церковній роботі.

Крім того говорило ще кількох бесідників. Дальше оголошено, що другого дня буде архиєрейська Служба Божа і зібрані розійшлися на спочинок.

ДРУГИЙ ДЕНЬ

Другий день Собору розпочався архиєрейською Службою Божою, в якій брало участь також девять священиків. Торжество було незвичайно величаве само собою, а ще більше тим, що присутні були свідомі, що се вперве молиться з ними їх владика, якого не прислав їм хтось чужий не радячись з ними, але мають, того, кого самі уважають відповідним на церковного провідника. Свідомі що мають того, хто приїхав з тої України, де відновилася наша прапрадідна Православна Церква, що робить нині велику роботу для визволення України з чужих кайдан.

Підчас Служби Божої поставлено двох священиків о. Савчука і о. Кудрика в чин протоєреїв.

Богослуження протягнулося довго і наради сего другого дня почалися по полудни.

ДРУГИЙ ДЕНЬ НАРАД ПО ПОЛУДНИ

Першим на чергу прийшов вибір Консисторії на слідуючий рік і вибрано з священиків: оо. Савчука, Кудрика, Кирстюка і Самця: дд. Мих. Стечишина, І. Семенюка і Ф. Гаврилюка.

Приходить на чергу справа фінансова і д. Свистун зауважує, що:

— Доки церков удержується народом, доти вона служить народови і є народна. Церков, що бере поміч від чужих, є чужою. Кождий чужий, що дає гроші, дає з обчисленням, що відбере їх з процентом. Ми своє мусимо самі піддержувати, тоді воно буде наше.

Високопреосвящений Владика пояснив, як фінансова справа заводиться в Злучених Державах.

Добр. Семенюк висуває думку, що кождий член церкви (кожда родина) повинна давати на Дієцезіяльний Фонд одного доляра річно. Крім того треба позаложувати парохіяльні Брацтва і Брацтво повинно би давати 15 дол. річно.

О. Савчук порушив справу рапортів і звітів священиків і громад до Консисторії. Се потрібне на те, щоби за 10-20 років можна було будь кому отримати потрібні інформації, як також, щоби знати стан дієцезії. Початок сього зроблено сего літа розіславши до урядів громад і священиків відповідний квестіонар. Ті громади котрі квестіонар ще не виповнили, повинні зробити се якнайскорше.

Добр. Й. Кулачковський спинюється над тим, як збирати гроші там, де нема ще зорганізованої громади і піддає гадку, щоби поодинокі члени церкви занималися сим, кождий в своїм окрузі.

Свистун завважує, що ми маємо два тіла: Брацтво і Консисторію; Парохії зорганізовані повинні слати гроші до Консисторії, а Брацтва або Сестрицтва повинні наложити на себе добровільний податок і збирати гроші зокрема не мішаючися в справи парохії.

Сліпченко піддає гадку, щоби головний Виділ Брацтва виготовив відзнаку, яку повинен носити кождий член Брацтва. Розпродажею відзнак малиб занятися льокальні Брацтва.

По сім наступила збірка жертв на дієцезальний фонд, так від граомад як і від приватних осіб.

Після сього наступила 15-мінутова перерва в нарадах, по якій предсідатель покликав до слова паню Стечишин, делеґатку від Жіночого Товариства при Укр. Прав. Церкві в Вінніпеґу, завважуючи, що се є надзвичайно добрий знак, що наше жіноцтво почало брати активну участь в церковному життю, і ґратулює і дякує Жіночому Товариству за те, що воно вислало на Собор дві делеґатки, а то паню Стечишин і паню Свистун.

Пані Стечишин привитала Собор від Жіночого Товариства і переповіла коротко про розвій і діяльність сього товариства. Товариство розвивається як найкраще, і є дуже активне на доказ чого може послужити факт, що воно зібрало в протягу свого шість місячного істнування около тисячу долярів на укр. прав. церкву в Вінніпеґу. На закінчення вона апелює до укр. православного жіноцтва орґанізуватися в товариства.

Дальше говорила п-ні Свистун про значіння жіночих товариств, чи сестрицтв. Жіноцтво може дуже богато спричинится до розвою нашої церкви. Релігія апелює й захоплює жінок більше чим мущин. Дальше

релігійне виховання дитини є в руках мами, — отже кожда мати мусить обовязково інтересуватися церковним життям. В чужих народів жіноцтво відограє дуже велику ролю в соціяльнім життю. В нас повинно бути так само. Жіночі товариства дуже легко орґанізувати. Цілі і задачі таких товариств є:

1) Витворити товариське, а то й родинне почуття між членкинями товариства.
2) Дбати о релігійну недільну, школу для дітей, яка повинна бути при кождій церкві.
3) Виховувати релігійного і патріотичного духа в молодіжи.
4) Нести матеріяльну поміч убогим.
5) Відвідувати і доглядати хорих.
6) Нести матеріяльну поміч своїй церкві.

Семен Михайлюк завважає, що при кождій церкві є сестрицтва, тільки що їх діяльність не є задосить розширена.

Свящ. Савчук висказує похвалу Жіночому Товариству в Вінніпеґу і висловлює надію, що українське православне жіноцтво по цілій Канаді пійде за його приміром.

ВНЕСКИ І УХВАЛИ

Савасій і Білавчук: щоби справу духовного семинаря передати до остаточного вирішення Виділови Брацтва і Консисторії.

Свящ. Савчук і Бабяк, — що кождий вірний Української Греко-Православної Церкви має моральний обовязок передплачувати і поширювати "Православний Вістник".

Свящ. Савчук і о. Кудрик, — щоби офіціяльна назва нашої церкви остала та сама, що була, а то "Українська Греко-Православна Церква в Канаді".

Мих. Стечишин і о. Новосад, — щоби надрукувати статут Брацтва і церковних громад.

о. Савчук і о. Самець, — Собор висловлює Впреосв. митрополитові Ґерманосови найщирішу подяку за його заопікуваняся нашою Церквою.

Свящ. Кудрик і Ю. Стечишин, — Собор пересилає Українській Автокефальній Церкві на Україні і її діячам братський привіт і признання за їх дотеперешню роботу для добра і слави українського народа.

Собор закінчився щирим і палким закликом Впреосв. Архиепископа Івана до щирої праці на честь і користь Рідної Церкви — і відспіванням "Достойно єсть", "Ще не вмерла Україна" та "Не пора".

2. Додаткові інформації про постанови 4-го Собору

а) Склад Консисторії на чергову каденцію

Після останньої сесії (17 липя) 4-го Собору того самого дня відбулося спільне засідання Консисторії й Головного Виділу (Управи) У.Г.-П. Братства.

У протоколі цього засідання сказано, що Консисторія на чергову каденцію була уконституована так: свящ. Семен В. Савчук — голова; свящ. Василь Кудрик — заступник голови; Іван Семенюк — фінансовий секретар і касир. Члени Консисторії: свящ. Стефан Гребенюк і свящ. Корнило Кирстюк; адв. Михайло Стечишин, Мирослав Стечишин (редактор "Укр. Голосу").

б) Рішення скасувати Адміністратуру У.Г.-П. Церкви

У протоколі з цього засідання сказано:

"о. К. Кирстюк, о. П. Мельничук:

— Уряд Адміністратора касується автоматично з приходом епископа, а замість того є голова Констисторії.

Принято одноголосно".

в) У цьому ж протоколі сказано, що свящ. С.В. Савчук погодився бути головою Консисторії під такою умовою:

1. "Колиб його робота на кольоніях була припинена, і це потрібне через лихий стан здоровля. 2. Колиб його матеріяльне положення було поліпшене — це ізза таких самих причин".

"Ввиду цього п. [Василь] Свистун вносить, щоби: 1. Дати о. Савчукови 25 дол. місячно за його працю при [Православному] "Вістнику".

2. Дати о. Савчукові 25 дол. [місячно] за його працю при Консисторії".

"Остаточно о. Савчук погоджується бути головою Консисторії і Збори затверджують вибір."

г) Нова Головна Управа У.Г.-П. Братства

На цих Зборах (17 липня 1924 р.) був уконституваний новий "Виділ" (Управа) У.Г.-П. Братсва: Василь Свитун — голова (на це місце уступившого Василя Гавриша); Ізидор Новосад — заступник голови; Юліян Стечишин перевибраний на становище секретаря, яким він був ще з весни 1919 р.; Йосиф Кулачковський — касир.

ґ) Переміщення Консисторії із Саскатуну до Вінніпеґу

На цьому засіданні (17 липня 1924 р.) було рішено перемістити Консисторію із Саскастуну (де вона була від початку її утворення — 27 листопада 1919 р.) до Вінніпеґу. Це було формальне переміщення Консисторії, бо de facto вона в Саскатуні перестала функціонувати ще на початку грудня 1923 р. Ідеться про те, що голова Консисторії, і він же Адміністратор Церкви, свящ. С.В. Савчук, якого Церковна Громада Св. Покрови в Вінніпезі своєю ухвалою 21 вересня 1923 р. запросила на становище свого настоятеля (пароха), виїхав із Саскачевану до Вінніпеґу на початку грудня 1923 р., і почав виконувати обов'язки настоятеля цієї Церк. Громади в половині грудня.

Перше Богослуження він відправив в англіканській церкві Св. Петра, яку Громада Св. Покрови взяла в піднаєм, на Різдво 25 грудня ст. ст. 1923 р. (це значить 7 січня нов. ст. 1924 р.). Повідомлення про це було в "Укр. Голосі" у числі за 19 грудня 1923 р.

Свящ. С.В. Савчук, переселившись до Вінніпеґу, одночасно духовно обслужував і православних українців на колоніях в околицях Вінніпеґу, а при цьому був редактором органу У.Г.-П. Церкви, часописа-місячника "Православний Вістник", перше число якого вийшло в квітні 1924 р.

д) Походження назви "Дієцезіяльного Фонду", що був установлений Четвертим Собором

У статті п.з. "Четвертий Собор Української Православної Церкви", що була поміщена на першій сторінці "Православного Вістника" за липень 1924 р., була подана інформація про те, що "Собор вирішив також справу Дієцезіяльного Фонду, на який кождий член Української Православної Церкви повинен річно жертвувати одного доляра".

Відповідь на питання, чому цей "Фонд" названо "Дієцезіяльним", є в тій самій статті, в якій подана інформація про таку постанову Собору 1924 р. на його вечірній сесії 17 липня.

> "По спільній вечері, в котрій брав участь також Впр. Владика, Собор рішив, вже в неприсутности Владики, справу *злуки обох українських церков, т.є. в Канаді і Злучених Державах в одну дієцезію під проводом Впр. Архиепископа Іоанна Хведоровича*".

Слово "дієцезія" означає ту адміністративну одиницю, очолену єпископом, що становить собою одну з частин більшої церковної одиниці, напр. Митрополії, або й помісної Церкви, і яка в нас традиційно означається терміном "єпархія" (ніколи терміном "дієцезія").

Перетворення У.Г.-П. Церкви в Канаді й У.П. Церкви в США в одну дієцезію (єпархію) під проводом архиєп. Хведоровича (чи пізніше "Теодоровича") було зроблено тому, що У.Г.-П. Церква в Канаді, рішенням Четвертого Собору (1924 р.) приєдналася до УАП Церкви в Україні, і спільно з У.П. Церквою в США, стала одною з "дієцезій" (єпархій) цієї Церкви, а це значить, що вл. Теодорович, як предстоятель Північно-Американської Єпархії Української Автокефальної Православної Церкви (первоієрархом якої був митр. В. Липківський), підлягав духовній юрисдикції церковного центру в Києві.

е) Постанова приготувати проєкт "Чартера" для У.Г.-П. Церкви

З "Автобіографії" судді Мих. Стечишина довідуємося (про що мова була вище) про те, що Четвертий Собор постановив виготовити проєкт "Чартера" (Хартії) для У.Г.-П. Церкви, і це завдання припоручив адвокатові Мих. Стечишину, найменувавши його при цьому "адвокатом церкви", тобто юрисконсультом (правним дорадником) У.Г.-П. Церкви в Канаді.

є) Перші священики, що були на Четвертому Соборі повищені в сані

На нарадах Консисторії й Головного "Виділу" У.Г.-П. Братства, що відбулися — під головуванням архиєп. Теодоровича — після сесій Четвертого Собору 16 липня, учасники цих нарад висловили бажання, щоб священики С.В. Савчук і Василь Кудрик були нагороджені протоєрейським саном.

У протоколі цього засідання сказано, що відмова цих священиків прийняти це відзначення була анульована волею архиєп. Теодоровича. Акт повищення обох цих священиків у сані (удостоєння їх протоєрейським саном) був звершений владикою Теодоровичем за Архи-

єрейською Службою Божою 17 липня. (Це був останній день Четвертого Собору).*[11]

VI. КОМЕНТАРНІ ЗАМІТКИ ДО "ЗВІТУ З 4-ГО СОБОРУ У.П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ"

1. Злука У.Г.-П. Церкви з УАП Церквою в Україні

"Звіт з 4-го Собору У.П. Церкви в Канаді" починається такою інформацією:

> *"Рік 1914-тий остане в історії канадійських Українців памятним через те, що в тім році Українська Православна Церква в Канаді дістала першого епископа-українця і тим самим злучилася з Всеукраїнською Православною Автокефальною Церквою, яка є під проводом митрополита Київського, Василя Липківського".*[54]

Ця інформація подана в "Звіті" на тій підставі, що Четвертий Собор вибрав останню з тих трьох альтернатив, які запропонував йому до вибору Адміністратор У.Г.-П. Церкви, свящ. С.В. Савчук, кажучи:

> "Нині перед нами три дорозі і одну з них мусимо вибрати. Ось вони: 1. Остати дальше при митрополиті Германосі. 2. Вибрати кандидата, який мав би стати нашим епископом. 3. Пійти слідами Злучених Держав, і, *признавши провід нашої церкви архиепископови Іванови, злучитися з Київом".*[55]

" З л у к а У.Г.-П. Церкви з К и ї в о м", тобто з УАП Церквою в Україні (яка в "Звіті" названа "Всеукраїнською Православною Автокефальною Церквою під проводом митрополита київського Василя Липківського") означала, що У.Г.-П. Церква в Канаді спільно з У.П. Церквою в США рішила стати одною з "дієцезій" УАП Церкви в Україні. Сама ж У.Г.-П. Церква в Канаді, без У.П. Церкви в США, ставала тільки половиною дієцезії УАП Церкви в Україні, і, як така, вона автоматично опинилася в юрисдикції ВПЦ Ради в Києві, а не безпосередньо в духовній юрисдикції митр. Київського і всієї України митр. Липківського. Справа бо в тому, що верховним органом Управлінння УАП Церкви була ВПЦ Рада, а митр. Липківський, згідно з "Київськими Канонами" УАП Церкви, діяв тільки яко один з членів ВПЦ Ради, якої він був "першим дорадником" і "Почесним Головою".

Постановивши запропонувати Четвертому Соборові архиєп. Теодоровича за Архипастиря для У.Г.П. Церкви, а це означало й пропозицію злучити цю Церкву з УАП Церквою в Україні, Соборчик у Йорктоні 21-22 травня 1924 р. заздалегідь постановив *"Зарезервувати якнайширшу автономію"* для У.Г.-П. Церкви в складі УАП Церкви в Україні. (Про це сказано в протоколі цього Соборчика).

---

*[11]Нагороди священиків за заслуги на церковній ниві (у черговості їх надавання): небедреник, скуфія, камілавка, золотий хрест, протоєрейство, епігонат (палиця), золотий хрест з оздобами, митра, протопресвітерство і архипресвітерство.

[54]"Правосл. Вістник". Жовтень 1924 р.

[55]"Правосл. Вістник". Листопад 1924 р.

2. Питання на Соборі, чи УАП Церква в Україні "признана" церковними авторитетами православного світу, й відповідь архиєп. І. Теодоровича

Тим одиноким членом Четвертого Собору, що поставив архиєп. Теодоровичеві питання, чи УАП Церква в Україні є признана, чи не признана церковними авторитетами православного світу, був Николай В. Бачинський, посол до Манітобської Леґіслятури. Ті особи, які в зв'язку з цим зголошувалися до слова, намагалися допомогти архиєп. Теодоровичеві своїми власними аргументами.

У "Звіті з 4-го Собору У.П. Церкви в Канаді" є такі інформації про це:

"Після промови Високопр. Владики посол Бачинський між иншим поставив питання: 1) Чи Українська Православна Автокефальна Церква уважає себе частиною Вселенської Православної Церкви? 2) Чи без признання верховних авторитетів Всел. Церкви може вона істнувати?

На те відповів Впреосв. Владика:

— Українська Православна Церква не зробила й одного кроку, що протививсяб засадам Всел. Прав. Церкви. Сама московська церква пробувала порозумітись, як з правною церквою, а й недавно жадала умов для порозуміння. Сим вона признала правність Української Православної Церкви.

Дальше — в мене є зносини з патріярхами Сходу. Та треба тямити, що вартість церкви основуєсь не на признаню, але на роботі. Коли-ж будемо сильні роботою то нас всі признають. (Оплески). Треба отже, щоби найперше ми самі себе признали і взялися до праці. Побачать роботу і признають. Чи буває, що хтось збудував хату і тоді йде до сусіда просити признання, що то його хата? (Оплески). Тепер Всел. Собору ще не було, отже про нас і не говорено.

Бач.: Отже нашої церкви не признано?

Панна Кононенко: Нас признала чеська церква!

Бач.: А хто признав чеську?

Мих. Сечишин: Признав сербський православний патріярх. А дальше — митроп. Ґерманос передав формально управу Укр. Прав. Церкви Владиці Іванови, отже тим самим признав. Передання юрисдикції становить признання!

Стечишин ще пояснює, що саме святокупство, яким Москва купила давну Укр. Прав. Церкву, дає Українцям повне право собою клопотатись і своє церковне життя після своїх потреб будувати. Сею купівлею нас поставлено в ряд невільників, а кождий невільник морально зобовязаний вибиватись на волю. Сього вимагає закон життя і закон божий.

Були ще малі питання, уваги і пояснення, що зводилися до висше наведеного".[56]

Про запевнення архиєп. Теодоровича, що УАП Церква в Україні "не зробила й одного кроку, що противився б засадам Вселенської Православної Церкви", і про його твердження, що Російська Православна Церква хотіла, і далі хоче, "порозуміння" з УАП Церквою, отже вона

[56]"Правосл. Вістник". Січень 1925 р.

тим самим *"признала правність Укр. (Автокеф.) Православної Церкви"*, тут уже була мова раніше.

а) Заява архиєп. І. Теодоровича, що в нього є "зносини з патріярхами Сходу", як проблема дослідника історії У.Г.-П. Церкви

Мета заяви архиєп. Тедоровича, що в нього *"є зносини з патріярхами Сходу"* полягала в його намаганні переконати посла Н.В. Бачинського, що якщо б патріярхи Сходу не визнали УАП Церкви взагалі, а її Єпископату зокрема, а в цьому й його (архиєп. Теодоровича), то можливість бути йому в "зносинах" з патріярхами була б виключена.

Цю його заяву треба вважати за проблему для дослідника історії У.Г.-П. Церкви з чотирьох причин.

1. У своєму листі, датованому в Нюарку, Н. Дж., США, 18 червня 1924 р., до С.В. Савчука архиєп. Теодорович інформує, що УАП Церква в Україні є абсолютно ізольована від світу, бо за зносини з закордоном совєтська влада карає розстрілом. У тому самому листі він писав, що він є тим першим єпископом УАП Церкви, що дістався поза межі СССР, і що тільки тепер він має можливість нав'язати контакт з православним церковним світом, але йому для цього треба мати "коротке ісповідання віри" (УАП Церкви в Україні), "стисло описану історію" цієї Церкви та умотивування того способу, яким був установлений Єпископат для неї.

Одначе у цьому листі він не каже, що в нього "є зносини з патріярхами Сходу". Від часу написання цього листа (18 червня 1924 р.) минув тільки місяць, і ось на Четвертому Соборі У.Г.-П. Церкви (16-17 липня 1924 р.) він каже, що в нього вже є "зносини з патріярхами Сходу". Звідси виринає питання: Яким чином йому пощастило на протязі такого короткого часу нав'язати "зносини" з патріярхами Сходу?

2. Тому що архиєп. Теодорович підлягав юрисдикції ВПЦ Ради в Києві, отже в "зносинах з патріярхами Сходу" він мусів би виступати як один з ієрархів УАП Церкви в Україні, то для нав'язання офіційних "зносин з патріярхами Сходу", чи з первоієрархами будь-яких інших Церков, він мусів би був мати писемне уповноваження від ВПЦ Ради в Києві. Але таке уповноваження він отримав щойно 1925 р.

3. Не було б ризиковним зробити припущення, що архиєп. Теодорович своє нав'язування "зносин" з патріярхами Сходу почав би був від спроб найперше увійти в контакт з Патріярхом Вселенським (Константинопільським). Якщо йому якось пощастило це зробити 1924 р. (звичайно, після приїзду до США — 13 лютого 1924 р.), то цей евентуальний успіх власне треба було б уважати за загадкове явище. Ідеться про те, що УАП Церкві в Україні на шляху до Константинопільської Патріярхії ще перед 1924 р поставила бар'єру Російська Церква. Ось один з прикладів: з доносом на УАП Церкву в Україні їздив до Вселенського Патріярха свящ. І. Чєпєлєв — делегат митр. Платона Рождественського, предстоятеля Півн.-Американської Архиєпархії Московського Патріярхату. У нього є таке свідчення про це:

> "Все попытки лидеров украинизма получить для Украинской Церкви канонически законного епископа оканчивались обычно неудачей. Между прочим, пишущий эти строки был принят Вселенским Патриархом 6 января

1923 года для доклада по вопросу об учреждении украинской иерархии. Выслушав очень внимательно меня, Вселенский Патриарх сказал следующее: "То что произошло на Украине з учреждением иерархии для украинской церкви, есть НЕПОПРАВИМОЕ ЗЛО. Мирянам никогда в истории Церкви Христовой не принадлежало право хиротонии во епископы. Это право всегда принадлежало только Епископам".[57]

Таку бар'єру на шляху до Константинопільського Патріярхату не було можна скоро й легко усунути.

4. Відомо, що архиєп. Теодорович намагався нав'язати контакт з Константинопільською Патріярхією 1930 р. (про це буде мова дальше), однак Патріярхія не відповіла на його листа.

3. Помилковість утотожнювання українських православних парафій у Чехо-Словаччині з УАП Церквою

Кажучи: "Отже нашої церкви ніхто не визнає", Н.В. Бачинський за "нашу церкву" вважав УАП Церкву в Україні. Натомість Харитя Каноненко мала на думці українські православні парафії (ті, що були на Закарпатті, і ті, що складалися з повоєнних емігрантів з Наддніпрянщини) в Чехо-Словаччині, звідки вона недавно приїхала до Канади. Ці парафії не мали нічого спільного з УАП Церквою в Україні, бо вони були в юрисдикції предстоятеля Чеської Православної Церкви, яким був архиєп. Саватій Врабец — приятель українців. Але архиєп. Саватій був в юрисдикції Патріярха Константинопільського, а не Патріярха Сербського, як це думав Мих. Стечишин.

(До речі, архиєп. Саватій Врабец брав участь у звершуванні архиєрейської Хіротонії владиці Іларіонові Огієнкові — в Холмі, 20 жовтня 1940 р.).

Мих. Стечишин тому помилково пов'язав Чеську Православну Церкву з Патріярхом Сербським, що один з чеських православних єпископів, Горазд Павлік, був у юрисдикції Патріярха Сербського.

Свящ. Савчук пропонував був проводові У.П. Церкви в США, щоб не спроваджувати єпископа від митр. Липківськго, а натомість скористати із готовости митр. Ґерманоса поставити, спільно з єп. Гораздом Павліком, єпископа-українця для православних українців у Півн. Америці. Одначе провід У.П. Церкви в США не прийняв цієї пропозиції, бо він хотів спровадити єпископа з УАП Церкви в Україні.

Про цю пропозицію свящ. Савчука й про відкинення її проводом У.П. Церкви в США знаємо з листа свящ. Івана Сеньчука, датованго в Гарра, Оклагома, США, 29 травня 1923 р., до свящ. Савчука. З цього листа видно, що провід У.П. Церкви в США ширив неправдиву поголоску, що єп. Горазд Павлік, мовляв, не погодиться висвячувати українця на єпископа, бо серби не позволять йому. У дійсності ж було воно інакше: Сербська Патріярхія (яка висвятила д-ра Матея Павліка, в чернецтві "Горазда" — на єпископа) не забороняла йому священнодіяти в

[57]Див. у статті прот. Іоана Чепелєва п.з. "Украинская Православня Церковь. — По поводу "хиротонии" Иосифа А. Жука" (у щоденнику "Новое Русское Слово". Нью-Йорк. Число за 8 жовтня 1932 р.).

звершуванні Єпископської Хіротонії. Про це свідчить той факт, що єп. Стефан Дзюбай спільно з єп. Гораздом 1922 р. висвятив в США на єпископа архимандрита Адама Филиповського, незважаючи на те, що ієрархія Рос. Церкви намагалася перешкодити цьому своїми заходами в Сербській Патріярхії.

4. Джерело легенди, що митр. Ґерманос "уступив" свою юрисдикцію над У.П. Церквою в США й У.Г.-П. Церквою в Канаді архиєп. І. Теодоровичеві

На Четвертому Соборі У.Г.-П. Церкви в Канаді останнім аргументом у намаганні доказати, що церковні авторитети православного світу визнають Єпископат УАП Церкви в Україні, був такий аргумент Мих. Стечишина:

> *"Митр. Ґерманос передав формально управу Укр. Прав. Церкви [в США і в Канаді]Владиці Іванови [Теодоровичеві], отже [він] тим самим признав [його]. Передання юрисдикції становить (собою) признання".*

Адвокат Мих. Стечишин допустився тут тієї помилки супроти законів логіки, яка полягає в "доказуванні за допомогою недоказаного аргументу". Одначе, незважаючи на це, цей аргумент став славним в історії УАП Церкви в Україні. Цей "аргумент" негайно підхопила (із "Звіту з 4-го Собору У.П. Церкви в Канаді", що був опублікований у "Правосл. Вістнику" в 1924-1925 рр.) ВПЦ Рада в Києві, і пізніше, коли почав виходити (1927 р.) її орган — журнал "Церква й Життя" (в Києві), то ВПЦ Рада на його сторінках передала цей "аргумент" в історію УАП Церкви в Україні. (Див. у журн. "Церква й Життя". Київ, 1928. Стор. 39).

З цього журналу згаданий "аргумент" Мих. Стечишина попав у відому свого часу монографію д-ра Арсена Річинського п.з. "Проблеми української релігійної свідомости" (Володимир Волинський, 1933), в якій (на стор. 33) знаходимо таке твердження:

> *"Зате ж характеристичне, що православний митр. Ґерманос, представник патріярха Антіохійського в Америці, по приїзді архиєп. Теодоровича* [у Півн. Америку], *радо зустрів його, передав йому цю [свою] українську паству [в США і в Канаді],* яку він перед тим доглядав, і на знак братньої любови та як символ передачі догляду над [У.П.] Церквою [у Півн. Америці] *підніс йому [свій] архиєрейський посох" (патерицю).* (Вставні пояснення мої. — Ю.М.-Л.).

Як бачимо, коротенька, суха, логістична заява Мих. Стечишина розвинулася в Україні в живу й барвисту обширну легенду.

Про те, що цей, "аргумент" Мих. Стечишина в проводі УАП Церкви в Україні вважався за дуже важливий "документ", також свідчить і той факт, що сам митр. Липківський утвердив його на сторінках історії УАП Церкви в Україні, кажучи:

> *"Цікаво, що й єпископ Антіохійського патріярхату Ґерманос теж визнав архиєпископа Івана Федоровича й передав йому свій пастирський посох".*[57a]

[57a]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 68.

Насправді ж дійсність у цій справі була така, що ніхто не знав, не знає і знати не може, чи митр. Ґерманос у своїх думках признав, чи не признав архиєп. І. Теодоровича за благодатного Єпископа. Кажемо: "в своїх думках", бо жодного такого писаного документу, який міг би свідчити про те, чи митр. Ґерманос "признав" чи "не признав" архиєп. Теодоровича, не має, ніколи не було його, та й бути не могло, бо жодного "акту передачі" митр. Ґераманосом своєї юрисдикції над православними українцями в Півн. Америці не було й бути не могло. Ідеться про те, що з юридичної точки зору У.П. Церкви в Америці й У.Г.-П. Церкви в Канаді такий акт був би нелеґальним. Цим і треба пояснити той факт, що коли Собор У.П. Церкви в США, що відбувся в Нью-Йорку 11-12 червня 1924 р., приймав архиєп. Теодоровича за Архипастиря для цієї Церкви, то це діялося в неприсутності (на цьому Соборі) митр. Ґерманоса.

Не було митр. Ґерманоса й на Четвертому Соборі (в Йорктоні, Саск., 16-17 липня 1924 р.), який прийняв архиєп. Теодоровича за Архипастиря для У.Г.-П. Церкви в Канаді. Чи провід цієї Церкви запросив митр. Ґерманоса на її Четвертий Собор (1924 р.), який приймав архиєп. І. Теодоровича за Архипастиря для У.Г-П. Церкви, чи не запросив, цього не знаємо, але знаємо, що de jure він не мусів запрохати його на цей Собор.

Знаємо, що Консисторія й Братство вислали з Четвертого Собору подяку митр. Ґерманосові за його духовну опіку (від 27 листопада 1919 р. до 16 липня 1924 р.) над У.Г.-П. Церквою в Канаді, і що текст цієї подяки був опублікований на першій сторінці в "Правосл. Вістнику" за липень 1924 р.

Яка була відповідь митр. Ґерманоса на цей лист подяки, і чи відповідь від нього була взагалі, цього не знаємо, бо в пресі про цю справу не було жодної згадки.

Ту привабливу легенду, що митр. Ґерманос "передав свою духовну юрисдикцію над православними українцями в Півн. Америці архиєп. Теодоровичеві", спростувати не трудно, бо із сфер проводу У.Г.-П. Церкви маємо таку інформацію (з березня 1921 р.).

> *"Нарешті, найважнійшим є се, що Українська Православна Церква [в Канадії в США] зробила з митр. Ґерманосом писемний договір в адвокатів [27 листопада 1919 р.], на підставі котрого митр. Ґерманос* ***мусить*** *передати [свою] духовну власть над нашою православною церквою українському православному епископови, наколи такий буде".*[58] (Вставні пояснення мої. Ю.М.-Л.)

До речі, в цьому "писемному договорі", зробленому "в адвокатів", фраза "мусить передати" є контрадикцією, бо ж саме слово "мусить" implicite виражає ідею: 'мусить уступити' (а не "мусить передати") бо, згідно з тими "засадами" У.Г.-П. Церкви, які встановили Довірочні Збори в Саскатуні 18-19 липня 1918 р., коли рішили "заложити Укр.

---

[58]"Укр. Голос", 30 березня 1921 р. (Див. у статті під саркастичним заголовком "Тайни про засноване У.Г.П. Церкви в Канаді").

Греко-Правосл. Церкву в Канаді", право " п е р е д а в а т и" власть (духовну) над У.Г.-П. Церквою даному єпископові належало Соборові цієї Церкви, а не будь-кому іншому.

Той факт, що, згідно з тим договором (зробленим в адвокатів 27 листопада 1919 р.), що його підписав У.Г.-П. Братству в Канаді митр. Ґерманос, цей ієрарх "мусить" автоматично уступити із становища Архипастиря У.Г.-П. Церкви тоді, коли вона вибере собі за Архипастиря "українського православного єпископа", свідчить, що митр. Ґерманос, — хотів, чи не хотів відійти від У.Г.-П. Церкви в Канаді, — але він м у с і в це зробити, коли обидві ці Церкви вибрали собі бажаного єпископа в особі архиєп. Теодоровича. Правда, в цьому "адвокатському" договорі було сказано, що тим єпископом-українцем має бути п р а в о с л а в н и й єпископ. Але, як це знаємо з протоколу Соборчика У.Г.-П. Церкви з 21-22 травня 1924 р. та із "Звіту" з 4-го Собору цієї Церкви, віроісповідний аспект архиєп. Теодоровича вирішувала Консисторія й "Виділ" Братства — без жодного порозуміння з митр. Ґерманосом у цій справі, незважаючи на те, що митр. Ґерманос, як Архипастир У.Г.-П. Церкви, мав у цій Церкві в и к л ю ч н е право у ч и т е л ь с т в а в і р и. (До речі, він і зазначив це в своєму першому Архипастирському Листі до своєї української пастви).[59]

5. Поучення архиєп. І. Теодоровича У.Г.-П. Церкві про те, як треба дивитися на справу "визнання", чи "невизнання" УАП Церкви в Україні церковними авторитетами православного світу

Під пресією питань делегата Н.В. Бачинського: "Чи Українська Автокефальна Православна Церква (в Україні) уважає себе частиною Вселенської Православної Церкви?" і "Чи без признання верховних авторитетів Вселенської (Православної) Церкви може вона існувати?" — архиєп. Теодорович проголосив, як фундаментальну розв'язку цього питання, Четвертому Соборі таке поучення:

> "Та треба тямити, що вартість основується не на признанню, але на роботі. Коли-ж будемо сильні роботою, то нас всі признають. Треба, отже, щоби найперше ми самі себе признали, і взялися до праці. Побачать [інші Церкви] нашу роботу і признають [нашу УАП Церкву].
>
> *Чи буває, що хтось збудував хату, і тоді йде до сусіда просити признання, що то його хата?*[60] (Вставні пояснення й підкреслення мої. Ю.М.-Л.).

Із "Звіту 4-го Собору У.П. Церкви в Канаді" видно, що проголошування архиєп. Теодоровичем цього поучення У.Г.-П. Церкві було тим одиноким моментом, що Собор нестримно переривав його слова оплесками. Та воно й не дивно, бо ж провідні сфери У.Г.-П. Церкви прийняли це його поучення немов епохального значення откровіння.

---

[59]Текст цього Архипастирського Листа поданий в "Історії У.Г.-П. Церкви в Канаді". Т. III. (Вінніпеґ), 1987. Стор. 637.

[60]"Правосл. Вістник". Січень 1925. Стор. 7.

Каже суддя Мих. Стечишин у зв'язку із згадкою про Четвертий Собор:

"Дотепер ми посвятили шість літ праці, енергії на шукання канонічности, аж тут приходить до нас епископ, котрому закидають, що він "самосвят", неканонічний", як і ціла УАПЦ в Україні "неканонічна".[62]

І той єпископ визволив свою нову паству від дотогочасної постійної журби за "канонічність", тобто за признання Церкви церковними авторитетами православного світу простою, ясною і короткою розв'язкою цієї проблеми:

"Чи буває так, що хтось збудував хату..." і т.д.

Постать першого архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді, митр. Ґерманоса, під суспільно-світоглядовим оглядом збереглася в пам'яті чільних діячів У.Г.-П. Церкви того часу головно завдяки тій прикметі, якою був його демократизм. Промовляючи на другій сесії (едмонтонській, 4 грудня) Другого Собору У.Г.-П. Церкви (1919 р.), В. Свистун сказав в імені Братства, що з-поміж усіх інших кандидатів на Ахипастиря У.Г.-П. Церкви воно (Братство) вибрало митр. Ґерманоса тому, що він "показався нам найприхільнішим, правдивим демократом".[63]

Митр. Ґерманос своїм архипастирським авторитетом не тільки санкціонував прагнення діячів-піонерів укр. правосл. церковного руху в Канаді мати демократичну Церкву, але й навіть поставив їм це як свій імператив.

Згадуючи про першу сесію (вінніпезьку, 27 листопада) Другого Правосл. Собору в Канаді (1919 р.), який прийняв архиєп. Ґерманоса за свого Архипастиря, свящ. С.В. Савчук писав:

"Надзвичайно припала людям до вподоби така коротка промова Митрополита! *"Нехай церковна орґанізація* (У.Г.-П. Церква в Канаді — Ю.М.-Л.) *буде* (у вас) *такою демократичною, щоби недемократичний чоловік не мав у ній місця"*.[64]

Цей імператив митр. Ґерманоса також займає центральне місце в спогадах свящ. В. Кудрика про цього ієрарха.

Постать другого в черзі Архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді, Архиєп. Теодоровича, збереглася в пам'яті діячів укр. православного церковного руху в Канаді головно завядки його імперативові *церковного самовизнання.*

Свящ. В. Кудрик, згадуючи про те, що Четвертий Собор прийняв архиєп. Теодоровича за Архипастиря для У.Г.-П. Церкви, каже:

"Ще одно треба з цього Собору згадати. Коли Архиєп. Теодровича запитали: "А що буде, коли наша Церква буде вже велика, сильна, але її інші

---

[62]"Автобіографія". Op. cit. У скрипті стор. 219.

[63]Історія Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді. Т. III. Op. cit. Стор. 659.

[64]Свящ. С.В. Савчук, Як повстала Укр. Правосл. Церква в Канаді. Розділ VI. ("Правосл. Вістник". Червень 1925).

Церкви не признають?" — то він відповів: *"Побудуйте собі хату, а тоді просіть сусідів, щоб признали, що то ваша хата"*. Коротко і ясно!"[65]

Про те, що прищеплений архиєп. Теодоровичем проводові У.Г.-П. Церкви принцип церковного самовизнання став у діячів укр. церковного правосл. руху одним із засобів оборони У.Г.-П. Церкви перед наступом на неї з боку гр.-католицького церковного табору, маємо таке свідчення в свящ. В. Кудрика:

"Крім обсипання прозвиськами, "Канадийський Русин" (пізніше він "Канадийський Українець") довго ставив питання: "А від кого ви залежні? А хто вас признав? Вас ніхто не признає!"

На те була наша відповідь:

" *Ми себе признаємо, а ми ж у себе найважніші.* Коли ж ми є, то всі нас бачать, отже признають, що ми є. А коли наша Церква є Христовою і ми такою її признаємо, то хіба вона без признання чужих не є Христовою Церквою? Та і хто вашу Церкву признає, крім вас?"

На питання: від кого ви залежні? наша відповідь була:

"Ось ваша гр.-кат. Церква залежна від чужих, — і скільки через те лиха греко-католики від тих чужих зазнали? Отже ми знаємо, що значить залежність від чужих. І чим ті чужі кращі від нас? Хіба Бог призначив їх, щоб українці вічно були від них залежні, немов якісь гірші?"

Довго гр.-кат. проводирі прозивали українських православних священиків "самосвятами", — отже їм ставилося питання:

"А чи луччі "чужосвяти" від "самосвятів?" От греко-католикам чужі святять, чужі ставлять їм кого самі хочуть, греко-католиків не питаючи про те, чи їм ті "чужосвяти" солодкі, чи гіркі, отже чи й ми повинні собі "чужосвятів" бажати?"

Побачивши, що ми того роду закидами не журимося, латинізатори згодом ті закиди залишили. Але не залишили всяких прозвиськ. Ще 1946 року католицька "Будучність Нації", в Канаді, називала Українську Православну Церкву "смердючим ідолом", "гадом", фальшивим Божком". — (Докладніше про це див. "Маловідоме з історії гр.-кат. Церкви", книжка II, стор. 119-121)".*[12]

З того часу, коли У.Г.-П. Церква в Канаді прийняла архиєп. Теодоровича за свого Архипастиря, головною зброєю гр.-католицьких церковних діячів у Канаді стали їхні заяви, що церковні авторитети православного світу не признають її, бо архиєп. Теодорович "не є канонічним" єпископом, отже з православної точки погляду він не є єпископом православним.

Провідники У.Г.-П. Церкви проти цього наступу оборонялися тією зброєю, яку їм дав архиєп. Теодорович, і яка полягала в постуляті церковного самопризнання, на сторінках преси. Перший цією зброєю

---

[65]Прот. Василь Кудрик, "40-ліття Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді". (Календар "Рідна Нива" на 1958 р. Вінніпеґ, 1958).

*[12]Автором "Маловідомого з історії Гр.-Кат. Церкви" є прот. Василь Кудрик. Тут він згадує про "Книжку II" цієї праці. Але на обкладинці її написано "Том II". Ця праця о. В. Кудрика складається з 4-х томів, що були видані в Вінніпезі в 1952-1956 рр.

послужився редактор "Укр. Голосу" Мирослав Стечишин, який у числі за 14 квітня 1926 р. цього тижневника заявив:

"Українській православній церкві признання яких небудь патріярхів є так само потібне, як до доброго воза пяте колесо. Українська православна церков є автокефальна, тобто самостійна; найстаршим в ній є київський митрополит Василь Липківський, а митрополит автокефальної церкви має те саме значіннє, що в інших автокефальних церквах патріярх, а в римській церкві Папа. Ніякому патріярхови не треба признання від других патріярхів і так само не потрібно його київському митрополитови. Київському митрополитови досить того, що його признають за митрополита міліони Українців".

Щоб умотивувати рацію цієї заяви редактора "Укр. Голосу" (з 24 квітня 1924 р.), редактор "Православного Вістника" пізніше, в квітневому числі 1926 р. цього органу, у своїй передовій статті п.з. "Признання Української Православної Церкви" писав:

"Український Голос" недавно на питання "Чи признав хто Українську Православну Церкву?" — дав відповідь:"Українській Церкві признання так потрібне, як до доброго воза пяте колесо."

"Канадійський Українець" з того зробив цілу "історію"; нарікає, що всі дурять Українців, лише він оден їх просвічує. З того висновує він, що "аранжери" Української Православної Церкви народ ошукують, та [каже] що непризнана Українська Православна Церква патріярхами є неважна.

Щоби репетовання "Канадійського Українця" кого не збаламутило, треба поставити таке питання:

"*Чи котрий з патріярхів заявив вже, що Українська Православна Церква є незаконна?* Ні! Значить: Колиб вона була незаконною, то патріярхи *вже сказали би* в чім вона незаконна. А се повинно їх більше обходити ніж "Канадійського Українця".

Очевидно, що вищезгаданий аргумент редактора "Правосл. Вістника" походив з того поучення, яке архиєп. дав Консисторії У.Г.-П. Церкви в своєму листі (з Нюарку, США) 18 червня 1924 р.

Імператив церковного самопризнання в Україні поставила УАП Церква, а українській православній спільноті в Півн. Америці приніс його з УАП Церкви в Україні архиєп. Теодорович.

Серед тих українських автокефалістів, що виступають проти імперативів церковного самопризнання, найгостріш висловився про нього проф. Іван Власовський, бувший головний богослов того українського православного Єпископату, що його підчас 2-ої світової війни встановив (для окупованих німцями українських територій на схід від ріки Буга) первоієрарх Православної Церкви в Польщі — митрополит Варшавський Діонисій Валединський, Адміністратором якого на цих укр. землях підчас другої світової війни був митр. Полікарп Сікорський.

Проф. І. Власовський 1966 р. висловився про це так:

"*Погляд, що "ніякого визнання ні від кого ми не потребуємо", належить вважати, на мою думку, не тільки немудрим, але й не християнським*".[67]

---

[67]Іван Власовський, Нарис історії Української Православної Церкви. Т. IV. Ч.II Нью Йорк — Бавнд Брук, 1966. Стор. 377.

Одначе він не вияснив, чи йому йшлося про справу "визнання", або "невизнання" церковної самостійности даної православної спільноти офіційними церковними авторитетами православного світу, чи специфічно "визнання", або "невизнання", тільки Єпископату такої православної спільноти.

VII. КОМЕНТАРНІ ЗАМІТКИ ДО ПРОМОВИ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА, ЯКУ ВІН СКАЗАВ НА ЧЕТВЕРТОМУ СОБОРІ У.Г.-П. ЦЕРКВИ

Вступ

Тому що темою промови архиєп. Теодоровича на Четвертому Соборі (1924) У.Г.-П. Церкви були його інформації про УАП Церкву в Україні, зміст яких був опублікований у пресі, а специфічно — в "Православному Вістнику", як частина "Звіту з 4-го Собору У.П. Церкви в Канаді", то читач має право вважати ці його інформації за частину документальних джерел вивчання історії цієї УАП Церкви. Але тому що ця промова архиєп. Івана була імпровізованою, приспосібленою до атмосфери цього Собору, а не була вона д о п о в і д д ю , основаною на документах, не ілюстрована статистичними даними і ін., а була витримана в такому тоні, що, мабуть, був потрібним для "скріплення сердець" слухачів та для підкреслення важливости тієї місії, задля якої саме його (архиєп. Теодоровича), провід УАП Церкви в Україні (тобто ВПЦ Рада) вислав до українців у Півн. Америці, то тут треба подати коментарні замітки до деяких інформацій цього владики. Очевидно, що ці замітки будуть основані власне на документальних джерелах УАП Церкви в Україні (яку репрезентував у Півн. Америці Архиєп. Теодорович), а найбільше вони будуть базуватися на інформаціях митр. Липківського.

1. Архиєп. І. Теодорович про число тих парафій УАП Церкви, в Україні, які підлягали його юрисдикції

Щоб показати, що УАП Церква в Україні дуже скоро поширювалася, архиєп. Теодорович подав таку інформацію:

> "Про розміри нашої праці можна мати поняття, коли скажу, що я лишив 325 парафій. Таке всюда" (в Україні).[68]

Тому що вл. Теодорович був єпископом Вінницьким, тобто, що його єпархія була в межах Вінницького повіту (в Подільській губернії), то треба було б думати, що він, від'їжджаючи (на третій день Різдва, тобто 9 січня нов. ст. 1924 р.) залишив по собі у своїй єпархії (у Вінницькому повіті) аж 325 парафій.

Митр. Липківський у своєму творі "Відродження Української Церкви", що його він писав після того, коли другий Всеукр. Собор УАП

[68]"Правосл. Вістник". Грудень 1924 р. Стор. 15.

Церкви в Києві, 17-30 жовтня 1927 р. під тиском ҐПУ звільнив його із становища первоієрарха УАП Церкви, інформує, що коло 1927 р. у Вінницькому повіті було "більше як 100 парафій".[69]

У всіх повітах Подільської губернії "в перші роки" існування УАП Церкви (тобто за часів служіння архиєп. Теодоровича) було "більше як 300 парафій", — пише митр. Липківський.[70]

З цього сам собою виникає такий висновок, що коли архиєп. Теодорович сказав на Четвертому Соборі, що йому підлягало 325 парафій, то він подав те число парафій УАП Церкви, що були на території всієї Подільської губернії. Це значить, що він представив себе не як повітового єпископа, а як "єпископа губерніяльного", а специфічно — як "єпископа Подільської губернії". До речі, цей факт потверджується й даними з життєпису архиєп. Теодоровича, який написав свящ. С.В. Савчук на підставі інформацій цього владики. У цьому життєписі сказано: "Подільський Церковний Собор вибрав його (вл. Теодоровича) формально своїм єпископом з титулом Архиєпископа Вінниці і Поділля".[71]

У зв'язку з тим треба звернути увагу на те, що "Київські Канони" (1921 р.) дозволяли творити тільки такі єпархії, щоб кожна з них не була більшою за територію того повіту, в якому дана єпархія була. Тому то, за винятком Митрополита Київського й усієї України, кожен інший ієрарх УАП Церкви був повітовим єпископом, бо "Київські Канони" УАП Церкви не дозволяли мати їй іншої категорії єпископів, крім "повітових".[72]

Із свідчень митр. Липківського знаємо, що за часів архипастирського служіння вл. Теодоровича в Вінниці (в 1922-1923 рр.) на Поділлі було "п'ять єпископів і більше як 300 парафій".[73] У Кам'янці Подільському, столиці Подільської губернії, почавши від Зелених Свят 1922 архиєпископом був Йосип Оксіюк, бувший професор Кам'янець-Подільського університету; у Гайсині, почавши від лютого 1922 р., єпископом був Константин Малюшкевич; у Могилеві Подільському був, почавши з квітня 1923 р. — єп. Микола Карабіневич; у Проскурові, почавши з червня 1923 р., — єп. Максим Задвірняк.[74]

Усі ці п'ять "Подільських єпископів" були, під юрисдикційно-адміністративним оглядом, рівні один одному, бо "Київські Канони" УАП Церкви жодному з них не дозволяли поширювати своєї юрисдикції поза свій повіт, тобто поза межі своєї єпархії; а це значить, що вони не дозволяли жодному з них претендувати на становище "губерніяльного єпископа", тобто єпископа з титулом "Архиєпископа Подільського".

Як і кожен з цих п'ятьох єпископів на Поділлі, владика Теодорович був повітовим єпископом, а специфічно — єпископом

---

[69]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 60.

[70]Ibid.

[71]"Архиепископ Іоанн Теодорович". (У "Правосл. Вістнику". Вересень 1924. Стор. 1).

[72]Див. "Діяння". Op. cit. (I. Канони. Розділ XI. Підрозділ г. ("Повітові Єпсикопи": Канони 54-56). Стор. 29.

[73]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 60.

[74]Ibid.

Вінницьким, а не "Вінницьким і Подільським". Отже він залишив по собі (в своїй єпархії), не "325 парафій", а "більше як сто парафій", бо, згідно із свідченням митр. Липківського, таке, приблизно, було в Вінницькій єпархії, тобто в єпархії архиєп. Теодоровича, число парафій[75]. Решта подільських парафій (коло 200) нелажала до інших (4-ох) подільських єпископів.

Той факт, що в Вінницькій єпархії було парафій значно більше ніж у кожній іншій єпархії УАП Церкви на Поділлі, митр. Липківський мотивує тим, що на Вінничині ще до приїзду архиєп. Теодоровича до Вінниці (на переломі жовтня-листопада 1921 р.) був великий український церковно-самостійницький рух.[76]

2. Архиєп. І. Теодорович про справу підтримки УАП Церкви "народом"

Кажучи, що він залишив у своїй єпархії "325 парафій" (хоч у дійсності він залишив там лиш трохи більше як сто), архиєп. Теодорович додав: "І таке всюди". Це значить, що він таким чином сказав, що в кожній єпархії УАП Церкви було приблизно таке саме число парафій, як у Вінницькій єпархії. У дійсності так воно не було. На Східній Волині (з головним містом Житомиром), каже митр. Липківський, число парафій УАП Церкви не перевищувало 50[77], а на Чернігівщині тільки 18.[78]

Архиєп. Теодорович у слові "привіту" У.Г.-П. Церкві на її Четвертому Соборі сказав:

> "Рух [УАП Церкви], який почався серед українського народу *розливається бурхливим морем і захоплює щораз новий ґрунт*".[79]

У своїй головній промові на Четвертому Соборі він м. ін. дав такі інформації:

> "Нарід вмів підтримувати свою [церковну] справу. За два роки [1921-1923] церковної роботи *дві п'ятих церков* на Україні перейшло до наших рук".[80]

Чи архиєп. Теодорович знав, чи не знав те число церков, а це значить і число парафій, в Україні, які на протязі 1921-1923 років перейшли з Російської Церкви до УАП Церкви, на це питання відповіди не маємо. Але факт залишається фактом, що те число він *перебільшив майже в чотири рази.* Про це свідчать ті інформації, які походять з документальних джерел УАП Церкви в Україні.

Журнал "Церква й Життя" (в Києві), орган ВПЦ Ради УАП Церкви, в числі 7, 1928 р. (див. стор. 105), поінформував, що до революції в

---

[75]Ibid.

[76]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 59-60.

[77]Op. cit. Стор. 61

[78]Op. cit. Стор. 63.

[79]"Правосл. Вістник". Жовтень 1924 р. Стор. 7.

[80]"Правосл. Вістник", Грудень 1924 р. Стор. 15.

царській Російській Імперії 1917 р. в Україні було десять тисяч парафій, а це значить — близько 10 тисяч церков.

Інформуючи Четвертий Собор УАП Церкви, що в Україні (в державних межах СССР) до 1923 р. з Російської Церкви перейшли "дві п'ятих парафій" (а це значить і "дві п'ятих церков"), архиєп. Теодорович implicite сказав, що УАП Церква тоді вже мала чотири тисячі парафій тобто чотири тисячі церков.

Якщо так воно було 1923 р., і якщо УАП Церква "бурхливим морем" поширювалася і займала дедалі більші території України (специфічно — Наддніпрянщини), то 1925 р. там повинно було бути вже більше як дві п'ятих парафій (з церквами), тобто — більше як чотири тисячі. А тимчасом в *"Історичній записці про минуле життя Української Церкви й відродження її автокефалії"*, яку ВПЦ Рада в листопаді 1925 р. розіслала до первоієрархів усіх автокефальних Православних Церков, сказано ось що:

> "За три роки відродження ієрархії, дякувати Богові, Українська Церква має вже 30 єпископів і більше 1 2 0 0 п а р а ф і й".[81]

Це значить, що, згідно з цією інформацією ВПЦ Ради, на протязі 1921-1924 років з Російської Церкви перейшла несповна д е в ' я т а ч а с т и н а того числа парафій (і церков) що були в Україні (10 тисяч парафій).

У світлі цієї "Історичної записки" ВПЦ Ради (в якій сказано, що УАП Церква 1924 р. мала вже більш 1200 парафій" (отже й коло 1200 церков), стає ясно, що Євген Бачинський (у Женеві), який був закордонним представником УАП Церкви, значно переборщив справу успіхів УАП Церкви в Україні, коли він 1925 р. писав до Симона Петлюри (в Парижі), що ця Церква вже мала 2000 парафій (отже й 2000 церков), а при цьому він твердив, що він мав такі інформації "від митр. Василя Липківського".

С. Петлюра повірив на слово нібито митр. Липківському, а в дійсності — Євгенові Бачинському. Одначе навіть це перебільшене число (2000 парафій) не зробило позитивного враження на С. Петлюру; навпаки, знаючи, що число парафій (з церквами) в Україні було дуже велике (як тут було сказано вище, революція в царській Російській Імперії 1917 р. застала в Україні 10 тисяч парафій), С. Петлюра зробив висновок, що успіх УАП Церкви був відносно невеличкий. Про своє пригноблене враження в цій справі він писав у своєму листі (з Парижа, 6 червня 1925 р.) до Євгена Бачинського (в Женеві). С. Петлюра про це висловився так:

> "Інформації митрополита Липківського про "скріплення" Автокефальної Церкви приймаю з певним застереженням: 2000 парафій — це надто мала пропорція з цілою Україною, тоді як число єпископів занадто велике".[82]

---

[81] Текст цієї "Історичної Записки" див. у журн. "Церква й Життя" (Київ). Ч. 2-3, 1927 р. Стор. 145.

[82] Текст цього листа С. Петлюри опубл. в журн. "Бюлетень Благовісництва й Краєвої Ради УАПЦ (Соборноправної) в Західній Німеччині". Інґольштадт. Ч.І. (11). Січень-березень, 1956.

Усе, що тут вище було подано в справі обсягу й темпа поширення УАП Церкви в Україні, було сказано на основі джерел УАП Церкви в Україні.

З тих відомостей, що походять з церковних не-українських джерел, до речі буде згадати, порядком інформацій, про ті дані, які привіз з собою з СССР 1930 р. єпископ Серафим Ляде (Ladde), німець з України, абсольвент Київської Духовної академії, який в Україні був 1924 р. висвячений на обновленчеського єпископа. Виїхавши 1930 р. з СССР, він перейшов до Рос. Зарубежної Церкви, і був у ній Єпископом Берлінським і всієї Німеччини. У Німеччині 1931 р. він опублікував такі статистичні дані про стан церков в Україні 1925 р.: "Тихонівська" Церква (патріярша) — 47 єпископів, 12 мільйонів вірних; Синодальна Церква (обновленчеська) — 47 єпископів, 8 мільйонів вірних; УАП Церква — 30 єпископів, 6 мільйонів вірних.[83]

Чи ці інформації точні, — це провірити годі, але ніхто з істориків їх не квестіонував.

Тим першим, і досі одиноким українським православним істориком, який не задовольнився такими інформаціями офіційних чинників УАП Церкви, які оперували категоріями приблизности — "більше як..." [парафій], "около" [такого то числа парафій], і поставив питання щодо точного їх числа в даному періоді часу, був проф. Іван Власовський.

Користуючись документами з архіву владики Іоана Теодоровича, він порівняв протоколи Великих Микільських Зборів ВПЦ Ради з 25-30 травня 1924 р. з протоколами Великих Покрівських Зборів ВПЦ Ради з 25-30 жовтня 1926 р. і з протоколом Великих Микіль. Зборів з 11-13 травня 1927 р.*[13]

У цих протоколах були занотовані ті звіти з кожної "церковної округи" УАП Церкви, що їх здавали делегати всіх "церк. округ" на вищезгаданих Великих "Микільських" і Великих "Покрівських" Зборах ВПЦ Ради в 1924, 1926 й 1927 роках. І там (у цих протоколах) була названа кожна "церковна округа" (напр.: Бердичівська, Білоцерківська і т.д., і подане число її парафій.

Підсумовуючи числа парафій всіх "церковних округ" УАП Церкви в 1924, 1926 і 1927 рр., проф. І. Власовський отримав такі дані: УАП Церква 1924 р. мала 1080 парафій; 1926 р. — 1040 парафій; 1927 р. — 1039 парафій.[84]

Отож, 1924 р., коли архиєп. Теодорович приїхав з України до США, УАП Церква мала *трошечки більше як десяту частину* всіх парафій в

---

[83]Bishop Seraphim (Ladde), Die Lage der orthodoxen Kirche in der Ukraine. ("EICHE" IX. N. I. 1931). Відбитка в формі книжки під тим самим заголовком була видана в Gotha 1931.

*[13]Великі Збори ВПЦ Ради відбувалися (в Києві) кожного року два рази: у травні, — коли припадало свято "Літнього Миколая" (тому їх називали "Микільськими" (а не "Миколаївськими") зборами; в жовтні, коли припадало свято Покрови і тому називали їх "Покрівськими" Зборами.

[84]Іван Власовський, Нарис історії Укр. Правосл. Церкви. Т. IV. Ч. І. Нью-Йорк — Бавнд Брук, 1961. Стор. 152.

Україні (і стільки ж церков), а не "дві п'ятих", як це інформував вл. Теодорович.

* * *

Кажучи, що "Рух (УАП Церкви), який почався серед українського народу, *розливається бурхливим морем, захоплює щораз новий ґрунт*", і підркреслюючи, що "*Нарід вмів підтримати свою (церковну) справу*", архиєп. Теодорович, мабуть, зробив на Четвертий Собор таке враження, що Собор мусів уявляти собі як то маси української православної людности Наддніпрянщини стихійно, в стані великого ентузіязму приєднувалися до УАП Церкви.

Те, що архиєп. Теодорович говорив на Четвертому Соборі про "розміри поширення УАП Церкви в Україні", мабуть, було сказане для "скріплення духа" слухачів. Історик, який захоче пізнати відношення народу до УАП Церкви, очевидно, перш за все звернеться по інформації до митр. Липківського, який у 1922-1927 рр. відвідав в Україні понад 500 парафій, і тому мав можливість приглянутися до цієї справи значно краще ніж будь-хто інший з ієрархів цієї Церкви.

а) Інформації митр. В. Липківського про відношення українського народу до УАП Церкви в Україні

Архиєп. Теодорович у своїй промові на Четвертому Соборі сказав:

> "Всі інтелігенти помагають щиро українській [церковній] справі. *Се власне і є прикметою української [автокефальної] Церкви [в Україні], що вона визначається інтелігентністю*".[85]

Цю інформацію архиєп. Теодоровича, очевидно, треба розглядати в світлі закону т. зв. ф у н д а м е н т а л ь н о ї п е р ц е п ц і ї, який полягає в схильності людини зосереджувати свою увагу на таку прикмету даного явища чи речі, якою дана людина найбільше зацікавлена.

Не може бути сумніву, що тим прошарком українського народу, на який, так би мовити, силою свого "природнього" нахилу він звертав увагу значно більше ніж на всі інші прошарки свого народу, була інтелігенція. Силою закону фундаментальної перцепції його (архиєп. Теодоровича) інтелект був спонуканий бачити УАП Церкву, характеристичною прикметою якої, на його думку, була її "інтелігентність".

При цьому слід пригадати, що один із свідків архипастирської праці архиєп. Теодоровича в Вінниці (в 1922-1923 рр.) Григорій Бобик підкреслив той факт, що цей владика *"мав вплив на інтеліґентні одиниці"*, а при цьому додав, що він *"для села слаба сила"*.[86]

Упротивень до архиєп. Теодоровича, митр. Липківський свою увагу зосереджував найбільше на відношенні широких народніх мас до УАП

---

[85]"Правосл. Вістник". Грудень 1924 р. Стор. 15.

[86]Г. Бобик, "З церковного життя на Поділлю в рр. 1920-1922" ("Укр. Голос", Вінніпеґ. числа за 16 і 23 січня 1924 р.).

Церкви. (До речі, це підкреслює Г. Бобик у своїй спогадовій статті "З церковного життя на Поділлю в рр. 1920-1922").

У мемуарах митр. Липківського п.н. "Відродження Української Церкви"(що становить собою 7-ий розділ його невиданої друком "Історії Укр. Православної Цекрви") є разділ п.з. "Відношення народу до Української Церкви та нової ієрархії". Нижче слідує текст другої (кінцевої) частини тексту згаданого розділу, зміст якої (цієї частини), починається згадкою митр. Липківського про те, як селянські маси зустрічали його під час місійної поїздки по укр. селах (вставні пояснення й підкреслення — мої. Ю.М.-Л.):

"Народ з процесією виходив за село на зустріч [митр. В. Липківському], часто коло хатів скрізь по вулиці стояли з хлібом і сіллю, вщерть наповняв церкву, не дивлячись ні на яку негоду, і з буднього дня робив велике свято; р і д н а м о в а з уст митрополита, посвята священників, єпископів на місцях робили величезне враження. Народ справляв великі обіди на яких бувала майже вся парафія; і це скрізь — чи на Поділлі, чи Київщині, чи десь на Чернігівщині, Глухівщині, чи Слобожанщині. І це в той час, коли в більшости парафій були ще слав'янські священики ворожі до Української Церкви, що не визнавали її ієрархії. Народ сам проти їх волі утворював урочисту зустріч, залишав буденну працю, часто тут же збирався на збори, робив приговор про утворення української парафії, про усунення "слав'янського" священника. Часом було звернеться митрополит з порадою: "може б ви залишили старого священника, як він гарний чоловік. Може впросили б його, щоб погодився приєднатись до Української Церкви". "Та він нічого чоловік, кажуть, може б і погодився, але ж він проти вас... старої благодаті, а ми хочемо нової благодаті"...

Але й в народі не було згоди, він теж поділився, і серед великого піднесення і радості одних помітно було ворожі погляди, а то й вигуки других. *Але не "благодать" головним чином ділила народ, велика маса, крім свідоміших, мало в ній мабуть і розуміла.* Народ ділила головним чином мова, якою мовою мусить провадитись Служба Божа українською чи слав'янською. Коли між духівництвом ішов поділ на "тихонівців", "каноничних", і "самосвятів", "безблагодатних" то народ поділився на "українців" і "слав'ян", "слав'янистів". Тому і єпископів і священників народ називав або "українськими", або "слав'янськими". Народ український до того вже справді спустився, що сам свою мову вважав мужицькою, негідною молитви, думав, що лише молитва слав'янською мовою приємна Богові. Особисто жіноцтво; бабка часто вже з української парафії на десяте село йде, щоб відправити панахиду по своєму небіжчикові, або молебень слав'янською мовою; їй здається, що панахида, або молебень українською мовою не так дійде до Бога.

Цікаво, що таке ставлення зустрічається й між священниками. Священник м. Липівця Семен Осинський, дуже поважана й побожна людина, приєднався був до УАПЦ. Він цілком погодився з способом висвяти митрополита, але ніяк не визнавав української відправи; приїжджав навіть до ВПЦР з проханням дозволити йому правити по слав'янському і коли ВПЦР не погодилась, він відійшов від УАПЦ. От же, коли слав'янські священники після української відправи кроплять церкву св. водою, то жіноцтво певне, що це вони очищають церкву від української мови, що це українська мова опоганила церкву. Найбільше ця ріжниця в мові утворила те, що майже в кождому селі людність поділилась на дві ворожі парафії

слав'янську й українську, і ця ворожість ще збільшується від того, часто обидві парафії користуються одною церквою.

У всякім разі дуже помітно, в захопленні народа українською церквою відзначається національна риса, народ полюбив свою рідну Церкву, як свою національну відміну. Це значить, що народ ще й досі дивиться на Церкву очима своїх прадідів ще 17-го віку, що рідну Церкву вважали своєю головною національною прикметою. *А коли додати, що до української парафії скрізь пристають в більшості молодь і бідніші, демократичніші селяне, а більш заможні, по сучасному куркулі, а по колишньому шляхта, залишаються "слав'янами", то порівняння між сучасною Українською Церквою і православною Церквою 17-го віку — хлопською в народнім уявленні, стає ще виразніше...*

Але без цього поділу в народі, без боротьби за визволення навіть церковне, як і національне, з самим собою, з своєю затурканістю, несвідомістю народ не може обійтись. Українська Автокефальна Церква в цій боротьбі народа навіть з самим собою стала могутньою визвольчою силою, і навіть загальна історія мусить зазначити, що Українська Церква перша й найвиразніше вшанувала українську мову перед усім народом, зробивши її священною, церковною мовою. І в цій боротьбі в українському народі велика перевага, коли не в кількості, то в якості за "українцями", а не "слав'янами"; це вже ясно виявилось на перших роках життя Української Церкви і вже ці перші роки показали, що народ український не тільки щиро прийняв утворену першим Всеукраїнським Собором *народню ієрархію*, а надзвичайно її шанував і нею дуже підніс і оживив своє церковне життя. *І те, що митрополит і єпископи були одружені, не тільки не принижало їх в сумлінні народа, а навіть ще більше наближало до нього.**

Нова ієрархія дала нове життя Українській Церкві, і без неї Українська Церква не мала б життя. *Отже уже з цього погляду вона мусить бути визнана канонічною, бо, як кажуть вчені канонисти, каноничне в Церкві це є все те, що відповідає її життю, і неканоничне є все те, що її життю не сприяє.**[14] За свої недовгі часи можливості митрополит відвідав не менше як 500 парафій по всіх кутках України".[87]

б) Замітки до інформації митр. Липківського про відношення народу до УАП Церкви формації 1920-1921 рр.

"Стара благодать" і "Нова благодать"

Митр. Липківський твердить, що факт установлення Єпископату для УАП Церкви іншим способом, тобто, кажучи словами митр. Липківського, способом "всесоборним", чи "всенароднім",[88] а не висвячення їх православними архиєреями, не були перешкодою на шляху поширювання УАП Церкви, тут бо йшлося про справу "благодаті", а *народня "велика маса, крім свідоміших"*, — каже митр. Липківський, — *"мало в ній мабуть розуміла"*.

**Народ не дуже соблазнявся навіть сумною необережністю декого з українських єпископів в одружніх справах, щож, мовляв, життьова річ.* (Примітка митр. Липківського. Ю.М.-Л.).

*[14]Такі поняття про "канонічність" і "неканонічність" утворив проф. Василій Болотов. Див. в його статті п.з. "Епархіи въ древней Церкви". (Журн. "Церковныя Вѣдомости" No. 3, 1906. (Ю.М.-Л.).

[87]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 54-56.

Згідно з догматичним ученням Вселенської Православної Церкви, *джерелом благодаті Св. Духа* є православні єпископи, тобто такі, що походять з лінії апостольської преємствености. Місіонери УАП Церкви, кви, як видно, казали селянським масам, що такі єпископи були єпископами "старої благодаті". УАП Церква навчала, що джерелом благодаті є "Христова громада" (Церква), а не єпископи. Тому то місіонери УАП Церкви, як видно, казали селянським масам, що єпископи цієї церкви *є "єпископами нової благодаті"*.

Прихильні УАП Церкві селяни називали "єпископів нової благодаті" також "єпископами української благодаті". Про те, що вираз "українська благодать" серед народніх мас був популярним, свідчить митр. Липківський, кажучи, що загальна маса тих священиків-українців, що походили з Рос. Церкви, не приєдналися до УАП Церкви, бо *"Нова благодать, українська* їм здавалась і дуже вже сміливою, революційною, і головно не досить безпечною для життя; *до старої благодаті ще народ привик,* і при ній пан-отця прогодує, *а до нової ще його треба привчати,* та ще (не знати) як він за це буде годувати".[89]

Загал селянських мас був певний, що єпископів і пан-отців УАП Церкви називають духовними *"нової благодаті"*, або *"української благодаті"* тому, що вони правили Богослуження "по-новому", тобто — українською мовою, це зн. не мовою церковно-слов'янською. Велика селянська маса також думала, що єпископів Рос. Церкви називали духовними "старої благодаті" тому, що вони правили богослуження "по-старому", тобто не українською мовою, а церковно-слов'янською. Тому що церк.-слов'янську мову в Україні популярно називали "слав'янською", то тих священиків, які правили цією мовою Богослуження, народ називав "слав'янами". А всі вони були священиками "старої благодаті". Усі ці священики належали до Російської Церкви. УАП Церква не дозволяла в себе правити Богослуження "слав'янською" мовою. Її священиків нарід називав "українцями", бо вони правили Богослуження тільки українською мовою. Народ також називав їх священиками "нової благодаті".

в) Про клясовий характер прихильників УАП Церкви серед народніх мас

Митр. Липківський інформує, що "до української парафії (УАП Церкви) пристають в більшості молодь і бідніші, демократичніші селяне, а більш заможні, по-сучасному "куркулі", а по-колишньому шляхта, залишаються "слав'янами".

Також і по містах масову більшість прихильників УАП Церкви становили вбогі прошарки укр. населення. У митр. Липківського є така згадка про це:

"Укр. парафії засновувались перш за все по великих укр. містах, а вже з цих міст поширювались і на села. Так було і за апостолів. Хоч ці міста були й

---

[88]Op. cit. Стор. 50.

[89]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 50.

надто денаціоналізовані, хоч укр. людність в них становила значну меншість, хоч в них купчились найбільші вороги українства: впливове старе духовенство, чернецтво, старі урядовці — обрусителі, укр. церква знайшла в них і завзятих прихильників. *Це були вільна інтелігенція українська, а особливо робітництво, зокрема залізничники.* З великими зусиллями вони виборювали собі церкви, засновували зразкові парафії, що мали так би мовити місіонерське значення й на всі околиці. Ці парафії здобували собі голосну славу, і народ, що прибував до міста з околиць перш за все відвідував укр. храми і ніс від них благовістя на села".[90]

Підкреслюючи "клясовий" характер основної маси прихильників УАП Церкви (незаможні прошарки селянських мас, міське робітництво, а головно залізничники), митр. Липківський при цьому інформує, що заможні прошарки суспільства ("куркуклі") не приєднувалися до УАП Церкви не тому, що може вони були ворогами українства, а не приєднувалися до неї з к л я с о в и х мотивів, бо це ж була "українська шляхта".

У зв'язку з цим треба сказати, що в лексиконі совєтської влади слово "куркуль" (по-російському "кулак") в відношенні до українців було синонімом терміна "петлюрівець". Серед українських селянських мас ті т.зв. "куркулі" становили найбільшу частину національно-свідомих елементів укр. суспільства.

Хоч митр. Липківський каже, що різниця між тим ученням про *джерело благодаті Св. Духа,* яке було в теології УАП Церкви, і тим ученням про джерело благодаті Св. Духа, яке є частиною вчення Вселенської Православної Церкви, не становила собою перешкоди для УАП Церкви, бо "велика селянська маса мало мабуть в ній (благодаті) розуміла", то все ж таки при цьому він каже, що в народі під цим оглядом були винятки — т. зв. " с в і д о м і ш і", які цю богословську різницю таки розуміли, а це значить, що вони цікавилися цією справою.

Історик у зв'язку з цим не може не поставити хоч би гіпотетичного питання, чи ті "свідоміші" бува не складалися з "куркулів", які в дійсності через справу "благодаті" не приєднувалися до УАП Церкви, але селяни-незаможники, що становили основну масу прихильників УАП Церкви, клеймували тих "куркулів" тавром противників уведення укр. мови в Богослуження, щоб саме таким аргументом пояснити собі причину спротиву УАП Церкві а боку "куркулів".

Дальше, треба звернути увагу на таку заяву митр.Липківського:

"І те, що митрополит і єпископи були одружені, не тільки не принижало їх в сумлінні народа, а навпаки ще більше наближало їх до нього".

І тут, він додає (в зносці):

"Народ не дуже соблазнявся навіть сумною необережністю декого з українських єпископів в одружніх справах. Щож, мовляв, життьова річ".[91]

---

[90]Op. cit. Стор. 56-57.

[91]Op. cit. Стор. 56.

Очевидно, що так до цієї справи ставилася "молодь і бідніші, демократичні селяни", бо ж, каже митр. Липківський, вони становили основну масу прихильників УАП Церкви.

У зв'язку з цим історик, який знає, що т.зв. "куркулі", які на селах становили собою ті елементи, яких соціялісти клеймували тавром не тільки "консерватистів", але й "назадників", "реакціонерів", були твердинями українського традиційного етосу, не може не поставити питання: Чи "те, що Митрополит і єпископи були одружені", і що "народ не дуже соблазнявся необережністю декого з укр. єпископів в одружніх справах", бо, мовляв, це "життьова річ", справді "не принижало їх в сумлінні" також і тих "куркулів", незважаючи на їхнє строге, майже пуританське відношення до неморального життя єпископів? Крім цього, треба звернути увагу на той факт, що український народ тоді мав за собою майже тисячолітню церковну традицію, невід'ємливою частиною якої була неодруженість єпископів.

Чи можна повірити, що на протязі двох-трьох років можна було викорінити з душі народу цю традицію, бо революційність мала аж таку магічну силу? І чи бажання з боку "куркулів" зберегти "слов'янську" (церк.-слов'янську) мову в богослужбовому вжитку не стало було в "куркулів" символом спротиву церковно-релігійній реформації, здійснюваної революційним способом — реформації, до якої велика більшість українських селянських мас не була приготована?

г) Про т. зв. "слав'ян" ("слав'янистів")

Причину опору введення української мови в богослужбову сферу УАП Церкви, що його поставили т.зв. "куркулі" серед українського селянства, митр. Липківський пояснює економічно-соціяльними, тобто клясовими мотивами. "Куркулі" — "шляхта", мовляв, уважають українську мову за "мужицьку", а мову "слов'янську" (церковно-слов'янську) за мову "панську". Отже патріярша Церква в Україні — це "панська Церква", бо її богослужбовій сфері служить "слов'янська мова", а УАП Церква є "мужицькою" Церквою, бо вона ввела українську мову в Богослуження.

Можливо, що це атмосфера революційного часу підказала діячам УАП Церкви такий критерій розуміння (розуміння раціоналістично-механістичного) мотивів, з яких велика більшість українського народу непохитно стала в обороні "слов'янської" мови в Богослуженні.

Щоб було ясно, про що тут ідеться, треба пригадати той факт, що в історії Української Православної Церкви тією першою духовною особою, яка виступила в обороні поневолених (за часів феодального рабовласництва) шляхтою укр. селянських мас, був чернець (із Судової Вишні, коло Львова) Іван, що в історії відомий як "Іван Вишенський" (біля 1550-1620 рр.). Він виступав не тільки проти економічного й соціяльного поневолення українського селянства шляхтою (як польською, так і "руською", тобто українською й білоруською), але й перший в історії українського народу поборював, просто громив своїм огнистим словом таке переконання "панства", що "пан" створений із "іншої глини" ніж "хлоп" ("мужик"). Але при цьому ніхто інший, а тільки він перший

виступив проти спроб (тих кругів у Київській Митрополії, що були під протестантським впливом) увести в Богослуження розговірну "книжну" мову тодішньої "руської" інтелігенції на місце тодішньої "словенської" (церк.-слов'янської) мови. Вимагаючи від священиків, щоб проповіді вони говорили розговірною мовою укр. народу, він при цьому категорично виступив проти усування "словенського язика" з богослужбової сфери, бо, — повчав він, — ця мова в богомільців у церкві "Духа Святого подємлетъ".[92]

Вишенський уважав, що справі розуміння віри мала служити проповідь *розговірною мовою*; Літургія ж мала служити справі *релігійних почувань* ("переживань"), і богомольцеві до цього був необхідний особливий небуденний стиль окруження: церковний стиль архітектури храму, церковний стиль ікон, церковний стиль напівів, і церковний стиль звуків мови.

Таким є погляд тих психологів, які спеціялізуються в досліджуванні тієї причини, що спонукує таку людину, яка є в стані *релігійних переживань* (в стані намагання душевно пов'язатися із сферою божественности) шукати для себе такого окруження, що гармонізує з її містичним настроєм, окруження "релігійного стилю". Тому то модерний німецький дослідник-психолог В. Штелін (W. Staehlin) утворив термін *"religioese Sprache"* (мова релігії).[93]

Дослідники в західньому світі ані ганять, ані похвалюють нахил даної релігійної людини чути в Богослуженні "церковний стиль" звуків мови: вони тільки д о с л і д ж у ю т ь джерело цього нахилу. На Заході наука психології релігії вже має в цій справі великий дослідницький дорібок.[94]

Знаючи. що українські народні маси мали за собою близько тисячолітню традицію вживання церк.-слов'янської мови в Богослуженні, і бувши свідомим того, що відразу, революційним способом не можна зробити таку "безболісну операцію", щоб нагло відзвичаїти їх від цієї традиції, проф. Іван Огієнко, щоб не зразити українські народні маси до Української Церкви в 1919-1920 рр., коли він був (почавши з 15 вересня 1919 р.) міністром Справ Ісповідань Укр. Нар. Республіки, постановив еволюційним шляхом здійснювати перехід до української мови в богослужбовій сфері. Першою фазою цього процесу в нього було його розпорядження, щоб у церквах в Україні правили Богослуження церковно-слов'янською мовою, але не з російською, а з *українською вимовою.*

Текст цього розпорядження міністра Справ Ісповідань, проф. Огієнка такий:

---

[92]Іван. Вишенський сказав це в третьому розділі свого послання п.з. "Обличение діавола міродержца и прелестный ловъ єго вѣка сего".

[93]Див. трактат Штеліна в журн. "Archiv fur Religionspsychologie". Band I., 1914.

[94]Порівн., напр.: W. Trillhaas, Grundzuege der Religionspsychologie. (Muenchen, 1946). — E.D. Martin, The Mystery of Religion. (London, 1924), — F. Schweinsberg, Stimmliche Ausdruckagestaltung im Dienste der Kirche (Heildelberg, 1946) і ін.

"До всіх Преосвященних Єпіскопів і Архієпіскопів на Україні.

24 вересня 1919 року, No. 1082.

По всіх православних слов'янських землях Служби Божі правляться з рідною вимовою службового тексту; так само і на Україні цілі віки правили служби по церквах з рідною українською вимовою і тільки останні покоління батюшок було присилувано свіцькою владою до московської вимови, народу українському зовсім чужої. Обороняючи волю Церкви і пеклуючись про повернення їй свіцькою владою віднятого, ласкаво прошу Вас:

I. Зробити відповідне розпорядження по дорученій Вам епархії, аби, де є змога, Святе Євангеліє, положене по уставу на Службах Божих, читалося українською мовою, по перекладу, надрукованому з благословення російського Найсвятішого Синоду в 1906 році.

II. Проповіді в церквах виголошувати обов'язково державною українською мовою. Виголошувати иншою мовою можна тільки з Вашого дозволу в порозумінні з Міністерством Ісповідань.

III. Всі Служби Божі, всі читання і співи в церкві, всі треби неодмінно правити з українською вимовою, цеб-то так, як було на Вкраїні довгі віки. Тому в слов'янськім тексті повинно:

1. Букву "ѣ" вимовляти скрізь як "і": хліб, вірую, гріхи, Діва Марія, во віки, нині й т. и.

2. Букву "є" вимовляти приблизно як "э": небо (нэбо), вселися (всэлися), себе (сэбэ), весь (вэсь) і т. и.

Але спочатку слів і в середині після голосної (гласной) "є" вимовляти як "йе" (ѣ): єсть, єдин, твоєго (йеств), йедин, твойего".

(Далі слідує низка інших вказівок щодо української вимови церковно-слов'янських слів).[95]

Коли проф. І. Огієнко став (під іменем Іларіона) Архиєписком Холмсько-Підляським (на єпископа він був висвячений у Холмському Соборі 20 жовтня 1940 р., а титулом Єпархіяльного Митрополита був відзначений 16 березня 1944 р.), то місцеві українські національні діячі поінформували його, що тутешнє укр. православне населення традиційно призвичаєне до церковно-слов'янської мови в Богослуженні, і що нагле введення української мови на її місце може викликати серед більшої частини населення негативну реакцію.

Тому то Холмський Церковний Собор в днях 19-21 жовтня 1941 р. зробив ось таку постанову в справі мови в Богослуженні й Адміністрації в Холмсько-Підляській Єпархії (і цю постанову поблагословив владика Іларіон):

"1. Богослужбовою мовою Холмсько-Підляської Єпархії є мова староукраїнська, цебто мова т. зв. церковно-слов'янська з сучасною українською фонетичною живою вимовою її.

---

[95]Текст цього розпорядження (ч. 325, з 10 листопада 1920 р.), з нормами читання церк.-слов'янських текстів з укр. вимовою, був опубліковний у "Вістнику Міністерства Ісповідань Української Народньої Республіки" ч. 4 (8 квітня) 1921 р. — Передрук є в журн. "Віра й Культура" (Вінніпеґ). Рік І. Ч. І., 1974. На жаль там не подане джерело, з якого цей передрук зроблений.

2. Де того захоче більшість парафії, благословляється там відправляти богослужби живою українською мовою.

3. Усі додаткові Богослужби (поза Літургією, Вечірнею й Утренею), цебто: Молебні, Панахиди, Акафісти, Години, окремі довгі Молитви в усіх Богослужбах, Великий Канон Св. Андрія Критського, а також Євангелія, Апостол та всі читання з Псалтиря краще правити й читати живою українською мовою.

4. Російська вимова церковнослов'янських богослужбових текстів не допускається, як засіб винародовлення.

5. Мовою проповідництва є жива українська мова.

6. Урядовою церковною мовою є мова літературна українська."[96]

Вислід цього був такий, що в Холмсько-Підляській єпархії з ходом часу дедалі більше парафій почали добровільно, з власного почину, переходити з церк.-слов'янської на українську мову в Богослуженні.

———————

Дух революційного часу підсказав ВПЦ Раді (в Києві) не еволюційну, а революційну методу заступлення церк.-слов'янської мови українською мовою, яку українські народні маси вважали не за "мужицьку мову", лиш за *мову світського* стилю, а вони хотіли чути в Богослуженні *„церковний" стиль* мови.

Революційного характеру кампанія за цю зміну мови в Богослуженні позначилася трагічними явищами. І так, напр., усіх тих українців, які відмовлялися усунути з Богослуження "слов'янську мову", а на її місце ввести мову українську, митр. Липківський в одній із своїх проповідей остерігав, що їх чекає за це кара Божа на Страшному Суді.

"Се я кажу вам, браття, для того, щоб ви зрозуміли, що се не якась пуста примха, що утворюємо свою українську церкву, єднаємось в своє рідне Христове братерство, Службу Божу правимо на своїй рідній мові. Се нам найперший обов'язок перед Богом, за який наш народ повинен буде дати відповідь на суді Божому!" — говорить він. — "І коли наш народ не буде сього робити, чи не покажеться він перед Богом тим рабом лінивим, що замість того, щоб вживати і помножувати свої таланти, від Бога дані, взяв і закопав їх в землю, тай дочекався від Бога такого присуду: "Сього лінивого раба вкиньте в темряву пекельну, там йому буде плач і скрегіт зубів" (Матв. XXV:30)".[97]

ґ) Про тип інтелігенції, яка підтримала УАП Церкву

Митр. Липківський інформує, що головною причиною наступу діючої в Україні ієрархії патр. Тихона на УАП Церкву був не факт уведення нею української мови в Богослуження, а причиною цього була та церковно-релігійна реформа, яка полягала в уведенні УАП Церквою такого вчення, що не єпископи, а тільки "Христова громада" (тобто

---

[96]Інж. А. Нестеренко, Митрополит Іларіон — служитель Богові й Народові. (У "Ювілейній книзі на пошану Митрополита Іларіона в 75-ліття його життя й праці. 1882-1957". Вінніпеґ, 1958. Стор. 195).

[97]Текст своєї проповіди "Страшний Суд (в Неділю М'ясопустну)" митр. В. Липківський прислав Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді, і вона була опублікована в "Вістнику" (Вінніпеґ) за 1 квітня 1932 р.

віруюча в Христа спільнота — Церква) є джерелом благодаті Св. Духа, отже тільки вона, а не Єпископат, має не тільки виключне право, але й виключну силу (силу Благодаті Св. Духа) звершувати Таїнство Свячення в єпископський ступінь священства.

У митр. Липківського є така інформація про це:

> *"Оголосивши боротьбу з єпископсько-ієрархичним устроєм, утворивши єпископат всесоборною висвятою без участи єпископів,* Всеукраїнський Собор викликав проти себе справжню ворожість з боку тихонівського єпископату. Уже не українська мова в церкві, навіть не автокефалія стали предметом нападів на Українську Церкву а боку "каноничного" єпископату, — це вже відійшло назад, — а всю свою ворожість вони повернули на утворення Собором українського єпископату, без участі єпископського рукоположення. Цим, казали єпископи, Собор ніби розірвав ту "золоту нитку" апостольського наступництва, яка ніби тягнеться через усі віки від апостолів через єпископів в церкві, як єдина провідниця благодаті в Церкві, і коли її розірвати, то припиниться благодать, Церква стане безблагодатною.
>
> На цій підставі тихонівські єпископи зразу оголосили, що УАПЦ безблагодатна, що її митрополит та єпископи, що висвячені не через єпископське рукоположення, не є єпископи, а прості миряни, що їх рукоположення не дійсні, що таїнства й треби, що їх виконують ці єпископи й поставлені ними священики, це нікчемні, блюзнірські вчинки і не мають в собі благодаті, одно слово, що *УАПЦ ще більше єретична Церква, ніж протестантська і всяка інша, бо вона обдурює християн зовнішністю православія,* а благодаті його ніби вже не має. Але цікаво, що, визнавши за Українською Церквою таку єретичність, єпископи так і не наважились оголосити їй анафему".[98]

Церква з "єпископсько-ієрархічним устроєм", суть якого полягає в віруванні, що єпископи (але тільки ті, що походять з лінії апостольської преємствености) є *джерелом благодаті Св. Духа* (таким є догматичне вчення Вселенської Православної Церкви), як інформує митр. Липківський, в очах частини інтелігенції була Церквою "мертвою", "Церквою-домовиною", і тому такі прошарки тієї інтелігенції "вже давно відійшли від Церкви".

Але коли появилася така Церква (УАПЦ формації 1920-1921 рр.), що "оголосила боротьбу з єпископсько-ієрархічним устроєм", утворивши собі Єпископат всесоборною висвятою — без участи єпископів, то вона відразу стала атрактивною для цієї інтелігенції.

У митр. Липківського є така згадка в його спогадах про відгук в Україні, викликаний тим фактом, що Єпископат для УАП Церкви її перший Всеукраїнський Собор (в Києві в жовтні 1921 р.) установив сам, без участи архиєреїв:

> "І от не встигли ще роз'їхатись члени Собора на місця, а вже встигла розійтись по всій Україні голосна чутка про ті події, що відбулись на Соборі, і утворила величезне піднесення в народі. *Перш за все якось близько прийняла це до серця київська інтелігенція; люди, що вже давно відійшли від старої Церкви-домовини, якось зразу стали близькими до Української Церкви, що так сміливо порвала з старими мертвими традиціями*".[99]

---

[98]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 48-49.

[99]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 52

А далі він додає:

"А скільки раптом зявилося ставлеників на священство: учительство, правники, кооператори, люди високої освіти, *що як казали, нізащо не погодились би прийняти священство від старого єпископату, з великою побожністю приймали висвяту від нової народної, благодати".*[100]

Тут сказано ясно: люди з цієї категорії інтелігенції "нізащо не погодилисть би прийняти священство від *старого єпископату"* тому, що він не "Христову громаду" (Церкву), а *себе вважав джерелом благодаті Св. Духа.*

Це свідчить, що серед значної частини інтелігенції православної людности на Наддніпрянщині за того часу був ґрунт для церковно-релігійної реформації, але для реформації із збереженням церковних обрядів, які, щоправда, мали підлягати ступневій зміні в процесі запланованої УАП Церквою "церковної творчости".

3. Недосказання в інформації про історію національно-самостійницьких церковних рухів в Україні

а) Архиєп. Теодорович у своїй промові на Четвертому Соборі У.Г.-П. Церкви перш за все говорив на тему історії УАП Церкви, яку оснувала "Всеукраїнська Православна Церковна Рада" (в Києві). Слухачі з цієї його промови, звичайно, зробили такий висновок, що в Україні була тільки одна Церква під назвою "Українська Автокефальна Православна Церква" ("УАПЦ") і тільки одна "Всеукраїнська Православна Церковна Рада" ("ВПЦР"). У дійсності ж він говорив про другу ВПЦ Раду (яка постала в Києві в першому тижні травня 1919 р. під проводом Михайла Мороза), і про д р у г у УАП Церкву (яку друга ВПЦ Рада проголосила в Києві 5 травня 1920 р.). Про те, що ще перед тим була ВПЦ Рада (що постала в Києві 6 грудня 1917 р. під проводом архиєп. Олексія Дородницина, і існувала до половини січня 1918 р.) та про те, що перед тим була Українська Автокефальна Православна Церква (п е р ш а УАПЦ), яку проголосила Директорія Укр. Народньої Республіки своїм Законом 1 січня 1919 р. і яка існувала до кінця існування У.Н. Республіки, архиєп. Теодорович у цій своїй промові не згадав.

Одиноким з чільних діячів д р у г о ї УАП Церкви, який згадав про те, що існувала перша ВПЦ Рада, й п е р ш а УАП Церква був, звичайно, митр. Липківський.[101]

б) Архиєп. Теодорович у своїй промові на 4-му Соборі м.ін. проголосив таку заяву: *"Єпископ Парфеній був з нами, та його настрашили, і він покинув".* Це свідчить, що архиєп. Теодорович перший поза межами СССР проголосив українцям у західньому світі, що архиєп. Полтавський Парфеній Левицький був архипастирем УАП Церкви формації 1920-1921 рр., але, мовляв, діючі в Україні єпископи патр. Тихона "настрашили" його, отже він злякався і "покинув" цю УАП Церкву.

---

[100]Op. cit. Стор. 53.

[101]Згадав він про це в своєму творі "Відродження Української Церкви".

У дійсності ж архиєп. Парфенія не треба було "страшити", бо коли він, формально числячись у складі діючого в Україні Єпископату патр. Тихона, став Архипастирем другої УАП Церкви, то він, старий досвідчений архиєрей, з академічною освітою, і відома на всьому слов'янському Сході особа, знав, що його могло за це чекати з боку патр. Тихона.

Одначе, коли ВПЦ Рада, проголосивши другу УАП Церкву, несподівано для себе опинилася в імпасі, бо в неї було тільки три чи чотири священики, а її сподівання на перехід хоч частини того українського духовенства, що було в патріяршій Церкві, не здійснилося, то вона щойно тоді звернулася до архиєп. Парфенія з проханням, щоб він став Архипастирем УАП Церкви. І ось цей старенький Архиєрей, український патріот та автокефалість з переконання, без вагання написав на проханні ВПЦ Ради таку резолюцію:

> **"1920 р. серпня 8.** Співчуваючи бажанню української православної людности, благословляю Православну Церковну Всеукраїнську Раду Спілки Українських Парафій провадити з вірою в Бога і Його святу допомогу працю по утворенню живої, рідної українському народові по мові, звичаях і обрядах, соборноправної і вільної Української Православної Христової Церкви. Задля миру церковного і збереження вповні Христового стада згоджуюсь взяти під свій догляд українські православні парафії, які належать і належатимуть до складу Всеукраїнської Спілки Православних парафій, що заснована в м. Києві. **Архиєпископ Парфеній**".[102]

Без згоди архиєп. Парфенія стати Архипастирем другої УАП Церкви, цієї Церкви не було б. (Ширше про це див. в цій книзі — розділ п.з. "Друга УАПЦ").

Але ВПЦ Рада "віддячилася" йому таким чином, що ввела його в історію з наложеним нею на нього тавром "дезертира". У розділі "Друга УАПЦ" про цю справу сказано ширше, а тут вистачить з'ясувати її коротко. На питання, чому архиєп. Парфеній покинув другу УАП Церкву, треба відповісти питанням: Чому УАП Церква під проводом ВПЦ Ради на своєму Соборчику Київської губернії в днях 12-26 травня 1921 р. постановила на запланованому нею першому Всеукр. Соборі (на 14-30 жовтня 1921 р.) висвятити на єпископів своїх жонатих кандидатів? Архиєп. Парфеній покинув УАП Церкву не перед цією реформаційною постановою травневого Соборчика УАП Церкви (в Києві 12-26 травня 1921 р.), а покинув він УАП Церкву після введення цим Соборчиком реформаційних змін в УАП Церкву.

4. Архиєп. І. Теодорович про психологічний аспект зародження другої УАП Церкви та її істоту

У зв'язку з тим специфічним свідченням архиєп. Теодоровича про джерело зародження УАП Церкви та про ту її прикмету, якої ніхто поза межами України під совєтсьою владою за того часу не брав до уваги,

---

[102]Текст цієї резолюції (з 8 серпня 1920 р.) архиєп. Парфенія Левицького був оприлюднений у журн. "Церква й Життя" (Київ), Ч.І., 1927 р.

треба найперше згадати про таку замітку проф. І. Власовоського, яку він зробив після отримання одного з листів митр. Ніканора Абрамовича, в якому той порушив справу другої УАП Церкви:

"Відсутність однодумности, щодо ролі в духовному житті нашого народу УАПЦ в Україні 20-тих років XX стор., дала привід одному з визначних наших архипастирів написати про УАПЦ авторові цієї праці: "Сьогодні люди ще не вирішили, що то було: авантура, провокація, чи справді спонтанний зрив того, що накипіло в душі народній; історики, на підставі поданого митр. Липківським матеріялу (розд. VII Історії Укр. П. Церкви) з часом безстронньо розберуться і вирішать, в яку рубрику це все поставити".

Нема для нас сумніву, що того матеріялу, який зберігся в мемуарах митроп. Липківського про часи відродження Української Православної Церкви, замало, щоб можна було дати і менш-більш повну, і по силі спроможности безсторонню історію УАП Церкви під большевицьким режимом до її ліквідації тим режимом. Але *ті мемуари дають українському історикові тверду моральну опору для укладання таки історії УАП Церкви,* а не леґенди, чи, як висловлювався Шевченко, "поеми вольного народу" (в "Посланні до живих і мертвих і ненароджених"), бо *сам митрополит Липківський в тих мемуарах подає не тільки світла, але й тіні з внутрішнього життя відродженої УАП Церкви,* часом може навіть згущені тіні, панегіристами, особливо з "живих свідків", звичайно замовчувані.

Не замовчували тих тіней і інші, крім митропол. Липківського, визначні архипастирі УАП Церкви; спіраючись також і на їхніх свідоцтвах, маємо оповісти тут про долю і значення УАПЦ без перебільшення в ту чи другу сторону, але одночасно й без всяких претенсій на історичну повноту й непомилкову стислість, для чого достатніх матеріялів не маємо".[103]

Порушену в цій замітці проф. Власовського проблему треба розглядати в світлі такої інформації архиєп. Теодоровича, яка, розуміється, є найголовнішим компонентом його промови на Четвертому Соборі:

"Ми пережили бурхливі часи. Тепер серед подробиць пережитого годі [нам] розібратися [в цьому] і *його пояснить історія.* Ми пережили революцію всесвітнього значіння. *А такі революції змінюють не тільки уряди [держав], але й психіку, [духовий] стан людей.*

Перші кроки нашої церковної організації повстали серед революційного напруження, революційних переживань, зродили в нас багато ініціятиви, ідеалізму". (Вставні пояснення мої. Ю.М.-Л.).

Те, що сказав архиєп. Теодорович, було з його боку прилюдною сповіддю, а для його слухачів це мусіло бути откровінням.

Основоположникам УАП Церкви не було можливо "розібратися в подробицях" того, що вони пережили, не могли вони виразити словами картину калейдоскопу революційних подій, бо вони стояли надто близько неї, і бачили не образа, а тільки маси мазків фарби. До того ж, вони мислили й діяли немов би в стані спричиненої революцією екстази.

Захвачення большевиками влади народні маси вважали за передвістя Апокаліпси, і кожного, що позначив себе п'ятикутною зіркою на

[103]Іван Власовський, Нарис історії Укр. Правосл. Церкви. Т.IV. Ч.І. Ню Йорк-Бавнд Брук, 1961. Стор. 138.

кашкеті чи шапці, вважали за воїна Сатани, який має під сорочкою на тілі витаврувану його печать.

Серед народу з уст до уст передавали вісті про чуда. Одну з ілюстрацій цього маємо в митр. Липківського, який згадує про неї коротко:

> "На Поділлі в той час відбувалися величезні релігійні рухи, ходили великі процесії до "Калинівського хреста", в якого ніби вистрілив більшовик і з нього пішла кров, до "Іосафатової долини", куди народ відніс і поставив кілька тисяч великих хрестів. Керівники цих рухів ченці настроювали народ і проти Української Церкви, але це не перешкоджувало рухові значно поширюватися".[104]

Ідеалісти провідних сфер УАП Церкви вважали, що факт захвачення (25 жовтня ст. ст. 1917 р.) большевиками влади на руїнах бувшої царської Російської Імперії означав пришестя "Антихриста" в формі большевизму. Митр. Липківський не мав сумніву, що настає час мучеництва християн, бо, каже він "большевицька влада *найбільше фанатично ненавидить християнство*". Він називає цю владу *„антихристовим мечем"* і вживає цей вираз не в його символічному, а в функційному значенні.[105]

Сам той факт, що, — незважаючи на віщування Карла Маркса, що комунізм не міг мати доступу до царської Рос. Імперії, бо це була хліборобська великодержава, а Маркс сполягав виключно на індустріяльні країни з їхнім міським пролетаріятом, — комуністи все таки захватили владу в цій імперії, і знайшли тут ґрунт для нищівного походу проти Віри Христової, був доказом для українських церковно-революційних діячів, що Рос. Правосл. Церква не тільки не була спроможною стати заборолом проти пришестя Антихриста, а ще й, нехотячи й несвідомо, в великій мірі причинилася до його пришестя, бо її Єпископат служив царській владі й солідаризувався з панівними клясами цієї імперії, а тим самим він у практиці діяв проти євангельських етичних імперативів.

Усупереч переконанню інших провідних українських діячів (за винятком митр. В. Липківськго), які вістря своєї критики спрямували виключно проти характеру Рос. Церкви, як духовної "цареславної" установи, Володимир Чехівський не мав сумніву, що "цареславний" характер Російської Церкви був лиш одним з льокальних наслідків універсальної причини. Цю універсальну причину він вбачав у *"єпископсько-ієрархічному устрої"* Вселенської Православної Церкви, — в тому устрої, який базувався на догматичному вченні, що джерелом благодаті Св. Духа, а це з значить і джерелом Свв. Таїнств, є єпископи. У цьому полягала та сила, завдяки якій вони стали "князями Церкви", і про яку вони могли сказати: "Церква — це ми".

Загал християн у сфері Вселенської Церкви, опинившись у положенні статистів, чи "церковного інвентарія", став пасивно-інертною масою, яка не була спроможною стримати походу Антихриста на світ. Тим більше

---

[104]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 60-61.

[105]Op. cit. Стор. 120.

не могли стримати його самі "князі Церкви", які думали про себе, що "Церква — це ми".

У чому ж полягали тайни тієї сили, завдяки якій перші християни змогли витримати велике мучеництво? В. Чехівський (головний український ідеолог руху "Християнського соціялізму") дав таку відповідь на це питання: Вірування в Христа давніх християн було нерозлучно поєднане з їхньою свідомістю, що їхня спільнота — "Христова Громада" (Церква), а не єпископи, є джерелом благодаті Св. Духа. Якщо б можна було освідомити загал православних християн, що це їм, а не єпископам, Христос зіслав — почерез Апостолів — благодать Св. Духа, і що це вони є джерелом Свв. Таїнств Вселен. Церкви, то таким чином настало б воскресення Церкви Христової, і похід Антихриста на християнський світ був би стриманий. А цей похід був плянований творцем велетенської большевицької Червоної Армії Лейбою Бронштейном (псевдонім "Троцький").

Постановивши висвятити своїх обранців на єпископів "всесобрним" чином, без участи архиєреїв, перший Всеукраїнський Собор УАП Церкви вважав, що таким чином він ревіндикував для Церкви Христової (покищо лиш на ґрунті України) право діяти як д ж е р е л о благодаті Св. Духа (а це також значить — як джерело Свв. Таїнств), — те право, яке кільнандцять століть тому назад, мовляв, „присвоїли" собі єпископи. Перший Всеукр. Собор УАП Церкви вважав, що в висліді цього акту воскресіння Церкви Христової на українському ґрунті стало доконаним фактом. Уважаючи, що ця подія мала епохальне значення для всієї Вселенської Церкви, перший Всеукр. Церковний Собор припоручив ВПЦ Раді негайно скликати до Києва представників усіх помісних Православних Церков, щоб приготовитися до скликання Вселенського Собору, який, очевидно, мав відбуватися під знаменом "воскресіння Церкви Христової". Про цей месіяністичний настрій першого Всеукраїнського Собору УАП Церкви і його універсальні пляни звіщати світові "Воскресіння Церкви Христової" в митр. Липківського є така згадка:

> "Перший Всеукраїнський Церковний Собор 1921 року мусить зайняти чільне місце і в історії Всесвітньої Христової Церкви. Не дурно він доручив ВПЦР "подбати про скликання в Києві 22/9 травня 1922 року підготовчої наради з представників автокефальних православних церков всесвіту для обговорення й вирішення питань про скликання в близькому майбутньому Всесвітнього Православного Церковного Собору". Запевне, це була мрія, викликана підвищеним настроєм, як і мрія християн в апостольські часи, що "от уже йде вдруге Христос і не забариться", як і багато з того, що намітив Собор, повинно пройти ще через тяжкі часи всебічних перешкод, страждання, а може й смерти... Але й мрія оголошена вже стає дійсністю, фактом в дальшому поступі людського життя..."[106]

VIII. ПРОЩАННЯ З МИТР. ҐЕРМАНОСОМ IN ABSENTIA

У протоколі засідання Соборчика У.Г.-П. Церкви в Йортконі 21-22 травня 1924 р, на якому було рішено рекомендувати запланованому

[106]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 46.

Четвертому Соборові архиєп. І. Теодоровича на Архипастиря для У.Г.-П. Церкви в Канаді, немає згадки про митр. Ґерманоса. Цей факт свідчить про те, що хоч цей Соборчик старався знайти відповідь на питання, чи УАП Церква в Україні, до ієрархії якої належав архиєп. І. Теодорович, відхилилася в чому від істоти Православія, чи не відхилилася, то одначе зібрані на цьому Соборчику провідники, як видно, не вважали конечним звертатися до свого Архипастиря, митр. Ґерманоса, по директиви в цій справі.

За час періоду підготови до скликання Четвертого Собору У.Г.-П. Церкви й періоду діянь цього Собору, який прийняв архиєп. Теодоровича за Архипастиря для У.Г.-П. Церкви і тим сами автоматично звільнив митр. Ґерманоса з цього становища, в протоколах У.Г.-П. Церкви була зроблена тільки одна згадка про цього митрополита: його ім'я фіґурувало, — як "Справа Ґерманоса", в агендах тих нарад провідників У.Г.-П. Церкви, що відбулися в рамках діянь другого дня (17 липня) Четвертого Собору. (Ці наради відбувалися під проводом ариєп. Теодоровича, який попереднього дня, 16 липня, був прийнятий на становище Архипастиря У.Г.-П. Церкви). У протоколі цих нарад не сказано в чому полягав зміст "Справи Ґерманоса", що була на повістці дня. Евентуально можна догадуватися, що на цих нарадах було ухвалено вислати мит. Ґерманосові на прощання з ним in absentia листовну подяку за його архипастирську духовну опіку над У.Г.-П. Церквою на протязі несповна чотирьох років (від 27 листопада 1919 р. до 16 липня 1924 р.). Про це може свідчити той факт, що текст листа подяки Консисторії У.Г.-П. Церкви митр. Ґерманосові був опублікований у липневому числі 1924 р. (на першій сторінці) "Правосл. Вістника". Ця "Подяка" була там поміщена під "Привітом" архиєп. Теодоровичеві. Обидва ці документи, текст яких слідує тут нижче, символізували собою прихід нового Архипастиря й відхід Архипастиря попереднього.

"ПРИВІТ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНОМУ АРХИЕПИСКОПОВИ ІОАННУ ХВЕДОРОВИЧЕВИ.

Витай Нам Архиєрею!

З нагоди Вашого прибуття на Канадійську Землю, Високопреосвященний Архиєрею, витаємо Вас щиро-сердечно, як висланника нашої дорогої Рідної Православної Церкви на Україні, висланника золотоверхого Київа і цілої України. Віримо, що по прийняттю керми над Українською Греко-Православною Церквою в Канаді, Її робота увінчається ще кращими успіхами як до тепер. Віримо, що за Вашим вмілим проводом зєднається під омофором Української Православної Церкви весь наш нарід в Канаді.

Молимо, щоби Господь увінчав Вашу велику працю щедрими плодами.

Редакція Православного Вістника".

"ПОДЯКА ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНОМУ МИТРОПОЛИТОВИ ҐЕРМАНОСОВИ.

Звольте приняти від нас, Високопреосвящений Владико, щиру подяку за дотеперішний Ваш духовний покров над Українською Греко-Православною Церквою в Канаді. В Вашій особі Українська Православна Церква в

Канаді знайшла світлого Архипастира і оборонця її прав на самостійне істновання. Ваша тверда віра, що Українська Православна Церква буде гарно розвиватись і дочекається свого Архипастиря-Українця, сповнилася сего року коли Бог післав нам такого Архипастиря в особі Впр. Архиепископа Іоанна Хведоровича. Історія Української Православної Церкви в Канаді увіковічнить Ваше імя, як першого її Епископа, що, хоч иншої народности, розумів дуже добре її високе завдання і вів її по дорозі правдивої Христової віри.

Консисторія і Брацтво Української
Греко-Православної Церкви в Канаді."

Замітки. — Чи був митр. Ґерманос запрошений на Четвертий Собор своєї української пастви в Канаді, і чи цей митрополит привітав архиєп. Теодоровича з нагоди прийняття його У.Г.-П. Церквою за свого Архипастиря, — на ці питання не маємо відповіди. Очевидно, що на цьому Соборі його чомусь не було.

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ

РАННІЙ ПЕРІОД АРХИПАСТИРСЬКОГО СЛУЖІННЯ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА В УКРАЇНСЬКІЙ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ

ВСТУП

Ґрунт в У.Г.-П. Церкві, на якому відбувалася рецепція архиєп. І. Теодоровича

Характер того ґрунту в У.Г.-П. Церкві в Канаді, на якому архиєп. І. Теодорович виявився сприємливим для членів Йорктонського Соборчика 21-22 травня 1924 р., як потенційний кандидат на Архипастиря для цієї Церкви, був утворений тими самими факторами, які спричинили були конфлікт між народовецькою інтелігенцією греко-католицької спільноти в Канаді та її єпископом Никитою Будкою, в висліді якого провідним сферам цієї інтелігенції, — кажучи словами Юліяна Стечишина, — "не стало місця" в їхній (Греко-Катол.) Церкві, отже вони були змушені оснувати собі іншу Церкву.

Ще тоді, коли конфлікт народовецької інтелігенції гр.-кат. спільноти в Канаді з її єпископом Н. Будкою не осягнув своєї точки non plus ultra ("дальше вже не можна"), провід цієї інтелігенції на сторінках своєї пресової трибуни "Українськго Голосу" пробував примирливо "усовіщати" цього владику ось такою заявою:

> *"Наші непорозуміння мали звичайно непринципіяльний характер, значить ся, ми не перечилися о засадничі річи гр.-католицької віри,* як радше вели опозицію проти таких аномалій в греко-кат. церкві, як французькі та бельґійські піпи, були проти целїбату наших священиків, а давнійше виступали проти запису церков на Василіян та французьких епископів.
>
> *"Такі спори не доторкали самої віри,* противно, вони мали на цїли сформуваня таких церковних обставин, деб всї ми могли зійтися і згідно працювати на добро і певну будучність нашу і наших дітий".[1]

Хоч спори цієї інтелігенції з єп. Будкою були спричинені не католицькою вірою, а фактом народовецької оборони національного аспекту Греко-Католицької Церкви, одначе, незважаючи на це, єп.

[1] "Укр. Голос" (Вінніпеґ). ч. 40, 1917.

Н. Будка у виданих ним тайних *"Правилах Русько-Католицької Церкви"* (Вінніпеґ, 1915 р.) заклеймував цю інтелігенцію тавром *"людей без віри і засад"*, які *"присвоїли собі монополь патріотизму"*. (Op. cit. Стор. 29-30). А пізніше він заборонив своїм священикам духовно обслужувати всіх тих народовецьких діячів, що гуртовалися при основаному ними Інституті ім. П. Могили в Саскатуні.[2]

Про *наслідок* конфлікту народовців з єп. Н. Будкою на національному ґрунті в Ю. Стечишина є така інформація:

> "Аґітація епископа [Будки] і "Канадійського Русина" проти світ. інтеліґенції [народовецької] мала ще инший несподіваний наслідок. Відіпхані [єп. Будкою] від Церкви [Гр. Катол.] люди, що до [цієї] церкви належали, але не погоджувались з роботою епископа і його орґану ("Канад. Русина"), не хотіли бути тими безбожниками, якими їх бачив епископ Будка з "Канадійським Русином." Вони церкву, як інституцію, завсігди шанували, і коли не стало їм в їх церкві (Гр.-Кат) місця, вони були змушені оснувати іншу церкву". (Вставні пояснення мої. — Ю.М.-Л.).[3]

Як на ґрунті національних причин народовецька інтелігенція розійшлася з Греко-Католицькою Церквою, так на тому самому ґрунті (національному) вона оснувала собі іншу Церкву — під назвою "Українська Греко-Православна Церква в Канаді".

Усе те, що тут сказано було вище, треба мати на увазі в зв'язку з тим фактом, що свящ. С.В. Савчук, коли він був секретарем Консисторії, в своєму листі (з 27 жовтня 1921 р.) до проф. І. Огієнка (в м. Тарнові) м.ін. подав таку інформацію:

> **"Українська Православна Церква (в Канаді) повстала на сильнім національнім ґрунті".**

Свящ. Савчук подав це проф. Огієнкові до відома в імені всієї У.Г.-П. Церкви, а також, зокрема, і в імені власному, бо в історії цієї Церкви він перший проголосив доктрину органічного зв'язку Церкви з націоналізмом — у своєму рефераті на тему *"Церква і націоналізм"*, якого він прочитав на третій сесії (едмонтонській, 25 листопада) Третього Собору (1920 р.) У.Г.-П. Церкви.

У протоколі з цієї сесії згаданого Собору у зв'язку з цим була подана така інформація:

> "По промові о. Савчука розвинула ся жива дискусія, в котрій брали участь так противники (укр. пресвітеріяни, — Ю.М.-Л.), як і прихильники У.Г.П. Церкви. *Вислід дискусії був такий, що церква являє ся одиноким спасінням для нас на чужині так що до нашого істнованя морального, духового, як і національного".*

---

[2]Див. про це в "Історії Укр. Греко-Правосл. Церкви в Канаді". Т. III. (Вінніпеґ, 1987) Стор. 173-175.

[3]Ю. Стечишин, *Історія Українського Інституту ім. П. Могили в Саскатуні.* (В Ювілейній Книзі Українського Інституту ім. П. Могили в Саскатуні. 1916-1941. Вінніпеґ, 1945. Стор. 97).

Симбіоз (зрощеність) ідеї Церкви з націоналізмом в ідеології проводу У.Г.-П. Церкви можна ілюструвати ось таким *credo*, що було поміщене в грудневому числі 1925 р. "Православного Вістника":

"СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВІРИ

Вірую в єдину, Соборну і ні від кого незалежну Україну, сотворену Богом Творцем і для нашого народу перше всього видимого і невидимого. І в Духа народнього, котрий від Київа і Львова сходить, о котрім говорили українські пророки, розпинаємого при польськім і червонім Пилатах. Ранійш страдавшого, погребенного і в 1917 році воскресшого і який знова прийде зі славою, щоби судити білих і червоних Пилатів. Його-ж панованню не буде кінця. Ісповідаю єдине відхрещення від Ляхів і Москалів. Очікую воскресення України, для вільного самостійного життя во віки безконечні.

Дмитро Тягнигоре."

Нова паства архиєп. Теодоровича своїм патріотичним почуванням одягнула його в шати своєї глибокої ностальгії, довголітньої туги *за рідним владикою.* Його паства абстрагувала від того, що це був архиєп. Теодорович, індивідуальність, особи із своїми специфічними прикметами. Для неї це був просто *"Наш Владика".*

У серпневому числі 1924 р. "Правосл. Вістника" знаходимо ось таке вираження екзальтації з приводу першого в Вінніпезі Богослуження Архиєп. Теодоровича (10 серпня 1924 р.):

"НАШ ВЛАДИКА

— Ото, дитинко, говорив отсей наш владика, пишно та красно! Так і чуєш, як слова його ллються жерельною водою в хоре і струджене і знеможене серце. І не завиває він нічого в хитрі слова; все каже, все говорить!

"Та бо він, мамо, наш"

— А, наш! І більш нічий, лиш наш. Не від Поляків, не від Москалів, не від Риму, не від панів, не від папи і не від цісаря, але від наших прийшов до нас.

— Ой, краснож він говорив, красно! — Каже: Миру Божого для нас не було, відколи нашу церкву святу чужі наставники осквернили. Там Лях унію з Римом завів, а тут Москаль свого бога поставив, аби йому покланятися. Але як ми живі, так живого Бога нам прославляти. Злучімся, каже, разом, нехай нас, один нарід , ані кордони не розмежовують, ані моря не розділюють, а стіймо разом в єдиній нашій рідній церкві, і най вона нам освічує дорогу до Христового заповіту, і най заповіт Христовий провадить нас до високої мети.

— Я слів його, дитинко, ніколи не забуду. І мабуть всі ми тих слів не забудемо.

— Від сеї неділі Великдень у моїй душі! О, ні, такого Великодня я ще не мала в свойому життю. Бо Бог хотів, щоби зі всіми вами святкувала я се велике, одиноке в життю, Боже свято: з Васильком і Григорійком і Марійкою і Юстинкою і з вашими, діти, дітьми, Боже, який Ти Добрий!...

— Я тепер маю Божий мир в душі. Так, дитинко, Великий Божий Мир! Бо тепер я знаю, що коли мене Бог покличе, я оставлю вас згуртованих під одним окриттям, і ви не пропадете ні для Бога ані для свого роду...

Помовчала хвилю і говорила далі:

— Мої внуки шлях йому квітами встеляли, а мені здавалося, що то святі

ангели сиплять ясні зорі під Божі стопи. — Хай стелиться йому вся його життєва дорога квітами та рожами, бо хтож нас на путі праві поведе, хто дорогу добру покаже? Самі ми тут, як заточенці, ходимо манівцями; тернями наші ноги коле, а серця наші невіжеством сповняються.

Говорила наче молилася.

— Освічуй його ум, Боже, Своїм знанням безконечним, сповняй його серце Своєю добротою нескінченою, і освяти уста його словом пламенним, щоби глухі почули, і сліпі увиділи, і невіжі зрозуміли Твою Правду, і Твою силу і Твою Волю. І нехай він виводить нас на той шлях, який Ти від створення світу для народу українського зготовив.

Її обличе було лагідне як святої великомучениці Варвари.

В-ко."

Вираз "Наш Владика" тут означав такого владику, який репрезентував у Канаді ту Церкву, про яку в серпневому числі 1924 р. "Правосл. Вістника" була подана така інформація (на підставі даних львівського щоденника "Діло"):

"ПРИКМЕТИ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ.

В "Ділі", 6-го липня, 1924 р., в статті Ф.Ф. п.з. "На межі католицизму і православія", так змальовано Українську Православну Церкву:

1. Сучасна українська автокефальна церква зродилася й утвердила своє істнування революційним шляхом, в боротьбі проти всіх і вся.

2. Вона в деякій мірі перейняла традиції (прикмети) українського православя козацьких часів.

3. Вона виявилася незвичайно поступовою в справі богослужебної мови і в инших менше есенціональних (важних, основних) прикметах церковного життя.

4. Вона являєтся заборолом (заступницею, охороною) української нації.

В иншім місци той сам автор каже, що:

— Без пересади можна твердити, що автокефальна православна церква під теперішню хвилю може в більшій мірі являється заборолом (охороною) української національности, як греко-католицька ("Діло", 5 липня 1924).

Та хоч зі змісту стать видно, що Ф.Ф. щирий католик, бо навіть радить поширювати католицизм на Волині і Холмщині, то мимо того добачує в Українській Православній Церкві лише добрі прикмети — прикмети, які вказують, що вона є рідною Українцям, щиронародною церквою й охороною української нації більше, ніж греко-католицька."

Ледве чи можна сумніватися в тому, що всі аргументи, які архиєп. Теодорович прислав з США проводові У.Г.-П. Церкви в Канаді в справі УАП Церкви в Україні, цей провід розглядав не інакше як тільки крізь призму тієї своєї ідеї, що була змістом виразу "Наш Владика".

І. ПЕРШІ АРХИЄРЕЙСЬКІ ВІЗИТАЦІЇ АРХИЄП. ІОАНА ТЕОДОРОВИЧА В КАНАДІ

1. Загальний огляд положення У.Г.-П. Церкви в Канаді в початках архипастирського служіння в ній архиєп. І. Теодоровича

Архиєп. Александр (Немоловський), предстоятель Півн.-Американської Архиєпархії Московського Патріярхату, в Нью-Йорку 16 липня

нов. ст. 1919 р. підписав з У.Г.-П. Братством умову, якою він визнав У.Г.-П. Церкву в Канаді, і зобов'язався взяти цю Церкву під свою духовну опіку, надати їй священиків-українців і т. ін.[4]

У.Г.-П. Братство звернулося до архиєп. Александра по духовну допомогу для української православної спільноти в Канаді тільки тому, що він прилюдно — на "Російському Конгресі" в Вінніпезі (10-11 червня 1919 р. — задеклярував себе у к р а ї н ц е м (родом з Волині).[5] Але під масовим тиском його власної пастви (закарпатських "русинів" і галицьких москвофілів під проводом архимандрита Адама Филиповського) він увігнувся, і видав свого ноторичного Архипастирського Листа 10 вересня ст.ст. 1919 р., в якому заявив, що "украинцы — это не особый народъ, нація, а одна изъ русскихъ политическихъ партій".[6]

Редакція органу єп. Н. Будки, "Канад. Українець", щоб познайомити читачів із змістом цього антиукраїнського Архипастирського Листа архиєп. Александра, опублікувала його в перекладі на укр. мову в цьому часописі (в числі за 25 жовтня 1919 р.), а незабаром у цьому тижневику (в числі за 1 листопада), почалася перша атака на У.Г.-П. Братство. А після того, 6 грудня 1919 р. архиєп. Александр видав другого Архипастирського Листа проти У.Г.-П. Церкви, в якому він перший раз ужив свій власний дероґативний новотвір: "свистунівська Церква", що його скоро підхопив "Канад. Українець". Цей Архипастирський Лист, випущений у формі обіжника, не був опублікований у пресі. Також не була опублікована в пресі відповідь на нього — в формі обіжного *"Отвертого листа від Консисторії Укр. Греко-Православної Церкви до Архиепископа Александра, в відповідь на Його Пастирський Лист з 6-го грудня, 1919 р.", що його підписали о. д-р Лазар Ґерман (голова Консисторії) й свящ. С.В. Савчук (секретар.).*

На якого типу Архипастирського Листа оо. Ґерманові й Савчукові довелося давати відповідь, про це свідчать ось хоч би такі їхні докори цьому владиці:

> "Називаєте нашу церкву *"свистунівщиною" і "якоюсь індепендентною Укр. Прав.Церквою".*
>
> "Значить літом (1919 р), коли Ваше Впреосв. мали надію стати ся головою нашої церкви, то ся церква була Укр. Греко-Православною, а тепер, коли по виступі Вашого Впреосв. своїм пастирським листом з дня 23 вересня 1919 проти Укр. Народу, наші З'їзди не могли вибрати Вас покровителем своєї церкви, але вибрали митрополита Ґерманоса, то Укр. Греко-Прав. Церква нараз стала *"свистунівщиною" і "новою духовною заразою в Канаді".*

Згадуючи про ці події з 1919-1920 років, свящ. С.В. Савчук писав 1925 року:

> *„Якийсь час здавалося, що Українська Греко-Православна Церква не пережиє нового атаку зі сторони москвофілів і католиків.* Здавалося, що

---

[4]Текст цієї умови поданий в *"Історії Укр. Гр.-Правосл. Церкви в Канаді".* Т. III. (Вінніпеґ, 1987), стор. 506-507.

[5]Обширні інформації див. Op. cit. Стор. 527-528.

[6]Текст цього антиукр. Архипаст. Листа див. Op. cit. Стор. 533-536.

темний дух московських і католицьких чорносотенців переможе духа правди і справедливости і що змагання свідомих Українців відновити Рідну Церкву увінчаються неудачею, і вороги Української Православної Церкви почали тріумфувати. Але за скоро..."[7]

Архиєп. Теодорович був прийнятий Четвертим Собором за Архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді тоді, коли умовини життя й розвитку цієї Церкви були значно кращими в порівнянні з умовинами й життям в 1919-20 роках.

Її положення почало ставати кращим ще 1922 р., і то цілком несподівано. Коли архиєп. Александр зрікся катедри в Нью-Йорку) і 20 червня 1922 р. виїхав до Европи на скитання, єп. Пітсбурзький Стефан Дзюбай відмовився визнати за свого предстоятеля митр. Платона Рождественського, який на прохання архиєп. Александра погодився бути виконуючим обов'язки предстоятеля Рос. Архиєпархії в Півн. Америці до часу вибору дійсного її голови Собором в США і затвердження його патр. Тихоном. Єп. Стефан Дзюбай сам проголосив себе діючим головою цієї Архиєпархії, і він та чеський православний єпископ Горазд Павлік (який тоді ніби "випадково" перебував в США) спільно висвятили (26 жовтня 1922 р.) архимандр. Адама Филиповського на єпископа "Канадського". Тому що митр. Платон не визнав єп. Адама, бо він був хіротонізований без його згоди, то між ними почалася боротьба, що в Канаді позначилася поділом парафій Російської Місії на "платонівські" й "адамівські". Єп. Адам з Канади поширював свою юрисдикцію й на США, а згодом проголосив себе (1925 р.) "предстоятелем" Російської Півн.-Американської Архиєпархії. Крім цього, 1923 р. "головою" цієї Архиєпархії проголосив себе обновленчеський митрополит Іван Кедровський.

Фактові внутрішнього розкладу Російської Місії в Канаді редактор "Православного Вістника", прот. С.В. Савчук, присвятив передову статтю п.з. „Передсмертні судороги Російської Місії" (див. у липневому числі 1926 р. "Правосл. Вістника"), кінцевий зміст якої такий:

"Більшого безголовля, як те, яке є тепер в російській місії, бути не може. На архиепископа сеї місії є неменше трох претендентів, а то Платон, Филиповський і Кедровський, котрого вислало до Америки большевицьке правительство. Всі три вони жеруться між собою, один одного викидають з катедри, тягаються по судах і до основ захитують місією. Ся боротьба, яка ведеться між претендентами на архиепископського престола поширилася і між священиками. Вони поділилися на ріжні сторонництва і взаїмно поборюють себе. І так в Канаді священики російської місії поділені тепер на чотири ґрупи, — відповідно до того котрого "архиепископа" над собою признають. Одні признають Филиповського, другі Платона, треті Кедровського а четверті Александра, по котрім вже й слух загинув.

В сій боротьбі, яка тепер ведеться в російській місії треба видіти палець Провидіння. Не мало лиха між українським народом російська місія

---

[7]Свящ. С.В. Савчук, *Як повстала Українська Православна Церква в Канаді*. Розділ XVI. ("Правосл. Вістник". Червень 1924 р. Стор. 5.).

накоїла, не мало кривди українському народови і церкві нанесла, не мало гріхів вчинила. *А плата за гріх — є смерть.* (До Римлян VI:23). І скорше, чи пізнійше російська місія між українським народом умре. Боротьба, яка тепер ведеться між її священиками і епископами, се передсмертні її судороги. Ось-ось вибє її послідна година. Инакше воно й не може бути".[8]

У.Г.-П. Церква в Канаді почала розбудовуватися переважно завдяки своїй місії серед буковинських парафій, які підлягали Російській Місії, бо, по-перше, вони були православні, а по-друге, в них були свої церкви, і всі вони були записані на церковні громади, а не на єпископа, як це було в греко-католиків. Коли дана гр.-католицька громада переходила до У.Г.-П. Церкви, а її церква була записана на Гр.-Кат. Єпископську Корпорацію, то права власности на цю церкву громада не мала.

І це, власне, українських поселенців з Буковини мав на увазі архиєп. Александр Немоловський, коли він у своєму *Архипастирському Листі* з 23 вересня 1919 р. писав:

"...Украинцы уже начали организацію украинськихъ приходовъ, но не между уніятами, а между нашими православными, ясно и открыто сѣютъ сепаратизмъ, убѣждая православныхъ украинцевъ, что они не имѣютъ ничего общего съ "москалями".

Де священикові У.Г.-П. Церкви пощастило національно освідомити церковну громаду українських поселенців з Буковини, там вона автоматично переходила з Рос. Місії до У.Г.-П. Церкви.

Прот. С.В. Савчука 1926 р. писав:

„Між українськими православними громадами в Канаді начислюється десятки буковинських громад, багато яких належать до найкращих наших громад. Десятки соток свідомих Буковинців в Канаді причислюють себе до духовних дітей Української Греко-Православної Церкви. Нема такої буковинської кольонії в Канаді, — навіть найбільше оплутаної московською облудою, де не було б бодай кільканайцять щирих і свідомих прихильників Рідної Церкви українського народу.

Але ми сим не задовольняємося так довго, як довго між Українцями з Буковини буде знаходитися хоч би один московський аґент, будь він по уродженню Галичанин, Буковинець, Придніпрянець, чи родовитий Москаль".[9]

Наближення кінця Рос. Місії в Канаді, з якої вже залишилися тільки останки (але й ті вже почали занепадати через внутрішню боротьбу в цій Місії) автоматично означало скоре поширювання У.Г.-П. Церкви на її місці.

Коротко кажучи, архиєп. І. Теодорович застав у церковному православноу секторі в Канаді таку ситуацію, що канадська частина Російської Півн.-Американської Архиєпархії, тобто буковинськоі парафії, були немов би поштовхнені силою приречення, й по інерції котилися в відкриту браму У.Г.-П. Церкви.

---

[8]"Прав. Вістник". Липень, 1926 р.

[9]Ibid.

Зусилля священиків Рос. Місії, і також самого єп. Адама Филиповського, затримати їх у розгоні на цьому шляху силою пропаганди, судових позвів і т. ін. були вже заздалегідь засуджені долею на невдачу.

а) Священики, яких архиєп. І. Теодорович застав в У.Г.-П. Церкві

Архиєп. І. Теодорович в У.Г.-П. Церкві в Канаді застав одинацять душпастирів. Першим священиком-канадцем У.Г.-П. Церкви в Канаді був о. Дмитро Кирстюк. З Рос. Місії в Канаді він перейшов до У.Г.-П. Церкви тоді, коли її другий Собор (1919 р.) на своїй першій сесії (вінніпезькій, 27 листопада) прийняв митр. Ґерманоса за Архипастиря для цієї Церкви.

Тими першими канадцями, яких рукоположив (у березні 1920 р.) митр. Ґерманос, були Семен В. Савчук, Петро Самець і Дмитро Стратійчук. Черговим канадцем, що його рукоположив (у грудні 1920 р.) цей владика, був Стефан Гребенюк. Також канадцем був свящ. Іван Кусий ("Кусій"), який в грудні 1920 р. перейшов з Рос. Місії в Канаді до У.Г.-П. Церкви. Свящ. Василь Новосад, що перейшов з Російської Церкви до У.П. Церкви в США, був до У.Г.-П. Церкви прийнятий 11 липня 1922 р.

Черговими (після о. С. Гребенюка), і разом з тим *останніми в Канаді* ставлениками митр. Ґерманоса були Василь Кудрик і Петро Мельничук. Першого з них митр. Ґерманос висвятив у серпні 1923 р., а другого — восени 1923 р.

Отець Корнило Кирстюк, священик з Буковини, був прийнятий до У.Г.-П. Церкви 15 березня 1924 р. Бувший греко-католицький священик у Канаді, Дмитро Сенета, був прийнятий до У.Г.-П. Церкви 23 квітня 1924 р. (Про церковний чин, яким він був прийнятий до У.Г.-П. Церкви, якщо такий чин був звершений, не знаємо нічого).

б) Церковні Громади У.Г.-П. Церкви, в яких відбулися Архиєрейські Візитації архиєп. І Теодоровича в 1924-1925 рр.

Перша Архиєрейська Візитація архиєп. І. Теодоровича в Канаді була в найстаршій святині У.Г.-П. Церкви в цій країні, якою була *Онутська церква в Ґардентоні,* біля Вінніпеґу. Архиєп. Теодорович звершив там Архиєрейську Візитацію 2 серпня 1924 р.

1924 р. Архиєп. Теодорович, почавши з 2 серпня, по 19 жовтня включно звершив Архиєрейські Візитації в таких Церковних Громадах — в хронологічному порядку: в Манітобі — Ґардентон, Арбакка, Вінніпеґ, Толстой, Сеньків, Мензі; в Саскачевані: Шіго, Мічем, Сейнт Джюлієн; в Альберті: Шипенці, Іспас, Мондер, Редвей Центр, Бафорд, Едмонтон; у Саскачевані: Саскатун, Ґудів, Ріджайна, Гемптон; у Манітобі: Келд.

1925 р. Почавши з 9 серпня по 8 листопада включно — у Манітобі: Брендон, Вінніпеґ, Толстой; у Саскачевані: Фенвуд, Ґудів, Канора, Тіодор, Мелвил, Радимно, Кридор, Сейнт Джюлієн; в Альберті: Слава,

Архипастир і священики У.Г.-П. Церкви в Канаді 1926 р.
Перший ряд (зліва направо): П. Білон, С.В. Савчук, архиєп. І. Теодорович, В. Кудрик, С. Гребенюк. Другий ряд: М. Кучер, В. Слюзар, В. Новосад, Д. Ф. Стратійчук, П. Самець, П. Мельничук, Д. Кирстюк, Д. Сенета, І. Кусий.

Мондер, Завалє, Брудергайм, Вільно, Смокі Лейк, Редвей Центр; в Онтаріо: Форт Вильям.[10]

в) Організаційні принципи Архиєрейських Візитацій архиєп. І. Теодоровича в Канаді

Згідно з принципами, встановленими Консисторією У.Г.-П. Церкви й Управою Братства, *Архиєрейські Візитації відбувалися на бажання Церковних Громад,* а не за наказом згори.

Про це свідчить ось таке повідомлення Консисторії в травневому числі 1925 р. "Правосл. Вістника":

"ДО УКРАЇНСЬКИХ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНИХ СВЯЩЕНИКІВ І ГРОМАД В КАНАДІ.

Сьогодні архиєрейські візитації Їх Високопреосвященства Архиєпископа Іоанна Теодоровича в Канаді почнуться в другій половині червня. Громади, які бажають мати в себе Високопресвященного Владику на візитації, зволять прислати свої прохання сейчас до голови Консисторії, протоієрея С.В. Савчука, на понизшу адресу.

Всечесні Отці Духовні зволять порозумітися з своїми громадами в сій справі в найблизшому часі і доглянути, щоби прохання надійшли до Консисторії не пізнійше, як 15 червня, щоби можна завчасу виробити плян візитацій.

Rev. S.W. Sawchuk. 379 Parr St. Winnipeg, Man."

[10]Дані про Архиєр. Візитації див. "Правосл. Вістник" за 1924-1925 роки.

Резидуючи в США, в м. Чікаґо, архиєп. Теодорович звершував Архиєрейські Візитації в Канаді кожного року тільки на протязі літніх та осінніх місяців. Консисторія не встановила оплати за архиєрейські Візитації в формі тарифи з тих мотивів, які голова Консисторії, прот. С.В. Савчук з'ясував у своєму листі з 15 квітня 1926 р. до архиєп. Теодоровича, в якому, відповідаючи на листа цього владики з 25 березня 1926 р., він, між іншим, писав ось що:

"Дотично Вашого домагання щоб за архиєрейські візитації згори призначати оплату 50 долярів в парафіях поза Вінніпеґом, а 100 долярів в Вінніпеґу, Українська Греко-Православна Церква в Канаді осмілюєсь просити Вас се домагання відтягнути ізза таких причин:

1. Саме поставлення такого домаганя буде виглядати занадто комерційно і без потреби вразить людей. 2. Є парафії, головно ті, що знаходяться в стані орґанізації, які рішуче не годні на таку суму спромогтися, отже й навіть при найліпшій волі не моглиб в себе Архиепископа витати. 3. Є парафії, які до недавна були в злуці з російською місією і яких владики не побирали оплати за візитації".

г) Перша Архиєрейська Візитація архиєп. І. Теодоровича в Вінніпезі

У Вінніпезі, — в місті, до якого Консисторія У.Г.-П. Церкви офіційно була переміщена (із Саскатуну) 17 липня 1924 р., — перша Архиєрейська Візитація архиєп. Іоана Теодоровича відбулася 10 серпня (1924 р.).

Нижче слідує опис цієї Візитації (що був опублікований у „Православному Вістнику" за серпень 1924 р.):

„Архиєпископ Теодорович в Вінніпеґу.

Неділя дня 10 серпня запишеться в історії Української Православної Церкви у Вінніпеґу золотими буквами. Того дня витала в себе парохія Української Православної Церкви у Вінніпеґу і всі Українці, що співчувають ідеї рідної церкви, Їх Високопреосвященство, Архиєпископа Івана Теодоровича.

Неділя була гарна і тому се небувале свято випало тим краще. Ще перед тим, нім мав прибути архиепископ, винаймлена анґліканська церков Св. Петра при вул. Селкірк була переповнена вірними і прихожанами і богато людей очікувало його на дворі. Точно о годині одинайцятій мав приїхати Владика і тому всі люде повиходили з церкви на двір і заповнили цілу площу біля церкви, навколо гарної привітної брами з зелені з написом „Витай нам Архиєрею!" Маленькі дівчатка уставилися з кошичками цвітів від брами аж до сходів церкви, за ними церковний хор і товпа народу. Так ожидали приїзду дорогого гостя.

Нарешті показався гарно прибраний, неначе писанка, автомобіль в товаристві инших автомобілів. Проти Владики став з хлібом і сіллю поважний голова Української Православної Громади п. В. Новак, і повитав його, на що владика відповів кількома словами. Хор відспівав по привіті "Возвесели раба Твойого Господи". Відтак доріжкою, яку дівчатка всипували цвітами, вступив Владика на сходи церкви, де привитав його горячими словами парох прот. С.В. Савчук. Остаточно в проводі прот. Савчука і свящ. [Василя] Новосада увійшов Владика до середини церкви, де

найперше віддав честь святому престолови, а потім відповів коротенькою, але сердечною промовою на привіти. Здавалося, що палкі слова любови до свого народа, передані Владикою йдуть прямо із Золотоверхого Київа, від тих, що непохитно вступили на правдивий шлях рідної церкви. Таке враження відчув безперечно кождий присутний.

Сейчас по тім почалася архиєрейська Служба Божа, Владиці асистували оо. Савчук і Новосад. Хор під умілою діріґентурою д.[обродія] Свистуна [Василя] пописувався знаменито.

Прийшла проповідь о. архиепископа. Роскіш була слухати. Се була християнська проповідь в повнім значінню того слова. В проповіди не було нічого штучного, нічого удаваного. Показалася у всій своїй величі та найдорозша перлина, яку вірні сини України підняли, піднесли в гору і вона там засяла — Рідна Церква".

Далі, автор коротенько переповів ніби зміст проповіди, але в цілости обмежився тільки ідеєю рідної церкви, закінчив свій допис такими інформаціями:

"Святочне Богослуження протягнулося майже аж до третої години сполудня. Але ніхто не нудився, ніхто не нетерпеливився. Усі в одушевленню чекали до кінця. Такої душу проймаючої проповіди і такого торжества на царині нашого церковного життя в Вінніпеґу українці ще не зазнали.

Слідуючого дня, в понеділок 11 серпня, відбулася в честь епископа в залі Українського Народного Дому спільна вечера української православної громади. Вечера була переплітана численними промовами і привітами, так, що протяглася до 2 години по півночи. У вечері брало участь около 140 осіб."[11]

2. Перша опублікована в пресі проповідь архиєп. І. Теодоровича виголошена підчас візитації у Вінніпеґу, дня 10-го серпня 1924

"ПРОПОВІДЬ АРХИЄП. ІОАННА ТЕОДОРОВИЧА

Є, Любі Брати та Сестри, одно велике обітування нашого Божественного Учителя Сина Божого, обітування, силою якого завжди в продовженні віків жила Христова Церква, силою якого перетерпіла вона невимовно тяжкі муки гоніння перших трох віків, зламала усі перешкоди, переможно заполонила увесь світ, переймаючи усі ділянки життя його благотворною силою Божих Заповітів і навчань, підносячи духовні очи блудного, грішного роду людського до вічного Божого Світу.

І тепер, в наші часи, коли часом розбурхані хвилі всесвітнього зла, високо підносючись, загрожують затопити, залляти велике Діло Церкви — знесення на землю Божого Царства, царства миру, любови, і висчих стремлінь, Свята Церква в тому-ж таки великому Божому обітуванні знов і знов знаходить вічну, нездоланну, невичерпану силу і як невмируще діло самого Бога знов високо підноситься, залишаючись на чолі духовного життя всесвіту людського, проказуючи єдину путь до тих чистих світлих верховин до яких мусить стреміти дух людський і на яких лише може він знайти і заспокоєння блаженства і чистоту святости.

Обітування се, могутньою силою якого живе, бореться, перемагає і

[11]"Правосл. Вістник", серпень, 1924.

відроджується Свята Церква, в сих словах сина Божого: "Збудую Церкву мою і ніякі сили адові не подолають її" (Мат. XVI—18). Сказав ці слова Син Божий в мент, коли зустрінувся з палким ісповіданням віри Святого Апостола Симона: "Ти єси Син Божий Ізбавитель миру". Се був перший порив непохитної святої віри в нашого Божественного Учителя, як в Бога, він вирвався з серця Первоверховного Апостола сим першим ісповіданням, першим символом нашої віри.

Син Божий, перед всевидінням якого завжди розгорнене, розкрите наше серце, зо всіма його найбільш глибоко захованими таємницями, Він — безмежний знавець того серця, Він знав, що твориться тепер в серці Апостола Симона, Він бачив силу того святого пориву, з яким вирвався з уст апостола сей перший символ нашої віри, се перше признання. І Він сказав Апостолу Симону: "Ти Петр" (з грецького — камінь), значить — в силі, в твердости своєї віри ти камінь "і на сьому камені", сказав Син Божий, на камені непохитної віри, незломної сили духа, на "сьому камені я збудую Мою Церкву і ніякі сили пекельні не подолають її".

Ні на силі земній, ні на премудрости людській, ні на примусі і владі як державних, так і духовних владик, ні, лише на камені такої віри, на схилі тих святих поривів, сказав Син Божий, я збудую свою Церкву і Її вічне діло і ніщо тієї Церкви і її вічного діла не знищить.

Слова Нашого Божественного Учителя, Його благовістя несуть світу Царство Боже, — царство миру, любови, висчих досягнень, в ньому нічого не може бути брудного, нечистого, як в засобах поширення, так і в цілі. Тим діло Сина Божого, заповідане Церкві, і відміняється не тільки по цілі, а й по засобам, од діл людських. Часто буває, що народи, класи і инші стоваришення ставлять собі великі і здавалось би святі цілі, до них стремлять, за них борються, але як переходить ся боротьба? Доволі або перечитати історію, або ще краще, пережити певну переломову добу, в якій людність ставить собі немов би високі і святі цілі і стремить до їх здійснення. І ми зобачимо жахіття війн, революцій, ми зобачимо як цілі покоління в смертельній схватці з дикою злобою нищать себе і та, може велика і свята ціль, перестає вже істнувати, вона заслонена, а часом і цілком зникає недосягнена в тому морі бруду, дикости, злоби.

Отож в словах Сина Божого, в яких Він вказує, на чому має бути збудована Його Церква, розгортається перед нами одна з таємниць того чистого, святого, як по цілі так і по засобам Божого царства: не через силу, славу, не через війни і революції, не в боротьбі з дикою ненавистю і пімстою, ні, а в святих поривах непохитної, живої, діяльної віри, яка викликає життя і творчість нашого духа, в сих святих поривах осягається се царство, сі святі пориви є непохитна підвалина, є камінь, на якому стоїть Церква Христа. Змальовуючи в иншому місці перед своїми учениками картину порядків світових, зазначаючи, що ті порядки тримаються на владі і примусі, Син Божий говорив ученикам; „Посеред Вас хай так не буде". (Мат. XX., 25-27).

Пращаючись з своїми учениками, Син Божий ясно вказав їм: "Я Вас одділив од миру, ви не з миру" (Іоанн, XV, 19). Инший закон, висчий дав Він їм, се не закон мертвого звязку по примусу через владу, а закон живого єднання в вірі, любові, в спільному живому діянні по поднесенню святости і чистоти нашого духа. Той, Великий, що при створенні чоловіка дав йому свобідну волю, з'явившись в світ, як Учитель, дав і закон свободи духа для тої волі, се закон свободи Христової, закон, по якому чоловік — син Бога, движимий великою живою вірою, стремить до свого Отця.

З веління Сина Божого розійшлись по світі Його ученики — се "мале стадо", якому, по слову Сина Божого, "вволив Бог дарувати царство". (Лука XII.—32). Проти них був весь світ з його премудрістю, силою і славою. Чи може великою премудрістю учених фільософів того часу користувались вони? Чи може захоплювали владу і силою влади сієї вони покорили світ? Чи славою можновладців засліплювали вони і примушували схилитись перед їх наукою? Ні, слово про Христа, Сина Бога, розпятого, несли вони, викликаючи перш од усього живу віру, бо на тім камені мусіла бути збудована Христова Церква. Се свідомо робили вони, покладаючись на силу тієї віри — камінь церкви. Св. Ап. Павел, він знакомий був з філософськими ученнями того часу, але не на них він стведжував своє натхнене слово благовістя: "Не соромлюсь благовіствування Христового, сила бо Бога на спасіння всякому віруючому" (Рим. — I. 16). І далі говорить він про благовістя, що воно має бути: "Не в премудрості слова... слово про хрест погибаючим дурощі, нам же, що спасаємось, — сила Божа". (Коринт. I. — I.17-18).

Та викликаючи лише віру, як камінь, на якому має стояти Церква Христа, сі, великі духом, перші сіячі слова Божого, працювали. І світ схилився перед сею палкою вірою, прийняв її, нею як росчиною тісто на приповісті Христовій перенялося життя всього миру.

Правда, потім недостойні "преємники" забули про той камінь церкви — живу віру, або цілком перекрутили се слово Христа і вклонилися земним божкам — і славі і владі і примусі, забули Христа — живого брацтва дітей Божих, що рвуться до свого Отця — як на заході так і на сході — створили мертве земне царство з його брудом, насильством... створили немов би на глум з Божого діла — Церкви. Але-ж велике Боже слово: "Збудую Церкву мою і ніякі ворожі сили не подолають її", і тепер живе, силою того Божого обітування церква і тепер знаходить вічно-творчі сили, якими вона знов пробуджується до життя, знов знаходить загублені світлі стежки, якими в перші святі часи вели її святі апостоли і пастирі...

Який же, при великій вірі, на якій має збудуватися Церква Христова, головний закон Її? Який головний принцип, що переходить через всю науку Христову і має довести нас до світлого Божого Царства?

Звичайно, в тих випадках, проповідники, учителі Церкви зупиняють нашу увагу на великій заповіди про любов по тій причині, що вона все в собі містить, як казав сам Син Божий, — в ній "і закон і пророки". Але-ж велика заповідь про любов то є засіб, то є та дорога, якої ми мусимо триматися, аби не схибити. Мета-ж, до якої ми доходимо в царстві Божому, по науці Сина Божого, се є найвисче, можливе для нас наближення до одвічної досконалости — Бога. Пригадайте слова Сина Божого: "Будьте досконалі як досконалий є Отець Ваш Небесний". (Мат. V—48). Сей великий поклик до найвисчої досконалости, поклик до безперестанної праці над собою, зорить нам, як провідна зірка, приваблює, кличе за собою. За сим покликом віками йшли праведні, святі душі, не було подвигу, перед яким би вони зупинились, тягару, який би вони не підносили. І тепер сей поклик веде за собою спасаємих силою Божою, до душі яких наблизилось Царство Боже, серце яких не може примиритись з брудом грішної землі. Туди до Одвічної Досконалости — Бога стремлять вони, підносячи себе в святих поривах віри і подвигах святости.

О, сей заповіт не лише для окремих людей, окремі люде могли тільки краще його зрозуміти, відчути. Сей заповіт для всіх і всього, він створив Христіянство силою нездоланою, непоборимою, силою глибоко заложе-

ною в житті всесвіту. Заповідь стремлінь до найвисчої досконалости робить Християнство душою вічного поступу, проґресу, як в царині діяння чистого духа — релігії, так і по всіх инших галузях життя і творчости. Християнство і його носительниця — Церква при правдивому розумінні сього Божого заповіту стають душою всесвіту, його сумлінням.

Дозволю собі пояснити: в царині діяння чистого духа — релігії, фільософії, скільки-б не жив світ, скільки-б нових течій не зявлялося, ніщо не зможе дати висчого закону над поклик сина Божого стреміти втілити в собі найвисчу досконалість, яка тільки може одкритись нашим духовним очам і яку ми втілюємо в постаті Бога — Всемогутнього і Всемудрого Творця всесвіту. Будемо ми підноситись по щаблям досконалости, все ширші обрії будуть розгортатись перед нами, Найвисча Досконалість — Бог буде нами вище розумітись і перед нашими новими стремліннями, нові ціли, нові завдання знов і знов будуть ставати, а заповіть Сина Божого, — будьте так досконалі, як сама досконалість, в нашому розумінні, вічно буде стояти нашим духовним очам, вабити в незмірну безконечну далечінь поступу духа нашого.

Ми розглянули значіння Заповіту Сина Божого в царині ділання нашого духа. Яке-ж значіння сього Заповіту в загальному законі життя всесвіту? Воля Божа, як воля Самої Найвисчої Досконалости, даючи життя світу у всій його безмежній розмаїтости, дала йому і закон розвитку, закон поступу до все більшої досконалости. Перейдіться по великому музею природничому, етнографічному, всякої штуки і ви зобачите тисячі розмаітих форм, через які проходив всесвіт у всіх ділянках свого розвитку, поки дійшов до сучасного стану і форми. Сучасний стан і форми, ми всі добре знаємо, те-ж тимчасові, всесвіт чекає бо конечного розвитку і удосконалення, доки не припиниться Висчою волею його життя. Християнство даючи людям заповіт Сина Божого стреміти до досконалости найвисшої, до богоподібности, є душою того всемирного закону проґресу, поступу, є його завершенням, освяченням, разом з тим є силою глибоко заложеною в житті усього світу, силою непоборимою.

При правдивому розумінні того великого мирового закону і заповіту Сина Божого розкривається значіння чоловіка, його місце в житті всесвіту. Всесвіт, що почавшись з волі Божої, з самих грубих примітивних форм, через безконечний поступ дійшовший до чоловіка, в чоловікові, на верховинах його духа, стремить знов повернутись, досягти свого Отця — Бога. Чоловік в своїх найвисчих стремліннях царственно завершує усю природу і як священик освячує її тими високими стремліннями і приносить в жертву Богу: повертає Тому єдиному, з якого все походить і до якого все мусить повертатись, бо він початок і кінець, альфа і омеґа, всього сущого" (Одкриття св. Й.Б. 1-8). Чоловік в слові Божому називається царем і священиком, нам тепер мусить бути ясним, через що так кличе його слово Боже.

Отже розглядаючи християнство, як душу світового розвитку, як велику силу віри, на хвильку зупинимось на огляді тої великої дороги, яку пройшов всесвіт під животворним подихом Христової віри. Жили колись люде в рабстві, торгували один другим, як скотиною, ся форма панування і визиску одійшла, але зло не зникло остаточно і се зло прибирало инші форми: в середніх віках февдалізм, пізнійше кріпосне панське право і нарешті сучасні форми капіталістичного визиску. Що примушувало світ позбуватися повільно усіх сих форм зла і примушує тепер не покладаючи рук, працювати і боротись за знищення сучасних його форм? Скажуть, нові віяння, революції,

повстання, але треба запитати, на якому ґрунті усе се виростало і відповідь буде єдина: на ґрунті Христового благовістя, на євангельському ґрунті. Слово Христа дійсно стало по Його приповісті подібне розчині, що перейняла все тісто, Його слово заполонило увесь світ і тому з'являлися нові віяння, потім революції і т. и. Нехай офіційні носителі християнства, особливо римо-католицька церква своїм поступованням ганьбили християнство, нехай вона була страшним закутком і темряви і нечувано нетерпимости і злоби і всяких переступств, нехай сотні тисяч спалених на вогні і замучених на душі сієї орґанізації, що сміла се робити в імя Бога, любови, нехай другі, особливо на сході, були яскравим прикладом замертвіння, відсутности живого духа віри і любови, вічно творящих, нехай все те і є, — викреслити сього не можна, — але-ж святі слова Сина Божого, Його заповіти, — вони ні на хвилину не переставали сяяти миру. Навіть і тепер коли сучасні борці соціяльні в деякій части одвернулись од Христа і св. віри, в своїх змаганнях вони йдуть шляхом проказаним Св. Євангелієм: се блудні сини, що взявши з богатства слова Божого певну частину, одійшли од Свого Небесного Отця і пішли в "страну далече". Так, словом Христовим, Його великим заповітом висших стремлінь і любови вівся всесвіт і ведеться тепер.

В сучасній мент світ розподілений двома поглядами, се погляд матеріялістичних теорій і погляд християнства і течій, що його поділяють. Коротко з'ясовуючи можна сказати: Згідно погляду матеріялістичних теорій чоловік — витвір умов, а тому і вся діяльність мусить бути скерована на зміну сих умов, при зміні умов все зміниться і зло, неправда перестануть істнувати. Погляд християнства: Зло не в умовах, самі тяжкі умови є витвір зла; чоловік не є безпомічний лише витвір тих умов, ні, а обдарований свобідною волею, він покликаний, аби силою свого духа поборювати зло, перш од усього в самому собі, бо в зіпсутому серці і волі — і тут зло: з подоланням того зла будуть змінятися і усі умови під впливом його доброї волі на краще, всесвіт тоді буде на дорозі до Царства Божого, бо Святе Письмо каже: "Царство Боже внутрі вас єсть".

В процесі життя всюди мусить бути повнота і коли церква працює, перетворюючи силою слова Божого серце людське і його волю і тим зводить на землю Царство Боже, то і поза межами церкви мусить бути боротьба і вона законна, за зміну недосконалих форм життя, одживших або шкідливих інституцій. Боротьба ся необхідна, але свій напрям і натхнення вона мусить брати тут, в святині духа людського — в чистій Христовій Церкві з святих слів нашого Божественного Учителя.

Якою-ж мусить бути церква, аби стати дійсно святинею найдорожчого, учителем найблизчих?

Церква не мусить бути рабом, якого вічно-творчий рух життя волоче за собою, ні, вона покликана до того, аби самій стати на чолі людства, аби завжди показувати дальнішу путь, тому церква не мусить обстоювати свою непорушність, не мустиь бути в застої, вічна творчість мусить бути її законом. Вона мусить бути близька життю, усі інтереси, запити, потреби життя мусять бути близькі їй, на все словом Божої істини вона мусить одкликатися, або благословляючи і освячаючи, або висловлючи своє моральне вето — заборону.

Ми, любі брати та сестри, розглянули ту єдину і велику силу — віру, якою по вік має жити церква, прослідили головну мету церкви, означили як мусить працювати церква задля досягнення своїх вічних завдань.

Усе те, любі брати та сестри, було на думці кращих дітей нашого народу, коли спільно волею і зусиллями їх було створено великий релігійний

рух, в наслідку якого відродилася предковічна рідня нашому народові Церква. Не во імя лише, як може дехто з братів та сестер подумати, потреб нашого національного відродження, ні, головне, во імя вічних, незмінних ідеалів Царства Божого Українська Православна Церква вибрала рідню нашому народові стежку і непохитно повела його по ній.

Як всесвіт безконечно розмаїтий, ріжнобарвний, так і зло в ньому таке-ж розмаїте, відмінне в ріжних куточках, вимагаюче і відмінних засобів боротьби з ним.

Українська Православна Церква відродилася волею самого віруючого Українського Народу, покликана вона Висчою Волею працювати посеред сього народу, боротися зі злом, яке тяжить над сим народом, яке не дозволяє йому стати на світлу стежку прямування до Вічного світу, і на цьому шляху доходити усього, що так необхідно йому і тепер до форм рідньої культури і вільного од усякого поневолення життя. Зло, яке тяжить над нашим народом і яке перешкаджає йому доходити усякої істини, правди, а тим більше найвисшої істини — Бога, є в темряві, поневоленні нашого народу, в тому, що слово Боже, свобода Христова віками підмінювалися во ім'я поневолення нашого народу його визискувачами, що мали свої ціли, далекі і недостойні Слова Божого.

Церква українська вважає себе покликаною Висчою Волею боротися з сим злом , визволити наш нарід з темряви, яку накинули на нього чужинці через церкву. Нечесним шляхом захопили вони церкву нашого народу для визиску, і тепер в світлий день воскресіння його мусять зникнути.

Церква українська творить церкву близькою, рідньою нашому народові, відновлюючи рідні звичаї, співи послуговуючись з рідньої мови, бо вона знає, що тільки рідньою стежкою зможе вона вести свій нарід і зможе промовляти до самого серця, навчаючи, як учених так і невчених, як старих, так і діточок, глибоко засіваючи рідні лани Божим сімям.

Церкву свою відновлює сам нарід, в ню він вкладає все саме близьке йому і дороге, і та церква не може бути иншою од вдачі нашого народу — вона є народньою православною, бо таку церкву наш нарід мав і таку церкву завзято боронив, чи то від польської інтриґи з унією, чи від московської сваволі з купівлею і симонією.

В своїм вічнім стремлінню до знесення на землю Царства Божого, церква в повсякчасній праці, як тісно споріднена з життям, мусить полагоджувати усі його чергові потреби. Тільки полагоджуючи їх, направляючи їх до вічних і святих цілей Царства Божого, вона може виконувати своє завдання. Цартво Боже не може бути на землі, доки істнує поневолення, отже тому всякий крок по визволенню витає Церква, а тим більше витає і діяльно допомагає визволенню ріднього народа, який їй доручений Богом. То неостаточна мета Української Церкви, але се є її чергове завдання на дорозі вічних стремлінь до Царства Божого, Царства найвисчої Досконалости.

Син Божий говорив своїм ученикам, що коли вони будуть йти в ту правдиву путь, яку Він їм проказав, будуть істини навчати, то дасться їм Духом Святим непоборна, незломна сила, проти якої ніщо не зможе встояти (Лука XXI—15). Ласка Божа була з ділом Рідньої Церкви, благословила його; ще років 4 тому назад про відновлену українську церкву й не приходилося говорити, тепер вона заполонила усі простори рідньої землі на Великій Україні, і всюди, де живуть діти нашого народу, нема куточка, де-б вона не була стверджена, або де-б не йшла за ню боротьба. Тисячі самовідречених пастирів-апостолів працюють в ній, вона має 35 архи-

пастирів. Силою великої віри, певністю святости свого діла, вона зламала усі перешкоди, вони не могли встояти, бо силою вічно-творчого Духа Святого діяла вона і по слову Сина Божого ніщо не могло встояти проти неї, бо незломне мусить бути слово Бога: "на сім камени (камени віри) збудую Церкву мою і сили ада не подолають її".

Отже в великий, святий мент, коли в перший раз Божа ласка благословила нам, — мені як післянцю Рідньої Церкви і Вам, любі брати та сестри, як її дітям, спільно схилитись в наших благаннях перед престолом нашого Небесного Вітця, нехай з серця нашого в чистому пориві віри й любови несеться молитва: Великий Боже, Господаре всесвіту, на ниву Твою посеред нашого народу, з волі Твоєї, Ти їх покликав, вийшли сіячі і женці. Благослови-ж Всемогутній і Благий їх працю, зміцни їх сили, направ їх розум, аби вони в Твоїй небесній житниці усі колосочки повними склали з тих нив, що їм Тобою доручені. Благослови їм привести до Праведного твого Сина, в великий мент, коли усі народи зійдуться перед Ним, і наш нарід, і аби не став він лукавим слугою, що занедбав талан свій, поданий від Тебе а щоб заслужив Його ласку і почув: прийдіть благословенні, обителі Отця Мого чекають Вас. — Амінь".[12]

3. Замітки до проповіді архиєп. І. Теодоровича

а) Розбіжності в поглядах на проповідь архиєп. І. Теодоровича

Митр. Липківський, мабуть, хотів вказати на прикмети свящ. Івана Федоровича (чи Хведоровича), на підставі яких перший Всеукр. Собор УАП Церкви (1921 р.) в Києві кваліфікував його як кандидата на єпископа, коли він (митр. Липківський) підкреслив, що "священик з Волині Іван Федорович тоді *своїми змістовними, щирими промовами звернув на себе увагу Собора*".[13]

Коли один із свідків архипастирської праці архиєп. Теодоровича в Вінниці в 1922-1923 рр. Гр. Бобик 1923 р. писав (у Бережанах, у Галичині), що цей владика був *"для села — слаба сила"*, але за те він *"мав вплив на інтеліґентні одиниці"*,[14] то, мабуть, він мав на увазі його промови й проповіді, що заполонювали свідомість і почування світської інтелігенції.

Натомість ті два священики в США, Іван Гундяк та Андрій Іванишин, які 1931 р. відійшли від архиєп. Теодоровича в США, прилюдно зробили йому такий закид:

> "Він не може захопити людей. Його проповіди довжелезні, та недоступні для людей; вони не загрівають слухачів, вони незрозумілі навіть для священиків. Скільки вже зверталось увагу на це самому Архиепископу від самого початку, але це нічого не помагає... Над цим наш владика не працює".[15]

---

[12]"Православний Вістник", число за вересень 1924 р.

[13]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 42.

[14]Гр. Бобик, З церковного життя на Поділлю в рр. 1920-1922 (в "Укр. Голосі". Вінніпеґ. Числа за 16 й 23 січня 1924).

[15]Свящ. Іван Гундяк і свящ. Андрій Іванишин: "Наша відповідь". Op. cit. Стор. 2.

б) Поняття про "Царство Боже" в проповіді архиєп. Теодоровича в світлі еклезіології УАП Церкви в Україні

Той факт, що в "Православному Вістнику" було про проповідь вл. Теодоровича в Вінніпезі 10 серпня (1924) сказано: "Ой краснож він говорив, красно!"[16] не означав, що в проводі У.Г.-П. Церкви ніхто не висловив застереження в справі деяких думок, що їх висловив цей владика у своїй проповіді 10 серпня 1924 р.

Критиком цієї проповіди, чи, точніше кажучи, одного з її аспектів, був Василь Свистун.

Можна зробити таке припущення, що тим моментом (днем 10 серпня 1924 р.), коли архиєп. Теодорович сказав свою першу в Вінніпезі архиєрейську проповідь, датувався початок антаґоністичного відношення В. Свистуна до цього владики. Причиною цього було поучення архиєп. Теодоровича, що Церква, згідно з волею її Основателя, Ісуса Христа, не мала, не має й мати не може іншої ультимативної цілі як тільки одну: релігійну ціль. У своїй головній промові на Четвертому Соборі У.Г.-П. Церкви він уважав конечним сказати ось що:

> "Український нарід хоче своєї держави, тому хоче і своєї церкви, — так могло би здаватися. Тимчасом справа мається дещо інакше. Держава зміняється, а церква має перед собою вічні цілі. *Виповнення заповіту Сина Божого, задоволення вічної жадоби духа Божого, отсе головні причини повстання церкви*".[17]

У своїй проповіді в Вінніпезі 10 серпня 1924 р. він ширше висловив це своє, попереднє, поучення, кажучи:

> "Ми, любі брати та сестри, розглянули ту єдину і велику силу — в і р у, якою по вік має жити церква, прослідили *головну мету церкви,* означили, як мусимо працювати для церкви *задля досягнення своїх вічних завдань.*
>
> Усе те, любі брати та сестри, було на думці кращих дітей нашого народу, коли спільною волею і зусиллям їх було створено великий релігійний рух, в наслідок якого відродилася предковічна, рідня нашому народові Церква.
>
> Не во ім'я лише, як може дехто з братів та сестер подумати, потреб національного відродження, ні, головне, во ім'я вічних, незмінних ідеалів Царства Божого Українська (Автокефальна) Православна Церква вибрала рідню нашому народові стежку і непохитно повела його по ній".

Це значить, що ультимативна мета, з якою була основана УАП Церква (формації 1920-1921 років) в Україні полягала в її завданні вести своїх вірних до ідеалів Царства Божого, а національна прикмета цієї Церкви становить собою не мету Церкви, а тільки один з допоміжних засобів, за допомогою яких вона хоче осягнути свою релігійну мету (осягнення ідеалів Царства Божого).

Власне, проповідування архиєп. Теодоровичем *моністичної (однісної) мети УАП Церкви,* якою була тільки мета релігійна, було тим першим фактором, який настроїв В. Свистуна антаґоністично в відно-

---

[16]"Правосл. Вістник", серпень 1924 р.

[17]"Правосл. Вістник". Листопад 1924 р. Стор. 7.

шенні до цього ієрарха. Справа була в тому, що коли Консисторія У.Г.-П. Церкви й Братство готовилися до видання пресового органу цієї Церкви (часописа-місячника п.н. "Православний Вістник"), то В. Свистунові було припоручено завдання написати для цього органу декляративну статтю про мету, з якою була основана У.Г.-П. Церква в Канаді. Консисторія і Братство припоручили йому написати таку статтю і підписатися під нею, мабуть тому, щоб він сам себе регабілітував після тієї ноторичної "церковної дискусії" на тему "Чи Українська Православна Церква була потрібна для піднесення українського народу в Канаді?"

Ініціятором дебати на цю тему (що відбулася в Вінніпезі 23 березня 1924 р. в присутності 400 слухачів) був В. Свистун, який, спільно з послом до Манітобської Леґіслятури Н. Бачинським, хотів доказати, що Укр. Правосл. Церква потрібна для "п і д н е с е н н я" українського народу в Канаді". А щоб мати якихсь опонентів, В. Свистун викликав на дебату вінніпезького дентиста, д-ра Емануїла Мігайчука, що був православним, і студента права Манітобського університету, Семена Озера (про конфесійну приналежність якого не маємо інформацій). Темпераментний В. Свистун у розгарі цієї дебати втратив рівновагу самоконтролі, і в стані непогамованости заявив, що У.Г.-П. Церква була основана на те *"щоби підтяти крила греко-католицькій церкві та [її] епископови Будці"*.

Цей „аргумент" В. Свистуна з одного боку, і заява д-ра Мігайчука, що, мовляв, згідно з ідеологією В. Свистуна, *„Робота Української Православної Церкви (в Канаді) є для політики, а не для спасіння душі"* з другого боку спричинилися до того, що укр. протестантський пастор Зенон Бичинський, редактор "Канадійськго Ранку" (у Вінніпезі) перший (у цьому часописі, число за 25 березня 1924 р.) скритикував В. Свистуна, (а з ним і посла Н. Бачинського), а переможцями в дебаті визнав д-ра Мігайчука й студ. С. Озера. Той факт, що В. Свистунові в розгарі дебати "вирвалася" з уст та заява, що У.Г.-П. Церква була основана нате „щоби підтяти крила Гр.-Кат. Церкві та єп. Будці" спонукав "Канад. Українця" до серії нових нагальних атак на У.Г.-П. Церкву.[18] (Справі першій укр. церковній дебаті у Вінніпезі 23 березня 1924 р., присвячений 9-ий розділ цієї книги).

Щоб не зробити не тільки на противників У.Г.-П. Церкви, але й також на її прихильників та на її провід, такого враження, що він був змушений відкликати свою заяву, що У.Г.-П. Церква, мовляв, була основана нате, "щоби підтяти крила" і т.д., Свистун рішив не згадувати про вищезгадану "Церковну дебату" в Вінніпезі 23 березня 1924 р.

У своїй декляративній статті — п.з. *„Причини відновлення Української Православної Церкви в Канаді"*. (Він так і написав: "відновлення"). У цій статті він виклав свою науку про Церкву, а при тому

[18]Див. „Канад. Українець" — чч. за 28 березня, 2, 9, 16, 30 квітня й 7 травня 1924 р. — Див. також „Укр. Голос" — чч. за 2, 9, 16 й 30 квітня 1924 р. — І "Канад. Ранок" — чч. за 25 березня й 8 квітня 1924 р.

поставив таке твердження: *„Роля церкви* є двояка: *релігійно-моральна і національна".*[19]

Від часу появи першого числа "Правосл. Вістника" (з поученням В. Свистуна про "дуалістичну ціль Церкви") ще не минуло три місяці, як ось архиєп. Теодорович на 4-му Соборі заявив, що Церква не мала, не має й не може мати жодних інших цілей, а тільки одну: вести людей до ідеалів Царства Божого. Те саме поучення він повторив у своїй проповіді (10 серпня 1924 р.) у Вінніпезі, і в обох випадках він підкреслив, що саме тільки з цією метою було основана УАП Церква в Україні.

Чи В. Свистунові промовило до переконання це поучення архиєп. Теодоровчиа, чи ні, — це питання може бути тільки справою вгадування. Але не може бути сумніву, що воно — те поучення архиєп. Теодоровича, що ціль Церкви є моністична (синґулярна), а не дуалістична (подвійна), чи "двояка", як це авторитетно заявив Свистун в органі У.Г.-П. Церкви, — глибоко вразило честолюбивого В. Свистуна, якому до того часу ще ніхто не коректував його "еклезіології" (науки про Церкву). Тут і була причина того факту, що він написав листа до адвоката Мих. Стечишина (в Йорктоні, Саск.) у зв'язку з проповіддю архиєп. Теодоровича у Вінніпезі.

Тексту цього Свистунового листа не маємо, але зміст його стає ясним у світлі тієї відповіди, яку дав йому Мих. Стечишин 30 вересня 1924 року. (У тексті цього листа всі вставні пояснення мої. Ю.М.-Л.).

"Yorkton, Sask. 30/10/24.

Вп. Свистун!

Твій лист з 16-го б.м. [(біжучого місяця]перечитав і прийшов до заключння, що до всіх своїх комлексів Ти додав ще один, новий комплекс архиєпископа, а то все ізза того, що Ти маєш обсесію шукати "кістки в молоці". Чи Ти вже скоро забув як арх. Іван в десперації говорив на 4-ім соборі, що "закидає нам дехто,що Українська (Автокефальна) Православна Церква, се *політична інституція*"? Однакож на ділі закидав не лиш "дехто", а закидають всі наші уніяти, всі москалі і большевицьке правительство. І Ти, Свистуне, хочеш, щоби арх. Іван потверджував сі закиди "приятелів" УАП Церкви, що вона в дійсности є політична орґанізація, бо побіч релігійно-моральної цілі має другу, рівнорядну ціль: національну?

Наколи Ти маєш сумнів що ця церква на ділі другу ціль має, то як Ти думаєш кандидувати на посла до манітобського парляменту і стати політиком? Се що арх. Іван говорить, мусить бути сказане, бо вимагають обставини. А його промови і проповіди треба читати не лише в стрічках, але і між стрічками та під стрічками.

Наразі тоби було все на цю тему.

Дотично Твого рішення викликати Др.(Емануїла) Мигайчука "на другу церковну дебату" я можу сказати лиш таке: Наука котру дав Тобі сей дентист, що "церква є не для політики, а для спасеня душі" запала Тобі в свідомість, з неї перелізла в підсвідомість, і голод реванжу гризе тебе, як чорт, котрого Ти годуєш в душі і не можеш з ним розлучитися.

Ти пишеш: "Арх. Іван говорив після науки Толстого, що Царство Боже в нутрі вас", і що говорив про церкву, але про спасення душі не сказав ні

[19]Вищезгадана стаття В. Свистуна була передовою статтею в першому числі „Правосл. Вістника" (квітень 1924 р.).

слова, ні пів слова. А тепер ти маєш цю амуніцію, і хочеш стріляти нею на "другій церковній дебаті" в очі Др. Мигайчука. Чи подумав Ти, що Др. Мигайчук може сказати: "Арх. Іван учив, що ціль церкви є провадити вірних *до ідеалів Божого Царства, а це є до спасення душі*". Що Ти на це скажеш? Справа спасення душі є справою будучого (загробного) життя вічного".

Я маю "щістє" чи "нещістє", як каже наш гуцул, належати до тих фантастів, котрі ще вірять в Твій глузд. А Ти хіба не пійдеш аж так далеко, щоби твердив, що арх. Іван не говорив о спасенню душі, бо оминав справу будучого життя по смерти. Чи подумав Ти, Свистуне, що "Вірую в воскресення мертвих і життя будучого віку" — се є д о ґ м а? Будеш в дебаті з Др. Мігайчуком покликатися на зазначені в Тебе окремі місця проповіди арх. Івана, то доляєш оливи до огню і накличеш на арх. Івана ще більше „вовків з ліса". Досить вже того, що редактор [Володимир Левицький] „Свободи" [в Джерзі Ситі, США]тягнув Владику за язик, і той в інтерву сказав, що „наша церква на Україні *не кладе натиск на доґми, а на моральні засади*".Число [за 19 лютого 1924 р.] „Свободи" зі змістом того нефортунного інтервю Владики католики розхапали відразу. Будеш в дебаті з др. Мігайчуком твердити, що ціль Церкви є творити Царство Боже на земли, і при сім покликатися на арх. Івана, — зробиш медвежу прислугу нашій Церкві.

То наразі все. Бувай здоров.

М.С."

Проповідь архиєп. І. Теодоровича, виголошена в Вінніпезі 10 серпня 1924 р., як видно, стала предметом драстичних контроверсій за офіційною сценою церковної діяльности чільних провідників У.Г.-П. Церкви в Канаді. Про це свідчив не тільки лист Мих. Стечишина (з 30 вересня 1924 р.) до Василя Свистуна, але й також, і то ще більше, один з пасажів обширного листа (датованого в Вінніпезі 17 жовтня 1924 р.) прот. С.В. Савчука до прот. Василя Кудрика (пароха У.Г.-П. Церковної Громади в Саскатуні):

„Неправдою є, що, як твердить В. Свистун, о. Савчук сам, на свою відвічальність помістив у „П. В." [у „Православному Вістнику"] сю проповідь Владики", — спростовує прот. С.В. Савчук у своєму листі. — „Натомість правдою є, що перед поміщенням в нашім орґані ми перечитали проповідь спільно з Я.А. [з Ярославом Арсеничем] і редактором [Мирославом Стечишиним] У.Г. [„Укр. Голосу"]. Ми сейчас зробили Владиці „делікатну" суґестію, що може би було ліпше вилишити з проповіди титулування ап. Петра „Первоверховним Апостолом", бо в Євангелії того нема, і що воно є витвором католицької теольоґії. Ми також піддавали думку, щоби вилишити слова Владики про „сучасні форми капіталістичного визиску", бо оден з наших католиків, котрі зацікавлено прийшли слухати проповідь, і взяли собі на язик ті слова [„сучасні форми капіталістичного визиску"] Владики, опісля надворі коло церкви провокаційно сказав: „Відразу пізнати, що він з большевії приїхав!"

На наші повисші суґестії Владика лише посміхнувся і сказав: „Знаєте: наш народ має пословицю: „З пісні слова не викидають".

Я догадуюся, що причина із-за котрої В.С. зробив мені закид „диктатури" яко редакторови нашого церковного орґану є не в тім, що з проповіди Владики не счеркнено, як він пише, *„католицького Первоверховенства ап.*

Петра", а є вона в тім, що я рішуче відказався помістити в П.В. [в „Православному Вістнику"] його статю *„Православна наука про Царство Боже"*. Не помістив головно через його доказування, що „У.А.П.Ц. на Україні вірить лише в Царство Боже на земли", що він старався арґументувати проповідею Владики.

Я знаю, що, як Ви слушно завважуєте, В.С., яко голова [Укр. Греко-Правосл.] Брацтва, має за собою плечі з тої сторони. І знаю, що його особистої теольоґії ніхто не годен переробити. Однакож це є в інтересі нашої Церкви, щоби ніхто з нас не фабрикував своєї „особистої теольоґії", і не уґрунтував її власною інтерпретацією церковної науки Владики, котрий, після наших рішень, є в нас „учителем віри".

Замітки. — 1) Про *„Царство Боже"* архиєп. Теодорович не висловлював своїх особистих думок, а *stricti* дотримувався еклезіології УАП Церкви що з'ясована в її "Київських Канонах", в яких визначені завдання УАП Церкви, а в зв'язку з ними говориться тільки про "Царство Боже на землі". І так, там сказано про це:

"Будуючи *Царство Боже на землі*, поширюючи любов і братерство між людьми, підіймаючи вартість людини життя й праці, борючись добром зі злом визискування праці й життя, Христова Церква сприяє розвитку творчости й правди в державі, і в громаді, і в житті кожної окремої людини".[20]

Критичні голоси з боку істориків юдаїзму, що Християнство ідею *Царства Божого на землі* змінило на *Царство Боже на небі*[21], звичайно, не може відноситися до УАП Церкви, бо в її "Канонах" є тільки згадка про "Царство Боже на землі."

2) *„Царство Боже внутрі нас"* — це не доктрина Льва Толстого, як це помилково думав В. Свистун, а це є одна з євангельських істин. Специфічно, це слова ап. Луки, (Див. Луки XVII. 21). Коли ж ідеться про популяризування цієї євангельської істини у сфері філософської мислі слов'янських народів, то її перший популяризував Григорій Сковорода, а після нього Лев Толстой. Тому навіть дехто з істориків філософії думав, що вислів "Царство Боже внутрі вас" є твором філософської мислі слов'ян. Так, напр., думав чеський учений І. Тврди. (Див. I. Tvrdy, Filosofia a Slovanu). Розуміється, він проочив той факт, що цей вислів походить з Євангелії.

3) Ті діячі У.Г.-П. Церкви в Канаді, які дискутували над проповіддю архиєп. І. Теодоровича, як видно, проочили той факт, що ап. Петра визнала *„Верховним Апостолом"* Вселенська Церква. Про це між іншим свідчить 4-ий канон сьомого Вселенського Собору (787 р.), в якому ап. Петро названий *„Верховним Апостолом"*.

---

[20]"Діяння". Op. cit. (Розділ V. Канон 4.) Стор. 12.

[21]Nathan Ausubel, *Pictorial History of the Jewish People*. 11th ed. New York, 1961. Стор. 92.

4. Перший Архипастирський Лист архиєп. І. Теодоровича в Канаді

(Передрук з „Православного Вістника". Вінніпеґ. Жовтень 1924 р.)

ПАСТИРЯМ І ДІТЯМ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

Моїм Дорогим Братам і Сестрам, єдністю Христової віри і любови обєднаних в Рідній Церкві.

Во імя Отця і Сина і Святого Духа.

З ласки Божої, волею Української Православної Церкви з Рідного Краю я був висланий, як посланець Її до наших братів в Канаді і Америці. Величня місія була положена на мене — благовістити моїм Братам та Сестрам про велику милість Божу до нашого народу, про велику радість, яка сталася і в теперішні, такі сумні для нашого народу часи, про відродження прадідної Церкви нашого народу, — його Рідної Матери.

Мене було покликано за море піти і тут знайти дітей Українського Народу, принести їм ту велику радість Воскресіння Рідної Матери — Української Православної Церкви, сповістити, що від тепер в духовім житті нашого народу почалась нова доба: Рідна Церква тільки рідною стежкою має вести наш побожний нарід до Царства Божого заповіданого нам нашим божественним Учителем — Сином Божим. І поклала Рідна церква на мене великий обовязок: будити приспаних віковим сном духовної темряви і занедбання Братів, на яких ще й досі лежить пляма минулого поневолення, минулої темної роботи чи то Поляків, чи Москвинів, кликати змити з себе сі плями і чистими од бруду нанесеного нещасним минулим, під проводом Рідної Матери — Української Православної Церкви стреміти до вічного світу Царства Божого, стреміти правду Божу втілити в житті і нашого, так жадного на сю Божу правду, побожного народу.

На зустріч нових світлих днів в житті нашого Українського Народу, наказано мені кликати рідних Братів і Сестер. Рідна Церква, вічною правдою Божих навчань, святістю всенародних палких молитов, силою своєї непоборимої віри має виблагати у Небесного Отця сі нові світлі дні, має силою своєї віри своїх святих поривів піддвигнути наш нарід на велику любов до самозабуття, на велику працю до самоофірування, во імя зведення і до нашого народу Божого Царства — царства миру, свободи любови і світлої праці. Зникнути мусять перед тим всенароднім поривом віри і любови в Рідній Церкві усі страшні привиди нашого нещасного, темного і закрівавленого минулого.

Божа ласка з світлим ділом Рідної Церкви і Її матерні кличі почуті Її вірними синами і тут за морем, почуті тими, в грудях яких бється серце вірне Божій правді і повне любови до Рідного нещасного краю й народу.

Тільки з словом Христового благовістя, без усяких наказів і призначень згори, прийшов я, як посланець Рідної Церкви до своїх братів по вірі в Канаді і щасливий свідомістю, що тільки з рук їх приняв я право на своє служіння Українській Православній Церкві в Канаді, як її архипастир. Щасливий, що в наші часи повторюється свята і чиста традиція першохристіянських часів, коли Церква, всенародня, в пориві довіря і любови обирала і приймала свого архипастиря, доручаючи йому саме дороге — свої душі.

З сього менту я мав радість побувати в ріжних куточках Канади, де лише є діти Рідної Церкви. Богато святих, незабутних хвилин всенароднього пориву Христових віри і любови пережив я. Назавжди неза-

бутніми залишаться для мене та щирість і сердешність, з якою Брати та Сестри і їх діти витали мене в своїх бідненьких, але таких милих церковцях, та нагадуючих первісні часи Христової віри, коли ще не було величніх камяниць-храмів, як тепер, але серце було найбільш чудовим Божим храмом, про красу якого нагадують нам цілі сонми святих мучеників і подвижників того часу.

Радий зазначити, що парафії Української Православної Церкви в Канаді досягли такої сили орґанізації і такого міцного єднання духа, які тільки можливі в умовинах канадійського життя. Я бачив зворушуючу любов до своєї матери-церкви, велику відданість її ділу і велику жертвенність на її потреби. Я радий був наочно переконатись, що Українська Православна Церква в Канаді по силі свого духа, по високій свідомости своїх духовних дітей є незломна сила яку ніщо зломати не може. Радий також зазначити, що такою вона стала завдяки самовідданій до забуття себе світлій праці пастирів і активних синів Її, та мудрому керованню нею Її Констисторії, Адміністратора і Брацтва. Та боротьба, яку світлі діячі Рідної Церкви в Канаді винесли на своїх раменах, за діло Її, залишиться назавжди найсвітлішою добою життя Української Православної Церкви в Канаді, бо оздоблена вона високою ідейністю сили духа перших борців за народне діло відродження Рідної Церкви.

Сердешно — зворушуючо прийняла мене Українська Православна Церква в Канаді і хоч усіх витань її я не відношу тільки до себе, особисто, але вони надто дорогі мені. Я знаю, що витаючи післанця Рідної Церкви, мої Брати і Сестри витали велике діло Її і в сих витаннях виявляли свою волю прилучитися до того діла, бути і вірними дітьми Рідної Церкви і Її апостолами.

Сердешна подяка усім Парохіям і їх Пастирам за радісні хвилини доставлені мені: раділа душа зростом дорогого діла і підносилася до Бога з тихими словами відданости Божій волі і вдячности за благословіння.

Ми, Любі Брати та Сестри, на великій межі в житті нашого народу, ми живемо в неповторимий час його відродження. Силою своєї свідомости він приходить до нового життя. В тяжких муках народження він витворює необхідні йому сучасні форми того життя. В творінню сих форм він, щоб залишитись самим собою, захоронити свою окремішність, свою властиву йому красу, повертається до старих, часом забутих жерел.

Мимохіть в сей великий час приходить до спомину дивне, повне невиразимої сили натхнення, видіння Пророка Езекиіла кістяків на полі, які ожили. Чув він голос Божий: Ви кістяки, сухі, вислухайте слово Господне. Так говорить Господь Бог до сих костей: „Ось Я вдихну у вас духа, щоб ви поробились знову живими" (Езек. XXXVII — 4. 5.). І ожили сі кістяки на очах пророка і дав Господь йому наказ: „Сину чоловічий! Отті кости, се все для Ізраїля. Вони мовлять: кости наші висхли, надія наша зникла, бо ми відірвались від коріння. Тим же то вискажи пророцтво і скажи їм: Так говорить Господь Бог: Ось Я поодчинаю гроби ваші і виведу вас, мій народе, з гробів ваших..." (ст. 11-12).

І ми могли сказати: „Кости наші висхли, надія наша зникла, бо ми відорвались від коріння" і на нашому народньому полі богато таких кістяків нагромадилось, нас теж відірвали були від коріня, засудили на смерть і сохли ми і раділи ті, що хотіли нашої смерти... Але-ж Божа ласка зглянулась над нашим народом: богато таких кістяків ожило і Церква Рідна, що теж була засуджена на небуття, прокинулася до життя; силою своєї віри вона

одчиняє "гроби наші і виводить нас з гробів сих". Пророком Езекиілом стає вона свому народови і по Божій стежці веде його.

Святі завдання Воля Божа положила на наше покоління: Високо знов піднести хоругов Прадідної Церкви — Святої Мучениці на віковому хресті нашої нещасної минувшини і під провід її усім стати, аби всенародньою єдностю віри і любови наблизити до нас царство Боже, аби нарід свій піднести в силі і освіті, вирвати його з неволі темряви і лукавого визискування темних сил.

Тяжка наруга в минувшині над правдою Божою і над найбільшою святістю душі нашого народу — його Православною Церквою мусить бути змита. Сю наругу, се дике насильство над душою цілого народу, безпримірне в історії всесвіту зчинили Поляки так званою релігійною унією в кінці XVI віку, а Москвини купівлею нашої церкви вік пізнійше. І першими і другими се робилось не во імя Христа, не во імя Його святого діла примирення чоловіка з Богом, ні, а во імя примирення чи з польською чи з москвинською неволею, во імя знищення на віки усього нашого народу. Дійсно, — це могло бути діло лише діявола — противника Божого, лише тільки він міг навіяти думку — діло Христової свободи і любови обернути на ціли поневолення і затемнення. — Віки крівавої боротьби, безліч невимовних страждань нашого народу залишаться назавжди чорною плямою на творцях і робітниках чи то польської акції в унії, чи то роботи Москвинів після загарбання нашої Церкви. Тяжку відповідь прийдеться дати їм перед престолом Правосудного Бога.

Як унія так і московська робота могли зродитися і жити підтримкою насильств лише в час безправности нашого народу і його темряви, тоді тільки могла бути так тяжко поругана правда Божа. Алеж-ж Бог безкарно поруганий не може бути, і тепер над насильниками ведеться суд Божий. Силою свідомости своїх дітей рідна нашому народови Українська Православна Церква розірвала ті пута, в які вона була віками і здавалось назавжди закута... Відродилась вона в тяжкій останній боротьбі за своє життя і могутня вона, непоборима, бо за святу Божу правду піднеслась вона на боротьбу. Ласка Божа з нею: за недовгий час свого життя вона встигла об'єднати усе свідоме з посеред нашого народу і тепер числить тисячі парафій і міліони своїх дітей... Сила Її в незломности віри в Бога, в святу Божу правду, сила Її в чистоті бажань послужити свому народови, сила Її в вірности старим заповітам прадідньої Православної Церкви.

З тяжкими надривами, в жахливі часи громадянської боротьби і крівавого терору відродилася Вона у всенародньому зусиллі і тому так дорога, так близька вона нашому народови. Знов зайняла вона те місце, яке займала в житті нашого народу в тяжкі роки 16-17 століть, місце його Рідної Матери, якій тільки одній можна віддати своє серце, доручити повести по приказаній Божими заповітами стежці.

В боротьбі все народжується. Сам Син Божий говорив, що меч і огонь Він приніс на землю (Лука XII, 49). Своїх учеників не раз попереджував, що їх чекає тяжка боротьба (Мат. X, 17, 19). Вся історія Церкви, особливо в перші віки, се тяжка боротьба. І нас вона чекає, немунуча, як закон життя і розвитку. Але-ж і в боротьбі сій, навіть, коли вона неминуча, все-ж чистими, непорочними ми мусимо бути, бо тільки чисті серцем, по слову Сина Божого, узрять Бога. Попереджуючи своїх учеників, що їх чекає боротьба за Його діло, Він дав їм заповіт і мудрими бути як змії і невинними як голуби. Святий Апостол Павло пишучи до вірних в Ефесі, яскраво зазначив, з чим ми повинні боротись: „Наша боротьба не з тілом і кровю, а з князівствами і з

котрого довідуюся, що Ви писали до о. Др. Ґермана в справі теольоґічних студій, які Ви радіб тут покінчити, але не отримали від нього жадної відповіди.

Що до о. Др. Ґермана, то його в Канаді нема вже від двох років і я сумніваюся, чи Ваш лист до нього дійшов. Що-ж до українського православного семинаря, то в нім тепер курси не провадять ся, хотя були в нас заміри отворити його з початком біжучого року. Причина та, що нема в нас відповідних сил-професорів теольоґії. Я вірю, однак, що Ви моглиб студіювати приватно, тим більше, що Ви вже маєте укінчених два семестри

теольоґії. Коли Ви, отже, серйозно думаєте, про священичий стан в Українській Православній Церкві, то я радив би Вам зробити офіційне прохання до Консисторії в цій справі, а я вірю, що вона віднесеться до нього прихильно. Прохання висилайте на мої руки разом з Вашими свідоцтвами, як також з писемною рекомендацією від когось, хто Консисторії знаний, як пр. Й. Мельничук з Савт Слокан Б.С.

В правдивій пошані до Вас
о. С.В. Савчук."

Прот. С.В. Савчук у своєму листі з 15 вересня 1924 р. до А. Бойковича (в Калуші, Галичина), який виїхав до "краю" з Ґудова (в Саскачевані), інформував його про новини з життя У.Г.-П. Церкви, і між іншим пише ось що:

„Візітації Впреосвященого Архиепископа Іоанна продовжаться до 19 жовтня, коли він відіде до Злучених Держав. Візітація на Ґудів відбудеться на 5 жовтня. *Ваш Ґудів удостоївся до того, що відбудеться там рукоположення (висвячення) нового священика в особі Володимира Слюзаря.* (До речі, архиєп. Теодорович хоч і приїхав до Ґудова на візитацію в жовтні 1924 р., але не 5 жовтня, а 22 жовтня. Ю.М.-Л.).

II. НАСТУП ПРОТИВНИКІВ У.Г.-П. ЦЕРКВИ НА АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ПІСЛЯ IV СОБОРУ ЦІЄЇ ЦЕРКВИ

1. Перший у Канаді виступ Собору Російської Церкви проти митр. В. Липківського й архиєп. І. Теодоровича

У той час, коли кінчався (17липня 1924 р.) Четвертий Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді, який перевів цю Церкву в юрисдицкію архиєп. І. Теодоровича, в Вінніпезі почався Канадський Собор Північно-Американської Архиєпархії Російської Церкви. Відбувався він під головуванням предстоятеля цієї Архиєпархії митр. Платона Рождественського. Почався він ранком 17 липня (1924), а закінчився опівдні 19 липня.

На цьому Соборі відбувся перший у Канаді виступ російських офіційних чинників проти архиєп. І. Теодоровича, а в зв'язку з цим — також і виступ проти митр. В. Липківського.

Тим одиноким джерелом, в якому є інформації про цю подію, є монографія свящ. П. Божика "Церков Українців в Канаді". Він також був тим одиноким свідком та учасником церковних подій у житті української спільноти в Канаді того часу, що залишив по собі опис зовнішнього вигляду архиєп. Теодоровича про якого він писав, що "се чоловік кремезної будови, русявий, середнього віку і досить меткий".[25]

Свящ. Божик інформує про те, як офіційні греко-католицькі й російські православні церковні чинники дивилися на У.Г.-П. Церкву тоді, коли її Архипастирем був митр. Ґерманос, кажучи:

"...Доси обслуговував їх митрополит Ґерманос Шегедій, Сирієць", —

[25]Прот. П. Божик. Op. cit. Стор. 240.

властями і з миродержителями тьми віка сего, з піднебесними духами злоби". (Еф.VI-12). Переводячи се на сучасню мову, наша боротьба мусить мати не персональний характер, не полягати в брудній лайці та особистих нападах, нікого ні в чому непереконуючих, а тільки збільшуючих злобу. Так борються тепер противники світлого діла Рідної Церкви, таку боротьбу ми і залишимо їм. Боротьба Рідної Церкви за спасіння нашого народу мусить бути тільки ідеольоґічною, тоб то боротьбою лише певного світогляду, певної ідеї, боротьбою духа правди і любови, що і борючись, хоче не одштовхнути, а пригорнути, не вразити гірко брудною лайкою, а переконати річевими доказами і силою духа віри, чистотою засобів та святістю своєї мети примирити з собою. Така боротьба достойна Рідної Церкви і таку боротьбу, хочу вірити, будуть во імя Боже вести усі діти Рідної Церкви разом з їх Пастирами.

Син Божий своїм ученикам, яких серце мабуть не раз здрігалося при думці, яка велична місія на них кладеться, сказав: "Не бійся мале стадо, бо вволив Бог дарувати вам царство" (Лука, XII, 32). Справдилось слово Божественного Учителя: весь світ схилився перед силою віри, непохитністю духа і святістю перших робітників діла Божого — апостолів і пішов за ними.

Нехай же сі дорогі слова нашого Божественного Учителя зміцнять і наш дух для праці в сучасний, так важний мент в житті нашої Церкви і Народу.

З тихою молитвою, в покорі долі Божій певна святости свого діла нехай і тут в Канаді Рідна Церква піднесеться на велику працю посеред свого народу, єднає його любовю Христовою і по вірі нашій ласка Божа буде з нами.

Благословіння Господне Пастирям і Дітям Рідної Церкви на землі канадійській.

Завжди молитиму Небесного Отця, аби благодать Святого Духа зміцняла сили робітників Її і охороняла від усього лихого Її дітей і усіх нас направляла до єдиної високої мети нашого життя — Царства Божого. Амінь.

З ласки Божої і волею Церкви

† Архиепископ Канадійський і Американський

Іоанн Теодорович.

Давфін, Ман. 18-X-1924"

5. Перші в Канаді душпастирі, що їх рукоположив архиєп. І. Теодорович

У проф. Павла Юзика є така інформація про тих перших у Канаді священиків, що їх рукоположив архиєп. І. Теодорович:

> "To meet the growing demands of the Church, a theological seminary was directed in Regina, Saskatchewan, by Father Kornylo Kyrstiuk from the autumn of 1925 to the summer of 1926. The following were *the first candidates* to be ordained by Archbishop Theodorovich: Dmytro Leshchyshyn, Myroslav Podolsky, John Mayba, Alexander Horbay, and Peter Zaparyniuk".[22]

Це факт, що після закриття в березні 1920 р. перших курсів (піврічних), що офіційно фіґурували під назвою "Духовний Семинар" (у

[22]Paul Yuzyk, *The Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada, 1918-1951*. University of Ottawa Press. Ottawa, Canada, 1981. Стор. 140.

Саскатуні), який був відкритий 15 листопада 1919 р., жодних богословських курсів не було аж до 1925 р.; не було їх — спочатку через брак кандидатів на курсантів, а потім через брак кваліфікованих викладачів (бо д-р Лазар Ґерман, ректор Духовної Семінарії в Саскатуні і він же одинокий викладач усіх богословських предметів, 1922 р. виїхав з Канади до США).

Другі з черги Пастирські Курси були ті, що їх з припоручення Консисторії У.Г.-П. Церкви вів у Ріджайні від осені 1925 р. до літа 1926 р. о. Корнило Кирстюк, священик з Буковини — абсольвент Православного Богословського Факультету Черновецького університету, якого У.Г.-П. Церква прийняла до себе навесні 1924 р.

Ці Пастирські Курси закінчили ті кандидати на священиків, яких назвав проф. Юзик, як тих, що були 1926 р. рукоположені архиєп. Теодоровичем. Звичайно, що проф. Юзик вважав їх за тих перших у Канаді священиків, що їх висвятив цей ієрарх, на підставі інформації прот. П. Божика, який пише, що "Хведорович" після Четвертого Собору (в липні 1924 р.) —

> "Кождого року приїзджав зі Злучених Держав до Канади на візитацію церков. В 1926 році прибув також до Канади і тут висвятив пятьох духовних: Дмитра Лещишина, Мирослава Подольського, Івана Майбу і Петра Запаринюка, на протязі місяців липня і листопада".[23]

Свящ. Божик, а за ним і проф. Юзик, проочив той факт, що тим першим у Канаді священиком, якого рукоположив архиєп. Теодорович, був Володимир Слюзар, і що він був висвячений архиєп. Теодоровичем у м. Ґудові, Саск., 23 жовтня 1924 р.[24]

а) Протопресвітер Володимир Слюзар

В якій мірі на окрему увагу заслуговує ця подія в історії У.Г.-П. Церкви, що в католицькій провінції — в Квебеку постала (в серпні 1926 р.) перша Церковна Громада (Громада Св. Софії) цієї Церкви, в такій мірі заслуговує на окрему увагу постать і праця її першого досмертного настоятеля протопресв. д-ра Володимира Слюзаря, (26.I.1895 — 26.XII.1976), родом з Буковини.

Прибувши до Канади (16 листопада 1923 р.), він тут перш за все хотів докінчити свою богословську освіту, бо на Буковині він успів закінчити тільки два семестри богословських студій.

Про ці пляни Володимира Слюзаря свідчить лист, датований у Вінніпезі 7 травня 1924 р., Адміністратора У.Г.-П. Церкви, прот. С.В. Савчука, такого змісту:

„До Впов. Пана Володимира Слюзаря,
Савт Слокан, Б.С.
Вповажаний Пане!

З "Українського Голосу" передали мені Вашого листа з 27 ц.м., з

---

[23]Свящ. Пантелеймон Божик. *Церков Українців в Канаді.* Op. cit. Стор. 244.

[24]*„Вибране з праць о. протопресвітера д-ра Володимира Слюзаря".* Торонто, 1981. (Див. „Біографічний нарис"). Стор. 16.

пише прот. Божик. — "З них насмівалися, що мають Сирійця і сирійську церков, але загальна опінія була така, що Ґерманос їх обслуговував добре. До церковної управи цілком не мішався і через се міг бути у них постійно епископом, а в разі потреби годився також висвятити їм епископа української народности, котрий номінально мавби йому бути, як митрополитови підчинений".[26]

Але, незважаючи на те, що її Архипастирем був сирієць, противники У.Г.-П. Церкви мусіли вважати її за таку, що *"мала початки від леґальних* (канонічних) епископів, Стефана Дзюбая і Ґерманоса", — додає він.[27]

(До речі, єп. Стефан Дзюбай, з Рос. Церкви в США, не був єпископом У.Г.-П. Церкви в Канаді. Він тільки дозволив був групі своїх священиків обслужувати цю Церкву в початках її існування).

На канадському Соборі (в Вінніпезі) Півн. Американської Архиєпархії Російської Церкви в днях 17-19 липня 1924 р. свящ. Божик був одним з делегатів Рос. Місії в Канаді. Але після того він незабаром — (2 серпня 1924 р.) перейшов до Греко-Катол. Церкви в Канаді.

На вищезгаданому Соборі в Канаді, — інформує свящ. Божик, було —

"Оречено, що Василь Липківський "митрополит всеї України", не є жаден митрополит, бо рукоположений не епископами після традицій і права церкви, а священиками і мирянами, а через се також Іван Хведорович, котрого висунено на чоло свистунівського руху, не є православний епископ, але сектант".[28]

Ця інформація свідчить про те, що митр. Платон Рождественський 1924 р. вже знав, що митр. Липківський був висвячений на єпископа не "Александрійським Чином", тобто не самими священиками (пресвітерами), а священиками й мирянами, що спільно звершили йому акт висвячення на єпископа.

Коли архиєп. Теодорович приїхав з України до США (13 лютого 1924 р.), то він застав У.Г.-П. Церкву в Канаді в положенні значно кращому ніж вона була пару років тому назад, бо російський церковний табір її противників у Канаді, через свій внутрішній розклад і завдяки зростанню національної свідомости серед тутешніх поселенців з Буковини, — почав скоро наближатися до упадку.

Про це свідчить ось така характеристика другого Собору Рос. Місії в Канаді (що відбувся в Вінніпезі 17-19 липня 1924 р.), яку знаходимо в прот. П. Божика:

"В день пізнійше як почався свистунівський собор в Йорктоні, почався також православний собор російської церкви у Вінніпеґу під проводом митрополита Платона, дня 17 липня, 1924 року.

Сего собору допоминалися священики і миряни, від того часу, коли явився свистунівський і Филиповського рухи, які потягнули за собою значне число церковних громад з російської місії. Російські епископи збиралися до

[26]Ibid.
[27]Op. cit. Стор. 49.
[28]Свящ. П. Божик Op. cit. Стор. 253.

того собору цілком по "русски", наче нарочно поволи, щоби утратити вірних і все відкладали з місяця на місяць та з року на рік. Тепер, коли вже дійсно собор мав відбутися, половина священиків і вірних не вірили, що буде собор, бо обіцянка собору все не сповнювалася.

Свистунівський собор і сей відбувалися рівночасно, тільки не в однім місци. Також й епископ Филиповський на ті дни прибув до Канади зі Злучених Держав в тій цілі, щоби задержати своїх вірних при собі, котрим він не дуже довіряв. Він відвідав важнійші свої місцевости, Канору і Шіго, в Саскачевані та Едмонтон і Мондер, в Алберті, але собору ніякого не робив".[29]

І тут таки свящ. Божик дав таку інформацію:

"Перед рухами Филиповського і Свистуновими місія числила 130 парохій зі 42 священиками, тепер признавалося до неї 65 кольоній і 22 священики. На собор явилося 14 священиків і 12 делеґатів, мирян, з вінніпеґськими включно, що творило 26 людей. З Платоном, його архидіяконом Всеволодом та іншими слухачами число дійшло до 32 учасників".[29]

Незабаром після згаданого Собору Рос. Місії в Канаді, на якому митр. Платон Рождественський проголосив митр. Липківського й архиєп. Теодовича "лже-єпископами", т. зв. "Російський Собор Єпископів заграницею" — під проводом митр. Антонія Храповицького в Сремських Карловцях (у Сербії) в жовтні 1924 р. заденунціював архиєп. Теодоровича як "неправославного", "самосвята" і т.ін.[30]

2. Перший, після 4-го Собору У.Г.-П. Цекрви, гр.-кат. пресовий виступ проти архиєп. І. Теодоровича

Редакція "Канадійського Українця" після 4-го Собору У.Г.-П. Церкви перший раз заатакувала архиєп. І. Теодоровича в числі з 3 вересня (1924 р.) цього гр.-кат. органу (його редактором тоді був Володислав Біберович). У цьому числі "Кан. Українця" була поміщена стаття п.з. *„Архиепископ Хведорович большевик"*.

Починаючи з твердження, що „наші *неоправославні* рішуче не мають щастя зі своєю "народною церквою", автор цієї передовиці згадує про попереднього Архипастиря У.Г.-П. Церкви, митр. Ґерманоса, якого, як сирійця, він назвав "азіятом".

За тему тієї статті послужив йому той факт, що редактор укр. пресвітеріянського часописа "Канадійський Ранок" (у Вінніпезі), Зенон ("Зиґмунт") Бичинський, у числі за 19 серпня 1924 р. цього органу передрукував новинку з харківського щоденника [1]* "Вісті" (з 3 вересня 1924 р.), що був офіціозом ВУЦВК (Всеукраїнського Центрального Виконного Комітету; по-російському: "Всеукраинский Исполком"):

---

[29]Op. cit. Стор. 249.

[29]Op. cit. Стор. 250.

[30]Op. cit. Стор. 24.

[1]*Проф. П. Юзик помилково подав, що це був "Кременчуцький часопис". Op. cit. Стор. 133.

"Автокефальний епіскоп у тов. Х. Г. Раковского.

Представник СРСР в Анґлії, тов. Х. Р. Раковський розповів нашому кореспондентові про дуже цікавий візіт до нього архиепіскопа автокефальної української церкви, Йоана Теодоровича, бувшого епіскопа Подільського і Винницького.

Проїздом з України в Сполучені Держави Америки, в свою нову епархію, епіскоп зупинився в Лондоні, завітав до тов. Раковського, як "представник нашої батьківщини". Архиепіскоп висловив низку міркувань про українську інтеліґенцію взагалі, а церкву з'окрема.

"Українська Автокефальна Церква", сказав Теодорович, "це дитина революції; симпатії її, як і великої більшости української інтелігенції — на боці радянської влади. — З часу з'їзду РКП, після того, як радянський уряд рішуче став провадити політику задоволення національно — культурних потреб українських мас, назавжди покінчено з "ілюзіями" української інтеліґенції про істнуваннє иншої України, крім Радянської. Українській інтеліґенції потрібно не Петлюрівщини, лише української культури, що її тепер будує і відроджує радянська влада."

Наприкінці архиепіскоп підкреслив, що вважати ме своїм обовязком залишаючись поза політикою, спростовувати всякі брудні сплетні проти радянської влади, що їх розпускають ворожі закордонні кола.

Така позиція автокефального епіскопа за кордоном, де йому нічого боятися "чека" [то значить на Україні, самі большевики признають, йому прийшлосяб бояти "чека" як автокефальному епіскопу], тим більш характерна, що Йоан Теодорович колись був військовим попом в Петлюри [на правобережнім фронті], і значить перейшов еволюцію, подібну загальному процесові переродження української інтеліґенції."

Передрукувавши цю новинку з "Канадійського Ранку" (до якої він додав вставні пояснення), редактор "Канад. Українця" дав під нею такий коментар:

"Для людей, що знають ґенезу української автокефальної церкви та її головних авторів, у наведеній вістці нічого нового. Ся орґанізація завдячує своє повстаннє в першій мірі б. премієрові Директорії У.Н.Р., Володимирові Мусієвичу Чехівському, котрий був і є переконаним большевиком."

Передсказуючи зловіщим тоном, що У.Г.-П. Церкві тим разом *„етот номєр нє прайдьот"* (тобто, "цим разом штука не вдасться") редактор "Канад. Українця" закінчив цю свою статтю ось таким „поученнямм":

„Релігія і церква се занадто високі, занадто святі річи, щоби ними міг безкарно послугуватися перший ліпший недовірок і життєвий спекулянт для своїх особистих, бизнесових інтересів".

Редактор "Канад. Українця", Володимир Біберович, не обмежився заклеймуванням архиєп. Теодоровича тавром "большевика". У тому самому числі "Кан. Українця" (з 3 вересня 1924 р.) він помістив статтю п.з. "Хведорович Головою Церкви", яка починається риторичним питанням:

"У Йорктоні 16 липня 1924 р. вибрано Івана Хведоровича головою українськ. православної церкви в Канаді. Що це значить?"

Відповідаючи на це своє питання, автор статті м.ін пише:

"Коли делеґати на собор в Йорктоні не зістали ошукані Свистуном, Савчуком, Кудриком і Хведоровичом, а знали , що роблять і чули всьо, за чим стоїть Хведорович, то вибираючи його на голову церкви, забили себе і зарізали церкву на смерть."

3. Перша й остання, зроблена "мимохідь", відповідь архиєп. І. Теодоровича на виступи проти нього в Канаді

Коли "Канад. Українець" прозвав архиєп. Теодоровича "большевиком", то в обороні його став редактор "Укр. Голосу", Мир. Стечишин. У ч. за 10 вересня (1924 р.) „Укр. Голосу" він заявив, що інкримінована архиєп. Теодоровичеві "Харківськими Вістями" нібито "совєтофільська" заява підчас його візити в совєтського амбасадора в Лондоні Х. Раковського, — це большевицький провокаційний фабрикат, спрепарований для здискредитування цього владики в очах української спільноти в Півн. Америці.

Тому що ніхто з противників У.Г.-П. Церкви в Канаді й архиєп. Теодоровича не хотів ризикувати пресовою заявою, що він вірить усьому тому, що пише большевицька преса, то ця сенсація почала цілком природньо "нидіти". І тому, мабуть, несподіванкою для противників архиєп. Теодоровича в Канаді була його велика декляративна стаття п.з. *„Церква і політика"*, більшість тексту якої була опублікована на сторінках "Укр. Голосу" за 29 жовтня 1924 р., а решта — в числі за 5 листопада. Під заголовком цієї статті є ось така ввідна редакційна примітка:

(В виду загального зацікавлення, яке в нас у Канаді викликує тепер питання про церкву і політику, звернулася редакція "Українського Голосу" до Впр. Архиєпископа Івана Теодоровича з просьбою, аби він як авторітетна особа, висловив свою опінію про сю справу. Наслідком нашої просьби є отся стаття. — Ред.).

Зміст початку цієї статті такий:

„Відношення Церкви до політики себ то до безнастанної боротьби інтересів тих чи инших груп, партій, клясів і народів завжди було цікавою темою і темою необхідною до вияснення: вірні мусять знати, як їх церква ставиться до тої боротьби, який погляд, який напрямок вона захищає в ній.

Орґан греко-католицької церкви в Канаді, „Канадійський Українець" з мотивів боротьби з Українською Православною Церквою, бажаючи поборювати мій авторітет, виставити мене в небажанім освітленні перед віруючими, намагається представити мене большевиком, хоч жадних даних до сего нема.

Я ніколи не належав до жадної політичної партії, бо се є противне моїм релігійним переконанням, противне мому розумінню ролі церкви в житті всесвіту, тої церкви, служенню якій я віддався. В молодости не належачи до жадної партії, я все-ж брав участь в певних протестаційних маніфестаціях, але-ж для мене се було не в вузьких рамцях розуміння тої чи иншої партійної програми, а в широкому всеохоплюючому розумінні боротьби з неправдою життя. В роки революції я дійсно приймав активну участь в українському

визвольному русі, але питання національне для мене має значіння инше ніж політичне, я їх розріжняю.

Треба не знати большевиків і їх відношення до релігії, того гонення, яке вони підняли проти віри в Бога, щоби припускати, що який будь релігійний діяч, відданий свому ділу, може бути в їх рядах. Що до мене особисто, я, який був кілька разів ними заарештований, а в Староконстантинові просидів в чека кілька тижнів, а перед тим приймав участь в протилежній большевизму акції, навіть при бажанні, як би таке могло в мене зявитись, не міг би бути в їх рядах, як "неблагонадежний" по їх термінольоґії. Щож торкається їх ідеольоґії, вони так далеко по методам і по меті від ідеольоґії церкви і значить моєї, що тут не може бути і припущення.

Візита моя до Раковського викликана була інтересами церкви, мені ходило отримати за його посередництвом де які церковні річи, які на Україні всі зачислені як державне майно. Перед виїздом тому, що мені був даний короткий час на виїзд, я не зміг того з урядом радянським на Вкраїні довести до кінця. Що-ж до розмови моєї з Раковським, я керувався тим, що коли Божа воля судила українській церкві бути в час радянської влади на Вкраїні, то мусить бути найдений ґрунт для можливости спільного життя — не все-ж діячам Української Церкви сидіти по тюрмах, або бути під загрозою розстрілу, — як політично "неблагонадежним". І тільки безсердечний чоловік міг би сего не зрозуміти. Отже лишаючи се на боці, скористаю з нагоди, аби висловити кілька думок, яке-ж дійсно відношення церкви до політики. Се, без сумніву, і мають право і повинні знати віруючі."

З'ясовуючи своє, як єпископа, відношення до політики, архиєп. Іоан вказує на такі слова Ісуса Христа: "Царство Моє не од світу сього... Царство Моє — не відсіля". (Ів. XIII.36). І як Царство Христове є не од світу земного, а од світу небесного, так і духова істота архиєп. Теодоровича є не од світу політики, а од світу Церкви Христової.

Так у короткій формі можна з'ясувати суть цієї статті.

Під текстом цієї статті, у приписці, що своєю тематикою відмежована від змісту статті, архиєп. Теодорович подав редакції "Канад. Українця" і всім тим, що заінтересовані в цьому, до відома ось що:

„В звязку з моїм прибуттям до Канади і приєднанням Української Православної Церкви в Канаді до Матерної Української Православної Церкви на Вкраїні "полєміка", як що тільки так можна назвати усе те, що було писано на адресу Української Православної Церкви і мою особисто орґаном церкви уніятів "Канадійським Українцем", набула особливо гострих і часом непристойних форм. Дійсна полєміка, в якій опоненти кожен стремлять, поважаючи думку противника і його персонально, знайти тільки істину, завжди була і тепер є цінним чинником розвитку і піднесення. Як з двох протилежних проводів елєктричної сили при злученні з'являється світло, так часто зустріч протилежних думок родить істину. На превеликий жаль я зустрівся з цілком иншого роду "полємікою". Такої рознузданости думки і слова мені ще не приходилось зустрічати. По правді сказати, думка моя про Греко-Католицьку Церкву була вища, ніж я тепер можу мати. Просто не хочеться вірити, що діячі Церкви можуть так низько мислити і замісць боротьби ідеольоґічної, коли вже вона необхідна, до особистих нападок і лайки.

Дуже шкодую, що робітники "Канадійського Українця" своїм поступованням не залишили навіть можливости поважати їх і тому відповідати їм.

В кількох гострих виступах "Канадійськго Українця" проти мене особисто я бачу спробу викликати мене на таку-ж "полєміку", але се надаремно, я так поводитись зі словом і думкою не вмію, і тому на образи відповідати не буду. Залишаю за собою право лише освітлювати ідеольоґію церкви, коли необхідність того відчувається".[31]

а) Мирова інтервенція редактора "Канадійського Фармера"

Після появи в "Укр. Голосі" статті архиєп. Теодоровича *"Церква і політика"*, редактор вінніпезького тижневика "Канад. Фармер", Онуфрій Гикавий, помістив у цьому часописі (ч. за 13 листопада 1924 р.) передову статтю п.з. *"Борімося та не між собою"*, що була його зверненням до гр.-католицьких церковних офіційних чинників у Канаді й до провідних чинників У.Г.-П. Церкви, яких він взивав припинити церковну боротьбу одних з одними. Зміст кінцевої частини цієї обширної статті такий:

"Найзавзятіша і найбільш деструктивна борба ведеся між двома релігійними таборами, т. є між католиками і православними. В однім і другім таборі Українці, в однім і другім таборі визнавці віри Христової. В обох таборах Українців і християне і оба табори ведуть між собою антиукраїнську і антихристіянську борбу. Одному і другому таборови, здається, ходить більше о суприматію на церковно-релігійнім полю, як о дійсне ширеннє християньства, гуманности.

Нема де правди діти, наша церква потребує перебудови. Але ту перебудову муситься перевести холоднокровно, розумно і з любовю одні до одних. Цілий світ перебудовується, то й церкву муситься перебудовати, однак ніхто не сміє збудовану або будуючуся церкву валити, нищити і доптати.

Щож бачимо на ділі? На чолі двох церковно-релігійних таборів стоять духовники. Всі вони згідні в тім, що чоловік може бачити Бога в лиці Ісуса Христа; що Христос приніс нам життє і безсмертність; що — колиб наслідувалося Христа, а Його життє і наука були переведені в практику, то світ змінивсяби до тої міри, що царство Боже настало би на земли. Дальше, священики обох церков, т.є католицької і православної, перемінють в часі Служби Божої хліб в тіло а вино в кров Христа і їх однаково споживають; вони однаково моляться до того самого Бога, Ісуса Христа і Матери Божої; вони однаково проповідують, щоб любити Бога, любити ближнього свойого як самого себе, любити ворогів своїх. А що бачимо на ділі? Страшно й згадувати.

Народ приглядаєся тому всьому, похитує головами й каже: "Щось воно не туди", і починає дивитися на кожну церкву як на бизнесову інституцію, а на священника в ній як на бизнесмена. Йому під бік лізуть зараз ріжні біблійники, роселісти, суботники, гарними до нього промовами захитують в нім до решти довірє до його рідньої церкви і вислід є сей, що обі спорячі між собою церкви, католицька і православна, підупадають. І що більше, чоловік,

---

[31]Архиєпископ Іоанн Теодорович, *"Церква і політика"*. ("Укр. Голос", 5 листопада 1924 р.).

відпавший від католицької або православної церкви перестає бути не тільки добрим християнином, але й Українцем. Відпавший від католицької або православної церкви Українець, стає ворогом свойого народа і того всього що українське.

Та хіба в нас мало чужих ворогів? — Є їх досить, отже пощо збільшати їх ряди своїми? Пощо помагати ворогам бити себе, й засуджувати на довільну але певну загибіль? Деж почуттє національної гідности; де ідеали; де розум?! — Час найвисший вже, аби оба церковно-релігійні табори залишили борбу між собою; переважно вже час аби католицький табор лишив в спокою українсько-православну церкву, і замість витрачувати свою енерґію на її поваленнє, зуживав її на скріпленнє своєї католицької церкви. Як довго українська православна церква не ворожа українському нородови; як довго та церква ширить і скріпляє в нашім народі віру Христову, так довго католицькі священики не мають найменшої підстави ставитись до неї ворожо, висмівати її, обкидувати її болотом. Є богато ворожих українському народови сект релігійних і їх так католицька як і православна церква повинні завзято поборювати, але ніколи себе самих. Через поборюваннє ворогів українського народа, сі обі церкви, а разом з ними і український народ, незвичайно скріплять себе. Через взаїмне поборюваннє себе вони скріплять ворогів і ті затруть слід по нас в сій прибраній Вітчині. Се ясне, зрозуміле і очевидне.

Борімося, отже, та не між собою. Борімося за наше істнованнє, а не за нашу смерть!"

б) Новий претекст для наступу на У.Г.-П. Церкву

На заклик редактора "Канад. Фармера" до церковного замирення редакція "Канад. Українця" в числі за 26 листопада (1924) цього тижневика відповіла статтею п.з. *„Теплий кожух та не на мене шитий"*. Аргумент "Канад. Фармера" щоб греко-католики й православні українці замирилися й спільними силами обороняли український народ у Канаді перед загрозою з боку різних сект, редакція "Канад. Українця" в цій своїй статті заявила, що вона вже поборює ті різні загрозливі для українського народу секти, а між ними вона поборює нову секту — "ново-православну церкву", що є одною з тих "ворожих сект".

Редактор "Канад. Фармера", О. Гикавий, мав значно більше доброї волі й патріотичних почувань ніж підготови до оборони У.Г.-П. Церкви. Справа була в тому, що найновішим претекстом, під яким "Канад. Українець" атакував У.Г.-П. Церкву, був той факт, що Єпископат для УАП Церкви в Україні установили не єпископи з лінії апостольської преємствености, а встановив його Собор священиків діяконів і мирян.

О. Гикавий уважав, що в модерних часах усі старі (традиційні) Церкви "потребують реформи", тобто, кажучи його словами, "потребують перебудови". Він знав, що в УАП Церкві в Україні відбувалася якась "перебудова", і тому в своїй статті п.з. *"Борімося та не між собою"* він критично висловився про гр.-кат. церковних діячів з уваги на їхній наступ на митр. Липківського та на УАП Церкву в Україні тому тільки, що вона зробила в себе певну "перебудову".

"Нема де правди діти, наша церква *потребує перебудови"*— каже він в обороні УАП Церкви в Україні, митр. В. Липківськго й архиєп. Теодоровича. Але на тему "перебудови" УАП Церкви в Україні він не міг

дискутувати з греко-католицькими діячами, бо не знав у чому та "перебудова" полягала.

В укр. правосл. пресі (не тільки в "Укр. Голосі", але й навіть у "Православному Вістнику") в Канаді аж до грудня 1924 р. не було жодного вияснення того способу, яким був у Києві 1921 р. установлений Єпископат для УАП Церкви в Україні.

Редакція "Канад. Українця" тоді вже дістала "Київські Канони",[32] що їх для УАП Церкви в Україні утворив її перший Всеукр. Собор (у Києві, в днях 14-30 жовтня 1924 р.). Редакція "Канад. Українця" на підставі своєї аналізи тих "К. Канонів" заатакувала УАП Церкву в Україні, митр. Липківського, архиєп. Теодоровича та У.Г.-П. Церкву в Канаді своєю статтею п.з. *„Хведорович Головою Церкви"*, що була опублікована в "Канад. Українцеві" за 13 вересня 1924 р.

У цій статті редакція "К.У." пише, що вона вже давніше ставила питання, як У.Г.-П. Церква в Канаді поставиться до архиєп. Теодоровича. Коли ж на Четвертім Соборі (16-17 липня 1924 р.) У.Г.-П. Церкви її діячі на це питання —

> "Відповіли тепер всі "одноголосно" вибором його на голову своєї церкви, значить приняли засади автокефальної церкви за свої засади.
>
> Якіж то засади? В що вірять делеґати Йорктонського собору, вибираючи Хведоровича своїм головою?
>
> Статути і канони укр. автокефальної православної церкви приняті в Київі 1921 року опреділяють це ясно. Словами православної чи католицької церкви або старою термінольоґією *створили вони якийсь такий дивогляд, що його ще не було й тому годі його коротко назвати, а треба описувати.*"

У зв'язку з тим, що ієрархію для УАП Церкви в Україні встановили члени Київського Собору 1921 р., тобто миряни із своїми священиками й діяконами, автор цієї статті пише:

> "Канонічне намісництво апостольського рукополагання скасоване. Ні Липківський, ні Хведорович не мають епископського свячення — вони є вибрані і того досить. "Високопреосвященним" його звуть зовсім неправно, бо він свячень не має. *Най скаже, хто його святив. — Нарід!"*

Уважаючи, що Четвертий Собор У.Г.-П. Церкви мав переломове значення в історії У.Г.-П. Церкви в Канаді, автор статті вкінці зробив такий висновок:

> *„Значить собор сам знав, що робить і задокументував вибором Хведоровича, що покинув православіє, приняв протестантсько-українську національно політичну орґанізацію з Київа до баламучення Українців в Канаді.* Зовсім консеквентно і ясно."

---

[32]Ці "Канони" становили першу частину змісту книжечки п.н. "Діяння Всеукраїнського Православного Церковного Собору в м. Київі 14-30 жовтня н.с. 1921 р. І. Канони Української Православної Автокефальної Церкви. ІІ. Ухвали Собору по окремих питаннях життя Української Церкви". Видання "Всеукраїнської Православної Церковної Ради". Киев — 1921.

Цю статтю ("Хведорович Головою Церкви") в "Канад. Українцеві" з 13 вересня 1924 р. треба мати на увазі тому, що нею датується початок формального означування У.Г.-П. Церкви в Канаді в укр. греко-католицькій церковній історіографії, як такої Церкви, яка на своєму Четвертому Соборі (в Йорктоні, 1924 р.) з свого попереднього (православного) становища *„Зробила зворот до протестантизму"*.[33]

[33]Свящ. Пантелеймон Божик, *Церков Українців в Канаді*. Вінніпеґ, 1927. (Див. на стор. 240 розділ "Свистунівський церковний собор в Йорктоні і зворот до протестантизму").

РОЗДІЛ ШІСТНАДЦЯТИЙ

ПОДВІЙНА МЕТА МІСІЇ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА В ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ

І. ЗМАГАННЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ ЗА СВОЄ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЇЇ ВІЗІЯ ВЕЛИКОЇ РІДНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ, ЯК СТИМУЛ НАДІЇ НА ЦЕРКОВНО-НАЦІОНАЛЬНУ ДОПОМОГУ КИЄВА

Коли Михайло Стечишин — студент права в Саскачеванському Університеті (в Саскатуні) і він же скарбник Інституту ім. П. Могили в цьому місті, на сходинах студентів-українців (усі вони були греко-католиками) восени 1917 р. виступив з пропозицією оснувати в Канаді самостійну Православну Церкву для тутешніх українських поселенців, то студент Осип Меґас (один з тих передових українських народовецьких діячів, які гуртувалися коло цього Інституту) "опередив нас, щоби римо-католицької орґанізації не зачепати, бо вона, як він сказав по анґлійськи, є *"паверфул орґанізейшон, — іт вилл крош ю"* — як згодом він (суддя Мих. Стечишин) інформував.[1]

Коли ж народовецька інтелігенція греко-католицької спільноти в Канаді на своїх "Довірочних Зборах (у Саскатуні, 18-19 липня 1918 р.) рішила "заложити Українську Греко-Православну Церкву в Канаді", а це "рішення"-слово почало перетворювати в "тіло" Українське Греко-Православне Братство (що було основане цими Довірочними Зборами), то ці діячі, звичайно, мали на увазі ту дійсність, що коли запляновану ними "Укр. Гр.-Православна Церква" народиться, то вона буде з усіх сторін окружена не тільки тією силою, якою була "паверфул" Католицька Церква", але й також Російською Місією (Північно-Американською Архиєпархією Московського Патріярхату), яка за того часу була ще дуже сильною.

Тому то та візія національної Православної Церкви в Україні, яка вже в самих початках історії У.Г.-П. Церкви стала джерелом її надії на самозбереження, ніколи не зникала з-перед очей провідних діячів українського православного церковного руху в Канаді. Початок цієї їхньої візії

[1]Суддя Мих. Стечишин згадав про це в своїй *"Автобіографії"* (Виньярд, 1962), що залишилися недокінченою в стані скрипту. (Цитата тут була подана із сторінки 167).

мав характер змішання таких їхніх двох бажань, що в дійсності виключали одна одну: вони бажали бачити Укр. Греко-Католицьку Церкву в Канаді самостійною, а разом з тим бажали якось пов'язати її з Укр. Правосл. Церквою в Україні, коли вона там стане національною й самостійною Церквою українського народу на "Великій Україні" (на Наддніпрянщині).

Про це свідчила ось така парадоксальна заява В. Свистуна (тодішнього фактичного, хоч і не офіційного промотора У.Г.-П. Братства, головою якого був Василь Гавриш, а секретарем Мих. Стечишин) на першому Соборі У.Г.-П. Церкви (в Саскатуні, 28 грудня 1918 р.):

> *"Є вигляди певні, що Канада дістане українського православного епископа з правом автокефалії, а залежати буде від Київського Митрополита".*[2]

Це значить, що Архипастир У.Г.-П. Церкви в Канаді буде *"автокефальним"* (самостійним), а разом з тим він "*залежати* буде від Київського Митрополита".

Що більшим ставав натиск на У.Г.-П. Церкву на двох фронтах — з боку Греко-Католицької Церкви й Російської Церкви (Російської Місії), тим більше зростало бажання її проводу пов'язати її з Укр. Православною Церквою в Україні. Це бажання вкінці стало конечністю, неуникнимою необхідністю оперти молоденьку й докраю виснажену У.Г.-П. Церкву об могутнє плече Української Православної Церкви в Україні. Про це свідчить той факт, що Другий Собор (1919 р.) У.Г.-П. Церкви своєю резолюцією ч. 5. (на першій, вінніпезькій, сесії — 27 листопада) постановив "злучити" У.Г.-П. Церкву в Канаді з Укр. Правосл. Церквою в Україні, коли та стане самостійною й національною.[3]

Це рішення мусіло бути зроблене тому, що для цієї Церкви настали такі часи, про які маємо таке свідчення в прот. С.В. Савчука в його розповіді про 1919-1920 рр. в житті цієї Церкви:

> "Якийсь час здавалося, що *Українська Греко-Православна Церква не пережиє нового атаку* зі сторони москвофілів і католиків. Здавалося, що темний дух московських і католицьких чорносотенців переможе духа правди і справедливости і що змагання свідомих Українців відновити Рідну Церкву увінчаються неудачею. І вороги Української Православної Церкви почали тріумфувати".[4]

Такою була ситуація У.Г -П. Церкви, в якій її застав не тільки її Другий Собор (1919 р.), але й також Третій Собор (1920 р.).

Одною з найважливіших постанов Третього Собору була така (на його першій сесії в Вінніпезі):

---

[2]З тексту протоколу Першого Собору У.Г.-П. Церкви. (Див. "Історія Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді". Том III. Вінніпеґ, 1987. Стор. 459).

[3]Op. cit. Стор. 618.

[4]Свящ. С.В. Савчук, *Як повстала Українська Православна Церква в Канаді.* Розділ XVI: "Спільний атак москвофілів і католиків проти українського руху". ("Православний Вістник". Червень 1925 р.).

"Собор рішає, щоби Брацтво і Консисторія Української Греко-Православної Церкви в Канаді увійшли в органічну злуку з Київською Митрополією так скоро, як лиш комунікаційні відносини на се позволять."[5]

II. ВІЗІЯ ПРОВОДУ УАП ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ ПОШИРЕННЯ ЦІЄЇ ЦЕРКВИ НА УКРАЇНСЬКУ ДІЯСПОРУ — В ПРОЦЕСІ ЗМАГАННЯ УАП ЦЕРКВИ ЗА СВОЄ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ

У процесі змагання УАП Церкви в Україні за своє самозбереження, її провід може більш підсвідомо, ніж свідомо, шукав собі духової сили у своїй власній візії поширення УАП Церкви з України (під совєтською владою) на українську діяспору. Цей факт м. ін. віддзеркалений у Великодному Посланні (1925 р.) митр. В. Липківського та ВПЦ Ради (якої він був почесним головою) до У.Г.-П. Церкви в Канаді, в якому його автори під настроєм свята Воскресення Христового ось такими словами підтртимували свого духа та духа проводу У.Г.-П. Церкви в Канаді:

> *"З відродженням нашої Церкви відроджується, воскресає наша мати Україна"*, та що *"наша свята справа на Україні цвіте і шириться,* вже маємо на Україні більше двох тисяч парафій в них працює 28 єпископів, вже єднаються з нами й українці Середньої Азії (м. Вірний), Кубані, вже прислухуються до нас і другі частини України під польською кормигою, вже Церква наша входить в леґальний стан істнування в Радянській Республіці, вже найтрудніші роки пережито..."[6]

Одначе не тільки 1925 р., але ще й перед тим провід УАП Церкви в Україні, мабуть, був свідомий того, що в його візії поширення цієї Церкви на українську діяспору одинокими реальними об'єктами були У.П. Церква в США й У.Г.-П. Церква в Канаді.

Ще 1923 р. у ВПЦ Ради в Києві далі цвіли юні мрії про неуникниме скоре поширення цієї Церкви на все українське "Розсіяння" в світі, і коли Консисторія У.П. Церкви в США під проводом свого голови, о. В. Каськова, й секретаря, о. І. Гундяка, звернулася до ВПЦ Ради з проханням прислати їм одного з єпископів УАП Церкви, то ВПЦ Рада, як видно, вважала цю подію за самозрозуміле явище, бо, мовляв, інакше воно й не могло бути. Тому то в УАП Церкві в Україні з цього приводу не було жодних проявів ані "милого здивування", ані маніфестції ентузіязму. Але погляд проводу УАП Церкви в Україні на долю цієї Церкви досить скоро змінився. Про це м. ін. свідчив той факт, що коли ВПЦ Рада довідалася, що У.Г.-П. Церква в Канаді прийняла архиєп. І. Теодоровича за свого Архипастиря і таким чином "злучилася" з УАП Церквою в Україні, як з своєю Рідною Церквою-Матір'ю, то в Україні з цього приводу були у всіх храмах УАП Церкви відправлені дякувальні Мо-

---

[5]Свящ. С.В. Савчук, Op. cit.: *"Від другого до третього Собору"*, („Правосл. Вістник". Серпень 1925).

[6]Див. Великодне Послання *"Дітям Української Православної Церкви в Канаді"*. "Правосл. Вістник". Квітень 1925 р.).

лебні. *"Особливо урочистий Молебен був відслужений у (соборі) Св. Софії (в Києві) на чолі з Найпочеснішим Отцем Митрополитом Василем' (Липківським).*[7]

Вістка про те, що У.Г.-П. Церква в Канаді "злучилася" з УАП Церквою в Україні безперечно мусіла сильно підримати духа вірних УАП Церви в Україні, яким ця підтримка була дуже необхідною, бо рік 1924-ий позначився такими фактами, які свідчили, що совєтський режим, або, кажучи словами митр. Липківськго, "антихристів меч", уже зрушився з місця й почав опускатися на голову УАП Церкви.

Тому що віддані справі УАП Церкви члени ВПЦ Ради почали вважати, що робота Михайла Мороза (першого голови ВПЦ Ради) почала ставати дедалі більше шкідливою для УАП Церкви, а навіть і "підозрілою", то ВПЦ Рада на своїх реґулярних рокових весняних зборах (ці Збори називалися Великими Микільськими Зборами, бо вони припадали на період свята Миколая "літнього"), що відбулися в днях 25-30 травня 1924 р., усунула М. Мороза із становища голови ВПЦ Ради, а на його місце обрала діякона Василя Потієнка.

Зловіщим знаком на овиді УАП Церкви 1924 р., був той факт, що на ці Збори вперше "завітав" представник ЛІКВІДКОМ-у, тобто того ресорту совєтської влади, російська назва якого була "Ликвидационный Комитет" (з центром у Москві), що був установлений для зліквідування Церкви в СССР, "товарищ" Лєснер.

Органи ҐПУ (бувша, до 1922 р., ЧеКа) поставили ВПЦ Раді категоричну вимогу, щоб вона на цих своїх Великих Микільських Зборах в формі *"Прилюдної заяви"* засвідчила, що УАП Церква не є "контрреволюційною" організацією. Щоб "заспокоїти" ЛІКВІДКОМ, таку "Заяву" написав і на цих Зборах прочитав — у присутності тов. Лєснера — Володимир Чехівський. Текст найголовнішої частини "Прилюдної Заяви" такий:

> "Творчий визвольний рух Української Автокефальної Церкви — являється лише складовим елементом всесвітнього руху "трудящих і пригноблених"...Соціяльна революція, як перехід влади в Державі від кляси гнобителів до кляси творців-робітників являється для членів УАП Церкви ділом правди життя, моральною справедливостю... З вживанням діла Церкви на національне гноблення, з проявами всякого шовінізму і гнобительського націоналізму Українська Христова Автокефальна Церква бореться і буде боротися. Всякий член Української Церкви, що виявить роботу підогрівання в Церкві національних кляс, з Церкви виключається... В Українській Автокефальній Церкві касти нема, нема і духівництва, а є тільки священодіячі.
>
> Віки цареславія і панослужіння поклали свій намул світоглядів віроучення і етичного учення, а також в священодіянні. Українська Церква почала і буде далі провадити вичищення життя церковного від намулу віків.... Суєвірство фетішізму щезне в Українській Церкві, щезне від світу науки Христової... Ми знаємо і віримо, що ті, хто відкидає богів капіталізму, богів цареславія і панослужіння, не знаючи невідомого їм

[7]"Молебень з приводу єднання". — У "Правосл. Вістнику" за грудень 1924 р. Стор. 15.

Єдиного Бога, єством, природою часто чинять добро, і вони ближче стоять до громади Божої, ніж служителі бога капіталізму, бога панів і царів"...[8]

У митр. Липківського є така згадка про цю "Прилюдну Заяву", написану В. Чехівським:

"Щоб відкинути від УАПЦ всякі закиди в контрреволюційності, петлюрівщині і т. і., член ВПЦР Володимир Чехівський вніс на збори проєкт "Прилюдної заяви" про відношення УАПЦ до влади, написаний аж надто в дусі "класової боротьби" та "диктатури пролетіату". Цей проєкт збори прийняли й оголосили і цим може трохи затримали дальші арешти".[9]

Хоч, — кажучи словами митр. Липківського, — ця "Заява" була написана "аж надто в дусі "класової боротьби" та "диктатури пролетаріяту", то одначе вона не врятувала ані УАП Церкви, ані самого В. Чехівського, а при цьому вона дала нагоду большевицькому обвинувачувачеві Панасові Любченкові заявити на "Харківському процесі" (від 9 березня до 9 квітня 1930 р., він відомий під назвою "Процес Спілки Визволення України — СВУ"), що підсудний *"Володимир Мусієвич Чеховський хотів поєднати Христа з Марксом"*.[10]

Очевидно, що ця *"Прилюдна Заява"* не змінила погляду совєтської влади на істоту УАП Церкви, та й змінити її вона не могла, бо ж доля УАП Церкви була в совєтської влади "припечатувана" ще перед народженням цієї Церкви. Цей погляд виразив щоденник "Пролетарська правда" (в Києві), в числі 105, 1924 р. у статті п.з. "Мрякобісся":

"На чолі української автокефальної православної церкви стоїть бувший прем'єр-міністр уряду Петлюри, Чехівський. Управляючі органи тієї церкви — священики й інші — складаються в 70 відсотках з осіб, що служили в армії Петлюри. Провідники цієї церкви нераз заявляли і ще заявляють свою лояльність у відношенні до рад-влади. Недавно вони зложили навіть відповідну декларацію (*"Прилюдну Заяву"*. — Ю.М.-Л.) на письмі до рук українського радянського уряду, в якій підкреслювали цю лояльність. *Та це тільки на папері. На ділі ж і на словах вони ведуть протирадянську, контрреволюційну пропаганду"*.

Очевидно, що не в цій *"Заяві"* була ідеологія УАП Церкви, а була вона деінде. Митр. Липківський згадує про це дуже коротенько:

"При Харківській Кр. Церк. Раді конспиративно була утворена й ідеологічна таємна комісія, що мала виробляти ідеологію УАПЦ й поширювати її. Цю комісію складали кращі харківські інтелігенти: Доленко, Лещенко, Щербатенко, Ковалівський, архиєп. Ярещенко та інші. Праця їх,

---

[8]Текст цієї "Прилюдної Заяви" поданий на 29-32 стор. протоколу Великих Микільських Зборів ВПЦ Ради з 25-30 травня 1924 р. Проф. І. Власовський користувався копією цього протоколу з архіву митр. І. Теодоровича. Витяг із "Прилюдної Заяви" тут був, вище, поданий з праці І. Власовського "Нарис історії Української Православної Церкви". Т. IV. Ч.І. Ню Йорк — Бавнд Брук, 1961. Стор. 165-166.

[9]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 128.

[10]Див. у збірнику "Спілка Визволення України". Ч. І. Мюнхен, 1953. Стор. 9.

мені мало відома, мусіла відбуватись таємно, але всі її працівники досягли лише... власного заслання".[11]

III. МІСІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА, ЯК "ВІДПОРУЧНИКА" УАПЦ В УКРАЇНІ, СЕРЕД УКРАЇНЦІВ У ПІВН. АМЕРИЦІ Й НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

1. Підпорядкування У.Г.-П. Церкви в Канаді проводові УАП Церкви в Україні

Рішення Третього Собору (1920 р.) У.Г.-П. Церкви в Канаді (на його першій, вінніпезькій, сесії — 11 листопада), *"щоби Брацтво і Консисторія Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді увійшли в орґанічну злуку з Київською Митрополією"*, було здійснене Четвертим Собором (16-17 липня 1924 р.) У.Г.-П. Церкви, який підпорядкував її провід (У.Г.-П. Братство й Консисторію) проводові УАП Церкви в Україні, тобто Всеукр. Правосл. Церковній Раді (ВПЦР), Почесним Головою якої був Митрополит Київський і Всеукраїнський, яким тоді був митр. Василь Липківський, а дійсним Головою — діякон Василь Потієнко.

Підкреслюючи "пам'ятний" характер тієї дати, яким був 1924 рік в історії У.Г.-П. Церкви, *"Звіт з 4-го Собору Укр. Правосл. Церкви в Канаді"* інформує, що —

> *"В тім році Українська Православна Церква в Канаді дістала першого епископа Українця, і тим самим злучилася з Всеукраїнською Православною Автокефальною Церквою, яка є під проводом митрополита київського і всієї України, Василя Липківського".*[12]

Архиєп. І. Теодорович був Четвертим Собором У.Г.-П. Церкви принятий на становище Архипастиря цієї Церкви не як *самостійний* ієрарх, а тільки як член Єпископату УАП Церкви в Україні, що був залежний від її проводу (тобто від ВПЦ Ради в Києві).

Про це свідчив орган У.Г.-П. Церкви в Канаді "Правосл. Вістник" в липні 1924 р., який поінформував, що архиєп. І. Теодорович був Четвертим Собором прийнятий на становище Архипастиря цієї Церкви *"як відпоручник Рідної Церкви на Україні"*.[13]

Тому що юрисдикційний статус архиєп. І. Теодоровича, як Архипастиря У.Г.-П. Церкви, був його статусом як *"відпоручника Рідної Церкви на Україні"*, а не як самостійного ієрарха, то Четвертий Собор У.Г.-П. Церкви поступив консеквентно, коли він *"рішив... справу злуки обох українських православних церков, т. є в Канаді і Злуч. Державах в одну дієцезію під проводом Впр. Архиеп. Івана Хведоровича"*.[14]

---

[11]Митр. В. Липківський. Op. cit. Див. у зносці на стор. 97.

[12]"Звіт з 4-го Собору Укр. Правосл. Церкви в Канаді". ("Правосл. Вістник". Вінніпеґ. Жовтень 1924 р. Стор. 7).

[13]Див. у статті редакції "Правосл. Вістника" п.з. "Четвертий Собор Укр. Правосл. Церкви в Канаді" (у "Правосл. Вістнику" за липень 1924 р. Стор. 1).

[14]Ibid.

Отож, будучи "відпоручником Рідної Церкви на Україні", архиєп. І. Теодорович був у Півн. Америці "дієцезіяльним (єпархіяльним) єпископом", тобто єпископом тієї дієцезії (єпархії), що під юрисдикційним оглядом була складовою частиною УАП Церкви в Україні.

Отримавши копії протоколів Четвертого Собору У.Г.-П. Церкви в Канаді, в яких було написано, що У.Г.-П. Церква в Канаді силою рішення того Собору "злучилася" з УАП Церквою в Україні (а це значить, що за свого Архипастиря вона визнала Митрополита Київського і всієї України, тоді — митр. Липківського), ВПЦ Рада видала розпорядження, щоб у всіх храмах УАП Церкви в Україні був з цього приводу відправлений дякувальний Молебень.

"Правосл. Вістник" у грудневому числі 1924 р. помістив про це вістку п.з. *"Молебен з приводу приєднання"*, яка починалася такою інформацією:

> "З Києва пишуть:
>
> "Одержано відомости про приєднання до Української Автокефальної Церкви (в Україні) Канадійської Церкви".

Про те, що ВПЦ Рада в Києві довідался не з жодних інших джерел, а тільки з протоколів Четвертого Собору У.Г.-П. Церкви в Канаді про факт, що ця Церква "прилучилася" до УАП Церкви в Україні, свідчить той документ, яким було послання Всеукраїнської Православної Церковної Ради, датоване в Києві 17 липня 1925 р., *"До Української Православної Консисторії в Канаді і Церковно-Народної Ради в Америці"*, в якому м.ін. сказано ось що:

> "Тішиться наше серце і коли бачимо перед собою протоколи четвертого собору Української Греко-Православної Церкви в Канаді і третього церковно-народного собору Української Автокефальної Православної Церкви в Америці, бо сі собори, по натхненню Святого Духа, що його завжди посилає Найвищий Архиєрей і Господь наш Ісус Христос своїм дітям, поклали міцний і непорушний камінь у підвалини відродженої крайової церкви української в Канаді і Америці, як нероздільної парости єдиної Української Автокефальної Церкви, остільки-ж старої, як стара слава предків нашого українського народу; тієї церкви, що до глибини серця пустила коріння кожному синови многострадального нашого побожного народу.
>
> Отже се коріння з великої ласки Божої й дає пишні і квітні паростки по всіх просторах світу, — на широких ланах матери України, в Канаді, Америці, в середній Азії (в Алматинській країні) і по инших краях світу. Але всі сі паростки нерозривно зєднані з великим і могутнім тілом єдиної Української Автокефальної Православної Церкви".[15]

Отож, уважаючи У.Г.-П. Церкву в Канаді й У.П. Церкву в США за "нероздільну парость" (офіційно — за "дієцезію") УАП Церкви в Україні, архиєп. І. Теодорович, як Архипастир цієї "парости"-"дієцезії", одну з цих Церков у Півн. Америці офіційно назвав "Українською Автокефальною Православною Церквою в Злучених Державах", а другу —

---

[15]"Правосл. Вістник". Вересень 1925.

"Українською Автокефальною Православною Церквою в Канаді". Про це, напр., свідчить його довірочний обіжний лист до адміністраційних чинників цих Церков з 12 грудня 1928 р., про що тут, у цьому розділі, була мова вище. У.Г.-П. Церкву він офіційно називав "У.А.П. Церквою в Канаді" ще й навіть 1928 р., незважаючи нате, що на тому Соборчику (в Йорктоні, 21-22 травня 1924 р.), який рішив запропонувати запланованому тоді Четвертому Соборові У.Г.-П. Церкви, щоб він прийняв архиєп. І. Теодоровича на становище Архипастиря, було рішено не зміняти назви "Українська Греко-Православна Церква" навіть тоді, коли вона прийме цього ієрарха за свого Архипастиря.

Цей Соборчик, щоправда, рішив був, що коли У.Г.-П. Церква прийме архиєп. Теодоровича на становище свого Архипастиря, то тим самим вона приєднається до УАП Церкви в Україні. Такий висновок треба зробити з того факту, що згаданий Соборчик постановив був, щоб у випадку прийняття архиєп. Теодоровича на пост Архипастиря У.Г.-П. Церкви ця Церква застерегла собі *"як найширшу автономію"*. Очевидно, що це рішення означало, що У.Г.-П. Церква стане автономною в складі УАП Церкви в Україні.

IV. ПІДСТАВИ, НА ЯКИХ ВПЦ РАДА БАЗУВАЛА СВОЄ СПОДІВАННЯ, ЩО ЧЕРЕЗ МІСІЮ ЇЇ ВІДПОРУЧНИКА, АРХИЄП. ТЕОДОРОВИЧА, В ПІВН. АМЕРИЦІ ГРЕКО-КАТОЛИКИ В США І В КАНАДІ БУДУТЬ МАСОВО ПЕРЕХОДИТИ ДО УАП ЦЕРКВИ

Хоч архиєп. І. Теодорович був прийнятий на становище архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді 16 липня 1924 р., то одначе своє перше Архипастирське Послання до цієї своєї нової пастви він видав значно пізніше — щойно 18 жовтня 1924 р. З цього евентуально можна зробити такий висновок, що перед проголошенням цього "Послання" він вислав його текст до Києва, щоб ВПЦ Рада затвердила його — з евентуальними поправками, чи й без них.

Це послання — *"Пастирям і дітям Української Православної Церкви в Канаді — моїм дорогим братам і сестрам, єдністю Христової віри і любови обєднаним в Рідній Церкві"* — починається його інформацією про те, що його місія в Півн. Америці полягає в завданні об'єднати всіх українців у Півн. Америці шляхом згуртування їх в Українській Автокефальній Православній Церкві — з її центром у Києві.

> "З ласки Божої, волею Української Православної Церкви з Рідного Краю я був висланий як посланець її до наших братів в Канаді і Америці". — пише він на вступі. — *"Велична місія була положена на мене* — благовістити моїм Братам і Сестрам про велику милість Божу до нашого народу, про велику радість, яка сталася і в теперішні, такі сумні для нашого народу часи, про відродження прадідної Церкви нашого народу — його Рідної Матери.
>
> Мене було покликано за море піти і тут знайти дітей Українського Народу, принести їм ту велику радість Воскресіння Рідної Матери — Української Православної Церкви, сповістити, що *від тепер в духовім житті нашого народу почалася нова доба*: Рідна Церква тільки рідною стежкою

має вести наш побожний нарід до Царства Божого, заповіданого нашим Божественним Учителем — Сином Божим. І поклала Рідна Церква на мене великий обовязок: будити приспаних віковим сном духової темряви і занедбання Братів (уніятів з Галичини і буковинців у Рос. Церкві: Ю.М.-Л.), на яких ще й досі лежить пляма минулого (церковного) поневолення, минулої темної роботи чи то Поляків, чи Москвинів, кликати змити з себе сі плями, і чистими од бруду руками, нанесеного нещасним минулим, під проводом Рідної Матери — Української Православної Церкви стреміти до вічного світу Царства Божого".[16]

Про свою місію, яку ВПЦ Рада в Києві припоручила йому виконати в Півн. Америці, архиєп. І. Теодорович у цьому своєму посланні висловився ясно: вона (ця, як він каже, "Велична Місія") полягала в його завданні поширити УАП Церкву з України на тих українців у Півн. Америці, які були греко-католиками, і на тих, які належали до Російської Церкви, а при цьому утвердити істоту УАП Церкви на ґрунті обох тих Церков (у Канаді та в США), які вже "злучилися" з Рідною Церквою (з УАПЦ формації 1920-1921 років), і яких він уже став Архипастирем.

Мабуть, не було б ризиком зробити евентуальне припущення, що провід Консисторії (голова її — о. Каськів і секретар — о. І. Гундяк) У.П. Церкви в США 1923 р. — в ході своїх заходів спровадити до США єпископа від митр. Липківського — запевнювали ВПЦ Раду в Києві, що якщо вона пришле їм "відповідного" єпископа з ієрархії Рідної Церкви (УАПЦ), то він на протязі недовгого часу приєднає великі маси тутешніх греко-католиків до УАП Церкви.

Таке припущення можна зробити з тієї вістки, яку — на основі "власного кореспондента" з США — подав у числі за вересень-жовтень 1923 р. журнал *"Релігійно-Науковий Вістник"* (у Щипйорні, Польща) п.з. *"Приїзд Архиєпископа з України до Америки"*. У цій вістці (з середовища проводу У.П. Церкви в США) м.ін. було сказано таке:

"Маємо певні дані, що з його приїздом наша церква побільшиться тисячами. Цілі парафії уніятські мають приєднатися. Ми тепер і передбачити не можемо, які ґрандіозні наслідки чекають і церкву і нашу загальну справу. Ім'я Владики Іоанна ручить за те, що наша церква буде мати дійсного апостола, і (це) пророкує великий успіх, *а пославшого* його (архиєп. Теодоровича) *Митрополита Липківського тут боготворять".*

Провід У.Г.-П. Церкви в Канаді може й не був оптимістом аж у такій мірі, як був провід У.П. Церкви в США, одначе він навіть у своїй поміркованості й мисленні категоріями реалітетів не сумнівався, що коли в У.Г.-П. Церкві Архипастирем буде українець, та ще й український патріот, то до неї почало б переходити більше українців з Греко-Католицької Церкви та з Церкви Російської, ніж це було досі.

Свящ. Савчук, коли він ще був лише секретарем Консисторії в Канаді, писав (27 жовтня 1921 р.) до проф. Івана Огієнка (в Тарнові, Польща):

"Найбільша наша недостача — брак (українського) епископа. Будь у нас (укр.) епископ, ми сей час дістали б більше вірних і більше кандидатів на

[16]"Правосл. Вістник". Жовтень 1924 р. Стор. 1.

священиків, і нам противники не закидували би сектанства та запроданє укр. народу (в Канаді) сирійському митрополитови" (Ґерманосові).

V. ПОСЛАННЯ ВПЦ РАДИ ДО УКРАЇНЦІВ ГРЕКО-КАТОЛИКІВ У ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ

Очевидно, що ВПЦ Рада в Києві, базуючись на певності проводу У.П. Церкви в США, що коли на континент Півн. Америки приїде від митр. Липківського єпископ такої міри, як владика Іоан Теодорович, то тисячі уніятів, а може й усі уніяти, дуже скоро прилучаться до УАП Церкви. (ВПЦ Рада в Києві могла довідатися про це також із вищезгаданої вістки, що була подана в числі за вересень-жовтень 1923 р. журналу "Релігійно-Науковий Вістник"). Вона вірила, що її відпоручник, архиєп. Теодорович, переведе великі маси греко-католиків до УАП Церкви. Отож митр. Липківський, щоб улегшити йому цю місію та приспішити її виконання, 10 серпня 1925 р. видав місійне послання, текст якого (що був опублікований у жовтневому числі 1925 р. "Православного Вістника" в Вінніпезі п.з. *"Голос з Київа до братів уніятів"*) слідує нижче:

"ГОЛОС З КИЇВА ДО БРАТІВ УНІЯТІВ.

З Ласки Божої і волі Церкви Архиепископ Василь Липківський, митрополит Київський і Всієї України.

ДО БРАТІВ УКРАЇНЦІВ, ЩО В ПІДЛЕГЛОСТИ РИМСЬКОМУ ПАПІ В ТАК ЗВАНІЙ УНІЇ З НИМ ПЕРЕБУВАЮТЬ.

Браття Українці. Вертайте до дому. Визволюйтесь з чужої опіки жорстокого вітчима — Папи Римського. Вертайте до рідньої Матері Української Автокефальної Православної Церкви — тієї Матері, що нас породила святим хрещенням за св. князя Володимира, охороняла й виховала наш народ у тяжкі часи Татарщини, благословляла наше козацтво на боротьбу за волю й віру нашого народу з польським панством і завжди була нашому народові найкращою утіхою й підтримкою за часи його вільного життя...

Любі мої. Тяжка пригода спіткала наш бідний народ 300 літ тому назад. Ще тільки що він почав ставати на ноги, тільки що став набувати собі духовної сили й єдности під опікою рідньої Матері своєї Церкви, а хиже око "князів світу сього" вже тільки за ним стежило, як рябець за курчам, щоб у слушний час всадити в нього свої хижацькі кохті...

Римський Папа, що давно вже зазіхав на нашу людність, на нашу Церкву, щоб покласти її під ноги свого владолюбства, рабською послугою польському уряду, зрадою нашого панства та вищого духовенства через своїх слуг ксьондзів та єзуїтів у значій мірі досяг свого. Свої-ж зрадники Епископи, продавшись віковічному ворогови нашому — польському панству, кинули значну частину нашого народу під ноги його властника Папи в так звану унію. За що дбали Іпатій Потій, Кирило Терлецький, Йосафат Кунцевич та инші проводирі унії, коли вони за допомогою польського панства та зграї папських прислужників насильством і утисками гнали наш народ в унію? Чи за народ вони дбали, щоб здобути ласку у панства та уряду польсько-католицького, чи за те ще дбали, щоб свій народ, його волю, його віру принести в жертву папському та свому властолюбству?

Найбільш вільні й чесні сини нашого народу — його козацтво та селянство, зрозуміли, що се іменно так і є, для них не було більшого ворога як унія. Се іменно унія є головна виховниця розкладу, знесилення й довгого поневолення нашого народу. Тікаючи від унії, від небезпеки з боку римського Папи, друга, ще більша частина нашого народу попалась у тісні обійми лихої мачухи — Московської Церкви з її царем і патріярхом, яка теж стала нищити волю українського народу, його рідню мову, рідню освіту, кинула наш нарід під ноги царя московського — сього кесаря-папи. Єдине живе тіло нашого народу було розбите, розрубане, кровію стікало, а над ним тільки ширяли чорні круки в папських сутанах та московських рясах та нетерпеливо чекали, поки наш народ стане трупом, щоб виклювати йому мертві очі... А матір. Де-ж була його рідня матір, його рідня Церква? В московській неволі, в тюрмі, в тяжких кайданах поневолення, вона позбавлена була всякої можливости дбати про своїх дітей...

Але не дав пропасти Милосердний Господь нашій Церкві, нашому народові. В часи великих заколотів, з під тяжких руїн московської тюрми визволилась наша рідня матір, наша свята православна Церква й вже гонить з України лиху мачуху Церкву Московську, вже збирає до себе своїх дітей з усього світу, вже піклується про те, щоб живе тіло нашого народу, що так жорстоко розрубане, поділене між Московю та Римом, знову зрослося, з'єдналося, знову відродилося для нового вільного світлого життя. Визволяйтесь же й ви, брати-уніяти, з під ніг Римського Папи, з під опіки його слуг, тікайте до рідньої матері — до Української Автокефальної Православної Церкви.

І перш за все ви, брати-уніяти, що мешкаєте на терені вільної Америки, визволяйтеся. Не личить вам в краю волі бути духовними невільниками — визволяйтеся — і своїм братам, що під владою Польщі, в унію закуті, допомагайте визволитися. Тепер уже ясно, куда прямує унія: останньою згодою римського папи з польським урядом вона являється тією пасткою, в якій хотять заморити наш народ, окатоличити й ополячити його. Про се завжди дбали й дбають всі уніятські керівники не виключаючи й митрополита Шептицького, як про обмосковлення Українського Народу дбали й дбають всі керівники Московської Церкви.

Отже пора нам усім визволитись з під чужої опіки й єднатись коло рідньої вільної Церкви, яку наш народ власними силами за допомогою благодати Божої віками свого життя утворив на ґрутні православної віри, не в Римському Папі, що Христову віру обернув у засіб свого самовладства, не в Московському Патріярхові, що віддав Христову віру в знаряддя царського самодержавства, а в Христовій волі, в свідомости й побожности нашого народа, в його єдности й братерстві. У Христі є найкраща запорука справжньої правосланої віри, дійсної Христової Церкви. Визволяйтесь так з під опіки Риму, як ми визволились з під опіки Москви. Ідіть до нас, до нашої Рідньої Церкви, в наше рідне братерство, в нашу рідню сімю, "нехай мати усміхнеться, заплакана мати" (Тарас Шевченко).

Насмілююсь піднести свій голос братерського заклику й до вас пан-отці уніяти. Безумовно дуже далеко ми ще стоїмо один проти одних, високі гори, глибокі вікові провалля нас ще розділяють. Але не свій слабий голос я подаю до вас, браття, а голос Матері, Рідньої Церкви, яка є громада вірних, яка весь наш Український Нарід, що по всьому світу й голос його скрізь лунає. А сей голос ясний: єднайтеся пан-отці з народом, чиніть його волю. Не будьте подібними до попів Московської Церкви, що з безнадійною ворожістю поставились до волі Бога й нашого народу в справі відродження

нашої Церкви. Зрозумійте велике значіння для життя нашого народу єднання його не поневоленням рабства, а волею братерства. Ідіть же до нас і парафіян своїх, народ наш — ведіть.

Скажемо тим горам, що на нас віками навалились та нас поділили: руштесь і киньтесь у море — скажемо з вірою в Єдиного Визвольника й Голови Церкви своєї Христа Спасителя, з любов'ю до нашого меншого брата, до нашого ріднього народу — скажемо сим сумним горам: руштесь і киньтесь у море — і станеться... Наш любий брат і співробітник в Америці архиєпископ Іоанн Теодорович нехай стане й вашим старшим братом і першим слугою, а наша Церква, наша громада вірних нехай стане для вас тією купіллю силоамською, омившись у якій почуттям єдности й братерства ви скинете з своїх очей полуду мертвого холодного блиску Римського Папи й побачите животворчий світ Христовий.

Царю-ж вічному, нетлінному, невидимому, єдиному, премудрому Богові нехай буде честь і слава на віки вічні. Амінь. (Тим. 2. 17).

Року Божого, 1925, 10 серпня.

Архиепископ **Василь Липківський,**
Митрополит Київський і всієї України.

З оригіналом згідно

Член-Секретар ВПЦР **П. Гордовський.**"

VI. МІСІЯ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА, ЯК УПОВНОВАЖЕНОГО ВПЦ РАДИ В КИЄВІ ДЛЯ СВІТОВИХ МІЖЦЕРКОВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УАП ЦЕРКВИ

Згідно з ученням Володимира Чехівського (головного теолога УАП Церкви формації 1920-1921 років, що був Всеукраїнським Благовісником цієї Цекрви та автором її т.зв. "Київських Канонів" - з 1921 р.), право звершувати Таїнство Свячення в єпископський ступінь священства отримала від Ісуса Христа — почерез Його Апостолів "Христова Громада" (Церква), тобто віруюча в Христа спільнота людей, а не отримали його (цього права) архиєреї.[16a]

Той чин, яким протоєрей Василь Липківський був висвячений на єпископа (23 жовтня 1921 р.), сам він (митр. Липківський) називав таким актом, яким УАП Церква відібрала від єпископів право висвячувати на єпископів вибраних ними кандидатів, бо це право єпископи ще понад тисячу років тому "присвоїли" собі, і послужилися ним як засобом для поневолення Церкви Христової, для панування над нею в ролі "князів Церкви". Отже УАП Церква не тільки для себе, а для всієї Церкви Христової відібрала від єпископів це своє право, яке єпископи забрали від християн.

УАП Церква позбавила єпископів того права, яке належиться не їм, а Церкві Христовій, таким чином, що першого єпископа (в особі митр. Липківського) для неї висвятив не Єпископат, а висвятив його народ, специфічно ж той народ, що становив собою перший Всеукраїнський Собор (у Києві, 14-30 жовтня 1921 р.) УАП Церкви.

[16a]В. Чехівський з'ясував це своє вчення в трактаті п.н. "За церкву, христову громаду, проти царства тьми". (Київ, 1922).

Митр. В. Липківський каже, що *„головною ознакою єпископського панування"* над Церквою Христовою є введений єпископами догмат, який полягає у встановленому єпископами віруванні, що єпископи унаслідували від Христа — почерез Апостолів Благодать Св. Духа, і що таким чином вони мають не тільки виключне право, але й виключну силу (силу Благодаті Св. Духа) звершувати всі Свв. Таїнства, а в цьому, розуміється, і Таїнство свячення в єпископський ступінь священства.

Митр. Липківський каже, що коли Володимир Чехівський на першому Всеукраїнському Соборі (в Києві, 14-30 жовтня н.с. 1921 р.) УАП Церкви в своїй доповіді (19-20 жовтня) доказав, що *„Благодать Св. Духа взагалі не в єпископах, а в Церкві, цебто в громаді вірних"*,[16б] — то таким чином він вказує Церкві Христовій шлях до самовизволення з-під єпископського панування над нею. На підставі цієї доктрини В. Чехівського, свящ. Василя Липківського висвятив (23 жовтня 1921 р.) „народ" („громада" вірних) — без участи архиєреїв.

Митр. В. Липківський залишив по собі про це такі інформації:

> "В події *всенародньої висвяти єпископа всі* (члени цього Собору) *відчули великий визвольний акт, яким церква (Христова) визволялася від головної ознаки єпископського панування над нею, і знов переймала на себе право обрання і висвяти собі всіх своїх службовців (з єпископами включно), яке єпископи монополізували для себе й ціле тисячеліття міцно тримали в своїх руках, видавши його навіть за догмат православія".*[17]

Той факт, що коли зібраний на першому Всеукр. Соборі (1921 р.) народ висвятив на єпископів прот. В. Липківського (23 жовтня) й прот. Нестора Шараєвского (24 жовтня), отже УАП Церква в висліді цього вже мала двох єпископів, не означав, що ця Церква зреклася права звершувати "Христовою громадою" Таїнство Свячення на єпископів своїх обранців.

Рішення цим Собором на майбутнє допустити двох або й більше єпископів до "участи" в звершуванні цього Таїнства означало, що УАП Церква дала їм право виконувати цю звичаєву символічну функцію фізичного характеру, яка полягає в положенні рук на голову ставленика (висвячуваного на єпископа); але саме Таїнство Свячення в єпископський ступінь священства далі звершує "Христова громада" (Церква), а не єпископи. Уся істота звершування цього Таїнства, мовляв, полягає не в положенні рук на ставленика, а в таємній молитві всієї, присутньої в церкві, "Христової громади", якою вона призиває Св. Духа на ставленика.

Згадавши про той факт, що перший Всеукр. Собор УАП Церкви висвятив на єпископів двох своїх перших обранців (оо. В. Липківського й Н. Шараєвського), Володимир Чехівський інформує:

> "... і в Українській Церкві *продовжується постійний спосіб висвячування єпископів ЦЕРКВОЮ, з участю* двох або трьох єпископів".[18]

[16б]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 39.

[17]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 44.

[18]Володимир Чеховський, За церкву, Христову громаду, проти царства тьми. Київ, 1922. Стор. 52.

Це значить: своїх обранців і дальше висвячує тільки Церква, а два або три її єпископи не звершують цього Таїнства, а тільки б е р у т ь у ч а с т ь у цьому акті Церкви, — участь, яка полягає в звичаєво-символічній функції фізичного характеру.

Так ось В. Чехівський вияснив, що в УАП Церкві своїх обранців і дальше, постійно, висвячує на єпископів т і л ь к и Ц е р к в а, але в звершуванні УАП Церквою Таїнства Хіротонії опісля вже будуть також брати участь два або три єпископи, як це було утверджено спеціяльним каноном, що його встановив перший Всеукр. Собор цієї Церкви.[19]

Перший Всеукр. Церковний Собор УАП Церкви щиро вірив, — чи, в кожнім разі, щиро вірили ті його члени, які належали до, так би мовити, християн-ідеалістів, — що відібравши від єпископів належне Церкві Христовій право звершувати Таїнство Свячення в усі ступені священства, з єпископським включно, таким чином визволив Церкву Христову з-під влади "царства тьми", від "князів Церкви", а це значить — відродив ту Церкву, що була за апостольських часів, звершивши "відродження" ("визволення", чи "відновлення") Церкви Христової, тобто привернувши її характер Церкви Апостолів, в Україні, перший Всеукр. Собор УАП Церкви відчув себе на вершинах месіяністичного духа, і в такому стані він постановив своєю ідеєю "визволення" Церкви Христової, тобто "відродження" (чи "воскресення") Церкви Апостолів, він рішив надхнути всі помісні Православні Цекрви. Тому то він зробив таку постанову:

> "Визнати за потрібне, щоб Всеукраїнська Православна Церковна Рада негайно подбала про скликання в м. Київі 29/9 травня 1922 р. підготовчі наради з представників автокефальних православних церков всесвіту для обговорення і вирішення питань в справі скликання в близькому майбутньому Всесвітнього Православного Собору".[20]

Звичайно, метою, з якою перший Всеукраїнський Собор УАП Церкви узяв на себе ініціятиву скликання Вселенського ("Всесвітнього") Православного Церковного Собору, полягала в його месіяністичному рішенні "визволення" Церкви Христової (тобто "відродження" її, або інакше — "воскрешення" Церкви апостольських часів) поширити з України на ввесь православний світ.

А стимулом поспіху, з яким ця Церква хотіла здійснити цю місію у Вселенській Православній Церкві, був містичний настрій, спричинений неочікуваною появою "антихристового меча", який повис над християнами, що опинилися під большевицькою владою, символом якого називався орган ЧеКа — журн. "Красный Мечъ". У цій апокаліптичній атмосфері віруючі люди були в такому настрої, що митр. Липківський прирівняв їх до перших християн, які сподівалися пришестя Христа.[21]

Очевидно, що найважливішою імплікацією месіяністичної мети, з якою перший Всеукр. Церк. Собор УАП Церкви припоручив негайно поробити заходи для скликання Всел. Правосл. Собору, було його

---

[19]"Діяння". Op. cit. Див. Розділ IV. Канон 8. (На стор. 11).

[20]"Діяння". Op. cit. Стор. 40.

[21]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 46.

намагання не допустити УАП Церкву до стану ізольованости. Але хоч рішення в справі нагайного скликання Всел. Собору залишилося тільки мрією проводу УАП Церкви, то його намагання вивести її із стану ізольованости не тільки не припинилося, а, навпаки, воно зростало в прямій пропорції до зростання загрози для її життя в умовинах режимового переслідування християн.

Одиноким в історії УАП Церкви випадком її контактів з організованим християнським світом поза межами СССР був той, про який маємо в митр. Липківського такі інформації:

> "На 1925 рік скликалась у Стокгольмі (Швеція) так звана "Всесвітня Християнська конференція для життя та праці". Голова підготовчої комісії до цієї конференції єпископ Успалський (Швеція) Натан Седербльом звернувся й до митрополита УАПЦ з закликом прибути на цю конференцію, або надіслати своїх представників. ВПЦР прохала Шелухина та Бачинського прибути на цю конференцію й обрала представниками на неї від себе архиєпископа Олександра Ярещенка і Володимира Чехівського. Та ні одному з представників УАПЦ не пощастило бути на цій конференції. ВПЦР надіслала лише поштою свої відповіді на ті питання, які мала розв'язувати конференція. Ці відповіді зробили гарне враження на членів конференції, про що єпископ Натан Седербльом сповістив митрополита Василя Липківського гарним листом".[22]

Очевидно, що совєтська влада не дозволила ВПЦ Раді вислати представників на цю протестантську Конференцію (що вперше відбулася 1925 р., а її преліменарне скликання відбулося ще 1922 р.).

Проф. Сергій Шелухин (на еміграції в Празі) хоч і завжди цікавився українськими церковними справами, але в Чехо-Словаччині всі православні українці — як частина автохтонів укр. Закарпання (т.зв. "Карпато-Русь"), так і емігранти — були під архипастирською опікою архиєп. Саватія (прізвище якого було "Врабец"), до речі, одного з великих чеських приятелів українського народу, — що був в юрисдикції Патріярха Константинопільського. І проф. С. Шелухин може й саме тому волів не їхати на цю протестантську конференцію, щоб там репрезентувати УАП Церкву, хоч до неї він, з національних мотивів, відносився прихильно. А може й була тут якась інша причина, бо й Євген Бачинський (у Женеві), який ходив там до старо-католицької церкви (бо укр. православної церкви там не було), а справі УАП Церкви він був вірний до кінця свого життя, також чомусь не поїхав на вищезгадану Конференцію.

Вигляди ВПЦ Ради на можливість вивести справу УАП Церкви на міжнародній церковний форум полягали в його надії на місію архиєп. І. Теодоровича, що наявні в його листі (датованому в Нюарку, Н.Дж., США, 18 червня 1924 р.) до Адміністратора У.Г.-П. Церкви, свящ. С.В. Савчука:

---

[22]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 75.

"Я є перший єпископ [УАП Церкви] за кордоном України, який має можливости увійти в зносини з иншими автокефальними православними Церквами; мною місяць тому назад Всеукр. Прав. Церк. Раді і Отцю Митрополиту [В. Липківському] була надіслана пропозиція виготовити коротке ісповідання віри [УАП Церкви], стисло складену історію нашої Церкви, [богословське] обоснования акту поставлення нашої ієрархії, і надіслати мені; тут, в місцевих умовах, ми будемо мати змогу перекласти його на необхідні мови і розіслати на необхідні пункти.

Церква Українська знаходилась до сього часу в таких умовах, коли всяка спроба зносин з закордоном вважалась за контрреволюцію і каралась смертю; кордоном СССР ми до сього часу були фактично відокремлені од усього світу, тепер лише одкривається можливість порозумінь, і всі можливости будуть використані".

Очевидно, що "Ісповідання Віри" УАП Церкви ВПЦ Рада архиєп. І. Теодоровичеві не прислала . Щождо історії УАП Церкви формації 1920-21 років і того способу яким вона встановила собі Єпископат, то ВПЦ Рада сама — без посередництва архиєп. Теодоровича — про ці справи поінформувала всі помісні Православні Церкви. Зробила вона це в формі написання "Історичної Записки про минуле життя Української Церкви й відродження її автокефалії", примірники якої вона вислала первоієрархам усіх автокефальних Православних Церков у листопаді 1924 р.[23] Одначе ні від одного з них відповіди на це ВПЦ Рада не отримала.

Про зусилля ВПЦ Ради вивести УАП Церкву на світову міжцерковну арену почерез архиєп. І. Теодоровича свідчить такий документ:

"У.А.П.Ц.
ВСЕУКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА
ЦЕРКОВНА РАДА
Ч. 1575
7 серпня 1925 р.
м. Київ, Короленко, 24

У П О В Н О В А Ж Е Н Н Я

ВСЕУКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКОВНА РАДА, як Вищий Керовничий Орган УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ЦЕРКВИ, прагнучи до здійснення Христового заповіту про братерство і єднання всіх Церков і народів, дає це уповноваження Всечесному Іоанну ТЕОДОРОВИЧУ, Архиєпископу Американському і Канадійському в тому, що він є Представником Української Автокефальної Православної Церкви в справах церковно-релігійних зносин в імені її з усіма Церквам і релігійними організаціями на терені Америки і репрезентантом її на всіх церковних і релігійно-культурних зібраннях на цьому терені з правом представництва і

[23]Текст цієї "Історичної Записки" був опублікований в журн. „Церква й Життя" (Київ). ч. 2-3, 1927 р.

керівництва в зносинах з иншими Церквами взагалі за кордоном С.С.С.Р. і з правом передоручення цього представництва.

Почесний Голова Ради Митрополит Василь Липківський
(Власноручний підпис)
Голова Ради Василь Потієнко
(Власноручний підпис)

Члени:

Архиєпископ Нестор Шараєвський
(Власноручний підпис)
М. Хомичевський
(Власноручний підпис)
П. Антипчук
(Власноручний підпис)
Прот. Д. Ходзинський
(Власноручний підпис)
М. Свідерська
(Власноручний підпис)
О. Андріїв
(Власноручний підпис)
Член Секретар П. Гордовський
(Власноручний підпис)"

. . . . . .

ПЕЧАТКА МИТРОПОЛИТА
У.А.П. ЦЕРКВИ

РОЗДІЛ СІМНАДЦЯТИЙ

ПОЧАТОК ПОЛЕМІКИ МІЖ СВЯЩЕНИКАМИ У.Г.-П. ЦЕРКВИ Й ДІЯЧАМИ З ТАБОРУ ЄП. Н. БУДКИ НА ТЕМУ ПИТАННЯ: ХТО Й ЯКИМ СПОСОБОМ ВИСВЯТИВ ПРОТ. В. ЛИПКІВСЬКОГО НА ЄПИСКОПА?

I. СВЯЩ. В. НОВОСАД ІНФОРМУЄ, ЩО ПРОТ. В. ЛИПКІВСЬКИЙ БУВ ВИСВЯЧЕНИЙ НА ЄПИСКОПА "АНТІОХІЙСЬКИМ" ЧИНОМ

Орган єп. Н. Будки, "Канадійський Українець", у числі за 13 вересня 1924 р. заявив — у статті п.з. „Хведорович головою церкви":

„Високопреосвященим" його звуть зовсім неправильно, бо він свячень не має. Най скаже, хто його святив. — Нарід?"

Очевидно, що наступ на архиєп. Теодоровича почав, — з богословського становища, — на сторінках „Канад. Українця" не хтось інший, а свящ. Пантелеймон Божик, який з Рос. Правосл. Місії в Канаді 2 серпня 1924 р. перейшов до Греко-Катол. Церкви. Перед тим він узяв був участь у Соборі цієї Місії, що під проводом митр. Платона (Рождественського) відбувся в Вінніпезі 17 липня 1924 р., тобто тоді, коли кінчався Четвертий Собор (в Йорктоні) У.Г.-П. Церкви, який днем перед тим (16 липня) обрав архиєп. І. Теодоровича на становище свого Архипастиря. Прот. П. Божик інформує, що на цьому російському церковному Соборі було —

„... Оречено, що Василь Липківський, „митрополит всієї України", не є жаден митрополит, бо [він] рукоположений не епископами, після традицій і права церкви, а священиками і мирянами, а через се також Іван Хведорович, котрого висунено на чоло свистунівського руху,*[1] не є православний епископ, але сектант".[1]

---

*[1]У.Г.П. Церкву в Канаді прозвав "свистунівським рухом" архиєп. Александр Немоловський у свому Архипастирському Листі з 6 грудня 1919 р.

[1]Свящ. П. Божик. Op. cit. Стор. 253.

Факт цього „оречення" свідчить, що митр. Платон привіз із США (де він резидував) на цей Собор докладні інформації про висвяту прот. В. Липківського.

Свящ. П. Божик, який ще за того часу, коли він був у Рос. Церкві, поставив був собі за „пункт гонору" вплинути на У.Г.-П. Церкву щоб вона підпорядкувалася юрисдикції архиєп. Александра Немоловського — предстоятеля Російської Північно-Американської Архиєпархії Московського Патріярхату. Через провал цієї своєї „місії" він постановив реваншуватися У.Г.-П. Церкві своєю широкою й безпощадною агітацією проти неї і продовжував свій наступ на неї також і після переходу до Гр.-Катол. Церкви.

Провід У.Г.-П. Церкви в Канаді, як видно, знав, що митр. Платон мав примірника „Діянь" (виданих ВПЦ Радою в Києві 1921 р.) першого Всеукр. Собору УАП Церкви, в яких було сказано, що прот. В. Липківського висвятив на єпископа Собор. Передбачуючи, що він у потребі міг опублікувати в пресі ці дані з „Діянь" першого Всеукр. Собору УАП Церкви, провід У.Г.-П. Церкви постановив не повторяти твердження архиєп. Теодоровича, що прот. Липківського висвятили на єпископа лише самі пресвітери, а представити вірним цієї Церкви цю справу такою, якою вона була. Це завдання було припоручено о. Василеві Новосадові.

Щоб вияснити всім, хто в цьому був заінтересований, в чому в дійсності полягала суть тієї події, що, як твердили противники УАП Церкви (а це значить і противники У.Г.-П. Церкви в Канаді), митр. Липківського висвятив на єпископа не Єпископат, а *„нарід"*, о. В. Новосад написав статтю п.з. *„Після приміру з апостольських часів"*, що була опублікована на першій сторінці серпневого числа 1924 р. „Правосл. Вістника".

> „Як і хто в первісних християн назначував пресбітерів та єпископів, про се Святе Письмо не говорить, але се є записане в инших книжках", — писав о. Новосад. — „Назначували їх очевидно декуди апостоли, а декуди самі вірні..., не завсігди чекаючи на апостольське рукоположення".

Щоб умотивувати своє твердження, що за апостольських часів також і світські люди звершували рукоположення, — „не завсігди чекаючи на апостольське рукоположення", — о. Новосад послужився таким ілюстративним прикладом:

> „Павло став апостолом тільки через те, що в нім показалася апостольська здібність, — Св. Дух", — писав він. — „А *зверхньою формою* його назначення на становище апостола було *покладення на него рук* не апостолів, а *тільки звичайних християн-провідників в Антіохії.* після того, як вони помолилися і постили".

Про те, що митр. Липківського висвятили на єпископа священики й миряни, він каже:

> „Вони рукоположили митрополита Василя Липківського в той спосіб, як колись в Антіохії рукоположено св. Павла на апостола. Що було добре і вистарчаюче для св. Павла, те певно є добре і вистарчаюче для голови української православної церкви".

Свящ. В. Новосад таким чином сказав, що митр. Липківському була звершена хіротонія *„Антіохійським Чином свячення" на єпископа.*

1. Джерело, з якого походили інформації свящ. В. Новосада про те, що прот. В. Липківський був висвячений на єпископа „Антіохійським" Чином.

Про те, що провід У.П. Церкви в Америці 1922 р. отримав подрібні відомості про істоту УАП Церкви в Україні та про спосіб установлення Єпископату для неї, знаємо з першого листа (датованого в Києві 11 серпня 1922 р.) до проводу цієї Церкви митр. Липківського. (Див. розділ 14 цієї книги).

У четвертому розділі цієї книги був поданий докладний опис акту свячення прот. Липківського на єпископа — як цитація із споминів самого митрополита. Тут пригадаємо, що митр. Липківський каже, що це була *„не тільки всесоборна, а всенародня висвята".*[2]

Тому що митр. Липківський був людиною щирою, наскрізь чесною й непохитної цивільної мужности, який при тому беззастережно вірив, що суть Таїнства Священства не полягає і полягати не може ні в чому іншому, а тільки в таємній молитві Христової Громади, якою вона призиває Св. Духа на ставленика, а що покладання рук на нього до суті Таїнства Священства не належить, а є тільки звичаєвим фізичним (а не духовним) актом, яке можуть, але не мусять, звершити або всі присутні в церкві вірні, або два чи три, або й більше єпископів, то й не можна сумніватися в тому, що митр. Липківський поінформував був про це о. І. Гундяка й о. В. Каськова ще 1922 р. Ці інформації напевно отримав був і о. В. Новосад, який 22 липня 1922 р. був принятий до У.Г.-П. Церкви в Канаді з У.П. Церкви в США, де він був довіреною особою оо. Гундяка й Каськова, в порозумінні з якими, але без порозуміння з о. С.В. Савчуком він у Канаді на власну руку займався агітацією за спровадження єпископа від митр. Липківського.

Тому що свящ. Савчук аж до часу приїзду (13 лютого 1924 р.) архиєп. Теодоровича до США „ішов проти хвиль", очоливши акцію спротиву рухові за спровадження єпископа від митр. Липківського, бо УАП Церква в Україні поробила „далекойдучі реформи" , то оо. Гундяк, Каськів і Новосад та інші втаємничені в цю справу, як видно, з тактичних мотивів не поінформували о. Савчука про те, що митр. Липківський був висвячений „Антіохійським" Чином. Намагаючись прихилити його до справи спровадження єпископа від митр. Липківського, о. Гундяк переконував його, що УАП Церква зробила в себе „невеликі реформи", і що він (о. Гундяк) волів би був, щоб вона ввела в себе ще більші реформи, але не відразу, а ступнево.

2. Проблема відношення архиєп. І. Теодоровича до факту встановлення Єпископату для УАП Цекрви „Антіохійським" Чином

Прибувши з України до США, архиєп. І. Теодорович у ході свого листування з Консисторією в Канаді, яка інформувалася в нього про

---

[2]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 41.

істоту УАП Церкви й про спосіб висвячення єпископів для цієї Церкви, щоб вирішити це питання, чи Конситорії буде чи не буде можна рекомендувати У.Г.-П. Церкві кандидатуру цього єпископа на Архипастиря для неї, архиєп. Теодорович повідомив Консисторію й провід Братства в Канаді, що перші два єпископи для УАП Церкви були висвячені „Александрійським Чином", тобто, що їх висвятили пресвітери (священики), а третього (архиєп. Теодоровича) висвятили ці два перші єпископи.

Повністю сполягаючи на цю інформацію архиєп. Теодоровича, Адміністратор У.Г.-П. Церкви в Канаді, свящ. С.В. Савчук, подав Четвертому Соборові У.Г.-П. Церкви (у своїй промові 16 липня 1924 р.) до відома ось що:

> „Коли ходить о поставлення [на єпикопа] митр. Липківського, то подібний спосіб поставлення [єпископа] в Александрійській Церкві був до Першого Вселенського Никейського Собору, що був 325 р., а навіть якийсь час і після того. Сю справу на Соборчику [21-22 травня 1924 р.] ми широко розглядали і в наших руках є для сього богато матеріялу, який завсігди можна використати, коли буде треба".[3]

(Відомо з листа архиєп. Теодоровича з 18 червня 1924 р. до Консисторії в Канаді, що інформативні матеріяли про „Александрійський Чин" свячення в єпископський ступінь священства Консисторія отримала від нього. Ю.М.-Л.).

У світлі вищезгаданого виринає питання, чому архиєп. Теодорович не виявив проводові У.Г.-П. Церкви в Канаді того факту, що митр. Липківський був висвячений на єпископа „Антіохійським" Чином (тобто зібраним на першому Всеукр. Соборі народом), а вважав необхідним запевнювати, що висвята відбулася „Александрійським Чином" (тобто лише пресвітерами).

Маємо докази, що „обнародовлювання" таких справ, до зрозуміння й сприйняття яких дане середовище людей ще, так би мовити, не доросло, не було в натурі архиєп. Теодоровича. Він, прибувши до США, напевно довідався там про те, що прот. С.В. Савчук у Канаді очолював опозицію проти спровадження єпископа з УАП Церкви, тому що вона поробила „далеко йдучі реформи"; отже, якщо б він довідався, що митр. Липківського висвятив „народ", то йому цього могло б бути „забагато". Крім цього, противники УАП Церкви в Півн. Америці нагайно використали б це як аргумент проти цієї Церкви, та й проти престижу самого архиєп. Теодоровича.

Архиєп. Теодорович у провідних сферах УАП Церкви в Україні був тією одинокою особою, яка осуджувала ВПЦ Раду в Києві за її безкомпромісове практикування „народоправства Церкви" і за її „щирість" в оприлюднюванні таких справ про УАП Церкву, які в очах не тільки її противників, але й навіть в очах її прихильників могли би бути зле зрозумілими, а це не було б в інтересі УАП Церкви та її ієрархії.

Важливим для вияву характеру архиєп. Теодоровича є зміст одного з

---

[3]"Правосл. Вістник". Серпень 1925 р. Стор. 7 "Звіт з 4-го Собору Укр. Правосл. Церкви в Канаді, який відбувся в Йорктоні 16 і 17 липня, 1924".

документів, і ціль написання його, яким був тайний обіжний лист цього ієрарха *„Впр. Всч. оо. В. Шан. Братам, Членам Єпархіяльного Совіту У.А.П.Ц. в Злучених Державах, Консисторії У.А.П.Ц. в Канаді і Передсоборній Комісії в Злучених Державах" (датований у Чікаґо 12 грудня 1928 р.).*

Одним з прикладів, яким він ілюструє той факт, що ВПЦ Рада занадто „щиро" виявляє світові всі „тіневі сторони" (тобто тіні) життя УАП Церкви в своєму журналі „Церква й Життя" ч. 2. 1928 р., є такий:

> „7. Стор. 90. Ряд 33 знизу. — *Неприємне явище відступлення від церкви і віри священослужителів.* Може в жахливих умовах тамошнього життя з його утисками і обезправненням всіх релігійних робітників і упривильовання безвірства, *може там до цього і привикли,* але тут це зробило б дуже пригнічуючий вплив. Таких явищ нема в жадній церкві. Коли ж і трапляються, то тільки, як дуже рідкі випадки".

Дослідник змісту цього секретного обіжного листа евентуально може зробити такий висновок, що архиєп. Теодорович також не вважав за корисне для УАП Церкви „щиро" виявляти провідникам У.Г.-П. Церкви в Канаді того факту, що митр. Липківського висвячували на єпископа не самі священики (тобто не „Александрійським Чином"), а висвячували його священики спільно з присутнім у соборі Св. Софії в Києві народом.

Коли совєтська влада дозволила видавати (1927 р.) ВПЦ Раді орган УАП Церкви — журнал "Церква й Життя", то В. Чехівський ще того самого року описав у ньому акт висвячення митр. Липківського на єпископа — тиким чином, що члени першого Всеукр. Собору УАП Церкви, священики й миряни, спільно рукоположили його. („Церква й Життя", Київ. Ч. 2-3, 1927).

Одначе, незважаючи на ці інформації В. Чехівського в органі УАП Церкви, архиєп. Теодорович далі, консеквентно й принципово твердив, що митр. Липківський був висвячений на єпископа „Александрійським Чином". І так, він ще навіть 1935 р. писав у пресі:

> „Акт хиротонії Митрополита переведений Всеукраїнським Православним Собором 1921 р. має свій прецедент і підставу в практиці первісної Християнської Церкви, а собливо в практиці Александрійського Патріярхату. Про те в наших "Бесідах" буде детально подано в розвідці про єрархів нашої Церкви".[4]

Обіцяну розвідку про ієрархів УАП Церкви в Україні архиєп. Теодорович згодом таки написав — п.з. *„Благодатність Ієрархії У.А.П.Ц."* (перше видання — Філядельфія, 1941, а друге — Реґенсбурґ, 1947 р.); о. д-р М. Соловій ЧСВВ інформує, що архиєп. І. Теодорович свою книжечку *„Благодатність Ієрархії У.А.П.Ц."* (з 1941 р.) вже був видав раніше — 1926 р., у Видавництві „На Варті" в Володимирі

---

[4]Архиєп. Іоанн Теодорович: "З життя Української Православної Церкви". (У часописі п.н. „Бесіди з пастирями". Ч. 2. Червень 1934). — Це було „неперіодичне видання Канцелярії Архиєпископа Американського і Канадійського" в Філядельфії, США).

Волинському, і що тоді вона була видана п.н. *„Походження Єпископату. — В зв'язку з питанням про благодатність ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви"*, під якою не був підписаний її автор. Пізніше він передрукував цей свій анонімний трактат в органі УАП Церкви — в журн. „Церква й Життя" (Київ), ч. 1, 1927 р. (на стор. 58-83) і тим разом він підписався під ним псевдонімом „В. Волинський". (о. д-р М. Соловій *„Література про УАПЦ В. Липківського"*, — Див у коментарних додатках до книжки *„Митр. Василь Липківський: Відродження Церкви в Україні 1917-1930"*. Торонто, 1959. Стор. 311).

Вищезгадана інформація о. д-ра М. Соловія є вислідом його помилки, спричиненої тим фактом, що архиєп. І. Теодорович у своїй книжечці *„Благодатність Ієрархії У.А.П.Ц."* (Філядельфія, 1941) в основному повторив зміст анонімного трактату п.н. *„Походження Єпископату". — В зв'язку з питанням про благодатність Укр. Автокеф. Правосл. Церкви"* (Володимир Волинський, 1926), що потім був передрукований у журн. „Церква й Життя" (Київ), ч. 1, 1927 р., під яким автор тим разом підписався, але тільки псевдонімом („В. Волинський"; очевидно від назви міста „Володимир Волинський"). Про автора цього трактату митр. В. Липківський каже: „Думаю, чи не прот. П. Табінський".[5] Так, це, мабуть, таки був проф. прот. Петро Табінський. У цьому трактаті він намагається обоснувати теорію „Александрійського Чину" свячення в єпископи.

Вищеподані факти свідчать, що архиєп. Теодорович тому послідовно й категорично твердив, що митр. Липківському була звершена хіротонія „Александрійським Чином", бо він вірив, що митр. Липківський був благодатним єпископом тільки тому, що на нього поклали руки *пресвітери*, а участи мирян в *цьому* акті рукоположення, мовляв, не треба брати до уваги, бо їхнє покладення рук не мало, і не могло мати, благодатної сили, бо ж вони самі не отримали свячень.

Це свідчить, що архиєп. Теодорович не визнавав того догмату , що його встановив перший Всеукр. Собор УАП Церкви (на підставі вчення В. Чехівського), що благодать Св. Духа дана „Христовій громаді" (Церкві), тобто віруючій у Христа спільноті, а не тільки окремим особам, будь вони навіть висвяченими особами. А тому що благодать Св. Духа є дана „Христовій громаді", то це значить, що всі члени Христової громади мають благодатну силу звершувати Таїнство Хіротонії, коли вони спільною таємною молитвою призивають Св. Духа на ставленика (висвячуваного на єпископа). Митр. Липківський інформує що УАП Церква на своєму першому Всеукр. Соборі (1921) прийняла доктрину В. Чехівського, яку він проголосив на цьому Соборі, заявивши, що *„Благодать Св. Духа взагалі не є в єпископах, а в Церкві, цебто в громаді вірних"*.[5a] Прийнявши цю доктрину В. Чехівського, цей Собор УАП Церкви тим самим визнав „Антіохійський Чин" хіротонії, (чин „всецерковний"), а не чин „александрійський".

---

[5]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 80.
[5a]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 39.

3. Полеміка на тему питання, чи вірування в „апостольську преємственість єпископів" є догматом Вселенської Православної Церкви

В атмосфері атак органу єп. Н. Будки, тижневика „Канад. Українець", на УАП Церкву в Україні, а також на У.Г.-П. Церкву та її Архипастиря І. Теодоровича, який, мовляв, не є єпископом, а є сектантом, бо його висвятив „нарід", редактор „Укр. Голосу", Мирослав Стечишин, у числі за 24 жовтня 1924 р. цього тижневика поставив „Канад. Українцеві" таке гіпотетичне питання:

> „Колиб мало бути абсолютним правилом, що епископа можуть рукоположити тільки два або три другі епископи, то що сталосяб в случаю, якби через якийсь надзвичайний склад обставин не стало в живих ані одного епископа? Чи малосяб розуміти, що через те перестала істнувати правдива християнська церква?"

Редактор „Канад. Українця" у своїй статті (в ч. 45, 1924 р.) порівняв це питання до „питання малого Гриця: Що зроблять воробці, як татова стодола згорить?". Але при цьому він заявив, що УАП Церква в Україні, з якої походив архиєп. Теодорович, нарушила *„найважнійшу, підставову доґму о апостольськім наслідстві через попереднє рукоположення".*

> „Підставова доґма?" — саркастично відповів свящ. Новосад. — „А звідки така доґма взялася? *Бо наскільки теольоґічні книжки показують, то такої доґми ніколи не було і тепер нема.* З того приходилосяб вносити, що „канадійсько-український теольоґ" як справді вчився теольоґії, то недовчився її, і повиненби ще на кілька років вертати до школи. Про *рукоположення єпископів говорять не доґми, тільки церковні канони, або правила. На церковних канонах* є збудована претенсія до „апостольського наслідства", або „апостольської сукцесії". Після сеї претенсії, *апостоли назначали перших епископів, епископи назначали своїх наслідників, і так ніби йшло дальше, аж до наших днів.*
>
> Назначування нового епископа відбувалося через покладення рук на його голову двома або трома попередно назначеними епископами. В такий спосіб епископська власть переходить з епископа на епископа від апостолів аж до епископа Будки і Адама Филиповського. На котрогож епископа не поклали своїх рук два попередно настановлені епископи, той „не має апостольського наслідства", його власть не походить від апостолів...
>
> Що рукоположення епископів в початках християнства не було в кождім разі ділом апостолів, се вже було досить обширно обговорено і доказано в ч. 5. „Православного Вістника", в статті під. заг. „Після приміру з апостольських часів".[6]

4. Справа ісповідання У.Г.-П. Церкви в світлі її Чартеру

Прот. Василь Кудрик поінформував автора цієї книжки, що обвинувачення на адресу УАП Церкви під таким замітом, що через висвячення митр. Липківського на єпископа „народом", а не є єпископами, вона нарушила той догмат, який полягає в вірюванні, що

---

[6]о. Василь Новосад, Висшість Української Церкви. („Правосл. Вістник". Грудень 1924 р. Стор. 11.).

„єпископи є наслідниками апостолів" (отже тільки їм належить право звершувати Таїнство Свячення в єпископський ступінь священства), був єп. Никита Будка.

Переконання о. Василя Новосада, що вважання єпископів за наслідників Апостолів Христових у Вселенській Православній Церкві мало своє джерело в тому факті, що коли він був у Російській Церкві в США висвячений на священика, то його богословська освіта обмежувалася рівнем скорочених пастирських курсів. На тему порушеної „Канад. Українцем" богословської теми міг авторитетно дискутувати тільки один із священиків У.Г.-П. Церкви, — о. Корнило Кирстюк, бо він закінчив Православний Богословський Факультет Черновецького Університету. Але він, як можна догадуватися, з якихсь принципових мотивів не брав участи в церковній полеміці.

Фактично це був обов'язок архиєп. Теодоровича, як Архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді, дати своїм священикам відповідь на питання, чи вірування в „апостольську преємственість єпископів"є, чи не є догматом у Вселенській Православній Церкві. Але ариєп. Теодорович у цьому випадку опинився в імпасі, і не прийшов з допомогою о. Новосадові в його полеміці з „теольоґом" з „Канад. Українця".

Коли Провід У.Г.-П. Церкви в своїх початкових контактах (у березні й липні 1924 р.) з архиєп. Теодоровичем поклав був натиск на питання в справі відношення УАП Церкви в Україні до догматів Всел. Правосл. Церкви, то архиєп. Теодорович в своєму листі, датованому в Нюарку, Н. Дж., США, 18 червня 1924 р., до Консисторії в Канаді — на руки її Адміністратора о. С.В. Савчука дав таку відповідь на це питання:

> „Українська Автокефальна Православна Церква визнає себе перебуваючою в лоні всієї Православної Східньої Церкви. Доґми всієї Православної Церкви є незрушимою святістю і для У.А.П.Ц., і ніколи Церква наша не виявила бажання порушити хочби одну з них".

Bona fide сполягаючи на це запевнення архиєп. Теодоровича, о. С.В. Савчук цю його інформацію слово-в-слово повторив на першій сесії (16 липня) Четвертого Собору (1924 р.) У.Г.-П. Церкви.

Тому що Довірочні Збори в Саскатуні 1918 р. (18-19 липня), рішивши „заложити Українську Греко-Православну Церкву в Канаді", заявили, що вона визнає всі ті „доґми й обряди", які визнає кожна з тих помісних Православних Церков, що є в складі Вселенської Православної Церкви, то запевнення з боку архиєп. Теодоровича, що всі доґми Правосл. Церкви є для УАП Церкви в Україні „незрушимою святістю", розвіяло в Проводу У.Г.-П. Церкви всі сумніви під оглядом віроісповідного характеру. Архиєп. Теодорович не сказав, що у Вселенській Церкві догмати під оглядом тих часів, в яких було їх установлено, діляться на дві частини: 1) на догмати, які були зформульовані Отцями перших сімох Вселенських Соборів (тобто на протязі часу від 325-го по 787-ий рік включно) і 2) догмати, що були зформульовані *після* перших 7-ох Вселен. Соборів, — та що УАП Церква в Україні голосом свого першого Всеукр. Собору (1921 р.) прийняла тільки першу частину цих догматів, а другої їх частини не прийняла. Про це свідчить перший канон першого розділу

„Київських Канонів" (установлених першим Всеукр. Собором УАП Церкву 1921 р.), зміст якого такий:

> „Шануючи в житті Христової Церкви все те, що було в минулому *дійсним* виявленням заповітів Христа і творочости Святого Духа в немочах людей, *ухвалюємо:* непохитно тримати *православну християнську віру, стверджену на 7-мох Всесвітніх Соборах, що їх прийняли наші предки за св. Володимира".*[7]

Під „вірою ствердженою на 7-мох Всесвітніх Соборах" перший Всеукр. Собор УАП Церкви розумів ті догмати, що їх зформулували Отці перших сімох Вселенських Соборів.

Щоб дотримуватися цього „Київського Канона" УАП Церкви, архиєп. Теодорович, як учитель віри У.Г.-П. Церкви, припильнував, щоб у „Чартер" (Хартію) У.Г.-П. Церкви в Канаді був включений артикул, в якому мало бути сказано, що У.Г.-П. Церква в Канаді визнає тільки ті догмати, що зформулували перші сім Вселенських Соборів. Отож зміст першого артикулу „Чартера" У.Г.-П. Церкви, що його затвердив парлямент Канади 5 березня 1929 р., був такий:

> "1. The Ukrainian Greek Orthodx Church of Canada hereby declares that its faith and dogma are the same as that of the various already existing Greek Orthodox Churches, and *it adheres to the faith and dogma adopted by the First Seven Ecumenical Councils of the Christian Church.'*[*1]

Тому що той догмат Всел. Правосл. Церкви, який полягає в віруванні, що єпископи (але тільки ті, що походили з лінії апостольської преємствености), є „наслідниками апостолів", не був зформулований Отцями перших сімох Вселен. Соборів, то УАП Церква формації 1920-1921 років не визнала його. Теологи УАП Церкви в Україні твердили, що єпископи нате вмовили в Церкву Христову таке вірування, що мовляв, вони є „наслідниками апостолів", а це значить що вони є „джерелом благодаті Св. Духа", отже й джерелом усіх Свв. Таїнств, включно з Таїнством Священства, щоб таким чином поневолити Церкву й панувати над нею, а зокрема панувати над нею силою присвоєного собі ними „права" поставляння єпископів.

5. Митр. В. Липківський про „визволення" й „відродження" Української Церкви

Цю подію, якою був факт висвячення митр. Липківського на єпископа *народом* (священиками й мирянами на Соборі УАП Церкви в Києві 1921 р.), а не єпископами, митр. Липківський уважав за подію безпрецедентного в історії Християнства в Україні значення, бо, каже він, цей Собор таким чином „визволив" Церкву Христову „з ярма", яким єпископи, діючи проти права Божого й людського, тобто присвоюючи собі „апостольське наслідство", вже більше як 1000 років поневолювали

---

[7]"Діяння"Op. cit. Див. "I. Канони". Розділ I. Канон I. — на стор. 5.

[*1]"Charter of the Ukrainian Greek-Orthodox Church of Canada." (Winnipeg, 1947). Стор. 1.

Церкву Христову. Митр. Липківський каже, що акт установлення Єпископату для УАП Церкви Собором 1921 р. — без участи архиєреїв — був актом „визволення" Церкви Христової „з єпископського поневолення її". При цьому він осуджує той факт, що єпископи „присвоєне" ними „апостольське наслідство" проголосили „догматом православія". Про це він пише так:

> „В події всенародньої висвяти єпископа всі *відчули великий церковно-визвольний* акт, яким Церква визволялась від головної ознаки єпископського панування над нею, і знов переймала на себе право обрання і висвяти собі всіх своїх службовців, яке єпископи монополізували для себе, й цілі тисячеліття міцно тримали в своїх руках, видавши його навіть *за догмат православія"*.[8]

На підставі того факту, що УАП Церква на своєму першому Всеук. Соборі прийняла доктрину В. Чехівського, виражену його заявою, що *„Благодать Св. Духа взагалі не є в єпископах, а в Церкві, цебто в громаді вірних"*,[9] митр. Липківський зробив таку оцінку значення цього Собору:

> „Перший Всеукраїнський Церковний Собор р. 1921-го для Української Автокефальної Православної Церкви, та й не для неї одної, мав *величезне значіння, яке мабуть що далі буде зростати, і в історії загальної Христової Церкви займе мабуть значне місце"*.[10]

Вислід того факту, що УАП Церква на своєму першому Всеукр. Соборі увірувала, що не єпископи, а Христова громада унаслідувала від Христа — почерез Церкву Апостолів — благодать Св. Духа, був такий, що, — як пише митр. Липківський, — вона на цьому своєму Соборі „відчула в собі повноту благодаті Св.Духа й прилюдно на весь світ оголосила про своє відродження".[11] Це було, на його думку, відродження правдивої, автентичної Апостольської Церкви на українському ґрунті; відродження Апостольської Церкви в формі „УАПЦ". Отже, як каже прот. М. Явдась, один із священиків УАП Церкви формації 1920-1921 рр., це було *„Воскресення Церкви Христової на Україні"*;[12] воскресення Церкви Христової під виглядом „УАПЦ", що сталося шляхом *переродження* традиційної Української Церкви на її першому (1921 р.) Всеукраїнському Соборі, і яке було, як каже митр. Липківський, *„днем її урочистого охрещення в Духові Святому"*.[13]

Переконання митр. Липківського, що перший Всеукр. Собор для УАП Церкви *„мав величезне значіння, яке мабуть щодалі все буде зростати, і в історії загальної Христової Церкви займе мабуть значне місце,"* очевидно базувалося на тому, що коли УАП Церква на цьому

---

[8]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 48.

[9]Op. cit. Стор. 39.

[10]Op. cit. Стор. 39.

[11]Ibid.

[12]Прот. Митрофан Явдась, Українська Автокефальна Православна Церква. Мюнхен-Інґольштадт, 1956. (Підзаголовок цієї монографії такий: "Воскресення Церкви Христової на Україні".).

[13]Митр. В. Липківський. Ibid.

Соборі „усвідомила" собі (завдяки доповіді В. Чехівського), що не Єпископат, а Христова громада (Церква) унаслідувала від Христа (почерез Церкву Апостолів) благодать Св. Духа, то внаслідок цього УАП Церква відразу *„відчула в собі повноту благодаті Св. Духа"*, і таким чином сталося *„воскресення Церкви Христової на Україні"*.

6. Догмат про „апостольську преємственість єпископів"

Критична заява митр. Липківського на адресу єпископів, які, мовляв, приписали собі право вибирати кандидатів на священнослужителів і право висвячувати їх у всі ступені священства, з єпископським ступенем включно, *„видавши його* (це своє „право"; Ю.М.-Л.) *навіть за догмат православія"*, була висловлена митр. Липківським в формі pars pro toto (в формі „частини за цілість"); бо ж це право єпископів в дійсності є одним з атрибутів того догмату, який полягає в віруванні Вселенської Православної Церкви, що її єпископи є наслідниками апостолів.

Очевидно, що такого догмату не було між тими догматами, які були зформульовані Отцями перших сімох Вселенських Соборів (від 325-го по 787-ий рік включно). Догмат про „апостольську преємственість" був зформульований після сімох Всел. Соборів.

Щоб було ясно, чому цей догмат був зформульований пізніше, треба звернути увагу на той факт, що всі ті істини віри, що тепер відомі п.н. „догматів", були в основі Церкви Христової ще перед проголошенням їх в формі догматів; ці істини віри існували як а к с і о м и, яких ніхто з християн не квестіонував; отже й не було потреби леґіслятивно представляти їх ф о р м у л а м и. Коли ж, напр., один з духовних теологів Арій (у першій четвертині 4-го ст.), почав квестіонувати ту аксіому, яка полягала в віруванні Церкви Христової, що Христос, Син Божий, *є одноістотний* (по-грецькому: homoousios) з Отцем, то тоді був скликаний (325 р.) Вселенський (Всесвітній) Собор Церкви Христової (це був перший Вселенський Собор) Отців Церкви, який осудив учення Арія про істоту Ісуса Христа (що Христос, мовляв, не є „одноістотний" з Отцем), як *єресь*, по-богословському з'ясував ту аксіому, яка полягала в віруванні Церкви Христової, що Христос є о д н о і с т о т н и й з Отцем, і зформулував її (цю специфічну аксіому Віри) та соборно-леґіслятивним чином проголосив її п.н. „догмат" (з грецького: dogma — устійнена авторитетом думка; доктрина).

На протязі перших сімох Всел. Соборів тільки ті аксіоми Віри (що їх ісповідувала Церква Христова) були леґісльовані, тобто проголошені п.н. „догматів", Отцями цих Соборів, які були квестіоновані деякими богословами.

Натомість ті аксіоми віри Церкви Христової, яких ніхто не квестіонував, не були проголошені п.н. „догматів", бо для цього не було потреби; отже в перших християн не було потреби свої істини віри леґіслювати, тобто, проголошувати їх під назвою „догматів".

У Всел. Правосл. Церкві довго не було потреби леґіслювати тих аксіом Віри, які відносилися до істоти Церкви Христової та істоти її Таїнств і Ієрархії, бо в православному світі ніхто їх не квестіонував. Усе

те, що відносилося до істоти Православної Церкви, до її Таїнств і Священства, православні християни вважали за аксіоми — за очевидні й самозрумілі істини; тобто, за такі істини, яких не було потреби доказувати й леґіслювати. Конечність доказувати, леґіслювати й проголошувати в формі догматів ті аксіоми Віри, які відносилися до сутности Православної Церкви, її Таїнств та Ієрархії виринула щойно тоді, коли в православний світ почали проникати протестантські течії, які почали переконувати православних християн, щоб вони не визнавали деяких з тих аксіом, які відносилися до суті Православної Церкви та її Таїнств і Ієрархії, що їх православні християни визнавали з давніх-давен — на основі Св. Письма й Священного Передання.

Проф. Н. Суворов дає в цій справі такі інформації:

„Ту частину догматичного православного богословія, яка містить у собі вчення про церкву, ієрархію і таїнства, зформульовано й установлено після сімох давніх вселенських соборів, коло половини XVII століття в „Православному ісповіданні" Петра Могили".[14]

Коли єпископи Київської Митрополії, з Митрополитом Михаїлом Рогозою, перейшли (за винятком єпископів Львівського й Перемиського) в Унію (на унійному Соборі в Бересті 9 жовтня 1596 р.), і коли польський король Сигізмунд III 15 грудня того ж року видав універсал (грамоту), яким він заборонив возстановлювати Православний Єпископат Київської Митрополії, і поставив Православіє в межах Королівства Польського поза закон, то на протязі довгого часу — від 1596 р. аж по 1620 рік, коли був возстановлений („нелеґально" — з точки зору польської влади) православний Єпископат Київської Митрополії, то в цих умовинах почали появлятися такі книжки, в яких учення про Православну Віру було подане з деякими католицькими впливами, а ще більше з впливами протестантськими. Митр. Петро Могила у своєму полемічному творі *„Літос"* (що означає „Камінь") 1644 р. заявив, що це був лише наслідок того „сумного положення Руської Церкви, в яке загнала її Унія".

Також і в передмові до свого *„Требника"* (з 1646 р.) митр. Петро Могила писав, що це через брак православної ієрархії в „Руській Церкві" на протязі такого довгого часу (1596-1620) появилися такі православні діячі, „котрі поважилися такі книги цензурувати і на світ їх видавати, небагато мали знання про такі справи".

Тут і була причина рішення митр. П. Могили припоручити „Атенеєві" — гурткові учених у Колеґії в Києві написати (під проводом доктора богословія Ісаії Трофимовича-Козловського) великий Катехізис, що став відомим п.н. *„Православне ісповідання віри"* Петра Могили, що на помісному Соборі в Ясах (у Румунії) 1641 р. був зревідований і виправлений богословами Константинопільської Патріярхії, а 1643 р. затвердили його всі чотири православні Патріярхи Сходу. Це значить, що всі ті аксіоми Православної Віри, які відносилися до

[14]Н. Суворовъ, Учебникъ церковнаго права. 4-е изданіе. Москва, 1921. Стор. 259.

істоти Правосл. Церкви, її Таїнств та Ієрархії, і які були з'ясовані й зформульовані в цьому монументальному Катехізисі — в *„Православному ісповіданні віри"* митр. Петра Могили, таким чином були проголошені в їх легісльованій формі, тобто в формі догматів Вселенської Православної Церкви, а між ними є й той догмат, який полягає в віруванні, що єпископи Вселенської Православної Церкви є наслідниками апостолів, — в тому віруванні, яке з давніх-давен було в основі Церкви Христової як одна з аксіом віри.

Такі книги Вселенської Православної Церкви, в яких подані всі її догмати (а вони всі разом становлять основу Првославного Ісповідання Віри) є *догматичними книгами,* хоч вони традиційно називаються *„Символічними Книгами"*, тобто такими книгами, в яких Вселенською Православною Церквою з'ясовано, точно зформульовано й ситематично виложено істини Православної Віри. (Звичайно, що „Православне Ісповідання Віри" митр. П. Могили належить до православних Символічних Книг.).

Найкоротшою під оглядом своєї форми, але повною під оглядом змісту, є та православна Символічна Книга, яку становить собою *„Послання Патріярхів Східньої Вселенської Церкви про Православну Віру"* з 1723 р. Зміст цього Послання поділений на 18 членів, а кожен з них починаєтья словом *„Віруємо..."* Догмат про „апостольську преємственість" єпископів Вселенської Православної Церкви належить до 10-члена цього „Послання". У цьому члені сказано:

> *„Віруємо..., [що] Єпископ, як Наслідник Апостольський, преємственно, — через рукоположення й призвання [на нього єпископами] Св. Духа,— отримав дану йому від Бога власть рішати й зв'язувати..."*

Там також сказано, що у Вселенській Православній Церкві єпископ *„священнодіючою силою Св. Духа є повним джерелом всіх Таїнств Вселенської Церкви, яким осягається спасіння"*.[15] (А це, зокрема, значить, що тільки Єпископ є *джерелом* Таїнства Священства, тобто Таїнства Свячення в усі ступені священства. Ю.М.-Л.).

Те, що тут було сказано вище, — може аж в надто скороченій формі, — треба було сказати в зв'язку з тим фактом, що — з припоручення архиєп. Теодоровича — в "Чартері" (Хартії) У.Г.-П. Церкви в Канаді (що його затвердив парлямент Канади 5 березня 1929 р.) було сказано, що У.Г.-П. Церква визнає тільки догмати сімох Вселенських Соборів.

---

[15]Цитати з цього "Послання" Патріярхів з 1723 р. тут були подані з тексту того його церковно-слов'янського перекладу, що був виданий у Москві 1848 р. — у збірнику п.з. „Грамата Царская и Граматы Вселенскихъ Патріарховъ о учрежденіи Святѣйшаго Всероссійскаго Синода, съ изложеніемъ *православнаго исповѣданія Восточныя Кафолическія Церкве"*. Москва, 1848.

II. СУТНІСТЬ ДОКТРИНИ В. ЧЕХІВСЬКОГО ПРО АПОСТОЛЬСЬКУ ПРЕЄМСТВЕНІСТЬ, ЯКУ УАП ЦЕРКВА ФОРМАЦІЇ 1920-1921 РР. ПРИЙНЯЛА НА СВОЄМУ СОБОРІ 1921 РОКУ

Інформуючи про ту доповідь, яку В. Чехівський прочитав на першому Всеукраїнському Церковному Соборі (в Києві, 14-30 жовтня 1921 р.), в якій він доказував, що не єпископ, а тільки „Христова громада", тобто „громада вірних" (Церква) унаслідувала благодать Св. Духа від Апостолів, митр. Липківський каже, що вся суть цієї доповіді містилася в ось такій його заяві:

> *„Благодать Св. Духа взагалі не в єпископах, а в Церкві, цебто в церковній громаді. Отже Церква, як це було за апостольських часів, теж може покласти на обранця руки і звести на нього благодать Св. Духа".*[16]

Ця його доктрина означає, що за апостольського преємця, чи специфічно, як це він каже, — за преємця *Церкви Апостолів,* В. Чехівський уважає не єпископа, чи єпископів, а тільки спільноту вірних — „Христову громаду". А це значить, що не єпископів, а Церкву він уважав за орган діяння Св. Духа, отже й за подательку Його благодаті, яку вона отримала від Ісуса Христа почерез Церкву Його Апостолів; а тим самим не Єпископат, а Церкву він уважав за джерело всіх Свв. Таїнств, з Таїнством Священства включно.

Тому що та доповідь (В. Чехівського) стала основою його трактату п.н. *„За Церкву, Христову громаду, проти царства тьми"* (Київ, 1922), то ця його вищезгадана доктрина (що „Благодать Св. Духа не в єпископах, а в Церкві, цебто в громаді вірних"), буде тут нижче ілюстрована відповідними цитатами з цього його твору.

1. В. Чехівський каже, що коли Христа схопили на суд і розп'яття, то Його апостоли розбіглися — хто куди міг. І доки вони не зійшлися разом у гурт, то Христос не зсилав на них обіцяного їм Духа Святого. А коли нарешті всі вони зійшлися в одне місце, і таким чином становили *громаду віруючих,* тобто Церкву, то Христос щойно тоді зіслав на них Св. Духа: зіслав не кожному з них зокрема, а зіслав усім їм разом — Церкві, як цілості. В. Чехівський пише про це так:

> „Всі апостоли розбіглися, кожний зокрема, коли взято Христа, і тільки Церква зібрання апостолів в Христову громаду, надає їм благодатних сил для дальшої боротьби з владою тьми. *Лише коли були апостоли в Церкві Христовій, в зібранні в ім'я Христа, зійшов на них Дух Святий".* (Op. cit. Стор. 23).
>
> „Вищим органом Св. Духа являється Церква, а не єпископи" (Ibid.)
>
> *„Повнота благодатного життя Св. Духа належить всій Церкві, а не окремими обранцям, посвяченим".* (Op. cit. Стор. 41.)

2. Згідно з ученням Чехівського , акт Таїнства Священства не полягає ні в чому іншому, а тільки в тій молитві, якою громада вірних (Церква)

---

[16]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 39.

призиває Св. Духа на ставленика (висвячуваного в будь-котрий ступінь священства, з єпископським включно.).

Про це він каже так:

В таємній молитві чину таїнства священства Церква ясно, недвозначно, безсумнівно визнає основу таїнства священства, силу його; дійсність його не в єпископському рукоположенні" (Op. cit. Стор. 36)

3. Кажучи, що апостольську преємственість (сукцесивність) має не єпископ, а громада Христова (Церква), В. Чехівський при цьому додає, що ця преємственість є преємственістю Св. Духа, яка з рукоположенням нічого спільного не має, бо фізичне доторкання (єпископськими руками) ставленика (тобто, кого Церква висвячує) не може призвати на нього Св. Духа.

„Апостольське преємство в преємстві Св. Духа, а не спадщина фізичних впливів архиєрейських рук", — повчає Чехівський. (Op. cit. На стор. 42). „Очевидно, *єпископське рукопреємство не являється в Церкві необхідною передумовою діяння Св. Духа"* (Op. cit. Стор. 38).

4. Чехівський твердить, що єпископи на переломі III-IV століть вмовили в Церкву Христову, що, мовляв, не Церква, а вони (єпископи) унаслідували від Христа — почерез Апостолів — благодать Св. Духа, тобто, що не Церква, а вони мають апостольське наслідство; а це значить, що не Церква, а вони є органом діяння Св. Духа, а тим самим вони (а не Церква) є джерелом Свв. Таїнств. І так, присвоївши собі „апостольське наслідство", єпископи силою цього „вдаваного" ними „наслідства" поневолили Церкву, наложили на неї „іго" (ярмо).

У Чехівського про це сказано так:

„В першій Церкві I, II, III в.в., *поки вона не підлягала підзаконному ієрархічному ігу,* переважали не каноничні, ієрархічні, єпископські служіння, а *вільні служіння:* вірні, маючи дари Св. Духа, як і апостоли (Діяння 11, 15, 17), *без єпископського рукоположення виконували й служіння єпископів".* (Op. cit. Стор. 37).

У світлі вищесказаного мусить бути ясно, що: 1) В. Чехівський навчає, що не єпископи, а громада віруючих у Христа людей (Церква) унаслідувала від Христа (почерез Церкву Апостольську) благодать Св. Духа; отже вона (Церква), а не єпископи, має апостольське преємство (спадкоємство, наслідство); це значить, що не єпископи, а Церква є органом діяння Св. Духа, а тим самим вона є джерелом усіх Свв. Таїнств. 2) Чин Таїнства Священства не полягає, і не може полягати ні в чому іншому, а тільки в таємній молитві, якою громада вірних (Церква) призиває Св. Духа на свого ставленика (у духовний сан, з єпископським включно). 3) Факт покладання рук (чиїх би то не було, з єпископськими включно) не належить до суті Таїнства Священства, бо руки — це фізичне тіло, яке нічого спільного із Св. Духом не має. Покладання рук — це декоративний звичай, що його можуть спільно виконувати всі присутні в Церкві, або можуть виконати його тільки священики, чи єпископи; а

можна не виконувати його взагалі — без жодного ущербу для суті Таїнства Священства.

Прот. Василя Липківського висвячували (23 жовтня 1921 р.) на єпископа таким чином, що всі присутні в Соборі Св. Софії своєю таємною молитвою призивали на нього Св. Духа. "Декоративний" звичай фізичного характеру — покладання рук — виконували спільно всі присутні в соборі: миряни, діякони й священики. Таким самим способом, але вже з участю єп. Липківського, висвятили (24 жовтня 1921 р.) на єпископа прот. Нестора Шараєвського, і ще кількох.

Собор (1921 р.) після того постановив, що коли УАП Церква пізніше буде своїх обранців висвячувати на єпископів — очевидно, висвячувати шляхом призвання Св. Духа молитвою всіх присутніх у церкві, — то цей „декоративний" фізичний звичай — покладання рук на ставленика будуть звершувати не всі присутні в Церкві, а тільки два або й більше єпископів. Одначе це не буде означати, що ті єпископи будуть звершувати Таїнство Свячення. Його буде звершувати присутня в Церкві громада вірних своєю молитвою, а єпископи будуть тільки брати *участь* у цьому, участь фізичного характеру, бо вони будуть класти руки на ставленика.

В . Чехівскьий про це каже так:

> „І в Українській Церкві продовжується постійно спосіб висвяти єпископів ЦЕРКВОЮ, *з участю* двох або трьох єпископів". (Op. cit. Стор. 52).

Ця доктрина В. Чехівського explicite виражає його переконання, що не має суттєвої різниці між тим рукоположенням (покладанням рук), яке звершують миряни, чи пресвітери (це т.зв. „Александрійський" спосіб рукоположення), чи єпископи, бо ж у дійсності сам акт покладання рук до самої істоти Таїнства Священства не належить. У всіх тих випадках пресвітери, чи єпископи беруть тільки у ч а с т ь у Таїнстві Свячення, яке звершує громада присутніх у церкві вірних, шляхом молитовного призивання Св. Духа на ставленика.

Прийнявши цю доктрину В. Чехівського на своєму першому Всеукраїнському Соборі (у Києві, 14-30 жовтня 1921 р.), УАП Церква тим сами відмовилася визнавати той догмат Вселенської Православної Церкви, який зобов'язує вірувати, що православні єпископи є наслідниками апостолів.

1. Учення В. Чехівського про апостольську преємственість у „Київських Канонах" УАПЦ 1920-1921 рр.

Перший Всеукраїнський Собор (1921 р.) УАПЦ формації 1920-1921 років, прийнявши вчення Всеукраїнського Благовісника УАП Церкви, Володимира Чехівського, що апостольську преємственість має не єпископ, а тільки "Христова громада", тобто спільнота віруючих у Христа людей (Церква), і що не Єпископат, а Церква є органом Св. Духа, отже й є вона подателькою Його благодаті, а тим самим є вона й джерелом усіх Свв. Таїнств з Таїнством Священства включно, цей Собор утвердив

вищезгадане вчення Чехівського двома канонами, які він спеціяльно для цього встановив. Зміст цих двох „Київських Канонів" такий:

"1. Преємство (наслідування) від Ісуса Христа, Сина Божого, й апостольської церкви всієї повности життя Святого Духа здійснюється Церквою Христовою."

"2. Соборна Православна Українська Церква прийняла всю повноту благодатного життя Святого Духа через апостольську Церкву. Безпосереднє діяння Святого Духа у всіх таїнствах у Христовій Українській Церкві не може бути обмежено сторонньою зовнішньою владою".[17]

На цих двох канонах базуються такі канони, установлені цим Собором УАП Церкви:

"6. Здійснюючи волю Основателя й Голови Церкви — Ісуса Христа, Сина Божого, Всеукраїнський Православний Церковний Собор священособорне в ім'я Отця і Сина і Святого Духа висвячує церковним рукоположенням *двох* обраних на єпіскопів осіб з священиків."

"8. Надалі священий чин хіротонії єпіскопів в Українській Церкві Христовій виконується з *участю* двох і більш єпіскопів по чину всесвітньої східньої Церкви".[18]

Згідно з тим догматом, який полягає в віруванні, що єпископи є наслідниками апостолів, тільки самі єпископи (і то тільки ті, які походять з лінії апостольської преємствености) звершують Таїнство Священства, тобто свячення в усі ступені священства, з єпископським включно.

Натомість в УАПЦ (формації 1920-1921 рр.), згідно з її віруванням, що не Єпископат, а тільки збір віруючих у Христа людей є наслідником апостолів, той збір віруючих сам висвячує (шляхом своєї молитви призивання Св. Духа на ставленика) свого обранця на єпископа, а два або й більше єпископів можуть в цьому брати тільки *участь.*

III. БОГОСЛОВСЬКА АРГУМЕНТАЦІЯ НА СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ У СПРАВІ ПРАВА НА ПОСІДАННЯ ЦЕРКОВ, ЩО БУЛИ ПІД КОНТРОЛЕЮ РОСІЙСЬКОЇ МІСІЇ В КАНАДІ

Рік 1924-ий, коли У.Г.-П. Церква в Канаді прийняла архиєп. Теодоровича на становище свого Архипастиря, датував собою один з дуже тяжких розділів в історії Російської Церкви в Півн. Америці. Митр. Платон (Рождественський), предстоятель Північно-Американської Архиєпархії Московского Патріярхту, того року вийшов з-під юрисдикції патріярха Московського Тихона (Бєлавіна), і Четвертий Всеамериканский Собор (що відбувся в Дітройті в днях 20-23 березня нов. ст.

---

[17]Діяння Всеукр. Правосл. Церковного Собору в м. Київі 14/30 жовтня н.с. 1921 р. I. Канони Української Православної Автокефальної Церкви. II. Ухвали Собору по окремих питаннях життя Української Церкви. Київ 1921. (Див. розд. IV, канони 1 і 2). Стор. 10.

[18]Op. cit. Розд. IV. Канони 6 і 8. Стор. 11

1924 р.) цієї Архиєпархії, діючи під впливом митр. Платона, встановив „автокефалію" для неї, а митр. Платона він найменував „Митрополитом всієї Америки й Канади". Сталося це приблизно через три місяці після того, як патр.Тихон своїм „Указом" з 16 січня 1924 р. звільнив митр. Платона з катедри в Півн. Америці і видав йому наказ приїхати в Москву на церковний суд.

„Тимчасовий Синод Російської Церкви Заграницею" (що був установлений в Сремських Карлівцях (у Сербії) 1922 р. російськими єпископами — політичними емігрантами, під проводом митр. Антонія Храповицького, не визнав "автокефалії" Російської Архиєпархії в Півн. Америці, бо цей Синод поставив вимогу, щоб Рос. Правосл. Церква поза межами СССР була неподільною навіть під оглядом її управління. Іван Кедровський (бувший священик митр. Платона в США), якого російський обновленчеський Собор (що відбувся в Москві в днях від 29 квітня по 9 травня 1923 р., і проголосив, що він „усунув" патр. Тихона з престола), поставив свящ. Івана Кедровського в сан Митрополита (жонатого) і найменував предстоятелем Рос. Архиєп. в Півн. Америці. „Мирополит" Іван Кедровський почав (у березні 1924 р.) судову акцію за усунення митр. Платона із становища предстоятеля цієї Архиєпархії. Адам Филиповський, якого єп. Стефан Дзюбай (з цієї Рос. Архиєпархії) 26 жовтня 1922 р. висвятив (спільно з єп. Гораздом Павліком — гостем з Чехії) на єпископа, але митр. Платон не визнав Адама за канонічного єпископа, проголосивши себе претендентом на катедру предстоятеля цієї Російської Архиєпархії, почав боротьбу з митр. Платоном, від якого він забрав у Канаді значну більшість парафій російської Місії, переважно буковинських. Тому що між тими членами буковинських парафій, які (під впливом їх українського національного освідомлення) почали переходити до У.Г.-П. Церкви, а між тими їх членами, які були прихильниками єп. Адама, почалася боротьба. Отже ці конфлікти вирішувалися судами. Також опинилася в суді (1924 р.) справа буковинської парафії в Фовм Лейк, Саск., церква якої була одною з найкращих у Саскачевані. Інформації про це перш за все тут будуть подані з грудневого числа 1924 року. „Православного Вістника" (у Вінніпезі), органу У.Г.-П. Церкви в Канаді.

„ВЕЛИКИЙ ЦЕРКОВНИЙ ПРОЦЕС.

22 грудня скінчився в Йорктоні процес, *котрий має далекосягле значіння для української православної церкви в Канаді.* Предметом процесу була православна церква Пресв. Богородиці в Фовм Лейк, Саск. Позовниками були сторонники батюшки-кацапа Івахнюка. Пізвані були українські тростіси сеї церкви і два українські православні священики Кирстюки.

Позиваючі спровадили собі свого епископа А. Филиповського зі Злучених Держав, *котрий старався доказати, що є він правильним епископом на Канаду,* з рамени російської місії і тому тільки він і його священики мають право обслугувати православні церкви в Канаді.

Позиваючі стали на становищі, що *українська православна церква є сектантська і тому її священики не мають права обслугувати ніякої православної церкви в Канаді.*

Процес тревав 11 днів, і провадив його головний суддя Бравн.

Переслухано масу свідків, *українська сторона доказала при помочі документів леґальність української православної церкви і її звязь з другими православними церквами..*

Суддя видав вирок в користь українських тростісів і української православної церкви. Позиваюча сторона, підмовлена до процесу батюшкою Івахнюком, на основі вироку стратила право до церкви, а також мала поплатити всі кошта процесу, які по обидвох сторонах будуть виносити кілька тисяч долярів.

Суддя висловився дуже прихильно про українську православну церкву і обох священиків. Головними свідками в процесі були Филиповський і Свистун. Інтереси української православної церкви підчас процесу боронили адвокати Мих. Стечишин і Стюарт з Йорктону.

Процес за церкву у Фовм Лейк доказав для цілої Канади леґальне становище української греко-православної церкви". (Підкреслення в тексті мої. — Ю.М.-Л.).

1. Замітки до інформації про „Великий церковний процес" у Йорктоні 1924 р.

У цій вістці про вищезгаданий „Великий церковний процес" не сказано, якими „документами" адвокати Мих. Стечишин і Стюарт доказали на цьому процесі, що У.Г.-П. Церква в Канаді мала „звязь з другими православними церквами", і в згаданій пресовій вістці також не сказано, котрі з тих „других православних церков" ці адвокати мали на увазі.

Обширні інформації про цей процес є в „Автобіографії" (з 1962 р.) судді Михайла Стечишина, і з них довідуємося, що єп. Адам Филиповський намагався доказати, що У.Г.-П. Церква в Канаді була „сектою", а не превославною Церквою, бо її єпископ, Іоан Теодорович, походив з того Єпископату, що був установлений незгідно з канонами Вселенської Православної Цекрви. Отже на цьому процесі центральною проблемою, яку суддя мав вирішити, було питання, чи У.Г.-П. Церква була *православною* Церквою, незважаючи на те, чи її Архипастир (І. Теодорович) був, чи не був канонічний.

Суддя Мих. Стечишин у зв'язку з цим питанням пише ось що:

„Москалі прислали на свого свідка єп. Филиповського, як знавця канонічного права, який привіз із собою на суд всі канони цілої православної Церкви, ухвалені в історії православія, написані у грецькій мові, перекладені на англійську мову, і на тих канонах спирався.

Ми заняли становище, що ті канони не є для нас зобовязуючі; що ми є православні без тих канонів. Нашими головними свідками щодо „канонічности" були о. Корнило Кирстюк і о. Дмитро Кирстюк, а що до того, чи українці є *православні,* свідком був Василь Свистун".[19]

„Наша сторона заняла становище", — далі пише він, — „що люди в Канаді не мусять повинуватися канонам церковним ні місцевим, , ні вселенським; що люди не є обовязані в Канаді повинуватися канонам, ухваленим тому 1500 літ серед інших обставин, відносин і иншому краю, иншій цивілізації. Ми заняли стновище, що, *ми, українці в Канаді, можемо*

[19]Михайло Стечишин, "Автобіографія". (Виньярд, 1962). У скрипті стор. 222.

бути і є православними, принимаючи православну віру, основану на св. Письмі і доґмах Сімох Вселенських Соборів. Доґми ми признали, віру ми признали, але не признали канонів".[20]

Суддя М. Стечишин пише, що в ході цього „церковного процесу" він і свящ. К. Кирстюк одного разу працювали цілу ніч, щоб вибрати такі церковні канони (вони вибрали сім) які дискредитували оборонців „канонічности". Зміст одного з них канонів суддя Стечишин переповідає так:

„Як хто піде до нехристиянина на обід і сяде з нехристиянином, чи єретиком, до стола, щоби зїсти обід, повинен бути виключний з церкви; як це зробить священик, то священик за таку провину тратить право бути священиком: „Да будет ізвєржен".

Такого чудодива ми зібрали одної ночі щось сім і дали Стюартові для перепитів єп. Филиповського. Стюарт запитав Филиповського, чи він є канонічний епископ. „Так", признався той. „Чи ти читав такий а такий канон?" — і показав йому той канон з Филиповського книжки, — „І чи ти його признав?" „Так, признав". „А де ти вчера вечеряв?" Єпископ подумав, і сказав, що „в ресторані китайця". „А чи ти знаєш, що він поганин, чи єретик а ти сів до його стола вечерю їсти?" Епископ сказав, що — „мусів, бо там місце для публики". Адвокат докінчив читати той канон, і там сказано: „Да будет ізвєржен". Тому Филиповський в очах суду — на основі свого власного доказу і признання — не міг бути не то епископом, але навіть Хрістіянином — на основі того канону. Так Филиповський загнався зо своїми канонами і канонічністю, що сухої ниточки на ньому не лишилося заки випустили його з перепитання.

По одинадцять днях переслухань і перепитувань свідків скінчилося так, що ми виграли битву під Ватерлю, Термопілі і Полтавою, і обійшли Гінденбурґову армію на Мазурських болотах, і МИ РОЗБИЛИ В КАНАДІ ЦІЛУ РОСІЙСЬКУ АЛЯСКАНСЬКУ МІСІЮ з її епископами і поверх сотки священиків. По суді справи *„Дверничук проти Заячука"**[2] Московська Місія в Канаді впала. Наші були підбадьорені і, як звичайно ґаліціяни, чулися в силі.

Коли той сам Филиповський пробував дістатися до буковинської церкви в Канорі, у котрій наші, українці, через інфільтрацію, дістали були більшість, то наші пустилися були на бійку — буками, колами, колючим дротом і револьвери там були в русі.

Це був скандал, і тому наші провідні люди, не розуміючи ситуації, осудили мене, що я заводив до суду забагато справ, процесів. Один наш найпровідніший православний з Альберти сказав мені в очи що „ТІ ВСІ СУДОВІ ПРОЦЕСИ ТО СКАНДАЛ!" — але він не знав ваги і леґальности нашої справи „Дверничук проти Заячука".[21]

Також у висліді судового вироку (з 18 січня 1927 р.) російська Місія в Канаді втратила церкву Св. Михаїла в Вінніпезі (на вул. Дізраелі); втратила на тій підставі, що в початковому статуті цієї церковної громади було сказано, що вона „незалежна ні від Риму ні від Москви".

---

[20]Op. cit. Стор. 223.

*[2]"Дверничук проти Заячука" — під такими означенням офіційно фіґурувала справа церковного процесу в Йорктоні в днях 11-22 грудня 1924 р.

[21]Op. cit. Стор. 224.

Церква Св. Михаїла була збудована 1918 р., як церква „незалежної церковної громади".

2. Ухвала Церковного З'їзду в Альберті 1932 р. у справі судових позвів за парафіяльні церкви

„Альбертський Провінційний Зїзд Української Греко-Правосланвої Церкви в Канаді", що відбувся під головуванням архиєп. І. Теодровича, в днях 26-27 березня 1932 р. зробив 14 ухвал, між якими була така (ч.5):

"5. Зваживши на злі наслідки, які церковні процеси потягають за собою так під зглядом моральним, як і матеріяльним Албертійський провінціяльний зїзд Української Греко-Правосланої Церкви в Канаді відраджує українським првославним громадам зачинати будь які судові процеси з противниками Української Греко-Православної Церкви, а противно радить заклопотаним громадам полагоджувати спори дорогою полюбовного (мирового) суду і тільки в виїмкових случаях і за виразною згодою Консисторії вдаватися до суду".[22]

IV. З ІЛЮСТРАТИВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ „ПОЛЕМІЧНОГО" НАСТУПУ „КАНАДІЙСЬКОГО УКРАЇНЦЯ" НА У.Г.-П. ЦЕРКВУ

1. Перше судове покарання гр.-кат. органу за очорнення духовенства У.Г.-П. Церкви

У липневом числі 1925 р. „Православного Вістника" була опублікована така вістка:

"Канадійський Українець" програв процес, і має заплатити 7,000.00 долярів.

Ненависть „Канадійського Українця" до Української Греко-Православної Церкви в Канаді і її священиків, які він показував за минувших сім літ*[3] не вийшла греко-католикам на здоровля.

В своїй передовиці з дня 1-го жовтня, 1924 року „Канадійський Українець" позволив собі назвати українських греко-православних священиків неуками, гіпокритами, „кваками"*[4] та паразитами, які тільки сором і ганьбу приносять українському народови, і за се протоєрей С.В. Савчук, голова Української Греко-Православної Консисторії в Канаді і парох української православної церкви в Вінніпеґу, заскаржив "Кан. Українця" і Вест Кенада Поблишінґ Ко. за очернення.

Розправа відбулася в днях 23 і 24 червня с.р. в суді Кінґс Бенч перед лавою присяглих. Як показалося, лава присяглих була иншої думки про Укр. Греко-Православну Церкву і її священиків, як „Канад. Українець", і признала, що згадана передовиця є очерненням о. Савчука і присудила, що „Канад. Українець" і Вест Кенада Публ. Ко. мають заплатити за се о. Савчукови сім тисяч дол. відшкодовання.

---

[22]"Ухвали Церковного Зїзду в Алберті, який відбувся в днях 26 і 27 березня 1923, в місті Едмонтоні". ("Вістник", 15 квітня 1932 р.).

*[3]Назва "Канадійського Українця" до квітня 1919 р. була "Канадійський Русин". Оснував його для укр. гр.-католиків у Канаді римо-католицький архиєп. Аделяр Лянжевен з Сен-Боніфасу, 1911 р.

*[4]Quack — шарлатан, дурисвіт.

Перший вирок лави присяглих був на 10 тисяч дол. відшкодовання, але обжаловуючий, який ішов до суду в першій мірі на те, щоби очистити себе від закидів, зроблених „Канад. Українцем", і щоби дістати моральну сатисфакцію, погодився, щоби судді відіслали лаву присяглих ще раз на наради в справі відшкодовання. Суддя се зробив, і другий вирок лави присяглих був на сім тисяч дол. відшкодовання.

Люди тепер говорять, що над „Кан. Українцем" сповнився моральний закон: „Що посієш, то будеш збирати". Прот. Савчука заступали адвокати Гіп і Арсенич".

У першому числі 1926 р. „Православного Вістника" була поміщена така вістка:

„23-го липня с.р. відбулася публична ліцитація друкарні „Канад. Українця". Ліцитація відбулася на підставі судового вироку проти „Канадійського Українця" в користь о. Савчука".

Тому що друкарня „Канад. Українця", а точніше кажучи, друкарня „Канад. Видавничої Спілки", не мала чим заплатити грошової кари (7 тис. дол.) за очернення духовенства У.Г.П. Церкви, то судові екзекутори виставили на ліцитацію друкарню цього видавництва. — Згадуючи про судове покарання „Канад. Українця" 1925 р. і про очернюючі атаки греко-католиків на У.Г.-П. Церкву, прот. В. Кудрик згодом писав:

„На деякий час ті атаки ослабли, але дальше знову відновилися".[23]

2. Покаянна заява „Канадійського Українця"

Коли редакція укр. гр.-католицького органу, „Канад. Українця", в передовій статті в цьому тижневику, в числі за 3 вересня 1924 р., заклеймувала архиєп. Іоана Теодоровича тавром „большевика", а цей ієрарх простив редакції цього органу, бо ця напасть була спрямована тільки проти його особи, то редакція „Канад. Українця" факт цього „прощення", як видно, інтерпретувала як „слабість" з його боку, і це її заохотило до атаки на У.Г.-П. Церкву на „широкому фронті" — до твердження, що „стовпи автокефальної церкви зі своїм Теодоровичем *запродалися протестантам".*

Адміністрація У.Г.-П. Церкви, — незважаючи на поради архиєп. Іоана, щоб і це простити*[5] — вважала, що „Канад. Українець" перебрав міру, і тому подала його на суд за це очернення. Про вислід цього судового позову свідчить ось такий документ, що був опублікований на першій і другій сторінках „Вістника" (так у січні 1928 р. був перейменований „Православний Вістник"), число за 1 червня 1928 р.:

"КАНАДІЙСЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ" ПЕРЕПРОШУЄ ПРАВОСЛАВНИХ

Орґан епископа Будки признається, що його закиди проти Української Православної Церкви були ложні і безпідставні і зізнає, що Українська

---

[23]Прот. В. Кудрик, *"40-ліття Укр. Гр.-Православної Церкви в Канаді".* (Календар „Рідна Нива" на 1958 рік. Op. cit. Стор. 69).

*[5]Архипресв. д-р С.В. Савчук оповідав про це авторові цієї книги.

Православна Церква служить добрим і благородним цілям та що її історія є чесна і чиста

Як ми вже доносили в минувшім числі нашого часопису, „Канадійський Українець", орґан еп. Будки, помістив в 19 числі, з 9 грудня, 1928 р., статю, в якій накинувся на Українську Православну Церкву в Канаді і на її працівників, закидаючи між иншим, що „стовпи автокефальної церкви зі своїм Теодоровичем запродалися протестантам і вступили на дорогу „нової еволюції" та що „автокефальна церква, підпомагана протестантськими грішми, працює на шкоду української іміґрації в Канаді і як така є шкідлива і небезпечна для Українців в Канаді".

Тому, що закиди зроблені „Канадійським Українцем" проти Української Православної Церкви в Канаді і її працівників були брехливі і безпідставні, Високопреосвящений Архиепископ Іоанн Теодорович, о. прот. С.В. Савчук (голова Консисторії) і п. В. Свистун (голова Брацтва) в імени своїм власнім і в імени Української Православної Церкви в Канаді, припоручили своїм адвокатам, Гіп, Арсенич і Морчісон, виточити проти „Канадійського Українця" судовий процес за очернення. Внаслідок сего видавці „Канадійського Українця" і „Канадійського Фармера" оголосили в 22 ч. „Канадійського Українця", з 30 травня, 1928, спростовання, в якім відтягають всі свої закиди проти Української Православної Церкви і її працівників і, пятнуючи ті закиди як ЛОЖНІ І БЕЗПІДСТАВНІ, ПЕРЕПРОШУЮТЬ ВСІХ ПРОВІДНИКІВ, ЧЛЕНІВ І ПРИКЛОННИКІВ Української Православної Церкви за кривду заподіяну їм через оголошення проти них згаданих ложних закидів і тверджень.

В згаданім спростованню міститься не тільки відтягнення всіх закидів проти Української Православної Церкви, але також признання що Українська Православна Церква в Канаді робить ДОБРУ, ЧЕСНУ І КОРИСНУ РОБОТУ для українського народу та що її історія є ЧЕСНА і ЧИСТА.

Крім спростовання в „Канадійськім Українци" появилось коротше спростовання в 22 ч. „Канадійського Фармера", з 30 травня, 1928.

Дословний зміст обох спростовань є поміщений на 2 стороні нинішнього числа "Вістника".

„КАНАДІЙСЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ" І „КАНАДІЙСЬКИЙ ФАРМЕР" ПЕРЕПРОШУЮТЬ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ.

Понище подаємо зміст спростовань, які появилися в ч. 22 „Канадійського Українця" 20.5.28 і „Канадійського Фармера": —

СПРОСТОВАННЯ.

В 19 числі „Канадійського Українця" із 9 мая 1928, на четвертій стороні ми помістили статтю під заголовком "На службі у чужих".

Високопресовящений Іван Теодорович, о. С.В. Савчук і п. В. Свистун в імени своїм власнім і в імени Української Греко-Православної Церкви в Канаді та людей сполучених з ними, як провідників сеї церкви, внесли через своїх адвокатів, Гіпа, Арсенича і Морчісона, зажалення і протест проти змісту і тверджень у згаданій статті.

Ми уважно перейшли всі закиди, що містяться в згаданій статті і без найменшого вагання заявляємо, що всі твердження і замітки, які там містяться, є неправдиві.

Неправда є, що протестанти піддержують Українську Автокефальну

Церкву в Канаді. Те, що ми писали кілька літ тому, і що ми писали в сій статті, є неправдиве.

Ми писали, що Українська Автокефальна Церква в Канаді котиться по протестантській лінії і подали причини на таке твердження. Що ми писали, була неправда і причини не були правдиві.

Не є се правда, що провідники Української Автокефальної Церкви враз зі своїм епископом Теодоровичем запродалися протестантам і ступили на дорогу нової еволюції. Наші предсказання були ложні і не сталося так, як ми предсказували.

Історія Української Автокефальної Церкви в Канаді є чесна і чиста. Її засновано на спонтанічне бажання українських народних мас в Канаді. Наше порівнання сеї церкви з серафимщиною, бодруґівщиною і макарівщиною і твердження, що її засновано, аби "підтинати крила єп. Будці", є неправдиві.

Звязь з Українською Греко-Православною Церквою в Канаді Високопреосвященого Ґерманоса, сирійського митрополита, і теперішна звязь Високопреосвященого Івана Теодоровича були чесні і пошани гідні та були понад всяке підозріння.

Не є се правда, що товариства, які з початку трималися тої церкви, публично відпекуються її, або що поважні люди в пресі пятнують сю церкву, як шкідливу для українців в Канаді, або що парохії вертають до церкви своїх батьків або ходять до инших церков. Епископ, священство і провідники Української Автокефальної Церкви в Канаді є поваги гідні, вповні віддані своїй церкві і віддають з посвятою свою силу для поширення Української Греко-Православної Церкви в Канаді і в користь тих, що до неї привязані, і як кожда инша релігійна ґрупа служать ціллям пожаданим серед українських поселенців в Канаді, бо стараються піднести їх на висший рівень, до взнеслих ідеалів.

Наші твердження, що протестантські церкви фінансово піддержують Українську Греко-Православну Церкву в Канаді, є ложні і безпідставні.

Українська Греко-Православна Церква в Канаді не працює на шкоду української іміґрації в Канаді, але противно служить добрим і благородним цілям і наші твердження в згаданій статті, приписуючі брак доброї волі і скриті ціли людям, звязаним з сею церквою, були і є неправдиві і ми отсим щиро перепрошуємо Високопреосвященого Архиепископа Івана Теодоровича, о. С.В. Савчука і п. В. Свистуна та всіх инших провідників, членів і приклонників сеї церкви і висловлюємо щирий жаль, за кривду, заподіяну оголошенням очернюючих тверджень і натяків про них. На будуче будемо докладати всіх старань, щоб недопускати невідповідальних людей, аби уживали колюмни нашого часопису на роблення очернюючих нападів на епископа, священиків і провідників Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

Видавництво Канадійського Українця
і Канадійського Фармера.
The Ukrainian Peoples Press Ltd.
The National Press Limited.

* * *

АПОЛЬОҐІЯ

В „Канадійськім Фармері" з 9 травня 1928, була надрукована новинка п.з. „Протестантські жінки приготовляють конференцію для Українців". Ся

новинка була живцем перебрана у переводі з „Мейл енд Імпайр" і в ній згадувалося, що архиепископ Теодорович мав би прибути на конференцію уряджувану в Торонто на місяць червень „Союзом Протестантських Жінок".

Тепер переконуємося, що та новинка не містила правди про Архиепископа Теодоровича, а наш коментар, начеб то протестанти піддержували українську (автокефальну) церкву в Канаді, не був слушний.

Для того „Канадійський Фармер" висловлює свій жаль й перепрошує за надруковання тої новинки з коментарем так Архиепископа І. Теодоровича як і других осіб, які є звязані з тою церквою і стоять на її чолі.

Видавництво „Канадійського Фармера".

Замітки. — Консисторія У.Г.-П. Церкви тим разом не домагалася засудження „Українського Канадійця" на грошеву кару, бо його видавництво було зруйноване великою матеріяльною карою (7тис. дол.) 1924 року. Під кінець 1930 р. цей часопис (що був оснований 1911 р. п.н. „Канадійський Русин", а від квітня 1919 р. виходив під назвою „Канад. Українець") перестав виходити.

V. ДОКУМЕНТ З ПОЛЕМІКИ У.Г.-П. ЦЕРКВИ З ПРОТЕСТАНТАМИ

Тому що матеріялів, які відносяться до полеміки органу У.Г.-П. Церкви „Правосл. Вістника", а від січня 1928 р. — „Вістника", є дуже багато, то тут, з уваги на економію місця, характер взаємовідносин між У.Г.-П. Церквою й українськими протестантами буде зілюстрований тільки двома документами: 1) Листом редактора "Вістника", прот. С.В. Савчука, до укр. баптистського пастора Івана Кмети-Єфимовича (який у листі о. Савчука, помилково фіґурує як „Кметя"). До Канади він приїхав з Харкова, недавно — 1929 р., і о. Савчук, як видно, ще замало знав його). 2) Листом (з 8 жовтня 1935 р.) Івана Бодруґа до Михайла Стечишина.

"23 жовтня, 1930.

ВПов. П. І. Кметя
387 Бойд Евеню,
Вінніпеґ, Ман.

Високоповажаний Добродію:

Ваш лист з 1 с.м. в справі статті *„Темнота причиною сектанства між українцями"*, яка появилася в ч. 18 „Вістника" отримав. Щоби дати Вам повну і вичерпну відповідь, я мусівби хіба переповісти цілу нашу ідеольоґію, а се в обсягу листа не можливо. Тому я ограничуся тільки до найголовнійшого.

Автором статті є один з наших найблищих співробітників. Він є дуже добре обзнакомлений з історією протестантизму між українцями в Канаді і я певний, що всі свої закиди він може підтримати фактами.

Що тон і зміст статті для Вас болючий, я се дуже добре розумію і прошу приймити мої запевнення, що щиро того жалую. Але ми, православні Українці, маємо свої певні, добре вироблені погляди і коли їх треба висказати, то висказуємо без огляду на те, що лиш можемо дотикнути і таких людей, проти яких особисто нічого не маємо, бо ходить о справу, о прінціп, а не одиниць.

Коли ми пишемо і говоримо про протестантизм між Українцями, то в першій мірі про той в Канаді. Про нього ми маємо відомости з першої руки: ми були свідками його народження, способів його поширення та перших його жнив. Приходиться також час від часу згадати і про сектантство на Великій Україні, Волині і Галичині. Про се маємо відомости з другої руки, але й вони є за досить певні щоби можна виробити собі певний погляд.

Повторяю, протестантизм судимо по його ділах. Головно в Канаді. Коли протестантизм між Українцями в Канаді — бодай в його початках — зробив що в релігійнім напрямі, то хіба тільки те, що витворив релігійну байдужість, а то й повну ворожість. Перші протестантські провідники зводили свою діяльність до того, що висмівали все те, що було людям дороге і близьке: їх церкву, обряди, віру, релігійні звичаї. Навіть Святої Тайни Причастя не пошанували і один з найдіяльніших „місіонарів" на одній кольонії в Саскачевані „причащав" собаку*. Діву Марію порівнював до міха: доки в міху є збіже, доти він має вартість; коли висипати збіже, так і вартість його ніяка. Так і Діва Марія тільки тоді була святою, почитання гідна, коли носила Сина Божого в утробі, потімже стала звичайною жінкою, як перша ліпша. Хрест — се шибениця, — хоч бачимо, що й тепер ще на деяких протестантських церквах є сі „шибениці". Та годі того всего перечислити. Не було такої святости якої вони не змішалиб з болотом.

А хіба се була Божа робота? Хіба була вона на те, щоби будувати? Ніколи! Говорячи про культурність, треба сказати, що більшої некультурности, як та, з якою відносилися до наших людей ті місіонарі протестантизму — світ не бачив. А що та некультурна і безбожна робота видала овоч, проте не може бути сумніву.

Дальше, ми православні Українці, віримо, що народність — се великий дар Божий. Хто той дар топче — той не робить Божу роботу. Ми віримо, що приналежність до нашого народу — се талант, Богом нам даний. Хто-ж той талант закопує в землю, нехтує Божую волю. Отже всяку роботу між Українцями, яка ширить неприродну асиміляцію або породжує байдужість — осуджуємо. Протестантизм між Українцями — се більше політична справа, як релігійна.

Так само, як московське превославіє між Українцями. І ми поборюємо і одно і друге. Бо визнаємо, що така робота не є згідна з наукою Ісуса Христа. Ми не кажемо, що між провідниками протестантизму між Українцями не можуть знайтися щирі одиниці, віддані справі, добрі Українці. Але то не вони надають протестантській роботі між Українцями напрям, а ті, які мають на цілі нерелігійну справу, а яку иншу. І тому вже богато протестантських провідників, щирих Українців, покинули протестантські ряди.* Недавно я чув про те, як двох проповідників, — один Злученої Церкви*, а другий презбитеріянської, — по пятнайцятьох літах роботи, висловилися, що ціль їх місій — асиміляція, винародовлення. Вони висказалися про се з

---

*Це мова про пресвітеріянського проповідника Павла Крата (1882-1952), родом з Лубенщини, що 1907 р. через Галичину приїхав до Канади. Спочатку був співредактором соціялістичної газети в Вінніпезі *„Робочий народ"* — до 1916 р. в якій писав під псевдонімом „Терненко", а 1916 р. перейшов до пресвітеріян і був редактором їх органу "Ранок" (у Вінніпезі).

*До симпатиків пресвітеріян м.і. належав був Петро Зварич, який згодом перейшов до українського православного руху в Канаді, і був одним з ініціяторів оснування У.Г.-П. Церкви в Канаді.

*United Church of Canada.

огірченням, але далі там працюють... На доказ сего можу показати певні листи з кругів протестантського проводу між Українцями.

Кажете, що „в нас повна відсутність здорової аналізи євангельського руху на російській Україні і в Галичині". Може й так, але ми знаємо, що чесна, чиста справа не потребує обману. А сектантський рух в Галичині при помочі обману. Хочби в тій справі, як обряди, богослуження, приналежність. Були випадки, де провідник відправляв Літурґію Івана Золотоустого в українській мові, хоча дійсна протестантська церква не має її. Були випадки, де говорилося людям, що протестантська церква не є проти обрядів і що в Галичині вона їх затримає. Були випадки, де протестантські місіонарі видавили себе за православних українських автокефальних священиків.* Були випадки, де людям платили за те, що ті ходили на протестантські богослуження. Скажете, що се неймовірне, але таке саме діялось в Канаді, отже могло діятись і там. Дальше — один з місіонарів в Галичині, будучи в Канаді, богато причинився до того, що підчас війни українські ґазети мусіли друкуватися в англійській мові.* Як він се зробив, — легко догадатися. Я на власні уха чув, як він на суді оскаржував Богу духа винних людей за те, що вони „хочуть будувати в Канаді маленьку Україну". Його діти ані слова по українськи не знають, він для української справи ніколи нічим не причинився.

Правду Ви кажете: що спільного має народна справа зі спасенням душі? Та я на се вже в горі відповів. Ми уважаємо, що приналежність до певної нації — се великий дар Божий для чоловіка, се його талант, який він мусить беречи, плекати, розвивати. Хто-ж сего не робить — хто закопує його в землю або навчає других, щоби в землю його закопували, той не робить Боже, а безбожне діло. На жаль з досвіду знаємо, що сектантство в Канаді в народних справах між Українцями як що зробило, то тільки в напрямі неґативнім. В сю пору в Манітобі є зверх 20 протестантських місій між Українцями. Підіть і погляньте що там робиться для української справи! Я певний, що Ви ніколи не погодилисяб з тою роботою.

А скільки лиха натворив між нашими людьми роселітизм?*[6] Скільки байдужности, а навіть ворожости не тільки в народних, але і в чисто громадських справах він натворив? Скільки байдужности, а навіть ворожости до релігії взагалі витворив він?

Бо одно тільки проповідування кінця світа в 1925 році причинилося до прямо жахливого душевного стану в деяких околицях. І коли ми виступаємо проти сектантства, проти великої чужої роботи між нашими людьми, то робимо се тому, бо переконалися, що нема з того добра для нас.

Прошу не взяти мені сих кілька слів за зле, хоч може вони в дечому і надто різкі. Я дуже вдячний Вам, що Ви написали і висказали Ваші погляди на справу ясно і отверто, а я зі свого боку старався зробити те саме, бо тільки отвертістю і щирістю можна довести до того, щоби люди себе розуміли. Хоч до протестантизму я ставлюся неґативно, то Ваші особисті почування і переконання я вповні шаную, бо не маю сумніву, що вони щирі. Як рівнож

---

*Це мова про т.зв. „Бодруґову Церкву" в Канаді в 1903-1912 роках.

*Тут мова про те, що уряд Канади 30 вересня 1918 р. видав наказ, щоб в українських часописах поруч українського тексту був рівнобіжно надрукований переклад на англійську мову — для цензорів.

*[6]Роселітизм — секта яку в США оснував Чарлс Росел — 1874 р. Ця секта почала між українцями в Канаді ширитися 1916 р. Вона аж так змішала обидва Заповіти — Новий із Старим, що вже годі збагнути, чи вони ісповідують християнство, чи юдаїзм.

вірю, що для Вас рідна справа не є дальша, як і для нас. І тому на Вас лежить великий обовязок освідомити Ваших братів по вірі в народних справах, боротися проти неприродної асиміляції, пробуджувати їх з народної та громадської байдужости. Будучи досить докладно обзнакомлений з тутешнім протестантським рухом за минувших 25 років, з його ідеольоґією і напрямом, знаю, що коли Ви схочете се зробити, то стрінетеся з великою опозицією правлячих кругів протестантської церкви. Що більше, я певний, що вони виповідять Вам велику боротьбу. Отже зі щирого серця бажаю, щоби Ви з тої боротьби вийшли побідником.

З щирим поздоровленням,

* * * **свящ. С.В. Савчук**".*[7]

Нижче слідує текст листа Івана Бодруґа (1874-1952), повне прізвище: Бодруґ-Березовський, — до Михайла Стечишина (1888-1964):

„Торонто, 8/10/1935

Вельмишановний Пане Стечишин: —

Ваш лист з 19.9. б.р. одержав, але з відповідею дещо запізнився із-за того, що щойно вчора вернув зі Злуч. Держав.

Колекції Ваших „Записок", — я розумію, що Ви нагромаджуєте їх для писання якоїсь „Історії", чи „Споминів", — я, на жаль, не можу збогатити копією змісту мого „відчиту" з тої простої причини, що се не був відчит, а лише коротка, і то принагідна, промова, виголошена з пам'яти. Я виголосив її підчас довшої дискусії, котра вивязалася після того як п. В.[асиль] Свистун прочитав реферат про „Доґматично-канонічне становище Української Греко-Православної Церкви в Канаді". Зміст його відчиту в засаді той самий, що і в його книжечці, яку він видав в травні б.р.*[8]Однак у своїм відчиті він ще ширше і глибше обґрунтував свої твердження, котрі він проголосив у своїй короткій статті *„Женячка священиків по висвяченню"* з березня б.р.*[9] Свої перші голосні тези [поставлені в цій статті з березня 1935 року], — що ваша Церква, приймаючи [на Соборі в Йорктоні 1924 р.] за свого архипастиря епископа [Іоана Теодоровича], „духовно злучилася" з Церквою Липківського, і тим самим прийняла її „Київські Канони" з 1921 р., — В. Свистун на відчиті обґрунтовував протоколами з Четвертого Собору [в Йорктоні 1924 р.], звітами з преси вашої Церкви, документальними світлинами Всеукраїнської Православної Церковної Ради УАП Церкви на Україні і т.д. Він також читав та аналізував статтю адміністратора вашої Церкви [прот. С.В. Савчука]*[10], в якій він намагається опрокинути тези В. Свистуна, заявляючи, що хоч УГП Церква в Канаді епископа з Церкви Липківського за свого архипастиря приняла, але з Церквою Липківського не злучилася і „Київських Канонів" не приняла.

В часі відчиту В. Свистуна стався один прикрий інцидент. Коли Свистун сказав, що не лише більшість епископів УАП Церкви на Україні складалася з жонатих епископів, але що сам митр. Липківський є жонатий, то в салі счинилася метушня й зачали горлати „Брехня!", „Мовчи!", „Провокатор!"

---

*[7]Цей лист передрукований тут з архівного рукописа. Усі пояснення в зносках мої. — Ю.М.-Л.

*[8]Ця книжечка Василя Свистуна — це брошура "Доґматично-канонічне становище Української Греко-Православної Церкви в Канаді". Вінніпеґ, 1935.

*[9]В "Укр. Голосі". Вінніпеґ, 13 березня 1935 р.

*[10]Прот. С.В. Савчук, *Канони Української Греко-Православної Церкви в Канаді.* В "Укр. Голосі". Вінніпеґ, 20 березня 1935 р.

Якийсь дебелий чоловяга всіма силами старався приступити до Свистуна і все вигукував: „Я ж тобі покажу!"

Коли з трудом повиводили „попід руки" ворохобників зі салі, зачалась дискусія. Головним оборонцем адміністратора вашої Церкви був Т.[еодор] Гуменюк,*[11] котрий у довшій промові опрокидав твердження В. Свистуна, який говорив, що прот. С.В. Савчук заявляється проти приняття „Київських Канонів" Церкви Липківського тому, щоби таким робом „пімститися" на Українському Греко-Православному Братстві, котре змусило його [прот. С.В. Савчука] акцептувати приняття епископа з Церкви Липківського, а не канонічного епископа з Православної Церкви в Польщі.

Коли я забрав голос в дискусії, я підчеркнув, що прот. С.В. Савчука проти В. Свистуна піддержав Михайло Стечишин своєю великою статтею *„Протестантизм пролазить задними дверима"*,*[12] в котрій він після звичаю лідерів УГП Церкви в Канаді напятнував ненавистний їм протестантизм словами „зараза протестантизму"; „зараза", себто епідемія, пошесть протестантизму, що „бактеріями" протискається між вірних сеї Церкви, і, як певно думає Стечишин, та „зараза" загрожує спасінню їх душ.

До тепер ми зі сторони провідників УГП Церкви в Канаді все чули, що тою „заразою протестантизму" було Бодруґове „анґлізаторське пресвітеріянство", котрим Бодруґ заражував наш нарід в Канаді за „Юдині срібняки" анґлійських пресвітеріян. Дальше, появляються в органі УГП Церкви статті в роді *„Темнота причиною сектантства"*[13], що ті загрозливі для української народности анґлізаторські заразки протестантизму шукають собі родючого ґрунту в темноті машого народу в Канаді і на тім ґрунті з застрашаючою скорістю розмножуються. З того треба зробити заключення, що провідники УГП Церкви виображають собі якогось „князя тьми", котрий породив „заразу протестантизму" в подобі гидри, в якої виростають голови Бодруґового пресвітеріянізму, Кузевого євангельського реформізму, баптизму Кметі і т.д., і т.д. Уся та „сектантська" многоголова гидра „зарази", сотворена сатаною — князем тьми для анґлізації українців в Канаді.

В історії борби провідників УГП Церкви в Канаді з „заразою протестантизму" стаття Мих Стечишина *„Протестантизм влазить задними дверима"* є цілком новим розділом, бо її автор алярмує, що в УГП Церкву „влазить протестантизм" в виді „Київських Канонів" з 1921 року Церкви Липківського, і що „заразу протестантизму" сих „Київських Канонів" розносить між вірними УГП Церкви в Канаді Василь Свистун. Кождому читачеві сеї статті є ясно, як Божий день, що тим щитом, до якого стріляє Мих. Стечишин, є В. Свистун, котрого він називає по імени. Стріляє він до нього не із-за того, що він називається „Василь Свистун", а лише із-за того, що він розносить між вірних УГП Церкви в Канаді „Київські Канони" Церкви Липківського, себто, як сказали-би вороги Церкви Липківського, В. Свистун розносить між вірними УГП Церкви в Канаді „Липківство", котре, як виходить зі статті Мих. Стечишина, є тим самим „протестантизмом", що „задними дверима" Свистуна „влазить" до УГП Церкви.

Мих. Стечишин, яко автор повищої статті, є тим з-поміж діячів УГП

---

*[11]Теодор Гуменюк — адвокат в Торонті, один з чільних діячів У.Г.-П. Церкви в Канаді й Союзу Укр. Самостійників. Автор сатири (1946 р.) п.з. *"Про що в Кремлі забули"*, під якою підписався псевдонімом "Федь Микитенко".

*[12]Ця велика стаття Мих. Стечишина була в „Вістнику" (Вінніпеґ) за 1 серпня 1935 р.

*[13]Стаття під цим заголовком була в "Вістнику" за 15 квітня 1930 р.

Церкви, котрий заявив, що Церква Липківського через свої „Київські Канони" є Церквою протестантською. А проголосив він се на сторінках „Вістника", котрого редактором є не хтось другий, а сам адміністратор згаданої Церкви [прот. С.В. Савчук], і з котрого благословення Мих. Стечишин написав свою історичного значіння статтю. Отже, як я то розумію, се дало В. Свистунови причину твердити, що при помочи згаданої статті Мих. Стечишина прот. Савчук пімстився на українськім Греко-Православнім Братстві УПП Церкви за те, що воно присилувало його [прот. Савчука] згодитися на приняття епископа з Церкви Липківського, не дивлячись на те, що він є „не-канонічний". Всі ми тут добре знаємо, що він [прот. Савчук] до решти своїх сил змагався проти спровадження з Церкви Липківського епископа для православних українців на нашім континенті. Коли-ж зрозумів, що „один в поли - не вояк", то рішив: Добре! Спровадимо вам епископа від Липківського, а потім побачимо!

От тепер і побачили в тій епохальній статті Мих. Стечишина в „Вістнику"!

Я, Пане Стечишин, у своїй промові, зробив Вам „челендж" (визов), щоби Ви написали другу статтю і доказали, що Ваше пятнування „Київських Канонів" Церкви Липківського штампом „протестантизму" є неусправедливлене.

При сій нагоді, Пане Стечишин, я в своїй промові зазначив, що Церква Липківського в „Вістнику" була, з огляду на її „Київські Канони", показана Вами в подібнім світлі, в якім бувший [у 1921-1922 рр.] адміністратор УГП Церкви в Канаді прот. д-р Микола Копачук показував Українську Незалежну Православну Церкву в Канаді з 1903-1913 р. (Має бути: з 1903-1912 рр. Ю. М.-Л.).

Коли американська часть вашої Церкви в 1922 р. звязалася з Липківським, я в 1923 році написав до її адміністратора [прот. д-ра Миколи Копачука в США] лист, сказати-б „новорічне посланиє" після нового стилю, з суґестією, щоби він приняв пропозицію Липківського, і став у нього [в митр. Липківського] епископом та поширив Укр. Автокефальну Православну Церкву з України на наш континент і тут став на її чолі. Що прот. д-р Копачук є жонатий — то се йому не буде стояти на перешкоді, бо „Київські Канони" Церкви Липківського дозволяють сій Церкві мати жонатих епископів, а з рештою і сам її Митрополит [В. Липківський] є жонатий.

Адміністратор д-р Копачук відписав мені в такий спосіб „ако лев рикающий в пустині".

„Так звана „Українська Автокефальна *Православна* Церква" Липківського є такою „православною", якою була Ваша т.зв. *„Українська" Незалежна Православна Церква в Канаді"* (в 1903-1912 рр.), — писав він. — „Будучи свідомим, що вона була протестантська, Ви не поважилися урядово леґалізувати її під фірмою „православної", отже статутово зареєстрували її як "Independent Greek Church"; "Greek", — бо в ній Ви задержали грецький (православний) обряд, але за димовою заслоною православного обряду, і то значно спотвореного, Ви затаєно мали протестантський „Християнський Катехізм", котрий видали на українській мові в Вінніпеґу в 1904 році. Я його маю, і можу Вам сторінка за сторінкою цитувати його протестантську теольоґію. Але що несвідомий загал членів тої вашої церковної орґанізації судив ісповідання після обряду, і що Ви та „іже з Вами" показували легковірним людям тоту протестантську креатуру під нелеґальним псевдо-

німом „Руська („Українська") Незалежна Православна Церква", то ви просперували до пори до часу.

Ваша „Церква" не була „першою в історії українського народу независимою Православною Церквою"; натомість в історії нашого народу вона була першою не-православною Церквою, котра маскувалася за шильдом „Православія".

Ви, Пане Бодруґ, яко голова тої лже-православної Церкви, не були „тим першим в історії українського народу православним епископом, що був висвячений *„александрійським чином"*, бо, твердите Ви, що в Вінніпеґу 1904 року на „православного епископа" Вас рукоположили „пресвітери, то є, священики нашої Незалежної Православної Церкви в Канаді". Ви, Пане Бодруґ, в самій засаді не могли числитися православним духовником, бо Вас, як і тих Ваших „пресвітерів", котрі рукоположили Вас на „православного епископа", викропив на „попів" москаль Серафим*[14], що сам не був православним епископом; він взагалі не був жадним епископом. Друге: колеґія, в котрій Ви довідалися про т.зв. „александрійський" спосіб свячення епископа була протестантською школою, не православною. Те славнозвістне „александрівство" придумали собі кальвіністи, і з Православієм воно не має нічого спільного".

———————

„Про ті ріжні „епітети", якими прот. д-р Копачук послужився в заключній части свого листа, тут згадувати не буду.

Я тому теольоґові відписав коротко, — може се Вас буде інтересувати і для нашої Церкви.

„До часу скликання першого всесвітнього, чи „вселенського" Собору (325 р.) в Церкві не було жадної доґми. Перший всесвітній Собор не запровадив жадних инших доґм за виїмком тих, котрі є в змісті „Символу Віри". І лише на підставі „Символу Віри" перший всесвітній Собор уложив такий (8-ий) канон, в котрім він проголосив Церкву „Православною".

Те доґматично-канонічне право рішення першого всесвітнього Собору ми взяли собі за підставу, на котрій ми вважали свою Українську Незалежну Церкву — чи, наколи хочете, „Независиму Грецьку Церкву", — бо вона визнавала „Символ Віри".

На такій самій доґматично-канонічній засаді першого всесвітнього Собору, я гадаю, має право називати себе *православною* і Укр. Автокефальна Церква Липківського.

Православним епископом Серафим був і за такого признавали його всі теперішні провідники УГП Церкви в Канаді, котрі в часах Серафимового перебування в Канаді (1903-1908) ще були греко-католиками і належали до народовецької інтелігенції наших піонерів в Канаді, і підтримували Серафима та сприяли справі оснування „Серафимової Церкви", а їх орґан „Український Голос" писав:

„... Серафима принимали з таким одушевленєм, з такими надіями. Не лиш звичайний загал, але і всї сьвідомійші одиниці привязували до роботи Серафима великі сподїваня, готові підпомагати єї і своєю працею".*[15]

---

*[14]Росіянин, який називав себе "Серафимом Уствольським", і який представляв себе "православним єпископом", прибув з Европи — через Америку — до Вінніпеґу в березні 1903 р. Першим його опікуном тут був односельчанин І. Бодруґа Кирило Ґеник-Березовський (1858-1925), що тоді був в Вінніпезі перекладачем в іміграційному бюрі. Серафимова самостійна "Православна" Церква в Канаді існувала в 1903-1908 рр.

*[15]Стаття редактора (Василя Кудрика) *"Сторінки Церковної історії українського народу в Канаді"*. (В "Укр. Голосі". Вінніпеґ, 6 серпня 1913 р.).

Але саме головнійше є те, що Серафим мав „Грамоту", котра засвідчувала його степень православного епископа.*[16]

Що до кальвіністів, то вони мають рацію, бо учені вже раз на все доказали, що в Християнській Церкві в часах апостолів не було вищого духовного, священнослужительського степеня за степень пресвітерський. Слово „епископ" не означало духовного степеня, а означало адміністраційну посаду в Церкві. Коли пресвітери вибирали одного з-між себе на посаду свого адміністратора, то з тої рації рішили титулувати його пресвітером-„епископом". Пізнійше пресвітери-адміністратори, чи, инакше кажучи пресвітери-„епископи" зросли в силу і примусили пресвітерів признавати „епископство" за священнослужительський степень, вищий за пресвітерський. Отже в наслідок того, коли пресвітери вибирали одного з них на посаду свого адміністратора-„епископа", то се означало, що вони тим самим надають йому священнослужительський степень, вищий за пресвітерський. Такий звичай найдовше практикувався в Александрійській Церкві, в Єгипті.

Про се нас вчили в Колеґії в Вінніпеґу. Це була „Манітобська Колеґія".

———————

„Пане Стечишин, я вертаю до попереднього: який Вам сенс атакувати В. Свистуна за пропаґовання „Київських Канонів" Церкви Липківського? Чи із-за того, що сі „Канони" позволяють священикам Церкви Липківського женитися по висвяченню і дають їй дозвіл мати жонатих епископів? Та-же у всіх реформованих Церквах духовники в подружних справах мають такі самі права та привілеї, що й світські люди. Чи ж Липківський не є для вас епископом помимо того, що він жонатий?

Моя членська приналежність до Українського Євангельського Об'єднання*[17] не значить, що я був, чи є, або буду проти православних обрядів. Я лиш є за тим, щоби обряди очистити з тих домішок, що походять із „суєвірия" і пристосувати їх до рівня поступу культури.

У Чартері*[18] вашої Церкви написано, що вона визнає „віру і доґму перших семи Вселенських Соборів". То, здається, все. Я рівнож визнаю віру і доґми семи Вселенських Соборів, — хоча тут мушу сказати, що нема доґмів без віри, але не визнаю тих доґм, котрі появилися в Православній Церкві пізнійше, без ухвал Вселенських Соборів, приміром, доґма про апостольське наслідство епископів. Як у вас з тою доґмою є, не знаю, бо тут треба-би почути слово вашого епископа [Іоана Теодоровича], котрий у вашій Церкві є учителем віри. Я є за зреформованням канонів. Яке офіціяльне ставлення вашої Церкви до канонів, — також не знаю; в Чартері вашої Церкви взагалі нема згадки про канони. І тут рівнож треба почути слово вашого епископа Івана, яко учителя віри.

В кождім разі я не виджу конкретної причини із-за котрої нам з Вами треба сваритися і гніватися. Скажу Вам, — між нами, — я часом думаю, що

---

*[16]Про те, що та Серафимова "Єпископська Грамота" була фабрикатом див. в *"Історії Укр. Гр.-Прав. Церкви в Канаді"*. Том II. Вінніпеґ, 1985. Стор. 196-198.

*[17]"Українське Євангельське Об'єднання" було основане першим Собором Українського Євангельського Руху, який відбувся, - під знаком девіза *"Євангелізація понад усе"*, - в Рочестері, Н.Й., США, в днях 14-16 березня 1922 р., а першим, і довголітнім, його головою був пастор, а з 1935 р. єпископ, Василь Кузів (1887-1958).

*[18]Charter (Хартія) У.Г.-П. Церкви в Канаді був Парляментом Канади затверджений 5 березня 1929 р.

сам Кузів*[19] і другі евангельські реформісти-безобрядовці підозрівають, що я є затаєний православний, бо я був і є і буду за задержанням православних обрядів і наших народних звичаїв, бо вони є частию нашої культури, але, як я вже зазначив, їх треба вифільтрувати із „суєвірия".

Для чого я те все пишу? — спитаєте. А ось для чого: пресвітеріянство є витвір шкотського духа, лютераньство — витвір духа німецького, кальвінізм, на котрім опертий і український евангельсько-реформований рух, є витвір духа романського. І хоча всі ті деномінації є чисто-християнські, надзвичайно культурні, але на них є відпечаток стилю психольогії культури тих народів, котрі створили сі деномінації. Серед українського народу на ширшу скалю вони не приймуться. Нам треба мати **Українську Реформацію**, котра виходила би з ґрунту психольогії українського народу і з його культури, бо лише на такім ґрунті Української Реформації можна сіяти зерно евангелізації.

Місію в сій ділянці Боже Провидіння призначило Липківському, і він почав належно виконувати її, але сила Антихриста своїм червоним мечем зложила його в гріб. Коли Бог продовжить віку, і буду писати „Спомини", то скажу про се дещо більше.*[20] Наші безобрядовці не зрозуміли ані Липківського ані Всеукраїнського Благовістника Церкви Липківського — Володимира Чехівського, коли вони в 1927 р. їздили на Україну зондувати ґрунт для місії евангельсько-реформованого руху, а проф. Чехівський зробив їм делікатне поучення.

Пане Стечишин, мені не ходить про ту часть „Київських Канонів", котрі, приміром, торкаються адміністраційно-територіяльної структури УАП Церкви на Україні: „Волостні Церковні Ради", „Повітові Церковні Ради", „Округи" і т.п. Мені ходить про часть сих „Канонів", котрі дають відповідь на питання: Що то є Церква взагалі? Що то є „ВсесвітнаЦерква"? Хто унаслідував від Христа благодать св. Духа, себто хто є орґаном благодати? Хто має благодатну силу виконувати церковні таїнства? Кому дане благодатне право і сила забирати голос в справах доґм, церковних таїнств, рукоположувати священиків і епископів і т.д.

Чи всі ті „Київські Канони" Ви проголосили „заразою протестантизму", чи може лише ті, котрі дозволяють священикам Церкви Липківського женитися по висвяченню і дають їй право мати жонатих епископів? Наколи головно про ті канони ходить, то я можу Вам сказати таке:

„Їх перш за все слід вирішити з погляду Христової волі, а не з минувшої традиції, і в їх вирішенні ми не повинні оглядатись ні на греків, ні на римлян, а лише на Христа й пильнувати єднання з Ним, бо ми повинні робити в Церкві діло не грецьке, не римське, а діло перш за все Христове, а потім рідне українське".

---

*[19]В. Кузів (1887-1958), родом з Галичини, свою працю на церковній ниві почав як пастор Укр. Пресвітеріянської Громади в Нюарку, Н.Дж., США, 1912 р. Перший (почавши з 1922 р.) голова Українського Євангельського Об'єднання в Півн. Америці. На евангельсько-реформованого єпископа був рукоположений у Коломиї (Галичина) 15 вересня 1935 р.

*[20]Іван Бодруґ закінчив писати свої мемуари — п.з. *"Спомини". До історії Незалежної Православної Церкви в Канаді. Року 1903-1913)* в Торонті 1940 р. Року 1949-го він у Торонті додав до них коротенький епілог під заголовком "НАСЛІДКИ". Тільки тут він згадав про митр. Липківського, як реформатора, якого він назвав національно-релігійним "апостолом правди і науки", згадав у звязку із своєю візією реформації українського типу, про яку він у цьому епілозі говорить. (Автор цієї книги користувався скриптом цих "Споминів" І. Бодруґа.).

То не мої слова, Пане Стечишин, то є слова Липківського. Я їх навів з листа Липківського, написаного в Київі 8 липня б.р. (1935) до пароха вашої вінніпеґської соборної громади Петра Маєвського.

Про те, що Ви називаєте „інвазією протестантів під командою Кузіва на Галичину", напишу коли буду мати більше відомостей від пастора Кузіва. На разі можу лише сказати, що він виїхав туди (1935 р.) не у відвідини, а на стало — з родиною. У Західній Україні має орґанізувати „Українську Євангельсько-Реформовану Церкву", котру очолить яко епископ, на якого вже мабуть його рукоположили в Галичині євангельсько-реформовані епископи в Польщі, певно, що не українці, бо таких ще нема.

Здоровлю Вас щиро,
І. Б."*[21]

Замітки. — Згаданим у листі І. Бодруґа українським протестантським „безобрядовцем", який 1927 р. їздив до СССР, в Україну, „зондувати ґрунт", очевидно був пастор Василь Кузів, який почув там від проф. В. Чехівського такі слова (це, мабуть, те „поучення", про яке згадує І. Бодруґ у своєму листі до Мих. Стечишина): „Ви [в Америці] йдіть [у реформації] революційною дорогою, а ми [в Україні] підемо еволюційною. Ми ухвалою наших Соборів зреформуємо нашу Церкву і зійдемось з вами і встановимо Церкву на Україні на двох засадах: на науці Нового Заповіту і владі українського народу".*[22]

---

*[21]Цей лист належав до тієї частини "Записок" судді Мих. Стечишина, що була заклясифікована як "Наша полєміка з протестантами". Його копія була включена в ту частину рукопису "Автобіографії", яку коректував йому автор цієї книги. На жаль, через недугу рака й критичне ослаблення зору він не міг скінчити і переписати на машинці цієї "Автобіографії".

*[22]Лев Биковський, *"В. Кузів"*. Торонто, 1966. Стор. 41.

РОЗДІЛ ВІСІМНАДЦЯТИЙ

ПРОТЕСТ ВПЦ РАДИ ПРОТИ "ПРИСВОЄННЯ" КОНСТАНТИНОПІЛЬСЬКИМ ПАТРІЯРХАТОМ ПРАВА ПРИЗНАТИ АВТОКЕФАЛІЮ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ В ПОЛЬЩІ

ВСТУП

Процес окупування територій Польського Королівства (під займанщиною якого були Україна, Білорусь і Литва) його сильнішими сусідами відбувався трьома стадіями: на протязі 1772, 1793 й 1795 років.

Коли говоримо про ці три фази "розборів" державних територій Королівства Польського в другій половині XVIII ст., то, розуміється, при цьому маємо на увазі, що за того часу до цієї держави належала не вся Україна, а тільки її Правобережжя, тобто українські території, включно з Галичиною, на правому березі Дніпра, з Київщиною, але вже без міста Києва, яке ще 1686 р. опинилося під Москвою. Від 1654 р., коли Москва прийшла на поміч гетьманові Богданові Хмельницькому підчас національно-визвольної війни України з Польщею, Польща вже не відзискала Лівобережжя України (де головним містом тепер є Харків), бо Москва вже (почавши з 1654 р.) не випустила його з-під своєї контролі. Андрусівським Трактатом (1667 р.) Польща мусіла формально "відступити" Лівобережжя Москві.

Київ (але без великої більшости земель Київщини) Польща мусіла відступити (а фактично продати) Москві 1686 р. Підчас розборів (у 1772, 1793, 1795 роках) державних територій Польщі Росія забрала від неї й Правобережжя України — за винятком Галичини й Холммщини з Підляшшям. Підчас "першого розбору" (1772) Австрія забрала від Польщі Галичину, Краківщину й Сандомирщину. Прусія забрала землі коло Балтійського моря, а Росія — приграничні землі Білорусі. Підчас "другого розбору" Прусія забрала західні землі Польщі, а Росія — велику більшість Київщини, більшість земель Поділля й Волині та Білорусі. Підчас "третього (останнього) розбору" (1795) Прусія забрала центральні польські землі з Варшавою, Росія забрала Литву з столичним

містом Вильном й решту Білорусі та Київщини, Поділля й Волині. Австрія забрала Люблинщину з Холмщиною й Підляшшям. Наполеон I Бонапарт у висліді своєї перемоги над Прусією звільнив з-під пруської окупації центральні польські землі, в склад яких включив звільнені з-під Австрійської окупації Люблинщину й Холмщину (з Підляшшям) і з усіх цих земель утворив 1807 р. "Князівство Варшавське" під своїм протекторатом. Після своєї перемоги над Наполеоном I Росія, Прусія й Австрія на конгресі в Відні 1815 р. перетворили це князівство в напівсуверенне "Королівство Польське" ("Королівство Конґресове") під контролею Росії. Року 1863-го Росія зліквідувала це Королівство, назвала його "Привіслянським краєм" Росії та інкорпорувала його, разом з Холмщиною й Підляшшям у державні території Російської Імперії.

У висліді першої світової війни Польща возстановила свою державність (1918 р.), і 1919 р. окупувала західньо-білоруські землі, частину Литви (з її традиційним столичним містом Вильном) і західньо-українські землі: Галичину (де українці були католиками) і Волинь, Полісся, Холмщину й Підляшшя з українським православним населенням. Совєтська влада признала Польщі ці західньо-українські землі Ризьким Трактатом 1921 р.

Єпархії на тих частинах західньо-українських і західньо-білоруських територій, що були заселені православними автохтонами, належали до Київської Митрополії, яка від самого початку свого існування була аж до 1686 р. в юрисдикції Патріярха Константинопільського (Царгородського), тобто вона була частиною цього Патріярхату. Року 1685-го Собор Київської Митрополії, що відбувся в Києві (під польською займанщиною), діючи під впливом прихильного Москві гетьмана Івана Самойловича (між делегатами якого на цьому Соборі був гетьманський осаул Іван Мазепа) обрав на митрополичий престіл архиєпископа Луцького князя Гедеона Святополка-Четвертинського і звелів йому поїхати в Москву, щоб патріярх Московський Іоаким посвятив його, і щоб він (архиєп. Гедеон) підпорядкувався його юрисдикції. Митр. Гедеон (якого поляки переслідували, бо він не хотів перейти в унію, отже він мусів утікати з Луцька до Києва), погодився виконати цю вимогу Собору, і негайно, ще того самого року (1685) поїхав у Москву й під час освячування його виголосив акт присяги вірности патріярхові Іоакимові. Київський Собор 1685 р. таким чином, не питаючи про дозвіл Патріярха Константинопільського, включив Київську Митрополію в Московський Патріярхат, який, розуміється, дуже радо прийняв цей „дарунок".

Але щоб цей акт був канонічним, то до Константинополя поїхала делегація Царства Московського з делегацією гетьмана Івана Самойловича, щоб домогтися в Патріярха Діонисія IV згоди на перехід Київської Митрополії з-під його юрисдикції в юрисдикцію Патріярха Московського.

Коли ж патр. Діонисій IV своєї згоди на це не дав, то царська московська делегація з українською гетьманською делегацією звернулася за допомогою до Великого Везира (ніби Великого Канцлера) Турецької Імперії. Знаючи, що т.зв. "Священний Союз" (Австрія, Польща й Венеція), які готовилися йти "хрестоносним походом" на

Туреччину, переговорювали з дипломатами Царства Московського, щоб і його приєднати до цього "Священного Союзу", і що дуже впливова у царському дворі в Москві княжа родина Ґоліциних була за тим, щоб Царство Московське взяло участь у цьому "хрестоносному поході", Великий Везир Туреччини, щоб настроїти Москву прихильно до Туреччини, змусив патр. Діонисія IV і його Синод канонічно (шляхом спеціяльної грамоти) передати Київську Митрополію в юрисдикцію Патріярха Московського. Спротивитися Патріярхові Константинопільському волі турецької влади за того часу означало наразити себе на муки й смерть. (А за тих часів мало-хто з патріярхів Константинополя вмер "своєю" смертю.) Отож, переляканий патр. Діонисій IV виконав цей наказ Великого Везира — 1686 р.

Так Київська Митрополія "канонічно" опинилася в юрисдикції Патріярха Московського.

Отже ті православні єпархії на українських і білоруських землях, що опинилися (1919 р.) під польською окупацією de jure далі підлягали Патріярхові Московському, яким тоді був патр. Тихон (Бєлавін). Предстоятель цих єпархій (що почали називатися "Православною Церквою в Польщі") архиєп. Юрій Ярошевський (свідомий українець) був патр. Тихоном найменований (1921 р.) Митрополитом і Патріяршим Екзархом.

Хоч митр. Юрій був за тим, щоб унезалежнити Православну Церкву в Польщі від Московського Патріярхату, але сам він не проголошував себе "незалежним" від патр. Тихона, щоб не нарушити канонів.

Заходи в справі усамостійнення Правосл. Церкви в Польщі зробила польська влада, яка не хотіла, щоб зовнішні (закордонні) чинники мали право вмішуватися в церковні справи православних громадян польської держави. І так, міністр Справ Ісповідань і Освіти М. Ратай на конференції з митр. Юрієм Ярошевським, єп. Діонисієм Валединським та єп. Пантелеймоном Рожньовським (православним поляком) в Варшаві восени 1921 р. заявив ясно й категорично:

> *"Польський уряд не уявляє собі іншого управління Православної Церкви в Польщі, як тільки на засаді автокефалії".*[1]

Уряд Польщі в висліді своїх дипломатичних заходів таки домігся в Константинопільської Патріярхії признання автокефалії Православній Церкві в Польщі. Патріярх Константинопільський Григорій VII і його Синод признали їй автокефалію церковно-конституційною грамотою — ("Томос") 13 листопада 1924 р. Але цей "Томос" був привезений до Варшави щойно 1925 р. (коли патріярхом Константинопільським був Василій III), і був він прочитаний на спеціяльній урочистості в Варшаві 17 вересня 1925 року.

---

[1]Александр Свитич, Православная Церковь в Польще и ее автокефалия. Буенос-Айрес, 1959. Стор. 7.

I. ТЕКСТ АКТУ, ЯКИМ КОНСТАНТИНОПІЛЬСЬКА ПАТРІЯРХІЯ ПРИЗНАЛА АВТОКЕФАЛІЮ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ В ПОЛЬЩІ

"ПАТРІЯРШИЙ І СИНОДАЛЬНО-КАНОНІЧНИЙ ТОМОС*[1]

Вселенської Костантинопільської Патріярхії, від 13 листопада 1924 року, про признання Православної Церкви в Польщі Церквою Автокефальною.

Григорій, з Божої ласки Архиєпископ Костантинополя — Нового Риму й Вселенський Патріярх

Свята Православна Церква в Богомхоронимій Польській Державі, що наділена автономним церковним устроєм й управлінням і доводить свою твердість у Вірі й горливість у церковних ділах, просила Наш Святіший Апостольський й Вселенський Патріярший Престол поблагословити й утвердити її автокефальний устрій, вважаючи, що в нових обставинах політичного життя один лишень такий устрій міг би задовольнити й забезпечити її потреби.

З любов'ю розглянувши це прохання, приймаючи під увагу приписи Святих Канонів, які установляють, що устрій церковних справ повинен відповідати політичним і громадським формам (IV Вселенського Собору правило 17; VI Вселенського Собору правило 38), а також апофегму*[2] Фотія: "Прийнято, що права, які торкаються церковних справ, а особливо справ парафій, повинні відповідати політичним і адміністративним перемінам", з другої сторони, скоряючись перед вимогами канонічного обов'язку, що накладає на Наш Святіший Вселенський Престол піклування про Православні Церкви, які знаходяться в потребі; розглядаючи також факт, чому не заперечує й історія (бо ж написано, *що перше відділення від Нашого Престолу Київської Митрополії й Православних Митрополій Литви та Польщі, залежних від неї, а також прилучення їх до Святої Московської Церкви наступило не за приписами канонічних правил, а також не дотримано всього того, що було установлено відносно повної церковної автономії Київського Митрополита, який носив титул Екзарха Вселенського Престолу)*; Наша Мирність й Святіші Митрополити, Наші в Св. Дусі улюблені браття й співслужителі, вважали обов'язком вислухати прохання, з яким звернулась до нас Свята Православна Церква в Польщі, й дати Наше благословення й затвердження на її автокефальний й незалежний устрій.

В наслідок цього, опреділюючи соборно, по призволенню Духа Святого, Ми постановляємо: узнаємо автокефальний устрій Православної Церкви в Польщі й даємо Своє благословення на те, щоб Вона від нині управлялась, як духовна Сестра, й рішала свої справи незалежно й автокефально, відповідно чинові й необмежених прав інших Святих Автокефальних Православних Церков, узнаючи Своєю Вищою Церковною Владою Священний Синод, зложений з православних канонічних Єпископів

---

*[1] *Томос* (з грецького) тут означає *Церковно-Конституційну Грамоту.* Ю.М.-Л.

*[2] З грецького apophеegma (висказав; церковно-слов'янське "изречение"). Грецьку букву **Θ** (тета) в латинській ортографії заступають знаком **ph**; отже це грецьке слово в його латинській версії пишуть у формі "apophthegma". В українців грецьку **тету** (знак Θ) традиційно вимовляли як **Ф**. Отже правильно треба писати не **"апофегма"** як це написано в українському перекладі (з грецького) вищезгаданого „Томоса" а треба писати "апоффеґма". Ю.М.-Л.

у Польщі, який кожний раз має Головою своїм Блаженнішого Митрополита Варшавського й усієї Польщі.

Щоб зберегти і канонічно довести єдність з Нашим Св. Апостольським Вселенським Патріяршим Престолом, як також зо всіма Автокефальними Православними Церквами, Ми нагадуємо тут про обов'язок, який буде мати кожний Варшавський і всієї Польщі Митрополит: повідомляти, відновідно чинові Святої Православної Церкви, про своє обрання й возведення на престол (інтронізація) Інтронізаційним листом, як Нашу Велику Христову Церкву, так і всі Автокефальні Православні Церкви-Сестри; зберігати все, що торкається твердого додержування Віри й Православного Благочестя, також усе те, що наказують Святі Канони й чин Православної Церкви; поминати також, згідно установ в "Диптихах", ім'я Вселенського Патріярха й інших Патріярхів, також, як і Предстоятелів інших Святих Автокефальних Церков.

Крім того, Ми постановляємо, що Автокефальна Православна Церква-Сестра в Польщі повинна буде одержувати Святе Миро від нашої Великої Христової Церкви. Ми радимо в той же час, щоб у питаннях церковного порядку й характеру більше загальних, що перевищують границі юрисдикції кожної Автокефальної Церкви, взятої зокрема, Блаженніший Митрополит Варшавський і всієї Польщі звертався до Нашого Святішого Вселенського Патріяршого Престолу, за посередництвом якого підтримується єднання з усякою Православною Церквою, "правдиво навчаючою слова Істини", і запитував також авторитетного погляду й допомоги Церков-Сестер.

Після того, як Ми все це старанно розглянули й обміркували на канонічних засіданнях Священного Синоду 6 і 11 листопада 1924 року, доручили Ми, після синодального затвердження, цей Синодальний і Патріярший Томос, в докладнім і незміннім відписі, як він є записаний в Кодексі Нашої Великої Церкви Христової, Блаженнішому Діонисію, Нашому улюбленому в Христі братові й сослужителеві, Митрополитові Варшавському і всієї Польщі й Голові Священного Синоду Автокефальної Православної Церкви в Польщі.

Нехай зміцнить Господь Бог на віки ласкою й заслугами Першого Великого й Верховного Пастиря Христа Нашого Бога, Автокефальну Церкву-Сестру в Польщі, так щасливо упорядковану, піднесе й посилить все в Ній на славу Його Святого Імени, на користь її благочестивої пастви й на радість усіх Автокефальних Православних Церков-Сестер.

Року Господнього 1924, місяця листопада в 13 день.

Патріярх Костантинопольський Григорій. Митрополит Кізиський Калиник. Митрополит Сардійський і Пісидійський Герман. Митрополит Нікейський Василій. Митрополит Халкідонський Іоаким. Митрополит Філадельфійський Фотій. Митрополит Дерковський Костантин. Митрополит Сілірійський Евген. Митрополит Бруський Никодим. Митрополит Родополійський Кирило. Митрополит Принцевих Островів Агафангел. Митрополит Неокесарійський Амвросій. Митрополит Анейський Фома.

---

[2]Цей текст передрукований тут з такого джерела: журн. "Слово Істини". Вінніпеґ. ч. 7, 1949 р. Стор. 20-25. Митр. Іларіон (видавець і редактор цього журналу) не подав джерела, з якого він передукував його. Підчас проголошення автокефалії Православної Церкви в Польщі (17 вересня 1925 р.) текст цього. "Томоса" був прочитаний грецькою, французькою, польською і українською мовами. Українською мовою читав його прот. Петро Табінський.

Замітки — 1. "Православна Митрополія Литви" — це т.зв. "Литовська Митрополія", що існувала в 14-15 століттях.

У дійсності це була Київська Митрополія на територіях Великого Князівства Литовського в тому періоді часу, коли воно фактично становило "Литовсько-руську державу". 2. „Митрополія Польщі" — це Київська Митрополія на території т.зв. "Корони Польської" після Люблинської Унії (1596 р.), коли шляхом політичної унії Велике Князівство Литовське разом з окупованими Литвою „руськими" (українськими й білоруськими) землями з'єдналися з "Короною Польською", тобто з Королівством Польським. 3. *"Перше відділення від нашого Престолу Київської Митрополії Литви та Польщі, залежних від неї, а також прилучення їх до Святої Московської Церкви наступило не за приписами канонічних правил".* — Ця заява Константинопільської Патріярхії в її вищезгаданому "Томосі" відноситься до таких двох фактів: а) *перше відділення* Київської Митрополії від Константинопільського Патріярхату відбулося 1685 р., коли Київський Собор de facto унезалежнив її від Патріярха Константинопільського і підпорядкував її Патріярхові Московському. б) Після того, 1686 р., патріярх Константинопільський Діонисій IV de jure передав цю Митрополію в юрисдикцію Патріярха Московського.

II. ТЕКСТ ПРОТЕСТУ ВПЦ РАДИ УАП ЦЕРКВИ ПРОТИ ПРИЗНАННЯ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ В ПОЛЬЩІ АВТОКЕФАЛІЇ В ПОЛЬСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

(Передрук з "Православного Вістника". Вінніпеґ, квітень 1926 р.).*[3]

"ПРОТЕСТ ПРОТИ АВТОКЕФАЛІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ПОЛЬЩІ

ЙОГО БЛАЖЕНЬСТВУ
ЦАРГОРОДСЬКОМУ ПАТРІЯРХОВІ ВАСИЛІЮ III.

Всеукраїнська Православна Церковна Рада в м. Київі, Вищий Керівничий Орґан Української Православної Автокефальної Церкви, в січні місяці сього 1926 року випадково одержала примірник „ТОМОСУ" Вашого попередника патріярха Григорія IV про надання благословенства й затвердження "автокефальної орґанізації й конституції православної церкви в Польщі", а трохи раніш з часописі (Діло 16 вересня 1925 р.) довідалась про урочисте проголошення в Варшаві представниками Вашого Блаженьства сього "Томосу".

З приводу сих вчинків царгородської патріяршої орґанізації, проголошених від імени Вашого й Вашого попередника, Всеукраїнська Православна Церковна Рада висловлює сій орґанізцаії в Вашій особі рішучий протест як проти антиканонічних, антицерковних, як ворожих і дуже шкідливих для православного українського народу, що лише в останні роки визволяється, й під приводом своєї рідньої церкви єднається в свою вільну Христову сім'ю.

---

*[3]Редакція вінніпезького "Вістника" переписала цей "Протест" ВПЦ Ради таким правописом, який тоді був українцями вживаний у Канаді. Очевидно, що це вже не був той український правопис Галичини, який називався "желехівкою", і який вже коло 1920 р. почав заникати в Галичині, а також і в Канаді.

І перше за все, самий факт затвердження Царгородським "патріяршим престолом" автокефалії православної церкви в Польщі й канонічне від Вашого імени проголошення її є прямим порушенням канонів Св.Отців. Восьме правило третього Всесвітнього Собору каже: "Ніхто з епископів не має права поширувати своєї власти на ту епаріхю, яка раніш і з початку не була під його рукою, чи його попердників". (Порівняйте 39 правило 6 Всесвітнього Собору). Православна-ж церква в Польщі ніколи царгородському патріяшому престолу не підлягала, а як зазначено й в "Томосі" патріярха Григорія IV, належала, "до цілковитої церковної автономії Київського Митрополита", се-б то, до української церкви, від усіх прав на яку, не залишаючи за собою нічого, відмовився ще в 1686 році попередник Ваш патріярх Дионисий, коли продав її в неволю московському царському урядови. Тому, коли вже навіть визнати, що від патріярха залежить каноничне проголошення автокефалії, то каноничне право на проголошення автокефалії православної церкви в Польщі мусіло-б належати тільки московському патріярхови, від якого залежала православна церква в Польщі з 1685 року до останніх часів, а ніяк не царгородському патріярхови, ні румунському митрополитови, ні якому иншому церковному зверхникови.

Але з точки погляду православного розуміння церкви автокефалія церкви не є дар патріярха, чи царя, чи иншого якого зверхника, а власніть церкви кождого народу, як про се ясне каже 34 апостольське правило, яке знає лише "церкву кождого народу", а не церкву кождої держави, і церкві кождого народу дає повну волю на порядкування своїм життям Церкви других народів в братерський спосіб можуть безумовно давати своїм сестрам пораду, допомогу, благословенство, але лише по обовязку християнського служіння меншому братові, а не на підставі якихось державних прав, яких в церкві бути не повинно. (Митр. Іо. 42-44). Канони, на які посилається царгородська патріярша орґанізація в своєму "Томосі" (17 правило IV Всел. Соб. 38-VIВс. Соб.) ні в якому разі не касують 34-го апостольського правила й не дають права царгородському патріярхови рубати на шматки тіло церкви українського народу. Церква кождого народу може запевне, для зручности свого керівництва, росподілювати свій адміністраційний устрій, пристосовуючись до росподілу державного, як про се кажуть вищенаведені канони.

Так і Українська Православна Автокефальна Церква у всіх державах пристосовує свій устрій до адміністраційного і державного устрою й, запевне у всіх державах щиро виконує всі державні закони. І ніякій вільній державі, де народи дійсно вільні, де дійсно воля віри, се ніякої небезпеки не уявляє, бо ні в які політичні справи церква вмішуватись не повинна, і ніяких політичних завдань виконувати не може. Але нищити церкву цілого народу в угоду адміністраційним чи політичним змінам і міркуванням — се цілком антиканонічно й протицерковно й, навіть, для держави небезпечно. Правда, в "Томосі" Ви пишете: "крім того вважаємо канонічним обовязком, прийнятим нашим Святим Вселенським престолом опікуватись Святими Православними церквами, які потребують сього". Так, ми з сим згодні. В крайнім разі, для спасіння церкви можна при сій опіці й канони порушувати. Так зробив царгогородський патріярх Іеремія в XVI в. коли, спасаючи церкву українського народу від зрадників-епископів, що продавали віру за польську ласку, прихилився до прохання українського народу, відібрав з під керування епископів Українські Православні Братства і взяв їх під своє безпосередне керівництво.

Для чого ж, ваше Блаженьство, в порушення канонів присвоїли собі права над православною церквою в Польщі? Може Ви почули на собі обовязок допомогти сій церкві, спасти її в сучасний надзвичайно скрутний час її життя, стати на її захист, як се зробила наша церква в Америці, звернувшись з протестом до всіх церков і держав проти нечуваних утисків православної церкви в Польщі? Ні. Присвоївши собі права на порядкування православною церквою в Польщі, Ви зараз же сі права передали від себе: Ви для того їх і присвоїли, щоб зараз же їх передати... Кому-ж Ви передали сі права? Кому проголосили „автокефальну орґанізацію й конституцію православної церкви в Польщі?"

Православна церква в Польщі складається виключно з українського та білоруського народів; а церква, в православному розумінні, — народ, громада вірних. Чи-ж се сим народам — Українцям та Білорусам — Ви проголосили автокефалію їх церков? Чи представники православної церкви з Українців та Білорусів звертались до царгородського "патріяршого престолу" за благословенством на автокефалію? Оскілька нам відомо, ні Українці, ні Білоруси не тільки не звертались до царгородського патріяшого престолу за тією автокефалією, яку від Вашого імени проголошено в Варшаві, а, навпаки, зустріли сей акт з великою досадою й ворожістю, бо не тільки не побачили в Вашій опіці про них того духа християнської свободи, якою патріярх Іеремія в XVI обдарував Українські Православні Братства надавши їм всі права керування своєю церквою, а Ви навпаки своєю автокефалією позбавили народ і тих прав в своїй церкві, які ще в нього зберігались.

Кому-ж Ви передали права автокефалії над українським і білоруським православним народом? Ви передали сі права не церкві, а Москвину митрополиту Дионисию й скільком спільним з ним епископам в Польщі, які навіть не є обранцями церкви, а призначені польським урядом і вже виявили себе покірними його слугами навіть в суто-церковних справах в більшій мірі, ніж, навіть, колишні українські епископи XVI віку, що в угоду польському урядови пішли до унії з Римом. Тоді царгородський патріярх став на бік народу — українських та білоруських братств, а від прислужників польської влади епископів відняв права керування церквою; а Ви тепер ще гіршим прислужникам тієї-ж влади не тільки передаєте права автокефалії, а ще створюєте з них "Вищий керівничий церковний орґан — Святий Синод, складений з православних "канонічних" (себ то призначенх польською владою) епископів в Польщі на чолі з Його Святістю митрополитом Варшавським і цілої Польщі. Ви благословляєте другий примірник того Синоду, який за благословеньством Ваших попередників утворив в Росії цар Петро I в 1721 році й сим синодом остаточно знищив волю церкви й її життя, підбив її під волю держави й вона перестала бути церковною орґанізацією, а стала державною інституцією...

Кому-ж Ви нарешті передали права керування православною церквою в Польщі? Ясно, що ви передали їх, власне кажучи, польському католицькому урядови, як про се виразно говорить і сама урочистість проголошення Вашої автокефалії при домініруючій ролі представників польського уряду. І таким чином, не кажучи вже про гідність для православного патріярха давати своє благословеньство не керування православною церквою ворожому їй уряду, ви порушили основний заповіт ХРИСТА: **"віддавайте Кесареве — Кесареві, а Боже — Богові"**. Ви й Боже передали Кесареві...

Ви безумовно одержали той протест, який розіслала наша церква в Америці до всіх церков і держав світу проти тих нечуваних утисків і

насильства, які чинить польський, католицький уряд православній церкві в своїх межах, зруйнувавши богато православних храмів, зачинивши й повернувши на костели більше як 1500 їх, примушуючи народ православний до переходу в унію й католицтво. В сьому протесті всі закликаються стати на захисть православної церкви проти дикого насильства й знущання над нею польського католицького уряду, а Ваше Блаженьство, що вважаєте себе вищим всесвітним заступником православної церкви, наданням польському урядови необмежених прав на керування православною церквою перед всім світом не тільки прилюдно відмовились від сього захисту як раз в сей страшний для церкви момент а ще заспокоюєте себе в свому "Томосі", що "Свята православна церква в Польщі знаходиться в оточеній опікою Божою польській державі", що "в нових політичних умовах тільки ся конституція церкви (що Вами надана), зможе відповідно задовольнити й забезпечити її потреби"...

Віддаючи православну церкву в Польщі під оруду польського католицького уряду, Ваше Блаженьство мусіли знати, що з польським урядом недавно вступив в конкордат римський папа, який сим конкордатом відновив ті права й той вплив на польський уряд в церковному життю на терені Польщі, яким він користувався в XVI, і XVII віках, коли з його інспірації православна церква в Польщі опинилась в смертельній небезпеці. І от в сей час, коли римський папа більш ніж коли инше, стає фактичним хазяїном церковного життя в польській державі — кому на решті решт Ваше Блаженьство передаєте необмежені права автокефалії православної церкви в Польщі?...

Очевидно ви передаєте їх римському папі, Ви самі своїми руками, своїм актом автокефалії кидаєте православну церкву в Польщі в час її смертельної небезпеки під ноги римського папи, сього предковічного ворога всякої церковної волі, всякого поступу й життя, а найбільшого ворога православної церкви й українського народу. Мимо волі, тут пригадуються й самі собою до Вашого Блаженьства застосовуються слова СПАСИТЕЛЯ про наймита, що **"як він не пастирь і йому вівці не свої, то як бачить, що йде вовк, то покидає вівці та й утікає, а вовк хапає їх і розгонить вівці. А наймит тікає, бо він наймит і йому байдуже про вівці"** (Іоан IX. 12-13).

Не можемо не зазначити, що та велика небезпека, в яку Ваше Блаженьство поставили православну церкву в Польщі, неминуче тяжко відібється й на українському народови, який є головною складовою частиною православної церкви в Польщі. Народ український в минулому, в часи свого вільного церковного життя здобув собі великі, історичні заслуги перед православною церквою: він завжди стояв в перших рядах в віковій боротьбі схода з заходом на церковнім ґрунті й перемагав ворогів православія; в боротьбі за православну віру з католицтвом він могилами своїх найкращих синів встелив матір свою Україну... а за се був проданий своїм батьком — царгородським патріярхом в довгу московську царську неволю.

Ледви визволившись в останні роки з сієї неволі , він знов сміливо й отверто стає на ту-ж саму боротьбу з католицтвом, з насильством та прислужництвом в церкві, а Ви своїм актом автокефалії ставите його свідомо в такі умови які нищать його волю, найгірш загрожують йому ополяченням, окатоличенням, втратою ним своєї національної окремішности й єдности. Наш трудящий, побожний народ тільки що почав визволятися з під довгої неволі, тілько що став єднатися в свою рідню церкву, загоювати ті тяжкі рани, які наносили йому, рубаючи на части його єдине, живе тіло, роскидаючи сі части по всьому світу, а Ви, в сей час, знов

безжалісно рубаєте його на окремі частини й кидаєте їх на поталу ворожу. Так, актом своєї автокефалії Ваше Блаженьство виявили себе, може й не свідомо, ворогом нашого українського народу, який хоч раз уже зазнав сього від Вашого попередника, але тепер менш за все міг сподіватися сього від Вас, як захисника православної церкви.

Отже, Всеукраїнська Православна Церковна Рада, Вищий Керівничий Орґан Української Православної Автокефальної Церкви, визнає "Томос" царгородського патріярха Григорія IV, яким патріярх царгородський ВАСИЛЬ III благословив і затвердив і урочисто проголосив автокефалію православної церкви в Польщі **актом антиканонічним, антицерковним для українського народу й його церкви й для всієї православної церкви ворожим і шкідливим;** проголошує перед усіми церквами світу сей "Томос" патріярха Григорія IV **нікчемним;** автокефалії, якою патріярх Василь III обдарував православну церкву, **не визнає** й закликає українську церковну громаду в польській державі будувати свою дійсну автокефалію не на паперових актах слуг неправди, світу сього, а на волі до якої закликав ХРИСТОС всі народи на ґрунті рідньої свідомости й непорушних заповітів ХРИСТА.

Таку автокефалію української церкви уже проголошено. Проголошено не в Варшаві чи у иншому ворожому для життя українського народу осередкові, де куються лише кайдани та неволя для українського народа, а в місті Київі, сьому предковічному осередкові церковного й національного життя українського народу проголошена не патріярхами та князями, а самим українським народом, що зібрався на свій Всеукраїнський Церковний Собор в 1921 році; проголошено не для того, щоб рвати на части, знесилювати живе тіло українського народу, а для того, щоб з'єднати його й заживити всі ті тяжкі рани, які наносили й ще й досі намагаються наносити йому ріжні нахабні опікуни його, рубаючи на части живе тіло українського народу. І на чолі своєї рідньої дійсно автокефальної церкви не патріярхи, не зверхники, не державна влада, а сам український народ на своєму Соборі обрав і поставив найпочеснійшого Архиепископа ВАСИЛІЯ ЛИПКІВСЬКОГО, митрополита Київського і всієї України. Під прапором лише сієї автокефалії буде єднатися наш рідний дорогий український народ, куда-б тяжка доля його не занесла.

м. Київ, 13 лютого, 1926 року.

Почесний Голова Всеукраїнської Церковної Ради
митрополит **Василь Липківський**
Голова В.П.Ц.Р. **В. Потієнко.**
Члени: **К. Терещенко, Архиеп. Нестор Шараївский,**
Микола Хомичевський, П. Антипчук,
П. Гордовський.

Опубкліковуючи повищий протест Українська Греко-Православна Церква в Канаді прилучує свій голос проти автокефалії Православної Церкви в Польщі."

1. Замітки до змісту „Протесту" ВПЦ Ради УАП Церкви з приводу признання автокефалії Православній Церкві в Польщі

а) ВПЦ Рада правильно інформує, що Українська Церква була переведена в юрисдикцію Патріярха Московського 1685 р., тобто, що Київську Митрополію перевів в юрисдикцію Патріярха Московського Собор цієї Митрополії, що відбувся в Києві 1685 р., — не дивлячись на те, що згадана Митрополія de jure залежала від Патріярха Константино-

пільського. Теперішні українські православні історики обвинувачують тодішнього патріярха Константинопільського Діонисія IV, який не осудив за це того Собору Київської Митрополії, і не осудив цього вчинку згаданого Собору, тобто, не назвав його "незаконним", "неканонічним" актом, а навпаки — він незабаром, 1686 р., "канонічно" затвердив вищезгадане рішення Київського Собору з 1685 р. — Чому так воно сталося, це було вияснено вище.

б) ВПЦ Рада інформує, що жодна зовнішня сила у Вселенській Православній Церкві не має права вирішувати справи самостійности, чи несамостійности помісної (місцевої) Церкви будь-котрого народу, бо, згідно з 34-им Апостольським Правилом, яке каже, що *"Єпископам кожного народу треба знати одного з них як (свого) голову й начальника, і не чинити нічого такого, що перевищувало б їх владу"*, — Церкві кожного народу (етнічній спільноті) належиться статус автокефалії Церкви.

Клопіт із справою інтерпретації цього Апостольського Правила (Канона) той, що він в оригіналі написаний по-грецькому, і в ньому говориться про eθnos, яке наші інтерпретатори перекладають словом "народ". І, власне, клопіт тут полягає в тому, що грецьке eθnos, що вжите в 34-му Апостольському Правилі, має кілька значень: 1) згуртування людей, або товариство; 2) група і юрба; 3) народ і нація; 4) плем'я; 5) чернь (плебейська верства суспільства); 6) певна суспільна кляса людей.[3]

Апостольські Правила були укладені в Римській Імперії, в якій адміністративні одиниці Вселенської Церкви були визначені на підставі адміністративно-територіяльних одиниць структури Римської Імперії. І словом "етнос", мабуть, означували спільноту тих людей (які були християнами), що належали до населення даної адміністративно-територіяльної одиниці цієї Імперії.

в) ВПЦ Рада дорікає патр. Константинопільському Василієві III, що Константинопільська Патріярхія признала автокефалію Православній Церкві в Польщі *„на підставі якихось державних прав, яких у Церкві бути не повинно"*.

Це дорікання відноситься до того факту, що в "Томосі" , яким Константинопільська Патріяхія признала автокефалію Православній Церкві в Польщі, сказано, що вона зробила це на підставі 17 канона 4-го Вселенського Собору (Халкедонського, 451 р.). Константинопільська Патріярхія інтерпретувала цей канон так, що він дозволяє признавати автокефалію тільки *державному народови*, тобто, кажучи словами образности, *цей канон, мовляв, дозволяє признавати автокефалію виключно на базі її невідлучного прив'язання до тієї держави, в якій знаходиться та Церква, що їй признано автокефалію.* Тому що тут ішлося про Православну Церкву в Польщі, то признана їй автокефалія була нерозлучно прив'язана до польської держави, а це значить, що це була *польська автокефалія.*

---

[3]Prof. Karl Feyerabend, Ph.D., *Handy Dictionary of the Greek and English Languages.* Philadelphia. 1945. (Це переклад з німецького оригіналу).

ВПЦ Рада це дуже добре розуміла, і це була головна причина, яка спонукала ВПЦ Раду запротестувати проти такого признання автокефалії Православній Церкві в Польщі.

Проф. Олександер Лотоцький цей, вищезгаданий канон (17 канон 4-го Всел. Собору) передає так:

> "Коли царською владою засновано або буде засноване місто, то розподіл парафій нехай послідує за цивільним та земським порядком".[4]

Тут, по-перше, треба сказати, що проф. Лотоцький подав не повний текст 17-го канона 4-го Всел. Собору, а подав тільки його кінцеву частину. Але головною слабою стороною перекладу (з грецькго оригіналу) цього канона є тут той факт, що гр. слово parochia він переклав словом "парафія" (що відповідає церк.-слов'янському "приходъ"). У дійсності ж за часів 4-го Всел. Собору (451 р.) у Візантійсько-Римській Імперії, на територіях якої існувала Всел. Церква, грецьким словом parochia називали дієцезію.[5]

За того часу коли відбувався 4-ий Всел. Собор, Візантійсько-Римська Імперія (що складалася з двох основних частин: східньої й західньої) ділилася на чотири префектури, Східня Префектура ділилася на п'ять дієцезій (з грецького dioi'kesis); кожна дієцезія складалася з кількох провінцій. Єпископ головного міста кожної дієцезії був автокефальним, і йому підлягали всі ті єпископи, що були в столицях тих провінцій, з яких складалася та дієцезія.

Коли імператор оснував таке нове місто, яке було призначене на столицю запланованої нової дієцезії, що мала бути утворена, то, згідно з 17-тим каноном 4-го Всел. Собору, в це місто мусів бути призначений дієцезіяльний єпископ (який, як і кожен із старих дієцезіяльних єпископів) мусів бути автокефальним, і йому мусіли бути підпорядковані єпископи тих провініцй, з яких новостворена дієцезія складался. І так, напр., імператор Юстиніян І 535 р. своє рідне село Тавразій (на Балканах) перетворив у велике місто, якому він надав назву "Перша Юстиніяна", і утворив нову дієцезію, столицею якої стало це нове місто, а призначеному для цієї нової дієцезії єпископові він надав статус автокефального єпископа, і Вселенська Церква акцептувала це (згідно з 17-тим каноном 4-го Всел. Собору).

Отож, коли на даній території постала нова держава, або була возстановлена стара держава (яка існувала колись, але потім на протяг якогось часу перестала існувати), то, — каже Константинопільська Патріярхія, — Церкві в тій новоствореній, чи возстановленій, державі, згідно з 17-им каноном 4-го Всел. Собору належиться статус Церкви автокефальної. Константинопільська Патріярхія саме тому базувалася на 17-му каноні 4-го Всел. Собору, коли вона рішила признати автокефалію усій сукупності тих православних єпархій, які опинилися в церковних межах тієї возстановленої (1918 р.) держави, якою була Польща.

---

[4]Проф. О. Лотоцький, *Автокефалія.* Том І. Варшава, 1935. Стор. 139.

[5]Н. Суворовъ, *Учебникъ церковнаго права.* Москва, 1912. Стор. 23.

Слабою стороною такої інтерпретації цього канона є те, що він був установлений 4-тим Всел. Собором для Церков у новостворених, чи возстановлених, дієцезіях Візантійсько-Римської Імперії, а не в новостворених, чи возстановлених державах.

г) Треба звернути увагу на той факт, що силою 17-го канона 4-го Всел. Собору автокефалія нерозлучно прив'язується до тієї держави, в якій існує та Церква, що їй признано автокефалію, а це значить що признана Православній Церкві в Польщі автокефалія була нерозлучно прив'язана до польської держави, і була виключною власністю цієї держави. Одначе ніхто з тодішніх українських провідних сфер, за винятком ВПЦ Ради, не звернув, та й досі не звертає, на це уваги.

Певна річ, що інтенції ВПЦ Ради включити українські православні єпархії в державних межах Польщі в склад УАП Церкви були нездійснимі.

ґ) Автокефалію Правосл. Церкві в Польщі признав патріярх Григорій VII, а не Григорій IV, як це помилково сказано в протесті ВПЦ Ради.

2. Головна причина тривоги ВПЦ Ради в Києві у зв'язку з признанням автокефалії Православній Церкві в Польщі

Історичне значення має заява в Константинопільському "Синодальному й Патріяршому Томосі" з 1924 р., що Київська Митрополія була *неканонічним способом відділена* (в 1685-1686 рр.) від Константинопільського Патріярха і прилучена до Московського Патріярхату. Одначе ВПЦ Рада в Києві взагалі, а її Почесний Голова митр. В. Липківський зокрема, були затривожені тим фактом, що в цьому "Томосі" було сказано, що Константинопільська Патріярхія признає автокефалію Православній Церкві в Польщі (частині історичної Київської Митрополії) на основі 17-го канона IV Всел. Собору й 38-го канона VI Всел. Собору.*[4] Отже *Конст. Патріярхія таким чином канонічно прив'язала цю автокефалію до Польщі,* і тому de jure це була *польська автокефалія.*

Очевидно, що вимога ВПЦ Ради, щоб українським православним єпархіям у державних межах Польщі ніхто — ні Московська і Константинопільська Патріярхії, ні уряд Польщі — не забороняли самим вирішувати свою долю, і, напр., стати частиною УАП Церкви в Україні (під совєтською владою) була нереальною.

*[4](38-ий канон IV Всел. Собору фактично є повторенням 17 канона IV Всел. Собору. — Ю.М.-Л.).

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИЙ

"СЬОМИЙ ЕТАП" РОЗВИТКУ У.Г.-П. ЦЕРКВИ

ВСТУП

Рішення (1924 р.) збудувати в Вінніпезі церкву під назвою "Собор Св. Покрови" Головний "Виділ" (Управа) У.Г.-П. Братства в своєму "Слові" (в жовтні 1925 р.) до української православної спільноти в Канаді назвала *"семим етапом* розвою Української Православної Церкви в Канаді". Тому що ця церква мала бути всеканадською Архиєпископською Катедрою, то рішення збудувати такий храм мало також символічне значення. Постанова збудувати Катедральний Собор була зроблена тому, що У.Г.-П. Церква вже мала свого Архипастиря-українця, а щоб початок його архипастирства в Канаді був належно відзначений, то було рішено збудувати собор, що мав бути його катедрою. Це рішення символізувало собою початок періоду розбудови У.Г.-П. Церкви в юрисдикції архиєп. Теодоровича.

Всенаканадська кампанія за пожертвами на цей храм мала не тільки функційне значення, але й значення символічне; бо це була перша в Канаді масова збірка пожертв на українську православну церковну справу. В історії У.Г.-П. Церкви вперше систематично почали появлятися колонками в пресі списки імен жертводавців на українську церковну справу щойно 1925 р. На сторінках "Правосл. Вістника" були проголошувані пожертви на катедральний собор Св. Покрови в Вінніпезі.

Рішення офіційно перемістити Консисторію із Саскатуну до Вінніпеґу було зроблене на Четвертому Соборі У.Г.-П. Церкви (16-17 липня 1924 р.), але de facto вона була переміщена вже з початком 1924 р., бо Церковна Громада Св. Покорви (перша парафія У.Г.-П. Церкви в цьому місті), що була основана 21 вересня 1923 р., і на цих своїх установчих зборах ця Громада постановила запросити на становище настоятеля прот. С.В. Савчука. Перше Богослуження в цій Громаді він відправив (в англіканській церкві, яку ця Громада взяла в тимчасовий піднаєм) на Різдво 1924 р. (За новим стилем — 7 січня 1924 р.; за старим стилем це був день 25 грудня 1923 р.). З того часу свящ. С.В. Савчук уже постійно жив у

Нижня частина собору Св. Покрови в Вінніпезі 1925 р.

Вінніпезі, і крім Громади Св. Покрови, він також духовно обслужував українські "колонії" в Манітобі, а крім цього він, почавши з квітня 1924 р., редагував у цьому місті часопис "Православний Вістник" (перше число цього часописа-місячника вишло в квітні 1924 р.). А що голова Консисторії (о. Савчук) вже з початком 1924 р. переїхав до Вінніпеґу, то це означало, що й Консисторія тоді ж таки була переміщена до цього міста.

І. ПЕРШЕ ОПОВІЩЕННЯ ПРО РІШЕННЯ ЗБУДУВАТИ КАТЕДРАЛЬНИЙ СОБОР У ВІННІПЕЗІ

У жовтневому числі 1924 р. "Правосл. Вістника" було поміщене таке оповіщення:

"ДО УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ЗАГАЛУ В КАНАДІ

Дорогі Брати і Сестри!

Отся світлина представляє, як буде виглядати Українська Православна Церква в Вінніпеґу, коли буде скінчена.

Будова церкви почнеться слідуючої весни, а що церква в Вінніпеґу буде дійсно Катедрою Української Православної Церкви в Канаді, то Українська Православна Громада в Вінніпеґу звертається до вірних і прихильників Рідної Церкви в цілій Канаді з горячою просьбою причинитися своїми датками до будови сього Храму Божого.

Щоб увіковічнити пам'ять тих, котрі причиняться до будови катедри, — лоти (парцелі землі; Ю.М.-Л.) поділені на понумеровані квадратові фути і на кожного доляра жертви записується один квадратовий фут на жертводавця. Імена таких властителів квадратових футів будуть переховуватися в катедральній церкві так довго, як довго ся Катедра буде істнувати.

Колиб хто хотів зайнятися розпродажею квадратових футів, то най ласкаво зголоситься на адресу касієра. До нього треба також слати всі жертви.

Адреса касієра: **H.I. Block — 210 Dufferin Ave., Winnipeg, Man.**

За Комітет Української Православної Церкви в Вінніпеґу:

В. Новак, голова **В. Купченко,** писар

За **Жіноче Українське Православне Товариство в Вінніпеґу:**

П-ні О. Свистун, предс. **П-на А. Романчич**, писар

Замітки. — Відркиття Собору Св. Покрови (тільки його нижньої частини) відбулося 29 листопада 1925 р. Будування цієї церкви було закінчене 1952 р.

1. Провід У.Г.-П. Братства про Катедральний Собор Св. Покрови, як про символ розвитку У.Г.-П. Церкви в Канаді

У жовтневому числі 1924 р. "Правосл. Вістника" було поміщене таке звернення проводу У.Г.-П. Братства до української православної спільноти в Канаді:

"СЛОВО ВІД ГОЛОВНОГО ВИДІЛУ БРАЦТВА ДО ВСІХ ЧЛЕНІВ І ПРИХИЛЬНИКІВ

Української Православної Церкви в Канаді

Тисяч девятьсот двайцять пятий рік запишеться нестертими буквами в історії Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Сього року орґанізація Церкви завершується величавою будовою Української Пра-

вославної Катедри св. Покрови в Вінніпеґу. Катедра або Собор св. Покрови буде найвеличавійшою будівлею в українськім стилю на сім боці океану. Покищо сього року буде скінчений тільки перший поверх катедри збудований з солідного камення дуже гарної роботи. Другий поверх катедри буде збудований пізнійше, коли на се зволять фонди. Пляни другого поверху катедри вироблені нашим українським будівничим п. С. Ковблем вислано до Всеукраїнської Церковної Ради в Київі, де знатоки українського церковного стилю викінчать сі пляни так, щоби катедра збудована по сим плянам була гордістю українського народу в Канаді і окрасою міста Вінніпеґу.

Самий факт, що православні Українці міста Вінніпеґу приступили до будови такої величавої катедри показує на велику відданість і патріотизм. Сей факт тим більше замітний, коли пригадаємо собі, що Українська Православна Громада в Вінніпеґу істнує доперва несповна два роки, що перше Богослуження для сеї громади було відправлене на Різдво 1924 року. Вініпеґська Православна Громада числила в самім початку несповна трийцять членів. В протягу півтора року число членів зросло до близько трох соток. Є певна надія, що коли тільки ся громада зачне реґулярну церковно-народну працю в своїм власнім храмі, число членів громади зросте ще богато.

Сей великий поступ православного руху замітний не тільки в Вінніпеґу, але й в цілій Канаді. Українське Греко-Православне Брацтво в Канаді, якому судилося відродити Українську Православну Церкву в Канаді, і яке з сеї причини як найкраще обзнакомлене з поступом Української Православної Церкви в Канаді, позволить собі в коротці пригадати нашій суспільности в Канаді головні етапи розвою Української Православної Церкви в Канаді. Сей короткий перегляд історії Української Православної Церкви в Канаді буде найкращим доказом великої живучости православного руху між Українцями в Канаді і запорукою на дальший скорий розвій Української Православної Церкви в Канаді.

Українське Греко-Православне Брацтво було завязане на зборах в Саскатуні 1918 року. Брацтво увійшло в порозуміння з Архиепископом Александром, який позволив деяким священикам з російської місії обслугувати українські православні громади. Першою такою громадою була церковна громада в Ст. Джулієн, Саск., яка перейшла з греко-католицизму на православіє. Число громад зачало скоро зростати. Та біда була в тім, що священики з російської місії зачали вести кацапську пропаґанду між українськими громадами. Треба було конче дістати свідомих українських священиків і для сеї цілі покликано до життя Православний Семинар в Саскатуні 1919 року. Для семинаря Брацтво дістало професора в особі д-ра Л. Ґермана з Буковини. Се були два перші етапи в історії Української Православної Церкви в Канаді.

Третим етапом було запрошення Митрополита Ґерманоса взяти духовний покров на над нашою Церквою з тої причини, що Архиепископ Александер під напором галицьких москвофілів зачав ворожий курс проти Української Православної Церкви, на зорґанізовання якої він дав був свій дозвіл і навіть підписав спеціяльну угоду в сій справі з репрезентантом Брацтва, п. В. Свистуном, що в сій цілі їздив в літі 1919 року спеціяльно до Ню Йорку. Митрополит Ґерманос згодився взяти покров над нашою церквою на Соборі в Вінніпеґу при кінці 1919 року.

Четвертим етапом в історії Української Православної Церкви було висвячення трох питомців духовного семинаря іменно оо. С.В. Савчука, П. Самця і Д. Ф. Стратійчука. Сі три перші священики канадійського виховання були як найкращою запорукою свобідного розвою церкви. Кождому з них приділено дуже широке поле, бо аж по цілій провінції, до місійної праці. Отець Самець почав свою працю в Манітобі, о. Савчук в Саскачевані, а о. Стратійчук в Алберті, де пізнійше отворено другий курс духовного семинаря, на котрий учащали чотири питомці, з яких однак тільки один скінчив курс і був пізнійше висвячений на священика, іменно о. С. Гребенюк. В сей час наша церква має отсих священиків, оо. Ґермана, Копачука, Савчука, Самця, Стратійчука, Гребенюка, а також о. Д. Кирстюка, що був передше священиком в російській місії, і о. І. Кусого, а потім також о. В. Новосада з Америки.

Весь сей час число парохій зростає. Зростає також постійно число членів парохій. Зріст Української Православної Церкви йде в парі з шаленою аґітацією проти неї зі сторони католиків, кацапів і протестантів. Однак та протиаґітація замісць пошкодити, помагає зростови Церкви, тому, що нарід переконується чимраз більше, що Православна Церква стоїть на чисто народнім становищі, коли другі церкви є цілковито під чужими впливами.

Пятим етапом в історії нашої Церкви треба вважати висвячення о. В. Кудрика, бувшого довголітнього редактора Українського Голосу, чоловіка дуже обзнакомленого з історією і обрядами Української Православної Церкви, а також доброго знавця теольоґії взагалі. З його приступленням в члени священиків наша Церква дуже зміцнилась. Пізнійше трохи був висвячений священиком о. П. Мельничук.

Шестим етапом в історії нашої Церкви є приїзд до Канади Впр. Архиепископа Івана Теодоровича, який на запрошення Собору в Йорктоні, що відбувся 1924 року в літі, бере під свій покров Українську Православну Церкву в Канаді, перебираючи духовний провід від Митрополита Ґерманоса. Рівночасно до нашої Церкви прилучуються отсі священики: о. Кирстюк, бувший катехит в ґімназії в Вижниці на Буковині, о. П. Білонь, бувший полевий священик при Українській Армії, родом з Великої України і о. Сенета, бувший греко-католицький священик із станиславівської дієцезії. Кромі сього Впреосв. Владика висвячує осенню 1924 року о. В. Слюзара, бувшого питомця духовного семинаря в Чернівцях на Буковині, а весною біжучого року в ряди українських православних священиків приймається о. М. Кучера, бувшого греко-католицького священика з станиславівської дієцезії.

По обняттю духовного проводу в нашій Церкві Впр. Архиепископом Іваном, Українська Православна Церква в Канаді разом з Українською Православною Церквою в Америці навязує близші зносини з Українською Православною Автокефальною Церквою на Україні, стає фактично автономною частю Української Автокефальної Церкви.

З обняттям духовного проводу в нашій Церкві Впр. Архиепископом Іваном Теодоровичем зростає сильно пристіж Церкви в очах нашого народу в Канаді. Рівночасно однак зміцнюються атаки на Неї зі сторони Її противників, головно католиків під проводом епископа Будки. Атаки сі провадяться в орґані католиків, "Канадійському Українцеві", з амвони в

церквах, в католицьких орґанізаціях на ріжних мітінґах, в приватних розмовах, — взагалі в всякий дозволений і недозволений спосіб. Атаки в "К.У." настільки невмісні, злобні і брехливі, що стають притокою до великого процесу, який виграє о. протоєрей Савчук з присудом сім тисяч долярів відшкодовання проти "Канадійського Українця". Сей процес був великою моральною побідою для нашої Церкви. І хоч атаки католицьких провідників не устали ані на хвильку і хоч вони дишуть ненавистю і злобою супроти Української Православної Церкви, однак результат атаків остає все більше шкідливий для них як для нас, бо якраз невмісність тих атаків переконує наш народ про слушність нашої справи.

В теперішну пору Українська Православна Церква занимає дуже сильну позицію серед нашого народа в Канаді. Свідомий наш загал в Канаді відноситься з великим довірям до роботи нашої Церкви. Число членів і прихильників зростає сильно з кождим днем. Сього року в канадійській українській греко-православній дієцезії приступлено до будови девятьох нових церков. Ми сильно віримо, що під прапором Української Православної Церкви з часом згуртується весь наш нарід в Канаді. До нашої Церкви належить вже около сто громад, яких обслуговують чотирнайцять священиків. Всі ті священики ревно виконують свої душпастирські обовязки, кромі церковної роботи роблять також народну роботу, всі вони своїм родинним життям дають гарний примір своїм парохіянам.

Будовання катедри в Вінніпеґу можна назвати семим етапом в історії нашої Церкви в Канаді. Катедра ся стає символом цілої нашої Церкви в Канаді. Вона вказує на се, що розвиток нашої Церкви в Канаді пішов природним шляхом, бо Вінніпеґ, який є природним центром нашого народного життя в Канаді став також центром нашого Церковного життя.

Катедра ся будується коштами в першій мірі Українців в Вінніпеґу, а дальше також коштами всіх Українців в Канаді. Катедра ся не буде записана ні на епископа, ні на якусь епископську корпорацію, тільки на саму церковну громаду, якої членами можуть стати не тільки Українці в Вінніпеґу але й з цілої Канади. Тому що члени з поза Вінніпеґу не можуть брати такої активної участи в церковній роботі в Вінніпеґу, як члени з Вінніпеґу, хіба о стільки о скільки ся робота буде відноситись, до загальної церковної справи в Канаді, тому членство для людей з поза Вінніпеґу коштує менше в грошах як для людей з Вінніпеґу. І так член фундатор в Вінніпеґу платить 25 дол., а з поза Вінніпеґу 10 дол.; член добродітель з Вінніпеґу дає 100 дол., а з поза Вінніпеґу 40 дол.; член ктитор з Вінніпеґу платить 250 дол., а з поза Вінніпеґу 100 долярів. Згадані суми можна платити також ратами,

Українське Греко-Православне Брацтво в Канаді вірить, що поза Вінніпеґом, в цілій Канаді знайдеться безпечно яких тисячу людей, що зможуть дати по 10 дол., і стати членами фундаторами катедри. Брацтво вірить, що в Канаді знайдеться десять тисяч людей, що зможуть купити принаймні по одній квадратовій стопі площі катедри, по ціні одного доляра за стопу. Брацтво вірить, що в Канаді знайдеться кілька тисяч людей, що зможуть пожертвувати менші суми на катедру. В кождім разі Брацтво вірить, що коли перший поверх катедри має коштувати около двайцять тисяч долярів, то з поза Вінніпеґу з цілої Канади повинно прийти на сю ціль принаймні десять тисяч долярів або половина кошту. Брацтво вірить, що ціла Канада повинна прийти в поміч громаді в Вінніпеґу, тому, що громада в

Вінніпеґу взяла на себе сей такий великий тягар не для себе самої тільки, але з огляду на справу цілої нашої Церкви в Канаді.

Брацтво отже просить всіх щирих Українців, головно тих, що рахують себе членами і прихильниками Української Православної Церкви в Канаді, даючи щирі і щедрі жертви на будову Української Православної Катедри в Вінніпеґу, дадуть сим доказ свого зрозуміння церковно-народної справи в теперішній важний для української нації час.

ЗА ГОЛОВНИЙ ВИДІЛ УКРАЇНСЬКОГО ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОГО БРАЦТВА В КАНАДІ:

В. Свистун, голова **Ізидор Новосад,** місто голова
Ю. Стечишин, секретар."

Замітки. — У вищезгаданому "Слові" У.Г.-П. Братства (з 1924 р.) незгідно з дійсністю сказано, що оо. Лазар Ґерман і Микола Копачук тоді (1924 р.) ще далі були в У.Г.-П. Церкві в Канаді. У дійсності ж о. д-р Лазар Ґерман напостійне виїхав з Канади літом 1922 р., а о. д-р Микола Копачук перестав належати до У.Г.-П. Церкви в Канаді 11 жовтня 1922 року.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТИЙ

ВІДНОШЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПАСТВИ В КАНАДІ ДО АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ЯК СВОГО АРХИПАСТИРЯ

І. ЗАЯВА ПРОВОДУ У.Г.-П. ЦЕРКВИ, ЩО ПРОТИВНИКИ НАЗИВАЮТЬ ЇЇ НЕКАНОНІЧНОЮ ТОМУ, ЩО ВОНА Є УКРАЇНСЬКОЮ ЦЕРКВОЮ

Наступ греко-католицьких церковних діячів (з табору єп. Будки) і РосійськоїМісії в Канаді на архиєп. І. Теодоровича під замітом, що він, мовляв, не єпископ, бо його висвятив митр. Липківський, який сам не був єпископом, бо його висвятив народ, не були перешкодою на шляху розбудови У.Г.-П. Церкви в духовній юрисдикції архиєп. Теодоровича, бо противники цієї Церкви самі себе здискредитували в очах загалу її членів і прихильників.

Коли Архипастирем У.Г.-П. Церкви був (почавши з 27 листопада 1919 р. до 16 липня 1924 р.) митр. Ґерманос, то ввесь широкий загал цієї Церкви знав, що митр. Ґерманос був канонічним єпископом, і єпископом православним, отже він був, як тоді казали, "правним". "Український Голос", який, поки У.Г.-П. Церква не мала свого пресового органу, служив своїми сторінками справі У.Г.-П. Церкви, інформував своїх читачів, що митр. Ґерманос належав до Єпископату Патріярха Антіохійського (яким тоді був патр. Григорій IV), одначе статус митр. Ґерманоса, як канонічного єпископа, не перешкодив противникам У.Г.-П. Церкви клеймувати її тавром "секта", а митр. Ґерманоса проголошувати "другим Серафимом". (Росіянин, який називав себе "Серафимом Уствольським", вдавав "єпископа", і то ще й у сані "митрополита". У Канаді він був, а жив у Вінніпезі, в 1903-1908 роках).

Ось один з прикладів. Один з греко-католицьких діячів у Канаді 1923 року вислав до редакції органу ОО. Василіян, журналу-місячника "Місіонар" (у Жовкві, в Галичині), допис, в якому м. ін. було сказано про У.Г.-П. Церкву в Канаді та її Архипастиря, митр. Ґерманоса, ось що:

"Є тут з Сирії *ніби єпископ,* схизматик, *що висвячує, як колись*

Серафим, і він творить тут *нову секту,* котру збаламучені відступники звуть "Народна Українська Православна Церква".

Цього листа гр.-катол. інформатора в Канаді редакція "Місіонара" опублікувала — п.з. *"Осторога"* — в числі з 14 березня 1923 р. цього василіянського місячника.

Інформації про це, із своїми коментарями, подав свящ. С.В. Савчук у статті п.з. *"Деякі документи і ще дещо"*, що була поміщена у числі за 19 грудня 1923 р. "Укр. Голосу" в Вінніпезі.

Той факт, що противники У.Г.-П. Церкви навіть митр. Германоса (з 1921 р. члена Свящ. Синоду Антіохійського Патріярхату) клеймували тавром "другого Серафима", а його українську паству — "сектою", переконав членів і прихильників У.Г.-П. Церкви в тому, що греко-католицькі церковні діячі проголошують кожного Архипастиря У.Г.-П. Церкви "неканонічним" тільки тому, що він узяв під свою духовну опіку православних українців у Канаді, Церкву яких вони завзялися знищити, і тому проголошують її "неканонічною", бо її єпископ, мовляв, "неканонічний", "самосвят" і т.ін.

Висловом такого переконання загалу вірних У.Г.-П. Церкви була передова стаття п.з. *"Не о канони ходить"* — у червневому числі 1927 р. "Правосл. Вістника", яка починається таким вступом:

> "Вороги Української Православної Церкви, — так прислужники Москви, як і прислужники Риму, — не вибирають в способах боротьби проти Неї. Вони бачуть, як скоро Рідна Церква українського народу зростає, бачуть, як весь свідомий загал український горнеться до Неї; бачуть, що в міру сього їх власні впливи між народом що раз меншають — і вони в роспуці хапають за найогидніші способи в боротьбі, хапаючи за лож, очернення і підступ, забуваючи, що свята справа, як вони свою справу люблять називати, не потребує ані ложі, ані очернення, ані підступу.
>
> *Одним з найбільш вживаних закидів проти Української Православної Церкви зі сторони її ворогів, се закид, що ніби то Українська Православна Церква є неканонічна, не леґальна. А чому? Тільки тому, що вона є автокефальна, то є самостійна, тільки тому, що вона незалежна ні від Риму, ні від Москви ні від Варшави".*

Теологічні аргументи, якими противники У.Г.-П. Церкви послуговувалися проти архиєп. Теодоровича, що він, мовляв, не має апостольського наслідства, і що УАП Церква в Україні нарушила "доґму", якою є принцип "апостольського наслідства", не міг мати жодного впливу на загал вірних і прихильниів У.Г.-П. Церкви, бо для нього ці справи були незрозумілими абстрактами. Про це свідчив свящ. С.В. Савчук у передовій статті — п.з. *"Українська Православна, Московська, а Греко-Католицька Церква"* в червневому числі 1924 р. "Прав. Вістника", яка починається ствердженням ось такої очевидної дійсности:

> "Багатьом людям незрозуміло, в чім якраз лежить ріжниця між церквою українською православною, московською православною і греко-католицькою. Назверх — всі три церкві мають той сам зміст, ті самі обряди, ті самі богослуження, ту саму науку. І хоч між першими обома а греко-католицькою істнують деякі доґматичні ріжниці, то всеж невеликі і не

мають вони практичного в житю значіння. Сі ріжниці замикаються і кінчаються в области теольоґічних теорій, і загал їх не розуміє".

Василь Свистун, голова У.Г.-П. Братства, в листі з 27 вересня 1924 р. до Мих. Стечишина (в Йорктоні) писав з Етельберт, Ман.:

"Божик (о. Пантелеймон) дальше пописується у Вінніпеґу. Кажуть, що недавно на однім зібранню мав дуже гостро критикувати Владику [Теодоровича] за се, що той все пише і говорить лише о царстві небеснім на земли, а о царстві небеснім — ні слова, ні хочби натяку. Божик мав сказати, що "се є дуже а дуже підозріле". Купченко (Віктор?) йому відтяв: "Ви отче ліпше покладіть руку на серце і скажіть отверто: ціла біда для вас в тім, що владика Іван не належить ані під Рим, ані під Москву! Митрополит Ґерманос був для католиків "арабом, турком, хальдейцем, магометом, жидом". А тепер видимо вже, чим буде для вас епископ Іван! Життям по смерти не журіться, — пекло все для вас знайдеться!"

Се показує, що католицькі напасти на о. Владику (Теодоровича) дають противні наслідки. Католики видять в його особі сильного епископа і такого, як наша церква потребув, і попали в шал з паніки. Будовання катедри для о. Владики теж відбирає їм сон..."

Почування вірних У.Г.-П. Церкви в відношенні до архиєп. І. Теодоровича висловив прот. С.В. Савчук у статті *"Четвертий Собор Української Православної Церкви"* ("Правосл. Вістник", липень 1924 р.), в якій він у зв'язку з рішенням цього Собору У.Г-П. Церкви запросити його на становище Архипастиря цієї Церкви заявив:

"Завдяки сему рішенню Собора Українська Православна Церква [в Канаді] зачинає новий період великої праці над релігійно-моральним піднесенням [нашого] народу [в Канаді] *під проводом свого рідного Владики з серця України, з золотоверхого Києва"*.

Один з вірних У.Г.-П. Церкви, Теодор Кархут з Кемроз, Алта., саме під впливом таких почувань у відношенні до архиєп. Теодоровича — "Рідного Владики з серця України, з золотоверхого Києва" — писав у своєму дописі до "Православного Вістника" (вересень, 1926 р.) на адресу українців греко-католиків:

"Колиб наш загал читав більше "Православного Вістника", то я є певний, що наші збаламучені брати не трималисяб того "римського авторитету", як вони називають римське панування над собою. То тільки таке глупе католицьке поняття, що ніби то в нас в Київі на Україні нема авторітету, а є лише в Італії. Вони звуть себе українцями, але як воскресла Українська Православна Церква, на чолі котрої стоїть наш брат та щирий син свого народу, митрополит Василь Липківський, то наші заголюкані брати українці католики, замісць прилучитися до Рідної Церкви, ще й тепер підчиняються тому римському "авторитетові", який є нічим іншим, як душевним поневолювачем".

II. ПЕРШІ КОНКРЕТНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ АРХИПАСТИРСЬКОГО СЛУЖІННЯ В НІЙ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА

1. Збільшення числа священиків

Тим першим душпастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді, що його рукоположив (23 жовтня 1924 р.) архиєп. І. Теодорович, був о. Володимир Слюзар (що до Канади приїхав з Буковини 16 листопада 1923 р.). Після близько двох років душпастирської праці в Шіго, Саск., він, на рекомендацію Юрія Драґана, студента медицини Саскачеванського університету в Саскатуні, був Консисторією призначений настоятелем Церковної Громади Св. Софії в Монтреалі.[1] Цю громаду, першу в Східній Канаді парафію У.Г.-П. Церкви, оснувало в серпні 1926 року Братство Св. Софії, а перше Богослуження там о. В. Слюзар відправив 22 серпня 1926 р.[2]

Восени 1924 р. до Канади з табору українських повоєнних емігрантів з Наддніпрянщини в Каліші, Польща, приїхав до Канади свящ. Петро Білон, бувший голова Редакційної Колеґії журн. "Релігійно-Науковий Вістник" (у Польщі) та його головний редактор. Він був висвячений у Каліші 1921 р. У кінці 1929 р. він переїхав до США.

Пізно восени 1925 р. прот. Корнило Кирстюк — з благословення архиєп. І. Теодоровича — відкрив у Ріджайні, Саск., Пастирські Курси, на яких він сам викладав усі предмети. Властиво курсанти мусіли знати головно зміст Требника й Служебника й навчитися практично звершувати всі треби й правити Богослуження, бо ці курси тривали тільки півроку. Тому що ці Курси відбувалися в приватному домі прот. К. Кирстюка, то курсанти жартівливо назвали їх "хатнім семинарем".[3]

Архиєп. Теодорович 1926 р. висвятив на священиків Т.Д. Волохатюка, Т.А. Горбая, Є. Грицину, П. Запаринюка Д. Лещишина, І. Майбу й М. Подольського. Того ж року, одначе, з У.Г.-П. Церкви до У.П. Церкви в США напостійне переїхали о. В. Новосад, І. Кучер (який в У.Г.-П. Церкві був тільки рік) і прот. К. Кирстюк. Свящ. Дмитро Сенета ще взяв участь у П'ятому Соборі (в липні 1927 р.), У.Г.-П. Церкви в Канаді, але після того він, ще того самого року, повернувся до Греко-Кат. Церкви і виїхав до Галичини.

III. НЕДІЛЬНІ ШКОЛИ

Ініціятором оснування Недільних Шкіл в У.Г.-П. Церкві був прот. С.В. Савчук — голова Консисторії, настоятель Громади Св. Покрови в Вінніпезі й редактор "Православного Вістника".

---

[1]"Вибране з праць о. протопресвітера д-ра Володимира Слюзаря". (За редакцією Дмитра Кислиці). Торонто, 1981. Стор. 16-17.

[2]Ювілейна Книга Півстоліття У.Г.-П.Ц. в Канаді 1918-1968. (За редакцією Юрія Мулика-Луцика). Вінніпеґ, 1968. Стор. 139.

[3]Свящ. П. Божик інформує, що "Теольоґічні Курси" в Ріджайні відбувалися в домі о. К. Кирстюка при вул. Вікторії ч. 498. (Див. його "Церков Українців в Канаді". Вінніпеґ, 1927. Стор. 185).

Про початок організаційної підготови до оснування цих шкіл довідуємося з листа свящ. Савчука, що був датований у Вінніпезі 17 квітня 1924 р., до проф. Івана Огієнка (в м. Вінниках, біля Львова), в якому він м.ін. писав:

"В нас показався великий брак православних молитовників, головно для дітей, бо *ми почали організувати українські православні недільні школи, щоб спаралізувати похід протестантів,* які як раз такими своїми школами почали деморалізувати релігійно українських дітий, головно по містах.

Ми моглиб зробити передрук Вашого малого молитовника*[1] колиб Ви на це погодилися, бо сподіюся, що наклад в Европі вже вичерпаний. Крім того ми моглиб складати його в троха відповіднішім виді для Канади, додаючи пару відповідних молитов. Прошу Вас повідомити мене, що Ви про це думаєте. Можу додати, що *справа не терпить проволоки.* Рівночасно прошу Вас подати свої условини що до гонорару".

У жовтневому числі 1926 р. "Православного Вістника" було подане оголошення:

"Вже вийшов і продається великий український молитовник "ДОБРИЙ ПАСТИР"— Видання Української Греко-Православної Церкви в Канаді".

Перша українська недільна школа була восени 1925 р. основана прот. С.В. Савчуком у Церковній Громаді Св. Покрови в Вінніпезі, де свящ. С.В. Савчук з початком 1926 р. почав видавати для дітей журнальчик-місячник "Недільна Школа".

Із статті (без зазначення імени її автора, але, звичайно, написав її редактор — свящ. С.В. Савчук) п.з. *"Застановіться над сим добре. (Недільні Школи)"*, що була поміщена в квітневому числі "Правосл. Вістника", довідуємося, що, крім Вініпеґу, в Канаді 1926 р. були ще дві Недільні Школи У.Г.-П. Церкви: в Шіго, Саск., яку оснував і провадив о. Володимир Слюзар, і в Вайті, Ман., що її оснував і провадив свящ. Василь Новосад, якому допомагав п. Журовський — одинока за того часу світська особа, що зголосилася вчити в Недільній Школі.

IV. П'ЯТИЙ СОБОР

П'ятий Собор У.Г.-П. Церкви відбувся в Саскатуні в днях 20-21 липня 1927 р. В історії Соборів У.Г.-П. Церкви це був перший такий Собор, що його попередила (14-17 липня) Пастирська Конференція Священиків (під проводом архиєп. Іоана). У цій Конференції також узяли участь члени "Виділу" У.Г.-П. Братства, під проводом його голови В. Свистуна. Була вона започаткована молитвою "Царю Небесний", а

---

*[1]Див. "Український православний молитовник". На українську мову переклав проф. І. Огієнко. Тернів, 1921 р. Ст. 1-64". —

Див. також "Православний молитовник для шкіл початкових мовою церковно-слов'янською і українською". Склав проф. І. Огієнко. Видання 2-е, 1922 р. Ст. 1-64" (Ю.М.-Л.).

після того — Архипастирським Словом архиєп. Іоана. Найважливішими постановами цієї Конференції були такі:

1) Уніформність системи Богослуження, бо священики походили з різних сторін України, а крім цього одні з них походили з Російської Церкви, а інші з Греко-Католицької, і тому в системі Богослуження в них були деякі різниці. 2) Укласти текст Виголошення при Великому Вході. 3) В кожній Церковній Громаді ввести катехізацію дітей, яку кожен священик має реґулярно провадити безпосередньо по Богослуженні.

Текст Виголошення, укладений на цій Конференції, був такий:

"Святу Українську Православну Церкву, Найпочеснійшого Отця нашого Високопреосвященого Архиепископа Василя, Митрополита Київського і всієї України, Боголюбивого Отця нашого Іоанна, Архиепископа Канади і Америки, зо всією їх Богом береженою отарою, чесне священство Христове і дияконство нехай помяне Господь Бог у Царстві Своїм.

Боголюбиву і Богом бережену Україну, Всесвітлійшого короля нашого ЮріяV, всю палату і воїнство його, канадійську державу і пресвітлий уряд її, Боголюбивий і Богом бережений український нарід — нехай помяне Господь Бог у Царстві Своїм.

Українське Православне Брацтво і Сестрицтво Канади, повік незабутних і жертволюбивих ктиторів Церкви нашої, Боголюбивих фундаторів, ктиторів і парафіян храму сього, вас і всіх православних християн нехай пом'яне Господь Бог у Царстві Своїм нині, по всяк час, і на віки вічні".[4]

У неділю 17 липня відбулася Соборна Архиєрейська Служба Божа, а в днях 18-19 липня — Конференція Консисторії священиків і членів "Виділу" (Управи) У.Г.-П. Братства. На цій Конференції, як сказано в "Звіті" з цього Собору, *"В своїх звітах писемних і устних, священики заявили, що стан так поодиноких парафій, як і цілої Церкви за минувший рік значно зміцнився. Старі парохії значно піднеслись морально і матеріяльно, як рівнож приєдналося богато нових парохій і місійних округів"*.[5]

Прот. С.В. Савчук, голова Консисторії, у своєму Звіті на Конференції говорив про:

"Замітний зріст Української Православної Церкви в Канаді, доказом чого є хочби факт, що в сю пору треба що найменше чотирох нових священиків".[6]

Дальше, о. Савчук сказав:

1) "Число передплатників "Православного Вістника" за минулий рік значно побільшилося і є необхідна потреба видавати "Православний Вістник" що найменше два рази на місяць".

2) "Згідно з рішенням попередних двох Конференцій, Консисторія

---

[4] "Правосл. Вістник". Серпень 1927 р.

[5] "Звіт з П'ятого Собору Укр. Греко-Правосл. Церкви в Канаді". ("Правосл. Вістник". Серпень 1927 р.)

[6] Ibid.

видала минувшої осени український православний молитовник "Добрий Пастир", який скоро розходиться".

3) "Відчувається великий брак українського катехизму, отже Конференція повинна підприняти кроки, щоби такий катехизм був виданий як найскорше".

4) "Показується велика потреба домініяльного чартеру для нашої Церкви і Конференція повинна порекомендувати Соборови".[7]

На цій Конференції було зроблено таке розміщення священиків:
Прот. С.В. Савчук — Вінніпеґ; **прот. Василь Кудрик** — Саскатун, Кендо; **о. Дмитро Лещишин** — околиці Вінніпеґу; **о. Петро Запаринюк** — Толстой, Вайта і околиці; **о. Іван Майба** — Давфин і околиці; **о. Петро Самець** — Ґудів, Саск., і околиці; **о. Стефан Гребенюк** — Брендон; **о. Т.Д. Волохатюк** — Коломия, Бюфорд, Алта., і околиці; **о. Дмитро Кирстюк** — Тіодор, Саск, і околиці; **о. Дмитро Стратійчук** — Гонеймун, Вонда, Ріджайна, Саск.; **о. Петро Мельничук** — Вакав, Сейнт Джулієн, Мічам, Тарнополь, Саск; **о. А.Т. Горбай** — Гемлин, Алта., і околиці; **о. Дмитро Сенета** — Канора, Саск., і околиці; **о. Іван Кусий** — Ватерфорд, Алта., і околиці; **о. Мирослав Подольський** — Форт Віліям і Форт Френсес, Онт.; **о. Володимир Слюзар** — Монтреал; **о. Петро Білон** — Едмонтон; **о. Єронім Грицина** — Шіго і околиці.[8]

Після двох вищезгаданих конференцій відбувся Собор (20-21 липня) — під предсідництвом архиєп. Івана, який у своєму слові на відкриття Собору ще раз з натиском напоминав, що *"наша Церква — це не національно-політична інституція, якою дехто може бажавби її бачити, а є вона, і мусить бути інституцією релігійною".*

Архиєп. Іван невтомно повторяв це своє напімнення на адресу "декого" в Канаді від часу виголошення своєї першої промови в У.Г.-П. Церкві — промови, яку він сказав був 16 липня 1924 р. (на Четвертому Соборі У.Г.-П. Церкви, що принйяв його на становище її архипастиря.

У своєму слові (у перший день — 20 липня) П'ятого Собору (1927), — як сказано в "Звіті" з цього Собору —

"Між иншим о. Владика припімнув, що Собор повинен застановитися над справою нашої преси і дієцезального фонду та *завізвав, щоби вірні Рідної Церкви зміцнювали в собі релігійного духа. Наша Церква не є лише національною інстистуцією; вона є в першій мірі інституцією релігійною і такою вона мусить все остати.* Тепер в нас національна справа є актуальною. Але як український нарід збудує свою державу, тоді національне питання не буде таким актуальним, як тепер. *Отже колиб Рідна Церква була лише інституцією, якою дехто може бажавби її бачити, тоді вона з повстанням української держави моглаб навіть впасти. Церква-ж, як така, має істнувати вічно, а буде вона істнувати вічно тільки тоді, коли буде дійсною релігійною інституцією".*[9]

"Він переповів коротко про гарний зріст Укр. Православної Церкви [в Канаді] за час його служіння, як її Архипастир; як примір, може послужити те, що застав шість священиків, а тепер є 20".[10]

---

[7]Ibid.
[8]Ibid.
[9]Ibid.
[10]Ibid.

Підчас сесії другого дня (21 липня) Собору також був покладений натиск на ту вимогу, яку попереднього дня поставив був архиєп. Іоан: *"Щоби вірні Рідної Церкви зміцнювали в собі релігійного духа"*. І так, прот. В. Кудрик сказав доповідь на тему *"Релігія — підстава здоровля нації"*. На Соборі найбільшу увагу було присвячено справі побільшення "Православного Вістника" і виготовлення проєкту "Чартера" (Хартії) для У.Г.-П. Церкви в Канаді.[11]

У "Звіті" з 5-го Собору, на жаль, не подано статистичних даних (за винятком числа священиків) про стан У.Г.-П. Церкви за того часу, коли цей Собор відбувався. Натомість статистичні дані були подані в протоколі 7-го Собору (1935 р.), про що мова буде пізніше.

V. "ЧАРТЕР" (ХАРТІЯ) У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ

1. Автор проєкту "Чартера" для У.Г.-П. Церкви про пристосування його віроісповідного параграфу до факту підпорядкування її духовній юрисдикції Архиєп. І. Теодоровича

У зв'язку з тим, що Четвертий Собор (1924 р.) У.Г.-П. Церкви найменував адвоката Мих. Стечишина юрисконсультом (правним дорадником) цієї Церкви, йому, як такому, було припоручено завдання укласти "Чартера" для цієї Церкви. Суддя Стечишин згодом, 1962 р., у своїх Споминах поінформував про процес і характер своєї праці над цим проєктом, а при цьому він особливо підкреслив справу віроісповідного аспекту, що був зформулований і включений у запроєктований "Чартер".

Нижче слідують такі свідчення (з 1962 р.) судді Мих. Стечишина про цю справу (вставні пояснення й підкреслення — мої; Ю.М.-Л.):

"Спровадження Арх. Івана Теодоровича заставило мене думати над кількома справами *які змістом були такі, що я їх мало розумів.* Ось вони: *питання про „апостольське наслідство"*. Чи те наслідство переходить через *рукоположення* [ставленика в єпископський ступінь священства] *єпископами, чи* [може] *священиками без присутности єпископів.* Друге: *питання нашої* [У.Г.-П. Церкви в Канаді] *канонічности"* [коли її Архипастирем став архєп. Теодорович]. *Дотепер ми посвятили шість літ праці, енергії-шукання канонічности,* аж тут нараз приходить до нас епископ котрому закидають, що він *самосвят, неканонічний, як і ціла УАПЦ в Україні "неканонічна"*. А дальше: Яке буде наше [У.Г.-П. Церкви в Канаді] становище відносно до УАПЦ в Київі? Чи ми будемо "сестрою", чи "донькою" [її], хоч та "донька" [в Канаді] три роки старша від "мами" [в Києві]?

Ці питання, а *головно перші два, то, як казав поляк, "може* — то вєльке шерокє і ґленбокє". *[2] *Вони включають питання про приняття "Київських Канонів"* [з 1921 року], *бо відкидати їх не можна, якщо "Київські Канони" дозволють на рукоположення епископа священиками, а не* тільки епископами.

Цілком нові предмети, які вимагали нових і великих студій!

---

[11]"Звіт з П'ятого Собору У.Г.-П. Цекрви" опублікований у серпневому, вересневому й листопадовому числах 1927 р. "Правосл. Вістника".

*[2]Гра двох слів (по-польському): що звучать однаково (як "може"): morze ("море"); może ("може", "можливо, що...", "ану ж"). Ю.М.-Л.

Але, що я не думаю у своїх записках давати читачам окремі розвідки на кожний з тих предметів, тому облишу їхній опис а скажу що і як сталося і на тому обмежуся. Зрештою я вже свої думки і своє знання тих предметів висловив у моїх окремих пряцях, котрі ще недруковані спочивають.*[3]

А сталося таке: Треба було Собору [нашої] Церкви, щоби вибрала [собі] епископа [вже] рукоположеного, чи до рукоположення..."[12]

[Далі, суддя Мих. Стечишин вияснює, чому Четвертий Собор, який прийняв архиєп. Іоана Теодоровича за Архипастиря для У.Г.-П. Церкви в Канаді, відбувся не деінде, а тільки в Йорктоні, а далі пише ось що]:

„Три дні [14, 15, 16 липня 1924 р.] люди [наші] переговорювали приняття нашого епископа, висланого з України, *і навіть ті, що вже були відорвалися від московських і грецьких канонів, сумнівалися, чи нашій Церкві [в Канаді] на добре вийде принимати, "самосвята", архиєп. Івана.*

Третього вечера [16 липня 1924 р.] закликали архиеп. Івана на Собор. Він, бідняга, чекав у "Йорктон Готелі" на вістку про рішення [Собору], чи взагалі покличуть його на Собор. Нарешті рішили запросити епископа на Собор... Наперед вибрали Н.[иколая] Бачинського, щоби той приготовив ряд питань до епископа, котрі дано йому по [його] промові. Не знаю, чи ті запити записані в протоколах Собору, чи ні, але памятаю, що питали архиеп. Івана про признання нашої церкви (УАП Церкви в Україні формації 1920-1921 років), чи непризнання. Він сказав: *"Ви Церкву зорґанізували, побудували — вона Ваша, а Ви питаєте, чи Вам дадуть признання?"*

Взагалі архиеп. Іван *повівся майстерно і виказав свої здібности на довіря* [нашої] *Церкви йому...*

Собор [цей] вибрав мене адвокатом [нашої] Церкви і уповажнив мене приготовити чартер, [що мав бути] оснований на наших попередних ухвалах [У.Г.-П.] Брацтва і [Церковних] зїздів [Соборів], що відбулися в Саскатуні та в Вінніпезі.

Забрало мені кілька літ те приготовання [проєкту] чартеру на кілька сторінках друку, бо важне була о с н о в а: приналежність [віроісповідна], справа канонічности, чи неканонічности. *Як ми можемо мати канонічну Церкву, — таку, як Московська, чи Грецька, — коли ми вибрали епископа, що був рукоположений неканонічними епископами?* Цю трудність я *обійшов* (обминув) у начерку ["Чартера"], про що скажу ще дальше кілька слів.

У 1928 р. начерк на чартер і аплікація (заява, зголошення) до Парляменту Канади були готові. Я написав до Вінніпеґу (бо там були Консисторія і голова У.Г.-П. Братства В. Свистун), що привезу [з Йорктону] з собою свою роботу, добре приготовану до обговорення провідними нашими людьми в Вінніпезі. Перечитаю точка за точкою, [або] одобримо, [або] змінимо, чи відкинемо, і заступимо [його] поправкою начерку.

Збори відбулися в Філії Інституту [ім. Петра] Могили [в Вінніпезі] на Смит ст. Було присутних около 20 [осіб]. Перечитав щось 12 параґрафів начерку. Решта [параґрафів] чартеру така сама як і у других чартерах — других Церков. Ця частина відноситься до майна, морґеджів (гіпотек), довгів і других бизнесових справ [Церкви, як] корпорації. Збори приняли все одноголосно, крім зміни одного слова.

---

*[3]Копії деяких своїх т.зв. "Записок", з яких суддя Мих. Стечишин уклав ті свої "окремі праці", котрі ще недруковані спочивають, він час від часу присилав мені на протязі нашого частого з ним лустування. Ю.М.-Л.

[12]Мих. Стечишин, Автобіографія (Виньярд, 1962), у скрипті, стор. 219.

Пригадую собі, що [Василь] Свистун був за тим, щоби згадати у Чертері про "Київські Канони" [УАП Церкви в Україні] і зробити їх основними у нашій орґанізації (в У.Г.-П. Церкві). Ті "Канони" дозволяли на жонате епископство і, здається, на друге подружжя по смерти жінки.

Одначе я пояснив, що Чартер *основує Церкву* [яко корпорацію], творить [її] як *леґальну особу**4 *на основах Віри. Віра ж нашої Церкви означена Св. Письмом і доґмами ухваленими на перших сімох Вселенських Соборах.*

Справу канонів я навмисно, пляново з Чартеру вилишив, але Церква [наша в Канаді] має право приняти канони *для адміністрації* Церкви, які будуть відповідні до Канади".[13].

Замітки. — 1) Тут уже було при іншій нагоді сказано, що перший Всеукраїнський Собор (у Києві, 14-30 жовтня 1921 р.) УАП Церкви формації 1920-1921 років прийняв тільки ті аксіоми Віри, що були з'ясовані й зформульовані та леґіслятивно проголошені першими сімома Вселенськими Соборами (які відбувалися в різних періодах часу від 325 до 787 року включно), під назвою "догматів" ("доґм").

Що ця УАП Церква прийняла на своєу першому Всеукр. Соборі в Києві 1921 р. тільки догмати перших сімох Всел. Соборів, про це свідчать ті "канони" ("Київські Канони"), які цей Собор установив для УАП Церкви формації 1920-1921 років. Специфічно, про це свідчить перший "Київський Канон".[14]

Тих аксіом Віри, які були з'ясовані й зформульовані та леґіслятивно проголошені п.н. "догматів" після перших сімох Всел. Соборів (а це відноситься до істоти Правосл. Церкви, до ії Таїнств і до ії Ієрархії), ця УАП Церква не прийняла (і про них немає згадки в "Київських Канонах" УАП Церкви). А між цими догматами м.ін. є й той догмат, який полягає в віруванні, що єпископи Православної Церкви є наслідниками Апостолів; тобто, догмат, який полягає в віруванні Вселен. Правосл. Церкви в "апостольську преємственість православних єпископів. На цьому догматі основане перше Апостольське Правило, яке каже: "Єпископа нехай поставляють два або три єпископи".

2) У проєкт (начерк) "Чартера" У.Г.-П. Церкви був включений параграф (ч. І.), в якому сказано, що У.Г.-П. Церква визнає тільки ті догмати, що були проголошені першими сімома Вселенськими Соборами, тому, що так поступила УАП Церква в Україні, і архиєп. Теодорович мусів дотримуватися цього в Канаді.

3) Тому що ті два єпископи (митр. В. Липківський та архиєп. Н. Шараєвський), які брали участь у висвячуванні о. Івана Федоровича (чи "Хведоровича") на єпископа, самі не були висвячені таким способом, якого вимагає перше Апостольське Правило (Канон), то автор проєкту

---

*4"Леґальна особа" — це т.зв. "особа правна" якою є кожна залеґалізована орґанізація й установа. "Особа фізична" — це кожна така людина яка заключує правні акти сама, а не як відпоручник якоїсь організації, чи установи.

[13]Op. cit. У скрипті стор. 221.

[14]Див. "Діяння". Op. cit. Стор. 5.

"Чартера" У.Г.-П. Церкви "обійшов" цю проблему таким чином, що він взагалі не згадав у ньому про канони.

Нижче слідує текст найголовніших частин змісту "Чартера" У.Г.-П. Церкви (тобто акту її заінкорпорування), що був затверджений без змін Парляментом Канади 5 березня 1929 р.

PREAMBLE

WHEREAS a petition had been presented on behalf of the congregations and parishes of the Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada, scattered throughout the different provinces of this Dominion, praying that it be enacted as hereinafter set forth and it is expedient to grant the prayer of the said petition: Therefore His Majesty, by and with the advice and consent of the Senate and House of Commons of Canada, enacts as follows:

FAITH AND DOGMA

1. The Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada hereby declares that its faith and dogma are the same as that of the various already existing Greek Orthodox Churches, and it adheres to the faith and dogma adopted by the First Seven Ecumenical Councils of the Christian Church.

OBJECTS

4. The objects of the Corporation shall be the maintenance and carrying on of charities or missions, erection, maintenance and conduct of churches, cemeteries, schools, colleges or orphanages and hospitals in any of the provinces of Canada, the advancement in other ways of education, religion, charity, and benevolence, and to administer in Canada such of the property, business and other temporal affairs of the said Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada as may be entrusted by the said Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada to the Corporation.

AFFILIATION

6. (1) Any congregation or mission of the Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada, whether now in existence or which may be formed at any time in the future, shall signify its intention to become a part of the Corporation, by resolution passed at a duly called meeting thereof, according to the constitution thereof.

(2) The copy of such resolution shall be certified by the chairman and the secretary of the said meeting, and shall be sent to the consistory of the Corporation and the consistory may then issue a certificate admitting such congregation, or mission, to the Corporation.

HIERARCHY

7. Only persons of Ukrainian descent and of the faith, dogma, and rite of the Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada shall be eligible for the office of priests, bishops, metropolitans, or other spiritual and administrative officers of the Corporation.

MANAGEMENT

8. (1) The Corporation shall be managed by a Board of Consistory of at least five members, or such other number of members, as may be determined upon under the powers hereinafter conferred.

(2) Such a Board of Consistory shall be composed of equal numbers of Clergy and laity, and the head bishop of the Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada, if resident in Canada, shall be the president of the Board of Consistory. In the absence of the head bishop, the administrator, who must be a clergyman, elected at the last general council, shall act as the president of the Board of Consistory.

(3) The supreme power in all temporal matters of the Corporation shall be vested in the General Council of the Corporation to be held and called according to the rules and by-laws hereinafter referred to.

(4) Each congregation, mission or parish shall have the right of representation at such General Council of the Corporation, subject to the rules and by-laws as aforesaid.

(5) Every clergyman of any rank in good standing in the said church, shall have the right to be present at the General Council and vote and take part in the proceedings at such council.

POWER TO MAKE BY—LAWS

9. The Corporation may from time to time at its general council, make by-laws not contrary to law for:

a) The appointment, subject as herein provided of a Board of Consistory for the administration, management, and control of property, business and other temporal affairs of the Corporation;

b) The appointment, functions, duties and remuneration of all officers, agents and servants of the Corporation;

c) The appointment or deposition of the Consistory, bishops, administrators, special committees or boards from time to time for the purpose of the Corporation;

d) The calling of general council meetings, regular or special, of the Corporation or of the committee;

e) Fixing the necessary quorum and procedure in all things at such meetings;

f) Generally for the carrying out of the objects and purposes of the Corporation.[15]

---

[15]**"Чартер і Статут Української Греко-Православної Церкви в Канаді"**. (Вінніпег, 1931).

Third Session, Sixteenth Parliament, 19 George V, 1929

THE HOUSE OF COMMONS OF CANADA.

BILL 35.

An Act to incorporate The Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada.

AS PASSED BY THE HOUSE OF COMMONS, 5th MARCH, 1929.

OTTAWA
F. A. ACLAND
PRINTER TO THE KING'S MOST EXCELLENT MAJESTY
77852 1929

Заголовна сторінка Хартії ("Чартера") У.Г.-П. Церкви в Канаді.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ПЕРШИЙ

ПЕРІОД КЛЯРИФІКАЦІЇ ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ МІЖ ІНТЕЛІГЕНЦІЄЮ "ПРИ У.Г.-П. ЦЕРКВІ" ТА "В У.Г.-П. ЦЕРКВІ"

ВСТУП

Свою статтю п.з. "Чи інтеліґенція стоїть поза Церквою" (що була поміщена в "Укр. Голосі" за 23 березня 1921 р.) Василь Кудрик почав такою інформацією:

> "Коли сходить бесіда на Українську Греко-Православну Церкву (в Канаді), то її противники зараз висувають одно питанє: "А чи інтеліґенція, яка потакує за Укр. Греко-Православною Церквою, сама вірить в щонебудь і хоче для себе будь якої Церкви?"

Відповідаючи на це питання, В. Кудрик сказав, що в дійсності не кожен з тих інтеліґентів, які „потакують за У.Г.-П. Церквою" (бо знають, що вона п о т р і б н а н а р о д о в і), хоче Церкви також і для себе особисто. Але він уважає, що та інтелігенція під моральним оглядом стоїть вище за інтелігенцію в Україні, і висловив надію, що згодом кожен з тих наших інтелігентів відчує потребу Церкви також і для себе особисто, а не тільки "для народу". (Зміст цієї статті В. Кудрика див. у 6-му розділі цієї книги).

I. "МОГИЛЯНИ"

Ту частину української інтелігенції, про яку противники У.Г.-П. Церкви казали, що вона "потакує" за цією Церквою, але при тому вони (противники укр. православного церковного руху) не вірили, що те середовище інтелігенції для себе потребує Церкви, становили ті сфери, що гуртувалися при Інституті ім. П. Могили в Саскатуні.

Про те, що Інститут був народовецькою інтелігенцією гр.-католицької спільности в Канаді оснований (1916 р.) нате, щоб у ньому виховувати українську молодь (середньошкільну й академічну) не тільки в патріотичному дусі, але також і в дусі української соборности й

активної солідарности, і що саме тому до цієї установи приймали українську молодь без уваги на віроісповідні різниці між нею, було сказано в цій праці раніше[1]. Також уже раніше в цій праці було сказано про те, що Інститут ім. Петра Могили був українською "народньою" установою, а не установою церковно-конфесійною, та що він, згідно із своїм статутом, не підлягав контролі Церкви.

Усе це треба мати на увазі у зв'язку з тим фактом, що 1923 р. була основана організація бувших питомців Інституту ім. П. Могили п.н. "Могиляни".

Першого статуту (з 1923 р.) цієї організації не маємо, але статут, що був "ухвалений в місті Саскатун, Саскачеван, дня 29-грудня Року Божого 1931", свідчить, що в жодному з його артикулів (числом 12) не було сказано, чи його член був, чи не був зобов'язаний належати до котроїсь з Церков. Можливо, що основоположники вважали, що воно само собою розуміється, що члени цієї організації мають стояти "по стороні У.Г.-П. Церкви", але в статуті це не було зазначено може тому, щоб ця організація не могла вважатися за "клерикальну".

Першу опубліковану інформацію про оснування організації "Могиляни" подав (1945 р.) Юліян Стечишин. Він каже, що в Саскатуні 1923 р. був оснований ad hoc "Тимчасовний Комітет" для влаштування "ре-унії" (тобто воз'єднання) бувших питомців Інституту ім. П. Могили. (Чи головою цього Комітету був Ю. Стечишин, ректор цього Інституту, чи може хтось інший, цього не знаємо).

> "... З початком грудня (1923 р.) Ю. Стечишин в імени тимчасового комітету порозписував особисті листи до всіх бувших питомців Інституту, щоб зїхалися в Саскатуні на день 28-го грудня (1923) на так звану ре-унію" — інформує Ю. Стечишин. — "Свистун, як бувший ректор дав подібний заклик від себе в "Українськім Голосі". Згідно з тими плянами на 28-го грудня відбулася вечеря для старших і молодих студентів. Підчас вечері говорили і студенти і гості-уділовці. Тоді то повстала орґанізація "МОГИЛЯН", що приняла за свої кличі: САМОДІЯЛЬНІСТЬ, САМОПОШАНА І САМОСТІЙНІСТЬ. До першого заряду тої орґанізації ввійшли: почесний голова — В. Свистун; заступники — Арсенич, Мих. Стечишин і Ф.Т. Гаврилюк. Екзекутива: Ю. Стечишин — голова; заступники: Д. Янда і пані Тетяна Кройтер (з дому Шевчук; Ю.М.-Л.); М. Гринюк — секретар; Мих. Чорнейко — касієр.
>
> Та орґанізація *не була публичною,* і тому про неї не писалося багато, *але вона дуже багато зробила для Інституту, як і для української справи взагалі,* і дала початок до заснування орґанізації Союзу Українців Самостійників".[2]

Нижче слідують цитати з найважливіших частин текстів перших чотирьох артикулів "*Статуту*" (з 1931 р.) "Могилян".

I. "НАЗВА: Могиляне.

II. ЦІЛЬ: Могиляне є орґанізація бувших питомців Інституту ім. П. Могили і инших осіб, які своїм життям дають доказ, що руководяться цілями та засадами сего товариства, які є:

---

[1]"Історія У.Г.-П. Церкви в Канаді". Т. II. (Вінніпеґ, 1985). Див. у розд. 26 і 28.

[2]Юліян Стечишин, Історія Інституту ім. П. Могили в Саскатуні. (В "Ювілейній Книзі 25-ліття Інституту ім. П. Могили в Саскатуні. 1916-1941." Вінніпеґ, 1945. Стор. 144).

а) Перевести в життя українського народу ідеї *самопошани, самодіяльности і самостійности.*
б) Релігійно-моральна чистота в приватнім і громадськім життю.
г) Витворення серед українського народу одної спільної ідеольогії в прінціпових справах українського народу.

III. СКЛАД:
а) Могиляне є одна орґанізація на цілу Канаду, яка для лекшого порозуміння між членами ділиться на провінціяльні відділи".

(Далі слідують точки щодо організаційно-структуральної системи цієї організації. Ю.М.-Л.). У точці **є)** третього параграфу ("Склад") сказано:

"В справах, які відносяться до цілої орґанізації, міродайними є рішення загального Зїзду і однозгідні рішення усіх відділів, як таких.
є) В справах наглих і непередвиджених Зїздами обовязують орґанізацію розпорядження Центрального Уряду.

IV. РАДА СТАРШИХ: Рада Старших складається з сімох членів, вибраних і уконституованих як слідує: Загальний Зїзд 1931 р. вибирає 6-ох членів Ради — двох на речинець одного року (1932), двох на речинець трох літ (1932, 1933, і 1934). Як семий член Ради входить кождоразово голова центрального уряду в часі його голосовання, почавши з головного центрального уряду на рік 1932. Рада доповняє себе через покликання потрібного числа членів в слідуючий спосіб..."

(Дальше слідують точки, які до цього "способу" відносяться. Ю.М.-Л.).

"В обсяг компетенції Ради Старших входять також: а) *Право вета.* — Всякі постанови і ухвали відділів, як передвиджено в параґрафі 3 д сього Статута, підлягають правові вета Ради Старших до двох місяців. Рішення Загальних Зборів в справі розвязання Товариства і в справі засуду членів, або членів Ради Старших не підлягають праву вета Ради Старших...

Крім вета і складу Ради, внутрішня діяльність, наради та рішення Ради залишаються її тайною, наскільки Рада сама не уважає їх оповістити.

V.ЧЛЕНСТВО:
а) Кандидата на члена пропонує і ручить за його характер щонайменше двох членів Товариства — без його (кандидата на члена, — Ю.М.-Л.) відома. Кандидат остає під тайною обсервацією Товариства що найменше оден рік, по чім Уряд рішає про його кваліфікації і передає своє рішення Раді Старших.

б) Коли Рада Старших одобрить приняття такого кандидата в члени, *уводить його в відповідний спосіб в членство Товариства*".

Під час вводження кандидата в члени цієї організації він зобовязаний прочитати устійнений акт присяги, якою він зобовязувався зберігати в тайні все те, чого ця організація не дозволяла оприлюднювати."

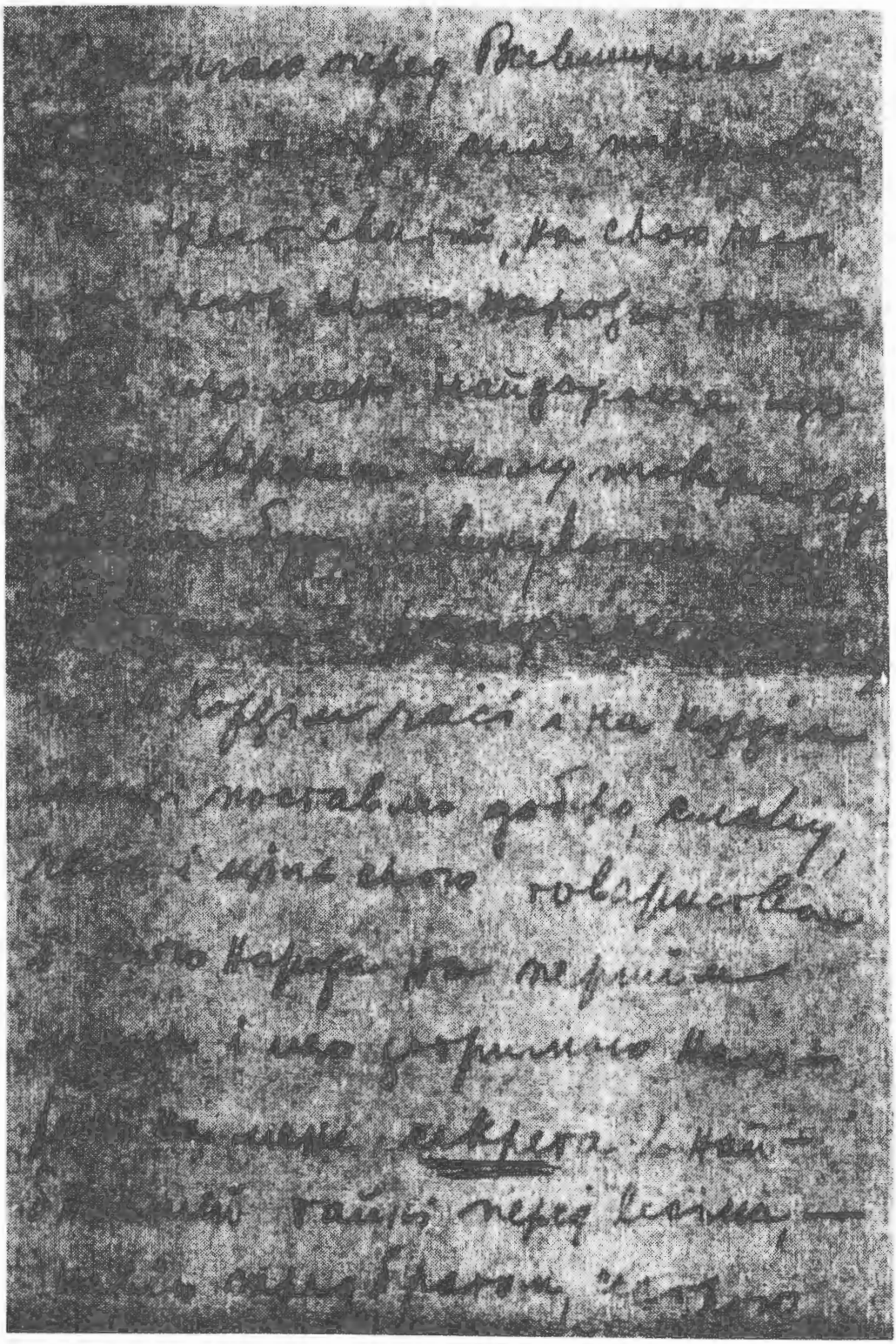

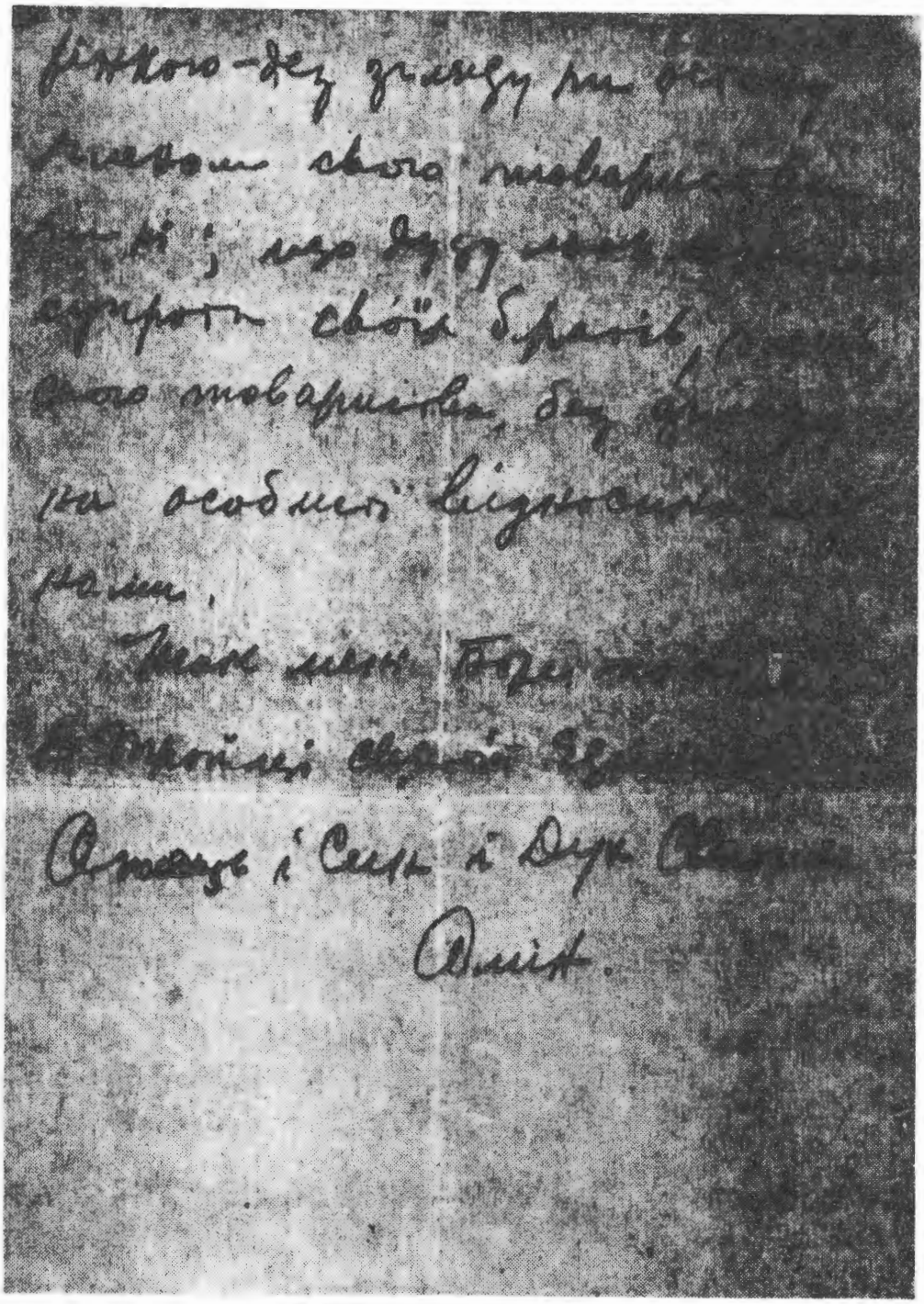

Перший начерк тексту присяги Могилян.

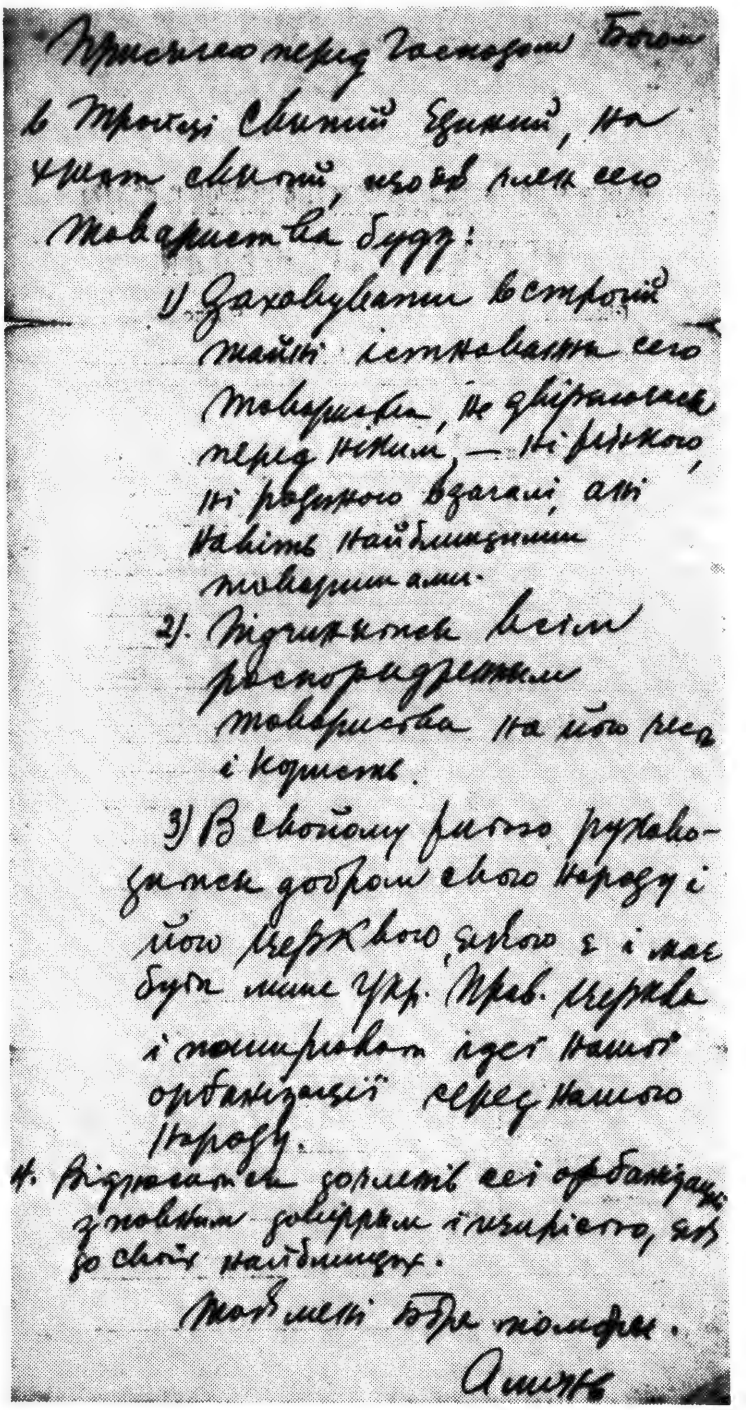

Присягаю перед Господом Богом в Троїці Єдиний, на хрест святий, що від сего Товариства буду:

1) Заховувати в строгій тайні істнування сего Товариства, не зізнаватися перед ними, — ні рідного, ні родного вдагані, ані навіть найблизшими товаришами.

2) Підчинятися всім распорядженням товариства на його шкоду і користь.

3) В своїому житю руководитися добром свого народу і його Церкви, якого я і має бути лише Укр. Прав. Церква і поширювати ідеї нашої організації серед нашого народу.

4) Відносатися дорлеть сеї організації з повним довірєм і щирістю, як до своїх найблизших.

Коли мені буде помога.

Аминь

Текст присяги Могилян з 1923 року.

II. СВІТОГЛЯДОВІ ІМПЕРАТИВИ ПРОТ. В. КУДРИКА ДЛЯ ЗГУРТОВАНОЇ ПРИ ІНСТИТУТІ ІМ. П. МОГИЛИ НАРОДОВЕЦЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

На девятому Народньому З'їзді згуртованої при Інституті ім. П. Могили народовецької інтелігенції та ширших кругів прихильників цієї установи, який відбувся в днях 30-31 грудня 1925 р. в Саскатуні, серед 9-ох прочитаних там доповідей, на особливу увагу заслуговує доповідь прот. Василя Кудрика на тему *"Вічні закони життя"*. Він сказав, що, на його думку, найважливішими "законами життя" є такі:

" 1. В своїй хаті своя правда.
2. Тілько самостійною працею доходиться до сили і самостійности.
3. Природно брат є братом, а сусідом сусідом. Не треба робити з брата сусіда, а з сусіда брата.
4. Свій свому поможе, і лише від свого маємо право вимагати помочі.
5. Майно на світі не є на те, щоб його поскладати і на нім сидіти. Воно є для розумного ужитку. Воно є лише матеріял до будови.
6. Так само розум і фізична сила є для праці.
7. Дарунки звязують руки, нищать і розледащують людей та виробляють з них хрунів. Хто дарує, той звичайно думає в десятеро відібрати.
8. Тайни треба задержувати. Є тайни, що найбільший мудрець їх від світа ховає. Є такі, котрі він може сказати лише свому народові. Є дальше такі, які можна сказати близькому товаришеві, але є й такі, яких нікому не треба знати.
9. Вчитися чужого і свого.
10. Шанувати цілу свою культуру; культура — це часть людини.
11. Чужих впливів, аґентів, аґітаторів до себе не допускати. Що є доброго в других, то берім собі, але не чекати щоб другі нам на те вказували. Чужі дають те, що може бути нам на шкоду.
12. Люди непевні, хруні, не повинні мати місця в чесних гуртах. Це люди, що можуть шкодити.
13. Стовпи, на котрих держиться життя народу, є просвітні інституції, видавництва і церква."[3]

III. ВІДНОШЕННЯ СУС-У ДО ЦЕРКВИ В СВІТЛІ ЙОГО ПЕРШОЇ ПРОГРАМИ

Основане 28 грудня 1923 р. Товариство "Могиляни" було *здруженням* і мало характер ордену, і то ще й такого, що був, так би мовити, поза межами "прилюдности", бо ж каже Ю. Стечишин, що "Та орґанізація не була публичною".[4] До того ж вона складалася з тих членів, більшу частину яких становили бувші питомці Інституту ім. П. Могили, а решту її членів становили переважно ті, що були бувшими питомцями Інституту ім. М. Грушевського в Едмонтоні. (Оснований 10 березня 1918 р., і відкритий 1 жовтня того ж року, Інститут ім. М. Грушевського 1949 р. був перейменований на "Інститут Св. Івана").

---

[3]Ю. Стечишин. Op. cit. Стор. 165-166.
[4]Op. cit. Стор. 144.

1. Рух "шаповалівців"

Микита Шаповал, соціяліст-революціонер крайнього типу, але, як марксист, досить поміркований, у 1917-1920 рр. в Україні був "соратником", однодумцем і близьким другом Володимира Винниченка. П. Христюк інформує, що коли українські республіканські сили готовили повстання проти гетьмана Павла Скоропадського, то Винниченко й Шаповал були за тим, щоб українські національні республіканські сили спільно з большевиками виступили проти цього гетьмана.[5]

Пізніше, на еміграції в Празі Винниченко і Шаповал оснували український соціялістично-революційний центр і почали видавати журнал "*Нова Україна*" (1922-1928), редактором якого був М. Шаповал.

В Америці головним "шаповалівцем" був Мирослав Січинський (той, що 12 квітня 1908 р. у Львові виконав смертельний револьверовий атентат на цісарського намісника Галичини — польського графа Анджея Потоцького). Утікши із в'язниці в Станиславові 1911 р., він 1914 р. приїхав до США. У кінці третього тижня в червні 1927 р. він приїхав у відвідини до Канади й підчас своєї поїздки по українських осередках започаткував серед тутешніх українців "шаповалівський рух".[6] Під його впливом зокрема опинилася значна частина українських Народніх Домів, з вінніпезьким включно. "*Шаповалівці*" в Канаді згуртувалися в організацію п.н. "*Український Робітничий Союз*"[7] (1930-1940), що його в Канаді 1930 р. оснував сам М. Шаповал. Одначе "Союз Укр. Народ. Домів" (що був оснований 1929 р.) досить скоро визволився з-під впливів "шаповалівців".

2. Оснування організації СУС

В Ю. Стечишина є така інформація про зародження організації п.н. "*Союз Українців Самостійників*" ("СУС"):

> "Приїзд Січинського до Канади і його виступи проти людей, що гуртувалися при Інститутах і при українській православній церкві, мали навіть свої добрі наслідки. Тоді власне показалося, що Інститут, як просвітно-культурна інституція, не міг би стати орґанізацією, що могла б заопікуватися загальними народними справами — економічними, політичними і церковними. Показалося, що та ґрупа повинна зорґанізуватися в інше тіло з ясно опреділеною ідеольоґією, котра могла б притягнути до себе і тримати таких людей, що не є членами Інститутів.
>
> Цею справою занявся головно Ю. Стечишин, що обїздив околиці, і бачив, де є слабі сторони орґанізації Інститутів. Він представляв, що з боку орґанізаційного ґрупа при Інститутах і при православній церкві є невидержимою на ріжні удари. Він арґументував перед Свистуном, що сила цеї ґрупи є досі в тім, що між її провідними людьми є повна згода і товариське привязання, але Інститути можуть ідельоґічно розійтися. Зрештою, вони й до того часу лише припадково йшли одною лінією. Звязь була досить поверховна, отже на будуче вони могли б піти ріжними шляхами. Так само з

---

[5]П. Христюк, Українська Революція. Т.III. Відень 1921 р. Стор. 90.

[6]"Укр. Голос" (Вінніпеґ) Ч. 34, 1927.

[7]Michael Marunchak, *The Ukrainian Canadians: A History*. Winnipeg-Ottawa, 1982. Стор. 410.

часом можуть наступити непорозуміння між провідниками і коли упаде звязь товариська, а не буде ясно означеної плятформи — ідеольоґії, що вязала б людей в одно в часі крізи, то ціла дотеперішна структура цеї ґрупи може легко розсунутися.

В виду поділу опінії, що наступив через Січинського в Алберті і в самім православнім Соборі в Виннипеґу, передові члени цеї ґрупи розуміли положення і готові були шукати способів, щоб ту орґанізацію забезпечити.

По прелімінарних дискусіях в Саскатуні та Алберті, Ю. Стечишин і І. Рурик з Саскатуну приїхали до Виннипеґу при кінци жовтня 1927 року, де з нагоди їх приїзду відбулися перші ширші наради в цій справі. Наради відбувалися в будинку філії Інституту і на них були, кромі двох згаданих: В. Свистун, о. Савчук, Арсенич, Мир. Стечишин та ґен. Сікевич.*[1] Тоді то обговорено назву ново-пропонованої орґанізації. Справа назви забрала немало часу і застанови. Одні пропонували назву "народовців"; другі "націоналістів", та обидні знаходили критику що вони або занадто крикливі, або занадто загальні і тому виявляють за мало прикмет орґанізації. По довшій дискусії принято назву: Союз Українців Самостійників, або в коротці Самостійники. Присутні погодилися на ту назву тому, що вона дійсно відповідала завданням цеї ґрупи, що провадила свою культурну і просвітну роботу самостійно, без чужих наказів, або впливів. Зрештою, така назва не могла нікого дразнити навіть в анґлійськім перекладі — Ukrainian Self-Reliance League.

27 листопада підчас побуту Ю. Стечишина в Винипеґу, скликано ще одні наради в справі приготовання програми слідуючого зїзду і тоді поновно рішено приняти подану назву. Тоді й рішено, що ціль такої орґанізації має бути обєднання всіх українців в Канаді, що годяться на самостійницьку роботу в культурно-освітнім, реліґійнім, політичнім і економічнім життю нашого народа.

У всіх тих ділянках нашого життя повинна проявлятися самостійна діяльність, не оглядаючись на чужу поміч і чужий провід. Зокрема начеркнено, що в ділянці культурної праці треба буде скоординувати працю виховавчих інституцій, народних домів, читалень, драматичних і співацьких товариств та Рідних Шкіл. Відносно церкви рішено, що ця ґрупа розуміє велике значіння церкви і церковної роботи між народом і буде піддержувати лиш ту церкву, яка працює для добра українського народу і яка не є знарядом для чужих політичних цілей.

На полі економічнім ця орґанізація піддержує промисл і торговлю ведену українцями, дає першенство для своїх людей у всякім ділі і визнає засади солідаризму, — що ріжні кляси є потрібні і вони себе доповняють. На полі політичнім орґанізація ставить собі за ціль — помагати створити самостійну українську державу в Европі і зазначує вороже становище до всіх окупантів українських земель і до тих елементів, що окупаційну ворожу політику піддержують."[8]

Орґанізація СУС була основана на 11-му Народньому З'їзді, що відбувся в Саскатуні в днях 28-30 грудня 1927 р.

Цей З'їзд своєю другою резолюцією визнав часопис "Український Голос" органом СУС.

---

*[1]Ген. Володимир Сікевич (1870-1952); з 1924 р. в Канаді. Помер у Торонті.

[8]Ю. Стечишин. Op cit. Стор. 192-193.

Про відношення СУС до церковних справ було сказано в п'ятій резолюції цього З'їзду. Ця резолюція була укладена в дусі провідної думки доповіди Ю. Стечишина "Про церковні справи", в якій він поставив такі постуляти:

"Церква є дуже важний народний чинник; що церкву треба відповідно розуміти і оцінити як важну підвалину народного життя. Як таку, її не можна легковажити, нищити, ні ворогам віддати. Вона мусить бути під без-

Василь Свистун
перший голова СУС.

Ольга Свистун
перша голова СУК.

Савеля Стечишин
Досі найдовше була на становищі Голови СУК (дві каденції).

Григорій Тижук
організатор СУМК. На це становище він був найменований у травні 1931 року.

посередною контролею українського народа, бо лише тоді вона стане жерелом свободи, світла і невичерпних життєвих сил."[9]

Провід СУС, уконституований 29 грудня (1927 р.), складався з таких осіб:

I. **Екзекутива:** а) Василь Свистун — голова; Ярослав В. Арсенич — заступник голови; Мирослав Стечишин — секретар; Петро Г. Войценко — касир. б) **Члени Екзекутиви:** прот. С.В. Савчук; ген. Володимир Сікевич; посол Николай Н. Бачинський. II. **Ширший Комітет:** а) Юліян Стечишин — від Інституту ім. П.М.; Дмитро Янда. б) Іван Рурик — від Просвітніх Організацій. в) Савеля Стечишин й Анастазія Рурик — від Союзу Українок Канади (СУК). г) Онуфрій Івах; Михайло Зюбрак — від Союзу Українських Студентів. ґ) Петро Зварич, М. Чернявський, Д. Пронюк — з Альберти. д) Федір Т. Гаврилюк, Михайло Стечишин, Василь Гавриш — із Саскачевану. е) Теодор Гуменюк, Михайло Венґер з Онтаріо. є) Свящ. Володимир Слюзар — з Квебеку.

У складових організацях СУС найстаршою є Союз Українок Канади (СУК), що був оснований 1926 р. Та складова організація СУС, що називається "Союзом Української Молоді Канади" (СУМК), була основана 1931 р., і того ж року вже влючилася в СУС.

На 11-му Народньому З'їзді (1927 р.), що оснував організацію СУС, були делегати й від Народніх Домів, що були включені в категорію Просвітніх Організацій, представником яких у Ширшому Комітеті був Іван Рурик. І коли за ініціятивою частини членів Народнього Дому в Вінніпезі, що належала до табору "шаповалівців", був оснований Союз Народніх Домів (що об'єднував 20 Народніх Домів), який став доменою основаного 1930 р. Укр. Робітничого Союзу, то між тими членами Народніх Домів, що стали по стороні СУС, і тими, що були в Укр. Робітничому Союзі, почалася боротьба, вислід якої в деяких місцевостях був вирішуваний шляхом судових позвів. З цієї боротьби (в 1929-1932 рр.) переможцем у Союзі Народніх Домів вийшов той табір, що був по стороні СУС.

Мужеські провінційні відділи СУС називаються "Товариствами Українців Самостійників" (ТУС).[10]

---

[9]Op. cit. Стор. 198.

[10]Джерела іфнормацій про СУС і його складові організації: Союз Українців Самостійників (Вінніпеґ, 1928). — Мирослав Стечишин: Союз Українців Самостійників в Канаді і обєднання українського народу (Вінніпеґ, 1933). — Василь Батицький: Що є Союз Українців Самостійників та його союзні організації? (Вінніпеґ, 1942). — Петро І. Лазарович: Союз Українців Самостійників і українська визвольна справа (Вінніпеґ, 1951). — Ювілейна Книга Інституту ім. М. Грушевськго в Едмонтоні (Вінніпеґ, 1943). — Сорокліття Інституту св. Івана (бувшого ім. М. Грушевського), в Едмонтоні (Едмонтон, 1959). — Ювілейна Книга 25-ліття Інституту ім. П. Могили в Саскатуні. 1916-1941 (Вінніпеґ, 1945). — С. Ковбель і Д. Дорошенко: Пропам'ятна Книга Українського Народнього Дому в Вінніпеґу (Вінніпеґ, 1949). — Наталка Когуська: Ювілейна Книжка Союзу Української Молоді Канади. (Вінніпеґ, 1956). — Н. Когуська: Чверть століття на громадській ниві (Вінніпеґ, 1952).

IV. "ЗАЛЕҐАЛІЗУВАННЯ" В СФЕРІ ЗОРГАНІЗОВАНОЇ НАРОДОВЕЦЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ МІСЦЯ ДЛЯ "ІНАКОДУМАЮЧИХ" У ВІДНОШЕННІ ДО РЕЛІГІЇ Й У.Г.-П. ЦЕРКВИ

1. Демократична течія в українському православному церковному русі та її антиієрархічне відгалуження

Заява В. Свистуна на Загальних Зборах Церковної Громади Св. Покрови в Вінніпезі 4 березня 1934 р., що "Консисторія зробила виломок від напрямку, який первісно надано [У.Г.-П.] Церкві" [У.Г.-П. Братством], і що "*Тепер Українська Греко-Православ на Церква стала такою самою, як Католицька Церква*", виразила його погляд, що У.Г.-П. Церква стала "клерикальною", "антинародньою". Такою вона стала, мовляв, після того, коли Другий Український Православний Собор у Канаді (1919 р.) установив Консисторію, і коли після того почало зростати число її священиків. Але тоді, коли в цій Церкві ще не було Консисторії і священиків, то вона була демократичною, народньою, бо такий напрямок дало їй У.Г.-П. Братство, яке цю Церкву зорганізувало. Таке говорив В. Свистун.

Тут треба звернути увагу на той факт, що народовецька інтелігенція греко-католицької спільноти попала була в конфлікт з єп. Никитою Будкою не тільки з причини національного характеру. У дійсності тут, поруч національних причин, також були й церковно-суспільні причини, а саме: Греко-Католицька Церква не була демократичною.

Редакція "Укр. Голосу" ось так підтримувала на дусі своїх прихильників 1913 року:

> "Заждіть! Час не далекий, коли будемо мати наших народних священиків, нашу народну *демократичну церков, не будемо стояти на послугах нікому*".[11]

Та інтелігенція на своїх "Довірочних Зборах" (у Саскатуні, 18-19 липня 1918 р.), на яких вона рішила "заложити Українську Греко-Православну Церкву в Канаді", обвинуватила єп. Будку не тільки під замітом його антинаціональної церковної політики, але й також під замітом його антидемократизму, заявивши, що "той епископ *заряджує справами церкви проти всяких демократичних принципів* сего краю, котрих держиться український народ".[12]

Щоб виконати рішення цих "Довірочних Зборів", Українське Греко-Православне Братство почало шукати відповідного єпископа, який міг би був погодитися взяти під свою духовну опіку це Братство та його прихильників.

Про цю справу інформував у своїй промові на Другому Соборі У.Г.-П. Церкви (1919) Василь Свистун:

> "Переговори вели ся з угроруським епископом Стефаном, з грецьким єп. Александром і сирійським митрополитом Ґерманосом. Послідний показав

---

[11]"Укр. Голос", 6 серпня 1913 р.

[12]"Укр. Голос", 7 серпня 1918 р.

ся нам найприхильнішим, *правдивим демократом* і на всякий випадок чоловіком безпечним".[13]

Для забезпечення демократичного устрою У.Г.-П. Церкві У.Г.-П. Братство заключило з митр. Ґерманосом написану адвокатом угоду (27 листопада 1919 р.), згідну з ось такою резолюцією цього Другого Собору:

"Всі Укр. Греко-Православні парохії і священики переходять з нинішним днем під тимчасову духовну юрисдикцію митрополита Ґерманоса, котрий зобовязує ся сповняти всі архиєрейські потреби в Укр. Греко-Прав. Церкві і надзирати над духовною стороною її життя, до часу вибору і ординації українського православого епископа, при чім адміністративна церковна власть лишає ся в руках собора, брацтва, консисторії і парохій".[14]

Щоб Консисторія не була клерикальною, а була народньою й демократичною, то У.Г.-П. Братство на першій сесії (вінніпезькій, 27листопада) Другого Собору (1919 р.) У.Г.-П. Церкви, встановляючи Консисторію для цієї Церкви, повело справу так, що Собор своєю восьмою резолюцією постановив, щоб Консисторія складалася з трьох священиків і з чотирьох світських членів.[15]

2. Антиієрархічна течія в середовищі зорганізованої народовецької інтелігенції

Заява В. Свистуна на Загальних Зборах Громади Св. Покрови в Вінніпезі 4 березня 1934 р., що "Тепер Українська Греко-Православна Церква (в Канаді) *стала такою самою, як католицька церква*", бо "*В ній порядкують священики,* і хоч в Консисторії є світські члени, то вони *тільки потакують за Головою,* о. Савчуком", походила не з джерела Свистунової церковно-демократичної ідеології, а з джерела його *антиієрархічних почувань.* Ідеться бо про те, що члени Консисторії та її Голова були обранцями Собору, в якому числова перевага світських делегатів над делегатами духовними виражалася відношенням дванадцятьох на одного.

Коли ж, одначе, В. Свистун уважав, що У.Г.-П. Церква була демократичною тільки тоді, коли нею правило Братство (тобто самі світські люди, бо священиків у ньому спочатку не було), то це свідчило, що в нього був глибокий закорінений у його підсвідомості, ресентимент у відношенні до єпископа й священиків, тобто, інакше кажучи, він "*тепер*" бачив У.Г.-П. Церкву в Канаді "такою самою, як католицька церква", тільки тому, що він дивився на неї крізь призму своїх антиієрархічних почувань, які зродилися в нього тоді, коли він був "відіпханий" єп. Будкою від Гр.-Кат. Церкви.

---

[13]"Укр. Голос", 4 лютого 1920 р.
[14]"Укр. Голос", 31 листопада 1919 р.
[15]Ibid.

(Звичайно, що слово "ієрахія" тут ужите для означення не тільки єпископів, а для духовних усіх ступенів священства).[16]

3. Комплекс проблем відношення зорганізованої народовецької інтелігенції до У.Г.-П. Церкви

Юліян Стечишин, бувший довголітній ректор Інституту ім. П. Могили й секретар У.Г.-П. Братства інформує, що піонери укр. православного церковного руху в Канаді походили із сфер народовецької інтелігенції греко-католицької спільноти, і що вони 1929 р. вже становили масову більшість серед тих провідних сфер українського суспільства, які гуртувалися коло Інституту ім. П. Могили в Саскатуні, що його оснувала народовецька інтелігенція 1916 р.

> "Хоч не всі прихильники Інституту були православні", — каже Ю. Стечишин, — "все ж таки велика більшість була православна. Відіпхані [гр.-кат. єпископом Н. Будкою] від греко-католицької церкви пострахами, що не зможуть доступити до сповіди і їх не приймуть на цвинтар, бувші греко-католики шукали ратунку в Українській Православній Церкві".[17] (Вставне пояснення мої — Ю.М.-Л.).

У процесі конфлікту між народовецькою інтелігенцією греко-католицької спільноти та єп. Н. Будкою цю інтелігенцію зовнішньо цементував її спільний фронт — без жодних організаційних форм. Першою організацією народовецької інтелігенції було Укр. Гр.-Правосл. Братство, основане Довірочними Зборами в Саскатуні 19 липня 1918 р.

Другою з черги організацією цієї інтелігенції було Товариство "Могиляни" (основане 1923 р.), а третьою — Союз Українців Самостійників (СУС), що була основана 1927 р., як ширша й публічна надбудова Т-ва "Могиляни", що не була публічною організацією.

Очевидно, що "Могиляни" й СУС далі гуртувалися коло Інституту ім. П. М. в Саскатуні й Інституту ім. М. Грушевського в Едмонтоні.

Рік 1929-ий в історії цієї інтелігенції зокрема позначився таким фактом, що в її середовищі виринула на поверхню справа її відношення до У.Г.-П. Церкви.

В Ю. Стечишина маємо таке свідчення про ці справи:

> "Коли перша половина 1929 р. належала до кращих часів, то друга безперечно отворила дорогу до сумних подій, які лишили свої наслідки до останніх днів Інституту та орґанізації взагалі. Коли з скорим зростом орґанізації передові особи, заанґажовані в роботі до перевтоми, робили великі пляни і думали про великі справи, то забули, що орґанізація так, як школа, мусить оглядатися на тих, що тягнуться позаду. Забули, або не доглянули того, що за собою треба тягнути тих, що не дивилися на ріжні справи з тої самої перспективи. Люди, що не були переняті ріжними справами душею, а більше дивилися на все поверховно, не мали конечности

---

[16]"*Ієрархія, чи клир,* у складі трьох степенів: єпископської, священичої та діяконської", — вияснює проф. О. Лотоцький. Див. в його монографії "Автокефалія" Том І. Варшава, 1935. Стор. 22. — Слово "ієрархія" походить з грецького hiereos, яке означає *священнослужителя*; по-ла. sacerdos — Ю.М.-Л.

[17]Юілян Стечишин. Op. cit. Стор. 156-157.

ся нам найприхильнішим, *правдивим демократом* і на всякий випадок чоловіком безпечним".[13]

Для забезпечення демократичного устрою У.Г.-П. Церкві У.Г.-П. Братство заключило з митр. Ґерманосом написану адвокатом угоду (27 листопада 1919 р.), згідну з ось такою резолюцією цього Другого Собору:

"Всї Укр. Греко-Православні парохії і священики переходять з нинїшним днем під тимчасову духовну юрисдикцію митрополита Ґерманоса, котрий зобовязує ся сповняти всї архиєрейські потреби в Укр. Греко-Прав. Церкві і надзирати над духовною стороною її життя, до часу вибору і ординації українського православого епископа, при чім адміністративна церковна власть лишає ся в руках собора, брацтва, консисторії і парохій".[14]

Щоб Консисторія не була клерикальною, а була народньою й демократичною, то У.Г.-П. Братство на першій сесії (вінніпезькій, 27листопада) Другого Собору (1919 р.) У.Г.-П. Церкви, встановляючи Консисторію для цієї Церкви, повело справу так, що Собор своєю восьмою резолюцією постановив, щоб Консисторія складалася з трьох священиків і з чотирьох світських членів.[15]

2. Антиієрархічна течія в середовищі зорганізованої народовецької інтелігенції

Заява В. Свистуна на Загальних Зборах Громади Св. Покрови в Вінніпезі 4 березня 1934 р., що "Тепер Українська Греко-Православна Церква (в Канаді) *стала такою самою, як католицька церква*", бо "*В ній порядкують священики,* і хоч в Консисторії є світські члени, то вони *тільки потакують за Головою,* о. Савчуком", походила не з джерела Свистунової церковно-демократичної ідеології, а з джерела його *антиієрархічних почувань.* Ідеться бо про те, що члени Консисторії та її Голова були обранцями Собору, в якому числова перевага світських делегатів над делегатами духовними виражалася відношенням дванадцятьох на одного.

Коли ж, одначе, В. Свистун уважав, що У.Г.-П. Церква була демократичною тільки тоді, коли нею правило Братство (тобто самі світські люди, бо священиків у ньому спочатку не було), то це свідчило, що в нього був глибокий закорінений у його підсвідомості, ресентимент у відношенні до єпископа й священиків, тобто, інакше кажучи, він "*тепер*" бачив У.Г.-П. Церкву в Канаді "такою самою, як католицька церква", тільки тому, що він дивився на неї крізь призму своїх антиієрархічних почувань, які зродилися в нього тоді, коли він був "відіпханий" єп. Будкою від Гр.-Кат. Церкви.

---

[13]"Укр. Голос", 4 лютого 1920 р.
[14]"Укр. Голос", 31 листопада 1919 р.
[15]Ibid.

(Звичайно, що слово "ієрахія" тут ужите для означення не тільки єпископів, а для духовних усіх ступенів священства).[16]

3. Комплекс проблем відношення зорганізованої народовецької інтелігенції до У.Г.-П. Церкви

Юліян Стечишин, бувший довголітній ректор Інституту ім. П. Могили й секретар У.Г.-П. Братства інформує, що піонери укр. православного церковного руху в Канаді походили із сфер народовецької інтелігенції греко-католицької спільноти, і що вони 1929 р. вже становили масову більшість серед тих провідних сфер українського суспільства, які гуртувалися коло Інституту ім. П. Могили в Саскатуні, що його оснувала народовецька інтелігенція 1916 р.

> "Хоч не всі прихильники Інституту були православні", — каже Ю. Стечишин, — "все ж таки велика більшість була православна. Відіпхані [гр.-кат. єпископом Н. Будкою] від греко-католицької церкви пострахами, що не зможуть доступити до сповіди і їх не приймуть на цвинтар, бувші греко-католики шукали ратунку в Українській Православній Церкві".[17] (Вставне пояснення мої — Ю.М.-Л.).

У процесі конфлікту між народовецькою інтелігенцією греко-католицької спільноти та єп. Н. Будкою цю інтелігенцію зовнішньо цементував її спільний фронт — без жодних організаційних форм. Першою організацією народовецької інтелігенції було Укр. Гр.-Правосл. Братство, основане Довірочними Зборами в Саскатуні 19 липня 1918 р.

Другою з черги організацією цієї інтелігенції було Товариство "Могиляни" (основане 1923 р.), а третьою — Союз Українців Самостійників (СУС), що була основана 1927 р., як ширша й публічна надбудова Т-ва "Могиляни", що не була публічною організацією.

Очевидно, що "Могиляни" й СУС далі гуртувалися коло Інституту ім. П. М. в Саскатуні й Інституту ім. М. Грушевського в Едмонтоні.

Рік 1929-ий в історії цієї інтелігенції зокрема позначився таким фактом, що в її середовищі виринула на поверхню справа її відношення до У.Г.-П. Церкви.

В Ю. Стечишина маємо таке свідчення про ці справи:

> "Коли перша половина 1929 р. належала до кращих часів, то друга безперечно отворила дорогу до сумних подій, які лишили свої наслідки до останніх днів Інституту та орґанізації взагалі. Коли з скорим зростом орґанізації передові особи, заанґажовані в роботі до перевтоми, робили великі пляни і думали про великі справи, то забули, що орґанізація так, як школа, мусить оглядатися на тих, що тягнуться позаду. Забули, або не доглянули того, що за собою треба тягнути тих, що не дивилися на ріжні справи з тої самої перспективи. Люди, що не були переняті ріжними справами душею, а більше дивилися на все поверховно, не мали конечности

---

[16]"*Ієрархія, чи клир*, у складі трьох степенів: єпископської, священичої та діяконської", — вияснює проф. О. Лотоцький. Див. в його монографії "Автокефалія" Том І. Варшава, 1935. Стор. 22. — Слово "ієрархія" походить з грецького hiereos, яке означає *священнослужителя*; по-ла. sacerdos — Ю.М.-Л.

[17]Юілян Стечишин. Op. cit. Стор. 156-157.

дивитися в далеку будучність. Вони добачували менші і блищі справи, менші недостатки і через них робили спори.

Але були й інші причини до непорозумінь. Свистун і Ю. Стечишин були глибоко переняті справою Української Православної Церкви. В дійсности вони, разом з кількома іншими, були світськими представниками Православної Церкви. Для них церковна справа була важнішою від всього іншого. А люди, що так чимсь переймаються, доходять до скрайностей. Отже і Свистун і Стечишин попали через те в деякі труднощі.

На Свистуна почали нарікати, що він за богато втручається в церковну роботу. Деякі священики були невдоволені через його необережні вислови про них. Це викликало напруження між ним та о. Савчуком, головою Консисторії. Дальше — клопоти Свистуна в збіжевій спілці стали досить широко відомі. І його спосіб провадження Інституту в Виннипеґу не був понад критику. Дійшло до того, що в березні 1929 р. Свистун хотів резиґнувати з голови Союза Українців Самостійників, а в травні Свистун і о. Савчук навіть не похочували їхати разом до Ню Йорку на Собор Української Православної Церкви, а як поїхали, то тільки завдяки посередництву Ю. Стечишина. Ця поїздка на час поправила відносини між ними, але під осінь знов дійшло до того, що Свистун подав свою резиґнацію з головства Українського Православного Брацтва, а о. Савчук хотів резиґнувати з головства Консисторії.

Стечишина знов критикували за те, що він, як ректор Інституту, забогато уваги віддавав церковним справам. Про те говорили й декотрі директори, від них критика поширювалася поміж учителів, між котрими були такі, що були виховані в протестантськім дусі, або такі, що до церкви ставилися дуже поверховно. Стечишин вірив в працю і посвяту для справи і вимагав цього від свого найблищого окруження, а головно від директорів Інституту та членів вущого гуртка Могилян. Тимчасом один з таких, що був і директором і членом Могилян, сказав, що він не робить і не буде робити звичайної роботи в церкві і Народнім Домі, бо це можуть робити другі, а він буде репрезентувати українців перед анґлійцями.

Це була справа великої ваги в орґанізації. Як вихователь молоді, ректор мусів заняти якесь рішающе становище до неї. Для нього виринало питання, що буде з роботою між українцями в українських околицях, як кождий студент, учитель чи професіоналіст виробить собі на власну руку переконання, що він вищий від громадської роботи, і на нім лежить обовязок репрезентувати українців перед анґлійськими горожанами".[18]

З цього свідчення Ю. Стечишина довідуємося, що навіть у Дирекції Інституту ім.П.М. були такі діячі, що належали до еліти (яку становило Т-во "Могиляни"), самі індиферентно відносилися до Церкви, а до того ще критикували ректора Інституту ім. П. М. Ю. Стечишина та В. Свистуна за те, що вони були "глибоко переняті справою "Української Православної Церкви". Під впливом критики з боку цих діячів у Дирекції Інституту, що також були й членами Т-ва "Могиляни" неґативний відзив на адресу Ю. Стечишина й В. Свистуна за їхню відданість справам У.Г.-П. Церкви також залунав з ширшого середовища членства СУС, що були вчителями, між якими деякі "були виховані в протестантському дусі", як сказав Ю. Стечишин.

---

[18]Ю. Стечишин. Op. cit. Стор. 224-225.

Під впливом пресії з боку цих противників Ю. Стечишин був змушений вліті 1929 р. зголосити свою резиґнацію з посади ректора Інституту П.М. (На його місце був вибраний Михайло Зюбрак, що став ректором цього Інституту 1 вересня 1929 р.).

Свящ. Петро Білон, який з Каліша приїхав до Канади восени 1924 р., у своєму листі, датованому в Форт Вильям 9 вересня 1929 р., до прот. С.В. Савчука назвав "неймовірним" явищем той факт, що "наші світські провідники усунули Юліяна Стечишина із становища ректора Інституту ім. П. Могили". А при цьому він інформує: "*Казали, що і о. Кудрика попросили з Інститута виїхати*".

Тут уже було сказано про те, що в частину сфер народовецької інтелігенції проник рух "шаповалівців", які ставили українській інтелігенції вимогу, щоб вона не займалася справами релігії й Церкви, а всю увагу й енергію спрямувала на "народню справу".

4. Офіційна уступка тим членам Т-ва "Могиляни" й організації СУС, що "не годилися на церковне питання так, як це питання дотепер усі розуміли"

Рік 1929-ий в історії сфер тієї інтелігенції, частина якої була "**в** У.Г.-П. Церкві", а частина "**при** У.Г.-П. Церкві", треба вважати за "переломовий рік" під тим оглядом, що ті народовецькі діячі, які досі не виявляли свого індиферентного, а то й неґативного відношення до релігії й Церкви взагалі, а до У.Г.-П. Церкви в Канаді зокрема, 1929 р. формально виявили його, а ті народовецькі діячі, які були за У.Г.-П. Церквою, акцептували це, щоб не розбивати організаційної єдности.

Сталося це на спеціяльній Конференції в Саскатуні в днях 25-26 жовтня 1929 р. В Ю. Стечишина, який був її учасником, є таке свідчення про це:

> "Резиґнація Свистуна з голови Брацтва, а дальше його заява, що він уступає з головства СУС, так само поголоска про замір резиґнації о. Савчука з голови Консисторії, а ще дальше Стечишина з ректорства, потрясли фундамент орґанізації. Щоб не допустити до небажаних наслідків, в днях 25-26 жовтня скликано в Саскатуні конференцію, на якій було 18 представників з Манітоби, Саскачевану та Алберти. Через два дні провадилися наради, і остаточно закінчилися тим, що вибрано комітет, що мав помогти Свистунови розвязати його фінансові клопоти, а він мав остатися головою орґанізації. Ця конференція дійсно зробила дуже корисну роботу, бо стримала розкол, на який заносилося, але рівночасно та конференція пораз перший поробила деякі засадничі уступки. Вона злеґалізувала в ґрупі самостійників місце тим, що не годилися на церковне питання так, як це питання всі дотепер розуміли. Конференція рішила також, щоб орґанізація Самостійників перебрала орґанізаторські обовязки від Інституту, а тим самим увільнила Інститут від загальних орґанізаційних обовязків".[19]

Далі Ю. Стечишин інформує, що членами цієї Конференції (в Саскатуні 25-26 жовтня 1929 р.) були такі особи: Василь Свистун,

---

[19]Ю. Стечишин. Op. cit. Стор. 227-228.

Ярослав Арсенич, Мирослав Стечишин, Петро Войценко, Федір Гаврилюк, Михайло Стечишин, свящ. Петро Самець, Юліян Стечишин, Василь Буряник, Дмирто Янда, д-р Юрій Драґан, Михайло Шемелюк, Михайло Масцюх, Іван Мадюк, Іван Рурик, Михайло Зюбрак, Петро Лазарович, Стефан Мисак.[20] Свящ. Мирослав Подольський, що був учасником цієї Конференції, інформував (своїм листом з 28 листопада 1929 р.) прот. С.В. Савчука, що там було 20 осіб.

Адв. Мих. Стечишин у своєму листі (24 стор. відручного письма), датованому в Йорктоні 11 листопада 1929 р., до В. Свистуна, в якому він м.ін. безпощадно атакує "Могилян" (він навіть назвав їх "Заприсяженими шмаркачами"), зокрема згадує про такий факт з вищезгаданої Конференції:

> "Цікаве те, що Драґан і Гаврилюк *звели принципіяльний файт (бій) з Православною Церквою*: іменно, що Драґан відмовився бути практикуючим. Гаврилюк такий крок попер — а в добавку до того щей знайшов помилку в ідеольоґії Епископа [І. Теодоровича]. Тай Ти знайшов ту ріжницю в ідеольоґії Укр. Прав. Церкви і про ту ріжницю згадував. Та остаточно, коли "три Стечишиних стали на дуже дивнім незрозумілім *для нас всіх* (sic!) становищі", etc.*[2]

У той час, коли Василь Свистун, що був почесним головою Т-ва "Могилян" та головою Союзу Українців Самостійників, то хотів, щоб світські люди, а головно ці дві організації мали перевагу в управлянні У.Г.-П. Церквою, хоч ці організації на Конференції в Саскатуні в днях 25-26 жовтня 1929 р. "залеґалізували" в себе місце тим членам, з яких одні в принципі ставилися індиферентно, або й цілком неґативно до релігії й Церкви, а деякі спеціяльно до У.Г.-П. Церкви відносилися вороже, бо, як свідчить Ю. Стечишин, деякі з них були "виховані в протестантському дусі".

Чи були зроблені якісь запобіжні заходи, щоб такі (індиферентні до віри й Церкви і противники У.Г.П-Церкви) обох, вище згаданих організацій не були вибрані в члени Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді й не були делеґатами на її Соборах, — це таке питання, на яке не маємо відповіди в документах того часу.

Свистунові ноторичні "фінансові клопоти" полягали в тому, що він, спекулюючи на біржі акціями українського збіжжевого підприємства, наразив його на втрату 16 тисяч долярів. Це підприємство було основане 1916 р. українською народовецькою інтелігенцією, а ініціятором цієї справи був Тарас Ферлей. Заінкорпороване 1916 р. п.н. "Ruthenian Farmers Elevator Company Ltd.", це підприємство постійно зберігало цю свою первісну назву в його англійській версії, бо вона фіґурувала в його "Чартері". В. Свистун завжди був членом його Дирекції. Той факт, що зібрані на Конференції в Саскатуні 25-26 жовтня 1929 р. діячі Т-ва

---

[20]Ю. Стечишин. Op. cit.. Стор. 227.

*[2]Мих. Стечишин має тут на увазі д-ра Ю. Драґана (лікаря) й Федора Гаврилюка (педагога).

"Могиляни" й СУС, постановили зібрати 16 тисяч дол. для В. Свистуна, щоб він міг звернути згаданому підприємству ту суму її грошей, які він програв на біржі, — бо інакше він мусів би був уступити із становища Голови Т-ва "Могиляни" й організації Союзу Українців Самостійників, — за того часу викликав тихе ремствування ширших кругів організації СУС на його еліту з Т-ва "Могиляни".

5. Архиєп. І. Теодорович про причину дисгармонії між ним та провідними сферами інтелігенції в його канадській пастві

"Most Reverend John Theodorovich 1944 W. Erie St.
Archbishop of the Ukrainian Greek Orthodox Church Chicago, Ill.
of the United States of America & Canada

Вельмишановному п. М. Стечишину
Йорктон, Саск.

Вельмишановний і Дорогий Пане!

Я отримав Вашого листа. Дуже тяжко читати Ваш почерк, але якось прочитав. Чи не маєте Ви тайпрайтера (машинки до писання), та чи не можете набити мені принаймні сторінки дві, тоді було [б] про що читати і довідатись, як в дійсности стоять Ваші справи, які мені, як і Вам всім, також близькі і дорогі.

Взагалі я б хотів би бути більше "інтімейт" ("в інтимному зв'язку") з Вашими інтересами, переживаннями, а навіть часом болями. Це і для Вас самих часом би придалось, бо єпископ був би втягнений в Ваше життя і інтереси, брав би в ньому участь і не почував би себе "одставленим на бік", а навпаки почував би себе членом того життя.

Як дійсний його член, він би втягнувсь в те життя і інтереси, полюбив би їх і постарався б бути Вам корисним. Людей (української православної інтелігенції) Канада не має вже [аж] так забагато, щоб участь єпископа могла вважатись злишньою. З свого боку я завжди старавсь поставити себе в таку позицію, але я зустрічав також завжди "е сиртен резирв" ("певну резерву"), який мені завджи нагадував, що я ще не "свій", що в поняттях людей, з якими мене доля звела, я виглядаю, що немов би хочу перейти певну межу, якої мені переходити не положено.

Мені отверто на одній конференції п. В. Свистун кинув, що в мені Канада (православні українці в Канаді) не бачить "свого" єпископа, а [бачить лиш] тимчасово-займаючого його місце. Коли я коли зустрічавсь з певною солідарністю, [то] рідко та солідарність була з єпископом, [але] майже завджи якось так ставало, що вона була проти нього. Я нарешті обмеживсь формальною стороною своєї участи в громадському життю Канади. Це було прийнято, що, як став [тут Архипастирем], то [далі] мусів [ним] бути.

Я завжди мав не підозріння, [а] просто чуття, що це не "коінсіденс" (не коінциденція), а щось більше. *Очи мені цілковито розкрились, коли я довідався про існування тайних організацій відаючих всім [в У.Г.-П. Церкві] в Канаді; всіх [у цій Церкві] підчинивших свому впливу і послуху.* Очевидно, при такому методі в громадських і церковних справах, я був, як інтимний і дійсний учасник, не на [властивому] місці. Я тільки обвинувачую себе за "благодушну", чисто славянську довірчивість і короткозорість, з якою я на протязі шости майже років відогравав надану мені ролю, не знаючи навіть

тих, хто мені її надав і хто взагалі опреділяє все громадське життя наше в Канаді. Розкриття [моє], звичайно, не [є] з приємних, але щож зробити. Всяко трапляється на нашій в теперішній час крутій і вигинастій дорозі життя.

Ви мені пишете, [що] "ходять чутки, що Ви рішили взяти рішуче становище". Так мій Дорогий Пане! Шість літ я або мовчав, або несміло нагадував про свою скромну присутність і про свої потреби. Всі шість літ, це безперервний ланцюг і розчаровань і болючих моментів для відчуття своєї гідности і достойности. Всі шість літ мені показувалось, що мою працю ціниться надто низько, так низько, що нікому і в голову не приходить заопікуватись тим єпископом. Церква мені платила середнє од 150 до 200 дол. в рік і то тоді, коли сам єпископ випросить. Хоче єпископ утриматися, [то] нехай собі поїде по візітаціям і назбірає, як що хто хоче його візітацій.

Позатим, кожна конференція, це для мене був кожен раз новий іспит, до якого степеня моя терпеливість може дійти. На останній Конференції, коли обмірковувалась справа, як я маю посвящати храми, чи з положенням св. Мира, чи без того, [тобто] справа, що звичайно, у всякій Церкві залежить від компетенції самого єпископа, — коли я сказав, що св. Миро можу вкладати в престоли таких храмів, що вони наші і не можуть перейти нікуди (до Церкви іншого віроісповідання), я отримав від п. Свистуна грубе завваження: "Мене дивує, що єпископ з нами вже шостий рік і може таку дурницю говорити..." Слова п. Свистуна, сказані голосно, в присутности кількадесяти (кільканадцяти) священиків. І ніхто не встав і не сказав тому зарозумільцю, що він мусить рахуватись з своїми виразами. Це тільки одна з ілюстрацій. Їх можна розгорнути багато більш.

Нарешті, чи винен п. Свистун, чи не винен в тому, що кільканадцять тисяч [долярів] громадського майна прогоріло на біржі, я в це не мішаюсь. Це не моя компетенція про це судити. Але якось так сталось, що хтось інший, а не п. Свистун має положити ті гроші. Справа лагодиться тайно. Це теж не моя компетенція судити, чому [це] так, що вона не виноситься на поверх, коли п. Свистун не винний. Але мене не може не обходити, що в той час, коли таж сама Канада, яка єпископа потребує, не може зібрати йому кілька сотень долярів [на] утримання, в той же час без огласки робиться акція збору [для Свистуна] кільканадцяти тисяч долярів. Коли можна друге, [то] чому неможливе перше?

Зі всього, про що я говорив, про що може не споминав, зі всього того я виношу переконання, що мені в Канаді нема чого робити. Коли Канада дружно не відкличеться на мій лист, в якому я поставив свої умови, [то] я буду думати, що і Канада так думає, що мені в ній робити нема чого. Звичайно в такім випадку люде спокійно розходяться, захороняючи все краще [в пам'яті] і стараючись забути все не так може красне. Не я, а Канада має рішити що її єпископ має зробити. Це така моя думка.

Боже благословення нехай буде над Вами і Вашою Сім'єю.

Прошу передати мій сердечний привіт ВШ. п. Добродійці.

З щирою до Вас повагою

Грудень 13, 1929. † **Архієпископ Іоанн Теодорович.**"

Замітки. — У резолюції ч. 12 протоколу спільного засідання Управи У.Г.-П. Братства й Конситорії з 17 липня 1924 р. сказано, що У.Г.-П. Церква згідна платити архиєп. Теодоровичеві по 50 дол. місячно на його утримання, і що "Впреосв. Іоанн погодився" на це.

Архиєп. Теодорович за того часу б і д у в а в. Митр. В. Липківський у листі, датованому в Києві 3 липня 1933 р., до о. Петра Маєвського (в Вінніпезі) сповіщав:

"Пише о. Павло [Корсуновский, в США], що й всечесний архієпископ Іван бідує. Значить, і крім мене є в Вас кому помагати — ближчому від мене".[21]

* * *

Відповідь адвоката Мих. Стечишина (з Йорктону, Саск., 20 грудня 1929 р.) на лист архиєп. І. Теодоровича (з 13 грудня 1929 р.) — це довший лист — чотири сторінки (канцелярійного формату) машинопису. Характер тієї конференції, що відбулася в Саскатуні в днях 25-26 жовтня 1929 р., на якій більшістю голосів було заґарантовано "Могилянам" і "Самостійникам"(СУС-ам) привілей відноситися до релігії й Церкви так, як кожен член цих організацій уважає за відповідне для себе, як видно, ще далі сильно хвилював Мих. Стечишина, бо цій справі він присвятив першу половину свого листа:

"На конференцію, "старші товариші" не поприїздили", — пише він, — "о. Кудрик не був і о. Савчук не був. Та другі старші не були. Зате були такі люди як Лисак, Мадюк, Чимелюк, Драґан, Янда і др. Ну, мняли, мняли і нічого булиб не второпали, бо Свистун хотів проїхатися на о. Савчукові і на о. Владиці в їх відсутности, розуміється, та ще й перед шмаркачами. *Тоді я поставив справу вістрям, і вивів наші прінціпіяльні ріжниці під дискусію.* Багато переповідати, але зміст був такий. Як знаєте, яке становище до церкви заняв Драґан, Янда, Гаврилюк, і до них прилучився не о., але д...нь Мельничук..."

Дальше, Мих. Стечишин пригадує архиєп. Теодоровичеві той факт, що через натиск цих сфер інтелігенції Юліян Стечишин був змушений зрезигнувати із посади ректора Інституту ім. П.М., бо його осуджували за те, що він заанґажувався в справи У.Г.-П. Церкви. Отож, — пише він, — "Результатом було те, що Юлько зрезигнував". З уваги на це Мих. Стечишин скористав з нагоди; і на цій Конференції, як він каже, поставив справу "вістрям":

"Отже я вивів питання, чи наші провідні самостійники, могиляне і др. мають бути практикуючими православними чи лише для декорації і гонорів, та приватних зисків попри православію.

Перше всего я наганьбив Юлька, що він настільки нахабний, що вимагав в людий "образованих невіруючих" йти до церкви і м а л п у в а т и. За свою нерозвагу Юлько дістав відповідну заплату. Досі тішилися його противники!

Дальше, я сказав, що з другої сторони всі ті люди, що підшиваються під наш народний рух, котрий гуртується при православних, котрий користується православною церквою, котрі мимо своєї безвірности вдають православних у себе на печі, але котрі в дійсности для церкви нічим не причинилися, дволичники, і навіть і падлюки, бо по підлому використовують церкву лише для своїх цілий; лише о стільки вони церковниками є, кілько їм треба.

---

[21]Листи Митр. Василя Липківського. Op. cit. Стор. 5.

Остаточно я поставив пропозицію, щоби кождий наш провідний чоловік, без взгляду в котрій частині нашої ґрупи був, мусів бути практикуючим православним, а ні, то він не повинен мати між нами місця. В цій дискусії взяли участь Свистун, Гаврилюк, Арсенич і ще декотрі. За мною пішли мої обидва браття. Свистун знову вилляв своєї жовчі особистої, Гаврилюк знайшов в промові о. Владики в Канорі ідеольоґічні розходження, а Свистун як тхір викрутився програмою Українських Самостійників, що нібито кождий може належати де хоч. От тут порвалися душевні звязи між нами..."

6. Характер церковно-правного статуса архиєп. І. Теодоровича в У.Г.-П. Церкві в Канаді

Голова Консисторії У.Г.-П. Церкви і він же редактор "Правосл. Вістника", о. С.В. Савчук, у статті п.з. "*Четвертий Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді*" (в липневому числі 1924 р. цього органу) поінформував, що згідно з рішенням цього Собору (16-17 липня 1924 р.), —

"Членами Консисторії є: почесний голова і голова ex officio Впр. Архиепископ Іоанн Теодорович, голова о. С.В. Савчук", і т.д.

Титул "Почесний Голова" має не юридичний, а тільки етико-"церемоніяльний" характер. А той факт, що архиєп. Теодорович був не тільки "Почесним Головою" Консисторії, але й також її "Головою ex offcio", означав, що в У.Г.-П. Церкві було Четвертим Собором дане право її Архипастиреві бути головою (тобто дійсним головою) Консисторії. Отже в рішенні цього Собору, який обрав головою Консисторії прот. С.В. Савчука, а разом з тим дав Архипастиреві У.Г.-П. Церкви право ex officio бути головою Консисторії, була очевидна контрадикція, якщо це рішення згаданого Собору не означало, що головою Консисторії є ex officio Архипастир цієї Церкви, а головою Президії Консисторії є хтось із священиків.

У світлі того факту, що Четвертий Собор не утворив органу п.н. "Президія Консисторії", стає ясно, що титул "голова ex officio" був просто декоративним додатком до титулу "Почесний Голова". Так само і в УАП Церкві в Україні її Архипастир — з титулом "Митрополит Київський і всієї України — не був головою її верховного адміністративно-екзекутивного органу, тобто її ВПЦ Ради. Він мав тільки етико-церемоніяльний титул "Почесного Голови" ВПЦ Ради, а головою її (тобто дійсним головою) була інша особа. Напр., першим головою ВПЦ Ради була світська особа — Михайло Мороз (який щойно пізніше прийняв духовний сан), а після нього 1924 р. став її головою протодіякон Василь Потієнко.

У "Київських Канонах" (з 1921 р.) УАП Церкви сказано (Розділ IV, канон 36):

"Митрополит Київський і всієї України здійснює своє духовне керівництво Церквою і порядкує церковним життям, *беручи відповідну участь*

у праці Всеукраїнської Православної Церковної Ради, яко її *почесний голова і перший порадник.*" (Підкр. мої. — Ю.М.-Л.).[22]

Прот. С.В. Савчук у своїй статті "*Канони Української Греко-Православної Церкви в Канаді*" (див. у "Укр. Голосі", 20 березня 1935 р.) поінформував, що на Четвертому Соборі У.Г.П. Церкви було —

"Принято одноголосно резолюцію, щоб попросити Високопреосвященого Владику Івана приняти Укр. Православну Церкву під свій духовний провід. Услівя, які рішено зі сторони Собору предложити новому Архипастиреві, *подібні, як були з митр. Ґерманосом — щоби обі сторони заховали повне право самостійности* і працювали разом, руководячись почуттям обовязку і вимогами загальної справи".

"Впреосв. Владика, принявши до відома однодушне рішення Собору, виголосив довшу бесіду".

Очевидно, що прот. С.В. Савчук подав цю інформацію на підставі такої резолюції спільного Соборчика Консисторії й Головного "Виділу" У.Г.-П. Братства, що відбувся в Йорктоні в днях 21-22 травня 1924 р.:

"Соборчик рішає запропонувати Загальному Соборови попросити Арх. Івана Хведоровича стати на чолі Укр. Прав. Церкви в Канаді *на таких самих условинах, на яких стояв на чолі Укр. Прав. Церкви в Канаді* митр. Ґерманос".[23]

Щоб довідатися, яке значення в цій інформації має фраза "*щоби обі сторони заховали повне право самостійности*", треба знати суть тієї умови, яку У.Г.-П. Братство 1919 р. заключило було з митр Ґерманосом, бо ж Четвертий Собор У.Г.-П. Церкви прийняв архиєп. Теодоровича за Архипастиря для цієї Церкви на таких самих умовах, на яких був прийнятий митр. Ґерманос. (1919 р.).

Відповідь на це питання дає Резолюція ч. 3 першої сесії (вінніпезької, 27 листопада) Другого Собору (1919 р.) У.Г.-П. Церкви, зміст якої такий:

"Всї Укр. Греко-Православні парохії і священики переходять з нинїшним днем під тимчасову духовну юрисдикцію митрополита Ґермансоа, *котрий зобовязує ся сповняти всї архиєрейські потреби в Укр. Греко-Прав. Церкві і надзирати над духовною стороною її життя*, до часу вибору і ординації українського православного епископа, *при чім адміністративна церковна власть лишає ся в руках собора, брацтва, консисторії і парохій*".[24]

У Резолії ч. 2 вищезгаданої сесії цього Собору було сказано:

"Собор просить Високопреосвященого Германоса, митрополита Селевкії (Сирія), дійствуючого епископа сирійської антіохійської прав. церкви в Півн. Америції, взяти Укр. Греко-Православну церкву в Канаді і Зл. Держ. під тимчасовий духовний покров... Сей духовний покров обмежуєть ся до

---

[22]"Діяння", Op. cit. Стор. 24.

[23]Протокол цього Соборчика не був опублікований. Ю.М.-Л.

[24]"Укр. Голос", 31 листопада 1919 р. (Див. "Звіт Другого Укр. Греко-Правосл. Зїзду в Канаді, 1919 р.").

сего: 1) Надзирати над доґмами, обрядом, дисципліною Укр. Греко-Прав. Церкви, утвердити членів Консистоії, професорів, інструкторів і кандидатів духовного Семинара, предложених собором, консисторією, або Брацтвом, надзираючи над наукою в семинарі, рукополагати священиків і сповняти другі архиєрейські потреби в Укр. Греко-Прав. Церкві".[25]

Цю резолюцію (Собору 1919 р.), як видно, запроєктува о. д-р Лазар Ґерман (бувший) доцент Правосл. Богословського Факультету Черновецького Університету, що в 1919-1922 рр. помагав організувати й розбудовувати У.Г.-П. Церкву. Цією резолюцією він, розуміється, хотів (згідно з догматично-канонічним ученням Православної Церкви), обхопити всі три галузі прав і обов'язків православного архиєрея: 1) Священнослужіння (з виключним правом звершувати Таїнство рукоположення, освячувати миро й антимінс); 2) Учительство (право й обов'язок пильнувати чистоти православної віри та навчати в ділянці моралі); 3) Управління (право безпосередньо управляти своєю єпархією).[26]

Очевидно, що в новітніх часах у Вселенській Православній Церкві немає такої помісної Церкви, в якій первоієрарх, або архиєрей у будь-котрій єпархії його Церкви, сам (без співучасти інших уповноважених органів Церкви, чи єпархії в ній) управляв.

Коли ж ідеться про **Резолюцію ч. 2** першої сесії Другого Собору, то з її укладенням мусів мати клопіт о. д-р Лазар Ґерман тому, що, згідно з **Резолюцією ч. 3** тієї ж сесії згаданого Собору, митр. Ґерманосові не було дане право управління. В адміністративній сфері У.Г.-П. Церкви він не мав жодних прав.

Клясичним прикладом того, що Консисторія й У.Г.-П. Братство дуже пильнували того принципу "*щоби обі сторони заховали повне право самостійности*", був той факт, що вони не поінформували архиєп. Теодоровича про зміст проєкту "Чартера" (Хартії) перед висланням його до Парляменту Канади на затвердження. Про це знаємо з "Денника" (чи "Записника") о. д-ра С.В. Савчука, в якому під датою 11 травня 1929 р. написано:

> "Між иншим о. Владика висказав жаль, що я не післав йому Чартер перед тим, нім подали до Отави. Я сказав, що тому, що не було часу..."

Щождо архиєп. Іоана, то його ситуація під оглядом прав і обов'язків представлялася гірше, ніж ситуація його попередника. Напр., можливості його архипастирського служіння були формально обмежені таким чином, що він не мав права візитувати парафії У.Г.-П. Церкви без дозволу цих парафій.

Той приклад, що поданий тут нижче з травневого числа 1925 р. "Правосл. Вістника", ілюструє собою правило за часів архипастирського служіння архиєп. Теодоровича в Канаді:

---

[25]Ibid.

[26]Див. Макарій, Догматическеє богословіе. Стор. 232. (Ця монументальна праця митр. Макарія Булгакова (1816-1882), є, так би мовити, клясичним підручником догматичного богословія).

"До Українських Греко-Православних Священиків і Громад в Канаді

Сьогодні архиєрейські візитації Їх Високопреосвященства Архиєпископа Іоанна Теодоровича в Канаді почнуться в другій половині червня. *Громади, які бажають мати в себе Преосвященного Владику на візитації, зволять прислати свої прохання* сейчас до голови Консисторії, протоєрея С.В. Савчука на понизшу адресу.

Всечесні Отці Духовні зволять порозумітися з своїми громадами в сій справі в найблизшому часі і доглянути, щоби прохання надійшли до Консисторії не пізнійше, як 15 червня, щоби можна завчасу виробити плян візитацій.

Rev. S.W. Sawchuk 379 Parr St. Winnipeg, Man."

За часів архипастирського служіння архиєп. І. Теодоровича дійсно настала золота ера в історії У.Г.-П. Церкви під оглядом впливу його навчання християнської моралі. Але ледве чи комунебудь з дослідників буде можливо збагнути, як він радив собі в ділянці учительства віри. Підлягаючи юрисдикції ВПЦ Ради в Києві з її Почесним Головою — Митрополитом Київським і всієї України, він ще в травні 1924 р. просив, щоб вони уклали, написали й прислали йому "Ісповідання Віри" УАП Церкви. (Знаємо це з його листа, датованого з Нюарку, Н.Дж., США, 18 червня 1924 р., до Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді). Одначе вони не вволили цього його прохання.

V. ПРОТ. С.В. САВЧУК У ПРОВОДІ АКЦІЇ ЗА НЕДОПУЩЕННЯ ДО ПЕРЕТВОРЕННЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В ОРГАНІЗЦІЮ ДЛЯ "ІНТЕЛІГЕНТІВ НЕ-ЦЕРКОВНИКІВ"

Тексту того листа, в якому прот. С.В Савчук, — маючи на увазі тих діячів у провідних сферах У.Г.-П. Церкви, яких він клясифікував як "*інтеліґентів не-церковників*" (див. далі — в його листі з 18 грудня 1929 р. до архиєп. Теодоровича), остерігав о. Петра Білона, що внутрішний "*ворог підсувається*", не маємо. Натомість маємо відповідь о. Білона на цього листа.

"9 вересня 1929
Форт Виллям

Всеч. Отче Протоєреє!

І так новин, а новин. Та всі сумні. Вороги тішаться. Правду Ви кажете, що "*ворог підсувається*". Тільки не погоджуюсь, що ми "*заспали*". Можливо в Вінніпеґу заспали, але на провінції не спали, і бачили що навколо робиться. Не сьогодні все те сталось, а воно розпочалось давно... Я все те бачив ще в 1925 р. і в 1926 р., як [світські] *диктатори наводили на нас* [на священиків] *страх*, і всі ніби погоджувались, та молились на свого "спасителя" (В. Свистуна)...

"Ви, Пан-Отче, скажете: А чому я мовчав не говорив? *Та я не мав би попертя...*" (Пояснення і розб. слів мої. — Ю.М.-Л.)

* * *

На тій довірочній Конференції (25-26 жовтня 1929 р.), на якій представники Т-ва "Могиляни" більшістю голосів домоглися, — кажучи словами Ю. Стечишина, — "*злеґалізовання в ґрупі самостійників (СУС) місця тим, що не годилися на церковне питання так, як це питання всі*

[досі] розуміли", тільки два діячі: Михайло й Мирослав Стечишині рішуче протестували проти цього і категорично домагалися, щоб усі члени організації СУС були "практикуючими православними". Про це знаємо з довірочного листа о. М. Подольського (який був на цій Конференції), до прот. С.В. Савчука.

"Hafford, Sask.
Oct. 28, 1929

Private

Всечесний Отче Савчук: —

Посилаю лист, з яким я стримувався. Тепер вже по "конференції", але я таки висилаю той лист, бо бачу, що він вартости не стратив, як був і перед "конф.".

Додам, хиба, що на "конф.", я обстоював думку, що ріжниць — в відношенню Церкви до СУС — принципових нема, а які видвигав п. Свистун з розмов з Вами і з Преосв. Архиєпископом [І. Теодоровичем].

В часі повечірнім засіданню, де п.п. Михайло і Мирослав [Стечишині] дуже завзято боронили Церкви, прим.[іром] Мирослав всю вину за Вінніпеґ і решту звалював на п. В. Свистуна і то отверто так, що Св. був забув язика і відмовлявся дальше говорити. Мих.[айло] говорив, [що] Церква наша дитина, ми єї сповили, виховали, а тепер коли она доходить до літ і свого розуму, *[то] ми заперечуємо єї думати власним розумом.*

Дальше, оба [Михайло й Мирослав Стечишині] обстоювали думку, що *члени СУС повинні бути практикуючими православними. Юліян [Стечишин] більше був тихий, мало говорив.*

[Ярослав] Арсенич, предсідник [конференції] признав, що Ваш лист про резиґнацію В.С. був такого змісту, який повинен був бути і що В.С. до Вас написав невідповідно. Дійшло [до того] що по вечірнім засіданню яких нас 8-10 [осіб] були в Др. Драґана ще в хаті — перекуска etc. — де В.С. мабуть побачив свою помилку й сказав, що резиґнацію з братства відтягає.

Решту — устно, як будете тут. о. Самець також скаже Вам дещо. Посилаю [цього листа під услівям], що це наша тайна, і що публично ужитку не зробите з цих обох листів.

Щиро здровлю.
о. М. Подольський."

На відворотній сторінці цього свого листа о. М. Подольський інформує прот. Савчука про те, що на цій Конференції для В. Свистуна на початок зложили по 500 дол. такі особи: Федір Гаврилюк, Ю. Драґан, Я. Арсенич, І. Клюкевич, Г. Сліпченко, Л. Новосад і Мих. Братковський, а 200 дол. — П. Войценко. Він також інформує, що там була порушена евентуальність заанґажування на Архипастиря для У.Г.-П. Церкви одного з єпископів російської Місії в Канаді: або єп. Арсенія (Чеховцева, чи "Чавцова"), або єп. Адама (Филиповького).

———————

Про те, що серед духовенства У.Г.-П. Церкви появилася така течія, речники якої вважали, що факт походження архиєп. Теодоровича з ієрархії УАП Церкви (в Україні) формації 1920-1921 років сприяє намаганню "інтеліґентів не-церковників" внутрі У.Г.-П. Церкви надати цій Церкві характеру світської інституції, і що саме тому речники цієї течії воліли, щоб на місці архиєп. Теодоровича був в У.Г.-П. Церкві єпис-

копом хтось з греко-католицьких духовних, якщо б між ними можна знайти такого, що перейшов би в Православіє, знаємо з одного з листів о. Подольського (настоятеля парафії в Ґудові, Саск.) до прот. С.В. Савчука.

Дата на цьому його листі не подана, але знаємо, що він був висланий 31 березня 1930 р., бо ця дата подана на поштовому штемплі на конверті.

Зміст цього листа такий:

"Цей лист довірочний і строго приватний.

Високопреподобний о. Савчук: —

Послідні події в Україні поставили нашу Церкву в доста невиразне положення. З одної сторони це може трохи зле, з другої однак воно може поможе нам тут виклярувати наше становище і зміцнить нас морально. Маю на увазі те. З хвилею затрачення нашого духового центра, яким досі являлась УПЦ Рада на Україні (ВПЦ Рада в Києві. — Ю.М.-Л.) ми мусимо створити тут, в Канаді і в Америці, нашу Церковну Раду, яка евентуально повелаб дальшу працю без жадної задержки.

Перш усего ми мусимо стати Церквою, а не експозитурою політичною пана Свистуна. *Для цього треба нам рішучо звільнитись з під якого небудь впливу світського.* Наші спроби кооперації з елементом світським за послідні літа не дали найменших результатів додатних, навпаки, вони все стояли колодою у ніг нашої Церкви, бо ми все мусіли оглядатись на це, що скаже світський елємент і як він до цього віднесеться.

Я не думаю зривати цілковито з ними. Ми повинні лише стати на ґрунті, що Церквою найкраще заряджувати повинен елємент духовний з цілою своєю ієрархією, а світські можуть лише помагати. Вони можуть мати евентуально голос дорадчий, однак ніяк рішучий.

Брацтво повинно бути покликане знова до життя, однак ніколи під головуванням скомпромітованого Свистуна. Брацтво повинно бути помічником Консисторії, а не рішаючим і невідкличним чинником у *всіх* майже справах, як це досі було.

Як що таке наступить, як що ми дійсно звільнимося з під впливів світських і станемо на ґрунті на сто процент церковнім тоді і будемо виглядати як правдива Церква, а не оруддям в руках амбітників.

Ми вже пережили "пеленки". Нас вже всі знають як Церкву, а не "бакалєйну лавочку"*[3] і нам вже не треба більше цяцькатися з сентиментом ріжних Свистунів, Яндів, Драґанів і прочої... (тут слідує "немилозвучний" епітет, — Ю.М.-Л.). Вони вже досить наробились бизнесу на нашій легковірности, досить нажили слави через нас а навіть і в деяких случаях поставили нас в доста непевне світло.

Я чув від Юлька [Стечишина], що в Стейтах йде досить поважна аґітація, чи може поки що течія, *щоби запросити Дра* [Г а в р и ї л а] *Костельника* [з і Л ь в о в а] *на нашого епископа.* Це булаб незвичайно щаслива гадка і колиб мож її перевести в життя, *ми тоді дійсно сталиб на сто процентовім церковнім ґрунті.* Тут, для Канади, я думавби навязати переговори з [о. Михаїлом] Оленчуком. Він страшно здеґустований і носиться з гадкою переїхати до Стейтів. Він, колиб погодився перейти до нас і стати нашим епископом, бувби рішучо здобутком, за яким пішовби весь свідомий елємент [греко-] католицький [в Канаді].

---

*[3]"Бакалейная лавочка" (російське) — крамничка дрібних товарів: ґалянтерії, ниток, голок, стяжок і т.п.

Реформа мусілаб бути на цілій лінії. Ми повинні в Північній Америці мати свою централю з трома епископами, з яких дотепершний о. Владика [Теодорович] переніссяб до Франції, а оба нові [єпископи] осталиб під його зверхністю і один в Стейтах, другий в Канаді. Ми вже маємо орґанізацію (У.Г.-П. Церкву) і творити нової не треба. " Д з в о н а р і" в Стейтах стоять гірше від нас, бо вони "ні пес ні баран". Колиб Костельник обняв наш провід, я вірю, що вони ("дзвонарі") всі присталиб до нас. *А це сркіпилоб нас не лише тут але надалоб нам вигляду зівсім серйозного і поважного й поза границями і в Польщі.*

З [о. Михаїлом] Оленчуком також переговори булиб не трудні. По перше, його здеґустовання до теперішного [греко-] католицького епископа [в Канаді], його всім відомий патріотизм і, будь що будь, моральна чистість в відношенні до всяких [інтимних] скандаликів. Ми моглиб його без застережень приняти до себе. А він буде склонним до переговорів, бо я вже інформувався відносно того. Ходить тільки, щоби Консисторія уповажнила когось до ведення тих переговорів. Я навіть так далеко пішов, що маю запевнений його приїзд до Вінніпеґу, на случай Ви хотілиб говорити. За Вашим дозволом я мігби написати до нього листа прелімінарного. Досі я "мацав" особисто через "третих" людий без всяких зобовязань так зі сторони своєї, як і зі сторони орґанізації (У.Г.-П. Церкви). Думаю, що можнаб тепер натиснути трошки серйозніше і бодай з закраскою офіціяльности.

Це однак залежить від Вас. Може Вам особисто не подобається моя думка, а взглядно концепція, щоби його придбати в характері епископа для нашої Церкви? Є в нас, правда, більше заслужені від него, яким належалабся ця гідність, але може не здібніші від нього. Він чей був доста поважним кандидатом на [греко-катол.] епископа і тільки завдяки інтриґам ним не став.

Та я краще закінчу цього листа. Може й так за богато вже наляпав. Та вірю, що це поки що останеться між нами обома. Як що треба буде, я не відіпруся взяти наслідків моєї писанини на себе.

Напишіть Ви що, але так, без обиняків, то може вивяжеться дискусія і я ще дещо цікавого напишу.

Поки що здоровлю щиро,
о. Мирослав"

Замітки. — 1) Гострий тон і безкомпромісовість о. Мирослава Подольського проти "світського елєменту" в провідних сферах У.Г.-П. Церкви були спричинені ось такими фактами: а) Усунення (літом 1929 р.) Юліяна Стечишина з посади ректора Інституту ім. П. Могили тими діячами, яких прот. Савчук називав "інтеліґентами не-церковниками" (див. в його листі до архиєп. Теодоровича з 18 грудня 1929 р.); б) Таврування архиєп. Теодоровича, голови Консисторії прот. С.В. Савчука та її членів і священиків У.Г.-П. Церкви клеймом "клерикалів", якого В. Свистун допустився в своїй промові на надзвичайних Загальних Зборах Громади Св. Покрови в Вінніпезі 4 березня 1934 р. в) Прилюдні заяви В. Свистуна, що в У.Г.-П. Церкві в Канаді "*всі священики нездалі*" (в листі о. Петра Білона з 9 вересня 1929 р. до прот. С. В. Савчука); г) "Залеґалізування місця" в організації СУС і Т-ві "Могиляни" — для "інтеліґентів не-церковників" Конференцією в Саскатуні 25-26 жовтня 1929 р., — що сталося (як це видно з цього листа о. Подольського) під

впливом В. Свистуна, Д. Янди, Ю. Драгана і "прочих", які змагають до того, щоб У.Г.-П. Церква "служила за спосіб до осягнення певних політичних чи національних цілей", і тому вони ("інтелігенти не-церковники") "в церковних справах присвоюють собі право забирати рішаючий голос" (в листі о. Савчука до архиєп. Теодоровича 18 грудня 1929 р.).

2) Кажучи, що "Послідні події на Україні поставили нашу Церкву (У.Г-П. Церкву в Канаді й У.П. Церкву в США; Ю.М.-Л.) в досить невиразне положення", о. М. Подольський має на увазі той факт, що під тиском терору органів ҐПУ (бувша ЧеКа) УАП Церква в Україні була 28 січня 1930 р. зліквідована таким чином, що цей факт було формально проголошено як т.зв. "самоліквідацію" цієї Церкви. Митр. В. Липківський залишив по собі ось таку інформацію про цю подію:

> "Січня 28-го 1930 року були зібрані єпископи УАПЦ і з 40 священиків, їх оголошено "надзвичайним церковним Собором", і вони винесли "соборну" ухвалу про ліквідацію УАПЦ, а разом з тим і митрополит Борецький і всі єпископи самоліквідувались, припинили своє духовне керівництво, залишившись лише "служителями культу" при церквах при яких зарегісторавані; самоліквідувалася і третя ВПЦР і всі її Окр., Р.Ц.Р., МПЦ — одно слово "Всеукраїнська церковна ліквідація".[27]

3) Греко-катол. священик Михаїл Оленьчук був парохом в Альвені, Саск., та її округи. Тим гр.-кат. єпископом у Канаді, яким згідно з інформаціями о. Подольського. о. М. Оленьчук не був вдоволений, був єп. Василій Ладика ЧСВВ (монах Чину Св. Василія Великого).

Коли єп. Н. Будка, що був 1927 р. викликаний до Риму, звідти поїхав до Галичини й там уже залишився напостійне, то після нього, але щойно 1929 р., на єпископську катедру греко-католиків у Канаді був призначений єп. Василій Ладика.

* * *

На лист о. М. Подольського прот. С.В. Савчук дав таку відповідь:

"9 квітня, 1930.

Всеч. о. М. Подольський,
Ґудів, Саск.
Дорогий Отче!

Ваш лист (без дати) в справі нашого церковного положення та плянів на майбутнє отримав. *Про такі справи як Ви порушуте найкраще говорити устно,* а то хочби тому, що всього не напишеш. Скажу тільки одно: Я вже від трох років веду акцію, щоби церковну роботу вести по церковному, хотяй *не всі пан-отці розуміють мене.* "Світський елємент" в одній особі закидує мені, що я поводжуся деспотично, бо всякі справи вирішує Консисторія (без дозволу "світського елєменту", а "Консисторія — се я". *Дуже можливо, що і пан-отці, бодай деякі, так само думають.*

Коли так, то забувають, що я сьогодні є, а завтра мене нема, а Консисторія є і буде, і той авторітет, який я придбаю для неї, остане і поможе мойому наслідникові чи наслідникам, членам Консисторії, вести церковні справи як слід, а не бути манікіном в руках "світського елєменту", *який*

---

[27]Митр. В. Липківський, "Історія Укр. Правосл. Церкви. Розд. VII: Відродження Укр. Церкви". Op. cit. Стор. 169.

вживає Церкви для реклями, бизнесу то що. Колись в нас так було; були часи, коли люди в церковних справах, приміром в справах священиків, вдавалися не до Консисторії, а до світської одиниці, одної чи другої. Просто тому, що такі були в нас відносини від самого початку, що люди думали і вірили, що наша Церква се якесь таке диво, *що хоч ніби і релігійна організація, то має світське лице* аж на стільки, що найвищим авторітетом в ній є світська особа. Тому, що я звів боротьбу проти того (а в якій спосіб — про се годі тут говорити), я сьогодні в конфлікті з "світським елементом" в одній особі, на чому особисто я старашно потерпів так морально, як і матеріяльно, але в душі відчуваю задоволення, що се чейже принесе користь Церкві.

Про кандидатів на епископа можна богато говорити і нічого не сказати, бо ми ніколи добре не знаємо.

Про запропонованого Вами кандидата (гр.-кат. священика М. Оленьчука; Ю.М.-Л.) ріжно можна сказати. Не такий він святий, як нам здається. Також не треба себе дурити що "свідомий" елемент в католицькій церкві піде за ним до нас. Сего ніколи не станеться, хочби тому, що свідомого елементу там нема. Ми вже не раз переконалися, як "свідомим" елемент "обстав" за своїми правами. Отже колиб прийшлося брати його кандидатуру під увагу, то тільки особу, без згляду, на те, скільки він "привівби" до нас членів. Бо я не вірю, щоби він міг привести богато.

Про Костельника я також добре думаю, але хто там його знає блище? Хто знає, яким він показавсяб як орґанізатор, епископ? Тай ще одно: "*Дзвонарі*" хочуть ніби то "каноничного", а Костельник жонатий, хіба що вже повдовів.*[4]. Що Ви думаєте про Прокоповича з Парижа? Він був запропонований на епископа Волині. Чоловік з богословською освітою (скінчив Богословську Академію), патріот, чесний, без змази. Тільки мабуть спокійний, отже слабий орґанізатор. Бо знаєте, які вимоги до епископа ставить наш "світський елемент". Він обовязково мусить бути такий добрий колектор (збірщик грошей; Ю.М.-Л.), як він, инакше не годящий...

Сим разом буде. Для Вашої інформації посилаю копію одного листа до о. Владики. Він пояснить Вам дещо на Ваші завваги в Вашім листі. Напишіть дальше що думаєте про се все. Копію листа прошу зверніть.

Здоровлю щиро.

о. С.В. Савчук".

* * *

Текст того листа о. Савчука до архиєп. Теодоровича, копію якого о. Савчук 9 квітня 1930 р. послав о. М. Подольському, слідує нижче.

"Давфін, Ман., 18 грудня, 1929.

Високопреосвященний Архиепископ
Іоанн Теодорович,
Шікаґо, Ілл.

ДОВІРОЧНО І ПРИВАТНО

Високопреосвященний Отче Владико: —

Передовсім прошу вибачити за так довгу мовчанку. На це зложилось кілька причин, а головна та, що писати, а не згадувати нічо про ті настрої, які в наших рядах тепер панують — сего не хотілось, а знову втягати Вас передчасно в наші "фамілійні" спори, я не вважав для Вас бажаним. Тепер-же я вважаю, що прийшов час, коли я повинен бодай троха (бо цілковито неможливо) познакомити Вас з тим, що в нас діється, як живемо.

---

*[4]о. д-р Гавриїл Костельник був одружений і не був удівцем. Ю.М.-Л.

Боротьба з боку Свистуна проти мене не устала, а противно — зміцніла. Я мовчу, не відстрілююсь, і се додає йому відваги, а разом з тим очайдушности. Результат такий, що він не числиться ані зі способами боротьби, ані зі словами. Кому се вийде на шкоду — ще тяжко сказати. З початку видавалось, що його ворожнеча є виключно проти мене особисто, але дуже скоро показалось, що вона лише є стільки проти мене, о скільки я являюся, як він думає, речником певної засади в нашім церковнім життю — засади, що церковну роботу треба робити *по церковному.* Що Свистун хоч який заслужений та славний чоловік то в церковних справах він ані епископ, ані голова, ані навіть член Консисторії, отже не може в Церкві радити *a la* Мусоліні. Отже хто погоджується з сею засадою, проти того направлені Свистунові канони.*[5]

Я сумніваюся чи се його власні канони. Я радше вірю, що він є тільки тим, хто з тих канонів стріляє, а самі канони є власністю кого иншого, а саме тих, проти яких Свистун недавно боровся — тих "*інтеліґентів не-церковників*" (я їх так називаю), які "вірять" в церкву, є "православні", бо того від них вимагає їх бизнес, або клієнтелія, або також тому, що бути православним се є в моді, але вони до церкви не ходять, членами парохій не є, та зате в церковних справах присвоюють собі право забирати рішаючий голос. (Двох таких "православних" я два роки тому не пустив на наради Конференції і се може й початок їх ворожнечі до дійсних православних). " За одно треба Богові дякувати, а іменно за те, що таких модних "православних" є дуже мало, *але щож коли й вони тепер відограють ролю.* Вони то, а не хто инший були причиною "резиґнації" Юлька Стечишина[6].

З ними то тепер Свистун злучився (як злучився проти Юлька) і давай бити в дзвін трівоги (звичайно, вони бють пока що в маленький дзвін, бо ще не знають, яка саме в них сила), що *наша Церква хоче взяти контролю над цілим нашим культурно-просвітним життям, що вона нічим не ріжниться від католицької церкви,* бо її архиепископ "хоче", чи "хотів", щоби брати в нього благословіння на політично-національну роботу, бо її Консисторія, а зглядно голова Консисторії робить все на власну руку, нікого не порадившись (себто його ні), *що священики її витворюють клєрикалізм* та шукають тільки за теплими місцями, позбуваючись цілковито піонірського духа. Дещо з сего говорив Свистун на надзвичайних зборах членів громади*[7], які були скликані урядом на його домагання. (Бачинський аж зрезиґнував з голови соборної парохії), дещо говорив на спеціяльній нараді в Саскатуні*[8], про що буде ще згадка; дещо говорить приватно. Додам тут хіба, що на загальних надзвичайних зборах вінніпеґської громади він старався, щоби громада відправила о. Гребенюка та накинувся на мене (я тоді був вже в Алберті, отже він мав вільну руку).

Щоби якось направити відносини між деякими нашими працівниками, виринула думка в Саскатуні (точно кажучи, батьками тої думки були: Зюбрак, Янда, Лазарович) скликати довірочну конференцію, що малаб усунути непорозуміння, яке виринуло ізза "резиґнації" Ю. Стечишина,

---

*[5]Слово "канон" тут означає не церковне правило, а тільки гармату; з англійського *"canon"*. — Ю.М.-Л.

*[6]Юліяна Стечишина змусили (літом 1929 р.) зрезигнувати із становища ректора Інституту ім. Петра Могили бо він "занадто анґажувався в церковну роботу".

*[7]Він говорив це в своїй промові на Надзвичайних Загальних Зборах Громади Собору Св. Покрови в Вінніпезі 1929 р. — Ю.М.-Л.

*[8]Це була Конференція в Саскатуні 25-26 жовтня 1929 р. Ю.М.-Л.

застановитися над Свистуновою погрозою, що він думає резиґнувати зі всіх позицій та, вкінці, помирити мене з Свистуном чи його зі мною. Повідомлення про скликання такої конференції я отримав того дня, як відїздив до Алберти. На конференцію я не поїхав. Аранжерам сказав таке: *мене не питали, чи я хочу, щоби така конференція мене мирила, а властиво мене судила.* Не знаючи учасників конференції, я не можу наперед погодитися на те, щоби вони розбирали справу моїх непорозумінь з Свистуном. *Непорозуміння між Свистуном і мною є на тлі церковного життя,* отже запропонована Конференція не є компетентна мене мирити чи судити. Ми маємо на се компетентні орґани.

Пізнійше мені подали спис запрошених учасників Конференції (де котрих, закликаних ще перед тим, нім почули мою відповідь, опісля опущено); *я побачив між ними таких, які дійсно до жадної нашої парохії не належуть, а навіть сумніваюся, чи є нашими прихильниками.* На Конференції Свистун порядно випив (від п. Мир. Стечишина); закинено йому брехню, *начебто Церква хотіла цілковитої контролі над нашим життям;* доказано йому, що виною цілого клопоту в Вінніпеґу є він, а ніхто инший.

По сім всім він погодився остати дальше на чолі орґанізації. Обговорили спосіб помочі сплати його довгів, які він затягнув в наслідок гри на біржі. (Моя думка, ні, — переконання, — що ціль його "резиґнації" було ніщо инше, як тільк дістати поміч грошеву).

Про перебіг Конференції я довідався від учасника, але досі ніхто не повідомив мене "урядово" про справи, які мене доторкають. А було про що повідомляти, бо *Свистун відтягнув свою резиґнацію з голови Брацтва,* і було рішено що його лист до мене і мій до нього (копію сих листів посилаю для Вашої інформації) повинні бути знищені.

З огляду на те, що Свистун урядово повідомив мене про свою резиґнацію з голови Брацтва, то так само урядово повинен повідомити, що резиґнацію відтягає. Я отже в справах Брацтва звертаюся до його секретаря, п. Ю. Стечишина, хотяй не маю великої потреби звертатися до нього, бо до тепер воно заплатило мені, крім тих грошей, які я сам зібрав для нього, $50.00. А до тепер я служу "для Брацтва" вже близько чотири місяці.

Свистун злий на Вас, що Ви мали перед кимсь говорити, що його варто до криміналу запроторити за ті гроші, що він програв на біржі.

Тепер про Ваш ультиматум — залишити канадійську Церкву, коли що Ви не отримаєте всіх грошей, які ми винні Вам до Нового Року. Ваше домагання слушне і справедливе, Ваш ультиматум — також; однак я волівби, щоби Ви були зробили се рік тому назад. До тепер, на протягу одного року, велика частина довгу булаб сплачена і тепер *ми моглиб спокійно вести борбу, щоб вивести церковне життя на чисту воду.* Тепер-же Ваша погроза зрезиґнувати дасть нагоду Вашим особистим ворогам, як рівнож ворогам здорового і єдино правдивого церковного устрою, — от хочби на слідуючім Соборі, — створити заколот, в якім будуть старатися переформувати свої пляни і цілі, які, я щиро вірю, рівнозначні з цілковитим упадком...

Бо колиб в нашій Церкві настав такий стан, який Свистун тепер пропаґує, стан, в якому Церква підлягалаб волі одиниці, і то одиниці світського стану і в якомуб *роля Церкви зводилась до того, щоб вона тільки служила за спосіб до осягнення певних політичних чи національних цілей, — то тоді я уважавби понище моєї гідности, як священик і як людина, оставати в такій "Церкві".*

А знайдуться і другі священики, які так на справу дивляться, — отже тоді що? Ми не сміємо забувати, що слідуючої весни має відбутися всеканадійський Собор, який має приняти статут дієцезальний і який має витичити дальший хід церковного життя. Треба, отже, щоби Собор не схибив...

Ви пишете в Вашім листі з 10 с.м.: "ВПЦР*[9] буде поставлена перед необхідністю перше, нім полагоджувати питання нового єпископа для Канади, подбати, щоб належне винагородження було віддане єпископу уступаючому"*[10].

Я боюся, що коли Ви дійсно зрезиґнуєте, то перед Собором ВПЦ Рада не буде мати нагоди вислухати або відкинути прохання Канади про нового епископа. Я боюся, що Собор, який складається з 90% світського елєменту, який хоч і щирий і релігійний, то занадто "ревнивий", може під напором аґітаторів вирішити перейти на кілька років, бодай до часу, поки не сплатимо довгів, до такого стану, який існував в нашій Церкві до 1924 року.

А може статися ще й гірше. Що? — спитаєте. Не знаю. Але саме тепер мені пригадалось ось що: Будучи в Алберті, мені одного разу переказали в Едмонтоні, що епископ Адам*[11] хоче бачитись зі мною. В якій справі? В тій самій, якій Свистун з ним бачився чи думав бачитися в Вінніпеґу.

Очевидно була в них думка, що я був втаємничний в "місію" Свистуна. Я бувби радо пішов до Адама, але не хотів говорити з ним при инших свідках, як тільки при о. Самцеві; однак сталось, що я відїхав скорше, чим можна було знайти таку нагоду.

Правда, перед нами бувби ще один вихід, але тяжко сказати, чи його можна так нагло використати. Вихід сей — се о. Кудрик.

Вибачте, Отче Владико, що я в такий спосіб розговорився. Але се тому, бо бачу з Вашого листа, що Ви свого рішення не хочете змінити, а також знаю, що ми під ніяким услівям до Нового Року виповнити Ваші услівя не годні — отже як тут не журитися?

Пригадалось мені ще одно; В дорозі з Саскатуну до Геффорд Свистун мав заявити таке: Коли схочу, то епископа (себто Вас) до року не стане в Канаді. А тепер виглядає, що і Ви і ми поможемо, щоб його бажання сповнилося, і то скорше чим до року.

Щодо грошевої справи: я вірю, що священики виконають свій обовязок, який Консисторія наложила на них *[12]. Але може прийдеться трошки продовжити речинець. Оь я самий ще не післав своєї пайки.

Маю в Бога надію, що до Нового Року вишлю бодай половину. Я тепер в страшно глупому положенню матеріяльно. Ось винен компанії $33.00 і компанія грозить, що забере машинку до писання а я не маю чим заплатити.

---

*[9]"ВПЦР" — Всеукраїнська Православна Церковна Рада (в Києві) це верховний адміністративно-екзекутивний орган УАП Церкви в Україні. Ю.М.-Л.

*[10]Архиєп. І. Теодорович написав у своєму листі до о. Савчука 10 грудня 1929 р. що коли він зрезиґнує із свого становища архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді, то ВПЦ Рада (в Києві) не пришле до Канади іншого єпскопа з УАП Церкви в Україні, якщо У.Г.-П. Церква в Канаді не заплатить йому (архиєп. Теодоровичеві), тих грошей, які вона йому завинила. Ю.М.-Л.

*[11]Єп. Адам Филиповський, родом українець з Галичини, але ярий москвофіл. Коли його парафії з Російської Церкви почали масово включатися в У.Г.-П. Церкву, то він, щоб не залишатися без пастви, хотів очолити У.Г.-П. Церкву.

*[12]Згідно з рішенням Четвертого Собору (1924 р.) кожен священик У.Г.-П. Церкви в Канаді був зобов'язаний вплачувати в її Дієцезіяльний Фонд по 15 дол. річно.

Знаю на певно, що й инші священики, хоч не всі, в поганому положенню. Але помимо сего вірю, що свій обовязок сповнимо. От надходять свята, а тоді за гроші священика трошка лекше.

Я тепер в Давфині, в о. Лещишина. Приїхав сюда вже близько два тижні тому. Та дарма, бо тут люде сего року особливо бідні. Я цілий тиждень лежав хорий. Вчора тільки що почув себе знов добре.

Желаю Веселих і Щасливих Свят Різдва Христового.

П.С. Прошу ласкаво написати, що думаєте про всі ті клопоти, які я описав і прошу звернути увагу, що лист сей є цілковито приватного характеру."

Замітки. — *Перший Статут У.Г.-П. Церкви в Канаді* — це той Статут, про який згадує прот. С.В. Савчук у своєму листі з 18 грудня 1929 р. до архиєп. І. Теодоровича, кажучи, що "слідуючої весни має відбутися всеканадський Собор, який має приняти *статут дієцезіяльний*". Одначе згаданий Собор (це був Шостий Собор У.Г.-П. Церкви) відбувся не "слідуючої весни" (1930 р.), а в днях 20-21 липня (1930 р.) — в Йорктоні, Саск. Очевидно, що Статут називався не "*дієцезіяльним*", а "*Статутом Української Греко-Православної Церкви в Канаді*". Друком він перший раз був виданий 1931 р. — спільно з текстом "Чартеру": "*Статут і Чартер Української Греко-Православної Церкви в Канаді*". (Вінніпеґ, 1931).

VI. ДО ДЖЕРЕЛ ПРИЧИНИ КОНФЛІКТУ МІЖ В. СВИСТУНОМ І СВЯЩ. С.В. САВЧУКОМ

У довголітнього настоятеля (від 1932 до 1946 рр. включно) парафії Св. Покрови в Вінніпезі, о. Петра Маєвського, є така згадка про взаємовідносини між Василем Свистуном й прот. Семеном В. Савчуком:

"Згадуючи В. Свистуна — його позитиви й негативи в громадській праці — не можу не згадати й заслуженого члена Церкви Канадійської, її довголітнього адміністратора й настоятеля Соборної Парафії, Всч. о. С. Савчука, що немалу ролю відограв у моїй священицькій праці в Канаді. *Хоч оба вони й щирі працівники Церкви, але стояли ніби на протилежних полюсах. Кожен з них уявляв себе Головою — головним керовником Церкви:* В. Свистун, як головний мотор відрождення Рідної Цекрви в Канаді, вважав себе управненим давати перший напрямок життю Церкви — Всч. о. Савчук, як обраний Церквою на її адміністратора, вважав, що усі перші директиви повинні виходити від нього. Треба признати, що Всч. о. Савчук — це щиро відданий Церкві працівник-провідник, інтелектуально високо розвинений, але не всепрощаючий, бо, приміром, хоч Соборна парафія після мого відходу приєдналась до Консисторії й підійшла під його адміністративну руку, він не заходив до Собору, навіть на архиєрейські відправи, пам'ятаючи ту "кривду", яку вчинила йому була Соборна Парафія прийнявши на його місце нового пароха — цебто мене."[28]

В. Свистун був першим ректором Інституту ім.П. Могили в Саскатуні. (З цього становища він зрезиґнував 1921 р.). Був він, почавши з 1924 р., другим з черги (після Василя Гавриша) головою Українського

[28]о. Петро Маєвський, Моя священича праця в Канаді — в м. Вінніпеґу. (Пропам'ятна Книга "Три Ювілеї".Op. cit. Стор. 30).

Греко-Православного Братства; першим Почесним Головою Т-ва "Могиляни"; першим головою СУС; першим ректором (від 1927 до 1930 рр.) вінніпезької філії Саскатунського Інституту ім. П. Могили, а від 1 січня 1929 р. — головою Дирекції Інституту ім. П. Могили в Саскатуні.

1. Маніфестація звеличення В. Свистуна

Будучи одночасно головою "Могилян", головою СУС, головою У.Г.-П. Братства, головою Дирекції Інституту ім. П.М. в Саскатуні й ректором його вінніпезької філії, В. Свистун став на вершинах тієї слави й сили, що було в 1929 р. заманіфестовано Т-вом "Могиляни" на Новий Рік — з нагоди його іменин. В Ю. Стечишина є така інформація про цю імпрезу:

"Вже підчас з'їзду (Народн. З'їзду, від 22 грудня 1928 р. до 1 січня 1929 р. включно; Ю.М.-Л.) виринула була думка між Могилянами, щоби висловити спеціяльне признання і подяку В. Свистунові за його роботу для української справи і дати йому якийсь дарунок. Збірка на ту ціль почалася в Альберті, але до неї скоро приступили також люди з Саскачевану та Манітоби. Коли та збірка осягнула суму тисячі долярів, Могиляни і інші запрошені гості устроїли в Винипеґу вечеру на самий Новий Рік, іменини Свистуна, і вшанували *свого провідника* в той спосіб, що вручили йому чек на 1000.00 [долярів].

Предсідник вечері, прот. С.В. Савчук, сказав, що "*Могиляне, які найлучше знають Свистуна, вміють оцінити його роботу і на знак свого признання для нього складають йому оцей дар, небувалий доси між українцями.*"[29]

Нижче слідує текст листа адв. Мих. Стечишина до прот. С.В. Савчука з приводу наслідків вручення дару В. Свистунові "Могилянами". (Підкреслення в тексті зроблені автором листа).

"Йорктон, Саск. Лютого 6-го 1929-го

Справа дару зробленого п. Свистунови є одною з найважніших в цей момент. Вона наробила між католиками, між кацапами, між большевиками (совєтофілами; Ю.М.-Л.), а ще більше нашими крику, що: "Ось дивися, де йде народний гріш!" Дали Свистунови тисячу! Збирають на бурсу, або на катедру, а дали Свистунови! Наповняють свої кишені народними грішми", і т.д. і т.д. Трублять всюди однаково повною силою. Чую це від людий з Калдер, Врокстон, тутешних; о. П. Галицький мав цілу аферу про це саме на Бруксбі і на Ратнер. Це заставило хлопів навіть домагатися в священиків зниження платні, "бо Ви наповняєте свої кишені людською кервавицею".

Противники, католики, кацапи і большевики прямо зробили собі з цього капитал.

Що тепер треба зробити, то можете догадатися. Треба оголосити імена жертводавців, і сказати в статті від тих жертводавців, що ми дали гроші, і нічий бизнес до того. Це мусить бути зроблене сейчас, а то прямо по вулицях в місті про нічого не говорять фармарі лише про ті тисячі долярів, які Свистун собі збирає.

---

[29]Ю. Стечишин. Op. cit. Стор. 218-220, — Див. також в "Укр. Голосі" ч. 5, 1929.

Тепер від себе:

Скажу, що *варіят послідний був той хто зарядив цю вечерю* та дозволив на оголошення цеї справи (в "Укр. Голосі" ч. 5, 1929 р. Ю.М.-Л.). Тепер прийдеться тим, що дещо знають, говорити тим, кого будуть уважати за "відповідальних" про деталі, і це готове йти дальше і дальше. Збирали потихо, а розголосу наробили та ще й шкідливого, дурноватого.

Це є тільки доказ, що ми самі вміємо собі пошкодити. — **М.С.**

В Ювілейній Книзі У.Г.-П. Церкви — "*Великі Роковини*" (Вінніпеґ, 1938) серед мемуаристичних причинків до історії цієї Церкви є стаття Петра Зварича п.з. "*Кругом Української Церкви в Канаді*", в якій м.ін. є ось така його згадка про В. Свистуна в зв'язку з грошовим даром, яким "Могиляни" вшанували його 1 січня 1929 р.:

"Совість мене гризе, що на зїзді в Саскатуні 26-28 грудня, 1928 р., піддав я гадку зібрати між приятелями п. В. Свистуна 1000 долярів і передати йому цей дар в день його покровителя — Василія Великого — як признання за його працю на українському громадському полі в Канаді, а разом з тим на полі Української Православної Церкви. Мою думку приняли і протягом тижня бажана сума була в руках. Прийшов Новий Рік і на бенкеті в честь п. Свистуна йому цей дар вручили серед овацій, гратуляцій і славословій. Певна річ — тішився п. Свистун, тішились і його товариші, мабуть, більше, ніж можна словами переповісти.

Однакож, як показалося, п. Свистун взяв цю хвилеву подію за признання його диктатором цілого українського життя в Канаді, а зокрема диктатором Української Православної Церкви на всі часи. Щораз стає він більше самопевним, аж вкінци, як видно, прийшов до думки, що він має мати необмежену власть над Епископом, Консисторією і Собором. Ніхто немає права його критикувати, ні справляти, ні робити уваг, ні противитись, ані з ним радитись. Перестав для нього істнувати соборноправний демократичний церковний устрій, нічим стали сі постанови, ухвали і вироки, які Церква правно може видавати. Вкінци завзявся руйнувати те, що він колись з другими будував.

Це я наводжу на осторогу людям."

* * *

Консисторія У.Г.-П. Церкви видала 12 березня 1934 р. обіжного листа (позначеного числами 7032-7045), зміст якого був такий:

"На засіданню Консисторії, яке відбулося 4 березня с.р. і на якім були присутні, крім членів Консисторії, також оо. [Петро] Маєвський і [Пилип] Галицький, п. [Мирослав] Стечишин предложив на письмі звіт про один інцидент, який мав місце на загальних зборах Собору св. Покрови в Вінніпеґу. На пропозицію о. Галицького подаємо до Вашого відома так самий звіт п. [Мирослава] Стечишина, як і деякі завваги до нього. Звіт звучить так:

"Вважаю за свій обовязок, як член Консисторії Української Греко-Православної Церкви, подати до відома Консисторії слідуючі нотатки із загальних зборів Собору св. Покрови в Вінніпеґу:

В неділю 4 березня [1934 р.] відбулося докінчення загальних зборів. Послідною точкою на програмі була точка "Ювилейний Фонд" [У.Г.-П. Церкви]. Предсідник зборів, гром.[адянин] Василь Свистун, проголосивши, що приступаємо до справи Ювилейного Фонду, заявив, що має сам дещо в сій справі сказати, однакож вперед дає другим нагоду в сій справі вис-

ловитися. Насамперед [він] покликав до слова голову церковної громади гром. Н. Кінаша".

(Переповівши зміст того, що сказав Н. Кінаш, і поінформувавши про те, що більше ніхто не зголошувався до слова; Мирослав Стечишин у своєму звіті подав зміст промови В. Свистуна, в якій він між іншим ось так висловився про теперішню У.Г.-П. Церкву в Канаді. — (Вставки і підкреслення в тексті мої, Ю.М.-Л.):

"Українську Православну Церкву [в Канаді] заснували світські люде, і вона якийсь час була без священиків. Люде, які тепер провадять [У.Г.-П.] Церкву, в ті часи церквою не інтересуються. Зорґанізованням церкви занялося [У.Г.-П.] Брацтво. Воно робило порозуміння з епископами і постаралося, аби епископи висвятили для Церкви перших священиків. Брацтво найшло сирійського митрополита Ґерманоса, а відтак румунського священика Ґермана, який, справді за солоні гроші але згодився підготовити кількох наших кандидатів на священиків, яких висвятив [митр.] Ґерманос. Однакож Брацтво дальше опікувалося [У.Г.-П.] Церквою [в Канаді] а Консисторія повстала значно пізнійше. І Констисторія зробила вилом від напряму, який первісно було надано церкві. Тепер Українська Греко-Православна Церква стала такою самою, як католицька церква. В ній порядкують священики, і хоч в Консисторії є (також і) світські члени, та вони тільки потакують за головою Консисторії, о. Савчуком".

* * *

Маючи на увазі той факт, що прот. С.В. Савчук у своїй статті п.з. "*Канони Української Греко-Православної Цекви в Канаді*" (опубліковній в "Укр. Голосі" за 20 березня 1935 р.) заявив, що У.Г.-П. Церква не прийняла "Київських Канонів" (з 1921 р.) УАП Церкви в Україні, В. Свистун у своїй брошурі п.н. "*Доґматичо-Канонічне Становище Української Греко-Православної Церкви в Канаді*" (Вінніпеґ, 1935) заявив на сторінці 9-ій цієї брошури:

"Читач зрозуміє по прочитанню повищої статті о. Савчука, що там він порушив не тільки канони Укр. Православної Церкви відносно женячки, але взагалі канонічне становище цеї Церкви і її відношення до других православних церков, а з осібна до Укр. Автокефальної Православної Церкви на Україні. Хоч на протязі останніх шести літ я критично відносився до керування Укр. Православної Церкви о. Савчуком і до його поглядів на деякі засадничі справи відносно Церкви, так ніколи не міг я припустити, щоби він розумів становище Укр. Православної Церкви в Канаді якраз так, як це він представив в повищій статті.

Я прямо не вірив своїм очам і прочитав статтю ще раз. Мені дивно стало, як міг адміністратор Церкви і голова консисторії написати річи, що цілковито розходяться з фактами. Я брав участь в організованню і розвою ідеольоґії Рідної Церкви і є певен, що канонічне становище Церкви не таке, як представив його в повищій статті о. Савчук. Мене найбільше здивувало твердження о. Савчука, що Укр. Православна Церква в Канаді "дотепер жадною ухвалою не стала чистиною якої будь іншої церкви".

Дотепер я вірив і певен того, що так вірили другі члени Укр. Православної Церкви в Канаді, що наша Церква від Четвертого Собору стала частиною Укр. Автокефальної Православної Церкви на Україні, а тут. о. Савчук знищив одним почерком пера всяку залежність нашої Церкви від

церкви київської. Я вважав що таке твердження о. Савчука не може бути лишене без опрокинення, бо інакше справі Церкви буде заданий тяжкий удар. На саму память не хотів я опертися і тому задав собі труду переглянути річники Прав. Вістника і Вістника, офіціяльних орґанів нашої Церкви, і написав статтю п.н. "Ще про канони Укр. Православної Церкви в Канаді". Ту статтю передав я до Укр. Голосу.

Редакція і управа У.Г. вважали, що надрукування моєї статті буде в своїх наслідках шкідливе для Укр. Православної Церкви в Канаді, а з осібна для авторітету адміністратора і голови консисторії. Остаточно по більш як двотижневих нарадах я згодився, щоб своєї статті не друкувати і цілу справу відложили до рішення надходячого Собору Укр. Православної Церкви в Канаді, але з застереженням, що о. Савчук помістить в У.Г. заяву, що його стаття була висловом його особистих поглядів, а не зясуванням офіціяльного становища нашої Церкви."

Канадські прихильники УАП Церкви в Україні, які правдиво вважали її за українську патріотичну Церкву, але на істоті її специфіки богословського характеру вони цілком не визнавалися, були заалярмовані вищезгаданою брошурою В. Свистуна, а зокрема вони були занепокоєні тим фактом, що сам Адміністратор У.Г.-П. Церкви, прот. С.В. Савчук, мовляв, — як це твердив В. Свистун у цій брошурі, уже "*шість літ*" намагається настроїти вірних У.Г.-П. Церкви проти УАП Церкви в Україні.

Навіть Григорій Тижук (перший організатор "Союзу Української Молоді Канади" — "СУМК") був цим заалярмований і занепокоєний, і тому, щоб допогти В. Свистунові "оборонити" УАП Церкву ("Рідну Церкву"), почав цю брошуру масово поширювати серед згуртованої в СУМК-у молоді.

Діючи під сильним натиском більшости членів Сьомого Собору (30 червня і 1-3 липня 1935 р.), В. Свистун "відкликав" ті свої закиди проти о. Савчука, які він зробив у своїй вищезгадній брошурі.

Прот. Савчук, у зв'язку з цим, заявив на п'ятій сесії цього Собору:

"Моя справа скоро буде вирішена, бо п. Свистун відтягнув свої закиди проти мене ізза статті в "Українськім Голосі". Собор мусить вирішити, чи становище, яке я подав в згаданій статті, було моє власне, чи Церкви.

На 9 стороні своєї брошури п. Свистун написав, що на протязі останніх 6 літ він критично відносився до мого проводу в Церкві. Шість літ виказував незадоволення проти мене й коли я порушую цю справу, мимо того, що п. Свистун обвинувачення відтягнув, то не для того, що хочу його крови, але щоб справу вияснити.

Дехто думає, що непорозуміння між п. Свистуном і мною це справа особиста; о. Грицина писав листа й запитував, чи не жінки є причиною цих непорозумінь. Інші вважають що може діти. Але це є смішне. Між нами нема особистих непорозумінь. Межі один другому не переорали. Клієнтів один другому не забираємо.

Це є справи чисто церковні. Є принціпіяльні питання, на які ми не погоджуємося. За шість літ опозиції п. Свистуна нанесено велику шкоду Церкві. Місяць перед Собором, головний орґанізатор СУМК, п. Тижук, яку то орґанізацію я помагав орґанізувати, бере в мішки брошурки п. Свистуна, розвозить між молодь і її деморалізує. Священики йшли між кацапів,

католиків, щоб їх зискати для Церкви, а головний орґанізатор СУМК ширить неспокій в церкві, дітей, котрих я хрестив підбунтовує проти мене, як провідника Церкви.

Кажуть, що з одного відділу СУМК написали лист до п. Свистуна — бодріться, як треба буде, вжиємо фізичної сили. Проти кого? Проти свойого духовного провідника, бо я є ґенеральним капеляном СУМК. Пан Тижук за пять днів мойого побуту в Саскатуні не приступив до мене, ні не подав мені руки, а яж його зверхник. Не маю жалю до п. Свистуна, ані п. Тижука, але колиби рідний брат мій це зробив, я виступив би проти нього, бо мушу. Я хочу, щоб Собор застановився, як направити те зло, яке скоїлося. Коли я їхав на Собор, у Вінніпеґу мене вже засудили. Ще в 1919 році я пережив одну крізу в життю коли рішався йти у священики. Тепер переживаю другу.

В який спосіб направити це зло? Я не маю доступу до соборної парафії. Делеґат соборної парафії говорить явно, що я "Мекрей", а Мекрей умер в тюрмі за споневірення гроша. Це говориться явно між членами Собору в Вінніпеґу".

Щоб умотивувати своє твердження, що причиною його конфлікту з В. Свистуном не були якісь приватні, особисті порахунки, а були і є цією причиною справи принципового церковного характеру, прот. Савчук спочатку прочитав витяг з протоколу Загальних Зборів "соборної парохії" (Церк. Громади Св. Покрови в Вінніпезі), які відбулися 4 березня 1934 р., і на яких Свистун сказав промову, в якій він атакував Консисторію; далі, він прочитав обіжника (з 13 березня 1934 р.) Консисторії, що був виданий у зв'язку з цією промовою В. Свистуна.

У "Протоколі Семого Собору У.Г.-П. Церкви" є така інформація про цей виступ прот. Савчука:

"**О. Савчук:** Перечитує витяг зі звіту з загальних зборів соборної парохії, що відбулися 4 березня 1934 року. Далі перечитує обіжник до священиків, розісланий з цеї нагоди.

(Говорить:) Мені закинено, що поломив, як голова Консисторії, конституцію нашої Церкви, бо не признаю контролі Брацтва над Консисторією. А цей закид зроблено на зборах одної парафії, яка не є компетентна такої справи розбирати.

Це було сказане зі сцени Собору в Вінніпеґу, з того місця, де я через 8 літ правив Службу Божу. Я ніби поломав конституцію Церкви, але фактом є, що в чартері навіть нема згадки про Брацтво. А п. Свистун був одним із тих, що давали вказівки й замітки до чартеру, й він на нього в цілости погодився в 1929 році.

Далі мені закидають, що я сфальшував канонічне становище Церкви і п. Свистун підсував мені "заяву" до підпису. Мене вибрали Адміністратором не на те, щоб бути "роббер-стемпом" для п. Свистуна. Я мушу вживати своєї голови й думати.

Коли Собор думає, що за минулих пять років Консисторія за мало радилася світського елєменту то рішайте. Ширшої демократії, як у нас у Церкві, ніде в світі нема, про це ми переконалися за минулих два дні. Нема клєрикалізму в нашій Церкві! Навіть протестантам дивно, що в нас світський елємент має такі широкі права. Ми трох священиків викинули з Церкви, а їх провина і в сотій части не була така, як є деяких світських учасників Собору. Тому рішення Собору мусить бути як найширше, щоб очистити нашу Церкву від плям, кинених п. Свистуном.

Йшла шалена аґітація проти ювілейного фонду. Знаємо, що здорове зерно не розлітається — а піря! Тому говориться, що Дієцезіяльний Дім переплачено. Дім безвартний. На сміттю, між Жидами. Що заплачено за нього 40 тисяч долярів. Це говориться публично, в стріткарах, а мала дитина зрозуміла-б, що за 40 тисяч можна велику каменицю купити. І через таку аґітацію багато людей є огірчених. У нас у Вінніпеґу страшна атмосфера. Тимчасом до Вінніпеґу приїзджають гості з околиць, оглядають дім і признають, що він варта ті гроші, що за нього заплачено. Уважаю, що тим людям бракує доброї волі й християнства, коли говорять такі нісенітниці.

Кромі цього пускається затроєні стріли. А нам нащо епископа? Голова Консисторії — Мекрей. Нащо нам Теодоровича? Нехай попи мовчать! Хай світські говорять!

Між хрестиками й молитовниками в Соборі продавалися ті брошурки, що ми їх осудили. Ними робили шкідливу роботу. Я вірю, що Собор цей стане основою нової доби в Церкві. Мусите рішити — коли я провинився, дайте нагану чи упімнення, а коли невинен, очистьте моє імя."[30]

Замітки. — 1. *Уряд "Адміністратура"* в У.Г.-П. Церкві в Канаді був *скасований* на "*Спільних нарадах Консисторії і Виділу Українського Греко-Православного Брацтва, котрі відбулися 17 липня, 1924 р. в Йорктоні, Саск.*" Скасовано його було резолюцією ч. II такого змісту: "*о. К. Кирстюк, о. П. Мельничук*: Уряд адміністратора касується автоматично з приходом епископа, а замість того є голова Консисторії. (Принято одноголосно). Це записано в протоколі з вищезгаданих "Нарад". 2) Адміністратура в У.Г.-П. Церкві була возстановлена "*Чертером*" — 5 березня 1929 р. У.Г.-П. Церкви, і на підставі цього її акцептував Статут (1930 р.) цієї Цекрви. 3) У "Протоколі Семого Собору У.Г.-П. Церкви" (1935 р.) сказано: "о. Берик і М. Топоровський внесли, щоб поновно вибрати о. митр.(ата) С.В. Савчука Адміністратором..." ("Принято одноголосно").[31]

2. До історії заникання ролі У.Г.-П. Братства в сфері управління У.Г.-П. Церкви

З обіжного листа, датованого 12 березня 1934 р., Консисторії знаємо що В. Свистун у своїй промові на Загальних Зборах Соборної Громади 4 березня 1934 р. обвинуватив Констисторію взагалі, а її Голову, (прот. С.В. Савчука) зокрема під таким замітом, що вони, мовляв, узурпували собі керівну ролю в У.Г.-П. Церкві, яка належиться У.Г.-П. Братству — тому органові, який оснував цю Церкву і спочатку правив нею.

Коли В. Свистун почав (у серпні 1935 р.) видавати (у Вінніпезі) бюлетень "*Рідна Церква*", то незабаром (у третьому числі), за жовтень-грудень 1935 р.) він заявив:

"Констисторія на власну руку вже не одні зміни поробила в устрої нашої

---

[30]Усі ті цитати, що тут були подані в зв'язку з заявою прот. С.В. Савчука в справі його конфлікту з В. Свистуном, походять з такого джерела: "Протокол Семого Собору Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Саскатун, Саск., 30 червня, 1-3 липня, 1935". Вінніпеґ, 1935. Стор. 66-68.

[31]Op. cit. Стор. 81.

Церкви. *Вона знищила Укр. Греко-Православне Брацтво в Канаді звівши його до того, що воно існує тільки на папері. Консисторія на власну руку відсунула світських людей, а головно репрезентантів Брацтва, від участи в річних духовних Конференціях Церкви.* І це Консисторія зробила цілком безкарно. Навіть ніхто її за це не критикував."[32]

У.Г.-П. Братство само себе позбавило ролі — в юридичному сенсі цього слова — у верховному адміністративному органі управління У.Г.-П. Церкви. Сталося це ось таким чином: на Четвертому Соборі (1924 р.) Консисторія й Головна Управа Братства припоручила адвокатові Мих. Стечишину укласти проєкт "*Чартеру*", що його схвалили в Вінніпезі 1928 р. провідні діячі (20 осіб) У.Г. -П. Церкви, а між ними був і В. Свистун. Але, як видно, про факт браку згадки про Братство в ньому ніхто з них не згадав. Це видно з інформацій Мих. Стечишина, що наявна в його "*Автобіографії*" (ненадрукованій) з 1962 р.

У зв'язку з закидами В. Свистуна на адресу Консисторії, що "*Чартер*" У.Г.-П. Церкви було пофальшовано", бо в ньому не було згадки про У.Г.-П. Братство, Мих. Стечишин заявив на Сьомому Соборі (1935) слідуюче:

"Хочу сказати також щось у своїй обороні, бо й я укладав чартер. Документ кладу ось тут на столі, що так воно є, як говорив о. Савчук. Пан Свистун сам переглядав чартер, сам давав свої поправки до нього, бо він належав до тої комісії, що цею справою займалася. Маю лист його про це. (Читає листа п. Свистуна). Маю щастя, що маю той "файл", бо я вже хотів був його знищити, тому, що всьо, що має більше шість літ, я нищу. Впевняю Вас, що в чартері ніяких шахрайств не було."[33]

То правда, що в першому (опублікованому) Статуті У.Г.-П. Церкви було сказано — в розділі IV, артикулі 5е — що коли в даній парафії існує відділ Братства, то йому вільно вислати одного делегата (разом з двома делегатами парафії) на Собор, і що там, де немає парафії, а є відділ Братства, йому вільно вислати на Собор два делегати. А в розд. IV, артикул 7б сказано, що третім заступником предсідника Президії Собору має бути член Головного Виділу У.Г.-П. Братства.[34] Одначе Братство не могло *de jure* домагатися, щоб у Статуті було сказано, що Представник Братства *ex officio* входив в склад верховного адміністративно-екзекутивного органу (тобто Консисторії), а також судівничого органу Церкви і т.п., бо такого права не дав їм Чартер.

Відповідь на вищезгаданий закид В. Свистуна, що Консисторія "*знищила* " У.Г.-П. Братство, Консисторія дала статтею п.з. "*Хто знищив Брацтво*" (у "Вістнику" за 15 грудня 1935 р.), в який вона поінформувала про слідуючий факт:

"По послідній сесії Четвертого Собору, 15 липня, 1924. відбулися спільні наради членів Консисторії і членів Уряду Брацтва, на яких Уряд Брацтва уконституувався, і на яких п. Свистуна вибрано головою Брацтва".

---

[32]"Рідна Церква" (Вінніпеґ). Жовтень-грудень, 1935 р. (Див. передовиця п.з. "Пересторога чи кпини?" Стор. 4-5).

[33]"Протокол Семого Собору". Op. cit. Стор. 68-69.

[34]"Чартер і статут Української Греко-Православної Церкви", Вінніпеґ, 1931.

Претенсії В. Свистуна (висловлені в його промові на Заг. Зборах Громади Св. Покрови 4 березня 1934 р.), що У.Г.-П. Братству належиться право "контролі" над У.Г.-П. Церквою (а він мав у цьому відношенні групу своїх однодумців) формально відкинув Сьомий Собору цієї Церкви. У "*Протоколі*" цього Собору 1935 є ось такі дані:

"**О. Савчук:** Маю реферувати справу братства. Таке братство має місце в нашій Церкві й воно потрібне. Брацтво від якогось часу фактично перестало існувати, однак це не значить, що воно не сміє існувати. Воно колись Церкву зорґанізувало, його тепер треба тісніше звязати з Церквою. Дехто думав, що воно має бути контрольним тілом над Церквою, але таким воно не може бути. Натомісць воно потрібне, як помічне тіло для несення моральної і матеріяльної помочі Церкві. Не можна вязати в одно тіло таких, що їм блище церковна справа, чим другим.

Роля такого братства була-б важна в вихованню нашої молоді. Воно мало-б заниматися вводжуванням молодих людей в церковно-громадське життя при певних урочистих оказіях, церемоніях тощо. Діяльність такого браства широка. Воно могло-б заниматися Недільними Школами, Рідними Школами, поміччю для хворих і т.п.

Ми повинні вибрати комісію, щоб вона за порозумінням з о. Владикою та Констисторією виготовила статут брацтва.

Юл. Стечишин: Братство має історичну традицію. А що воно не проявляло діяльности, то склались на це такі обставини. А тепер його треба ще більше як колись для поширення роботи. Попираю внесок о. Савчука.

О. Маєвський: Чи є проєкт-начерк статута братства? Вважаю братство для нас конечним.

О. Кудрик: Більше думаємо, більше в нас думок. Братства нам треба на зразок "*Найтс оф Коломбус*", тоді воно моглоб стати силою великою в нашому житті.

Впр. о. Іоанн: Братство як провідник ініціятиви конструктивної світської елєменту було-б дуже помічним для Церкви. Нам добре мати таку орґанізацію, як "*Найтс оф Коломбус*". Таке братство для Церкви дуже добре.

О. Савчук і Ю. Стечишин внесли: Собор уважає за потрібне переорґанізувати Українське Греко-Православне Братство в Канаді. Вибирає уряд Братства з пяти членів і припоручає йому в порозумінню з Консисторією виготовити статут Братства й започаткувати його роботу.

Принято одноголосно."[35]

Це був початок кінця У.Г.-П. Братства, бо в організацію на зразок католицького ордена "*Лицарі Колюмба*" воно не було перетворене, а в визначеній йому Сьомим Собором ділянці ("нести моральну і матеріяльну поміч Церкві") воно не активізувалося, отже воно ступнево завмирало, і вкінці, 1946 р. було формально розв'язане.

---

[35]"Протокол Семого Собору." Op. cit. Стор. 77.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ДРУГИЙ

ПОЧАТОК ВИЯВЛЕННЯ АРХИЄП. ТЕОДОРОВИЧЕМ ТЕНДЕНЦІЙ "КАНОНІЧНО ОФОРМИТИ" СВІЙ ЄПИСКОПСЬКИЙ САН

ВСТУП

Душпастир УАП Церкви в Україні формації 1920-1921 рр., о. Петро Маєвський, який ще в Україні, почавши з 19 грудня 1921 р., тобто з дня висвячення його, належав до духовенства цієї Церкви, і який, після приїзду до Канади 1931 р., надалі залишився вірним ідеології цієї Церкви та принципавам її учення, і цього свого відношення до неї не змінив також і після свого виїзду до США (1946 р.), 1966 р. писав:

> "Архиєп. о. Іван Теодорович, що був духовним покровителем Церкви, зневірився у правильности своєї висвяти в м. Київі, 1921 р., а прямував до своєї пересвяти й робив приготовання до неї (1935 р.). Я не міг погодитись з тими бажаннями Єпископа, бо його пересвята стягала б темну тінь на весь наш Єпископат в Україні, який одержав благодать свою з одного джерела — цебто, через всенародню церковно-пресвитерську висвяту в Київі 1921 р., згідно з постановою Всеукр. Прав. Церк. Собору. (Треба додати, що він таки пересвятився, чи вдруге святився на єпископа в 1949 р.)."[1]

Архиєп. І. Теодорович у дійсності вперше виявив свої тенденції "канонічно оформити" свій єпископський сан не 1935 р., а ще 1927 р.

Вираз "*канонічно оформити*" єпископський сан тут узятий від проф. І. Власовського.

Знаючи, що Вселенська Православна Церква принципово виключає ідею "пересвяти", бо, з її точки зору, той, хто є *православним* єпископом, *є висвяченим,* а хто ним не є, той не є висвячнеий по-православному. Проф. Власовський був свідомий того, що він не міг сказати, що архиєп. Теодорович до 1949 р. був "висвячений" на православного єпископа. Щоб вийти з цього імпасу, проф. Власовський цю подію 27 серпня 1949 р. в

[1]о. Петро Маєвський, Моя священича праця в Канаді — в м. Вінніпеґу. (У "Пропам'ятній Книзі "Три Ювілеї". м. Лос Ангелес, Каліф., США. 1966. Стор. 46).

житті архиєп. Теодоровича "евфемічно" назвав "канонічним оформленням". І так, він писав:

"*Канонічне оформлення архиєпископа Іоана Теодоровича* довершене під час Св. Літургії дня 27 серпня 1949 р. в сослуженні митрополита Пентаполісу Христофора — Екзарха Олександрійського Патріярха, архиєпископа Вінніпеґу і Канади Мстислава і архиєпископа Іоана, в "послідовності молитовних актів, опреділених канонами Св. Вселенської Церкви".[2]

Треба звернути увагу на той факт, що за тим "канонічним оформленням" був акт, яким архиєп. Теодорович вирікся вірування, що Благодать Св. Духа від Христа унаслідували — почерез Апостолів — не єпископи, а унаслідувала її (Благодать) Церква, тобто Христова громада — спільнота віруючих й Христа людей. Це значить, що він вирікся того вірування, яке перший Всеукраїнський Собор УАП Церкви прийняв і проголосив установленими цим Собором 1-им і 2-им канонами 4-го розділу "Канонів" УАП Церкви.[3] Архиєп. Теодорович 1949 р. натомість прийняв такий догмат, який полягає в віруванні, що не Церква, а єпископи є наслідниками апостолів.

І. ДОВІРОЧНИЙ "РАПОРТ" АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ДО ВПЦ РАДИ 1927 Р.

З інформацій одного із свідків єпископської діяльности владики І. Теодоровича в Вінниці на Поділлі в 1922 р., Григорія Бобика, знаємо, що хоч архиєп. Теодорович для села був "слабою силою", але за те він "мав вплив на інтеліґентні одиниці", і що він у богословських і філософських диспутах без труду перемагав своїм знанням, завядки своїй великій "очитаності", прихильників патріяршої Російської Церкви в Україні, яким він не тільки російськими, але й іншими чужомовними науковими джерелами доказував "благодатність" установленого першим Всеукр. Собором УАП Церкви Єпископату, та що навіть противники УАП Церкви "попід небеса виносили його за його европейськість", та що, врешті, коли православні українці в Америці звернулися (1923 р.) до ВПЦ Ради в Києві, щоб вона прислала їм єпископа, то вона вирішила, що тільки владика "Іван Федорович найкраще надавався на місію в "Новому Світі".[4]

У Вінниці тоді патріяршим єпископом був Амвросій. Про один із його "диспутів" з архиєп. Теодоровичем митр. Липківський свідчить:

"Архиєпископ Іван Федорович, великий аматор диспутів, викликав його на диспут в свою церкву і при великій кількості народа зовсім його переміг".

А далі він пише:

"Згодом і Могилівщина на Поділлі обрала собі за єпископа священика,

---

[2]Іван Власовський, Нарис історії Української Правосл. Церкви. Том IV. Ч. II. Ню Йорк-Бавнд Брук, 1966. Стор. 362.

[3]"Діяння" першого Всеукр. Собору УАПЦ. (Київ 1921). Стор. 10.

[4]Гр. Бобик, З церковного життя на Поділлю в рр. 1920-1922". ("Укр. Голос". Вінніпеґ. У числах за 16 й 23 січня 1924 р.).

бувшого тихонівського (патріярха Тихона; Ю.М.-Л.) місіонера Миколу Карабіневича, що після диспуту з арх. Федоровичем приєднався до Української (Автокеф.) Церкви".[5]

Отож не було дивно, що коли вірні Укр. Правос. Церкви в США літом 1923 р. довідалися, що ВПЦ Рада постановила прислати їм єпископа в особі самого владики Івана Федоровича, то настрій у сферах проводу У.П. Церкви в США з цього приводу був таким, який описував його кореспондент (з США) в своєму листі до редакції журналу "Релігійно-Науковий Вістник" (у м. Щипйорно, в Польщі):

"Заворушення тут величезне. Ми маємо певні дані, що з його приїздом наша Церква побільшиться тисячами. Усі уніятські парафії мають приєднатися тисячами. Ми тепер і передбачити не можемо, які ґрандіозні наслідки чекають і [нашу] Церкву і нашу загальну справу. Імя Владики Іоанна ручить, що ми будемо мати дійсного апостола, і це пророкує великий успіх.[6]

Хоч ВПЦ Рада, Почесним Головою якої був митр. Липківський, 1925 р. прислала архиєп. Теодоровичеві "Уповноваження", щоб це допомогло йому ширита ідею УАП Церкви серед усіх християнських Церков у світі поза межами СССР, але митр. Липківський особисто не віщував цій "світовій" місії УАП Церкви успіху. Коли Вол. Чехівський, головний ідеолог УАП Церкви, у своїй доповіді яку він сказав (19-20 жовтня 1921 р.) на першому Всеукраїнському Соборі УАП Церкви (що відбувся в Києві в днях 14-30 жовтня н.с. 1921 р.), виступаючи проти ісповідуваного Вселенською Православною Церквою догмату "*апостольської преємсвености православних єпископів*", проголосив своє вчення, що "*Благодать Св. Духа взагалі не в єпископах, а в церкві, цебто в громаді вірних*",[7] то УАП Церква устами цього свого Собору прийняла цю доктрину В. Чехівського, Всеукраїнського Благовісника УАП Церкви, як один з принципів своєї віри. Тоді цей Собор огорнув звищений містичний настрій з приводу того, що УАП Церкві об'явилася "*нова течія благодаті*", яку ця Церква понесе всьому християнському світові. Пізніше, з ходом часу, митр. Липківський усумнився не тільки в можливості успіху світової місії УАП Церкви, але й навіть у можливості бути допущеною в сферу ієрархічних Церков.

Згадуючи про те, що Єпископат для УАП Церкви установили не архиєреї, а установили його зібрані на першому Всеукр. Соборі священики, діякони й миряни, митр. Липківський писав:

"От чому ця подія Собору 1921 року утворила окрему течію благодаті в Церкві, що вже не може злитися з звичайним староканоничним річищем: вона або мусить бути зліквідована, або мусить почати свою нову сторінку в загальному життю Церкви... Можна наперед сказати, що спосіб утворення ієрархії на Соборі 1921 р. не буде визнаний ні православними Східніми

---

[5]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 60.
[6]"Релігійно-Науковий Вістник" (Щипйорно). Вересень-жовтень, 1923.
[7]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 39.

патріярхами чи Синодами, ні Західнім папою, ні іншими ієрархичними церквами.

Вони так пройняті ієрархичним ладом, так затьмарені наукою про апостольське наступництво єпископів, в єдино благодатну силу їх рук, що всяке визволення від цієї науки вважатимуть за найбільшу єресь. Але правда Божа в Церкві сильніша неправди людської, вона мусить перемогти. Українська ж Церква актом свого "самосвятства" на Соборі 1921 року утворила собі найміцніший захист поки що від злиття Української Церкви з "тихонівщиною", "обновленщиною" і всякими іншими витворами сучасноти.

Поки вона і є Українська Церква, що стоїть на грунті, утвореному Собором 1921 року, (вона) не може ні з ким злитись, мусить іти власною дорогою може найбільш трудною, але й найбільш гідною. От же утворення ієрархії та інші діяння Першого Всеукраїнського Церковного Собору 1921 року і для української і для всесвітньої Церкви мусять мати не епизодичне лише, а, так би мовити, епохальне, посутнє в життю Церкви значіння...[8]

Така доля УАП Церкви на можнародній арені, яку бачив митр. Липквіський у цій своїй візії, була неуникнимою. Кажучи, що всі ієрархічні Церкви *"затьмарені наукою про апостольське наслідництво"* своїх єпископів, митр. Липківський має на увазі той факт, що в Церквах "*з ієрархічним ладом*" вірування в те, що єпископи є наслідниками апостолів, в "ієрархічних Церквах" *є догматом*, або, як висловився митр. Липківський, це вірування єпископи "*видали за догмат православія*".[9]

Він правдиво передсказав, що "*визволення від цієї науки*" (від догмату апостольської наслідствености єпископів, — Ю.М.-Л.) *"вважатимуть за найбільшу єресь"*. Кажучи, що УАП Церква устами свого першого Всеукраїнського Собору (1921) звершила акт свого "визволення"[10] від цього догмату, і таким чином у ній настала "окрема течія благодаті", — така "течія", як полягає в віруванні УАП Церкви, що благодать Св. Духа від апостолів унаслідкували не єпископи, а "Христова громада", митр. Липківський не мав сумніву, що УАП Церква відрізнялася від Церков "з ієрархічним ладом" якраз тим, що в УАПЦ була "окрема течія благодаті", отже він був певний, що всі ієрархічні Церкви факт вірування в ту "окрему благодать" будуть уважати за найбільшу єресь.

У світлі вищезгаданої візії митр. Липківського щодо долі УАП Церкви на світовій міжцерковній арені в сфері "ієрархічних Церков" стає ясно, що та певність Проводу Української Правосл. Церкви в Америці, що, мовляв, у висліді приїзду архиєп. І. Теодоровича з України до США тут "*Усі уніятські парафії приєднаються до цього владики,*" і що його приїзд до США буде мати "*ґрандіозні наслідки*" не тільки для УПЦ в США, але й для всього українського народу в цій країні, та що навіть "Ім'я Владики (Теодоровича) ручить за це", — це була тільки візія екзальтованої уяви діячів українського православного церковного руху в Америці.

---

[8]Митр. Липківський. Op. cit. Стор. 46.
[9]Op. cit. Стор. 44.
[10]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 40.

Перша велика хвиля переходу уніятів на православіє в США почалася 1891 р., коли уніятський закарпатський священик Алексій Тот (Toth) з усією своєю парафією в м. Міннеаполісі перейшов до Російської Православної Церкви, і за його прикладом пішло багато інших уніятських парафій, у масовій більшості — парафій закарпатських "русинів". Діялося це з двох причин: по-перше, Рим заборонив греко-катол. одруженим священикам священнодіяти в Півн. Америці; по-друге, Рим підпорядкував їх місцевим латинським єпископам. Хвиля переходу уніятських парафій припинилася, коли Рим прислав (1907 р.) до США єпископа-українця — в особі василіянина Сотера Ортинського. По його смерти (1916 р.) Рим на протязі дальших вісьмох років не присилав до США єпископа-українця, і тоді знову почався перехід уніятських парафій до Рос. Церкви. Наслідником єп. С. Ортинського в США був єп. Константин Богачевський, який прибув до цієї країни 1924 р.

Невдоволення ним серед загалу греко-католицького духовенства й українських світських діячів (його посуджували в "рутенстві", "полонофільстві", "латинізаторстві", "автократизмі" і т.ін.) з великою силою вибухло на тому греко-католицькому церковно-народньому з'їзді, що відбувся в Філядельфії 29 грудня 1926 р., на якому 130 длегатів з 85-х церковних громад ухвалили, що "*Від 1-го січня 1927 р. греко-католицькі парохії не мають приймати роспоряджень від епископа Богачевського*".[11]

У Нью-Йорку 23 лютого 1927 р. відбувся з'їзд гр.-католицьких священиків, на який прибуло 30 священиків, а багато інших, що не могли прибути, листовно задеклярували свою солідарність з цим з'їздом, який під проводом о. д-ра Йосифа Жука (бувшого вчителя єп. Богачевського) написав меморандум до Риму з вимогою, щоб Рим відкликав єп. Богачевського з США. Єп. Богачевський через те суспендував о. д-ра Й. Жука.[12]

Пам'ять про те, що парохи 12-ох укр. гр.-католицьких церковних громад і їхні світські делегати, в ході руху опору латинізаційній політиці Риму в відношенні до греко-католиків в США, на своєму з'їзді в Гарісбурзі, Па., 6 березня 1902 р. (що відбувся під кличем "Проч з Римом!") оснували самостійну "Руську Церкву в Америці"[13], серед греко-католицької духовної й світської інтелігенції була постійно живою. Тому що Синод (у Петербурзі) Рос. Церкви відмовився дати дозвіл своїй ієрархії в Півн. Америці на висвячення для "Руської Церкви в Америці" такого єпископа, що не підлягав би Синодові, новостворена Церква не перейшла в православіє, і згодом була зліквідована.[14]

Частина тих гр.-католицьких священиків, які взяли участь у з'їзді в

---

[11]"Правосл. Вістник" (Вінніпеґ). Червень 1927 р. (Див. "Перегляд церковної боротьби в Америці"). Стор. 2.

[12]Ibid.

[13]Див. про це в брошурі "Унія в Америці" New York, N.Y. 1902.

[14]Про той факт, що самостійна "Руська Церква в Америці" не перейшла в православіє тому, що Синод Російської Церкви відмовився дати їй такого єпископа, що був би *автокефальним ієрархом*. Див. у прот. Василя Кудрика: "Маловідоме з історії греко-католицької Церкви". Том III. Вінніпеґ, 1955. Стор. 28-29.

Нью-Йорку 23 лютого 1927 р. постановила перейти в православіє й оснувати "Українську Православну Греко-Кафоличну Церкву" в юрисдикції Патріярха Константинопільського.

Був такий документ в УАП Церкві в Україні, який свідчив, що архиєп. І. Теодорович ще того самого року (1927) робив заходи, щоб цю групу греко-католицьких священиків-дисидентів перевести на сторону Укр. Правосл. Церкви в США. Цей документ також свідчить, що ці гр.-католицькі священики погоджувалися признати архиєп. Теодоровича своїм Архипастирем під умовою, що він "канонічно оформить" свій єпископський сан. Цим документом є секретний "рапорт" архиєп. Теодоровича, який він 1927 р. вислав до ВПЦ Ради (в Києві).

У ньому він просить ВПЦ Раду порадити йому, чи тепер, коли цього вимагає добро Укр. П. Автокеф. Церкви в США (тобто, коли цього вимагає справа його місії переводження уніятів до УАП Церкви) може бути дозволено йому "поправити" форму його хіротонії таким чином, щоб його рукоположили два або три (патріярші) єпископи. Архиєп. Теодорович твердить, що це не був би акт "пересвячення", бо тут ішлося не про *суть хіротононії*, а тільки про її *форму*.

Суть хіротонії, яка була звершена йому в Києві 1921 р., він далі визнає, бо він уважає себе благодатним єпископом на підставі тієї благодаті Св. Духа, силою якої висвятила його УАП Церква. Але тому що участь у його хіротонії брав митр. В. Липківський, якому звершили хіротонію "священики" (а в дійсності — Собор; Ю.М.-Л.), а не два або три єпископи, як цього вимагають Канони Всел. Правосл. Церкви, то він (архиєп. Теодорович) мав би "поправити" свою хіротонію, щоб на нього возложили руки патріярші єпископи. Але це буде поправка форми, а не суті (благодатности); бо ж, мовляв, висвячений священиками єпископ є таким самим благодатним, як і той єпископ, якого висвятили архиєреї. Різниця між цими двома способами звершування хіротонії полягає тільки в *формі*, і вона є справою "церковної дисципліни", а не справою догмату.

У такому дусі написав (1927 р.) архиєп. Теодорович секретний "рапорт" до ВПЦ Ради. Більшу й найголовнішу частину його тексту ВПЦ Рада опублікувала в 2-му числі 1928 р. органу УАП Церкви — в журналі "Церква й Життя" (в Києві).

Що цей "рапорт" був секретним, знаємо з того довірочного обіжного листа (датованого в Чікаґо 12 грудня 1928 р.), що був адресований "*Впр. Всч. Братам, Членам Єпархіяльного Совіту У.А.П.Ц. в Злучених Державах, Консисторії У.А.П.Ц. в Канаді і Передсоборній Комісії в Злучених Державах*".

У цьому обіжному листі до своїх довірених членів правлячих органів У.П. Церкви в США і У.Г.-П. Церкви в Канаді (архиєп. Теодорович обидві ці Церкви принципово означує назвою "Українська Автокефальна Православна Церква" — "У.А.П.Ц.") він м. ін. пише ось що:

> "Мій рапорт ВПЦР посилавсь, як довірочне донесення Вищому Органу Церкви. Про факти там наведені наш широкий загал нічого не знає і не мусить знати. Я дуже здивований фактом його майже в цілости вміщення в церковнім органі, призначенім для популярного поширення".

Члени правлячих органів обох Укр. Церков (в США і в Канаді), як видно, не вважали цього "рапорта" за рішення архиєп. Теодоровича "пересвятитися", а, мабуть, уважали його за "академічне питання" гіпотетичного типу, яке цей ієрарх поставив ВПЦ Раді в Києві, а на яке, до речі, вона не дала йому відповіди, а натомість опублікувала його в пресі.

Від часу приїзду архиєп. Теодоровича до США аж по 1929 р. до нього перейшли гурти греко-католиків, з яких було утворено 18 парафій.[15]

Але 1929 року перехід гр.-католикв на сторону архиєп. Теодоровича припинився, а дяекі парафії навіть почали відходити від нього.[16]

Щождо тих українців, що були в Рос. Правосл. Церкві в США, то часопис "Дзвін" (Аллентавн. Па., США) в числі 5-6 (червень) 1931 р. подав такі інформації в цій справі:

> "Мимо того, що Українців з Великої України є [в США] велике число, і мимо того що епископом Укр. Автокеф. Церкви є Наддніпрянець [архиєп. Теодорович], — і мимо того, що в Укр. Авт. Церкві є з десять священиків, що походять з Великої України, то до тої Церкви не приступила ані одна парохія з російської дієцезії, що складається з Наддніпрянців".

Коли ж виявилася евентуальна можливість перевести до УАП Церкви чималу групу гр.-католицьких священиків-дисидентів, за якими, як можна було сподіватися, були готові піти їхні церковні громади, тоді з їхнього табору була вперше (1927 р.) поставлена вимога, щоб архиєп. Теодорович "канонічно оформив" свій єпископський сан.

На відомий з України хист архиєп. Теодоровича "диспутувати" і його очитаність та на дар "впливати на інтеліґентні одиниці" правлячі органи У.П. Церкви в Америці, як виявилося, не могли сполягати. Табір укр. гр.-катол. священиків-дисидентів складався з людей з доброю західньоевропейською богословською й загальною освітою. Отже він не міг переконати їх, що справа "апостольської наслідствености" єпископів у Вселенській Православній Церкві — це, мовляв, справа "канонів", а не догматів.

II. ОСНУВАННЯ "УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ГРЕКО-КАФОЛИЧНОЇ ЦЕРКВИ В США"

У висліді наради тих 9-х укр. греко-катол. священиків, що відійшли від єп. Константина Богачевськго, і 34-х світських делегатів з греко-катол. Церковних Громад, що відбулася в Аллентавні 9 квітня 1929 р., була основана (на цій нараді) Церква під назвою "Українська Православна Греко-Кафолична Церква". Адміністратором її був найменований о. А. Улицький, а його помічниками були оо. П. Середа й Й. Пелехович. Адміністратура цієї Церкви того ж року (1929) почала видавати (в Аллентавні) часопис-місячник "*Дзвін*". Тому то противники цієї нової Церкви прозвали її діячів "*дзвонарями*".

---

[15]Свящ. Іван Гундяк й свящ. Андрій Іванишин, "Наша відповідь". Нью-Йорк, 1931.
[16]Ibid.

Правлячі органи У.П. Церкви в США й У.Г.-П. Церкви в Канаді, як видно, були заскочені, а при тому й схвильовані тим фактом, що ця дев'ятка гр.-катол. священиків та їхні громади, відійшовши від свого єпископа (К. Богачевського), чомусь не приєдналася до архиєп. Теодоровича, а натомість утворили собі іншу Церкву.

Орган У.Г.-П. Церкви в Канаді "Вісник" писав (у числі за 1 травня 1929 р.) з цього приводу ось що:

> "Додуматись до того, аби злучитися з українсьою православною церквою (тобто перейти в юрисдикцію архиєп. Теодоровича; Ю.М.-Л.) *збунтовані греко-католики в Злучених Державах не додумалися,* а вони радше будуть опихати воду в ступі".

Ці "збунтовані гр.-католики" в дійсності додумалися перейти в юрисдикцію архиєп. Теодоровича, але під такою умовою, що він, — кажучи словами проф. І. Власовського, — "канонічно оформить" свій єпископський сан.

1. Причина, через яку Українська Православна Греко-Кафолична Церква в США не хотіла приєднатися до У.П. Церкви в юрисдикції архиєп. І. Теодоровича

Основоположники Української Православної Греко-*Кафоличної* Церкви помилково означували її назвою "Укр. Гр.-Православна *Католицька* Церква", бо ж "католицькою" вона не була. Очевидно, що грецьке слово *каѳolikos* (яке в нас перекладають словом "вселенський") латиняни вимовляють по-своєму як "*catholicus*". Але в церковно-слов'янській мові його завжди вимовляли як "каѳоличьскъ" і "каѳоличьскъі", на укр. ґрунті в пізніших часах — як "*каѳолическій*"; в українській змодернізованій версії — "кафоличний". Тому що основоположники вищезгаданої Церкви вставили в її неправильну назву (на латинський зразок) слово "католицька" — замість "кафолична", то цей факт викликав у противників цієї нової Церкви таке підозріння, що її провід і члени далі залишилися католиками, але вже трохи замаскованими під "православіє".

І так, редактор "Вістника" (у Вінніпезі) в передовій статті п.з. "Церковні події в Злучених Державах" (за 15 серпня 1931 р.) остерігає читачів органу У.Г.-П. Церкви в Канаді:

> "Вже давнійше деякі греко-католицькі священики відступили від еп. Богачевського й оголосили, що засновують "Українську Православну Греко-Католицьку Церкву" незалежну від Риму.
>
> Як бачимо, що до назви "Греко-Католицька" додано ще назву "Православна", отже *несподівана комбінація,* а з нею *загадочність* відносно сеї нової ґрупи чи церкви. Які були *причини* повстання нової групи, а вже головно, які гідні і *ясні цілі* ставить перед собою нова ґрупа? Те питання виринає само собою.
>
> Нова ґрупа почала (ще 1929 р.; Ю.М.-Л.) видавати свій орґан "Дзвін" — місячник і від того нову ґрупу звичайно звуть "дзвонарами". Се тому, що иншої короткої назви не дала сама ґрупа.
>
> Щоби розбиту силу збирати в одно, зявилися заходи приєднати священиків нової ґрупи до Української Автокефальної Церкви. З того приводу відбулися переговори представників нової ґрупи й Української Православної Церкви — *в жовтні 1930 р.і березні 1931 р.* Однакож переговори не

привели до бажаного висліду. І не тільки се, бо між Українською Православною Церквою і "дзвонарями" прийшло до суперечки на сторінках їх органів ("Дніпра" і "Дзвона"; Ю.М.-Л.). А крім того двох православних священиків — Гундяк й Іванишин — перейшли (від архиєп. І. Теодоровича) до "дзвонарів.

Закиди, які роблять "дзвонарі" Українській Православній Церкві, між иншим такі:

1. Вона "неканонічна", отже католики і Москалі з боку каноничности її атакують.

2. Нам конче треба звязків з царгородським патіярхом, бо від сього буде залежати наша церковна сила і вдома і перед ворогами і цілим православним світом.

Слаба сторона тих закидів та, що вони наперед висувають другорядні справи, а першорядні відводять на зад. Вони пускають з-під уваги, що будівничими Української Православної Церкви є не чужі люди і не патріярхи, не вороги і не товариші, але *сам український нарід*. Він є найвисшим авторитетом, що рішає, буде рішати і мусить рішати про свої церковні справи тоді, коли чужі, папи, а навіть патріярхи, можуть стати проти неї".

Замітки. — За того часу коли діячі УПА Церкви в США під проводом архиєп. Теодоровича вели переговори з представниками новоствореної Укр. Правосл. Греко-Кафоличної Церкви (тобто в жовтні 1930 р. і в березні 1931 р.), то її Адміністратором уже був не о. А. Улицький, а о. д-р Йосиф Жук, тому то діячів цієї Церкви тоді почали вже називати "жуківцями", хоч і старше їх прозвище ("дзвонарі") дальше було в ужитку серед їх противників.

Собор цієї Церкви, що відбувся в Нью-Йорку 15 липня 1931 р. під проводом грецького єпископа Калістоса, обрав свящ. д-ра Йосифа Жука кандидатом на єпископа цієї Церкви, а Єпископську хіротонію йому звершили (в Св. Володимирській Катедрі в Нью-Йорку) два архієреї-сирійці з Російської Православної Церкви в Півн. Америці — архиєп. Афтіміос Офіеш і Софроніос Башіра, 25 серпня 1932 р.

III. ДО ПИТАННЯ ПРИЧИН, ЧЕРЕЗ ЯКІ ПРИПИНИВСЯ ПЕРЕХІД ГРЕКО-КАТОЛИКІВ В США НА СТОРОНУ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА

Два найвизначніші й найбільш освічені священики архиєп. Теодоровича — Іван Гундяк (редактор органу УАП Церкви і США — "Дніпро") та Андрій Іванишин (секретар Консисторії УАП Церкви), що перейшли з Греко-Католицької Церкви до Укр. Правосл. Церкви в США (перший з них 1921 р., а другий — 1924 р.), 8 липня 1931 р. відійшли від архиєп. Теодоровича до новоствореної Укр. Правосл. Греко-Кафол. Церкви.

Причини цього свого кроку вони обширно з'ясували в заяві п.н. "Наша відповідь", датованій у Нью-Йорку 1 серпня 1931 р. Ця заява незабаром, ще того самого року, була видана друком п.з. "Наша відповідь" (на 6-х з половиною сторінках стандартного газетного формату стислого друку).

Про наслідки факту оснування (1929 р.) Укр. Правосл. Греко-Кафол.

Церкви в Америці для Укр. Автокеф. Правосл. Церкви в цій країні оо. Гундяк та Іванишин дають у цій своїй заяві (п.з. "Наша відповідь") такі інформації:

> "Від тої пори, коли частина греко-католицьких священиків і парохій відірвалась від унії і оснувала нову дієцезію, Українська Автокефальна Церква в Америці перестала зростати. Нових громад не прибувало, а деякі старі почали відпадати. В інтересах Церкви почались заходи для зближення і евентуальної злуки обох дієцезій".[17]

Той факт, що УАП Церква "перестала зростати" (коштом гр.-католицьких парафій, які перед тим переходили до неї) з того часу, коли постала Укр. Правосл. Греко-Кафол. Церква, а навіть почала тратити деякі парафії, треба пояснювати тільки тим фактом, що це не москвофіли і не полонофіли, а свідомі українці й патріоти, відійшовши від Греко-Католицької Церкви та перейшовши в православіє, воліли оснувати собі окрему українську православну Церкву, а до УАП Церкви в юрисдикції архиєп. Теодоровича вони не хотіли перейти тому, що хоч ця Церква була українською й патріотичною, але її Архипастиря вони не вважали за православного єпископа.

Натомість орган У.Г.-П. Церкви в Канаді "Вістник" у числі за 15 серпня 1931 р. твердив, що причиною відмови Укр. Правосл. Греко-Кафол. Церкви з'єднатися з Укр. Автокеф. Правосл. Церквою в США не могло бути питання канонічности чи неканонічности, бо це по суті є "другорадна справа". Дійсною причиною є духова потреба провідників цієї новоствореної Церкви залежати від чужих церковних авторитетів — від папи, чи від патріярхів.

Архиєп. Теодорович із свого боку в листі до митр. Липківського мотивував свій брак успіху в сподіваному масовому приєднуванні греко-католиків до УАП Церкви таким аргументом, що уніяти — це галичани, і вони до нього, як наддніпрянця, відносяться неприхильно.

Тим самим аргументом він у своєму листі до митр. Липківського мотував причину, чому навіть та група гр. катол. священиів і парафій, що перейшла в православіє, воліла оснувати собі окрему ("галицьку") православну Церкву, яку очолив о. д-р Й. Жук (який 1932 р. був висвячний на єпископа), а до нього (архиєп. Теодоровича) вони не приєдналися, бо він наддніпрянець.

Митр. Липківський у своєму листі, датованому в Києві 10 квітня 1934 року, до о. П. Маєвського в Вінніпезі повідомив:

> "Якраз на Великдень одержав листа від архієп. Івана Теодоровича з докладним з'ясованням справи "жуківців". Себе він запевне не винує, *а потайну причину бачить в історичному віковому розділенні між галичанами й наддніпрянцями,* що його, як наддніпрянця, *не сприймали галичани*".[18]

---

[17]оо. Іван Гундяк й Андрій Іванишин, "Наша відповідь". Нью-Йорк, 1931. Стор. 3. (Див. розділ: "Переговори в справі злуки двох дієцезій").

[18]"Листи Митр. В. Липківського до о. П. Маєвського". Op. cit. Стор. 17.

IV. УГОДА АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА З О. Д-РОМ Й. ЖУКОМ І МНИМЕ "АНУЛЮВАННЯ" Її АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧЕМ

Як тут уже було сказано вище, переговори У.А.П. Церкви в юрисдикції архиєп. Теодоровича й Укр. Правосл. Греко-Кафол. Церкви, очоленої Адміністратором о. д-ром Й. Жуком, відбулися в березні 1930 р. й у жовтні 1931 р.

Вислід березневих переговорів 1930 р. був такий, що Консисторії Укр. Автокеф. Правосл. Церкви в США (головою якої був прот. Корнило Кирстюк) вдалося зааранжувати зустріч Адміністратора Укр. Правосл. Греко-Кафол. Церкви, о. д-р Й. Жука, з архиєп. І. Теодоровичем. Вони вдвох, без асисти своїх священиків, заключили таку угоду: архиєп. Теодорович раніше прийме "канонічне свячення", а після того обидві ці Церкви злучаться під проводом архиєп. Теодоровича.

Коли архиєп. Теодорович й о. д-р Жук вийшли з кімнати, в якій вони нараджувалися, і архиєпископ сповістив своїм провідним священикам про цю угоду, то якраз тоді надійшов полковник (Армії Української Народньої Республіки) Володимир Кедровський, член Консисторії УАП Церкви в США, що мав незрозумілий для всіх інших вплив на архиєп. Теодоровича, і заявив:

> "Коли має бути злука, то о. Др. Жук і священики його дієцезії мають зараз внести прохання до о. Теодоровича о приняття їх до Української Автокефальної Церкви".

Священики Гундяк й Іванишин у зв'язку з цим пишуть:

> "Було дивно, що о. Теодорович, який лише перед хвилею оповідав, що порозуміння досягнено і що обидві дієцезії будуть злучені на вищеподаних умовах, видимо настрашився п. Кедровського й цілком змінив тон, заявляючи, що буде чекати на прошення о приняття від представників другої дієцезії.
>
> Присутні священики остовпіли. Було ясно, що переговори остаточно розбиваються і через зарозумілість одного отамана та трусливість другого провідника руйнується діло обєднання обидвох дієцезій в одну Українську Церкву"...[19] Прибиті сумом, ми не знали, що діяти. Ми бачили, що Укр. Автокефальній Церкві провід о. Теодоровича і диктатура п. Кедровського не віщують нічого доброго".[20]

V. БАЖАННЯ "КАНОНІЧНО ОФОРМИТИ" СВІЙ ЄПИСКОПСЬКИЙ САН АРХИЄП. ТЕОДОРОВИЧ МОТИВУЄ АРГУМЕНТОМ, ЩО ЦЕ МАЄ БУТИ "АКТ НЕОБХІДНОСТИ"

Автором виразу "*акт необхідности*" в його відношенні до того способу, яким був установлений (1921 р.) Єпископат для УАП Церкви, в Україні, був архиєп. І. Теодорович. Проф. І. Власовський, акцептуючи й

---

[19]Наша відповідь". Op. cit. (Див. у розділі "Переговори").

[20]Op. cit. Розділ 11: "Резиґнація".

популяризуючи цю ідею ("акт необхідности"), базується на авторитеті її автора архиєп. Теодоровича.

"Безпосереднє ж свідоцтво про *такий характер* ("необхідности"; Ю.М.-Л.) маємо від одного з тих єпископів, які були висвячені тоді ж, в час Собору 1921 р., митрополитом Липківським і архиєпископом Шараєвським", — пише проф. Власовський. — "А саме — перший, ними висвячений, єпископ, нині митрополит УП Церкви в США, Іоан Теодорович пише: *"Акт, Собору 1921 р. не був актом реформативним, а актом вимушеним.* Ми духовно все себе числимо в лоні Вселенського Православія".[21]

Архиєп. Теодорович рішив послужитися тим самим арґументом у тому своєму листі (з 2 квітня 1930 р.) до Адміністратора У.Г.-П. Церкви в Канаді, прот. С.В. Савчука, яким він уперше повідомляє його про своє бажання "канонічно оформити" свій єпископський сан. Він намагається переконати о. Савчука, що це буде не акт заперечення благодатности його хіротонії з 1921 р., а буде це "*акт необхідности*".

Текст цього листа, яким о. Савчук відповів йому на це, слідує нижче.

"14 квітня, 1930.
Ч. 1325

Впреосв. Архиепископ Іоанн Теодорович,
Шікаґо, Ілл., Зл. Держави.

Високопреосвященний Отче Владико!

Ваш лист з 2 с.м. ч. 136, в справі церковних відносин отримав. До тепер я ще не мав нагоди обміркувати його з довіреними людьми, як Ви се пропонуєте, і тому в сім листі висказую тільки мої власні думки та міркування.

Коли я (а не маю сумніву, що й більшість з нас) почав клопотатись, в наслідок сумних вістей з Київа, ієрархічним станом Української Православної Церкви в Канаді і Америці, то головно тому, що в нас тепер остане тільки один епископ, і колиб йому, борони Боже, сталось яке нещастя, так Церква наша осталаб без духовного проводу, ми вернулиб до стану з 1919 р., коли мусіли шукати ласки в чужих епископів. *Тай велике питання, чи ми моглиб тепер знайти її бодай на стільки, як тоді. Думаю, що ні!* А те, що Ви "ще доволі здоровий, щоб дати єрархичне забезпечення нашій Церкві на кілька років" — се не повинно присипляти нас в пошукуваннях за найкращим виходом з тяжкого положення, бо, як говорить пословиця, "жовнір стріляє, а Бог кулі носить".

І Ви і як і кождий з нас, хто жиє в великім місті і богато подорожує, мусить бути приготований на ріжні нещастя, випадки, і ми, як тверезі люде не сміємо сего забувати. Коли-ж я підтримую думку, щоби створити в нас свій епископат, то єдине тому, щоби забезпечити істновання нашої Церкви — щоби забезпечити істновання її ієрархії і *автокефалії*, її независимости.

Вірю, що на нас лежить обовязок перед УАП Церквою і українським народом затримати, з б е р е г т и автокефалію Рідної Церкви, а се ми можемо зробити тільки через створення власного епископату, завдяки якому УАП Церква в Канаді і Америці сталаб носієм автокефалії цілої Української Церкви та при помочі якої можна в слушний час відновити Церкву, зглядно ієрарію і на Україні. Коли-ж ми підчинимося будь яким иншим церковним властям ми тим самим перестанемо істнувати як

[21] І. Власовський. Стор. 116.

самостійна УП Церква, а станемо галузею, частиною чи департаментом тої церкви, яка візьме нас під свій покров. І так ми докінчилиб те, що большевики почали — останній пост УАП Церкви віддалиб чужим.

Що-ж до "каноничного звязку" з царгородським патріярхом, то його тяжко инакше уявити собі як дорогою "пересвяти". Ви про се навіть говорите в Своїм листі. Правда, Ви говорите про потребу "принесення жертви". Се дійсно булаб жертва і велика! *Бо ми виреклися б самі себе, перекреслилиб нашу дотеперішну роботу, зрадилиб нашим засадам.*

Дурити себе тим, що "коли прийде справа до нової хиротонії, ми можемо прийняти її не тому, що ми не віримо в силу , в канонічність, в благодатність своєї єрархії, а тільки тому, що ми хочемо звязку зо всім православієм через благословіння і юрисдикцію патріярха", — не можна. Також не можна дурити себе надіями, що "*всі зрозуміють се як акт необхідности*". Як раз всі зрозуміють, почавши від Патріярха і скінчивши на наших місцевих "приятелях", і будуть пояснювати се як акт "покаяння", "навернення ", "засудження дотеперішної нашої роботи", "банкроцтва УП Церкви".

Дальше, Ви пишете: "доки був звязок [з УАП Церквою в Україні; Ю.М.-Л.], ми не шукали жадного порозуміння, покрову жадного патріярха. Ми мали свого митрополита..." Теперже, коли будемо старатися поробити звязки з Царгородським патріярхом чи ким там, то "всі зрозуміють, що... наш крок не є непризнанням святости нашої єрархії, а лиш шукання нового каноничного звязку". — *Моя-ж думка така: коли істнувала УАП Церква і її ієрархія з митрополитом на Україні, то ми не були тільки в "канонічнім звязку" з нею, — в такім звязку, який пропонуєтся мати з патріярхом, — а були нерозлучні канонично з нею, ми вірили в цілість УАП Церкви.*

Отже тепер, хоч більша частина УАП Церкви большевиками зліквідована, то сама УАП Церква як така не перестала істнувати, і ми, будучи частиною тої Церкви, з каноничного боку стоїмо там, де стояли давнійше, і тому нема потреби шукати нам "нового звязку", тим більше, що такий "новий звязок" мусить бути в формі самобичування. Правда, можна арґументувати, що коли ми входили в нерозлучну цілість УАП Церкви на Україні, то з її ліквідацією і ми перестали істнувати. Але *треба памятати, що та злука чи "цілість" була духова*, а також, що безбожний акт большевиків чи хочби і частини ієрархії нас не зобовязує, як приміром не зобовязує силою вимушена присяга.

Сей погляд висловив також патріярх Василій, покійний, який проголосив був, коли визнавав автокефалію польської церкви, що українська митрополія в Київі не перестала була ніколи істнувти, помимо того, що українська Церква була підчинена московській ще від 1686 р., а се тому, бо акт підчинення був доконаний силою.

Коли-ж приймемо повисший погляд за правий, то побачимо, що наш клопіт тепер тільки в тому, що ми маємо лише одного епископа, зглядно архиєпископа, — клопіт, правда, не тепер, а на случай якогось нещастя — тяжкої хворости чи смерти, — правлячого епископа. Коли-б же знайти вихід, *як дістати ще одного епископа*, тоді всі наші клопоти булиб розвіяні. В звязку з сим я говорив пару днів тому з п. Мирославом Стечишиним, і він пригадав мені випадок з висвяченням уніятського епископа на Луцьк — о. Боцяна. Митр. Шептицький висвятив його сам в готельній кімнаті, без свідків, без приписаних форм, без архиєрейського облачення.

А уніятська церква не знаходилася тоді, в порівнянню з теперішним станом нашої Церкви, в ніякім клопоті; її не загрожував упадок, вона крім

Шептицького мала ще двох епископів в Галичині, не вчисляючи тих на угорській Україні. П. Стечишин отже висловив думку: Чому Впреосв. Архиепископ Іоанн не годен самий поставити другого епископа? Я арґументував проти такого кроку, а тут зазначую сей інцидент тільки на те, щоби показати, що справу обговорюється з ріжних боків, що свідчить — що справа актуальна.

На закінчення прошу зважити на от се: ціла ся справа занимає мою увагу і увагу всіх наших священиків і щирих світських людей не тому, що може Канада хоче "використати" нагоду і вже тепер дістати "нового" чи окремого епископа, а єдине тому, щоби заасекуравати Церкву перед упадком на случай якого нещастя для Вашої особи. Такі річи про — смерть на припадки — мені не приємно писати а Вам слухати, але доля Церкви вимагає, щоб справу трактувати тверезо, розсудливо".

(Дальше частина цього листа відноситься до таких справ, які не мають нічого спільного з пляном архиєп. Теодоровича ввійти в "канонічним зв'язок" з Патріярхом Константинопільським. Ю.М.-Л.)

Замітки. — 1) Другий Всеукр. Собор УАП Церкви, що відбувся в Києві в днях 17-20 жовтня 1927 р., діючи під тиском органів ҐПУ (ЧеКа), усунув митр. В. Липківського із становища первоієрарха, а на його місце вибрав на цей пост єп. Миколу Борецького. (Про те, що присутні на Соборі єпископи й священики не стали на захист митр. Липківського, свідчить сам митр. Липківський.[22] Коли митр. Липківський після того жив під домашнім арештом, то в лютому 1938 р. чекісти заарештували його, і вже ніхто не знав коли й де був час його кончини.

2) Під тиском ҐПУ був скликаний перший "Надзвичайний Собор", що відбувся в Києві 28-29 січня 1930 р. і він своєю ухвалою "зліквідував" УАП Церкву.

3) Згідно із зміною плянів ҐПУ, в Києві в днях 9-12 грудня 1930 р. відбувся другий Надзвичайний Собор УАП Церкви, який ніби анулював т.зв. "самоліквідацію" цієї Церкви, а на становище її первоієрарха обрав архиєп. Івана Павловського, але вже з титулом "Митрополит Харківський (не Київський) і всієї України." (Вивезений чекістами з України 1936 р. він назад уже не вернувся). Це був останній Митрополит УАП Церкви.

Усе те, що тут сказано вище треба мати на увазі в зв'язку з тим, що о. Савчук у своєму листі з 14 квітня 1930 р. до архиєп. Теодоровича висловив свою турботу з приводу того факту, що з України вже не було можна спровадити єпископа до Канади й США. (До речі, совєтський часопис "Українські щоденні вісті" 1 березня 1930 р. повідомив, що УАП Церква в Україні зліквідувала ВПЦ Раду).

---

[22]Митр. В. Липківський. Op. cit. Див. у розділі п.з. "Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор в жовтні року 1927-го" — на стор. 160-167.

VI. ПОДІЛ ДУМОК У ПРОВОДІ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ В СПРАВІ БАЖАННЯ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ВВІЙТИ В "КАНОНІЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК" З КОНСТАНТИНОПІЛЬСЬКИМ ПАТРІЯРХОМ

В США табір спротиву бажанню архиєп. Теодоровича "канонічно оформити" свій архиєпископський сан очолював член Констисторії В. Кедровський, а в Канаді — прот. С.В. Савчук. У Канаді це бажання вл. Теодоровича підтримував табір під проводом адв. Мих. Стечишина. Нижче слідує текст його листів у цій справі до о. Савчука.

"Йорктон, Саск. Серпень 14, 1931

Всечесний Отче:

Хтось прислав був мені одно число "Дзвона", чи як там той орган Дзвонарів називається, бо я тепер його не маю; мабуть дав комусь зі священиків. Я перечитав про все те, що в Стейтах діється. Потім бачив викляття оо. Гундяка і того другого, котрого імя я забув. Пишу цей лист так припадково.

Мені здається, що епіскоп не дипльомат, коли не вмів використати такої ситуації. Хотіли Дзвонарі післати його до Константинополя, дати гроші на дорогу. То чому не поїхати? Сам той факт, що ті далиб гроші бувби злучив Дзвонарів з православними. Бо рапорт від Патріярха привізби сам архиєпископ, та від нього самого залежалаб стилізація такого рапорту. Я думаю, що була помилка, відмовитися їхати.

Друга помилка є в тім, що ми з одного боку не признаємо формалістики що до висвячення митр. Липківського, а з другої сторони формалісти, бо по сто разів дивимося коневи в зуби пока зробимо торг. Помилка в тім, що не довели злуки Дзвонарів з православними. *Зробили собі секточку і тепер не допускаємо до її зросту чи поширення.* Ніби хто над Богом дістав монополь!

Колиб можливо, то Канада повинна вмішатися в ту заверюху в Стейтах, і поїхати полагодити діло в той спосіб щоби не розбити Церкви до решти. Думаю, якби Ви поїхали або навіть Свистун якби поїхав, або Юлько, то Ви довелиб до порозуміння для добра справи.

Дзвонарі мають сильних людей, а тепер, діставши о. Гундяка, вони будуть дуже сильні супроти Архієпископа і вони, відаючися особі в скіру, будуть нищити повагу, силу і віру Церкви.

Канада повинна вмішатися в діло, бо Канада частина Церкви.

Мих."

Aug. 20/31. Yorkton.

Дорогий Отче Савчук:

А що буде, як станеться так: Дзвонарі відішлють свого делеґата до Царгорода до патріярха — а той висвятить їм епископа, який буде "канонічним" і такий епископ приїде до Америки, як одинокий епископ канонічної Укр. Прав. Церкви в Америці?

Я не чув такого від нікого, але думаю деколи, як маю lucid intervals, і якби я був Дзвонарем, то таку думку піддавби.

Чи не ліпше було Архієпископові приняти Дзвонарів на їх условіях, зробити з себе делеґата до Царгороду за їх гроші, та використати ситуацію на корсть Церкви?

Ех думаючі в нас!

Гаразд.

Мих. Стечишин."

"Oct. 15/31

Всеч. Отче:

Маю дальший лист від о. Гундяка. Можливо, що я трус або й безхребетний — як Свистун думає, але з того, що пишуть, та що роблять, я вважаю, що Церква страшенно потерпить. Архиепископ зійде до степеня Будки, повага Церкви зійде до низької степені. Найважнійше те, що архиепископ comitted himself публично, устно і писемно, і не раз і не два, що *уважає свою херотонію за не-апостольську; що не має сукцесії etc.* Ходив по протестантських "бишопах" за признаннями, за субсидіями. Кажу, що гірше не може бути.

Католики не потребують нас бити зі свого становища, але поширюють поміж своїх і наших друковання Дзвонарів.

Вчера я довідався, що нашому Ґульці хтось тайно дав Голос Правди*[1] і він читає і криється і передімною і священиком і сумнівається про якість своїх священиків. Таких є тисячі!

Без згляду, що Ви у Вістнику напишете, та яке становище займете, я вважаю, що помилки були по обидвох сторонах, та тяжко зважити по чиїй більше.

В інтересі Церкви є приступити до полагодження тої дурної саламахи, за яку відповідальна не лише одна сторона.

Коли Епископ в своїй душі не вважає себе епископом, в своїй діяльности так само не вважає себе дійсним епископом, то що Ви зробите?

Hell, it seems bad! Полагоджуйте діло, не ятріть виступами ні **за** ні **проти!**

Гаразд.

Мих. С."

VII. ФАКТОРИ, ЯКІ СПРИЧИНИЛИ ТИМЧАСОВЕ ПРИПИНЕННЯ ЗАХОДІВ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА В СПРАВІ "КАНОНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ" СВОГО ЄПИСКОПСЬКОГО САНУ

1. Українська Православна Греко-Кафолична Церква підпорядкувалася юрисдикції Патріярха Константинопільського

У липні 1931 р. в Нью-Йорку відбувся Собор Укр. Греко-Кафол. Церкви з участю представників архиєп. Атенаґораса (Спіру), Північно-Американського Екзарха патріярха Константинопільського Фотія II. (На цьому Соборі Укр. Правосл. Греко-Кафол. Церква була перейменована на "Українську Православну Церкву в Америці", а її дотогочасний пресовий орган — часопис "Дзвін", що почав виходити 1929 р., був перейменований на "Український Вістник". Останнє число "Дзвона" вийшло в червні 1931 р., як число "5-6". Тому що черговість чисел "Дзвона" була тягло продовжувана "Укр. Вістником", то перший випуск "Укр. Вістника" (в липні 1931 р.) був позначений числом "7-8".

---

*[1] "Голос Правди" — укр. протестантський орган у Канаді. Почав виходити 1924 р., але після появи кількох чисел того ж року він перестав виходити. Згодом, 1931 р. знову почав виходити.

Про зміст діянь вищезгаданого Собору Укр. Правосл. Греко Кафол. Церкви, чи вже під назвою "Українська Правосл. Церква в Америці", довідуємося з першого випуску "Укр. Вістника" (за липень 1931 р., ч. 7-8).

Там було сказано, що патр. Фотій II прийняв цю Церкву під свою духовну опіку, і що Собор обрав о. д-ра Йосифа Жука кандидатом на її Єпископа-Архипастиря.

У першому випуску "Укр. Вістника" про факт приняття цієї Церкви патріярхом Фотієм II під свою духовну опіку було написано ось що:

> "До сего часу український нарід не мав ані права, ані голосу, ані представництва у Вселенській Православній Церкві. Вселенська Церква Христова складається з самостійних церков ріжних народів. Але наш віруючий нарід був там до сего часу зарепрезентований чужинцями, які не розуміли ані його душі, ані його потреб.
>
> Доперва тепер український побожний нарід здобув голос і вплив у Вселенській Православній Церкві, який йому давно належався. Сталось се з хвилею, коли теперішній Св. Патріярх Царгородський Фотій приняв до канонічної єдности нашу Українську Православну Церкву в Америці. Патріярший Престол надав нашій Дієцезії всі права самостійности і повноправної Церкви".

Замітки. — Ті т. зв. "права самостійности і повноправної Церкви" — це були пропагандивні фрази, розраховані на тих читачів, які не були поінформовані про принципи устрою Церкви під юрисдикційним оглядом.

2. Тактика поборювання о. д-ра Й. Жука і його помічників архиєп. І. Теодоровичем — у світлі листа прот. Савчука до прот. В. Кудрика

"Вінніпеґ, Ман., 16 квітня, 1931.

Всеч. о. В. Кудрик,
Саскатун, Саск.

Дорогий Отче!

Вибачте, що не написав Вам скорше про мою розмову з Архиепископом про американські події. Вернувши з Монтреалю, я застав купу клопотів на тлі переміщення священиків, отже кілька днів був занятий відписуючи листи то що. А там дістав таку простуду, що мусів лягати до ліжка і через цілих десять днів не міг взагалі нічого робити. Ще й тепер почуваю себе досить погано, але вже на стільки ліпше, що міг приготовити до друку число "Вістника".

До Монтреалю приїхав в суботу, 26 вересня, перед вечером. Зараз поїхав з о. Слюзарем до Архиепископа, там повечеряли, а по вечері Архиепископ сам порушив справу, хотяй я мав в пляні облишити се аж на понеділок. Тут переповідаю вкоротці зміст нашої розмови, так, як я записав її пізнійше. Почалось з того, що Арх. дав мені читати копію меморандуму, зглядно листа, до царгородського патріярха. Лист довгий, щось на чотири і пів сторін густого письма (друку на машині), а тон підхлібний. Ціль листа двояка: а) недопустити Жука до хиротонії і б) здобути признання патріярха, або бодай дати йому знати, що про таке признання авторові ходить. Арх.

пише патріярхови, що пише як голова церкви в Зл. Держ. і Канаді, місії в Бразилії та церков на еміґрації (в Европі).

Описуючи Жука з його гріхами, Арх. згадує також про Гундяка й Іванишина те, що їм було сказано, що коли вже УАПЦ в Америці буде в звязи з цар. патр., тоді вони, як неканоничні священики, не зможуть довше в ній оставати. Зміст листа взагалі такий, з якого пробивається страх, що патріярх може не приняти УПЦ під свій покров. В листі також сказано, що ми, (себто Церква, якої Арх. є голова) готові приняти "сертин нонканоникал формс пріскрайбд бай ді патріярх" — себто "певну неканононичну форму визнання", як пояснював опісля Арх.

Коли я скінчив читати лист, Арх. дав мені прочитати рапорт про поведення Жука у Відні. Рапорт від віденської поліції. Виходить, що він там жив з одною жінкою і мав з нею двоє дітей, в часі правління Беля Куна на Угорщині мав поїхати туда з тою молодою жінкою і взяти там большевицький-цивільний шлюб (сего поліція не могла ще провірити), а коли виїхав до Америки, посилав її через якийсь час гроші. В р. 1925 чи 1927 вона строїла обоє дітей і сама зажила трутину, але її врятували. Коли видужала, судили за вбивство дітей, але показалось, що вона умово хора і віддали її до шпиталю. Тепер жиє з якимсь журналістом. Про все се Арх. повідомив царгородського патріярха.

По сім між нами вивязалась дискусія, — на тему каноничности та патріяршого визнання. Я глибше того вечера не хотів заходити в дискусію, але Арх. сам примусив мене до сего, запитуючи, що я думаю про меморандум. Я висловив думку, що він повинен був ограничитися в ньому тільки щодо самої особи Жука і зовсім не порушувати питання визнання і т.п. А навіть про Гундяка й Іванишина не повинен був згадувати. Сим він тільки ослабив своє становище: представляє Г. й І. як неканоничних священиків, однак вони були священиками в УАПЦ в Америці і то визначнійшими. Значить, Арх. вже навіть сим виступом признає неканоничність своєї Церкви. У відповідь він заявив, що вже рішив раз на все покінчити з закидом неканоничности. Бо, каже, колиб Жук був дістав висвячення, тоді він і його церква булиб українські, а ми тільки прищіпки.

Я розгорячився і сказав, що тільки та Церква і той епископ чи епископи є українські, яких вибирає і признає український нарід, а не яких чужі йому накидають. Тоді я поставив йому прямий запит: чи він погодивсяб на пересвяту, колиб патріярх сього зажадав? Він сказав, що не може дати мені на се відповіди, бо ще не знає, які вимоги патріярх поставить. Ануж він зовсім не поставить такої вимоги? Я звернув йому увагу, що він наперед, ще перед тим, нім писав до патріярха, перед тим, нім минувшого року погодився на вислання делеґатів до патріярха, повинен був рішити, як за далеко він може піти на стрічу домаганням патріярха.

Отже і тепер повинен знати, в своїй душі, чи він погодивсяб на пересвяту, чи ні. А нам треба се знати... Він відповів тими самими словами: я не можу на се відповісти, бо ще не знаю, які вимоги патріярх поставить. Я сказав: Коли я офірую Вам щось на продаж, я можу подати таку високу ціну, яку мені захочеться, але в дусі вже знаю, нище якої ціни я не можу піти і не піду. Отже чи Ви знаєте, яка є найбільша ціна, яку Ви готові заплатити за признання? Чи ви погодилисяб на пересвяту.

Його відповідь була така сама з додатком: я ніколи не журився наперед тим, що може, або не може прийти. Булоб глупо з мого боку журитися тим, чи я погоджуся на пересвяту чи ні, коли я ще не знаю, чи патріярх тимчасом знайде якусь иншу форму визнання — молитву, послання то що. Я звернув

йому увагу на його статтю в "Дніпрі", в якій він писав, що робляться заходи за злукою чи визнанням і навіть казав, що може прийдеться принести певну жертву...*2

Також сказав, що о. Кирстюк говорив мені, що той лист, який він (о. Кирстюк) написав до мене минулого року, в якім було сказано, що нам конче треба шукати злуки з патріярхом, бо ми не можемо все в схизмі оставати і т.п., — отже що той лист писав о. К. не самий а з Архиепископом. Арх. досить спокійно заявив: Не пригадую. Може о. К. читав мені. І тому якраз хочу покінчити з закидом неканонічности, щоби не говорили про се кождий, що хоче: Кирстюк се, Кедровський те, а инші те...

Дальше як арґумент за злукою Арх. подав таке: колиб в дорозі до Філядельфії його спіткало нещастя, що ми тоді зробилиб без епископа? Я пригадав йому, що якраз те саме ми запитували його рік тому на весні і він тоді заспокоював нас, що нам нема чого тим журитися, бо він ще здоров. Отже я можу тепер відповісти його власним арґументом. Але я скажу більше. Скажу, що колиб в нас Арх. не стало, тоді ми булиб вповні оправдані вдаватися до чужих з просьбою висвятити нам епископа.

Але ніколи не булиб оправдані погодитися не пересвяту теперішнього архиепископа. На се Арх.: В Америці такі обставини, що я мушу добиватися визнання. Я відповів: Проти визнання ми не маємо нічого, але ніколи за ціну пересвяти. Инакше Ви ставите на вагу Церкви Американську і Канадійську. "Як то?" — питає: "А так", кажу, — "що ви ставите що виходить, що як не дістанете патріяршого признання, то стратите Церкву для себе в Америці, а як дістанете те признання, ціною пересвяти, то стратите Церкву для себе в Канаді". Се його дуже вразило. Я сказав дальше, що є в Канаді священики, які не найшлиб можливим працювати дальше в Ц., колиб Арх. приняв пересвяту. Тоді требаб топтати все те, що ми досі обороняли, требаб хіба принижатися до обману вами людей. Зуживши всі наші арґументи на доказ благодатности ієрархії УАП Церкви, ми не малиб тоді ані одного оружжа для боротьби і оборони нового становища: пересвяти. На се він сказав, що ми не тому йдемо до п.п. [патріярхів] про признання, що не віримо в благодатність нашої ієрархії, а тому, що звязь з Київом порвана.

Я ще раз заявив, що не маємо і не можемо мати нічого проти порозуміння і зєднання, але в гідний спосіб, а ніколи пересвятою. — На закінчення розмови того вечера я сказав , що наша думка така, що він зле робить, що священиків тих самих приймає і викидає і знов приймає і знов викидає в безконечність, на що він відповів, що колиб не приймав, то й половини дієцезії вже булоб не остало. Я сказав йому, що Г. й І. не через неканоничність виступили, а з особистих зглядів, іменно через ненависть до нього, до його особи, і він може мати не одно, а десять признань патріярших, то все одно не заставить їх його любити.

В понеділок говорили про справу знову, але нічого нового не вийшло з нашого говорення, хіба тільки те, що Арх. страшенно хвилювався. Я поставив справу рубом і ще раз запитав, чи він погодивсяб на пересвяту. А се тому, кажу, бо наші священики хвилюються, читаючи писанину Гундяка, бо не знають, що дійсно Арх. думає. А Арх. так мало порозуміється в Канаді, що навіть листа не напише. Дальше я сказав, що маю підозріння (я і ще дехто), що Арх. в своїй душі не є щиро переконаний в благодатности нашої ієрархії, а коли так, то най буде на стільки отвертим, щоби до сього признатися, а також настільки відважним, щоби уступити з посту, місця, на

*2"Дніпро", вересень, 1931 р.

якому не почуває за собою права, благодатности. Коли-ж він є переконаний, що за ним благодатність, так най не боїться ні Жука, ні Гундяка, ні кого иншого, най стоїть твердо на правій дорозі, а як чужі побачуть, що в нас робота і посвята і самопошана, то будуть аж сваритися над тим, хто з них повинен перший нас визнати...

Дальше я пояснив йому про те, як ми на сі справи дивимося та як, після нашої думки, треба робити. Скінчилося на тім, що він запевнив мене, що так скоро, як прийде відповідь від патріярха, він напише нам. Слід згадати, що я ще підніс і такий закид проти його листа: Досі патріярх нігде і ніколи не висловився проти УАП Церкви. Може і тому, що не мав нагоди, бо не було потреби, а що більше — не знав, як справа з нами мається і тому боявся будь що нерозважного сказати.

Тепер-же, коли Арх. сам справу порушив, то патр. буде мати добру нагоду сказати, те, що йому схочеться, бо вже буде мати підставу до сього. На закінчення я спитався, чи він думає спростувати в "Дніпрі" дещо з того, що дзвонарі писали в їх органі, а саме ті уступи листа о. Кирстюка. Він сказав, що не буде нічого спростовувати. Тоді я заявив, що се дає мені право проголосити ті листи, які я писав до нього і він до мене про справу пересвяти. Розуміється я не думав і не думаю сього робити, а хотів прямо знеохотити його писати що моглоб йому колись пошкодити.

Пишу се з поспіхом і тому не так, як хотівби, але вірю, що й так зрозумієте, яка була моя розмова з Арх. Моя думка така, що він готов був на всякі уступки перед патріярхом, але тепер буде більше обережний, бо я сказав йому ще й таке: Канада приймала вас як еп. УАПЦ. Коли-ж ви перестанете ним бути, тоді й угода між вами і кан. Церквою перестане істнувати і нас зобовязувати. Тоді прийдеться наново робити угоду, а я дуже сумніваюся, чи погодиласяб Канада угоду відновити...

Мих. Стечишин переписуєтья з Гундяком. Він, Стечишин, тої думки, що нам треба якось справу лагодити. Лагодити непорозуміння між Арх. і Гундяком. Я не знаю чи се можливе та чи і пожадане. Боротьба так заострилася, такі розміри прибрала, стільки болота вони на Арх. виляли, що припинити її можна тільки в один спосіб: усунути співучасників боротьби з обох сторін. Але щоб ми, себто наша Церква, на тім скористала? Арх. сам признався, що є ще такі свящ. в Ам., що перейшлиб до Жука, якби він став епископом. Припустім, що Арх. і дістане признання від патр., то хіба се успокоїть тих, які тепер готові заміняти його за Жука? Ніколи. І хочби він мав не знати скільки патріярших признань, він їх до себе не прихилить. Дуже важливим є в який спосіб прийти до порозуміння?

Де хто мігби сказати, щоб Арх. справді зробив місце для другого. Гаразд — але для кого? Для Жука? чи для йому подібного? Отже хоч би і думати про те, щоби з часом дістати нову силу, чи то як зовсім нового еп., чи тільки як на Канаду, то ані з Жуком, ані з Гундяком ніяке порозуміння не є можливе. Така моя думка. А мені здається, що найкраще зробимо, як справді почекаємо на відповідь патріярха. Коли він погодиться приняти УПЦ під свій покров (тимчасовий) без великих короводів, то гаразд, ми нічого проти того не можемо мати. Се малоб бодай таке значіння, що в Америці може троха вспокоїлосяб. Коли-ж патр. схоче пересвяти, чи й зовсім не відповість, чекаючи на те, що час принесе, тоді нам прийдеться підприняти инші кроки, а які саме, — лишім се також для вирішення часови. Одно, про що ми повинні подбати, без згляду на те, яка може бути відповідь патріярха, а то приготовання, так би сказати, нашої апольогетики, зібрати на письмі наші погляди на каноничність, благодатність і т.п.

При сій нагоді пригадую, що коли вже скінчили писати ту статтю, яку почали в Вінніпеґу, прошу прислати до друку. Не треба справи відкладати.

Думаю, що треба буде післати копію сього листа Мих. Стечишиному, щоби і він був в курсі справи, а то хочби тому, що він переписується з Г.

Здоровлю щиро,
о. С.В. Савчук."

(Напишіть, що думаєте про се все.)"

* * *

Коли стало відомо з першого випуску (в липні 1931 р. 1, ч. 7-8, "Укр. Вістника", що новостворена "Укр. Правосл. Греко-Кафол. Церква" (чи вже під своєю новою назвою "Укр. Правосл. Церква в Півн. Америці") на своєму Соборі в липні 1931 р. оголосила, що патріярх Константинопільський Фотій II узяв її під свою духовну опіку, і що кандидатом на її Єпископа-Архипастиря цей Собор обрав о. д-ра Й. Жука, то архиєп. І. Теодорович негайно (23 липня 1931 р.) написав до патр. Фотія II обширного листа, в якому він намагався здискваліфікувати кандидатуру о. д-ра Жука на Єпископа-Архипастиря цієї нової Церкви, а при цьому він неґативно висловився й про двох священиків — з групи найближчих дорадників о. д-ра Жука, а саме — про оо. І. Гундяка та А. Іванишина.

Головна ж мета цього листа полягала в інтенції архиєп. Теодоровича нав'язати зносини з Патріярхом Константинопільським та позондувати той ґрунт, на якому цей Патріярх міг би визнати його за "канонічного єпископа".

Про все це сказано в листі прот. С.В. Савчука (датованого в Вінніпезі 16 жовтня 1931 р.) до прот. В. Кудрика (в Саскатуні), що поданий тут вище.

VIII. ПРООЧЕНА ПРОБЛЕМА В ІНФОРМАЦІЇ ПРОТ. С.В. САВЧУКА ПРО ЗМІСТ ЛИСТА АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ДО КОНСТАНТИНОПІЛЬСЬКОГО ПАТРІЯРХА 1931 Р.

З листа прот. С.В. Савчука, датованого в Вінніпезі 16 жовтня 1931 р., до прот. В. Кудрика (в Саскатуні), в якому о. Савчук інформує про зміст того листа архиєп. Теодоровича до Патріярха Константинопільського, довідуємося, що архиєп. Теодорович у Монтреалі ввечері 25 вересня 1931 р. читав о. Савчукові *копію меморандуму, зглядно листа, до царгородського патріярха.* Далі, о. Савчук інформує:

> "Ціль листа двояка: а) недопустити Жука до хиротонії і б) здобути признання патріярха, або бодай дати йому знати, що о признання авторові ходить".

З цієї інформації о. Савчука сам собою виникає такий висновок, що архиєп. Теодорович дав йому причитати таку "копію" листа, зміст якої в одному місці цілком не відзеркалює змісту оригіналу цього листа.

Ідеться про те, що архиєп. Теодорович у своєму листі до патр. Фотія II, датованому в Філядельфії 23 липня 1931 р., щоб здобути собі "признання" цього Патріярха, зобов'язувався перейти із своєю "Дієцезією" (тобто з УАП Церквою в США і з У.Г.-П. Церквою в Канаді) в юрисдикцію Патріярха Константинопільського.

Цей факт виявився щойно в 1939-1940 рр., коли в ході судового процесу Консисторії У.Г.-П. Церкви в Церковною Громадою Св. Покрови в Вінніпезі архиєп. Теодорович мусів, на вимогу Верховного Суду

Канади, пред'явити копію свого листа до патр. Фотія II з *13 березня 1935 р.*, в якому був, як "цитата", повторений текст одного з "параграфів" листа архиєп. Теодоровича до цього патріярха з *23 липня 1931 р.* І власне текст одного з "параграфів" цього листа до патріярха Фотія II свідчить, що архиєп. Теодорович тоді зобов'язався підпорядкувати свою "Дієцезію" юрисдикції Патріярха Константинопільського, про що, як видно, о. Савчук не знав.

Текст вищезгаданої цитати — "параграфа" з листа архиєп. Теодоровича до Патріярха Констант. 1935 р. буде поданий в слідуючому розділі.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІЙ

СПІР ЗА "КИЇВСЬКІ КАНОНИ" (З 1921 Р.) УАПЦ ФОРМАЦІЇ 1920-1921 РР.

І. ШОСТИЙ СОБОР У.Г.-П. ЦЕРКВИ

Шостий Собор У.Г.-П. Церкви відбувся в Йорктоні в днях 26-29 липня 1930 р. Делегатів — духовних і світських разом — 85 осіб. Найголовніші ухвали цього Собору: 1) Рішено *затвердити Статут У.Г.-П. Церкви,* проєкт якого був прочитаний на цьому Соборі, прийнятий з двома поправками архиєп. Теодоровича. 2) Установлено плянування фінансових потреб Церкви в формі *Бюджету.* 3) Установлено *Дієцезійний Фонд* — з таких вкладок: по 15 дол. річно від кожного священика; по 1 дол. від кожного Богослуження в кожній Церковній Громаді; по 1 дол. від кожної родини в Церковній Громаді. 4) Зобов'язано Церк. Громади, щоб вони постаралися про *парафіяльні хати* для священиків. 5) Постановлено утворити *молодіжні організації* в Церк. Громадах. 6) Оснувати *Чин Сестер-Служебниць* для добродійної праці в У.Г.-П. Церкві. 7) Улаштувати в Церк. Громадах зорганізовані *протести* проти переслідування УАП Церкви в Україні й проти польського тотального терору в Україні — т.зв. "пацифікації" — восени 1930 р.[1]

У "Вістнику" за 15 червня 1931 р. було вперше повідомлено, *що вже вийшли* (1931 р.) *з друку "Чартер"* і *Статут У.Г.-П. Церкви в Канаді.* У черговому числі "Вістника" (за 1 липня 1931 р.) — в передовій статті п.з. "*Статут Церкви*" — була подана інформація, що "*Чартер*" видано друком (1931 р.) в двох мовах: англійською й українською, а *Статут* тільки українською мовою.

---

[1] Ухвали Шостого Собору були подані (в скороченій формі) в "Вістнику" за 1 грудня 1931 р. — "Звіт а Шостого Собору У.Г.-П. Церкви в Канаді" був опублікований (частинами) в числах "Вістника" від 15 грудня 1930 р. по 15 квітня 1931 р. включно.

II. БОГОСЛОВСЬКА ШКОЛА В ВІННІПЕЗІ — ПІД ЗНАКОМ ВИШКОЛЕННЯ КАНДИДАТІВ НА СВЯЩЕНИКІВ "ТУТЕШНЬОГО ВИХОВАННЯ"

1. Духовна Семінарія.

"КОНКУРС
НА ПРИНЯТТЯ ПИТОМЦІВ ДО ДУХОВНОГО СЕМИНАРЯ
Української Греко-Православної Церкви в Канаді
на шкільний рік 1932-33

Рішенням Консисторії і за благословінням Високопреосвященого Архиепископа Іоанна Теодоровича отвирається в місті Вінніпеґу, Ман., ДУХОВНИЙ СЕМИНАР Української Греко-Православної Церкви в Канаді, наука в якім розпочнеться в половині місяця жовтня, 1932.

I. Наука в Семинарі буде тревати чотири роки.

II. Зголошуватися можуть студенти української народности, православного віроісповідання і доброго характеру та обичаїв. Аплікант повинен числити що найменше 19 літ життя, і повинене мати укінчену висшу школу (гай-скул) в Канаді, або середню в Старім Краю.

III. Форми аплікації, блищі інформації про оплати та прочі відомости відносно курсу в Семинари будуть подані аплікантам листовно. Пишучи за аплікацією та за блищими інформаціями, аплікант повинен обовязково подати рік уродження і освіту, як рівнож повинен долучити писемну рекомендацію від українського православного священика, або когось з православних Українців, що знає блище апліканта.

IV. Консисторія застерігає собі право приняти, або не приняти апліканта, не подаючи причин.

V. Колиб з яких важних причин наука в Семинари не могла розпочатися сього року, Консисторія застерігає собі право відложити отворення Семинаря до слідуючого шкільного року.

VI.Зголошення приймається по кінець місяця вересня.

КОНСИСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ.

Прот. С.В. Савчук, голова.

Дано в Вінніпеґу, Ман., дня 1-го, вересня 1932.

УВАГА: Зголошення треба вислати на адресу голови Консисторії:
Rev. S.W. SAWCHUK, 479 Andrews St., WINNIPEG, MAN.

У "Віснику" за 15 грудня 1932 р. була подана така вістка:

"ОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВНОГО СЕМИНАРЯ.

У вівторок, 13 грудня с.р. сталася важна подія в життю Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Того дня в Вінніпеґу отворено Український Греко-Православний Духовний Семинар, в якім мають постійно виховуватися українські православні священики для Канади, а то й для Злучених Держав. До тепер Українська Греко-Православна Церква в Канаді збільшувала число своїх священиків в той спосіб, що або приймала їх від других церков та місій, або устроювала короткі теольоґічні курси, на які приймали переважно старокраєвих студентів, які мали відповідну академічну освіту і підготовлялися тільки в теольоґічних предметах.

Хоч досі Українська Церква в виборі своїх священиків була навіть дуже щаслива, то все таки такого доривочного способу виховання духівництва не можна уважати за найліпший і тому управа Церкви, по серіозній та довшій застанові, постановила оснувати Духовний Семинар, в якім постійно підготовлялися-б кандидати на українських православних священиків. В звичайних випадках наука в Семинарі буде тревати чотири роки і, крім теольоґічних предметів, буде включати також курс українознавства та курс університетського образовання. Щодо питомців Семинаря, то засадою буде принимати в першій мірі студентів канадійського виховання.

Свято почалося Службою Божою, яку відправив о. мітрат Савчук в домашній каплиці Семинаря. На Богослуженню були присутні люде з міста. Підчас Служби Божої семинаристи приступили до св. Причастя, а при кінці Богослуження о. Савчук виголосив промову про значіння й вагу священичого звання, та про те, чого Церква Христова вимагає від своїх священиків.

Від світського елєменту промовляв п. Мир. Стечишин, світський член Консисторії. Він згадав про те, яку важну ролю Українська церква відограла в життю українського народу в минувшині та про те, яку важну ролю духівництво взагалі відограє в життю кождого народу і накликував семинаристів, щоби всеціло віддалися науці і підготованню до свого майбутнього звання, бо їм і їх будучим товаришам прийдеться важну ролю відограти в життю українського народу і його церкви, не тільки тут в Канаді, але може й на Рідній Землі.

По промовах відбувся спільний обід, на який запрошено всіх присутних. Після обіду гості розійшлися домів, а семинаристи зійшлися до шкільної салі на вступний виклад.

Духовний Семинар — се велика справа і треба вірити, що вірні Української Греко-Православної Церкви в Канаді віднесуться до неї так щиро і з таким розумінням, як вона на се заслугує".[2]

———————

На Богословський Курс записалися слідуючі: 1932 р. — Стефан Симчич і Михайло Фик; 1934 р. — Франко Керніцький і Николай Мороз; 1936 р. — Михайло Боднарчук; 1937 р. — Тома Ковалишин; 1940 р. — Василь Федак, Василь Сенишин і Михайло Юрківський.

Рукоположення: о. Стефан Симчич — 16 серпня 1936 р. в церкві в Сенді Лейк, Ман.; о. Михайло Фик — 28 серпня 1936 р. в церкві в Россборн, Ман.; о. Григорій Василів — 27 вересня 1936 р. в церкві Беллис, Алта.; о. Іван Гикавий — 25 жовтня 1936 р. в церкві Св. Михаїла в Вінніпезі; о. Франко Керніцький — 9 жовтня 1938 р. в церкві в Саскатуні, Саск.; о. Николай Мороз — у грудні 1939 р. в Чікаґо; о. Михайло Боднарчук — 5 серпня 1940 р. в церкві в Саскатуні, Саск.; о. Тома Ковалишин — 7 серпня 1940 р. в Саскатуні; о. Василь Федак — 1 жовтня 1944 р. в церкві Св. Михаїла в Вінніпезі; о. Михайло Юрківський — 8 жовтня 1944 р. в церкві Св. Михаїла в Вінніпезі. Усі вищезгадані рукоположення звершив архиєп. І. Теодорович.

Службові становища: прот. Т. Ковалишин — Ректор Інституту ім. П. Могили в Саскатуні; Капелян в Канадській Армії (1944-1946); Голова Президії Консисторії У.Г.-П. Церкви (1965-1966). Митроф. прот. С.

---

[2]"Вістник", 15 грудня 1932 р.

Викладачі й студенти Духовної Семінарії в Вінніпезі в шкільному році 1932-33. Викладачі (сидять зліва направо): О. Івах - учитель української літератури; о. П. Маєвський - учитель церковного співу й граматики (української та церковно-слов'янської); прот. С. В. Савчук - ректор і учитель церковної історії, літургіки, догматики і пастирства; о. П. Запаринюк - учитель Старого Завіту.
Семінаристи (стоять зліва направо): В. Ігнат, І. Гикавий, О. Мех, О. Назаревич, М. Фик, С. Симчич, Г. Василів.
(Світлина з першого року існування Духовної Семінарії в Вінніпезі).

Симчич — Ректор Інституту Св. Івана в Едмонтоні (1963-1966); Капелян в Канадській Армії (1944-1946): Декан Богословського Факультету Колеґії Св. Андрея в Вінніпезі (1970-1972). Протопресв. М. Фик — Капелян в Канадській Армії — (1943-1944). Митроф. М. Юрківський — Професор Колеґії Св. Андрея і її Принципал (1976-1978). Архипресв. Ф. Керніцький — Місіонер У.Г.-П. Церкви (1950-1952); Голова Президії Консисторії (1966-1970); Почесний Докторат Богословія Колеґії Св. Андрея (1984). Протопресв. В. Федак — Митрополит У.Г.-П. Церкви в Канаді від 1978 р. і *ex officio* Канцлер Колеґії Св. Андрея; Почесний Доктор Богословія (1978).*[1]

У листі з 15 вересня 1932 р. до Мих. Стечишина (в Йорктоні) прот. С.В. Савчук у зв'язку в відкриттям Духовної Семінарії писав ось що:

"Дальше — ми мусимо в якийсь спосіб почати виховувати священиків. Моя думка така, що від сього буде залежати наша будучність. Ми можемо якийсь час обходитися з священиками з чужої місії, але *ніколи наша Церква не буде стояти на твердім фундаменті, коли ми не будемо виховувати своїх власних священиків, з наших молодих, тутешнього виховання студентів.*

*[1]Ці інформації про вищезгаданих випусників Духовної Семінарії й про священиків авторові цієї книги подав архипресв. Франко Керніцький.

Викладачі й студенти Духовної Семінарії в Вінніпезі з кінця 1938 р.
Викладачі (сидять зліва направо): Йосиф Богонос, о. Дмитро Кірстюк, о. Семен В. Савчук, о. Іван Гнатів.
Семінаристи (стоять зліва направо): Теодор Кравчук, Тома Ковалишин, Микола Мороз, Франко Керніцький, Михайло Боднарчук.

Зустріч колишніх питомців Духовної Семінарії в Вінніпезі з бувшим ректором цієї школи протопресв. С. В. Савчуком підчас Духовної Конференції 1969 р.

Сидять (зліва направо): священики - Григорій Василів, С. В. Савчук, Франко Керніцький, Іван Гикавий.

Стоять (зліва направо): священики - Михайло Юрківський, Микола Мороз, Михайло Фик, Василь Сенишин, Василь Федак, Степан Симчич, Михайло Боднарчук.

Отже я постановив запробувати щастя з теольоґічним курсом. Вдасться, добре, не вдасться — треба буде зачекати до кращих часів. Але я вірю, що штука вдаласьби, якби ми тільки взялися до неї енерґійно".

2. Духовна Семінарія у власному будинку Консисторії У.Г.-П. Церкви

а) Ювілейний Фонд У.Г.-П. Церкви 1933 р.

Духовна Конференція, що відбулася в Саскатуні в днях 27-29 червня 1933 р., постановила відзначити 15-ті роковини (1918-1933) У.Г.-П. Церкви всекраєвою збіркою датків на "Ювілейний Фонд", що мав становити 15 тисяч дол. *[2] Ця постанова Духовної Конференції була в великій мірі спопуляризована Провінційними Церковними З'їздами, що 1933 р. відбулися в Альберті і в Манітобі.

---

*[2]У зв'язку із збірковою кампанією на "Ювіл. Фонд" Консисторія видала (у Вінніпезі 1933 р.) написану ad hoc брошуру прот. С.В. Савчука п.з. "Пятнадцять Літ Праці Української Греко-Православної Церкви в Канаді."

Перший власний будинок Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді.
Цей будинок у Вінніпезі, вулиця Сейнт Джонс ч. 7, - був куплений 1934 р. У ньому приміщувалися канцелярії Консисторії, Духовна Семінарія, Редакція і Адміністрація "Вісника" і Склад Церковних Речей. Розібраний він був восени 1987 року.

В оповіщенні п.з. "*Ювілейний Фонд Української Греко-Православної Церкви в Канаді*", що було поміщене в "Вістнику" за 15 листопада 1933 р., були визначені ті цілі, на які цей Фонд мав бути призначений, а між ними на першому місці була така ціль: "*На закупно в Вінніпеґу дієцезіяльного дому, в якім має міститися ДУХОВНИЙ СЕМИНАР і Канцелярія Консисторії, а також з часом помешкання для епископа*".

У "Вістнику", число за 1 травня 1934 р., було повідомлення:

"**Українська Православна Церква купила дім**" (у Вінніпезі, 7 St. Johns Ave.).

Там також була світлина купленого дому, під яким було написано: "*Дім Консисторії Української Греко-Православної Церкви в Канаді*". В описі цього будинку м.ін. було сказано, що на партері є велика кімната, а "фактично саля", яка "може служити за їдальню, шкільну салю для Духовного Семинаря та для сходин студентів."

III. "ТЕЗИ" АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА Й УКРАЇНСЬКОЇ ДІЄЦЕЗІЇ В США, ЩО БУЛА В ЮРИСДИКЦІЇ ВСЕЛЕНСЬКОГО ПАТРІЯРХА

Факт стримання членом Консисторії Української Автокефальної Православної Церкви (У.А.П.Ц.) в США, Вол. Кедровським, і Адміністратором У.Г.-П. Церкви в Канаді, прот. С.В. Савчуком, архиєп. І. Теодоровича в 1930-1931 рр. від здійснення його заміру обов'язково "канонічно оформити" свій єпископський сан не означав, що о. Савчук тоді був переконаний у тому, що архиєп. Теодорович знову не почне заходів для "канонічного оформлення" свого єпископського сану. Тому що У.Г.П. Церква в такім випадку була б автоматично змушена вийти з-під його юрисдикції, то о. Савчук почав заздалегідь турбуватися справою необхідности знайти для У.Г.-П. Церкви іншого єпископа, і то єпископа виключно для Канади — з постійним осідком у цій країні.

Про цю турботу о. Савчука знаємо з його листа (датованого 15 березня 1932 р.) до адв. Мих. Стечишина, в якому він м.ін. інформує його про своє рішення оснувати духовну школу в Вінніпезі. (Про цей лист була вже згадка вище).

> "Правда, є ще одна справа, — найважнійша зі всіх", — пише в цьому листі о. Савчук. — "*Се справа епископа на Канаду. Вона дуже важна, прямо майже не можлива до розвязання;* але так довго, доки не будемо мати свого епископа на Канаду, з осідком в Канаді, а до того такого, який би журився церквою та який вважавби його службу в церкві за його life calling, а не за якусь панщину, — доти будемо калікувати так, як калікували досі.
>
> Ви кажете, що "*наша розвязка справи епископа дуже нерозумна*". Я сам не знаю, але ліпше так, як ніяк. Але бодай те добре, що про сю справу заговорили, головно я, зовсім ясно і недвозначно, і сим приготовили певні "круги"...

Замітки. 1) Адв. Мих Стечишин у своєму листі з 31 вересня 1932 р. до прот. С.В. Савчука назвав "нашою розвязкою справи дуже нерозумною" той факт, що очолені прот. Савчуком, як Адміністратором У.Г.-П. Церкви, члени правлячих органів цієї Церкви своєю великою більшістю

категорично поставилися проти заміру архиєп. Теодоровича "канонічно оформити" свій епископський сан.

2) Прот. Савчук, одначе взяв собі глибоко до серця питання Мих. Стечишина, що "Коли епископ (Іоан Теодорович) в своїй душі не вважає себе епископом, в своїй діяльности так само не вважає себе епископом, то що Ви зробите?"

У листі (з 16 жовтня 1931 р.) до прот. В. Кудрика прот. Савчук інформує, що він (о. Савчук) у своїй розмові з архиєп. Теодоровичем (у Монтреалі в 4-му тижні вересня 1931 р.) сказав був йому відкрито, що деякі чільні члени проводу У.Г.-П. Церкви "підозрівають", що він у своїй душі не вважає себе за єпископа. (Тексти цих двох листів, про які у цих "Замітках" була згадка, були тут подані вище).

Зловіще передчуття прот. Савчука здійснилося, бо по смерти Архипастиря "Укр. Правосл. Греко-Кафол. Церкви" в США, що згодом була перейменована на "Укр. Православну Церкву в Америці", єп. Й. Жука (він умер 1934 р.), новий Адміністратор цієї новоствореної Церкви, прот. Миколай Підгорецький, діючи в імени її Консисторії, звернувся до архиєп. І. Теодоровича з пропозицією "канонічно поправити" своє висвячення (з 25 жовтня 1921 р.) на єпископа і таким чином уможливити звершення бажаного з'єднання обох "Дієцезій", — тобто У.П. Церкви в Америці (очоленої Адміністратором — о. М. Підгорецьким) й УАПЦ в юрисдикції архиєп. Теодоровича, в о д н у Укр. Правосл. Церкву в Півн. Америці під проводом архиєп. Теодоровича.

У висліді переговорів Консисторій обох цих "Дієцезій" (Церков) був ними виданий (6 березня 1935 р.) акт (49 "Тез"), текст найголовніших частин якого був такий: а) Необхідні інформації арх. Теодоровича, як вступ до цих "Тез"; б) перші п'ять "Тез"; в) затвердження цих "Тез" проводами обох Церков; г) посвідчення архиєп. Атенаґораса (Спіру), Американського Екзарха Патріярха Константинопільського, факту отримання ним цих "Тез".

"НЕОБХІДНІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПОСТУП СПРАВИ ЗЛУКИ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ В АМЕРИЦІ

В порядку інформацій ми подаємо нашому священству перше всього ті тези, на яких опирається справа злуки обох Православних Українських Дієцезій в одну Церкву.

Вже з наголовку їх: "Тези до Дискусії" наше священство може бачити, що вони не уявляють собою чогось дефінітивного, встановленого. В них завжди можуть бути для добра Церкви допущені певні зміни, і це почасти, як буде видно далі, вже по їх приняттю було зроблено.

Ці "Тези" були розіслані Консисторією Української Православної Церкви Північної Америки їх священству і зустріли там приняття. Маючи вже вияснену позицію одної сторони, ми тепер розсилаємо ці "Тези" нашим священникам, як представникам другої сторони. Високопреподобні і Всечесні Отці будуть ласкаві уважно переглянувши ці "Тези", подати до них зауваги... В разі відсутности будьяких зауваг певного пастиря Церкви, "Тези" вважатимуться цим пастирем прийнятими. Зауваги прошу надсилати

на адресу Голови Консисторії, Впр. о. В. Каськова: — 394 Blackstone St. Woodsocket, R.I.

Речинець, до якого всякі зауваги будуть прийматися і вважатися законно поданими, встановлюється до 15-го липня. До того всякі завваги мусять бути надіслані. Надіслані до того речінця зауваги вважатимуться канонічно поданими і їм на майбутньому спільному з'їзді духівництва обох дієцезій буде присвячена увага.

"Тези" ми подаємо в їх первісній редакції і коли після того були які зміни, ми ці зміни подаємо в примітках, кожен раз посилаючись на певний документ, на підставі якого зміни були допущені.

Для повноти інформацій, до "Тез" долучена копія мого доручення Впр. о. Н. Підгорецькому. Копія листа Архиієпископа Атенаґораса про "Тези" і копія каблеґрами отриманої Архієпископом Атенаґорасом від Патріярхату. Поданими інформаціями вичерпується все, що ми можемо подати до відома священству нашої Церкви.

Архієпископ Іоанн Теодорович

Нижче слідує текст цих "Тез", попереджених вступом архиєп. І. Теодоровича:

ТЕЗИ ДО ДИСКУСІЇ ЩО ДО:
Порозуміння між Українською Православною Церквою в Північній Америці
і
Українською Автокефальною Православною Церквою в Сполучених Державах в справі кооперації і злуки.

1) З днем приняття й підписання отсих умов Консисторіями обидвох вище названих Церков, обидві вище названі Церкви припинюють всяку ворожнечу живим, писаним і друкованим словом і оголошують про це в своїх урядових орґанах, подаючи пояснення, що вони находяться на дорозі до повної злуки.

2) Повна злука обидвох вище названих Церков наступить після того, як Св. Вселенський Царгородський Патріярх дасть свою згоду і благословіння на оформлення епископату Впреосв. Архиепископа Іоанна Теодоровича, як Архипастиря злученої Церкви; акт повної злуки буде проголошений урочисто в такий спосіб, який Консисторіями обидвох вище названих Церков, в процесі дальших переговорів і нарад буде встановлений як найбільш достойний Церкви і її Архипастиря.*[3]

3) Обидві вище названі Церкви з днем повної злуки приймуть імя злученої Церкви, а саме: УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В АМЕРИЦІ.

Примітка: Цей параграф змінено в такий спосіб: 3) Обидві вище названі Церкви з днем повної злуки приймають одно імя злученої Церкви, а саме: Українська Православна Церква в Америці.
Підстава: Лист о. Н. Підгорецького, ч.122-35.

4) Духовна Консисторія Української Православної Церкви в Північній Америці зобовязується разом з духовенством і вірними просити Св. Вселенського Царгородського Патріярха і Його Представника в Америці,

---

*[3]"Оформлення єпископату Впреосв. Архиеп. Іоанн Теодоровича" означає канонічне "оформлення" його єпископського сану Патріярхом. Ю.М.-Л.

Впреосв. Архиепископа Атенаґораса, щоби Св. Вселенський Царгородський Патріярх визнав Впреосв. Архиепископа Іоанна Теодоровича канонічним православним епископом в єдности з св. Вселенською Православною Церквою в такий спосіб, який Св. Патріярх визнає за найбільш відповідний і достойний. Опреділення степеня епископського достоїнства залишається до остаточного вирішення Св. Вселенському Царгородському Патріярху.

5) Обидві Консисторії вище названих Церков вже тепер зобовязуються, при згоді Впреосв. Архиепископа Іоанна Теодоровича також тепер в їх присутности урочисто даній, що негайно після повної злуки обидвох Церков, зглядно з тим, що сказане в точці 2, злучена Церква поробить старання мати чимскорше, а найдалі до року, другого епископа, зглядно кандидата на епископа-помічника, щоби в той спосіб Церква була забезпечена на випадок недуги, відсутности чи смерти її першого Архипастиря.

49) В доказ приняття повищих умов Впреосв. Архиепископ Іоанн Теодорович і Впреп. о. Адміністратор Николай Підгорецький і члени обидвох вище названих Церков покладуть нище свої власноручні підписи, умоляючи Божої помочі й благословіння в великім ділі єднання в одній і нероздільній Православній Христовій Церкві Українського Народу.

Архиепископ
Української Автокефальної
Православної Церкви
в Сполучених Державах
†**Іоанн Теодорович,** в.р.
Члени Консисторії У.А.П.Ц. в С.Д.
о. В.А. Каськів, голова.
о. Лев Кушнір, секр. фін.
о. П. Білон, секр. рек.
(печать)

Адміністратор
Української Православної Церкви
в Північній Америці.

о. Николай Підгорецький
Члени Консисторії У.П.Ц.П.А.
о. Іван Гундяк
о. Д. Профета
о. Ф. Пипюк
(печать)

"GREEK ARCHDIOCESE OF NORTH AND SOUTH AMERICA
Incorporated
273 Elm Street, Astoria, L.I.
New York

The Very Reverend Nicholas Pidhorecky,
Vicar General and Administrator,
Ukrainian Orthodox Diocese,
641 Rossevelt Ave. Carteret, N.J.

June 10, 1935

Dear Father Pidhorecky:

I had the pleasure to receive and read the "Forty Nine Theses for Discussion and eventual Acceptance in the matter of the Union of the Ukrainian Orthodox Church of North America and the Ukrainian Orthodox Autocephalic Church of United States", dated New York City, March 6, 1935, and I am pleased to say that everything is allright and nothing contrary to the canon-law of our Church.

I sincerely congratulate both parties and wish from all my heart to have as soon as possible a favorable answer from the Ecumenical Patriarchate for the good of my beloved Ukrainian Orthodox Church in America and all Orthodox people in this country.

Yours faithfully,
ARCHBISHOP ATHENAGORAS
Greek Othodox Archdiocese
of North and South America

1935 June 8, AM 6 55

NZ 1 VIA RCA - CD GALATA 14 8/1040
GREEK ORTHODOX ARCHDIOCESE
273 Elm Str. New York (NY)

Due to illnes of the Patriarch decision is delayed — Undersecretary Kyrillos

State of New York
County of Quenns : S S

The foregoing is a true and correct translation from the original in the Greek language.

Astoria, L.I., N.Y., June 10, 1935
Demetrius E. Valaco,
Notary Public"*[4]

* * *

Першим офіційним пресовим повідомленням про заключення акту ("Тез") зговорення цих двох Церков було те, що було опубліковане в числі за 15 березня 1935 р. часописа "Дніпро" (органу УАП Церкви в США), в якому було сказано, що "Прелімінарне з'єднання між нашою Церквою і Жуківцями вже відбулося".

Із заяви архиєп. Теодоровича, датованої в Філядельфії 23 травня 1935 р., і виданої друком (у Філядельфії 1935 р.) в формі брошури п.н. "*Теперішній стан Рідної Церкви і наші проблеми*", знаємо, що з копією цих "Тез" (з березня 1935 р.) було вислане до патріярха Константиноп. Фотія II обширне меморандум архиєп. Теодоровича. У цій брошурі архиєп. Теодорович інформує, що це своє меморандум він вручив "Архієпископу Атенаґорасу, Патріяршому представникові в Америці, 30 березня (1935 р.), який вислав його до патріярха". (Op. cit. Стор. 3). До речі, архиєп. Теодорович сам потверджує це. (Op. cit. Стор. 3.). І хоч Консисторія в Канаді ще тоді таки (8 березня 1935 р.), отримала від архиєп. Теодоровича текст цих "Тез", але *тексту того листа* ("Меморандуму"), якого він вислав 30 березня 1935 р. до патр. Фотія II вона не отримала ніколи. Отже їй залишилося прийняти до відома тільки ті інформації про зміст цього меморандуму, які архиєп. Теодорович в червні 1935 р. подав у своїй брошурі "Теперішній стан нашої Церкви і наші проблеми".

IV. ЛИСТ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ДО ПАТРІЯРХА ФОТІЯ II 1935 Р.

Коли В. Свистун дістав копію "Тез", він негайно — в квітні 1935 р. — видав у Вінніпезі брошуру п.н. "*Доґматично-Канонічне Становище Української Греко-Православної Церкви в Канаді*", в якій обвинуватив архиєп. Теодоровича під заміром "секретного запродання" УАП Церкви Патріярхові Константинопільському.

Відповідь на цю брошуру В. Свистуна архиєп. І. Теодорович написав

---

*[4]Копію цих "Тез" із своїм вступом ("Необхідні інформації") видав друком архиєп. І. Теодорович у третьому тижні червня 1935 р. — без зазначення дати укладення цих "Тез" і без дати й місця видання їх друком, та без пагінації.

25 травня 1935 р., і видав її друком у Філядельфії того ж року у формі брошури п.н. "*Теперішній стан Рідної Церкви і наші проблеми*".

Щоб доказати, що свого листа до Патріярха Константинопільського 1935 р. він не писав "секретно", і що він "не запродав" УАП Церкви Патріярхові Константинопільському, він у цій своїй брошурі вказує на той факт, що перед висланням (30 березня 1935 р.) свого листа ("меморандум") до Патріярха він своїм листом з 18 березня 1935 р. повідомив Адміністратора У.Г.-П. Церкви, прот. С.В. Савчука, про те, що він вислав листа до Патріярха. Далі, архиєп. Теодорович цитує частину змісту того листа до о. Савчука, в якому він м. ін. намагався заспокоїти о. Савчука ось такою заявою:

> "Перше всього, самий факт мого звертання до Патріярха нас ще ні до чого не зобовязує. Він лише розяснить положення і прочистить дорогу до можливости прийняти певне рішення. Я звертаюсь до Патріярха в умовах найбільш сприяючих для себе. Моє прохання буде підтримане вже навіть тими, кого він перше прийняв і з голосом яких він мусить числитися. Моє прохання несе з собою можливість покінчення міжцерковної боротьби і зорґанізовання Церкви здібної стати до творчої праці. Час для певного рішення прийде по отриманню відповіди од Патріярха. Тоді, будьте певні, я попередно порозуміюсь з Вами.
>
> Покищо я повідомив Вас, що таке прохання посилається, але воно не означає жадних рішень прийнятих наперед. Отже, Ваша думка, що Вас поставлено перед доконаним фактом, поки що передчасна. Що ж до мого листа до Патріярха, я його посилаю від себе особисто і цим Вас не зобовязую. Лист має характер освітлюючий всі обставини, в яких Українська Православна Церква на Україні і тут опинилася. Я ложу перед Патріярхом це освітлення прийняти мене в існуючім сані з Церквою під свій покров, прошу його знайти для уможливлення цього гідний і безболізний процес.
>
> При тому висловлюю віру, що він, ведений Духом Святим і любовію до дітей Святого Православія, знайде для цього всього можливість. Це все. Ще раз повторюю, хвилина для певних рішень не тепер, а по отриманню од Патріярха відповіди і Ви при такому рішенні не будете забуті... Прохання у мене знаходиться в стадії підготовлення, я його ще не послав і Вас повідомив не пізно"[2].

Прочитавши цього листа, прот. Савчук, очевидно, опинився перед питанням чи він повинен був вірити, чи не вірити архиєп. Теодоровичеві на слово в справі його інформацій про зміст його листа до Патріярха. Ідеться про те, що архиєп. Теодорович не прислав йому копії листа ("меморандуму") до Патріярха, мотивуючи це тим, що це "*Прохання* (до Патріярха) *у мене знаходиться в стані підготовлення*". Одначе це не було згідне з правдою, бо це "прохання" архиєп. Теодоровича було вже готове *13 березня 1935 р.*

1) У цьому листі ("меморандумі", чи "проханні") до Патріярха архиєп. Теодорович зобов'язується "ступнево приготовити" свою "Діє-

[2]Архиєпископ Іоанн Теодорович, Теперішний стан Рідної Церкви і наші проблеми. Філядельфія, 1935. Стор. 3-4.

цезію" (УАП Церкву в США й У.Г.-П. Церкву в Канаді) до підпорядкування її юрисдикції Патріярха Константинопільського.

Також незгідним з дійсністю було твердження архиєп. Теодоровича в його листі з 18 березня 1935 р. до прот. С.В. Савчука, що він писав цього листа до Патріярха "приватно", а не в імені Церкви. У дійсності він писав його офіційно, як уповноповажений УАП Церкви в Україні і як голова двох її "Діецезій" — УП Церкви в США й У.Г.-П. Церкви в Канаді.

Нижче слідує текст цього листа архиєп. Теодоровича до Патріярха Константинопільського:

"UKRAINIAN AUTOCEPHALOUS ORTHODOX CHURCH
The Diocese of
THE UNITED STATES of AMERICA and CANADA
Archibishop
John Theodorovich

1127 W. Wingohocking St. Philadelphia, Pa.,
March 13, 1935

HIS HOLINESS
PHOTIOS II,
ECUMENICAL PATRIARCH of CONSTANTINOPLE,
FANAR, ISTANBUL, TURKEY,

YOUR HOLINESS:

On the 23rd day of July, 1931, I, as Archbishop of the Ukrainian Orthodox Church in the United States of America and in Canada, offered to the attention of YOUR HOLINESS memorandum about the present situation of the Ukrainian Orthodox Church in Ukraine under the power of Communists and, besides that , about the sentiment and intentions of the Dioceses under my jurisdiction.

I permit myself to include herein a certain paragraph of the mentioned memorandum which I have in mind:

"Ukrainian Orthodox Church in our native country, Ukraine, is now under extremely severe persecution of the Bolshevists. Bolshevists placed our Church in our country in the position not acceptable to us on the American continent as well as to all our emigration beyond the borders of our native country. Gradually we are preparing our Church to the necessity to request YOUR HOLINESS to accept us under YOUR Holy Omophor, under YOUR protection, as of the Head of all Orthodox Churches beyond the boundaries of their respective countries, by one or another reason torn from the natural stem of their Church organization"

"First of all I deem it necessary to establish the fact that I have a full right to address YOUR HOLINESS as representative not only of my Dioceses but also of our Church in general. The right of such representation was given to me by special authorization of the Ukrainian Orthodox Church Synod., No. 1574 of August 7th 1925, with the signature of the Metropolitan of our Church and all the members thereof. This autorization was never recalled.

Besides, Ukrainian Orthodox Church in Ukraine in the formation with which I have been canonically connected was liquidated by Bolshevists. Metropolitans Vassiliy Lipkiwsky and his successor Nicholas Boretsky whose jurisdiction was recognized by my Dioceses, since several years are in exile and we do not even know whether they are living now. The same destiny was meted out to the other bishops who preferred to remain loyal to their calling until the end. For more than five years I have not had any connection with the Synod of our Church because it ceased to exist and I exercised the authority over my dioceses without canonical jurisdiction over myself. I

have private knowledge that our Church exists yet under the jurisdiction of Metropolitan Ivan Pawlowsky. However, my dieceses found it impossible to recognize the jurisdiction of the present Metropolitan because he accepted certain obligations toward the Soviet power that we can not share.

Having thus established the fact of my authority I come now to YOUR HOLINESS with deepest respect, due to the Father of Ecumenical Orthodoxy, faithfully recognizing myself as one of its sons. I come to YOUR HOLINESS as son to Father unwelling the situation of the Church confided to my spiritual cares and respectfully suggesting as best as I can what it needs for its good. I sincerely trust that YOUR HOLINESS let by wisdom and love of the Holy Spirit will fatherly and graciously accept this presentation and will find a wise, dignified and painless way to satisfy my request that also represents the sentiment and intentions of my spiritual children.

First of all I consider it necessary to mention the main facts of our history, those that unite our Church with the Ecumenical Patriarchate of Constantinople. The facts are here referred to because they show me the direction where to look for aid. By this resort to YOUR HOLINESS I continue our Church tradition many centuries old. In the most difficult moments of its life our Church always appealed to the Blessed Predecessors of YOUR HOLINESS and always found access to their hearts and obtained the necessary assistance.

I also lay down before YOUR HOLINESS the most important facts of our recent past from the moment of the restoration of our Church. This I consider indispensible in order that YOUR HOLINESS and YOUR Synod should have necessary ground for the decision to be reached.

Ukrainian nation known in the remote past under the name "Rus" accepted Christianity in 998, together with its King St. Vladimir the Great, from the Holy Patriarchate of Constantinople. Our first Hierarchs as Leon, first Metropolitan, John (1020), Theotempt (1030), were bishops of Constantinople Patriarchate, Greek by nationality. This tradition of acceptance of Greek Metropolitans upon our national Cathedral of St. Sophia in Kiev with rare exclusions has been kept until 1435. Subsequently, although Metropolitans have been elected from the body of the Hierarchs of our nationality, nevertheless they always requested for blessing from the Most Holy Patriarch of Constantinople and until such blessing was conferred they were not recognized in canonical standing. This tradition found finally its canonical expression in the gramota of the Patriarch of Jerusalem Theofan issued by him under the authority conferred upon him by the Patriarch of Constantinople Timothy in 1620. This order of canonical relationship was in force until 1685 when, according to the opinion of our Church, the Patriarch of Moscov anticanonically obtained the jurisdiction over our Church.

The history of the Ukrainian Church during seven centuries (988-1688) is closely connected with the Ecumenical Patriarchal See of Constantinople. In the history of our Church there are many touching moments, when the participation of the Patriarchal Cathedral of Constantinople assisted the Ukrainian Orthodox Church in its Struggle for the holy Faith against the Roman heresy and against the union with the Latin Church that was forced upon our people by the Polish government with the intention to assimilate our people with the Poles. The Most Holy Patriarch Jeremiah in 1587 blessed the organization of Lwow Church-Brotherhood. This Patriarchal blessing started a mighty movement for the defense of Orthodox Faith through such Church-Brotherhoods which were later organized in all great centres of our country. When, at the Council of 1596, there was an attempt to introduce the union with Rome, the Most Reverend Nikiphor, Exarch of Constantinople Patriarchal See was the head of the movement struggling against this attempt. When, due to tactics of the Polish government, our Church was depossessed of the Orthodox Hierarchy, our episcopate

was restored by the Patriarch of Jerusalem Theofan under the authority granted to him by the Patriarch of Constantinople Timothy in 1620.

The afore mentioned, so beneficial for our Church, participation of Constantinople Patriarchal See ceases in 1685. In that year the Moscow tzars Peter and Ivan together with the Moscow Patriarch Joachim sent their ambassador Nikita Alexeeff to Constantinople. This ambassador bribed the Turkish Vizir and through political influence compelled the Constantinople Patriarch Dionisios to give out the gramota by which the jurisdiction over our Church was given to Moscow Patriarchate. The annalls of our Church know even the exact amount of bribe. This act was severely criticized by the Patriarch of Jerusalem Dosifeos in his letters of 1686 to Moscow tzars and to Patriarch Dionisios.

Since 1685 up to 1921 Ukrainian Orthodox Church remained under the jurisdiction of Moscow Patriarchate and later to the Holy Synod of the Russian Church. These authorities over our Church during the whole period of 236 years strived to destroy the distinctive national character of our Ukrainian Church, to abolish all the ancient rights and privileges which guaranteed the free election of its hierarchs and clergy in general. There was always a tendency in the activity of those authorities to send Moscow hierarchs into Ukraine, to break down the spirit of the Church that could not wholly identify itself with Moscow Church. Many injunctions were issued forbidding the printing of our Divine Service and theological books that by their language were understandable to our people more so than the Moscow editions. Most of our national Church customs were abolished by the administrative measures of Moscow Hierarchs, our language was prohibited to be used in preaching. All that was done in the ultimate interests of Russian imperialism that wished to assimilate our people in order to retain forever its domination over Ukraine.

In 1917 there appeared a possibility of restoration of the Ukrainian Orthodox Church and of its renovation with such rights as it enjoyed until 1685 when it was under the protection of the Ecumenical Patriarchal See of Constantinople. The faithful of the Ukrainian Orthodox Church dedicated themselves with sublime love and sacrifice to that cause. Divers Church organization that have been formed with that purpose in view on the whole of the Ukrainian territory soon found a possibility to become united under the guidance of Pan-Ukrainian Orthodox Church Executive Committee. This body after many preliminary steps, which included addresses to the Patriarchate of Moscow and conferences with the Russian Hierarchs on Ukrainian territory, decided to call Pan-Ukrainian Church Council on the first day of October 1921 in Metropolitan Cathedral of St. Sophia in Kiev.

The movement for the restoration of the Ukrainian Orthodox Church transferred itself direct into the masses of believers. Hundreds of parishes demanded Ukrainian priests and for the Church in whole Ukrainian bishops with the Metropolitan as the head of the Church. The movement became so strong, that it was difficult to confine it to a certain limit. There was perhaps premature precipitation and before the time of Council there were hundreds of parishes that dismissed the clergy sent from Moscow or not sympathizing with the movement. They remained temporarily without clergy, being certain that the Pan-Ukrainian Orthodox Church Council will provide for them. It is necessary to remember that this time was that of revolutionary agitation and the masses very often were in the mood of extremes. The situation could not always be kept well at hand. The circumstances so formed themselves that the cause of Ukrainian Orthodox Church entirely depended upon the success of the Council. Failure of the Council, nominally, failure to restore the Ukrainian Hierarchy threatened to cause a bitter disappointment on the part of believers and its restoration of the Church would be delayed indefinitely.

Pan-Ukrainian Orthodox Church Council convened in the number of 294

delegates. Before the time of Council the executive committee many a time addressed itself to the Moscow Hierarchy in Ukraine with the request to introduce Ukrainian episcopate gradually, but those requests were met always with flat refusal. The tacties of that hierarchy was not to admit the bishops who might favor the cause of Ukrainian Orthodox Church. Personal invitations were sent to all the bishops present on Ukrainian territory. Exarch of the Moscow Patriarch, the Most Reverend Archibishop Michael, prohibited them participation in the Council under the threat of dismissal.

Executive Committee before the time of Council looked for the way out of the distressing situation. It was impossible to send representatives to Constantinople or anywhere else beyond the borders. They all were closed because of the civil was not being entirely at end. The Committee sent two candidates for bishops to Georgian Orthodox Patriarch in Caucasus region but the bolshevists prevented them from reaching their destination. There were also no other ways to communicate with other Churches of Ecumenical Orthodoxy.

After the last and unsuccessful effort to find the ground for the possibility of co-operation with the Moscow Hierarchs Pan-Ukrainian Orthodox Church Council not having the other possibility, solemnly accepted the following resolutions:

"Section 1. Canon 1. "Respecting in the life of Church of Christ all that was in its past actual realization of Christ's commandments and creativity of the Holy Spirit in the weaknesses of men, we resolve: To hold faithfully Orthodox Christian Faith, established by the Seven Ecumenical Councils that our forefathers accepted in the time of St. Vladimir."

Section 2. Canon 2. "Ecumenical Orthodox Christian Apostolic Church unites in itself divers Autocephalic Churches. Autocephalic Churches of nations and countries unite themselves freely into one Ecumenical Catholic Apostolic Orthodox Chritian Church."

Section 2. Canon 8. "Ukrainian Orthodox Christian Church since the time of its establishment, in the period of its building up from X century was in free daughterly relations with the Greek Church. When the period of growing up was consummated it in reality became autocephalic."

Section 2. Canon 9. "The act of 1685 — submission of the Ukrainian Church to the authority of Moscow Patriarchate, that gave such doleful, but unmistakable evidences how our Church organism could abolish and entirely destory the spirit of the free creative power of another Church organism, what contradicts the very nature of Christianity, — act essentially and in historic light anticanonical, — is to be recognized immoral and not active. The fact of the Ukrainian Church being under the domination of the Moscow Patriarchat is to be recognized a violence having no canonical obligation. Ukrainian Church purchased by Moscow Tzars with the assistance of Mahometan, Turkish Visir for Moscow Patriarchate, after abolishment of the power of tzars is declared herewith autocephalic, not subject to the jurisdiction of Moscow Patriarchate. Ukrainian Church herewith raises up its voice conscience of the whole of the Ecumenical Orthodox Church for the recognition of this autocephaly and trusts firmly that this its request will not be refused."

Section 2. Canon 13. "Ukrainian Orthodox Church as autocephalic one is a free member of the Ecumenical Catholic Apostolic Orthodox Christian Church and remains in the inviolable brotherly union with all the Orthodox Churches."

Section 2. Canon 15. "Herewith it is decreed to authorize Pan-Ukrainian Orthodox Church Synod to inform all the Autocephalic Orthodox Churches about this pronouncement of the autocephaly of Ukrainian Orthodox Church."

After that the most difficult question arose before the Pan-Ukrainian Orthodox Church Council, namely, the necessity of restoration of the hierarchy of the Church. Hundreds of parishes demanded priests, the circumstance already mentioned, and the necessity of Ukrainian Bishops became imperative and undelayable.

Because of the utmost importance of this moment in the activity of Pan-Ukrainian Orthodox Church Council and also because YOUR HOLINESS should have detailed knowledge in the cause in order to have exact ground to decide about the validity of my episcopal standing and in what way my request may be met and possibly granted, — I give here all eight canons accepted by the Council respecting the question:

Section 4. Canon 1. "The succession from Jesus Christ, Son of God and from Apostolic Church of the whole plenitude of the life of Holy Spirit in Church is realized by the Church of Christ."

Section 4. Canon 2. "Orthodox Catholic Ukrainian Church accepted the whole fullness of charismatic life of the Holy Spirit from the Apostolic Church. Immediate (without intervening agency, A.J.T.) activity of the Holy Spirit in all the sacraments in Christ's Ukrainian Church can not be limited by any extraneous power."

Section 4. Canon 3. "Episcopate that recognizes submission of the Ukrainian Church to the Moscow Patriarchate is not the Episcopate of the Ukrainian Church. The Church does not recognize it because it is not the organ of the Ukrainian Church, but the one of the elements enslaving the Ukrainian Nation. Those bishops that did not recognize the autocephaly of the Ukrainian Church, did not unite themselves with it, can not have charismatic power in its life. Ukrainian Church does not have now bishops and is left a spiritual orphan."

Section 4. Canon 4. "Ukrainian Church should restore the Episcopate, should find the real, truthful and good shepherds, — those that will not dominate over the people, but serve the Church".

Section 4. Canon 5. "Pan-Ukrainian Orthodox Church Council realizing the will of the whole Ukrainian Church elects an Archbishop and Metropolitan of Kiev and of all Ukraine and bishops for the separate parts of Ukraine."

Section 4. Canon 5. "Pan-Ukrainian Orthodox Church Council realizing the will of the whole Ukrainian Church elects an Archbishop and Metropolitan of Kiev and of all Ukraine and bishops for the separate parts of Ukraine."

Section 4. Canon 6. "Fulfilling the will of the Founder and the Head of the Church — Jesus Christ, Son of God, Pan-Ukrainian Orthodox Church Council piously in the name of FATHER, SON and HOLY GHOST consecrates through the rite of Orthodox Church Chyrotony two prosbyters elected to the position of bishops.

Section 4. Canon 7. "The holy rite of chyrotony is to be executed following the rite accepted in the Ecumenical Orthodox Church."

Section 4. Canon 8. "Further on the holy rite of chyrotony of the bishops of the Ukrainian Orthodox Church is executed by two and more bishops according to the rite of Ecumenical Eastern Church."

Pan-Ukrainian Orthodox Church Council was conscious of the fact that it being compelled by the circumstances and tactics of the Moscow Hierarchy transgressed the tradition of the later sixteen centuries of the Christian Church history and was returning for the single moment of the time being to the practice of the first three centuries of the Primitive Christian Church. Conscious of its such great responsibility Pan-Ukrainian Orthodox Church Council decreed for all of its members, before coming to the moment of acceptance of the above listed canons, during one day a rigid lenten, confession of sins and partaking of the Holy Eucharist. The Council also adopted resolution that the above mentioned canons in order to become canonically

and resolutely accepted should be adopted by eleven twelfths of the number of Council members. Those conditions of devout approach to the decision and those garding absolute assurance that the will of the Church should be ascertained with the overwelming majority were strictly observed. Voting presented such outcome: from the number of 294 members, five voted against, seven refrained from voting, all the rest voted for the canons presented.

The Pan-Ukrainian Orthodox Church Council elected Very Reverend Protopresbyter Vasyli Lypkivsky upon the position of the Archibishop and Metropolitan of the Church. He was consecrated through the laying down of the hands of the present presbyters. There were about fifty of them. Second was consecrated by Metropolitan and presbyters Very Reverend Nestor Sharayevsky with the appointment to the position of the Bishop of the Kiev Eparchy. The third was I consecrated as a Bishop of Viennitza and Podolia. At the time of Council I was in the rank of protopresbyter. During the time of Council was also consecrated Reverend Alexander Yareshchenko as a Bishop of Charkov Eparchy.

Of those mentioned Metropolitan Vassyli Lypkivsky and Archibishop A. Yareshchenko are now in exile and since it no news about them reached me. Archbishop N. Sharayevsky died.

Not for dispute's sake, but only with the purpose that the Council's understanding should be presented clear to you, I deam it necessary to relate in main those historical traditions that in the conception of Council provided the basis and justification to its act of consecration.

As the main precedent for the act of Council served the practice of the Alexandrian Patriarchal Church until 231 A.D. i.e., until the time of its eleventh Bishop-Patriarch Demetrius. According to the testimony of Saint (Blessed) Jerome (Ep. CXLVI and Evangelum) the Alexandrian Bishops until the mentioned already time were always consecrated by the Alexandrian Presbyters. Until that time there was only one bishop in the Patriarchate. Bishop Demetrius introduced there episcopal ordination. The same practice is confirmed by the testimony of another Church historian, namely Sa'id Ibn Batric, known also under the name of Eutychios who even prolongs such practice of ordination until the time of bishop "Doctrine of the twelve Apostles", the memorial discovered in 1883 by bishop Brennius, and relate to the end of the First century of our era. The text of the New Testament mentioning about "episcopi-presbyteri" were also paid attention, as well as the thirteenth chapter of the Apostolic Acts, verses 1-3 which were accepted by Council as a testimony of the consecration by the Church.

I wish to believe that by given enlightening of the understanding of the Council I fulfilled my duty to present to YOUR HOLINESS the all data necessary for YOU and the Synod to find a wise and loving solution on in what to realize the desire of my Church and mine to be accepted in my ecclesiastical standing under YOUR HOLINESS' Blessing and protection. This is also the request of this Ukrainian Orthodox Church that is already under Your jurisdiction and which elected me to be their bishop, if YOUR HOLINESS bless it.

The dicision of YOUR HOLINESS painless and such one that my church and I could accept with calm conscience will be of inestimable value for the further development of our missionary work for the cause of Orthodoxy.

We are working among Uniats with Latin Church. All my parishes, all my faithful, at least 90% of them are previous Uniates who through the mission of our Church, returned to the faith of their forefathers after centuries in papal heresy.

Your granting my request will also finish the unhappy state of struggle between two factions of our Ukrainian Orthodox Church, I understand, between this part which is already under the jurisdiction of YOUR HOLINESS and the part which now has a strong desire to accept

YOUR HOLINESS' protection and shall be bitterly disappointed if this my petition be not granted.

YOUR HOLINESS' favorable decision will unable the united Ukrainian Orthodox Church to begin a creative work to which, until now, in the spirit of struggle between brothers by faith and blood it was impossible to approach.

Your gracious decision will be greeted everywhere by the majority among our people beyond the brothers of our country, on emigration. There are more than three million of them in the settlements in the United States of America, in Canada, in Brazil, in Argentine, in the settlements far west in so-called "the Green Country", between Manchukno, Korea and Syberia. Everywhere in the mentioned settlements there is a strong tendency toward the Ukrainian Orthodox Church. Before it — a great field of possible activity and work. For this work I am asking the blessing of YOUR HOLINESS.

The solution reached by YOUR HOLINESS will have especially great importance for the cause of our Church in Ukraine, in our native country. There are millions of the believers of our Church, and undoubtedly tens of millions who eventually will become its members. The population of our country reached forty million people and the church, notwithstanding the persecution, and probably because of it, exists strong enough for the further development when the time comes. Your solution, I trust, will pave the way for the whole of our church.

Now the turn comes to present necessary information about myself. I was born 1887 in the village of Krupetz in Volynia, Ukraine, My family generation after generation many centuries long were actual servants of Church in various clergy positions, as was also my father. Theological education I received, after finishing the course of Eclesiastical School in Klevan, —Volyn, at the Theological Seminary, in the City of Zhitomir. As a successful student was apointed to continue the theological studies in the Kazan Theological Academy, but could not avail of the appointment because of the war and after revolution. I am widower. My wife died after about two years of life in marriage, three months after my receiving priestly orders. She left me a daughter, who is now married.

Diaconate I accepted from the Most Reverend Archbishop of Wolyn Eparchy Eulogios, October 12th, 1914.

My priestly consecration was conferred upon me by the Most Reverend Thaddeus, bishop of Vladimir Volynsky, who at that time carried the duties of the Volynia Archbishop. The time of consecration May 10, 1915. Both consecrations were conferred upon me in Wolyn Cathedral in the city of Zhitomir. Gramotas of those consecrations were presented by me to the Most Reverend Archbishop Athenogoras, the Representative of YOUR HOLINESS, for inspection.

Being in the priestly orders I was appointed to manage the affairs of one until of Red Cross in the Russian Army, South Western Front during the World War where I was until 1817.

With the beginning of organization of the Ukrainian National Army I was appointed the Chaplain of a Division and after the Chaplain by the different staffs of Armies of the different fronts consecutively during the Ukrainian National War against Bolshevists. In this position I was 1917-1919 inclusive.

After the war, being persecuted by Bolshevists I asked Church authorities, namely, the Most Reverend Dionysios, Bishop of Kremenetz, Volunia, now Metropolitan of Warsaw in Poland for a parish to serve God according to my calling and also to avoid the persecution. Such Parish, Village Mytyntzy, district Staro-Konstantyniv, Volynia was appointed to me. In the position of a priest of that parish I was one year and a half. In September 1921 I was arrested by Bolshevists for the participation in the

Ukrainian National Movement. After a few weeks of arrest released on the petition of the members of my parish.

In October of the same year during the session of the Pan-Ukrainian Orthdox Church Council was elected and consecrated bishop on the 26th of October. The consecration was conferred upon me by the Most Reverend Metropolitan Vasyl Lypkivsky and the Most Reverend Bishop of Kiev Nestor Sharayevsky. The Gramota of the Consecration is also presented for the inspection to the Most Reverend Archbishop Athenagoras.

For the work in Church organization in Podolia, my Eparchy in Ukraine was elevated to the position of Archbishop at the end of 1923.

Sent for Archipastoral work to the United States of America I arrived on the American continent February 13, 1924. In the same year I was elected by the American and few months later by the Canadian Churches as their Archbishop. Since that time until now I continue to serve the Church in this position.

I am not in the monastic orders and in that respect I depend entirely upon the decision of YOUR HOLINESS.

I respectfully submit this memorandum to YOUR Holliness trusting that you will find the solution of this problem which, in my humble opinion, should be solved for good of the Ecumenical Orthodox Church.

Being acquainted with the situation I take liberty to present my suggestions which, in my estimation, would be beneficial to the Church:

1. The Ukrainian Orthodox Church together with its hierarch in his present rank to be admitted under the jurisdiction and protection of the Holy Ecumenical Patriarchal See of Constantinople.

2. The Ukrainian Orthodox Church is blessed to be governed by its own constitution which may in some details differ accordingly to the laws of countries where its Dioceses may be situated.

3. The Ukrainian Orthodox Church uses in Divine Services either the national Ukrainian or Old Slavonic language, according to the local needs, the question always decided by the presiding Bishop, or by the Bishop of the Diocese.

4. The Bishops of all Dioceses of the Ukrainian Orthodox Church are under the jurisdiction of its Archbishop and through him under the supreme canonical jurisdiction of the Ecumenical Patriarchal See of Constantinople.

5. The Archbishop and Bishops of the Ukrainian Orthodox Church to be of Ukrainian Nationality. The Archbishop and Bishops are elected in accordance with the constitution of the whole Ukrainian Orthodox Church in case of Archbishop and of any of the respective Diocese in case of its Bishop, subject to the approval of the Synod of Bishops of the Ukrainian Orthodox Church and to the blessing of HIS HOLINESS the Ecumenical Patriarch of Constantinople. Only after Patriarchal approval and blessing a candidate to be nominated and consecrated.

With deepest respect and asking YOUR HOLINESS' blessing
the humble servant of our Lord Christ and His Church

John Theodorovich
Archbishop

Additional Statement About the Church Under My Juristiction:

The Diocese in the United States of America counts thirty parishes and thirty priests, ten of whom were consecrated by me.

The Diocese in Canada counts about one hundred thirty parishes which are divided into the missionary sections and served by twenty five priests, eleven of them were consecrated by me.

The Mission in Brazil and Argentine counts five priests, two of them consecrated by me. The Mission counts twenty parishes, mostly in Brazil.

John Theodorovich
Archbishop

Текст листа з 13 березня 1935 р. архиєп. Теодоровича до Патріярха Константинопільського (Царгородського) Фотія II був — на вимогу Верховного Суду Канади — пред'явлений судовим органам у зв'язку з процесом Консисторії У.Г.-П. Церкви з Громадою Св. Покрови в Вінніпезі в Верховному Суді Канади, що відбувся в днях 7-9 лютого 1940 року, і його копія включена в збірник актів з цього процесу п.н. *"In the Supreme Court of Canada. — On Appeal from the Court of Appeal for Manitoba. Appeal Case. Vol. II. Ottawa, 1940."* (Див. сторінки 198-205).

(**Усі похибки** (правописні, граматичні й ін. у тексті цього "меморандуму", а також похибки в інформаціях) належать авторові цього документу).

Хоч у цьому листі вираження характеру відношення архиєп. Теодоровича до Патріярха словами "as son to father" може бути оправдане нормами візантійської етики, то архиєп. Теодорович одначе аж надто переборщив, коли він титулував Патріярха Константинопільського "Головою всіх тих Православних Церков, які опинилися поза межами своїх рідних країн".

Надіючись, що патр. Фотій II за цю ціну визнає його "канонічним єпископом", архиєп. І. Теодорович просить його прийняти в свою юрисдикцію не тільки його "Дієцезію" (Тобто УП Церкву в США й У.Г.-П. Церкву в Канаді), але й також "всю УП Церкву в Україні), бо каже він, у нього є "уповноваження" (з 7 серпня 1925 р.) від її Митрополита (Липківського) та від її "Синоду". (У дійсності він був уповноважений за кордоном репрезентувати УАП Церкви, а не підпорядкувати її юрисдикції чужого Первоієрарха. Ю.М.-Л.).

Архиєп. Теодорович поступив дуже необачно, коли він, воліючи не згадувати про те, що УАП Церкву в Україні очолювала ВПЦ Рада, незгідно з правдою написав, що цю Церкву очолював... "*Синод*"

Він, як видно, "забув", що ВПЦ Рада, висилаючи (в листопаді 1925 р.) свою т.зв. "*Історичну Записку*" до всіх патріярхів і до всіх голов автокефальних Церков узагалі, запрезентувала себе перед ними як одинокий верховний адміністративно-екзекутивний орган УАП Церкви, отже патр. Фотієві II не трудно було довідатися про те, що не Священний Синод, а ВПЦ Рада була цим органом УАП Церкви в Україні.

Дальше, незгідною з дійсністю була ось така його інформація в цьому листі до Патріярха про 8-й канон 4-го розділу "Київських Канонів" з 1921 р."

"Section 4. Canon 8. — Further on the bishops of chyrotony of the bishops of the Ukrainian Orthodox Church executed *by two and more bishops* according to the right of Ecumenical Eastern Church".

У "Київських Канонах" (з 1921 р.) УАП Церкви сказано (розділ IV, канон 8), що "Надалі священний чин хіротонії єпіскопів в Українській

Церкві Христовій виконується (буде виконуватися; Ю.М.-Л.) з **участю** двох і більше єпіскопів по чину вселенської східньої церкви".[3]

Вираз "з участю" він навмисне вилишив з перекладу цього "Київського Канона", бо він знав, що в Православній Церкві єпископа *висвячують самі єпископи, а не "з участю"* єпископів.

Між твердженням архиєп. Теодоровича, що після першого Всеукраїнського Собору (1921 р.) в УАП Церкві єпископа буде вже поставляти не Собор, а тільки "*два або більше єпископів*", а цим каноном УАП Церкви, в якому сказано, що це буде діятися "*з участю двох або більше єпископів*" є різниця, і Патріярхові Фотієві II не було трудно виявити це.

V. ІСТОРІЯ ПЕРЕГОВОРІВ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА З ОЧОЛЕНОЮ О. Д-РОМ ЖУКОМ "УКРАЇНСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ В АМЕРИЦІ" І ПРИЧИНА ПРИПИНЕННЯ ЦИХ ПЕРЕГОВОРІВ, ЯК "ТИХА ПРОБЛЕМА"

1. "Тези" причиною обвинувачення архиєп. І. Теодоровича під замітом його "втечі" від УАП Церкви формації 1920-1921 рр.

В. Свистун, діставши (ще в березні 1935 р.) текст "Тез", негайно видав (в квітні 1935 р.) брошуру п.з. "*Догматично-Канонічне Становище Української Греко-Православної Церкви в Канаді*", в якій він перше гостро заатакував Адміністратора У.Г.-П. Церкви, прот. С.В. Савчука, за його твердження (1935 р.), що У.Г.-П. Церква в Канаді, приймаючи архиєп. І. Теодоровича за свого Архипастиря, не прийняла "Київських Канонів" і не злучилася з УАП Церквою в Україні.

Дальше, В. Свистун у цій брошурі (див. у ній останній розділ — III) заатакував архиєп. Теодоровича за підписання ним цих "Тез" та за його "меморандум" (з 13 березня 1935 р.) до Патріярха Константинопільського (Царгородського).

Ляйтмотивом обвинувачення архиєп. Теодоровича В. Свистуном була його заява, що як колись (1686 р.) Патріярх Константинопільський "продав" Українську Церкву Москві "за 120 соболевих шкір і невелику суму грошей", так тепер архиєп. Теодорович поступив з УАП Церквою, яку він хоче "канонічно злучити" з Царгородським Патріярхом. (Op. cit. Стор. 28).

> "В першій мірі "*канонічне зєднання з царгородським патріярхом означає канонічне розєднання з Укр. Автокеф. Правосл. Церквою*", — заявив Свистун. (Ibid.)

Прочитавши цю брошуру В. Свистуна, в якій її автор ясно й недвозначно посуджував архиєп. Теодоровича, що він "продав" УАП Церкву Константинопільській Патріярхії за те, щоб вона признала його єпископом (чи, специфічно, єпископом православним), архиєп. Тео-

---

[3]"Діяння", Op. cit. Стор. 11.

дорович негайно, 23 травня 1935 р., дав йому на це прилюдну відповідь (у формі брошури "*Теперішній стан Рідної Церкви і наші проблеми*" (Філядельфія, 1935).

За одиноку причину свого прямування до "канонічного з'єднання" з Патріярхом Константинопільським архиєп. Теодорович подає той факт, що УАП Церкві поза межами України загрожує та небезпека, що вона може залишитися без єпископа.

Цю понуру дійсність він з'ясовує так:

"Я в волі Господній. Кожної хвилини Господь може мене до себе покликати. Невимовно тяжко було б мені лишати всіх Вас, лишати Церкву без єпископа, без єрархичного завершення, в оточенню Церков, які не суть в лучності з нами, не признають нас. Я роблю тепер цей підготовчий крок, який Церква по моїм відході буде однаково примушена раніш, чи пізніш зробити. По моїй смерті Церква буде мусіла знайти вихід з ситуації, кудись звертатися за допомогою. Коли так має бути, то краще цей крок зробити ще за мого життя, коли є змога певного вибору, коли Церква не є ще в стані приневолення. Та навіть і тепер, ще при моїм життю: нам треба більше єпископів."[4]

"Церква на Україні в стані руїни од большевиків. Митрополити, — Василь Липківський і Миколай Борецький, — юрисдикцію яких наша Церква в Америці і в Канаді визнавала і визнає, позбавлені змоги керувати Церквою. Останній вже кілька років на засланню. Теперішньої формації Церкви в краю на чолі з Митрополитом Іваном Павловським ми в Америці і в Канаді, по певним поважним міркуванням, не знайшли змоги визнати із названим Митрополитом не маємо духовно-канонічного звязку."[5]

Коли кілька років тому ми в Америці і Канаді відмовилися визнати юрисдикцію Митрополита Івана Павловського і поза ним не маємо іншої Української Православної Церкви, з якою б ми тримали духовний звязок, то тоді вже, кілька років тому, ми порвали фактично духовно-канонічну звязь з Українською Автокефальною Православною Церквою. Ми вже тоді засудили себе на існування одиноке відірване від Церкви на Україні, бо ми признали своїм відмовленням Її визнати, що там такої нема. Це є фактичне, нічим не прикрашене положення нашої Церкви тут в Америці і Канаді і цьому факту треба вміти просто глянути в вічі."[6]

Замітки. — Архиєп. Теодорович не вияснює, чому УАП Церква в США й У.Г.-П. Церква в Канаді "порвали" канонічні зв'язки з УАП Церквою в Україні з того часу коли її первоієрархом став (у грудні 1930 р.) архиєп. Іван Павловський (що був останнім її митрополитом). Але причину цього знаємо з іншого документу, а саме із заяви оо. І. Гундяка й А. Іванишина, яку вони написали й підписали в Нью-Йорку 1 серпня 1931 р. і того ж року опублікували (в Нью-Йорку друком — у формі "газети", — п.н. "Наша відповідь"). У цій публікації є така інформація:

1) Українська Автокефальна Православна Церква на Великій Україні, — яка була основана на Соборі в Київі в жовтні 1921 р., і з якою Укр. Првославна Церква в Америці є звязана від 1924 р., — перестла істнувати. Зліквідована большевицькою владою, вона сама себе зліквідувала на

---

[4]Архиєп. І. Теодорович. Op. cit. Стор. 7.
[5]Op. cit. Стор. 6.
[6]Op. cit. Стор. 6.

надзвичайнім Соборі в Київі в січні 1929 р. На її місце повстала Православна Українська Церква на Соборі, який відбувся в Київі 9-12 грудня 1930 р. Цей Собор знову проголосив ліквідацю УАПЦ, але поставшу на її місце УПЦ признав спадкоємницею УАПЦ.

Той Собор вибрав нового, вже третього з ряду, митрополита о. Павловського. Той Собор признав осідком митрополії Харків на місце Київа. Той Собор, між иншими постановами, приняв постанову про льояльне відношення УПЦ до радянської влади в засаді ворожої всякій Церкві й релігії взагалі. Постанова ця передається в посланню Всеукраїнської Церковної Ради і о. митрополита Павловського до УАПЦ в Америці й в Канаді в слідуючих словах:

"Будьте вірними учениками Христа й Апостолів у ставленні свойому до Радянської Державної Влади. Виявляйте до неї свою доброзичливість і добросумлінно виконуйте її розпорядження. Памятайте, що хто з Церкви нашої виявлятиме у своїй церковній діяльности свої ворожі до Радянської Держави погляди, той творитиме діло церковно-шкідливе й підлягатиме карі церковній." (З послання о. митрополита харківського Івана Павловського, датованого 24 марта 1931 р. до о. Архиієпскопа Теодоровича з заголовком: "Дорогого, Всечесного о. Іоана, почесних Пастирів та всіх побожних дітей Святої Української Православної Американсько-канадийської Церкви з любовю обнімаємо, цилуємо й щиро вітаємо...")

"Вище приведені слова взяті з послання розісланого зараз по Соборі 9-12 грудня 1930 р. до всіх вірних УПЦ на Україні. Отже, можна-б думати, постанова про льяльність супроти радянської влади не обовязує духівництва та вірних УАПЦ в Америці. Але те послання прийшло до Преос. о. Архіепископа Теодоровича зі слідуючим вступом:

"Для повідомлення Вас і ДЛЯ ЗВЯЗКУ З ВАМИ УПЦ ЗВЕРТАЄТЬСЯ ДО ВАС ЗАРАЗ З ОЦИМ СЛОВОМ, З ЯКИМ ЗВЕРНУЛАСЬ НЕДАВНО ДО ВСІХ ДІТЕЙ НА ВКРАЇНІ СУЩИХ".

Отже ясно, що коли те саме послання звернене до УАПЦ в Америці, то й постанова про льояльність супроти радянської влади обовязує з волі о. митрополита Павловського і Всеукраїнської Церковної Ради, епископа, священників і вірних УАПЦ в Америці.[7]

Після т.зв. "самоліквідації" УАП Церкви на її першому "Надзвичайному Соборі" в Києві в днях 28-29 січня 1930 р. (коли митр. Миколай Борецький "зрікся" Митрополичого сану"), органи ҐПУ зааранжували скликання другого "Надзвичайного Собору", що відбувся в днях 9-12 грудня 1930 р., і який возстановив "Українську Православну Церкву", але з її назви усунув слово "Автокефальна", а новий Митрополит Іван Павловський був змушений титулуватися "Митрополитом Харківським", не Київським.

В. Свистун з недовір'ям поставився до ось такої заяви архиєп. Теодоровича:

"Подаючи свій меморандум до Патріярха його представнику в Америці Архієпископу Атеноґорасу, я заявив, ЩО КОЛИ ПАТРІЯРХ ПОСТАВИТЬ ВИМОГУ НОВОЇ ХИРОТОНІЇ, Я НЕ БУДУ В СТАНІ ЦЮ ВИМОГУ СПОВНИТИ. Я додав до цього: в інтересах Православія мати єпископа, який користується повагою й довірям Церкви і через те Патріярх не може мене

[7]"Наша відповідь" Op. cit. Розділ XI. "Резиґнація".

ставити в позицію не до приняття, бо Церква може завжди запитати: а до цеї нової хиротонії що було, обман?"[8]

В. Свистун у цій своїй новій брошурі твердив (як це було і в першій його брошурі), що архиєп. Теодорович плянував зробити — почерез Константинопільського Патріярха — "секретну поправку до своєї хіротонії" з 1921 р.[9]

Архиєп. І. Теодорович вперше повідомив Консисторію У.Г.-П. Церкви про те, що він підписав з "жуківцями" вищезгадані "Тези", і що він рішився вислати меморандум до Патр. Константинопільського щойно 11 березня (1935 р.). Адміністратор У.Г.-П. Церкви, прот. Савчук, відповів йому своїм листом з 14 березня, в якому поставив йому низку питань: Чи він готов "пересвятитися" якщо Патріярх зажадає цього? Чи він у плянованих зносинах з Патріярхом буде виступати тільки в імені УАП Церкви в Америці, чи також і в імені У.Г.-П. Церкви в Канаді? Як він думає поступити, якщо б Собор у Канаді не апробував його шукання "канонічного зв'язку" з Патріярхом? Він поставив йому й ще деякі питання, — в досить остережливому тоні. Архиєп. Теодорович у своєму листі з 18 березня (1935) до прот. Савчука ухилявся від ясних і конкретних відповідей на його питання так, як він ухилявся від цього в розмові з о. Савчуком в четвертому тижні вересня 1931 р. в Монтреалі, коли той поставив йому подібні питання в цій самій справі. (Про це знаємо з листа прот. Савчука, датованого 16 жовтня 1931 р., до прот. В. Кудрика).[10]

Від'їжджаючи в третьому тижні червня 1935 р. до Канади на Сьомий Собор У.Г.-П. Церкви (що мав відбутися в днях 30 червня й 1, 2 й 3 липня), архиєп. Теодорович листом з 14 червня (1935) повідомив Адміністратора Укр. Правосл. Церкви в Америці, прот. М. Підгорецького про те, що в Канаді він, як досі кожного літа, буде перебувати три місяці — на Архиєрейських Візитаціях, і просив його, щоб Консисторія його Церкви спільно з Консисторією УАП Церкви в США на протязі літа (1935 р.) уклала проєкт створення спільної Адміністрації обох Церков.

Архиєп. Теодорович нетерпеливо чекав відповіди (на своє меморандум із березня 1935 р.) з Константинополя, але вона не надходила. Він, мабуть, брав до уваги таку евентуальність, що Патріярх і тим разом збуде його листа мовчанкою — так, як це вже сталося було 1931 р.

"Переговори з "Жуківцями" також порвалися", — інформував прот. Савчук листом з 15 січня 1936 р. до Мих. Стечишина. — "Сталося це так. Повернувши (в жовтні 1935 р.; Ю.М.-Л.) з Канади, Архиепископ написав до них, щоб зійтися на спільні наради. Ті відписали, що "не мають часу". Архиепископ написав знову, 29 листопада, щоби таки скликали наради обох Консисторій, а Архиепископ і його Консисторія прибудуть на наради.

---

[8]Архиєп. Теодорович. Op. cit. Стор. 23.

[9]В. Свистун. Ibid.

[10]Зміст листа прот. С.В. Савчука з 14 березня 1935 р. до архиєп. Теодоровича й зміст листа цього владики з 18 березня 1935 р. до о. Савчука див у В. Свистуна: "Криза в Українській Православній (Автокефальній) Церкві." Вінніпег, 1947. Стор. 3-39 і 39-41.

"Жуківці" навіть не відповіли на лист. Отже на 31 грудня (1935) і їм написав, що вважає переговори за розбиті, а "Тези" перестають бути базою майбутніх переговорів, як що такі в будучности мали б відновитися".

У справі долі листа — "меморандуму" архиєп. Теодоровича (з 13 березня 1935 р.) до патр. Фотія II прот. Савчук у цьому листі до Мих. Стечишина написав ось що:

"Архиепископ повернувши з Канади (в жовтні 1935 р.; Ю.М.-Л.) дав Атенаґорасові "ультиматум", що як до кінця грудня не буде відповіди від патріярха — Архиепископ "дальше не буде заінтересований". Згідно з цим на 31 грудня написав до Атенаґораса лист, щоби повідомив патріярха, аби той відповіддю не клопотався. І не помилився, бо патріярх вже другий день лежав на катафальку"...

"Отже: клопоти, свинства, шкандали, боротьба в нас в Канаді. Все це не принесло нічогісенько. Тілько богато "мерзкої воні". Сталось те, що ми пророкували й про що Архиепископови писали ще в березні [1935]. Але він не послухав. Взявся за "високу дипльоматію" — і вийшов на ній "як Заблоцький на милі". Чи буде з цього яка наука для нього — не знаю. Тай чи поможе вже тепер що та наука — також не знаю. А властиво боюсь вгадувати, *бо не вірю...*"

Той факт, що о. Савчук "не вірив", що архиєп. Теодорович вже більш ніколи не стане знову робити заходів, щоб "канонічно оформити" свій єпископський сан, і його підозріння, що цей владика "в душі не вважав себе епископом" на підставі своєї хіротонії з 1921 р. (а такого погляду, як був о. Савчук, звичайно, була значна частина, якщо не значна більшість, проводу У.Г.-П. Церкви), очевидно, не могли сприяти справі гармонійних взаємовідносин між ним й цим владикою.

Без такої щирої, глибокої й непохитної віри, що не єпископи є наслідниками Апостолів, отже й не в єпископах благодать Св. Духа, а що наслідство Апостолів має Христова громада (Церква), отже в ній є благодать Св. Духа, — без такої віри, яка була в справі благодаті в митр. Липківського й В. Чехівського, дух архиєп. Теодоровича не міг вести корабля УАП Церкви, — яка, кажучи словами митр. Липківського, мала "*окрему течію благодаті*", що була її непереможним "*захистом*", бо завдяки їй ця Церква вже "не могла злитися " з жодною іншою Церквою, — не міг архиєп. Теодорович кермувати нею по схвильованому "житейському морі" проти розбушованих хвиль і супротивного вітру.

ВПЦ Рада (верховний адміністративно-екзекутивний орган УАПЦ формації 1920-1921 рр.) заявила, що факт висвячення прот. В. Липківського на єпископа Собором, а не архиєреями, був не справою формальности церковних канонів, а був він справою *вірування* цього Собору, що не єпископи є "апостольськими наслідниками", а тільки "Христова громада" є наслідницею Апостолів Христових, отже, що тільки вона (Церква) унаслідувала від Апостолів благодать Св. Духа. І власне, — це треба підкреслити, — на основі свого *вірування* в справі благодаті перший Всеукр. Собор УАПЦ (1921 р.) сам (без архиєреїв) висвятив прот. В. Липківського на Єпископа.

ВПЦ Рада заявила це в своїй "*Історичній Записці про минуле життя Української Церкви й відродження її автокефалії*"[11], яку вона в листопаді 1935 р. розіслала первоієрархам усіх помісних (автокефальних) Православних Церков. У цій "Історичній Записці" було сказано, ясно, що акт "*соборного поставлення ієрархії (УАПЦ) був актом віри*". Ця заява ВПЦ Ради свідчить, що Київський Собор 1921 р. *вірував*, що не єпископи унаслідували від Христа, — почерез Апостолів, — Благодать Св. Духа, а що унаслідувала її (Благодать) Церква, тобто громада вірних, і що на підставі цього свого *вірування* УАП Церква сама, без участи архиєреїв, силою своєї Благодаті на Соборі в Києві 1921 р. висвятила (руками *мирян, священиків і діяконів*) двох перших єпископів (Василя Липківського й Нестора Шараєвського) для УАП Церкви. Ю.М.-Л.)

VI. СПІР ЗА "КИЇВСЬКІ КАНОНИ"

Чи спір з приводу "Київських Канонів" вибухнув в У.Г.-П. Церкві в Канаді випадково, чи може він був навмисне спричинений редактором "Укр. Голосу" Мирославом Стечишином у довірочному порозумінні з прот. С.В. Савчуком, — цього, мабуть, ніколи ніхто знати не буде.

Єпископ українців греко-католиків, Василь Ладика, суспендував двох своїх священиків, А. Сарматюка й Н. Шумського, за те, що вони, будучи в духовному сані, поженилися.

Редактор "Укр. Голосу", Мир. Стечишин, у своїй статті п.з. "*Риба в мутній воді*", що була поміщена в числі за 6 березня 1935 р. цього тижневика, зайняв таке становище, що єп. Ладика поступив правильно, бо в Католицькій Церкві, подібно як і в Церкві Православній, канони забороняють женитися всім тим, кому вже перед тим були звершені свячення в духовний сан.

Для В. Свистуна таке становище редактора "Укр. Голосу" було не тільки несподіванкою, але й "шоком".

Він каже, що по "нараді з кількома передовими одиницями" в У.Г.-П. Церкві, він рішив заперечити твердженню редактора "Укр. Голосу", що в Автокефальній Православній Церкві кожного, без винятку народу, особі після висвячення заборонено женитися. В. Свистун у своїй статті п.з. "Женячка по висвяченню" (в "Укр. Голосі" за 13 березня 1935 р.) м.ін. проголосив таку заяву:

> "Укр. Православ. Церква в Канаді є окремою або автокефальною церквою в справах церковної адміністрації й епископату, але рівночасно в справах доґм і канонів є частиною Укр. Правосл. Автокефальної Церкви, що відродилася в 1921 році під керовництвом митрополита київського і всієї України, Василя Липківського. Принимавши архиепископа Іоанна Теодоровича, як свого епископа й приєднавшися до Укр. Православ. Автокефальної Церкви, Українська Православна Церква в Канаді тим самим стала відносно доґм і канонів на становищу Укр. Православ. Автокефальної Церкви на Україні.

---

[11] Текст цієї "Історичної Записки" був опублікований у журн. "Церква й Життя" (Київ) Ч. 2-3, 1927.

Що-ж говорять канони Укр. Православної Автокефальної Церкви відносно одружіння священиків?

Перший Укр.Православний Собор Київщини, що відбувся 22-26 травня, 1921 року у Києві, ухвалив ряд ухвал, що з деякими змінами були одобрені першим Всеукраїнським Церковним Собором в Києві 14/30 жовтня, 1921 року й увійшли в ряд Канонів ухвалених тим-же Собором.

Собор Київщини перевів отсі ухвали відносно духівництва в Українській Православній Автокефальній Церкві..."

І тут він вичислив усі ті "*Київські Канони*" (з 1921 р.) УАПЦ в Україні, в яких сказано, що в цій Церкві духовні особи всіх ступенів священства, з єпископами включно, в подружніх справах підлягають тим самим церковним законам, що й світські члени Церкви. Отже, їм (діяконам, священикам й єпископам) дозволяється женитися також і після висвячення, а потім, коли є конечність, розводитися, і женитися вдруге, і т.д.

Незабаром, у числі за 20 березня (1935 р.) "Укр. Голосу", була поміщена стаття Адміністратора У.Г.-П. Церкви, прот. Савчука, п.з. "*Канони Української Греко-Православної Церкви в Канаді*", головна частина якої слідує нижче:

"В "Укр. Голосі" з дня 13 березня, ц.р. п. Свистун в статті п. з. "*Женячка священиків по висвяченню*" робить твердження, що Укр. Греко-Православну Церкву в Канаді зобовязують канони Укр. Автокеф. Православної Церкви на Україні, які були ухвалені Всеукраїнським Православним Собором 14/30 жовтня 1921 року. Своє твердження він опирає на тім, що "принявши архиепископа Іоанна Теодоровича, як свого епископа, й приєднавшись до Укр. Прав. Автокеф. Церкви, Укр. Православна Церква в Канаді тим самим стала відносно доґм і канонів на становищу Укр. Православної Автокеф. Церкви на Україні".

Уважаю, що таке твердження не є згідне з дійсністю з таких причин:

1. Українська Греко-Православна Церква в Канаді повстала 1918 року, вона приняла віру й доґми такі самі, як ріжних вже істнуючих Греко-Православних Церков і придержується віри й доґм принятих Першими Сімома Вселенськими Соборами Християнської Церкви (гляди 1 параграф Чартеру Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді), та дотепер жадною ухвалою не стала частиною будь якої іншої церкви. Укр. Греко-Православну Церкву в Канаді зобовязують тільки постанови її власних Соборів. В справах, про які вона не винесла спеціяльних ухвал чи постанов, вона придержується канонів та практики Вселенської Православної Церкви.

2. Укр. Греко-Православна Церква в Канаді нігде й ніколи не постановляла, що приймає канони Укр. Автокеф. Православної Церкви на Україні за свої. Противно, на 4-ім соборі Української Православної Церкви в Канаді, що відбувся в Йорктоні, Саск. 16-17 липня, 1924, по вислуханню архиепископа Іоанна Теодоровича і делеґатів, як каже урядовий звіт,

"Принято одноголосно резолюцію, щоб попросити Високопреосвященого Владику Івана приняти Укр. Православну Церкву під свій духовний провід. Услівя, які рішено зі сторони Собору предложити новому Архипистиреві, подібні, як були з митр. Ґерманосом — щоби обі сторони заховали повне право самостійности і працювали разом, руководячись почуттям обовязку і вимогами загальної справи".

"Впреосв. Владика, принявши до відома однодушне рішення Собору, виголосив довшу бесіду".

Це якнайкраще свідчить про те, що Укр. Греко-Православна Церква в Канаді залишила за собою цілковиту свободу відносно канонів Укр. Автокеф. Православної Церкви на Україні. Четвертий Собор Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді, здаючи собі справу з того, що Укр. Автокеф. Православна Церква на Україні знаходиться під ворожим большевицьким пануванням — ворожим так до українства як і до релігійних справ, — і не годна свобідно розвиватися та діяти, не хотів зобовязувати Укр. Греко-Православну Церкву в Канаді до таких постанов та ухвал Укр. Автокеф. Православної Церкви на Україні, які хоч могли бути оправдані та корисні для церкви на Україні, могли рівночасно бути шкідливі для Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді та йти в розріз з її ціллями й засадами. Події, що скоїлися в життю Укр. Автокеф. Православної Церкви на Україні в 1929 році цілковито оправдали таке становище Собору Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді.

3. В справах женячки Укр. Греко-Православна Церква в Канаді придержувалася і досі придержується канонів Вселенської Православної Церкви. Дотепер всі кандидати на священиків Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді були зобовязані женитися перед висвяченням. Коли отже кандидат Т. Д. Волохатюк в 1926 р. вніс просьбу, щоб позволити йому перше висвятитися, а пізнійше оженитися, його просьба була відкинена як незгідна з практикою Укр. Греко-Православної Церкви в Канаді. Він отже перше оженився, а потім був висвячений".[12]

Замітки. — Проблему в вищезгаданій статті прот. С.В. Савчука становлять собою такі факти:

Архиєп. І. Теодорович приїхав з України до США й Канади як один з ієрархів УАП Церкви в Україні, тобто він приїхав сюди як той ієрарх, який під оглядом догматів і канонів стояв на становищі цієї УАП Церкви в Україні. Цього свого становища він тоді не зрікся, і Провід У.Г.-П. Церкви цього зречення від нього не вимагав. А тому, що він в У.Г.-П. Церкві, як її Архипастир, був учителем віри, то це само собою означало, що У.Г.-П. Церкву в Канаді він мав учити віри згідно з тим своїм становищем під оглядом догматів і канонів, з яким він приїхав з України.

VII. СЬОМИЙ СОБОР У.Г.-П. ЦЕРКВИ: ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ІСТОРІЇ СПОРУ ЗА "КИЇВСЬКІ КАНОНИ"

Відношення Собору до управи намагання архиєп. Теодоровича нав'язати зносини з Константинопільською Патріярхією та мета тих зносин

Сьомий Собор У.Г.-П. Церкви відбувся в Саскатуні в днях 30 червня і 1, 2, й 3 липня 1935 р. Участь у ньому взяли: архиєп. Іоан Теодорович, 23 священики, члени Консисторії, Головний Уряд Українського Греко-

[12]Див. також С.В. Савчук, Відношення УГПЦ до канонів УАПЦ з 1921 р. (У журналі "Новий Літопис", Вінніпег. Рік І. Ч. І Жовтень-грудень 1961 р.).

Православного Братства, члени Церковної Судової Комісії та 84 делегати від Церковних Громад.

1. Суд над В. Свистуном

На першій сесії (в неділю 30 червня) Собору о. Петро Мельничук прочитав рішення Судової Комісії:

"Саскатун, Саск.: 29-го червня, 1935. Протокол в справі оскарження Впр. Архиепископа Української Греко-Православної Церкви в Канаді проти п. В. Свистуна. Оскарження Високопреосвященого Архиепископа Іоанна Теодоровича з дня 25 ц. м. предложене на руки Консисторії У.Г.П.Ц. в Канаді, що п. В. Свистун, як член У.Г.П.Ц. зломив карність і статут тоїж Церкви, спеціяльно параґраф 31, публікуючи памфлєт "Доґматично-канонічне становище У.Г.П.Ц. в Канаді", проти Архиепископа й Адміністратора У.Г.П.Ц. — передано Судовій Комісії до розглянення. Церковна Судова Комісія перестудіювавши в суботу 29-го ц.м. на своїм засіданню повисше оскарження, прийшла до заключення, що п. В. Свистун поступив у невідповідний спосіб, публікуючи брошури, що осуджують авторітет нашої Церкви, та віддають внутрішні справи нашої Церкви під осуд людей, що не є членами цеї Церкви, а навіть відносяться до неї ворожо. Ввиду цього осуджує Церковна Комісія крок п. Василя Свистуна тому, що він знехтував процедуру приписану 31 параґрафом статуту У.Г.П.Ц., та що таке поступовання є шкідливе й заслугує на публичну нагану перед Собором. Церковна Комісія: о. П. Самець в.р., о. Володимир Слюзар в.р., Петро Зварич в.р."[13]

Суд над В. Свистуном закінчився на шостій сесії Собору (у вівторок 2 липня). У "Протоколі" Собору про вислід цього суду є такі дані:

"**Юл. Стечишин** (читає): Семий Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді констатує, що закиди зроблені п. В. Свистуном письмом і словом перед і підчас Собору проти Впр. Архиепископа о. Іоанна Теодоровича є безосновні й негідні.

Собор дальше констатує, що п. В. Свистун по довшій дискусії в часі Собору відтягнув без застереження свої закиди проти Впр. о. Владики і обіцяв приняти в цій справі рішення Собору та повинуватися вимогам карности церковної орґанізації на будуче.

Тому Собор у добрій вірі приймає заяву пана Свистуна, і обмежується на висказанню йому догани.

Внесли: **Юл. Стечишин і Ковтун.** Перейшло одноголосно".[14]

Про покаяння В. Свистуна в "Протоколі" є така нотатка:

"**В. Свистун:** Я свої закиди проти о. Савчука відтягаю, я про це говорив вчера й нині це пригадую. Злих інтенцій не мав я до нікого, а виступив я тому, що вважав що о. Владика хоче пересвяти. Нині маю інші переконання. Собор має вияснити наше становище до Київської Церкви, до канонів, до злуки з патріярхом і він минеться зі своєю ціллю, коли не вирішивши цього, розійдеться. Мені говорив член резолюційної комісії приватно, що я не повинен находитися на Соборі. Я це приймаю! Думаю, що мені дальше

---

[13]Протокол Семого Собору Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Саскатун, Саск. 30 червня, Саск. 30 червня, 1-3 липня, 1935. Вінніпеґ, Ман. 1935. Стор. 5.

[14]Op. cit. Стор. 63.

участь в життю Церкви немислима. (Плаче.) Мушу також відтягнутися від народньої роботи. Я з Собору відходжу. (Вийшов).".[15]

Свящ. Петро Маєвський,
настоятель Собору Св. Покрови в Вінніпезі (від осени 1932 р. до кінця 1946 р.). Висвячений на священика в Києві 1921 р. - в духовній юрисдикції митр. Василя Липківського. Після семилітнього пастирського служіння в Укр. Автокеф. Правосл. Церкві в Києві, він у грудні 1928 р. повернувся додому, в Галичину, а звідти восени 1931 р. приїхав до Канади.

2. Суд над о. П. Маєвським

Настоятеля Катедрального Собору Св. Покрови в Вінніпезі, о. Петра Маєвського, судили (на п'ятій сесії Собору) за те, що він без порозуміння з архиєп. І. Теодоровичем і Консисторією робив заходи, щоб знайти єпископа для Канади. На листовну рекомендацію митр. Василя Липківського (з яким о. П. Маєвський листувався в 1933-1937 роках), він почерез проф. І. Огієнка (у Варшаві) нав'язав контакт з єп. Полікарпом Сікорським у Луцьку. Усі свої листи, що були пов'язані з його заходами знайти єпископа для У.Г.-П. Церкви в Канаді, о. Маєвський прочитав на Соборі.

Про вислід суду над о. П. Маєвським маємо таке свідчення з протокольного запису шостої сесії Собору:

"**Предсідник:** Беремо тепер справу о. Маєвського.

Арх. о. Іоанн: Я знаю о. Маєвського 12 літ і завжди ставився до нього з довірям. Він був парохом у Київі й завідуючим книжкової комори. Він жалує, що зробив невідповідний крок і що поступив необережно. Я просив би погодитися зі мною. Він не думав, що з того вийде й кається. Прошу Собор зняти з нього обвинувачення, не карати й не судити. О. Маєвський більше цього не повторить.

---

[15]Op. cit. Стор. 64.

О. Маєвський: Вчера я говорив і нині говорю те саме: все що робив я то робив в добрій вірі, й думаю (плаче), що Собор погодиться на внесок о. Владики.

Предсідник: Чи Собор годиться з заявою о. Владики?

Голоси: Годимося!"[16]

3. Єп. Полікарп про погляд загалу українських православних церковних діячів у Західній Україні на Церкву в юрисдикції архиєп. І. Теодоровича

У ході судового процесу над ним о. Маєвський прочитав листа (датованого 9 квітня 1935 р.) від єп. Полікарпа Сікорського (з м. Луцька на Волині) такого змісту:

"Всечесніший Пан-Отче Петре! Одержав я Вашого листа з пропозицією обняти епископську катедру в Канаді. За пропозицію дякую, але я старий, уже маю 60-літ і їхати в невідому сторону, без знання мови, тяжко. Отже ж можу тільки рекомендувати Вам кандидата, коли-б такий знайшовся серед духовенства Волині. Але для цього прошу мені відповісти на такі питання:

1. Я знаю, що канадійські парафії Церкви Української Автокефальної Православної знаходяться під юрисдикцією Арх. Івана Теодоровича, отже ж будучий епископ канадійський буде самостійним чи вікарієм на Канаду Арх. Івана?

2. Хто буде висвячувати того епископа, бо сам один Арх. Іван висвятити його не має права згідно з канонами?

3. Коли-б той епископ був висвячений тут у Польщі (що дуже сумнівно), то він явиться супроти Арх. Івана канонічним, а Арх. Іван неканонічний, то як то буде согласовано, хто кого буде пересвячувати?

4. На яке утримання може розраховувти новий епископ, коли мені відомо, що Арх. Іван матеріяльно зле забезпечений?

5. Чи буде вислано шифкарту тому, хто би зголосився їхати до Канади, яко епископ? Я одержую Ваш часопис "Дніпро" і трохи знайомий з положенням Української Автокефальної Церкви в Канаді й взагалі в Америці.

Мені не зрозуміло, чому після смерти еп. Жука не вжито заходів, щоб його дієцезію було прилучено до юрісдікції Арх. Івана. Коли тому, що Арх. Івана лічать "самосвятом", то йому пора-б було канонізуватися і зорґанізувати всіх українців сущих в Америці в одну дієцезію. Для нас в Европі українців православних така дієцезія була би великою моральною підтримкою, а то дивляться на Вас, як на самосвятів, і тим наша українська церковна справа тілько тратить навіть у Польщі. Господь милосердний благословить Вас. *Полікарп, епископ Луцький*".[17]

4. Перша в історії У.Г.-П. Церкви постанова Собору в справі її відношення до канонів Вселенської Православної Церкви

На восьмій сесії Сьомого Собору була ухвалена резолюція історичного значення, зміст якої такий:

"**Петро Ковтун і Ґео. Підлубний:** Собор констатує, що Українська Греко-Православна Церква в Канаді стояла і стоїть відносно канонів на тому самому становищі, що і всі інші православні церкви, а в практичних

---

[16]Ibid.

[17]Op. cit. Стор. 53-54.

справах поступає після свого статута й чартеру, як самостійна церковна орґанізація; коли-ж виринає спеціяльне канонічне питання в конкретній формі, його рішається після спеціяльних студій знавцями, покликаними в цій цілі церковними властями.

Собор дальше констатує, що стаття о. Адміністратора С. В. Савчука, поміщена в "Українськім Голосі" з дня 20 березня 1935 року, правильно опреділює становище Української Греко-Православної Церкви в Канаді в порушеній справі.

Принято одноголосно.".[18]

Замітки. — Усі ті помісні православні Церкви, з яких складається Вселенська Православна Церква, визнають канони Сімох Вселенських Соборів, канони всіх Помісних Соборів і правила (канони) Свв. Отців, що їх визнали Вселенські й Помісні Собори. Кажучи, що "*Українська Греко-Православна Церква в Канаді стояла й стоїть відносно канонів на тому самому становищі, що і всі інші православні церкви*", вищезгадана резолюція 7-го Собору У.Г.-П. Церкви *implicite* говорить, що ця Церква визнає канони 7-ох Вселенських Соборів, канони усіх Помісних Соборів й канони Свв. Отців.

Одначе інформація архипресв. д-ра С.В. Савчука, що "*Ця постанова Сьомого Собору війшла, пізніше, в Статут Української Греко-Православної Церкви в Канаді*",[19] не згідна з дійсністю, бо пізніше в Статуті У.Г.-П. Церкви була включена вставка, в якій сказано, що У.Г.-П. Церква в Канаді *визнає тільки "правила й постанови" сімох Всел. Соборів.*[20]

5. Постанова Собору в справі мети, з якою архиєп. І. Теодорович написав листа до патр. Фотія II 1935 р.

Архиєп. І. Теородович на 5-ій сесії Собору сказав:

"Я вношу: Семий Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді приймає до відома започаткування Архиепископом Церкви зносин з царгородським патріярхом і започаткування зносин з другою Українською Православною Церквою Північної Америки. Собор приймає вище подане до відома й опреділює, що Українська Греко-Православна Церква в Канаді залишає за собою повну свободу рішення в цих справах, коли прийдеться рішати після отримання відповіді від патріярха".[21]

Одначе Собор цей проєкт резолюції архиєп. Теодоровича відхилив, а натомість на своїй 8-ій сесії прийняв таку резолюцію:

"**Михайло Стечишин і Тео. Гуменюк:** Семий Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді приймає до відома ініціятиву Архиепископа Іоанна в започаткованню духовних зносин із царгородським патріярхом; дальше цей Собор констатує факт, що справа ця не є справою самого

---

[18]Op. cit. Стор. 73.

[19]С.В. Савчук, Відношення УГПЦК до канонів УАПЦ з 1921 р. (У Журн. "Новий Літопис". Вінніпеґ. Рік І. Ч. І. (Жовтень-грудень), 1961. Стор. 20.

[20]Див. "Статут і правила Української Греко-Православної Церкви в Канаді". Вінніпеґ, 1958. Стор. 6.

[21]Op. cit. Стор. 61-62.

Архиепископа Української Православної Церкви в Злучених Державах, але є також справою спільної ваги й консеквенції обох Церков і тому цей Собор вважає, що дальший хід цієї справи мусить провадитися в порозумінню з Консисторією нашої Церкви в Канаді. Собор одначе застерігає собі повне право остаточного рішення в цій справі, при чому буде руководитися такими засадами:

1) Ненарушення соборноправности й самостійности Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

2) Ненарушення теперішнього сану священослужителів нашої Церкви.

3) Створення у свій час власної ієрархії, задержуючи автокефальність нашої Церкви.

4) Правом духовної злуки з Українською Автокефальною Православною Церквою на Україні, коли така відновиться по волі українського народу і незалежно від чужих впливів. (Принято одноголосно)."[22]

Замітки. — Друга точка цієї постанови означає заборону священнослужителям У.Г.-П. Церкви робити будь-які "поправки" до їхнього рукоположення. Хто з них був би готовим нарушити цю постанову, то тим самим він позбавив би себе місця в У.Г.-П. Церкві.

6. Проголошення статистичних даних про У.Г.-П. Церкву на її Сьомому Соборі

Прот. С.В. Савчук, службово здавав звіт на 6-ій сесії (у вівторок 2 липня) Сьомого Собору (1935). У "Протоколі" цього Собору є такі інформації про ці:

Предсідник: Прошу о. Адміністратора дати звіт.

О. Савчук: Мій звіт буде короткий. За пять літ неможливо всього докладно подати. Послідний Собор відбувся в нас 1930 р. Маємо 25 священиків і одного Архиепископа. В Алберті є 53 громади — 5 священиків, в Саскатуні 76 громад — 9 священиків, в Манітобі 43 громад — 7 священиків, в Онтеріо 7 громад — 3 священики, в Квебеку 1 громада — 1 священик. В Злучених Державах є одна громада.

В канадійській статистиці, за яку наша церква не відповідає, є записано поверх 55 тисяч українців, що записалися як члени Української Православної Церкви в Канаді. На ділі є багато більше.

Минулого січня Консисторія розіслала до кожної громади обіжник про моральний і матеріяльний стан нашої Церкви. Відповіли лиш 76 громад.

Після того обіжника маємо в тих громадах членів родин 1,582, прихильників 2,538. Разом 4,120 родин. Вартість будинків подано на $223,238.60. Вартість церковних річей $28,905.67, разом $253,144.27. Довгу мають громади $44,589.84.

54 громади прислали звіт з голосовання про те, чи має бути розмет на цьому Соборі. 834 голосували за розметом, 145 проти, здержалось 93.

Загально наші громади взірцеві, хоч малі. Матеріяльно деякі стоять слабше, за те морально сильніше. За минувших 5 років, що відзначилися великою крізою загально, наша церковна справа о много поліпшилася. Ми без особливого захвату за пять літ зробили великий крок вперед. Є добра дисципліна й совісне виконування обовязків та релігійних практик. Але є

[22]Op. Cit. Стор. 73.

громади, які не знають орґанізаційної дисципліни. Не знати хто в них в уряді й до кого писати листи.

Дієцезіяльний фонд є 1 доляр від Богослуження і 1 доляр від члена. Наша Церква вже існує як леґальне тіло. Майно належить до громад.

Братство. Його в чартері нема, однак є в Статуті. Мусимо його зреорґанізувати, воно потрібне для помочі Церкві й Собор мусить ухвалити Статут.

Семинар. Найважніший крок було зроблено тим, що заложено Семинар. Наука вже відбувається 3 роки й маємо 7 питомців. Науку в Семинарі подавали 4 священики і один світський чоловік: оо. Маєвський, Галицький, Запаринюк і я, та п. О. Івах.

Через це зросла повага до нашої Церкви, бо не стоїмо в ласку другим церквам, коли треба священика, а й самі тепер не журимося, де взяти нам священиків.

Ювілейний Фонд. Збирати Ювілейний Фонд запропонувала Духовна Конференція й Провінціяльні Церковні Зїзди, що відбулися 1933 р. За фондом провадилася кампанія півтора року й зібрано готівки $8,200.00

Зїзди. До тепер відбувалися Духовні Конференції, на які зїзджалися лиш священики. Конференція коштує священиків поверх 600 долярів і ми завсігди будемо раді витати на них і світський елємент, що схоче пристати до розмету. До цього часу було шість церковних Зїздів, по два в кожній провінції. Їх ухвали були як рекомендації для управи Церкви, для Консисторії. Іншими словами Консисторія прислухувалася голосові світських людей.

Що я робив? Якийсь час був парохом соборної парафії, головою Консисторії й редактором "Вістника". Тепер теж веду науку в Семинарі. Робота для Адміністратора так зросла, що один чоловік не може дати собі ради. Так, що в протягу двох, трох літ треба буде взяти до помочі ще одного чоловіка. Коло "Вістника" є багато праці. Правда, багато мені помагають о. Кудрик, о. Грицина та Любенко, який є тут на Соборі. Додам, що до "Вістника" всі можуть й повинні писати, коли хочуть, щоб він був цікавий. Я також відвідую громади, і хоч маю стільки праці, мене критикують, що я не священик, бо не маю парохії. Я не є без парафії, бо силою свого становища, як Адміністратор, являюся "екс-офіціо" парохом Собору в Вінніпеґу. Поза це, коли маю нагоду виїзджаю поза Вінніпеґ з Богослуженнями. В 1933 р. за 8 місяців я відправив поза Вінніпеґом 23 Богослужень. В 1934 році 45 Богослужень, 5 неділь був хворий, 2 неділі був в дорозі, а ніде не служив 5 неділь. В 1935 році відправив вже 30 Богослужень, в цім числі що четверта в Брендоні і Форт Віліям, бо там нема пароха."[23]

Замітки. — Тому що Собор Св. Покрови в Вінніпезі був Катедрою Архипастиря У.Г.-П. Церкви, отже його Священнонастоятелем був архиєп. І. Теодорович (парохом цього храму був священик), і тому що, в цій Церкві 1929 р. була формально возстановлена Адміністратура (що була утверджена "Чартером" з 5 березня 1929 р.), то прот. Савчук, як

[23]"Протокол Семого Собору". Op. cit. Стор. 20-21.

Архипастир і священики У.Г.-П. Церкви в Канаді 1932 р.

Перший ряд сидять (зліва направо): священики - Петро Мельничук, Петро Маєвський, Петро Самець, Семен В. Савчук; архиєп. Іоан Теодорович, священики - Василь Кудрик, Дмитро Стратійчук, Володимир Слюзар, Степан Гребенюк.

Другий ряд: священики - Григорій Василів, Дмитро Сенета, Лука Березицький, Теодор Кісілюк, Іван Майба, Євстафій Улян, Тимофій Горбай, Дмитро Лещишин, Петро Запаринюк.

Третій ряд: священики - Андрій Берик, Пилип Галицький, Мирослав Подольський, Єронім Грицина, Іван Дмитрів.

Адміністратор, що заступав Архипастиря (який резидував в США) в усіх тих справах, які не належали до *екслюзивних єпископських духовних прерогатив,* був *ex officio* настоятелем Катедри Архипастиря під час його неприсутности в Канаді.

Це право прот. С.В. Савчука, як Адміністратора, автоматично вигасло 9 лютого 1940 р., коли — на основі вироку Верховного Суду Канади, що ця "Громада *de jure* не належить до У.Г.-П. Церкви", — Парафія Св. Покрови відділилася від У.Г.-П. Церкви, і стала незалежною. Парохом Громади Св. Покрови в 1932-1946 рр. був о. Петро Маєвський.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТИЙ

ВИЗНАЧЕННЯ ЛІНІЇ ВІРОІСПОВІДНОГО РОЗМЕЖУВАННЯ МІЖ ІСТОТОЮ УАП ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ Й У.Г.-П. ЦЕРКВОЮ В КАНАДІ ЇЇ СЬОМИМ СОБОРОМ

ВСТУП

До питання нез'ясованости дійсної причини судового "Церковного Процесу" внутрі У.Г.-П. Церкви в 1938-1940 роках

За причину голосного в свій час "*Церковного Процесу*" (в 1938-1940 рр.) Церковної Громади Св. Покрови в Вінніпезі з тим табором, що був лояльний у відношенні до Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді та до її архиєп. Теодоровича, авторитетні чинники У.Г.-.П.Церкви подають "несубординацію" о. П. Маєвського, пароха цієї Громади, супроти свого первоієрарха (архиєп. Теодоровича) й Консисторії; бо, мовляв, за свого первоієрарха він фактично вважав не архиєп. Теодоровича, а тільки митр. Липківського, який жив в Україні під домашнім арештом, і з яким він постійно листувався (у 1933-37 рр.) та слухав його порад. Крім цього, о. Маєвський увів у Катедральному Соборі Св. Покрови (в Вінніпезі) протестантську ("загальну") сповідь і проти заборони Консисторії передав по радіо Службу Божу.

Згадавши про факт листування о. Маєвського з митр. Липківським, прот. В. Кудрик подає, з черги, ще такі факти:

> "Дальше на власну руку впроваджує Маєвський в соборній громаді форму протестантської сповіди, хоч Консисторія перестерігає його.
>
> Проти рішень Архіепископа, конференції і Консисторії передає Службу Божу через радіо. Тай ще багато подібного.
>
> Все те примусило Архіепископа запитати Маєвського, яке його та його громади відношення до Архіепископа. Маєвський відповів 1-го серпня, 1936 року, що його відношення братерське і з тим же післав Архіепископові

виривок з листа Липківського до себе, де між іншим Липківський говорить Маєвському:

"Коли будете бачити Всеч. о. Івана Теодоровича, висловите йому моє задоволеня, що він припинив свої зносини з патріярхом. Нехай пильнує своєї автокефальности... Передайте моє щире привітання брату Василю Свистуну, і прохання не послабляти свою велику працю і боротьбу на охорону рідної церкви і Ви йому щиро допомагайте... Пишіть про церковні справи у вас і в Америці... (Дата листа з Київа мала бути 15 червня, 1936)."[1]

"Всього того було забагато, отже о. Владика на основі постанов Церковного Статута про "Церковну Судову Комісію" ("Чартер і Статут", ст. 25-26, 1937) зробив на Маєвського скаргу перед Церковною Судовою Комісією.

Суд над Маєвським відбувся 17-го березня 1937 року. Маєвський не прийшов, ані повідомив, чому не приходить. Суд, переглянувши документи і вислухавши заприсяжених свідків, знайшов Маєвського винним і рішив "виключити його зі складу духівництва й членства Української Греко-Православної Церкви в Канаді", та поручив Архієпископові перевести в життя це рішення. І Архієпископ це зробив 29 березня, 1937 р."[2]

Тому що велика більшість членів цієї Соборної Громади вважала, що о. П. Маєвський був безпідставно виключений (на підставі вироку церковного суду) архиєп. Теодоровичем з У.Г.-П. Церкви, і тому що такої думки про це був і сам о. Маєвський, то цей душпастир далі залишився в цій громаді. Одначе два її члени, Ґеорґій Буґера та Йосиф Богоніс, вважаючи, що о. Маєвський виключений з цієї Церкви її судом, рішили усунути його з цієї Громади.

Ту саму причину усунення о. Маєвського з У.Г.-П. Церкви, яку подав прот. Кудрик, згодом подав і сам о. Маєвський.[3] Але, — і це найважливіше, — та сама причина фіґурує в тих документах, якими є урядові судові акти з цього епохального в історії У.Г.-П. Церкви "*Церковного Процесу*", з яких складаються два великі томи п.н. *"In the Supreme Court of Canada on Appeal from the Court of Appeal from the Manitoba"* (Ottawa, 1940).

На думку автора цієї книги, дійсна причина цього великого "*Церковного Процесу*" далі залишається нез'ясованою в церковній історіографії, бо в ній за причину поданий лише факт *несубординації* о. Петра супроти Консисторії У.Г.-П. Церкви та її Архипастиря Іоана Теодоровича.

Хоч у дійсності причина цього полягала в тому, що настоятель Соборної Громади Св. Покрови в Вінніпезі, о. П. Маєвський, та визначний член її проводу, Василь Свистун, принципово й категорично виступали проти того факту, що Сьомий Собор У.Г.-П Церкви (1935 р.) спеціяльною резолюцією, ухваленою "одноголосно", заявив, що У.Г.-П. Церква в Канаді завжди визнавала й визнає усі ті канони Вселенської Православної Церкви, що їх визнавали й визнають всі інші помісні

---

[1]Прот. В. Кудрик, Як прийшло до Церковного Процесу. Вінніпеґ, 1940. Стор. 9.

[2]Ibid.

[3]о. Петро Маєвський, Моя священича праця в Вінніпеґу. (У Ювілейному Збірнику "Пропам'ятна Книга. — Три Ювілеї". Лос Анджелес, 1966).

Православні Церкви[4], а при цьому цей Собор своєю спеціяльною резолюцією одноголосно солідаризувався з заявою прот. С.В. Савчука (в "Укр. Голосі", 20 березня 1935 р.), що У.Г.-П. Церква, приймаючи (1924 р.) до себе єпископа (в особі владики Теодоровича) з УАП Церкви в Україні, при цьому свідомо, і то з принципових мотивів, не прийняла "Київськийх Канонів" (з 1921 р.) І з цією заявою прот. Савчука, як було сказано вище, Сьомий Собор "одноголосно" солідаризувався.[5]

В. Свистун і о. П. Маєвський, що заявилися вірними "Київським Канонам", а тим самим вони були проти визнавання канонів Вселенської Православної Церкви, відразу після цього Собору почали голосити, що У.Г.-П. Церква "зрадила Рідну Церкву" (тобто УАП Церкву в Україні); зрадила таким чином, що цей Собор з одного боку поставився позитивно до *всіх* тих канонів Вселен. Правосл. Церкви, що їх визнають і практикують помісні Правосл. Церкви, а з другого боку він неґативно поставився до "Київських Канонів" УАПЦ з 1921 р.

Тут і була причина несубординації о. Маєвського супроти Консисторії У.Г.-П. Церкви та її Архипастиря, архиєп. Теодоровича, який разом з своїм Собором схвалив вірність в с і м тим канонам Всел. Правосл. Церкви, що їх визнають і практикують помісні Правосл. Церкви і також схвалив факт неприйняття У.Г.-П. Церквою "Київських Канонів" УАП Церкви.

Можна зробити таке припущення, що ні один з цих двох таборів — позовників і позиваних — за того часу волів не розголошувати того факту, що під "зовнішньою" причиною (брак "субординації" о. Маєвського) цього "Церковного Процесу" глибше була й інша причина, а саме конфлікт на точці відношення до "Київських Канонів" (з 1921 р.) УАП Церкви в Україні.

І. ОСНУВАННЯ "БРАЦТВА ОБОРОНИ РІДНОЇ ЦЕРКВИ" ТА ЙОГО ОРГАНУ — ГАЗЕТИ "РІДНА ЦЕРКВА"

Цією першою в надрукованих джерелах інформацією про оснування при Катедральному Соборі Св. Покрови в Вінніпезі організації п.н. "*Брацтво Оборони Рідної Церкви*" була та, що її подала редакція "Вістника" (в числі за 1 серпня 1935 р.) в передовиці п.з. "*Не можна довше мовчати*". З цього джерела знаємо, що в Церк. Громаді Св. Покрови 14 липня 1935 р. відбулися спеціяльні Збори, на яких голова цієї Громади, Осип Боянівський, її парох, о. П. Маєвський, та В. Свистун здавали звіт із своєї участи в Сьомому Соборі У.Г.-П. Церкви.

В. Свистун і о. Маєвський у своїх звітах інформували цю Громаду, що Сьомий Собор обох їх засудив за те, що вони виступали проти рішення архиєп. Теодоровича підпорядкувати очолену ним "дієцезію" (в Америці і в Канаді) УАПЦеркви власті Царгородського Патріярха. Голова Громади, О. Боянівський, у своєму звіті представляв характер Сьомого Собору в дуже понурому світлі, і при цьому сказав: "*Я бовся, що*

---

[4]Див. "Протокол Семого Собору". Op. cit. Стор. 73.
[5]Ibid.

мене злінчують"[6] Також і о. Маєвський скаржився, що "*він ніколи в життю не був у такому прикрому положенню, як на Соборі в Саскатуні; навіть большевики ніколи так з ним не обійшлися, як Собор.*"[7]

Можливо, що о. Маєвський тут мав на думці той специфічний інцидент, що занотований в "Протоколі" Сьомого Собору. Коли предсідник Собору, Мих. Стечишин, звернувся до о. Маєвського словами "Пане Маєвський", то той заявив:

> "Протестую, щоб мене ображувано. Я отець, а не пан!"
> "Мих. Стечишин: То ще ним будете, заки цей Собор закінчиться!".[8]

У цій передовиці ("*Не можна більше мовчати*") у "Вістнику" з 1 серпня 1935 р. зокрема було сказано, що Адміністратор У.Г.-П. Церкви, прот. Савчук, ще 18 липня (1935 р.) звертався до о. Маєвського з проханням прислати Консисторії ті резолюції, що були ухвалені (14 липня 1935 р.) Зборами Соборної Громади Св. Покрови, але він не прислав їх. (Таку поведінку о. Маєвського Консисторія вважала за брак дисципліни з його боку).

II. ОРГАН У.Г.-П. ЦЕРКВИ ПРО "ПРОТЕСТАНТИЗМ" В ІСТОТІ УАП ЦЕРКВИ ФОРМАЦІЇ 1920-1921 РОКІВ

Ухвалення Сьомим Собором резолюції, в якій сказано, що У.Г.-П. Церква в Канаді завжди визнавала й далі визнає в с і ті канони Всел. Правосл. Церкви, що їх визнають і практикують усі помісні Правосл. Церкви, й ухвалення резолюції, в якій сказано (за прот. С.В. Савчуком), що У.Г.-П. Церква в Канаді з мотивів принципового характеру не прийняла "Київських Канонів", разом становили ту премісу, яка означала, що Сьомий Собор *implicite* заявив, що УАПЦ в Україні була такою, в істоті якої був "протестантизм".

У логіко-формальному відношенні обидві ці резолюції спільно становили ту премісу, логічним висновком з якої не могло бути ніщо інше, а тільки "поставлення крапки над і", і ясне те недвозначне доведення загалові вірних У.Г.-П. Церкви в Канаді до відома, що в істоті УАПЦ в Україні був "протестантизм", і при цьому конкретними прикладами з істоти цієї Церкви доказати це. Необхідність зробити це стала проводові У.Г.-П. Церкви в Канаді ясною зараз таки після Сьомого Собору, коли йому стало відомо, що В. Свистун, маючи за собою масову більшість членства Соборної Громади Св. Покрови та її настоятеля в особі о. П. Маєвського, напевно почне наступ на Консисторію У.Г.-П. Церкви та на її Архипастиря, вл. Теодоровича, — наступ під таким кличем, що провід У.Г.-П. Церкви "зрадив" Рідну Церкву, бо він відкинув її "Київські Канони", а натомість визнав канони Вселенської Православної Церкви.

Провід У.Г.-П. Церкви припоручив адвокатові Мих. Стечишину виконати це — "епохальне" в історії цієї Церкви — завдання, і він його виконав шляхом написання обширної статті п.з. "*Протестантизм влазить задними дверми*". Редактор "Вістника", прот. Савчук, опублікував її в числі за серпень 1935 р. цього органу У.Г.-П. Церкви.

---

[6]"Вістник", 1 серпня 1935 р. (Див. "Не можна дальше мовчати").
[7]Ibid.
[8]"Протокол Семого Собору". Op. cit. Стор. 78.

У своєму листі (з 12 липня 1935 р.) до прот. В. Кудрика Мих. Стечишин писав:

"... о. Савчук не згоджується з Юльком (Стечишиним), котрий радить дати сю статтю не до орґану Церкви, а до (Укр.) Голосу. Мирослав (Стечишин) натомість радить дати її до орґану Церкви,але з зазначенням, що се "приватні погляди автора"; о. Савчук є проти зазначування, що се лиш мої "особисті погляди".

Найголовніші частини тексту статті Мих. Стечишина п.з. "*Протестантизм влазить задними дверми*" слідують нижче:

"...Урядова статистика виказує, що до ріжних протестантських сект в Канаді заблукало далеко більше число українців, чим наше громадянство здає собі з того справу. Протестантизм втискається між нас найріжнійшими способами; коли він не входить до наших хат фронтовими дверми, то залазить задними, влазить і вікнами і шпарами. І тому супроти протестантизму потрібно не менше чуйности, чим супроти римського католицизму, а може й більше, бо небезпека римського католицизму є вже бодай спопуляризована, поставлена загально перед очи, а небезпека протестантизму є більше злегковажена. Через те, що фронтові атаки протестантизму на українців в Канаді не вдалися, ми є розположені дивитися на нього зневажливо, як на противника вже переможеного. Та в той же самий час він закорінюється в нас, як бурян на чистім поли.

Зараза протестантизму протискається і в нашу Українську Греко-Православну Церкву. Найшлися люди, що стараються засадити в нашій церкві ріжні протестантські "реформи", як свого часу засаджувано протестантські реформи в Серафимовій незалежній греко-православній церкві, поки вона не дійшла до загибелі через явний презбитерянізм. Відомий сумний випадок, коли один священик без порозуміння з архиепископом, консисторією та другими священиками був проголосив на власну руку підчас послідного Великого Посту т. зв. загальну сповідь і при цій нагоді вважав за відповідне накинутися на загально приняту в православній церкві наушну сповідь, як фарисейську, негідну та злочинну (бо, мовляв, священикам потрібно її на те, аби могли доносити поліції!).

П. В. Свистун вважав за вказане перед недавним Собором Української Греко-Православної Церкви в Канаді аж два полємічні памфлєти видати, аби розвинути пропаґанду за запровадженням в нашій церкві як він називає, "александрійського способу" висвяти епископів, бо йому захотілося теперішнього нашого архиепископа Іоанна Теодоровича нагнати, а на його місце поставити когось іншого, що був би йому — послушнійший. А колиб і цей показався неслухняним, то нагнати і його і за рік, чи два, три "висвятити" ще іншого. Легкість, яку він предкладає на усування невигідних йому епископів і назначування на їх місце нових, є не що іншого, як перехід на протестантську систему модераторів, тай взагалі усунення епископа до ролі презбитеріянського модератора. А що як не протестантизм найскрайнійшого сорта є пропозиція п. Свистуна, аби запровадити в нашій церкві правило, щоби наші священики могли свобідно розводитися і на ново женитися. Бо треба знати, що навіть більше шануючі себе протестантські секти визнають святість подружжа і не позволяють на поновне подружжа навіть світських осіб, а не то своїх священиків, від яких вимагають взірцевого християнського життя.

П.В. Свистун пропонує згадані протестантські реформи, бо каже, що

наша церква за скоро постарілася, а він хотів би в ній дечого нового, свіжого. Але коли би такі реформи запровадити, то двері до дальших реформ осталиб на остіж отворені, бо хто може тоді покласти границю, що ще можна, а чого не можна? Протестанти якраз тому й протестантами називаються, що лишили собі двері до реформ отворені на остіж і в своїм гоні за реформами подоходили до біблійництва, роселізму, суботництва та других подібних релігійних дивоглядів.

Нині ми моглиб скасувати сповідь, скасувати епископів, скасувати святість подружжа, але хто нас спинить як завтра зачнемо касувати ще й хрести, молитви, образи, свічки, відправи в церкві і все те інше, що зробило кінець Серафимовій церкві в Канаді, а зневірених людей пігнало до большевизму?

Коли організувалася Українська Греко-Православна Церква в Канаді, її основателі дуже пильну увагу на те звертали, щоби не створити якоїсь нової протестантської секти. Це мала бути Православна Церква, така сама православна, як та, що її приняв св. Володимир Великий, така сама православна, як та, що її визнає девять десятих українського народу, така сама православна, як та, що її визнають українці на Великій Україні і на Буковині, така сама православна, як та, що її визнають всі інші православні народи: греки, серби, румуни, болгари і др.

Основателі Української Греко-Православної Церкви не хотіли якоїсь небувалої православної церкви. І не хто інший, а п. В. Свистун їздив тоді до російського архиепископа Олександра Немоловського і до російського митрополита Платона Рождественського, аби вони цю церкву признали за православну та приняли її під свій покров. Не хто інший, а п. В. Свистун тішився і величався тим, що російський архиепископ Олександер приняв українську церкву під свою опіку. Коли опісля Олександер під напором батюшків-москвофілів відрікся української церкви, то знов не хто інший, а той самий п. В. Свистун вишукав сирійського митрополита Ґерманоса і радив піддати Укр. Греко-Православну Церкву в Канаді під його опіку, аби ніхто не міг говорити, що ця церква є якась сектантська та другими православними церквами не визнана.

Українська Греко-Православна Церква в Канаді постійно підчеркувала, що вона не є якась протестантська секта, а дійсна православна церква, що ні своїми доґмами, ні навчанням, ні практикою не відходить від других православних церков, а як ріжниться з ними, то тільки тим, що вона Українська, підчас коли другі православні церкви є церквами своїх народів, — грецька, сербська, румунська, російська, сирійська і т.д. Коли потрібно було заложити духовну семинарію Української Греко-Православної Церкви в Канаді, то також не хто інший, а п. В. Свистун відшукав румуна д-ра Ґермана, аби він вчив кандидатів на українських православних священиків православного богословія. Чи треба кращого доказу на те, що богословя Української Греко-Православної Церкви є таке саме, як богословія других православних церков?

Коли до Америки приїхав з України Впреосв. Іоанн Теодорович, то одиноке питання, над яким провідники Української Греко-Православної Церкви в Канаді дискусували та розважали, було, чи другі православні церкви не зможуть доказати, що Українська Автокефальна Православна Церква на Україні відступила від основних засад православія і стала сектою супроти православного світа. **Архиепископа вони тільки тоді приняли, коли він їх переконав і коли самі себе переконали, що Українська Автокефальна Православна Церква не відступила від основ Вселенської Православної**

Церкви. І треба це замітити, що одним з головних противників злуки Української Греко-Православної Церкви в Канаді з Українською Автокефальною Православною Церквою на Україні був не хто інший, а п. Свистун. Він то й був тим, що поклав застереження, що поза особу епископа, Українська Греко-Православна Церква в Канаді не підчиняється Українській Автокефальній Православній Церкві, а задержує свою самостійність. Цего слова "самостійність" ні в своїх двох брошурах, ані в своїх промовах п. Свистун ще ні не вияснив, ані не пробував вияснити. Він його тепер оминає."[9]

III. ВІДПОВІДЬ "БРАЦТВА ОБОРОНИ РІДНОЇ ЦЕРКВИ" АВТОРОВІ СТАТТІ "ПРОТЕСТАНТИЗМ ВЛАЗИТЬ ЗАДНИМИ ДВЕРМИ"

В органі Братства Оборони Рідної Церкви, в часописі "Рідна Церква" (в Вінніпезі), число за серпень 1935 р., була поміщена коротка відповідь — п.з. "*Хто заводить протестантизм?*" — на статтю Мих. Стечишина "*Протестантизм влазить задними дверми*". Зміст її такий:

"В своїй статті в "Вістнику" з 1 серпня п.н. "Протестантизм влазить задними дверми" п. Стечишин закидає п. Свистунові, що *він заводить "задними дверми протестантизм у нашу Церкву". В доказ сього твердження п. Стечишин згадує "александрійську соборну висвяту епископа" і "загальну сповідь"*.

Не маємо місця про ці справи розводитись і до них вернемо пізнійше. Нині вистарчить нам сказати, що коли "александрійська соборна висвята" і "загальна сповідь" є річи протестантські, то *протестантами є не тільки п. Свистун, але всі наші священики, а головно наш епископ, о. Кудрик, і о. Савчук,* бо вони всі вчили нас про "висшість і святість" александрійської висвяти "і про рівнозначність і святість *"загальної" і "ушної"* сповіди".

IV. ПРОТЕСТИ ОБОРОНЦІВ "КИЇВСЬКИХ КАНОНІВ" УАП ЦЕРКВИ ПРОТИ ТИХ РЕЗОЛЮЦІЙ СЬОМОГО СОБОРУ У.Г.-П. ЦЕРКВИ, "ЯКІ ОСНОВНО ЗМІНЯЮТЬ КАНОНІЧНЕ СТАНОВИЩЕ НАШОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ"

Та резолюція, якою Сьомий Собор У.Г.-П. Церкви в Канаді заявив, що "Українська Греко-Православна Церква в Канаді стояла й стоїть відносно канонів на тому самому становищі, що й усі інші православні церкви", і та резолюція, якою цей Собор солідаризувався з заявою (в "Укр. Голосі", 20 березня 1935 р.) прот. С.В. Савчука, що У.Г.-П. Церква в Канаді з мотивів принципового характеру не прийняла "Київських Канонів" УАПЦ в Україні, викликали протест з боку тих сфер в У.Г.-П. Церкві, що були прихильниками "К. Канонів" УАПЦ та їх оборонцями.

Щоб надати рухові цього протесту організовану форму, провідники цих сфер оснували (14 липня 1935 р.) організацію "Братства Оборони Рідної Церкви" й постановили видавати в Вінніпезі бюлетень у формі

---

[9]Мих. Стечишин. "Протестантизм влазить задними дверми". ("Вістник", 1 серпня 1935 р.).

часописа-місячника п.н. "Рідна Церква", що виходив (нереґулярно) до 1940 р.

У першому числі "Рідної Церкви" (рік І. Ч. І. Серпень, 1935 р.) найважливішою була стаття — п.з. "*Заложення Брацтва Оборони Рідної Церкви*", в якій були подані інформації про установчі збори цієї організації. Зміст її такий:

"В неділю 14 липня відбулися надзвичайні збори членів парохії при Українськім Соборі св. Покрови в Вінніпеґу, в ціли вислухання звіту делеґатів на Семий Собор Церкви, що відбувся в Саскатун, Саск., в днях 30 червня — 3 липня. ц.р.

Перший дав обширний звіт п. В. Свистун. В свойому звіті він докладно змалював обставини, в яких відбувався Собор, а головно підчеркнув це, що аранжери Собору витворили на Соборі штучний "стемпід" і паніку в наслідок крайно несовісного представлення перед делеґатами, начеб то п. Свистун і о. П. Маєвський, мали зрадливий замір віддати нашу Церкву під юрисдикцію варшавського митрополита Діонізія. Викинені з рівноваги делеґати Собору *остаточно приняли подані їм резолюції, які основно зміняють канонічне становище нашої Церкви в Канаді.*

Другий делеґат, п. Боянівський, переповів події на Соборі в двох останніх днях Собору, по тім, як п. Свистун вийшов з салі нарад.

О. Петро Маєвський, парох Собору, на жадання членів парохії, перечитав переписку між ним, проф. Огієнком і Митр. Липківським, яка то переписка послужила аранжерам Собору на викликання "стемпіду" й паніки на Соборі.

По вислуханню звітів делеґатів і переписки о. Маєвського збори ухвалили ряд резолюцій, в яких осудили Семий Собор Церкви як нелеґальний і членів нашої Церкви не обовязуючий, і зажадали скликання Надзвичайного Собору.

З окрема ухвалені були резолюції признання для довголітнього працівника і основника Укр. Прав. Церкви, п. В. Свистуна, а також для пароха о. Маєвського. Присутні відкинули з обуренням, як нечесні, інсинуації, які видвигнено було проти о. Маєвського на Соборі в Саскатуні.

Що найважніще, збори майже одноголосно ухвалили резолюцію, що пропонувала заложення Брацтва Оборони Рідної Цекви і видавання бюлетеню Брацтва. До Брацтва вписалося зараз же на зборах поверх 50 членів. По вписі членів вибрано тимчасовий головний Уряд Брацтва зо слідуючих осіб: Василь Свистун, голова, Никола Кінаш, заступник голови, Осип Боянівський, секретар, Іван Рій, касієр, Ф. Циганевич, член уряду. Вибрано також контрольну комісію з отсих: Гр. Блок, Гр. Угринюк, А. Климків.

В неділю 21 липня Брацтво Оборони Рідної Церкви мало свої перші збори, на яких промовляв п. В. Свистун про причини розколу в нашій Церкві і на яких вписалося нових членів поверх 20. Є надія, що коли оце звідомлення буде в друку, Брацтво буде нараховувати яку сотню членів в Вінніпеґу.

Сподіємося що другі громади, яким дорога наша Українська Автокефальна Православна Церква підуть слідом парохії при Соборі в Вінніпеґу, ухвалять резолюції з осудом Семого Собору як нелеґального і з

домаганням Надзвичайного Собору, а також заснують в себе відділ Брацтва і будуть поширювати бюлетень Брацтва.

Оба згадані мітінґи відбулися при великім числі так членів і прихильників парохії, як і гостей.

Наша парохія горяче закликує всі українські православні парохії в Канаді й Америці піти за проводом п. В. Свистуна і ратувати нашу Церкву від залежности від чужих, в яку кладе її церковний провід.

І.Г. Блок, М. Марценюк, О. Боянівський
секретарі зборів

УВАГА РЕДАКЦІЇ — Всі православні Українці, які хочуть, щоби наша Церква була дальше незалежна від чужої контролі, повинні вписатися в члени Брацтва. Вони можуть вписатися або впрост до Головного Уряду в Вінніпеґу або постаратися заложити місцевий відділ. Тільки через належання до Брацтва можна буде вратувати нашу Церкву від чужого зверхництва. Вписуйтеся до Брацтва, складайте зараз свою членську вкладку в сумі одного доляра. Збирайте також на Пресовий Фонд "Рідної Церкви", орґану Брацтва."

Замітки. — 1) Хоч Братству Оборони Рідної Церкви йшлося головно про те, що члени Сьомого Собору прийняли такі резолюції, "які *основно змінили* канонічне становище" У.Г.-П. Церкви в Канаді, то одначе під цим претекстом воно не могло наступати на провід цієї Церкви, бо загал її вірних не був освідомлений у справах канонів. Тому то це Братство повело на провід У.Г.-П. Церкви наступ під таким претекстом, що він (тобто Консисторія), як також і провід УАП Церкви в США, мовляв, апробував рішення архиєп. Теодоровича підпорядкувати обидві ці Церкви ("Дієцезії") юрисдикції Патріярха Константинопільського. Діючи під цим кличем ("запродання" Укр. Церкви Константинополеві), рух Братства Оборони Рідної Церкви почав з'єднувати собі низку Церковних Громад у Канаді, а деякі навіть і в США.

Щоб зілюструвати цей факт прикладами, досить буде згадати, що в 2-му числі (за вересень 1935 р.) "Рідної Церкви" були названі ось такі Церк. Громади в Канаді: в Саскачевані — Мічем, Редфілд, Ґлеслин; в Альберті — Смокі Лейк. В США постало Братство Оборони Рідної Церкви ім. Митрополита Василя Липківського при церкві Св. Тройці в Чікаґо.

2) У.Г.-П. Церква в Канаді на основі спеціяльного рішення її Сьомого Собору (в цій справі була ухвалена спеціяльна резолюція) постановила очікувати на вислід переговорів архиєп. Теодоровича з Констант. Патріярхією, а вже після того зайняти своє становище до цієї справи. Це становище вичікування було подиктоване їй такими мотивами: якщо б Патріярх погодився визнати архиєп. Теодоровича за "православного спископа", тобто, якщо б він не вимагав, щоб той "пересвятився", чи зробив "поправку" до своєї хіротонії з 25 жовтня 1921 року, і якщо б при цьому Патріярх не посягав на юрисдикцію над У.Г.-П. Церквою в Канаді, то, розуміється, Собор У.Г.-П. Церкви не мав би в цій справі жодних застережень.

V. ВИСЛІД "ЦЕРКОВНОГО ПРОЦЕСУ" ВНУТРІ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В 1938-1940 РР.

Від часу оснування Братства Оборони Рідної Церкви, центром його була Соборна Громада Св. Покрови в Вінніпезі, а її настоятель, о. П. Маєвський, *de facto* унезалежнився від Консисторії У.Г.-П. Церкви та її Архипастиря — архиєп. Теодоровича і тому він, незважаючи на їх заборону, далі передавав Богослуження по радіо (з Катедрального Собору Св. Покрови) і звершував "загальну сповідь", а при цьому виконував поради (отримувані листовно з України) митр. Липківського, які часом суперечили інструкціям архиєп.Теодоровича та напрямним У.Г.-П. Церкви в Канаді. З уваги на це Церковний Суд (заочно, бо о. Маєвський на цей суд не появився) 17 березня 1937 р. виключив його із складу духовенства У.Г.-П. Церкви, а архиєп. Теодорович зажадав, щоб о. Маєвський звернув йому антимінс. Але він цього розпорядження не виконав.

Тому що, згідно з вироком Церковного Суду, о. Маєвський уже не належав до духовенства У.Г.-П. Церкви в Канаді, то два члени Громади Св. Покрови — Йосиф Богонос та Ґеорґій Буґера — постановили усунути його з цієї парафії через суд — шляхом свого цивільного позову. Консисторія офіційно підтримувала їх.

Хід цього процесу та його вислід коротенько описав прот. В. Кудрик:

"3. Перша розправа була 8, 9, 14 листопада 1938 р. в суді Королівської Лави в Винніпеґу і суддя Донован рішив в користь нашої Церкви:

а) Заборонив Маєвському правити в Соборі.

б) Заборонив урядові Собору давати місце Маєвському в Соборі.

в) Наказав Маєвському звернути антимінс.

г) Відкинув проти-позов Маєвського.

4. Маєвський і його громада зробили відклик до манітобського апеляційного суду. Переслухання було 31 січня і 1 лютого 1939, вирок виданий 13 березня, 1939, а то:

а) Суд уневажнив вирок судді Донована щодо заборони проти Маєвського й уряду парафії.

б) Відкинув проти-позов Маєвського.

5. Проти рішення манітобського апеляційного суду позиваюча сторона внесла відклик до найвищого суду в Оттаві. Суд відбувся 7-9 лютого, 1940.

Щодо обох апеляційних судів то:

а) Апеляційний суд Манітоби уневажнив вирок низшого суду щодо заборони й антимінсу, але проти-позов Маєвського відкинув.

б) Суд оттавський уневажнив заборону проти Маєвського і його громади і потвердив рішення манітобського апеляційного суду.

Щодо антимінсу, то перший суд рішив що Маєвський має антимінс віддати; в других двох судах окремі судді заявляли також, що по їх розумінню Маєвський має віддати антимінс Архієпископові.

А що важне — всі три суди лишили Суд Церковної Судової Комісії ненарушеним.

Що ж до послідного оттавського суду, то в загальному він вирішив:

1. Що громада Маєвського не належить до Української Греко-Православної Церкви в Канаді, і

2. Що Маєвський не мусить звернути антимінсу."[10]

Вислід того факту, що Громада Св. Покрови виграла справу в провінційному Апеляційному Суді Манітоби (в днях 31 січня — 1 лютого 1939 р.), а після того вона виграла справу в Верховному Суді Канади (в днях 7-9 лютого 1940 р.) був такий, що Консисторія У.Г.-П. Церкви мусіла заплатити відносно велику, як на той час, суму судових коштів — 2 тисячі 750 долярів,[11] а Громада Св. Покрови з того часу залишалася самостійною понад 10 років. Їй воз'єднання з У.Г.-П. Церквою в Канаді було звершене в листопаді 1951 р.[12]

Завдяки ініціятиві о. Петра Маєвського й допомозі послів А. Глинки і Стюарта Громада Св. Покрови спровадила (з еміграції у Швайцарії) до Канади митр. Іларіона (Огієнка). До Вінніпеґу він приїхав о 2 год. 30 хв. ночі 19 вересня 1947 р., і, тут, згідно з бажанням Громади Св. Покрови, став Священнонастоятелем Собору Св. Покрови. (Отець П. Маєвський ще в кінці 1946 р. виїхав до Лос Анджелес, США, на місійну працю серед тамтешніх українців).

Своє перше в Канаді Богослуження митр. Іларіон відслужив у Соборі Св. Покрови в Вінніпезі в неділю 21 вересня 1947 року.

Василь Свистун (1893-1964) в Громаді Св. Покрови перестав відігравати ролю 1945 р., коли він переключився на совєтофільські позиції. Того року він вступив у члени совєтофільської організації Товариство Об'єднаних Українців Канадців — ТОУК і очолив Товариство Культурного звязку з УРСР; тим самим він відійшов з українського церковного життя.

---

[10]Прот. В. Кудрик. Op. cit. Стор. 21-22.

[11]о. Петро Маєвський, Моя священича праця в Канаді — в м. Вінніпеґу. Пропам'ятна Книга. Op. cit. Стор. 42.

[12]Op. cit. Стор. 39-40.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ П'ЯТИЙ

НАЙВАЖЛИВІША ЗМІНА В СТАТУТІ У.Г.-П. ЦЕРКВИ. — ОСНУВАННЯ КОЛЕҐІЇ СВ. АНДРЕЯ. — УСТУПЛЕННЯ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ІЗ СТАНОВИЩА АРХИПАСТИРЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ

ВСТУП

Прот. Василь Кудрик у своїй довідці п.з. *"40-ліття Української Греко-Православної Церкви в Канаді"*(1918-1958), що була опублікована в календарі "Рідна Нива" на 1958 р. (Вінніпеґ, 1958), описав діяння Дев'ятого Собору У.Г.-П. Церкви коротко:

"ДЕВЯТИЙ СОБОР

Собор відбувся в Саскатуні 28-30 липня 1946 року. Важнішими точками програми були: Справа Колеґії Св. Андрея. — Справа Української Автокефальної Ієрархії Православної Церкви. — Справа священичого пенсійного фонду.

Постановлено, щоб для Церкви в Канаді надати окремого Єпископа. Архиєп. Іоан дав на це свою згоду, заявляючи, що буде очолювати Канадійську Церкву до часу, поки вона отримає свого власного Єписопа. Одобрено заснування Колеґії Св. Андрея. Піднесено справу скитальців і постановлено зробити заклик за допомогою для них. Також допомагати священикам на скитальщині книжками т.ін.

Між делеґатами було багато молодих людей, і це був добрий знак. Зо звітів делеґатів було видно, що навіть ці громади, які кількістю своїх членів були малі виявилися сильними своєю працею.

Собор був сильно схвильований промовою Архиєп. Теодоровича, в якій він передав вісті з України: Митр. Липківського большевики кудись заслали, де він помер. Митр. Борецького арештували 1931 р., вивезли на Соловки, де він збожеволів і помер. Пятьох Єпископів розстріляли, інших позасуджували на 10, а то й більше років (Архиєп. Іоан подав їхні імена). Київська Церква — то Церква мучеників..."

Протокол Дев'ятого Собору опублікований не був. (Ю. М.-Л.)

Духовенство У.Г.-П. Церкви в Канаді із своїм Архипастирем, І. Теодоровичем на Дев'ятому Соборі в Саскатуні. (Це остання знімка архиєп. І. Теодоровича з його духовенством у Канаді).

I. УСУНЕННЯ ІЗ СТАТУТУ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ ПАРАГРАФУ ПРО ЇЇ „ДУХОВНУ ЗВЯЗЬ" З УАП ЦЕРКВОЮ В УКРАЇНІ

У ході підготови до Дев'ятого Собору У.Г.-П. Церкви, в її органі, „Вістнику" (див. ч. за 15 червня 1946 р.), був опублікований *"Проєкт змін і доповнень Статута Української Греко-Православної Церкви в Канаді"*. Одначе на поданому там списку запроєктованих "змін і доповнень" не фіґурує справа "духовної звязи" У.Г.-П. Церкви в Канаді з УАП Церквою в Україні.

Після Дев'ятого Собору, в "Вістнику" за 15 серпня 1946 р. була поміщена передовиця (головна редакційна стаття) п.з. *"Після Собору Православної Церкви"*, в якій м.ін. було оприлюднено той факт, що "Собор приняв деякі зміни і поправки до Статута". Одначе тут також не було згадано про справу утвердження Статутом У.Г.-П. Церкви "духовної звязи" цієї Церкви з УАП Церквою в Україні. Це було утверджено параграфом 1а) першого розділу Статуту з 1930 р., зміст якого був такий (підкреслення моє; Ю.М.-Л.):

"1. Назва

1. **Назва Церкви:** "Українська Греко-Православна Церква в Канаді", котру також можна називати: "Українська Православна Церква в Канаді".

а) Українська Греко-Православна Церква в Канаді знаходиться **в духовній звязи** з Українською Автокефальною Православною Церквою [в Україні] через свого епископа або епископів".[1]

Після зроблення Дев'ятим Собором змін у Статуті (з 1930 р.) У.Г.-П Церкви, у Статуті, виданому 1946 р., вже не було згадки про „духовну звязь" цієї Церкви з УАП Церквою в Україні. Про це свідчить текст першого розділу цього зревідованого Статуту:

"1. Назва

1. Назва Церкви: "Українська Греко-Православна Церква в Канаді", котру також можна називати "Українська Православна Церква в Канаді".[2]

Той факт, що У.Г.-П. Церква так пізно, бо щойно устами свого Собору 1946 р., постановила усунути із свого Статуту параграф про свою "духовну звязь" з УАП Церквою в Україні, незважаючи на те, що останній первоієрарх УАПЦ, митрополит Харківський Іван Павловський, був ще десять років тому арештований (1936 р.) органами ҐПУ, і загинув без вісті, не був наслідком проочення проводом У.Г.-П. Церкви того факту, що „духовна звязь" цієї Церкви з УАП Церквою в Україні

---

[1]"Статут Української Греко-Православної Церкви в Канаді, — ухвалений Шестим Собором тої-ж Церкви, який відбувся в днях 20-21 липня 1930, в Йорктоні, Саск.". (Вінніпеґ, 1931).

[2]"Статут Української Греко-Православної Церкви в Канаді. - Змінений та доповнений Дев'ятим Собором тої-ж Церкви, що відбувся в днях 29-30 липня, "1. Статут Української Греко-Православної Церкви в Канаді. II. Зразковий Статут Церковної Громади". III. Ухвали Дев'ятого Собору 28-30 липня, 1946" (Вид. Консист. У.Г.-П. Церкви). Вінніпеґ, 1946.

дальше була утверджена Статутом. Причина цього спізнення з боку У.Г.-П. Церкви була глибока й складна.

Коли під загрозливим для життя Проводу УАП Церкви в Україні наказом органів ҐПУ був скликаний т.зв. „Надзвичайний Церковний Собор" (усі єпископи УАПЦ й 40 священиків), який відбувся в Києві в днях 28-29 січня 1930 р., і який, згідно з наказом ҐПУ, проголосив акт т.зв. "самоліквідації" УАП Церкви, то митр. Липківський з цього приводу писав:

> "Уже зграя христопродавців, що проголосила себе „Синедріоном" — „Надзвичайним Церковним Собором", винесла смертний присуд Українській Церкві, поховали її, привалили гроб її каменем своєї постанови".[3]

Але провід У.Г.-П. Церкви дивився на факт цієї формальної совєтської ліквідації УАП Церкви інакше ніж митр. Липківський. Про це свідчила ось така заява прот. В. Кудрика в „Вістнику" за 15 жовтня 1931 року:

> "Коли большевики усунули Липківського, то се їх справа. Українців воно не обходить. В Українців він і дальше є їхнім митрополитом. Те саме з Борецьким. Те саме з розвязанням Церкви. *Большевики можуть розвязувати свою большевицьку Церкву, а чужу можуть лише переслідувати... Українська Церква для Українців не є зліквідована. Вона лише переживає тяжкі часи...*"

Провід У.Г.-П. Церкви вважав, що УАП Церква в Україні існувала далі — після того, коли „Надзвичайний Церковний Собор" (28-29 січня 1930 р.), діючи під загрозливою пресією ҐПУ, формально „розв'язав" її. Один з ієрархів УАПЦ, єпископ Чернігівський Іван Павловський, поклав печать свого впливу на провід У.Г.-П. Церкви, коли він 1927 р. заявив:

> "Неправдиве твердження, що без єпископів немає Церкви — навпаки: без вірних немає Церкви. Де вірні, там і Христос, а де Христос, там і Церква".[4]

Згідно з цим ученням єп. Івана Павловського, провід У.Г.-П. Церкви в Канаді вважав, що УАП Церква в Україні існувала навіть після того, коли большевицька влада зліквідувала її Єпископат. Для У.Г.-П. Церкви ця Церква в Україні існувала, хоч і вже не мала Єпископів, бо ж УАПЦерква — це український віруючий народ, який становив цю Церкву. А тому, що між віруючим українським народом був Христос, то там була й УАП Церква.

ҐПУ, після формального розв'язання УАП Церкви (28-29 січня 1930 р.) з якихсь, досі недосліджених, причин під кінець ще того самого року (1930) наказало скликати другий з черги „Надзвичайний Церковний Собор" (у днях 9-12 грудня) і звеліло обрати на становище Митрополита, але вже з титулом „Харківського" (не „Київського") єпископа Чернігівського Івана Павловського. А з назви „УАПЦ" було усунено слово „Автокефальна". Року 1934-го ҐПУ вже, як видно, заборонило йому

---

[3]Митр. В. Липківський. Op. cit. Стор. 172-173.

[4]Журнал "Церква й Життя" (Київ). Ч. 2-3, 1927 р. Стор. 202.

виконувати митрополичі обов'язки, бо той факт, що він 1934 р. переїхав з Харкова до Києва не міг означати нічого іншого, як перехід його на становище парафіяльного „служителя культу", і на цьому становищі він був у Києві 1936 р. арештований, ув'язнений, і після того вже не було жодних вістей про нього.

Після того залишилася незорганізована й стероризована та сильно проріджена переслідуванням паства зліквідованого Єпископату. З цією „УАПЦ" в Україні була У.Г.-П. Церква в Канаді, згідно з її Статутом, в *"духовній звязи"* аж до Дев'ятого Собору (1946 р.).

II. ОСНУВАННЯ КОЛЕҐІЇ СВ. АНДРЕЯ[4a]

Колеґія Св. Андрея була основана — завдяки ініціятиві прот. С.В. Савчука — рішенням тієї Духовної Коференції У.Г.П. Церкви, що відбулася 20 червня 1943 р. У „Вістнику", число за 15 січня 1944 р., була відкрита рубрика п.з. *"Кампанія на Фонд Православної Колеґії"*. Це був початок збирання пожертв на цю запляновану школу.

Проєкт *"Чартера"* для Колеґії був затверджений Комісією Законопроєктів Манітобської Леґіслятури (в Вінніпезі) 9 квітня 1946 р., а губернатор Манітоби підписав його 13 квітня 1946 р.

Справа "Чартера" для Колеґії була досить скомлікованою. Тому що в Аврорі, Онтаріо, була школа п.н. "St. Andrew's College", то її адвокат запротестував проти того, що У.Г.-П. Церква постановила назвати запляновану нею школу "Колеґія Св. Андрея". Тут і була причина того, що Комісія Законопроєктів Манітобської Леґіслятури погодилася затвердити проєкт „Чартера" цієї школи У.Г.-П. Церкви тільки під такою умовою, що вона буде називатися не просто "Колеґією Св. Андрея", а "Колеґією Св. Андрея в Вінніпеґу".[5] Будинок для неї був сторгований 21 листопада 1944 р. — за 35 тисяч дол. (Був це будинок бувшої англіканської колеґії на 44 Church Ave.). Купили його щойно 1945 р.

Редакція „Вістника" в числі за 15 серпня 1946 р. інформувала (в передовій статті п.з. „Після Православного Собору"), що Дев'ятий Собор установив Дирекцію для Колеґії Св. Андрея. Крім цього в цій статті була ще така інформація про справи Колеґії Св. Андрея в аґендах Дев'ятого Собору:

> "Другою (після справи окремого єпископа для У.Г.-П. Церкви; Ю.М.-Л.) важною справою [9-го Собору] є одобрення заснування Колеґії Св. Андрея в Винипеґу — як покищо першої висшої того роду української школи на цілім американськім континенті. В Колеґії будуть два відділи — висша світська освіта і науки теольоґічні, де будучі священики набирались висшого богословського знання".

[4a]Див. у прот. С.В. Савчука: "Історія заснування Колеґії". (Календар "Рідна Нива" на 1948 р., Вінніпеґ, 1948).

[5]"Вістник", 15 квітня 1946 р. (Див. у передовій статті п.з. "Колеґія Св. Андрея має чартер").

Духовенство У.Г.-П. Церкви в Канаді з архиєп. Іоаном Теодоровичем на Духовній Конференції у Вінніпезі 1943 р. (Знімка перед будинком Консисторії у Вінніпезі. У військовому однострої прот. С.В. Савчук, який тоді був духовним капеляном для православних українців у канадській армії в Европі підчас другої світової війни.).

1-ий ряд (зліва направо) - **священики:** П. Самець, І. Кусий, С.В. Савчук - адміністратор У.Г.-П. Церкви в Канаді, архиєп. І. Теодорович, В. Кудрик, Д. Стратійчук, С. Гребенюк.

2-ий ряд: П. Мельничук, М. Боднарчук, Т. А. Горбай, Т. Кисілюк, В. Слюзар, Е. Улян, П. Галицький, В. Апонюк.

3-ій ряд: Г. Василів, І. Гикавий, Л. Дячина, П. Запаринюк, І. Дмитрів.

4-ий ряд: А. Хруставка, Ф. Керніцький, Н. Мороз, С. Симчич, Т. Ковалишин, Ю. Цукорник, І. Швець, К. Желішкевич, ("Залішкевич").

III. РІШЕННЯ ДЕВ'ЯТОГО СОБОРУ ЗААНҐАЖУВАТИ ОКРЕМОГО ЄПИСКОПА ДЛЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ

У „Вістнику" про головну постанову Дев'ятого Собору була подана така інформація:

"Найважливішою справою було рішення, щоби подбати про окремого епископа для нашої Церкви в Канаді. Ця справа була віддавна на увазі, а нині, коли Церква в Канаді значно поширилась і набрала сили, справа окремого епископа стала конечною.

Цю справу порушив в своїй промові Впреосв. о. Владика Іоанн, зазначуючи, що з приходом нового епископа він передасть вповні провід Церкви в руки нового архипастиря".[6]

Замітки. — Заява архиєп. Теодоровича на 9-му Соборі, що він *"передасть вповні провід Церкви* [в Канаді] *в руки нового архипастиря"* була не тільки нереальною, але й нелогічною, бо, згідно із Статутом У.Г.-П. Церкви в Канаді, провід [тільки духовний] Архипастиреві в цій Церкві мав право передавати тільки її Собор.

1. Остання промова архиєп. І. Теодоровича в Канаді

Текст „Слова", що його сказав архиєп. Теодорович 28 липня 1946 р. на відкриття Дев'ятого Собору У.Г.-П. Церкви, був опублікований в двотижневику „Вістник" — у числах від 1 вересня по 15 листопада (включно) 1946 р.

Під тематичним оглядом вона ділилася на три частини: 1. Вступ — на тему діяння Промислу (Провидіння) Божого в житті людини. 2. Порада Проводові У.Г.-П. Церкви звернути увагу на розбудову й закріплення центра Церкви в формі установлення свого Єпископату. 3. Поінформування Собору про мученицьку кончину УАП Церкви в Україні.

Про людину й Провидіння

"Всемогутнє і Всевідуче Боже Провидіння повсякчасно провадить усім життям. В цім життю Боже всеохоплююче Провидіння провадить і нами. Боже Провидіння провадить життям окремих людей, життям окремих народів, життям окремих людських поєднань. Ми всі в повсякчасній, і на мить одну неспинній опіці Божій, опіці нашого Благого і Всемудруго Отця, в проводі Любови Його Предвічного Сина, обдаровані силами дарів Духа Святого.

Зрозуміти це, відчути це повністю значить: мати віру, знайти безтурботний спокій. Часом життя укладається важко, часом зловіщі хмари підносяться на небозводі нашого життя, часом ми тратимо ясність нашого зору, тратимо певність наших кроків, не знаємо куди далі йти. Це якраз час згадати про всеохоплюючий Божий провід, згадати, що ми повсякчасно в Руці Божій і без волі Його нічого з нами не може статися. В особливо важні часи нам треба вміти в покорі і в міцній вірі віддаватися Божому Проводу.

Такий особливо важний час в життю нашої Церкви є тепер..."

---

[6]"Вістник", 15 серпня 1946. (Стаття "Після Православного Собору").

Хто на Соборі дивився на його постать очима своєї душі й чув його серцем своїм, той хіба не міг не усвідомити собі, що архиєп. Іоан, пройшовши на цьому континенті свій місійний шлях упродовж четвертини століття, оглянувся в минуле, проглянув майбутнє, і перший раз відчув своєю істотою, що він увесь час ішов над холодною пропастю повного душевного осамітнення, і що тим разом він уперше говорив про себе й до себе.

Про необхідність утворення доцентричного напрямку в У.Г.-П. Церкві

"Церква жила дуже інтенсивно поступом орґанізційних заходів *на місцях.* Орґанізувалися численні нові парохії. За той час побудовано велике число нових храмів...

"Процес цей йде все далі. Це додатня сторона і може лише нас тішити.

Вказані дві течії пожиточні. Ми можемо лише радіти що вони так гарно позначилися на нашому церковному життю. Однак тут є також і сторона неґативна. Розвій Церкви йшов однобічно. Це був розвій на місцях. *Коли б ми й далі йшли так, ми б мали гарні парохії, але не мали б Церкви.* З розвитком на місцях впарі має йти також розвиток з о с е р е д к у. Щоби Церква була сильною і самовистарчальною, для того треба мати сильний і енерґічний її *осередок. Лише такий осередок зможе мати доволі притягаючої сили, щоби ці сотні парохій, що ми маємо, тримати разом і дати їм все, чого треба.*

Я радий знов одмітити, що на це звернена належна увага. В Церкві орґанізується тепер Колеґія. Вона має давати поруч з вищою освітою, по характеру загальною, також теолоґічну освіту, потрібну кандидатам нашого будучого священства. Це радісне і вчасне явище. Воно зміцнює становище церковного центра, дає йому опорну базу. Однак треба розуміти, що *це лише початок, це лише перші струї нової течії, що її так потрібно для нашого повного церковного життя...*

"Колеґія — здоровий і потрібний крок. Однак, це є лише перший крок в напрямку, що його вимагає життя. Дальше життя Церкви потребуватиме більшої обслуги себе єпископськими силами. Це піднесе престіж Церкви, оживить її життя. Я дякую Господу за дану мені радість бути Вашим першим українським єпископом і бачити овочі розросту праці Церкви. Я, однак, реалізую, що Церква потребує ще єпископів.

Цей огляд головних течій в минулому життю Церкви приводить нас усіх до висновку:

З цього часу, з цього Собору головна увага Церкви повинна бути скерована на будову сильного, оперативного, маючого всі змоги обслужити і повести за собою Церкву її Ц е н т р а . . ."

Не може бути сумніву, що ідея *„центра" в архиєп. Теодоровича означала ідею установлення Єпископату.* Тому що, на його думку, в У.Г.-П. Церкві досі не було *„центра"*, то він, очевидно, не почував себе тут у „центрі".

У своєму листі 13 грудня 1929 р. він писав до адв. Мих. Стечишина:

"Всі шість літ, це безперервний ланцюг і розчарувань і болючих моментів для відчуття своєї гідности і достойности. Всі шість літ мені показувалось, що мою працю ціниться надто низько".

У цьому листі він виявив Мих. Стечишину, що в провідних кругах У.Г.-П. Церкви він уважав себе „одставленим набік".

УАП Церква в Україні — "Церква мучеників"

Третю частину „Слова" архиєп. Теодоровича становили його інформації, які він отримав із Зах. Німеччини — від повоєнних українських емігрантів, про понуро-трагічну дійсність наслідку для УАП Церкви в Україні під совєтською владою ударів Антихристового Червоного Меча. Відомості подані ним були такі:

1. Митрополит Василь Липківський, вже усунений большевиками від проводу Церквою, жив тихо, на покою у своєї сестри. Йому вже було 82 роки в 1936 році і його, старця і немічного, не лишили померти дома і в спокою. Його заарештували таємно вночі, вивезли невідомо куди і, треба думати, на засланню він і помер.

2. Другий Митрополит, Миколай Борецький, був арештований в 1931 році і вивезений на Соловки, де внаслідок тортурів збожеволів і помер.

3. Єпископи розстріляні: Микола Карабиневич (1934 р.); Яків Чулаївський (1936 р.); Володимир Самбірський (1936 р.); Петро Тарнавський (1938 р.); Юрій Міхновський (1939 р.).

4. Заслані на 10 і більше років у ріжні місця архиєпископи і єпископи: Александер Ярещенко (1926 р.); Юрій Жевченко (1929 р.); Степан Орлик (1926 р.); Юхим Калішевський (1937 р.); Констянтин Малюшкевич (1936 р.); Микола Пивоварів (1929 р.); Максим Задвірняк (1934 р.); Олександер Червинський (1935 р.); Юрій Тесленко (1932 р.); Йосип Оксіюк (1933 р.).

Це детальні відомості лише про половину єпископів, про 17 з них. Де другі 17 чи розстріляні, чи караються страшною повільною смертю по катівнях НКВД — невідомо. Відомо лише, що їх нема, що вони зникли. Така страшна доля судилася Рідній Церкві на Рідній Землі. За своє святе тіло, за мрію мати Рідну Цекрву, всі її діячі, з яких я ще хочу згадати окрім єпископів про Володимира Чехівського, який був видатним діячем нашої Церкви і носив титул Всеукраїнського Благовісника, хоч був лише світським чоловіком, і який ще й тепер карається на засланню — всі ці діячі заплатили муками і смертю.*

(Павза. Молитва за замучених проголошена Архиєпископом і спів Вічна память проспіваний членами Собору)".[7]

---

*Короткі життєписні дані про кожного єпископа, визначного священика й світського діяча УАП Церкви в Україні під совєтською владою, подав прот. Митрофан Явдась у своїй праці *"Українська Автокефальна Православна Церква. - Документи для історії Української Автокефальної Православної Церкви"*. Мюнхен-Інгольштадт, 1956.

[7]"Вістник", 15 жовтня 1946 р. (Див. на стор. 4-ій "Доповідь на Дев'ятому Соборі").

IV. АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧ ПРО МАРТИРОЛОГІЮ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ГАЛИЧИНІ, ЩО "ТЕПЕР ТАКОЖ П'Є З ЧАШІ МУЧЕНИЦТВА"

На 9-му Соборі (1946) У.Г.-П. Церкви свою розповідь про мученицьку кончину УАП Церкви „першої формації" архиєп. Теодорович закінчив такою згадкою про мучеництво Греко-Католицької Церкви в Галичині:

"Таке в Україні, таке саме і в Галичині. Галицьких греко-католиків тепер насильно „возсоєдиняють", беру це московське слово, з церквою насильників. Греко-католицька Церква тепер також пє з чаші мучеництва і її єпископи розділили долю наших. Ми осуджуємо греко-католицизм в Галичині, як рух в його заложенню нецерковний, а політичний, введений в наше життя насильством Польщі. Ми виказуємо, яку шкоду заподіяла єдности нашого народу польська акція з унією. Однак, коли ми тепер здибаємося з жорстоким насильством над греко-католицькою Церквою од большевиків, і од Московської Патріярхії, ми це насильство відчуваємо так же болюче, як і насильство над нашою Церквою і так же гостро це осуджуємо та проти нього протестуємо во імя святої свободи віри чоловіка.[8]

1. Плян протесту проти насильного переводження українців греко-католиків у Галичині до Російської Церкви в проєкті агенд Дев'ятого Собору У.Г.-П. Церкви в Канаді

а) Лист прот. С.В. Савчука до Мих. Стечишина:

Вп. Михайло Стечишин "Вінніпеґ, 19 грудня, 1945.
Йорктон, Саск.

Високоповажаний Пане Стечишин:

Сьогодня відписав Владиці і заразом відписую Вам. Вісти, які Ви отримали від о. Гундяка, я думаю, оперті на поголосках. Справа з Греко-Католицькою Церквою в Галичині мається цілком інакше як він думає, чи радше як його хтось в Злуч. Державах інформує. Сьогодня я отримав відпис документів в справі Греко-Католицької Церкви в Галичині про які вже написав Владиці, а які прислав мені [полк.] Садовський з Парижу. В додатку я отримав від нього листа-обіжника від *„Ініцятивної групи для возєднання Греко-Католицької Церкви з Православною"*, написаного „У Львові, 28 травня 1945". „Ініціятивна група", це є: (1) о. Др. Гавриїл Федорович Костельник, настоятель Преображенської Церкви у Львові, голова Ініц. Групи, представник Львівської епархії. (2) о. Др. Михайло Іванович Мельник, парох Нижанкович і ґенеральний вікарій Перемиської епархії, Дрогобицької області, представник Перемиської епархії. (3) о. Др. Антін Андрієвич Пельвецький, парох Копичинець, Декан Гусятинського деканату, представник Станиславівської епархії".

Той їх лист-обіжник є *„До Всечесного Греко-Католицького Духовенства в західних областях України"*.

Те що Ініціятивна ґрупа підписала листа-обіжника 28 травня, 1945, а П. Ходчанко, "Уповноважений Ради по справах Руської Православної Церкви при Раді Народних Комісарів УРСР", щойно 18 червня 1945 р., дав

[8]Op. cit. Стор. 4-5.

Ініціят. Групі повновласть говорити в імени цілої Греко-Кат. Церкви в Галичині і тимчасово заряджувати нею, не значить що Ініціят. Група повстала добровільно. Хоча Др. Костельник яко „візантист" може би і мав нахил до православія, але в мене є сумнів, чи би він добровільно хотів прилучитися до московської церкви. Коли Ініціят. Група пише в своїм обіжнику-листі: „Державна влада признаватиме тільки зарядження Ініціятивної Групи, а ніякої іншої адміністративної влади Греко-Католицької Церкви не признаватиме", то що се є як не насильство?

Я вірю, що Мирослав [Стечишин] повідомив Вас, що ми тут порадилися і написав до Владики 16 ц.м., що може би треба нам видати заяву-протест проти переслідування совітськими властями греко-католиків і проти злучування їх з московською церквою. Але відтак ми пішли за радою о. Кудрика і рішили почекати, щоби можна було видіти які дальші кроки візьмуть совєтські власти в цій справі. Це одно.

Друге: Я гадаю, що з протестом нам треба почекати до найблищого Собору, який нам так чи інакше треба скликати слідуючого літа. Протест більше осягне свою політично-моральну ціль, коли в анґлійській пресі буде розголошено, що протестував Собор, ніж би було сказано, що протестувала Консисторія. Я сьогодня про сей наш плян написав Владиці. Він в промові на Соборі згадає про переслідування греко-католиків і перший проголосить протест,а відтак Собор підтримає його і ухвалить відповідну резолюцію.

Документи, які я отримав від п. Садовського в повищій справі я даю Мирославові, щоб в"Українськім Голосі" зробили кілька відписів, для яких в мене нема часу, бо мушу виїхати. Вертаю коло 25-26 ц.м.

Як будете писати до о. Гундяка, можете при оказії переслати копію цього листа, коли прочитає може перестане говорити нісенітниці про повищу справу.

З дружнім привітом
о. С.В."

б) Найбільший в історії У.Г.-П. Церкви випад проти неї з греко-католицької сторони

Як тут уже було сказано вище, редакція „Вістника" , органу У.Г.-П. Церкви, помістила в цьому часописі цілісний текст того *„Слова"* архиєп. Іоана, яке він сказав 28 липня на відкриття Дев'ятого Собору У.Г.-П. Церкви, і в якому він осудив акт „Львівського Собору" з 8 березня 1946 р., як насильний акт включення галицької Греко-Католицької Митрополії в "Руську Православну Церкву", тобто, в Московський Патріярхат, і що він при цьому проголосив протест проти цього. Одначе, як це видно з інформацій "Вістника", Дев'ятий Собор зустрів цей протест архиєп. Теодоровича мовчанкою. У зв'язку з цим виринає питання, чому на цьому Соборі не був здійснений плян Консисторії з 1945 р., згідно з яким Собор мав спеціяльною резолюцією підтримати цей протест архиєп. Теодоровича.

За відповідь на це питання, мабуть, треба вважати той випад проти У.Г.-П. Церкви в Канаді, що був зроблений на „Українському Католицькому Конґресі" в Канаді (в Вінніпезі) 2-4 липня 1946 р., що відбувся з нагоди ювілейного відзначення 350-ліття Берестейської Унії. Головним доповідачем на ньому був український історик Католицької Церкви проф. Микола Чубатий, що був на цей Конґрес запрошений з США. Він у

своїй промові зробив такий випад проти У.Г.-П. Церкви в Канаді, якого в історії цієї Церкви досі ще не бувало. Про все те, що проф. Чубатий сказав там на адресу У.Г.-П. Церкви, довідуємося з тих інформацій, що були опубліковані в ч. 14-15, 1946 р. вінніпезького українського католицького часописа-двотижневика „Будучність Нації" (редактором якого був о. С. Семчук). У статті п.з. *„Атомічний виклад"*, що була поміщена в цьому числі „Будучности Нації", були подані такі інформації:

„Коли хто надіявся стрінути в професорі М. Чубатім промовця з рядів звісних промовців Канади, завівся. Професор Чубатий вже досить старший чоловік і голос має тихий, спокійний, рівний, але зміст його промови був атомічний."

Далі, редактор *„Будучности Нації"* цитує такий пасаж з цієї промови проф. Чубатого:

„Це все, що від 1918 року автокефалія в Канаді трубіла на всі заставки по широкій преріі, вся їх ідеольоґія козацької, рідної, прадідної і так далі церкви, летіла в грузя, в триня, ані шматка здорового на ній не стало. І показалася московська облуда тої позиченої, не своєї, а від чужих вивченої нагрітої пропаґанди, що має виразну печать „мейд ин Москау" — з Москви вона походить.

"Яка страшна облуда тисячів! Яке огидне московське рабство! Яке чуже для українського духа і чину! Яка каїнова робота і розбивання єдности народу для більшої радости Москви і Варшави! Автокефалія дістала смертельний ідеольоґічний удар і кожний, хто уважно прислухувався словам шанованого професора, дивувався, що аж тепер прийшов час розбити смердючого ідола. Підуть ці слова, як вогонь по преріі і випалять трійливе зілля московського православія з українських душ, що ще живі, ще не померли для рідного, що дійсно хочуть правди і чести".

Очевидно, що після цього випаду проти У.Г.-П. Церкви на Укр. Католицькому Конґресі в Канаді (2-4 липня 1946 р.), коли до Дев'ятого Собору залишалося три тижні, можна вважати за причину того факту, що цей Собор мовчанкою зустрів слова осудження, які на цьому Соборі проголосив архиєп. Теодорович з приводу акту т.зв. „Львівського Собору" 8 березня 1946 р., який „включив" Гр.-Кат. Галицьку Церкву в Московський Патріярхат.

V. ПРИЧИНА РЕЗИҐНАЦІЇ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ІЗ СТАНОВИЩА АРХИПАСТИРЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ

В органі У.Г.-П. Церкви, в „Вістнику", була поміщена (в числі за 15 серпня 1946 р.) передовиця п.з. *„Після Православного Собору"*, в якій була така інформація про предмети нарад і рішень Дев'ятого Собору У.Г.-П. Церкви (в Саскатуні, в днях 28-30 липня 1946 р.):

"Найважнійшою справою було рішення, щоби подбати про окремого епископа для нашої Церкви в Канаді. Ця справа була віддавна на увазі, а нині, коли Церква в Канаді значно поширилася і набрала сили, справа окремого епископа стала конечною.

Цю справу порушив в своїй промові Впреосв. о. Владика Іоанн, зазначуючи, що з приходом нового епископа він передасть вповні провід Церкви в руки нового архипастиря".

Ясно й недвозначно про причину „резиґнації" (на Дев'ятому Соборі У.Г.-П. Церкви) архиєп. Теодоровича із становища Архипастиря цієї Церкви перша висловилася (1968 р.) проф. Одарка Троська у своїй монографії *"The Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada"* (Вінніпеґ, 1968), про ґенезу якої в авторки є (в "Acknowledgements") така інформація:

"This book is extracted in large part from a thesis "A Historical Study of the Development of the Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada and its Role in the Field of Education (1918-1964)" presented to the Faculty of Graduate Studies, University of Manitoba in partial fulfillment of the requirements for the degree Master of Education."

Згадуючи у цій своїй книжці про Дев'ятий Собор У.Г.-П. Церкви в Канаді, проф. Троська подає (на стор. 51-й) ось таку ревеляцію:

"*Another significant event of the Sobor was the resignation of Archbishop Theodorovich.* Prior to the Ninth Sobor, the Archbishop had sought canonical relationship with the hierarchy of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in exile in Europe, and expressed readiness to undergo reconsecration if necessary. *The Consistory and the Ministerial Conference prior to the Ninth Sobor did not approve the Archbishop's actions regarding reconsecration; the Archbishop decided to resign.* At the Sobor the Archbishop stated that the Canadian church required its own bishop or bishops and gave his assent to find his successor. "A church with one bishop cannot exist and it is not desirable for it to be in such a state."[7] He said it was desirable to have three bishops so that in the event one departs there were two others who could consecrate a third. He agreed to serve until such time when a successor was elected." (Підкреслення моє. Ю.М.-Л.).

Ця інформація авторки, розуміється, цікава, але допитливий читач напевно зверне увагу на той факт, що авторка не подала тих документальних джерел, на підставі яких вона оснувала своє, вищезгадане, твердження. Тому, що деякі свої інформації вона базує на основі своєї „розмови з о. Єронімом Грициною" (як це сказано в неї в зносках), тобто розмови із своїм батьком, який належав до чільних священиків і діячів У.Г.-П. Церкви, і свого часу був Головою Президії Консисторії, то можна поставити обосноване твердження, що також і цю, вищезгадану, специфічну інформацію д-р Троська базує на основі розмови із своїм батьком, прот. Є. Грициною. У світлі того факту, що о. Грицина мав доступ до архіву Консисторії, стає ясно, що в цьому архіві він не знайшов тих документів, що відносилися до цієї справи, і тому не міг дати їх копій своїй доньці, яка робила досліди в ході підготови до писання цієї своєї монографії.

Тим найважливішим документом, який відноситься до причини тієї т.зв. „резиґнації" архиєп. Теодоровича, а якої немає в архіві Консисторії, розуміється, є ***протокол Духовної Конференції, що відбулася в Саскатуні в днях 26-27 липня 1946 р.,*** де, як каже проф. О. Троська, архиєп.

Теодорович зголосив свою „резиґнацію". Тут мова про те спільне засідання Консисторії й Духовної Конференції, яким був попереджений Дев'ятий Собор У.Г.-П. Церкви в Канаді, що відбувся в Саскатуні в днях 28-30 липня 1946 р., і на якому не була виявлена причина „резиґнації" архиєп. Теодоровича.

Тією першою науковою працею, в якій інформації про причину зрезиґнування архиєп. Теодоровича із становища Архипастиря У.Г.-П. Церкви були основані на архівних документах, була докторська дисертація (з Мінесотського університету, США) проф. Павла Юзика: Paul Yuzyk, Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada (1918-1951). — Ph. D. Thesis. University of Minnesota, 1958.

Ті документи, що до нашої тут теми відносяться, проф. П. Юзик мав з приватного архіву судді Мих. Стечишина (в м-ку Виньярд, Саск., почавши з 1949 р.), який ще навіть рік чи два перед своїм упокоєнням († 1964) інформував автора цієї книги, що „проф. Юзик ще не звернув мені тих матеріялів, які я йому позичав для докторантської тези, бо каже, що він позичив одному з наших професорів, котрий ще буде потребувати їх".

Проф. Юзик, одначе, не подав у цій своїй дисертації текстів цих документів. Пізніше ця його дисертація вийшла (в „зревідованій" формі) друком: "The Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada. 1918-1951 by Paul Yuzyk, University of Ottawa Press. Ottawa, Canada, 1981". На стор. 187-188 він подає дати двох з цих документів, і цитує кілька слів з них.

Одначе з цих інформацій читач не може довідатися, чи архиєп. Теодорович сам не хотів довше бути Архипастирем У.Г.-П. Церкви в Канаді, чи може Провід цієї Церкви змусив його зголосити (на Дев'ятому Соборі) свою резигнацію. Цим і треба пояснити той факт, що проф. Троська, яка мала копію цієї дисертації проф. Юзика, не могла скористати з неї. Але і в тих документах, які походять з архіву архипресв. д-ра С.В. Савчука, немає того найважливішого, що відноситься до „резиґнації". архиєп. І. Теодоровича, а яким є протокол спільного засідання Консисторії й Духовної Конференції з 26-27 липня 1946 р.

Перед появою вищезгаданих академічних праць проф. Юзика (з 1958 р.) й проф. Троської (з 1968 р.) В. Свистун видав свою публіцистично-полемічну брошуру *„Криза в Українській Православній (Автокефальній) Церкві"* (Вінніпеґ, 1947), яка є відмічена в бібліографії джерел у вищезгаданих монографіях проф. Юзика й проф. Троської. Одначе вони не згадують про ті цитати з різних документів, які є в цій брошурі В. Свистуна. Зокрема вони не згадують, що В. Свистун в своїй брошурі інформує про те, що архиєп. Теодорович 19 червня 1947 р. опублікував (циклостилево) низку документів, які відносилися до його заходів у справі його бажання „канонічно оформити" свій єпископський сан, але в своєму листі (з 19 червня 1947 р.), яким він супроводить ці документи, він заперечує інкриміновану йому інтенцію „пересвятитися".

В. Свистун з цих документів (які опублікував архиєп. Теодорович 19 червня 1947 р.) одначе зробив такий висновок, що цей ієрарх таки висловив (1946 р.) свою готовість „пересвятитися".

На думку автора цієї книги, Консисторія й Духовна Конференція У.Г.-П. Церкви на своєму спільному засіданні (в приявності архиєп.

Теодоровича) 26-27 липня 1946 р. заходи цього ієрарха (1946 р.) щоб "канонічно оформити" свій єпископський сан навмисне інтерпретували так, що він, мовляв, хотів "пересвятитися", бо вони (Консисторія й Духовна Конференція) хотіли створити претекст для змушення його до "резиґнації". Їм було це потрібним на те, щоб створити в У.Г.-П. Церкві вільне місце для *українського канонічного архиєрея, архиєп. Мстислава Скрипника,* який ще 27 березня 1946 р. (тобто за чотири місяці до часу спільного засідання Консисторії й Дух. Конференції, 26-27 липня 1946 р.) зголосився до служіння в УП Церкві в США, чи в У.Г.-П. Церкві в Канаді, з приреченням визнати ці Церкви канонічними.

Ширше мова про це буде тут нижче.

VI. ПОЧАТКИ КОНТАКТІВ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА З ПРАВОСЛАВНИМИ ЦЕРКОВНИМИ СФЕРАМИ УКРАЇНСЬКИХ ПОВОЄННИХ ЕМІГРАНТІВ У ЗАХІДНІХ КРАЇНАХ ЕВРОПИ

Вступ

Нав'язати з США й з Канади контакт з людьми в розгромленій війною Зах. Німеччині (з її трьома зонами мілітарної окупації: американською, британською й французькою) в 1945-1946 рр. цивільним людям було майже неможливо — хіба що тільки почерез наладнаний для американських і канадських вояків у Німеччині поштовий зв'язок. Українська сім'я Коваликів, син яких був в американській армії в Зах. Німеччині, і яка тому не мала труднощів у висиланні листів до нього, вкладала в свої конверти листи архиєп. Теодоровича, а цей вояк доручав їх у Німеччині тим особам, з якими цей ієрарх хотів сконтактуватися. Так було воно в початках, коли архиєп. Теодорович найперше почав контактуватися з єп. Платоном (Артемюком) з УАПЦ "формації 1942 р."

Свої перші інфорамції про Єпископат Української Адміністратури Варшавської Митрополії (з 1941-1944 років), що в Еслінґені (в Зах. Німеччині) в днях 14-17 березня 1946 р. перетворилася в самостійну Українську Церкву (яку специфікують як "УАПЦ формації 1942 р."), архиєп. Теодорович отримав від протодіякона Віталія Коваленка, що походив з духовенства митр. Липківського, а внаслідок другої світової війни опинився на еміграції і жив у таборі українських повоєнних скитальців в Ауґсбурзі (Баварія, Зах. Німеччина).

Той перший лист, що отримав від цього протодиякона вл. Теодорович, був датований в Авґсбурзі 20 вересня 1945 р. (Про нього в цій книзі вже була мова раніше). У цьому листі о. В. Коваленко негативно і місцями в гострій формі висловлюється про частину цього Єпископату. З цього листа зокрема довідуємося, що один з ієрархів цієї Адміністратури, архиєпископ Єлисаветградський Михаїл Хороший (у мирі о. Мануїл Хороший, що колись належав до духовенства митр. Липківського, а чернечий постриг і свячення були звершені йому єпископами

укр. Адміністратури), ставши архиєреєм, "пересвячував" бувших душпастирів УАПЦ "першої формації" (1920-1936).

Протодіякон В. Коваленко сповіщав у цьому своєму листі:

"На жаль, до Епископату попали люди випадкові і не-церковні, а де-хто навіть не з святої ідеї, а для власної карєри, інтриг. Маю на увазі окремих осіб. Слова Апостола: "Хто хоче епископом бути, хоче добре діло зробити" — з прикрістю треба ствердити, що не до всіх наших Епископів ці слова можуть бути застосовані. Все-ж-таки робота велась інтенсивно, багато організовано парафій, епархій, хоч і умови праці були дуже і дуже тяжкі. Провокаційний елемент скрізь робив перепони і шкоди. На Єлисаветградщині дійшло до того, що бідний Архиєпископ Михаїл, будучи священиком першої формації, почав пересвячувати тих священиків, що вороги називали "липківцями". Звичайно, це викликало незадовлення як серед духівництва так і серед вірних".

1. Готовість архиєп. І. Теодоровича спровадити з Европи до Української Православної Церкви в Півн. Америці тільки тих єпископів, які підпишуть „приречення"

а) Бажання архиєп. Теодоровича спровадити митр. Іларіона до У.Г.-П. Церкви в Канаді

Архиєпископ Іларіон (у мирі проф. Іван Огієнко) підчас 2-ої світової війни був правлячим архиєреєм Холмської єпархії (до якої також належали парафії Підляшшя). Тому що ця єпархія була в межах Генерального Губернаторства, то владика Іларіон безпосередньо підлягав Первоієрархові Варшавської Митрополії (з катедрою в Варшаві). Права переїзду на територію „Райсхкомісаріяту УКРАЇНА" (де був Єпископат Укр. Адміністратури Варшавської Митрополії) німецька влада йому не дала.

Почесний титул єпархіяльного „Митрополита Холмсько-Підляського" надав йому Собор Єпископів Варшавської Митрополії (під проводом її Митрополита-Первоієрарха Діонисія Валединського) в Варшаві 16 березня 1944 р.

Митр. Іларіон, з уваги на наближення до Г. Губернаторства східнього німецько-совєтського фронту, 18 липня 1944 р. евакуювався з Холма, і виїхав на скитання, і вкінці зупинився в Швайцарії. Тому що поштовий зв'язок із Швайцарією після війни був наладнаний дуже добре, архиєп. Теодорович не мав жодних перешкод листуватися з митр. Іларіоном, тим першим після війни українським єпископом, з яким він нав'язав контакт і його першого бажав спровадити до У.Г.-П. Церкви в Канаді, але, розуміється, під умовою, що він мусів би зробити „приречення" („зобов'язання"), що він буде його (архиєп. Теодоровича) визнавати за „канонічного" архиєрея.

Архиєп. Теодорович у листі, датованому в Філядельфії 7 листопада 1945 р., до прот. С.В. Савчука поінформував його, що він (архиєп. Теодорович) у своєму листі з 27 жовтня 1945 р. до митр. Іларіона (в Швайцарії) поставив йому вимогу дати „зобов'язання", як конечну

передумову можливости спровадити його до У.Г.-П. Церкви в Канаді. Його інформації були такі:

"Я дав Митр. Іларіонові всі *концесії,* що їх я лише міг дати, щоби ніхто не міг закидати, що „ми не хтіли тут Митр. Іларіона", або, що "боялися викликати сюди Митр. Іларіона"; але я *поставив цю справу в тісні рамці певних зобовязань,* і то так, що коли вони не будуть прийняті, я вже не маю потреби довгих листувань. Коли ж вони будуть прийняті, на що я великих надій не маю, тоді я буду старатися виповнити гідно *концесії* дані у вірі, що це відкриє *нову еру* життя нашої Церкви, *еру ширших можливостей* і більш корисної праці ніж ми нашими силами могли дати. Це я роблю лише в інтересах Церкви, і роблю це тому, *що дійсно особа Митрополита Іларіона дає Церкві ширші перспективи розросту її життя і піднесення її поваги.* Його праця в минулому ґарантує за будуче. Я лише хочу виправити його поставу до нашої Церкви і його ставлення до Епископату УАП Церкви. Нам і це й це потрібне, бо навіть, коли Митрополит Іларіон прийме поставлені мною умови, ми ще потребуватимем епископів. Коли ж він цих моїх умов не прийме, ми зможемо спокійно повернутися всеціло в сторону Епископату УАП Церкви формації 1942 р.". (Підкреслення мої. Ю.М.-Л.)

———————

Пертрактації архиєп. Теодоровича з митр. Іларіоном не були успішні, бо хоч соборноправний устрій він визнавав і був за усамостійненням Укр. Правосл. Церкви, але він не визнавав ієрархії митр. Липківського за благодатну. А коли підчас війни до нього, до Холма, дійшла вістка, що Єпископат Укр. Адміністратури ("в Райхкомісаріяті УКРАЇНА") прийняв до себе бувших душпастирів митр. Липківського в їх "сані сущому", то митр. Іларіон уважав, що ці укр. єпископи через те самі стали неканонічними. І коли цей Єпископат, їдучи (взимі 1944 р.) з "Райхкомісаріяту Україна" на еміграцію, на деякий час зупинився в Ген. Губернаторстві, то одному з них, єп. Платонові Артемюкові (якому митр. Іларіон дав притулок у своїй єпископській палаті в Холмі), він не дозволив правити Богослуження в церквах цієї єпархії.

У листі (з 20 вересня 1945 р.) протодіякона В. Коваленка (в Авґсбурзі) до архиєп. Теодоровича (в Філядельфії) є про це така згадка:

"Між иншими, коли ми опинились на еміґрації, то епископ Платон понад три місяці пробув у Холмі (резиденція Митрополита Іларіона) і ані разу не був допущений до відправи Служби Божої. Митрополит Іларіон все це пояснював тим, що "Східні Архиєреї допустили до сослужіння „липківців", і отже він не допускає Епископа Платона, щоб не було серед вірних згіршення"...

Того року (1945), коли закінчилася друга світова війна, архиєп. Теодоровичеві не пощастило першому дати про себе знати митр. Полікарпові Сікорському, Первоієрархові УАПЦ "формації 1942 р." (бувшої Укр. Адміністратури). Отже сталося так, що митр. Полікарп написав до нього перший. Лист його був датований 6 серпня 1945 р., без

зазначення приватної адреси митр. Полікарпа. Натомість у кінці цього листа було таке *post scriptum:*

"Надіюсь одержати від Вас відповідь по такій адресі: Регіональне Управління в провінції Ганновер, на (sic!) Німеччині. Відділ Релігійних Справ".

Ціль цього коротенького листа (в якому немає згадки про церковні справи) митр. Полікарпа виражена в його останньому пасажі:

"Отже ласкаво прошу Вас вжити всіх для Вас можливих заходів перед Канадійською владою, а також і перед американськими громадськими організаціями, щоб вони допомогли як Єпископату, так і духовенству разом з вірними переїхати з Европи до Канади. Всіх нас Єпископів є 12. Деякі мають близьких кревних. Духовенства набереться разом з родинами біля 200 душ і вірних біля мільйона душ".

Ще перед отриманням першого листа (з 6 серпня 1945 р.) від митр. Полікарпа, архиєп. Теодорович уже був у листовному контакті з одим з його єпископів, Платоном Артемюком (у Зах. Німеччині).

Він був тим першим з єпископів митр. Полікарпа, якому архиєп. Теодорович подав до відома, що він може прийняти до себе декого з єпископів очоленої митр. Полікарпом УАПЦ ("формації 1942 р."), але тільки таких, що дадуть „приречення" (про яке була тут мова вище). Про цю вимогу (необхідність задеклярувати „приречення") з боку архиєп. Теодоровича єп. Платон негайно повідомив свого Киріярха — митр. Полікарпа.

У зв'язку із справою того „приречення" митр. Полікарп написав листа (датованого 22 січня 1946 р.) до архиєп. Теодоровича, зміст найголовнішої частини якого був такий (підкреслення мої; Ю.М.-Л.):

„Коли би Бог судив нам переїхати до Америки, то всякі *„приречення"* з боку єпископів У.А.П.Ц., на мій погляд, то зайва річ.

Існує у всьому світі єдина У.А.П.Ц. Частина вірних її з Архиєпископом на чолі є в Америці. Єпископат і Духовенство УАПЦ в теперішньому його складі є Єпископатом і Духовенством канонічним і ніхто в світі заперечити цьому не може. Отже і Вас з духовенством, сущим в Америці, *весь православний світ буде лічити канонічним з моменту, як тільки Ви ввійдете в молитовне єднання з нами*".

Після отримання вищезгаданого листа (з 22 січня 1946 р.) від митр. Полікарпа, митр. Теодорович з черги отримав листа від єп. Мстислава (Скрипника) такого змісту (який включає вимагане архиєп. Теодоровичем „приречення"):

"У.А.П.Ц. Оффенбах н/М
МСТИСЛАВ 27 березня, 1946 р.
Єпископ Переяславський

Його Високопреосвященство
Високопреосвященний ІОАНН ТЕОДОРОВИЧ
Архиєпископ Української Автокефальної
Православної Церкви в Зєднаних Державах
Америки і в Канаді

Ваше Високопреосвященство!

Бажаючи послужити Українській Автокефальній Православній Церкві

в Зєднаних Державах Америки, або в Канаді, під батьківським проводом Вашого Високопреосвященства, урочисто свідчу, що визнаю і прирікаю вірність дотримання Автокефалії Української Православної Церкви в Зєднаних Державах Америки і в Канаді та церковно-народної соборноправности її устрою, опреділеного Соборами Церков-Дієцезій в ЗДА і в Канаді.

Одночасно урочисто заявляю, що визнаю благодатність Ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви в Зєднаних Державах Америки і в Канаді, Ієрархії, що відновила в собі функцію єпископського служіння актом Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору в Київі, в Св. Софії, в м. жовтні 1921 року, як також святости всіх тайн Церкви тією Ієрархією довершуваних тепер і довершених у минулому Церкви.

Віддаючи свою скромну особу на служіння Українській Автокефальній Православній Церкві в ЗДА і в Канаді, свідомий, що приділ терену і функцій для мене, як єпископа, буде зроблено згідно з обовязуючим там церковно-соборноправним устроєм, на що згори даю свою згоду.

(Печать і підпис:) **Мстислав Скрипник**
Єпископ Переяславський

VII. РІЗНИЦЯ МІЖ ВІДНОШЕННЯМИ ПРОВОДУ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ Й АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА ДО „ПРИРЕЧЕННЯ" ЄП. МСТИСЛАВА З 27 БЕРЕЗНЯ 1946 Р.

Отримавши від єп. Мстислава (з Оффенбаху н/М) листа (датованого 27 березня 1946), архиєп. Теодорович копію його вислав Адміністраторові У.Г.-П. Церкви в Канаді, прот. С.В. Савчукові, який у тексті цього листа попідкреслював усі ті місця, де єп. Мстислав виражає своє приречення признати „автокефалію" й соборноправний устрій У.А.П. Церкви в Америці й У.Г.-П. Церкви в Канаді та *зобов'язується визнати благодатність ієрархії, що була встановлена першим Всеукраїнським Собором (1921 р.) УАПЦ* (першим Первоієрархом якої був митр. В. Липківський), а ці свої підкреслення о. Савчук засвідчив на маргінесі цього листа своїми ініціялами.

Факт цих підкреслень, очевидно, треба вважати за рішення о. Савчука намітити особу єп. Мстислава, як одного з потенційних кандидатів на Архипастиря для У.Г.-П. Церкви в Канаді на місце архиєп. Теодоровича. Чи прот. Савчук при цьому взяв до уваги таку евентуальність, що єп. Мстислав може ділив благодатність на два роди: на „благодатність канонічну" й „благодатність неканонічну", хоч цього він у своєму листі не зазначив, це таке питання, на яке не маємо відповіди.

Щождо архиєп. Теодоровича, то він може відчув приємність, коли читав слова цього приречення єп. Мстислава, але, з другого боку, він не вважав, що це приречення єп. Мстислава становитиме розв'язку його власної проблеми: бо ж єп. Мстислав був канонічним єпископом, і таким залишився б у Півн. Америці, якщо б архиєп., Теодорович спровадив його сюди. А сам він, архиєп. Теодорович, дальше залишався б неканонічним єпископом. У нього ще під кінець 1930-х років почало кільчитися нестримне відчуття потреби *"орґанічно поєднатися з Вселен-*

ським Православієм", як це він висловив у своєму листі, датованому 6 червня 1946 р., до митр. Полікарпа.

А ще раніше, в листі (з 2.I.1946 р.) до митр. Полікарпа він висловив надію на можливість "увійти в орґанічне поєднання з Вселенським Православієм" почерез своє евентуальне "молитовне єднання" з тим канонічним Єпископатом, яким був Єпископат очоленої митр. Полікарпом УАПЦ ("формації 1942 р.").

Очевидно, що під цим "молитовним єднанням" архиєп. Теодорович розумів уканонічнення його шляхом т.зв. хіротезії.

VIII. ДЕФІНІТИВНЕ РІШЕННЯ АРХИЄП. І. ТЕОДОРОВИЧА "ОФОРМИТИСЯ КАНОНІЧНО" Й НЕВІДКЛИЧНА РЕАКЦІЯ З БОКУ ПРОВОДУ У.Г.-П. ЦЕРКВИ

Підказана митр. Полікарпом (у його листі з 22 січня 1946 р.) архиєп. Теодоровичеві думка про можливість „молитовного поєднання" У.А.П. Церкви в США й У.Г.-П. Церкви в Канаді з очоленою митр. Полікарпом УАПЦ („формації 1942 р.") була тим стимулом, який спонукав архиєп. Теодоровича до написання до митр. Полікарпа листа такого змісту:

"Його Високопреосвященство Червня 6, 1946
Високопреосвященіший ПОЛІКАРП
Митрополит Української Автокефальної
Православної Церкви

Ваше Високопреосвященство
Високопреосвященіший Отче Митрополите!

Лише недавно я отримав Вашого листа з 22-го Січня 1946 р., листа що його відпис Ви приложили, я не отримав. Лист Ваш з 22 Січня — перший од Вас, що його я маю. Сердечна подяка. Я радію Вашим листом. Я давно хтів започаткувати кореспонденцію з Вами і не міг: я й досі не маю Вашої точної адреси. І на листі, що його я од Вас отримав, також, не подано Вашої адреси. Цей лист я посилаю через Укр. Бюро в Лондоні. Для будучого обміну листами я дуже прошу дати мені Вашу точну адресу.

Я зовсім годжуся з позицією Вашого розуміння, що при умові встановлення нашого, с.т. Церков в Америці і в Канаді, молитовного єднання з УАП Церквою в Європі під Вашим Проводом, всякі приречення з боку єпископів УАПЦ, коли б вони мали служити тут нашим Церквам, — "зайва річ", беру тут Ваші слова.

На превеликий жаль, однак, досі ще такого молитовного єднання ми не мали змоги встановити. Справа ця поки що знаходиться в стані невияснення.

Умови, що їх я ставив, мають їх базою теперішні розуміння Церкви в моїм проводі. Стоючи на сторожі ідеольоґії нашої Церкви і діючи в повній згоді з нею, я не міг виставити умови інші.

Всі ми тут, чільні особи з духівництва й віруючих, і я з ними, розуміємо, що факт приявности двох УАП Церков є факт анормальний і ми мусимо стреміти таку неприродність ситуації, лишеної нам певними історичними процесами, подолати. Українська Автокефальна Православна Церква повинна бути лише одна, неподільна і неподільністю своєю сильна. Такою вона повинна бути особливо тепер, поза кордонами рідної землі, коли в

будучому їй не раз прийдеться підносити її голос в обороні вікових прагнень нашої Церкви й Народу. Голос цей мусить бути єдиним, неподільним і тому, авторитетним.

Ведений таким розумінням я, не так давно, вислав на пять відомих мені адрес єпикопів листи однакового змісту з проханням започаткувати справу висвітлення відношення УАП Церкви в Європі під Вашим Архипастирським Проводом до УАП Церкви на континенті Америки в проводі моїм.

Я дуже шкодую, що не мав до сього часу жадної змоги писати Вам. Листи ці до єпископів під Вашим Проводом була акція єдино можлива і мені відкрита. Я високо ціню єдність Єпископату УАПЦ. В умовинах природних я б не дозволив собі порушувати які будь важні квестії, не інформуючи про це Кірієрарха Церкви і передовсім звертався б до Нього. Однак цього я не мав змоги робити.

Я переходжу тепер до суті справи нашого каноничного поєднання і далі молитовного єднання перед Єдиним Престолом Господа Бога, Престолом Єдиної і Неподільної Української Автокефальної Православної Церкви. Такий Престол, з Божого допущеня, ми всі тепер покликані утвердити поза межами Рідної Землі.

Я знаю, що ініціятива певних предложень мусить вийти од нас. Без такої нашої тут ініціятиви Собору Єпископів УАП Церкви під Вашим Проводом важко буде прийти до певного рішення.

Лист цей має на цілі явити таку ініціятиву. Я думаю, що зробити таке найкраще є можливим в спосіб введення Вас і Собору Єпископів в ті настрої, розуміння і шукання, які тепер в стані формації в нашій Церкві і, можливо, знайдуть їх експресію на наших близьких Соборах в Канаді і в Злучених Державах Америки.

Коли ті наші зусилля знайдуть відклик і благословення Ваші і Собору Єпископів УАПЦ в Європі, я думаю, що велике діло утвердження такого Єдиного Престолу Української Автокефальної Православної Церкви за кордонами України знайде змоги здійснення.

Ми всі тут, в світлі останніх інформацій про траґичну долю нашої Церкви, ясно розуміємо нашу ситуацію повної ізоляції. УАП Церква нашої формації є тепер з Волі Божої Церква Мучеників. Всі її ієрархи, окрім мене, замучені і я, один, один лише при виконанню моїх архипастирських обовязків і, можливо, при життю лише один.

Ми розуміємо, що самотніми на все ми не можемо бути і це непотрібне, це на користь діла нашої Церкви не йде. Коли в наших, так траґичних обставинах, ми покликані шукати вказуючий нам дальшу путь Перст Божий, то перед нами єдиний напрямок: шукати поєднання з Вами і знаходити його можливості.

Ми також розуміємо, що шукати поєднання з Вами, це значить уложити справи так щоби це наше поєднання з Вами задоволило вповні каноничне розуміння Вселенської Правосланої Церкви. Це близьке нашим серцям так само як і Вашим. Ми ніколи не відділялися від Вселенського Православія. *Акт Собору 1921 р. не був актом реформативним, а актом вимушеним. Ми духовно все себе числили і тепер числимо в Лоні Вселенського Православія.* Цій духовній нашій свідомості бракувало лише наявної її активізації в чинних зносинах і в актах спільної молитви і Тайн Церкви. Це все перервав акт Собору 1921 року і ми не мали змоги, через траґізм обставин, це й до сього часу виправити.

Настрої і шукання в нашій Церкві, про які я згадав повстали тепер. До останніх днів ми вірили, що УАП Церква формації 1921 року існує і в злуці з

нею ми у свій час дійдемо до активізації нашої духовної, в нашій мислі та віруваннях, єдности зо Вселенським Православієм і відновимо те, що для такої єдности є її активізація в спільних молитвах та тайнах, це єдине, чого нам бракувало.

Далі, ми також ясно розуміємо, що коли навіть ми отримаємо єпископів архиєрейського ставлення, ми лише продовжуємо стан нашої ізоляції, але не входимо в процеси ведучі до орґаничного поєднання із Вселенським Православієм.

Розуміючи це все ми звертаємося, так мовити, до душі нашої Церкви, до розумінь, настроїв, сентиментів в нашій Церкві і запитуємо, що вона може прийняти.

Я пишу до Вас, як до Голови Церкви, як до Отця її. Я хочу бути цілком щирим і одвертим. Це є моя віра, що лише так ми можемо дійти до наших святих цілей.

Коли Церква в моїм проводі буде розуміти, що її Архиєпископа „пересвячують", що до цього часу він був „неблагодатним", це буде такий удар по Церкві, що Церква на таке свого Архиєпископа ніколи не відпустить. Достойність Церкви на таке ніколи не погодиться. Церква наша тут доволі сильна щоби мати високо розвинену свідомість гідности і достойности. Вона таку свідомість має.

Я хочу, щоби Ви, Отче Митрополите, мені вірили. Мені Ваше довірря потрібне, бо лише з таким довіррям я зможу рішитися на це, що тепер в процесах нуртування, в процесах можливої будучої формації в нутрі моєї Церкви. Це остаточно сформується на наших Соборах, які вже недалеко.

Довірря Ваше мені буде потрібне в однім: Мною самим зовсім не керують жадні честолюбні наміри, чи додаткові ознаки мого єпископського служіння. Вже чверть віку я несу це служіння і вповні вдоволений моїм станом. Більше, я все думаю, що Господь не-по-заслугам виділив мене і поставив на це місце, а тепер захоронив одного зпоміж всіх моїх братів, а тому, що це Він волив у всевіденню Його Божественного Провидіння в цілях всім нам невідомих. Із смиренням, знаючи мої вади і обмеження, я несу моє служіння і те, про що я далі писатиму, має на думці лише одно: знайти, по можності, безболізний і гідний вихід з ситуації, в якій Церква під моїм проводом опинилася і вивести її на повні і тихі води Вселенського Православія.

Церква, як я вже написав, ніколи не погодиться на те, щоб її Архиєпископа пересвячувано. Але, і тут я рахуюсь із сентиментом Церкви, так, як він себе тепер виказує, коли Церква в будучому священному акті буде бачити виконання її самої постанови і разом з тим буде відчувати піднесення її гідности, такий акт в очах Церкви буде мати зовсім інше значіння. Такий акт буде можливим.

Я тепер поясню більш детально, що я маю на думці. Цього року припадає 25 років мого єпископського Церкві служіння. Церква хоче це відповідно одзначити. Це буде зроблено на наших Соборах. В звязку з тим в Церкві поволі формується така думка: Собори Церкви виносять постанову піднести гідність свого Архиєпископа до сану Митрополита і доручити Архиєпископу увійти в зносини з Собором Єпископів УАПЦ в Європі для переведення священного акту поставлення його в Митрополита. Для такої цілі Архиєпископ Церкви з представниками од Дієцезій прибуде до Європи.

Тепер важна точка: яким актом таке піднесення Архиєпископа до сану Митрополита буде переведено, чи це буде *акт хиротезії — благословення, чи це буде акт повної архиєрейської хиротонії* це вже буде залежати од нас

єпископів Церкви, але Церква сама в цім акті буде мати змогу бачити виконання її ухвали, піднесення її самої до стану Митрополії в УАП Церкві і, це не менш важне, в цім акті вона буде також бачити віддання шаноби Церкві Мучениці, якої останній Ієрарх тепер підноситься до сану Митрополита.

Наші шукання виходу спинилися тепер на такій можливості і ми всі її тепер ложимо перед Вами, Отче Митрополите, і перед Собором Єпископів УАП Церкви. Це поки що в процесах формативних, але я дуже хочу знати, коли це знайде в постановах Соборів своє завершення, чи ми можемо числити на те, що таке наше рішення, такий наш спосіб знайти вихід з дуже важкої ситуації, історичні процеси якої Вам відомі, знайде Ваше і Собору Єпископів благословення.

Я, особисто, розумію, що єпископат УАПЦ увесь в стані чернечому і нічого не маю проти до цього стану приєднатися. Всі директиви я відношу до Вашої і Собору Єпископів компетенції. Я не менш як Ви всі, хочу, що коли ми здобуваємося на так великий акт, щоби його було переведено так, що по ньому зникнуть всі напади на нашу Церкву.

Я ще хочу додати, що загальна ситуація нашої Церкви не лише виправдує піднесення Американсько-Канадійської Церкви до стану Митрополії, а таки цього вимагає.

По розвалі УАПЦ на Україні, за її кордонами, наша Церква є єдине, міцно зорґанізоване тіло. Іншого нема. Тим самим історія Церкви припоручає цій Америк.-Канад. її галузі стати головним, по її силі, носієм місії Церкви. Я не розумію позиції Америк.-Канад. Митрополії поза УАП Церквою цілою, а таки в ній, я розумію, що вона буде знати Кірієрарха цілої Церкви, Митрополита Полікарпа, як її Верховного Голову. Але, лише Америк.-Канад. Церква в цей час має умови стійности і тому має умовини бути одною з найсильніших частин цілої УАП Церкви за кордонами України. Такої стійности ще поки що нема в Європі, особливо ж нема її в Ваших обставинах на скитальщині, яка поки що ще не устроїлася і їй буде потрібно мати такий стійний пункт опори. Це промовляє багато за цим, що Америк. Канад. Церква повинна бути піднесена до стану Митрополії в УАП Церкві цілій. На місці тут це також причиниться до поліпшень. Мораль Церкви буде піднесена. *Згаснуть усі ті напади на позицію нашої Церкви, що од них ми все були примушені боронитися.* Тут є частина українців під єп. Богданом (Шпилькою). Вони в дієцезії грецькій. Я маю сильні надії на те, що коли на обрію нашого церковного життя повстане єдина, сильна і неподільна УАП Церква, не буде для них рації далі належати під греків і навпаки, буде багато мотивів для того, щоб й вони увійшли в єдину УАП Церкву за кордонами України.

Отже, я ложу перед Вами, Владико Митрополите, таку думку. Це зроблено в порядку виявлення нашої ініціятиви в нашій так складній і потребуючій особливо бережних кроків ситуації. Обміркуйте це з Вашими єпископами. Дайте мені про це знати. В кінці липня буде наш Собор. З 20 липня я вже буду в Канаді. Коли Ви будете лист посилати, а це буде блище до 20 липня, то висилайте мені на адресу в Канаді таку.(Тут подана по-англійському адреса Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді. Ю.М.-Л.)

Це адреса нашої Конситорії, там мене завжди знайдуть, деб в Канаді я в той час не обертався.

Молю Милосердного Господа о його для Вас і всіх Єпископів Церкви благословення і підкріплення Ваших сил в теперішнім так важкім всіх Вас служінню.

Прохаючий Ваших святих молитов і з глибокою до Вас пошаною та любовію. **Архиєпископ Іоанн Теодорович.** *(Власноруч. підпис.)*"

1. Рішення У.П. Церкви в США апробувати укладений архиєп. І. Теодоровичем плян "канонічного оформлення" його єпископського сану

Резолюції, якою Сьомий Собор (що відбувся в днях 24-27 жовтня 1946 р.) Американсько-Української Православної Церкви (так себе перейменувала очолена архиєп. Теодоровичем Церква в США)*[1] апробував укладений архиєп. Теодоровичем плян "канонічно оформити" свій єпископський сан, не маємо. Але що Сьомий Собор А.-У.П. Церкви апробував цей плян, який він виклав у своєму листі з 6 червня 1946 р. до митр. Полікарпа, це знаємо з листа архиєп. Теодоровича з 28 лютого 1947 р. до митр. Полікарпа. (Про цей лист буде тут мова пізніше).

Тому що Дев'ятий Собор У.Г.-П. Церкви в Канаді мав відбутися (28-30 липня 1946 р.) раніше ніж Сьомий Собор (24-27 жовтня 1946 р.) А.-У.П. Церкви в США, то Консисторія тієї Церкви в США 1 червня 1946 р. запропонувала Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді предложити цей плян архиєпископа Теодоровича на Дев'ятому Соборі У.Г.-П. Церкви; очевидно предложити з такою інтенцією, щоб Собор У.Г.-П. Церкви схвалив цей плян.

Секретар Консисторії Амер.-Укр. Правосл. Церкви в США, о. Д.Д. Лещишин, у зв'язку з цим написав до Консисторії в Канаді листа такого змісту:

"1 червня 1946.

До
Консисторії Української Греко-Православної Церкви в Канаді

Світла Консисторіє!

В днях 21-22 травня б.р. відбулися у Филядельфії, Па. наради Консисторії Американсько-Української Православної Церкви в Злучених Державах Америки.

Між резолюціями ухваленими на цих нарадах, резолюціями, що торкаються життя і розвою цілої нашої Церкви, запала й долучена до цього листа резолюція, яку мені, як секретареві Консисторії АУПЦ припоручено надіслати Вам.

Не маємо сумніву, що успішне переведення справи визначеній в долученій резолюції принесе велику користь Церкві. Довершеня такого акту стане переломовим пунктом в життю нашої Церкви, бо тепер для цього є найкраща нагода.

Девятий Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді відбудеться скорше чим сьомий Собор Американсько-Української Православної Церкви в Америці, що відбудеться 24-27 жовтня б.р. Тому прохаємо Вас, Світлу Консисторію як посестру, піднести цю справу на Вашому Соборі.

Доручаємо себе Вашим щирим молитвам.

Слава Ісусу Христу!

Консисторія Американсько-Української
Православної Церкви в З.Д. Америки
о. Д. Д. Лещишин
Секретар"

---

*[1]Спочатку після приїзду архиєп. Теодоровича до США, Укр. Правосл. Церква в США назвала була себе "Укр. Автокефальною Правосл. Церквою".

"Світлій Консисторії
Української Греко-Православної Церкви в Канаді

Резолюції
Ухвалені на нарадах Консисторії Американсько-Української Православної Церкви в Злучених Державах Америки, дня 22 травня 1945 р.

Консисторія Американсько-Української Православної Церкви в Злучених Державах Америки, на передсоборнім засіданню 22 травня 1946 року рішила звернути увагу Сьомого Собору Церкви на факт, що наш Архиепископ Високопреосвященний Іоанн Теодорович, який в нашій Церкві працює вже двадцять два і пів року — обходить цього року ДВАДЦЯТЬПЯТЬ-ЛІТТЯ свого Архипастирського служіння Церкві. Звертаючи увагу на цей факт, Консисторія ухвалює піднести цю справу на Соборі і предложити Сьомому Соборові Американсько-Української Православної Церкви в Злучених Державах Америки, як наше признання заслуг Архиепископа Іоанна Теодоровича перед Церквою, піднести Його до гідности Митрополита з припорученням Йому ввійти в зносини з Собором Єпископів Української Автокефальної Православної Церкви, яких цей Сьомий Собор просить возвести нашого Архиепископа в сан Митрополита."

"Для координації цієї акції Консисторія ухвалює відпис цієї резолюції переслати Консисторії Української Греко-Православної Церкви в Канаді з проханням таку акцію започаткувати й перевести на їхньому Девятому Соборі".

З оригіналом згідно:
о. Д. Д. Лещишин
Секретар Консисторії АУПЦ в ЗДА.

Замітки. — Ця резолюція Консисторії А.-У.П. Церкви в США означає, що вона апробувала такий плян архиєп. Теодоровича: Єпископи митр. Полікарпа (Первоієрарха Укр. Автокеф. Правосл. Церкви "формації 1942 р.") "канонічно оформлять" єпископський сан вл. Теодоровича. Але щоб загал вірних не знав, що це буде відбуватися акт "канонічного оформлення" вл. Теодоровича, то він (цей акт) буде прикритий актом "посвячення" цього ієрарха в сан Митрополита.

Отримавши текст резолюції (з 22 травня 1946 р.) Консисторії А.-У.П. Церкви в США, прот. С.В. Савчук написав (19 червня 1946 р.) в імені Консисторії в Канаді листа до о. Д.Д. Лещишина (секретаря Консисторії в США), зміст основної частини тексту якого такий:

"З думкою піднести Високопреосвященого Архиепископа о. Іоанна в сан Митрополита ми погоджуємося, але рішуче не погоджуємося з тим пляном, в який о. Владика думає це перевести та який він виявив у вище згаданих листах до мене й до митр. Полікарпа. З того, що ця справа була обговорена на нарадах Вашої Консисторії, я вношу, що той спосіб, в який о. Владика думає осягнути сан Митрополита, Вам відомий; я також вношу, що той плян мусів бути обговорений та апробований Вашою Консисторією, і тому не вважаю за потрібне над ним ширше розводитися. *Вистане сказати, що ми — члени Консисторії, — його відкидаємо з тої простої причини, що він потягає за собою пересвяту і самого о. Владики, і тих священиків, яких він на протязі його служіння Церквам в Канаді й Америці поставив".*

Довідавшись (з листа, датованого 19 червня 1946 р.) Адміністратора У.Г.-П. Церкви в Канаді, прот. С.В. Савчука, про те, що він особисто та ввесь провід У.Г.-П. Церкви в Канаді категорично заявляються проти того т.зв. "возведення архип. Теодоровича в сан Митрополита", ціль якого в дійсності полягала в звершенні йому акту "канонічного оформлення" його єпископського сану, Консисторія в Америці обміркувала факт опозиційного відношення до цієї справи з боку канадської Консисторії на своєму Надзвичайному Засіданні в Філядельфії 26 червня 1946 року. Щоб підкреслено заманіфестувати перед У.Г.-П. Церквою в Канаді, що канадська опозиція не може мати жодного впливу на рішення Америк.—Укр. Правосл. Церкви в США, її Консисторія 26 червня 1946 р. ухвалила таку резолюцію:

"Надзвичайне засідання Консисторі Американсько-Української Православної Церкви в Злучених Державах, проаналізувавши прочитану кореспонденцію нашого Владики Іоанна з митрополитом Полікарпом в Європі і Високопреподобним Отцем С.В. Савчуком — Адміністратором Української Греко-Православної Церкви в Канаді, *цілковито одобрує акцію ведену Архиепископом Церкви в справі поєднання нашої Американсько-Української Православної Церкви з Українською Автокефальною Православною Церквою в Європі, і дає йому в цій справі повне довіря*".

"Цим самим Надзвичайне Засідання Консисторії потверджує резолюцію винесену на минулому засіданні Консисторії в справі піднесення нашого о. Архиепископа до сану Митрополита".

Голова Наради Консисторії — **о. Прот. Лев Веселовський**
Члени — **Прот. В.А. Каськів; о. Омелян Мицик;**
о. П. Павловський; о. Іван Савчук;
о. В. Буката.
Секретар Консисторії — **о. Д. Д. Лещишин**".

Про плян архиєп. Теодоровича "канонічно оформити" свій єпископський сан почерез його "молитовне єднання" з Ієрархією митр. Полікарпа Сікорського, Консисторія У.Г.-П. Церкви в Канаді вперше довідалася з таких двох листів: 1) лист архиєп. Теодоровича до о. С.В. Савчука з 31 травня 1946 р. і 2) лист цього архиєпископа до митр. Полікарпа з 6 червня 1946 р.

1) У листі до о. С.В. Савчука архиєп. Теодорович перш за все повідомив про те, що єп. Мстислав (Скрипник) у своєму листі, датованому в Оффенбаху н/М, в Зах. Німеччині 27 березня 1946 р., висловив бажання служити в Укр. Правосл. Церкві в Канаді, або в Америці, що він прирікає визнати благодатність Ієрархії УАПЦ "першої формації" (з 1920-1936 рр.), тобто благодатність Єпископату висвяти з 1921 р. і що тим самим він визнає благодатність вл. Теодоровича, як єпископа. Архиєп. Теодорович у зв'язку з цим інформує о. Савчука, що це "приречення" єп. Мстислава не виведе У.П. Церкви в Америці й У.Г.-П. Церкви в Канаді з "ізоляції", не з'єднає їх органічно з Вселенським Православієм. Отож, архиєп. Теодорович рішив запропонувати митр. Полікарпові, щоб його Єпископат поставив його (архиєп. Теодоровича) в сан Митрополита таким способом, щоб він унаслідок цього став канонічним єпископом.

"Згідно з цим я поки що поінформую єпископа Мстислава про наші старання знайти інші можливі дороги ведучі не до прийняття того, чи іншого єпископа, які можуть мати їх наслідком виникнення жалю, а то й ворожнечі поміж нами і ієрархами УАП Цекрви", — пише архиєп. Теодорович. — "Вороги нашої якраз такої Церкви не хочуть бачити. Справу приречень Мстислава тримайте довірочно".

2) Текст присланої о. Савчукові архиєп. Теодоровичем копії його (архиєп. Теодоровича) листа з 6 червня 1946 р. до митр. Полікарпа тут у цьому розділі, був поданий вище.

Відповідь архиєп. Теодоровичеві прот. С.В. Савчук дав власне в зв'язку з цим його ноторичним листом до митр. Полікарпа з 6 червня 1946 р. Ця відповідь о. Савчука — це дуже довгий лист (п'ять сторінок стислого машинописного друку), датований 17 червня 1946 р., що ілюстрований обширними витягами з листа (з 6 червня 1946 р.) архиєп. Теодоровича до вл. Полікарпа. Прот. Савчук аналізує цього листа й робить з цього свої висновки. Тут, нижче, будуть подані тільки найважливіші пасажі цього листа, — з уваги на економію місця.

"До Високопреосвященого Архиєпископа 17 червня, 1946.
о. Іоанна Теодоровича,
Филаделфія, Па.

Високопреосвященний Отче Владико!

Повернувши зі сходу (Оттава-Торонто) 11 ц.м., я застав Вашого листа до мене з 31 травня та відпис Вашого листа до Митрополита Полікарпа з 6 червня. Перечитавши їх, я побачив в них такі страшні річи, що зараз вислав Вам телеґраму, з просьбою, щоби Ви здержалися з висилкою листа до Митр. Полікарпа, аж поки ми не подамо Вам своїх завваг щодо його змісту. Я зробив це в слабій надії, що може-може Ви його ще не вислали; що може сами догадалися, що його зміст потребує спільного обміркування та одобрення як вже не цілої Церкви, то бодай її проводу, — отже почекаєте з висилкою, поки не почуєте нашої думки.

На третій день після того, 14 ц.м., я відчитав згадані листи таким членам Консисторії: оо. Кудрику й Дмитрову та п. Стечишину; був присутний також о. Улян. Отже хоч я пишу цього листа за своїм підписом, то думки в ньому не є лише мої, але також вище згаданих.

Скажу відразу, що по нашій думці Ваш лист до Митр. Полікарпа — це друге видання "Тез", але значно гірше. Пишучи його, Ви немов забули, що є справи про які хіба можна лише думати, але про яких ніколи не можна ні говорити, ні писати. До таких справ належать і Ваші погляди, які Ви виявили в листі до Полікарпа. Мимоходом кажучи, Ви того листа вислали через Лондонське Бюро. Це все одно, що булиб оголосили його в пресі... Я не здивувавсяб, колиб він став публичною тайною ще перед тим, поки дійде до Полікарпа. А хочби й ні то Полікарп поділиться його змістом з рештою єпископами, — отже те, що мало остати тайною навіть для Церкви (про це буде дальше), стане відоме цілому світові. Впрочім, історія мусить колись про нього заговорити, як про документ, що відноситься до того, що сталося з Церквою..."

"Очистивши зміст Вашого листа з много-словних фраз, залишається голий, страшний факт: Ви не признаєте себе єпископом! Ви не признаєте ні

своєї власної хиротонії, ні хиротонії священиків, яких Ви поставили, й згори погоджуєтеся перед Полікарпом, хоч він Вас про це не питав, про пересвяту і свою власну, і своїх священиків. Це страшний факт. Він тим страшніший, що Ви пропонуєте перевести його так, щоби Церква не знала, про що властиво ходить. Що воно так, вистане навести оці уступи з Ваших листів до мене й Полікарпа..."

"Ви ще не сказали, яка Ваша ідея про всі ті св. Тайни, які дотепер звершили священики, що їх при наданню хрестиків буде треба пересвячувати — та це мабуть справа дальших плянів..."

"В листі до Митр. Полікарпа Ви пішли далеко дальше, як в "Тезах". В "Тезах", наскільки не помиляюся, говорилося делікатно про "корекшин", а тут виразно виходете з повною пересвятою і для себе самого і для своїх священиків. Щей називаєте це "великим актом", "що по ньому зникнуть всі напади на нашу Церкву". Невже Ви дійсно в це вірите? Я спитаю: Які напади й від кого? Католиків? Москалів? Єп. Шпильки? — Католики не лише нас, але цілого Православія не признають, отже завжди будуть нападати, хоч фактом є, що останніми роками їх напади на нас в Канаді ослабли, а то й зовсім заперестали, бо не було нових причин до нападів, а на старі, — про "неканонічність", — вже ніхто не звертає уваги. Москалі вже століттями нападають і на Український нарід і на його Церкву, і будуть дальше нападати, хочби Ви й десять разів пересвячувалися, тимбільше від Полікарпа, якого вони викляли. Ще лишається єп. Шпилька, — та хіба Ви його аж так боїтеся, що готові шукати захисту в пересвяті? — Отже котрі то ті "всі напади", що "зникнуть" з пересвятою? Хіба Ви, Отче Владико, справді не бачите, що пересвятою Ви не тільки, що не ослабилиб нападів, а противно посилилиб їх, — далиб їм нову підставу. Навіть не пересвята, а сама лише думка про неї це такий бук в руки противникам, на який вони вже давно чекають та за який Вам тільки подякувалиб. Він вповні підтвердивби їх старі закиди про неканонічність, він вповні оправдавби ті закиди."

"Якщо Ви, Отче Владико, дійсно думаєте, що Вам треба пересвяти, або що тільки силою пересвяти наша Церква зможе виплисти "на повні і тихі води Вселенського Православія" (з Вашого листа до Полікарпа), то так гідність Вас самих, як і гідність Церкви вимагає від Вас зовсім інакшого кроку, як той, на який Ви пустилися. Вона вимагає, щоби Ви перш всього стали перед самою Церквою і заявили: "Я переконався, що я не маю єпископської благодати, та що Церква за мною таким, як я є — ніколи не виплине на "повні і тихі води Вселенського Православія", — отже я рішився на пересвяту. Хочете йти за мною — ходіть, не хочете, — наші дороги від сьогодня розходяться...."

"Ви кілька разів підчеркуєте, що питання пересвяти це "справа самих єпископів і мого сумління". Ні, Отче Владико, це не є і не може бути справою самих єпископів і Вашого сумління, бо це не є ні їх, ні Вашою особистою справою. Це є справа цілої Церкви. Хіба в Церкві лише один Архиєпископ має сумління, а більше ніхто?"

"А ще: "Це справа самих єпископів". — Від коли, та й силою якого права чи авторитету нові єпископи УАПЦ на еміґрації можуть вирішувати за нас наші справи? Що вони про ті справи, тай взагалі про нас знають? Щоби їм давати такі неограничені права? Що вони знають про наші відносини, ідеольоґію, стремління? Про ту працю, піт і сльози, які ми в Церкву вложили? Невже Ви дійсно погодилисьби, щоби ми по 28 роках мозольної та повної посвяти праці зреклися свого досвіду, совісти та розуму й під-

чинилися розумові, й совісти, якщо не примхам, людей, яких ми навіть імен не знаємо, та які нас не знають?"

"Ще бодай коротко про мотиви, які, як Ви пишете і до нас і до Полікарпа, заставили Вас до такого кроку. Коротко, ці мотиви такі: покінчити з нашою "ізоляцією", "задовольнити вповні канонічні розуміння Вселенської Православної Церкви" та вивести нашу Церкву "на повні і тихі води Вселенського Православія" (з Вашого листа до Полікарпа). Та коли так, то Ви вдалися на невластиву адресу. Бо самий єпископат УАПЦ не відповідає "канонічним розумінням Вселенської Православної Церкви"; він самий далеко від "повних і тихих вод Вселенського Православія", він в такій-же ізоляції, як і ми. Отже, що він Вам поможе? Правда, Ви потішаєте себе й нас таким, що хоч "Ієрархія УАПЦ в Європі не має признань Московської Патіярхії", то це нічого, бо "Вселенська Церква не має підстави відмовити цій ієрархії молитовного єднання". Та воно не так. Ієрархія УАПЦ в Европі, наскільки нам відомо, не має признання від жадної Церкви, чи Патріярхії. Противно, московський патріярх Полікарпа та його Церкву викляв, а патріярхи єрусалимський, александрійський, та антіохійський те викляття підписали, чи одобрили. Коли-ж взяти, що московській патріярхії або її впливам підлягають також Церкви румунська, сербська та болгарська, — то фактично викляття Полікарпа не було дотепер одобрене лише патріярхом Царгороду. Але як довго цей патріярх устоїть проти сил Москви? А по другуе — деж тепер те Вселенське Православіє, про яке Вам ходить? Скільки його залишилося поза межами та впливами московської патріярхії."

Поясненя до вищезгаданого листа. — 1) Архиєп. Богдан Шпилька, родом з Галичини. До США прибув 1936 р.; доктор богословія. На єпископа був висвячений єпископами Константинопільського патріярхату — в грецькій Катедрі Пресв. Тройці в Нью Йорку 28 лютого 1937 р.; був наслідником єп. Йосифа Жука (†1934 р.) на катедрі предстоятеля тієї Укр. Правосл. Церкви в Півн. Америці, що є в юрисдикції Патріярха Константинопільського.

"Викляття єп. Полікарпа" Московською Патріярхією було вислідом суду (заочного) цієї Патріярхії (в Москві 28 березня 1942 р.). Цей суд "позбавив" духовного сану єп. Полікарпа (Сікорського) і всіх тих, кого він висвятив. Засудили його за те, що він "вийшов з-під юрисдикції" Московської Патріярхії "без її згоди" на це. Це "викляття" визнали Патріярхи Єрусалимський, Александрійський та Антіохійський, але не визнав його Патріярх Вселенський (Константинопільський).

Архимандрит Полікарп був висвячений на катедру в Луцьку (Зах. Волинь) в Митрополичому Соборі Св. Марії Магдалини в Варшаві 10 квітня 1932 р. митрополитом Варшавським Діонисієм Валединським, єпископом Гродненським Олексієм Громадським, єпископом Острізьким Симоном Івановським і ін. Це значить, що він належав до Ієрархії Автокефальної Православної Церкви в Польщі. Коли большевики 17 вересня 1939 р. забрали від Польщі Західню Волинь, то єп. Полікарп (на катедрі в Луцьку) опинився під совєтською воєнною окупацією. Усі ті єпископи Автокефальної Православної Церкви в Польщі, що восени 1939 року опинилися під совєтською окупацією, були насильно підпорядко-

вані юрисдикції Московської Патріярхії і під терором мусіли поминати за Богослуженням Містоблюстителя Патріяршого Престола в Москві митр. Сергія (Старогородського).

Первоієрарх Православної Церкви в Польщі, Митрополит Варшавський Діонисій Валединський, у своєму "Меморандумі" до Уряду в Берліні 15 липня 1942 р. заявив, що всі ті єпархії, які до вересня 1939 р. належали до Правосл. Церкви в Польщі, опинившись у вересні 1939 р. під совєтською окупацією *"були насильно й неправильно підпорядковані Московській Патріярхії"*. "Але", — каже він, — *" беручи під увагу політичну ситуацію, Єпископи* (цих окупованих єпархій) *мусіли підпорядкуватися силі"* (тобто мусіли підпорядкуватися юрисдикції Московської Патріярхії).

Коли ж ці землі, де були ці єпархії, вліті 1941 р., зайняли німці, то єп. Полікарп автоматично повернувася в юрисдикцію свого Киріярха — Митрополита Варшавського. І Московська Патріярхія за це викляла єп. Полікарпа.[9]

Інтерпретування листа з 6 червня 1946 р. архиєп. І. Теодоровича до митр. Полікарпа Консисторією У.Г.-П. Церкви в Канаді в такому сенсі, що архиєп. Теодорович, мовляв, звернувся до митр. Полікарпа з пропозицією, щоб (митр. Полікарп) та його Єпископат "пересвятили" його, не було згідним з тією інтенцією, з якою архиєп. Теодорович писав цього листа, і Консисторія, очевидно, була свідома цього.

Уважаючи, що "уканонічнити" його єпископський сан можна одним з двох способів — або шляхом *хіротезії* (благословення), або шляхом *хіротонії* (висвячення), архиєп. каже, що "це вже буде залежати від нас — Єпископів Церкви", і цими словами він проєктує дискусію над цими двома альтернативами (над "хіротонією" і "хіротезією"), бо вважає, що така дискусія евентуально може відбутися. Але який би там вислід цієї дискусії не був, архиєп. Теодорович заздалегідь застерігається, що спосіб "уканонічнення" його шляхом "пересвяти" є виключений. Уже хоч би й тому, що Церква, якої він є Архипастирем, не погодиться на це.

> "Церква, як я вже [Вам] писав, ніколи не погодиться на те, щоб її Архиєпископ пересвячувався", — подає він митр. Полікарпові до відома. — "Коли Церква в моїм проводі буде розуміти, що її Архиєпископа "пересвячують", що до цього часу він був "неблагодатним", це буде такий удар по Церкві, що Церква на таке Архиєпископа не відпустить".

З цієї заяви архиєп. Теодоровича сам собою виникає висновок, що він погодився б тільки на те, щоб митр. Полікарп та його Єпископат "уканонічнили" його тільки шляхом "хіротезії" (благословення), і то тільки за "заслоною" акту повищування його в сан митрополита.

Одначе Передсоборній Конференції (в Саскатуні, 26-27 липня 1946 року) У.Г.-П. Церкви в Канаді вигідніше було "розуміти" цю справу так, що архиєп. Теодорович у своєму листі з 6 червня 1946 р. висловив своє

---

[9]Про те, що Моск. Патр. викляла митр. Полікарпа і всіх тих, кого він висвятив, у висліді "Патріяршого Суду" над ним 28 березня 1922 р., див. у книзі "Правда о религии в России". Москва, 1922. (Це є видання Моск. Патріярхії).

рішення "пересвятитися". Його заперечування не врятувало його перед цим обвинуваченням. А що він заперечував, то це відомо з його листа, датованого 17 червня 1947 р. до Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді, в якому він подав до відома ось що:

> "Правдою є, що я, в світлі тодішніх, минулого року, інформацій, в дискусіях з Вами і з Духівництвом на Передсоборній Конференції обстоював можливість такого виходу з нашої ієрархічної ситуації. Я не обстоював, як можливість, маючи на увазі широку в будучому свободу рішення, коли до рішення прийде. Однак, поза межами наших дискусій, я ніколи, ніде і нікому таких наперед згод не давав".

Коли архиєп. Теодорович під пресією цього обвинувачення був змушений на цій Духовній Конференції зрезигнувати із свого архипастирського служіння в У.Г.-П. Церкві, то місце для канонічного єпископа, — очевидно, в особі єп. Мстислава Скрипника, — в У.Г.-П. Церкві вже було вільне. І так, Адміністратор У.Г.-П. Церкви, прот. С.В. Савчук, маючи уповноваження Дев'ятого Собору (28-30 липня 1946 р.) 25 жовтня 1946 р. від'їхав у Зах. Німеччину (звідки він повернувся 14 лютого, 1947 р., — про що інформував "Вістник" у числі за 1 березня 1947 р.), — щоб там розвідати про особистість єп. Мстислава, і після приїзду здати Консисторії звіт, на основі якого Консисторія звернулася б до очоленого митр. Полікарпом Собору Єпископів у Зах. Німеччині з проханням відпустити єп. Мстислава на служіння в У.Г.-П. Церкві в Канаді.

Коли канонічний єпископ-українець, Мстислав Скрипник, сам 1946 року (27 березня) зголосився на служіння в А.У.П. Церкві в США, або в У.Г.-П. Церкві в Канаді, з "приреченням"визнавати ці Церкви за "канонічні", то Консисторія вважала, що добро У.Г.-П. Церкви вимагало, щоб її неканонічний Архипастир (архиєп. Теодорович) уступив місце Архипастиреві канонічному.

IX. ОПРИЛЮДНЕННЯ АРХИЄП. ТЕОДОРОВИЧЕМ ПРИЧИН, ЧЕРЕЗ ЯКІ ВІН БУВ ЗМУШЕНИЙ УСТУПИТИ ІЗ СТАНОВИЩА АРХИПАСТИРЯ У.Г.-П. ЦЕРКВИ В КАНАДІ

Хоч прот. С.В. Савчук у своєму листі із 17 червня 1946 р. до архиєп. Теодоровича, пишучи про рішення цього ієрарха "оформитися канонічно", подав йому до відома, що ця *"справа мусить вийти на яв на Соборі"*, бо це, мовляв, *"самозрозуміле само собою"*, то одначе в тих інформаціях про Дев'ятий Собор (що відбувся в Саскатуні в днях 28-30 липня 1946 р.), що того року були опубліковані в органі У.Г.-П. Церкви (в "Вістнику"), не було жодної згадки не тільки про той факт, що архиєп. Теодорович був змушений зрезигнувати із становища Архипастиря У.Г.-П. Церкви в Канаді, але й навіть не було там жодного натяку на те, що він постановив "оформитися канонічно".

Цю справу виявив (у лютому 1947 р.) сам архиєп. Теодорович. Він сказав, що справа його рішення "оформитися канонічно" була об-

говорена не на Дев'ятому Соборі У.Г.-П. Церкви, а тільки на передсоборній Духовній Конференції (в Саскатуні, 26-27 липня 1946 р.).

Архиєп. Теодорович усе це виявив у своєму листі (28 лютого 1947 р.) до Собору Єпископів УАП Церкви в Европі. У цьому листі він повідомляє митр. Полікарпа та його Єпископат про те, що Сьомий Собор А.-У.П. Церкви в США уповноважив його вести переговори з митр. Полікарпом з метою "оформитися канонічно" при оказії урочистости надання йому митрополичого сану, але У.Г.-П. Церква в Канаді не погодиться на це. Він пише про це так:

"В Канаді на Соборі таких ухвал не було винесено. На місце цього в Канаді мав місце інший процес, який не був доведений до самого Собору, а перейшов на передсоборній Конференції Духівництва: Провід Канадійської Церкви не вважав за можливе погодитися з мислями поданими мною в листі до Владики Митрополита. В звязку з цим позиція, що я її обстоював, була: Коли в широко демократичній Церкві адміністрація її залежна од певного вибраного і поставленого колективу керування (в Канаді — Консисторія) і єпископ не може претендувати на автократичне керування, силою лише його рішень, то все ж, в повноті церковного життя маються питання, які у всіх віках Церковного соборного діяння належали лише до компетенції Єпископату Церкви і входили в життя лише за його санкцією. Мислі мого листа до Митрополита Полікарпа були власне такої природи. Собору єпископів я не міг мати, бо я лишився один."

"Сьомий Собор Американсько-Української Православної Церкви доручає Високопреосвященному Архиєпископу о. Іоанну Теодоровичу, в імені Церкви, провадити переговори, зносини, кореспонденцію з Єпископатом Української Автокефальної Православної Церкви формації 1942 року в цілі утворення єдиної для всього Українського Православного Народу Української Автокефальної Православної Церкви і поєднання в ній, єдиній, обох теперішніх і по часу відмінних формацій, першої з року 1921-го і наступної з року 1942-го."

"Сьомий Собор Американсько-Української Православної Церкви в 25-ту річницю життя й праці Української Автокефальної Православної Церкви, в складі якої Американсько-Українська Православна Церква себе числить з нагоди 25-ліття єпископства її Архипастиря о. Іоанна Теодоровича і в подяку за його велику працю для Рідної Церкви і заслуги в ній, просить його прийняти титул Митрополита."

Отже, коли Канадійська Церква не вважала за можливе довіритись в цій справі моїй компетенції, я не бачив іншого виходу, як лише просити Церкву одпустити мене з миром і попрощатись з нею, що я й зробив.

Я все ж і тепер маю ще Канадійську Церкву під моїм духовним доглядом. Собор Церкви просив мене доглядати Церкви як її Архипастир до часу знайдення й покликання її нового Архипастиря.

Так склалася теперішня ситуація, що в ній всім нам приходиться шукати змог поєднання в єдину для нашого народу Церкву.

Прибуття до Вас Впрпд. о. С.В. Савчука, Адміністратора Канадійської Церкви було з його власної ініціятиви. Можливо, що він мав для того підставою певну ухвалу Консисторії, але до мого відома така ухвала не була доведена.

Я вважаю, що це дуже добре що Впрпд. о. С.В. Савчук міг зо всіма Вами познайомитись і представити особисто розуміння провідних кол Кана-

дійської Церкви. Це, без сумніву, внесе більшу ясність і допоможе Вам усім справу всебічно обговорити і прийти до рішення.

Коли Ви, ведені Духом Святим, Духом любови, миру і широких розумінь потреб сучасности нашої цілої Церкви, винесете рішення по лінії представлень Впрпд. о. С.В. Савчука, який репрезентує розуміння Канадійської Церкви, я буду звершено радий. Я в цім буду бачити упрощення переведення нашого поєднання, яке всі ми тут радісно привитаємо.

Коли ж Ви, ведені тим же Духом Святим і щиро віддані добру цілої нашої Церкви, не вважатимете за можливе прийняти представлення Впрпд. о. С.В. Савчука, я буду просити Собор Єпископів дати нам Вашу точну й повну формулу, чи то порядок, якими б ми могли прийти до єднання.

Коли в цих Ваших міркуваннях належна вага буде також дана змісту мого листа до о. Владики Митрополита, чого я сподіюсь, то прошу мати на увазі, що в цім листі я дав згоду, коли це дійсно буде потрібне, на прийняття монашества. Ця згода мною ясно висловлена. Далі я мав на увазі дві можливості акту поєднання, чи то через повну хиротонію, чи то лише порядком хиротензії. Обидві ці можливості, як єпископ, я ясно розріжняю і свідомий їх відмінного змісту та значіння. Це я поставив як точку до опреділення і розвязання. Я написав, що "це вже буде залежати од нас, єпископів Церкви". Якраз цю справу, яка стосується глибокого розуміння канонів Церкви і межує з наукою про тайну священства і її преємство, я в Канаді, на передсоборній Конференції Духівництва не погодився вводити в загальні дискусії, бо відношу її лише до компетенції єпископів Церкви. Без сумніву, в цім "нас єпископів" я мислю, як одну сторону Вас — Єпископат теперішньої формації УАПЦ і себе — Архиєпископа Церкви ранішої формації, як представника другої сторони.

Коли Собор Єпископів не знайде можливим стати на путь представлень Впрпд. о. С.Савчука, то я прошу дати мені відповідь, що власне Собор Єпископів думає про цю, мною виставлену можливість одного, чи другого акту поєднання. Добре було б мати точну формулу виготовлену Собором, про яку я міг би сформувати моє розуміння і в разі її одобрення, представити моїм єпархіям до прийняття після даної мною санкції.

Нас усіх тут цікавить також питання, чи акт поєднання з нашою Церквою в моїм імені буде покривати одночасно все священство мого поставлення, а такого у нас приблизно три чверті, як не більш, чи Св. Собор вважатиме за потрібні додаткові акти, що будуть стосуватися кожного священника мого поставлення зокрема. Питання це в наших обставинах особливо важне і, коли б, Св. Собор ухвалив потребу таких індивідуальних додаткових актів, це значно ускладнило б справу і так важку до вирішення".

Замітки. — У своєму, вищезгаданому, листі (з 28 лютого 1947 р.) до Єпископату УАПЦ архиєп. Теодорович говорить про **"УАПЦ формації 1942 р."**, маючи на увазі бувшу (в 1941-1944 рр.) українську "Адміністратуру" (в Україні) Варшавської Митрополії, яка, (ця Адміністратура) неофіційно називала себе "УАП Церквою". Якщо б умовно прийняти це її неофіційне самовизначення, то треба було б говорити про неї як про **"УАПЦ формації 1941 року"**, бо ця Адміністратура (під проводом архиєп. Полікарпа) установлена Митрополитом Варшавським (Діонисієм Валединським) не **1942 року**, а **24 грудня 1941 року**. Рік 1942-й в її історії був роком установлення повного Єпископату для неї.

1. Рішення Собору Єпископів УАПЦ "формації 1942 р." приєднати владику І. Теодоровича до Єпископату УАПЦ шляхом звершення йому єпископської хіротонії

Тому що Консисторія У.Г.-П. Церкви в Канаді воліла не оприлюднювати тих причин, через які архиєп. І. Теодорович був змушений зрезиґнувати (на Дев'ятому Соборі цієї Церкви) із становища Архипастиря в Канаді, то цей ієрарх згодом зробив це сам. З цією метою він видав до своєї бувшої канадської пастви листа такого змісту:

"Червня 19, 1947

Українська Автокефальна Православна Церква
Архиєпископ Іоанн Теодорович
123 Ґрессмір Рд.
Кинвид, Па.

Впрпд. Всч. оо. Настоятелям Церкви,
Парохіяльним Урядам
і Чільним Її Діячам
в Українській Гр.-Прав. Церкві Канади

Дорогі во Христі
оо. Настоятелі Церкви
Брати й Сестри Її!

Теперішні процеси нашого церковного життя особливо вимагають широкого освідомлення Пастирів і Членів нашої Церкви в Канаді про кроки її Проводу: Архиєпископа і Консисторії. Лише Церква свідома її завдань і життєвих процесів може дати її Проводу свідому, віддану, активну підтримку.

Життя Церкви тепер на звороті, ми всі повинні бути уважні та бережні і в особливо важних часах мати волю безпосередно звертатися до Церкви і до її розуму, її совісти: отримувати вказання дальшого слідування. Собори наші відбуваються що пять років. Завжди може статися, що в міжсоборнім часі повстають ситуації важні до розвязання і потребуючі звертання до Церкви. Таким є це звернення. Я хочу мати Церкву в повнім освідомленню про кроки її Проводу.

Я подаю Церкві точні відписи важних документів. Я їх подаю без жадної інтерпретації. Інтерпретацію має зробити Церква сама. З цих відписів Вам стане ясним, чому я рішив шукати відклику розуму і сумління Церкви. Я це роблю, бо бачу, що ми можемо легко знайтися на мильній стежці.

Вияви мисли Церкви, її пастирів, її Урядів, її Чільних Членів прошу робити в двох примірниках: один для Консисторії у Вінніпеґу, один для мене в Філадельфії, власне в пригороді її "Кинвид".

Моя нова адреса така: Archbishop John Theodorovich
123 Grassmere Rd. Cynwyd, Pa.

Боже благословення нехай буде над всіми Вами.

Ваш з любовію

Іоанн Теодорович, Архиєпископ"

Щоб його канадська паства могла виробити собі погляд на ту справу, про яку архиєп. Теодоровичеві йшлося, тобто щоб вона могла дати

відповідь на питання, чи вона оправдує, чи не оправдує ті обвинувачення проти нього, через які він був змушений уступити із становища її Архипастиря, — він до цього свого обіжного листа долучив мімеографічні копії таких документів: 1) Лист архиєп. І. Теодоровича до митр. Полікарпа з 6 червня 1946 р.; 2) Лист прот. С.В. Савчука до архиєп. Теодоровича з 17 червня 1946 р.; 3) Лист архиєп. Теодоровича до Собору Єпископів УАПЦ в Європі з 28 лютого 1947 р.; 4) Лист прот. С.В. Савчука до архиєп. Теодоровича з 11 червня 1947 р.; 5) "Копія присланого мені Єпископом Мстиславом Протоколу Собору Єпископів УАПЦ на Еміграції в Європі".

Текст цього "Протоколу" слідує нижче:

"Протокол ч. І.

III сесії Свящ. Собору Єпископів Української Автокефальної Православної Церкви на еміґрації, відбутого дня 12 травня 1947 року в Мюнхені, в церкві Покрови Пресвятої Богородиці при Дахауерштр. 9/1. На засіданню були присутні: Високопреосвященіший Митрополит Полікарп, Голова Свящ. Собору, Високопреосвященіші Архиєпископи Ніканор, Ігор, Михаїл, Геннадій та Преосвященіші Єпископи Мстислав, Григорий, Володимир, Платон, Вячеслав і Сергій.

П. 2. Слухали: Взаємовідношення й справу поєднання УАПЦ на еміґрації з УАПЦ в Америці і Канаді.

Довідка: Питання про обєднання всіх українських православних церковних осередків у цілому світі, з метою обєднання в спільній ідеї УАПЦ та координації практичних дій, порушувалось на другій Сесії Свящ. Собору УАПЦ 14.3.946 р., а також на сесіях Свящ. Синоду УАПЦ: 23-26.8.46 р. і 19-23.9.46 р.

Свящ. Собор Єпископів УАП Церкви на еміґрації, заслухавши лист Канадійської Духовної Консисторії на імя Високопреосвященішого Митрополита Полікарпа з дня 7.3.1947 р., в якому Духовна Консисторія, посилаючись на постанову Собору Канадійської Греко-Правосланої Церкви з 28-30.7.1946 р. про бажання обєднання з УАПЦ на еміґрації і відрядження для неї єпископа, — ухвалює з радістю витати намір і бажання Канадійської Греко-Православної Церкви злити в єдино дві галузі УАП Церкви для добра і слави Православної Церкви Українського народу.

Заслухано прохання Канадійської Греко-Православної Церкви про призначення для неї єпископа зі складу єпископату УАПЦ в Європі.

Справка: Архиєпископ Іоанн Теодорович повідомляє, що Канадійська Церква відпустила його з миром і знаходиться тепер лише під його тимчасовим доглядом до часу знайдення й покликання її нового архипастиря. Рівно ж архиєпископ Іоанн Теодорович повідомляє і про те, що він дав Канадійській Церкві повну незалежність діяння в справі запрошення до неї єпископа, чи єпископів і рішення Канадійської Церкви прийме до відома та зустріне її обранця з радістю.

Після належного обміркування цього питання Свящ. Собор Єпископів УАПЦ в Європі ухвалив: благословити для єпископського служіння в Канадійській Церкві, згідно її бажання, Преосвященішого Мстислава, Єпископа Переяславського.

Собор Єпископів УАП Церкви на еміґрації в Європі радісно витає звернення Собору Українсько-Американської Православної Церкви про потребу обєднання в єдиній Українській Православній Церкві поза Батьківщиною окремо діючих сьогодні в Злучених Державах Америки і в Європі

українських православних церковних організмів. Собор Єпископів уважає, що добро Св. Православної Української Автокефальної Церкви і Українського Народу вимагає, щоб акт обєднання був довершений в найкоротшому часі. Доконання акту обєднання, згідно з обовязуючими канонами Вселенської Православної Церкви, доручити Високопреосвященішим Митрополитові Полікарпові і Архиєпископові Никанорові.

Слухали звернення Високопреосвященішого Архиєпископа Іоанна Теодоровича, що є предстоятелем Українсько-Американської Православної Церкви в Злучених Державах Америки, про включення його до складу Ієрархії УАП Церкви в Європі.

Справка: 1. Лист Архиєпископа Іоанн Теодоровича до Високопреосвященішого Митрополита Полікарпа від 6-го червня 1946 року і його звернення до Собору Єпископів УАПЦ в Європі від 28.2.1947. 2. Архиєрейська хиротонія Архиєпископа Іоанна Теодоровича, що відбулася в 1921 році була довершена незгідно з канонами Вселенської Православної Церкви.

Ухвалили: 1. Приєднання Архиєпископа Іоанна Теодоровича довершити чином архиєрейської хиротонії (Ап. Прав. І. Карф. 60, І Вселенський 4, 7 Вселенський 3, Антиох. 10, 23 і Лаодик. 12).

2. Після довершення приєднання Архиєпископа Іоанна Теодоровича доручити йому, як обласному єпископові, канонично оформити духівництво його рукоположення, згідно з каноничними правилами і ухвалами Собору Єпископів в Пінську (Акт 10, від 10.2.1942 р.).

Протоколував **Єпископ Платон.**

Замітки. — 1) Постанова Собору Єпископів УАП Церкви "формації 1942 р." з 12 травня 1947 р., що архиєп. І. Теодорович, — коли йому буде звершена православна єпископська хіротонія — є зобовязаний "канонично оформити духівництво його рукоположення, згідно з каноничними правилами й *ухвалами Собору Єпископів в Пінську (Акт 10, від 10.2.1942 р.).*, свідчить, що Собор Єпископів Укр. Адмінстратури Варшавської Митрополії, який відбувся в Пінську 8-10 лютого 1942 р., постановив прийняти в склад священиків Адміністратури душпастирів з духовенства Ієрархії митр. Липківського в їх "сущому сані" під такою умовою, що Адміністратура мусіла "канонічно оформити" їх.

X. "КАНОНІЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ" АРХИЄПИСКОПА ІОАНА ТЕОДОРОВИЧА

Як було тут сказано вище, Собор Єпископів УАПЦ "формації 1942 року " на своїй сесії в Мюнхені 12 травня 1947 р. ухвалив таку резолюцію:

"Приєднання (до УАП Церкви) Архиєпископа Іоанна Теодоровича довершити чином *архиєрейської хиротонії*".

У звязку з цією ухвалою тут буде до речі згадати про таку інформацію проф. Івана Власовського:

"Канонічне *оформлення* архиєпископа Іоанна Теодоровича, довершене під час Св. Літургії дня 27 серпня 1949 р. в сослуженні митрополита Пентаполісу Христофора — Екзарха Олександрійського Патріярха, архиєпископа Вінніпеґу і Канади Мстислава і архиєпископа Іоана, в "послі-

довності молитовних актів, опреділених канонами Св. Вселенської Православної Церкви".[10]

Це значить, що цей акт не був звершенням йому Таїнства Священства, тобто висвяченням його на єпископа (звершенням) "чину архиєрейської хиротонії", а був це тільки акт т.зв. "канонічного *оформлення*". Проф. Власовський таким чином *implicite* каже, що хіротонія, яку вл. Теодоровичеві звершив (26 жовтня 1921 р.) перший Всеукр. Собор була дійсною *по суті,* але вона не була правильною тільки під оглядом ***форми,*** отже ***форма*** хіротонії вл. Теодоровича з 26 жовтня 1921 року була поправлена канонічними архиєреями: митр. Христофором й архиєп. Мстиславом 27 серпня 1949 року.

1. Теорія "Александрійського Чину" свячення в єпископський ступінь священства

Сутність цієї теорії полягає в такому переконанні, що за часів Апостолів грецькі терміни "пресвітерос" та "епіскопос" визначали духовну особу одного й того самого ступеня священства. Духовник, що його називали "пресвітером" виконував всі, без винятку, ті духовні функції, що й єпскоп. Титул "єпископ" визначав того пресвітера, що був пресвітерами вибраний на становище адміністратора даної Христової громади, тобто місцевої Церкви.

Отож, згідно з цією теорією, наслідниками Апостолів Христових були пресвітери (священики). Як апостольські наслідники, пресвітери унаслідували від Апостолів благодать Св. Духа, яку їм (Апостолам) зіслав Ісус Христос. Маючи благодать Св. Духа, пресвітери мали не тільки виключне право, але й також виключну силу висвячувати в пресвітерський сан вибраних ними мужів.

І хоч пресвітери-адміністратори згодом почали твердити що їхній ступінь священства був вищим за ступінь пресвітрський, то все ж таки не єпископи, а пресвітери на протязі деякого часу звершували свячення і в єпископський ступінь священства.

Старохристиянська практика висвячування в єпископський сан пресвітерами найдовше, бо аж до часів першого Вселенського Собору (325 р.) збереглася в Александрійській Церкві, де 12 пресвітерів міста Александрії одного з-поміж себе висвячували на єпископа Александрії (якого титулували Патріярхом).

У цьому, коротко кажучи, полягає суть теорії т.зв. "Александрійського Чину" свячення в єпископський ступінь священства.

Як тут уже було пару разів згадувано, архиєп. Теодорович принципово, категорично й консеквентно твердив, що прот. Василь Липківський був на єписопа висвячений (у Соборі Св. Софії в Києві, 23 жовтня 1921 р.), *Александрійським Чином,* тобто що Таїнство Свячення на єпископа йому звершили тільки самі пресвітери, — хоч архип. Теодорович, що сам, як священик, брав участь у цій хіротонії, був свідком того факту, що прот. В. Липківського в дійсности висвятили на єпископа

[10] І. Власовський, Нарис Історії У.П.Ц. Т. IV Ч. II (1960). Op cit. Стор. 365.

таким способом, про який у самого митр. Липківського маємо такі інформації:

"В суботу 9/22 жовтня відбулось його наречення, а в неділю 10/23 висвята. Здвиг народа був надзвичайний, здається весь Київ взяв участь у висвяті; правило службу в Св. Софії щось з 30 священників і 12 дияконів; не тільки в соборі, а й на хорах було повно народу, голки не було де ткнути. А коли прийшов час покладення рук, усі в соборі стали класти руки на плечі один одному, так аж до солеї; ті, що стояли на солеї, члени Собора миряни, клали руки на плечі дияконів, ті на священиків, а священики вже на ставленика. Так здійснилась справді не тільки всесоборна, а всенародна висвята.[11]

Тим першим українським православним істориком Церкви й теологом, який задеклярував свою віру в правдивість теорії т.зв. "Александрійського Чину" свячення в єпископський ступінь священства — такого свячення, що його нібито звершували пресвітери, був проф. І. Власовський. Той факт, що він базується тут на авторитеті проф. В.В. Болотова (див. його *"Лекціи по исторіи древней Церкви."* Санктъ-Петербургъ, 1910)[12] свідчить, що сам він цього питання не студіював на підставі тих документів — грецьких і латинських, та їхніх перекладів на німецьку, французьку й англійську мови, які виражають різні версії й інтерпретації того переказу, на якому базується теорія "Александрійського Чину" свячення (нібито пресвітерами) в єпископський ступінь священства. Щождо проф. Болотова, то він про цю справу згадує в досить короткій формі (на 456-457 стор. своєї вищезгаданої праці).

Проф. Власовський інформує (в журн. "Церква і Нарід", Гримсбі Біч, Онт., Канада. Лютий, 1951 р.), що підчас другої світ. війни він був в Україні *"канонічним дорадником"* очоленої митр. Полікарпом Сікорським Адміністратури Варшавської Митрополії. Отже можна думати, що це він порадив Митр.-Адміністраторові Полікарпові признати "Александрійський Чин" свячення в єпископський ступінь священства за Чин Благодатного Таїнства.

Митр. Полікарп у своєму Архипастирському Посланні *"До духовенства і вірних"* (цієї Адміністратури), датованому в Луцьку 1 липня 1942 року, а написану у відповідь на *"Відкритого листа"* (з 1 липня 1942 р.) митр. Олексія Громадськго, голови автономної (в юрисдикції Моск. Патріярхії) Укр. Правос. Церкви, признав теорію "Александрійського Чину" свячення в єпископський сан. У проф. Власовського є така інформація про цей факт, що засвідчений у цьому Посланні арихєп. Полікарпа:

"На закид автономістів, що єпископи Ніканор і Ігор прибувши до Києва увійшли в Андріївському соборі в молитовне та літургічне об'єднання з "ізверженими самосвятами-липківцями", а тому і Українська Автокефальна Церква, як "відновлена липківщина", стала "єретичною", в посланні митр. Полікарпа вказується, що ніхто ще не називав духовенство і вірних Української Автокефальної Церкви з ієрархією 1921 р., знищеної больше-

[11] Митр. Липківський. Op. cit. Стор. 41.

[12] І. Власовський, Нарис історії Укр. Правосл. Церкви. Т. IV. Ч. І. Op. cit. Стор. 125.

виками, єретиками, крім тепер архиєп. Олексія з його єпископами. Під єрессю розуміється відступлення в чомусь від самої догматичної науки Православної Церкви, а від яких же властиво догматів віри відступили українські автокефалісти? Архиєп. Олексій і його єпископи не вказують тих догматів. Вимушена раз висвята на Київському Соборі 1921 р. єпископів пресвітерами не є відступленням від догматів віри Православної і має своє оправдання в церковно-історичних актах рукоположення єпископів пресвітерами в Єгипетській [Александрівській] Церкві до IV віку, яких рукоположень ніколи ніхто не уважав за чини "єретичні", чи довершені "єретиками".[13]

Архиєп. Полікарп, чи зглядно проф. Власовський, випустив з уваги ту православну Символічну Книгу, якою є *"Послання Патріярхів Східньої Кафоличної Церкви про православну віру"* 1723 р., в члені 10-му якого є таке догматичне осудження, як єресі, т.зв. "Александрійського Чину" свячення в сан єпископа:

"*Єретики,* серед їхніх інших нечестивих думок, *твердили,* ніби звичайний Священик й Архиєрей рівні між собою; що можна бути й без Архиєрея; що декілька Священиків можуть управляти Церквою; що рукопологати в Священики може не лише Архиєрей, але і Священик; *що декілька Священиків можуть рукоположити й Архиєрея, — і розголошують, ніби Східня Церква поділяє з ними цей блуд".*[14]

Теорія т.зв. "Александрійського Чину" свячення в єпископський ступінь священства (такого свячення, що нібито було звершуване "руками пресвітерів") базується на старому переказі. Згадка про цей переказ засвідчена: I. в двох латинських джерелах; II. в одному сирійському ("сиріяцькому") документі; III. в одному грецькому документі.

I. **Латинські джерела.** — 1) Один з листів Ієроніма (335-420). Усі його листи видані в 22-му тому "Латинської патрології" Ж.П. Міня (J.P. Migne, Patrologia latina. (221 том). Париж, 1844-1855). Той лист, в якому Ієронім згадує про цей старий александрійський переказ, в Ж.П. Міня зазначений числом 146, чи точніше — "Лист 146 — ad Euangellum". (Текст його є в 22-му томі "Латинської патрології" Міня. 2) Документи, що видані п.н. "Apophthegmata Patrum" — "Сказання Отців" (Церкви). "Apophthegmata" — це златинізована форма грецького "Apophθegmata" — "сказання". Однинна форма "Apophθegma". Ю.М.-Л.

II. Сирійське ("сиріяцьке") джерело. — Лист патріярха Александрійського Севера (518-538), написаний коло 500 р. до православних християн Емеси. Його оригінал (грецький) не зберігся. На сирійську (на мову того народу, який заселював Сирію до часу окупування її арабами), переклав

---

[13]Op. cit. Стор. 224-225.

[14]Переклад з грецького оригіналу цього "Послання" на церк.-слов'ян. мову був даний у Москві 1848 р. у збірнику, довга назва якого починається словами "Граммата Царская..." — Рос. переклад цього послання є в збірнику, виданому в США 1949 р. п.н. "Символическія Книги Православной Церкви". — Український переклад цього "Послання" є в книжці п.н. "Православна Віра. — Послання Східніх Патріярхів". (З Передмовою митр. Іларіона). Вінніпеґ, 1957.

його Антоній Кібізінський. Цей документ зберігається в Британському Музеї. (Він там закаталогізований під "MS. Add. 12. 181 and Add. 1. 609)."

У Росії спопуляризував цього листа патр. Севера проф. А. Спасський у своїй дисертації.[15]

Автор цієї книги тут користується тією частиною тексту згаданого листа патр. Севера, в якій згадується цей александрійський переказ, що поданий в перекладі на англійську мову в такому джерелі: B.J. Kidd, *Documents Illustrative of the History of the Church.* Vol. I. to A.D. 313. New York, 1938. Див. стор. 276. (Ця праця вийшла першим виданням в Лондоні, Англія, 1920 р.). Її автор каже, що він користувався тим англійським перекладом (з сирійського тексту) цього листа патр. Севера, що був опублікований в Англії в такому джерелі: "Journal of Theological Studies. Clarendon Press."

III. Грецьке джерело — "Анали" ("Літопис") мельхітського*[2] патріярха Александрійського Євтихія (933-944). Текст його "Аналів" є в 111-му томі "Грецької патрології Ж.П. Міня. (J.P. Migne, Patrologia graeca. (162 томи). Париж, 1857-1866).

Та група російських православних богословів у 1906-1917 роках, що була схильна до реформації, послуговуючись цим старим александрійським переказом, твердила, що в Александрійській Церкві від часів її оснування аж до половини 4-го століття свячення в єпископський ступінь священства звершували пресвітери. Ініціятором популяризування цієї теорії в Росії був проф. А. Спасський.[16] Його слідами незабаром пішов В.В. Болотов.[17]

Базуючись на цих поглядах Спасського й Болотова, цю теорію перший з українських богословів прийняв Володимир Чехівський.[18]

Серед українців у Православній Церкві в Польщі цю теорію пропагував автор анонімної публікації (40 сторінок) п.н. *"Походження Єпископату. — В зв'язку з питанням про благодатність ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви".*[19] Автор беззастережно

---

[15]А. Спасскій, Исторія догматическихъ движеній въ эпоху вселенскихъ соборовъ. Т. I. Сергіевъ Посадъ, 1906. (Друге видання — 1914 р.).

*[2]"Мельхіт" (від сирійського, тобто "сиріяцького") слова melcha — "цар", "король"); отже "мельхіт" — це "царист", 'рояліст'; "мельхітами" була прозвана та спільнота християн, яка визнавала тільки ті догмати (перших 7-ох Всел. Соборів), що їх апробував володар Римської, а потім Візантійсько-Римської Імперії.

[16]А. Спасскій. Op. cit.

[17]В.В. Болотовъ, Лекціи по исторіи древней Церкви. С.-Петербургъ, 1910.

[18]Вол. Чехівський, За церкву, Христову громаду, проти царства тьми. Київ 1922 р.

[19]Цей заголовок відноситься до УАПЦ формації 1920-1921 років. Ця книжечка була видана в Володимирі Волинському 1926 р. — у В-ві "На Варті", що його оснував д-р Арсен Річинський (лікар). Вона згодом була передрукована в органі ВПЦ Ради УАПЦ — в журн. "Церква й Життя" (Київ). Ч. I., 1927. Її автор тут був підписаний псевдонімом "В. Волинський" — очевидно, від назви міста "Володимир Волинський". Говорячи про цю "книгу невідомого автора", митр. Липківський писав: "Думаю, чи не прот. П. Табінського". (Op. cit. Стор. 80). Ледве чи можна сумніватися, що автором цього трактату ("Походження Єпископату") з 1926 р. був прот. Петро Табінський — уродженець м. Берестечка на Зах. Волині, магістр з Петербурзької Духовн. Академії (з випуску 1914 року), бувший доцент Укр. Державн. Університету в Кам'янці Подільському (в 1919-1920 роках).

пішов за Спасським і Болотовим, і тому ясно й недвозначно писав, що в Александрійській Церкві вдавнину свячення в єпископський сан звершувалося *"руками пресвітерів"*, і що навіть самого Патріярха Олександрії *"висвячували пресвітери"*.[20]

Кажучи (не згідно з дійсністю), що прот. Василь Липківський був на першого Єпископа для УАП Церкви висвячений самими пресвітерами, архиєп. І. Теодорович пропагував теорію "Алекс. Чину" у своїй монографії *"Благодатність Єрархії У.А.П.Ц."* (Філядельфія, 1941); друге видання — Реґенсбурґ, 1947.

У дійсності ж ні в одному з тих документів, в яких є інформації про вищезгаданий александрійський переказ, *не сказано*, що в Александрійській Церкві вдавнину єпископів *"висвячували* (рукополагали) *пресвітери"*.

З поміж визначних церковних учених найстаршим інформатором про цей "александрійський" переказ був латинський учений чернець Ієронім — дорадник папи Дамаса (366-368)[21] у справах правильного розуміння деяких трудних до зрозуміння місць Біблії, і він же (Ієронім) перший перекладач Біблії на латинську мову. (Цей його переклад Біблії відомий п.н. *"Vulgata"*.)

Ієронім у своєму *"Листі ч. 146 ad Euangellum"* перш за все ставить таке твердження:

"Апостол ясно навчає, що пресвітери й єпископи — то одно й те саме".

Якщо пресвітер та єпископ під оглядом ступеня священства є рівні один одному, то чому один з них називається "пресвітером", а другий "єпископом"? Ієронім каже, що коли Церква Христова почала зростати, і число пресвітерів у місцевих Церквах почало збільшуватися, то її пресвітери мусіли вибрати одного з-поміж себе на становище управителя-координатора, і надали йому церковний адміністративно-службовий титул, що його означили терміном "єпископ". Отже конотація титулу "єпископ" це 'пресвітер на посаді адміністратора Церкви', або одної з її єпархій.

Назначування (шляхом вибирання) одного з пресвітерів на посаду "єпископа" не могло полягати в акті "висвячування", бо ж він був пресвітером, а вищого за пресвітерський ступінь священства колись не було. Тому то акт вибирання одного з пресвітерів на цю (єпископську) адміністративну посаду не полягав ні в чому іншому, а тільки в акті елекції (виборів). А найдовше цей старовинний звичай зберігався в Александрійській Церкві.

Такий погляд а цю справу Ієронім висловив (у своєму "Листі ч. 146 ad Euangellum") кажучи:

> "Пізніше, одного (з пресвітерів) вибирали (пресвітери) нате, щоб він був предсідником решти з них; це було зроблено тому, щоб запобігти росколам (між пресвітерями) і нікого (з них) не допустити до того, щоб хтонебудь з них не розбив Церкви Христової, перетягаючи її до себе. Адже ж навіть в

[20]Op. cit. Стор. 24.

[21]James T. Shotwell and Louise Ropes Loomis, *The See of Peter*. Columbia University Press. New York, 1927. Стор. 113.

Александрії, почавши від часів євангелиста Марка аж почаси єпископів Геракля й Діонисія (до 332 р.) єпископи завжди одного з-поміж себе *ординували* на єпископа, тобто ставили його на вищий щабель *так, як військо ординує собі командира*". (*"exercitus ducem sibi ordinat"*).

Інформуючи, що чин *ординування* єпископа пресвітерами в давній Александрії під оглядом своєї суті й форми був таким самим актом, шляхом якого "військо ординує собі генерала", Ієронім тим самим ясно й недвозначно каже, що чин ординування пресвітерами одного з-поміж них на посаду єпископа був актом *призначення* його (шляхом голосування) на це адміністративне становище, а не актом висвячення (consecratio). "Висвячувати" його на цю посаду вони не могли, бо ж він був пресвітером, а вищого за пресвітерський ступень священства тоді не було.

Латинське слово "ordinatio" за того часу не означало 'свячення'; воно означало тільки факт призначення обраного шляхом голосування на публічну посаду.

З тих старих документів, які в справі цього "александрійського" переказу науці вже відомі, останнім є "Анали" (написані по-грецькому) мельхітського патріярха Александрійського Євтихія (933-943), про якого тут уже раз була мова.

Свої інформації в цій справі він почав розповіддю про оснування Александрійської Церкви євангелистом Марком, який охрестив в м. Александрії шевця Ананію, висвятив його в сан Патріярха, а після того вони обидва висвятили своїх 12 обранців на пресвітерів для міста Александрії. По смерти даного Патріярха Александрії обов'язком цих 12-ох пресвітерів було вибрати одного з-поміж себе і *хіротонізувати* ("cheirotonein") на Патріярха, а після того доповнити своє число новим членом-пресвітером, щоб їх завжди було 12.

Ясно, що це був т.зв. "пресвітеріон", тобто рада пресвітерів при єпископській катедрі (латинське "capitula").

Тому що, — згідно з інформаціями патр. Євтихія, — александрійські пресвітери одного з-поміж себе "хіротонізували на Патріярха", то треба поставити питання: що в цьому старому "александрійському" переказі означає грецьке дієслово "cheirotonein" ("хіротонізувати")? Його значення в теперішньому церковному лексиконі є всім відоме: воно означає "рукополагати", тобто *висвячувати* в будь-котрий ступінь священства.

Тепер до речі буде зацитувати приклад вживання цього дієслова в старій дохристиянській грецькій літературі. І так, славний старогрецький оратор Демостен (384-322 перед Нар. Хр.) у своїй "Першій Філіппіці"*[3] одно з речень починає такими словами:

"Кого б там не *хіротонізували на вождя, то все ж таки...*" і т.д.

Очевидно, що вождя вдавнину, як це вже знаємо з інформації Ієроніма, військо назначало ("ординувало") шляхом голосування; по-грецькому це означало, що військо одного з-поміж себе "хіротонізувало" собі на вождя. Грецьке слово "cheirotonein" складається з двох слів:

---

*[3]Демостенова "Перша Філіппіка" (з 351 р. перед Н.Хр.) була його промовою проти царя Македонії Филипа (237-179 перед Н.Хр.).

"cheir" — 'рука' + "tenein" — 'простягати', отже "cheirotonein" — 'простягати руку'; "cheirotoneo" — 'я простягаю руку'.

Давні греки голосували за ким чи за чим, шляхом простягання руки. На це маємо ось таке пояснення в словниках грецької мови: "cheiro-toneo; to strech one's hand; to give vote for; elect; cheiro-tonia, a voting by show of hands, election".[22]

У Св. Письмі сказано, що за апостольських часів висвячування в духовний сан відбувалося не через простягання рук (тобто не шляхом хіротонії), а шляхом положення рук, тобто шляхом хіротезії. Наше слово "хіротезія" походить з грецького "cheiro-θesia"; "cheir" — 'рука'+ "θesis" — 'покладення', 'положення'.

Остерігаючи Тимофія, щоб він не спішився рукополагати того, кого він ще добре не знав з боку його моральности, ап. Павло каже: "Рук ні на кого поспішно не покладай". (I Тим. V.22.). Це є переклад з грецького: "Cheiras techeos medeni epitiθei". (epi-'на'; ti-θei — 'клади').

Коротко кажучи, ап. Павло послужився тут грецьким дієсловом "tiθinai" (ti-θi-nai)] 'класти', 'ложити'. "Tas cheiras tiθinai epi" — 'класти руки на...'.

У світлі вищесказаного, мусить бути ясно, що дослідник цієї справи не може не поставити питання: На якій підставі речники теорії т.зв. "Александрійського Чину" свячення в єпископський ступінь священства твердять, що грецьке дієслово "cheirotonein" ("хіротонізувати") в тому переказі, що поданий мелхітським патріярхом Александрійським Євтихієм, означає 'рукополагати', тобто 'висвячувати в духовний сан?'

Відповідь з боку російських речників цієї теорії є така, яка не може не заскочити кожного з тих, що знають походження цього грецького слова та його перше значення. А саме: вони твердять, що грецьке дієслово "cheirotonein" ("хіротонізувати") в тому переказі, що поданий мельхітським патріярхом Александрійським Євтихієм, означає 'рукополагати', тобто 'висвячувати в духовний сан'.

Ініціятором такого погляду серед російських речників теорії "александрійського" свячення в єпископський ступінь священства був П.П. Аксаков. І так, напр., він каже, що в тому старовинному грецькому документі (знайденому 1876 р.), що в науці відомий п.н. "Дідахе", або "наука Господня — почерез Дванадцятьох Апостолів — язичникам", зміст якого базується на переказі з кінця першого століття, апостольський заклик до народу: *"Хіротонізуйте собі єпископів і дияконів"* ("cheirotonesate*[4] oun eautois episkopous kai diakonous") означає, що апостоли закликали народ до того, щоб він сам, своїми руками, *висвячував* собі єпископів і дияконів.[23]

Помилкове твердження російських речників теорії "Александрійськго Чину" свячення в єпископський сан, що початкове значення грець-

---

[22]Prof. Karl Feyerabend, Handy Dictionary of the Greek and English Language. Philadelphia, 1945. (Цей словник — переклад з німецького оригіналу).

*[4]У цьому документі замість літературного "cheirotonein" вжито діялектично, а може й жаргоново "keiroxonein".

[23]П.П. Аксаковъ, Всецерковный Соборъ и выборное начало въ Церкви". (Див. у такому джерелі: "Сборникъ къ Церковному Собору". С.-Петербургъ, 1906.

кого слова 'cheirotonein' ('назначати' на посаду; 'вибирати' шляхом голосування через простягання руки) ще в першому столітті було змінене на 'висвячувати' ('рукополагати'), на жаль, прийняв і В. Чехівський.[24]

На 22-му році після знайдення вищезгаданої старовинної пам'ятки ("Дідахе") англійський учений проф. І. Біґ опублікував (1898 р.) його переклад і поданий у цьому творі заклик апостолів до народу — "Cheirotonesate oun eautois episkopous kai diakonous!" — він переклав такими словами: "Elect therefore for yourselves bishops and deakons..."[25]

Знання про той факт, що в ранньому періоді історії Церкви Христової звичаєве право "хіротонізувати єпископів" ("cheirotonein tous episkopous"), тобто право "вибирати єпископів" (фактично ж вибирати кандидатів на єпископів) належить до трюїзмів у науці.

Один з найвизначніших візантійських богословів, церковних літописців й коментаторів канонів у 12-му столітті був Іоан Зонарас (чи "Зонарес"), про якого відомо, що 1200 р. він ще був у живих, у процесі свого пояснювання канонів[26] м. ін. згадав про те що вдавнину народ тих міст, в яких були єпископські катедри, вибирав собі кандидатів на єпископів шляхом голосування за ними через простягання руки (тобто шляхом "хіротонії").

Той старий "александрійський" переказ свідчить, що старе звичаєве право народу "хіротонізувати єпископів" (тобто вибирати кандидатів на єпископів) згодом узурпували собі т.зв. "пресвітеріони" — пресвітерські ради при єпископській катедрі. Дані першого Вселенського Собору (325) свідчать, що за винятком Александрійської Церкви — в усіх інших великих помісних Церквах Єпископат припинив практику вибирання пресвітеріонами кандидатів на єпископів, і цю функцію включив у свої виключні прерогативи. Про це свідчить мельхітський патріярх Александрійський Євтихій у своїх "Аналах". І так, він каже, що патріярх Александрійський Олександер (?312 — †328) був "одним із ста вісімнадцяти". (Це значить, що він був членом першого Вселенського Собору, — в м. Нікеї, в Малій Азії, 325 р., — що складався з 118-ох Отців Церкви).

Патріярх Олександер, повернувшись з цього Собору до Александрії, — як свідчить мельхітський патріярх Євтихій у своїх "Аналах", — відразу "заборонив продовжувати практику хіротонізування патріярха руками пресвітерів". Тобто він видав наказ, щоб пресвітери вже більше не вибирали собі кандидата на Патріярха. (А це вибирання вони виконували шляхом *простягання своїх рук.* Ю.М.-Л.).

Далі, патр. Євтихій каже, що патр. Олександер також видав наказ: щоб, "коли Патріярх помре, то щоб зібралися єпископи, *і хіротонізували* (нового) *Патріярха*". (Це значить, що патр. Олександер видав наказ, щоб відтепер уже не пресвітери, а єпископи вибирали кандидата на

---

[24]В. Чехівський, Op. cit. Стор. 43.

[25]C. Bigg, The Doctrine of the Twelve Apostles. London, 1898. Стор. 76. (Ця монографія належала до серії "Early Church Classics" видавництва Society for Promoting Christian Knowledge (С.Р.С.К.) в Лондоні.).

[26]Ці його коментарі згодом були видані й на заході. Див. Ioannes Zonaras, In Canones commentarii. Paris, 1618.

Патріярха Александрійського, тобто на Єпископа Александрії. Ю.М.-Л.).

Цю реформу в характері елекцій кандидатів на єпископів патр. Олександер мусів у своїй Церкві зробити після свого повороту з першого Вселенського Собору, бо на цьому Соборі він дійсно зазнав чимало клопоту. Очевидно, що на цьому Соборі ніхто не дорікав йому за те, що може в його Церкві пресвітери своїх обранців "висвячували" на єпископів, бо ж Отці Собору знали, що такого явища в Александрійській Церкві ніколи не було. Отці Собору дорікали йому лише за анархію в його Церкві під оглядом практики "хіротонізування" кандидатів на єпископів. Отці першого Вселен. Собору, мабуть, були певні, що в патр. Олександра не було достатньо сильної волі, що була необхідною для встановлення ладу в ділянці вибирання кандидатів на єпископів в Александрійській Церкві, і тому цей Собор сам, своїм авторитетом, установив лад у цьому секторі згаданої Церкви. І так, він вислав соборного листа до єпископів Алескандр. Церкви, яким він наказав їм, щоб у цій Церкві відтепер кандидатів на єпископів "хіротонізував" ("вибирав") Собор усіх її єпископів під проводом свого "Митрополита" (єпископа Александрії), і щоб Єпископат не поважувався вважати свій вибір кандидатів на єпископів за вибір законний, якщо Митрополит Александрії не затвердить їх. Текст цього листа першого Вселен. Собору до єпископів Алекс. Церкви (325 р.) подав єпископ Кипрський Теодорет (що був єпископом від 423-го до †457 р.) у 9-му розділі своєї "Історії Церкви".[27]

Цей Соборний лист Отців першого Вселен. Собору до єпископів Алекс. Церкви 325 р. свідчить, що в тих великих Церквах-Митрополіях (процес перетворення яких у Патріярхати був завершений на шостому Вселенському Соборі — Трульському, 680 р.) єпископи вже до часу скликання першого Всел. Собору вспіли зреформувати стару, традиційну практику в ділянці вибирання кандидатів на єпископів так, що це стало одною з виключних прерогатив Єпископату — з одночасним правом і конечним обов'язком Митрополита затверджувати цей вибір. Серед великих Церков-Митрополій тільки Александрійська Церква-Митрополія була винятком під цим оглядом. Але серед малих Церков-Митрополій, особливо на тих, що були далеко на окраїнах Римської Імперії, мабуть, було більше цього роду винятків. Про це свідчить той факт, що перший Вселенський Собор не обмежився висланням соборного листа (з напімненням та інструкціями) до єпископів Алекс. Церкви, а вважав необхідним установити ось таке правило (це є 4-ий канон першого Всел. Собору):

> "Єпископа найбільш відповідно *поставляти всім єпископам* тієї самої Области (Церкви-Митрополії. Ю.М.-Л.). Коли ж це неможливе, — чи то через якусь пильну необхідність, чи то з причини дуже великої віддалі, — то нехай принаймні три єпископи зберуться в одне місце, а неприсутні (єпископи) нехай свою згоду своїми (присланими) грамотами дадуть: і вже

[27]Theodoret, Historia Ecclesiastica. Текст цього твору див. у такому джерелі: J.P. Migne, Patrologia graeca. Op. cit. Том 82.

після того треба звершити *рукоположення*. Затверджування ж цього роду діянь у кожній Області належить її Митрополитові".

Факт устновлення цього (4-го) канона першим Всел. Собором був тим першим випадком, що Отці Церкви аналітично з'ясували ту ідею, яка виражається словами *"поставлення* єпископа двома або трьома єпископами", тобто ту ідею, яка є змістом першого Апостольського Правила (Канона):

"Єпископа нехай *поставляють* два або три єпископи".

У 4-му каноні першого Всел. Собору сказано, що "поставляння" єпископа — це акт *хіротонії,* тобто акт обрання кандидата на єпископа, а акт *рукоположення* — це акт *хіротезії.*

Наголошування різниці між актом хіротонії й актом хіротезії було необхідне тоді, коли хіротонію (вибір кандидата на єпископа) звершував народ, бо це він вирішував питання, чи даний кандидат був під моральним оглядом *достойний* (по-грецькому: "аксіос"), чи недостойний бути єпископом, рукоположення (cheiroθesia) звершували йому два або три єпископи.

Коли після реформи, в висліді якої право звершувати чин єпископської хіротонії (тобто акт вибирання кандидата на єпископа) був включений в прерогативи Єпископату — з рішальним голосом його Митрополита, то в значення виразу "єпископська хіротонія" ("поставлення" єпископа, тобто обрання кандидата на єпископа) було включене й значення слова "хіротезія" ("рукоположення"), бо ж воно само собою розумілося, що коли після обрання (хіротонізування) кандидата на єпископа слідувала його хіротезія. Отже процедура обрання кандидата на єпископа (хіротонія) й хіротезія (рукоположення) разом почали творити немов одну цілість, яку конвенціонально назвали одним словом — "хіротонія".

Хто вірить, що в давній Александрійській Церкві пресвітери одного з-поміж себе *висвячували* на єпископа, той *eo ipso* вірить, що пресвітери були наслідниками апостолів, і силою унаслідуваної ними від Апостолів благодаті Св. Духа вони благодатно висвячували свого обранця в сан єпископа. Коротко кажучи, вірування, що пресвітери були наслідниками Апостолів було конечною передумовою можливости вірити в т.зв. "Александрійський Чин" єпископської хіротонії.

Вірування УАПЦ, що не єпископи і не пресвітери, і взагалі жодні окремі особи, є наслідниками Апостолів, а що апостольське наслідство має Церква — Христова громада, а це значить що тільки вона має не тільки виключне право, але й виключну силу (силу благодаті Св. Духа, унаслідувану Церквою від Апостолів), виключає можливість вірувати, що пресвітери колись *самі висвячували* свого обранця в сан єпископа, виключає навіть саму ідею такого феномена, як "Александрійський Чин" свячення в єпископи.

Як тут уже було сказано, архиєп. І. Теодорович не прийняв цього учення УАПЦ, до Єпископату якої він належав. Він уважав пресвітерів за наслідників Апостолів, тобто за преємців апостольської благодаті, і тому вірив, що в давній Александр. Церкві пресвітери силою своєї "благодаті" Св. Духа, унаслідуваної ними від Апостолів, не тільки мали виключне прав, але й виключну силу висвячувати свого кандидата на єпископа Александріії. І саме у зв'язку з тим тут виринула необхідність подати інформації про ті підстави, на яких базується теорія про т.зв. "Александрійський Чин" свячення в сан єпископа.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ШОСТИЙ

КОЛЕҐІЯ СВ. АНДРЕЯ В ВІННІПЕЗІ

І. ВІДКРИТТЯ КОЛЕҐІЇ СВ. АНДРЕЯ

Офіційне відкриття Колеґії Св. Андрея в Вінніпезі відбулося в днях 26 й 27 листопада 1946 р. Третього дня (28 лист., 1946 р.) відбувся — в зв'язку з відкриттям Колеґії Св. Андрея — З'їзд СУС-ів, що був пов'язаний з оснуванням цієї української установи. Перший цього роду З'їзд СУС-ів відбувся в Торонті 27 травня 1942 р., підчас якого основано в цьому місті установу під назвою "Інститут ім. Святого Володимира". ("Чартер", тобто Хартію, ця установа отримала 25 вересня 1951 р.).

Очевидно, що без старання СУС-ів оснування такої установи як Колеґія Св. Андрея було б немислиме.

У "Вістнику" за 15 листопада 1946 р. було заповіджене "**ОТВОРЕННЯ КОЛЕҐІЇ СВ. АНДРЕЯ В ВИННИПЕҐУ у злуці з Святочною Академією і Народнім Зїздом**". "Народнім Зїздом" був З'їзд Союзу Українців Самостійників, який від часу оснування цієї організації (1927 р.) продовжував традицію "Народніх З'їздів". Українські діячі в Канаді, пам'ятали, що їхніми заходами був скликаний у Канаді перший Український Народній З'їзд, що відбувся в Саскатуні в днях 4-5 серпня 1916 р. і що здійснив ідею оснування тієї установи, якою став Інститут ім. П. Могили в Саскатуні, і 4 серпня 1916 р. затвердив проєкт Статуту для неї та встановив першу Дирекцію для цієї інституції.

Про початки ідеї оснування Колеґії Св. Андрея писав свящ. С.В. Савчук у "Передмові" до першого числа (за 1946/47 шкільний рік) органу студентів Колеґії журн.-річника "Промінь":

> "...Думка про заснування української православної колеґії повстала в декого ще в 1932 році...
>
> Конкретний плян заснування Колеґії Св. Андрея був вперше предложений на Конференції Духівництва 29 червня, 1943, і був нею одобрений. Кампанія за збіркою фондів на Колеґію була проголошена урядово 15 січня, 1944, хоч перша збірка на цю ціль була переведена в Ст. Джулієн, Саск., вже 18 липня, 1943, й принесла суму $472.95."

ПРИЇЗДЖАЙТЕ НА ОТВОРЕННЯ

КОЛЄҐІЇ СВ. АНДРЕЯ

В ВИНИПЕҐУ

В ЗЛУЦІ

З СВЯТОЧНОЮ АКАДЕМІЄЮ І НАРОДНІМ ЗЇЗДОМ

26, 27 і 28 Листопада, 1946, в Винипеґу, Ман.

БЕСІДИЧКИ:

I. НА АКАДЕМІЇ

II. НА НАРОДНІМ ЗЇЗДІ:

III. НА СПІЛЬНІЙ ВЕЧЕР:

РЕҐІСТРАЦІЯ членів Колєґії та гостей, АКАДЕМІЯ, всі НАРАДИ та СПІЛЬНА ВЕЧЕРЯ відбудуться в готели РОЯЛ АЛЕКСАНДРА зараз коло сіпіярської стації

ПРОГРАМА:

ПЕРШИЙ ДЕНЬ, ВІВТОРОК, 25-го ЛИСТОПАДА

ПРОГРАМА.

ДРУГИЙ ДЕНЬ, СЕРЕДА 27-го ЛИСТОПАДА:

ТРЕТІЙ ДЕНЬ, ЧЕТВЕР, 28-го ЛИСТОПАДА

ЗЇЗД СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ

Участь в концерті візьмуть такі сили:

МУЖЕСЬКИЙ ХОР під управою п. В. Богомоса; СТУДЕНТСЬКИЙ ХОР при КОЛЄҐІЇ СВ. АНДРЕЯ під управою п. В. Богомоса; п-на ЗОНЯ ЛАЗАРОВИЧ (недавно дістала стипендію на два роки студій в Королівській Колєґії Музики) гра на скрипці; п-на О. БОЙЧУК, скрипачка; п-на КОРНЕЛЯ ГАЙОВСЬКА, А.Т.С.М. (на останнім музичнім фестивалі в Винипеґу отримала два відзначення) піяністка; ТАНЦІ: Мар. Вишневецький, Анна Бараш і Надія Гупенюк

Афіша якою оголошено відкриття Колєґії Св. Андрея в Вінніпезі.

Прот. Семен В. Савчук.
Ініціятор оснування Колеґії
Св. Андрея і перший голова
її Дирекції.

Перші найбільші жертводавці Колеґії Св. Андрея
— Павло і Пелагія Мельники з Едмонтону.
(Пожертвували $1,614.00).

Участь в урочистості відкриття Колеґії Св. Андрея, — урочистості під проводом Адміністратора У.Г.-П. Церкви С.В. Савчука (ініціятора оснування цієї школи) взяли такі особи: архиєп.Іван Теодорович; проф. Сергій Тимошенко (архітект) з США; суперінтендент вінніпезьких шкіл А. Піґот; головний інспектор Манітобського Департаменту Освіти С.К. Роджерс: д-р Г.Г. Сандерсон, проф. Манітобського Університету (в Вінніпезі); прем'єр Манітоби Стюарт Ґарсон; радний міста Вінніпеґу

Ґордон Гарві; викладач Колеґії Св. Андрея та її перший ректор (якого тоді титулували "Принципалом") Федір Гаврилюк; декан Дмитро Мартиновський; священики У.Г.-П. Церкви, делегати від Громад цієї Церкви й від Відділів СУС, а також численні гості.

Магістра богословія Православного Богословського Факультету Варшавського університету, Д. Мартиновського (родом з м. Крем'янця на зах. Волині), спровадила з Лондону Консисторія У.Г.-П. Церкви на становище декана Колеґії Св. Андрея. Прот. С.В. Савчук, коли був військовим капеляном підчас другої світової війни в канадських збройних силах "за океаном", познайомився з ним у Лондоні. До Вінніпеґу мгр. Мартиновський приїхав 23 листопада 1946 року.

Урочистості відкриття Колеґії Св. Андрея

(Передрук з органу студентів Колеґії - журн. "Промінь" за 1946/47 шкільний рік).

"ЗВІТ З ОТВОРЕННЯ КОЛЄҐІЇ СВ. АНДРЕЯ В ВИНИПЕҐУ

ВСТУП

Свято Урочистого Отворення Колєґії св. Андрея в Винипеґу відбувалося два дні — 26 і 27 листопада, 1946. Хоч наука в Колєґії почалася з початком шкільного року 1946, однакож Урочисте Отворення відбулося аж тоді, коли був найвідповідніший час на прибуття українського загалу на це поважне Свято.

Колєґія св. Андрея в Винипеґу є Колєґія Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Вона є рівнож першою українською того роду науковою інституцією на американськім континенті взагалі.

Перший будинок Колеґії Св. Андрея
куплений 1945 року.

Нинішний будинок Колеґії, це бувша Колеґія св. Івана, анґлійська, який куплено 1945 року; 1946 року його відновлено в середині, а в осені того ж року почалася наука.

В будинку Колеґії є приміщення для студентів хлопців; дівчата, студентки Колеґії, мешкають в Консисторіяльнім Домі, поки для них окремий Дівочий Дім збудується.

На Отворення Колеґії прибуло багато членів Колеґії, делеґатів і гостей. Окремими гостями, що прибули здалека, були — проф. Серґій Тимошенко зі Зєднаних Держав, що сам ще недавно прибув до Америки з Европи, а також будучий декан теольоґічного відділу в Колеґії, Дмитро Мартиновський, що прибув з Анґлії літаком якраз в передодень Отворення Колеґії.

ПЕРШИЙ ДЕНЬ СВЯТА, Вівторок, 26 листопада, 1946.

Свято почалося ранком Архиєрейською Службою Божою в церкві св. Михаїла, яку відслужив преосв. Архиеп. о. Іоанн Теодорович зі співучастю оо. Петра Мельничука з Едмонтону та Костя Желішкевича з Принс Алберт.

Після Богослуження була реєстрація учасників свята в Роял Александра готелі, де всі наради Свята відбувалися.

Пополудні було посвячення будинку Колеґії — а Чин Посвячення знов відслужив архиеп. Іоанн з оо. Мельничуком і Желішкевичем в Колеґіяльній Каплиці. І тут промовляв п. Сарчук, член дирекції і учительського персоналу Колеґії. Після посвячення було чайне приняття й оглядання будинку Колеґії. Це протягнулося до вечері.

Святочна Академія.

Святочна Академія Отворення Колеґії відбулась вечером першого дня Свята 26 листопада, в Роял Александра готелі, при участі великого числа українців, зібраних з близьких і далеких сторін Канади.

Всупом до Академії було відспівання „О Канада". Предсідник, п. І.Р. Соломон, отворив програму Академії поясненням цілей Колеґії. Він підкреслив ролю, яку Колеґія повинна виконати на освітнім полі, а вже окрему ту важну працю, якої може довершити в користь християнської цивілізації.

Після того п. Соломон, покликав п. Ф.Т. Гаврилюка, принципала Колеґії, до промови, яку той виголосив по анґлійськи з уваги на запрошених представників анґлійських просвітніх установ. Ф. Гаврилюк пояснив цілі і завдання Колеґії та вказав на її місце і потребу в канадійській системі виховання.

Предсідник покликав дальше до слова А. Пиґґота, помічника суперінтендента винипеґських шкіл. Пан Пиґґот передав присутнім для Колеґії привіт, а в дальшій промові підкреслив вагу освіти в Колеґії і християнських основ, які є конечними для модерного образовання.

Слідуючим промовцем був С.К. Роджерс, голова інспекторів провінції Манітоби, як представник Департаменту Освіти. Його промова була слідуючого змісту:

„Для мене це є великим привілеєм бути присутнім на цій оказії — Офіціяльне Отворення Колеґії св. Андрея. Цим додається до інституцій провінції ще одну школу, яка має на ціли подавати християнське образовання молоді Манітоби.

Подякувавши представникові Департаменту Освіти, предсідник покликав до слова д-ра Г. Савндерсона, декана факультету „Саєнс" в Університеті Манітоби. Д-р Савндерсон передав привіт від Манітобського Університету

Іван Р. Соломон.
Предсідник урочистостей відкриття Колеґії Св. Андрея. (Адвокат Іван Р. Соломон голова СУС-у, 1941-1949: посол до Манітобської Леґіслятури 1941-1947; з 1957 р. окружний суддя в Манітобі. Був визначним меценатом Колеґії Св. Андрея).

Федір Т. Гаврилюк.
Принципал Колеґії Св. Андрея.

в імени президента д-ра Трумена. Темою його промови була „Освіта як злучуюча сила".

Д-р Савндерсон заявив при кінці своєї промови, що він не має жадного сумніву, що Колеґія св. Андрея відіграє важну ролю в напрямі до взаїмного та толєрантного світу.

На цім анґлійська частина Академії скінчилася і предсідник оголосив павзу.

По павзі предсідник, п. Соломон, покликав до слова ректора І.Г. Сирника, щоби зложив привіт від українського Інституту ім. П. Могили в Саскатуні. П. Сирник, в своїй промові, підкреслив вагу такої інституції, як Колеґія св. Андрея. Він підкреслив, що ця Колеґія при добрій волі цих перших студентів та нашої суспільности зможе відіграти історичну ролю в нашому життю в Канаді.

Проф. Д. Мартиновський, котрий приїхав літаком з Анґлії лише день перед отворенням Колеґії і котрий має заняти посаду голови теольоґічного факультету при Колеґії, побажав всім учасникам як найкращого успіху. Він висловив думку, що Колеґія, будучи одинокою українською православною колеґією мабуть на цілому світі, має нагоду відіграти ролю інституції, до котрої можуть зїздитися студенти, богослови з цілого світа.

Ректор Евген Вавринюк з Едмонтону зложив привіт від Українського Інституту ім. М. Грушевського. Побажав Колеґії найкращого успіху.

Архиеп. Іоанн Теодорович виголосив незвичайно поучаючу промову на тему Колеґії. Його глибока інтерпретація релігійного й наукового виховання лишиться з учасниками цього свята на довгий час. Між іншим він

Дмитро Мартиновський.
Декан Теологічного Відділу.

сказав, що коли ми хочемо робити поступ і коли ми хочемо далі розвинутися, то ми мусимо мати далекосяглі цілі і до них стреміти. Багато річей, а навіть сама Колеґія, це були наші мрії тому двадцять літ. Сьогодні це вже є дійсністю. І коли ми тепер будемо мріяти і плянувати на будуче, то хоч наші пляни сьогодні можуть виглядати лише мріями, то в будучності вони стануть дійсністю.

На цім Академія закінчилася відспіванням „Ще не вмерла Україна" і „Боже щасти йому".

ДРУГИЙ ДЕНЬ СВЯТА, Середа, 27 листопада.

Слідуючого дня, в середу, 27 листопада перед полуднем, відбулися наради Колеґії. Обговорено важніші справи і вибрано директорів на місця тих, яким вийшов час.

Пополуднева сесія почалася в другій годині. Предсідником на початку був п. Т.Д. Ферлей, який після отворення пополудневої сесії покликав п. І.Р. Соломона для представлення присутнім головного промовця, премієра Манітоби, Стюарта Ґарсона. Премієр Ґарсон сказав між іншим:

„Ми в уряді високо оцінюємо той вклад, якого канадійці українського роду дали від себе для життя цеї провінції. Декотрі з наших індустрій, такі як рільництво, будівництво, транспортація й інші ніколи не могли б були розвинутися до того степеня, коли б не ваші зусилля. Ви принесли з собою сюди культуру, яка сягає взад так далеко, як київські князівства, в тих часах мої предки ходили ще в шкірах і з списами. Ця культура, привезена вами до Канади, має багато більше значіння з створенням такої колеґії, як Колеґія св. Андрея, яка буде помагати поширювати ту культуру. Будучи в публичнім життю через минулих 20 літ, я бажав би віддати честь і пошану тому вкладові до нашого життя, яке українці зробили тут."

По промові премієра предсідник п. Соломон представив алдермена Ґордон Гарвея, який прибув замість мейора Колтера передати привіт в імени міста Винипеґу. П. Ґордон Гарвей промовив слідуючими словами: Пане предсіднику, ваша ексцеленціє, всечесні отці, пані й панове:

„Колеґія св. Андрея занимає поважне місце в моїм серці з тої причини, що давніше я ходив до бувшої Колеґії Ст. Джанс, яка тепер є вашою колеґією. Незвичайно замітним є факт, що наші українсько-канадійці скористали з нагоди створення ще одної колеґії в місті Винипеґу. Ми з певністю почуваємося гордими з того, що ви заснували свою колеґію в цім місті. В імени мейора міста Винипеґу, я передаю вам його найщиріші побажання на успіх Колеґії."

Вечером того ж дня в театрі Плейгавз відбувся величавий концерт. Саля театру була виповнена гостями з міста і тими, що приїхали з дальших сторін Канади. В концерті взяли участь слідуючі: Хор Українського Народнього Дому під управою В. Богоноса, Хор Колеґії св. Андрея, Танки під проводом М. Вишневецького, соля панни О. Бойчук і скрипкове сольо панни З. Лазарович.

На тім офіціяльне Отворення Колеґії св. Андрея в Винипеґу закінчилося.

Третього дня відбувся зїзд Союзу Українців Самостійників, що закінчився Святочною Вечерою, зарядженою проводом Колеґії. Велика саля Роял Александра Готелю була заповнена гостями. Головну промову виголосив посол. Н.В. Бачинський.

---

1. Привітання митр. Іларіона Колеґії

Історичного значення символічним фактом було привітання митр. Іларіона (Огієнка) Колеґії Св. Андрея з нагоди першого дня викладів на її Богословському Відділі. Ідеться про те, що це митр. Іларіонові (коли Собор У.Г.-П. Церкви в Канаді 1951 р. запросив його на катедру Первоієрарха цієї Церкви) судилося оснувати при цій школі Православний Богословський Факультет у дійсному значенні цього слова.

Зміст вищезгаданого привітання митр. Іларіона Колеґії Св. Андрея такий:

"Лозанна, 1.X.1946.

† ІЛАРІОН
Митрополит Холмський і Підляський
w. Av. Vallombreuse, "Bethanie"
Lausanne, Suisse

До Колеґії Святого Андрея в Вінніпеґу.

Сьогодні, в день початку богословської науки в Колеґії Святого Андрея, я відправив Святу Службу Божу, й благав Милосердного Господа, щоб Він поблагословив добрий початок і послав Свою благодать на нову богословську школу, а також на її провід та студентів. Молив я й Святого славного й всехвального Апостола Андрія Первозванного, Основоположника Української Церкви, щоб Він завжди держав у Своїй опіці нове огнище української культури.

Усім професорам і студентам шлю своє Архипастирське благословення.

† **Смиренний Іларіон,**
Митрополит Холмський і Підляський."

II. КОЛЕҐІЯ СВ. АНДРЕЯ В ПОЧАТКАХ ЇЇ ОСНУВАННЯ

1. Богословський Відділ і середня школа

У самому початку існування Колеґії Св. Андрея в ній був відкритий Богословський Відділ і середня школа вищого типу (Collegiate).

У висліді закінчення Богословського Відділу випускник отримував або ступінь Бакалавра Богословія, якщо він перед вступом на бо-

Василь Сарчук,
учитель математики і фізики.

Юрій Волошиновський,
учитель хемії та історії.

Прот. Федір Кульчинський,
учитель української літератури.

Проф. Дмитро Дорошенко,
учитель історії Церкви.

гословські студії мав закінчену середню школу, або ступінь Ліценціята Богословія, якщо він не мав закінченої середньої школи, але успішно здав вступний іспит.

Середня школа охоплювала собою програму X-XII кляс, а XII кляса була рівнозначною з 1-им роком університетських студій. Ця школа існувала до 1952 року.

Прот. С.В. Савчук у *"Слові від Голови Дирекції Колеґії"* на Відкритті цієї школи так висловися про програму навчання в ній:

"Найбільше надійною частиною Колеґії є Теольоґічний Відділ. Цей

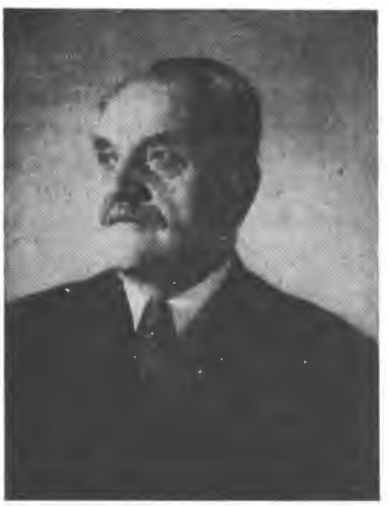

Проф. Іван Власовський,
учитель догматики й морального богословія.

Йосип Богонос,
учитель церковного співу.

Свящ. Михайло Юрківський,
учитель церковного співу.

Володимир Богонос,
учитель теорії музики.

Відділ подає чотирорічний курс богословських наук з урядово признаними степенями абсольвентів, маґістрів і докторів богословія. Потреби нашого життя в Канаді вимагають священиків канадийського виховання і на них ми покладаємо великі надії. Так само студенти в клясах X-ій, XI-ій і XII-ій дістають, крім академічної науки, таке релігійне й громадське виховання, якого вони ніде інде не могли б дістати..."

У першому році викладачами були такі учителі:[1] Д. Мартиновський, Декан Богословького Факультету; Ф.Т. Гаврилюк, Принципал; В. Сарчук, Ю. Волошиновський, Е. Тіленіюс і Ґ. Мекнамара.[2] У другому шкільному році крім вищеподаних були заанґажовані слідуючі викладачі: прот. Ф. Кульчинський, проф. Д. Дорошенко, проф. І. Власовський, і учителі церковного співу Й. Богонос, свящ. М. Юрківський та Вол. Богонос.[3]

Емблема Колеґії Св. Андрея та її ґенеза

У першому річнику "Променя" (1946-1947 шкільнй рік) була подана — під заголовком "Відзнака Колеґії Св. Андрея" — така інформація:

"Відзнака Колеґії є пурпуровий щит, на якому є вибитий або вишиваний золотими нитками хрест св. Андрея, обрамований білою стяжкою й перетятий ширшою білою стяжкою, на якій видніє напис пурпуровими нитками: "St. Andrew's College".

Пурпуровий колір є релігійним, церковним кольором й підкреслює ту саму церковність та релігійність Колеґії, як інституції виховавчої. Золотий хрест є тим самим Андріївським хрестом, на якому св. Первозванний апостол Андрей й наш патрон волів себе розпняти. Золотий або жовтий колір є також одним з барв, з яких наш народній український прапор складається..."

"Взірець, поданий студентом Олександром Ольховецьким, був остаточно принятий на загальному зібранню Кружка Студентів Колеґії св. Андрея й затверджений Дирекцією її. Цей взірець є тепер офіціяльною відзнакою Колеґії".

Офіціози Колеґії Св. Андрея
"Промінь"

Студенти Колеґії Св. Андрея під кінець кожного шкільного року видавали публікацію п.з. **"ПРОМІНЬ". — Річник Студентського**

---

[1]"ПРОМІНЬ. Річник Студентського Кружка при Колеґії Св. Андрея в Виннипеґу за шкільний рік 1948-49". Стор. 8.

[2]Op. cit. Стор. 14-15.

[3]Op. cit. Стор. 15-16.

Перший редакційний комітет "Променя"
— річника студентського кружка при Колеґії Св. Андрея за 1946/47 шкільний рік.
Сидять (зліва направо): П. Дроздович (секретар); Соня Арсеній (фотографістка); Б. Лисак (голова).
Стоять: М. Сенишин і Р. Паньків (оголошення); Ф. Т. Гаврилюк (дорадник); А. Матвійчук (редактор).

Кружка при Колеґії Св. Андрея в Виннипеґу". Перший річник був виданий за 1946-47 шкільний рік. Редагував його "Редакційний Комітет": А. Матвійчук — головний редактор, Ф.Т. Гаврилюк (дорадник), Б. Лисак (голова), П. Дроздович (секретар), Соня Арсеній (фотографії), М. Сенишин і Р. Паньків (оголошення).

"Передмову" до першого числа "Променя" написав прот. С.В. Савчук. Закінчив він її таким зверненням до студентів:

"Вам судилося бути першими питомцями Колеґії. Старайтеся затримати це першенство й надалі. Будьте першими в науці, першими в шляхотнім, християнськім поведінню, першими в громадсько-суспільнім життю.

Будуйте й зберігайте славу Колеґії. Будьте її місіонерами серед нашого загалу й студентства. Держіть високо її прапор й йдіть вперед!"

Студент Мирослав Григор про завдання "Променя" написав коротку статтю, яку закінчив такими словами:

"Ціль: Бути ширителями релігії і культури на засадах Християнської віри та плекати любов до рідної мови і традиції і поширювати Українознавство між студентами, а студенти між всім Українським Народом."

"Відголос"

Пресовим органом "Студентського Кружка" Колеґії Св. Андрея був журнал "Відголос", що почав виходити в 1947 р. Редактором його був Орест Кулик. "Студентський Кружок" був оснований в 1946-1947 шкіль.

Редакція "Відголосу" при праці (1947/48 шк.р.)
Зліва направо: Ф. Шпитковський (друкар), Іванна Савчук (репортерка дванадцятої кляси), О. Ґорчинський (репортер Теологічного Товариства), Савеля Шевчук (ілюстраторка), Н. Гришкевич (ілюстратор), Е. Ґліцький (репортер одинадцятої кляси), М. Кульматицький (скарбник), Д. Лучак (редактор), І. Халатурник (репортер студентів університету).

році. "Екзекутива Студентського Кружка": Б. Лисак, голова; Н. Будинський, заст. голови; Анастасія Бусько, секр.; почесні голови: Ф.Т. Гаврилюк і Д. Мартиновський. Про характер його діяльности довідуємося із статті його голови, студента теології Дмитра Лучака, п.з. *"Діяльність Студентського Кружка"*, що була опублікована в річнику "Промінь" за 1948-49 шкільний рік.

У "Промені" за 1950-51 рік із статті *"Виховавча діяльність Студентського Кружка"* довідуємося, що "Відголос" видається в двох мовах: українській та англійській. У цій статті автор, співредактор "Відголосу", Микола Ілевський подає такий склад Редакції "Відголосу": "Микола Ілевський, О. Ґорчинський (редактори українського відділу), Константина Німчук (редакторка англійского відділу), Соня Мандзюк (скарбниця), Соня Свик (друкарка), Орест Яриш (друкар), Андрій Меланченко".

Теологічне Товариство

Про "Теольоґічне Товариство" довідуємося із статті Андрія Мельничука, поміщеній в "Промені" за 1948-49 шкільний рік, п.з. "Діяльність Теольоґічного Товариства". Автор подає такі інформації:

"Вже другий рік минає, як існує Теольоґічне Товариство при Колеґії Св. Андрея в Виннипеґу. Хоч воно ще не велике членством, але за те велике своєю ціллю в очах українців в Канаді. Десять членів, що творять наше

Члени Теологічного Товариства.
Сидять (зліва направо): М. Пахолок, С. Зузак, З. Лещишин, О. Ґорчинський, А. Матвійчук.
Стоять: М. Кульматицький, О. Кулик, П. Дроздович, О. Ольховецький, М. Григор, С. Ганкевич, Д. Лучак.
(Це була студентська богословська організація в Колеґії Св. Андрея основана 8 жовтня 1947 р. на перших установчих зборах студентів-теологів, що відбулися під проводом декана Теологічного Відділу проф. Дмитра Мартиновського).

товариство, є основною підвалиною Теольоґічного Факультету й взагалі нашої духовної інституції в Винипеґу..."

Далі автор подає імена членів Т. Товариства, як слідує:

"Мирослав Пахолок (голова), Орест Ґорчинський (секретар), Декан Д. Мартиновський (дорадник), Степан Зузак, Віктор Туртяк, Андрій Матвійчук, Орест Кулик, Дмитро Лучак, Петро Дроздович, Степан Ганкевич, Михайло Павлишин".

Бібліотека

Інформації про оснування бібліотеки в Колеґії Св. Андрея подає Редакційний Комітет у першому числі (за 1946/47 шкільний рік) журналу "Промінь":

Колеґія св. Андрея має бібліотеку, яка складається з 10 відділів й нараховує кілька тисяч примірників.

Бібліотека знаходиться в гарній, великій й вигідній кімнаті, де студенти можуть спокійно вчитися й читати. В додатку до книжок в Бібліотеці знаходяться також часописи, періодні видання й ілюстровані журнали. При Бібліотеці мається також Архив, де будуть переховуватися всі важні матеріали , історично-культурної вартості, старі часописи, рідкі видання, листи й протоколи ріжних товариств.

При цій нагоді хочемо подякувати слідуючим особам, які причинилися до збогачення й збільшення нашої Бібліотеки: (точний виказ заміщується в Календарі). Всеч. о. Прот. П. Мельничук з Едмонтону, п. Михайло Стечишин з Йорктону, пані Анна Бабіон з Торонта, п. І. Стельмащук з

Студенти вчаться в бібліотеці Колеґії.

Спедден, Алта., Всеч. о. П. Білон з Вунсокет, Р. І., п. Г. Підскольний з Олеану, Н.Й.

Ми особливо дякуємо Всеч. о. Прот. С.В. Савчукові й Всеч. о. Прот. В. Кудрикові за те, що вони примістили великі приватні й цінні колекції своїх книжок в нашій Бібліотеці."

Дівочий Інститут при Колеґії Св. Андрея

Ольга Войценко у своїй статті п.з. "З життя і праці в Дівочім Інституті при Колеґії Св. Андрея", поміщеній в "Промені" за 1946-47 шкільний рік, пише:

"Хотяй пляни про будову окремого будинку для Дівочого Інституту при Колеґії св. Андрея з певних причин не зреалізовано, дівчата побирали науку в Колеґії..."

"Тимчасова резиденція для дівчат находиться на одній з гарних улиць Ст. Джанс **в будунку Консисторії У.Г.П. Церкви...**"

"Добродійка Юрківська, дружина настоятеля Дівочого Інституту, о. М. Юрківського, мала нагляд над дівчатами і опікувалася ними. Молода, поважна і щира людина, ідейна українка, вона надала характер життю в домі Дівочого Інституту. Дівчат дуже любила і розуміла їх..."

"Студентками Колеґії св. Андрея був заінтересований Союз Українок Канади..."

Літні Курси Українознавства

Літні Курси Українознавства при Колеґії Св. Андрея почалися 1947 року і продовжувалися до 1960 р.; були перервані на 3 роки, а в 1964 р., коли Колеґія була переміщена на площу Манітобського університету, були відновлені та

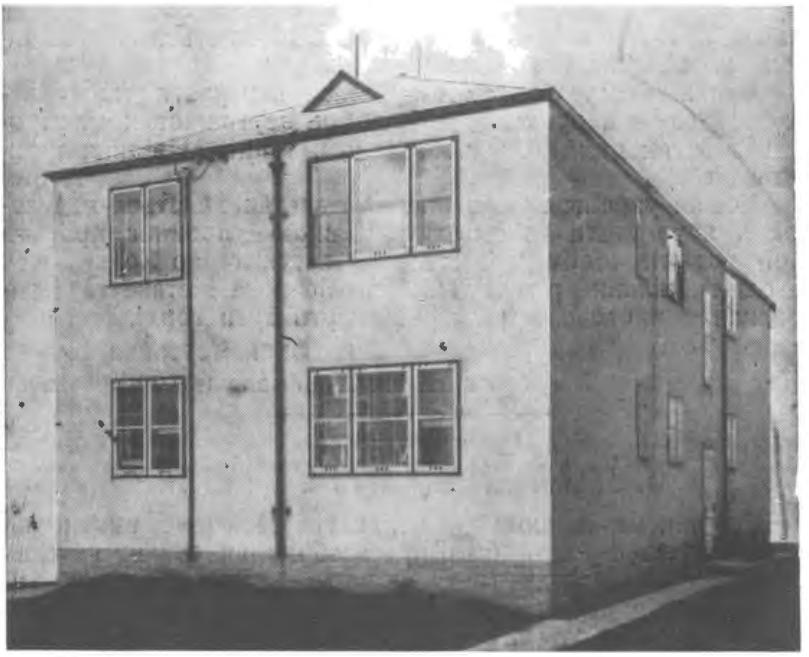

Дівочий Інститут при Колеґії Св. Андрея,
куплений 1947 р. Він межував з Колеґією.

продовжуються й досі. Про їх початки читаємо в статті "Другі Українські Літні Курси в Колеґії Св. Андрея в Винипеґу", що була поміщена в "Промені" за 1948-49 шк.р.

"Щороку в Колеґії Св. Андрея проголошуються Літні Курси української мови, літератури, історії, культури, драми, історії церкви і ведення Недільних Шкіл, провідництва в громадському життю, співи, танки, музика, народнє митецтво й вишивки..."

"Вони згромадили найбільше число студентів-курсантів, яке досягнуло 110".

———

Відкритий 1946 р. Теологічний Відділ Колеґії Св. Андрея (що його очолював декан Дмитро Мартиновський) був чинним до кінця 1949/50 академічного року. В органі архиєп. Мстислава — в журн. "Церква і Нарід" (Ґримсбі Біч, Онт. Канада) за вересень-жовтень (ч.9-10) 1950 р. була поміщена така вістка — п.з. *"Теольоґічний Відділ при Колеґії Св. Андрея у Виннипеґу часово не чинний"*:

"Як повідомляють, в цьому академічному 1950-51 р. виклади на Теольоґічному Відділі при Колеґії Св. Андрея у Виннипеґу провадиться не будуть. Більшість професорського складу Відділу відійшла з Колеґії, а саме — проф. Д. Дорошенко (повернув до Европи); проф. І. Власовський (від'їхав до Ґримсбі); проф. прот. Ф. Кульчинський (переведений на парафію в Смоки Лейк, Альберта) і проф. декан Д. Мартиновський (звільнений з Колеґії в наслідок постанови Церковного Собору в Саскатуні)". (18-20 червня 1950 р.; Ю.М.-Л.).

Викладачі на перших Українських Літніх Курсах (1947 р.) Колеґії Св. Андрея.
Перший ряд (зліва направо): Василь Сарчук, Юліян Стечишин, о. Михайло Юрківський, Анна Статникова, Дмитро Мартиновський.
Другий ряд: Мирослав Вишневецький, Йосиф Богонос, Володимир Богонос.

Курсанти й учителі перших Українських Літніх Курсів у Колеґії Св. Андрея в Вінніпезі 1947 р.

Перший ряд (сидять зліва направо): Зеня Стечишин, Мируся Вовк, Борис Клим, Василь Бейко, Евген Кирилюк.
Другий ряд (сидять — учителі): Андрій Павлик, Ольга Войценко, Василь Сарчук, Ю. Стечишин, Анна Статникова, проф. Д. Мартиновський (директор Курсів), о. М. Юрківський, Й. Богонос, Володимир Богонос, М. Вишневецький, Наталія Когуська, Ганна Романчич.
Третій ряд: Григорій Пінюта, Іван Ґавінчук, Орест Дяків, Теодор Шпитковський, Мирон Пахолок, Віра Левицька, Емілія Тихоліз, Маруся Присяжнюк, Галя Когуська, Ганка Черепаха, Леся Паньків, Едита Дзвін, Анастасія Філик, Маруся Гладинюк, Елисавета Олійник, Зоня Клим, Оля Клим, Вікторія Буґера, Галя Лободовська, Оля Козак, Маріон Войчук, Анна Гаврищак.
Четвертий ряд: Катерина Семенюк, Маруся Романюк, Марія Семенюк, Анастасія Фіґус, Анна Фіґус, Михайло Кравчук, Симон Німчук, Стефанія Малюта, Петро Савчук, Іванна Савчук, Борис Фербей, Володимир Антонишин, Анастасія Слижук, Марія Слижук, Анастазія Бусько, Она Арсенич.

Учасники п'ятих Українських Літніх Курсів при Колеґії Св. Андрея в Вінніпезі 1951 р.

Перший ряд (сидять зліва направо): Євгенія Дідух, Одарка Медвідь, Івась Керніцький, Тарас Лисайчук, Люба Матвійчук, Зенон Матієшин, Сезон Туткалюк, Борис Ревуцький, Савеля Скоцеляс, Євгенія Дудар, Леся Лисайчук, Зеновія Павлик, Марґарета Коцюба.

Другий ряд (сидять): В. Сарчук, Д-р Юрій Мулик-Луцик, о. І. Дмитрів, В. Богонос, о. В. Бойчук, д-ка Марія Керніцька (настоятелька), О. Ґорчинський (директор Курсів), Ю. Волошиновський, прот. Є. Грицина, проф. Л. Білецький, І. Пасерб, О. Любимів, М. Гаврилюк, В. Соломон.

Третій ряд (стоять): Михайло Кравчук, Христя Сарчук, Соня Кава, Анна Бельбас, Вивіян Маланчук, Оля Бородій, Христина Ґнип, Анна Волощук, Надія Мітран, Наталя Демків, Павліна Григор, Михайлина Друль, Савеля Савчук, Леся Матієшин, Марта Бойчук, Фіялка Ґоґоль, Христина Гончарик, Андріяна Ременда, Петруся Мех, Славка Базюк, Оля Стефюк, Оля Мачула.

Четвертий ряд: Маруся Неґрич, Оленка Неґрич, Галя Задорожна, Надія Швайковська, Марія Равлик, Корнелій Ожипко, Володимир Мануляк, Володимир Фещук, Володимир Міщук, Соня Свик, Даруся Василишин, Павліна Сохацька, Катерина Барчук, Віктор Туртяк.

П'ятий ряд: Богдан Мачула, Юрій Гончарик, Богдан Грицак, Орест Мельник, Вас. Ратуський, Борис Друль, Володимир Демків, Мирослав Парфенюк.

Шостий ряд: Орест Антонишин, Йосиф Дмитерко, Тарас Юзвишин, Орест Апонюк, Роман Андрус.

Як було сказано вище, Колеґія Св. Андрея спровадила (з Англії) мґр. Д. Мартиновського 1946 р., а проф. Дмитра Дорошенка й проф. Івана Власовського (обидва із Зах. Німеччини) — 1948 р. Того ж року Консисторія У.Г.-П. Церкви спровадила (із Зах. Німеччини) проф. прот. Федора Кульчинського. Усі три вони викладали на Теологічному Відділі Колеґії Св. Андрея в акад. роках 1948-49 й 1949-50. (У 1950-51 акад. році Теологічний Відділ був нечинний).

Протопресв. Ф. Кульчинський 1974 р. писав (вставні пояснення мої; Ю.М.-Л.):

> "У 1950 р. в Консисторії [У.Г.-П. Церкви] створилась така атмосфера й обставини, що професор [І. Власовський] залишився без праці і був змушений виїхати до Торонта".[4]

Причиною такої ситуації проф. І. Власовського був той факт, що він був редактором пресового органу (журналу "Церква і Нарід") архиєп. Мстислава (Скрипника) в Канаді. А тому що архиєп. Мстислав був змушений на Десятому Соборі (в Саскатуні, 18-го червня 1950 р.) У.Г.-П. Церкви в Канаді зрезиґнувати із становища Архипастиря цієї Церкви, то з тих самих причин, з яких архиєп. Мстислав зголосив цю свою резиґнацію через конфлікт церковно-ідеологічного характеру між ним і Консисторією У.Г.-П. Церкви, — проф. Власовський мусів би був або змінити свою попередню орієнтацію, або — з моментом виїзду архиєп. Мстислава з Канади (до США) — рішитися виїхати з Вінніпеґу.

Щоб ця справа стала яснішою, треба знати характер полеміки між органом У.Г.-П. Церкви (часописом-двотижневиком "Вістник", редактором якого був від 1940 р. прот. В. Кудрик) і органом архиєп. Мстислава — журн. "Церква і Нарід", редактором якого був проф. І. Власовський. Журн. "Церква і Нарід" від квітня 1949 р. по червень 1950 р. виходив у Вінніпезі, а від липня 1950 р. (почавши з подвійного числа за липень-серпень 1950 р.) по травень 1951 р. виходив у Ґримсбі Біч, Онт. — у Свято-Миколаївському манастирі, що був оснований архиєп. Мстиславом, і записаним на його ім'я.

Проф. Дмитро Дорошенко з дружиною вліті 1950 р. повернувся до Европи. (З Вінніпеґу вони виїхали 19 серпня 1950 р.).

У вістці про це, що була подана в ч. 16, 1950 р. "Вістника", про причину повороту проф. Дорошенка до Европи була така інформація:

> "Проф. Дорошенко довший час тут хорував, і можливо, що там стане здоровим". (Можливо, що це був натяк на те, що проф. Дорошенко, мовляв, послужився справою свого здоров'я, як претекстом, а в дійсності він з якихсь інших причин рішив повернутися до Европи. Ю.М.-Л.).

У "Вістнику" за 1 червня 1950 р. були подані — п.з. *"Конвокація Колеґії Св. Андрея. — Пошанування о. С.В. Савчука"*, такі інформації про

---

[4]Протопресв. Ф. Кульчинський: Проф. І.Ф. Власовський (1883-1969). — У ювілейному збірнику "Іван Власовський — Пропам'ятна Книга." Видання Укр. Православного Братства Св. Володимира. Торонто, 1974. Стор. 21.

Перші випускники Богословського Відділу Колеґії Св. Андрея.
(Знімка зроблена на першій Конвокації Колеґії Св. Андрея 28 квітня 1950 року. Кожен з них одержав диплом „Ліценціята Теології").
Зліва направо: Степан Зузак, Мирон Пахолок (США); Орест Кулик (США); Степан Ганкевич (США); Дмитро Лучак, Андрій Матвійчук.

Принципал Колеґії Ф. Т. Гаврилюк поздоровляє прот. С.В. Савчука з відзначенням його Почесним Докторатом Богословія Колеґії Св. Андрея.

У програмі першого Академічного Акту („Конвокації") Колеґії Св. Андрея (28 квітня 1950 р.) прот. д-р С.В. Савчук виголошує свою доповідь на тему „Основні засади У.Г.-П. Церкви в Канаді".

перший Академічний Акт ("Конвокацію") Теологічного Відділу Колеґії св. Андрея:

"В п'ятницю 28-квітня відбулася перша конвокація, цебто врочисте зібрання в Колеґії св. Андрея в Вінніпеґу, на якім *вручено дипльоми першим теольоґам — вихованцям Колеґії. Студії покінчили:* Степан Ганкевич (з Америки), Орест Кулик, Дмитро Лучак, Андрій Матвійчук, Мирон Пахолок і Степан Зузак.

Крім професорського складу Колеґії були на Конвокації також поважні гості, а то д-р Ярослав Рудницький, професор на Манітобському Університеті; проф. Л. Білецький, проф П. Кондра, д-р В. Черевик та інші.

Окремою поважною справою на Конвокації було наділення о. Савчука почесним титулом Доктора Богословія".

2. Урухомлення Богословського Відділу Колеґії Св. Андрея

Коли другий Надзвичайний Собор У.Г.-П. Церкви (що відбувся в Вінніпезі в днях 8-9 серпня 1951 р.) на катедру Архипастиря цієї Церкви запросив митр. Іларіона (в мирі проф. д-ра Івана Огієнка), то восени 1951 року у Колеґії був відкритий Богословський Факультет (його деканом був митр. Іларіон), який був чинним постійно, та існує й досі.

Викладачами на Богословському факультеті Колеґії Св Андрея в 1951/52 акад. році були : митр. Іларіон — декан; протопресв. Андрей Митюк, прот. Сергій Ґерус, проф. д-р. Леонід Білецький, д-р Юрій Мулик-Луцик, д-р Петро Тенянко й Онуфрій Івах.

ПОКАЗНИК ІМЕН

(В цей індекс також включені імена авторів тих джерел, що подані в зносках у цій книзі)

А

Абрамович — див. Ніканор, митр.
Абу-Ассалі, єп. — 132
Августин, блаж. — 171
Агапит, архиєп. — 44, 48-51, 53, 88, 89, 106, 388, 391
Агафангел, митр. — 608
Адам, єп. — 249, 250, 368, 369, 371, 373, 377, 487, 519, 520, 544, 545, 576, 587-589, 660, 667
Адріян, єп. — 249, 250, 368, 369, 371, 373, 377, 487, 519, 520, 544, 545, 576, 587-589, 660, 667
Адріян, патр. — 38
Айхгорн, фельдмаршал — 42
Акленд Т. А. — 460
Аксаков П. П. — 790
Александр Нємоловський, архиєп. — 3, 13, 30, 129, 132, 133, 137, 144, 151, 251, 252, 351, 367-369, 386, 389, 457, 518-521, 570, 571, 620, 647
Александер Ярещенко, архиєп. — 756
Александр II, цар — 161
Александр Іноземцев, архиєп. — 394
Алексєєв Нікіта — 714
Амвросій, єп. — 326, 327, 608, 678
Ананій, патр. — 789
Анастасій Грибановський, єп. — 50, 375, 376
Андерсон І. Т. — 180
Андрей Шептицький, митр. — 45, 141, 142, 185, 246, 306, 563, 689
Андрієвський — 47
Андрієнко — 85
Андріїв О. — 569
Андрус Роман — 813
Антипчук Петро — 123, 569, 613
Антонишин Володимир — 812
Антонишин Орест — 813
Антоній, архиєп. (з 1918 р. митр.) — 42-46, 48, 50, 56, 86, 97, 371, 372, 378, 587
Антонін Грановський, єп. — 100, 348, 349, 357
Апонюк В., свящ. — 753
Апонюк Орест — 813
Аполінарій, єп. — 374
Арій — 580
Аристотель, філос. — 337
Арсенич Она — 812
Арсенич Ярослав В. — 193, 313, 535, 591, 592, 637, 644, 646, 652, 656, 660
Арсеній Соня — 806
Арсеній Чеховцев чи „Чавцов", єп. — 660
Атенаґорас Спіру, архиєп. — 692, 707-709, 710, 718, 719, 723, 725
Афанасій, патр. — 39
Афтіміос, патр. — 685
Аусубель Натан — 351, 352, 536

Б

Бабюк Д. — 469
Бабіон Анна — 808
Бабяк — 480
Базар Іван — 258, 399
Базюк Славка — 813
Барчук Катерина — 813
Басалиґа — див. Венямин, єп.
Батицький Василь — 646
Бачинський — див. Євген, єп.
Бачинський Зенон („Зиґмунт") — 308, 309, 312, 313, 545
Бачинський Николай — 308-312, 314, 318, 477, 484, 486, 489, 533, 646, 665, 802
Бачинський Юліян, д-р — 143
Бейко Василь — 812
Бельбас Анна — 813
Березицький Лука, свящ. — 735
Берик Андрей, свящ. — 735
Беринда Памва — 170
Бєлавін — див. Тихон, патр.
Биковський Лев — 603
Біберович Володислав — 545,546
Біґ І. — 791
Біднов Василь, проф. — 40, 52, 160, 477
Білавчук — 480
Білецький Леонід, проф. — 813, 816
Білон Петро, свящ. — 227, 228, 248, 281, 283, 303, 392, 429, 523, 631, 651, 659, 662, 709, 809
Біляк Степан, свящ. — 325
Блок Г. І. — 619, 744, 745
Боберський Карло — 220
Бобик Григорій — 106, 326, 328, 330, 336, 337, 428, 498, 499, 531, 678
Бобик Іван — 107
Богдан Шпилька, архиєп. — 774
Богонос Володимир — 796, 802, 804, 805, 811-813
Богонос Йосиф — 703, 738, 746, 804, 805, 811, 812
Богоносець Ігнатій, свящ. —432
Богоявленський — див. Володимир митр.
Боднар Осип, свящ. — 264

Боднарчук Михайло, свящ. — 701, 703, 704, 753
Бодруґ Іван, пастор — 138-141, 226, 284-286, 594, 597, 598, 600, 602, 603
Божик Пантелеймон, свящ. — 131, 132, 136, 219, 288, 310, 311, 314, 315, 371, 405, 459, 466, 541, 543-545, 552, 570, 571
Бойкович А. — 543
Бойчук В., свящ. — 873
Бойчук Марта — 813
Бойчук О. — 796, 802
Болотов Василій, проф. — 75, 76, 425, 426, 456, 457, 459, 500, 785, 787, 788
Болгаков А., проф. (має бути Булгаков С.) — 441, 442, 468
Борецький — див. Миколай, архиєп. (з 1927 р. митр.)
Борецький Михаїл, свящ. — 298, 300
Бородій Оля — 813
Борсов М., проф. (має бути Барсов Т.) — 441, 442, 468
„Боский" (Boske, van den Ludwig) — 229, 230
Боцян Йосиф, єп. — 689
Боянівський Йосиф, єп. — 689
Боянівський Осип — 739, 744, 745
Бравн, суддя — 587
Братковський Михайло — 660
Бренніус, єп. — 717
Бронштайн Лейба („Лев Троцький") — 512
Буґера Вікторія — 812
Буґера Ґеорґій — 738, 746
Будинський Н. — 807
Будка — див. Никита, єп.
Буката В., свящ. — 773
Буряник Василь — 652
Бусько Анастасія — 807, 812

В

Вавринюк Аполінарій — 8, 27, 180, 190
Вавринюк Евген — 800
Валединський — див. Діонисій, митр.
Валсамон — див. Феодор, патр.
Валяко Дімітріус — 710
Василишин Даруся — 813
Василів Григорій, свящ. — 701, 702, 704, 735, 753
Василій III, патр. — 447, 606, 613, 689
Василій, митр. — 608
Василій Ладика, єп. — 663, 726
Василь Липківський, митр. — 31, 33-35, 37, 42, 46, 48, 51, 52-54, 56, 70-73, 78-98, 100-119, 145,159-162, 165-167, 223, 226, 235-238, 243, 244, 248-250, 253, 256-260, 262, 264-271, 273, 276-279, 281, 283, 284, 286, 288, 291, 292, 296, 297, 300, 302, 304, 305, 318-324, 327-329, 332-339, 352, 353, 361-363, 375-379, 382-392, 395, 397-409, 413-417, 419-429, 432, 442-445, 448, 451-456, 459, 461, 467, 471, 478, 482, 483, 487, 492-503, 506, 507, 510-512, 531, 543, 551, 555-559, 561, 562, 564-576, 578-580, 583, 585, 597, 599, 601-603, 613, 616, 655, 663, 678-680, 682, 686, 687, 690, 691, 712, 717, 719, 720, 722, 725, 726, 730, 737, 738, 744-746, 748, 751, 756, 762, 764, 766, 783-785, 787, 788
Введенський Александр, свящ. (з 1923 р. митр.) — 72, 73, 78-81, 95, 425
Венґер Михайло — 646
Венямин, єп. — 156, 205
Веселовський Лев, свящ. — 773
Винниченко Володимир — 41, 44, 47, 53, 643
Вишенський Іван — 168-170, 503, 504
Вишневецький Мирослав — 796, 802, 811, 812
Вишневський — див. Агапит, архиєп.
Власовський Іван, проф. — 43, 47, 52, 59-61, 65, 66, 71-73, 165, 167, 396, 451, 492, 497, 510, 557, 667, 681, 693, 697, 783-786, 804, 805, 810, 814
Вовк Мируся — 812
Вовкушівський Григорій — 123
Войценко Ольга — 809, 812
Войценко Петро Г. — 646, 652, 660
Войчук Маріон — 812
Волинський Володимир — 461, 487, 575
Володимир Богоявленський, митр. — 41, 42, 86
Володимир Великий, св. кн. — 41, 562, 578, 713, 715, 742
Володимир Самбірський, єп. — 756, 782
Волохатюк Т. Д., свящ. — 728
Волохів Л. — 227
Волошиновський Юрій — 803, 805, 813
Волощук Анна — 813
Вранґель Петр, ген. 46
Всеволод, протодиякон — 545
Вячеслав, єп. — 782

Г

Гаврилюк М. — 813
Гаврилюк Теодор (Федір) - 16, 180, 232, 233, 406, 479, 637, 646, 652, 655, 656, 660, 798-800, 805-807, 815
Гавриш Василь — 1, 7, 10, 11, 16, 19, 27, 155, 180, 211, 214, 233, 247, 395, 410, 431, 481, 554, 646, 668
Гаврищак Анна — 812
Гайовська Корнелія — 796
Галицький Пилип, свящ. — 670, 734, 735, 753
Ганкевич Степан — 808, 815, 816

Гарві (Гарвей) Ґордон — 798, 802
Гедеон Святополк-Четвертинський, кн.; пізніше митр. — 605
Геєр Фрідріх — 395
Геннадій Шиприкевич, архиєп. — 782
Георгій (Юрій) Ярошевський, митр. — 172, 244, 250, 251, 281, 606, 391, 394, 400, 413, 414
Геракль, єп. - 789
Герман V, патр. — 65, 66
Герман, митр. - 608
Гермоген, єп. — 378
Гикавий Іван, свящ. — 701, 702, 704, 753
Гикавий Онуфрій — 549, 550
Гінденбурґ Пауль фон Бенкендорф, фельдмаршал — 589
Гіп, адв. — 591, 592
Глаголев Олексій - 444, 468
Гладинюк Маруся — 812
Глинка А. — 747
Гнатів Іван, свящ. — 703
Говядовський, свящ. — 303
Голик, — 85
Гончарик Христина — 813
Гончарик Юрій — 813
Горазд Павлік, єп. — 251, 276, 297, 371, 377, 486, 487, 520, 587
Горбай Олександер, свящ. — 540
Горбай Тимофій, свящ. — 735, 753
Гордовський Порфир — 123, 564, 569, 613
Горохівський Д., свящ. — 449
Грановський — див. Антонін, єп.
Гребенюк Степан, свящ. — 135, 194, 197, 212, 293, 294, 406, 431, 480, 522, 523, 621, 665, 753
Грибановський — див. Анастасій, архиєп.
Григор Мирослав — 806, 808
Григор Павліна — 813
Григорій IV, патр. — 132
Григорій, єп. — 782
Григорій VII, патр. — 359, 360, 447, 606-610, 610
Гринкевич Н. — 807
Гринюк, М. — 637
Грицак Богдан — 813
Гриценко Іван — 90, 101
Грицина Єронім, свящ. — 672, 734, 735, 760, 761, 813
Грінченко Борис — 147
Грушевський — див. Марко, єп.
Грушевський Михайло — 41, 180, 300
Губер Віктор — 73
Гуменюк Теодор — 598, 646, 732
Гундяк Іван, свящ. (згодом єп.) — 216, 258, 259, 262-264, 269, 271, 273, 274, 286, 291-293, 300, 302, 303, 383, 385, 387, 389, 393, 398-408, 414, 420, 424, 425, 427-449, 531, 555, 561, 572, 685-687, 691, 692, 694-696, 697, 709, 722, 757, 758

Ґ

Ґабора Василь — 294, 410, 478
Ґавінчук Іван — 812
Ґала, свящ. — 292
Ґарсон Стюарт — 797, 801
Ґеник-Березовський Кирило — 140, 600
Ґерман Лазар, свящ. — 2, 6, 9, 11, 12, 19, 20, 27, 135, 136, 156, 186, 188, 194, 196-198, 205, 207, 208, 211, 215-219, 290, 420, 472, 519, 541-543, 620, 621, 623, 658, 671
Ґерманос Shihadah, митр. — 2, 3, 6, 13, 21, 29, 30, 129-137, 142, 151, 159, 172, 194-224, 259, 261, 263, 264, 266, 271, 284, 289, 300, 383, 386, 389, 404, 405, 486-490, 512, 513, 519, 522, 544, 545, 562, 593, 620, 621, 647, 648, 657, 658, 671, 727, 742
Ґерус Сергій, свящ. — 816
Ґєорґієвський — див. Євлогій, архиєп.
Ґліцький Е. — 807
Ґнип Христина — 813
Ґоґоль Фіялка — 813
Ґоліцин Василій, кн. — 606
Ґорчинський Орест — 807, 808, 813
Ґрищук І. — 180
Ґудман Пол — 354
Ґулька — 692

Д

Дадешкаліяні І. — 93
Дамас, папа — 788
Даміян, єп. — 333
Данильчук І. — 158
Дахівник (Володимир Дахівник-Дахівський), єп. — 338
Дверничук — 589
Демідів, полк. — 38
Демків Володимир — 813
Демків Наталя — 813
Демостен — 789
Денікін Антоній — 45, 46, 90
Дзвін Едита — 812
Дзьомбрик, свящ. — 206
Димитрій Богдашевський, єп. — 444, 468
Дідух Евгенія — 813
Дімітріос, патр. — 717
Діонисій Валединський, єп. — (з 1923 р. митр.) — 44, 48, 49, 51, 71, 148, 149, 153, 158, 163, 167, 171, 172, 250, 270-272, 274, 280, 281, 283, 304, 306, 307, 321, 384, 393, 394, 400, 402, 404, 408, 414, 492, 606, 608, 610, 611, 718, 744, 763, 776, 777, 780
Діонисій, єп. — 789

Діонісій IV, патр. — 450, 605, 606, 614, 714
Дмитерко Йосиф — 813
Дмитрів Іван, свящ. — 735, 753, 774
Дмитрик Петро, свящ. — 197, 206, 207
Домбровський Олександер — 139, 225
Донован, суддя — 746
Дородницин — див. Олексій, архиєп.
Дорофей, митр. — 65, 66, 68
Дорошенко Дмитро, проф. — 5, 66, 72, 77, 82, 83, 326, 803, 805, 810, 814
Досіфей, патр. — 714
Драґан Юрій — 184, 652, 655, 660, 661, 663
Дроздович П. — 806, 808
Друль Борис — 813
Друль Михайлина — 813
Дудар Евгенія — 813
Дурдуківський А., діякон — 85
Дутчак Т. — 469
Дяків Орест — 812
Дячина Леонід, свящ. — 753

Е

Евген, митр. — 608
Евфимій (див. Афтіміос) Офієш, єп. — 131

Є

Євген Бачинський, єп. — 72, 73, 225, 226, 266, 395-397, 496, 567
Євдоким Мєщерський, архиєп. (з 1923 р. митр.) — 144, 252, 349, 356, 358-360, 370, 375, 376, 445-448
Євлогій Ґеорґієвський, архиєп. (згодом митр.) — 41-46, 49, 50, 56, 321, 372, 378, 718
Євтихій, патр. — 787, 789-791
Єремія, патр. — 39, 610, 611, 713
Єронім І. П. — 169

Ж

Жан Йосафат ЧСВВ — 55
Жевченко Юрій, єп. — 96, 756
Желішкевич Константин, свящ. — 753, 799
Жук — див. Йосиф А., свящ. (з 1932 р. єп.)

З

Задорожна Галя — 813
Зайцев Кирил, свящ. — 347, 350, 357, 359, 379
Зайчук Ґ. — 469
Запаринюк М., свящ — 449
Запаринюк Петро, свящ. — 540, 541, 702, 735, 753
Заячук — 589
Зварич Петро — 10, 11, 189, 190, 216, 224, 225, 265, 282-284, 595, 649, 729
Зернинъ З. — 38
Зіновєв — 352
Зіньківський Василь, проф. — 57, 58
Зонарас Іоан — 791
Зузак Степан — 808, 815, 816
Зюбрак Михайло — 646, 651, 652, 665

І

Іван Дамаскин, св. — 462, 463
Іван Кедровський, митр. — 249, 250, 252, 446, 448, 449, 487
Іван Павловський, митр. — 32, 35, 126, 127, 451, 452, 690, 713, 722, 723, 750, 751
Іван, цар — 714
Івах Онуфрій — 816
Ієремія (див Єремія, тобто Єремія II)
Ієронім — 786, 788, 789
Іванишин Андрій, свящ. — 448, 449, 531, 683, 685-687, 694, 695, 697, 722
Івах Онуфрій — 646, 702, 734
Івахнюк, свящ. — 587
Ігнат Б. — 702
Іларіон, митр. - див. Огієнко Іван
Ілевський Микола — 807
Іоан Теодорович, архиєп. (з 1949 р. митрополит) — 33, 72, 107, 115, 174, 261, 290, 291, 318-331, 335, 337-345, 361, 367, 369, 375-377, 389, 401, 415-422, 424-427, 429-433, 437-442, 444, 446, 448-453, 456-459, 461, 462, 464-469, 473, 478, 480, 482,484-489, 491-498, 508-510, 513, 515, 517, 518, 520-524, 531-537, 540, 541, 543, 545-553, 555, 558-562, 564, 568, 570-578, 582, 586, 591-594, 597, 601, 621, 652-660, 664, 667, 668, 674, 676-688, 690-693, 697-700, 706-712, 719-732, 734,735, 737, 739-741, 745, 746, 748, 749-767, 771-774, 777-784, 788, 794, 797, 799, 800
Іоан, митр. — 713
Іоаким, патр. — 605, 608
Іоан, митр. — 713
Іоахім, патр. — 714
Іов, патр. — 38
Іосиф Кречетович, архиєп. — 46, 48, 81, 82, 97, 361, 363, 365, 378, 379
Іпатій Потій, митр. — 562

Й

Йосафат Кунцевич, єп. — 562
Йосип Оксіюк, архиєп. — 124, 322, 327, 333, 494, 756
Йосиф Жук, єп. — 486, 681, 685-687, 693-697, 707, 776

К

Кава Соня — 813
Кавушинський Є., свящ. — 123
Калиник, митр. — 608
Калістос, єп. — 685
Камєнєв — 352
Карабіневич Микола, єп. — 679
Карманський Петро — 55
Карпов Леонід, свящ. — 124
Карфора, архиєп. — 29
Каськів Володимир, свящ. — 3-5, 17, 19, 21, 24, 28-30, 206, 215, 231, 235, 258-262, 266, 269, 273, 275, 300, 302, 384, 385, 387, 398, 407, 414, 420, 422, 427, 555, 561, 572, 708, 709, 773
Квасниця І. — 27
Кедровський Володимир — 342, 344, 449, 520, 687, 691, 695, 726
Кедровський Іван, свящ. (з 1923 р. митр.) — 30, 249, 350, 351, 358, 369, 373-376, 416
Келлєр, ген. — 320
Керенський Олександр — 36
Керзон Д. — 351
Керніцька Марія, добр. — 813
Керніцький Іван — 813
Керніцький Франко, свящ. — 701, 703, 704, 753
Кирило, митр. — 608
Кирило Терлецький, єп. — 562
Кирилос — 710
Кирилюк Евген — 812
Киріон Садзагелов, католікос — 92, 93
Кирстюк (Кірстюк) Дмитро, свящ. — 20, 183, 212, 232, 233, 431, 522, 523, 587, 588, 621, 703
Кирстюк (Кірстюк) Корнило, свящ. — 430, 431, 439, 465, 471, 472, 479-481, 540, 541, 577, 587-589, 621, 674, 687, 695, 696
Кисілюк Теодор, свящ. — 735, 753
Кібізінський Антоній — 787
Кід Б. Дж. — 787
Клим Борис — 812
Клим Зоня — 812
Клим Оля — 812
Климків А. — 744
Клюкевич І. — 660
Кмета А. — 390
Кмета-Єфимович Іван, пастор — 594, 598
Кобаса Григорій, свящ. — 264
Кобзар Степан — 124
Ковалевський Микола — 333, 557
Коваленко Віталій, протодіякон — 762-764
Ковалик — 762
Ковалишин Тома, свящ. — 701, 703, 753
Ковбель В. — 620, 646
Ковтун — 729, 731
Когуська Галя — 812
Когуська Наталія — 646, 812
Козак Оля — 812
Колтер, мейор Вінніпеґу — 802
Кондра Петро д-р — 816
Коновалець Євген — 45
Кононенко Христина — 477, 484
Константин Богачевський, єп. — 681, 683, 684
Константин Малюшкевич, архиєп. — 124, 334, 335, 494
Константин IV, патр. — 447
Константин, митр. — 608
Константинизис — 608
Констянтин Малюшкевич, єп. — 756
Копачук Микола, свящ. д-р — 3-29, 31, 143, 145, 155, 156, 196, 198, 205, 206, 208, 210, 215-217, 224, 226, 230-232, 236, 237, 243, 245, 250, 257, 258, 261-264, 268, 269, 273, 277-279, 292, 297, 304, 384, 387, 398, 399, 404, 599, 600, 621, 623
Коржан М., свящ. — 65
Корсуновський Павло, протодіякон (з 1924 року свящ.) — 31, 49, 236-238, 248, 258-260, 282, 291, 387, 399, 420, 423-426, 655
Корчинський М. — 47
Костельник Гавриїл, свящ. — 266, 267, 661, 664, 757, 758
Кошиць Олександер — 31, 237, 238, 248, 258-260, 282, 340, 387
Кравчук Михайло — 812, 813
Кравчук Теодор — 703
Крамаренко Макар, свящ. — 52, 91-93, 100-102
Красницький В., свящ. — 357-358
Кречетович — див. Іосиф, архиєп.
Кройтер Тетяна — 637
Кротевич Константин, єп. — 333
Кубійович Володимир — 321
Кудрик Василь, ред. „Укр. Голосу" 1910-21. З 1923 р. - свящ. — 11, 12, 19, 23, 27, 133, 135, 147, 149, 184, 185, 189-201, 205, 215, 221, 233, 245, 250, 259, 284, 286-294, 298, 300, 302, 304, 305, 367, 406, 479, 480, 482, 490, 491, 522, 523, 535, 547, 576, 591, 600, 621, 636, 642, 651, 655, 667, 676, 681, 693, 697, 707, 724, 734, 735, 737, 738, 741, 742, 746, 747, 748, 751, 753, 758, 774, 809, 814
Кудрик Д. — 431
Кузів Василь, пастор (з 1935 р. єп.) — 598, 601-603
Кузнєцов Н. — 78
Кулачковський Йосиф — 469, 478, 479, 481
Кулик Орест — 806, 808, 815, 816
Кульматицький М. — 807, 808
Кульчинський Федір, прот. — 803, 805, 810, 814

Кусий („Кусій") Іван, свящ. — 78, 155, 211, 212, 216, 431, 522, 523, 621, 753
Кунцевич Йосафат, архиєп. — 149, 288
Купченко В. — 619
Кучер М., свящ. — 523, 621
Кун Беля — 694
Кушнір Лев, свящ. — 269, 709
Кущинський Антін — 83

Л

Лазарович Петро - 646, 652, 665
Латишенко Смарагд, архимандрит — 172, 281, 399
Лебедев М. свящ. — 375
Левицька Віра — 812
Левицький — див. Парфеній, архиєп.
Левицький Микола — 95, 111, 112
Левицький Федір, проф. — 444, 468
Леон, митр. — 713
Леон XII, папа — 74
Леонід, єп. — 342
Леонід Окропирідзе, католікос — 93
Леонтович Микола — 340
Леснер — 556
Леськів Филимон — 141
Лещенко — 557
Лещишин Дмитро, свящ. — 540, 541, 668, 771-773, 735
Лещишин З. — 808
Лєбєдєв А. П., проф. — 441, 468
Лєнін Владімір І. — 37, 80, 345-347, 350
Липа Іван — 48, 59
Липківський — див. Василь, митр.
Лисайчук Тарас — 813
Лисак — 655
Лисак Б. — 806
Лисенко Микола — 340
Лободовська Галя — 812
Лодло Джон М. — 73
Лотоцький Олександер, проф. — 40, 45, 47, 48, 54-60, 63-69, 77, 82, 97, 100, 331, 332, 342, 348, 355, 359, 380, 448, 615, 649
Лука, ап. — 527, 536, 539, 540
Лучак Дмитро — 807, 808, 815, 816
Любимів О. — 813
Любенко — 734
Любченко Панас — 81, 557
Ляктанцій — 334
Лянжевен Аделяр, архиєп. — 590
Львов Юрій, кн. — 36

М

Мадюк Іван — 652, 655
Маєвський Петро, свящ. — 73, 79, 80, 84, 90, 167, 319, 323, 324, 333, 408, 428, 432, 603, 655, 668, 670, 676, 677, 686, 702, 730, 731, 734-740, 744, 746, 747
Мазепа Іван, гетьман — 38, 473, 605
Мазепа Ісаак — 45
Мазюкевич, свящ. — 85
Майба Іван, свящ. — 540, 541, 735
Макаренко А. - 47, 51
Макарій Булґаков, митр. — 441, 442, 468, 658
Максим Задвірняк, єп. — 494, 756
Маланчук Вивіян — 813
Малюта Стефанія — 812
Малюшкевич — див. Константин, архиєп.
Мандзюк Соня — 807
Мануляк Володимир — 813
Маринич, Н., свящ. — 85
Маричів Олександер, свящ. — 37, 38, 85
Маркевич — див. Павло, єп.
Марко Грушевський, єп. — 124, 333
Марко, єванг. — 789
Марковський А. — 180
Маркс Карл — 81, 511
Мартиновський Дмитро — 798-801, 805, 807, 808, 810-812, 814
Мартін Е. Д. — 505
Марценюк М. - 745
Марунчак Михайло, д-р — 139, 183, 643
Марущак, свящ. — 206
Масцюх Михайло — 652
Матвій, ап. — 539
Матвійчук Андрей — 806, 808, 815, 816
Матвійчук Люба — 813
Матієшин Зенон — 813
Матієшин Леся — 813
Мачула Богдан — 813
Мачула Оля — 813
Меґас Осип — 553
Медвідь Одарка — 813
Мекнамара Ґ. — 805
Мекрей — 673, 674
Меланченко Андрій — 807
Мелетій IV Метаксакіс, патр. — 66, 69, 359
Мельник Михайло, свящ. — 757
Мельник Павло — 797
Мельник Пелагія — 797
Мельничук Андрій — 807
Мельничук Й. — 543
Мельничук Петро, свящ. — 293, 294, 410, 430, 481, 522, 523, 621, 655, 674, 729, 735, 753, 799, 808
Мех О. — 702
Мех Петруся — 813
Микитяк Євгенія — 457
Микола Пивоварів, єп. — 756
Миколай Борецький, (з 1927 р. митр.) — 35, 124, 125, 322, 327, 395, 663, 690, 712, 722, 723, 748, 751, 756

Миколай Карабіневич, єп. — 322, 494, 756
Миколай, митр. Кесарійський — 65, 66
Миронович — 51
Митюк Андрей, свящ. (згодом митр.) — 816
Михалкин В. — 227
Михаїл Єрмаков, екзарх — 97, 98, 107, 111, 112, 362, 436, 445
Михаїл Хороший, архиєп. — 762, 763, 782
Михаїл, єп. — 378
Михайлюк С. — 469, 480
Мицик Омелян, свящ. — 773
Мищцін Василій, проф. — 76
Мігайчук Мануїл — 308-316, 533-535
Мінь Ж. П. — 786
Мітран Надія — 813
Міхаїл, архиєп. — 715
Міхновський Микола — 44
Міхновський Юрій, архиєп. — 115, 425
Могила Петро — див. Петро, митр.
„Моісєєнко" (чекіст) — 380
Молотов Вячеслав — 346
Морачевський Филип —161
Мороз Миколай, свящ. — 701, 703, 704, 753
Мороз Михайло — 34, 90, 92, 94, 96, 101, 119, 123, 145, 223, 257, 279, 283, 321, 328-330, 333, 335, 391, 423, 424, 508, 556, 665
Морчісон, адв. — 592
Мох Олександер — 56, 57, 288
Мстислав Скрипник, митр. — 235, 678, 765, 766, 773, 774, 778, 782-784, 810, 814
Мулик-Луцик Юрій — 813, 816
Муравйов Михаїл — 41, 86
Мусоліні Беніто — 665

Н

Назаревич Олександер — 702
Наполеон I Бонапарт — 605
Неґрич Іван — 138, 140, 285
Неґрич Маруся — 813
Неґрич Оленка — 813
Нестеренко А. — 168, 506
Нестор Шараєвський (Шараївський), архиєп. — 114, 115, 123, 238, 321, 361-363, 399, 445, 565, 569, 585, 613, 688, 717, 719, 726
„Нєвскій" (чекіст) — 380
Нємоловський — див. Александр, архиєп.
Никита Будка, єп. — 128, 137, 149-151, 191-193, 198, 199, 246, 280, 288, 316, 367, 460, 515, 516, 519, 524, 533, 570, 576, 577, 591-593, 621, 647-649, 663, 692
Никодим, митр. — 608
Николай II Романов, цар — 36, 74, 347
Ніканор Абрамович, митр. — 71, 341, 387, 388, 441, 510
Нікіфор, екзарх — 713
Ніковський Андрій — 44
Німчук Константина — 807
Німчук Симон — 812
Новак В. — 524, 619
Новальковський Я. — 180
Новосад Василь, свящ. — 263, 271, 273, 294, 402, 410, 414, 415, 480, 522-525, 570-572, 576, 577, 621
Новосад Ізидор — 155, 180, 211, 293, 481, 623
Новосад Л. — 660

О

Огієнко Іван, проф. д-р (з 1940 р. - єп., з 1944 р. - митр. Іларіон) — 27, 28, 32, 33, 51, 54, 55, 69, 71, 72, 88, 90-93, 99, 100, 102, 118, 128, 137, 143-150, 152-168, 171-175, 177, 185, 192, 205, 206, 208-212, 215, 216, 220, 221, 224, 229, 234, 238-248, 295, 296, 298-300, 303-307, 385, 389, 396, 405-408, 410-413, 415, 417, 443, 463, 472, 486, 504-506, 516, 608, 730, 744, 747, 763, 764, 786, 802, 816
Огієнко Анатолій — 240
Огієнко Домініка — 240
Огієнко Леся — 240
Огієнко Юрій — 240
Ожипко Корнелій — 812, 813
Озеро Семен — 308-315, 533
Оксіюк — див. Йосип, архиєп.
Олександер Червінський, єп. — 756
Олександер Ярещенко, архиєп. — 115, 123, 425, 557, 567, 717
Олександр, патр. — 791, 792
Олексій Громадський, архиєп. — 66, 299, 301-307, 394, 405, 408-414, 776, 785, 786
Олексій Дородницин, архиєп. — 34, 37, 38, 85, 423, 474, 508
Оленчук Михаїл, свящ. — 661-664
Олійник Елисавета — 812
Опаренко Петро — 390
Орлик Степан, свящ. — 103, 104, 106, 115, 425
Ортинський Сотер, єп. — 28
Осинський Семен, свящ. — 166, 499

П

Павлик Андрій — 812
Павлик Зеновія — 813
Павлишин Михайло — 808
Павлік Гаразд, єп. — див. Горазд Павлік єп.
Павло, ап. — 437, 474, 527, 535, 539, 571, 790
Павло Маркевич, єп. — 79
Павловський — див. Іван, митр.
Павловський П., свящ. — 773

Палій Іван, свящ. — 197, 264
Пантелеймон Рожньовський, єп. — 400, 606
Паньків Леся — 812
Паньків Р. — 806
Парфеній Левицький, архиєп. — 95-100, 105, 106, 161, 162, 388, 475, 508, 509
Парфенюк Мирослав — 813
Пасерб І. — 813
Пахолок Мирон — 812, 815, 816
Пахолок Мирослав — 808
Пахомій, єп. — 444, 468
Пащевський Павло, свящ. — 54, 85, 248, 249, 291, 300-303, 385, 386, 389, 392
Пелехович Й., свящ. — 683
Пельвецький Антін, свящ. — 757
Петлюра Симон — 42, 49, 51-56, 60, 88-90, 394-397, 496, 546, 557
Петрів Всеволод, ген — 283
Петро, ап. — 536
Петро І, цар — 38, 39, 611, 714
Петро Могила, митр. — 177-179, 182-184, 186, 194, 197, 206, 210, 211, 221, 228, 462, 553, 581, 582
Петро Тарнавський, єп. — 756
Петров Г., свящ. — 72, 73
Петрушевич Євген — 180, 181, 220
Пимщенко Сергій, свящ. — 113
Пипюк Ф., свящ. — 709
Писарев — 441, 468
Піґот (Пиґґот) А. — 797, 799
Підгорецький Миколай, свящ. — 707-709, 724
Підскольний Г. — 809
Пімен Пеґов, єп. (з 1923 р. митр.) — 91, 326, 336, 349, 360, 361
Пінюта Григорій — 813
Платон Артемюк, єп. — 763
Платон, філософ — 337
Платон Рождественский, архиєп.; з 1924 р. митр. — 38, 93, 129, 250-252, 272, 369-376, 400, 416, 458, 474, 485, 520, 543, 544, 545, 570, 571, 586, 587, 742
Платон, єп. — 782, 783
Подольський Мирослав, свящ. — 540, 541, 652, 660-664, 735
Погорілко Павло, свящ. — 52, 105, 106, 113
Покровський А., проф. — 365, 436, 441, 442, 449, 468
Полікарп Сікорський, митр. — 71, 116, 149, 165, 241, 283, 409, 451, 492, 730, 731, 764, 765, 767, 770-780, 782, 783, 785, 786
Полонська-Василенко Наталія, проф. — 34, 47, 72
Понятишин Петро, свящ. — 28
Потієнко Василь, протодіякон — 123, 401, 556, 613, 656
Присяжнюк Маруся — 812
Прокопій, єп. — 468
Прокопович В'ячеслав — 664
Прокопович — див. Феофан, єп.
Пронюк Д. — 646
Профета Д., свящ. — 709

Р

Равлик Марія — 813
Раєвський С. — 445
Раковський Х. Р. — 546-548
Ратай М. — 400, 606
Ратуський Василь — 813
Ревуцький Борис — 813
Ременда Андріяна — 813
Рій Іван — 744
Річинський Арсен, д-р — 114, 461, 487, 787
Роджерс С. К. — 797, 799
Рождественський — див. Платон, митр.
Романенко А. — 390, 391
Романчич (Ганна) Анна — 619, 812
Романюк Маруся — 812
Ромоданів Петро, єп. — 333
Росел Чарлс — 596
Рудачевський А. — 294, 410
Рудницький Ярослав д-р — 816
Рурик Анастазія — 646
Рурик Іван — 644, 646, 652

С

Сабурен Жан Адоніс, свящ. — 198
Савасій Н. — 293, 294, 469, 480
Саватій Врабец, архиєп. — 486, 567
Савчук Іван, свящ. — 773
Савчук Іванна — 807, 812
Савчук Петро — 812
Савчук Савеля — 813
Савчук, Семен В., свящ. — 2, 4, 6, 8, 12, 20, 21, 24-28, 33, 71, 78, 133, 135-137, 143, 145, 146, 148, 150, 152-159, 164, 177, 185, 192-197, 200, 205, 206, 209-215, 217, 218, 220-222, 224, 227, 230, 232-242, 245-247, 249, 252, 253-257, 261-270, 273, 275-278, 281, 282, 284, 286, 289-290, 293-303, 306-307, 316, 345, 368, 382-385, 387, 389, 393, 395, 399, 401, 404, 406, 407, 409-419, 424-427, 430-433, 437-443, 450, 451, 457, 464, 467, 469, 472, 477-483, 485, 486, 490, 494, 516, 520-525, 535, 541, 543, 547, 554, 555, 561, 567, 572, 573, 590-594, 597-599, 617, 619, 621, 622, 644, 646, 648, 650-652, 655-664, 668, 669, 671-676, 688, 690, 691, 693, 697, 698, 700-711, 712, 721, 724-728, 732, 733, 735, 736, 739-741, 743, 752, 753, 757, 758, 761, 763, 766, 772-774, 778-780, 782

795, 797, 798, 804, 806, 809, 814, 815, 816
Савчук Стефан — 431
Садовський Михайло, полк. — 757, 758
Саліковський Олександер — 150
Самець Петро, свящ. — 6, 135, 194, 197, 232, 233, 289, 410, 431, 479, 480, 522, 621, 652, 660, 667, 729, 735, 753
Самойлович Іван, гетьман — 605
Сапега Лєон, кн — 149
Сарматюк А., свящ. — 726
Сарчук Василь — 799, 803, 805, 811, 813
Сарчук Христя — 813
Свєрдлов Ґ. — 352
Свик Соня — 807, 813
Свистун Василь — 3, 5, 7-13, 16, 17, 26, 27, 29, 116, 129, 133, 180, 184, 185, 189, 190, 193, 198, 247, 308, 410, 415, 431, 433, 459, 460, 479, 481, 525, 532-536, 545, 547, 554, 588, 592, 593, 597-599, 601, 620, 623, 637, 643, 645, 647-656, 659, 661-663, 665-676, 691, 692, 710, 721, 723, 724, 726, 727, 729, 738-744, 747, 761
Свистун Ольга — 479, 619, 645, 646
Свідерська Марія — 123, 569
Світіч Александр — 400, 606
Север, патр. — 786, 787
Седербльом Натан — 567
Семенюк Іван — 469, 479, 480
Семенюк Катерина — 812
Семенюк Марія — 812
Сендерсон (Савндерсон) Г. Г. — 797, 799
Сенета Д., свящ. — 431, 523, 621, 735
Сенишин Василь, свящ. — 701, 702
Сенишин М. — 806
Сеньчук Іван, свящ. — 486
Серафим, єп. — 378
Серафим Ляде, архиєп. — 366, 395, 497
Серафим „Уствольський", єп. — 30, 138, 140-142, 285, 459-601, 741, 742
Середа П., свящ. — 683
Сергій, єп. — 782
Сергій Старогородський, митр. — 40, 777
Симон Івановський, єп. — 776
Симчич Степан, свящ. — 701, 702, 704, 753
Сирник Іван Г. — 800
Сікевич Володимир, ген. — 622, 646
Сікорський Петро — див. Полікарп, митр.
Сіцинський Євфимій, свящ. — 91, 160
Січинський Мирослав — 634, 644
Сковорода Григорій — 536
Скоропадський Павло, гетьман — 37, 42-44, 46, 56, 57, 59, 60, 162, 320, 643
Скоцеляс Савеля — 813
Слижук Анастасія — 812
Слижук Марія — 812
Сліпченко Гаврило — 247, 293-296, 304, 410, 438, 479, 660
Слодецький І. — 227
Слюзар Володимир, свящ. — 523, 541-543, 621, 646, 693, 729, 735, 753
Смаль-Стоцький Роман, проф. д-р — 57
Снятинський Володимир — 469
Соколовський Ксенофонт, свящ. — 95, 110-113
Сократ — 337
Соловій М., свящ. ЧСВВ — 574, 575
Соломон В. — 813
Соломон Іван, Р. — 799-801
Сотер Ортинський, єп. — 681
Софроніос Башіра, єп. — 685
Сохацька Павліна — 813
Спасський А., проф. — 76, 425, 426, 441, 442, 468, 787, 788
Сталін Йосип В. — 40
Старогородський С. — див. Сергій, митр.
Статникова Анна — 811, 812
Стельмащук І. — 808
Степан Орлик, єп. — 756
Стефан Дзюбай, єп. — 3, 129, 251, 252, 370, 371, 373, 487, 520, 544, 587, 647
Стефан Яворський, єп. — 38
Стефюк Оля — 813
Стечишин Зеня — 812
Стечишин Мирослав — 143-145, 156, 185, 210, 220, 239, 247-250, 282, 284, 431, 480, 492, 535, 547, 644, 646, 652, 660, 666, 670, 671, 689-691, 696, 697, 701, 726, 758
Стечишин Михайло — 1, 5, 10, 26, 27, 146, 147, 149, 150, 152, 185, 193, 198, 199, 207, 214, 224, 225, 231, 233, 240-243, 246, 248, 250, 256, 257, 264, 265, 282, 291, 293-295, 298, 299, 301-305, 384, 406, 407, 410, 411, 431, 433, 440, 457-459, 461, 462, 464, 466, 477, 479, 480, 482, 484, 487, 490, 515, 534, 535, 553, 554, 588, 589, 594, 597-599, 601-603, 637, 646, 652, 653, 655, 660, 669, 675, 691, 702, 706, 707, 724, 725, 732, 740, 741, 743, 756, 757, 761, 774, 808
Стечишин Савеля — 479, 645, 646
Стечишин Юліян — 7, 10, 14, 16, 26, 27, 134, 140, 143, 154, 179-193, 196, 198, 211, 212, 228, 229, 232, 233, 247, 282, 284, 289, 293, 294-298, 310, 406, 410, 411, 431, 480, 481, 516, 623, 637, 649-652, 659, 661, 662, 665, 669, 676, 691, 729, 811, 812
Стратійчук Дмитро, свящ. — 6, 27, 135, 194, 212, 232, 289, 293, 294, 406, 431, 522, 523, 621, 735, 753
Стюарт, адв. — 588, 589, 747
Суворов Н., проф. — 62, 76, 581, 615
Сурренсі Серафим — 372

Т

Табінський Петро, свящ. — 91, 92, 114, 160, 280, 281, 461, 575, 608, 787

Тарнавський Мануїл, єп. — 85
Тврди І. — 536
Теодорет Іоан, єп. — 792
Теодорович також Федорович і Хведорович — див. Іоан, архиєп.
Терещенко Кузьма — 123, 615
Тесленко Юрій, єп. — 333
Тижук Григорій — 645, 672, 673
Тимофіїв — 344
Тимофій — 790
Тимошенко Сергій — 797, 799
Тинянко Петро, д-р — 816
Тихоліз Емілія — 812
Тихон Бєлавін, патр. — 38, 40, 42, 43, 57, 96, 98, 101, 112, 251, 252, 271, 281, 346, 347, 349-351, 353, 355, 356, 359-373, 376, 382, 393, 400, 401, 416, 606
Тіленіюс Е. — 805
Тітлінов Б. В. — 380
Толстой Лев — 534, 536
Том Алексій, свящ. — 681
Трільгас В. — 170, 504
Троїцький С. — 356
Троська Одарка — 760
Трофимович-Козловський Ісаія, О. д-р — 462, 581
Троцький (Бронштайн) Лев — 352
Труман, през. — 800
Туткалюк Віктор — 808, 813
Туткалюк Сезон — 813
Тягнигоре Дмитро — 517

У

Угринюк Григорій — 744
Удовиченко Олександер, ген. — 33
Улицький, А., свящ. — 683, 685
Улян Євстахій, свящ. — 735, 753, 774

Ф

Фадей, єп. — 718
Федак Василь, свящ.; від 1978 р. митр. — 701, 702, 704
Феєрбанд Карл — 614, 790
Феодор Валсамон, патр. — 63
Феодосій, єп. — 408
Феофан, патр. — 713, 714
Феофан Прокопович, єп. — 38, 378
Феофемпт, митр. — 713
Феофіл Панковський, єп. — 252
Фербей Борис — 812
Ферлей Тарас — 367, 652, 801
Фещук Володимир — 813
Фик Михайло, свящ. — 701, 702, 704
Филип, цар — 789
Филиповський — див. Адам, єп.
Фіґус Анастасія — 812
Фіґус Анна — 812
Філик Анастасія — 812
Фома, митр. — 608
Фотій, митр. — 608
Фотій II, патр. — 607, 692, 693, 697, 698, 710, 712, 720, 721, 725, 732

Х

Халатурник І. — 807
Хмельницький Богдан — 332, 604
Ходзинський Дмитро, свящ. — 123, 569
Ходчанко П. — 757
Хомицький Григорій, свящ. — 259, 262
Хомичевський Микола, свящ. — 123, 569, 613
Храповицький — див. Антоній, митр.
Христофор, митр. — 783
Хруставка Амврозій, свящ. — 753

Ц

Цегельський Лонгин — 342, 344
Циганевич Ф. — 744
Цукорник Юрій, свящ. — 753

Ч

Черепаха Ганка — 812
Чернявський М. — 646
Чехівський Володимир, проф. — 46, 48, 52, 54, 56, 70, 80-83, 87, 90, 92, 93, 95, 108-110, 112, 113, 119, 120, 123, 124, 223, 235-237, 244, 257, 264, 283, 325, 329, 338, 390, 392, 423, 425, 442, 444, 445, 452, 468, 511, 512, 546, 556, 557, 564-567, 574, 575, 580, 583, 584, 586, 602, 603, 679, 725, 756, 787, 791
Чєпєлєв І., свящ. — 485, 486
Чимелюк — 655
Чорнейко Михайло — 637
Чубатий Микола, проф. — 758, 759
Чубей Т. — 469
Чубук-Подільський Олександер, свящ. — 51, 52, 54
Чулаївський Яків, єп. — 124, 333

Ш

Шаповал Микита — 643
Шараєвський — див. Нестор, архиєп.
Швайковська Марія — 813
Швайнсберг Ф. — 171, 504
Швець Іван, свящ. — 753
Швець Ф. — 47, 51
Шевченко Тарас — 306, 510
Шевчук Савеля — 807

Шелухин Сергій — 46, 87, 90, 397, 567
Шемелюк Михайло — 652
Шемет Сергій — 58
Шептицький — див. Андрей, митр.
Шклянка І. — 293
Шпитковський Федір — 807, 812
Штелін В. — 170, 504
Шумський Й., свящ. — 726

Щ

Щербатенко — 557

Ю

Юзвишин Тарас — 813
Юзик Павло, проф. — 540, 541, 545, 761
Юнаків Леонтій, свящ. — 124
Юр'євський Лоллій, єп. — 365
Юрківська Стефанія, добр. — 809
Юрківський Михайло, свящ. — 701, 704
Юрій Міхновський, єп. — 756
Юрій Тесленко, єп. — 756
Юстиніян І, імпер. — 615
Юхим Калішевський, єп. — 756

Я

Явдась Митрофан, свящ. — 83, 119, 579, 756
Яворський — див. Стефан, єп.
Яків Чулаївський, єп. — 756
Ялечко Осип, свящ. — 264
Янда Дмитро — 184, 637, 646, 652, 655, 661, 663, 665
Ярещенко — див. Олександер, архиєп.
Яриш Орест — 807
Ярошевський — див. Юрій, митр.

СПИСОК СВІТЛИН
(з інформаціями про них)

Стор.

Прот. д-р Микола Копачук 22
Митр. Василь Липківський 119
Проф. Володимир Чехівський 120
Члени Першого Всеукраїнського Собору УАП Церкви 121
Члени Другого Всеукраїнського Собору УАП Церкви 122
Президія Другої Всеукраїнської Церковної Ради 123
Президія Всеукраїнської Православної Церковної Ради третього складу 124
Архиєп. Микола Борецький 125
Всеукраїнська Православна Церковна Рада (в Харкові) 126
Архиєп. Іван Павловський 127
Прот. д-р Лазар Ґерман 136
Архиєп. Парфеній Левицький 162
Проф. Іван Огієнко 175
Інститут ім. Петра Могили в Саскатуні 179
Облігація „Позички Національної Оборони" 180
Звернення Українського Червоного Хреста 181
Вінніпезька Філія Інституту ім. Петра Могили 183
Сторінка із щоденника "Star-Phoenix" 184
Юліян Стечишин 186
Свящ. Семен В. Савчук, 1920 р. 197
Василь Кудрик 201
Журнал українських політичних емігрантів з Наддніпрянщини 227
Прот. Петро Білон 228
Митр. Георгій (Юрій) Ярошевський 244
Мирослав Стечишин 249
Проф Іван Огієнко 254
Прот. Павло Корсуновський 260
Свящ. д-р Гавриїл Костельник 266
Митр. Діонисій Валединський 270
Прот. Іван Гундяк 273
Прот. Володимир Каськів 275
Василь Свистун 309
Николай Бачинський 309
Ярослав В. Арсенич 313
Архиєп. Іоан Теодорович 319
Патр. Тихон (Бєллавін) 357
Архиєп. Олексій Громадський 409
Архипастир і священики У.Г.-П. Церкви в Канаді 1926 р. 523
Нижня частина собору Св. Покрови в Вінніпезі 1925 р. 618
Заголовна сторінка Хартії У.Г.-П. Церкви в Канаді 635
Перший начерк тексту присяги Могилян 640
Текст присяги Могилян з 1923 року 641
Василь Свистун 645
Ольга Свистун 645
Савеля Стечишин 645
Григорій Тижук 645
Викладачі й студенти Духовної Семінарії в Вінніпезі в шк. р. 1932/33 702
Викладачі й студенти Духовної Семінарії в Вінніпезі з кінця 1938 р. 703
Зустріч колишніх питомців Духовної Семінарії з бувшим ректором 704
Перший власний будинок Консисторії У.Г.-П. Церкви в Канаді 705
Свящ. Петро Маєвський 730
Архипастир і священики У.Г.-П. Церкви в Канаді 1923 року 735
Духовенство У.Г.-П. Церкви в Канаді із своїм Архипастирем 749
Духовенство У.Г.-П. Церкви в Канаді з архиєп. І. Теодоровичем 753

Афіша якою оголошено відкриття Колеґії Св. Андрея 796
Прот. Семен В. Савчук 797
Перші найбільші жертводавці Колеґії Св. Андрея 797
Перший будинок Колеґії Св. Андрея 798
Іван Р. Соломон 800
Федір Т. Гаврилюк 801
Дмитро Мартиновський 801
Василь Сарчук 803
Юрій Волошиновський 803
Прот. Федір Кульчинський 803
Проф. Дмитро Дорошенко 803
Проф. Іван Власовський 804
Йосип Богонос 804
Свящ. Михайло Юрківський 804
Володимир Богонос 804
Емблема Колеґії Св. Андрея 805
Перший редакційний комітет „Променя" 806
Редакція „Відголосу" 807
Члени Теологічного Товариства 808
Студенти вчаться в бібліотеці Колеґії 809
Дівочий Інститут при Колеґії 810
Викладачі на перших Українських Літніх Курсах Колеґії Св. Андрея 811
Курсанти й учителі перших Укр. Літніх Курсів у Колеґії 812
Учасники Укр. Літніх Курсів при Колеґії (1951) 813
Перші випускники Богословського Відділу Колеґії Св. Андрея 815
Принципал Колеґії Ф. Т. Гаврилюк поздоровляє прот. С.В. Савчука з відзначенням його Почесним Докторатом Богословія Колеґії Св. Андрея 815
Прот. д-р С.В. Савчук виголошує свою доповідь 816

КІНЕЦЬ ЧЕТВЕРТОГО ТОМУ.

ERRATA
ЗАВВАЖЕНІ ОПИСКИ

Надруковано:	Має бути:
Стор. 315 (4 рядок згори) — 16 березня	26 березня
430 (заголовок) — 24 травня	21-22 травня
630 (рядок згори — Собор (20-21 липня)	Собор (14-17 липня)
630 (30 рядок згори) — у перший день — 20 липня	у перший день — 14 липня